

Goti Hanjuwä Iqueqä
Kukꞗui

the New Testament in the Menya language of Papua New Guinea

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua New
Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac

Contents

FRT	1
INT	3
Matiu	4
Makä	75
Lukä	116
Jonä	187
Wäunjuinqä	239
Romä	306
1 Korinä	339
2 Korinä	370
Galesiya	390
Epäsäsi	402
Pilipai	414
Kolosi	422
1 Tesälonaika	430
2 Tesälonaika	437
1 Timoti	441
2 Timoti	451
Talusi	458
Pilimänä	463
Hipru	465
Jemisi	488
1 Pitä	496
2 Pitä	505
1 Jonä	510
2 Jonä	518
3 Jonä	520
Jutä	522
Itkimäkqä	525
Kukjuä quati	559
TDX	570

Goti Hanjuwä Iqueqä Kukñui **Goti Iqueqä Kukñuä Qänakñä Iqu**

Published by

With assistance from

Wycliffe Canada

The New Testament in the Hapāwanjukä Dialect
of the Menya language

spoken by approximately 25,000 speakers in the Menyamy District,
Morobe Province, Papua New Guinea

Illustrations on pages 43, 73, 78, 79, 103, 108, 118, 125, 136, 161, 175,
230, 239, 256, 285, 292, 312, 346, 439, 496, 600, 608, 622, 638, 647, 648,
673, 728, 740, 767, 768, 769, 771, 775 and 781 are by Louise Bass © The
British & Foreign Bible Society, 1994.

Illustrations on pages 726, 734, 738 are by Birney Boyd. Used by
Permission.

Illustrations on pages 121, 140, 198, 213, 262, 289, 462, 593, 681 and 683
are by Darwin Dunham © United Bible Societies, 1989.

Illustration on page 576 is by Carolyn Dyk. Used by permission.

Illustrations on pages 46, 66, 166, 185, 281, 295, 317, 334, 375, 385, 398,
408, 410, 434, 464, 471, 503, 519, 531, 535, 539, 603, 605, 668, 701 and
703 are by Dr Farid Faadil. Used by permission.

Illustration on page 445 is by Doris Graham. Used by permission.

Illustrations on pages 450 and 506 are by Yohana Hynum. Used by
permission.

Illustrations on pages 7, 11, 33, 156, 166, 300, 389, 453, 508, 509, 521, 564,
584, 618, 641, 642, 647, 665, 666, 676, 692, 766, 773, 776 and 781 are
by Horace Knowles © The British & Foreign Bible Society, 1954, 1967,
1972, 1995.

Illustrations on pages 56, 740 and 772 are by Horace Knowles revised by
Louise Bass © The British & Foreign Bible Society, 1994.

Illustrations on pages 19, 352 and 358 are by Look, Listen & Live series
© Global Recordings Network.

Illustrations on pages 429, 490, 587, 677, 754 and 765 are by Alice Paschal.
Used by Permission.

Illustrations on pages 724 and 780 are in the public domain.

Illustrations on pages 205, 270, 340, 341, 342, 360, 367, 429, 514, 656, 657,
658, 660, 682 and 713 are © Southern Baptist Convention, 1987.

Illustrations on pages 424 and 571 are by Gordon Thompson © 2012
Wycliffe Bible Translators Inc. and are licensed under the Creative
Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Australia License.

Illustrations on pages 4, 22, 84, 92, 152, 220, 259, 277 and 418 are by UBS
New Reader Series © United Bible Societies

Illustrations on pages 94, 172, 183, 232, 253, 323, 329, 480, 560, 567, 654
and 719 are by Graham Wade © United Bible Societies, 1989.

Cover illustration computer adaptation by Dan Bauman.

Colour illustrations and photographs are used by permission of the
following photographers and organisations:

© Todd Bolen/www.bibleplaces.com

© Hank Dannecker, 2007

© Mark Evans

© Kim Guess/www.bibleplaces.com

© Frank Mecklenburg, Zion Pathway 2007

© Ritzuo Ozaki

© Schmidt Colour Photos

© Southern Baptist Convention, 1987

© Gloria Suess/www.bibleplaces.com

© www.scrolls4all.org

© 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

First Edition 2017 (KBS) - 1600

ISBN: 0 86893 488 7

Goti Iqueqä Kuknuä Qänaknä Iqueqä Yätamäqä kuknuä hiñuiqänä iquvi

Bukä tqe, Goti Iqueqä Kuknuä Qänaknä Iqueyi. Jisasi Iqu qua buta ävautä, qäukuä yätunqä angi yqanqgetani, Goti Iqu Iqueqä ämaqä iquauñi, kuknuä tä äqäpñqä äwikqe. Jisasi Iqu qua täunqä maquvepqa änä itanqa, Goti Iqu, Iqueqä Kuknuä Kinganänä Ique, Mosisi iquesä, hiñuä-tqä iquautä, äqäpñqä äwikqe. Iqu, ämaqä-qune Iqueqä sugenqätä, äwinqenqätä, wäunüä eeqänänä Iqu imäkkqenqätä, näqñqä anguä metunqä änatapqe. Inqe ne Iqueni, “Änguiqä” ätuätanä, Iqueqä yoqe haqeu mamäutunquänänji.

Goti Iqu kuknuä tä Iqueqä ämaqä iquau kinganä vqanqa, iqua Grikä iquauqä anä-kuknuä dü äqäkuwi. Quvokuä hui ae äpäwqanqa, kuknuä äma ikämiñuwä iqua, qokä-apäkä kuapanänji Grikä iquauqä anä-kuknuñqä maqñqä etanqä äqumbiyi, anä-kuknuä hui-mända äkunmäkpñqä ipäqäkuwi. Itanqa wiyä-kukñui, quväukuä 1382 iunji, Goti Iqueqä kukñui Inqlisi-mända äkunmäkkuwi. Ga 1989 iunji, kuknuä Tok Pisinqä iu-mända äkunmäkkuwi. Itanji 2016 iunji, ne Goti Iqueqä yätamäqä dutanä, Iqueqä Kuknuä Qänaknä Iqu, anä-kuknuä Menya iu-mända qäpu äkunmäkkqe. Ne kuknuä Grikä iutä, wiyä-kuknuä iquaqutä a ätäutanä, kuknuä iqueqä quatinqä ämenitanji, anä-kuknuä Menya iu-mända äkunmäkmñque. Inqä-pqe ne Goti Iqueni, “Änguiqä” ätuätanä, Iqueqä yoqe haqeu mamäutunquänänji.

Mosisi iqu äpäkonätñqä itä, Israitqä iquauñi, Goti Iqueqä kuknuä-suqä anji ätuätäqanjanji, tü ätukqe.

He Israitqä iquenä, qätä anguänä nyipu! Neqä Naqä Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuanänji. Inji si tqä Goti Hanjuwä Naqä Iqueni, äwqetä, qeqä-quuvqetä, yänänäqñqetä Ique äwinyätinä, Iquenyqänä kuapanä kinguätñqeqä. Itanqa kuknuä tänga etqäqe, si hui mimäuqä, knuä yqänä kiyätanquti pmetñqänänji. Tqä ymeqä iquauñi, kuknuä inñiqe yänänäqñqä motquatñqänänji. Ga tqä anä äpmanä iu, qanä äwätinä iu, hiqäqä äwitnä, pämä ävautñnanganä-pqe, kuknuä inñä iquauñqä tquätñqänänji.

(Kuknuä-suqä 6:4-7)

Anä-kuknuä Menya tqä iqune Goti Iquenyqä tääqe, Iqueqä Dñä Änguä Iqu, bukä tqesa, yänänäqñqä nemäktñqä ätuätqänju. Iutanji ne Iquenyqä quuvqä eqiyätanä, Iqu suqä ikikinyänjinä imäkätñqä-pa, imäkätanä, ga Iqueni yeeqä iwimäkatunquänäyi.

Kukñuä änguä we-hunqä-täñi, Matiu iqu äqäkqe Yätamäqä kukñuä hinuiqänä iquvi

Bukä, kukñuä änguä we-hunqä-tänä 4 iqua, ii tiwiqä nätmätqä, hea Jisasi Iqu, qua täu pmetanğa ätimäuminqenqä. Bukä Matiu iqu äqäkqä tqueqä tiwiqä kinganäñi, ii nätmätqä Mäliyai, Jisasi Ique ämikqä ga ätimäukqeuta, Jisasi Ique qu pizqä äpäkuuwä iutanji, anđi ävaukqä iunqeyi. Ga Iqu, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquauñi, qäukuä haqä yätunqä äväma ekqenqä.

Nätmatqä naqänänä hñqu Matiu iqu ämänätquakqe, ii tiinji. Goti Iqu hinuiqänä kukñuä guä ämäsäueqanđi, qu bukä yäüä iu äqäkuwä äqänänqce, Jisasi Iqu qayunänä timäutnqä dinqä imäkkqe. Goti Iqu kukñuä guä ämäsäuetä, “Ämaqä Israitqä iquau anđu itmetnqä Hñque dowatmniqeqä” ätkqe. Bukä tqi tii ämänätqueqi. Jisasi Iqu, ii Qäqueyqä. Bukä Matiu tqueni, tiinjqä-pqe ämänätqueqi. Jisasi Iqu nätmätqä kuapänä imäkminqce, kukñuä Goti Iqueqä hinuä-tqä iqua, hinuiqänä ätäpu äqäkuwinqce, ii qäyunä naqä-qakuänä ätimäuminqenqä. Hiñjqä täu hinuä qunä. Saptä 1:22-23; 2:4-6; 2:14-15; 2:23; 4:13-16; 8:16-17; 12:15-21; 13:34-35; 21:2-5; 21:16; 26:24; 26:31; 26:54; 27:6-10.

Nätmatqä naqänänä, bukä Matiu ique ätäñqä huizi, ii Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqä iunqä äyä äqänä. Jisasi Iqu wäunjuä imäkkqeutani, Goti Iqu, qokä-apäkä eeqäpnänä iquauqä ämiqä naqä-qakuä äpmetä, ga qu Iqueqä äwinqä iunä qänaknä iqäpnqä äwinyä.

Bukä Matiu tqueni, Jisasi Iqueqä kukñuä quäuqänänä 5-qua ätminqenqä äqänä. Kinganäñi, saptä 5 iuta 7 iunqce, ii kukñuä tiinjqä ätäñqeyi. Jisasi Iqu, qoqonä hñqueqä haqä yatu ätgäuä, kukñuä, Goti Iqueqä qokä-apäkä naqä-qakuänänä iquauqä suqä imäkqäpnqenqä, awä ätminqce. Kukñuä huiziqu, saptä 10 iunji, Jisasi Iqu, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, qokä-apäkä huiziu awä ätuäkipiyänğa imäkqäpnuwänqenqä, kukñuä äwikqe.

Kukñuä quäuqä huiziqu, saptä 13 iunji, Jisasi Iqu kukñuä awi, kukñuä ktqä Goti Iqunä miqe äänä hitanqqenqä ätuminqce. Kukñuä quäuqä huiziqu, saptä 18 iunji, Jisas Iqu, kukñuä awi, Ique naqä-qakuänä äwivändäpiyä iqua, suqä imäkqäpnuwänqä iinjqä ätkqe. Kukñuä quäuqä yäpakä iqu, saptä 24 iutä, 25 iutanji, Jisasi Iqu nätmätqä hea yäpakänğa timäuninqenqä ätkqe.

Qänakñi ämaqe, Jisasi Iquenqä, himä-wiunqä ipu, Iqueni hanjä-iqä kuapänänji äwimiñuwi. Kukñuä änguä we-hunqä-täñi, Matiu iqu äqäkqe, tiwiqä yäpaki, Jisasi iqu apakonätä, anđi vaukqenqä äqäkqe.

Bukä tqi kiqä-kiuanji, ämaqä äsqu äqäkqenqä kukñuä hui hmanji. Ii etanqqenqä, bukä tqueqä yoqe, qu ti änyuatkuwi. “Kukñuä änguä we-hunqä-tänä Matiu iqu äqäkqeqä.” Qu kñuä iqe, ämaqä mbqä motauqä, iqueqä tiwiqä saptä 9:9-13 iu äqänänqä iqu, äqäkqeqä.

*Jisasi Iqueqä kaqä-kawäkaunqä**

¹ Kukñuä tä, Jisasi Kraisi Iqueqä kaqä-kawäkaunqce. Iqu häñeqä Dewiti iqesani, itanğa Dewiti iqu häñeqä Aprähämä iqesani.

* 1: Lukä 3:23-38

² Aprāhamā iqu, Aisakā iqueqā kanique. Itanġa Aisakā iqu, Jekopā iqueqā kanique. Jekopā iqu, Jutā iqueqātā, känguākauqātā kanique. ³ Jutā iqu, Peresi iqueqātā, Sela iqueqātā kanique. Inġueqiyqā kānai, Tema iyyi. Peresi iqu, Eslonā iqueqā kanique. Eslonā iqu, Lamā iqueqā kanique. ⁴ Lamā iqu, Aminātapā iqueqā kanique. Aminātapā iqu, Nasonā iqueqā kanique. Nasonā iqu, Salāmonā iqueqā kanique. ⁵ Salāmonā iqu, Boasi iqueqā kanique. Kiqā kānai, Leopā iyyi. Boasi iqu, Opeti iqueqā kanique. Kiqā kānai, Rutqi iyyi. Opeti iqu, Jesi iqueqā kanique. ⁶ Jesi iqu, āmaqā naqā Dewiti iqueqā kanique.

Dewiti iqu, Solomonā iqueqā kanique. Kiqā kānai, hiñuiqānāñi Yuraya iqueqā apākā eminġe. ⁷ Solomonā iqu, Leopamā iqueqā kanique. Leopamā iqu, Apiya iqueqā kanique. Apiya iqu, Asa iqueqā kanique. ⁸ Asa iqu, Jeosapatā iqueqā kanique. Jeosapatā iqu, Jeolamā iqueqā kanique. Jeolamā iqu, Yusiya iqueqā kanique. ⁹ Yusiya iqu, Jotamā iqueqā kanique. Jotamā iqu, Ahasi iqueqā kanique. Ahasi iqu, Hesekiya iqueqā kanique. ¹⁰ Hesekiya iqu, Mānasa iqueqā kanique. Mānasa iqu, Amonā iqueqā kanique. Amonā iqu, Josiya iqueqā kaniquvi. ¹¹ Josiya iqu, Joakinā iqueqātā, kāta-känguākauqātā kanique. Inġanġi, mākā-huñqā hñqu Israitqā iquauñi, Bapilonā iuñqā ātuma āwāpu, iquauqā yāpā imā āpmuatekuwi.

¹² I āpmapiyitanġi, Joakinā iqu, Selatiyoli iqueqā kaniqu ekqe. Selatiyoli iqu, Serupapelā iqueqā kaniqu ekqe. ¹³ Serupapelā iqu, Apiyutā iqueqā kaniqu ekqe. Apiyutā iqu, Eliyakimā iqueqā kaniqu ekqe. Eliyakimā iqu, Asolā iqueqā kaniqu ekqe. ¹⁴ Asolā iqu, Satokā iqueqā kaniqu ekqe. Satokā iqu, Akimā iqueqā kaniqu ekqe. Akimā iqu, Eliyutā iqueqā kaniqu ekqe. ¹⁵ Eliyutā iqu, Eliyasa iqueqā kaniqu ekqe. Eliyasa iqu, Matanā iqueqā kaniqu ekqe. Matanā iqu, Jekopā iqueqā kaniqu ekqe. ¹⁶ Jekopā iqu, Josepā iqueqā kaniqu ekqe. Josepā iqu, Māliyaqā qokique. Māliyai, Jisasi Iqueqā kānaiyi. Iquenyqe, qu tii ātātqāñuwi. “Āmaqā Tqu, Iqu Kraisi ne āmineyātñqā Goti Hanjuwā Iqu atāuñuā ikqā Iquvi.”

¹⁷ Iiñā etanġi Jisasi Iqu Aprāhamā iquesanġa hueqā-himqā Ique. Inġi Aprāhamā iquesa, āmaqā 14 iquau eqiyāmanġuwitanġi, Dewiti iqu ekqe. Itanġa Dewiti iquesa, āmaqā 14 iquau inā eqiyāmanġuwitanġi, mākā-huñqā iqua Israitqā iquauñi Bapilonā iuñqā ātuma āukuwi. Itanġa Bapilonā iuñqā āukuwitanġi, āmaqā 14 iquau inā eqiyāmanġuwitanġi, Jisasi Kraisi Ique āmikqe.

Māliya, Jisasi Ique āmikqenqā†

¹⁸ Jisasi Kraisi ne āmineyātñqā Goti Hanjuwā Iqu atāuñuā ikqā Iqueni, Iqueqā kānai āmikqenqā kukñui, tiinġi. Iqueqā kānai Māliya, qu Josepā iquenyqā tuwakñā ae āunyqanġuwānġa, iqu māmeqā ānā etanġanġi, Dñā Ānġuā Iqu iyyqā āwqā imda imākqanġi, ii āwqā-tāñā eminġe. ¹⁹ Iiyqā qokā Josepā iqu, ii āwqā-tāñi etanġi nāñqā āmeqe, āmaqā jānāñu eā, qokā-apākā iquauqā hiñuā iqinġi, ii womba inqā meqāñqe māwinġanġi, hiñuinā qunāwatmātā ikqe. ²⁰ Iqu iinā imākātñqā kñuā yqānā indqānātqātanġa, wātqā iuñi Goti Naqā Iqueqā enātqā hñqu āwimeqe, tii ātukqe. “Josepā Dewiti iqueqā kawiquki, Māliya matñqā diñqe, si kñuā kuapānā mindqāñqā panā. Ymeqā āwqā imā āmnāñqā Iqu, Dñā Ānġuā Iqu ānyueqeqā. ²¹ Itanġa ii Ymeqā Qokā Hñqu nyuāñqiyā. Iqu

† 1:17 Lukā 2:1-7

Iqueqä qokä-apäkä iuqä suqä quvqetani, häñä imäkäqumuatäniqeqä. Inji si Iqueqä yoqe, 'Jisasi[‡] Iqukiyā' nyuättnqeqä" ätukqe.

²² Nätmatqä eeqänänä tä ätimäukqe, Goti Naqä Iqueqä kukñui, qäyunä imäkätñqä ätimäukqe. Naqä Iqu hiñuä-tqä hñqce kukñui tiñjä äwikqe.

²³ "He qätä wipiyä. Apäkä, qokätä hiqaqä mäwiqä hui, äwqä-tänä eätä, ymeqä qokä hñqce nyuäniqeqä. Qu iqueqä yoqe, 'Imanueli iqueqä' nyuätpruwänqeqä. Yoqä tqueqä quati, tiñji. Goti Hanjuwä Iqu, nesä anä äpmenä."§

²⁴ Itanğa Josepä iqu, hiqaqä äwäminqe ivatuwänäqe, Naqä Iqueqä ynaunjqä iqu ätukqä-pa imäkätä, iqueqä apäki qe ämakqe. ²⁵ Iqu apäki ae ämaqä-qe, ii Ymeqä Qokä Ique ae nyquangqänğanjqä, iisä hiqaqä anä mäwiqä iminqe. Ga iqu Iqueqä yoqe, "Jisasi Iqukiyqä" änyuätkqe.

2

Näññqä-tänä iqua, Jisasi Ique äwimakuwiñqä

¹ Ämaqä naqä Heroti iqu qua Jutiya iu mitqätanğa, Mäliya Jisasi Ique anä-himqä Betlemä iu ämikqe. Qänakndanji ämaqä mäptqä timäuqä mäñgisanä näññqä-tänä iqua, Jerusälemä iunjqä äyappiyi, yatñqä hiñginäwa ikäkuwi. ² "Ymeqä, ämaqä Jutiya pmeqä iquau mitñqä, tänğa änyquä Iqu, äññi winä? Ne Iqueqä qätäqeqä ique, mäptqä timäuqä mäñgisa äqunätanä, Iquenyqä qonjä woktatuñquä äyapqunä."

³ Ämaqä naqä Heroti iqu qätä iñjä äwiyäqe, iqu kñuä kuapanä indqänätä, änämiqä iminqe. Jerusälemä pmeqä iqua asä iñjä iminjuwi.

⁴ Iñjä hitanği, Heroti iqu hiqäwa-imäkkä naqä iquautä, kukñuä-sugeñqä näññqä iquautä, eeqänä tääqä ätuätumetä, yatñqä tiñjä äwikqe. "Kraisii, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqeu mitñqä Ique atäunjuä ikqä Iqu, anä äsqisa timäutñqäwä?" ätukqe.

⁵ Iqu yatñqä i vqanğa, qu kimanji tii qe ätukuwi. "Iqu anä-himqä Betlemä, qua Jutiya iuta timäutñqeqä. Hiñuä-tqä hñqu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui ätätä, bukä iu tiñjä äqäkkqeqä."

⁶ "Qua Jutiya iunji, anä-himqä Betlemä iquki, huizi iquauqä yäpakä iquki manä. Ämaqä sitanjä hñqu, huiziquau miqä timäuniqeqä. Iqu Nqä ämaqä Israitqä iquau miqänjqä pmeniqeqä,' ätätä äqäkkqeqä" ätukuwi.*

⁷ Heroti iqu kukñuä tä qätä äwiyäqe, ämaqä mäptqä timäuqä mäñgisanä näññqä iquau tääqä maññqä ätuätumeqe, yatñqä vqanğa, qu, "Qätäqeqä iqu hea inga ätimäuqeqä" ätukuwi. ⁸ Itanji iqu näññqä ämeqe, iquau ätäwqatqeqe. "He Betlemänjqä äwipu, Ymeqä Iquenyqä qävqä äñguanä ipiyä. Itanğa he hiñuä ae äqumbiyi, nyi ndpñqä anğumä quveppiyä. Nyi-pqe äpätmä, Ique qonjä woktäumqänänyä."

⁹ Qu ique qätä äwipiyi, qe äukuwi. Wätqätanğuwänğanji, qätäqeqä mäptqä timäuqä ingi äqunğuwä iqu, iquauñi hiñjuicä äwimaminqe. Itanğa iqu äwätä, anä Ymeqä Iqu witanğqä iu, haqä yätqä äpmakqe.

¹⁰ Inğanji iqua iñjä äqumbiyi, yeeqä kiñjä qe äwiñğqe. ¹¹ Itanğa iqua anä yäpä ingisa äpaquväpu, Ymeqä Iquesä, Iqueqä känai Mäliyatänji äqumbiyi, iqua Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, qonjä äwoktäupu, hiñjuñi qua hu ekuwi. Itanji iqua golqetä, eqä wetqä jinanä äñguanänjä weqetä, zä-wänunjuä eqetä, quwqä qa iuta ätaupu, Ique qe äwikuwi.

‡ 1:21 Yoqä Jisasi, kiqä quati tiñji. Qokä-apäki häñä imäkäqumuatqä. § 1:23 Asayä 7:14

* 2:6 Maika 5:2

12 Ingañi Goti Hanjuwä Iqu wätqä ävätä, “Heroti iquenyqä anğumä mäwqä pambiyä” tquanğa, iqua quwqä anämqä hänaqä hui-mända qe äukuwi.

Isipänqä zä äwäkuwiñqä

13 Iqua ae uwqanğuwänğani, Naqä Iqueqä enätqä hñqu, Josepä ique wätqew äwimetä ätukqe. “Heroti iqu, Ymeqä Tquenyqä qävqä itä, pästätñqä iqiya. Inji si ävautnä, Ymeqä Iquesä, känäütä itmetnä, itanğa Isipä iunqä zä ätuma äwätinä, pmatñqeçqä” ätukqe. “Nyi si anğumä ktqanğmdqänğanqäüä.” 14 Itañi heatqänğa, Josepä iqu ivatuwänäçe, Ymeqä Iquesä, känäütä Isipänqä qe ämitimäukqe. 15 Iqu iu yqänä pmetanğa, Heroti iqu qe äpakonğqe. Nätmatqä tä ätimäukqe, Naqä Iqu Iqueqä hiñuä-tqä hñque ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe. “Nqä ymeqä ique, Isipä buta ätuma äpkqeçqä” ätkqe.†

Ymeqä qokä iquau äpäkkuwiñqä

16 Heroti iqu, ämaqä mäptqä timäuqä mäñğisanä iqua, ique awä mätquä, hänaqä hui-mända ämäwqätäukuwiñqä näññqä ämeçe, iqueqä äwqe tnänä wiñanğa, ämaqä hui Betlemänqä ändowatätä ätukqe. “Betlemä iutä, anä-himqä qäqiqi ämätñänqä iutäñi, he ymeqä qokä quväuüküä hñquaqu mämwqätäuqä iquauñi, pizqä päkpiya.” Iqu näññqe, ämaqä mäptqä timäuqä mäñğisanä iquauta ämeçe, ymeqä quväuüküä iinji mämwqätäuqä iquauñqä ätukqe. 17 Qu ymeqä i äpäkkuwi, Goti Hanjuwä Iqu imäkätä, hiñuä-tqä Järämai ique ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe.

18 “Anä-himqä Lama iunji, Lesoqä kaqäua ymeqä iquauñqe, kñuä äqiyäpu pmapqä iqanğuwänğa, qu qätä äwikuwi. Ymeqe mäpmeqä itanğuwiniñqä, qokä-apäkä huizi iqua iuauqä äwqe jänä iwimäkññqä dinqe, mäwiñqä iminqe.”‡

Isipäta, Nasäretqänqä anğı äukuwiñqä

19 Heroti iqu ae äyä päkonğanğa, Isipä iunji, Naqä Iqueqä enätqä hñqu, Josepä ique äwimetä tiinğä ätukqe. 20 “Ämaqä, Ymeqä Ique pizqä päsanä-tpu ikuwä iqua, ae äpakonğuwiqä. Inji si ävautnä, Ymeqä Iquesä känäütäñi itmetnä, qua Israitqänqä anğumä upñqeçqä.” 21 Kukñuä ii qätä äwiyaçe, iqu ävautä, imbaqi itmetä, qua Israitqä iunqä äukuwi. 22 Iu ätimäuqe, Akelausi iqu kanä Heroti iqueqä anä ämetä, Jutiya iu mitqätanğqenqä qätä äwiyaçe, iqu zä wiñanği iunqä mäwqä ikqe. Iinğä etanğı Goti Hanjuwä Iqu wätqewta kñuä vqanği, iqu qua Galilisänğä inğisanqä äukqe. 23 Iu ätimäuqe, iqu anä-himqä “Nasäretqävqä” ätiminjuwä iu qe äpmakqe. Iqinyqä äukuwi, hiñuä-tqä iquauqä kukñui qäyunä qe ätimäukqe. “Qu iquenyqe, ‘ämaqä Nasäretqätanğä-queqä’ tupnuwiqä.”

3

*Jonä asñä-qäyqä iqu, kukñuä awä ätuminğenqä**

1 Itañi quväuüküä hui ae äpäwqanğa, Jonä asñä-qäyqä iqu Jutiya iu änyä qe ätimäütä, anä avqñqä iu äpme, ämaçe kukñuä awä tii ätuminğqe. 2 “Goti Qäukuä Yätutanğä Iğunä miqe, qäukuä haqä yätuta qäqi täqi ae äquveqñqe, hiqä kñui äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäuپیya.”

† 2:15 Hosiya 11:1 ‡ 2:18 Järämai 31:15 * 3: Makä 1:1-8; Lukä 3:1-18; Jonä 1:19-28

³ Kuknuä Goti Hanjuwä Iqu hinjuä-tqä Asayä iqueqä manjä iuta ätkqce, ii Jonä iquenyqe. Ii tiinji.

“Anä avqñqä imdani, ämaqä hñqueqä manji tääqä tii ätqiyä. ‘Naqä Iquenyqä hänaqe, näwinyä jänänä imäkepiyä.’”†

⁴ Jonä iqueqä qäki, kametqä aa äyäuä, itanga yaqueqä huiwi, aquvä ämuäsämäuminqe. Itanji penjuätä, wiyä-makjuä anjitä ätetä ängmanminqe. ⁵ Inganji ämaqä Jerusälemä pmeqä, qua Jutiya iu pmeqä, itanga eqä Jotänä iqueqä manjä iu pmeqä iqua, qu eeqänä iquenyqä äpminiwi. ⁶ Qu i äpäpu, quwqä suqä quvqenqä awä tquanjuwänggani, Jonä iqu eqä Jotänä lu asnä äwqäminqe.

⁷ Inganji Jonä iqu, Parisi hñquatä, Satyusi hñquatä, asnä mapnqä kuapanä pqañgä äqunäqe, iqu tiinjä ätukqe. “He qämakä quvqä iquauqä ymeqä-quenjqä. ‘Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänjä äpänqiyä. He zä upiyä-qe,’ tqu hitqanqikä?” ⁸ Hiqä knui äkunmäknäpu, suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä äktmbu motquapiyä. Iinjä imäkquwi, he zä hñqu häukuä-tänjä enqä-pañuenjqä. ⁹ ‘Aprähämä iqu neqä awiqu hitanqgetani, ne ängüä äpmenünä-qe,’ matnqä pambiyä. Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqu hikä tä, Aprähämä iqueqä kaqä-kawäka epñqe, ängüä imäkänä. ¹⁰ Zä-häukuä ängüä mäwiqanqutqä iquauñji, tä täuvepñqä dinqe, japiñji zä-quatä iqi ae äwinä” ätukqe.

¹¹ “Hiqä knui äkunmäknäpu, ‘suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä’ motquapñqe, nyi asni eqetänä eqiyätqänä. Iinjä etangi Ämaqä nyi ämanqutäunqä Iqu, qänaki änä äpänqiyä. Nyi Iqueqä yukä ämuasmänqe mamqe, ämaqä ängüä-qunä ma, quvqunji. Iqu asni, Goti Hanjuwä Iqueqä Dñä Änguitä, tä itä heqiyänqiyä. ¹² Iqu pokä a äqätänä, kuä pa huätä ämatnämäutä, kuä naqe, aquvä äqiyätä kiqä anju pñqä maeninqe. Itanga kuä pai, tä maisquä du tnämäuniqe qä” ätukqe.

Jonä iqu, Jisasi Ique asnä äwqäkqenqä‡

¹³ Inganji Jisasi Iqu qua Galili iu ävämani, Jonä iqu asnä wuqiyätñqä, ique eqä Jotänä du äwimakqe. ¹⁴ Itanga Jonä iqu, “Qäyä eenä. Asni, Si ñqiyqänänjä qäyunä-qe, nyi kqäm qä äpñi, änäänqäwä?” ätukqe.

¹⁵ I tquanğa Jisasi Iqu kimanji, “Qäyä eenä. Tängani Nyi äktqä-pa, ii imäkiyä. Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä eeqänäñi qäyunä timäutñqe, ye suqä ii imäkenqe qä” ätukqe. Inganji Jonä iqu kuknuä dñi qänaknä ikqe.

¹⁶ Jisasi Iqu asnä ae ämeqe, eqä bu äväma äyapqanğa, maqänäñi qäukui qñqanä enqä-pa qe äutängqe. Itanji Iqu, Goti Iqueqä Dñä Ängüä Iqu, yñjä-heeqä enqä-pa äquvepätä, Iqueä huiwä iu pmeqanji hinjuä äquñgqe. ¹⁷ Inganji qäukuä yätutani, manjä hñqu tiinjä äqänqce. “Ämaqä Iqu, Nqä Ymeqä Nyi kiinjä änyinätñqä Iqueqä. Nqä äwqä imdani, Iquenyqä aquvänä änyinätqänä” ätukqe.

4

*Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwikqenqä**

¹ Inganji Jisasi Iqueni, Dñä Ängüä Iqu, anä avqñqä iunqä ätma äukqe. Ii, Setänä iqu Ique yamwiqä vätnqä dinqä. ² Inqñi Iqu hiunjitä, heatqetä 40, buayä manqä äpmeqe, buayänqä dä äwikqe.

† 3:3 Asayä 40:3 ‡ 3:12 Makä 1:9-11; Lukä 3:21-22 * 4: Makä 1:12-13; Lukä 4:1-13

³ Inganji dnä quvqä yamwiqä vqä iqu, Ique äwimeqe, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etangutqe, hikä tqua buayä kunmäkmbnqä, kuknjuä tuvä” ätukqe.

⁴ Jisasi Iqu kimanji, “Goti Hanjuwä Iqueqä kuknjui tii äqänä.

‘Qokä-apäki buayä dutanä pmeqä hmanjqä. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä kuknjuä eeqänänjä iutanä pmeqeqä,’ ätä äqänänä” ätukqe.†

⁵ Iqu iinjä tquanğa, Setänä iqu Ique Jerusälemä Goti Hanjuwä Iqueqä anä-himqä iunqä ätuma äwäqe, hiqäva-imäqä anä atääqä iu ätqäteqe, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etangutqe, qua mänji ikuapmävä” ätukqe. “Tiinjä etangi, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tii äqänä.

⁶ *‘Goti Hanjuwä Iqu iqueqä enätqä iqua änguanä mikipnqä ätuänqiyä. Tqä yuki hikä iu hui matävqä isnqä dinqe, iqua hipae hevqä mäkiqutäpnqäüä.’* ‡

⁷ Iwä Jisasi Iqu tii ätukqe. “Bukä iunji, kuknjuä tiinjä-pqe inä äqänänä.

‘Si Goti Hanjuwä tqä Naqä Iquenji, yamwiqä mävvqä panä.’ §

⁸ Itanji Setänä iqu anğumä, qoğonä haqä naqä ziimänä hnquenyqä ätuma äyäqe, anä-himqä eeqänänjä qua täunjitä, iquauqä nätmätqä ängüä eeqänänjä itä ämotquakqe. ⁹ Ga iqu tiinjä ätukqe. “Si qonä änäuktäutnä, nyaqä yoqe haqeqä manmäuqangtqe, nyi eeqänänjä tä Si ktapmqänä.”

¹⁰ Jisasi Iqu tii ätukqe. “Setänä iquki, huätä päuvä! Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji tii äqänä, *‘Si qonä äwoktäutnä, Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueä yoqenä haqeqä ämamäutnä, wäunji Iqueqenä iqanginyä.’*”*

¹¹ Inganji Setänä iqu Ique ävämeqanğa, enätqä iqua äpäpu, Ique yätamakqä äwikuwi.

Jisasi Iqu wäunji, Galili iuta ipäqäkqenjqä†

¹² “Qu Jonä ique, guä ae äkiqiyäuquwiqä” tqanğä äwiyäqe, Jisasi Iqu qua Galili iunqä anği äukqe. ¹³ Itanji Iqu anä-himqä Nasäretqä iunji ävämanji, anä-himqä Kapänamä bunqä äwitä äpmakqe. Kapänamänji, eqä-huänä Galili-tänjä qäqiqi eä, Seplonä, Näptali gueqiyqä hueqä-himqä iquauqä qua iuvi. ¹⁴ Iqu e imäkätä, kuknjuä hnqu Goti Hanjuwä Iqu hinjuä-tqä Asayä iqueqä manjä iu ätimekqeuñi, qäyunä timäutnqä ikqe.

¹⁵ *“Seplonä, Näptali gueqiyqä quae, hänaqä eqä-huänjä dunqä änyäwänqä qäqiqi eä, eqä Jotänä-tänjä ingi-mända, qua Galili-tänjä injisayi. Itanğa ämaqä Israitqä iquanä ma, huiziqua iqi anä äpmeñüä.*

¹⁶ *Ämaqä pisqukuä imä äpmeñuwä iqua, qu we-hunqä naqä ique hinjuä ae äqunänjäüä. Ga ämaqä ae äpäkonjuwä iqua enqä-panä äpmeñuwä iquauñi, we ae äwiomäkqiyä”* ätkqeqä.‡

¹⁷ Inganji Jisasi Iqu, qokä-apäkä iu kuknjuä awä ätipäqiyätä, tiinjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, qäukuä haqä yätuta qäqi täqi äwinqä-qae, hiqä knji äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäpuiyä.”

Jisasi Iqu, hämapäkä piqä iquau tääqä ätuätumakqenjqä§

¹⁸ Iqu eqä-huänjä manjä Galili iu qanä äwätäqanğanji, Saimonä, Endru gueqi hämapäkä-piqä qa ätnämäutqätanginyä äqunğqe. Saimonä iqueqä yoqä huizi, Pitä ique. Ingueqi hämapäkä äpisinyä, mbqä ämaminjiyi.

¹⁹ Iqu iquaqi hinjuä äqunäqe, “Ny i qänaki nyivänjinyqä. Ämaqä-piqenqe

† 4:4 Kuknjuä-suqä 8:3 ‡ 4:6 Apqä Bukä 91:11-12 § 4:7 Kuknjuä-suqä 6:16 * 4:10

Kuknjuä-suqä 6:13 † 4:11 Makä 1:14-15; Lukä 4:14-15 ‡ 4:16 Asayä 9:1-2 § 4:17 Makä 1:16-20

ämäqesquamqänänjä” ätukqe. ²⁰ I tquanğanj, ingueqi hämapäkä qae, maqänä iqi emäni, Ique qänaki äwivändkiyi.

²¹ Iqisanj haqä nänä hmbu tii äwäqe, ämaqä hngueqi, Jemisi iquesä, Jonä iquesä hinuä äqungqe. Iquaq Sepri iqueqä hiknä-quaqu eänjä, imätqua yimba iu äpmapu, hämapäkä-piqä qae dakmäuqanği anä imäqkämanminjuwi. Jisasi Iqu ingueqi hinuä äqunäqe, tääqä ätuätumakqe. ²² I tuätumeqanğanj, ingueqi yimbaetä, kaniquesä maqänä ävämanj, Ique qänaki äwivändkiyi.

Ämaqä tänjä-yaqä hñquau, änguä iwimäkkqenqä

²³ Inğanj Jisasi Iqu qua Galili iunj qanä ikitä, quwqä anä aquväqñqä iunj näqñqä ävätä, kukñuä änguänänjä Goti Iqunä qäukuä haqä yätuta miqenqä awä ätuätä, tänjä-yaqä huitanä-huitanä-eeqänä änguä imäkätä ikäminqe. ²⁴ Iquenyqä kukñui, qua Siliya iunj eeqänä im-imä qe äukqe. Ga ämaqe Jisasi Iquenyqä, tänjä-yaqä huitanä-huitanä-tänjitä, dnä quvqä-tänjitä, yaqä ppqä-tänjitä, yaqä nñuä-tänjitä, eeqänä äma pçanguwänğanj, Iqu eeqänä änguä imäkkqe. ²⁵ Itanğa ämaqä kuapänä qua Galilisanä iquatä, qua Dekapolisisanä iquatä, Jerusälemätanä iquatä, qua Jutiyanän iquatä, eqä Jotänä yätäqängisa pmeqä iquatäni, qu eeqä Ique qänaki äwivändkuwi.

Jisasi Iqu qoqonjä yätu äpme, kukñuä awä ätukqenqä (5:1-7:27)

5

*Ämaqä äwqä yeeqä-winqä iquauñqä**

¹ Jisasi Iqu ämaqä kuapänä pçanğa äqunäqe, qoqonjä yätunqä ekqe. Iqu iqi quamä pmeqanğa, Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iqua, Iquenyqä äpkuwi. ² Inğanj Iqu iquau tijnä ämotquakqe.

³ “Ämaqe, ‘Nyi ämaqä äwa iqunä eämä, Goti Iqueqä hinuä iqi qäyunänjunä hmanjqä’ kñuä indqänätqänjuwä iqua, Goti Qäukuä Yätutanä Iqu ämaqä iinjä iquau ämitqätanğqenqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁴ Ämaqä, suqä quvqenqä kñuä äqiyätqänjuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu äwqä hanuä iwimäkätñqä iinqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁵ Ämaqä, iquauqä yoqe mändi äkittqänätqänjuwä iqua, qua tä quwqä heniqä iinqe, äwqä yeeqä ipñqeqä.

⁶ Ämaqä, suqä jänäninqä äwa ipu, ique mapñqä kiinjä äwinyätñqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu jänä imäkñqä qäyunä väniqä iinqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁷ Ämaqä, huizi iquauñqä qeqä äwimänätä yätamäqä ävätqänjuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu quñqe asä inä wimänäniqä iinqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁸ Ämaqä, qeqä-quuvqä ikikinyänä änyänjuwä iqua, Goti Hanjuwä Ique hinuä qumbnuwänqe, qu äwqä yeeqä ipñqeqä.

⁹ Ämaqä, äkasuwä-mäkä mändi kittqäpnqä imäkätqänjuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu iquauñqe, ‘Nqä ymeqä-quaiqä’ tuäniqä iinqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ¹⁰ Ämaqä, suqä jänänjä iu qänaki itqätanğwiuta, huizi iquauqä hipa iuta hanä-iqä ämetqänjuwä iqua, Goti Qäukuä Yätutanä Iqu ämaqä iinjä iquau ämitqätanğqenqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ¹¹ He Nyaqä yoqä ämetqätanğwiñqä, ämaqe kukñuä quvqä etäpu, quvqä etquepu, henyqä quanğa tqanğuwänğanj, he äwqä yeeqä ipñqeqä. ¹² Hinuä-tqä he mäpmeqänğa äpmaminjuwä iquauñj, ämaqe suqä quvqä asä iinjä itquaminjuwiqä. Itanğa he Nyaqä yoqä ämetqänjuwitanj, nätmätqä

* 5: Lukä 6:20-23

änguänäni qäukuä haqä yätu henyqä näwi äwinä. Iinjñqe, he äwqä yeeqä kiinjä ipñqeä.”

“He hakitä, we-hunqetä, enqä-pañuenjqä”

13 “Qua täu qui maqänä mimäkñqä, äpakänä witätñqe, he hakä enqä-pañuenjqä. Haki ätquänqä qäpu heqangutqe, hakä ätquänätñqe, anqumä äänä timäuniqiyä? Oeyqä. Anji wäunüä miqä iqanguti, ämaqe bi ätnämäupu, qonjqä ipñqäüä.† 14 Qua täuni, he we-hunqä enqä-pañuenjqä. Anjä-himqä hñqu qoqonjä iu ämätññqe, zä mamätñqä itänqiyä. 15 Asä iinj, ämaqä anjä iu pmetanquwä iquau we wunätñqe, ämaqe hiqi-tä ämäsäupu hakä imä matqäteqä ipu, kiqä ätqäüqä iqinyä tqätepnqäüä.‡ 16 Iinj etanji heqä we-hunqä, ämaqe we wunätñqänänjqä. Inji iqua, he suqä änguänänjä imäkätqätanqä eqämbiyi, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueqä yoqe haqeäqä mamäupñqäüä.”

Kukñuä-suqä, Goti Iqu Mosisi ique äwikqenjqä

17 “He Nyinyqe, ‘Iqu kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäqkä itä, kukñuä hinuä-tqä iqua äqäkuwä itä, huätä mamäutñqä äpqeä’ kñuä mindqänqä pämbiyä. Oeyä! Nyi huätä mamäumqä äpçä ma, qäyünä naqä-qakuä timäutñqä äpqeä. 18 Nyi he naqä-qakuänä etqänä. Qäukuitä, qäuetä, aanjä hiqanqanqe, kukñuä-suqä iutanjä wänqä hmbu aanqe, maeqä yäniqeqä. Oeyqä. Nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä eeqänänji ae ätimäuqanqanqe, hiqñqä wänqä suqä iu äqäkuwi, eeqänänji äwitäniqeqä. 19 Inäqe ämaqä hñqu, suqä Mosisi iqu äqäqkä iutanjä wänqä hmbi mändi äkittqiyätä, ämaqä hñquau mända-pqä inä eyäqiyämetqe, suqä ipu huiziquauqä yäpä imä qäyä witanqçä-qe, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iunji, ämaqä tqueqä yoqe wänqäpu, huiziquauqä yäpä imä winiqeqä. Itanji ämaqä hñqu suqä iunji qänaknä itä, ämaqä iunji ämotquamitätqe, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iunji, iqu yoqä naqä meniqeqä. 20 Nyi he etqänä. He Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä iunji, jänänänjä imäkäpiyänqanji, ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä iquauqätä, Parisi iquauqätä, suqä jänänänjä imäkqä iunji mämwqätäüqä ipu qänaki iquwi, he Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iunqe änä mäyqänänjqä.”

Äwqä tnänñqätä, ämaqä päsqenqätä

21 “Kukñuä hiqä taqä-tawäkiqua qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiinjä ae äyä äwiyätqänquwiqä. ‘Ämaqä pizqä mapäsqa ipñqeä.’§ Itanqä ‘Ämaqä hñqu ämaqä hñque pizqä äpäsätqe, iqueni kukñuä wimeniqeqä.’* 22 Itanji Nyi he tiinjä etqänä. Ämaqä hñqu ämaqä hñququque äkasuwä ätuätqe, iqueni kukñuä wimeniqeqä. Itanji, ämaqä hñqu hñquququeni, ‘Hinññqukiyyä’ ätuätqä iqu, kukñuä iwäsäüqä naqä iquau wimeniqeqä. Itanji ämaqä huizi ique-mända, ‘Si ämaqä kñuä maeqä hñqisanä iqä iqukiyyä’ ätuätqä iqu, tä quvqä iqu äsänqä iunqä wäniqeqä. 23-24 Iinjñqe, si hiqäva äma äpatnä, hiqäva-imäkqä ttawä iu ätqäutñänqanji, tqä sämaquenyqe, ‘Iqu nyitä kukñuä-tänqeqä’ kñuä indqänqñi, tqä hiqäva iqi pñqä eätinä, iquenyqä äwätinä, äwqä naqä-hñqunä ganä nyiyñqeä. E ae imäknyiyi, si äwätinä, tqä hiqävae Goti Hanjuwä Ique inganä wisñqeä. 25 Ämaqä hñqu si kukñuä miktätñqä iqanqutqe, itanji iqutä sitä kukñuä tqä anijunqä hänaqä iu qanä anä äwäsiyänqanji, si maqänänji

† 5:13 Makä 9:50; Lukä 14:34-35 ‡ 5:15 Matiu 6:22-23; Lukä 11:33-36 § 5:21 Anqumä Itmakqä 20:13, Kukñuä-suqä 5:17 * 5:21 Anqumä Itmakqä 21:12

ique äwqä hanuä iwimäkätinä, iqtä jänä imäkiyñqeqä. Si e mimäqkä iqanqtqe, iqu ämaqä jänä imäkqä iqueqä hipa iu kivqanquti, jänä imäkqä iqu guä kiquyäueqä anä iu miqä iqueqä hipa iu kivqanquti, itanga iqu guä kiquyäueqä anä iu mäqumuatekiyäniceqä. ²⁶ Nyi siñi naqä-qakuänä äktqänä. Mbqä qu si atänuä äkipqä iunji qäyunä vätnjanqanqe, si guä kiquyäueqä anju mävämeqä yqänä pmettñiqä.”†

Huiwä yanä ikiqä suqenqä

²⁷ “Qu tiinjä ätätqänjuwñqe, he qätä ae äyä äwiyätqänjuwiqä. ‘Qokä-apäkä ämanqe, huizitä huiwi yanä mikiqä ipñqeqä!’‡ ²⁸ Itangi Nyi he tiinjä etqänä. Ämaqä hñqu apäkä hui hiñuä äqunä, ‘Iisä hiqaqä anä womqe’ knuä ävqäqe, iqu iqueqä äwqä iutanji, suqä quvqe ae imäkqeqä. ²⁹ Tqä hiñuä ämuangisanji suqä quvqeuñqä äkiyqiyämeqanqutqe, huätä ätquätinä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanqutqe, tqä huiwitanä hmbu yuuwä ätänänqä-qe, suqä quvqä iinjä mimäkqä inä-qae, saqä huiwi, tä quvqä iqu äsänqä iu matnämuqä ipñqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänänqeqe, ii hanä-iqä wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanä-iqä naqänänñiqä. ³⁰ Itanga tqä hipa ämuangisanji suqä quvqeuñqä äkiyqiyämeqanqutqe, huätä ätävätinä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanqutqe, tqä huiwitanä hmbu yuuwä ätänänqä-qe, suqä quvqä iinjä mimäkqä inä-qae, saqä huiwi, tä quvqä iqu äsänqä iu matnämuqä ipñqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänänqeqe, ii hanä-iqä wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanä-iqä naqänänñiqä.”

Qokiqutä, apäkisä, anä näweqä pmesiyñqenqäš

³¹ “Qu tiinjä ätätqänjuwiqä. ‘Ämaqä hñqu iqueqä apäki huätä ändowatätäqänqani, iqu iinjä imäkätqenqä ämotquetñqe, iinjä, tuwanuä hui äqiyätä vätnqeqä.’* ³² Itangi Nyi he etqänä. Ämaqä hñqeqä apäki, huizitä huiwä yanä mäwqä itqä qäyä etangi, iqu ii huätä ändowatätqe, ämaqä iqu iqueqä apäki kukñuä-suqä ävasätñqä iunqä iwimäkqiyä. Kukñuä tqueqä quati, tiññiqä. Ämaqä hñqu apäkä iinjä ämeqe, iqtä iisä, suqä qokä hñqutä apäkä huisä hiqaqä anä mäwiqä iunji ävasqinyqä.”

Kukñuä yänänäñqä wimäkqä suqenqä

³³ “Kukñuä hiqä taqä-tawäkiqua hiñuiqänä qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiinjä ae äyä äwiyätqänjuwiqä. ‘Si nätmätqä hñqu imäktnqä dinqä kukñuä yänänäñqä ätätñänqani, qanji matqä panä. Si ätätñä-pa Naqä Iqueqä hiñuä iqñi ii imäktnqeqä.’† ³⁴ I etangi Nyi he etqänä. Hiqä kukñuä hñqu yänänäñqä imäkpnqä etanqutqe, he nätmätqä hñqeqä yoqe matqä pambiyä. Oeyqä. Iinjä imäkpnqä etanqutqe, qäukuñqä matqä pambiyä. Ii tiñji. Qäukui, tqä ma, Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawä, Iqu äpme ämitñqeyqä. ³⁵ Itanga quaqenqä matqä pambiyä. Ii tiñji. Qua iunji, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä yuki qutatä haqeqi äui äpmetñqeyqä. Itanga Jerusälemänqä matqä pambiyä. Ii tiñji. Jerusälemänji, Ämiqä Kinganänä Iqueqä anä-himqeqä. ³⁶ I etangi si kukñuä hñqu yänänäñqä imäktnqä etanqutqe, tqä nyuänä iquenyqe matqä panä. Oeyqä. Si tqä nyuänä iunji, dä qaandätä nättqätä huiñqe, mimäkqä isñqinyä. ³⁷ Hiqä kukñui, ‘Auäqä’ ätäpu, ‘Oeyqä’ tññqeqä. Ii qäyuvqä. Kukñuä haqä nändi ätätqänjuwi, quvqä imäkqä iquesanqä.”

Hiqä himä-wiunqä iquauñqe, kiinjä enquätñqä‡

† 5:26 Lukä 12:58-59 ‡ 5:27 Angumä Itmakqä 20:14, Kukñuä-suqä 5:18 Š 5:30 Matiu 19:1-12; Makä 10:1-12; Lukä 16:18 * 5:31 Kukñuä-suqä 24:1, 3 † 5:33 A Täuqä 13:2 ‡ 5:37 Lukä 6:27-36

³⁸ “Qu tiinjä ätätqänjuwiŋqe, he qätä ae äyä äwiyätqänjuwiqä. ‘Ämaqä hñqu huiziqueqä hinjui qui imäkqanğutqe, he iqueqä-pqe, inä imäkpnqe qä. Itanğa ämaqä hñqu hñqueqä hiqanji ämisqiyqanğutqe, he iqueqe, inä misqäpnqe qä.’³⁹ İnjä etanği Nyi he tiinjänqe etqänä. Hñqu quvqä etqueqanğutqe, iquenji he kimanji mitqueqä pambiyä. Hñqu saqä mangawä iu kpäsqanğutqe, si hñgisa inä wisuätñqe qä. ⁴⁰ Hñqu si kukñuä ämiktätä, tqä gque metñqä iqanğutqe, si tqä gquä quäuqä-pqe inä wisñqe qä. ⁴¹ Hñqu iqueqä yquayä äma qäqi wisñqä ktqanğutqe, si iqtänji kinä nänji tii äma wisñqe qä. ⁴² Hñqu si nätmatqänqä yatñqä kiyaqanğutqe, ique äwisñqe qä. Itanğa ämaqä hñqu, ‘Si yakuä dapiyä’ ktqanğutqe, si ique tuwä mäwiyqä panä.”

⁴³ “Qu tiinjä ätätqänjuwiŋqä, he qätä ae äyä äwiyätqänjuwiqä. ‘Si sämaqä iquenyqe kiinjä äkinyätä,* tqä himä-wiunqä iquenyqe, äwqä quvqä imäkñqe qä.’ ⁴⁴ İtanği Nyi he tiinjä etqänä. He hiqä himä-wiunqä iquauñqe kiinjä enyätä, ä ämaqä suqä quvqä emäkquwä iquauñqe, Goti Hanjuwä İqu iquau äñguä itquetñqä täaqä tññqe qä. ⁴⁵ He iinjä ipqe, Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä İqueqä ymeqä-quenä eäpu, İqu imäkätñqä-pa imäkpnqe qä. İqu İqueqä mäptqe, ätimäütä ämaqä äñguitä, quvqetä asänä tuätñqä iwimäkätqänä. İtanğa piyä-pqe, ämaqä jänänä iquauñqätä, suqä qäyunä mimäkqä iquauñqätä, qiyätñqä imäkätqänä. ⁴⁶ Nyi kukñuä iinjä etqe, kiqä quati tiinjä qä. He äwqe, ämaqä henqänä äwinyätñqä iquauñqänä hinganğutqe, kimanji Goti Hanjuwä İqu nätmätqä squä hitapaniñqäwä? Ämaqä mbqä ämotautqänjuwä iqua-pqe, Goti Hanjuwä İque qätä mäwiyqä ipiyä-qe, asä inä imäkätqänjuwiqä. ⁴⁷ İnjä etanğqä-qe, he hiqä hita-hinguäkaunä yeeqä ävapu itmapqe, ämaqä huizi iquauñji äänä mäwqätäupñqäwä? Suqä kätä-kñguäkaunqänä äwiñqä ii, ämaqä Goti Hanjuwä İquenyqä quvqä maeqiyqä iqua-pqe inä imäkätqänjuwiqä. ⁴⁸ İnji Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä İqu ikikinyänä äpmeñqä-pa, he-pqe ikikinyänä iinjä pmeñqe qä.”

Suqä, äñgui huiziquauqä hinjuä iqi mimäkqenqä (6:1-18)

6

¹ “He äñguänänä wimasipiyä. He suqä jänänji imäkpiyänğani, ‘Hinjuä naqämbñqäuä’ kñuä hiyaqanğuti, ämaqä iuqä hinjuä iqisa mimäkqä ipñqe qä. He iquauqä hinjuä iqi imäkqanğppqe, Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä İqu kimanji metapqä yänqiyä.

Nätmatqä maeqä iquau yätamäkqä vqenqä

² İnji si ämaqä nätmatqä maeqä iquau yätamäkqä wisñqä itñänğani, ämaqä hääwä-tqä hñqu hinjuiqä äkimetä, ämaqe hinjuä kqämbñqä tuätumetñqenqe, mändowatqä isñqe qä. Ämaqä wopqä ipu, kukñuinä tqä iqua, yoqe haqeqä muämäupñqä anä aquvqñqä iutä, hänaqä iutä, iinjä itqänjuwä iquaiqä. Nyi naqä-qakuänänä etqänä. Ämaqä tqua, iquauqä suqä iutanji kima ae ämeqäuä. ³ İnjäqe si ämaqä nätmätqä maeqä hñque yätamäkqä wisñqä itñänğani, sämaqä iqua-pqä maqñqä

hipnqeqä.* ⁴ Iinjä etanji suqä tqü zä witätñqeqä. Inji tqä Tniqu zä wiqä imä hinuä äqunänqce, Iqu suqä iutanji kima ktapaniqeqä.

Goti Iquenyqä tääqä tqenqä

⁵ Itanğa he tääqä ätäpiyänğanji, ämaqä wopqä ipu, kukñuinä tqä iqua imäkätqänjuwä-pa, mimäqkä pa iqäpnqeqä. Ämaqe, iquau hinuä qumbñqä diñqä, anä aquväcñqä yäpä inğisatä, hänaqä äuktäuqä iutatä pämä ätqäupu, tääqä tññqä äwinyätñqä iquaiqä. Nyi naqä-qakuä etqänä. Ämaqä tqua, iquauqä suqä iutanji, kima ae ämeqäüä. ⁶ Inji si Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätñänğanji, anä hiññqä ämaqä maeqä inğisa äwätinä, qñqanä ämäyeni, zä äpmanä tääqä tquatñqe. Si injä imäkqanğñänğanji, tqä Tniqu zä wiqä imä hinuä äqunänqce, Iqu tqä suqä iutanji, kima ktapaniqeqä.

⁷ He tääqä ätäpiyänğanji, tääqä kuapänä hinginäwa, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua ätätqänjuwä-pa, matqä iqäpnqeqä. Ämaqä iqua kñuä tiinjä indqänätqänjuwi. 'Ne Iquenyqä tääqce, quäuqänä ätquque, Goti Iqu qätä neyänqiyä.' Inäqce, oeyqä. ⁸ He iquauqä suqä iunji qänaki miqä pambiyä. Ii tiññiqä. He yatñqä mäwqä änä etanğanji, hiqä Hiniqu nätmatqä eeqänänññqä äwa itqänjuwinqce, Iqu näqñqä ae eänä. ⁹ Inji he tääqce, tiññä tqäpnqeqä.†

'Neqä Apä Qäukuä Yätu Äpmenä Iquki, Tqä yoqce huiziquau ämäwqätäüä, naqänänä äqonänñinyä. ¹⁰ Tqänä miqce, äpänä. Qu qäukuä haqä yätunji, Tqä äkinyänğce qänaknä itqänjuwä-pa, qua täunä-pqce, asä ii iqäpnqeqä. ¹¹ Täñğanji Si buayä hiunji tquenyqce, änäptñqeqä. ¹² Ämaqä quvqä inetqueqanğjuwä iquauñqä ne äwqä hanuä imäknätunquä-pa, Si nenyqä äwqä hanuä imäknätinä, neqä suqä quvqce huätä mänamäutñqce. ¹³ Yamwiqä nemetñqä itñqä iunji, Si hiñuinä mäqunquä panä. Ämaqä quvqä imäkqä iqueqä hipa iuta anğu inätmetnä, metäuku neyä.'

¹⁴ He injä ätquwi, ii tiññiqä. He ämaqeüqä suqä quvqenqä äwqä hanuä imäkñanğpqcce, hiqä Hiniqu Qäukuä Haqä Yätutanä Iqu äwqä hanuä imäknätä, hiqä suqä quvqce huätä maitnämaunqiyä. ¹⁵ Inj ätanğqä-qce, he ämaqeüqä suqä quvqenqä äwqä hanuä mimäkñqä iqanğpqcce, hiqä Hiniqu äwqä hanuä mimäkñqä itä, hiqä suqä quvqce huätä mämañtämauqä yänqiyä.

Suqä, buayä pmua imäkñqenqä

¹⁶ Itanğa he hiqä tääqä yänänäqñqä imäkñqenqä buayä pmua imäkñäpiyänğanji, ämaqä wopqä ipu, kukñuinä tqä iqua, hipenji uismäkñätqänjuwä-pa, mimäkñqä iqäpnqce. Qu hipenjuä quvqä injä imäkñätqänjuwi, ämaqä huiziqua, qu buayä pmua imäkñanğjuwinqä näqñqä mapñqä imäkätqänjuwi. Nyi kukñuä naqä-qakuänänä etqänä. Ämaqä iqua, iquauqä suqä iutanä kimanji ae ämeqäüä. ¹⁷ Itanğji si buayi pmua imäkñätñji, eqä jinanjä-weqce tqä nyuänjä iu equatnätinä, tqä hipenjuä inji asñä qändñqeqä. ¹⁸ Si injä imäkätñji, buayä pmua imäkñätqänjuwinqce, ämaqe qu siñyqce maqñqä iqanğjuwä-qce, tqä Tniqu si hinuä mäqunquä enä Iqu kiqä-kiuänä näqñqeqä. Itanji Iqu nätmatqä zä wiqä imä hinuä äqunänqce, tqä suqä iutanä kima ktapaniqeqä."

* **6:3** Jisasi Iqu, sämaqä iquauä-qce ätnänäqñ matqä, kukñuä ktqenä tii ätkqce. 'Tqä hipa qunamäuqänğisanjiqu, nätmatqä hipa ämuangğisanjiqu imäkätñqä iñqce, änyä maqñqä enqiyä.'

† **6:9** Lukä 11:2-4

Suqä, nätmätqä ängui aquvä qäyqenqä

19 "He nätmätqä änguänänä, qua täuñi aquvä maqiyqä ipñqeqä. Nätmätqä qua täuñi, imätanjuä äquvätä, kukuiñuä itä, itanğa ämaqä quwä-meqä iqua täkñi äpnasäpu mapñqäüä. 20 Iiñiqe he nätmätqä änguänänä aquvi, qäukuä yätutañi qäpñqeqä. Yätuñi, imätanjuä maquvqä itä, kukuiñuä miqä itä, itanğa ämaqä quwä-meqe, täkñä mäpnasqä ipu, quwä mämeqä da ipnuwi. 21 Tqä kñuä indqänqä imñitä, äkiñqä imñitä nätmätqä äsquenyqe, 'Ii änguiqä. Nyi ämamqänä' kñuä äkiyätñqe, tqä kñuä indqänqe, asä iunä witätñqeqä.‡

22 Tqä hiñui, huiwä iqueqä hiqi-tä enqä-paniqä.‡ Tqä hiñui ängüä äqännä, si ämaqä yätamäkqä wiyquki hitanğutqe, tqä huiwä eeqänänä imñi, we ängüä äkunänä. 23 Inäqe, tqä hiñui quvqä äqännä yätamäkqä mäwquki hitanğutqe, tqä huiwi eeqänänä imñi hea äwinä. Inji we-hunqä tqä huiwä imä äwiñqä ii hea witanğutqe, pisqukuinänjqä.

24 Ämaqä hñqu, ämiqä hñquaquiyqä yäpä iñgisa mäpmeqä yänqiyä. Iqu hñquenyqänä äwinyätä, huiziquenyqä mäwiñqä yänqiyä. Itanğa iqu kukñuä qäte, hñquenyä äwiyätä, hñqueni qätä mäwiyqä yänqiyä. Ämaqä hñqu mbqänqä äwiñqä iunji, yäpä iqi imitätqe, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqiñi mäpmeqä yänqiyä.

Nätmätqä huitanjä-huitañjqä qundqändqä miqenqä*

25 Iiñiqä Nyi he etqänä. He 'Ne ymisanitä, eqetä, squä natunquäwä?' kñuä indqänäpu, hiqä häñä-pmeqä iunqä qundqändqä kiñä miqä pambiyä. Itanğa 'Qäki äki yäuatunquäwä?' kñuä indqänäpu, hiqä huiwä iunqe, äwäwa kiñä miqä pambiyä. Ymisanitä qäkitanji, huiwä iunjitä häñä-pmeqä iunjitäñi, mämwäwqätäuqä yänqiyä. 26 He yññä iquauñi hiñuä qumbiyä. Qu ymisanä wöwä mamäuqä ipu, aquvä mämaqiyqä ipu, buayä anä iu maeqä itqänjuwä-qe, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu iquauñi buayä ävätqänä. Yññä iqua ämaqä-qunenji mämanaquätäuqä inäüä. 27 Itanği hesanä hñqu iqueqä häñä-pmeqenqä äwäwa kiñä itä, wiyä nändi iqa wäniqiyä? Oeyä. Änä maeqä inä.

28 He qäkä-gquä isuanqe, äwäwa sunqä itqänäuä? Qätaqä hutqä hinginäwa ätäñqä iunji, he hiñuä änguänä qumbiyä. Qu hutqä tññqe, äänä imäkqäpiyä? Qu wäunüä yänänäqñqä miqä ipu, qäkä ämuasmänqä mimäkqä itqänäuä. 29 Itanği Nyi he etqänä. Hiñuiqänänji ämaqä miqä Solomonä iqu, iqueqä yoqä naqä motquetñqä vä-yauqä ängüä-tänñä qäyä etanğqä-qe, vä-yauqe, qätaqä iquauqä hutqe mämwäwqätäuqä inä.

30 Qätaqä hutqe, täñga hinginäwa ätqäwänqe, awinğanji yäuä piqanguti, qu ätäupu tä du tnämäupñqä iqanğpñqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu huvä-quayunüä iwimäkätqänä. Iqu herji asä inä emäkänqutiya, memäkqä yänqutiya? He Iquenyqä quuvqä wänqäpu eqiyätqänjuwä iquenä, Iqu herji haqä nändi emäkänqiyä. 31 Iiñiqe, 'Ne ymisanitä, eqetä äkitanji natunquäwä? Ä, qäkä-gque äki yäuatunquäwä?' ätäpu, äwäwa kiñä miqä pambiyä. 32 Ii tiñiqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua, nätmätqä eeqänänä iñqe, äwäwa ipu qävqä itqänäuä. Itanği he ängüä pmapñqenqe, nätmätqä ii mapñqä diñqe, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu näñqä ae eänä. 33 Itanği kiñganänji he Goti Hanjuwä Iqunä miqä iu äpmequ, Iqueqä suqä jänänji mapñqe, qävqä ipñqeqä. Itanğanji he nätmätqä huiñiqä äwäwa itqänjuwi, Iqu eeqänä

‡ 6:21 Lukä 12:33-34 § 6:22 Matiu 5:15-16; Lukä 11:33-36 * 6:24 Lukä 12:22-31

inā hitapānqiyā. ³⁴ Iinjŋe he awiŋgaŋe äwäwa miqā pambiyā. Hiunji iqu, äwäwa iqueqä-kiuāŋqä iquāŋqä. Hanä-iqä hiunji hŋque ätimäuqe, ii hiunji iqueqe, qäyuvqä.”

7

*Ämaqä huiziquauqä suqe iwäsäuqenqä**

¹ “Ämaqä hŋquauŋe, ‘Ämaqä quvqä-quaiqä’ ätäpu, miwäsäuqä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu suqä asä iinjä di, he-pqe inä emäqŋqäuä.

² Ii tiinjqä. He ämaqä hŋquauä suqe iwäsäutqänjuwä-panä iinjä, Goti Hanjuwä Iqu heyaqe, inä iwäsäutqänŋani, asä e iwäsäuniqeqä. ³ Si hinoqukuä wänqä hmbu tqä tta-tunŋueqä hiŋuä iu witanŋi äqunätŋaqe, zä naqänänä tqä hiŋuä iu äwiŋqe, hiŋuä mäqunquä injinyä. Ii suŋqäwä? ⁴ Zä naqänänä iqu, tqä hiŋuä iu yqänä witanŋuti, si tqä tta-tunŋueni, ‘Hinoqukuä tqä hiŋuä iu änyänqe, huätä mäkmäumqänä-qe’ äänä tutŋqäwä? ⁵ Si wopqä itnä, kukŋuinä tqä iqukiyqä. Si zä tqä hiŋuä iu äwiŋqe, huätä ganä mamänyä. Itanŋi inŋanä hiŋuä äŋguanä äqänätnä, hinoqukuä huiziqueqä hiŋuä iu änyänqe, huätä mamäutŋeqeä.

⁶ He nätmätqä Goti Hanjuwä Iquenyqä ätä äwiŋqä iunŋi ämepu, hiveqä quvqä iquau mäwqä pambiyä. Iqua nätmätqä iinjä, hiŋuinä ämäqunŋua hiqanä hitäŋŋäuä. Itanŋa wimŋä äŋguanänŋi, yaqueqä iquau matnämäuqä pambiyä. Iqua qonŋenä ipŋqäuä.”

Goti Iqueni, nätmätqänqä yatŋqä vqenqä

⁷ “He tääqä ätuäpu, Goti Hanjuwä Ique yatŋqä vqäŋŋeqeä. Iqu etapänqiyä. He qävqä iqa uwqäŋŋeqeä. Goti Iqu he ämäqumuapŋŋeqä yätamakqä hiyänqiyä. He qŋŋanŋi ptqä qäyqäŋŋeqeä. Goti Iqu qŋŋanä euteyänqiyä. ⁸ Ämaqä nätmätqänqä tääqä ätuäpiyä iqua, qu ämapŋqäuä. Ämaqä qävqä ipiyä iqua, ämäqumuapŋqäuä. Ämaqä qŋŋanä ptqä qiyäpiyä iqua, Goti Iqu qŋŋanä wuätayänqiyä.

⁹ Hesänä hŋqueqä ymeqä hŋqu, bretqänqä kiqä kaniŋue yatŋqä vqanŋutqe, iqu hiki muayäniqiyä? Oeyä. ¹⁰ Itanŋa ymeqä iqu kaniŋue hämapäkänqä yatŋqä vqanŋutqe, iqu qämakä quvqe muayäniqiyä? Oeyä. ¹¹ Kaniŋuenä, suqä quvqä kuapanä imäkäpiyä-qe, hiqä ymeqä iunŋi, nätmätqä äŋguanänŋi äyä ämuayätqänjuwiqä. I etanŋi hiqä Hiniŋu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iquenyqä näŋŋqä äŋguanänŋi mapŋŋeqeä. Iquenyqä tääqä tqanŋuwä iquauŋi, nätmätqä äŋguanänŋi väŋqiyä.”

¹² Itanŋi, suqä ämaqä huiziqua he emäkŋŋqä enŋanŋutqe, he-pqe suqä asiqunä motquapiyä. Suqä iinjä iqu, kukŋuä-suqä Mosisi iqu ätätä äqäqketä, hiŋuä-tqä iqua äqäkuwitänŋi, kiqä quatiyqä.”

Hänaqä, anä hänä-pmeqä ämepu pmeqä iunŋqä†

¹³ “Hänaqä anä qui imäkŋŋqä iunŋqä änyänqä iqu, aanä hiŋŋqä naqänänŋiqä. Iwä ämaqä hänaqä iu qänaknä itqänjuwä iqua, kuapanänŋiqä. ¹⁴ Inäqe hänaqä anä hänä-pmeqä ämepu pmeqä iunŋe, äpätäuqumäkqä änyä, änä mäwqänänŋiqä. Itanŋa hänaqä iunŋi, ämaqä hŋqunä-hŋqunä ämäqumuepu qänaknä itqänjuä. He hänaqä iunä uwqäŋŋeqeä.”

Ämaqeä wäunŋi, quwqä quuvqä heqiyŋenqä ämänätqenäs

* 7: Lukä 6:37-38, 41-42 † 7:11 Lukä 11:9-13 ‡ 7:12 Lukä 13:24 § 7:14 Matiu 12:33-37; Lukä 6:43-45

15 “He hinuä-tqä quanğä iquauñi, änguänä wimasipiyä! He iquauñqe, ‘Iqua sipsipqä enqä-pa äwqä hanuä änyänäuä’ knuä eyätanğqä-qe, emwqä knuä indqänqe, hiveqä hiqiyqä iquauqä enqä-panä-qae, qui emäkpnğäuä. 16 He zä hñqeğä häukui iwäsäupu, iquenyqä näqnqä ämetqänjuwä-pa, ämaqä iinä iquauqä wäunui, iwäsäupu näqnqä mapñqeğä. Ämaqe, guä-wainqä häukui dupñqe, guä yänä-tänä iunqä upñqätanä? Ä, zä-eaqä häukuä dupñqe, qu qätaqä guaqä-tänä iunqä upñqätanä? Oeyä. 17 Zä änguä eeqänänä iqua, häukui änguä wiñqiyä. Zä quvqä iqua, häukui quvqä wiñqiyä. 18 Zä änguänänä, häukui quvqä maqiyqä yänqiyä. Zä quvqä iqua, häukui änguä maqiyqä yänqiyä. 19 Zä kiğä häukui änguä maqiyqä iqua, ätäupu tä du väupñğäuä. 20 Iitä asänänä. Hinuä-tqä quanğä iquauqä suqe, hinuä äqunäpu, iquauñqe näqnqä mapñqeğä.”

21 Ämaqä Nyini, ‘Naqä Iqukiyqä’ ändätqänjuwä iquauñqe, he knuä tiinä maeyqä pa inä, ‘Qu eeqänänä Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeunqä epnuwiqä.’ Ämaqä Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Ärmenqä Iqueğä äwinqä iunä qänaknä imitpqä iquanä hipnuwiqä. 22 Hiunji Goti Iqueğä kuknuä mitqä naqä inğani, ämaqä kuapänänä tii dpnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä, ne hinuä-tqä wäunui imäkätanä, dnä quvqä iquau huätä ändowätätanä, ämaqä mimäkqänänä iunji imäkätanänğani, Tqä yoqetanä imäkminqueğä.’ 23 Iquauñi, Nyi kimanä tii tumniqeğä. ‘Nyi tutqä qäpu henyñqe änyä maqnqä eänänä. He ämaqä suqä quvqä kuapänä imäkquenjqä. Huätä upiyä!’ ”*

*Kuknuä ktqä, ämaqä anä mätqä hñquaquinqä**

24 “Nyi kuknuä etqä tä, ämaqä hñqu qätä änyiyätä qänaknä imitätqe, ii tiinjqä. Ämaqä knuä änguänänä indqänätä, anä hikä haqeu ämätqä-paniqä. 25 Piyä äqiyätä, huakä äpätä, yunuä naqänänä äqunätä, anä ique hevqänğanğutqänğa, hiki qua buta äknä, ique a yänänäqnqä kiğätätanği, qua iqä mäpnasqiyäuqä yäniqueğä. 26 I etanği, ämaqä hñqu, Nyaqä kuknuä iu qänaknä miqä imitätqe, ii tiinjqä. Ämaqä knuä mämeqä itä, anä weä haqeqi ämätqä-paniqä. 27 Itanğa piyä äqiyätä, huakä äpätä, yunuä naqänänä äqunätä, anä ique hevqänğanğutqänğa, anä iqu äpisäutä, qui eeqänä imäknäniqueğä” ätukqe.

28 Jisasi Iqu kuknuä ii qäpu tqanğa, ämaqä Iqueğä kuknuä qätä äwipiyä kuapänänä iqua, Iqueğä näqnqä motquetqätanğqenqä yäunüä naqänänä ikuwi. 29 Quwqä ämaqä kuknuä-suqenqä näqnqä iqua ämotquaminjuwä-pa, mämotqueğä itä, Yoqä-tänä-qu eä, ämotquakqe.

8

*Jisasi Iqu, wänymänqä-tänä hñque änguä iwimäkkqenqä**

1 Iqu qoqonä iunji äväma quveqeqanğa, qokä-apäkä kuapänänä, Ique qänaki äwivändqä äquveqäkuwi. 2 Inğani ämaqä wänymänqä-tänä hñqu Ique äwimeqe, qonä äwoktäutä ätukqe. “Naqä Iqukiyä. Si äkinğanğutqe, nyi änguä nyimäktñqeğä.”

3 I tqanğa, Iqueğä hipae, ämaqä iqueğä huiwiu itmaqiyätä, “Nyi änyinğiyä. Si änguä kimänänä” tqanğa, maqänänä wänymänqä qäpu eätä, ämaqä iqu änguä qe imänğqe. 4 Itanji Jisasi Iqu iqueni, “Si

* 7:23 Lukä 13:23-27 † 7:23 Lukä 6:46-49 * 8: Makä 1:40-45; Lukä 5:12-15

äkimeqenqe, ämaqeu mätquä panä. Si äwätinä, tqä huiwi ämaqä Goti Iquenyqä hiqäva-imäqä ique ämotquetnä, Mosisi iqu hiñuiqänä ätkqä-pa hiqäva imäkiyä. Tqä yaqe qäpu eqenqe, ämaqe, näqñqä iuta hipñqeä” ätukqe.

Mäkä-iqä iutanä naqä hñqueqä quuvqä heqiyqenqä†

⁵ Jisasi Iqu anä-himqä Kapänamäñi yängisa peyqanga, ämaqä Romätanä mäkä-iqä iutanä naqä hñqu äwimetä, yatñqä yänänäñqä äwikqe. ⁶ “Naqä Iquki, nyaqä wäunuä-nyiyqä hñqu yaqä vqangi, anä du hiqäqä äwinä. Iqueqä yäñi ññuä itä, täñä-huñqä naqänänä ämetqäüä.”

⁷ Kimañi Jisasi Iqu, “Nyi äwätmä äñguä iwimäkmqänä” ätukqe.

⁸ E tquanga, ämiqä iqu kimanj, tiñä ätukqe. “Naqä Iquki, Si nyaqä anä täñgisanqä yaptñqe, nyi ämaqä äñguänänä-qunä hmanjqä. Inji Si kukñuinä tqanñti, nyaqä wäunuä-nyiyqä iqu äñguä imänänä.

⁹ Nyi-pqe inänji. Nyi ämaqä yoqä-tänä hñqueqä yäpä imä äpmamä, ique qänaknä inä wimqänä. Nyaqä ämaqä mäkä-iqä nyi ämitñqä iquauñi, hñque ‘Si uvä’ tquangundqe, iqu äwänqiyä. Hñque ‘Si biyä’ tquangundqe, iqu äpäñqiyä. Itanqa ñqä wäunuä-nyiyqä hñque ‘Si tä imäkiyä’ tquangundqe, iqu imäkänqiyä” ätukqe.

¹⁰ Jisasi Iqu kukñuä ii qätä äwiyäqe, yäñuä itä, ämaqä Ique qänaki wivändatanquwä iu ätukqe. “Nyi he etqänä. Ämaqä yäpaqängisanä tñeqä quuvqä eqiyätñqä-panä iñji, Israitqä dunj, Nyi hiñuä mäqunquä itñqeä. ¹¹ Tiñä-pqe etqänä. Ämaqä kuapänäñi mäptqä yäpñä iñjisatä, mäptqä wiqä iñgisänä iqua, qu Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeu ätimäupu, Aprähämä iqutä, Aisakä iqutä, Jekopä iqutä buayä anä bñqä quamä pmapnuwiqä. ¹² Inäqe Israitqä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeu pmepñqä atäñuä kñnganä ikqä iquauñi, Goti Iqu hiawiqä iñgisänqä huätä dowatäñiqeä. Iqñi qu kñuä kuapänä äqiyäpu, hiqanä mangtäsqukuä mäuqäpnuwiqä.”

¹³ E ätuäqetani, Iqu ämiqä ique, “Si ätunqeqä. Nyi imäkmqenqä quuvqä ae eqñä-pa timäunqiyä” ätukqe. Inä tquanga, asänqanji ämiqä iqueqä wäñuä imäqä iqu, äñguä qe imänqqe.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hñquautä, äñguä iwimäkkqenqä‡

¹⁴⁻¹⁵ Inqanji Jisasi Iqu Pitä iqueqä anä yäpä iñgisa äpaquväqe, Pitä iqueqä känemi huiwä tnänä wimänqangi, iquvanä iu witanñi äqunäqe, kiqä hipa iu itmaqiyqanga, huiwä tnänä iqu ävämeqanga, ii ävautä Iquenyqä buayä näwenyä imäkkqe.

¹⁶ Mäptqä äwitñqä iqanqanji, Jisasi Iquenyqä ämaqä penqä-tänä kuapänänä ätuma äpkuwi. Iqu penqä iquau kukñuä ätuätä huätä ändowatätä, yaqä-tänä iquauñi äñguä qe imäkkqe. ¹⁷ Iqu iñä imäkätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, hiñuä-tqä Asayä iqueqä manä iuta ätkqä hñque, qäyunä imäqangi ätimäukqe.

“Iqueqä-kiuänji, neqä yaqä huitanä-huitanji ämetä, huätä ämamäuqeä.”§

Jisasi Ique qänaki wivändqenqä*

¹⁸ Jisasi Iqu, ämaqä kuapänänji Ique qäuiqä eqñä-pa äkutäupu, pämä tqäutanä äqunäqe, Iqueqä wäñuänqä ämotquaminqä iquauñi, “Ne eqä-huänä yätäqä näñgisanqä äwanä” ätukqe.

† 8:4 Lukä 7:1-10

‡ 8:13 Makä 1:29-34; Lukä 4:38-41

§ 8:17 Asayä 53:4

* 8:17 Lukä

19 Inganji ämaqä kuknuä-suqenqä näqñqä hñqu äpäqe, Jisasi Ique tiññ ätukqe. “Ämotqueqä Iqukiyã, Si anã-himqã eeqãñãñã iunqã uwqangtqe, nyi qãnaknä kivãndmqãñã.”

20 Jisasi Iqu kimanji tii ätukqe. “Hiveqã hiqiyqã iqua, iquauqã anã-tãñiqã. Yññã iqua, anã-tãñiqã. Inãqe, Ämaqeueqã Ymeqã Ekqã Iqu, Iqueqã anã hiqaqã wiqe, hmanjqã.”

21 Itanqa wãunuanqã ämotquaminqã hñquququ tii ätukqe. “Naqã Iquki, ñqã apique ganã, qua qãyã mapteumqãñã, hiñuinã ñqãñãwqatiyã.”

22 I tquanqanji, Jisasi Iqu kimanji tii ätukqe. “Qãyã eãnã. Ämaqã ae äpãkombqã iqua,† quwqã ämaqã pizqã iquenji, qua qãyã ptepnqeçã. Si Nyi qãnakñ nyivãndiyã.”

Yunuã iqtã, eqã iqtã, Jisasi Iqueqã kukñui qãtã äwikiyinqã‡

23 Kuknuã e ätmbiyitanji, Jisasi Iqu yimba iu tkamãuqanqã, Iqueqã wãunuanqã ämotquaminqã iqua anã ätkamãukuwi. 24 Qu eqã-huãñã Galilã awã iqi wãtqãtanquwanqã, yunuã naqãñãñã hñqu ätimãutã, eqã änyuãmãwa äpãyãtã, yimba iquenji qui imãkãtñqã iqanqãqã-qe, Jisasi Iqu hiqaqã yqãñã äwãminqe. 25 Iñqe qu äwãpu, Ique ämeñã äwãpu tii ätukuwi. “Naqã Iquki, ne qui imãkãtñqã iqunã. Yãtamãkqã neyã.”

26 Iwã Iqu, “Tãukueqã! Hiqã quuvqã heqiyqe, wãñqãpiyqã. He ze, sunqã engiyã?” ätukqe. Itanji Iqu yunuã iqesã, eqã iqesã, “Iñji miqã manyinyqã” tquanqã, iquaqu ämñãñgiyi.

27 Inganji ämaqã iqua yãunuã ipu, tii ätnquwi. “Ae! Ämaqã Tqu äkitanã anããñjukã? Yunuã iqtã, eqã iqtã, Iqueqã kukñui qãtã äwiyqiyuã.”

Ämaqã penqã-tãñã hñquaquinyqã§

28 Itanji Jisasi Iqu eqã-huãñã yãtãqã nãngisa ätimãuqe, qua Gatala iu iuãqãmakqe. Iqñji ämaqã penqã-tãñã hñquaqu hikã hovqã ämaqã pizqã emiñuwã iuta äpãsinyã äwimakiyi. Iquaqu hiqi tqãutanginyinqã, ämaqã huãñqã iunji mãwqã imiñuwã. 29 Ique äwimayi, zããqã yãñãñãqñqã ätukiyi. “Goti Hanjuwã Iqueqã Ymeqã Iquki, squã nemãktñqãwã? Hea qãyuni matimãuqã qãyã etanji, Si qui nemãktñqã äpinyã?” 30 Yaqueqã kuapãñãñi kiñã nãñi ätqãupu, ymisãñã äñmiñuwã. 31 Itanqa penqã iqua yatñqã yãñãñãqñqã äwãpu, “Si huãtã nandowatqangtqe, ne yaqueqã iquau-mãnda paquvatunquã hiñuinã naqãnyã!” ätukuwi.

32 I tquanquwanqã, Iqu “He upuiyã” ätukqe. Itanji penqã iqua ämaqã iquaquini ävãma, yaqueqã iquauqã yãpã ingisa äpaqukuwi. Inganji yaqueqã eeqãñãñã iqua tnãñã äwãpu, iwaqã iuta eqã-huãñã bunqã äpãquveqãpiyi, eeqãñãñi eqã änyuãpãtãkqe.

33 Ämaqã yaqueqã miqã iqua hiñuã e äqumbiyi, zã anã-himqã iunqã äwãpu, iññã timãuqanqñqãtã, itanqa ämaqã penqã-tãñã iquaqu äwimãkqenqãtãñi, ämaqeue ätukuwi. 34 Itanqa ämaqã anã iutanã eeqãñãñi, Jisasi Ique wimapñqã äpkuwi. Qu Ique hiñuã ae äqumbiyi, Iqu qua iu ävãmẽtñqã yatñqã yãñãñãqñqã äwimiñuwã.

9

Jisasi Iqu, ämaqã yãñã ññuã-tãñã hñque äñguã iwimãkkqenqã*

† 8:22 Jisasi Iqu ii ätkqe, Iqu ämaqã hãñã yqãñã äpmapiyã-qe, quuvqã maeqiyqã iquauñqã ätkqe.

‡ 8:22 Makã 4:35-41; Lukã 8:22-25 § 8:27 Makã 5:1-20; Lukã 8:26-39 * 9: Makã 2:1-12; Lukã 5:17-26

¹ I tquan̄guwānga, Jisasi Iqu yimba h̄n̄que at̄kapmāuqe, eqā-huānā yātāqāngisanqā an̄gumā āwātā, Iqueqā an̄ā-himqā iu at̄imāukqe.

² In̄gan̄i āmaqā h̄n̄qua, yānā n̄nuā-tānā h̄n̄que, iqueqā yquvanā iunā witan̄gi Iquenyqā at̄uma ap̄kuwi. Itan̄i Iqu iquauqā quuvqā hegiyqe naqā-qakuānān̄jā āqunāqe, n̄nuā-tānā iqueni tii at̄ukqe. “Nqā ymeqā iquki, tqā āwqe han̄juā ākinyānā. Nyi tqā suqā quvqe, huātā ae āmakmāuqānā.”

³ Āmaqā kuk̄nuā-sugenqā nāq̄nqā h̄n̄qua, Iqu e tquan̄gi āwipiyyi, quwqā k̄nuā indqānqā imnā tiiñā indqānguwi. “Āmaqā Tqu Goti Hanjuwā Iqu enqā-pa timāutnqā iqiyyā.”

⁴ Jisasi Iqu iquauqā k̄nuā indqānq̄eun̄i nāq̄nqā eātā, tii at̄ukqe. “He heqā k̄nuā indqānqā iutani, k̄nuā quvqe sunqā indqānātqān̄juā?”

⁵ Nyi iqueni, “Tqā suqā quvqe huātā āmakmāuqānā’ at̄uatmā imākmqe, yāñānāq̄nqā-tān̄junqā. Itan̄ga Nyi iqueni, ‘Si āvautnā qan̄ā uvā’ at̄uatmā imākmqā-pqe yāñānāq̄nqā-tān̄junqā. Qāquaqu asānāñi. ⁶ In̄i Āmaqeucā Ymeqā Ekqā Iqu, qua tāun̄i suqā quvqe huātā mamāun̄qiyā-qe, he nāq̄nqā map̄nqā ānyin̄giyyā.” E at̄uāqetan̄i, yāñā n̄nuā-tānā iqueni, “Si pāmā at̄qāutnā, yquvanā āmetnā, tqā an̄ā iunqā uvā” at̄ukqe.

⁷ I tquan̄ga āmaqā iqu āvauqe, iqueqā an̄ā iunqā āukqe. ⁸ Āmaqā iqua hiñuā iin̄ā āqumbiyi, zā ipu, Goti Iqu āmaqeun̄i yāñānāq̄nqā iin̄ā vqan̄gqenqā, Iqueqā yoqe haqeqā āmamāukuwi.

Matiu mbqā motauqā iquenqā†

⁹ Jisasi Iqu an̄ā ique āvāma āwātāqāngan̄i, āmaqā h̄n̄qu mbqā motauqā an̄ā iu pmetan̄gi āqun̄gqe. Iqueqā yoqe, Matiu ique. E āqunāqe, iqueni, “Qānaki nyivāndiyā” at̄ukqe. In̄i, Matiu iqu ivatuwānāqe, Ique qānaki qe āwivāndkqe.

¹⁰ Ga Jisasi Iqu, iin̄ā iqueqā an̄ā iu buayā ānātā pmetan̄ga, āmaqā mbqā motauqā kuapanāñā h̄n̄quātā, suqā quvqā imākqā kuapanāñā h̄n̄quātā āpāpu, Iqutā, Iqueqā wānuñānqā āmotquamin̄qā iqua-pqetā buayā anā āngman̄miñuwi. ¹¹ Parisi h̄n̄qua hiñuā e āqumbiyi, wānuñānqā āmotquamin̄qā iquau yatnqā āwikuwi. “Hiqā Āmetqueqā Iqu buayi, āmaqā mbqā motauqā iquatā, suqā quvqā imākqā iquatā, anā ānāt̄nq̄e, ānā etan̄giwā?”

¹² Jisasi Iqu qātā e āwiyāqe, tii at̄ukqe. “Āmaqā yaqā maeqā iqua, duuta iquauñqe, māwqā ip̄nqāuā. Āmaqā yaqā-tānā iquanā up̄nqāuā. ¹³ Nyi āp̄qe, āmaqā jānāñā iquau tāāqā tuātumamqā āp̄qā hman̄jā. Oeyā. Nyi āmaqā suqā quvqā imākqā iquau tāāqā tuātumamqā āp̄qeqā. Iin̄iq̄e he Goti Hanjuwā Iqueā bukā iu tiiñā āqānānq̄e, nāq̄nqā map̄iyā.

‘He hiqāva imākātqānuwinqe, manyin̄qā iqiyyā. He āmaqā iquauñqā qeqā emāngan̄guti ānguā itquap̄nqā ānyin̄giyyā.’”‡

Suqā, buayā manqā imākmbu, pmeqenqā§

¹⁴ In̄gan̄i āmaqā Jonā iqu āmotquamin̄qā iqua, Jisasi Ique āwimepu yatnqā āwikuwi. “Ii ānāñānqāwā? Nesā, Parisi iqua āmotquetqānuwā iquatā, tāāqā yāñānāq̄nqā imākātunqā dinqā, buayā manqā imākñātanā yakuā āpmetun̄queqā. In̄āqe āmaqā Si āmotquetqāñā iqua, iin̄ā miqā itqāñuwiqā.”

¹⁵ Jisasi Iqu kiman̄i, kuk̄nuā ktqā tii at̄ukqe. “Āmaqā apākā metnqā h̄n̄qu, iqueqā kāyāmaqā iquatā yqānā pmetan̄ga, qu āwqā han̄ā iuta hip̄nuā iuismākñāpu pmapnuwāñqātanā? Oeyā. Qānakdan̄i, huiziqua

ique ätuma uwqanġuwänġa, iqueqä käyämaqä iqua inġanä imäkmbu pmapnuwänġeqä.

¹⁶ Itanġa, gġuä yäüä hġqu äpkġġqe, ämaqä hġqu yuä änyä-hänġa hġquesanġa ätäväta, hovqä yäüä ique mapmävqä yänġiyä. Iqu e imäkätqe, asnjä äqiyätäqänġanġi änyä-hänġa ġuä e äktäpitqä iqu, yäüä iquenġi qui naqänänġa imäkätä, hovqä naqä väñġiyä. ¹⁷ Tiinġi iinänġjä. Ämaqä hġqu wainqä-eqä änyä-hänġa hui yaqueqä huiwä yäüä du mequatimäuqä yänġiyä. Iqu e imäkätqe, wainqä-eqä änyä-hänġi, yaqueqä huiwä yäüä iquenġi äpisätä, qua bu hiqwatäunġiyä. Yaqueqä huiwä-pqe, qui inä imäkänġiyä. Wainqä-eqä änyä-hänġi, qu yaqueqä huiwä hänġa iu iquatimepġäüä. Inġi qäqvaqu äñġuänänġänġeqä.”

Jisasi Iqu apäkä hiuaqui, äñġuä iwimäkkqenqä*

¹⁸ Jisasi Iqu, ämaqä Jonä iqu ämotquaminqä iquau, kukġuä ii yqänä tuätqätanġa, ämaqä miqä hġqu äpäqe, Ique ġonġa äwoktäutä tii ätukqe. “Nqä ymeqä apäkä ii, täñġa äpäköñġä-qe, Si äpätnä Saqä hipae haqeqi wiyqanġti, hänġa vautġänänä.” ¹⁹ Iqu e tqanġa, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunġänqä ämotquaminqä iquatä pämä ätqäpiyi, ique äwivändkuwi.

²⁰ E äwäpiyä imdanġi, apäkä hui Jisasi Iqueä tuwä-tänġa qäqiqi äpäqe, Iqueqä gġuä iu itmaqänġqe. Ii hea ique-iquenġi, qanġuä yaqä e pmetanġi, quväukuä 12 ämäwqätäukqe. ²¹ Ii kġui, “Nyi Iqueqä gġuä iu itmaqänmqe, äñġuä nyimänänġiyä” indqänätä, iinġa ikqe. ²² Ii Ique itmaqiyqanġa, Iqu hiqmuanaä äwiyäqe, ii hiñuä äqunätä tii ätukqe. “Nqä ymeqä iiki, tqä äwqe hanġuä äkinyänä. Si Nyinyqä quuvqä eqänä-qae, äñġuä äyä ikimäkqänä.” Hea inġata-tinġi, äñġuä äpmaka äukqe.

²³ Itanġanġi Jisasi Iqu ämiqä iqueqä anġa iu äpaquväqe, ämaqä hġqua hääwä ätäpu, qokä-apäkä kuapanänġi kġuä yänänänġqä qäkmanätqätanġä äqunġqe. ²⁴ Itanġi Iqu tii ätukqe. “Ii mäpäköñqä iqe qä. Öeyä. Ii hiqaqenä äwinä. He huätä upiyä.” E tqanġqetanġi, qu Iquenġi tä äsukuwi. ²⁵ Qu iquau yäpaqä mäñġisa huätä dowatqanġuwänġa, Iqu hiqñqä ii witanġqä inġisa äpäwäqe, iiyqä hipa iu a maqätqanġa, ii ävaukqe. ²⁶ Inġi Iqu i imäkqanġqenqe, kukġui hiñġinäwa im-imä ätqä äukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä hiñuä pisqä hġquaqui äñġuä iwimäkkqenqä

²⁷ Jisasi Iqu anġa ique äväma wätqätanġanġi, ämaqä hiñuä pisqä hġquaqu, Ique qänaki äwivändäsinyä, tääqäqä äuminġiyi. “Dewiti iqueqä Kawiquki, Si yenyqä qeqä kimänänä.” ²⁸ Iqu äwätä anġa iu paquvqanġanġi, iquaqu Ique wimeqanġiyänġa, Iqu yatġqä äwikqe. “Nätmatqä iinġi, Nyi qäyünä imäkqenqe, qe quuvqä eqiyqinyä?”

Kimänġi iquaqu, “Naqä Iquki, ye quuvqä eqiyqueä” ätukiyi.

²⁹ Itanġi Iqu iquaquiyqä hiñuä iu itmaqiyätä, “Qe Nyinyqä quuvqä eqiyqiyä-panġi, nätmatqä iinġi äqemenqiyä” ätukqe. ³⁰ I tqanġa iquaquiyqä hiñui äñġuä äqänġiyi. Itanġa Jisasi Iqu kukġuä yänänänġqä tiñġa ätukqe. “Nätmatqä äqemeqenqe, ämaqä hġque awä mätkuä panyinyqä.” ³¹ Iqu i tqanġqä-qe, iquaqu äwiyi, Iqu iwimäkqanġqenqe, ämaqä eeqänänġiu awä ätuäkäminġiyi.

Jisasi Iqu, ämaqä penqä-tänġa, kukġuä matqä hġque äñġuä iwimäkkqenqä

* 9:17 Makä 5:21-43; Lukä 8:40-56

32 Āmaqa iquaqu Ique tii vameqanjiyanga, qu āmaqa penqā-tānā, kuknuā matqā hñque ātuma āpkuwi. 33 Jisasi Iqu penqā ique huātā mamāuqanga, āmaqa kuknuā matqā iqu kuknuā tqanga, āmaqe knuā kuapā indqānāpu, tii ātkuwi. “Israitqā tāunji, nāmatqā huitanā tiinji, hiñjiqānāni matimāuqe imiñqeqā.” 34 Itanġi Parisi iqua, “Iqu penqā iquau huātā āmamāuqe, penqā naqā iqueqā yāñānāñqetā imākqiya” ātkuwi.

Jisasi Iqu, āmaqeuñqā huāqā kiinā āwunminñeqñā

35 Jisasi Iqu anā-himqā eeqānāni iu ikitā, anā aquvāñqā iunji āmaqeu āmotquetā, Goti Iqunā āmitñqā iunqā kuknuā āngui awā ātuākitā, yaqā huitanā-huitanā eeqānāni āngua iwimākākāminqe. 36 Iqu gokā-apākā kuapānā pmetanġā āqunātā, iquauñqā huāqā kiinā āwunminñeq. Qu sipsipqā quwqā āmiqe hma etanġi, āwāwa kiinā ipu, qui imākmbñqā itqāñuwā-pa pmetanġā āqunminñeq. 37 E āqunāqetani, Iqu Iqueqā wāuñuñqā āmotquaminñqā iquauñi, tiinā ātukqe. “Wāuñuā iunji, ymisanā yāuā kuapānā iinā, inā etanġi āmaqa wāuñuā iqe, hmbnāñjā. 38 Iinñeqe āmaqa wāuñuā iqā hāñā hñqqua, ymisanā aquvā ptnñqā dowatātñqā iinqe, he wāuñuā Kaniquenyqā tāāqā tupñqeqā” ātukqe.

10

*Jisasi Iqueqā kuknuā awā tuākiqāñqā āndowatkqā iquauqā yoqeyi**

1 Jisasi Iqu, Iqueqā wāuñuñqā āmotquaminñqā 12 iquau tāāqā ātuātumeqe, dnā quwqē huātā āndowatāpu, tāñā-yaqā hiutanā-huitanā-tāñā iquau āngua wimākñqā dññqā, yāñānāñqetā yoqā naqetā āwikqe. 2 Āmaqa kuknuā awā tuākiqāñqā dowatātñqā 12 iquauqā yoqe, tiinji. Kinganāni Saimonā, iqueqā yoqā huizi Pitā iquvi. Itanġa kāñguequ, Endru iquvi. Itanġi Sepri iqueqā hikñā iquaqu, Jemisi iquā Jonā iquātāñi. 3-4 Itanġa Pilipā ique, Batromi ique, Tomasi ique, Matiu mbqā motauqā ique, Jemisi Alāpiyasi iqueqā hikñā ique, Tatiyusi ique, Saimonā āmaqa Selotqā iutanā ique, itanġa Jutasi Iskarioti,† āmaqa qānaknda Jisasi Ique āmaqa huiziñqā hipa iu qui imākñqā vāniñqā iquvi.

Jisasi Iqu, Iqueqā āmaqa iqua wāuñuā imākñqā, nāñqā āwikñeqñā‡

5 Āmaqa 12 iquauñi, Jisasi Iqu wāuñuñqā āndowatātā tii ātukqe. “Āmaqa Israitqā iqune qāyā etanġi huiziquauñqā māwqā pambiyā. Sāmaliya pmeqā iquauqā anā-himqā iunji, māpaquvqā pambiyā. Oeyqā. 6 He Israitqā iquauñqānā unñqeqā. Qu sipsipqā, hānaqā qāyunāññqā maqnqā enqā-panā-quai. 7 He āwāpu kuknuā awi, ‘Goti Qāukuā Yātutanā Iqunā miqe, qāukuā yātuta qāqi tāqi ae āquvepñqā’ tupñqeqā. 8 Āmaqa tāñā-yaqā-tāñā iquau āngua iwimākāpu, āmaqa ae āpākōñguwā iquau āvauqumuātāpu, āmaqa wānyimāñqā-tāñā iquau āngua iwimākāpu, dnā quwqā penqā, āmaqa iquau ātqāñqeqe, huātā dowatāpu iqāupiya. Nāmatqā he āmeñuwi, mbqā māwqā ipu hiñgi āmequwitanji, āmaqa iunji, hiñgi wipiyā” ātukqe.

9-10 “He qanā āwāpiyāñqani, mbqā-qatā, yquayā qa-mñqetā, gquā tññqā hñqutā, yukā iu āmuasmāuqetā, qanā uwqā yākqetā, qāsā māmeqā pambiyā. Oeyā. Ii tiinā hitanġiyi. Āmaqa wāuñuā iqanġpñqā iquauñi, āmaqa quwqā yātamākqā āmetqāñuwā iqua buayi āwipñqāuā.

* 10: Makā 3:13-19; Lukā 6:12-16 † 10:3-4 Nāñqā-tāñā kuapānā iqua, knuā tiinā indqānātqāñā. Yoqe Iskarioti, kiqā quati, ‘āmaqa anā-himqā Karioti iquesanā ique’. ‡ 10:3-4 Makā 6:6b-13; Lukā 9:1-6

11 He anä-himqä hñque äpaquväpiyänğanı, ämaqä suqä äñguä-tänğä hñquenyqä qävqä ipu, anä-himqä iu ävämeپیyänğanqe, ämaqä iqueqä anjuunä pmeqäpñqä. 12 He iqueqä anju äpaquväpiyänğanı, iqi pmamitpñqä iquauñi, 'Goti Hanjuwä Iqu äñguänä emäkänğiyä' tquäpñqä. 13 Iqua aquvänä ipu he etmeqanpñqe, hiyaqä kukñuä äñgui, iquatä witäniqeqä. I etanğqä-qe, qu he etmapñqe aquvänä miqä äñğupñqe, hiqä kukñuä ii iquau yätamakqä mäwqä da yänğiyä. 14 Ämaqä hñqu he etmetä iqueqä anä iunğä etma mäwqä itä, hiyaqä kukñui qätä maeyqä iqanğutqe, he anä-himqä ique ävämeپیyänğanı, qua hinoqukuä yukä iu täka emäkmitätqe, ptä quväteqämä emä uwqäpñqä. 15 Nyi naqä-qakuä etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kukñuä mitäniqänğanı, qokä-apäkä anä-himqä iquesanı iquauqä kimanı hanjä-iqe, Sotomä iutä Gomora iutä äpmaminjuwä iquauqeunı, § aanä ämäwqätäuniqeqä."

Jisasi Iqueqä wäunjuä imäkqä iquauñi, hanjä-iqä wimeninğenğä*

16 "Nyi endowatqe, tiinğqä. Sipsipqä iqua, hiveqä hiqiyqä iquauqä awä imä äwquwä enğqä-panä iinğä endowatqänä. Ämaqä hui he qui emäkpñqä iqäpñqä. Inji he qämäkä iquauqä suqä iunä qänaknä ipu, kñuä äñguä ganä indqämbiyi imäkqäpñqä. İnäqe yññä-heeqe, iquä quvqä mimäkqä itqänjuwä-pa, he-pqe asä ii iqäpñqeqä. 17 He ämaqä iquauñi äñguänä wimasipiyä. Qu quwqä ämiqä iquauä hiñuä iqiñi kukñuä metpnuwiqä. Quwqä anä aquväğñqä iunı, täua hitäwipnuwiqä. 18 Qu Nyi mäñdi äñğittqiyäpu, ämiqä Romätanğä iquauñqätä, anä-himqä naqä ämiqä iquauñqätä, henı eyqiyäma upnuwiqä. İnğanı he ämaqä naqä iinğä iquautä, ämaqä Israitqä qäyä etanği huizi iquautäñi, kukñuä äñgui awä tupnuwänğeqä. 19 Qu henı, kukñuänğä eyqiyäma uwqanğuwänğanı, 'Ne kukñui, äki tanğuatiyä? Ä kimanı, äänä tuanğuatiyä?' kñuä mindqänğä pa iqäpñqä. Oeyä. He kukñuä tññqänğanı, Goti Hanjuwä Iqu he kukñuä tupñqe, ämetqenğiyä. 20 Ii tiinğqä. Kukñui, hiqä-hiuä matqä ipñqä. Hiniqueqä Dñä Äñguä Iqu hiyaqä manä iuta awä tuänğiyä.

21 Ämaqä hui quwqä kätä-känğueque, huiziqua ique pizqä päkpñqä iinğqe, quwqä hipa iu wipnuwiqä. Itanı kaniqukuä, quwqä ymeqä iquauñi-pqe, suqä asitanı itquapnuwiqä. Itanğa ymeqä iqua, kunaqä-kunjuau-pqe, mäkä äunäpu asä inä ipnuwiqä. 22 He Nyaqä yoqä-tänğuenä etanği, ämaqä eeqänänı äwqä quvqä emäkqäpnuwiqä. İnäqe qokä-apäkä hanjä-iqä qäpu etqänğanğä yänğä äqämbu äpmamitpñqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hanjä iqumuatäniqeqä.

23 Ämaqä anä-himqä hñquesanı quvqä etqueqanğpñqe, he ävämeپu, anä-himqä hñquenyqä zä uwqäpñqä. Nyi naqänä etqänä. He Israitqä iquauqä anä-himqä eeqänänä iunı änyä mikiqänğa, Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu äpäniqeqä.

24 Ämaqä näğñqä ämetqänjuwä iqua, näğñqä ävätñqä iqueni, mämwäqätäuqä ipñqä. Itanğa ämaqä wäunjuä imäkätqänjuwä iqua, iquauqä naqä iqueni, mämwäqätäuqä ipñqä. 25 Näğñqä ämetqänjuwä iqua, ämotquetñqä iquänı, asänänğä eänjuwi, ii qäyunğqä. Wäunjuä imäkätqänjuwä iqua, naqä iquä asänä eänjuwi, ii-pqe qäyunğqä. İnı ämaqä ämiqä iqenyeqe, qu Iqu dñä quvqä Belsäpula iqueqä, ätpqe, † iqueqä yäpä iqi itqänjuwä iquauñqe, yoqä quvqänänğä asä inä tññqä. †

Zä tqenyqä wiñqenqä?*

²⁶ He ämaqä iñä etqueganppqä iquauñqe, zä miqä pambiyä. Nätmatqä eeqänäñi huäqä äutnmitätqe, ätnänjä iqi timäunqiyä. Nätmatqä eeqänäñi zä äwämütätqe, ämaqe näñqä hipñqäuä. ²⁷ Kukñuä Nyi ämaqeu mätkuä henyä etätñqe, he ätnänjäqi tquäññqe. Kukñuä Nyi qeiqinyä etqe, he ämaqeuqä hiñuä iqi ätgäupu awä tquäññqe. ²⁸ Ämaqä hiqä huiwä iunä päsqä iquauñqe, zä miqä pambiyä. Qu quuvqe, pizqä mapäsqä ipñqäuä. Goti Hanjuwä Iqu, huiwitä, quuvqetä, tä iunqä dowatätä, qui Imäkqä-qu etanji, he ze Iquenyqänä iqäññqe. ²⁹ He näññqe. Yññä wänqä isuañqe, ämaqe, qu hnjuaquinyqä mbqä wänqä hñqunä itqänä. Inäqe hiqä Hiniqu, isuaü äñguä ämitäqetani, Iqu hiñuinä mäqunquä iqanqutqe, isuaütanä hmbu qua mäñi mapäñqä inqiyä. ³⁰⁻³¹ Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqini, he yññä isuañi, ämäwqätäunäuä. Hiyaqä dä nyuänä iunji, Iqu a ae ätäuqeqä. Inä etanji he hanjä-iqä emeqanqutqenqä, zä miqä pambiyä.

Jisasi Iquenyqä kuapänä wiñganji, Iquenyqä awä-tqenqäS

³² Ämaqä hñqu, ämaqä iunji, 'Nyi Jisasi Iquesanunqä' tquanqutqe, ga Nyi-pqe iquenqe, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueä hiñuä iqini, 'Ämaqä tqu, Nqeqä' tumniqeqä. ³³ Itanğa ämaqä hñqu, 'Nyi Jisasi Iquesanunä manä' tquanqutqe, ga Nyi-pqe iquenqe, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueä hiñuä iqini, 'Ämaqä tqu, Nyitanju manä' tumniqeqä.

³⁴ He Nyinyqe, 'Iqu mäkä eeqäpnäñi, mäñdi kittqiyätñqä äpqqeqä' kñuä maeyqä pa inä. Oeyä. Nyi ämaqe, äwqä hanuä inqä pmetpnuwä diñqe, mäma mapqä, ipäqäyunaä äma äpqqeqä. ³⁵ Nyi tiinñqä äpqqe.

'Hikñuiqu, kaniqe mäkanqä vqä inqätä, meqi, känäu mäkanqä vqä inqätä, hikñueqä apäki, keenqä mäkanqä vqä inqätä, äpqqeqä.

³⁶ *Itanğa ämaqä hñqueqä käyämaqä iquautanä hñqua, iqueni himä-wiunqä wipnuwiqä.**

³⁷ Ämaqä hñqu kaniquenyqätä, känäunqätä kuapänä äwinyätä, Nyinyqe wänqäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu hmanjqä. Ämaqä hñqu iqueqä ymeqä qokä iquauñqätä, apäkä iuaunqätä kuapänä äwinyätä, Nyinyqe wänqäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu hmanjqä. ³⁸ Itanğa ämaqä hñqu hanjä-iqä Nyaqä yoqeta wimeqanqutqe mämeqä itä, Nyinyqä qänaknä miqä imitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu manä.† ³⁹ Ämaqä hanjä-pmeqä äñgui ämäqumuetä, a yänänäñqä äqätmitätqä iqu, iqueqä hanjä-pmeqe qui imäknäñqiyä. Itanji ämaqä Nyinyqä kñuä indqänätä, iqueqä hanjä-pmeqe huätä ävquatämäumitätqä iqu, hanjä-pmeqä naqä-qakuänäñi ämeniqeqä" ätukqe.

Yätamäkqä vqä iqua, kima äñguä mapnuwänqä

⁴⁰ "Ämaqä hñqu, he etmetä äñguänä emäkqanqutqe, iqu Nyi-pqe inä inyimäqiyä. Ämaqä Nyi indmetqä iqu, Nyi änändowatkqä Ique-pqe inä itmeqiyä. ⁴¹ Ämaqä hñque, Goti Iqueqä kukñuñqä hiñuä-tqä hñqu ique wimeqanğa, iqu iquenyqe, 'Hiñuä-tqä-qeqä' kñuä indqänätä, iqueni itmetä äñguä iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iqueni, nätmatqä äñgui, hiñuä-tqä iquau ävätñqä-pa väniqeqä. Itanğa ämaqä hñque,

‡ 10:25 Lukä 12:2-7   S 10:30-31 Lukä 12:8-9   * 10:36 Maika 7:6   † 10:38 Lukä 14:26-27

ämaqä jänänjä hñqu ique wimeqanğa, iqu iquenyqe, 'Ämaqä jänänjä-queqä' kñuä indqänätä, iqueni itmetä anğua iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iqueni, nätmatqä anğua, ämaqä jänänjä iquau ävätñqä-pani väniqeqä. ⁴² Itanğani ämaqä hñqu, Nyaqä ämaqä tquautanjä yoqä naqä-tänjä maeqä hñquenyqe, 'Iqu Jisasi Iquenyqä qänaknä itñqä-queqä' kñuä indqänätä, ique eqä isqä ävätqä iqu, Nyi iquenyqe, 'Ämaqä tqueqä wäunjuä anğua iutanjä kimanji, ämeni qeqä' naqä-qakuänänjä etqänä" ätukqe.

11

*Jonä asñä-qäyqä iqu, yatñqä äwikqenqä**

¹ Jisasi Iqu, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä 12 iquauñi kukñuä ii ae ämotqueqe, Iqu iqñi ävama, anä-himqä huizi, qua Galili iu äwiñqä iu, äma qeu ämotquetä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui awä ätuäkäminqe.

² Jonä iqu guä kiqiyäueqä anju äpmeqanğani, iqu wäunjuä eeqänänji Kraisi Iqu imäkqanğenqä qätä äwiyaqe, iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä hñquaq, Jisasi Ique yatñqä wiynqä ändowatkqe.

³ Iquaq Ique äwimayi, yatñqä tiñjä äwikiyi. "Qu 'Kraisi Iqu äpäñqiyä'† ätätqänjuwi, Si Qäqukitanä, ä hñquenyqä hiñuä inä äqänänä pmetuñqutanä?"

⁴ Jisasi Iqu kimanji, iquaqi tiñjä ätukqe. "Qe nätmatqä hiñuä äqunäsinyä qätä äwiyanjiyinqe, äwäsinyä Jonä ique awä tiñjä suinyqä.

⁵ 'Ämaqä hiñuä pişqä iqua, hiñuä anğua äqänğauä. Yukä quvqä iqua, qanjä anğua äwqäuä. Wänyimänğä-tänjä iqua, anğua imänğauä. Qätä äyqä iqua, qätä äwiyaäuä. Ae äpäkonğuwä iqua, anği ävauqäuä. Nätmatqä maeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä anğui qätä äwiyaäuä.‡

⁶ Äma qe, qu Nyi imäkqanğenqä kñuä indqänäpiyä iqua, quwqä quuvqä heqiyqe qui mimäkñqä iqanğutqe, qu aquvänä ipñqäuä" ätukqe.

Jisasi Iqu, Jonä iquenyqä ätukqenqä§

⁷ Jonä iqueqä ämaqä iquaqe ae uwqanğiyänğa, Jisasi Iqu qokä-apäkä iunji, Jonä iquenyqä tii ätukqe. "He anä avqñqä duñqe, squä hiñuä qumbñqä äukuwäwä? Qoa-qamqä yunjuä miqanğqe qumbñqä äukuwätanä? Oeyä. ⁸ Squä hiñuä qumbñqä äukuwäwä? He ämaqä qäkä anğuanänjä yäuqä pmetanğqä hñque hiñuä qumbñqä äukuwätanä? Oeyä. Ämaqä qäkä anğua äyäuñuwä iqua, ämiqä naqä iqueqä anä du pmetñqäuä. ⁹ He squä hiñuä qumbñqä äukuwäwä? Ämaqä hiñuä-tqä hñque hiñuä qumbñqä äukuwätanä? Nñqä. Iinjä sätäti, Nyi tiñjä etqänä. Iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä hiñuä-tqä huizi iquauñi ämäwqätäunä" ätukqe.

¹⁰ "Bukä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä tuwanji tii ätä äqänänä.

'Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukñuä ämapqä hñque, Si hiñuiqä kimetñqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetñqänänyä,' ätä äqänänä.*

Kukñuä ii, ämaqä tätquenyqä ätqiya. ¹¹ Itanği Nyi he naqä-qakuä tiñjä etqänä. Ämaqä eeqänänjä iutanji, Jonä asñä-qäyqä ique ämäwqätäutñqe, aañqeqä. Injäqe Goti Qäkuä Yätutanjä Iqunä miqä iunji, ämaqä yäpakä quvqä äpmetñqä iqu, Jonä iqueni ämäwqätäunä" ätukqe.

* **11:** Lukä 7:18-23 † **11:3** Matiu 3:1-12; Malakai 3:1 ‡ **11:5** Asayä 35:5-6 § **11:6** Lukä 7:24-35 * **11:10** Malakai 3:1

12 “Jonä asnjä-qäyqä iqu kuknjuä awä ätuminqängani, ämaqä yänänäqñqä-tänjä iqua, Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqä iu paqurñqenqe, qu wäunuä yänänäqñqä ipñqä ipäqäkuwi. Täñgani qu wäunuä iñji yqänä imäkäpu, Goti Iqueqä miqeuñi hanjä-iqä kuapanä ävätqänäüä. 13 Jonä iqu ätimäukqänganqe, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuñqä näqñqe, qu bukä hinjä-tqä iqua äqäkuwiutatä, Mosisi iqu kuknjuä-suqenqä äqäkqeutatä ämamiñuwiqä. 14 Goti Iqueqä bukä iunji, ‘Hinjä-tqä Laisa iqu äpäñqiyä’ ätätä äqänänqe,† ii Jonä iquenyqänä äqänänä. He Nyaqä kuknjuä iñqe, quuvqä heqäpñqäpiyä, maeqiyqä ipñqäpiyä? 15 He qätä-tänjuenä epiyi, kuknjuä iñqe knjä äñguänä indqämbiyä” ätukqe.

16 “Ämaqä täñga äpmeñuwä iunqe, Nyi änänyä tmqäwä? Tiñjuaiqä. Ymeqä ququawä aquvänqñqä iu quamä äpmapu, ymeqä huizi iquauñqä tääqä tiñjä ätätqänjuwä-panä-quaiqä. 17 ‘Ne henyqä hääwä qäyä ätqanqu, he himnunjuä miqä iquwiqä. Ne pmapqä qäyä iqanqu, he knjä maqiyqä iquwiqä’ ätätqänjuwiqä. Ämaqä täñga äpmeñuwä iqua, qu ymeqä tqua enqä-panä eäpu, suqä äsque-äsquenqä mäwiñganqiyi. 18 Jonä asnjä-qäyqä iqu äpäqetani, buayä änatä, wainqä-eqä manqä iqanqa, qu ‘Dñä quvqä-tänjä-queqä’ äyä ätkuwiqä. 19 Inäqe Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäqetani, buayätä eqätä gangqänqa, qu tii ätqäüä. ‘Ämaqä buayä eqä yaqäpiqä itä änatä, wainqä-eqä kuapä ñqueqä. Itanqa ämaqä mbqä motauqä iquauqätä, suqä quvqä imäkqä iquauqätä näueqä-queqä’ inä ätqäüä. Inäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquauqä wäunui, tiñjä motquapnä. Iqueqä knjä indqänqñqe, ii aanjä naqä-qakuiqä” ätukqe.

Ämaqä, quwqä suqä quvqenqä mäwquatämäuqä iquauqä hanjä-iqenqä‡

20 I ätuäqetani, Iqu ämaqä anjä-himqä hui-hui äpmeñuwä iquauñi, äkasuwä ätukqe. Anjä-himqä iunji, Iqu wäunuä ämaqä mimäkqänänjä di kuapanä qäyä imäkqanqi, quwqä knui äkunmäknäpu, suqä quvqe mäwquatämäuqä imiñuwi. 21 Iquauñi Iqu tiñjä ätukqe. “Ämaqä Kolasinä pmeqä iquendä, Betsaitä pmeqä iquendä, hiqä hanjä-iqenqe, Nyi ‘Oänä’ etqänä. Tiñjä etanqiyä. Nätmatqä ämaqä mimäkqänänjä di, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä-pani, ämaqä hñqu Tayä pmeqä iquauätä, Saitonä pmeqä iquauätä awä iqisa imäkqä-säpi, qu qanqanä tiñji ae pmeqäpningä. Quwqä knui äkunmäknäpu, suqä quvqe äwquatämäupiyitani, huäqä-hunqä qäki ämäyäupu, tä wätakiu ae pmeqäpningä. 22 Iññqñqe Nyi he etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeüqä suqä iwäsäuninqä atäunuä ikqeuñi, heyaqä hanjä-iqe, Tayä pmeqä iquauqätä, Saitonä pmeqä iquauqätani, ämäwqätäuniqeqä. 23 Itanqa Kapänamä pmeqä iquenyä, Goti Iqu heñi, qäukuä haqä yätunqä etma yäniqätanä? Oeyä, Iqu he ämaqä pizqä iquauqä anjä bunqä endowätäniqeqä. Nätmatqä ämaqä mimäkqänänjä di, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä enqä-pani, ämaqä hñqu Sotomä pmeqä iquauä awä iqisa imäkqä-säpi, anjä-himqä iqu yqänä witäniñqä. 24 Iñä etanqi hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeüqä suqä iwäsäuninqä atäunuä ikqeuñi, heyaqä hanjä-iqe Sotomä pmeqä iquauqeuñi ämäwqätäuniqeqä” ätukqe.

Hapä pmeqe, jisasi Iquesanji

25 Inqanji, Iqu tii ätukqe. “Apä, Qäukuitä Quaetä Miqä Iquki, ämaqä näqñqä knjä-tänjä iquauñqä si nätmatqä tä zä äkittqiyenä-qe, ymeqä dänjä-sua enqä-pa äyä ämotquenyä. Si e imäkqanqñä, Nyi ‘änqñuqä’

† 11:14 Malakai 4:5 ‡ 11:19 Lukä 10:12-15

⁹ Jisasi Iqu iqini ävâma äwätâ, iquauqâ anâ aquvâqñqâ yâpâ ingisa qe äpaçukqe. ¹⁰ Iqini, ämaqâ hipa hñgini quvqâ-tânâ hñqu äpmamiñqe. Inğanj Parisi iqua Jisasi Ique kukñuâ mitpnuwâ diñqâ yatñqâ tiinjâ äwikuwi. “Sâmbatqâ hiunji hapâ pmeqänğanj, ne ämaqâ yaqâ iquauñi äñguâ imäkqe, ii äñguätanâ, ä änañgâ?”

¹¹ Iqu kimanj, tiinjâ ätukqe. “Ämaqâ hiyaqâ awâ iqisanâ hñqu, sipsipqâ-tânâ-qu eâ, itanğa Sâmbatqâ hiunji hapâ pmeqänğanj sipsipqâ iqu qua hovqâ iu äpäwitqe, iqu äänâ imäkâniqiyâ? He näqñgeqâ. Ämaqâ iqu sipsipqe a ämaqätâtâ, äkâka yâpaqâ tängisa ätuma yapänqiyâ. ¹² Inj ämaqâ di sipsipqâ dunj ämäwqätäutañgñe, Sâmbatqâ hiunji hapâ pmeqänğa suqâ äñguâ imäkqe, ii äñguänñiqâ” ätukqe.

¹³ I ätuäqetanj, Iqu ämaqâ hipa quvqâ-tânâ iquenj, “Tqâ hipa jänâ imäkinyâ” ätukqe. I tquanğa ämaqâ iqu hipa jänâ i imäkñganğa, hipae, äñguänğisa änyänqâ-pa, e ingqe. ¹⁴ Inğanj Parisi iqua anâ iu ävâma, hñqâqi aquvâ äqänäpu, Jisasi Ique pizqâ päkpnuwâ iinjâ hänaqenqâ qävqâ ikuwi.

Goti Iqu Jisasi Ique, wäunjuñqâ atäunjuä ikqenqâ

¹⁵ Jisasi Iqu qu iinjâ iqanğuwinqâ näqñqâ eäqe, anâ-himqâ iunj qe ävâma äukqe. Itanj qokâ-apâkâ kuapänñi Ique qänaki qe äwivändkuwi. Itanğanj iquautanj täñâ-yaqâ-tânâ iquauñi, Iqu eeqänñâ äñguänâ qe iwimäkkqe. ¹⁶ Ii iwimäkätäqänğanj, Iqu iqua Iquenyqâ kukñuâ awâ matqâ ipñqänâ pmua imäkñqe. ¹⁷ Suqâ e imäkmiñqe, Iqu kukñuâ Goti Hanjuwâ Iqu hiñuâ-tqâ Asayâ iqueqâ manâ iuta ätkqâ iunâ naqâ-qakuâ timäutñqâ imäkkqe. Kukñui, tiinjâ.

¹⁸ “Ämaqâ tq, Nyaqâ wäunjuä imäkkâ iqueqâ. Nyi ique atäunjuä ikqeçâ. Nyi iquenyqe, kiinjâ änyinätñqeçâ. Itanğa Nyaqâ äwqe, iquenyqâ aquvänä kuapänâ itqänâ. Nyi Nqâ Dñâ Äñgui, ique wimqänâ. Itanj ämaqâ qua täutanâ eeqänñâ iunj, iqu suqâ jänñinjâ kukñui awâ tqätñqänñyâ.

¹⁹ Iqu kukñuâ äkasuwâ ätätâ manâ tnññâ matqâ yätñqänñyâ. Inj hänaqâ itanj qokâ-apâki, iqu manâ yänñäqñqâ tqanğuti qätâ mäwiyyâ ipñqänñyâ.

²⁰ Tuuwâ-hiyawâ äukinymätâ iqanğutqâ iqua, iqu mäquasqâ yänqiyâ. Hiqi-tâ hikui-hikui iqanğutqe, iqu maiqupisqâ yänqiyâ. Hea suqâ jänñi, suqâ quvqâ iu ämäwqätäuninjñanğqe, iqu wäunjuä yqänâ iqämanğunñiyâ.

²¹ Itanj ämaqâ qua täutanâ eeqänñâ iqua, iquenyqâ quuvqâ eqiyäpu, iqu yätamakqâ vätñqâ hiñuâ äqambu pmeppnuwiqâ.”†

Jisasi Iquenyqätâ, dñâ quvqâ iquauñqätâ‡

²² Hea inğanj qu ämaqâ dñâ quvqâ-tânâ hñque, Jisasi Iquenyqâ qe ätma äkuwi. Ämaqâ iqu hiñuâ pizqâ eâ, manâ matqâ-que. Inğanj Jisasi Iqu iquenj äñguâ imäkqanğa, hiñuâ äqänätâ kukñuâ ätkqe. ²³ E äqumbiyi, qokâ-apâkâ iqua yäunjuä ipu, “Täukueqâ. Ämaqâ Dewiti iquesanâ ne hiñuâ äqunanâ äpmeñquâ iqu, qäqutiyyâ?” ätñguwi.

²⁴ Parisitanâ hñqua kukñuâ tä qätâ äwipiyyi, tiinjâ ätkuwi. “Ämaqâ Tqu, dñâ quvqâ iquau huätâ ändowätätñqe, Iqu Belsäpulâ, dñâ quvqâ iquau miqâ iqueqâ yänñäqñqâ iutanänñqâ.”

²⁵ Jisasi Iqu iquauqä kñuä indqänqä iunji näqñqä eä, tii ätukqe. “Ämaqä, qua naqä hñquesañä iqua, iwäsänäpu mäkä hunğanpçe, ämaqä iqua qui imäkmbñqäüä. Itanga ämaqä añä-himqä hñquesañä-qe, hueqä-himqä huitañä-qe, qu awä äkutnäpu mäkä hunğanpçe, yänänäqñqe änä matqäüqä ipñqäüä. ²⁶ Inji tiinjä-pqe inänji. Setänä iqu, iqueqä dnä hñque huätä ändowätätqe, ne näqñqeqä, iqueqä ämaqä iqua awä äpatñqäüä. Inji iqu qua täu ämitñqe, äpakänä mämiqä yäniqe. ²⁷ He Nyinyqe, ‘Iqu Belsäpülä iqueqä yänänäqñqeta dnä quvqä iquau huätä ändowätätñqeqä’ qäyunä tqanpçe, hiqä ämaqä iqua dnä quvqä huätä ändowätätqänjuwi, yänänäqñqä tqegeta imäkätqänjuwäwä? Hiqä ämaqä iinjä imäkätqänjuwä iqua, heyaqä kukñuä iinjä, ii qäyunä hma hitanqñqä ämetquapñqeqä. ²⁸ I etanqä-qe, Nyi, Goti Iqueqä Dñä Äñguä Iqueqä yänänäqñqä iquesa, dnä quvqä iquau huätä dawatqanqñqeqe, iñqe he näqñqä tiinjä mapñqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqunä miqe, ae emeqeqä.’

²⁹ Quwä-meqä hñqu, ämaqä yänänäqñqä hñqueqä añä iu äpaquvätä, iqueqä nätmatqe metñqä winğanqñqeqe, iqu äänä imäkäniqiyä? Iqu ämaqä yänänäqñqä iquenji, guä ganä äkiqiyäueqe, iqueqä nätmatqe hingi inğa menqiyä.

³⁰ Ämaqä hñqu wäunjuä yätamakqä manyqä imitätqe, iqu Nyaqä himä-wiunqä-queqä. Ämaqä hñqu, qokä-apäkä aquvä-qäyqñqä yätamakqä manyqä imitätqe, iqu ämaqe im-imä ändowätqiyä. ³¹ Injñqe, Nyi he tiinjä etqänä. ³² Suqä quvqä eqänänjitä, kukñuä quvqetä, qokä-apäkä iqua imäkmiqçe, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäunqiyä. Inäqe, ämaqä hñqu Dñä Äñguä Iquenyqä kukñuä quvqä ätmitätqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä quvqe, huätänji änä mämamäüqä da iniqeqä. ³² Ämaqä hñqu, Ämaquqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä kukñuä quvqä tqanqñqeqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä quvqä di, huätä mamäunqiyä. I etanji ämaqä hñqu, Dñä Äñguä Iquenyqä kukñuä ququvqä di tqanqñqeqe, Goti Iqu, iqueqä suqä quvqä huätänji, tänğa mämamäüqä yänqiyä. Ga qänakndañä-pqe, mämamäüqä yäniqeqä.”

*Zä iquauqä häukuiñqätä, ämaquqä suqñqätä**

³³ “Ämaqe zä hñquenyqä, ‘Zä tqqu quvqätiyä, äñguänänätiyä’ kñuä indqänäpiyanganji, kiqä häukui, hiñjuä ganä äqumbiyi, inğanji qu näqñqä mapñqäüä. Zä hñqu äñguänänjä eänqe, kiqä häukuä-pqe, äñguänänäqñqä. Inäqe zä hñqu quvqä eänqe, kiqä häukuä-pqe, quvqeqä. ³⁴ Inji henji, qämäkä quvqä iqua eämäkuwänänjä eqänänänä. He ämaqä quvqä eänjuwi, kukñuä äñgui äänä tñjqäwä? Ämaqä iquauqä kukñuä tqe, ii iquauqä kñuä indqänqä dutanjqä. ³⁵ Ämaqä äñguänänjä iqua, kñuä äñguänänjä indqänäpu, suqä äñguänänjä dinä imäkpnqäüä. Ämaqä quvqä iqua, kñuä quvqä huitañä-huitañä indqänäpu, suqä quvqä imäkpnqäüä. ³⁶ Itanji Nyi he etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqu kukñuä mitäniqänğanji, Iqu quwqä kukñuä hingi ätmitpñqñqä kñuä indqänätä, iuta iwäsäuniqeqä. ³⁷ Si kukñuä äñguä tquki etanqñqeqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä jänänäqñqiyä’ ktäniqeqä, ññ si kukñuä quvqä tquki etanqñqeqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä quvqukiqñqä’ ktäniqeqä” ätukqe.

Qu Jisasi Ique, "Ne Sinyqä näqñqä metunquä mänätquayä" ätukuwinqä†

³⁸ Iqu e tquanğa, ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä hñquatä, Parisi hñquatä, Iqueni tiinjä ätukuwi. "Ämotqueqä Iqukiyä, ne tiinjñqä äneñgiyä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Wäunuä Imäkquki eäñi, ne 'naqä-qakuä-queqä' kñuä neyätñqe, mänätquayä."

³⁹ Iqu iquauqä kukñui, kimanji tiinjä ätukqe. "Qokä-apäkä tänğa äpmeñuwä iquenä, he apäkä qokiqu äväma qañä hñgi qñqä enqä-panä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iquenqe qänaknä miqä-queñqä. He 'Ne Sinyqä näqñqä metunquä diñqä, mänätquayä' ändquwä-qe, Nyi iinj mimäkqä imqänä. He näqñqä mapñqe, hñuä-tqä Jona iqu qeyqä."

⁴⁰ Jona iqu hiunji hñquaqui-hñque, heatqä hñquaqui-hñque, hämapäkä naqänänjä iqueqä äwqä yäpä inğisa äpmakqä-pa, Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu asä inänjqä. Hiunji hñquaqui-hñque, heatqä hñquaqui-hñque, qua yäpä inğisa pmeñqiyä. ⁴¹ Hiñuiqänänji, ämaqä Ninipe äpmaminjuwä iqua, Jona iqueqä kukñui qätä äwipiyyi, iquauqä kñui äkunmäknäpu quwqä suqä quvqe huätä ävquatämäukuwiqä. Inäqe tänğanji, ämaqä Jona ique Ämäwqätäunqä Iqu, täqi qäyä pmetanji, ämaqe iquauqä kñui äkunmäknäpu quwqä suqä quvqe mäwquatämäuqä iquwiqä. Iinjñqe, hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqänğanji, ämaqä Ninipe äpmaminjuwä iqua ävaupu, ämaqä tänğa äpmeñuwä iquauqä suqä quvqenqä awä tñnuwiqä. ⁴² Hiñuiqänänji apäkä, qua hitunjuä nämä äwinjqä iu miqä naqä ii, Solomonä iqueqä kukñuä näqñqe qätä wiyätñqä äpkqe. [‡] Inäqe tänğanji Ämaqä Solomonä ique Ämäwqätäunqä Iqu täqi qäyä pmetanji, ämaqe Ique qätä mäwiqä itqänuwiqä. Iinjñqe hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqänğanji, apäkä naqä ii, ävautä ämaqä tänğa äpmeñuwä iquauqä suqä quvqenqä awä täniqe.

Dñä quvqä ämaqä hñque ävämetä, anji äwimakqenqä§

⁴³ Dñä quvqä hñqu ämaqä hñque ävämanji, anä yenjuä dunqä äwäqe, iqu anä hapä pmeqä diñqä qävqä ikiquänqiyä. Itanğa hñque mämaqumueqä iäqe, 'Nyi anä hiñuiqänä ävämakqä dunqä anğu umqänä,' täñqiyä. ⁴⁴ I ätäqe, iqu äwäqe, ämaqä hñqua anä iqueni siyyä äpipu anğuä imäkepiyä-qe, mäpmetanğä qunänqiyä. ⁴⁵ Iinjä äqunäqe, iqu äwätä dñä quvqä 7 hñqua itmeñqiyä. Dñä iquauqä quvqe, dñä kññganänjä iqueqä quvqeu ämäwqätäunqiyä. Iquau itmetä, qu anä yäpä yänğisa äpaquväpu pmapñqäuä. Ämaqä iqu hiñuiqänänji iinjänänjä quvqä äpmaminqä-qe, täñğanji aanä quvqä kuapanä pmeñqiyä. Suqä quvqä asä iutanji, ämaqä quvqä tänğa äpmeñuwä iquauñi äwimeñqiyä" ätukqe.

*Jisasi Iqueqä känaisä, kängukuatä, äwimakuwinqä**

⁴⁶ Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau kukñuä iinjä yqänä tuätqätanğa, Iqueqä känatä kängukuatä äpäpu, Iqtä kukñuä anä tññqä yäpaqä mäñğisa ätqäuminjuwi. ⁴⁷ Itanji ämaqä hñqu Iqueni, "Hueqä" ätukqe, "Tqä tñatä tunğukuatä, Sitä kukñuä anä tññqä yäpaqä täñğisa ätqäunäuä." ⁴⁸ Ii ätukqä iqueni, Jisasi Iqu kima tü ätukqe. "Nqä nipatä guäkatäñi, tqukuakä?" ⁴⁹ Itanji Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquau atäunjuä ävätä, "Qätä nyipiyyä" ätukqe. "Nqä nipatä guäkatäñi, täsquakänä. ⁵⁰ Ii tiinjqä. Qokä-apäkä, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu

† 12:37 Lukä 11:29-32 ‡ 12:42 1 Ämiqä Naqä 10:1-13 § 12:42 Lukä 11:24-26 * 12:45 Makä 3:31-35; Lukä 8:19-21

Äpmenqä Iqueqä äwinqä iu qänaknä imitpqä iqua, qu Nyaqä tasi-guäka, nanyi-napqa, itanga nipaqtänjqä” ätukqe.

13

*Kuknjuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqenqä**

¹ Hiunji asä qäquenji, Jisasi Iqu anä iu ävämani, yäpaqä mänqisa äwätä, eqä-huanjä Galili iqueqä manä iqi quamä äpmaminqe. ² I pmetanqa, ämaqä kuapänäni Iquenyqä pqañguwitani, Iqu yimba hñque ätkamäuqe, quamä qe äpmakqe. Itani ämaqä eeqänäni, eqä-huanjä manä iqi pämä tqäutanqä, Iqu yimba iu äpme näqñqä äwikqe. ³ Iqu iquauñi kuknjuä ktqä ätuätä, näqñqä kuapänäni äwikqe. Kuknjuä ktqä hñqu tiinjä ätukqe. “Ämaqä hñqu kuä-witqä uwqä tnämäwäwätñqä wänqiyä. ⁴ Iqu ätnämäwäwqanqa, hui hänaqä iqi päknätqe, yññä äpäpu ämambnä. ⁵ Itanga hui qua kuapänä hma etanqi, hikä-tänjä qäsä äwitangqä iu päknätqe, qua äñgui äwa itanquti, kuä uwqä ii bakä maqänä hukauñqiyä. ⁶ Inj näptqä haqä tiqä ae äyapätä tnänjä tqanqa, kuä kiqä tapini wänqäpu etanqi, yäuä hämänä piñqiyä. ⁷ Itanga kuä uwqä hui guä yänjä-tänjä awä imä päknätqe, guä quvqä iqua qäsä naqä-huinyä epiyi, kuä-witqeuñi, qua aowi äñguä mäwqä yänqiyä. ⁸ Itanga kuä uwqä hui qua äñguänänjä iu päknätqe, kiqä näñqeqe 100 huknänä, hui 60 huknänä, itanga hui 30 huknänqiyä. ⁹ Ämaqä qätä-tänqenä etanqutqe, kuknjuä iñqeqe knjuä äñguänä indqämbiyä” ätukqe.

¹⁰ Qänakndani, Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iqua äpäpu, Jisasi Iqueni yatñqä äväpu, “Si qokä-apäkä iquauñi, kuknjuä ktqä inä sunqä tuätqänjinyä?” ätukuwi.

¹¹ Iqu kimanji tiinjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqenqä kuknjuä qakui zä witanqä-qe, he näqñqä mapñqe, Iqu henyä etapqiyä. Inäqeqe ämaqä huizi iquauñi, mäwqä itñqe. ¹² Ii tiinjä etanqi. Ämaqä näqñqä hui ae ämequwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hui inä ävätä, qu näqñqä kuapänänjä-tänjä-qua hipñqä iwimäkänä. Iinjä etanqä-qe, ämaqä näqñqä maeqä iqua, näqñqä wänqä qu ämenjuwi, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäunqiyä. ¹³ Initanji, Nyi ämaqä iquauñi kuknjuä ktqenä ätuätñqeqä. Qu hiñjuä äqunäpu qätä äwiyäpiyä-qe, näqñqä maeqä-quayqä. ¹⁴ Qu iinjä epu, kuknjuä hiñjuä-tqä Asayä iqu äqäkqä tqeuñi, ii naqä-qakuänänjä ämotquetqänjä. Iqu pmetanqa äpmaminjuwä iquauñqeqe, tiinjä ätätä äqäkqeqä.

‘He kuknjuä qätä äwika äwäpiyä-qe, kiqä quatinqe änyä maqñqä hipnuwiqä. He hiñjuä äqunqwa äwäpiyä-qe, nätmätqä hñquenyqe näqñqä maeqä ipnuwiqä.

¹⁵ Ämaqä iinjä iqua näqñqä äñguä mämeqänqe, quwqä nyuänji woyqä ae imaqundänqeqä. *Kuknjuä qätä äñguä mäwiyqänqe, quwqä qäte, ae imaqundänqeqä. Nätmätqä hiñjuä äñguä mäqunquä ipñqe, quwqä hiñjuä-pqe, ae yämaqundi inqeqä.*

Qu iinjä mimäkqä-säpi, quwqä knui äkunmäknäpu, Nyinyñqä anqumä quvepqañppi, ga Nyi iquauñi äñguä iwimäkqäminjqä.’†

¹⁶ Inäqeqe he Nyi nätmätqä imäkqanqeqe hiñjuä äqunäpu, Nyaqä kukñui qätä änyiyätqänjuwitani, Goti Hanjuwä Iqu äñguä ae emäkqä iñqeqe, näqñqä enä. ¹⁷ Nyi naqä-qakui tiinjä etqänä. Nätmätqä he hiñjuä

* 13: Makä 4:1-20; Lukä 8:4-15 † 13:15 Asayä 6:9-10

ägünätqänjuwi, hiñuä-tqä iquatä, ämaqä jänänä iquatä, qu kuapänäñi hiñuä quñqänqä naqänänä winyätqätanngqä-qe, qu hiñuä maqunquä iminuwiqä. Kukñuä he qätä äwiyätqänjuwi, qu qätä wiyqänqä naqänänä winyätqätanngqä-qe, qu qätä mäwiyqä iminuwiqä” ätukqe.

18 Jisasi Iqu kukñuä äpakänä yqänäñi, tiñjä ätukqe. “Goti Iqu he näqñqä mapñqä etapqetani, täñqanji kukñuä ktqä ämaqä kuä-witqä wäunuä iu tnämäuqä-queñqe, kiqä qakuñqä Nyi awä tqanngundi, he qätä nyipiyä. 19 Ämaqä, qu Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeunqä kukñui qätä äwiyäpu, kiqä qakuñqä näqñqä mämeqä itqänjuwä iqua, qu kuä uwqä hänaqä iqi äpäknngqä-panä-quaiqä. Setänä iqu äwimätä, kukñuä Goti Hanjuwä Iqu quwqä kñuä indqänqeu hiqanngqe, huätä maqänä ämotautñqe. 20 Itannga kuä uwqä qua hikä-tänjä iu äpäknngqä ii, tiñjqä. Ämaqä kukñuä iñjä ique qätä äwiyäpu, maqänä ämepu, aquvänä iquwä iquaiqä. 21 Inäqe iquauqä quuvqä heqiyqe, kuä tapinjä wänjqäpu uwqatätä, yäüä äpiqä i enqä-paniqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueuä kukñui mäñdi kittqiyänä-tpu itqänjuwä iqua, ämaqä tqauñji hanä-iqä äväpu quvqä itqeqanngwännga, iquauqä quuvqä heqiyqe, qui maqänä imäknänä. 22 Itannga kuä uwqä guä yänä-tänjä awä imä äpäknngqä ii, tiñjqä. Ämaqä kukñuä iñjä ique qätä äwiyäpiyä-qe, qu nätmätqä qua täutanñqä äwäwa ipu, mbqä aquvä kuapänä qäpñqenqä kñuä kuapänä indqänätqänjuwä iquaiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuiñji, suqä iñjä iqu qñqanä yeqanngi, qu suqä jänänä imäknñqe, yänänäñqä mäwqä yänqiyä. 23 Itannga kuä uwqä qua äñguä iu äpäknngqe, ii ämaqä kukñuä iñjä ique qätä äñguä äwiyäpu, kiqä quatinqä näqñqä ämetqänjuwä iquaiqä. Inji, kukñuä iqueqä näänqñqe, hui 100 huknänä, ga hui 60 huknänä, itannga hui 30 huknänqiyä” ätukqe.

Kukñuä ktqe, qätaqä quvqenqä

24 Iqu ämaqeunji, kukñuä ktqä huizi tiñjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, ii ämaqä hñqu iqueqä wäunuä iu kuä uwqä äñguinä ätnämäwäwqä-panä iñjqä. 25 Inäqe ämaqä iqi äpmamitpqä iqua hiqaqä witanngwännga, ämaqä iqueqä himä-wiunqä iqu ätimäutä, qätaqä quvqe, asä iu ätnämäwanji äwänqiyä. 26 Qänakndanji kuä-witqä uwqä bakä ae äukaupu äpepiyi, näänqñqe äukñganñji, wäunuä-wiyqä iqua, qätaqä quvqä hui anä tqäutangä qumbnuwqä. 27 Inganji iqua äwäpu, ämaqä wäunuä kaniquenji tiñjä tupnuwqä. ‘Ämaqä naqä iguki, ne si tqä wäunuä iunji, kuä uwqä äñguinä ätnämäuqiyä-tanä ikque. Qätaqä quvqä hui anä ätqäunjuwi, änäñänqäwä?’ 28 Iqu iquau kimani, ‘Suqä iqu, ämaqä himä-wiunqä hñqu imäkkqe’ tuäñiqeqä. Itanji iqua yatñqä wipnuwqä. ‘Ne äwätanä, qätaqä quvqe ekautanä, aquvä maqiyatunqñqä äkiñqiyä?’ tupnuwqä. 29 Inganji iqu iquauñji kimani tuäñiqeqä. ‘Oeyä. He qätaqä quvqe ekaupiyännganji, kuä-witqä itä qäsä hikauqñqäüä. 30 Kuä täkqännganqä, qäquacu qäyä ätqäunqä. Kuä täkqännganji, nyi ämaqä kuä täknqä iquau tii tumñiqeqä. ‘He qätaqä quvqe ganä ekaupu, aquvä äqiyäpu, tä väuepnuwänqä hatñä äquqotäupu epiyä. Inganji he kuä-witqe ätäupu, aquvä äqiyäpu nyaqä buayä pñqä wiqä anä iu pñqä hipiyä’ tumñiqeqä, tuänqiyä” ätukqe.

Kukñuä ktqä hñjuaqñqä‡

‡ 13:30 Makä 4:30-32; Lukä 13:18-21

³¹ Iqu kuknuä ktqä huizi tiinjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, ii zä-guawä^S piikä, ämaqä hñqu iqueqä wäunuä iu vowä ämäutñqä enqä-panjä iinjäqä. ³² Zä iqueqä piiki, wänqänänä-sua etanji, piikä huiziqua, ique ämäwqätäunäuä. Inäqe, kiqä baki äukautä naqä äpeyätäqanganji, nätmatqä huizi wäunuä iu ätqäunqä iquauñi ämäwqätäutanjuti, ynñä iqua äpäpu, kiqä äpa iuñi yuuwä imäkññäuä.”

³³ Itanğa Iqu kuknuä ktqä hñqu-mända inä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, ii nätmatqä änyuämäuqä enqä-panjiqä. Apäkä hui nätmatqä änyuämäuqe, hmbunä ämetä, kuä-witqä* kuapanä ämetä naqä-huinyä imäkänä, buayä pälawä eeqänänji änyuämäutñqä dinqeüä” ätukqe.

Jisasi Iqu kuknuä ktqe, sunqä ätuminqätiyä

³⁴ Kuknuä eeqänänä Jisasi Iqu qokä-apäkä iu e ätuminqe, Iqu kukñui ätnänä iqi matqä, ktqä dinä ätuminqe. ³⁵ Kuknuä, Goti Iqu hinuä-tqä hñqueqä manä iuta ätimekqä hñqu qäyunä timäutñqe, Iqu iinjä imäkminqe. Ämaqä hinuä-tqä iqu tiinjä ätkqe.

Nyi kuknuä ktqe etätmä, nätmatqä qua täu imäkkqänqatqä zä äwäka äpäñqenqe, tänga awä etmqänä.†

Qätaqä quvqä iqueqä kuknuä ktqä quatinqä

³⁶ Jisasi Iqu ämaqä iu ävämanji, anä yäpä ingisa qe äpaqukqe. Itanji Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua Iquenyqä äpäpu ätukuwi. “Kuknuä ktqä qätaqä quvqä wäunuä iuta äukautñqenqe, Si ne kiqä quatinqä awä natiyä.”

³⁷ Iqu kimanji tii ätukqe. “Ämaqä kuä uwqä äñguänänji tnämäwäwqä iqu, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqueqä. ³⁸ Wäunui, ii qua tqueqä. Kuä uwqä äñguänänji, qokä-apäkä Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqä iutanä iquaiqä. Qätaqä quvqe, Setänä iqueqä ämaqä iquayqä. ³⁹ Himä-wiunqä, qätaqä quvqä tnämäwäwqä iqu, Setänä iqueqä. Kuä täkqänqanji, qua täunji iqueqä yäpakänqanjiqä. Itanğa kuä täkqä iqua, enätqä iquaiqä. ⁴⁰ Qu qätaqä quvqä aquvä ämaqiyäpu, tä väuepñqä imäkätqänuwä-pa, qua täunji iqueqä yäpakänqanji-pqe asä iinjä imäkpnuwiqä. ⁴¹ Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu, Iqueqä enätqä iquau dowatqanğa, Iqueqänä miqä iutanji, nätmatqä ämaqeüqä quuvqä heqiyqä qui iwimäqä iutä, ämaqä suqä quvqä imäqä iquautänji, eeqänänji huätä mamäupnuwiqä. ⁴² Itanji qu tä naqänänä iu tnämäupnuwiqä. Tä iu tnämäupnuguwänqanğa, qu kñuä naqänänä äqiyäpu, hiqunanä mangtäsqukuä mäucäpnuwiqä. ⁴³ Inqanji ämaqä janänä iqua, iquauqä Kaniqunä ämitñqä yäpä ingisa äpmpu, quwqä huiwitanji mäptqä enqä-pa we hunäiqeqä.‡ He qätä-tänqunenä epiyi, kuknuä iinjqe kñuä indqämbiyä” ätukqe.

Kuknuä ktqe, mbqä pñqä wiqä ipñä iquenqä

⁴⁴ “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, mbqä pñqä wiqä ipñä imäkäpu, wäunuä iu qua zä äptekuwä enqä-panjiqä. Ämaqä hñqu mbqä ipñä ique ämäqumetä hinuä äqunäqetanji, iqu ‘Nätmatqä iinjä mbqeunji ämäwqätäunä’ kñuä indqänätä, hinuä qunämapenä yeenqiyä. Inqanji iqu aquvänä itä, iqueqä nätmatqä eeqänänji aquvä ämaqiyätä, ämaqä

^S **13:31** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huizinqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. * **13:33** Jisasi Iqu kuä-witqä iqueqä hanä-iqe, 20 kilo iqä ätukqe. † **13:35** Apqä Bukä 78:2 ‡ **13:43** Deniyäli 12:3

hŋquququa mbqā ipŋqā imākāŋqiyā. Mbqā iinjī ae āmeqe, iqu āwātā wāunūā iquenji mbqā injiyā” ātukqe.

Kukŋuā ktqe, wimŋā āŋguānāŋinjā

⁴⁵ “Aŋgumŋi, Goti Qāukuā Yātutaŋā Iqunā miqe, āmaqā hŋqu mbqā wāunūā imākātā, wimŋā āŋguānāŋinjā qāvqā ikitŋqā-paniqā. ⁴⁶ Iqu āŋguānāŋā hŋque āmāqumueqe, iqu āwātā, iqueqā nātmatqā eeqānāŋi aqavā āmaqiyātā, āmaqā huizīqua mbqā ipŋqā imākāŋqiyā. Mbqā iinjī ae āmeqe, iqu wimŋi mbqā yāŋqiyā” ātukqe.

Kukŋuā ktqe, hāmapākā qaenqā

⁴⁷ “Aŋgumŋi, Goti Qāukuā Yātutaŋā Iqunā miqe, ii tiinjā. Hāmapākā qa, qu eqā-huāŋā bu ātnāmāupu, hāmapākā huitaŋā-huitaŋā āqupuiquwā enqā-paniqā. ⁴⁸ Hāmapākā qa mŋqā iunji maŋguā mŋgaŋga, qu hikā weā aŋqā tāŋgisa eyqiyāma āyapāpu, quamā āpmapu, itanga hāmapākā āŋguānāŋā iquauŋi hākiu āmimēpu, hāmapākā quvqā iquauŋi bi tnāmāupnuwiqā” ātukqe. ⁴⁹ “Itaŋga qua tqueqā hiunji yāpakāŋgaŋi, asā iinjāŋqeqā. Ynaunqā iqua āpāpu, āmaqā quvqā iqua, jānāŋā iquauqā awā iqi pmetāŋuwā iquauŋi itmapnuwiqā. ⁵⁰ Itāŋi qu tā naqānāŋā iu tnāmāupnuwiqā. Tā iu tnāmāuqāŋguwāŋga, kŋuā naqānāŋā āqiyāpu, hiqunaŋ maŋgtāsqukuā māuqāpnuwiqā” ātukqe.

⁵¹ Itāŋi Iqueqā wāunūāŋqā āmotquaminqā iquauŋi, yatŋqā tiinjā qe āwikqe. “Kukŋuā tquauqā quatiŋqe, he nāŋqā ae āmequwātānā?” Qu “Auqā, ne nāŋqā ae āmeququeqā” ātukuwi.

⁵² I ātuāqetaŋi, tiinjā-pqe inā ātukqe. “Tiŋā etaŋi āmaqā Goti Iqueqā kukŋuā-suqenqā nāŋqā iquataŋā hŋqua, qu Goti Qāukuā Yātutaŋā Iqunā miqenqā nāŋqā āmepu qānāknā imipqā iqua, qu anā naqā hŋqueqā kaniqu enqā-panā hipnuwiqā. Iqu iqueqā nātmatqā āŋguānāŋā pŋqā wiqā iu āpaquvāqe, nātmatqā ānyā-hāŋitā yāueta qāsā āma pāŋqiyā” ātukqe. §

Nasāretqātaŋā iqua, Jisasi Ique tuwā āwikuwiŋqā*

⁵³ Jisasi Iqu kukŋuā ktqā tā awā ae ātuāqe, anā-himqā iunji qe āvāmakqe. ⁵⁴ Āvāma āwāqe, Iqu kaniqueqā anā-himqā† iu ātimāuqe, iquauā anā aquvāŋqā iu āpaquvāqe, āmaqā iunji Goti Hanjuwā Iqueqā kukŋuwiŋqā nāŋqā āwikqe. Qu Iqueqā kukŋui qātā āwipiŋyitaŋi, yāunūā ipu, “Āmaqā Tqu nāŋqā tā āŋgisa āmeqāwā? Itaŋga ānāāŋāŋqāwā, Iqu āmaqā mimākqānāŋi imākātŋqeuā?” ātukuwi. ⁵⁵ “Ne Āmaqā Tquenyqe, nāŋqeqā. Iqu āmaqā anā imākqā iqueqā Ymeqā Iqueqā. Itaŋga Māliya ii, Iqueqā kānaiyqā. Inji Jemisi ique, Josepā ique, Saimonā ique, Jutasi ique, iqua Iqueqā kāŋgukuayqā. ⁵⁶ Tāqinji Iqueqā kānapqa, nesā anā āyā āpmeŋunā. Inji Iqu ii imākātŋqe, nāŋqeqe āŋgisa āmeqāwā?” āŋŋuwi. ⁵⁷ Qu iinjā ātnāpu, Iquenyqe āwqā quvqā ātimāukŋguwi.

Ingaŋi Iqu iquauŋi tiī ātukqe. “Hiŋuā-tqā iqua, anā-himqā eeqānāŋā iunji, yoqā-tāŋuae. Etaŋqā-qe, hŋqunā-hŋqunāŋi, iqueqā anā-himqā iutā, iqueqā anju anā āpmeŋuwā iutāŋi, iqu yoqā maiqā-queqā.” ⁵⁸ Inji Jisasi Iqu-pqe, Iqueqā anā-himqā iunji, qu Iquenyqā quuvqā maeqiyqā itqātaŋgā, Iqu wāunūā āmaqā mimākqānāŋi, kuapānā mimākqā iminjē.

§ 13:52 Nāŋqā-tāŋā iqua, “Jisasi Iqu ii ātkqe, suqenqāti, kukŋuā naqā-qakuwiŋqātiyā, ātkqeqā” ātātqāŋā. * 13:52 Makā 6:1-6a; Lukā 4:16-30 † 13:54 Iqueqā kaniqueqā anā-himqē, Nasāretqā iiji.

14

Heroti iqu, Jonä ique pizqä äpäckqenqä*

¹ Hea inğanji ämaqä ämiqä Heroti iqu, qu Jisasi Iqu wänuä imäckqanqenqä tqanqä qätä äwikqe. ² Iwä, iqueqä wänuä-wiyqä iquauñi, tiinjä ätukqe. “Ämaqä Tqu, Jonä asnä-qäyqä iqueqä. Iqu qua äptekuwä iuta anqumä ävaukqä iqueqä. Iinjinqe Iqu yänänäqñqä-tänu eä, wänuä ämaqä mimäckqänäñi, imäckqiyä” ätukqe.

³⁻⁴ Kukñuä iinjä iqueqä quati, tiinjä. Qänqanäñi Heroti iqueqä kätä Pilipä iqu, apäkä Herotiyasi ämamiñqe. Ii Pilipä ique ävämanji, Heroti ique ämuangqe. Heroti iqu ii ämakqenqe, Jonä iqu iqueni tiinjä ätumiñqe. “Si apäkä täsi ämenji, ii qäyünä hmanjqä.” Iqu e tquangqetani, Heroti iqu iqueni a äkiqätätä, guä äkiqiyäutä, guä pmuateqä anju äpmuatekqe. ⁵ Iqu iqueni pizqä päsqanqä kñuä wiyqanqä-qe, qökä-apäkä iqua, “Jonä iqu hinuä-tqä-queqä” kñuä indqänätanguwiñqä, iqu iquauñqä zä äwiñgqe.

⁶ Hiunji hñqueni ämaqä hñqua, Heroti iqueqä känäi ique ämikqenqä kñuä indqänäpu, iqutä buayä anä anqwi. Inğanji Herotiyasiyqä meqi ätimäuge, iquauqä awä iqisa yeewä imiñqe. ⁷ Itanga Heroti iqu iijqä yeewä iqanqenqä kiinjä wiñganqi, kukñuä guä tiinjä ämäsäukqe. “Si nätmätqä äkitanä äkiñqä kinqanqi, yatñqä nyisqe, nyi äktapmqänä” ätukqe. ⁸ Iinjä etanji apäkä hitqiyqä kanai, meqiu kñuä yändqanqä vqanji, ii Heroti iqueni tiinjä ätukqe. “Jonä asnä-qäyqä iqueqä nyuäñi, ätäväpu hevqä iu eqanqpi, si äma äpätnä, nyi dapiyä” ätukqe.† ⁹ Heroti iqu qätä iinjä äwiyäqe, iqueqä äwqe hanä qäyä vqanji, iqu kukñuä guä ae ämäsäukqenqä kñuä indqänätä, ämaqä iqutä buayä anä änniñuwä iquauqä hinuä iqi womba metñqe mäwiñganqi, iqu “Apäkä hitqä ii ätqä-pa, ii imäckpiyä” ätukqe. ¹⁰⁻¹¹ Iqu ämaqä hñque guä kiqiyäueqä anä dunqä dowatqanqa, qu Jonä iqueqä hinuä-quo iu häuä ätäväpu, iqueuä nyuäñi hevqä hñque ämiqutäwa äma äppiyyi, hitqä ii äwikuwi. Ii äma äwätä, känäu äwikqe. ¹² Iinjä imäckqanqewänqä, iqueqä wänuänqä ämotquamiñqä iqua äppiyyi, iqueqä huiwi äma äwäpu, qua äptekuwä. Iqu qua ae äptepiyyi, äwäpu Jisasi Ique qe ätukuwi.

Jisasi Iqu, qökä 5,000 iquau buayä äwikqenqä‡

¹³ Jisasi Iqu Jonä ique pizqä äpäckkuwiñqä qätä äwiyäqe, Iqu anä iunji äväma, yimba ikuapmäutä anä avqñqä imqä äukqe. Iqutä Iqueqä wänuänqä ämotquamiñqä iquatänä äukuwi. Itanji qökä-apäki, “Jisasi Iqu äwqiyä” tqanqä qätä äwipiyyi, qu quwqä anä-himqä äväma, Iqutä ämimbñqä eqä manä iu qanä äukuwi. ¹⁴ Iinjä etanji, Jisasi Iqu iuäqämätäqänqanji, qökä-apäkä kuapänänä pmetanqä äqunqqe. Iqu iquauñqä huäqä wunqanqi, iquautanä ämaqä täñä-yaqä iquauñi anqwa imäckqe.

¹⁵ Mäptqä äwitñqä iqanqanji, Iqueqä wänuänqä ämotquamiñqä iqua äpäupiyyi, Jisasi Iqueni tiinjä ätukuwi. “Mäptqe ae äquveqetñqä iqiyä. Täqinji qua avqñqäqiyä-qae, Si ämaqeunji anä-himqä ämätñgawänqä iunqä ymisanjä mbqä ipu bñqä dowatiyä.”

¹⁶ Iqu kimanji, “Qu täqinji sunqä äväma unqäwä? He hiqä-hiuä ymisanjä wipiyyä” ätukqe.

¹⁷ Iwä, qu Iqueni, “Ne ymisanjä kuapänä hmanjqä. Bretqä hipa hñginitä, hämapäkä hñquaqutänä ämenjunä” ätukuwi.

* **14:** Makä 6:14-29; Lukä 3:19-20; 9:7-9 † **14:8** Ii Jonä iqueqä nyuäñi, iinjä imäckpiñqä ätukqe, “Iqu ae äpäckqanqäqiyä” tä näqñqä metñqä inqeyi. ‡ **14:12** Makä 6:30-44; Lukä 9:10-17; Jonä 6:1-15

18 Inġanji Iqu “Ymisanjā iinj, Nyinyqā āmappiyā” ātukqe.

19 Itanji Iqu āmaġeu, qātaqā iqi quamā pmapnqā ātukqe. Quamā pmeqanġuwānġa, Iqu bretqā hipa hġinjitā, hāmapākā iquaqutā āmeqe, hiñuā haqā yātu āqānā, Goti Hanjuwā Iquenyqā “āñguiqā” ātāqe, buayitā hāmapākītā ākutātā, Kiqā āmaqā iquau āwikqe. Iqua āmepu, āmaqā iu āwikuwi. 20 Qu buayā ānāpu, āwqā puāsqañġa, iqi ānātqutekuwi, iqua qa naqā 12 āmamikuwi. 21 Qokā iqua buayā āñġuwi, kuapānāñi 5,000. Apākiutā ymeqeutāñi, a mataūqā ikuwi.

Jisasi Iqu, eqā haqeqi qanā āukqenqāš

22 Qu iinj qāpu iqanġuwānġa, Jisasi Iqu wānuñāñqā āmotquaminqā iquauñi, “He yimba iu ātkamāupu, eqā yātāqā nāñġisanqā hiñuiqā upuiyā. Nyi āmaqā tāu dowatmqānā” ātukqe. 23 Iqu āmaġeu ae āndowātqetani, Iqueqā-kiuānā qoqonā yātunqā Kaniquenyqā tāāqā tātnqā ekqe.

Māptqā ae āquvqanġa, Iqu Iqueqā-kiuānā qoqonā iu yqānā āpmaminqe. 24 Ināqe yimbae kiñā nāñi ae āwqanġa, yuñui himāñġisa yāñānāñqā āqunātā, eqā ānyāmāwa āpeyātā, yimba iqueni āmaqvasāmāuqānā itā, nāñġi-tāñġi āmiminqe. 25 Zā vātñqā qāqiqiñi, Jisasi Iqu eqā-huāñā haqeqā iquau wimetnqā āukqe. 26 Iqua Iqu eqā-huāñā haqeqi qanā quvepqañġi āqumbiyi, “Hiwiyqeqā” kñuā indqānāpu, zā kiñā ipu, zā-zāāqā, ātkuwi. 27 Itanġi maqānāñi, Iqu iquauñi ātukqe. “He zā miqā pambiyā! Yāñānāñqā pmapiyā! Ii Nyinjqā.”

28 I tqanġa, Pitā iqu kimanji, “Naqā Iquki, Si Qāquki etanġutqe, ‘Eqā haqeqi qanā biyā’ diyā” ātukqe. 29 Itanji Jisasi Iqu, “Si yqā biyā!” ātukqe. I tqanġa Pitā iqu yimba iu āvāmanji, eqā-huāñā haqeqi Jisasi Ique wimetnqā āukqe. 30 Itanji yuñui yāñānāñqā yqānā qunātqātāñġi āqunāqe, iqu zā āwingqe. Ga eqā-huāñā yāpā iñġisa quveqetnqānā tii itāqāñġani, zāāqā ātātā tiiñā ātukqe. “Naqā Iquki, nyi yātamakqā nyiyā!” 31 Maqānāñi Jisasi Iqu iqueni a ākiqātātā ātukqe. “Si āmaqā quuvqā wāñqāpu heqiyā iqukiyqā. Kñuā hñquacuñi, suñqā indqānātqāñinyā?” 32 E ātuāqetani, iquacu yimba iu ikuapmāuqanġiyāñġa, yuñui qāpu qe āmñāñġqe. 33 Inġanji āmaqā yimba iu āpmaminuā iqua, qu Ique qonā āwoktāupu, Iqueqā yoqe, haqeqā āmamāupu tii ātkuwi. “Naqā-qakuīqā. Si Goti Hanjuwā Iqueqā Ymeqā Qāqukiyqā.”

*Jisasi Iqu, Genesāretqā pmeqā iquau āñġuā iwimākkqenqā**

34 Itanġa iqua eqā-huāñā iuñi qāyakāmā ipiyi, qua Genesāretqā iu iuāqāmakuwi. 35 Āmaqā anā iutanā iqua Ique hiñuā āqunāpu, Jisasi Iqu iqi timāuqanġi nāñqā epiyi, qu kukñuā anā qāqiqiñiñqā āndowatkuwi. Itanji qu āmaqā tāñā-yaqā-tāñā eeqānāñā iquauñi, Iquenyqā qe ātuma āpkuwi. 36 Āwimapiyi, qu Iqueni yatnqā ānānā āvāpu, tiiñā ātukuwi. “Āmaqā yaqā-tāñā iqua hipae tqā gquā hāmānāñā iu qāyā itmaqāmbnqā hiñuinā qunyā.” Itanji qokā-apākā inyānā ipiyitanji, qu eeqānāñi āñġuā imāñġuwi.

15

Goti Iqueqā kukñuā-suqā iqu, suqā kaqā-kawāka āwikuwiu āmāwqātāuñqenqā*

1 Inganji Parisi hñquatä, ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä hñquatä, qu Jerusälemä iu ävämanji, Jisasi Iquenyqä äquveppi, yatñqä tii qe äwikuwi. 2 “Äänä etañgikä? Tqä ämaqä wäunjuänqä ämotquetqänjä iqua, suqä atqä-awäka änatapukuwi, qu qui imäkätqänjuwiä. Qu buayä hñqänğanji, hipa asnj eqä akiyä inqä du,† ganä maqñqä, hipa kiyä mätqetä änatqänjuwiä.”

3 Jisasi Iqu iquauñji kimanji tiinjä ätukqe. “Änäñqänqäwä? Hiqä-hiuñji, he Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä-suqä iunji ävasäupu, hiqä suqä iunji qänaknä itqänjuwiä. 4 Goti Hanjuwä Iqu kukñuä hñquaqu tii ätkqe. ‘Si tqä tñiqetä, tñäwqätä, kukñuä qänaknä itnä, yäpä iqinyä isñqe.†’ Itañga ‘Ämaqä hñqu kiqä kaniqenqätä, känäunqätä, kukñuä quvqä ätätqe, qu iqueni pizqä päkñqe.†’§ 5-6 Goti Iqu iinjä ätkqä-qe, he tii tñenjqä. Ämaqä hñqu iqueqä kaniquesä känäutänji, ‘Nätmatqä nyi yätamakqä qemätmä ämenqe, nyi Goti Hanjuwä Ique wimqä a ae ätäuqe’ ätuätqe, ämaqä iqu kaniqenqätä känäwqätä, yäpä iqi itä mäwqä yänqiyä. Suqä iinjä dutañji, he Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä mäñdi äkittqiyäpu, hiqä taqä-tawäkauqä suqe, haqeqä ävaqumuatätqänjuä. 7 He wopqä ipu, kukñuinä tqä-qunenqä! Hinjuä-tqä Asayä iqu hiqä suqä iinjqe, atäunjuä qäyunä itä, tiinjä ätkqe.

8 ‘Ämaqä tä, qu Nyaqä yoqe, manitänä haqeqä ämamäutqänjuwä-qe, quwqä qeqä-quuvqe, Nyinyqe kiinjä nämä äwinä.

9 Qu ämaqä iquauqä kukñuä-suqä dinä awä ätäpiyä-qe, “Kukñuä tä Goti Hanjuwä Iqueqe-qe” quanqä ätätqänjä. Iinjqe, qu Nqä yoqe haqeqä mamäupñqä qonä änäuktäutqänjuwi, hñginäwa itqänjuwiä.”*

Jisasi Iqu, ämaqe kiyä mätqä imäkqenqä ätkqe†

10 Iqu iinjä ätuäqetanji, qokä-apäkä iquauñji, tääqä ätuätumetä tiinjä ätukqe. “He qätä änyiyäpu, kñuä äñguänä indqämbiyä! 11 Nätmatqe ämaqä hñqe qä manjä iu äpaquvqe, ii ämaqä iqueni Goti Iqueqä hinjuä iqinj kiyä mätqä mimäkqä iqiyä. Oeyqä. Ämaqä kiyä mätqä imäkqe, nätmatqä manjä iuta ätimäutä awä ätqe, ii qäqunänjqä” ätukqe.

12 Qänakndanji wäunjuänqä ämotquaminjqä iqua äppi, Jisasi Ique tiinjä ätukuwi. “Parisi iqua, Saqä kukñui qätä äkipiyitanji, qu äwqä quvqä äwññqenqe, Si näqñqä ae eänätänä, änäandanä?”

13 Itañji Iqu kimanji tiinjä ätukqe. “Nqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu wäunjuä-tänqeqä. Itañga nätmatqä eeqänänjä Iqu vowä mikqä ikqä iunji, hukä qäsä äyauniqeqä. 14 Ämaqä tquauñqe, he äwäwa miqä pambiyä. Iqua hinjuä pisqä epu, hinjuä pisqä hñquau-mända hänaqä ämotquetqänjuwä-paniqä. Hinjuä pisqä hñqu, hinjuä pisqä hñque-mända hänaqä motquamatä itqe, qäquaqu qua hovqä iu quanñä päkinyiyänqinyä.”

15 Itañji Pitä iqu Jisasi Iqueni tiinjä ätukqe. “Kukñuä ktqä kiqä quatinqe, awä natiyä.”

16 Jisasi Iqu kimanji, “Inji suñqäwä? He kñuä mämeqä iquwätänä?” ätukqe. 17 “Tiinjñqä he maqñqätänä? Nätmatqä eeqänänji, manjä iu äpaquvätñqe, ii tuqä iunqä äwitä, iqisanji zä-anjä bunqä äquveqänä. 18 I etañji nätmatqe, manjä iqu awä ätätñqe, ii kñuä indqänjqä iutanjqä.

† 15:2 Quwqä suqä asnj-qñqe, tiinjji. Qu eqä akiyä inqä ämepu, hipa iu hññgi equatembñqäuä.

‡ 15:4 Anqumä Itmakqä 20:12; Kukñuä-suqä 5:16 § 15:4 Anqumä Itmakqä 21:17;

Hiqäva-imäkqä 20:9 * 15:9 Asayä 29:13 † 15:9 Makä 7:14-23

Nätmatqä ämaqe, Goti Iqueqä hinuä iqi kiyä matqä imäkätñqe, ii qäqunänjqa. ¹⁹ Nyi 'kñuä indqänqä iutanjqa' etqe, ii suqä tiinjñqä ätqä. Kñuä indqänqä quvqä, suqä ämaqä pizqä päsqä, huiziqueqä apäkänqä iqa, huiwä yanä hinqi inqä, quwä-meqä, kukñuä mitqeta quanqä-tqä, itanqa hñquaunqä kukñuä quvqä tqä, iquayi. ²⁰ Suqä tqä ämaqä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqiñi kiyä matqä imäkätqänä. Itanqi ämaqä hñqu hipa asñä mañqä buayä ängqäqe, suqä iinji, ique kiyä matqä mimäkqä iqiya" ätukqe.

Apäkä Kenanätanjä hui quuvqä eqäkqenqä

²¹ Jisasi Iqu iqi ävämani, anä-himqä Tayätä Saitonätä ämätññqä-tänjä inqinyqä äukqe. ²² Apäkä hueqä-himqä Kenanätanjä iqi äpmaminqä hui, ii äpäta tääqä tiinjä ätukqe. "Naqä Iqukiya, Dewiti iqueqä kawiquki, dnä quvqä hñqu nyaqä ymeqä apäkä hmibi qui imäkätqä. Si nyinyqä qeqä kimänänä" ätukqe.

²³ Itanqi Iqu iinji, kimanji hui matquä ikqe. Itanqa Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iqua äpäpu, Iqueni tii ätukewi. "Apäkä ne änavändä, tääqä ätqapätñqä täsiinji, huätä dowatiyä."

²⁴ Itanji Iqu kimanji tiinjä ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqu, Nyi Israitqä iquaunä yätamäkqä wimqä äñandowatkqe. Qu sipqipqä hänaqä qäyunänjñqä mañqä enqä-panjä-qua etanqä."

²⁵ I tquanqi äwiyaqe, apäkä ii Iqu-tänjä qäqi äpäta, qonä äusäuepäta, "Naqä Iqukiya. Si nyi yätamäkqä nyiyä" ätukqe.

²⁶ Iiyqä kukñui, Iqu kima tii ätukqe. "Ne ymeqä iquauqä buayi ämetanä, hiveqä iquau-mända vatunqe, ii qäyu manä."

²⁷ Itanqi apäkä ii, "Naqä Iquki, Si naqä-qakuänä ätnyä" ätukqe. "Itanqi buayä hitunjä hñjua, quwqä kaniqeqä hevqä iuta qua iqi ätiväutqe, hiveqä iqua pänanjä ipu, ämambñqä.ä."

²⁸ Jisasi Iqu kukñuä tä qätä äwiyaqe, Iqu kimanji tii ätukqe. "Tqä quuvqä heqiyqe, naqänänjqa. Nätmatqä si äkingqe, äkimenqiyä." Asanqanji iyyqä hitqä ii, änguä qe imängqe.

Jisasi Iqu, ämaqä kuapänä änguä imäkkqenqä

²⁹ Jisasi Iqu anä iunji ävämani, eqä-huänjä Galili manjä iunqä äpäquveqäkqe. Iqisanji Iqu qoqonä yätunqä äyätä, iqi äpmaminqä. ³⁰ Iqu iqi pmetanqa, qokä-apäkä kuapänänji, qu yukä quvqä iquautä, hinuä pisqä iquautä, yukä ññuä iquautä, manjä matqä iquautä, itanqa ämaqä täñä-yaqä-tänjä kuapänänjä iquauñi, Iquenqä ätuma äpkuwi. Awimapiyi, qu Iqueuä yukä-tänjä qäqi pmuateqanqiwänqä, Iqu iquauñi änguä imäkkqe. ³¹ Itanji ämaqe, qu manjä matqä iqua kukñuä tqanqä, yukä quvqä iqua änguä imänqanqä, yukä ññuä iqua qanjä uwqanqä, hinuä pisqä iqua hinuä qänqanqä, hinuä äqunqiw. Hinuä iinjä äqunbiyitanji, qu yäunüä ipu, "Täukueqä" ätäpu, Goti Hanjuwä Israitqä iquau Miqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäkuwi.

Jisasi Iqu, qokä 4,000 iu buayä äwikqenqä

³² Hiunji hñquaqui-hñque ae äpäwqanqä, Jisasi Iqu Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iquauñi, tääqä ätuätumetä, tiinjä ätukqe. "Nyi qokä-apäkä täunqe huäqä änunqiyä. Qu Nyitä hiunji hñquaqui-hñque äpmequwi, buayi hmayqä. Buayä dä qäsä dowatmqe, hänaqä awä ipe popo ipu päkñqenqe, Nyi manyinjä iqiya" ätukqe.

³³ Iqu e tquannga, iqua kimanji ätukuwi. “Täqinji anä avqñqä eänqe, ämaqä kuapanänjä tiinjä du ymisanä vatunquä dinqe, ne bretqe ängisa metunquäwä?”

³⁴ Itanga Iqu yatnqä tii äwikqe. “He bretqe, äänä menjäüä?”

Itanji iqua, “Ne bretqe, 7 hnquatä, hämapäkä wänqä hnjuatä ämenjunä” ätukuwi.

³⁵ I tquannguwännga Iqu qokä-apäkä iquauñi, “Qua iqi quamä pmapiyä!” ätukqe. ³⁶ Inganji Iqu bretqetä, hämapäkitä ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “änqaiqä” ätuäqe, äkutätä, itanji wäunjuänqä ämotquaminqä iquauqe äwikqe. Itanganji iqua ämotaupiyi, ämaqä iu qe äwikuwi. ³⁷ Qu eeqänji äwqä änäpäsäpu, iqi änätqutekuwi, iqua hiqokä-qa 7 ämamikuwi. ³⁸ Qokä iqua buayä änguwu, kuapanänji 4,000. Apäkiutä ymeqeutänji, a matäuqä ikuwi. ³⁹ Itanji Jisasi Iqu qokä-apäkä iu ae ändowatäqe, Iqu yimba iu ätkamäutä, Makändanä iunqä äukqe.

16

“Si Tquki eänjinqä ämänätquetnä, wäunjuä hui imäkiyä” ätukuwinqä*

¹ Parisi hnquatä, Satyusi hnquatä Jisasi Ique äwimapiyi, yamwiqä äväpu tii ätukuwi. “Si Goti Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueqä wäunjuä imäkquki etanjutqe, si wäunjuä ämaqä mimäkqänänjä hnqu imäkätnä mänätquayä.”

² Itanji Iqu iquau kimanji, tiinjä ätukqe. “Mäptqä äquveqetä, qäukui qua hänesqä qäyqanjanji, he ‘Qäukui hänesqä äqiyqe, zinjuitänji mäptqä änguänä täñqiyä’ tqä-quenjqä. ³ Itanga zinjuitänji, he tii tqä-quenjqä. ‘Qaquvqe hea äwitä, qäukui hänesqä imängqenqe, ii yunjuä äqunätä piyä qiyänqiyä.’ Auqä, qäukuä iutanä hiqñqe, he hinjuä äqunäpu, iuta iwäsäupñqenqe, näñqä änguänä ämenäüä. Inäqe Goti Hanjuwä Iqu tännga imäkätñqenqä hiqñqe, he hinjuä äqumbiyi, iuta iuwäsäupñqä iinqe, he maññquenjqä. ⁴ He qokä-apäkä tännga äpmenjuwä iquenä, he apäkä qokiqu äväma qanjä hinji qñqä enqä-panjä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iquenji qänaknä miqä-quenjqä. He ‘Si Tquki eänjinqä ämänätquetnä, wäunjuä hui imäkiyä’ ändquwä-qe, Nyi wäunjuä hui mimäkqä imqänä. He näñqä mapñqä hiqñqe, hinjuä-tqä Jona iqu qeyqä” ätukqe. I ätuäqe, qunji äväma äukqe.

Jisasi Iqu, Parisi iquauñqätä, Satyusi iquauñqätä, ätkqenqä†

⁵ Jisasi Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua eqä-huänjä-tänjä yätäqänqisanqä äukuwi. Iqua qanjä äwäpiyänqanji, bretqe qäsä äma pñqenqe, knuä hui imäukuwi. ⁶ Inganji, Jisasi Iqu iquauñi tiinjä ätukqe. “Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä, nätmätqä änyämäuqä iinqe, he manjitä ämäwqätäupu änguänä mimbiyä.”

⁷ Iqu i tquanngqenqä knuä indqänäpu, quwqä-quwä tiinjä ätnjuwi. “Ne bretqe äma mapqä iququenqä, i änatqiyä.”

⁸ Qu kuknuä iinjä ätnminjuwinqe, Jisasi Iqu näñqä eä, tii ätukqe. “Hiqä quuvqä heqiyqe, wänqänänjäpiyqä. ‘Ne bretqe hmanjqe’ sunqä ätätqänäüä? Nyi bretqenqä maetqä da iqänä. ⁹ He Nyinyqätä, Nyaqä kukñuinqätänji, näñqä änä mämeqä iquwätanä? Buayä hipa hnqinänänji, ämaqä kuapanänjä 5,000 änguwinqe, he hui imäquwätanä? He qae sqmä ämamikuwäwä? ¹⁰ Itanga buayä hipa hinji eeqä hnqñ hñquaqunänji, ämaqä kuapanänjä 4,000 iqua änguwinqä-pqe, he hui

* 16: Makä 8:11-13; Lukä 12:54-56 † 16:4 Makä 8:14-21

imäuquwätanä? Inğanı he qae squmä ämanyuequwäwä? ¹¹ He iinjıqä maqıqä eänuwi, ii sunqäwä? Nyi bretqenqä kjuä nyiyqanji maetqä da iqänä. Nyi Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä, nätmatqä änyuämäuqä iinqe, 'He manjitä ämwıqätäpu änguänä mimbiyā' etqänä" ätukqe. ¹² Qu kukjuä tä qätä äwıpiytanı, näqıqä tiinjä ämakuwi. "Iqu nätmatqä bretqä änyuämäuqä iinqä mänatqä iqiya. Oeya. Iqu Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä, kukjuıjqä änatqiyä-qe" näqıqä ämakuwi.

Pitä iqu, "Jisasi Iqu, Kraisi Iqueyqä" ätkqenqä

¹³ Jisasi Iqu anjä-himqä Sisariya-Pilipai-tänjä ingisanqä äwäqetanı, Iqu Iqueqä wänujıjqä ämotquaminqä iquauı, yatıjqä äwikqe. "Ämaqeıqä Ymeqä Ekqä Iquenyqe, qokä-apäki kjuä äänä indqänätqanıwäwä? Iqu tqukä?"

¹⁴ I tqanga iqua kimanı, "Hıqıua 'Jonä asnä-qäyqä iqueqä,' hıqıua 'Laisa iqueqä,' itanga hıqıua 'Järämai iquıtyä, hıjuä-tqä hıququıtyä?' ätätqanıwiqä" ätukuwi.

¹⁵ Iqua e tqanguwänga, Iqu "Hiyaqä kjuä duı, Nyi tqıngä?" ätukqe.

¹⁶ Saimonä Pitä iqu kimanı, tii ätukqe. "Si Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu ne äminesjqä atänuä äkikqä Iqukiyqä. Si Goti Hänä Pmeqä-tänjä Iqueqä Ymeqä Iqukiyqä" ätukqe.

¹⁷ Itanı Jisasi Iqu kimanı tiinjä ätukqe. "Jona iqueqä ymeqä Saimonä iquki, Goti Hanjuwä Iqu änguä ikimäkqe. Ämaqä qua täutanä hıqu, kukjuä tä si mämäktqe qä iqe qä. Oeya. Nqä Apıqu Qäukuä Yätu Äpmejqä Iqunä si ämäktqe qä. ¹⁸ Itanga Nyi si tiinjä äktqänä. Si Pitä İqukiyqä. Itanganı ämaqä, anjä yänänäqıjqä hikä hageqi ämätätqanıwä-pa, Nyi Nqä ämaqä iquau aqıvā ämaqiyätmä, hikä tqe qä hageqi pmuatemniqe qä. Itanganı äpakonqä iqueqä yänänäqıjqe, Nyaqä ämaqä aqıvāqıjqä tqauı, änä makıttıyqä yäniqe qä. ¹⁹ Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqetanjä qıqanjä hutäuqe, Nyi si ktapmniqe qä. Nätmatqe, si qua täuı pmua imäkqangtqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmejqä Iqu-pqä inä imäkänqıyā. Itanga nätmatqä qua täuı hıjuınä qıngangtqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmejqä Iqu-pqä asä e imäkänqıyā" ätukqe. ²⁰ Itanı Jisasi Iqu Iqueqä wänujıjqä ämotquaminqä iquauı, pmua yänänäqıjqä iwimäkätä, tii ätukqe. "Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu ämaqä miqenqä atänuä ikqä Kraisi Iqu, Nyi Qäqınjıqä, he ämaqeıı awä mätuä pambiyä."

Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqenqä ätukqenqä (16:21-17:27)

²¹ Inğanı Jisasi Iqu wänujıjqä ämotquaminqä iquauı kukjuä tiinjä tuätıjqä ätıpqäqäqe. "Nyi Jerusälemä iunqä umqe. Iqıı, ämaqeı miqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukjuä-sugenqä näqıjqä iquatänı, qu hanjä-ıqä naqänänä ändapäpu, Nyi pızqä bäkpnıwiqä. İwä hea hıquaqı-hıqıue ae äpawqanjanı, Goti Hanjuwä Iqu Nyi anji änyıvauqumatanıqe qä."

²² Pitä iqu kukjuä tä qätä äwıyäqe, Jisasi Ique manjitä ätuma äwäqe, Ique äkasuwä tuätıjqä ätıpqäqäqe. "Naqä Iquki, oeyä! Nätmatqä tä, Si mäkımeqä inqıyā!" ätukqe.

²³ Itanı Jisasi Iqu hıqumuınjä äwıyäqe, Pitä iquenı tiinjä qe ätukqe. "Setänä iquki, wıwiyä! Si hikä hänaqä iu äknänä, Nyi qıınjä päknımqä

nyimäknä-panä iqukiyqä. Si qänaknäni, Goti Hanjuwä Iqueqä kñuä indqänqä iunä miqä itnä, ämaqeüqä kñuä iunä inyä” ätukqe.

²⁴ Injgani Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquau tii ätukqe. “Ämaqä hñqu Nyi qänaknä nyivändätñqä wingangutqe, iqueqä äwinqä eeqänäni, kiuä mädi äkittqänätä, iqueqä zä-huätatä hunqe ämetä, Nyi qänaki nyivändänä. ²⁵ Ii tiinjqä. Ämaqä hñqu, iqueqä hñjä-pmeqe a yänänäqñqä äkiqätmitätqe, qui imäknäniqeqä. Inäqe ämaqä hñqu, Nyinyqä kñuä indqänätä, iqueqä hñjä-pmeqe ävquatämämitätqe, iqu hñjä pmetäniqeqä. ²⁶ Itanğa ämaqä hñqu nätmätqä qua täunji eeqänä ämetä, iqueqä hñjä-pmeqe qui imäkñganguqte, iqueqä nätmätqä eeqänänä iinji, yätamäqä äänä väniqiyä? Itanğa ämaqä hñqu, iqueqä hñjä-pmeqe anğumä metñqe, squä di väniqiyä? ²⁷ Nyi iinjä etqäqe, kiqä quati tiinjqä. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu Kaniqueqä yänänäqñqe ämetä, Iqueqä enätqä iquatä quvepäniqeqä. Itanğa Iqu ämaqä eeqänänä iunji, qu suqä imäkmitpçerqe, kimanji inğa väniqeqä. ²⁸ Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä täqi pämä ätqäunuwä hñqua, mapäkonqä änä yqänä pmetanğuwänğani, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu, ämiqä naqä enqä-panä-qu pçanji qumbnuwiqä” ätukqe.

17

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitanä injqenqä**

¹ Hiunji 6 ae äpawqanganji, Jisasi Iqu, Pitä ique, Jemisi ique, itanğa kängua Jonä ique itmeqe, qoqonä quäuqä hñquenqä ätuma ekqe. Iqini iquauqä-quwänä äpmaminuwi. ² Iquauqä hinjuä iqisanji, Jisasi Iqueqä huiwi huitanä änyätä, Iqueqä hipenji mäptqä enqä-panä ätätä, qäki qäpaiqänänä imänätä we äunğqe. ³ Iunä äqunänjunä tpu ikuwi, Jisasi Iqutanji, Mosisi iqutä, Laisa iqutä, anä ätqäunya kukñuä tätqätanğä äqunğuwu.

⁴ Ii äqunäpiyinqä, Pitä iqu, Jisasi Iquenji tiinjä ätukqe. “Naqä Iqukiyä. Ne täqi äpmeñqe, ii anğuanänjqä. Inji Si äkinganğutqe, nyi ittänä anä hñquaqui-hñque mätmqänä. Hñqu Tqäuä. Hñqu Mosisi iqueqäuä. Itanğa hñqu Laisa iqueqäuä” ätukqe.

⁵ Pitä iqu kukñuä änä tätqätanğa, qaguvqä wenyä-hunqä hñqu iquauñji qe äpatqäqte. Itanji qaguvqä iqueqä yäpä imdanji, manä hñqu tiinjä ätukqe. “Tqu Nqä Ymeqä Nyi kuapänä änyinätñqä Iqueyqä. Iquenyqe, Nyi aquvänä kiinjä itqänänä. He Iqueqä kukñui qätä wipñqeqä” ätukqe.

⁶ Iqueqä ämaqä iqua kukñuä tä qätä äwipiyyi, qu zä kiinjä wingangi qonä äusäukipu, hipenji qu bu ekuwi. ⁷ Itanji Jisasi Iqu iqua-tänä qäqiqi äquvepäqe, iquauñi itmaqiyätä, tii ätukqe. “He zä miqä pambiyä. Pämä tqäpiyä.” ⁸ Qu ätkimbu hinjuä ämäqunğuwu, ämaqä huizi iquaqu aanqä etanji, Jisasi Iqu Iqueqä-kiuänä tqäutanji äqunğuwu.

⁹ Itanğa qu qoqonä yätuta äpawpiyänğani, Jisasi Iqu iquauñi yänänäqñqä tiinjä ätukqe. “Nätmatqä he hinjuä äqunänjuwinqe, ämaqä hñqe mäqtqä pambiyä. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu, qua äptepçetani ävämetä, anğumä ävauqanğutqänğanğäuä” ätukqe.

¹⁰ I tquanga, iqua Iquenji yatñqä tiinjä äwikuwi. “Laisa iqu tängganä quvepçanji äqunänjunä. Inji ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä iqua tiinji, sunqä ätätqänuwäwä? ‘Laisa iqu Kraisi Iquenji hinjuqä wimenqiyäqeuä.’”

* 17: Makä 9:2-13; Lukä 9:28-36

11 Iqu kimanji, tii ätukqe. “Qu qäyunä ätätqänuwiqä. Laisa iqu äpätä, nätmätqä eeqänäni angumä jänä imäkänqiyä. 12 Itangi Nyi tiinjä hitmqeqä. Laisa iqu ae äquvepkqeqä. Itanga ämaqä iqua qu iquenyqä maqñqä eäpu, iquauqä äwiñqä dunä imäkäpu, suqä huitañä-huitañä itquamijuwiqä. Itangi Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Iqu, iquauqä huiqä iutani, asä iinjä menqiyä” ätukqe. 13 Iqu iinjä tquangqenqe, iqua näññqä tiinjä ämakuwi. “Tä, Jonä asñä-qäyqä iquenyqä ätqiyä.”

Jisasi Iqu, ymeqä dnä quvqä-tänjä hñqe ängüä iwimäkkqenqä†

14 Iqua qoqonjä yätuta äquveppiwi, qokä-apäkä kuapänä imänätanguwä iu äwimakuwi. Inğanji ämaqä hñqu Jisasi Iquenyqä äpäqe, qonjä äsäuëpätä tii ätukqe. 15 “Naqä Iqukiyä. Nyaqä ymeqä qokä iqu pqqä-tänjä etangi, Si iquenyqä qeqä äkimänänä. Iqu tä iu äpäknätä, ä eqä iu äpäknätä, qui kuapänä imäknätñqeqä. 16 Itanga nyi iqueni, Tqä wänuñqä ämotquetqänjä iquauñqä ätuma äpqä-qe, iqua iqueni, ängüä mimäkkqä iquwiqä” ätukqe.

17 Kimanji, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä tänğa äpmeñuwä iquenä, he quuvqä maeqiyqä itqänuwiqä. Hiqä knüä indqänqetä, suqetäni, jänä hmanjqä. Nyi hesä anänji, squänğanqä pmamqäwä? Ä, hesani hanjä-iqä squänğanqä meqämqäwä? Ymeqä iqueni, ätuma bpiyä” ätukqe. 18 Itangi Jisasi Iqu dnä quvqä ique äkasuwä tquangä, dnä quvqä iqu ymeqä iqueni ävämeqanğa, maqänänji ymeqä iqu ängüä qe imänqde.

19 Qänakñi wänuñqä ämotquaminjqä iqua, Jisasi Ique äwimepu, yatñqä tiinjä äwikuwi. “Ne dnä quvqä ique huätä mämamäuce, äänä hitanqikä?”

20-21 Iqu kimanji tiinjä ätukqe. “Hiqä quuvqä heqiyqe, aanjä wänqänänäpu etangi, he iinjä änä mimäkkqä ipñqäuä. Nyi naqä-qakuä hitmqeqä. Hiqä quuvqä heqiyqe, zä-guawä‡ piikä wänqä isua enqä-panjä etangutqe, he qoqonjä tqenji, “Täqisanji, näññqä uvä’ tquanguwänğanji, iqu äwänqiyä. He eeqänänjä inji, qeiqinyä imäkññqäuä.”§

Jisasi Iqu, nätmätqä äwimeniqenqä anji ätukqenqä*

22 Jisasi Iqutä wänuñqä ämotquaminjqä iquatä, qua naqä Galili iu aquvü äqämbiyi, Iqu iquauñi tiinjä ätukqe. “Hea hatñä mäpäwqanğa, qu Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Iqueni ämaqä iquauqä hipa iu wipñqäuä. 23 Itangi iqua Iqueni pizqä päkññqäuä. Ga hiunji hñquaqwi-hñqueni iunji, Goti Hanjuwä Iqu Ique angumä vauqumuatänqiyä.” Iqua qätä iinjä äwipiwi, äwqä hanjä kinjä qe äwikkqe.

Hiqäva-imäkkqä anijqä mbqä vqenqä

24 Qänakñi iqua äwäpu, anä-himqä Kapänamä iu ätimäukuwi. Iqinj Goti Iqueqä hiqäva-imäkkqä anjä Jerusalemä iu ämätnänqä iinjqe, mbqä motauqä hñqua, Pitä iquenyqä äpäpu, yatñqä tiinjä äwikuwi. “Hiqä Ämetqueqä Iqu, hiqäva-imäkkqä anijqe, mbqä ävätñqätanä, ä mävwä itñqätanä?”

25 Pitä iqu “Nñqä. Iqu ävätñqeqä” ätukqe.

† 17:13 Makä 9:14-29; Lukä 9:37-43a ‡ 17:20-21 Jisasi Iqu zä-guawä matqä ikqe. Iqu zä huizinqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. § 17:20-21 Ämaqä näqñqä-tänjä hñqua, “Matiu iqu kukñüä hui inä äqäkkqeqä” knüä indqänätqänä. Kukñui tiinjä. “Dnjä quvqä tiinjä iqua huätä dawatqe, Goti Iquenyqä tääqä ätätnä, buayä manqä itnä dutanjä.” * 17:20-21 Makä 9:30-32; Lukä 9:43b-45

Itaŋi iqu anä yäpä yängisa äpaquväqe, kukŋuä hui matqängga, Jisasi Iqu yatŋqä tii äwikqe. “Saimonä iquki, si kŋuä äänä kiyqiyä? Ämaqä ämiqä qua täutaŋä iqua, mbqä huitaŋä-huitaŋi, tquesa ämotautqänuwäwä? Iquauqä ymeqä iquautatanä, ä ämaqä hŋquau-mändatanä?”

²⁶ Kimaŋi iqu, “Ämaqä huizi iquaiqä” ätukqe.

I tquanğa, Jisasi Iqu iqueni tiinjä ätukqe. “Iŋitaŋi, ämaqä miqä iquauqä ymeqä iqua mäwqä itqänuwä-pa, Goti Iqu Iqueqä ymeqä-quauta mämotauqä yänä. ²⁷ Ii qäyä etanğqä-qe, ne iquau äwqä äkasuwä iwimäqkä iŋqe, si äwätinä, eqä-huaŋä iuŋi hämapäkänqä guä quväyä. Hämapäkä kŋganä äpiŋä iqueni, si iqueqä maŋi a hutamäkätinä, mbqä hŋqu yäpä iŋgisa witaŋgi qundŋqinyä. Si mbqä iqu ämetnä, Goti Iqueqä hiqäva-imäqkä aŋiŋqe, yeqä-yeuänqä iquau wiŋŋeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Iqunä miqeunğanqä ätkqenqä **(18:1-20:34)**

18

Yoqä naqä, tqukua mapnuwänqe?*

¹ Iŋgaŋi wänujuaŋqä ämotquamiŋqä iqua Jisasi Ique äwimepu, yatŋqä tii äwikuwi. “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeu äpmeŋuwä iquautani, huizi iquau miŋŋqe, yoqä naqä tqukua mapnuwänqäwä?”

²⁻³ I tquanğuwänğa, Iqu ymeqä hmbi tääqä ätuätumeqe, iquauqä awä iqi pämä ämatqätetä, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etmqänä. He hiqä kŋuä äkunmäknäpu, ymeqä täpu eŋqä-pa matimäuwä iqanğpqe, he Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuni, mäpaquvqä ipnuwiqä. ⁴ Ämaqä hŋqu iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, ymeqä täpu eŋqä-pa ätimäutqe, iqu yoqä naqä ämetä, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuni, huizi iquau ämäwqätäunqiyä.

⁵ Ämaqä hŋqu Nyinyqä kŋuä indqänätä, ymeqä täpu eŋqä-panjä tiinjä hmbi itmetä, anğuanä iwimäkätqe, iqu Nyi-pqe asä iinjä nyimäkqiyä. ⁶ Ymeqä Nyinyqä quuvqä eqiyätŋqä täutaŋä hmbu, ämaqä hŋqueuä suqä imäkqanğqä du hiŋuä äqunätä, asä iinjä imäkätä quannä päkŋganğutqe, ämaqä iqueni, haŋä-iqä naqänänŋi wimenä. Ämaqä hŋqua hikä naqänänŋä hŋqu ämepu, iqueqä hiŋuä-qo iu guä äkiqiyepu, eqä-huaŋä bu tnämäueqanğpqe, ii haŋä-iqä wänqäpiyqä. Haŋä-iqä ique wimeniqä iqu, tqueni aañä naqänänŋä ämäwqätäuna.

Quuvqä heqiyqä qui mimäkqenqä†

⁷ Oänä, ämaqä qua täutaŋä eeqänänŋä iquenä. Naqä-qakuiqä. Ämaqe, qu suqä quvqä du quannä päkmbŋqenqe, nämatqä huitaŋä-huitaŋi wimenä. Inäqe, ämaqä suqä quvqä iinjä iqua äma äpatqä iqu, haŋä-iqä naqänänŋä meni qeqä. ⁸ Tqä hipainä-qe, yukiŋä-qe suqä quvqenqä äkiyqiyämeqanğutqe, huätä ätävätnä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanğtqe, tqä huiwitaŋä hmbu yuuwä ätävätnä-qe, si suqä quvqä iinjä mimäkqä inä-qae, häŋä-pmeqe ämatŋqinyä. Si iinjä mimäkqä iqanğtqe, huiwä yuuwä matanğqä-qe, qu si tä maisquä inqä iu ktnämäupnuwiqä. Huiwä hmbi yuuwä taŋqe, haŋä-iqä ii, wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, haŋä-iqä naqänänŋiqä. ⁹ Tqä hiŋui suqä quvqenqä äkiyqiyämeqanğutqe, huätä ätqoätinä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanğtqe, hiŋuä hiŋqunä äqännä, häŋä-pmeqe ämatŋqinyä. Si iinjä mimäkqä iqanğtqe, hiŋuä hŋquaqu yqänä

* 18: Makä 9:33-37; Lukä 9:46-48 † 18:6 Makä 9:42-48

qänätangnä, qu si tä maisquä inqä iu ktnämäupnuwiqä. Hinuä hñqunä qñqe, hanjä-iqä ii, wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanjä-iqä naqänänjiqä.

¹⁰⁻¹¹ Ymeqä wänqä isuaü awä iqisanjä hmbinyqe, Ipu nätmätqä hinginäwanqeqä' kñuä miqä pambiyä. Kñuä iquenyqe, he äñguänä wimasipiyä. Nyi he tii hitmqeqä. Ynaunjqä qäukuä yätunjä ymeqä tquau ämitqänjuwä iqua, qu Nqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenjqä Iqueqä hinuä iqi ätqäunjäu."‡

Kukñuä ktqä, sipsipqä imatñgqenqäs

¹² "He kñuä äänä heyqiyä? Ämaqä hñqu sipsipqä kuapänänjä 100 täñä-qu emitätqe, ga iquautanjä hñqu imatnätqe, iqu qävqä miqä iniqiyä? Oeyä. Iqu kuapänänjä 99 iquau qoqonjä iu äpmuatemä äwätä, imatnätqä iquenyqä qävqä yäkinqiyä. ¹³ Nyi naqä-qakuänänjä etqänä. Iqu sipsipqä kuapänänjä 99 mimatñqä iquauñqe yeeqä itäqä-qe, sipsipqä kiuänänjä imatnätqä iqueni, angi itmetqe, inqanj iqueqä yeeqä iññqe, aanjä naqänänjä yäniqeqä. ¹⁴ Asä iññ, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenjqä Iqu, ymeqä isua enqä-panjä hmbu imatnätä qui imäkñätñqe mäwinjqä inä" ätukqe.

Tqä quuvqä anä heqiyqä iqu, si quvqä ikitqueqä iññqä

¹⁵ I ätuätäqanqani, Iqu kukñuä hui-pqe inä ätukqe. "Tqä quuvqä anä heqiyqä iqu si quvqä ikitqueqanqutqe, si iquenyqä äwätñä, qeeqä-qeuänä äpmanjä, iqueqä suqä imäkätqenqä kukñuä ätäsinjä, kukñuä jänä imäkiyanqä yamwiqä inyqä. Iqu saqä kukñui qätä kiyqanqutqe, si tqä näueqä iqueni angumä itmenyä. ¹⁶ Iqu saqä kukñui qätä makiyqä iqanqutqe, si Goti Hanjuwä Iqu kukñuä ätkqä-pa qänakñä itñä, ämaqä hñqunänjä-qe, hñquaquinjä-qe itmetñä, iquä kukñuä anä tññqeqä. Goti Iññ tii ätkqe. 'Ämaqä hñquaquinjä-qe, hñquaqui-hñquenjä-qe kukñuä asänänjä dinä tqanqpe, he qätä iunä wiyqäpnä.'* ¹⁷ Itanqi iqu iquauqä kukñui qätä mäwiyyä iqanqutqe, si ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoenqä aquvä äqänätqänjuwä iquauñi, iqueqä suqenqä tutñqeqä. Itanj iqu iquau-pqe qätä mäwiyyä iqanqutqe, suqä si ämaqä quuvqä maeqiyqä iquautä, mbqä motauqä iquautä, itquetqänjä-pa, ga si Ique-pqe asä inä itqatñqeqä.

¹⁸ Nyi naqä-qakuänänjä tii etmqänä. Nätmätqe he qua täunji pmua imäkqanqpe, Goti Qäukuä Yätu Äpmenjqä Iqu-pqä inä imäkänqiyä. Itanqa nätmätqä qua täunji hinuinä qunqanqpe, Goti Qäukuä Yätu Äpmenjqä Iqu-pqä asä e imäkänqiyä.

¹⁹⁻²⁰ Itanqa Nyi kukñuä hui inä hitmqeqä. Ämaqä hñquaquinjä-qe, hñquaqui-hñquenjä-qe Nyaqä yoenqä aquvä qänqanqpe, Nyi iquata anä pmamqänä. Iñññqe, ämaqä hesanjä qua täutanjä hñquaqu, iquauqiyqä kñui nätmätqä hñquenyqä naqä-hñqunä indqänäsinyä täaqä siyqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenjqä Iqu ävänqiyä" ätukqe.

Kukñuä ktqä, wäñjuä-wiyqä hñqu, hñquququenyqä huäqä mäwunqä ikqenqä

²¹ Inqanji Pitä iqu Jisasi Iqu-tänjä qäqiqi äpäqe, yatñqä tii äwikqe. "Naqä Iquki, ñqä näueqä hñqu suqä quuvqä indqueqanqutqe, iqueqä suqä

‡ **18:10-11** Ämaqä näqñqä-tänjä hñqua, "Matiu iqu kukñuä hui inä äqäkqeqä" kñuä indqänätqänjä. Kukñui tiññiqä. "Ii tiññiqä. Ämaquqä Ymeqä Ekqä Iqu ämaqä qui imäkmbñqä iqanquwä iquau hänjä iqumuatätñqä äpqqeqä." § **18:10-11** Lukä 15:3-7 * **18:16** Kukñuä-suqä 19:15

quvqenqe, nyi äwqä hanui, squmä anä imäknmniñqäwä? Hipa hñgini eeqä hñgini hñquaquini, ii äñguätanä?”

²² I tqanğa kimanj, tii ätukqe. “Suqä quvqenqä äwqä hanuä imäkñqenqe, Nyi hipa hñgini eeqä eäqe, hñgini hñquaqunä iunqe, maktqä da iqänä. Si suqä quvqenqä äwqä hanui imäkñga-imäkñga äwätinä, aanjä kuapänänjä 490 iunji ämäwqätäutñqeqä.

²³ Nyi e äktqe, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqe, kukñuä ktqä tiinjä etanğiyqä. Ämiqä naqä hñqu, iqueqä wäunuä-wiyqä iqua mbqä hñginäwa ämequwi, anğı wipñqä winyänğiyä. ²⁴ Iqu anğı metñqä ipäqiyqanğani, qu wäunuä-wiyqä hñque iquenyqä ätuma pññqäüä. Iqueqä hñginäwa meqe, mbqä aanjä kuapänänjä 10,000,000 kinaiqä.

²⁵ Inäqe, iqu kima vätnqce hma etanğutqe, ämiqä iqu tii tuänğiyä. ‘He ämaqä tqesä, iqueqä ymeqä-apäkä iutä, iqueuä nätmätqä eeqänänä-pqe, ämaqä hñqua mbqä ipñqä qäsä ätuma upuiyä. Inji, imbqua ämaqä iquauqä wäunuä-wiyqä hñginqä hipñqänänjä. Itanğa he mbqä kimanj, iuta mapñqänänjä.’ ²⁶ Wäunuä-wiyqä iqu kukñuä tä qätä äwiyäqe, iqu ämiqä iqu-tänjä qäqiqi äpäknätä, qonjä äuktäuä, tii tuänğiyä. ‘Yää, si nyinyqä huäqä kunganğuti, hinuä äqännä pmayä. Itanğa nyi si hñginäwa ämäktaukqe, kimanj äktapmçänä.’ ²⁷ Itanji ämiqä naqä iqu iquenyqä huäqä wunğanji, iqueni ävquatawatätä, iqueqä hñginäwa ämamiñqä-pqe, pipa iunji, yoqe huätä kutänğiyä.

²⁸ Itanji wäunuä-wiyqä iqu yäpaqä mängisa äpäwäqe, iqueqä wäunuä anä isinyä 10 kina hñginäwa ämotaukqä hñque wimenğiyä. Iqu ique a äkiqätätä, hiinuä-qo iu a äkiyamäkätä, tii tuänğiyä. ‘Si hñginäwa ämakñä eeqänänji, tänga maqä dapiyä!’ ²⁹ Iutanji wäunuä anä imisiyqä iqu quannjä äpäknätä, ‘Yää, nyinyqä huäqä kunganğuti, hinuä äqännä pmayä’ tuänğiyä. ‘Nyi si hñginäwa ämäktaukqe, kima ktapmçänä.’ ³⁰ I tqanğani, kinğanänjä iqu iinjñqe mäwiñğanji, ‘Oeyqä’ ätuätä, iqueni guä pmuatqä anjä iunqä ätuma wänğiyä. Iqueqä hñginäwa ämotaukqe, kimanj qäyunä äyä hiqanğanqe, iu yqänä pmetänğiyä.

³¹ Ämaqä wäunuä anä imipqä huizi iqua, ämaqä iqu i imäkqanği äqumbiyi, qu äwqä hanjä wiñğanğuti äwäpu, iquauqä ämiqä naqä ique, suqä e timäuqanği äqumbqenqä tupñqäuä. ³² Inğanji ämiqä naqä iqu, iqueni tääqä ätuätumetä, tiinjä tuänğiyä. ‘Si wäunuä imäkqä ququvqä-qukiyqä. Kinğanänji si zääqä dqanğnä, tqä hñginäwa naqänänjä ämändaukñji, nyi pipa iunji huätä äyä äkuteqeqä. ³³ Nyi sinyqä huäqä änuñqeqä. Inji sunğäwä? Si tqä wäunuä anä imäkqä iquenyqä huäqä makunqä iqueuä’ tuänğiyä. ³⁴ Itanji iqu äwqä tnänjä wiñğanğuti, ämaqä tänjä-hunqä vqä iquauqä hipa iu väniqeqä. Iqueqä hñginäwa ämotaukqe, kimanj qäyunä äyä hiqanğanqä, iu yqänä pmetänğiyä.

³⁵ He hiqä näueqä hñqu suqä quvqä etqueqanğani, iqueqä suqä quvqenqä äwqä hanuä mimäkñqä iqanğpqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu-pqe, ämiqä iqu iqä-pa iinjä emäkänğiyä” ätukqe.

19

*Suqä, apäkä huätä dowatqenqä**

¹ Jisasi Iqu kukñuä tä qäpu ätuäqetani, Iqu qua Galili iunji äväma, qua Jutiya eqä Jotänä ique yätäqä nängisanqä äukqe. ² Itanji ämaqä aanjä

* 19: Matiu 5:31-32; Makä 10:1-12; Lukä 16:18

kuapanänjä, Iqueni qänaki äwivändkuwi. Itanğa iqinjı, Iqu iquauqä yaqe änguä iwimäkminje.

³ Itanğanı Parisi hıgqua Ique äwimepu, “Iqu kuknuä quvqä hui natqanğutqe, Ique kuknuä mitqanğqä” knuä ämapu, yatnğä tiinjä äwikuwi. “Ämaqä hıqu iqueqä äwinğetanä apäki huätä dowatqe, näyaqä suqä iunı, änguätanä, quvqätanä?”

⁴ Kimanı, Iqu tii ätukqe. “He Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänğqe, kuknuä tiinjı a matäuqä itqänjuwätanä? Kinğanänji, *Goti Nätmatqä Eeqänänjä Imäkqä Iqu, ämaqe imäkätäqänğanı, Iqu qokätä apäkätä imäkqeqä.*† ⁵ İnjä imäkätäqetanı, tiinjä ätkqeqä. ‘Qokä hıqu, kandäkänatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämänyinyä, huiwä naqä-hıqunä änyinyä pmeqänğeqä.’‡ ⁶ Goti Hanjuwä Iqu İnjä ätkqeqä, qäyaqu huiwi hıquaqu minğä, hıqunä änyinyä pmesiyänğeqä. İnjä etanğı nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu naqä hıqunä ämamonyetqe, ii ämaqä hıqu mandamaknğeqä” ätukqe.

⁷ E tquanğa, Parisi iqua Iqueni, yatnğä änyä-hänjä hıqu tiinjä äwikuwi. “İnjı, Mosisi iqu suqä tiinjı, änäänğä änätapkqawä? Iqu suqe, ‘Ämaqä hıqu huätä dowatqä tuwanuä äqiyätä, apäki ävätä, ii huätä dowatätnğeqä’ ätätä änätapkqeqä.”

⁸ I tquanğuwänğä, Iqu kimanı tii ätukqe. “He ämaqä hıgisanä iquendanğı, Mosisi iqu apäkä huätä qäyä dowatpnğä hınuinä eqänğqeqä. İnjäqe kinğanänji suqä täutanı maeqä iminjje. ⁹ Nyi tiinjä hitmğeqä. Ämaqä hıqeqä apäki, ii ämaqä hıqutä miqä imitätqä, iyyqä qokıqu İnjı hıngı huätä ändowatätä, apäkä hui-mända ämetqe, iqu suqä huiwä yanä İkiqe, imäkqiyä” ätukqe.

¹⁰ Iqueqä wänuänğqä ämotquaminğä iqua, qu kuknuä tä qätä äwipiwi, Iqueni tiinjä ätukuwi. “Täukueqä! Ämaqä hıqu Si ätnä täunı qänaknä itä, iqueqä apäkitä anä äpmamitätqe, iqu hanä-ıqä naqänänjä ämattqiyenänğqiyä. Suqä apäkä mämeqä iqe, ämäwqätäuänä.”

¹¹ Itanğa Iqu tiinjä ätukqe. “Kuknuä ii meqe, ämaqä eeqänänjä iuqä hmanğqä. Oeyqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu yänänänğqä ävqä iquanä mapnğäuä. ¹² Ämaqä kuknuä ii ämetqä iqu, änguä menğiyä. Nyi e ätqäqe, ii tiinjıqä. Ämaqä hıqqua, känäi ämikqänğatqä huiwi qui imäknätä, apäkä mämeqä İpnğäuä. Ämaqä hıqqua, hıqqua-mända ya äyitqätanğä, iqua apäkä mämeqä İpnğäuä. Itanğa hıqqua, Goti Qäukuä Yätutanjä İqunä miqeunğä knuä İndqänäpu, quwqä-quwä pmua imäknäpu, apäkä mämeqä İpnğäuä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ymeqä isuau hipa haqeqi äwikqenğäS

¹³ İnğanı ämaqe, Jisasi Iqu ymeqä isuau hipa haqeqi äwiyätä, Goti Hanjuwä Iqu änguä wimäkätnğqä tääqä tuätnğqä winğanğı, quwqä ymeqä isuau ätuma äpkuwi. İnjäqe, wänuänğqä ämotquaminğä iqua, “Ymeqe, ätuma mapqä pambiyä” ätukuwi.

¹⁴ I tquanğuwänğä, Iqu “He ‘oeyä’ mätquä pambiyä. Isua änyimapnğqä qäyä äppiya. Goti Qäukuä Yätutanjä İqunä miqeunı, ymeqä täsua enğäpanjä İnjä isuauqeqä.” ¹⁵ İtanı Iqu ymeqä isuau änguä iwimäkätnğqä, hipa haqeqi äwiyäqetanı, iqinjı äväma äukqe.

*Hiknjä mbqä kuapä-tänjä hıqu, Jisasi İqutä kuknuä ätkiyinğqä**

† 19:4 İpəqəkqə 1:27 ‡ 19:5 İpəqəkqə 2:24 § 19:12 Makä 10:13-16; Lukä 18:15-17 * 19:15 Makä 10:17-31; Lukä 18:18-30

16 Hea hñqueni, hikñä hñqu Jisasi Iquenyqä äpätä, tii ätukqe. “Nañqñä-qä Iqukiyā. Nyi hñä hea ique-ique pmeqä mamqe, suqä ängui äänä imqäwä?”

17 I tquanga, Iqu iqueni tiinjä ätukqe. “Si suqä änguinqä sunqä yatñqä änyinyä? Änguanäni, Goti Hanjuwä Iqu kiqä-kiuanäninjä. Inäqe si hñä hea ique-ique pmeqe matñqä kinjanjutqe, si Goti Hanjuwä Iqueqä suqeuni qänaknä isñeqä” ätukqe.

18 Inganji ämaqä iqu yatñqä tii inä äwikqe. “Si suqe, äkitaninjä tnyä?” Kimanji, Iqu “Suqä tiinjä ätnänqä iquanqä ätqänä” ätukqe.

“Si ämaqä pizqä mapäsqa panä. Qokä-apäkä ämanqe, huizitä huiwi yanä mikiqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukñuä jänä imäkqä iqueni, qanqä matquä panä. 19 Tnaqä-tnujuau yäpä iqä qänaknä iqätñqe.† Itanqa tqä-täunqä äkinyätñqä-pani, ämaqä si-tänjä qäqiqinjä iquanqä, asä ii kinyätñeqä.”‡

20 Jisasi Iqu i tquanga, hikñä iqu tiinjä ätukqe. “Suqä eeqänänjä täunji, nyi qänaknä itñeqä. Ga nyi äwanji, nätmätqä äkinqä itqänänä?”

21 Itanji Jisasi Iqu iqueni tiinjä qe ätukqe. “Si jänänäjukui hisñqä kinjanjutqe, tqä nätmätqä eeqänänji, ämaqä hñqua mbqä ipñqä äma äwätnä, iuta mbqä ämatqe, ämaqä nätmätqä maeqä iquau yanä wisñeqä. Si tiinjä imäkqanqtqe, qäukuä yätutanjä nätmätqä änguanänjä-tänjukui hisñqinyä. Ga si Nyi qänaki nyivändiyä” ätukqe. 22 Hikñä iqu kukñuä ii qätä äwiyäqe, nätmätqä kuapanänjä-tänju etanji, iqueqä äwqä imdanji hanjä-iqä ämeqe, ävama äukqe.

23 Iqu ae ävama uwqanqa, Jisasi Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquauñi, tiinjä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä mbqä kuapä-tänjä iqua, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iu paqunqe, qeiqinyä manä, yänänäqñqeutänä paqunpuwi. 24 Nyi he anqumä etqänä. Kametqä hñqu, qäkä guä ktäpiqä yanä hovqä iu wätñqe, iqu yänänäqñqeutänä wänä. Inäqe, ämaqä mbqä kuapä-tänjä iqua, Goti Iqueqä miqeuñqä paqunqä yänänäqñqe, kametqä iqueqeuni ämäwqätäunä.”

25 Wäunjuänqä ämotquaminqä iqua kukñuä ii qätä äwipiwi, qu yäunjuä naqänänjä ipu, tii ätkuwi. “Mbqä kuapä-tänjä iqua yänänäqñqeutä paqunqä etanjutqe, ämaqä qui imäknätqänjuwitanji, hñä hea ique-ique pmeqe, tqu meniñiyä?”

26 Itanji Jisasi Iqu iquauñi hinuä jänä äqunä, tii ätukqe. “Ämaqä, iinjä änä mimäkqä iqanqñqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä eeqänänjä imäkätñqe, Yänänäqñqä-tänueqä.”

27 Inganji, Pitä iqu kimanji, tiinjä ätukqe. “Nenyänqe äänä etanjiwä? Ne nätmätqä eeqänänjä ävamanji, Si qänaki äyä äkivändänünä. Inji ne nätmätqe, äkitanji metunquäwä?”

28 Itanji Jisasi Iqu iquauñi tiinjä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänänjä etqänä. Hea nätmätqä eeqänänji änyä-hänjä ätimäutqänqanji, Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu yoqä naqä-tänjä-qu eätä, zä-hawä aanjä änguanänjä iu pmeniñeqä. Inganji he ämaqä Nyi qänaki änyivändänjuwä iquenä-pqe, zä-hawä änguanänjä huizi 12 iu äpmapu, Israitqä iquauqä hueqä-himqä 12 iquau mipnuwänqeqä. 29 Itanqa qokä-apäkä Nyaqä yoqenqä knuä indqänäpu, quwqä anä iutä, kätä-känjuäkautä, känanyi-känapqautä, kanunjuautä, känäqautä, ymeqä iquautä, qua itä, ävämappä iqua, qu eeqänänji, kuapanä 100 inä ämepu, hñä hea ique-ique pmeqe,

† 19:19 Anqumä Itmakqä 20:12-16; Kukñuä-suqä 5:16-20 ‡ 19:19 Hiqäva-imäkqä 19:18

ämappnuwiqä. ³⁰ Ämaqä tänga yoqä-tänjä äpmeñuwä iutani, kuapänänjä hñqua qänaki pmapnuwiqä. Itanğa ämaqä tänga yoqä maeqä äpmeñuwä iutani, kuapänänjä hñqua yoqä-tänjä pmapnuwiqä” ätukqe.

20

Kukñuä ktqä, ämaqä wainqä wäunjuä iu ipnuwänqä iñqä

¹ “Nyi kukñuä ämaqä yoqä-tänjä pmapnuwä iquauñqä i etqe, ii tiñjä etançi. Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqe, tiñjä enqä-paniçqä. Ämaqä hñqu qua kanä eä, zinuä quaesqänğa 6 klokiunji ämaqä hñquau, iqueqä wainqä wäunjuä iu wiñqä, itmewänqiyä. ² Ämaqä wäunjuä imipqä iqua, ‘Ne hiunji tqe wäunjuä itanä, mbqä huätäkñqä metunqeqä’ tquanğuwänğa, ämaqä naqä iqu iquauñi, iqueqä wainqä wäunjuä iunqä dowatänqiyä. ³⁻⁴ Hiunji zinuñitänji 9 kloknğa, iqu äwätä, ämaqä hñqua ququawä aquväqñqä iu hiñginäwa tqäutänğä äqunäqe, tiñjä tuänqiyä. ‘He-pqe äwäpu, nyaqä wainqä wäunjuä iu wäunjuä iqanğpqe, nyi mbqe, qäyunä etapmçänä.’ ⁵ I tquanğa, qu upñqäüä. Hiunji quemisqä 12 kloknğatä, äwiyyqä 3 kloknğatä, ämaqä naqä iqu ququawä aquväqñqä iunqä ançi äwätä, suqä asitanjinä imäkänqiyä.

⁶ Itani heatqä awiyqä 5 klokiunji, iqu äwätä, ämaqä huizi iquau-pqe, hiñginäwa pämä tqäutänğä äqunäqe, yatñqä tiñjä wänqiyä. ‘Äänä etançikä? He hiunji tqeñi, wäunjuä maeqä hiñgi, sunqä tqäunjuä?’ ⁷ Qu kimani, ‘Ämaqä hñqu, ne wäunjuä mänätapqä iqueqä’ tupñqäüä. Itani iqu iquauñi, ‘He-pqe äwäpu, nyaqä wainqä wäunjuä iu, wäunjuä nyipiyyä’ tuänqiyä.

⁸ Hiappkä ae äyä wiqanğa, wäunjuä kaniqu, iqueqä wäunjuä-wiyqä iquau miqä ique, tiñjä tuänqiyä. ‘Si ämaqä wäunjuä imäkçqä iquau tääqä ätuätumetnä, mbqä wiyä. Si mbqä wisñqä ipäqiyätñanğanji, qänaki ätimäupqä iquau ganä ävätinä, qu-ganä ätimäupqä iquauñi qänaki wisñänqeqä.’ ⁹ Ga ämaqä wäunjuä heatqä awiyqä 5 klokiu ipäqäpçqä iqua äpäpu, hñqunä-hñqunä mbqä huätäkñqä mapñqäüä. ¹⁰ Itanğa ämaqä wäunjuä qu-ganä ipäqäpçqä iqua äpäpu, ‘Ne mbqä kuapänä meñqunä’ kñuä indqänğanğpçqä-qe, oeyqä. Iqua-pqe hñqunä-hñqunä mbqä huätäkñqä hñqunä mapñqäüä. ¹¹ Qu quwqä mbqä ämepiyä du hiñjuä äqumbiyi, wäunjuä kaniqeñi äkasuwä tiñjä tupñqäüä. ¹² ‘Ämaqä qänaki ätimäupçuwä iqua, wäunju wänqäpu qäyä iquwä-qe, si mbqe ne änätapñä-panji, iquau-pqe asänä äwinyä. Ne wäunjuä tnänjä iqa päqtätanğu, mäptqä-pçqä natätñqe, tänga täsuwänä.’

¹³ Wäunjuä kaniqu qätä iñä äwiyyäqe, ämaqä iquautanjä hñqeñi tiñjä tuänqiyä. ‘Näueqä iqukiyyä. Nyi sinji, quvqä miktqeqä iqänä. Tänga zinuñitänji, ye mbqä huätäkñqenqä “änğuiqä” ätquee. Qäyutanä? ¹⁴ Si tqä mbqe ämetnä, uvä. Nqä änyinçqä dutanä, ämaqä yäpakä äpäqtä iqueñi mbqä asiqunä wimçänä. ¹⁵ I nätmätqä tqä ma, nqeqä. Nyaqä mbqe iwäsäupçanğanji, nqä änyinçqä iunji, pmua tqu nyimäkätñqäwä? Aanqeqä. Nyi ämaqä tquauñi suqä äñğüä di iwimäkqanğenqeqe, si äkasuwä sunqä kmñqiyä?’ tuänqiyä.” ¹⁶ Itani Jisasi Iqu tii ätukqe. “Kukñuä ktqä ämänätqeqä-pa, asä iñji, ämaqä tänga yäpakä äpmeñuwä iqua, hiñjuqä pmapnuwiqä. Itanğa ämaqä tänga hiñjuqä äpmeñuwä iqua, qänaki pmapnuwiqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, nätmätqä äwimeniqenqä anğumä ätukqenqä*

*

17 Jisasi Iqu Jerusälemänqä qanjä äwätäqänğanj, Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä 12 iquaunä ämitmetä, qeiqi tiinjä ätqäuminqe. 18 “Qätä nyipiyä. Tängğanj ne Jerusälemänqä äyätänä, äyä ätqeyqunä. Yänjinj, Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqueni, qu hiqäva-imäqä naqä iquauqätä, kuknuä-suqenqä näqñqä iquauqätä, hipa iunä wipñqäüä. Itanğa iqua Iqueni, kuknuä ämitäpu, ‘Iqu äpäkonätñqeqä’ tññqäüä. 19 Inğanj qu Iqueni, ämaqä Israitqä iqua qäyä etanği huizi iquau-mända wipñqäüä. Ämaqä iinjä iqua, Iqueni ewiiqä kuknuä ämitäpu, täuatätäu ipu, itanğa zä-huätati äuepñqäüä. Itanj hiunji hñquaqui-hñquenjä iunji, Goti Hanjuwä Iqu Ique anğumä ävauqumuatänqiyä” ätukqe.

Jemisi Jonä gueqiyqä känai, Jisasi Ique yatñqä äwikqenqä†

20 Qänakñj Sepri iqueqä ymeqä inğueqiyqä känai, Jemisi iquesä Jonä iquesä ätuma, Jisasi Ique äwimakuwi. Äwimapiyi, ii Iqu-tänjä iqi qonä äwoktäütä, “Nyi yatñqä hñqu kimqänänqä” ätukqe.

21 Itanj Iqu iinjä yatñqe, “Si nätmätqä äkitanjinqä kingiyä?” ätukqe.

Ii kimanj tii ätukqe. “Nyi Si ämaqä ämitñänğanj, tii tñqenqä änyinğiyä. Nqä hikñä tquaqü, hñqu saqä hipa ämuangisa pmeqanğa, hñquququ hipa qunamäucänğisa pmeninğeqä.”

22 Iqu kima tiinjä ätukqe. “Nätmatqä he yatñqä änyiquwinqe, he änyä maqñqä yqänä enjäuä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyänqe, qe-pqä inä nyiyñqätänä?”

Itanj iquaqu, “Nñqä. Ye-pqä qäyü änenqueä” ätukiyi.

23 Iqu iquaquinj tii ätukqe. “Qe naqä-gakuä ändqinyqä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyänqe, qe nyiyñqeqä. Inäqe Nqä hipa ämuangisatä, qunamäucänğisatä pmanyiyänqe, Nyi atäunjuä miqä da imqänä. Nyaqä Äpiqu ämaqä hñquququ atäunjuä itä, zä-hawi ämaqä iquaquinycqä näwenyä ämaeqeqä.”

24 Wäunjuänqä ämotquaminqä 10 iqua, inğueqi Ique tquangiyinğä qätä äwipiyitanj, qu iquaqü himänä äwiyäpu, äwqä äkasuwä imäkkuwi.

25 Iwä Jisasi Iqu iquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. “He näqñqeqä. Ne Israitqä qäyä etanği huizi iquau miqä iqua, yänänäqñqetä, yoqä naqetä ämapu, quwqä ämaqeunj, äwinğä quwqä dunä qänakñä ipñqä iwimäkätqänjäuä. 26 Inäqe, hiyaqä awä iqinj, suqä tä mäwiqä itñqeqä.

Oeyqä. Ämaqä hñqu, hiyaqä awä iqisanj hiqä ämeyätñqä winğanğutqe, iqu heqä wäunjuä-eyqä-qu pmetñqeqä. 27 Auä, ämaqä hñqu, hiqä naqä pmetñqä winğanğutqe, iqu hiyaqä wäunjuä-eyqä hñğänğä-qu pmetñqeqä. 28 Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqu suqä iinjä asä inä imäqñiyä.

Iqu äpkqe, ämaqä Ique wäunjuä yätamäqñä wipñqä äpkqä manä, oeyqä. Iqu äpkqe, iquau wäunjuä yätamäqñä ävätä, Iqueqä hänjä-pmeqe ävätä, qokä-apäkä kuapänänj iquau anğju mbqä imetñqä äpkqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, hinjuä pisqä hñquaqui äñguä iwimäkkqenqä§

29 Iqua anjä-himqä Jeriko ävämeqanğuwänğa, qokä-apäkä kuapänänj Ique qänaki äwivändkuwi. 30 Inğanj ämaqä hinjuä pisqä, hänäqä manjä iqi äpmeqäsminjiyä hñquaqu, “Jisasi Iqu qanjä äpñiyä” tğanğä äwiyitanj, tääqä yänänäqñqä tiinjä ätukiyi. “Naqä Iqukiyä. Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si yenyqä qeqä äkimänänä.” 31 Qokä-apäki, qu iquaqu tääqä

† 20:19 Makä 10:35-45 ‡ 20:22 Jisasi Iqu eqä-häkinğä naqä-qakuä ätkqä hmanä. Ktqe ätkqeqä. Iqu hanjä-iqä Goti Iqueqä äwqä tnänjä iuta wimeninğä dinğä ätkqe. Matiu 26:39; Jonä 18:11; Itkimäqñä 16:19. § 20:28 Makä 10:46-52; Lukä 18:35-43

tqanġinyä qätä äwipiyyi, mañä matqä iyñqä yänänäqñqä ätukuwi. Iiñä qäyä ätqanġuwä-qe, iquaqu aañä tääqä yänänäqñqä ätkiyi. “Naqä Iqukiyā. Dewiti iqueqä Ymeqä Iqukiyā. Si yenyqä qeqä äkimänänä.”

³² Jisasi Iqu qañä äuminqe, tääqä tqanġinyä äwiyäqe, Iqu iqi ätqäuwäqe, iquaqui tääqä ätuätumetä, tii ätukqe. “Qenji, äänä gemäkmqä qeñġiyä?”

³³ Itañi iquaqu kimañi, tiinä ätukiyyi. “Naqä Iqukiyā. Yeyaqa hiñui añġuä qäneñqä yemäktñqä äyeyñiyä.”

³⁴ I tqanġiyänġa, Iqu iquaquinyqä huäqä wunġanġi, iquaquiüä hiñuä iuni, a qe ämikqe. Maqänänji, añġuä imänyiyi, hiñuä äqänäsinyä, Ique qänaki äwivändqä äukiyyi.

21

Jisasi Iqu, Jerusälemä yäpä iñgisa, yoqä naqä qonqä-qu eñqä-pa äpekqenqä*

¹ Itanġa iqua, Jerusälemä-tänä qäqi timäupñqä ipiyänġanji, qoqonä Olipä iñgisa anä-himqä Betäpake iu ätimäukuwi. Iñġanji Jisasi Iqu Iqueqä ämaqä hñqauqui ändowatätä, tii ätukqe. ² “Qe anä-himqä nänġisanqä winyqä. Ique äpaquväsiyänġanji, qe donġi hñqu, guä äkiqiyäuequwä, kiqä meqä iquätä anä pmetanġinyä, qunyiyänqinyqä. Iiñä äqunyiyi, gue iwasqiyäsinyä, Nyinyqä ätuma binyqä. ³ Ämaqä hñqu kukñuä hui qesqanġutqe, ga qe tiinä tquinyqä. ‘Naqä Iqu iquaqui wänuñuä vätnqeqä.’ Qe i tqanġisqe, maqänänji iqu hiñuinä qeqänawqatänqiyä.”

⁴ Nätmatqä ii ätimäukqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, hiñuä-tqä iqueqä mañä iuta ätkqe, qäyunä imäkätñqä ätimäukqe. Hiñuä-tqä iqu kukñui tiinä ätäanqce.

⁵ “Kukñuä tä, ämaqä Sayonä† äpmeñuwä iu awä tii tuvä. ‘Hiñuä qumbiyä! Hiyaqä ämeyqä naqä iqu, emetñqä äpqiyyä. Iqu ämaqä yoqä maeqä-qu eñqä-pa, donġi haqeu pmeqä äyä äquvepqiyyä. Iqu donġi iyyqä meqä iqueqä haqeu pmeqä äquvepqiyyä.’”‡

⁶ Itanġa ämaqä wänuñuä imäkkqä iquaqu äwäsinyä, Jisasi Iqu ätukqä-pa iinä imäkkiyyi. ⁷ Iquaqu donġi känäutä meqä iquesä ätuma äpäsinä, iquaquvqä gquä quäuqe, donġi iquaquiyqä haqeqi eqanġiyänġa, Jisasi Iqu haqeu qe äpmakqe. ⁸ Itañi ämaqä kuapänänji quwqä gquä quäuqe, äquvätäpu, hänaqeu äqäqasäueqäkuwi. Ga ämaqä huiziqua zä-äpa ätäväpu, hänaqä iqi äqäqasäueqäkuwi. ⁹ Itañi qokä-apäkä Jisasi Ique hiñuiqä äwimamiñuwä iquatä, qänaki äwivändmiñuwä iquatä, tääqä tii ätmiñuwi.

“Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä.

Naqä Iqueqä yoqeta äquvepätnqä Iqenji, Goti Hanjuwä Iqu añġuänänä iwimäkiyyä. §

Goti Haqä Yätu Äpmeñqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä.”

¹⁰ Jisasi Iqu Jerusälemä yäpä iñgisa peyqanġa, ämaqä anä-himqä iutanä iqua, yänuñuä ipiyyi, yatñqä hiñġinäwa, “Ämaqä Tqu, äsqukuä?” ätukuwi.

¹¹ Itanġanji qokä-apäkä Iquätä anä äpmamiñuwi, kima tii qe ätukuwi. “Ii Jisasi Iqueqä. Iqu Hiñuä-tqä anä-himqä Nasäretqä qua Galili iutanä Iqueqä.”

* 21: Makä 11:1-11; Lukä 19:29-40; Jonä 12:12-19 † 21:5 Sayonä, ii anä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä huiziyi. ‡ 21:5 Sakätiyasi 9:9 § 21:9 Apqä Bukä 118:26

Jisasi Iqu, mbqä wäunuä imäkmiñuwä iquau, huätä äpäsawqatkqenqä*

¹² Itanga Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä ingisa äpäyäqe, Iqu ämaqä mbqä wäunuä imäkätqätanguwä eeqänäni, huätä äpäsawqatkqe. Itanga ämaqä mbqä huitani tñänqä imäkäpu wätqätanguwä iquauqä hevqetä, ämaqä yññä-heeqe mbqä itqätanguwä iquauqä zä-hawitā ämäquvasqiyekqe. ¹³ Iinä imäkäqe, tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiinä äqänänä.

‘Nyaqä anjñqe, qu “Anä tääqä dqä anjqä” tñnuwiqä.†

Iñqä, he ämaqä quwä-meqä iquauqä zä pmeqä anjñ enqä-panä imäkätqänjäuä.’”

¹⁴ Iqu hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä ingisa yqänä äpme, ämaqä hiñuä pisqä iquatä, itanga yukä quvqä iquatä, Ique wimeqanguwä iquauñi, äñguä qe imäkkqe. ¹⁵ Itangi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, Iqu nätmätqä ämaqä mimäkqänäni imäkqangi äqumbiyi, itanga ymeqe, hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä ingisa äpmapu, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä” ätäpu, tääqä tqangä äwipiyyi, äwqä quvqä äwiñgqe. ¹⁶ Itani qu Jisasi Iqueni, yatñqä tiinä qe äwikuwi. “Tääqä tä tqanguwä, Si qätenä äwiyätñä, hiñuinä äqunänñä?”

Kimanji Iqu tii ätukqe. “Auä, itangi änäññäñqäwä? He kukñuä Dewiti iqu Goti Ique ätukqä tä, a matäuqä itqänjuwäta?”

Si ymeqä wänqänänjä isua, Tqä yoqe haqeqä makmäupñqä ämotquetqänjqä.”§

¹⁷ Itanga Iqu iquau ävämeqe, anä-himqä naqä iunji, yäpaqä mäñgisa äwäqe, anä-himqä Betani ätimäutä, heatqä iqueni iqi äpmakqe.

Jisasi Iqu, zä-eaqä hñque qui imäkkqenqä*

¹⁸ Aanä zinuä matqänqani, Jisasi Iqu anä-himqä naqä iunqä anqumä äwätäqänqani, buayänqä dä äwikqe. ¹⁹ Iqu zä-eaqä hñqu, hänaqä manä iqi tqäutangi äqunäqe, qäqiqi äwäqe, kiqä häukuä nänqe aanjä, quwqenä nyätanji äqunqce. Itani Iqu zä-eaqä iqueni, tiinä qe ätukqe. “Si häukuä anqumä maqiyqä isñqinyä.” I tquanñqetani, zä-eaqä iqu maqänä yäuä qe äpäkqe.

²⁰ Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, hiñuä iinä äqumbiyi, yäunuä ipu, “Änäññäñqäwä? Zä-eaqä iqu yäuä maqänäni, äänä itä piqiyä?” ätkuwi.

²¹ Iqu kimanji, tii ätukqe. “Nyi heñi naqä-qakuänä etqänä. He knui, ‘Nqä änyñqe ätimäunqutiyyä, matimäuqä yänqutiyyä-qe?’ knuä hñquaqu mindqänqä ipu, quuvqe yänänäñqä heqäpqe, he zä-eaqä tqueni, Nyi imäkqä-pa asä iinä imäkñqäuä. Itanga he imäkññqe, iquenyä ma. He qoqonä tqunenä-pqe, ‘Goti Iqu si äkiyautä, eqä-huanä bu äktnämäunä’ ätupqe, ii ätimäunqiyä. ²² Asä iinji, he quuvqä eqiyäpu tääqä tupqe, nätmätqä eeqänänjä he yatñqä äwipqä iunji, ämapñqäuä” ätukqe.

Jisasi Ique, “Yoqä naqe, äñgisa ämenäwä?” ätukuwiñqä†

²³ Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä ingisa äpäyätä, ämaqeu ämotquetqätanqä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä Ique äwimepu, yatñqä tiinä äwikuwi. “Wäunuä tä imäkätqänñqe, yoqä naqä äñgisa ämenäwä? ‘Si ii imäkññqe’ tqu ktkqäwä?”

* **21:11** Makä 11:15-17; Lukä 19:45-46; Jonä 2:13-17 † **21:13** Asayä 56:7 ‡ **21:13** Järämäi 7:11

§ **21:16** Apqä Bukä 8:2 * **21:17** Makä 11:12-14; 11:20-26 † **21:22** Makä 11:27-33; Lukä 20:1-8

²⁴ Iqu kimanji tii ätukqe. “Nyi-pqe nätmatqä hñquenyqe, yatñqä inä heyqanğmđi, ga he kima qäyunä ändquwi, Nyi wäunuä tä imäkmqä yoqä ändapqä Iquenqe, etmqänä. ²⁵ Jonä asnä-qäyqä iqu wäunuä imäkmiñqe, ängisa ämetä imäkkqäwä? Iqu yänänäñqe, qäukuä haqä yätuta ämakqätanä, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?” ätukqe.

I tquanğa, iquauqä-quwä kukñuä tiñä qe ätnquwi. “Ne kimanji, ‘Qäukuä haqä yätutanıqä’ tquanğuatqe, Iqu tiñä natänqiyä. ‘He iquenyqä quuvqä maeqiyqe, suñqä itqänjuwäwä?’ ²⁶ İnäqe, ne kimanji, ‘Ämaqä iquautanıqä’ ätuatqe, änänqätiyä? Ämaqä, ‘Jonä iqu hiñuä-tqä iueqä’ kñuä indqänätqanjuwıñqe, iquauñqe ne zä äneñgiyä.” ²⁷ E ätmbiyıtanı, Jısasi Iqueni, “Ne mañqeqä” ätukuwi.

Ga Iqu kimanji, “Nyi-pqe inänjqä. Nyi yoqä naqä-tänä eämä, wäunuä e imäkätñqenqe, he awä maetqä ymqänä” ätukqe.

Kukñuä ktqä, ämaqä hñqueqä hikñä iquauñyqä

²⁸ “Itanğa he kñui äänä heyqiyä? Ämaqä hikñä hñquaqu-tänä hñqu, iueqä ymeqä hitmqä ique äwimeqe, tuänqiyä. ‘Ymeqä iquki, tñğanji si äwätinä wainqä wäunui iyä.’ ²⁹ Itanı ymeqä iqu, ‘Nyi enyqä änyingiyä’ ätuäqe, qänakndanı iqu tñänqä imäkäqe, äwänqiyä. ³⁰ Itanğa kanıqu iueqä ymeqä känğueque-pqä inä äwimeqe, kukñuä asä iqnä tuänqiyä. Ymeqä iqu, ‘Apä, nyi imäkmqänä’ ätuäqe, mäwqä yänqiyä. ³¹⁻³² İnı kanıqueqä äwiñqä iu qänaknä itñqe, ymeqä iquauñanı, äsqutiyä?”

Kimanji hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, “Hitmqä iueqä” ätukuwi.

Itanı Iqu tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuä etqänä. Jonä iqu he emetä, suqä jänanı qäyä ämetqueğanji, he iquenyqe quuvqä maeqiyqä äyä imıñuwiqä. Itanği ämaqä mbqä motauqä iquatä, apäkä qanä hiñginäwa ikiqä iuatäñi, qu iquenyqä quuvqä eqämiñuwiqä. He iunı hiñuä qäyä äqunäpiyä-qe, kñuä indqänqe tñänqä mimäkqä ipu, iquenyqä quuvqä maeqiyqä imıñuwiqä. İñiñqe, ämaqä mbqä motauqä iquatä, itanğa apäkä qanä hiñginäwa ikiqä iuatäñi, Goti Hanjuwä Iqnä ämitñqä iunqe, qu-ganä hiñuiqä hemapñqäuä” ätukqe.

Kukñuä ktqä, wainqä wäunuä miqä quvqä iquauñqä

³³ “He kukñuä ktqä huizi tqu qätä nyipiyä. Ämaqä hñqu guä-wainqä vowä ikqäwäqe, täknä äqäyäqe, kiqä häukuı qonjqä itä, eqä päquveqätñqä hikä huä ätäkätä iquqonmäuqe, ämaqä wäunuiñqä hiñuä äqumbu pmeqä anä quäuqä ämätäqe, itanğa wäunui, ämaqä mbqä meqä imäkñqä hñquauqä hipa iu äwimä, anä kiñä nämqä wänqiyä.

³⁴ Itanğanı guä-wainqä häukuä nänqe äyä qäyqanğanı, iqu iueqä wäunuä-wiyqä hiñginqä hñquau, ämaqä wäunuä ämimitpqä iquauñqä, häukuı iueqe mapñqä dowatänqiyä. ³⁵ Itanği iquauñı, ämaqä wäunuä ämimitpqä iqua, a äkiqätäpu, hñque häptqä äpäsäpu, huiziqueni pizqä hämänä äpäsäpu, itanğa huiziqueni hikä päkñqäuä. ³⁶ Angıñı kanıqu wäunuä-wiyqä kuapanänä hui inä dowatänqiyä. İnäqe ämaqä wäunuä ämimitpqä iqua, iquauñä-pqe suqä asä iqnä iwimäkñqäuä.

³⁷ Qänakñı iqu, ‘Qu nyaqä ymeqä iqueni qätä wipñqäuä’ ätätä, iqueni iquauñqä dowatänqiyä. ³⁸ İnäqe, ämaqä wäunuä ämimitpqä iqua, hikñuqu äpğanı äqumbiyi, tii tmbñqäuä. ‘Wäunuä kanıqueqä hikñuqu äpqiyä. Kanıqu äpäkonganğanı, kanmä nätmatqä eeqänanı, iqu ämenıqeğä. İñiñqe ne ique pizqä äpäsätanä, wäunui neqä metunqueqä’ tmbñqäuä. ³⁹ İnä ätmbiyı, qu ique a äkiqätäpu, wäunuä yäpaqä mängisa

ätinämäpu, pizqä päkpnqäüä. ⁴⁰ Itanğani he knui äänä heyqiyä? Qänakndañi wänuuä kaniqu äpäqe, wänuuä ämimitpqä iquauñi suqä äänä iwimäkänqutiyä?" ätukqe.

⁴¹ Ga hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, Ique kima tii ätukui. "Iqu ämaqä quvqä tquauñi, qui wimäkänqiyä. Itanga wänuui, iqu ämaqä hñquau-mända muayänqiyä. Ämaqä ymisana meqänğani, ymisana aquvä äqämipqe, ique-pqe wipnuwänqä iquau, muayänqiyä" ätukui.

⁴² Inj, Iqu yatñqä tii äwikqe. "Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänqe, he a matäuqä itqänuwätana? Kuknuä tä, tiñjqä.

Hikä-anä-mätqä iqua, hiki quvqä wänuuä maeqä hirjuinä äqunğui, hikä iñä iqu, anä quea enqä-panä, anä yänänänqä imäkqä-queqä. Nätmatqä tä ätimäuqe, Naqä Iqu Iqueqä-kiuä imäkqiyä. Itani ne hirjuä äqunani, 'Äi, anä äñğuanñiqä' äyä ätqunä.Š

⁴³ Iñä etanği, Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqunä miqä yäpä ingisanqä uwqänqe, hiyaqä hipa iutani huätä ämetautä, ämaqä hñquau-mända muayänqiyä. Qu Iqueqä ämiqä iu äpmapu, kiqä häukui imäkpnqä iquau muayänqiyä. ⁴⁴ Itanga ämaqä, Hikä Tqueqä hageqi äpäknätqe, iqu qui imäkñänqiyä. Ga Hikä Tqu haqä yätqä äwämitätqe, ämaqä hñqueqä hageqi äpäknätqe, iqueni guipäyauñqiyä" ätukqe.

⁴⁵ I tquanğa, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, qu Jisasi Iqueä kuknu qätä äwipiyi, Iqueä kuknuä ktqe, iquauqä-quwänqä äyä äwqanği näqñqä ekuwi. ⁴⁶ Qu näqñqä iñä epiyi, a kiqätanä-tpu ipiyä-qe, ämaqä huizi iqua, "Jisasi Iqu hirjuä-tqä hñqueqä" knuä indqänğanğuwinqä, zä ikuwi.

22

*Kuknuä ktqä, ämanqä ymisana naqänänñiqä**

¹ Asä qänğani, Jisasi Iqu kuknuä ktqä huiziqu, ämaqä naqä iquauñi tiñä qe ätukqe. ² "Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, ämiqä naqä hñqu imäktqä enqä-paniqä. Iqueqä ymeqä qokä iqu apäkä metñqänğani, ämaqä ämiqä iqu, ymisana naqänänä imäkänqiyä. ³ Kinganäñi iqu ämaqä hñquauñi, Nyi ymisana naqänänä imäkqänğani, he nyitä ymisana anä natunquä ppnuwänqeqä⁷ tuänqiyä. Itanga hiunji ymisana-ñqä iqueni, iqu iqueqä wänuuä-wiyqä iquauñi, täaqä tuätumapñqä dowatqanğa, qu äpçenqe, enyqä winyänqiyä. ⁴ Itani iqu wänuuä imäkqä huiziquau-mända ändowätätä tii tuänqiyä. 'He ämaqä nyi täaqä ätukqä iquauñqä äwäpu, nyaqä kuknu, tii jipiyä. "Qätä nyipiyä. Nyi ymisana näwe ae imäkeqeqä. Bulumäka qokä iquautä, nanuä äñğuanñitä äpäsatana, nätmatqä eeqänänji näwenyä ae imäkequä äwinä. He ämanqä ymisana täunqe, ppiyä" tuñjqä äupiyä' tuänqiyä.

⁵ Ämaqä wänuuä imäkqä iqua äupiyi, kuknuä tä iquau tquanğuwänğa, ämaqä iqua qätä mäwiyqä ipu, hinginäwa wepnqäüä. Hñqu iqueqä wänuğwä-anğuwinqä wänqiyä. Hñqu iqueqä mbqä wänuuä yätñqä wänqiyä. ⁶ Ga huiziqua, wänuuä imäkqä iquau a äkiqätäpu, ämuamuapqä ämipu, pizqä päkpnqäüä. ⁷ Iutani, ämaqä ämiqä iqu, äwqä tnänä winğanğuti, iqueqä ämaqä mäkä-iqä iquau, ämaqä pizqä päsqä iquauñqä dowatñqiyä. Qu äwäpu, iquau pizqä äpäsapu, iquauqä anä-himqe tä qäyävänqäüä.

⁸ Inganji ämiqä iqu, iqueqä wäunuä-wiyqä iquauñi tuänqiyä. ‘Ämanqä ymisanji näwenyä witanqä-qe, ämaqä nyi tääqä kinganä ätquäqä iqua, buayä täñqä pñqce, äñguä-qua manä. ⁹ Inñä etanji, he hänaqä manä eeqänänñä iunqä äwäpu, ämaqä iqi pmetanqä äqunäñuwä iquau, ämanqä ymisanñä tä hñqä tääqä tuätumapiyä’ tuänqiyä. ¹⁰ Ga iqua hänaqä eeqänänñä im-imä äwäpu, qokä-apäkä quvqä iquautä, äñguä iquautä äwindäpñqä iquauñi, aquvä maqäpñqäüä. Itanji qu äpäpu, ämanqä ymisanñä täu äpmepiyänqanji, anñ iunji täptembñqäüä.

¹¹ Inñä ämiqä iqu, yäpä ingisa iquau hiñuä qunätñqä äpäyäqce, ämaqä hñqu ämanqä gqce mipñätanji qunänqiyä. ¹² Inñä äqunäqce, iqueni, ‘Näueqä iqukiyä’ tuänqiyä. ‘Si ämanqä gqce, mipñgä mäyapqä inji, äänä etanqikä?’ Iqu kimanji matqä yänqiyä. ¹³ Itanji ämiqä iqu iqueqä wäunuä imäkqä iquauñi, tiññä tuänqiyä. ‘He iqueqä yukä hiñuä iunji hatñä äququätäupu, hiawiqä imä pmetñqä yäpaqä mäñgisa tnämäupiyä. Anñ hiawiqce, ii knuä äqiyäpu hiqanñä manqtäsqukuä ämätqäñuwä ivqä’ tuänqiyä. ¹⁴ Ii tiññä etanqiyqä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kuapänänñä iquauñi, tääqä ätuätñqeqä. Itanji yäpä ingisa upñqä iñqce, Iqu hñqunä-hñqunänñi atäunuä itñqeqä” ätukqce.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqenqä†

¹⁵ Inganji Parisi iqua äupiyyi, “Jisasi Iqueni, kukñuä äänä mitaniquäwä?” ätnäpu, knuä yanñ änyäpu, iqueä kukñuä quvqä hui tqanqutqce, äkäpñqä kukñuä guä ämäsäukuwi. ¹⁶ Qu iquauqä wäunuänqä ämotquaminuwä hñquautä, ämiqä naqä Heroti iquenqä äwinyäminqä hñquautä‡ Jisasi Ique tii tupñqä ändowatkuwi. “Ämotqueqä Iquki, ne näqñqä eäñunä. Si kukñuä naqä-qakuä Tqukiyqä. Itanqä Goti Hanjuwä Iqueqä sugenqce, Si qokä-apäkä iquau naqä-qakuä ämotquetqänñä qäyuna-qe, Si ämaqä hñquenyqä zä miqä itnä, yoqä-tänñä iquautä, yoqä maeqä iquautänñi, kukñuä asänänñi ätuätqänñiqä. ¹⁷ Inñi ne Romätanñä ämiqä naqä Sisa ique mbqä takisi ävätunqce, ii äñguätiyä, quvqätiyä? Si knuä äänä äkiyanqce, ne natiyä” ätukuwi.

¹⁸ Itanji Iqu iquauqä knuä indqänqä quvqä iunqce näqñqä ae eätä, tiññä ätukqce. “He wopqä ipu, kukñuinä tqä iquenä, sunqä yamwiqä nyiyqäüä? ¹⁹ He mbqä takisi iunä ävätqänqiwitanñä hñqu, Nyi mäñdquapiyä.” Inganji qu mbqä hñqu Iquenyqä äma äpkuwi. ²⁰ Itanji Jisasi Iqu iquauñi, “Ktqä itä, yoqä itä, ii tqeqäwä?” ätukqce. ²¹ Qu “Sisa iqueqeqä” tqanqunwänqä, Iqu iquau tii ätukqce. “Inñi, nätmätqä Sisa iqueqä etanqutqce, ii kaqäqce wipñqeqä. Ä nätmätqä Goti Hanjuwä Iqueqä etanqutqce, ii Goti Ique wipñqeqä.” ²² Qu kukñuä tä qätä äwipiyyi, eämepu, Iqueni äväma äukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua anqumä vauqenqä ätukqes§

²³ Hiunñi iqueni Satyusi hñqua, Jisasi Iquenyqä qe äpkuwi. Satyusi iqua, tii tqä-qua. “Ämaqä ae äpäkombqä iqua, anqumä mävaucä ipñqäüä.” Itanji qu Jisasi Iqueni, yatñqä tiññä äwikiwi. ²⁴ “Ämotqueqä Iquki, Mosisi iqu bukä iunji tiññä ätätä äqäqce.

‘Ämaqä hñqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqce, iquenyqä tñänqce, känqcequ apäñqce ämetä, ymeqä hemeñqiyä.’*

† 22:14 Makä 12:13-17; Lukä 20:20-26 ‡ 22:16 Ämaqä iqua, Heroti ique quea äwisäminuwä iquay. Qu knui, ‘Mbqä takisi Romätanñä iquau vqce, ii äñguäqä’ indqänminuwä. Parisi iqua, ‘Ti suqä quvqeqä’ knuä indqänminuwä. § 22:22 Makä 12:18-27; Lukä 20:27-40 * 22:24 Kukñuä-suqä 25:5

²⁵ Hinjuiqänäni, ämaqä 7 hñguiqua, neyaqä awä iqi äpmamiñuwiqä. Itanğa inñuquautani, kätequ apäkä ämegetani, äpäkongqeqä. Iqu ymeqä meämeqenğa äpäkongğanı, apäqñqä iinı, känguequ ämakqeqä. ²⁶ Itanı känguequ-pqe, asä inä ikqeqä. Itanı kängua huiziqu-pqe, asä inyänä ikqeqä. Itanğa inyänä-inyänä iqanı, kängua yäpakä iquenyqäüä. ²⁷ Eeqänñuiqua äpäkongğanıwänğa, yäpaki, apäqñqä ii inä äpäkongqeqä. ²⁸ Inı qänakndani, ämaqä äpäkombqä iqua anğumä ävauqanğuwänğanı, apäkä eeqänñuiqua ämamiñuwä ii, tqueqä heäniqäwä?" ätukuwi.

²⁹ Kimanı Iqu tii ätukqe. "He Goti Iqueä bukä iu äqänänqenqätä, itanğa Iqueä yänänänqenqätä maqñqä epu, kukñuä iunqe qämä-qämä ipu ätqäüä. ³⁰ Hea inğanı, ämaqä ae äpäkombqä iqua anğumä ävaupiyänğanı, qokä-apäkä mämanqä ipnuwiqä. Oeyä. Qu enätqä qäkuä yätunä iqua äpmeñuwä-pa, iinä pmapnuwiqä.

³¹ Itanğı ämaqä äpäkombqä anğumä ävauñuwänqe, Nyi yatñqä hemqeqä. Kukñuä Goti Hanjuwä Iqu etqä bukä iu äqänänqeqe, he a matäüqä itqänuwätanä?

³² *Nyi Aprähämä, Aisakä, ä Jekopä iquauqä, Goti Iqunjqä.*†

Goti Iqu, ämaqä ae äpäkonguwä iquauqä manä. Ämaqä häñä äpmeñuwä iquauqä Goti Iqueqä" ätukqe.

³³ Qokä-apäkä iqua i tqanğı äwipiı, näqñqä Iqu vqanğqenqä yäunjuä kiinä ikuwi.

Kukñuä-suqä naqänänjä, huizi iquau ämäwqätäunqä iqu, äsqukuä?‡

³⁴ Parisi iqua, Jisasi Iqu Satyusi iquauñı, qu kukñuä matqä ipñqä imäkqanğqenqä, qätä äwipiı, iqua aquvä äqänäpu Iquenyqä äpkuwi.

³⁵ Iquautanä kukñuä-suqenqä näqñqä hñqu, Jisasi Ique yamwiqä ävätä, yatñqä tii äwikqe. ³⁶ "Ämotqeqä Iquki, kukñuä-suqä naqänänjä, huizi iquau ämäwqätäunqä iqu, äsqukuä?"

³⁷ Itanı Iqu kimanı tii ätukqe. "Goti Hanjuwä tqä Naqä Iquenı, si tqä äwqetä, qeqä-quuvqetä, kñuä indqänqetä Ique äwinyätnä, Iquenyqänä kuapänä kinğüñtñeqä.'§ ³⁸ Kukñuä-suqä tqe, naqä kinğanänjä-qu eä, huizi iquau ämäwqätäunä. ³⁹ Itanğa kukñuä-suqä tqeqä tuwä iqiñä iqu, asä tiinjqä. 'Si tqä-täunqä äkinyätñqä-panı, ämaqä si-tänjä iqi äpmeñuwä iquauñqä-pqe, inä kinyätñeqä.*" ⁴⁰ Mosisi iqu ätätä äqäkqetä, hinjuä-tqä iqua äqäkuwitäni, kukñuä-suqä tqeau, kiqä quatiyqä" ätukqe.

Kraisı Iqu, tqueqä ymeqäwä?†

⁴¹ Parisi iqua aquvä yqänä äqämbu pmetanğuwänğa, Jisasi Iqu iquau yatñqä äwikqe. ⁴² "Kraisı, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqä iquau ämitñqä atauñä ikqä Iquenyqe, he kñui äänä hiyqiyä? Iqu tqeqä ymeqäwä?"

Itanı qu Iquenı, "Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä" ätukuwi.

⁴³ Iinä tqauñuwänğa, Iqu iquauñı tii ätukqe. "Inı änäññqäwä? Dñä Äñguä Iqu Dewiti ique kñuä indqänqä vqanğı, ga iqu Kraisı Iquenı, 'Nqä Naqä Iqueqä' ätuätäqe, inı änäññqä äqäkqäwä?"

⁴⁴ "Naqä Hanjuwä Iqu, nqä Naqä Ique tii ätukqeqä, "Nyi Tqä himä-wiunqä iquauñı, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqänğanqe, Si Nyaqä hipa ämuangisa pmatñqinyä" ätkqeqä,' ätätä äqäkqeqä.‡

† 22:32 Anğumä Itmakqä 3:6 ‡ 22:33 Makä 12:28-31; Lukä 10:25-28 § 22:37 Kukñuä-suqä

6:5 * 22:39 Hiqäva-imäkqä 19:18 † 22:40 Makä 12:35-37; Lukä 20:41-44 ‡ 22:44 Apqä

Bukä 110:1

45 Inji änäängä? Kraisi Iqueni, Dewiti iqu, 'Nqä naqueä' ätukqä-qe, ämaqe, iquenyqe, 'Dewiti iqueqä ymeqeä' änäängä tätqänäuä?' ätukqe.
 46 Iqu e tqanğa, qu kimani änä mätquä ikuwi. Hiunji iquesani, qu zä ipu, yatnqä hui inä mäwqä iminwi.

23

"Wopqä ipu, kuknuinä tqä-quanqä, wa wipiyä"*

1 Inğani Jisasi Iqu qokä-apäkä iquautä, Iqueqä wäunuanqä ämotquaminqä iquautä, kuknuä awä tiinjä ätukqe. ² "Kuknuä-suqenqä näcñqä iquata, Parisi iquata yoqä naqä ämapu, suqä Mosisi iqu ätkqenqä näcñqä äyä etapätqänäuä. ³ Iiñiqe, kuknuä eegänäni qu he hitqanğpqe, he qatä äwiyäpu qänaknä iqäpnqeä. Inäqe qu kuknuinä kuapanä ätäpu, iquauqä-quwäni qänaknä miqä-qua etanği, suqä qu imäqwi, he qänaknä miqä iqäpnqeä. ⁴ Quwqä suqe, ktğä tii enqä-pañiqä. Nätmatqä hui aquvä äqiyäpu, qa enqä-ma manğwä ämanyuäpu, ämaqä iquau hanjä-iqä ävätqänäuä. Inäqe iquauqä-quwäni, ämaqä hanjä-iqä metanğuwä iquauñi, yätamäkqä mäwqä-quaiqä. ⁵ Suqä eegänänğä qu imäkätqänuwä, ii ämaqe qu hiñuä äqumbu yoqä naqä wipnqä iyyqä. Qu tääqä tñnqä ipiyänğani, wäpiqä-qatäwä, naqänänğä imäkmbñqäuä. Itanği qu Goti Iquenyqä qänaknä iqä iquaiqä motquapnqä iñqe, quwqä gquä quäuqä manjä iunği, ttinğä-tänğä quäuqe imäkmbñqäuä. ⁶ Ymisanğä naqä imäkqänğani, anğä äñğuaqinyä pmapnqä winyänqiyä. Anğä aquväcñqä iunğä-pqe, zä-hawä äñğuanänğä iqinyä pmapnqä winyänqiyä. ⁷ Ququawä aquväcñqä iu pmetanğuwänğä, ämaqe iquauñi, 'hiunjinğanğqä' tupnğätä, 'Ämotqueqä naqä iqukiyä' tupnğätä, winyänqiyä.

⁸ Inäqe hiyaqä Ämetqueqä Naqe, Hñqunänğqä. Ga he hiñğuiquenqä hiuänğqä. Iutanği, he hñqunä-hñqunänği, huiziqua, 'Si ämotqueqä naqä iqukiyqä' ktpnqä iñqe, hiñuinä mäqunquä isñqeä. Oeyä. ⁹ Itanğa hiqä Hiniqu Hñqunä eä, qäukuä yätu äyä äpmenä. Iutanği, he ämaqä quä täutanğä hñque, 'Apä-qä' mätquä pambiyä. ¹⁰ Ga heqä näcñqä etapqe, Kiuänänğä Hñqunänğqä. Ii Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqe ämitnqä atäunğä ikqä Iquvqä. Iutanği he hñqunä-hñqunänği, huiziqua, 'Näcñqä nätapqä iqukiyqä' ktpnqä iñqe, hiñuinä mäqunquä isñqeä. ¹¹ Hesanğä ämaequtäñqä iqu, hiqä wäunğä emäkiyqä pmeniqeä. ¹² Ämaqä hñqu iqueqä yoqe haqeäqä mamänğanğutqe, Goti Iqu iqueni mäñdi kittqiyänqiyä. Itanğa ämaqä hñqu iqueqä yoqe mäñdi äkittqänğqe, Goti Iqu iqueqä yoqe yänänä imäkänqiyä" ätukqe.

Wopqä ipu, kuknuinä tqä-quau, hanjä-iqä wimapnuwänğqä†

13-14 "Kuknuä-suqenqä näcñqä iquendä, Parisi iquendänği, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenğqä. Hanjä-iqe, tiinğnqä emenqiyä. Ämaqe, Goti Qäukuä Yätutanğä Iqunä miqeunğqä yäpä inğisa peyqenqe, he hoptäwä äyä ävätqänäuä. He hiqä-hiuänği yäpä inğisa mäyqä ipu, ämaqä yäpä inğisa yanä-tpu iqanğuwä iquauñi, hoptäwä äyä ävätqänäuä.‡

* 23: Makä 12:38-40; Lukä 11:43, 46; 20:45-47 † 23:12 Lukä 11:37-52 ‡ 23:13-14 Näcñqä-tänğä hñğua tii ätäqtänğä. Täñini Matiu iqu tiinjä-pqä äqäkqe. "He kuknuä-suqenqä näcñqä iquendä, Parisi iquendänği, hanjä-iqe tñnqä emenqiyä. He wopqä ipu, kuknuinä tqenğqä. Inji he apäcñqä iquauñi, quanğä ätuäpu, quwqä anğ quwä mapnqäuä. He wopqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqe, quäuqä tqäuñqäuä. Iiñiqe, hiqä hanjä-iqe, ämaqä huizi iquauqe ämawqätäuniceqä." Makä 12:40 itanğa Lukä 20:47 asänänği ätä äqänänä.

15 Kuknuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenjqä. Hanä-iqe, tiinjñqä emenqiyä. Ämaqä yäpaqänggisanañ hñqu, iqueqä kñuä äkunmäknätä, Israitqä iquene Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä hageqä ämamäutunquä-pa mamäutñqä iñqe, he eqä-huänä ätäutqutänqä iutä, qua hitunüä äwitqutänqä iutä, qanä ikiquenjqä. He iññi äñguänä imäkpiyä-qe, hñqu kñuä kunmäknangutqänggani, he iqueqä suqä quvqe, hiqeuñi ämäwqätäutñqä iwimäkätqänäuä. Inñi iqu-pqä tä maisquä iunqä wänqiyä.

16 He hinuä pisqä eäpu, huiziu hänaqä motquapñqä itqänjuwä-panjuenji. He tiññä ätätqänjuwitani, hanä-iqe emenqiyä. 'Ämaqä hñqu, "Iññä-iññä imäkmqänä" ätätqänggani, kukñui naqä-qakuiqä tqe motquetñqe, hiqäva-imäkqä anä iunqänä ätätqe, ii nätmätqä hññingñeqeqä. Inäqe iqu golqä hiqäva-imäkqä anju äwinqenqä ätätqe, iqu iññä ätätqä-pa imäkänqiyä' ätätqänäuä. § 17 He hinuä pisqä qämä-qämä iqä-quenjqä. Golqä hiqäva-imäkqä anä iu äwinqä ii, hänaqä äkiutanqä, Goti Iqueqänä ätimäugeuä? Ii, Iqueqä anä iutanñiqä. Iutani, Iqueqä hññuiqini, nätmätqä kñnganäni, äsqukä? Ii golqetanä, ä Iqueqä hiqäva-imäkqä anjitanä? Ii Iqueqä hiqäva-imäkqä anjqä. 18 Ga he tiññä-pqä ätätqänäuä. 'Ämaqä hñqu "Iññä-iññä imäkmqänä" ätätqänggani, kukñui naqä-qakuiqä tqe, ämotquetñqe, hiqäva-qäyqä ttawinqänä ätätqe, ii nätmätqä hññingñeqeqä. Inäqe, iqu nanuä hiqäva-qäyqä ttawä hageunñiqä ätätqe, iqu iññä ätätqä-pa imäkänqiyä' ätätqänäuä. 19 He hinuä pisqä-quenjqä. Nanuä hiqäva-imäkqänqä ii, hänaqä äkiutanqä, Goti Iqueqänä etñgeuä? Ii Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva-qäyqä ttawä iutanñiqä. Iutani, Goti Iqueqä hññuiqini, nätmätqä kñnganäni äsqukä? Ii nanjitanä, ä hiqäva-qäyqä ttawitanä? Ii ttawiyqä. 20 Iññingqe, ämaqä, kuknuä naqä-qakuiqä motquetñqä, hiqäva-qäyqä ttawinqä ätätqä iqu, iqu hiqäva-qäyqä ttawinqätä, nätmätqä eqänänä hageqi äwinqä inqätä, ätqiyä. 21 Itanqa ämaqä, kuknuä naqä-qakuiqä motquetñqä, hiqäva-imäkqä anjqä ätätqä iqu, iqu anä iquenqätä, Goti anä iu äpmenqä Iquenqätä ätqiyä. 22 Itani ämaqä, kuknuä naqä-qakuiqä motquetñqä qäukuä yätunqä ätätqä iqu, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawinqätä, itanqa Goti iu äpmenqä Iquenyqätä ätqiyä.

23 Kuknuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenjqä. Hanä-iqe, tiinjñqä emenqiyä. He kuknuä-suqä hñquenqä* kñuä indqänäpu, iwunegätä, kuämiqätä, itanqa andñätä ämepu, iwäsäupu 10 imäkäpu, hñqu Goti Hanjuwä Ique ävatqänjuwiqä. I etanqi kuknuä-suqä iutanä naqänänä, suqä wänqä iññä iqueni ämäwqätäunqä tiññä iquauñi, he tuwä wiyquenjqä. Suqä ämaqä qäyunä itqueqetä, ämaqeuñqä qeqä imänqetä, Goti Iquenyqä quuvqä hämänänä wiyqä itäni, he mimäkqä itqänjuwiqä. Äñguänänä, tiññiqä. Suqä he hiqä nätmätqä iwäsäupu, hñqu Goti Ique vqe mäwquatämäuqä ipu, suqä iquauñä-pqe qänaknä iqanqppqe, ii äñguä wänqiyä. 24 He ämaqä hinuä pisqä qäyä etanqi, huiziquau hänaqä motquapñqä itqänjuwä iquenä, he tiññä-quenjqä. Ämaqä hñqu quinanuä meqä isua wanä iu witanquti, hinuä äqunätä huätä ämatnämäutñqä-qe, kametqä wanä iu äwinqe, hinuä mäqunquä, eqetä eqänänä äñguneqäqä-panä-quenjqä.

§ 23:16 Ämaqä inqa äpmaminjuwä iqua, kñuä tti indqänminjuwi. Nyi ämaqä äñguänänä hñquenqä yoqä-qe, nätmätqä äñguänänä hñquñä-qe, qäsä tmqe, nyi suqä iqesa nyaqä kukñui yänänäñqä imäkmä. Hipru 6:16 * 23:23 Kuknuä-suqä 14:23

²⁵ Kukñuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäñi, he wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. Hanä-ique, tiinjqä emenqiyä. Eqä-häkita, hevgetä haqängisani asnä änguänä äqiyäpiyä-qe, ymisani wiqä ingisani, suqä quwä meqetä, kñuä hiqä-hiuänqänä indqanqetäñi, manqäu äyä imäkätqänäuä. ²⁶ Si Parisi hinuä pizqä-qukiyqä. Kinganäñi, si eqä-häkä yäpä ingisani asnä änguänä qäyqanqtqe, ga haqängisana-pqe asä iinjä timäutñqe.

²⁷ Kukñuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäñi, he wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. Hanä-ique, tiinjqä emenqiyä. He ämaqä qua äptepqä haqängisani, qätäqua äqiyequwä-paunenjqä. Qua äptepqä yäpaqä ingisani, aañä änguänäñä äqunätñä-qe, yäpä ingisani ämaqä pizqä iquauqä yänjitä, nätmätqä kiyä mätqä eeqänänjitä witanqi qundñqinyä. ²⁸ He-pqe asä iinjä-quenjqä. Ämaqä iqua, hiyaqä huiwi hinuä eqänäpiyi, qu he ämaqä jänänquayqä kñuä indqänätqätanquwä-qe, hiqä yäpä ingisani suqä wopqä ipu kukñuinä tqetä, suqä hngisa mamäuetäñi, kuapanä emnä.

²⁹ Kukñuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäñi, he wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. Hanä-ique, tiinjqä emenqiyä. He hinuä-tqä qänganä äpakonquwä iquauqä yänjä qua äptekuwiu änyä-hänjä imäkäpu, itanqa ämaqä jänänänjä iqua qua äptekuwä iunji ätnänjä imäkäpu änguänä imäkquenjqä. ³⁰ He iinjä imäkäpu tiinjä ätätqänäuä. 'Ne atqä-awäkätä anä pmeqä-säpi, qu hinuä-tqä iquau pizqä päkñqe, yätamakqä mäwqä iquaningä' ätätqänäuä. ³¹ Kukñuä iinjä ätätqänuwi, hiqä-hiuä tiinjä äyä ämänätqueqäuä. He hinuä-tqä iquau pizqä äpakkuwä iutanjä ymeqä hueqä-himqä iquenjqä. ³² I etanqi hiqä täwäka suqä quvqä imäkqätanjenjqae, he-pqe imäkqä qae upiyä. ³³ He qämäkä quvqä iqua eämakuwänänjä iquenjqä. Goti Hanjuwä Iqu kukñuä ämetätqängani, he äänä mäwqätäupnuwänqäwä? Oeyä! He tä maisquä iunqä upnuwiqä. ³⁴ Iinjñqe, he qätä nyipiyä. Nyi hinuä-tqä hñquautä, ämaqä kñuä änguätänj hñquautä, itanqa ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä hñquautäñi, henyjqä dowatmqänä. Itanqi he hñquauñi pizqä äpäsäpu, zä-huätätä huepnuwiqä. Itanqa hñquauñi anjä aquväqñqä iunji täuatätäu ipu, anjä-himqä hñquenqä päšawatpnuwiqä. ³⁵ Iinjä etanqi qu ämaqä jänänj iquauñi, qua täu pizqä äpäkä äpminuwä iquauqä suqä quvqä, he kima eeqänänji ämapñqäuä. Epo iquesa äpäsipäqäkani, yäpaki Beläkiya iqueqä hikñä Sakätiyasi ique äpäsätqutukuwiqä. He Sakätiyasi ique äpakkuwi, hiqäva-imäkqä anjä iunji, hiqäva-imäkqä ttawä iutä, hiqñqä Goti Hanjuwä Iqunä pmeqä iutä, awä iqi äpakkuwiqä. ³⁶ Nyi heñi naqä-qakuä etqänä. Suqä quvqä eeqänänj iinjñqe, kiqä kimanji hanä-ique, qokä-apäkä tänqa äpmeñuwi ämapñqäuä.

³⁷ Jerusälemä iquenyä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä hinuä-tqä henyjqä dowatqanqä iquauñi, hikä pizqä päsqunenjqä. Hea kuapanänj iunji, Nyi heyaqä ymeqä iquauñi, kukutakisqä kiqä meqä itmetä hikuwä yäpä iqi ämaqmuatetñqä-pa, naqä hmbinyä i mäqmuatemetämä iqa äpätnjqeqä. Iinjä etanqä-qe, he iinjñqe maenqä enä. ³⁸ Qätä nyipiyä. Goti Hanjuwä Iqu heyaqä anji ae ävämeqanqa, aañqä hiäniqueqä. ³⁹ Itanqa Nyi he tiinjä etqänä. Tängata tiinjä, he hinuä manqänqä ipñqäuä. Qänakndani he kukñui, 'Ämaqä, Goti Naqä Iqueqä kukñuä awä tuätñqä pätkätanqä Iqenji, Goti Iqu äñgui iwimäkänqiyä'† ätpqänqani, he anji hinuä nqämbnuwiqä" ätukqe.

† 23:39 Aqqä Bukä 118:26

24

Hanä-iqä hea yäpakiŋga timäuniqeqä*

¹ Jisasi Iqu hiqäva-imäqkä anj ävämētqätanġani, Iqueqä wäunüanġqä ämotquaminġqä iqua, hiqäva-imäqkä anä iqi mätnätanġqä iquauŋqä tupnġqä äwimakuwi. ² Iqu iquauŋi, kima tiinġ ätukqe. “He anä eeqänänġ iquauŋi, hiŋuä gumbiyä! Iqua anġuanänġ-qe, Nyi naqä-qakuänä etqänä. Qänakndanġi hikä hŋqu huizi iqueuä haqä yänġi mäwiqä yäniqeqä. Qu eeqänänġi ämisqiyäpu, qua mänġi tnämäupnuwiqä” ätukqe.

³ Iqu qoqonä Olipänġqä äwätä pmetanġa, Iqueqä wäunüanġqä ämotquaminġqä iquanä Iquenyqä äpäpu, yatnġqä tiinġ qe äwikuwi. “Nätmatqä Si ne änatnġi, hea äkŋga timäuniqä iinġe, awä natiyä. Si anġumä quveptnġqätä, qua tä qäpu hiäniqnġätänġi, “Tänġa timäunġiyä’ kŋuä neyätnġqä iinġe, ne hiqŋqä äkisque qunaninġuäwä?” ätukuwi.

⁴ Yatnġqä e vqanġuwänġga, Iqu iquauŋi, “He yasämä mimbiyä, qu quanġä etäpu, hiqä kŋuä indqänġe, qui emäqäpnuwiqä” ätukqe.

⁵ “Ii tiinġqä etqänä. Ämaqä kuapänä hŋqunä hŋqunä ätimäucisäpu, Nqä yoqe ätäqisäpu, ‘Krais i ämaqä he ämeyätnġqä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ikqe, nyi qäqunġqä’ ätäpu, ämaqä kuapänänġä iuqä kŋuä indqänġe, qui iwimäkäqisqäpnuwiqä. ⁶ Itanġa he ämaqä mäkä naqänänġä päunġeyqanġuwi qätä äwiyäpu, ‘Ämaqä kinä danä hui mäkä äunätqänäüä’ tqanġä qätä äwiyäpiyanġani, he zä ipu, yäunüä-yäunüä miqä pa iqäpnġqä. Nätmatqä iinġi ätimäutäqä-qe, hüunġi yäpaki änyänġä.”

⁷ Ämaqä huitanä iqua, hueqä-himqä huitanä iquatänġi mäkä vauqumu-atpnuwiqä. Ämaqä miqä hŋqueqä mäkä-iqä iqua, huiziqueqä iquatänġi mäkä humbnuwiqä. Hŋqäqinġi buayä dä naqänänġä timäuniqeqä. Itanġa hŋqäqinġi qua ekä yäniqeqä. ⁸ Apäkä iua ymeqä änä ämipnġqä täñä-hunġqä ämetqänüwä-panġi, nätmatqä iinġi iqua ganä timäuniqeqä.

⁹ Hea inġani, qu heŋi etmepu, huizi iquauqä hipa iu hanä-iqä mapnġqä hiwipnuwiqä. Hesänä hui, qu pizqä hipäkippnuwiqä. Itanġa he Nyinyqä quuvqä heqiyätqätanġuwitanġi, ämaqä eeqänänġi, qu henyqä äwqä quvqä wiŋuanġeqä. ¹⁰ Hea inġani, qokä-apäkä Nyinyqä quuvqä eqämipqä kuapänänġi, quwqä quuvqä heqiyge qui imäknäpu, quwqä-quwänġä äwqä quvqä wiŋganġuti, qutanä hŋquauŋi, mäkä-hunġqä iquauqä hipa iu wipnuwiqä. ¹¹ Itanġa hiŋuä-tqä kuapänänġi, qu quanġä ätuäpu, ämaqä kuapänänġä iuqä kŋuä indqänġe, qui wimäkpnuwiqä.

¹² Kukŋuä-suqeu yäpä imä mäpmeqä ii, naqänänġä ätimäutä, ämaqä kuapänänġi suqä ämaqeuŋqä wiŋqe ävquatämäupnuwiqä. ¹³ Inġe ämaqä hiunġi yäpakänġanġqä Nyinyqä quuvqä yänänänġqä eqiyäpu äpmamitpġqä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu hanä iqumuatänġeqä. ¹⁴ Itanġi Goti Hanjuwä Iqunä ämitnġqä iunġqä kukŋuä anġuanänġi, qu qua äwitqutänġqä-pa, awä tuäkiqäpnuwiqä. Ämaqä eeqänänġi tuanġä qätä ae äwiyqanġuwänġani, hiunġi yäpaki, inġa timäuniqeqä” ätukqe.

¹⁵ “Inġi, tiinġqä. Hiŋuä-tqä Deniyäli iqu hiŋuiqänä nätmatqä qui imäqkä quvqänänġä iquenyqä ätätä äqäkqe, nätmatqä iinġi iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäqkä anä iu pämä tqäutänġi gumbnuwiqä. (Ämaqä, hiŋuä-tqä iqu äqäkqä iu a ätäutqä iqu, kŋuä anġuanä mequanġqä.)

¹⁶ E äqumbiyänġani, ämaqä qua Jutiya pmeqe, qoqonä iunġqä zä maqänä uwqäpnġqä. ¹⁷ Ämaqä anä atääqä hevqä iu äpmamitätqä iqu, qua mänġi ikuapmäutäqänġani, iqu iqueqä nätmatqä anä yäpä inġisa

* 24: Makä 13:1-37; Lukä 21:5-36

witaŋgutqenqä kjuä mindqänqä itä, hämänänä zä wänqiyä. ¹⁸ Ämaqä, iqueqä wänuä iu äpmamitätqä iqu, iqueqä gquä quäuqä metnqä anjumä mäwqä yänqiyä. ¹⁹ Itanqa, apäkä äwqä-tänj iuaunqätä, ymeqä anjuänqä-tänj iuaunqätäni, zä maqänä mäwqä iqanqppenqe, huäqä kiinjä hunqeqä. ²⁰ Ga hiqä zä maqänä uwqe, yunuänqatä, Sämbatqä hiunji hapä pmeqänqatä, matimäuqä yätñqä diñqe, he Goti Hanjuwä Iquenqä tääqä tqäpnqeqä. ²¹ Itanqa hanj-iqä inga timäunice, naqänänj ämäwqätäuniceqä. Qua änyä qe ipäqäkqänqatqä tänqa ti täunqe, hanj-iqä tqutä asänänj matimäuqä iminqeqä. Qänakndanj-pqe, tqutä asänänj hñqu-pqe matimäuqä yäniqeqä. ²² Hanj-iqenqe, Naqä Iqu 'Wänqäpu wäniqeqä' ae ätkqeqä. Iqu iinjä mimäkqä-säpi, ämaqä eeqänä qui imäkñgäpäniñgä. Injqe Iqu qokä-apäkä Iqueqänqä atäunuä ikqä iquauñqä kjuä indqänätä, wänqäpu hiätñqä imäkäniqeqä.

²³ Inqanji ämaqä hui, 'He hiñuä qumbiyä! Kraisi ne ämineyätñqä Goti Iqu ique atäunuä ikqä iqu täqi äpmenä,' ä 'Näni äpmenä' etqanqppqe, he qätä mäwiyqä pa iqäpnqä. ²⁴ Ii tiinjä etanji. Ämaqä quangä-tqä hui ätimäupu, 'Nyi Kraisi he ämeyqänqä Goti Hanjuwä Iqu atäunuä änyikqä iqunjqä' etäpu, ämaqä kjuä iqä mapñqenqä, nätmätqä ämaqä mimäkqänänj huitañ-huitanji imäkpnuiqä. Quangä iinjä tqä iqua, ämaqä Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänqä atäunuä ikqä iquauñi, qäyasäqi ätuma wanä-tpu ipnuwiqä. Itanqa ämaqä huizi, 'Nyi hiñuä-tqä iqunjqä' ätäpu, asänänj imäkpnuiqä.

²⁵ Qätä nyipiyä! Nätmätqä ii ätimäuninqenqe, Nyi ae äyä etätñqeqä. ²⁶ Inji ämaqä hui, 'He hiñuä qumbiyä! Kraisi Iqu anj ävñqä imä äpmenä,' ä 'Iqu anj yäp äñgisa äpmenä' hitqanqppqe, qätä mäwiyqä pa iqäpnqä. ²⁷ Ämaqeupä Ymeqä Ekqä Iqu äpätnqänqanji, nyuauä itä qäukuä haqä yätuta we im-imä eeqänänj äunätñqä-pañi, Iquesañi, we asä iinjä hunäniqeqä. Inji ämaqä eeqänänj hiñuä qumbnuwiqä. ²⁸ Nätmätqä äpikonä pizqä witañqä iunji, yññä quvqä iqua äpäpu, äpputmäupu äñgnñqäuä.

²⁹ Itanqa, hanj-iqä naqänänj ae etqä iqua qäpu hiqanqanji, maqänänj mäptqä iqu hea äwitä, qanjuä iqu mäyänqä itä, qätäqueqä iqua qäukuä yätunji äväma, qua täu qiyäpäkñganquwänqä, ga nätmätqä yänänänqñqä qäukuä yätu äwiñuwi, ämeñä ipnuwiqä.† ³⁰ Inqanji Ämaqeupä Ymeqä Ekqä Iqueqä hiqñqe, qäukuä iu timäuqanqa, hueqä-himqä eeqänä qua täu äpmeñuwi, zä ipu zäaqä ätäpu, hiñuä tiinjä qumbnuwiqä. Ämaqeupä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvqä iu äpme, Iqueqä yänänänqñqetä, Iqueqä yoqä naqe motquetñqetä pqanqi qumbnuwiqä. ³¹ Itanqa hääwä naqänänj tqanqa, Iqu Iqueqä enätqä iqua qua manj eqiyänqä-pa äwäpu, qokä-apäkä Iqueqänqä atäunuä ikqä iu, aquvä maqäpnqä dowätäniqeqä" ätukqe.

³² "Itanqa he zä-eaqä iqu ämetquetñqenqä näqñqä mapiyä. Kiqä äpa iunji, eqä yqänä änyä, quwqä mñi änyä-hänj inqgäqe, näqñqä tiinjä iqäpnqä. Yunuä äqunätñqe qäpu eätä, mäptqä dnj hinätñqe, qäqi etanqiyqä. ³³ Asä iinjä, he nätmätqä Nyi etqäqä iinjä ii timäwäwanqñi äqumbiyänqanji, he näqñqä tiinjä hipnuwiqä. Ämaqeupä Ymeqä Ekqä Iqu äpätnqä anj hänaqä iu näwe tqäutangiyqä. ³⁴ Nyi he naqä-qakuä etqä. Ämaqä hea inqä pmappnuwä iqua, qu mapäkonqä yqänä pmetanquwänqä, nätmätqä eeqänänj timäuniceqä. ³⁵ Qäukuitä, quaeta,

† 24:29 Asayä 13:10; Joeli 2:10

qui imäknäniqeä. I etanji Nyaqä kukñui, qui mimäknqä yäniqeäqä” ätukqe.

³⁶ “Inäqce nätmätqä iini äknğa timäuniqä iinqe, ämaqä hñqu änyä maqñqä eänä. Ynaunjqä qäukuä yätutañä iquatä, Nyi Ymeqä Iqundäñi, ne änyä maqñqä eäjunä. Apıqu Iqueqä-kiuanänjqä. ³⁷ Noa iqu pmetanğa, huakä naqänänjä ätimäukqä-panä iini, Ämaqeudä Ymeqä Ekqä Iqu äpätñqänğani, asä iinjä timäuniqeä. ³⁸ Huakä naqänänji matimäuqä änä etanğani, qu ymisanjä änäpu, eqä änäpu, apäkä ämepu, apäkä yanä änyäpu, Noa iqu yimba paquvqanğanjä imäkqa äumiñwi. ³⁹ Qu nätmätqä timäutñqä iinqe maqñqä eäpu, iinjä iqa wätqätanğuwänğga, huakä naqänänjä ätimäutä, ämaqä eqänänjä iinjä iunji pizqä äpäckqeä. Ämaqeudä Ymeqä Ekqä Iqu äpätñqänğani, asä iinjä timäuniqeä. ⁴⁰ Ämaqä hñquaqu qeeqä wäunjuä iu äpmamisıyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hñque itmetä, hñqueni hiñuinä qunäniqeä. ⁴¹ Itanğa apäkä hiuaqu sngumetqä quqowä äqämısiyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hui itmetä, ga huiñi hiñuinä qunäniqeä. ⁴² Inji hiqä Naqä Iqu anğa pänıqätıyä maqñqä eänuwıtanı, he näwenyä imäknapu äñğuanä mimbıyä. † ⁴³ Itanğa he tiinjä-pqenqä knuä indqämıbiyä. Ämaqä anä-tänjä hñqu, ämaqä quwä-meqä hñquenyqe, ‘Iqu heatqä äsqueti pänqutıyä’ tä näqñqä ae eätqe, iqu hiñuä äñğua äqunätä, quwä-meqä iqu iqueqä anı qäyäpnasqıyätä, yäpä yänğisa päyätñqe, hiñuinä mäqunquä yänqıyä. ⁴⁴ İñinjqe, he-pqe näwınyä imäkmbu pmapiyä! Hea hñqueni, he ‘Tänğanqe mapqä yänqıyä’ knuä indqänätqätanğuwänğani, Ämaqeudä Ymeqä Ekqä Iqu äpänqıyä” ätukqe.

⁴⁵ “Wäunjuä-wıyqä, knuä äñğua äme, kiqä wäunui äñğua imäkqä iquenyqe, Nyi awä etmqe. Ämaqä naqä iqu, ämaqä iinjä iqueni, iqueqä wäunjuä-wıyqä iquau ämitä, iquauqä ymisanjä hea qayunänğnğa väniqä iinqe atäunjuä vänqıyä. ⁴⁶ Naqä Iqu äpäqe, iqueqä wäunjuä imıtätqä di hiñuä qunğanğani, iqu aquvänä yänqıyä. ⁴⁷ Nyi naqä-qakuänä etğänä. Ämaqä naqä iqu, iqueqä nätmätqä eqänänji ämitñqenqe, ique atäunjuä vänqıyä. ⁴⁸⁻⁵⁰ I etanğqä-qe, wäunjuä-wıyqä tqu, ‘Nyaqä naqä iqu maqänä mapqä yänqıyä’ knuä indqänätä, wäunjuä-wıyqä huizi iquau äpäsätä, itanğa buayätä eqätä ämaqä hiqıyqä imıtpqä iquatä äñmitätqe, hea hñqueni, iqu maqñqä eätä näwenyä mimäkñqä etanğani, iqueqä ämaqä naqä iqu anğı äpänıqeä. ⁵¹ Iqu quvqä e imäkqanğı äqunäqe, iqueni mñä ätävätä, ämaqä wopqä ipu kukñuinä tqä iquatä äpmamıtpqä iunqä huätä dowatäniqeä. Iqı äpmapiyänğani, knuä naqänänjä äqıyäpu, hiqanğ manğtäsqukuä mäuqäpnıwıqä” ätukqe.

25

Kukñuä ktqä, hitqä 10 iuaunjqä

¹ “Ga Ämaqeudä Ymeqä Ekqä Iqu äpätñqänğani, Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqe, apäkä hitqä hipa eqänjä iuaudä tiwiqä enqä-panı hiäniqeä. Ämaqä apäkä metñqä imäkñtätä äpätñqä iqanğı, iua iqutä ämımbñqä hiqi-tä ämäsäupu upnuwiqä. ² Apäkä iuatanjä hipa hñğinjä iua, knuä maiqe. Itanğa huizi iua, knuä äñğua meqä iuai. ³ Apäkä knuä maeqä iua hiqi-tä ämäsäupiıyı, ga olıpqä eqä aowä hiqi-tä anğı iquatımeıpu

ämäsäuqe, qäsä mäma mapqä ipnuwiqä. ⁴ Inäqe näqñqä epiyä iua, eqä-häkä iu equatimepiyi, quwqä hiqi-tä mäsaüqetä qäsä äma ppuwiqä. ⁵ Ämaqä apäkä metñqä iqu maqänä mapqanji, iua hiñuä hiqaqänqä ipiyi, hiqaqä wopnuwiqä. ⁶ Heatqä quaesqänqani, tääqe, 'Ämaqä apäkä metñqä iqu äpqiya. Iqutä mimbnqä ppiyä' tuäniqeqä. ⁷ Itani apäkä hitqä iua eeqänäñi ivatuwämbiyi, iuaqä hiqi-tä näwenyā imäkpuwiqä. ⁸ Apäkä maqñqä iua näqñqä iua-mānda tii tupnuwiqä. 'Neyaqä hiqi-te esuätñqä iqanji, olipqä eqä aowä hui nätappiyā.' ⁹ Inä tquanguwāngā näqñqä iua kimañi, 'Oeyqä' tupnuwiqä, 'Eqä tä, nenyqätä, henyqätä qäyunä maeqä eänä. Eqä miqä iquauñqä äwäpu, hiqe mbqä ipiyä.' ¹⁰ Itani apäkä maqñqä iua, eqä mbqä ipñqä uwqanquwāngā, apäkä metñqä iqu ätimäuqanqā, apäkä näwenyā imäkmpiqä iua, anä yäpā ingisa iquä anä ymisanä naqänäñi bnqä paquvqanquwāngā, qu qñqanä mäyepnuwiqä. ¹¹ Qänakndanji apäkä hitqä huizi iua äppiysi, tupnuwiqä. 'Naqä Iqukiyā. Si äpätnä, qñqanä nauteyā.' ¹² I tquanguwāngā, iqu kimañi tiñä tuäniqeqä. 'Nyi henyqe, tutqä qäpu änyä maqñqä eänänä.'"
¹³ Tiwiqä e ätuäqetani tii ätukqe. "Injitanji, hiqä Naqä Iqu äkñgati päniqenqä maqñqä eäñuwä-qae, he näwenyā imäknapu äñguänä mim-biyä."

Kukñuä ktqä, wäñuä-wiyqä mbqä mipñqä iquauñqä*

¹⁴ "Huizi, Goti Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqunä miqe, ii tiñä enqä-paniqä. Ämaqä hñqu kinämqä qanä wätñqä imäkñätäqänqani, iqueqä wäñuä-wiyqä iquauñi tääqä ätuätumetä, qu iqueqä nätmätqe miqäpñqä iquauqä hipa iu väniqeqä. ¹⁵ Iqu wäñuä-wiyqä iquauqä näqñqenqä iwäsäuqe, ga hñqenji mbqä kuapänä 5,000 ävätä, hñqenji inänänä 2,000 ävätä, itanqä yäpakä iqueni 1,000 äväqe, wäniqeqä.' ¹⁶ Ae uwqanqā, maqänänji wäñuä-wiyqä mbqä 5,000 ämetqä iqu mbqä wäñuä imäkätä, mbqä haqeqini, 5,000 inä meni qeqä. ¹⁷ Itanqā ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu-pqe, mbqä wäñuä inä imäkäqe, 2,000 inä meni qeqä. ¹⁸ Itanji ämaqä mbqä 1,000 ämetqä iqu äma äwätä, iqueqä ämaqä naqä iqueä mbqe, qua hovqä äptätä, imä zä pteäniqeqä.

¹⁹ Hea quäuqä ae äpäwqanqani, ämaqä naqä iqu anqumä äpäqe, iqueqä mbqä ävätqenqä näqñqä metñqä, wäñuä imäkqä iquau tääqä tuätumeniqeqä. ²⁰ Itanqā ämaqä mbqä 5,000 ämetqä iqu äpätä, mbqä 5,000 haqeqi hutäknä ämetqe, qäsä äma äpätä, tiñä tuäniqeqä. 'Ämaqä naqä iqukiyā. Si mbqä 5,000 ändapknijä. Hinuä qunyä. Nyi wäñuä imäkätmä, 5,000 haqeqi äyā ämeqeqä.' ²¹ Itani ämaqä naqä iqu tiñä tuäniqeqä. 'Si ämaqä äñguki eänä, wäñuä qäyunä imäkqukiyqä. Nätmätqä wänqä isua äñguänänä ämitqänä-qae, si nätmätqä kuapä misñqä atäñuä kimqänänjqä. Äpätnä, nyitä aquvänä yenqeqä' tuäniqeqä.

²² Ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu inä äpätä, tiñä tuäniqeqä. 'Ämaqä naqä iqukiyā. Si nyini 2,000 äyā ändapknijä. Hinuä qunyä. Nyi wäñuä ämitmä, kiqä haqeqini 2,000 inä äyā ämeqeqä' tuäniqeqä. ²³ Itani ämaqä naqä iqu tiñä tuäniqeqä. 'Si ämaqä äñguki eänä, wäñuä qäyunä imäkqukiyqä. Nätmätqä wänqä isua äñguänänä ämitqänä-qae, si nätmätqä kuapä misñqä atäñuä kimqänänjqä. Äpätnä, nyitä aquvänä yenqeqä' tuäniqeqä.

* 25:13 Lukä 19:11-27

²⁴ Itanji ämaqä mbqä 1,000 ämetqä iqu-pqe äpätä, tii tuäniqeqä. 'Naqä iquki, nyi sinyqe näqñqeqä. Si ämaqä tnänänänä iqukiyqä. Ämaqä hñqua wäunuä iu ymisanä vowä ämäuepqe ptqukiyqä. Ämaqä hñqua kuä uwqä tnämäwäpqueñi, kiqä näänqe mequkiyqä. ²⁵ Si suqä iinjä iquki etanji, nyi zä itmä, tqä mbqä 1,000 qua hovqä iu zä äptekqä-qae, ga täsuwänä' tuäniqeqä. ²⁶ I tquanqa, naqä iqu kimanji tiinjä tuänqiyä. 'Si wäunuä-wiyqä quvqä enyqä iqukiyqä. Nyinyqe, si näqñqä ae eänjä. Nyi ämaqä hñqua wäunuä iu ymisanä vowä ämäuepqe ptqunjqä. Ämaqä hñqua kuä uwqä tnämäwäpqueñi, kiqä näänqe mequnjqä. ²⁷ Si näqñqä iinjä eänji, nyaqä mbqe, kiqä pñqä wiqä iunji, sunjqä pñqä maeqä ikñjäwä? Iinjä imäkqä-säpi, nyi anqumä äpmqänqanji, nqä mbqä qäyünänjitä kiqä haqeqinjitä meqäminjqä.' ²⁸ Itanji wäunuä-wiyqä huizi iquauñi, 'He mbqä 1,000 ämotaupu, ämaqä mbqä 10,000-tänä ique wipiyä' tuäniqeqä. ²⁹ 'I tiinjä etanji. Ämaqä nätmätqä-tänä eeqänänä iquauñi, nyi hui anqñi vqanqa, qu kuapanänjä-tänä hipnuwiqä. I etanji, ämaqä nätmätqä maeqä eä wänqäpu ämenuwä iquauñi, nyi anqñi ämotaumqänä. ³⁰ Itanqa wäunuä-wiyqä quvqä tquenji, he yäpaqä ingisa anä hiawiqä ingisanqä huätä dowatpiyä. Iqi äpmamipqä iqua, hiquanjä manqtäsqukuä ämäupu, knjä qäkmanqppnuwiqä' tuäniqeqä" ätukqe.

Ämaqeuaqä Ymeqä Ekqä Iqu ämaqeua iwäsäuniqenqä

³¹ "Ämaqeuaqä Ymeqä Ekqä Iqu anqñi äpätqänqanji, yoqä naqä-tänä äpätä enätqä eeqänänä iquatä anä pñnuwiqä. Itanqa Iqu Iqueqä yoqä naqä motquetñqe, ämiqä iqueqä zä-hawä iu pmeniqeqä. ³² Inqanji hueqä-himqä eeqänänji Iqueqä hñjuä iqi tqäuwqanqunwänqä, Iqu iquauñi iwäsäutä hñquaqñu mäqäqasäueniqeqä. Yaqueqä miqä iqu sipsipqä iquatä, meme iquatä ämäqäqasäuetñqä-pa, i imäkäniqeqä. ³³ Iqu sipsipqä iquauñi ämuangisa, itanqa meme iquauñi qunamäuwqänqisa, mäqäqasäueniqeqä.

³⁴ I imäkäqetanji, Ämiqä Naqä Iqu ämaqä iqueqä hipa ämuangisa tqäutanqunwä iquauñi tiinjä tuäniqeqä. 'Nqä Apiqu he anqñu emäkätñqä ae etkqeqä. Iqu nätmätqä anqñuänänji quae änä imäkätäqänqä, henynqä näwenyä imäkekqe, he mapñqe, Iqunä ämitñqä yäpä tänggisa yap-piyä. ³⁵ Ii tiinjä etanqiyä. Nyi buayä dä pmetanqanji, he buayä äyä ändapminjuwiqä. Nyi eqä manqä pmetanqanji, he eqä äyä ändapminjuwiqä. Nyi ämaqä hueqä-himqä huitanunä etanqa, he Nyinji hiqä anä iunqä ändma äuminjuwiqä. ³⁶ Nyi qäkä mäyäuqä itanqa, he qäkä äyä ändapminjuwiqä. Nyi yaqä witanqanji, he äyä äminyiminjuwiqä. Nyi guä pmetanqanji, he äpäpu hñjuä äyä ämanqänminjuwiqä' tuäniqeqä.

³⁷ I tquanqa, qokä-apäkä jänänä iqua kimanji tiinjä tupnuwiqä. 'Naqä Iqukiyä. Si buayä dä pmetanqnä hñjuä äkqänätanä, äknqa äktapminquäwä? Si eqä manqä pmetanqnä, eqä äknqa äktapminquäwä? ³⁸ Si ämaqä hueqä-himqä huitanänänqñi äkqänätanä, neqä anä iunqä, äknqa äktma äuminquäwä? Si qäkä maiquki etanqnä, qäkä äknqa äktapminquäwä? ³⁹ Si yaqä witanqnä ä guä pmetanqnä, äpätanä hñjuä äknqa ämakqänminquäwä?' tupnuwiqä.

⁴⁰ Itanqa Ämiqä Naqä Iqu kimanji tiinjä tuäniqeqä. 'Nyi anqñä naqä-qakuänänä etqänä. Nätmätqä eeqänänji, he Nyaqä guäkautä, napqautä iwimäkmiqqe, qu yoqä maeqä qäyä etanqñä-qe, iinjä he Nyi nyimäkminjuwiqä.'

41 Inŋaŋi Iqu ämaqä hipa qunamäuqängisa tqäutanguwä iquau tuäniqeqä. ‘Henyqe, Nqä Apiqu, “Qu qui imäkmbñqäüa” ae ätkqeqä. He tä maiusqänänjä äsänqeuŋqä huätä upuiyä. Tä äsänqä iqu, Setänä iqenqätä, iqueqä enätqä iquauŋqätä näwenyä äsanä. 42 Ii tiinjä etanŋiyä. Nyi buayä dä pmetanŋani, he buayä mänapqä äyä imiŋuwiqä. Nyi eqä manqä pmetanŋani, he eqä mänapqä äyä imiŋuwiqä. 43 Nyi ämaqä hueqä-himqä huitanŋunä etanŋa, he Nyiŋi hiqä anä iunqä mändma mäwqä äyä imiŋuwiqä. Nyi qäkä mäyäuqä itanŋa, he qäkä mänyiyätqä äyä imiŋuwiqä. Nyi yaqä äwitmä ä guä-pqä pmetanŋani, he mäminyqä da äyä imiŋuwiqä’ tuäniqeqä.

44 I tquanŋa iqua-pqe kimaŋi tiinjä tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä. Si buayä dä pmetanŋnä, ä eqä manqä pmetanŋnä, ä, hueqä-himqä huitanŋanŋuki etanŋnä, ä qäkä maiquki etanŋnä, ä yaqä witanŋnä ä guä pmetanŋnä, hiŋuä äkqänätanä yätämäkqä makiyqe, äkŋŋa imiŋquäwä?’ tupnuwiqä.

45 Itanŋa Ämiqä Naqä Iqu kimaŋi tiinjä tuäniqeqä. ‘Nyi aanä naqä-qakuänänjä etqänä. Nätmätqä eeqänänŋi he Nyaqä guäkaütä napqautä yoqä maeqä inäsquauŋi miwimäkqä imiŋuwi, iinjä he Nyi-pqe mänyimäkqä äyä imiŋuwiqä’ tuäniqeqä. 46 Ämaqä tqua äwäpiyi, haŋä-iqä qäpu maeqä eniqä di ämepu pmeŋnuwiqä. Iinjä etanŋi qokä-apäkä jänänjä iqua, haŋä hea ique-ique pmeqe ämepu pmetpnuwiqä’ ätukqe.

26

*Ämaqä naqä iqua, Jisasi Ique päkŋŋä ätkuwiŋqä**

1 Jisasi Iqu kukŋuä tä eeqänä qäpu ätuäqetani, Iqueqä wänuŋänqä ämotquamiŋqä iquauŋi tiinjä ätukqe. 2 “He näŋŋqä äyuwänä. Hiunŋi hŋquacu yqänä äwinä. Inŋaŋi hiunŋi naqänänjä Pasopa iqu timäunŋiyä. Hiunŋi iqu ätimäuqanŋani, qu Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqueni, mäkä-hunqä iqua zä-huätätä huepŋqä wipnuwiqä.”

3 Hea asä qänŋani, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä Käyäpasi iqueqä anä iqi aquvā äqänŋuwi. 4 Iqua kukŋuä ätqämanäpu, “Ne Jisasi Ique maŋŋqä itmetanä pizqä päsatunŋue, äänä imäkätunquäwä?” ätŋuwi. 5 “Ämaqe hiŋuä änaqänäpu mäkä ipäqiyŋenŋe, ne suqä iinjä, hiunŋi naqänänänŋa mimäkqä yatunŋueqä” ätŋuwi.

Apäkä hui, eqä jinaŋä-weqe, Jisasi Iqueä nyuänŋiu equatekŋenŋä†

6 Jisasi Iqu anä-himqä Betani, Saimonä Wänyimänŋueä‡ anä iu äpmamiŋqe. 7 Iqu buayä gmanätqätanŋa, apäkä hui hikä häkä eqä jinaŋä-weqä inqä hŋqu, äma äwimetä, Iqueüä nyuänŋiu equatkqe. Häkitä, eqä jinaŋä-weqetä, kiqä mbqe naqänänŋi. 8 Iqueqä wänuŋänqä ämotquamiŋqä iqua e äqumbiyi, äwqä tnänä imäkäpu, “Eqä jinaŋä-weqe, hiŋŋi qui sunqä imäkqiyä? 9 Ii eqä jinaŋä-weqe, mbqänqä imäkätä, mbqä naqänänjä ämetä, ämaqä nätmätqä maeqä iquau mäwqä sunqä iqiya?” ätŋuwi.

10 Jisasi Iqu iquauqä kukŋuŋqä näŋŋqä eä, iquauŋi tiinjä ätukqe. “He apäkä täsiŋi, haŋä-iqe sunqä vqäüä? Ii suqä äŋŋuänänŋi nyimäkqiyä. 11 Ämaqä nätmätqä maeqä iqua hesä anänŋi, hea ique-ique äyä äpmeŋäuä. Itanŋi Nyi hesä anänŋi, hea ique-ique mäpmeqä imqänä. 12 Apäkä ii eqe

* 26: Makä 14:1-2; Lukä 22:1-6; Jonä 11:45-57 † 26:5 Makä 14:3-9; Lukä 7:36-50; Jonä 12:1-8 ‡ 26:6 Saimonä iqu hiŋuqänänŋi wänyimänŋqä-tänä äpmamiŋqä etanŋi, qu iqueni “Wänyimänŋueä” ätumiŋuwi.

änjiquatqe, ii Nyaqä huiwi qua ptnäniqä iinqä näwenyā inyimäkqiyā. ¹³ Nyi naqä-qakuänä etqänä. Qu qua eeqänänjä iunqä äwäpu, kuknuä änguä we-hunqä-täni awä ätuäkipiyänqani, apäkä täsi inyimäkqenqe awä inä tqänqeqä. Inji qu iinqä hui mimäuqä ipnqenqä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueni, himä-wiunqä iquau vätnqä ätukqenqä[§]

¹⁴ Inqani wäunüä imäkqä 12 iutanjä Jutasi Iskarioti iqu, hiqäva-imäkqä naqä iquauqä ätukqe. ¹⁵ Iquau äwimeqe, yatnqä tiinjä äwikqe. “Nyi Jisasi Ique he hitapmqe, he nätmätqe äkitanji dappnqäwä?” Yatnqä vqanqänqä, qu mbqä-hiki, 30 qe äwikuwi. ¹⁶ Itanji Jutasi iqu, Jisasi Iqueni ämaqä iquau vätnqe, hänaqenqä qävqä yätnqä ipäqäkqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä wäunüä yätquakä iquatä, ymisanjä yäpakä änguwänqanqä^{*}

¹⁷ Hiunji bretqä yenüä qo matäuqä bnqä iquauqä hiunji kinganänjä iqueni,[†] wäunüänqä ämotquaminqä iqua Jisasi Iquenyqä äpäpu, yatnqä tiinjä äwikuwi. “Si hiunji naqänänjä Pasopa iutanjä buayä dnqe, ne näwenyänji, äsqi imäkekiyatunqäwä?”

¹⁸ Iinjä tqanguwänqä, Iqu tii ätukqe. “He anä-himqä yäpä inqisa äpaquväpu, ämaqä iinjä ique hinüä äqumbiyi, tii tupiyä. ‘Ämotqueqä iqu “Tupiyä” ätätä änanöwatqiyä. ‘Hea Apiqu Nyinyqä atäunüä ikqe, ae qäqiqi quvepqangi, Nyitä Nqä ämaqä iquatä, hiunji naqänänjä Pasopa iutanjä ymisanjä natunqe, tqä anä iu nanqunä” ätqiyä, ‘tupiyä” ätukqe. ¹⁹ I tqanqä, iqua Jisasi Iqu ätukqä-pa, Pasopa iutanjä ymisani näwenyā qe imäkekuwi.

²⁰ Awiyqä ae eqanqä, Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä 12 iquatä ymisanjä bnqä äpmakuwi. ²¹ Qu ymisanjä ängmanäpiyänqani, “Nyi naqä-qakuä etqänä. Hesanjä hnq Nuyni, himä-wiunqä iquau nyivänqiyä” ätukqe.

²² I tqanqä äwipiyi, äwqä hanä vqanqä, qu hnqunä-hnqunä yatnqä wipnqä ipäqäkuwi. “Naqä Iquki, Si e ätnji, ii nyi ma! Qäyutanä?”

²³ Kimanji Iqu tiinjä ätukqe. “Buayä hevqä täu, Nyitä anä ämeququä iquenä, ämaqä Nyi himä-wiunqä iquau nyivätnqä iqu, heyaqä awä iqisanjä hnquvqä. ²⁴ Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji äpakonänqiyä ätkqä-pa, Iqu e päkonänqiyä. Itanji Ique himä-wiunqä iquau vätnqä iquenyqe, iqueni hanä-iqä naqänänjä wimenqiyä. Ämaqä iinjä imäkätinqä iqueni, känai maunyqä-säpi, ii änguä hitäninjä” ätukqe.

²⁵ Jutasi, ämaqä himä-wiunqä iquau vätnqä ikqä iqu, Jisasi Iqueni, yatnqä tiinjä äwikqe. “Ämotqueqä iqukiyā. Si e ätnji, nyi ma. Qäyutanä?” E tqanqä kimanji, “Si e ätnji qeyqä” ätukqe.

²⁶ Iqua ymisanjä ängmanäpiyänqä,[‡] Jisasi Iqu bretqä hnqu ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “änguiqä” ätuäqe, äkutätä, wäunüänqä ämotquaminqä iquau ävqäwätä, ätukqe. “He ämepu biyā. Tä Nqä huiwiqä.” ²⁷ Itanji Iqu wainqä-eqä-häki ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “änguiqä” ätuäqe, iquau ävätä ätukqe. “He eeqänänji, eqä tä bnqeqä. ²⁸ Tä Nqä häneqä, he yätamäkqä heyätinqä kuknuä guä mäsaunqä iyyqä. Ämaqä kuapänänjä iquauqä suqä quvqe, huätä mamäutnqe, Nyaqä häneqe, iuänqiyä. ²⁹ Nyi

§ 26:13 Makä 14:10-11; Lukä 22:3-6 * 26:16 Makä 14:12-26; Lukä 22:7-38; Jonä 13:1-17:26

† 26:17 Quväukuä ique-iqueni, Israitqä iqua bretqä yenüä qo matäuqä änäpu hiunji 7 äpmaminuwi. Hiunji kinganänjä iunji, qu hiunji enätqä ämaqä päsqä iqu Israitqä iquauqä kaqä-kawäka mapäsqä ämäwqätäukqenqä knüä ämepu buayä naqänänjä änninjuwi. Ii hiunji Pasopayi. ‡ 26:26 Makä 14:22-24; Lukä 22:17-20; 1 Korinä 11:23-26

he etqänä. Nqä Apiqunä miqä iu wainqä-eqä änyä-hänä hesä anä naniquänqanqe, Nyi wainqä-eqä anqumñi manqä imqänä” ätukqe.

³⁰ I ätuäqetani, qu apqä ätpiyi, anä-himqä iu äväma, qoqonä Olipä iunqä äukuwi.

Jisasi Iqu Pitä iqueni, “Nyi Iquenqe änyä maqñqeä’ ttñqinyä” ätukqenqäš

³¹ Inqani Jisasi Iqu iquauñi ätukqe. “Tänqa heatqeuni, nätmataqä nyimeqanqutqetani, heqä Nyinyqä quuvqä heqiyqä mäñdi päwiñqiyä. Ii Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunä, tiñä ätä äqänänqä-payqä.

‘Nyi sipsipqä-miqä ique päkmqänä. Iiñä imäkqanqmdqänqa, sipsipqä iqua zä im-imä wepnuwiqä.’*

³² Itanqi Goti Hanjuwä Iqu, Nyi anqi nyivauqumuatqanqa, Nyi qua Galili iunqä hiñuiqä emanniqeä” ätukqe.

³³ I tquanqa Pitä iqu ämävaqce, “Iqua eeqänä nätmataqä kimeqanqutqeta quwqä quuvqä heqiyqä mäñdi qäyä äpäwiqanquti, nyi iinä miqä da ymqänä” ätukqe.

³⁴ I tquanqa Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuänä äktqänä. Heatqä tqeñi, kukutakisqä äkaka matqänqa, si Nyinyqce, ‘Iquenyqä maqñqeä’ hñquaqui-hñqce tutñqinyä” ätukqe.

³⁵ I tquanqa Pitä iqu ämävaqce, “Qäyä eänä. Si äpäkonqti, nyi-pqe anä päkoneñqeä. Nyi Sinyqce, ‘Iquenyqä maqñqeä’ matqä imqänä” ätukqe. Itani wäunqanqä ämotquamiñqä eeqänänä huiziqua-pqe, inyänä ätkuwi.

Jisasi Iqu, Gesemäniu Goti Iquenyqä tääqä ätkqenqä†

³⁶ Inqani, Jisasi Iqutä, iquatä, ‘Gesemäniyqä’† ätmiñuwä iu ätimäupiyi, Iqu iquauñi tiñä qe ätukqe. “He täqi pmapiyä. Nyi tääqä tmqä, näñinqä umqänä.” ³⁷ I ätuäqce, Iqu Pitä iquesä, Sepri iqueqä hikñä iquaquisä itmeqe, nänä qe äukuwi. Itani Iqu änä mäwimänqä itä, Iqueqä äwqce hanä kiñä äwikeqä. ³⁸ Inqani Iqu iquauñi, tiñä qe ätukqe. “Hanä-iqä tqi, Nyaqä qeqä-quuvqä tämñi imbätäumäqä-qae, ae qäqi äpäkonmqä iqä. He täqi äpmapu, quvqä nemeqenqe anqguä äminyänä.” ³⁹ I ätuäqce, näñdi ti äwäqce, Iqueqä hiñui qua bu eäqce, tääqä tiñä ätukqe. “Nqä Apiquki, hänaqä-pqä hui inä etanqutqce, häkä hanä-iqä-tänqä tqi huätä mäñdäwä. Iñäqce änyinqä Nyaqeuni, qäyä etanquti, äkiñqä Saqeunä isñqeä.”

⁴⁰ Iiñä ae ätuäqetani, Iqu Iqueqä ämaqä iquauñqä anqi äpäqce, hiqäqä witanqä äqunäqce, Pitä iqueni tii ätukqe. “Änäñänqäwä? He Nyitä anäñi, wänqäpu mämiñqä iquwiuä? ⁴¹ Yamwiqä iqe, he mäñdi maekit-tqiyqä yätñqä iñqce, he äminyäpu tääqä tupñqeä. Hiqä quuvqce, qäyunä imäkñqänqä wiñqanqutqä-qe, huiwi yänänänqñqä maeqeä” ätukqe.

⁴² Iqu anqumä äväma äwäqce, tääqä tiñä ätukqe. “Nqä Apiquki, häkä hanä-iqä-tänqä tqi, huätä mäñdautñqä etanqutqce, kiqä hanä-iqce, Tqä äkiñqä iunä mamqänä.”

⁴³ Itanqa iquauñqä anqumä äpäqce, iqua hiñuä kukuänqä wiyqanqi hiqäqä witanqä äqunqce. ⁴⁴ Iqisanji Iqu iquauñi anqumä ävämani, tääqä yäpaki, kiñqanänä iquaqu ätkqä-pa, ätkqce.

§ 26:30 Makä 14:27-31; Lukä 22:31-34; Jonä 13:36-38 * 26:31 Sakätiyasi 13:7 † 26:35 Makä 14:32-42; Lukä 22:39-46 ‡ 26:36 Yoqä ‘Gesemäni’ kiqä quati tiñji. ‘Zä-olipqä häkuwi quqowä päsqä.’ Ii olipqä wäunqä iu, qoqonä Olipä iu äwomiñqce. § 26:39 Matiu 20:22; Jonä 18:11; Itkimäqä 16:19.

⁴⁵ Qänakndanji Iqu Iqueqä ämaqä iquauñqä anju äpawäqe, ätukqe. “He hiqaqä yqänä äwiñuwi, hapä äpmeñauä? Qätä nyipiyä. Amaqeuqä Ymeqä Ekqä Ique, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauqä hipa iu wipñqe, ae qäqiyqä. ⁴⁶ He pämä äpmepe awanä! Hiñuä qumbiyä. Huiziuqä hipa iu nyivatñqä iqu, ae qäqi ätimäutñqä iqiyä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueni, himä-wiuñqä iquau äwikqenqä*

⁴⁷ Jisasi Iqu kukñuä ii yqänä tätqätanjanj, Jutasi ämaqä 12 iquautanä iqu äpkqe. Iqutänj, ämaqä kuapänänj, ipäqäyunjätä, jävqätä a äqätqa äquvepkuwi. Ämaqä iquauñj, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, qokä-apäkä iu miqä huiziquatä ändowatkuwi. ⁴⁸ Qu änyä upñqä imäknäpiyanjanj, täkqä-tqä iqu, huiziquauñj tii ätukqe. “Nyi ‘Ämaqä Tqueyqä’ etätmi, kikiyä äwunñgundi, he Iqueni a kiqätñqe.” ⁴⁹ Qu ätimäupiyyi, Jutasi iqu Jisasi Ique maqänä äwimeqe, “Ämotqueqä Iqukiyä, heatqevqä” ätuätä, manñawiu kikiyä äwunñqe.

⁵⁰ Itanji Jisasi Iqu iqueni, “Näueqä iquki, nätmätqä si imäktñqä äpñj, imäkiyä” ätukqe.

Inñanji ämaqä iqua äppiyyi, Jisasi Ique a qe äkiqätkuwi.

⁵¹ Ique kiqätqanñuwänña, Jisasi Iqueqä ämaqä hñqu, iqueqä ipäqäyunj ämākāqiyäqe, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä wäunñuä-wiyqä hñque, qätä mñä hämähä ätqavämäukqe. ⁵² I imäkqanña, Jisasi Iqu iqueni tii ätukqe. “Tqä ipäqäyunj, kiqä anj iu anji qupuiseyä. Ämaqä ipäqäyunj itä mäkä äumbqä eeqänänä iqua, ipäqäyunj iutanä päkombnuwiqä. ⁵³ Si tiñññqä maññqä enñä? Nyi Nqä Apique yatñqä vqanñndqe, Iqu enjätqä kuapänä 50,000 iquauñj, yätamäkqä nyipñqä ändowatññqiyä. ⁵⁴ Itanñqä-qe Nyi iññä imäkqanñndqe, kukñuä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänñqe, qäyunänj äänä timäuniqätiyä? Iqueqä bukä iunñj, ‘Nätmatqä tä, Nyi nyimenñqiyä’ ätä äqänänä” ätukqe.

⁵⁵ Ique a kiqätqanñuwä iquauñj, Iqu tiññä ätukqe. “He ipäqäyunjätä, jävqätä a äqätqa äpquwi, ämaqä äpäsätä quwä-meqä hñque a äkiqätätqanñuwä-pa, Nyi-pqe, iññunä etanñqä anññiqätqäuä? Hiunñj eeqänänä iunñj, Nyi hiqäva-imäkqä anj ququawä iu äpmamä, qokä-apäkä iu ämotquetqätanjanj, inña manñiqätqä, sunñqä itqanñuwäwä? ⁵⁶ Nätmatqä eeqänänä ii, hiñuä-tqä iqua kukñuä äqiyäpu ekuwä ii, qäyunä imäkätñqä ätimäuweqä” ätukqe.

Itanji wäunñanñqä ämotquaminñqä eeqänänä iqua, Jisasi Ique zä äväma äwekuwi.

Käyäpasi iqu, Jisasi Ique kukñuä ämitkqenqä†

⁵⁷ Ämaqä Jisasi Ique a äkiqätukuwä iqua, Iqueni Käyäpasi hiqäva-imäkqä naqä iqueqä anj iunñqä qe ätuma äukuwi. Iqññj, kukñuä-suqenñqä näññqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä, aquvä äqambu äpmaminñuwi. ⁵⁸ Pitä iqu Jisasi Ique kinä-nänj ti äwivändqa äpätä, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä anj täknä yäp äñgisa äpaquväqe, “Jisasi Iqueni nätmätqä äkitanñj wimeñqutiyyä” tä, ämayukä-imanñqä iquatä anä äpme, hiñuä äqunä äpmaminñqe.

⁵⁹ Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä naqä huiziquatä, Jisasi Ique pizqä päkññqä diñqe, quanñqä tññqä hñquau tääqä ätuätumepu, Iqu suqä quvqä hui imäkqanñqä qävqä iminñuwi. ⁶⁰ Ämaqä

* **26:46** Makä 14:43-50; Lukä 22:47-53; Jonä 18:1-11 † **26:56** Makä 14:53-65; Lukä 22:63-71; Jonä 18:12-14,19-24

kuapanä äpäpu, Iquenyqä quangä täqisqanquwä-qe, ämiqä naqä iqua, Ique pizqä päkpnqä iinqe, qakui mämäqumueqä ikuwi. ⁶¹ Qänakni, ämaqä hñquaqu äpäsinyä, tii ätukiyi. “Ämaqä Tqu, ‘Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anj äpnetmä, hiunji hñquaqui-hñquenyä anji mätmqänä’ ätkqeqä” ätukiyi.

⁶² I tqanğiyänğa, hiqäva-imäkqä naqä iqu pämä ätqäuqe, Jisasi Ique yatnqä tiinjä qe äwikqe. “Iquaqu e ätqiyl, änäängä? Si kima matqä isnqätanä?” ⁶³ Itanği Jisasi Iqu kuknuä hui matqä ikqe. Itanği hiqäva-imäkqä naqä iqu tii ätukqe. “Si kuknuä naqä-qakuänänjinä nattnqä iinqe, nyi Goti Hñä äpmeñqä Iqueqä yoqä iutanä yatnqä äkiyqänä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-quki eänä, ä Kraisi, Goti Iqu ne äminesnqä atäunüä äkikqä Iqukitanä?”

⁶⁴ I tqanğa, Jisasi Iqueuä kimani, “Si e ätnj qeyqä. Nyi he etqänä. Qänakndanj, he Ämaqeuaqä Ymeqä Ekqä Iqu, Yänänäqñqä-tänj Iqueqä hipa ämuangisa pmetanği hiñuä qumbnuwiqä. Itanğa Iqu qaquvqeu pmeqä qäkuä yätuta quvqanği, qumbnuwiqä” ätukqe.

⁶⁵ Käyäpasi iqu i tqanği äwiyäqe, äwqä tnänj winganği, iqueqä gquä quäuqä äpisätä, tii ätukqe. “Iqu Goti Hanjuwä Iqu enqä-pa timäutnqä tqanği, äyä äwiyänunä. Ne Ämaqä Tqueqä suqenqä awä natpnqe, ämaqä hñquaunqä qävqä miqä yatunqeqä. ⁶⁶ Ne Ique änä-änä imäkatunqenqe, he knüä äänä hiyqiyä?” ätukqe.

I tqanğa qu kimani, “Iqu suqä quvqä-tänju-qae, äpäkonätñqeqä” ätukuwi. ⁶⁷ E ätupiyi, qu Iqueqä himä-hiqumuanj iu makukuä äqutäupu, aanj kuapanänj äpäkminjuwi. ⁶⁸ Inğanj iqua äpäsäpu tii ätukuwi. “Si Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu atäunüä äkikqä Iquki, hiñuä natiyä. Ämaqä tä äkpäsquwä iqua, tqukuakä?” ätukuwi.

Pitä iqu, ‘Nyi Jisasi Iquenyqä mañqeqä’ ätkqeqä[‡]

⁶⁹ Asänğanj, Pitä iqu yäpaqä mängisa, anj ququawä iqi äpmaminqe. Apäkä wäunüä imäkqä hui, iqu-tänj qäqi äpätä, “Si Jisasi Galilisanj Iqutä anä äpmetqänjiyiqä” ätukqe.

⁷⁰ Itanği Pitä iqu ämaqä eqänänj iquauqä hiñuä iqisanj, “Oeyqä. Si kuknuä tä ändnj, nyi mañqeqä” ätukqe.

⁷¹ Itanği iqu äwäqe, täknä hävqä iu miqä iquauqä anj iu ätqäuminqe. Iqinj apäkä wäunüä imäkqä hui, ique hiñuä äqunäqe, ämaqä qäqi pmetanğuwä iquauñj, “Ämaqä tq, Jisasi Nasäretqätanğ Iqutä anä äpmetqänjiyiqä” ätukqe.

⁷² I tqanğa, Pitä iqu anğumñj, “Oeyä” ätukqe. “Nyi aanj naqä-qakuänänj ätqänä. Ämaqä Iquenyqe, änyä mañqeqä eänänä.”

⁷³ Qänaki wänqapñj, ämaqä qäqi ätqäuminjuwä iqua äpäpu, ique ätukuwi. “Naqä-qakuänänjçä. Si Ämaqä Iqutä anä äpmeñjuwä iquautanğ iqukiyqä. Ne tqä quväki äkiyätanä, näqñqä ämequnä.”

⁷⁴ I tqanğuwänğa, Pitä iqu kukñui, yänänäqñqä tiinj ätukqe. “Aanä naqä-qakuä etqänä. Nyi Ämaqä Iquenyqe, mañqeqä. Nyi kuknuä naqä-qakuä matqä iqanğndqe, Goti Hanjuwä Iqu hanj-iqä qävä dapänä.” Iqu kuknuä qäpu ae tqanğa, maqänänj kukutakisqä äkakä qe ätkqe.

⁷⁵ Asä qänğanj, Pitä iqu Jisasi Iqueqä kukñui, “Kukutakisqä äkakä matqänğa, si Nyinyqe, ‘Mañqeqä’ hñquaqui-hñque ttñiqä” ätukqenqä knüä indqänäqe, yäpaqä mängisa äwäqe, knüä naqänänj äqäkqe.

27

Pailoti iquenyqä ätuma äukuwiñqä*

¹ Zä ae äveqanğa, hiqäva-imäkkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä huiz-iquatä, Jisasi Ique pizqä päkpnqä kukñuä imäkkuwi. ² Itañi qu Ique guä äkiqiyäupu, kiyapqä kinğanänä Pailoti† ique wipñqä ätuma äukuwi.

Jutasi iqu imäkkqenqä‡

³ Jutasi, ämaqä Jisasi Ique himä-wiunqä iquau äwikqä igu, qu Jisasi Ique kukñuä ämitäpu, "Iqu äpäkonänqiyä" tqanquwi näcñqä ämêqe, iqu suqä ii ikqenqä womba ämetä, mbqä-hikä hiqäva-imäkkqä naqä iquatä ämaqä miqä huiziquatä äwikuwi, anğı äma äukqe. ⁴ Iquau äwimeqe, tiñä ätukqe. "Nyi suqä quvqä ae imäkkqeqä. Ämaqä nyi he etapqä Iqu, suqä quvqä mimäkkqä itñqä-queqä."

⁵ I tqanğa, qu kimanı, "Ii nätmatqä neqä hmanjqä. Tqä dutanänjqä" ätukuwi.

⁶ Itañi Jutasi iqu mbqä-hiki, hiqäva-imäkkqä anä ingisa ätnämawani, ävama äwäqe, iqueqä-kiuä guä äqupuäqänğqe.

⁷ Hiqäva-imäkkqä naqä iqua mbqä-hikä iini ämapiyi, ätkuwi. "Mbqä tä ämaqä pizqä päsqä iutañä-qae, ga ne mbqä hiqäva-imäkkqä anitanıtä pnqä qäsä maeqä yatunqeqä." ⁸ Itañi qu kukñuä imäkkpiyi, mbqä iqueni ämaqä qua qondä imäkkqä iqueqä qua hñqu, ämaqä kinä nändanä iquau qua ptepnuwänqä mbqä qe ikuwi. ⁹ Iiññqe, qu "Qua häñqeqä" änyuätmiñuwi, täñga-pqe inä ätqä äwätqänäuä. ¹⁰ Iiñä etanğı, kukñuä hñqu Goti Iqu hiñuä-tqä Järämai iqueqä manä iu hiñuiqänä ätimäuekqe, ii naqä-qakuä ätimäukqe. Ii tiyi.

"Mbqä hikä kuapänäni 30, Israitqä iqua ämaqä tqe mbqä ipnuwänqä atañä ikuwi, qu ämepu, Naqä Iqu nyi ändkqä-pa, ämaqä qua qondä imäkkqä iqueqä quae mbqä ikuwi."§

Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiñuä iqi ätqäukqenqä*

¹¹ Jisasi Iqu Pailoti iqueqä hiñuä iqi tqäutangğa, Pailoti iqu Iqueni yatñqä tiñä qe äwikqe. "Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqukitanä?"

E tqanğa kimanı, "Si e ätñi qeyqä" ätukqe.

¹² Itañi hiqäva-imäkkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä huizi iquatä, qu Jisasi Iquenyqe, "Suqä quvqä iñä-iñä imäkkätñqeqä" tuätqätanğuwänğa, Iqu kukñuä hui kimanı, mätquä ikqe. ¹³ Iiñä etanğı Pailoti iqu Iqueni yatñqä äwikqe. "Änäänğä? Kukñuä eeqänänä tä Sinyqä äquvepqe, qätä mäwiñqä injinyä?"

¹⁴ Yatñqä i vqanğa, Jisasi Iqu kimanı mätquä ikqe. Iiññqe, Pailoti iqu yäñuä itä, kñuä kuapänä indqänğqe.

¹⁵ Quväkuä ique-ique, Pasopa imäkkäpiyanğani, Israitqä iqua, ämaqä guä äkiqiyäuepqa hñque atäñuä iqanğuwänğa, kiyapqä naqä iqu iqueni ewewqatmiñqeqä. ¹⁶ Jisasi Iqu Pailoti iqueqä hiñuä iqi ätqäukqä quvüküä iqueni, ämaqä suqä quvqä huiziquau ämäwqätäuä, aanä naqänänä imäkkqä hñqu guä äpmamiñqe. Iqueqä yoqe, Jisasi Baräpasi ique. ¹⁷ Qokä-apäkä iqua aquvü ae äqänätanğuwänğa, Pailoti iqu iquau

* 27: Makä 15:1-20; Lukä 23:1-25; Jonä 18:28-19:16 † 27:2 Pailoti iqueni, Romätanä miqä kinğanänä Sisa iqu qua Jutiya iu kiyapqä kinğanänä pmetñqä atäñuä ikqe. Israitqä iquau miqä eeqänänä iqua, kiyapqäeqä yäpä iqi äpmamiñuwi. ‡ 27:2 Wäunquñqä 1:18-19 § 27:9-10

Järämai 32:6-9; Sakätiyasi 11:12-13 * 27:9-10 Makä 15:2-5; Lukä 23:3-5; Jonä 18:33-38

yatnqä tiinjä qe äwikqe. “Henyqä pätnqä ewewqatmqä dinqe, tquenyqä hingiyä? Nyi Jisasi Baräpasi ique ewewqatmqätanä, ä Jisasi, ‘Krais iqueqä’ ätätqänuwä Ique ewewqatmqätanä?”¹⁸ Israitqä iquau miqä iqua, Jisasi Iqu yoqä naqä metgätangqenqä äwqä quvqä imäkäpu ätuma äpkuwinqe, Pailoti iqu näqñqä eä, yatnqä i äwikqe.

¹⁹ Pailoti iqu zä-hawä iwäsäuqänqä iu pmetanqa, iqueqä apäki kuknuä iquenyqä tiinjä ätätä ändowatkqe. “Nyi Ämaqä Jänänä Iqueni wätqä äqunänqä-qae, hanä naqänänä änyiyqiyä. Inji si Iqueni, quvqä hui mitqueqä panä.”

²⁰ Inäqe hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä iquatä, qu qokä-apäkiuqä kjuä iunji hinji-hinj i wimäkäpu, “Baräpasi ique dowatänä, Jisasi Ique pizqä päkiyä” tupñqä imäkkuwi. ²¹ Itanji kiyapqä kinganänä iqu, iquauñi yatnqä angumä, “Ämaqä tquaquisani, nyi äkisque hewasqiyäwqatmqä hingiyä?” tquanqa, iqua manji tiinjä ätukuwi. “Baräpasi iquenyqeqä.”

²² I tqanguwänqa, Pailoti iqu yatnqä tii äwikqe. “I etangutqe, nyi Jisasi, ‘Krais iqueqä’ ätätqänuwä Iqueni, äänä imäkmqenqä enjiyä?”

I tquanqa, iqua kimanji, “Iqueni, zä-huätatä hueyä” ätkuwi.

²³ Ga Pailoti iqu ämävauqe, “Sunqäwä? Iqu suqä quvqä äki imäkätñqäwä?” ätukqe.

Injä ae ätquanqa, qu aanä yänänäqñqä ätkuwi. “Iqueni, zä-huätatä hueyä.”

²⁴ Pailoti iqu qokä-apäki, iqueuä kukñui qätä mäwiyqä ipu, mäkä naqä timäutñqänänä ikutängangji näqñqä eäqe, iqu eqä hui ämeqe, iqueqä hipae, qokä-apäkä iquauqä hinjä iqisa asñä äqängqe. Injä itä, tiinjä ätukqe. “Ämaqä Tqu äpäkonätä häneqä iuätñqä iqe, nqä hmanjqä. Ii hieqä.”[†]

²⁵ I tquanqa kimanji, qokä-apäkä eeqänäñi, “Quvqä tä, nesä, näyaqä ymeqä-pqä iquatänji, qäyä witätñqeqä” ätukuwi.

²⁶ I tqanguwitanji, iqu Baräpasi iqueni, iquauñqä hinjuinä qe äqunawatkqe. Itanqa Jisasi Iqueni, mäkä-iqä iqua täuatätäu iqanguwänqa, iqu ämaqä zä-huätatä huepnqä iquau äwikqe.

²⁷ Kiyapqä kinganänä iqueqä ämaqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueni, kiyapqäeqä anä iunqä ätuma äwäpu, mäkä-iqä huizi iquau-mända ique qäuiqä mamäupñqä tääqä ätuätumakuwi. ²⁸ Inganji iqua Ique mäñdi äkittqiyäpu, quangä ämiqä naqä enqä-pa hiätñqä tii imäkkuwi. Iqueqä gquä quäuqä huätä äquvätäpu, hänesqä hñqu ämiqä naqä iqua ipnminuwä itanji ämepu äwiptkuwi. ²⁹ Itanqa guä yänä-tänji äkuiyäpu, nätmätqä ämiqä naqä iquauqä yñqa enqä-pa imäkäpu, Iqueqä nyuänju ämuasmäwiyäpu, jävqä hñqu ämepu Iqueqä hipa ämuangisa a ämuätäpu, qonä äwoktäpu, “Israitqä iquauqä Ämiqä Iquki, ne hageqä ämakmäuqunä” ätuäpu, tä sisäwqä äwiminuwi. ³⁰ Qu quangä e iwimäkäpiyitanji, Ique makukuä äwquväuqutäpu, jävqä iqueqä hipa iu a ämuätukuwi ämotaupu, Iqueqä nyuänju äpäkminuwi. ³¹ Qu mäñdi e äkittqiyepiyitanji, gquä hänesqe huätä äquvätäpu, Iqueqä qäki angji äwiyätäpu, zä-huätatä huepnqä ätuma äukuwi.

Jisasi Iqueni zä-huätatä äuekuwinqä[‡]

[†] 27:24 Pailoti iqu iqueqä hipae asñä äqänätä kuknuä i ätukqe, kiqä quati asänänjqä. [‡] 27:31 Makä 15:21-32; Lukä 23:26-43; Jonä 19:17-27

³² Qu e äwäpiyänggani, mäkä-ıqä iqua, ämaqä anä-himqä Sairini iutañä Saimonä ique hinuä äqumbiyi, iqu Jisasi Iqu zä-huätatä hunätñqe, äma wätñqä kukñuä ätuätumakuwi. ³³ Qu äupiyyi, anä yoqä Golketa qunätangqä iu ätimäukuwi. Yoqä iinj, kiqä quati, 'Ämaqä nyuänjä-yänñqä.' ³⁴ Iqinj, täñä-hunqe Iqueqä huiwiunji wipti iqiyätñqe, qu Jisasi Iqu nätnqä diñqe, wainqä-eqetä, marasinqä zä iqetä yuqui-yaquı imäkäpu äwikuwi. Iqu mäjñä-mäjñgäjñqä itä, manqä ikqe. ³⁵ Mäkä-ıqä iqua Ique zä-huätatä ae äuepiyyi, Iqueqä gguetä, ämuasmäjñqetä iwäsäupu, kikinä mapñqä häñä ikuwi. ³⁶ Iqi häñä ämiqämanäpu, ämaqä hui äpäpu, Ique yätamäkqä vqäjñqä hinuä äqumbu äpmaminjuwi.

³⁷ Iqueqä nyuänjä haqeqäjñi, qu kukñuä ämitkuwä iqu ätäpu äqiyekuwi. "Tä Jisasi, Israitqä, İquauqä Ämiqä Naqä Iqueqä." ³⁸ Jisasi Iqu-täjñä qäqıqıñi, ämaqä äpäsäsinyä quwä-meqä hñquaquinjñi, zä-huätatä äuekuwi. Hñquenjñi, hipa ämuanjgisa äuepu, hñquenjñi qunamäuqäjñgisa äuekuwi.

³⁹ Ämaqä iqi äpäwäpiyyi, qu nyuänjä ptqä äqiyäpu, Iquenjñi tä sisäwqä äväpu, tii ätukuwi. ⁴⁰ "Si, 'Nyi hiqäva-imäkqä anji äpnetmä, hiunji hñquaquı-hñquenyä anji mätqunñqä' tqä-qukiyyä. İnjñi Si Tqä-täuä yätamäkqä yqä inyä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquki etanjutqe, zä-huätatä äunäjñitanjñi, äyaqäsqäjñga biyä" ätukuwi.

⁴¹ Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukñuä-suqenjñä näqñqä iquatä, qokä-apäkä miqä huiziquatäjñi, qu-pqe Ique tä sisäwqä inä äväpu, tii ätnjuwi. ⁴² "Iqu ämaqä huiziuñjñi häñä iqumuätätñqä-qe, Iqueqä-kiuänjñi häñä miqumuätñqä iqiyä. Iqu Israitqä iquau Miqä Naqä-qu etanjutqe, ga zä-huätatä äunäjñqetanjñi, äyaqäsqäjñga pqañguti, ne Iquenyqä quuvqä hiqiyatunquänänjä. ⁴³ Iqu 'Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä İqunñqä' ätätñqeqä. İnjñi Iqu Goti Hanjuwä İquenyqä quuvqä eqiyätñqä İquvqä. Goti Iqu İquenyqä äwinğanjutqe, täñga yätamäkqä vätnqänänñqä" ätnjuwi. §

⁴⁴ Ämaqä quwä-meqä Jisasi Iqu-täjñä qäqıqı äuekuwä iquaqu-pqe inä itquesinyä, kukñuä quvqä ätukiyyi.

*Jisasi Iqu äpäkongqenjñä**

⁴⁵ İtanjñi hiunji quemisqäjñgani, qua eeqänänjä iunji, hea äwäkqe. Mäptqä äwitñqä qäqä ti pmetanjñi, we anji äunğqe.

⁴⁶ Mäptqä äwitñqä qäqä ti pmetanjñi, Jisasi Iqu tääqä yänänäqñqe, tii ätkqe. "Eli! Eli! Lema säpäktani?" Kiqä kukñuä quati tiinjñi. "Nqä Goti İqukiyä! Nqä Goti İqukiyä! Si sunqä nyivquatämäunyä?"

⁴⁷ Ämaqä qäqıqı ätqäumuñjuwä hñqua, kukñuä tä qätä äwipiyyi, "Ämaqä Tqu, Laisa İquenyqä tääqä ätqiyä" ätkuwi. ⁴⁸ İtanjñi maqänänjñi, ämaqä qutanä hñqu tnänjä äwäkqe, yaanñuä hñqu ämeqe, wainqä-eqä iu äyeqe, wainqä manğua İnganjñi, iqu jävqä iu ävätäutä, Jisasi Iqu nätnqä äwikqe. ⁴⁹ İ imäkätqätanjñi, huizi iqua İquenjñi, "Qaiyä" ätukuwi. "Laisa iqu äpätä İquenjñi yätamäkqä ävänqutiyä, mäwqä yänqutiyä? Hinuä äqänänä äpmenä."

⁵⁰ İnganjñi Jisasi Iqu tääqä yänänäqñqä anğumä ätäqe, Iqueqä hindñä-meqe äwquatämäuqe, äpäkongqeqe. ⁵¹ Asä qäjñgani, yuä naqänänjä

§ 27:43 Ämaqä miqä iqua e ätkuwi, qu Apqä Bukä 22:8 İquenjñä kñuä indqänäpu ätkuwi.

* 27:44 Mäkä 15:33-41; Lukä 23:44-49; Jonä 19:28-37

hiqäva-imäkqä anä yäpā ingisa imaknminqä iqu, hitunüä yätuta ingi- ingi äpkngja äpäwiqe, hñquaqu qe imäkngqe. Itanga quae yäunüä-yäunüä itā, hikā naqā hñqua qe äqiyāmisqānggqe. ⁵² Itani hikā hovqā āmaqā pizqā eminüwā iunji, Goti Iqu qñqanā äutäutā, Iqueqā āmaqā ae äpäkonquwā hñquau angi ävauqumuatkqe. ⁵³ Qu qua äptekuwā iu ävämapiyi, qānakndanji Jisasi Iqu anqumā ävauqanqā, qu Goti Hanjuwā Iqueqā anā-himqā Jerusālemā yäpā ingisa äpaqukuwi. Iqinji, āmaqā kuapānānā iqua, iquauñi hinüä äqunqūwi.

⁵⁴ Mākā-iqā Jisasi Ique hinüä äqumbu äpmaminüwā iquatā, quwqā ämiqā iquā, qua yäunüä-yäunüä iqanqgetā, nātmatqā ätimäuqanqgetā hinüä äqumbiyi, zā kiñjā wiñganqgi, tiñjā ätnqūwi. “Naqā-qakuānāñqā. Ämaqā Tqu, Goti Hanjuwā Iqueqā Ymeqā Iqueqā.”

⁵⁵ Qu Jisasi Ique i itqueqanqūwāngga, apākā kuapānānā iua-pqe, kiñjā qāqiqi ätqäupu, hinüä inā äqunminüwi. Qu Jisasi Iqu Galili iu ävameqanqgetañi, Ique yätamäkqā äväpu, qānaki äwivändkuwā iuayi. ⁵⁶ Iuauqā awā iqisanji, tā Mäliya anā-himqā Maktälatanā iiyi. Itanga huizi, Mäliya Jemisi iqueqätā Josepā iqueqätā kånaiyi. Itanga huizi, Sepri iqueqā ymeqā iquaquiyqā kånaiyi.

Jisasi Iqueqā huiwi, pñqā ekuwiñqā†

⁵⁷ Mäptqā äwitñqā ti pmetanqani, mbqā-tāñjā hñqu anā-himqā Arāmātiya iutanā, iqueqā yoqe Josepā iqu äpkqe. Iqu Jisasi Iqueqā kukñuā iu qānaknā iqā-que. ⁵⁸ Iqu Pailoti iquenyqā äwäqe, yatñqā ävātā, “Nyi Jisasi Iqueqā huiwi, āma umqā hinüinā nqinyā” ätukqe. I tquanqā, Pailoti iqu iqueqā mākā-iqā iqua, Jisasi Iqueuā huiwi ique wiññqā ätukqe. ⁵⁹⁻⁶⁰ Itani Josepā iqu huiwi āma äwäqe, yuā anqūānāñjā quāuqā hñqu ämetā, huāqā äutāqe, iqueqā-kiuā pñqāñqā mñjā hñjā ätāñakqā ique yäpā ingisa qe ekqe. Iñjā ae eāqe, iqu hikā naqānāñjā hñque, huaqā-huaqā ämiqā äpātā, hovqā manā iu äpmäveqa äukqe. ⁶¹ Mäliya Maktälatanā iisā, Mäliya huizi iisā, iuauqā āmaqā qua pñnātanqgā qāqiqi hinüä äqunqinyā äpmaminüyi.

Mākā-iqā iqua, qua hovqā iu hinüä äqumbu ätqäuminüwiñqā

⁶² Hiunji nātmatqā Sämbatqā hapā pmeqānganqā hukiki imäkqā iqu qäpu eäqetanji, awinganji hiqäva-imäkqā naqā iquatā, Parisi iquatā, Pailoti iquā kukñuā tññqā äukuwi. ⁶³ Qu iquenji, tiñjā qe ätukuwi. “Ämaqā naqā iqukiyā. Ne Ämaqā Quanqā-tqā Iqueqā kukñuā hñquenyqā kñuā äneyqiyā. Iqu yqānā äpmeqānganji, ‘Hiunji hñquaqūi-hñque päwqanqanji, Nyi anqumā ävamniqeqā’ ätkqeqā. ⁶⁴ Inji āmaqā qua pññqā tāunji, hiunji hñquaqūi-hñquenyqanqā, qu qñqanā anqūāñjā ptäueññqā tuätñqeqā. Iqueqā wäunüñqā ämotquetñqā iqua äpäpu, Iqueqā huiwi quwā āma äwäpu, qokā-apākā iquauñi, Iqu qua iutanji anqumā ae ävauqeqā’ ätupqe, ii quvqeqā. Quanqā änyā-hñjā e ätpqe, qu Iqu kukñuā quanqā hinüiqāñjā ätminqā iunji, ämäwqätäupñqāuā” ätukuwi.

⁶⁵ Kimañji Pailoti iqu iquanñi, tiñjā qe ätukqe. “Ämaqā qua äptññqā iunji hinüä äqumbu tqäupñqe, mākā-iqā hñquau itmepu, hovqā iu pmäukuā yāññāñqñqā ptäpñqā hiqā enqā iunā imäkpiyā” ätukqe.

⁶⁶ Iqu e tquanqā, iqua Ique qua äptekuwā iunqā äupiyyi, hikā qua hovqā iu pñnātanqgā iquenji hiqñqe pmua imäkäpu, mākā-iqā iqua hinüä äqumbu tqäutpñqā ätqätekuwi.

† 27:56 Makā 15:42-47; Lukā 23:50-56; Jonā 19:38-42

28

Jisasi Iqu anji ävaukqenqä*

¹ Sämbatqä hiunji hapä pmeqä ae äpäwqanğa, hiunji kinganänğä iqueni, mäptqä timäutnğä qäqä etanğa, Mäliya Maktälatanğä iisä, Mäliya huizi iisä, iuaqu qua äptekuwıu hiñuä qunıyınqä qe äpkıyı. ² I pätkätanğiyänğa mağanänji, ekä nağanänğä hñqu ikqe. İi tiñğä etanğiyä. Naqä Iqueqä enätqä hñqu qäukuä yätuta äquvepätä, hikä ique kunmä-kunmä ämiqe, hikä iqueqä haqeqı äpmaminqe. ³ Enätqä iqesani we nyuauä iqäqä enqä-panğä äñngqe. İtanğa iqueqä gquä quäuqä, qäpaiqä hiwiyä-häukuä enqä-panıqä. ⁴ Mäkä-iqä, hiñuä äqumbu ätqäuminıuwä iqua, qu iquenyqä zä ipu, yäñuä-yäñuä ipu, ämaqä ae äpäkonğuwä enqä-panğä-qua ekuwi.

⁵ Apäkä iuaqu äwimeqanğiyänğa, enätqä iqu iuaquini ätukqe. “Qe zä miqä panyinyqä. Nyi näqnqeqä. Qe Jisasi, zä-huätatä äuequwä Iquenyqä qävqä iynğä äquvepqinyqä. ⁶ Iqu hiñuiqänä ätkqä-pa, ae ävauqeqä. Täqi mäwiqä eänä. Iqu äwiñqeu qunıyınqä binyqä. ⁷ İtanğa qe mağanä äwäsinyä, Iqueqä wäñuänğä ämotquetnğä iquau tiñğä suinyqä. ‘Iqu qua äptequwä iutanı ae ävauqeqä. Tiñğä-pqä inänjğä. Iqu henı hiñuiqä eväma, Galili iunğä äwqiyä. He Ique hiñui, iu qumbnğäuä ätqiyä’ suinyqä. Nyi kukñuä tä hitmqä äquvepqeqä” ätukqe.

⁸ İuaqu zä kiñğä äwiñngqä-qe, yeeqä nağanänğä ikiyı. Mağanänji qua äptekuwä iu ävamanı, Iqueqä ämaqä iquau suinyqä tnğğä qe äukiyı. ⁹ Hänäqä awä iqini, Jisasi Iqu iuaqui äwimeqe, “Ziñuitänjğä” ätukqe. İtanı iuaqu Iqu-tänğä qäqıqı äwiyi, Iqueqä yukıu ä äkiqätäsinyä, Ique qonğä äwoktäukiyı. ¹⁰ İnğanı Jisasi Iqu iuaqui tiñğä qe ätukqe. “Qe zä miqä panyinyqä. Äwäsinyä, Nqä guäkau suinyqä. Qu Galiliunğä äwäpu, iunı hiñuä nğämbnğeuä” ätukqe.

Mäkä-iqä iquauqä kukñuñqä

¹¹ Apäkä iuaqu yğänä wätqätanğiyänğa, mäkä-iqä, hiñuä äqumbu ätqäuminıuwä iutanğä hñqua, Jerusälemä yäpä inğisa äpepiyi, hiqäva-imäkqä naqä iquau, nätmätqä eeqänänğä i timäuqanğqenqä ätukuwi.

¹² İtanı hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä aquvä äqänäpu kukñuä imäkpiyi, mäkä-iqä iquau mbqä kuapanänğä äväpu, ti ätukuwi. ¹³ “He tiñğä tquäpnqe. ‘Iqueqä wäñuänğä ämotquetnğä iqua heatqanğa äpäpu, ne hiqäqä witaunğua, Iqueqä huiwi quwä äma äwquwiqä.’ ¹⁴ İtanğa kiyapğä kinganänğä iqu kukñuä tä qätä wıyqanğa, hanğä-iqä memeqä yätnğä, ne iqueni kukñuä hanğä ätuätanä imäkatunqeqä” ätukuwi.

¹⁵ İtanı mäkä-iqä iqua mbqä ämapiyı, ämaqä naqä iqua ätukuwä-pa ikuwi. İñı İsraitqä iquauqä awä iqisanı, qu kukñuä tä ätqä äpätkänıwı, tənğa täsuänä.

Jisasi Iqu, Iqueqä kukñuä yäpakä ätukqenqä†

¹⁶ İnğanı Iqueqä wäñuänğä ämotquaminğä 11 iqua, qua Galiliunğä qanğä äwäpu, qoqonğä Jisasi Iqu ätukqä iu ätimäukuwi. ¹⁷ İqini qu Ique hiñuä äqumbiyı, qonğä äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäukuwi. İñäqe qutanğä hñqua İquenqe, knuä hñquaqı indqänminıuwı.

¹⁸ Jisasi Iqu qäqıqı äpätä, iquauñı tiñğä ätukqe. “Nätmatqä eeqänänğä qäukuä iutä, qua täutä mimqe, Goti Hanjuwä Iqu Nyi yoqä naqetä,

* 28: Makä 16:1-11; Lukä 24:1-12; Jonä 20:1-18 † 28:15 Makä 16:14-18; Lukä 24:36-49; Jonä 20:19-23

yänänäqnetä ändapqeqä. ¹⁹ Iiñiqe, he hueqä-himqä eeqänänjä iunqä awäpu, qokä-apäkä iunji, Nyaqä ämaqä hipñqä motquapiyã. He iquaunji, Apiqueqä yoqeu, Ymeqä Iqueqä yoqeu, Dñä Äñguã Iqueqä yoqeu, asñä qäpñqeqä. ²⁰ Itañga qu qänaknä ipñqä diñqe, kukñuã eeqänänjä Nyi 'Iiñä-iñä imäkpnuwänqeqä' etqäqe, he ämotqueqäpñqeqä.

Kukñuã tiññqä kñuã metpñqänänýã. Qua tqü qäpu heniqenqe, Nyi hiunji eeqänänji, hesã anã pmetmqänã" ätukqe.

Kukñuä änguä we-hunqä-täni, Makä iqu äqäkqe Yätamakqä kukñuä hiñuiqänä iquvi

Makä iqueqä kukñuä kinganänä tii ätqi. Tä, Jisasi Kraisi, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenqä kukñuä änguä we-hunqä-tänä, iquvi. Bukä tqenji, ne hiñuä tiñä äqunätqänu. Jisasi Iqu yoqä naqä, yänänäqñqä-tänä-qu eä, wäñuä äki-äkitañi Imäkqä-que. Iqu qokä-apäkä iu ämotquetä, dnj quvqä iquau huätä ändowatätä, qokä-apäkiuqä quvqe, huätä äwivquatämäuminqänqanji, Iqueqä yoqä naqetä, yänänäqñqetä, hiñuä äqunätqänu. Iwä Iqu, Kiuäñi, yoqä tiñä änyütngqce. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqunqä. Ga iqu tii ätkqe. Iqu Iqueqä hänä-pmeqe äwinyätä, ämaqä kuapänänä iu mbqä imetqä äpkqe. (10:45)

Makä iqu, Jisasi Iquenqä tiwiqä kuapänänä, Iqu wäñuä imäkminqenqä itäqä-qe, tiwiqe, Jisasi iqu qokä-apäkiu ämotquaminqenqce, kuapänänä, miqä iminqe. Kinganänä Makä iqu tiwiqe, Jonä asñä-qäyqä iqueqä wäñuiñqätä, Jisasi iqu asñä ämakqeuñqätä, Setänä iqu Ique yamwiqä äwikqeuñqätä ikqe. Qänakñi ne hiñuä tiñä, äqunätqänu. Jisasi Iqu, ämaqe hanjä-iqä huitanä-huitanä metqätanquwinqce, qeqä äwutätä, qunji ämotquaminqce. Iqu wäñuä ipäqäkqänqanji, wäñuäñqä ämotquaminqä iqua, nätmätqä tqeqä, quatinqä änyä maqñqä eminjuwä-qe, qeici-qeicini, qu näqñqä ämakuwi.

Qänakñi ämaqe, Jisasi Iquenqä himä-wiunqä ipu, Iquenji hanjä-iqä kuapänänä äwiminjuwi. Kukñuä änguä we-hunqä-täñi, Makä iqu äqäkqe, tiwiqä yäpaki, Jisasi iqu apäkonätä, anji vaukqenqä ikqe.

*Jonä asñä-qäyqä iquenqä**

1 Kukñuä änguä we-hunqä-tänä tä, Goti Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iquenqä kukñuä nyuänjiyi. 2 Itanqanji Goti Iqueqä kukñuä hiñuä-tqä Asayä iqu, ätätä tuwanjuä äqäkqä-panä ekqe. Iqu tii ätkqe.

“Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukñuä ämapqä hñque, Si hiñuiqä kimetñqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetñqänänäyä.

3 Ämaqä hñqu anjä avñqä näunda manä yänänäqñqä tii ätätqäuä. “Naqä Iqueqä hänaqe, näwinyä imäkpiyä. Itanqa hänaqe, änguä jänä imäuepu, ga Iqu iu pätnqänänä!””†

4 Inä etanji Jonä iqu anjä avñqä iunda ätimäuä äpme, ämaqä asñä äqiyätä, qokä-apäkä iunji, kukñuä tii ätuminqe. “Goti Iqu äwqä hanjuä imäkñätä, heyaqä suqä quvqe huätä maemäutñqä iinqe, heqä kjuä äkunmäknäpu, hiqä suqä quvqe ävquatämäupu, asñä mapiyä” ätuminqe.

5 Itanqanji ämaqä, qua Jutiyatanä kuapänänä, ä anä-himqä Jerusälemä pmeqetä, Jonä iqu kukñuä tqanqenqä äpäpu, qätä äwiminjuwi. Iwä qu quwqä suqä quvqenqä awä tqanquwänqca, Jonä iqu eqä Jotänäñi, asñä äwqäkqe. 6 Jonä iqueqä qäki, kametqä aa äyäuä, itanqa yaqueqä huiwi, aquvü ämuäsämäuminqce. Iqueqä ymisanji, awikätä wiyä-mäkñuä anjitä ätätä, änninqce. 7 Itanqanji iqu kukñuä awä tii ätuminqe. “Ämaqä nyaqä tuwii qänaki pätnqä Iqu, Naqä nyi ämanqutäuä yänänä Iquvi. Nyi Iqutä

* 1: Matiu 3:1-12; Lukä 3:1-18; Jonä 1:19-28 † 1:3 Malakai 3:1; Asayä 40:3

asänänä ma, oee. Ä nyi änguänänunä ma, qua iqi äpäwitmä, Iqueä yukä ämuasmänqä guä ämäsanänqce, huätä ewamqce, änä maeqä enä. ⁸ Nyi asni, qanyä egetänä eqiyätñqce. Mä Iqu asni, Goti Iqueqä Dñä Änguitänä eqiyäniqeqä” ätuminqce.

Jonä iqu, Jisasi Iqueni asnä äwqäkqenqä†

⁹ Qu iinjä itqätanguwängani, Jisasi Iqu anä-himqä Nasäretqä, qua Galili iuta äpkqce. Iqu äpqanqa, Jonä iqu, Iqueni eqä Jotänäni, asnä äwqäkqce. ¹⁰ Jisasi Iqu eqä mäunda ti iwunqa äpeyätäqängani, Iqu qäukuä qñqanä hutängangi äqunqce. Qñqanä äutänäqce, Dñä Änguä Iqu, Iquenyqä yññä-heeqä enqä-panä pñangi äqunqce. ¹¹ Inqani kukñuä qäukuä haqä yätutani, “Si Nqä Ymeqä naqä-qakuä Iqukiyqä. Nyi Sinyñqä aanä kuapanä änyinätqänä” tqangi äwikqce.

Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwiminqenqä‡

¹² Inqa qängani, Dñä Änguä Iqu, Jisasi Iqueni anä avqñqä dunqä ätuma äukqce. ¹³ Jisasi Iqu nämñi, hiunji 40 äpmakqce. Iqu hiunji e pmetängani, Setänä, Goti Iqueqä himä-wiunqä iqu, Jisasi Iqu suqä quvqä imäkätñqä yamwiqä äwiminqce. Yññä-tänä hiveqä-yaqceqä hiqiyqä iquatänä pmetangi, enätqä iqua äpäpu, yätamakqä äwikuwi.

*Jisasi Iqu, Galiliunji wäunüä ipäqäkqenqä**

¹⁴ Jonä iqu guä ae äpmetanqa, Jisasi Iqu qua Galili ätimäuqce, Goti Iqueä kukñuä we-hunqä-tänñqä ti ätukqce. ¹⁵ “Goti Iqu kukñuä ätätä ekce, tä qänqa qce ätimäuqiyä. Goti Iqunä miqce, qäqiqi äpqi. Heqä knuä äkunmäknäpu suqä quvqenqä ävquatämäpu, kukñuä äñguä we-hunqä-tänä täunqä quuvqä heqäpiyä” ätukqce.

Jisasi Iqu, hämapäkä piqä hñquau tääqä ätuätumakqenqä†

¹⁶⁻¹⁷ Jisasi Iqu, eqä-huänä Galili manä iu ikitä, ämaqä hämapäkä-piqä Saimonä, ä Endru gueqi äwindäukqce. Inqceqi hämapäkä qacetä hämapäkä pitqätanginyä äqunäqce, Iqu ingueqini, “Niyitä anä äwätänä, ga Nyi qeni, ämaqä-piqenqä näqñqä äqesapätmä, itanqa ämäqesquamqänä” ätukqce. ¹⁸ I tquangänä, iquaqu, hämapäkä qae iqi esinyä, Jisasi Ique qänaki äwivändkiyi.

¹⁹ Itanqa Jisasi Iqu hmbu ti äwäqce, Sepri iqueqä hikñä Jemisi, Jonä gueqi, imätquauqä yimba iu äpmanyä, hämapäkä-piqä qae guä ktäpitqätanginyä äwimakqce. ²⁰ Iqu ingueqini iqi äwimetä, tääqä tqunqä, iquaqu kaniquesä, itanqa ämaqä mbqänqä wäunüä anä iminuwä iquautä, yimba iu ävämesinyä, Ique qänaki äwivändkiyi.

Ämaqä dñä quvqä-tänä hñquenyñqä‡

²¹ Iqua anä-himqä Kapänamä yäpä ingisa ekuwi. Itanqa Jisasi Iqu, Sämbatqä hiunji hapä pmeqä inqani, Goti Iqueä kukñui, anä aquväñqä iuta näqñqä äwikqce. ²² Iqueä kukñui, gokä-apäki qätä huitanänänä äwipiyyi, knuä kuapanä ämepu, “Iqu, ämaqä Goti Iqueqä kukñuä-suqenqä näqñqä iqua enqä-pa matqä danä, yoqä naqä-tänä-qu ätqiyä” äñguwi. ²³ Inqani, ämaqä dñä quvqä-tänä anä aquväñqä yängisa äpmaminqä hñqu ämävauqce, awqä ti ätkqce. ²⁴ “Jisasi Nasäretqätanä Iquki, Si squä

† 1:8 Matiu 3:13-17; Lukä 3:21-22 § 1:11 Matiu 4:1-11; Lukä 4:1-13 * 1:13 Matiu 4:12-17; Lukä 4:14-15 † 1:15 Matiu 4:18-22 ‡ 1:20 Lukä 4:31-37

nemäktŋqäwä? Si ne qui nemäktŋqä äpŋätanä? Nyi Sinyqe näqŋqä enänä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ämaqä Jänänänä Iqukiyqä” ätukqe.

²⁵ I tquanğa, Jisasi Iqu, dnä quvqä iqu kukŋuä hui matqä yätŋqä, “Qäyä eänä!” ätuätä, “Ämaqä iquesanĭ, tängisa huätä timäuvä!” ätukqe. ²⁶ I tquanğanĭ, dnä quvqä iqu, ämaqä iquenĭ vänyqä yänänäqŋqä ämiqe, ‘zääqä’ ätäqe, ämaqä iquesanĭ huätä qe ätimäukqe.

²⁷ Iinä timäuganğqenqä yäunä ipu, “Tä änänqäwä? Ämaqä Tqu, squä-tänä-qutiyä? Iqu yänänäqŋqä-tänä-qu eä, kukŋui, änyä-hänä huitanä hui änatqiyä. Iinä ma, Iqu dnä quvqä-pqä duŋi, ‘Huätä timäupiyä!’ tquanğqe, qu Ique qätä äwiyqäüä” ätŋguwi. ²⁸ Itanĭ kukŋuä Jisasi Iquenyqä, “İ iqiyä” ätnäkiqanğuwitanĭ, qua Galili iunä-pqe, maqänänä qätä äwikuwi.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hŋquautä, äŋguä iwimäkkqenqäš

²⁹ Qu anä aquväqŋqä iuta ätimäwanĭ, Saimonä, Endru gueqiyqä anĭunqä jänänä äukuwi. Itanğa Jemisi, Jonä gueqi qutä anä äukiyi. ³⁰ Qu Jisasi Iquenĭ, “Saimonä iqueqä apäkiyqä känäi, tänä-yaqä, huiwä dnä tnänä wiyqanğĭ äwinä” ätukuwi. ³¹ Iqu qätä ii äwiyäqe, iinyqä äpeyäqe, hipa a ämäwqätätä, pämä ävauqumuatkqe. Iqu ii iqanğa, tänä-yaqe qäpu ekqe. Itanğa ii qunĭ, ymisänä häkiyä äyäwqikqe.

³² Mäptqä ae äquvqanğanĭ, ämaqä tänä-yaqä-tänä, ŋŋ ämaqä dnä quvqä huitanä-huitanä tqäuqe, Jisasi Iquenyqä ätuma ätimäukuwi. ³³ Inğanĭ ämaqä anä-himqä iutanĭ, eeqäpnä anä ququawä iqĭ ätimäukuwi. ³⁴ Inğanĭ, tänä-yaqä-tänä iquauŋi, Iqu äŋguä iwimäkätä, itanğa dnä quvqä iquauŋi, huätä ändowatkqe. Dnä quvqä iqua, Iquenyqä näqŋqä epiyä dutanĭ, qu Ique kukŋuä hui mätkuä danä ipŋqenqe, Iqu iquauŋi, “Qaimbiyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, qua Galili iu ikäminqenqä*

³⁵ Zinüä matqä, hea yqänä witanğanĭ, Jisasi Iqu ävamämä, ämaqä maeqä kiuänänä imŋqä äwäqe, Goti Iquenyqä tääqä ätminqe. ³⁶ Iqu e pmetanğa, Saimonä iquätä, iqueqä käyämaqä iquatänĭ, Jisasi Iquenyqä qävqä ikäkuwi. ³⁷ Qu Ique äwimapiyi, “Ämaqä eeqänänĭ, Sinyŋqä qävqä ikitqänäuä” ätukuwi.

³⁸ Qu ii tquanğuwänğanĭ, Jisasi Iqu, “Nyi wäunüä tä qenqä äpqä-qae, anä-himqä huiunqä-pqä inä watunqueqä. Ga ämaqä anä iunä-pqe, Goti Iqueä kukŋuä awä inä tumqänänyä” ätukqe. ³⁹ Iinä etanği, Iqu, qua Galili iu ikitä, quwqä anä aquväqŋqä iuta, Goti Iqueä kukŋui awä ätuätä, dnä quvqenĭ, huätä ändowatminqe.

Ämaqä wänyimänqä-tänä iquenyŋqä†

⁴⁰ Ämaqä wänyimänqä-tänä hŋqu, Jisasi Ique äwimeqe, qonä äwoktäutä, ‘Iyää! Jisasi Iquki, yätamäqä nyisŋqä kinganğutqe, nyi äŋguä nyimäktŋqinyä!’ ätukqe.

⁴¹ Jisasi Iqu, iquenyŋqä huäqä kiinä wunğanği, Iqu ämaqä iqueä huiwiu a ämitä, “Nyi, si yätamäqä kimqä iqe, si äŋguä esŋqinyä” ätukqe. ⁴² Iqu i tquanğanä, ämaqä iqueqä wänyimänqe äsätä, äŋguä qe ekqe.

43 Itanğa Jisasi Iqu, ämaqä iqueni maqänä ändowatätä, kuknuä yänänäqñqä tii ätukqe. 44 “Qätä nyi! Ämaqä-pqä hñquauni, Nyi tä ikimäkqenqe, awä matquä panä. Hiqäva-imäkqä iquenyñqänä äwätinä, tqä huiwi ique ämotquetnä, ga si änguä ikimäkqanğa eniñqe, Mosisi iqu, ‘Ii imäkpiyä!’ ätätä* eqqä-pa, hiqäva qänyä. Iiñä iqanğnä dutaņi, ämaqä eeqänäņi sinyñqe, ‘Iqueqä täñä-yaqe qäpu eqeqa’ kñuä wiyätñqänänyä.” 45 Iqu ii qäyä ätquanği, ämaqä iqu äwäqe, ämaqä eeqänäņi iu iqueqä-küä iwimäkqenqä awä ätuäkämñqe. Iutaņi Jisasi Iqu anä-himqeuņi mikiqä, anä avqñqä ima äpmapñqe. Ii qäyä etanği, ämaqä inği-inğisa ätimäupu, iqi äwimamñuwi.

2

*Ämaqä täñä-yaqä ññuä-täñä iquenyñqä**

1 Hiunji hatñä hmbu äpmeqe, Jisasi Iqu Kapänamänğqä anğumä äukqe. Itanğa ämaqä, “Jisasi Iqu anä iqi anği ätimäuqiyä” tqanğä äwikuwi.

2 Iñi ämaqä kuapänäņi, Iquenyqä aquvä äqänäpu, anä iunji näwinyä tä äptembiyi, anä huä, anä ququawä-pqä iqñi kiqä ämaqenä äpmakuwi. Inğanji Iqu qunji, Goti Iqueä kukñui awä ätukqe.

3 Itanğa, ämaqä hñquaqu-hñquaquñjä hñqua, ämaqä täñä-yaqä ññuä-täñä hñque, Iquenyqä isuñjä äqänğa ätimäukuwi. 4 Ämaqä kuapänä etanğä, Jisasi Iquenyñqä änä mäma mäpeyqä ipiyi, anä atääqä, Jisasi Iqu pmetanğqä iutanä ätaqäkuwi. Ii ätaqäpiyi, ämaqä iqu isuññiu yqänä wiqä-que, Iquenyqä guä äqiyänğuatkuwi.

5 Inğanji Jisasi Iqu, quwqä Iquenyqä “täñä-yaqä huätä mamäunqiyä” kñui, yänänäqñqä metanğä äqunäqe, Iqu ämaqä iqueni, “Nqä ämaqä iquki, saqä suqä quvqe, huätä ämakmäuqänä” ätukqe.

6 I tquanğa, kuknuä-suqenqä näqñqä hñqua, qätä äwipu äpmapiyänğanji, kñuä tii indqänminñuwi. 7 “Äi! Iqu kuknuä tä, qäyu matqä iqiya. Iqu Goti Ique äkittqiyeqiyä. Suqä quvqä, huätä mamäutñqe, tukä? Naqä-hñqunäņi, Goti Iqunänğqä.”

8 Jisasi Iqu, quwqä kñuä zä indqänminñuwä imñi, näqñqä maqänä ämeqetanji, tii ätukqe. “He kñuä iñjä di, sunğä indqänätqänäuä?”

9 Ämaqä täñä-yaqä ññuä-täñä ique änguä iwimäkmqe, “Tqä suqä quvqe huätä ämakmäuqänä’ tquä iquta? Ä, ‘Pämä äpmetnä, tqä isuñji ämetnä, qanä uvä!’ tquä iquta? Wäunüä hanä mämiqä, qeiqinyänji, äkisque?”

10-11 Nyi he näqñqä epñqe, ämetquamqänä. Ämaqequä Ymeqä Ekqä Iqu, quä täutanğä suqä quvqe huätä mamäuqenqe, yänänäqñqä-täñä Iquvqä.” Ii ätuäqetanji, ämaqä täñä-yaqä ññuä-täñä iqueni, “Si pämä äpmetnä, tqä isuñji ämetnä, tqä anjuñqä uvä!” ätukqe.

12 I tquanğqenqä, ämaqä eeqänä hñuä qunätanğuwänğanji, iqu pämä äpmeqe, iqueqä isuñji maqänä ämetä, äukqe. Qu hñuä iñjä äqumbiyi, näwi miqä yanä ipu, tii ätukuwi. “Ne nätmatqä tiñjä hui hñuä mäqunquä itunqeeqä” ätäpu, Goti Iqueä yoqe, haqeu ämamäukuwi.

Jisasi Iqu, Lipai ique tääqä ätuätumakqenqä†

13 Jisasi Iqu anğumä, eqä-huñjä Galili mañä iu äukqe. Itanğa ämaqä kuapänä Iquenyqä pqanğuwänğa, Iqu qunji, Goti Iqueqä kukñuñqä näqñqä äwimñqe. 14 Jisasi Iqu qanä äwätäqänğanji, mbqä motauqä Lipai, Aläpiyasi iqueqä hikñä iqu, mbqä motauqä anju pmetanği äqunäqe,

‡ 1:44 Hiqäva-imäkqä 14:1-32

* 2: Matiu 9:1-8; Lukä 5:17-26

† 2:12 Matiu 9:9-13; Lukä

5:27-32

“Lipai iquki, si Nyi qänaki nyivändiyä!” ätukqe. I tquangani, Lipai iqu pämä ätqäuqe, Jisasi Ique qänaki äwivändkqe.

¹⁵ Itanğani Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunüñğä ämotquaminğä iquatä, Lipai iqueä anju buayä ganğuwänğani, ämaqä mbqä motauqä kuapanänğä hui, ä suqä quvqä imäkqä kuapanänjitäni, gutä buayä anä anğuwı. Ämaqä iinjä iqua, Ique qänaki äwivändminjuwı, qu aanğä hävemnäñğqä iquayi.

¹⁶ Parisi iquautanğä, Goti Iqueqä kukñuä-suğenğä näñğqä hñqua, Jisasi Iqu, mbqä motauqä iquatä, ä suqä quvqä imäkqä iquatä, buayä anä ganği äqumbiyi, qu Iqueqä wäunüñğä ämotquaminğä iquau, yatñğä tii äwikuwi. “Jisasi Iqu mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä iquatäni, buayä anänği, sunğqä anğiyä?” ätukuwi.

¹⁷ Qu yatñğä ii vqanğä äwiyäqe, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä täñğä-yaqä maeqä anğuwä iqua, duuta iquauñğä mäwqä ipnä. Ämaqä täñğä-yaqä-tänğä iquanä, iquauñğä upnä. Iinjä enğqä-pani, Nyi ämaqä suqä quvqä mimäkqä iquanğä tääqä tmqä mapqä iqäqe. Nyi ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauñğä äpqe.”

Ymisanjä manğqä pmeqenğä‡

¹⁸ Jonä iqueqä wäunüñğä ämotquaminğä iquatä, Parisi iquatä, Goti Iqueä kukñuä-suğeu qänaknä ipu, ymisanjä manğqä pmetanğä, ämaqä hui Jisasi Iquenyğä äppiı, yatñğä tii äwikuwi. “Jonä iqueqä wäunüñğä ämotquaminğä iquatä, Parisi iquauqä iquatäni, ymisanjä manğqä äpmenäuä. Itanğa saqä iqua, iinjı miqe, sunğqäwä?”

¹⁹ Kimanı, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä hñqu apäkä metñğä itä, ämaçenğä tääqä tqanği, ätimäupqe, qu ymisanjä manğqä pmeqätanä? Iqu anä epiyi, qu ii mimäkqä ipnä. ²⁰ Qänakndanı, ämaqä apäkä ämetqä ique ätuma uwqanğuwänğani, qu ymisanjä manğe, inğanä pmapnuwi.

²¹ Ii suqä tiinjä enğqä-paniyi. Ämaqe, yuä änyä-hänği ämepu, yuä yäuä äpknätanğqeu, guä mäktäpiqä ipnä. Ii imäkpqä iunği, asñğä äqäpğqä, ga ye itqanğani, yuä hänği äväümetä, yäuä dunği naqänänğä pknätñğä imäkqä wänıqe. ²² Tiinjä-pqä inänği. Wainğä-eqä änyä-hänği, yaqueqä huiwä häkä yäuä iu manğüä meqatimäuqä danä ipnä. Qu qätäyğä equatimäupqe, wainğä-eqe manğüä inğa äpeyatä, yaqueqä huiwä iinjı opnätä, ga eqetä, huiwitänği, qui imäknyinyiyi. Iinjñqe, wainğä-eqä änyä-hänği, kiqä yaqueqä huiwä häkä änyä-hänğä iunä equatimepnuwi.”

Jisasi Iqu, Sämbatqä hiunği hapä pmeqeu Ämiqä IquviS

²³ Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunüñğä ämotquaminğä iquatä, Sämbatqä hiunği hapä pmeqanğa, kuä-witqä wäunüä inğawätanğqä iu äukuwi. Itanğa Iqueqä ämaqä iqua, kuä-witqä hui iwakkuwi. ²⁴ Ii iqanğuwınğä, Parisi iqua Jisasi Iqueñi, “Hiñğüä qunya! Tqä ämaqä iqua, neyaqä Sämbatqä hiunği hapä pmeqä suğeu qänaki miqe, sunğqä iqäuä?” ätukuwi.

²⁵ I tquanguwänğa, Jisasi Iqu ämävauqe tii ätukqe. “Dewiti iğtä, iqueqä ämaqä iquatä, buayä dä vqanğä imäkkuwinğe, he a matauqä itqänuwätanä?”*

²⁶ Tiinjä etanği. Apiata iqu, hiqäva-imäkqä naqä pmetanğa, Dewiti iqu Goti Iqueä anju äpeyatä, bretqä Goti Iqueä yoqe ätnä witanğqe ämetä, anğqe. Neqä suqä dunği, ämaqä Goti Iquenyğä hiqäva-imäkqä iquanä anğqe qäyä etanği, iqu änätä, iqueqä ämaqä iquau-pqe inä äwikqe.”

‡ 2:17 Matiu 9:14-17; Lukä 5:33-39 S 2:22 Matiu 12:1-8; Lukä 6:1-5 * 2:25 1 Samueli 21:1-6

²⁷ Inġanġi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Sämbatqä hiunġi hapä pmeqä iqu, Goti Iqu, ämaqe u yätamakqä vätnqä imäkkqä iyyi. Ä ämaqe, Sämbatqä ique yätamakqä wipnqä mimäkkqä ikqe. ²⁸ Iinjä etanġi, Ämaqe u qä Ymeqä Ekqä Iqu, Sämbatqeu Ämiqä Iquwi.”

3

*Ämaqä hipa njuä-tänä hñquenyqä**

¹ Itanġa Jisasi Iqu anä aquväqñqeu anġumä äpaqukkqe. Anä iunġi, ämaqä hipa hñġinġi njuä-tänä hñqu äpmaminqe. ² Inġanġi, Sämbatqä hiunġi hapä pmeqanġayqae, ämaqä hui Jisasi Iquenyqe, “Iqu ämaqä hipa njuä-tänä iqueni, anġuä imäkänquti, ä mimäkkqä yänqutiya” tpu ikuwi. Iqu anġuä wimäkkqanġutqe, “Suqä quvqä imäkkqä” ätäpu, kuknuä mitpnuwänqenqä hñuä äqumbu äpmaminuwi.

³⁻⁴ Itanġanġi Jisasi Iqu ämaqä hipa njuä-tänä iqueni, “Si täqinġä biyäl!” ätuäqetanġi, ämaqe yatnqä tii äwikqe. “Neqä suqä Sämbatqanġanqe, äänä ätnä? Ämaqä hui yätamakqä vqänqä ätnä, ä qui imäkkqänqä ätnä? Ämaqä hñque hñä äqumuätqänqä ätnä, ä pizqä päsqänqä ätnänä?” ätukqe. I tquanġenqä, iqua kuknuä hui matqä ikuwi.

⁵ Qu knui, quwqä äwinqä dunä metanġä äqunätä yeeqä miqä, äwqä tnänitä hñuitänä hñuä äqunäkiqetanġi, ämaqä iqueni, “Tqä hipae, hiyaepä iyäl!” ätukqe. Itanġi ämaqä iqu hipae hiyaepä iqanġa, iqueqä hipae anġuä qe imänqge. ⁶ I äqumbiyi, Parisi iqua anä aquväqñqä iutanġi ävämapiyi, Jisasi Ique äpäknqä dinqä, ämiqä naqä Heroti iquenyqä äwinäminqä iquatä, kuknuä ätipäqäkuwi.

Ämaqä kuapänä, Jisasi Ique qänaki äwivändkuwinqä

⁷⁻⁸ Itanġa Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquatä, anä iunġi äväma, eqä-huänä Galilinqä uwqanġuwänġa, ämaqä kuapänä, Ique qänaki äwivändkuwi. Qu qua Galili pmeqä, qua Jutiya pmeqä, anä-himqä Jerusälemä pmeqä, qua Itumeä pmeqä, eqä Jotänä yätäqä-hñgisa pmeqä, anä-himqä Tayätä, Saitonätä qäqiqi pmeqe, kuapänänġi, “Jisasi Iqu, nätmätqä injä hui imäkkqä” tqanġä qätä äwipiwinqä, ätimäkuwi.

⁹ Ämaqä kuapänänġa etanġuwinqä, Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iquauñi tii atukqe. “Ämaqä kuapänänġi, Nyi mambutmäuqä da ipnqänä, he Nyinyqä yimba hñqu-ganä näwi maepiyä. Ga qokä-apäkä kuapänä äkippisänġanġpqe, iwä Nyi yimbaeu ikuapmämi, kuknuwi iuta tmninqänänä.” ¹⁰ Iqu ämaqä täñä-yaqä kuapänä anġuä iwimäkkqanġenqä, ga täñä-yaqä huizi iquauñi, Ique itmaqämbnqenqä, Iqu-tänä iqi änäänä äkippisänminuwi. Injä äqunäqe, Iqu yimbanqä ätukqe. ¹¹ Itanġa dnä quvqä ämaqe ätqäunuwä iqua, Jisasi Ique hñuä äqumbiyänġanġi, qu qonä äwoktäpu, manä tii ätminuwi. “Si Goti Iqueqä Ymeqä Iqukiyqä!” ¹² Itanġa Jisasi Iqu dnä quvqä iquauñi, kuknuä yänänänqä tii ätukqe. “He Nyinqe, ‘Injä Iqueyqe, awä matqä pambiyäl!’”

Jisasi Iqu, ämaqä 12 iquauñä atäunjuä ikqenqä†

¹³ Itanġanġi Jisasi Iqu qoqonä yätunqä äyäqe, ämaqä hñquau Iqueqä äwinqä iutanä, “Eä eänä” tqanġa, qu Iquenyqä ekuwi. ¹⁴ Ique i wimeqanġuwänġa, Iqu ämaqä 12 iquauñä atäunjuä ikqe. Itanġa Iqu iquauñi, yoqe, “Aposälqäuä” änyuätkqe. Yoqä iqueqä qakuwi tii etanġi,

* 3: Matiu 12:9-14; Lukä 6:6-11 † 3:12 Matiu 10:1-4; Lukä 6:12-16

'ändowatqä iquae'. Iqua Iqutä anä ikipu äpmapu, itanğa Iqu iquauñi, wäunüä hñquaqunqä ändowatätñqä äwiñgqe. Wäunüä hñqu, iqua Goti Iqueä kukñuä äma awä täkiqä iqueyi. ¹⁵ Wäunüä huiziqu, iqua yoqä naqä Iquesa ämepu, dnä quvqeuñi huätä mamäuqä iqueyi. ¹⁶ Itanğa tä, ämaqä 12, Iqu itmaqä iquayi. Saimonä iqueñi, "Pitäuä" änyuätkqe. ¹⁷ Itanğa Sepri iqueqä hikñä Jemisi, Jonä gueqñi, yoqä "Bonänngesi" änyuätkqe. Yoqä iqueqä qakui, 'käkaqä enqä-pañä-quaquvi.' ¹⁸⁻¹⁹ Itanğa Iqu, Endru ique, Pilipä ique, ä Batromi ique, Matiu ique, ηη Tomasi ique, Aläpiyasi iqueqä hikñä Jemisi ique, Tatiyusi ique, Saimonä Selotqä iquautañä ique, itanğa Jutasi Iskariotitanä, Jisasi Iquenyqä täkqä ätukqä ique, iquayi.

Jisasi Iqueqä kánaisä, känguäkätä, äwäwa ikuwiñqä

²⁰ Itanğa Jisasi Iqu anä hñque äpaquvä pmetanğa, ämaqä kuapanä angumä aquvä qänganguwitanj, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunüñqä ämotquaminqä iquatänj, buayä änä yasämä manqä da ikuwi. ²¹ Jisasi Iqueqä kánaisä, känguäkätä, Iquenyqä iñj tçangä qätä äwipiyyi, qu, "Iqu qämä-qämä iqiya" ätnäpu, itmapñqä äukuwi.

'Belsäpulä iqu, Jisasi Ique äminyasäuqiya' ätukuwiñqä[‡]

²² Itanğa kukñuä-suqenqä näqñqä Jerusälemä iuta äpkuwä iqua, "Penqä iquauqä naqä Belsäpulä iqu, Jisasi Iqueñi äminyasäuqanği, dnä quvqä huiziquau huätänj, iuta ändowatätqänä" ätukuwi.

²³ Itanğa Jisasi Iqu iquau tääqä ätuätumeqe, kukñuä ktqä tii ätukqe. "Setänä, Goti Iqueqä himä-wiunqä iqu, iqueqä-kiauä huätä äänä dowatnätñqäwä? ²⁴ Itanğa qua naqänänj hñquesañä ämaqä, quwqä-quwä iwäsänäpu mäkä äñgpi, qu yänänäqñqä matqäuqä ipnä. ²⁵ Itanğa hueqä-himqä hñquesañä iwäsänäpu, quwqä-quwä mäkä äñgpi, qu yänänäqñqä matqäuqä ipnä. ²⁶ Inj Setänä iqu, iqueqä-kiauä mäkä äpäknğqe, ga iqueqä dnä iqua-pqe, ipipiyyä iwäsänäpu mäkä äñgpi, iutanj iqu yqänä mäpmeqä, qäpu hiänä. ²⁷ Itanğa quwä-meqä hñqu, ämaqä yänänäqñqä hñqueä anjuni otasqiyätä, iqueqä nätmätqä mämeqä da yänä. Ämaqä yänänäqñqä iqueñi, guä ganä äkiqiyeqe, inğanj ämaqä iqueä anjuni otasqiyätä nätmätqä ämenä.

²⁸ Inj etanği, Nyi kukñuä naqä-quäkuänänj, tii etmqe.Š Ämaqä suqä quvqä huitañä-huitañä imäkäpu, itanğa ämaqeuñqä kukñuä quvqä ätämipqe, Goti Iqu äwqä hanüä imäkñätä, quwqä quvqe huätä muämäuniqe. ²⁹ Itanğa ämaqä hñqu, Dñä Ängüä Iquenyqä qui kukñuä ätätä, Ique äkittiqiyemitätqe, Goti Iqu suqä quvqä iñj, äwqä hanüä mimäkñqä itä, huätä mämuämäuqä yäniqe. Suqä quvqä iñj, hea ique-ique yqänä i witäniqe[‡] ätukqe.

³⁰ Jisasi Iqu i ätkqe, iqua Iquenyqe, "Dñä quvqä-tänj-queqä" täqtätanğuwñqä, ii ätukqe.

Jisasi Iqueqä kánainyqätä, känguäkaunqätä*

³¹ Inğanj Jisasi Iqueqä kánaisä, känguäkätä ätimäukuwi. Qu yäpaqä mänğisa ätqäpiyanğa, ämaqä hñque, Jisasi Iqueñi, ätämäkäqäka pätnqä ändowatkuwi. ³² Itanğa ämaqä kuapanänj, Jisasi Ique inği-inğisa äwqäqämäpiyä iqua, Ique ätukuwi. "Tqä tnatä, tunğuäkätä, Sinyñqä yäpaqä mänğisa äpmenäüä."

‡ 3:21 Matiu 12:22-32; Lukä 11:14-23

§ 3:28 Matiu 12:31-32; Lukä 12:10

* 3:30 Matiu 12:46-50; Lukä 8:19-21

³³ I tqanguwängga, Jisasi Iqu, “Nqä nipaisä, ä guäkatäni, tqukuawä?” ätuätä yatnqä ikqe. ³⁴ Itanganj Iqu ämaqä qäqiqi pmetanguwä iu äqunä, “He hiñuä qumbiyä! Nqä nipaisä, guäkatäni, täsä äpmeñäü” ätukqe. ³⁵ “Ämaqä Goti Iqueä äwiñqä dunä imäkätqänuwä iqua, ii Nqä guäka, ä napqa, itanga nipaqaayqä.”

4

*Kukñuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuwqenqä**

¹ Anğumñi, Jisasi Iqu eqä-huänj Galili manj iqisa, qokä-apäkä iu näññqä vätnqä ipäqäkqe. Ämaqä aañ kuapänä Iquenyqä äpäpu, eqä-huänj manj iqi tqäutanguwitanj, Iqu yimba eqä-huänj näñj pmetangqä hñque ikuapmäuqe, ique äpmeqängga kukñuä ätuminqe. ² Inğanj Jisasi Iqu kukñuä ktqä kuapänä ätätä, näññqä ämotquaminqe. Iqu, qunji tii ätuminqe.

³ “Nyi qätä nyipu! Hea hñque ämaqä hñqu, kuä-witqä uwqä tnämäwäwätñqä wäniqe. ⁴ Iqu ätnämäwäwqanganj, hui hänaqä iqi päkmbqe, yññä äppiwi, ämambnuwi. ⁵ Itanga hui qua kuapänä hma etangi, hikä-tänj qäsä witanğqä iu päkmbqe, qua äñgui äwä itanguti, kuä uwqä ii bakä maqänä hukapnuwi. ⁶ Inj mäptqä haqä tiqä ae äyapätä tnänj tqanga, kuä kiqä tapinj wänqäpu etangi, yäüä hämänä piniqe. ⁷ Itanga kuä-witqä hui, guä yänj-tänj awä imä päkmbnuwi. Ga guä quvqä iqua, qäsä naqä-huinyä epiwi, kuä-witqeuñi, qua aowi äñguä mäwqanguti, häukuä äñguä maukñqä danä ipnuwi. ⁸ Itanga kuä-witqä qua äñguänänj iqi päkmbqe, bakä äukapu, äñguänä epeyäpu, kuapänä, hui 30, hui 60, itanga hui 100 hukmbnuwi.”

⁹ Jisasi Iqu i ätuäqe, tii ätukqe. “Ämaqä qätä-tänjuenä etangutqe, kukñuä iinqe kñuä äñguänä indqämbiyä.”

¹⁰ Itanga ämaqä kuapänänj ae äwqanguwängga, Iqueqä wäñjuänqä ämotquaminqä, 12 iquatä, ä huizi iqi yqänä äpmaminuwä iquatänj, Jisasi Ique, “Kukñuä ktqenqä, iinjä-iinjänqä ätqeä ätätnä, awä natiyä” ätukuwi. ¹¹ Iqu iquauñj tii ätukqe. “Goti Iqunä migeunqä kukñuä quati zä ekqe, he näññqä mapñqe, Iqu ae qe ämetqeqe. Itanga ämaqä yäpaqänggisa äpmeñuwi, qu kukñuä ktqä dinä äwiyätqänj.

¹² Ii tiinñqeyi. *‘Qu hiñuä äqunäpu, qätä äwiyäpiyä-qe, näññqä maeqä-quayqä. Qu näññqä meqä-säpi, quwqä kñui äkunmäknäpu, anğmä quvepqañgi, Goti Iqu äwqä hanjüä imäknätä, quwqä suqä quvqe huätä mamäuwäninjqä.’*[†]

¹³ He kukñuä ktqä iinqe, änyä mağñqä äyitanä? Ga kukñuä ktqä huizi iquauñqe, näññqä äänä hepnqäwä?” ätukqe.

¹⁴ “Ämaqä kuä-witqä uwqä tnämäwäwqä iqu, Goti Iqueqä kukñui, ämaqeüqä qeqä-quuvqä imä vovä enqä-pa ikeqä iiyi. ¹⁵ Itanga, kuä-witqä, hänaqä iqi äpäknätqä ii, ämaqä Goti Iqueqä kukñui qätä wiyqanguwängga, Setänä iqu, kukñuä Goti Iqu iquauqä qeqä-quuvqä imä vovä iketqe, ga huätä maqänä mamäunä. ¹⁶⁻¹⁷ Itanganj, kuä-witqä, qua hikä-tänj iqi äpäknätqä ii, ämaqä kukñui qätä äwiyäpu, asä qängganä äwqä yeeqätä ämapiwi, hukä-tapinj yänjänäññqä mamäsäuqä ipu, äpakä mäpmeqä da ipnä. Ämaqä Goti Iqueqä kukñuinqä mäwiñqä iqä iqua, quvqä iwitquepu, hanj-iqä vqanguwängganj, qu maqänä ävquatämäupnä.

* 4: Matiu 13:1-23; Lukä 8:4-15 † 4:12 Asayä 6:9-10; Jonä 12:40; Wäñjuinjä 28:26-27

18-19 Itanġa kuä-witqä, guä yänä-tänä awä imä äpäknätqä ii, ämaqä kuknuä qätä äwiyäpiyä-qe, mbqä, nätmätqä qua täutanä äwinġä iinġänä knuä kuapänä indqämbnuwi. Ga nätmätqä huitanä-hiutanġanġä äwinġä ii, Goti Iqueġä kuknuġi huäqä äkeutatä, häukuä mäwiqä yänä. 20 Itanġa kuä-witqä, qua änguanänä iqi äpäknätqä ii, ämaqä kuknuä qätä äwiyäpu, qänaknä ipu, häukuä qäpġqä iquayi. Itanġa häukui, hui 30 huknänä, ä hui 60 huknänä, itanġa hui 100 huknänġiyä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, hiqi-tä mäsaufenqä†

21 Jisasi Iqu kuknuä tii-pqä inä ätukqe. “Ämaqä hiqi-te äma äpäpu, häkä yäpä imġä-qe, ä hevqä imġä-qe matqäteqä ipnä. Qu hiqi-tä-tqäuqä iqi tqätepġqä. 22 Inġi nätmätqä hiawiqä imä zä äwämitätqe, ga wehunġä iqi äti winiqe. Iwä nätmätqä eeqänänä zä äwämitätqe, ätnänä iqi winiqe. 23 I etanġi, ämaqä qätä-tänuenä etanġutqe, kuknuä iinġe knuä änguanä indqämbiyä” ätukqe.

24 Iqu kuknuä tii-pqä inä ätukqe. “Kuknuä qätä äwiyänuwä iunġi, knuä yasämä iwäsäupiyä. He kuknuä ii iwäsäuwäwi, itanġa Goti Iqu he-pqä inä ewäsäutä, näqġä hui haqeqi inänġeqä. 25 Inġä etanġi, ämaqä näqġqä hui äe ämenjuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hui inä väniqe. Itanġa ämaqä näqġqä maeqä iqua, näqġqä wänġä qu ämenjuwi, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäunġiyä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, piikä äukaqenqä

26 Itanġanġi Jisasi Iqu kuknuä tii inä ätukqe. “Goti Iqunä miqeuġi, ii ämaqä hġqu, iqueġä wäunuä iu piikä ätnämäuqä-panä iinġä. 27 Itanġa ämaqä iqu hiunġinatä, heatqänġatä hiqäqä äwitä, ävautä iqueqä wäunuä hui imäkäkiqänä. Itanġa piikä bakä äukatä, naqä äänä-äänä equtiyä-qe, änyä maqġqä eänä. 28 Qua iqu kiqä-kiuä piikä naqä imanätġqä imäkqanġi, bakä-ganä ätimäuqe, huizi kiqä näqġenqä hutqä ätäqe, itanġa häukuä winä. 29 Ga häukui, äe yäuä etanġanġi, ique ätävqänġä qäyu äyä timäuqanġanġi, ämaqä iqu, iqueqä hionaqä äkkapinġetä täväniqe.”

Kuknuä ktqä, zä-guawä häukuiġqäS

30 Itanġa Iqu anġumä tii inä ätukqe. “Goti Iqunä miqeuġqe, ne äänä ätätänä, kuknuä ktqä äki tatunġuäwä? 31 Ii zä-guawä* piikä enqä-panä iinġi. Iwä piikä iinġi, huizi iqua enqä-panä naqä ma. Isua aanä naqämatqä-sua, ga vowä mäuquänä. 32 Piikä iinġä isua vowä ämäütqe, iwä naqä eätäqanġanġi, huizi iquauġi ämäwqätäunä. Itanġa kiqä äpae nämä-tämä iqtäütanġa, ga yġġi iu yuuwä äyäqäsqäpnä.”

Jisasi Iqu, kuknuä ktqenä ätuminġenqä

33 Jisasi Iqu kuknuä ktqä asä iinġi, qokä-apäki qätä äwiyäpu, quwqä knuä dunġi qäyu mapġqä dinġe, kuapänä ätuminġe. 34 Iqu quġi, kuknuä ätinänä hġqu mätkuä, ktqenä ätuminġe. Inäqä Iqu, Iqueqä wäunuänġqä ämotquaminġä iquatänä äpmapiyänġanġi, quata eeqänänġinġe, “iinġä-iinġä” ätuminġe.

Yunütä, eqetänġi, Jisasi Ique qätä äwikiyinġä†

35 Hiunġi qäque, mäptqä äe äquvqanġa, Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuänġqä ämotquaminġä iquauġi, “Ne eqä-huanä yätäqä nängisanġä äwanä”

‡ 4:20 Lukä 8:16-18 S 4:29 Matiu 13:31-32; Lukä 13:18-21 * 4:31 Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huizinġä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. † 4:34 Matiu 8:23-27; Lukä 8:22-25

ätukqe. ³⁶ I tquanğa, iqua ämaqä kuapänänğä iunı äväma, yimba Jisasi Iqu ae äpmetanğqeu ikuapmäupu, äukuwi. (Inğanı yimba huizi iqua-pqe anä äukuwi.) ³⁷ Inğanı yunüä-isisqä naqänänğä äqunätä, ege yimbaeu ämevqunäqe, yimba yäpä yänğisa äpeyätä, manğua nymätä ikqe. ³⁸ Jisasi Iqu yimba tuwä mänğisa nyuänğä ekuñgetä nyuänğä ekunä hiqqaqä äwäminqe. Iqueqä ämaqä iqua itukuwatpiyi, “Näqñğä-vqä Iquki, Ne qui imäknatunğua itunğua tä, Sı hiñuinä naqändñqätanä?” ätukuwi.

³⁹ I tquanğuwänğa, Jisasi Iqu ävauqe, “Yunüä iquki, yänänäqñğä mäqunğua panä. Eqä iquki, ämenä miqä panä” ätukqe. I tquanğa, yunüi äqänäutä, ege ämenä-miqä ätuukqe.

⁴⁰ Itanğa Iqu, ämaqä iquauñi, “He zä sunğä iqäuä? He quuvqä maeqiyqä itqänjuwätanä?” ätukqe.

⁴¹ Iqu ii imäkqanğqenğä, qu zä kiinä ipu, quwqä-quwä tii ätnğuwı. “Yunüitä, ä eqetänı, qätä äwiyasinyä, qänaknä iqiyä tä, ämaqä tqu, tquka?”

5

*Ämaqä dnä quvqä-tqäuqä iquenğä**

¹⁻² Itanğanı qu eqä-huänğä manğä Galili yätäqänğisa, Gerasa pmeqä iquauqä qua inğisa ätimäupiyi, Jisasi Iqu yimba iuta ti timäuqanğanı, ämaqä dnä quvqä-tqäuqä hñqu, hikä himanğä, ämaqä pizqä wiqä iuta, Jisasi Ique äwimakqe.

³ Ämaqä iqu, ämaqä pizqä pñqä witanğqä imä pmetanğanı, ämaqä-pqä hñqu, iquenı guä änä makiqiyäueqä iminqe. Senqä-guä ii äkiqiyäuepqä-qe, hmayi. ⁴ Itanğa ämaqä iquenı yukä hipa iunı, senqä-guetä, kiqiyäuqanğuwä-qe, äqiyändakminqe. Iqueqä yänänäqñğä di, aanğä hävemnäqñğä etanği, ämaqä-pqä hñqu iquenı a makiqätqä iminqe.

⁵ Itanğa heatqänğatä, hiunjinğatänı, ämaqä pizqä wiqeu äpme, ä hipkä-qoqonju ikitä, zääqä ätäkitä, itanğa hikä ämetä, iqueqä huiwiu häuä äktänminqe.

⁶ Itanğa iqu, Jisasi Iquenı kiinğä nämnda hiñuä äqunäqe, Iquenyqä tnänğä äpäqetanı, qonğä äwoktäukqe. ⁷⁻⁸ Ga Jisasi Iqu, “Dnğä quvqä iquki, ämaqä iquesanı, tänğisa huätä timäuvä” tquanğa, dnğä quvqä iqu zääqä ätätä, manğä yänänäqñğä tii ätukqe. “Jisasi, Goti Haqä Yätutanğä Iqueqä Ymeqä Iquki, nyi äänä nysisänğawä? Nyi Goti Iqueä hiñuä iqisanı, ‘Sı qui minyimäqğä isñğä’ yatñğä äkiyqänä,” ätukqe.

⁹ Itanı Jisasi Iqu, “Tqä yoqe, äänä äqonäninyä?” ätuätä, yatñğä äwikqe. Ga iqu kimanı, “Nqä yoqe, Hatñuneyi. Ne aanğä kuapänänğune etanğqenğä ätqänä” ätukqe.

¹⁰ Itanğanı iqu, Jisasi Ique, dnğä quvqä iquauñi, qua iquesa huätä mändowatqä yatñğä, yatñğä yänänäqñğä ävqa äukqe.

¹¹ Itanğanı hipkä-qoqonğä iunı, yaqueqä aanğä kuapänänğä hui ymisanğä äninñuwı. ¹² Inği dnğä quvqä iqua, “Iyää! Ne yaqueqä nänjuau tquatunğuanä nandowatiyä!” ätukuwi.

¹³ I tquanğuwänğa, Jisasi Iqu qunı, “Yqänä!” ätukqe. Itanğa dnğä quvqä iqua, ämaqä iquesa ätimäwanı, yaqueqä iquau ätqäukuwi. Yaqueqä eeqänänğä 2,000 iqua, qanğä tnänğänä iwaqetanı, eqä-huänğä bu äpäwıpu, eeqäpnä eqä änyuäpätäkqe.

¹⁴ Inğanı ämaqä yaqueqä miqä iqua, zä äupiı, anğä-himqä iutä, qua qäqi witanğqä isauutä awä ätuäkäkuwi. I tquanğuwänğa, qokä-apäki

* 5: Matıu 8:28-34; Lukä 8:26-39

qätä äwipiyyi, qu, “Ämaqä Iqu äänä iqanġi natqäpiyâ” tpu, hiñuänġqä ätimäukuwi.

¹⁵ Qu Jisasi Ique äwimapiyyi, dnä quvqä kuapâ-tänä eminġqä iqu, ämaqä äñġuâ-qu, dnä quvqä maeqä eä, qäkämä äñġuâ imäkänâ pmetanġi äqumbiyyi, zä ikuwi.

¹⁶ Itanġa ämaqä, Jisasi Iqu iinâ imäkqanġi hiñuâ äqunġuwâ iqua, huiziunġi awâ ätukuwi. Ämaqä, dnä quvqä ävämakuwâ iquenyqätâ, ä yaqueqä iquauñqätänġi, “Iinâ-iinâ imäkqanġi äqunänñqueqä” ätukuwi.

¹⁷ Iinâ tquangä äwipiyyi, qu Jisasi Iquenġi, “Iyää! Neqä anâ täqisanġi huätä uvâ” ätukuwi.

¹⁸ I tquanguwänġa, Jisasi Iqu yimba yätu ti peyqanġanġi, ämaqä dnä quvqä ävämakuwâ iqu, Jisasi Iquenġi, “Iyää! Nyi sitâ anâ wenqeçqä” ätukqe.

¹⁹ I tquanġanġi, Jisasi Iqu, iqu anâ uwqenġe mäwiñġanġi, tii ätukqe. “Tqä anämqä anġumâ äwätnä, Naqä Iqu sinġä qeçqä wimänġanġi, äñġuâ ikimäkqenġe, sämaqeü awâ tuvâ!” ätukqe.

²⁰ Iinâ etanġi, iqu qua Dekapolisi pmetanġuwâ iunġi, “Jisasi Iqu, nyi äñġuâ sä nyimäkqiyâ” ätuätä, awâ ätäkäkqe. Iqu iinâ tqanġi äwipiyyi, “Häwe! Si tä änäñġqä tnyâ?” ätukuwi.

Jisasi Iqu apäkâ hiuauqi, äñġuâ iwimäkqenġqä†

²¹ Inġanġi Jisasi Iqu, eqä-huänâ yätäqä näñġisanġqä anġumâ yimba äukqe. Iqini, Iqu eqä mañâ iqi pmetanġa, ämaqä aanâ kuapänâ, Ique inġi-ingisa äwimakuwi. ²²⁻²³ Inġanġi Jarusi, ämaqä iqi pmeçqä iquauqä anâ aquvâqñqeu miqä iquautanâ hñqu ätimäuqe, Jisasi Ique hiñuâ äqunäqe, Iqueä yukä iqi qonâ äwoktäütâ, “Iyää! Nyaqä ymeqä ii, yaqä quvqä, nawinyâ äpakonätñqä äwinâ. Si äpatnä, tqä hipaitâ ymeqä ii a uwqätqanġti, iwâ ymeqä ii, äñġuâ hänâ pmetñqäninyâ” ätukqe.

²⁴ I tquangä, Jisasi Iqu, Jarusi iqtü itmanġa äukiyyi. I uwqanġiyänġa, ämaqä aanâ kuapänänġi, Jisasi Ique anâ äpuputmäwa äukuwi.

²⁵ Apäkâ, qanġuâ-yaqä qäpu maeqä, yqänâ iminġqä, quväkuâ 12 ämawqätäukqä-pqä hui, ämaqä kuapänâ äuminġuwâ awâ imâ äuminġe.

²⁶ Apäkâ iinġi, duuta kuapänänâ iquauâ hipaeutanġi tmi-tmiqä-tqä naqä ämetâ, iyyqä mbqä eeqänänġi hiñġi äwiminġe. Iwâ, qäpu heqänänġä di, yändi-yändi imänġa äpeminġe. ²⁷⁻²⁸ Ii, Jisasi Iquenġqä qätä äwiyäqe, knuâ tii äwikqe. “Nyi Jisasi Iqueä ämuasmänġeü itmaqänmqe, ye änyiyätä äñġuâ nyimänänqiyâ.” Knuâ iinâ indqänäqe, ii ämaqä huizi ditâ Iqueä tuwiu qänaki äwivändâ, Iqueä ämuasmänġeü itmaqänġqe. ²⁹ Inġa qänġanâ, ye vqanġa, ii näqñqä tiinâ ekqe. “Nyi äñġuâ ae nyimänqiyâ.”

³⁰ Ii iqanġa, Jisasi Iqu, Iqueqä yänänäqñqä hui ävämeqanġqenġqä näqñqä ämeqe, ämaqä anâ äuminġuwâ iu hiqumuanġä äwiyâ, yatñqä ävätä, tii ätukqe. “Nyaqä ämuasmänġqä täunġi, tqu indmaqänqiyâ?”

³¹ Yatñqä i vqanġa, Iqueqä wäunüanġqä ämotquaminġqä iqua, “Si hiñuâ mäqunġuâ danâ inġinyâ? Ämaqä kuapänâ si inġi-ingisa äkivändänġuwi, ‘Tqu indmaqiyqiyâ-qe,’ sunġqä tnyâ?” ätukuwi.

³² Iinâ qäyâ ätquanguwâ-qe, Jisasi Iqu, “Tqutiyyâ” tä, hiñuâ qävqä ikqe.

³³ Inġanġi apäkâ ii, nätmätqä iinġi wimeqanġqenġqä näqñqä ae eäqe, zä itâ, yänġuâ-yänġuâqä äpäyäqe, Jisasi Iqueä hiñuâ iqi qonâ äwoktäütâ, nätmätqä äwimakqenġqä awâ eeqäpnâ ätukqe.

³⁴ I tquangä, Jisasi Iqu, “Nqä ymeqä iiki, tqä quuvqä eqiyqe, äñġuâ ae qe ikimäkqiyâ. Itanġa äwqä hanġuâ inġqä äwätnä, täñâ-yaqä maeqä pmettniqä” atukqe.

³⁵ Jisasi Iqu apäkä iini, kuknuä yqänä tuätqätanğa, ämaqä hñqua Jarusi iqueqä anä iuta äwimapiyi, tii atukuwi. “Tqä meqi ae äpäkönqdeqä. Näqñqä-vqä Iqueni, hanä-iqä hui inä mäwqä panä.”

³⁶ Jisasi Iqu, qu ii tquanquwiñqä qätä mäwiyqä itä, iqueni, “Si iinqä äwäwa miqä, quuvqenä heqiyä!” ätukqe.

³⁷ Inğanı Jisasi Iqu, ämaqä eeqänäni iqi ätäqumuatätä, Iqutä anäni, Pitä ique, Jemisi, Jonä gueqi, iquatänä äukuwi. ³⁸ Iqua ämiqä iqueä anä iu ätimäupiyi, Jisasi Iqu, qokä-apäki näni-täqi äqutäukipu, kñuä kiinä qiyätqätanğa äquñqde. ³⁹ Iqu ii äqunäqe, anä yäpä yänğisa äpeyätä, tii ätukqe. “He häñqä kuapä äkitmäkäpu, kñuä tä sunqä äqiyätqänäu? Ymeqä täsi, hämä mapäkonqä iqi. Ii hiqqaqä äwinä” ätukqe.

⁴⁰ I tquanqdeñqä, qu Iqueni tä äwisukuwi. Inğanı Iqu qunı, yäpaqä mängisa huätä ändowatäqe, ymeqä iyyqä kanä-kanäu, itanğa Iqutä anä äukuwä iquau itumetä, hiqñqä ymeqä ii witanqdeunqä äpekuwi. ⁴¹ Iqua äpepiyi, Jisasi Iqu ymeqä ipiyqä hipae a ämaqätäqe, iipiñi, quwqä anä-kukñuitäñi, “Talita kumä” ätukqe. Kuknuä iqu, tiinji. “Ymeqä iiki, ‘Pämä vayä!’ äktqä.”

⁴² I tquanğa, ymeqä ii, asä qänğanä pämä ävauqe, qarñä ikäkqe. Inğanı iyyqä quväukuwi 12 etanğanji. Iqu iinä iqanqdeñqä, qu miqä yänä ipu, yänuñä naqänänä ikuwi. ⁴³ Ga Iqu qunı, “Tänqde, ämaqeuñi awä mätkuä pambiyä” ätuäqetanı, “Qe ymeqä täpiñi, ymisanä hui nätnqä winyqä,” ätukqe.

6

*Nasäretqätanä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiñqä**

¹ Jisasi Iqu anä iqiñi äväma, anä-himqä Iqueqdeunqä anğumä äukqe. Ii äwqanğa, Iqueqä wänuñanqä ämotquaminqä iqua äwivändkuwi.

² Sämbatqä, hiunji hapä pmeqänğanı, Iqu anä aquväqñqä iunqä äwäqe, Goti Iqueqä kukñuinqä näqñqä vätnqä ätipäqäkqe. Ämaqä kuapänäni, qu Iqueni qätä äwipiyi, “Änä ätqutiyä” tpu ikuwi. Iinä ipiyi, “Ämaqä tqu, kuknuä tä anğisa ämeqäqäwä? Näqñqä Iqu ämenqä ätqäqä tä, äkitanjiwä? Itanğa ämaqä mimäkqänäni imäkätñqe, anänğawä?” ätnquwi. ³ Itanğa, “Ne näqñqe, Iqu, anä Imäkqä Ique. Ä Mäliyaqä Ymeqä Iquvi. Itanğa Jemisi, Josepä, Jutä, Saimonä, iquauqä Kätequvi. Ga qunapqa täqi nesä anä äpmeñunä” ätnquwi. Ii ätäpu, Iqueniqä äwqä quvqä ätimäukñquwi.

⁴ Inğanı Jisasi Iqu qunı, ätukqe. “Hiñuä-tqä iqua anä-himqä eeqänänä iunı, yoqä-tänuae. Etanqä-qe, hñqunä-hñqunäni, iqueqä anä-himqä iutä, iqueqä käyamaqä iutä, iqueqä anju anä äpmeñuwä iutäñi, iqu yoqä maiqä-queqä.” ⁵ Itanı Iqu, nätmatqä ämaqä mimäkqänäni hui, iqi mimäkqä danä ikqe. Mä Iqu ämaqä täñä-yaqä-tänä huiunä a uwqätätä, anğua imämbñqä inä imäkqde. ⁶ Inı Iqu, iqua qätä äwiyäpu quuvqä mäeqiyqanquwiñqä, yänuñä itä, kñuä kuapänä indqänğqe.

Jisasi Iqu, ämaqä 12 iquau ändowatkqenqä†

Inğanı Jisasi Iqu ämaqä anä-himqä pmetanquwä-pa äkoquväkitä, näqñqä äwiminqde.

⁷ Iqu Iqueqä 12 iquauñi, aquvä ämaqiyäqe, inği-inği hñquaqu-hñquaqu ändowatätñqä ipäqäkqe. Iwä Iqu iquauñi, dnä quvqä qokä-apäkiu ätqäunquwi, huätä ändowatpñqä yänänäqñqä äwikqe. ⁸ Iqu tii ätukqe.

* 6: Matiu 13:53-58; Lukä 4:16-30 † 6:6 Matiu 10:5-15; Lukä 9:1-6

“He äwäpiyänggani, yäkcä qanjä huisänqenä a maqätqäpñqä. Ä nätmatqä qanjä qäsä äma uwqä hñjua, mämeqä iqäpñqä. Tiinjä isua, bretqä, yquayä ämuasmäupu, gque hñquaqu mipñqä danä iqäpñqä.”

¹⁰ Iqu tii-pqä inä ätukqe. “He anä himqä hñqque ätimäupiyanngani, hiqaqe, anä du-täu mäwäyäkiquä, anä-himqä iunji ävämepiyängganqe, anä hiqaqä äwipiya iquenyä wiqäpñqä. ¹¹ Itanga anä-himqä hñqueni, qu yeeqä miqä danä ipu, qätä maeyqä iqangpqe, he iqi ävämepiyänggani, qua yuka iu emäkänqe, ptäquväteqamä imbnuwänqe. Suqä iinj, qu quwqä suqä quvqenqä näqñqä mapñqänänyä” ätukqe.

¹² Itanji iqua äupiyyi, qokä-apäkiunji, quwqä knuä äkunmäknäpu, suqä quvqe huätä vquatämäupñqä, awä ätuäkäminuwi. ¹³ Iqua ii ätäkipiyänggani, dnä quvqä kuapanänji huätä ändowatäpu, itanga ämaqä täñä-yaqä-tänä etanguwä iunji, olipqä eqä aowätänji äwiqatäpu, äñguä iwimäkminuwi.

Jonä iqu äpäkonqenqä‡

¹⁴⁻¹⁵ Jisasi Iqueä yoqe im-imä täkiqangä, ämaqeu miqä naqä, Heroti iqu qätä äwikqe. Ämaqä hui, “Jonä asñä-qäyqä iqu, pizqeuta anji häñä ävautä, yänänäqñqä-tänä eä, ämaqä mimäkqänänä di täwäsi imäkqiyä” tqanguwänqa, hui, “Laisa iqueqä” tqanguwänqa, itanga hui, “Ii, Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä qängatqä iqua enqä-panä iqueyqä” ätminuwi.

¹⁶ Heroti iqu qätä ii äwiyäqänggani, tii ätkqe. “Jonä, nyi nyuänä ätäwikqä iqu, täñga anji häñä ävautänjqä.”

¹⁷ Tiinjä etangi. Heroti iqu, iqueqä-kiuä ämaqä hui dowatqangi, ga qu Jonä ique itmepu, guä äkiqiyäupu, guä pmeqä anju äpmuatekuwi. Iqu ii ikqe, kätä, Pilipä iqueqä apäkä Herotiyasi iinj, iqu ämotautä, ämetäqenqä imäkkqe. ¹⁸ Jonä iqu Heroti iqueni, “Si tqä tequeqä apäki ämotautnä ämenji, äñguä miqä danä inyä” ätuminqe.

¹⁹ Ii tuätqätangqetani, Herotiyasi, Jonä Iquenyqä wiwungangi, “Iqueni äpäkmä” knuä vqangqä-qe, Heroti iquesa eqänminqe. ²⁰ Heroti iqu, Jonä iquenqe, iqu ämaqä jänänänä-qu, Goti Iqueqä yäpä iqi pmetangqenqä zä itä, äñguänä ämiminqe. Iwä iqu Jonä iqueqä kukñui qätä äwiyätäqänggani, knuä mäwiyqä iminqe. Ii qäyä itä, Jonä iqueqä kukñui qätä-wiyqänqe, yqänä äwinyminqe.

²¹ Qänakñi Herotiyasi, iyyqä äwinyätangqä di imäkätñqä hiunji iqu ätimäukqe. Hiunji Heroti iqu, iqueqä känäi ämikqenqä knuä ämetä, ymisanä naqänänä hñqu imäkkqe. Iqu ii imäkkqe, ii ämaqä naqä, iqueqä gapmanqä wäunjuu yätamakqä wiminuwa iquauñqätä, ä mäkä-iqä iquauqä ämiqä kinganänä iquauñqätä, ññ ämiqä qua naqä Galili iutanä iquatä anä bnqeyi. ²² Inganji Herotiyasiyqä meqi, yänggisa äpäyäqe, Heroti iquesä, iquatä anä pmetanguwä iquautä, himnuñuä äwukoquvatä, yeeqä äwikqe. Inganji ämiqä naqä iqu, hitqä iinyñqä yeeqä itä, “Si nätmatqä hñjua matñqä, nyi yatñqä änyiyqangtqe, ga äktapmqänä” ätukqe.

²³ Heroti iqu kukñuä guä yänänäqñqä tii ämäsäukqe. “Hitqä iiki, naqä-qakuä äktqä. Nätmatqä tqä äkinyänqenqä yatñqä änyinj, ga nyi äktapmqänä. Itanga qua nyi ämitñqe, hñquaqu ämisqiyätmä, hñginji si ktapmqä dqangtqe, nyi kikiyangju miqä ymqänä” ätukqe.

²⁴ Iqu iinjä tquanga, hitqi äwäqe, känäu yatñqä äwikqe. “Nyi iqueni yatñqe, nätmatqä äkinjqä wimqäwä?”

‡ 6:13 Matiu 14:1-12; Lukä 3:19-20; 9:7-9

Ii i tquannga, kánae, “Jonä asnä-qäyqä iqueqä nyuäni ktapätñqä tuvä” ätukqe.

²⁵ Kánai i tquannga, hitqi angumä ämiqä naqä iquenqä tnänä äwäqe, “Nyi Jonä asnä-qäyqä iqueqä nyuäni, tängganä hevqä iqutäwa daptñqeqä” ätukqe.

²⁶ Qätä ii äwiyäqe, iqu äwqä hanä naqänänä ämakqe. Inğanj, iqu hitqini, iqueqä kukñuä guä yänänäqñqä ämäsäukqenqä knuä ämetä, ga iqutä ymisänä anä änninuwä iquauqä hinuä iqisa womba meqänqe mäwinqä itä, iyyqä äwinqeunji hngisanä vqenqe mäwinqä ikqe.

²⁷⁻²⁸ Itanğa iqu mäkä-iqä hñque, Jonä iqueqä nyuäni äma pätñqä maqänä ändowatkqe. Itanji iqu guä pmuateqä anä dunqä äwäqe, Jonä iqueä nyuäni ätävätä, hevqeu äma äpätä, hitqä ii äwikqe. Ga hitqä ii äma äwätä, känäu äwikqe.

²⁹ Itanğanji Jonä iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, hanä-iqä ii timäuqanqñqä qätä äwipiyyi, iqua ätimäupu, iqueä huiwi ämapiyyi, hikä hovqeu pñqä ekuwi.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iu buayä äwikqenqäS

³⁰ Itanğa ämaqä kukñuä awä tuäkiqänqä ändowatkqä iqua, angumä Jisasi Iqutä aquvä äqämbyi, qu Iquenji, wäunjuä imäkkuwinqätä, kukñuä qokä-apäkiu ätukuwinqätä, tüwiqä eeqänä äwikuwi.

³¹ Inğanji ämaqä kuapänäni, iquauñqä äpäpu, äwäpu iqanğä, iqua ymisänä anä manqä ipu, hapä ängüä mäpmeqä ipiyä iutanji, Jisasi Iqu, “Hapä wänqä hmbu pmetunquä, neqä-neuanä hñqäqinyqä watunqeqä” ätukqe.

³² I etanji, quwqä-quwänä yimba ikuapmäupu, anä avqñqä imñqä unñqä ävämakuwi. ³³ Iqua iinjä iqanğuwinqe, ämaqä anä-himqä eeqänänä iutanä kuapänäni, hinuä äqunäpu, “Tä iqua äyä mändanä-qe” näñqä ämapiyyi, qanä maqä-maqä äwäpu, qu-ganä ätimäukuwi.

³⁴ Ga Jisasi Iqu yätäqä nängisa ae iuäqämeqe, ämaqä kuapänä pmetanğä äqunäqe, qunqä huäqä kiñä äwunqqe. Huäqä äwunqqe, tiñä iutayi. Qu sipsipqä, quwqä ämiwiyyä iqu maeqä eruwä-panä iinjä äqunqqe. Ii äqunäqe, Iqu näñqä kuapänä äwiminqe.

³⁵⁻³⁶ Qänğa awiyqeunji, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, Jisasi Ique äwimapiyyi, tii ätukuwi. “Täqini anä avqñqä eä, ga ae awiyqä äyä eqä-qae, ämaqä täunji, ymisänä mbqä ipu bnqenqe, ämaqä anä qäqi täpe pmakäwätanquwä iunqä dowatiyä” ätukuwi.

³⁷ I tquanğuwänğa, Jisasi Iqu, “Ymisänji, hiqä-hiuä wipiyä” ätukqe. Iqua Iquenji, kima tii ätukuwi. “Ne mbqä 200 äma äwätanä, ymisänä mbqä itanä, iquau watunquä änatnyä?” ätukuwi.

³⁸ Iqu, “He bretqe, äänä ämenä? Hinuä-ganä gumbñqä upiyä!” Itanğa qu näñqä ae ämapiyyi, tii ätukuwi. “Bretqe, hipa hñgi eeqä, ä hämapäkä hñquaqu qäsä äqunänunä.”

³⁹ Inğanji, Iqu ämaqeunji, “Iwäsämbu, qätaqä hioätqä ängüä täqi pmakäupiyä” ätukqe.

⁴⁰ Itanğa qu iwäsämbyi, hui 100, ä hui 50 äpmakuwi. ⁴¹ Itanji, Jisasi Iqu bretqetä, hämapäkitä ämeqe, qäukuä yätu äqunä, Goti Ique, “änğuiqä” ätuäqe, bretqe äkutätä, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua äma yanä väkänqä äwikqe. Itanğa hämapäkä iquaquinä-pqe, ämaqä eeqänäni bnqe, inä iwäsäukqe. ⁴²⁻⁴³ Ämaqä eeqänäni äwqä änapäkpäiyi, iqi änatquteqanğuwänğa, wäunjuänqä ämotquaminqä iqua,

bretqätä, hämapakitäni angi aquvä ämaqäpiyi, qa naqä 12 ämamikuwi.
 44 Ämaqä qokä ymisanañ änguwä iqua, 5,000.

Jisasi Iqu, eqä-huänjä haqeqi qanjä äukqenqä*

45 Ymisanañ qäpu ti ämbiyi, Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuanqä ämotquaminqä iquauñi, "He yimba ikuapmäupu, eqä-huänjä yätäqä Betsaitä nängisanañqä, hiñuiqä upiyä" ätukqe. "Nyi qokä-apäkä täuni, quwqä anämqä dowatmqänä." 46 Injanañ Iqu, ämaqä eeqänänjä iunji ae ändowataqe, Goti Iquenyqä täaqä tätñqä qoqonjä yätunqä ekqe.

47 Heatqä asä qängani, yimba eqä-huänjä awä iqi äwätqätanga, Jisasi Iqu kiuänä nängisa yqänä ätqäuminqä. 48-50 Injanañ Iqueqä wäunuanqä ämotquaminqä iqua, yimba iqueni wäunuañ tnänjä ämipiyä-qe, yunui anjumä ätakmä uwqänä itqätangi äqungqä. Zä we-hunätñgetäni, Jisasi Iqu, iquauñqä eqä-huänjä haqeqi qanjä äukqe. Iqu iquauñi jänä mäwqätäutñqä pqañgi äqumbiyi, iqua 'hikuapqeqä' knjä wiyqanji, zä ipu, zääqä ätukuwi. Jisasi Iqu maqänänji tii ätukqe. "Nyi tä Qäqunqä. He zä miqä, pemä pmapiyä." 51 Ii ätuäqe, Iqu yimba iu äpeyätä, iquatä anä pmeqanqa, yunui qe äqänäkqe. Yunuañ ii iqanqenqä, iqua, "Tä anäänqä iqutiyä" tpu, miqä yänä ikäkuwi. 52 Quwqä knji qñqanä enätanqgetäni, Iqu bretqä äkutätä ämaqeu yanä ävqäkqueta, Iqueqä yänänäqñqenqä knjä yasämä mämeqä ikuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä Genesäretqätanä kuapanä änguañ iwimäkkqenqä†

53 Qu eqä-huänjä manä nängisa, qua Genesäretqä iu iuäqämapiyi, yimba iqi guä äqäyekuwi. 54 Qu yimbaeta ti ätimäwa uwqanqunwanqanji, ämaqe, tä Jisasi Iqu äyä hitanji äqunqunwi. 55 Injanañ qu qua ique äpmaminuwi, im-imä tnänjä ikipu, ämaqä täñä-yaqä-tänji hevqä ämiqutäwa, Jisasi Iqu äkisqi pmetanqutqeu wimapñqä ätñgäukuwi. 56 Itanga Iqu anä-himqä naqä iquau, ä wänqä isua, nñ anä hnqunä-hnqunänjä iu ikiqanqä-pa, ämaqe, qu täñä-yaqä-tänjä iquau ququawä aquväqñqä iqi ätuma äwäteminuwi. Itanga Jisasi Iqueni, "Iyää! Ämaqä täñä-yaqä-tänjä tqua, saqä qäkä hitunui qäyä itmaqämbñqä, hiñuinä qunya" ätuminuwi. Inji, ämaqä Iqueä qäkä hitunui itmaqänäpiyä iqua, quwqä täñä-yaqä qäpu eminqä.

7

Goti Iqueqä kukñuä-suqe, aeqä iquauqä kukñuiñi yändi ämäwqätäunqenqä*

1 Parisi iquatä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, Jerusälemäta äppiwi, Jisasi Iqutä aquvä äqänqunwi. 2 Itanga qu inqanji, Iqueqä wäunuanqä ämotquaminqä hnqwa, quwqä hipae asni, eqä akiyä inqä ditä† maqiyqä ipu, ymisanañ qanya ganqä äqumbiyitani, Goti Iqueqä hiñuä iqinji, quwqä hipae kiyä mätaqä äqunqunwi. 3 (Tiñji. Parisi iquatä, Israitqä huizi iquatä, eeqänänji quwqä quwokiwa iminuwa iunji qänaknä ipu, manqä, quwqä hipae eqä akiyä inqä ditä asñä-ganä äqämbiyi, inqä änninuwi. 4 Itanga ququawä aquväqñqä iuta äpäpiyanqanji, nämatqä hnqwa manqä, eqä akiyä inqä ditä asñä-ganä äqämbiyi, inqä änninuwi. Itanga quwqä kaqä-kawäkauqä suqä, eqä-häkä, kuata-häkä, häkiyä yäqiyqä hevqä

* 6:44 Matiu 14:22-33; Jonä 6:16-21 † 6:52 Matiu 14:34-36 * 7: Matiu 15:1-9 † 7:2 Quwqä suqä asñä qñqe, tiñji. Qu eqä akiyä inqä ämepu, hipa iu hiñgi equatembñqäñuä.

iquau, hevqä äpmeqä iu, qu asnjä-ganä äqäminjuwä iunji, a yänänäqñqä äqätminjuwi.)

⁵ Iinjä äqumbiyi, Parisi iquatä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, Iqueni, “Sunqäwä? Tqä ämaqä wänuänqä ämotquetqänä iqua, suqä neqä awiçukua hipa eqä akiyā inqä ditä asnjä äqänminjuwä-pa, mimäqkä ipu, ymisanji hipa kiyä mätqetä änguwuä” ätukuwi.

⁶ I tquanjuwänqä, Iqu tii ätukqe. “He wopqä ipu kukñuinä tqä iquenänqä, Asayä iqu, Goti Iqueqä kukñui hinuä ätätä, naqä-qakuä tii äqäqke.

‘Ämaqä tä, Nyi Goti Iqunäuä yoqe, mañitänä haqeu ämandnämutqänjuwä-qe, quwqä qeqä-quuvqe, kinjä nämä äwi.

7 Qu ämaqä iquauqä kukñuä-suqä dinä awä ätäpu, “Kukñuä tä Goti Hanjuwä Iqueqeqe” quangä ätätqänä. Injä ipiyitani, qu Nqä yoqe haqeqä mamäupñqä qonä änäuktäutqänjuwi, hinjinäwa itqänjuwiqä,’ ätätä äqäqkeqä. †

⁸ He Goti Iqueqä kukñuä-suqä dunji ävquatämäupu, ämaqä iquauä suqä iunä qänaknä ipu, a yänänäqñqä äqätänäuä” ätukqe.

⁹ Inji Jisasi Iqu tii-pqä inä ätukqe. “He knui qeiqinyä indqänäpiyitani, kukñuä-suqä Goti Iqueqä, huätä ätnämäupu, itanqä qänaknäni suqä heqä dunä itqänäuä. ¹⁰ Ii tiinji. Mosisi iqu, ‘Tniquesä, tnäutäni änguanä itqueqanqnyä!’ ätätä, § ga ‘Ämaqä hñqu kaniquenqätä, känäunqätä qui kukñuä tqanqutqe, iqu hñjä mäpmeqä yänqiyä’ ätkqe.* ¹¹⁻¹² Mosisi iqu e ätkqä-qe, he tii äyā ätätqänä. ‘Ämaqä hñqu kanä-känä-yaquinjä yätamäqä vätnqä nätmätqä hui ämamitätqe, ga “Nätmatqä iinji, nyi Goti Ique ae ävqeqä” ätque, kanä-känä-yaquinjä, yätamäqä mäwqä da yätñqeqä,’ ätätqänäuä” ätukqe. ¹³ “Heqä aeqä iquauqä suqä iunä imäkäpiyitani, Goti Iqueä kukñui, mändi äkittqiyätqänä. Itanqä, he suqä iinjä iquauñi, kuapänänä imäkqä äwätqänäuä” ätukqe.

Ämaqeu kiyä mätqä iwimäkqenqä†

¹⁴ Inqanji Jisasi Iqu ämaqä kuapänänä iunji, anqumä tääqä ätuätumeqe, “Eqänänäuenä, Nyaqä kukñui qätä änyiyäpu, knuä mapiyä” ätukqe.

¹⁵⁻¹⁶ “Nätmatqä ämaqä hñqueä yäpä inqisa mäwitangqä hui, ique äpaquvqe, ii Goti Iqueqä hinuä iqinjä, kiyä mätqä miwimäkqä yänä. Nätmatqä iqueqä yäpä imä äwuwinqä ii, iqueni kiyä mätqä iwimäkänqiyä” ätukqe.

¹⁷ Iqu ämaqä iunji äväma, anä yämä peyqanqä, Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iqua Iqueni, kukñuä ktqä iquenyqä yatñqä äwikuwi.

¹⁸ Jisasi Iqu kimani, “He-pqe kukñuä ktqä iquenqe, mañqä eqä? Tiinjqä eqtä. Nätmatqä yäpaqänqisa äwinqe, ämaqeu yäpä yänqisa äpeyätä, kiyä mätqä miwimäkqä yänqiyä” ätukqe. ¹⁹ “Nätmatqä iinji, qeqä-quuvqä imä mäpaquvqä, tuqä iunqä äwitä, iqisanji zä-anä bunqä äquveqänä.” (Jisasi Iqu ii ätätä, tii ätkqe. “Goti Iqueqä hinuä iqinjä, ymisanjä eqänänä, änguanänjqä.”)

²⁰ Jisasi Iqu ii ätuätä, tii ätukqe. “Nätmatqä ämaqeuta, yäpaqänqisa ätimäwa äpqäqe, ii kiyä mätqä iwimäkqiyä. ²¹⁻²² Ämaqeua qeqä-quuvqä imdanji, tiinjä iqua ätimäwa päñqiyä. Knüä indqänqä quvqä, huiwä yanä hinji inqä, quwä-meqä, ä ämaqä pizqä päsqä, nñ huiz-iqueqä apäkänqä iqä, hinuä aowä qunqä, quangä tquä, ä hngisanä

† 7:7 Asayä 29:13 § 7:10 Anqumä Itmaqä 20:12; Kukñuä-suqä 5:16 * 7:10 Anqumä Itmaqä 21:17 † 7:13 Matiu 15:10-20

iqä, hñquenqä äwqä äkasuwä imäkätä qui äkasuwä tqüä, ä kiuä nyuätñqä, kñuä qäyasäqi ämetä imäqkä, itanğa suqä quvqä huitañ-huitañ huizi-pqä imäqkä iquauñqä ätqä. ²³ Ga suqä quvqä iññä iqua, ämäqeuta ätimäwa äpqe, ämaqeññi, Goti Iqueqä hññuä iqññi, kiyä mätqä iwimäkänqiyä” ätukqe.

Siliya-Ponisiyatañä apäkä iyyqä quuvqä heqiyqenqä[‡]

²⁴ Jisasi Iqu iqñ äväma, anä-himqä Tayä-taññä qäqñiqinyqä äukqe. Iqññi Iqu, “Ämaqe, Nyi täqi pmetanğqeuñqe, änyä maqñqä epñqäuä” kñuä wiyqanği, anä hñque äpaqukqe. Iqu kñuä ii äwikqä-qe, ämaqe, qu Iqu pmetanğqeuñqe näññqä ämakuwi. ²⁵ Apäkä hui, iyyqä meqi dññä quvqä tqäutanği, ii Jisasi Iquenyqä qätä maqänä äwiyäqe, äpäqe, Iqueä yukä-taññä qäqñiqi qonñä äuktäukqe. ²⁶ Apäkä ii Israitqä iquautaññä ma, qua Siliya-Ponisiya iu imänğqe. Ii Iqueä yukä iqñ qonñä äuktäukqe, “Nyaqä meqe dññä quvqä tqäutanği, Si huätä dowatiyä” ätuätä, yatñqä äwikqe.

²⁷ Iqu kimanñi, “Ne ymisanñi, ymeqe-ganä käyä ävanä” ätukqe. “Ymeqe qä ymisanñi ämotautanä, hiveqä iquauñqä tnämäuqe, qäyu maeqä danä eänä.”

²⁸ I tquanğa, apäkä ii, “Ämaqä Naqä Iquki, Si qäyu ätñä-qe, ymeqä ymisanñä änatquteqanğuwii, hiveqä iqua ämambñqäuä” ätukqe.

²⁹ I tquanğa, Jisasi Iqu, “Si ii ätññqe, yqä uvä! Dññä quvqe, tqä meqññi huätä ae ävämeqiyä” ätukqe.

³⁰ Inğanñi, apäkä ii, iyyqä anä iqñ ätimäuqe, meqä iññi, dññä quvqe ae ävämeqanğa, iyyqä yquvanñä iu witanği äqunğqe.

Ämaqä qätäyqä kukñuä änä matqä iquenyqä

³¹ Jisasi Iqu anä himqä Tayaññi äväma, anä-himqä Saitonä-taññä iu äwätä, qua Dekapolisi iu, eqä-huanñä Galili ätimäuqke. ³² Iqñ timäuqanğa, qu ämaqä qätäyqä, kukñuä wññuä änä maqñqä hñque, Iquenyqä ätuma äppiyyi, “Iyää! Jisasi Iquki, Saqä hipae, ämaqä tqe itmaqiyä” ätukuwi.

³³ I tquanğuwänğa, Jisasi Iqu, ämaqä iquenñi kiuänä itmeqe, Iqueqä hipae ämaqä iqueä qätä hovqä ingi-ingisa ävätäqetanñi, anğññi, Iqu makukuä äquteqe, ämaqä iqueä tewi itmaqäqke. ³⁴ Ii iqe, Iqu hññui qäukuä haqä yätu äqunäqe, oänä ätätä, iquenñi, “Epata” ätukqe. Kukñuä iññi, kiqä quati tiññi “Qäte äkivanä!” ³⁵ Iqu ii wimäkqanğa, ämaqä iqueä qäte äütänäqe, itanğa iqueä tewä-pqe anğñuä eätä, iqu kukñui, iqueqä tqä-pa qe ätkqe.

³⁶ Jisasi Iqu ii iqetanñi, Iqu qunñi, “Ämaqeññi awä mätquä pambiyä” ätukqe. Iqu ii qäyä tquanğñi, qu awä ätäkakuwi. ³⁷ Qätä äwiyäpiyyä iqua, “Äänä imäkäqutiyä” tpu ikuwi. “Iqu nätmätqä eeqä anğñuä imäkqiyä. Qätäyqä-pqe, qätä äwiyqäuä. Kukñuä matqä-pqe, kukñuä tqä imäkqiyä” ätukuwi.

8

Jisasi Iqu, 4,000 iquau buayä äwikqenqä^{*}

¹ Inğanñi anğumññi, ämaqä kuapänänñi Jisasi Ique äwimepu, ymisanñä anğqenqe aanqä etanğä, Jisasi Iqu, Iqueqä wäññuänğqä ämotquaminğqä iquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. ² “Ämaqä tä, Nyitä hiunñi hñquaqu-hñque äpmerñuwii, ga ymisanñä bñqä di aanqä etanğqenqä, Nyi qunğqä huäqä anunğiyä. ³ Inñi Nyi, quwqä anämqä dä yqänä iqä ändowatmqe,

hñqua anä kinä-näunda äpquwä-qae, qanjä änä mäwqä ipu, hänaqeuñi dä päkombñqäüä” ätukqe.

⁴ I tquanğa, Iqueqä wäunüañqä ämotquamiñqä iqua, “Anä avqñqä täqñi, ämaqä eeqänänä tä ymisañ bñqe, ne äñgi ämetanä vatunquäwä?” ätukuwi.

⁵ Jisasi Iqu iquauñi, “He bretqe, äänä ämenäüä?” tquanğa, qu kimanji, “Ne 7 ämeñunä” ätukuwi.

⁶ Inğanji Iqu ämaqä eeqänänä, “Quamä pmapiyā!” ätuäqe, bretqä 7 iquau ämeqe, Goti Ique “änğuiqä” ae ätuäqe, äqäyäkütätä, Iqueqä wäunüañqä ämotquamiñqä iquau äwikqe. Avqanğa, iqua ämaqeu yanä wipñqä äma ikäkuwi. ⁷ Itanğa qu hämapäkä wänğä hñjua qäsä ämamiñuwi. Jisasi Iqu isuaunqä, Goti Ique “änğuiqä” ae ätuäqe, “Hämapäkä-pqä tä, qäsä yanä wipiyä” ätukqe. ⁸ Inji ämaqä eeqänji äwqä änäpäsäpu iqi änätqutekuwi, Iqueqä wäunüañqä ämotquamiñqä iqua, aqvü ämaqiyäpu, hiqokä-qa ⁹ ämamikuwi. ⁹ Ymisañä ii änmiñuwä iqua, 4,000 iquayi. Ga Jisasi Iqu, quwqä anämqä ändowatkqe. ¹⁰ Iqu ae ändowatkqe, inğa qänğa Iqueqä ämaqä iquatä yimbäue ikuapmäupiwi, qua Dalämanuta iunqä äukuwi.

“Si Tquki enjñqä ämänätquetnä, wäunüa hui imäkiyā” ätukuwiñqä†

¹¹ Parisi hñqua, Jisasi Ique äwimapiyi, Iqueqä kukñui mäñdi kit-tqänñqä ipäqiyäpu, yamwiqä ävāpu, tñi ätukuwi. “Si nätmätqä ämaqä mimañqänänä imäkätnä, Tquki enjñqe, mänätquayä.”

¹² I tquanğuwänğa, Jisasi Iqueqä äwqä imñi, qunqä hanä-iqä ämetä, haaqä ätätä, “Ämaqä tänğa äpmeñuwä ii, wäunüa imäkätnä ämänätquayä-qe, sunqä dqäüä?” ätukqe. “Nyi he naqä-qakuä etqä. Iqua nätmätqä hui hiñuä mäqunquä ipnä.” ¹³ I ätuäqe, Iqu qunji ävāma, anği yimbäue ikuapmäuqe, eqä-huänä yätäqänğisañqä äukqe.

Parisi iquauqätä, Heroti iqueqätä, nätmätqä änyuämāwa peyqenqä‡

¹⁴ Inğanji Iqueqä wäunüañqä ämotquamiñqä iqua, bretqä hui inä mämeqä, hui imäkuwi. Iutanji, qu yimbäueñi, bretqä hñqunä ämapu äpmamiñuwi.

¹⁵ Itanğanji Jisasi Iqu, “Parisi iquauqätä, Heroti iqueqätä, bretqä änyuämāwa peyqenqe, anğuanä äminyāpu, wimasäpiyā” ätuätä, näqñqä äwikqe.

¹⁶ I tquanğa, iqua quwqä-quwä, “Ne bretqä aanqä etanğqenqä änatqiyä” äñğäukuwi.

¹⁷ Iqu, qu iinä tñganğuwñqä, näqñqä ämeqe, iquau yatñqä äwikqe. “He ‘Ne bretqä aanqeqä’ äñğuwü, sunqä tqauä? He näqñqä-pqä, ä kñuä-pqe, mämeqä iquwätanä? Heqä kñuä indqänqä iunji, kñuä wäunui yäsämä miqä da iqiya? ¹⁸ He hiñuä-tänğ enjuwi, hiñuä mäqunquä ipu, qätä-tänğ enjuwi, qätä mäwiya ipu, kñuä äpakänänä mämeqä iquwi, ii sunqäwä? ¹⁹ Nyi bretqä hipa hñgi eeqä, 5,000 iquauñqä äkutkqe, ga änätqutekuwi, he qa naqä manğui, äänä ämamikuwäwä?”^S ätukqe.

Iqua, “Ne qa 12 ämamikqueqä” ätukuwi.

²⁰ Itanji Iqu, “Ga Nyi bretqä 7, ämaqä 4,000 iquauñqä äkutkqä, änätqutekuwi, hiqokä-qa manğui, äänä ämamikuwäwä?”^{*} ätukqe.

Qu, “Ne qa 7 ämamikqueqä” ätukuwi.

²¹ Ga Iqu, “He iinqe, näqñqä mämeqä yqänä itqänäüä?” ätukqe.

† 8:10 Matiu 16:1-4; Lukä 12:54-56 ‡ 8:13 Matiu 16:5-12 § 8:19 Makä 6:43 * 8:20 Makä 8:8

Jisasi Iqu, hinuä quvqä Betsaitätañä hñque äñguä imäkkqenqä

²² Itanğani iqua anä-himqä Betsaitä qe ätimäukuwi. Iqini, qu ämaqä hinuä quvqä hñque, Jisasi Iquenqä ätuma ätimäupiwi, "Iyää, Jisasi Iquki, tqä hipae itmaqiya" ätukuwi.

²³ I tquanğuwänga, Jisasi Iqu, ämaqä iqueni, a ämasqänga, anä himqä yäpaqä mängisa ätuma äwäqe, iqueqä hinuiwi makukuä äwqutäqe, hinuä-huiwiwi itmaqiya, yatnqä äwikqe. "Si nätmätqä hui hinuä äqunäninyä?"

²⁴ Iqu hinuä äqänäqe, "Nñqä, nyi ämaqä hui qanä ikiqanğä äqunmäqe, quñi ätnänäqi mäqunquä enänä. Qu zä enqä-panä-qua etanğä äqunänänä" ätukqe.

²⁵ I tquanğa, Jisasi Iqu, Iqueqä hipae, ämaqä iqueä hinuä-huiwä iu itmaqiyanğa, iqueqä hinui hämänä äqänätä, äñguä ätimäucanğa, iqu nätmätqä eeqänäni, ätnänäqi äqunğqe. ²⁶ Itanğani Jisasi Iqu ämaqä iqueni, "Si anä-himqeuñi mäpaquvqä, tqä anjuñqä janä uvä" ätukqe.

Pitä iqu, Jisasi Iquenyqe, "Kraisi Iqueyqä" ätkqenqä†

²⁷ Itani Jisasi Iqutä, Iqueqä wänuänğä ämotquaminğä iquatä, anä wänğä, anä-himqä Sisariya-Pilipai iu mätnätanğqeuñqä äukuwi. Hänaqä äwäpiya nämñi, Iqu quñi yatnqä äwikqe. "Ämaqä, Nyinqe, tqeqä ätätqänjuwäwä?"

²⁸ Iqu yatnqä ii vqanğa, iqua tii ätukuwi. "Ämaqä hui Sinyqe, 'Jonä asñä-qäyqä iqueqä,' hui, 'Laisa iqueqä,' itanğa hui, 'hinuä-tqä-queqä,' ätätqänjuwiqä" ätukuwi.

²⁹ Iqua iinä tquanğuwänga, Iqu iquauñi yatnqä tii äwikqe. "Hiyaqä kñuä ðuñi, Nyi tquñğä?"

Iqu i tquanğa, Pitä iqu, "Si Kraisi ne äminesnqä, Goti Iqu atänuä äkikqä Iqukiyqä" ätukqe.

³⁰ Inğani Iqu, quñi, "He Nyinqe, ämaqeunji awä mätmätqä pampiyä" ätätä, kukñuä yänänäqñqä ätukqe.

Jisasi Iqu, äpäkonätä, anği vauninğä ätkqenqä‡

³¹ Ii ätuäqetanji, Jisasi Iqu, iquau näqñqä änyä-hänğä hui ävätä, tii ätukqe. "Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqu, hanä-iqä kuapanä meniçeqä. Itanğa ämaqeu miqä iquau, hiqäva-imäkqä naqä iquau, itanğa kukñuä-suqenğä näqñqä-pqä iquau, Iqueni pizqä päsqanğuwänga, Iqu hea hñquaqui-hñque äwiqe, anğumä vauniçeqä" ätukqe.

³² Jisasi Iqu eeqäpnä ätnänäqi iqi tquanğa, Pitä iqu Iqueni, haqä nänä ätuma äwäqe, "Si kukñuä iinji, awä matqä panä. Ii quvqeqä" ätukqe.

³³ Pitä iqu i tquanğa, Jisasi Iqu yakmbä iqe, Iqueqä ämaqä iquau äqunä, Pitä iqueni, mañä mi äminyätä, "Setänä, Goti Iqutä mäkä-hunğä iquki, hoptäwä manyqä, qänaki nyi! Tqä kñuä indqänqe, Goti Iqueä ma, ämaqä iquauqeqä" ätukqe.

³⁴ E ätuäqe, Iqu, ämaqeutä, Iqueqä ämaqä iquatä täaqä ätuätumeqe, tii ätukqe. "Ämaqä hñqu Nyi qänaki nyivändätñqä etanğutqe, iqu, iqueqä-kiuänğä kñuä mämeqä, iqueqä zä-huätati hunqe ämetä, Nyi qänaki nyivändänä. ³⁵ Ii tiinğä. Ämaqä hñqu, iqueqä hänä-pmeqe a yänänäqñqä äkiqätmitätqe, qui imäknäniçeqä. Inğaqe ämaqä hñqu, Nyinyqätä, kukñuä äñguä we-hunğä-täninğatä, kñuä indqänätä, iqueqä hänä-pmeqe ävquatämämitätqe, iqu hänä pmetäniçeqä.

³⁶ Itanğa ämaqä hñqu, nätmätqä qua täutanji eeqä ämetä, äpäkonğqe,

iqueqä nätmätqä eeqänänä iinj, yätamäqkä äänä väniqiyä? ³⁷ Itanğa ämaqä hñqu, iqueqä quuvqe angumä metñqe, squäsua väniñqäwä? ³⁸ Itanğanj, apäkä, gokique ävama qanä hingi qñqä enqä-panä iinj, ämaqä tanğa äpmeñuwi, asä e imäkäpu, Goti Iqenji tuwä äväpu, suqä quvqä imäkätqänä. Inji, ämaqä hñqu qutä anä äpme, Nyinçätä, Nyaqä kukñuinçätä womba wiñgançutqe, Ämaqeuçä Ymeqä Ekqä Iqu, Kaniqueä yänänäñqä motqueqä di ämetä, Goti Iqueqä enätqä iquatä äppqanğanj, Iqu ämaqä iquenyqä womba yäniqueqä” ätukqe.

9

¹ Inğanj Jisasi Iqu qunji, “Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä täqi tä ätqäunuwä hñqua, mäpäkoñqä, häñä yqänä äpmapiyänğanj, Goti Iqunä miqe, Iqueqä yänänäñqetä äpqañçutqe, hinuä qumbnuwiqä” ätukqe.

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitanä ingqençä**

² Hiunji 6 ae äpäwqanğanj, Jisasi Iqu, Pitä ique, Jemisi ique, itanğa Jonä ique itmeqe, qoqonä quäuqä hñquençä ätuma ekqe. Iqini iquauqä-quwänä äpmaminuwi. Iquauä hinuä iqisanj, Jisasi Iqu huiwä huitanä ingqäqe. ³ Iqueqä qäki, we-hunçä aanä qäpaiqänänä äyäminqe. Ämaqä qua täutanä hñqu, ämuasmänçä qäpaiqä iinj enqä-pa timäutñqe, änä mimäkqä yänä. ⁴ Inğanj iqua, Laisa iquä, Mosisi iquä, iquauqä, Jisasi Iquä anä ätqäunyuä, kukñuä täqtätançä äqunçuwä. ⁵ Ii äqunäpiyinqä, Pitä iqu Jisasi Iqenji, “Ämotqueqä Naqä Iquki, ne täqi äpmeñque, ii äñguänäñqä. Ne ittänä anä hñquaqu-hñque mätatunçeqä. Hñqu Tqänçä, ññ hñqu Mosisi iqueqänçä, itanğa hñqu Laisa iqueqänçänänä” ätukqe. ⁶ Pitä iqu kukñuä ii ätukqe, iqua zä kiinj ipu, ga iqu kukñuä äänä täniñqe, kñuä yasämä mäwimeqä iqançj, ii ätkqe. ⁷ Inğanj qaquvqä hñqu äpäqe, iquauñj äpatqäkqe. Iwä qaquvqä iqueuä yäpä imdanj kukñuä hñqu tii ätkqe. “Tä Nqä Ymeqä aanä kiinj änyinätñqä Iqueyqä. Iqueqä kukñui qätä wipiyä.” ⁸ I tqançj äwipiyi, qu hinuä qävqä ikuwi, ämaqä aançä eä, Jisasi Iqunä qutä tqäutänçj äqunçuwä.

⁹ Qu qoqonä yätuta äpäpiyänğanj, Jisasi Iqu iquauñj, “Ämaqeuçä Ymeqä Ekqä Iqu häñä vauniquänçançqe, hiqä hinuitä äqunäñuwinçqe, ämaqeunji, awä mätkuä pambiyä” ätukqe. ¹⁰ Qu, Iqu tqançqä-pa, awä matqä ipu, yatñqä tii inguwä. “Hänä vauqe, ii squäwä?”

¹¹ Itanğa qu Iqenji, yatñqä tii äwikuwi. “Kukñuä-suqençä näñqä iqua, ‘Laisa iqu-ganä päñqiyä-qe’ sunçä täqtänäuä?”

¹² I tqançuwänçä, Jisasi Iqu, “Ii naqä-qakuänäyi. Laisa iqu-ganä äpätä, nätmätqä eeqänänj, angumä äñguä imäkänçiyä. Inä-qe, Goti Iqueqä bukä iunji, ‘Ämaqeuçä Ymeqä Ekqä Iqenji, qu himä-wiunçä kiinj äväpu, täñä-hunçä kuapänä meniqeqe,’ tuwanuä iinj, sunçä ätä äqänänä?” ätukqe. ¹³ “I etançj Nyi he tiinj etmqe. Laisa iqu ae äpkqe. Ga Goti Iqueqä bukiu äqänänçä-pa, qu quwqä äwinçeunä ipu, suqä quvqä huitanä-huitanä itquakuwiqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ymeqä qokä dñj quvqä-tänä hñque, äñguä iwimäkkqençä†

¹⁴ Iqua äppiwi, Iqueqä wäunüänçä ämotquaminçä huizi iquau wimapançä ipiyänğanj, ämaqä kuapänänj, iquau äpputmäupu, ga kukñuä-suqençä näñqä hñqua, iquauqä kukñui mäñdi kittqänçä

* 9:1 Matiu 17:1-13; Lukä 9:28-36 † 9:13 Matiu 17:14-21; Lukä 9:37-43a

itqätangä äqunquwi. ¹⁵ Ämaqä eeqänäni, Jisasi Iqu äpqanqi äqumbiyanganji, yäunuä ipu, Iquenyqä maqänä äupiwi, yeeqä äwikuwi.

¹⁶ Inğanji Iqu qunji, yatnqä tii äwikqe. “He iquatäni, manjä-mäkä sunqä äunätqänäuä?”

¹⁷ I tquanğa, ämaqä hñqu ämävauqe, “Näñqä-vqä Iquki, nqä ymeqä dnä quvqä ätqäuä kuknuä matqä itqätangji, Sinyñqä ätuma äpqänä.

¹⁸ Dnä quvqä iqu iguenji, pqqä yätñqä imäkätä, qua iqi ämatnmäutñqe. Ga, iqu makusewä kuä äsätä, hiquanji mangtäsqukuä ämäuqe, yukä hipa woä äwimäutñqe. Iinjä etanqi nyi, Tqä wäunuänqä ämotquetqänä iquauñi, huätä mamäupñqä yatñqä vqanğa, iqua inji änä mimäkkä iqäuä” ätukqe.

¹⁹ I äwiyäqe, Jisasi Iqu iquauñi, “He ämaqä quuvqä maeciyyä tquenä! Nyi hesä anäni, squänğanqä pmamqäwä? Ä, hesanji hanjä-iqe, squänğanqä meqämqäwä?” ätuätä, tii ätukqe. “Ymeqä iguenji, ätuma bpiyä.”

²⁰ I tquanğa, qu ymeqä iguenji, Iquenyqä itmeqanquwänğa, dnä quvqä iqu, Ique hinuä äqunäcanganji, ymeqä iguenji pqqä yätñqä imäkkanğa, ymeqä iqu qua iqi äpäknäqe, iqueqä manji makusewä kuä äsätä, qua iqi huaqä-huaqä ikqe.

²¹ I iqanğa, Jisasi Iqu kaniqe, yatñqä tii äwikqe. “Ymeqä tquenji, äknğata ti äwimakqäwä?”

Kimani, “Dänänğa äwimakqeqä” ätukqe. ²² “Dnä quvqä iqu, ymeqä ique pizqä päsätñqe, tä iu ämävetä, ä eqä du ämäyetä, ii iqa äwätñqe. Itanqi Si nätmatqä hui yätamäkkä iqä-tänjä enji, yenyqä huaqä kunğanğuti, yätamäkkä yeyä” ätukqe.

²³ I tquanğa, Jisasi Iqu iguenji, “Si ‘Yätamäkkä iqä-tänjä enjuä’ ändñi, sunqä ändnyä? Quuvqä eqiyätqunuwä iqua, nätmatqä eeqä timäutñqä imäknqäuä” ätukqe.

²⁴ I tquanğanä, kaniqu manjä yänänäñqeqe, “Nyi quuvqä eqiyänqä-qe, Si nyi äwa iqueñi, yätamäkkä nyisñqä äktqänä” ätukqe.

²⁵ Inğanji, Jisasi Iqu ämaqä kuapänäni tnänjä pqanğä äqunäqe, Iqu dnä quvqä iguenji, “Dnä quvqä kuknuä matqä, qätä mäwiyqä imäkkä iquki, nyi si, ymeqä iqesa täñgi huätä ätimäutnä, ga anqi mäpaquvqä isñqä äktqänä” ätukqe.

²⁶ I tquanğa, dnä quvqä iqu zäaqä ganä ätäqe, ymeqä iguenji pqqä yänänäñqä yätñqä iwimäkäqe, huätä ätimäukqe. Itanğa ymeqä iqu pizqänänä-qu witanğa, ämaqä kuapänäni, “Ymeqä iqu näwi äpäkonä äwinä” ätukuwi. ²⁷ I witanğa, Jisasi Iqu iqueqä hipaeu a ämaqätätä, pämä vauquumatqanğa, iqu pämä ätqäukqe.

²⁸ Qänakñi, Jisasi Iqu anä iu pmetanğanji, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, quwqä-quwänä änä äpmapu, “Nä dnä quvqä iguenji, huätä mandowatqe, sunqä iququwä?” ätuäpu, yatñqä äwikuwi.

²⁹ Iwä, Iqu iquauñi, “Dnä quvqä tiñji, nätmatqä huisä mändowatqä, kiqä Goti Iquenyqä täaqä ätäpiyä iutanänjqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, “Äpäkonätmä, vaumnñqeqä” anqi ätkqenqä‡

³⁰⁻³¹ Qu iqi ävämanji, qua Galili inji jänä ämäwqätäukuwi. Inğanji Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iguaunä näqñqä vätnqä winğanji, Iqu ämaqä, Iquenyqä “Iqiyye” näqñqä mapñqä dinqe, mawinğä ikqe. Iqu iquauñi tii ätuminqe. “Ämaqäquqä Ymeqä Ekqä Iquenji, itumepu ämaqä iquauä hipa iu wipnuwiqä. Itanğa qu Iquenji pizqänä

päkpnuwiqä. Hiunji hñquaqu-hñque ae äpawqanjanj, Iqu anjuma hñä vauniqeqä" ätukqe. ³² Iqu kuknuä ii tqanqanqeqe, iqua näqñqä mämeqä qäyä ipu, ga zä winganqgeutanj, Iquenj yatñqä mäwqä ikuwi.

Qu, "Neyaqä awä iqisanj, yoqä naqä-tänj tqukä?" ätnquwinqäš

³³ Iqua Kapänamä ätimäupiyi, anju äpmapiyänjanj, Jisasi Iqu iquauñj, "He hänaqä dutanj sunqä ätnqapätqanjuwäwä?" ätuätä, yatñqä äwikqe.

³⁴ I tqanqan, iqua hänaqä dutanj, "Nyi naqeqä, nyi naqeqä" ätnqapkuwä etanqenqä, kuknuä hui kima mätkuä äpmaminjuwi.

³⁵ Iqu quamä ae äpmeqetanj, 12 iquau, "Eä-embiyä!" ätuäqe, tii ätukqe. "Ämaqä hñqu naqä-pmeqänqä winganqutqe, iñä iqu eeqänänjä iquauqä yäpakä, itanqa iquauqä wäunjuä-wiyqä hetñqeqä" ätukqe.

³⁶ I ätuäqetanj, Iqu ymeqä wänqä hmbi itumeqe, iquauä awä iqi ätquteäqe, ymeqä iquenj atukuä ämaitä, iquau tii ätukqe. ³⁷ "Ämaqä hñqu ymeqä wänqä hmbinj, Nyinqä kñuä äme, yeeqä itumeqäqe, iqu Nyi indmeqiyä. Itanqa Nyi indmeqäqe, ii iqu Nyinä mindmeqä iqiyä. Iqu Nyi änändowatkqä Ique, inä itumeqiyä" ätukqe.

'Ämaqä ne hñgisa minetqueqä iquwä iqua, neqä-quaiqä' ätukqenqä*

³⁸ I tqanqa, Jonä iqu Jisasi Iquenj, "Näqñqä-vqä Iquki, ämaqä nesä anä mikiqä itñqä hñqu, saqä yoqeta dnä quvqä huätä dowatqanji äqunätanä, ne iquenj, 'Iñj mimäkqä panä!' ätukqeqä" ätukqe.

³⁹ Jonä iqu i tqanqa, Jisasi Iqu, "He ique pmua mimäkqä pambiyä" ätukqe. "Ämaqä hñqu, nätmätqä ämaqä mimäkqänänjä di, Nyaqä yoqeta imäkqä iqu, Nyinqä kuknuä quvqä di maqänä matqä yänqiyä. ⁴⁰ Ämaqä ne hñgisa minetqueqä iquwä iqua, neyaqä-quayqä. ⁴¹ Nyi naqä-qakuä etqä. He Kraisi Ique qänaki vändqä-quenä etanquwinqä, ämaqä, he eqä-häki, ämbñqä etapquwi, qu hinji metapqä iqä. Qu Goti Iquesanj, ängui ämapnuwiqä" ätukqe.

Suqä quvqe, quuvqä heqiyqe qui imäkqenqä†

⁴² "Ymeqä Nyinyqä quuvqä eqiyätñqä täutanä hmbu, ämaqä hñqueuä suqä imäkqanqä ii hinjuä äqunätä, asä iñä imäkätä qunanä päkñganqutqe, ämaqä suqä ipäqiyqä iquenj, hanjä-iqä naqänänji wimenä. Ämaqä hñqua hikä naqänänjä hñqu ämepu, iqueqä hiñjuä-qo iu guä äkiqiyepu, eqä-huänjä bu tnämäueqanqppqe, ii hanjä-iqä naqä-qe, huizique mämäwqätäuqä yänqiyä" ätukqe. ⁴³⁻⁴⁴ "Tqä hipa hñqu suqä quvqenqä äkiyqiyäma uwqanqutqe, huätä täwisñqe. Si iñä iñj, hñä hea ique-ique pmeqe ämatñj. Iñä miqä isqe, hipa qäquaqu yqänä nyqä-quki, tä maisquä yäniqä äsänqeu äktnämäupnuwi. Hipa hñqunä änyänj, ämäwqätäutñj. ⁴⁵⁻⁴⁶ Itanqa tqä yukä hñqu suqä quvqenqä äkiyqiyäma uwqanqutqe, huätä täwisñqe. Si iñä iñj, hñä hea ique-ique pmeqe ämatñj. Iñä miqä isqe, yukä qäquaqu yqänä nyqä-quki, tä maisquä yäniqä äsänqeu äktnämäupnuwi. Yukä hñqunä änyänj, ämäwqätäutñj. ⁴⁷ Ä tqä hinjuä hñqu suqä quvqenqä äkiyqiyäma uwqanqutqe, huätä tquätñqe. Si iñä iñj, hñä hea ique-ique pmeqä ämatñj. Iñä miqä isqe, hinjuä qäquaqu yqänä qñqä-quki, tä maisquä äsänqeu äktnämäupnuwi. Ä hinjuä hñqunä äqänänji, Goti Iqunä miqeuñj äpaqutñj. ⁴⁸ Tä iñä äsänqä iquenj, Piweqe mapäkonqä ipu, itanqa te maisquä yäniqeqä.‡

49 Haki, nätmatqä äpakänä witpñqä imäkätñqä-pa, ämaqä eeqänänj ä iunji, te äpakänä e imäkäniqueqä. § 50 Haki änguanä etanqqä-qe, kiqä ätquänqä di qäpu eqäqe, ga anji ätquänätñqenqe, äänä imäkpni? Hakä enqä-panjenä ätimäupu, itanga äwqä hanjuä inqnenä pmapñqeqä” ätukqe.*

10

*Suqä apäkä huätä dowatqenqä**

1 Jisasi Iqu anä-himqä iunji äväma, qua Jutiya iunqätä, itanga eqä Jotänä yätäqänjisantqätä äukqe. Inqanji ämaqä kuapänänj anqumä Ique wimeqanqwanqa, ga Iqueqä suqä hea ique-ique iminqä-pa, Goti Iqueqä kukñuñqä näqñqä anqumä äwiminqe.

2 Inqanji Parisi hñqua, Jisasi Ique äwimapiyi, yamwiqä äväpu yatñqä tii äwikuwi. “Neqä suqä duni, ‘Ämaqä hñqu iqueqä apäki huätä ändowatqänqä,’ ätnä, ‘ä mändowatqänqä’ ätnänä?”

3 I tquanqwanqa, Iqu tii ätukqe. “Mosisi iqu henji, suqä äki etapqäwä?”

4 Inqanji qu tii ätukuwi. “Mosisi iqu, ‘Ämaqä hñqu, iqueqä apäki huätä dowatätñqä etanqutqe, iqu huätä dowatqä tuwanjä äqiyätä, huätä inqa dowatätñqeqä,’ ätkqeqä” ätukuwi.

5 Jisasi Iqu, qunji kima tii ätukqe. “Mosisi iqu suqä injä imäkkqänqä ätätä tuwanjuä äqäkkqe, ii he nyuanä woyqä imbu, hñgisana iqä-quenä etanqqetanänjqä” ätukqe. 6 “I etanji, ainqanji, Goti Iqu nätmatqä eeqänä ipäqiyätñqä imäkätäqänqanji, ämaqä, ‘Iqu qokätä, apäkätä imäkkqe.’† 7-8 Injä imäkätäqetanji, tiñjä ätkqeqä. ‘Qokä hñqu, kandäkänatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämänynyä, huiwä naqä-hñqunä änyinyä pmeqänqeqä.’‡ Goti Hanjuwä Iqu injä ätkqetanji, qäyaqu huiwi hñquaqu minqä, hñqunä änyinyä pmesiyänqeqä. 9 Injä etanji nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu naqä hñqunä ämamonyetqe, ii ämaqä hñqu mamumakñqeqä” ätukqe.

10 Itanga qu anju äpmapiyänqanji, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, Jisasi Ique kukñuä injqä yatñqä äwikuwi. 11 I vquanqwanqa, Iqu iquauñi tii ätukqe. “Ämaqä hñqu iqueqä apäki huätä ändowatätä, apäkä änyä-hänjä hui ämeqäqe, ämaqä iqu iqueqä apäkinji qui imäkätä, huizitä huiwä yanä hñgi ikiqä enqä-pa imäkkqi. 12 Itanga apäkä-pqä ii, iyyqä qoki äväma, qokä änyä-hänjä hñque ämuangqe, ii-pqe huizitä huiwä yanä hñgi ikiqä enqä-pa imäkkqiyä” ätukqe.

Ymeqä wänqä isuaunqes

13 Ämaqä hui ymeqä wänqä isuaunji, Jisasi Iqu hipa haqeqi wiyätñqä, ätuma äwimakuwi. Ii ätuma wimeqanqwanqa, wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, “Huätä ätuma upiyä!” ätukuwi. 14 Jisasi Iqu hinjuä ii äqunäqe, Iqu iquauñi, upui-hinjuä ämoqunätä, “Ymeqä wänqä, Nyinyqä qäyä äppiyä. Goti Iqunä miqeuñi, täsua enqä-panjä yäpänqisa epñqä-qae, ‘Oeyqä’ matqä pambiyä!” ätukqe. 15 “Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä

§ 9:49 Näqñqä-tñä hñqua, kukñuä injä iqueqä quatinqe, tii ätätqänjuä. Haki, hiqäva eeqänänji, ikikinyänj iwimäkätqänjuwä-pa, te ämaqä eeqänänji ikikinyänj imäkänä. Hiqäva-imäkkqä 2:13

* 9:50 Matiu 5:13; Lukä 14:34-35 † 10: Matiu 5:31-32; 19:1-12; Lukä 16:18 ‡ 10:6 Ipäqäkkqä 1:27 † 10:7-8 Ipäqäkkqä 2:24 § 10:12 Matiu 19:13-15; Lukä 18:15-17

hŋqu Goti Iqunä miqä duni, ymeqä wängqä itmetqänguwä-pa mitmeqä da itqe, iqu Goti Iqunä miqä iunŋi, mäpaquvqä yäniqe.”¹⁶ Ii ätuäqe, Iqu ymeqä hŋqunä-hŋqunä quvätäuku ämäqumateqe, hipa nyuänŋa haqeŋi äwiyätä, Goti Iqu äŋguä iwimäkätŋqä yatŋqä äwikqe.

Ämiqä, nätmatqä kuapänänŋä-tänŋa hŋqu, Jisasi Iqutä kukjuä ätŋgiyinqä*

¹⁷ Jisasi Iqu qarŋä tii wätŋqä iqanŋa, ämaqä hŋqu Iquenyqä tnänŋa äpeyäqe, qonŋa äwoktäutä, Iqueny yatŋqä tii äwikqe. “Näŋŋqä-vqä Äŋguä Iquki, nyi hänŋa hea ique-ique pmeqe äänä itmä mamniqäwä?” ätukqe.

¹⁸ I tquanŋa, Jisasi Iqu, “Äŋguä Iqukiyqe” suŋqä dnyä? Ämaqä äŋguänänŋi, Goti Hanjuwä Iqunänŋqä” ätukqe. ¹⁹ “Si kukjuä-suŋenqe, näŋŋqä äyā enŋä. Ii tiinŋa iquauŋqä,

‘Si ämaqä pizqä mapäsqä panä. Qokä-apäkä ämanqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukjuä jänä imäkqä iqueny, tiwiqä quanŋä mätquä panä. Ämaqeu quanŋä ätuätŋä, mämotauqä panä. Itanŋa tnaqä-tnuŋuau yäpā iqi qänaknä iqätŋqeä’” ätukqe.†

²⁰ I tquanŋa, ämaqä iqu, “Näŋŋqä-vqä Iquki, ymeqänŋatqä suqä iunŋi qänaknä iqa äpätŋqe, täŋŋa täsuwänä” ätukqe.

²¹ Inŋanŋi Jisasi Iqu, ique hiŋuä äqunäqetanŋi, Iquenyqä aanŋa kuapänä wiŋanŋi, “Nätmatqä hŋqu si äwa yganä inŋinŋä. Si nätmatqä ämenŋi, ga äwätŋä, eeqänä mbqänŋqä imäkätŋä, itanŋa ämaqä aanŋqä etanŋuwu wisŋqeä. Itanŋa si qäukuä yätunŋi yquayä-tänŋa hesŋqänänŋä. Ii ae imäkŋi, äpätŋä, Nyi qänaki nyivändiyä” ätukqe.

²² Kukjuä iinŋa qätä äwiyäqe, iqu yquayä kuapänänŋä-tänŋu etanŋqenqä, iqueqä äwqä imdanŋi hanŋa-iqä ämetä, hipenŋu yäü äpita, ävämakqe.

²³ I uwqanŋa, Jisasi Iqu hiŋuä ipe-ipe äpänqugeyätä, Iqueqä wänuänŋqä ämotqaminŋqä iquau tii ätukqe. “Qua-yquayä kuapä-tänŋa iqua, Goti Iqunä miqä duni, qeiqinyä ma, yänänäŋŋeuta paquvqeä.”

²⁴ I tquanŋa, iqua Iqueä kukjuinqä yänuä ikuwi. Iinŋe, Jisasi Iqu qunŋi anŋumä, “Ymeqä tqenä, Goti Iqunä miqeu paquvqe, qeiqinyä ma, yänänäŋŋeuta paquvqeä!” ätukqe. ²⁵ “Kametqä hŋqu, qäkä guä ktäpiqä yänŋa hovqä iu wätŋqe, iqu yänänäŋŋqä iutanä wänä. Inŋäqe, ämaqä mbqä kuapä-tänŋa iqua, Goti Iqunä miqeu paqupŋqä yänänäŋŋe, kametqä iqueqeuŋi, ämäwqätäunä” ätukqe.

²⁶ Inŋanŋi iqua yänuä naqänänŋa ipu, tii ätŋguwi. “Inŋi ämaqä qui imäknätqänguwitanŋi, hänŋa hea ique-ique pmeqe, tqu meniŋiyä?”

²⁷ Jisasi Iqu, iquau hiŋuä jänä äqunä, tii ätukqe. “Ämaqä, iinŋi änä mimäkqä iqanŋpqa-qe, Goti Iqu äwa mämiqä yänŋiyä. Nätmatqä eeqänänŋi, Iqu qäyunä imäkänŋiyä.”

²⁸ I tquanŋa, Pitä iqu Jisasi Iqueny, “Hiŋuä qunä! Ne nätmatqä eeqänänŋi ävämanŋi, Si qänaki äyā äkivändänŋunä” ätukqe.

²⁹⁻³⁰ Jisasi Iqu kimanŋi, “Nyi henŋi naqä-qakuä etqänä. Qua tänuŋi, ämaqä tqu-tqu iqueqä anŋä, kätä-känŋgua, känanyi-känapqa, kanä-känäu, ymeqä, ä wänuä-pqe, Nyinŋqätä, Nŋqä kukjuä äŋguä we-hunŋqä-tänŋinqätä ävquatämäutqe, tŋänŋe, asä iinŋa iqua, aanŋa hävemänänŋe, inä ämeniŋe. Itanŋa iqu hanŋa-iqä qäsä mequänä. Inŋi hea yäpakänŋanŋi, hänŋa hea ique-ique pmeqä meniŋe. ³¹ Inŋäqe ämaqä, täŋŋa yoqä-tänŋa eänuwä iutanŋa kuapänänŋa hŋqua, qänakŋi yoqä maeqänŋe. Itanŋa täŋŋa yoqä maeqä eänuwu, inŋanŋi yoqä naqä-tänŋänŋeä” ätukqe.

* 10:16 Matiu 19:16-30; Lukä 18:18-30 † 10:19 Anŋumä Itmakqä 20:12-16

Jisasi Iqu, “Äpäkonätmä, vaumniqeqä” angi ätkqenqä*

³² Qu Jerusälemänqä äyäpiyâ iunji, Jisasi Iqu hiñuiqä äwimaminqe. Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, yäunjuâ ipu, qänaki äyminjuwi. Itanğa huiziqua zâ ipu, qänaki äwivandminjuwi. Inğanji Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquaunä itmeqe, Iqueqä-kieuâ hanjä-iqä wimeniqä diñqä, iquauñi anğumâ awâ tii ätukqe. ³³ “Qätä nyipiyâ. Täñğanji ne Jerusälemänqä äyätanâ, äyâ ätqeyqunâ. Yänñi, Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqueni, qu hiqäva-imäkqä naqä iquauqätâ, kukñuâ-suqenqä näcñqä iquauqätâ, hipa iunâ wipñqäuâ. Itanğa iqua Iqueni, kukñuâ ämitäpu, ‘Iqu äpäkonätñqeqä’ tññqäuâ. Inğanji qu Iqueni, ämaqä Israitqä iqua qäyâ etanği, huizi iquau-mända wipñqäuâ. ³⁴ Inji ämaqä iinâ iqua, Iqueni ewiiqä kukñuâ ämitäpu, makukuâ äwqutäpu, guâ yänjätänji ämepu, täua ätäväpu, pizqä päkpnuwiqä. I etanği hiunji hñquacu päwqanğa, hñququqenji ävauniqeqä” ätukqe.

Jemisi, Jonä gueqi, Jisasi Ique yatñqä äwikiyiñqäS

³⁵ Itanji, Jemisi, Jonä, Sepri iqueqä hikñä iquacu, Jisasi Ique äwimayi, “Näcñqä-vqä Iquki, Si yeqä äyengänği yatñqä äkiyqueunji, imäkñqeqä” ätukiyi.

³⁶ I tquanğiyänğa, Jisasi Iqu iquaquinji, “Nyi qe squâ qemäkmqä äqengiyâ?” ätukqe.

³⁷ I tquanğa, iquacu naqä pmanyiänqä wiñğanği, Jisasi Iqueni, “Si yoqä naqä ämetnä, ämaqä ämitñänğanji, ye hñqu saqä hipa ämuangisa, itanğa hñqu qunamäuqänğisa pmenyqueñqä äyengiyâ” ätukiyi.

³⁸ Iinâ tquanğiyänğa, Jisasi Iqu iquaquinji, “Qe iinqä yatñqä iqiwi, änyâ maññqä enjinyqä. Eqä-häkâ Nyi nmqä änyänqe, qe-pqä inâ änyiyänqätanâ? Itanğa, asñä Nyi meqanğqä-pa, qe-pqe ämayänqätanâ?”

³⁹ Inji, “Ye imäkenqueuâ” ätukiyi.

Jisasi Iqu iquaquinji, “Eqä-häkâ nyi nmqä iqueni, qe-pqe inâ änyiyänqeqä, itanğa asñä Nyi meqanğqeuñi, qe-pqe inâ mayänqeqä. ⁴⁰ I etanği, Nyacqä hipa ämuangisatâ, ä qunamäuqänğisatâ pmanyiänqe, Nyi atäunjuâ miqä da imqänâ. Goti Iqu ämaqä hñquacu atäunjuâ itâ, zâ-hawi ämaqä iquaquinyqä näwenyâ ämaeqeqä” ätukqe.

⁴¹ Wäunjuänqä ämotquaminqä 10 iqua, Jemisi, Jonä gueqi ii tquanğinyâ äwiyäpiyâ iutani, qu iquaqi himänâ äwiyäpu, äwqä äkasuwâ imäkuwi.

⁴² Inğanji Jisasi Iqu eeqäquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. “He näcñqä äyuwâ. Ne Israitqä qäyâ etanği, huizi iquau miqä epiyâ iqua, yänjänäcñqetâ, yoqä naqetâ ämapu, quwqä ämaqeunji, äwiñqä quwqä dunâ qänaknä ipñqä iwimäkätqänjuâ. ⁴³ Iinâ etanği, hiyaqä awâ iqiñi, suqä tä mäwiqä itñqeqä. Oeyqä. Ämaqä hñqu, hiyaqä awâ iqisanji, hiqä ämeyätñqä wiñğanğutqe, iqu heqä wäunjuâ-eyqä-qu pmetñqeqä. ⁴⁴ Auâ, ämaqä hñqu, hiqä naqä pmetñqä wiñğanğutqe, iqu hiyaqä wäunjuâ-eyqä hiñğänqä-qu pmetñqeqä. ⁴⁵ Ii tii etanğqä dutayi. Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu suqä iinji asâ inâ imäkqiyâ. Iqu äpkqe, ämaqe Ique wäunjuâ yätamäkqä wipñqä äpkqä manâ, oeyqä. Iqu äpkqe, iquau wäunjuâ yätamäkqä ävätâ, Iqueqä hanjä-pmeqe ävätâ, qokä-apäkâ kuapänänji iquau anju mbqä imetñqä äpkqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Batimiyasi ique anğua iwimäkkqenqä*

† 10:31 Matiu 20:17-19; Lukä 18:31-34 S 10:34 Matiu 20:20-28 * 10:45 Matiu 20:29-34; Lukä 18:35-43

46 Itani Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunuängqä ämotquaminqä iquatä, anä himqä Jeriko ätimäukuwi. Iquatä, ämaqä kuapänänitä ävämeqanqawängani, ämaqä hinuä pisqä, Batimiyasi, Timiyasi iqueqä hiknä iqu, huängqä manä iqi äpme, mbqä nätmataqä isuaunqä tquämanminqe. 47 Iqu, "Jisasi Nasäretqätanjä Iqueqä" tqangä äwiyäqetani, aawqä yänänäqngqä ätätä, tii ätkqe. "Jisasi, Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si nyinqä huäqä äkunänä."

48 I tquanqa, ämaqä kuapänäni, iqueni äminyäpu, "Aawqä matqä panä!" ätukuwi.

Ii qäyä ätquanqä, iqu aawqä yänänäqngqä yqänänä, "Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, nyinqä huäqä äkunänä" ätukqe.

49 Jisasi Iqu iqi ätqepäqe, "Ique tääqä tuätumapiyä" ätukqe.

Inqani qu hinuä pisqä iqueni, "Iqu sinqä 'Äpänä!' ätqi. Mä pämä ätqätinä, tqä äwqe hanuä äknätinä biyä" ätukuwi. 50 I tquanqawängani, iqueqä gquä quäuqä huätä äquvätämäuqe, ätkamäutä, Jisasi Iquenyqä äpkqe.

51 Iqu äwimeqanqa, Jisasi Iqu, "Nyi äänä ikimäkmqäwä?" ätukqe.

"Näqngqä-vqä Iquki, nyi anqumä hinuä qänmqä nyimäkiyä" ätukqe.

52 I tquanqa, Jisasi Iqu "Si yqä uvä! Tqä quuvqä heqiyqe, änguä ikimäqiyä" ätukqe. Asä qänqani, iqu hinuä änguä äqänätä, Jisasi Ique hänaqeu qänaki äwivändkqe.

11

Jisasi Iqu, yoqä naqä qonqä-qu enqä-pa, Jerusälemä ätimäukqenqä*

1 Itanga iqua, Jerusälemä-tänä qäqi timäupnqä ipiyängani, anä-himqä Betäpaketä, Betanitä, qoqonä Olipä iu ätimäukuwi. Inqani, Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuängqä ämotquaminqä hñquaqui, hinuiqä ändowatätä, tii ätukqe. 2 "Qe anä-himqä nänjyngä winyqä. Qe yäpä ingisa äwäsiyängani, donqi hipkä hñque guä äkiqiyequwä qunyinyä. Donqi iqueni, ämaqä hñqu haqeqi mäpmeqä iminqä iquvi. Iqueni guä ewesinyä, ätuma äquvepinyqä" ätukqe. 3 "Ämaqä hñqu, 'Qe donqi gue, sunqä hiweqinyqä' qesqanqutqe, qe kimanä, 'Naqä Iqueqä wäunuä-täniqä. Ga Iqu ämaqä huisä anqumä maqänä dowatänqiyä,' suinyqä" ätukqe.

4-5 I tquanqa, iquaqu äwiyi, donqi hipkä hñqu, hänaqä iqi, anä qnqanätänä iqi guä qäyänätangi äqunqiyi. Iquaqu eweqanqiyänga, ämaqä iqi ätqäuminuä hñqua, iquaquini, "Donqi iqueni sunqä eweqinyqä?" ätukuwi.

6 I tquanqawänga, iquaqu quni, Jisasi Iqu ätukqä-pa ätukiwi. I tquanqiyänga, ämaqä iqua, iquaquini, "Yqä ätuma winyqä" ätukuwi.

7 Inqani, iquaqu donqi, Jisasi Iquenyqä ätuma äpiyi, gquä quäuqä äquvätäsinyä, donqi iqueä haqeqi ipteqanqiyänga, Jisasi Iqu haqeu qe äpmakqe. 8 Inqani ämaqä kuapänäni, quwqä gquä quäuqe, äquvätäpu, hänaqeu äqäqasäueqäkuwi. Ga ämaqä huiziqua, zä-äpa wäunuiunä ätäväpu, hänaqä iqi äqäqasäueqäkuwi. 9 Ämaqä hinuiqä äwäpiyitä, ä qänaki äwivändäpiyitä, pu-aawqä ätäpu, tii ätukuwi.

"Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä äwinä! Naqä Iqueqä yoqeta äquvepätngqä Tqueni, Goti Hanjuwä Iqu änguanänä iwimäqiyä.

10 Neqä awiqu Dewiti iquesanä äpätngqä Tqu, Iqueqä ämaqeu miqe, Goti Iqu änguä itquenä. Goti Haqä Yätu Äpmenqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä."

* 11: Matiu 21:1-11; Lukä 19:29-40; Jonä 12:12-19

11 Jisasi Iqu Jerusälemä ätimäuge, hiqäva-imäkkä anju äpaquväge, nätmätqä eeqä hiñuä äqunäkäkqe. Ae hea äyä eqanğa, Iqueqä ämaqä 12 iquatä, Betaniñqä äukqe.

Jisasi Iqu, zä-eaqä hñque qui imäkkqenqä†

12 Awiñgani, qu Betanisa äpäpiyänğani, Jisasi Iqu buayä dä äwikqe.

13 Inğani Iqu zä-eaqä hñqu quwqä kuapanä nänyä änyä tqäutangı äqunäqe, häukuä wiqänqä hiñuänqä äukqe. Näñi ätimäuge, aanqä, quwqenä änyätanğı äqunqce. Inğani zä-eaqä häukuä qäyqänğa mayi.

14 İ äqunäqe, ti ätukqe. “Zä iquki, ämaqe-pqä hui anğumä häukuı äkndopu, makñqä danä ipnuwiqä.”

Iwä Iqueqä wäñuñqä ämotquamiñqä iqua, iñä äyä tquanğı äwikuwi.

Jisasi Iqu, mbqä wäñuä imäkmiñuwä iquau huätä äpäsawqatkqenqä‡

15 Jerusälemä ätimäupiyi, Jisasi Iqu hiqäva-imäkkä anä täknä yäpä inğisa äpäyäge, Iqu ämaqä mbqä wäñuä imäkätqätanğuwä eeqänäñi, huätä äpäsawqatkqe. İtanğa ämaqä mbqä huitani tñänqä imäkäpu vätqätanğuwä iquauqä hevqetä, ämaqä yññä-heeqe mbqä itqätanğuwä iquauqä zä-hawitä ämäquvasqiyekqe. 16 İtanğa hiqäva-imäkkä anä ququawä iqini, nätmätqä hui mbqä ipñqä mäpeyqänqä imäkkqe. 17 Iqu ämaqä näqñqä ävätä, “Goti Iqueä tuwanıuñi, tiñä äqanä.

‘Nqä anıñqe, “Ämaqä eeqänä tääqä dqä anıqä” tñnuwiqä.’\$

Inä-qe, he quwä-meqä iquauqä zä-pmeqä anä* enqä-panä imäkätqänäuä” ätukqe.

18 Inğani hiqäva-imäkkä naqä iquatä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, qätä iñä äwipiı, İquenyqä zä ipu, Ique äpäkpñqä diñqä huänqä huiñqä qävqä ikuwi. Qu zä ikuwi, ämaqä kuapanäñi, Jisasi Iqueä näqñqä vqanğqenqä yäñuä ipu, miıqä yänä iqanğuwitanğı.

19 Heaetäñi, Jisasi İqutä, Iqueqä wäñuñqä ämotquamiñqä iquatä, anä-himqeuñi ävama äukuwi.

Goti İqenqä tääqä ätäpu, yatñqä vqenqä†

20 Awiñğa zä-hiñuitäñi, qu huänqeu äwäpiyänğani, zä-eaqä hiñuä äqunğuwı, quatä buta himqä yätunqä yäuä pitanğı äqunğuwı.

21 İ äqunäpiyinqä, Pitä iqu kñuä indqänäqe, “Näqñqä-vqä İquki, Si hiñuä qunyä! Zä-eaqä äkasuwä ätunä iqu, yäuä ae äpiqeqä” ätukqe.

22 İ tquanğa Jisasi Iqu iquauñi, “He Goti İquenyqä quuvqä heqäpiyä” ätukqe. 23 “Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä hñqu qoqonä hñque,

‘Ävauätnä eqä-pñä bu päkinyä’ ätque, iqueqä quuvqä mñi, ‘Matimäuqä yänqiyä’ kñuä mämeqä eä, ‘İñi ätimäunqiyä’ kñuä äme, ätquäqe, iqueqä ätqanğutqä dunä ätimäunqiyä” ätukqe. 24 “İñä etanğı Nyi he etqä, nätmätqä huiñqä Goti Ique tääqä ätuäpu yatñqä ävquwi, ‘Ne ämenqunä’ kñuä ämapu quuvqä eqäpçe, he ämapñqäuä. 25-26 İtanğa he Goti İqenqä tääqä tññqä ätqäpiyänğani, he hñqutä äwqä äkasuwä-tänä eänquwi, inı iqueqä suqä quvqä etquetñqenqä äwqä hanuä imäkñäpu, hui imäuquwi, heqä Henıqu Qäukuä Haqä Yätunä Iqu, heqä suqä quvqe huätä ämaemäutä, äwqä hanuä imäkñänqiyä” ätukqe.

Jisasi Ique, “Yoqä naqe, anğisa ämenäwä?” ätukuwiñqä‡

† 11:11 Matıu 21:18-19 ‡ 11:14 Matıu 21:12-13; Lukä 19:45-46; Jonä 2:13-17 § 11:17 Asayä 56:7 * 11:17 Järämai 7:11 † 11:19 Matıu 21:20-22 ‡ 11:25-26 Matıu 21:23-27; Lukä 20:1-8

²⁷⁻²⁸ Qu angumä Jerusälemä ätimäupiyängani, Jisasi Iqu hiqäva-imäkcqä anä täknä yäpä ingisa ikitqätanga, hiqäva-imäkcqä naqä iquatä, kuknuä-sugenqä näcñqä iquatä, ämaqä naqä iquatä, Ique äwimapiyi, “Si nätmatqä tä imäktñqe, yoqä naqe, ängisa ämenäwä? ‘Si ii imäktñqe’ tqü äktkcqäwä?” ätuäpu yatñqä äwikuwi.

²⁹ I tquangwänga, Jisasi Iqu, “Nyi yatñqä hñqu hemqänänjqä” ätukqe. “He Nyi yatñqä eyqe awä dqäpi, Nyi wäunuä tä imäkmqä yoqä ändapkcqä Iquenqe, etmqänä. ³⁰ Häe! He Nyi awä dpu. Jonä asñä-qäyqä iqu wäunuä imäkmñqe, yoqä naqe, qäukuä haqä yätuta ämakqäta, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?”

³¹ Inğani quwqä-quwä tii ätnğuwii. “Ne ‘Qäukuä haqä yätutanjqä’ tquanguatqe, Iqu tiñjä natänqiyä. ‘He iquenyqä quuvqä maeqiyqe, sunqä itqänuwäwä?’ ³² Inğaqe, ne ‘Ämaqetanjqä’ tuatunquäta? I matqä yatunqeqä” ätnğuwii. Ämaqä, “Jonä iqu, hiñuä-tqä-queqä” knüä indqänätanğuwinqe, zä ipu, matqä ikuwi. ³³ Inği qu kimani, “Ne mañqeqä” ätukuwii.

I tquangwängani, Jisasi Iqu, “Nyi-pqe inänji. Nyi yoqä naqä-tänjä eämä, wäunuä e imäkätñqenqe, he awä maetqä ymqänä” ätukqe.

12

*Kuknuä ktqä, wainqä wäunuä miqä quvqä iquauñqä**

¹ Inğani Jisasi Iqu çuni, kuknuä ktqä tii ätukqe. “Ämaqä hñqu guä-wainqä vowä ikqäwätä, täknä äqiyäqe, guä-wainqä häukui çonjqä itä, eqä päquveqätñqä, hikä huä ätäkäta iquçonmäuqe, ämaqä wäunjuñqä hiñuä äçumbu pmeqä anä quäuqä ämätäqe, itanğa wäunju, ämaqä mbqä meqä imäkpñqä hñquauqä hipa iu äwimä, anä kinä nämqä wäniqe.

² Iwä häukui yäüä änduçänğani, iqu iqueqä wäunuä-wiyqä hñque, wainqä häukui hui äpatäpu wipñqä, wäunuä miqä iquauñqä dowatäniqe.

³ Iqu ätimäuçanğani, wäunuä miqä iqua, iqueni a äkiqätäpu, ptqä äpäsäpu, nätmätqä hui a maqätqä angumä dowatpnuwi. ⁴ Inği wäunuä-wiyqä hñque angumä inä dowatäniqe. Wäunuä miqä iqua iquenä-pqe nyuänju äpäsäpu womba-inğä itquapnuwi. ⁵ Ii qäyä iqanğpi, Iqu hñqu-pqä inä dowatäniqe. Inğani qu iqueni pizqä päkpnuwi. Itanğa kuapänänji, suqä asä ii itquapnuwi. Hñquauñi, ptqä äpäsäpu, itanğa hñquauñi, pizqä päkpnuwi. ⁶ Inğani iqueqä ymeqä, iquenqä kuapänä äwinymitätqä iqunä yqänä pmetäniqe. Iwä yäpaki, ‘Wäunuä miqä iqua, nyaqä ymeqä iqueni, qätä wipñqäuä’ ätäta, iqu, iqueqä ymeqä ique dowatäniqe. ⁷⁻⁸ Inğani wäunuä miqä iqua, ‘Kaqa ämeniqa-qu, täsqukuänä’ tmbnuwi. ‘Maqänänyä! Pizqä äpäsänä. Ga iqueqä wäunuä tä, neqä nemänätñqänänyä’ ätnäpu, ique a äkiqätäpu, pizqä äpäkpñi, iqueä huiwi wäunuä täknä yäpaqä mängisa matnämuapnuwi.

⁹ Inğani kaqä wäunuä iutänğ kawiqü, äänä yäniqe? Iqu äpäta, wäunuä miqä iquauñi pizqä äpäsätä, wäunju huizi iqua mipñqä väniqe. ¹⁰ Inği he Gotü Iqueä buki a matäuçä itqänuwäta?

‘Hikä-anğ-mätqä iqua, hiki quvqä wäunuä maeqä hiñuinä äquñguwi, hikä iñjä iqu, anğ quea enqä-panğ, anğ yänänänğqä imäkcqä-queqä.

11 Inği tä, Naqä Iqueqä imäkcqanği ne hiñuä äqunätaqe, äñğuanänğ äqunänju.’”†

⁹ Inğani kaqä wäunuä iutänğ kawiqü, äänä yäniqe? Iqu äpäta, wäunuä miqä iquauñi pizqä äpäsätä, wäunju huizi iqua mipñqä väniqe. ¹⁰ Inği he Gotü Iqueä buki a matäuçä itqänuwäta?

‘Hikä-anğ-mätqä iqua, hiki quvqä wäunuä maeqä hiñuinä äquñguwi, hikä iñjä iqu, anğ quea enqä-panğ, anğ yänänänğqä imäkcqä-queqä.

11 Inği tä, Naqä Iqueqä imäkcqanği ne hiñuä äqunätaqe, äñğuanänğ äqunänju.’”†

* 12: Matiu 21:33-46; Lukä 20:9-19 † 12:11 Apqä Bukä 118:22-23

¹² Iqu i tquanğa, Israitqä iquauqä ämaqä naqä iqua, kuknuä ktqä ii, iquauñqä äyä tqanğqenqä näqñqä ekuwi. Inğanı iqua, Iqueni guä qäyanätpu ikuwi, ämaqä kuapanä etanğuwıñqä zä wıñğanğı qanya ävama äukuwi.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqenqä[‡]

¹³ Ämaqä naqä iqua, Parisi hñquatä, Heroti iquenqä äwinyämiñqä hñquatäñi, Jisasi Iqu kuknuä quvqä hui tqanğutqe äkäñqä, Ique yamwiqä wıñqä ändowatkuwi. ¹⁴ Ique äwimapiyi, “Näqñqä-vqä Iquki, ne Tqä suğenqä näqñqä tii enu. Ämaqeuqä yoqenqätä, quwqä äwıñqenqätä kñuä mindqänqä itnä, suqä jänänäninä imäkätnä, Goti Iqueğä suğenqä qäyunä ämotquetqänä. İnı Si kñuä äänä äkiyqiyä? Romätanä ämiqä naqä Sisa iqueni, ne mbqä takisi ävquatuñquätanä, mäwqä iquatuñquätanä?” ätukuwi.

¹⁵ Iqua yatñqä naqä-qakuä mäwqä iqanğuwıñqe, Iqu näqñqä eäqe, kima tii ätukqe. “He Nyi yamwiqe, sunqä nyiyqä? Mbqä hikä hñqu, Nyi hiñuä qunmqä äma quveppu.” ¹⁶ Iqua hñqu äma pğanğuwänğa, Iqu quñi ämävauqe, “Ktqä tätä, ä yoqä tätäñi, tqeğä pmenä?” ätukqe.

Qu, “Romätanä naqä iqueqeqä” ätukuwi.

¹⁷ Iqu kimañi, “Inı, nätmatqä Sisa iqueqä etanğutqe, ii kaqä-que wıñqeqä. Ä nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä etanğutqe, ii Goti Ique wıñqeqä” ätukqe. I tquanğa, qu Iqueä kukñuıñqä miıqä hii imäkäukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua anğumä vauqenqä ätukqeS

¹⁸ Satyusi, ‘Ämaqä pizqä äpäkombqä iqua, anğumä häñä mävauqä ipnuwiqä’ ätmiñuwä iqua, Jisasi Ique äwimapiyi, yatñqä tii äwikuwi. ¹⁹ “Näqñqä-vqä Iquki, Mosisi iqu bukä iñı, Israitqä iquenyqä tiñä ätätä äqäqqe.

‘Ämaqä hñqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqe, känğuequ apäñqä ämetä, kätequenyqä tññqä hiätñqe, ymeqä hemeñqiyä.’^{*}

²⁰ Itanğa hiñuiqänäñi, ämaqä 7 hñguiqua äpmamiñuwi. Itanğa inğuiquautanı, kätequ apäkä ämeqe, ymeqä meämeqänğa äpäkonğqe.

²¹ Itanı känğuequ apäñqä iñı ämeqe, ymeqä meämeqänğa äpäkonğqe. Itanğa känğua huizi iqu, apäkä asä ii ämetä, äpäkonğqe.

²² İnı eeqänänä inğuiqua, apäkä iñı ämapiyi, qu ymeqä meämeqänğa äpäkonğuwı. Yäpaki, apäkä ii inä äpäkonğqeqä. ²³ İnı, ämaqä äpäkombqä iqua anğumä ävauqanğuwänğanı, apäkä eeqänğuiqua ämamiñuwä täsi, tqeğä heäniqäwä?” ätukuwi.

²⁴ İnä tquanğuwänğa, Jisasi Iqu tii ätukqe. “He Goti Iqueä bukiu äqänänğenqätä, itanğa Iqueä yänänänğenqätä maññqä, qämä-qämä ipu, ii ätqäüä. ²⁵ Hea inğanı, ämaqä ae äpäkombqä iqua anğumä ävaupiñğanı, qokä-apäkä mämanqä ipnuwiqä. Oeyä. Qu enätqä qäukuä yätunä iqua äpmeñuwä-pa, iñä pmapnuwiqä.

²⁶ Itanğı ämaqä äpäkombqä anğumä ävaupnuwänğqe, Nyi yatñqä hemeqä. He Mosisi iqueä tuwanuä zä-yänä-tänı tä äñğqenqä a matäuqä itqänuwenda? Inğanı Goti Iqu Mosisi iqueni, ‘Nyi Aprähämä, Aisakä, ä Jekopä iquauqä, Goti Iquñqä’[†] ätukqeqä. ²⁷ Goti Iqu, ämaqä ae äpäkonğuwä iquauqä manä. Ämaqä häñä äpmeñuwä iquauqä Goti

[‡] 12:12 Matiu 22:15-22; Lukä 20:20-26   **S** 12:17 Matiu 22:23-33; Lukä 20:27-40   * 12:19 Kukñuä-suqä 25:5   † 12:26 Anğumä Itmakqä 3:6

Iqueqä. Injä etanġi, Aprähamä, Aisakä, Jekopä, iqua ae äpäkonguwä-qe, häñä yġänä äpmeñä. Injä enġä di, he qämä-qämä kuapanä ipu ätätqänäüä” ätukqe.

Kukñuä-suqä naqänänjä, huizi iquau ämāwqätāunġä iqu, äsqukuä?*

²⁸ Iqua kukñuä yġänä tätqätanġuwänġa, kukñuä-suġenġä näġnġä hñġu äpäqe, qätä äwikqe. Jisasi Iqu quvaqä yatñġeunġi, kima äñġuänä äyā tquanġi äwiyäqe, iqu Jisasi Ique yatñġä tii äwikqe. “Kukñuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqä, ga huizi iquau kinġanä ämāwqätāunġe, äkisqukuä?” ätukqe.

²⁹ Iqu yatñġä ii vqanġa, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Suqä kinġanänjä iqu, tiinġi.

‘Israitqä iquenä, kukñuä tä qätä äñġuänä wipu. Goti neqä Naqä Iqu, Kiqä-kiuänänjä Iquvqä. ³⁰ Itanġa Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueni, si tqä äwqetä, qeqä-quuvqetä, kñuä indqänqetä, yänänänqetänġi, Ique näwe äwinyätñä, Iquenyqänä kuapanä kinġuätñe qä.’§

³¹ Itanġi huizi iqu tiyi.

‘Si tqä-tāunġä äkinyätñqä-panġi, ämaqä si-tänjä iqi äpmeñuwä iquauñqä-pqe, inä kinyätñe qä.’*

Suqä iquauñġi, huizi iquau ämāwqätāuqä enäüä” ätukqe.

³² I tquanġa, kukñuä-suġenġä näġnġä iqu tii ätukqe. “Näġnġä-vqä Iquki, Si naqä-qakuä qäyunä ätnyā. Goti hui aanġe! Iqu Kiqä-kiuänä äpme. ³³ Itanġa ne neqä qeqä-quuvqe, kñuä indqänqe, yänänänqñe, Goti Iqueni, ävātänä, Iquenyqä kiinjä nenġuätñqe. Itanġa neqä-neuänqä änenyätñqä-pa, ämaqä huizi iquauñqä-pqe inä nenġuätñqe. Ne injä itunġe, ii nanuä, nätmatqä huitanä-huitanätä hiqäva äqiyätänä, Goti Iquenyqä tä ikeqeuñi, suqä tquacu ämāwqätāunġinyqä” ätukqe.

³⁴ Jisasi Iqu, ämaqä iqu kñuä äñġuä indqänätä tquanġi äwiyäqe, iqueni tii ätukqe. “Si Goti Iqunä miqeuñi, qäqiqi äpmeñinyä” ätukqe. Iutanġi, ämaqä eeqä zä ipu, Ique yatñġä hui mäwqä ikuwi.

Krais iqu, tqeqä ymeqäwä?†

³⁵ Jisasi Iqu hiqäva-imäqä anä mätnätanġqä iqi näġnġä ävätä, tii ätukqe. “Kukñuä-suġenġä näġnġä iqua, Krais ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu Ique atāunüä ikqä Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqe,’ iqua näġnġä äänä epu tätqänä? ³⁶ Dewiti iqunänġi, Goti Iqueqä Dñä Äñġuä Iqu, ique kñuä vqanġi, tii ätkqe.

‘Naqä Hanjuwä Iqu, nqä Naqä Ique tii ätukqe qä. ‘Nyi Tqä himä-wiunġä iquauñi, Saqä yäpā iqi pmuatekimniqänġanġe, Si Nyaqä hipa ämuanġisa pmettnqinyä,’ ätkqe qä.’

³⁷ Inġi änäñġä? Krais Iqueni, Dewiti iqunä, ‘Nqä nagueä’ ätukqä-qe, ämaqä, Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä ymeqeqä’ änäñġä tätqänäüä?” ätukqe.

Ämaqä kuapanänġi, qu Jisasi Iqueqä kukñui qätä äwiyäpiyanġanġi, yeeqä iminjuwi.

Wopqä ipu, kukñuinä tqä iquauñqä, wa wipiyä‡

³⁸ Jisasi Iqu näġnġä ävätäqä inġanġi, Iqu tii-pqä inä ätukqe. “Kukñuä-suġenġä näġnġä iquauqä suqä quvqenġe, wa wipiyä. Qu suqä tquauñqe, kiinjä äwinyänä. Gquä quauqä ipmbu qanä upñqäüä.

‡ 12:27 Matiu 22:34-40; Lukä 10:25-28 § 12:30 Kukñuä-suqä 6:5 * 12:31 Hiqäva-imäqä 19:18 † 12:34 Matiu 22:41-46; Lukä 20:41-44 ‡ 12:37 Matiu 23:1-7; Lukä 20:45-47

Ququawä aquväqñqeuñi, ämaqe iquauñi, 'Hiunjinganjqä' tupñqäuä. ³⁹ Anä aquväqñqeuñi, anä äñguä iqinyä pmapñqäuä. Ymisanä naqä imäqkänqanä-pqe, anä äñguä iqinyä pmapñqäuä. ⁴⁰ Inji qu apäqñqä iuauñi, qanqä ätuäpu, quwqä anji quwä mapñqäuä. Qu tääqä quäuqä ätäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä qanqä tquäpñqäuä. Iqu suqä quvqä iwäsäuniqänqanji, ämaqä iññä iqua, quwqä hanä-ique, ämaqä huizi iquauqe, ämäwqätäuniqeqä" ätukqe.

Apäkä apäqñqä nätmatqä maeqä hui, mbqä ätnämäukqenqä^S

⁴¹ Inqanji Jisasi Iqu, Goti Iquenyqä mbqä tnämäuqanqauwä-tänñä iqi äpmeqe, ämaqä mbqä tnämäuqanqauwi, hinuä äqunä äpmaminqe. Ga ämaqä mbqä hatñä-tänñä kuapänänji, mbqä hävemnäqñqä ätnämäuminuwi. ⁴² Inqanji apäkä nätmatqä maeqä yawiqä hui äpäqe, mbqä wänqä hñjuaqunä ätnämäukqe. ⁴³ Iqu ii äqunäqe, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquau, tääqä ätuätumetä tii ätukqe. "Nyi naqä-qakuä etqä. Apäkä nätmatqä maeqä yawiqä täsiyqä mbqä ätnämäuqe, ämaqä Goti Iquenyqä mbqä tnämäuqä täu ätnämäuquwi, iyyqe, eeqänänñä iuqe, ämäwqätäuqiyä. ⁴⁴ Itanqä qokä-apäkä quwqä mbqä kuapä iutanji, wänqä hmbu ätnämäuqäuä. Apäkä täsi iññä ma, mbqänqä äwa itä iyyqä quuvqänqä äwinqepu, eeqänä qe ätnämäuqä-qae, aanqä pmenqiyä" ätukqe.

13

Hanä-iqä hea yäpakänqä timäuniqenqä*

¹ I ätäqe, Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä anjutani yäpaqänqisa ätimäwa pqañqanji, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä hñqu, "Näqñqä-vqä Iquki, Si hiqäva-imäkqä anji hinuä qunyä. Kiqä hikä naqetä, anä qeqätqetäñi, äänä ämätukuwätiyä-qe, ne iñqä manä matqä yanqunä" ätukqe.

² I tqanqä Jisasi Iqu iqueni, "Si anä naqä tä mätnätanqä tquauñi hinuä äqunänñä? Hikä iqua yanqä-mänqeu yqänä tii makñqä, qäpu heniqeqä. Eeqäpnä qäpu äsisäupu, bi tnämäupnuwiqä" ätukqe.

³⁻⁴ Jisasi Iqu qoqonä Olipä iu, hiqäva-imäkqä anä nänqisa mätnätanqä äqunä pmetanqanji, Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique, Itanqä Endru ique, iqua quwqä-quwänä Jisasi Iqueni yatñqä tii äwikuwi. "Nätmatqä iññi, äñqä timäuniqä iñqä, natiyä. Itanqä ne squä-ganä mänätqueqanquti, ga ne iutanji näqñqä äetanä, 'Ou, nätmatqä iññi tqau timäuniqenqä äyä änatqiyä,' knuä neyäninqäuä" ätukuwi.

⁵⁻⁶ Yatñqä ii vqanquwänqä, Iqu iquauñi, tii ätukqe. "Qu qanqä etäpu, hiqä knuä indqänqä qui emäkqänqe, he mimbiyä. Ämaqä kuapänä hñqunä-hñqunä ätimäuqisäpu, Nqä yoqe ätäqisäpu, 'Nyi qäqunjqä' ätäpu, ämaqä kuapänänñä iuqä knuä indqänqe, qui iwimäkäqisqäpnuwiqä. ⁷ Itanqä he ämaqe mäkä naqänänñä päunqeyqanqauwi qätä äwiyäpu, 'Ämaqä kinä danä hui mäkä äunätqänäuä' tqanqä qätä äwiyäpiyänqanji, he zä ipu, yäunjuä-yäunjuä miqä pa iqäpñqä. Nätmatqä iññi ätimäutäqä-qe, hiunji yäpaki änanjqä. ⁸ Ämaqä huitanä iqua, hueqä-himqä huitanä iquatänji, mäkä vauqumuatpnuwiqä. Ämaqä miqä hñqueqä mäkä-iqä iqua, huiziqeqä iquatänji, mäkä humbnuwiqä. Hñqäqinji, qua ekä yäniqeqä. Itanqä hñqäqinji, buayä dä naqänänñä timäuniqeqä. Apäkä iua, ymeqä änä

ämipnqä täñä-huñqä ämetqänuwä-pani, nätmatqä iinjä iqua-ganä timäuniqeqä.

⁹ Iinjä etangi, he yasämä mimbiyā.[†] Ämaqä naqä kuknuä mitqä iquauñqä etma upnuwi. Itanga anä aquväñqä iu ptqä hepäkpnuwi. Itanga qu Nyi mäñdi ängittqiypu, he anä-himqeutañä ämaqä naqä iquauä hiñuä iqi ekitqätēpnuwi. Ii he iquau kuknuä äñguä we-huñqä-täñi, awä eeqä tupñqeqä. ¹⁰ Itanga Ämaqä eeqänänjä, qua äwitqutänqä-pa, qu kuknuä äñguä we-huñqä-täñinqe, qätä-ganä wipnuwänqeqä. ¹¹ Itanga qu etmepu, kuknuänqä etma uwqangppqe, 'Ne kuknuä äänä tatunquawä?' knuä maeyqä itä, zä miqä iqäpnä. Inganji kuknui, he matqä, Goti Iqueqä Dñä Äñguä Iqu täniqeqä. Inji, he knuä Goti Iqu etapqangqenä tqäpnä.

¹² Ämaqä hui quwqä kätä-kängueque, huiziqua ique pizqä päkpñqä iinjē, quwqä hipa iu wipnuwiqä. Itani kaniqukua, quwqä ymeqä iquau-pqe, suqä asitanjinä itquapnuwiqä. Itanga ymeqä iqua, kunaqä-kunuñuautä-pqe, mäkä äunäpu asä ii ipnuwiqä. ¹³ He Nyaqä yoqä-tänunenä etangi, ämaqä eeqänänji himä-wiunqä emäkkäpnuwiqä. Inäqē qokä-apäkä hanjä-iqä qäpu etqänganqä yänä äqambu äpmamitpqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hanjä iqumuataniqeqä" ätukqe.

¹⁴ (Ämaqä kuknuä tä a ätäütäqä iqu, näqñqä äñguänä mequätñqe.) "He nätmatqä qui imäkkä quvqänänjä iqu anä pmua imäknänqä iqi tqäutangi qumbnuwiqä. Inganji qokä-apäkä qua Jutiya iu äpmeñuwä iqua, ze, qoqonjä yätunqä yqäpnqä. ¹⁵ Ä ämaqä anä atääqä hevqä iu äpmamitätqä iqu, qua mäñi ikuapmäütäqängani, iqu anä yäpä yängisa mäpeyqä itä, iqueqä nätmatqä anä yäpä inqisa witanqutqeqä knuä mindqänqä itä, hämänänä zä uwquänqä. ¹⁶ Nñ ämaqä, iqueqä wänuñuä iu äpmamitätqä iqu, iqueqä gquä quäuqä metnqä angumä mäwqä iquänqä. ¹⁷ Itanga, apäkä äwqä-tänjä iuaunqätä, ymeqä anuänqä-tänjä iuaunqätänji, zä maqänä mäwqä iqangppqeqe, huäqä kiinjä huñqeqä. ¹⁸ Nätmatqä quvqä iinjä, yunüä qunqänqä matimäuqä yätñqä diñqe, he Goti Hanjuwä Iqueñqä tääqä tqäpnqeqä. ¹⁹ Itanga hanjä-iqä inga timäuniqe, naqänänjä ämäwqätäuniqe. Goti Iqu qua imäkkqängata tänqä tinqe, hanjä-iqä tqutä asänänji matimäuqä imiñqeqä. Qänakndanä-pqe, iinjä matimäuqä yäniqeqä. ²⁰ Hanjä-iqenqe, Naqä Iqu, 'Wänqäpu wäniqeqä' ae ätkqeqä. Iqu iinjä mimäkkä-säpi, ämaqä eeqänä qui imäknqäpninqä. Inäqē Iqu qokä-apäkä Iqueqänqä atäunuä ikqä iquauñqä knuä indqänätä, wänqäpu hiätñqä imäkäniqeqä" ätukqe.

²¹ "Inganji ämaqä hui, 'He hiñuä qumbiyä! Kraisi ne ämineyätñqä Goti Iqu ique atäunuä ikqä iqu täqi äpmenä,' ä 'Näñi äpmenä' etqangppqe, he qätä mäwiyyä pa iqäpnqä. ²² Ii tiinjä etangi. Ämaqä quangä-tqä hui ätimäupu, Nyi Kraisi he ämeyqänqä Goti Hanjuwä Iqu atäunuä änyikqä iqunijä' etäpu, ämaqe knuä iqä mapñqeqä, nätmatqä ämaqä mimäkkänänjä huitanä-huitanji imäkpnuwiqä. Quangä-tqä iinjä iqua, ämaqä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqänqä atäunuä ikqä iquauñi, qäyasäqi ätuma wanä-tpu ipnuwiqä. Itanga ämaqä huizi, 'Nyi hiñuä-tqä iqun-jä' ätäpu, asänänjä imäkpnuwiqä. ²³ Iinjä etangi nätmatqä eeqä timäuniqenqä Nyi ganä awä näwi etqä. Inji he yasämä mimbiyā.

²⁴⁻²⁵ Itanga, hanjä-iqä naqänänjä ae etqä iqua qäpu hiqangani, maqänänji mäptqä iqu hea äwitä, qanüä iqu mäyänqä itä, qätäqueqä iqua qäukuä yätunji äväma qua täu qiyäpäkñqangquwänqä, ga nätmatqä yänänänqñqä

[†] 13:9 Matiu 10:16-22; Lukä 21:12-19

qäukuä yätu äwiñuwi ämeñä ipnuwiqä.[‡] 26 Inğanı qu, Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvcqä iu äpme, Iquecä yänänäqñqetä, Iquecä we-hunqä naqänänjä itä pqañgi qumbnuwi. 27 Inğanı Iqu enätqä iquau ändowatätä, ämaqä 'Nqeqä' ätätä atänuuä ikqä iquauñi, qäukuä-qua hitunuä äwitqutänqä-pa, aquvä eeqänä maqiyäñiqe.

28 Itanğa zä-eaqä iqu ämetquetñqenqä näqñqä mapiyä. Kiqä äpa iunı, eqä yqänä änyä, quwqä mñi änyä-hänjä ingqäqe, näqñqä tiinjä iqäpñqä. Yunuä äqunätñqe qäpu eätä, mäptqä dñä hinätñqe, qäqi etanğiyqä.

29 Asä iinjı, he nätmätqä Nyi etqäqä iinjä ii timäwäwqañgi äqumbiyänğani, he näqñqä tiinjä hipnuwiqä. Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätnqä anjä hänaqä iu näwe tqäutanğiyqä. 30 Nyi he naqä-qakuä etqä. Ämaqä hea inğa pmapnuwä iquu, qu mapäkonqä yqänä pmetanğuwänğa, nätmätqä eeqänäñi timäuniceqä. 31 Qäukuitä, quaetä qäpu henice. Mä Nyaqä kukñui qäpu maeqä yäñiqe.

32 Injäqe nätmätqä iinjı äkñga timäuniceqä iinqe, ämaqä hñqu änyä maqñqä eänä. Ynaunjqä qäukuä yätutanjä iquatä, Nyi Ymeqä Iqundäñi, ne änyä maqñqä eänunä. Apiqu Iqueqä-kiuänänjqä. 33 Nätmätqä iinjı äkñga timäuninğenqä änyä maqñqä eänuwä-qae, yasämä ätuäqämepu, hiñuä äqumbu pmetpñqe. 34 Ii tiinjä enqä-panı. Ämaqä hñqu kinjä hmqä wätñqä, ga iqu, iqueqä wäunuä-wiyqä iquu, iqueqä anjä mipñqä ävqä-panä iinjıyı. Ga wäunui, ique-iqueqä äpatätä, kikinä väñiqe. Inı, hänaqä qñqanä miqä iquenı, 'Yasämä ätuäqämanä pmetñqe' tuäñiqe.

35-36 Iinjä etanği, 'Kaqä anä-tänjä iqu, heaetänä-qe, ä quaesqänğanä-qe, ä zänqä kñuä duätqätanğanä-qe, inğ zä we-hunğanğanä-qe, äkñga ti päñiqätiyä-qe' änyä maqñqä eänäuä. Iinqe, he yasämä ätuäqämepu, ga hui, 'Iqu inğa päñqiyä' kñuä maeyätanğa, äpätqe, hiqäqä witanğä hiqänqä iinjäuä. 37 Nyi kukñuä etqe, qokä-apäkä eeqänänjä iu ätquä. 'Ga yasämä ätuäqämapu pmäpñqä iinjä' etqänä" ätukqe.

14

*Ämaqä naqä iqu, Jisasi Ique päkññqä ätnğuwinjqä**

1 Hiunji naqänänjä Pasopa ätätqänuwä iqutä, bretqä yenüä qo-matäuqä hiunji iquatä timäutñqä, hiunji hñquaquu änyä äwäminqe. Inğanı hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukñuä-suğenqä näqñqä iquatäñi, kukñuä ätqämanäpu, "Ne Jisasi Ique maqñqä itmetanä pizqä päsatunqe, äänä imäkatunquäwä?" ätnğuwı. 2 "Ämaqe hiñuä änaqänäpu mäkä ipäqiyqenqe, ne suqä iinjı, hiunji naqänänänğa mimäkqä yatunqueqä" ätnğuwı.

Apäkä hui, eqä jinanä-weqe, Jisasi Iqueä nyuänju equatekñqä†

3 Jisasi Iqu anä-himqä Betani, Saimonä Wänyimänqueä[‡] anju buayä gmanätqätanğa, apäkä hui hikä häkä eqä jinanä-weqä inqä hñqu, ämä äwimetä, häkä pmäukui ikuväqe, eqä jinanä-weqe Jisasi Iqueä nyuänju äwiqatñqe. Häkitä, eqä jinanä-weqetä, kiqä mbqe naqänäñi.

4 Inğanı apäkä ii, ii imäkqanğenqä, ämaqä iqi pmaminuwä ii, äwqä äkasuwä imäkpiyi, quwqä-quwä, "Eqä jinanä-weqe, sunqä hiñgi qui imäkqiyä?" ätnğuwı. 5 "Eqä jinanä-weqe, mbqä 300 täuqä imäknäqe,

[‡] 13:24-25 Asayä 13:10; Joeli 2:10 * 14: Matiu 26:1-5; Lukä 22:1-6; Jonä 11:45-57 † 14:2 Matiu 26:6-13; Lukä 7:36-50; Jonä 12:1-8 ‡ 14:3 Saimonä iqu hiñqianäñi wänyimänjqä-tänjä äpmaminjqä etanği, qu iquenı "Wänyimänqueä" ätuminjuı.

mbqä ämanäqce, ämaqä nätmatqä maeqä iu winätñqänänjqä.” Ii ätmbiyi, apäkä iinj äkasuwä ätukuwi.

⁶ I tquanquwängga, Jisasi Iqu ätukqce. “Iinj hiñuinä qumbiyä. Sunqä hanä-iqä vqäuä? Ii Nyi suqä änguanäni inmäkqiyä. ⁷ Ämaqä nätmatqä maeqce, hesä anäni, hea ique-ique pmetñqäuä. Iinj etangi, ‘Yätamäkqä eanä’ kñuä eyqce, yätamäkqä wipñqce. Mä Nyi iinj maetqce, Nyi hesä anäni, hea ique-ique mäpmeqä itmniqeqä” ätukqce. ⁸ “Apäkä täsiyqce, ae äyä imäkqiyä. Ii eqä jinanä-weqä äñjiquatqce, Nyaqä huiwi qua wipñqeqä näwi-ganä inmäkqiyä. ⁹ Nyi naqä-qakuä etqä. Anä eeqänänä im-imä kukñuä ängüä we-huñqä-täni awä ätäkipiyänggani, apäkä täsi inmäkqeqä awä inä tqäpñqeqä. Iñi qu iñqce, hui mimäuqä iqäpñqänänyä” ätukqce.

Jutasi iqu Jisasi Iqueni, himä-wiunqä iquau vätnqä ätukqeqäS

¹⁰ Itanga Jutasi Iskarioti, Jisasi Iqueqä ämaqä 12 iquautanä hñqu, Jisasi Iqueni, hiqäva-imäkqä naqä iquauä hipa iu vätnqä, täkqä tuätñqä äukqce. ¹¹ Qu iinj qätä äwipiyyi, yeeqä ipu, “Ne naqä-qakuä mbqä hui ktapanqunä” ätukuwi. Inganji iqu, “Äkñga ti itmetmä wimqändiyä” tä iqe, huñqäñqä qävqä iminqce.

*Jisasi Iqu, Iqueqä wäunqä yätquakä iquatä ymisanä yäpakä änguwängganqä**

¹² Hiunji naqänänä bretqä yenuä qo matäuqä bñqä iquauqä hiunji kinganänä iqu ätimäukqce. Quväukuä ique-ique hiunji iqueni, Israitqä iqua Pasopanqä kñuä indqänäpiyänggani, sipsipqä hui äpäsäpu gpnä. Inganji Iqueqä wäunqänqä ämotquaminqä iqua, “Si Pasopa iutanä ymisanä dnqce, ne nätmatqä näwinyäni ängi kimäkiyatunquawä?” ätukuwi.

¹³ Inganji Jisasi Iqu, Iqueqä wäunqänqä ämotquaminqä hñquaqui, ändowatätä tii atukqce. “Qe anä-himqä yätunqä hinyqä. Ämaqä eqä-häkä meqä hñqu äqemenqiyä. Ga iqueni, qänaki wivändqinyä. ¹⁴ Iqu anä yäpä yänggisa paquvqanqä, anä kaniqueni, ‘Ämotqueqä Iqu, si yatñqä kiyenqä äyandowatqiyä’ suinyqä. “Nytä, Nqä ämaqä wäunqänqä ämotquetñqä iquatä, hiunji naqä tqce, buayä natunquä anä hiqñqä ängikä?” äyatqiyä, suinyqä” ätukqce. ¹⁵ “Qe ii tquanqiyängga, iqu anä hiqñqä naqänänä haqä yätqä ämätñqä iqueni ämäqesquenqiyä. Iquvanätä, buayä nqätä, näwenyä imäknänä. Qe iqñi, buayä näwenyä inemäkinyqä” ätukqce.

¹⁶ I tquanqä, iquaqu eyi, anä-himqä yätu ätimäyi, nätmatqä eeqänä Jisasi Iqu ätukqä-pa imäknätanqä äqunyyi, Pasopa iutanä ymisanä bñqeqä näwi imäkkiyi.

¹⁷ Heaetäni, Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä 12 iquatä, eeqäqua ätimäukuwi. ¹⁸ Qu ymisanä änapu äpmapiyänggani, Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuä etqä. Hesänä hñqu, Nyinqä täkqä tuänä. Ii ämaqä Nyitä ymisanä anä änatqäñuwä iquendanä hñquvqä” ätukqce.

¹⁹ I tquanqä, iqua äwqä-hanä ämepu, hñqunä-hñqunäni, “Ii nyi ma! Qäyutanä?” ätukuwi.

²⁰ I tquanquwängga, Jisasi Iqu, “He 12 iquendanä hñqueyqä. Ämaqä Nyitä bretqä hevqä asi äyämätä ängqäqä iqueyqä” ätukqce. ²¹ “Ämaquäqä

Ymeqá Ekqá Iqu, Goti Hanjuwá Iqueqá buká iunji, ‘Ápákonánqiyá’ átkqá-pa, Iqu e pákonánqiyá. Itanji Ique himá-wiunqá iquau vátñqá iquenyqe, iqueni haná-iqá naqánáná wimenqiyá. Ámaqá iinjá imákátnqá iqueni, kána maunyqá-sápi, ii ánguá hitáningá” átukqe.

²² Qu ymisaná anápiyángani, † Jisasi Iqu bretqá hñqu ámeqe, Goti Ique “ánqiuqá” átuáqe, ákutátá, Iqueqá wáunúñqá ámotquaminqá iquau, ávqáwátá tii átukqe. “He mándaupiyá. Tá Nyaqá huiwiyqá.” ²³ Itanji Iqu wainqá-eqá-háká ámeqe, Goti Ique “ánqiuqá” átuáqe, iquau ae ávqágetani, eeqáqua iuta ánguwi. ²⁴ Itanji, Iqu tii átukqe. “Tá Nyaqá háneqeqá, Goti Iqu kuknuá guá másáuenqe, yánánáñqá imákátnqá diñqe. Nyi ámaqá kuapánáná iu yátamáqá vátñqe, ñqá háneqe equatqáná” átukqe. ²⁵ “Nyi naqá-qakuá etqá. Nyi wainqá-eqe, Goti Iquná miqáñga háñi nmiqáñganqe, angumá manqá imqáná” átukqe.

²⁶ Inqani qu apqá hñqu átpiyi, aná-himqá iu ávama, qoqoná Olipánqá áukuwi.

Jisasi Iqu Pitá iqueni, “ ‘Nyi Iquenyqe ányá mañqe’ tñqinyá” átukqenqá[‡]

²⁷ Ii áwápiyángani, Jisasi Iqu iquauñi, tii átukqe. “Heqá Nyinyqá quuvqá heqiyqe, mándi páwinqiyá. Ii Goti Hanjuwá Iqueqá buká iunji, tiñj áta áqánáñqá-payqá.

‘Nyi sipsipqá-miqá ique pákmqáná. Iinjá imákqanqmdqánqá, sipsipqá iqua zá im-imá wepnuwiqá.’[§]

²⁸ Itanji Goti Hanjuwá Iqu, Nyi anji nyivauqumatqanqá, Nyi qua Galili iunqá hiñuiqá emamniqeqá” átukqe.

²⁹ I tquanqá Pitá iqu, “Iqua eeqáná, quwqá quuvqá heqiyqe mándi qáyá ápáwiqanquti, nyi ii miqá ymqáná” átukqe.

³⁰ I tquanqá Jisasi Iqu, “Nyi naqá-qakuá áktqáná. Heatqá tqueni, kukutakisqá ákáká hñquaqu matqánqá, si Nyinqe, ‘Nyi Iquenyqá mañqe,’ hñquaqu-hñqe tñqinyá” átukqe.

³¹ Jisasi Iqu ii tquanqá, Pitá iqu yáná áqánátá, “Qáyá eáná. Si ápákonqti, nyi-pqe aná pákoneñqe. Nyi Sinyqe, ‘Iquenyqá mañqe’ matqá imqáná” átukqe. Itanji wáunúñqá ámotquaminqá eeqánáná huiziquaqe, inyáná átkuwi.

Gesemániñi, Jisasi Iqu Goti Iquenyqá táaqá átkqenqá*[†]

³² Inqani iqua, aná yoqá ‘Gesemáni’ qonátangqeu átimáupiyi, Jisasi Iqu, Iqueqá wáunúñqá ámotquaminqá iquau, “Nyi Goti Iqutá kuknuá tenqea. He táqi pmapiyá” átukqe. ³³ I átuáqe, Iqu Pitá ique, Jemisi ique, itanqá Joná ique itumeqe, iqua Iqutá aná áukuwi. Inqani Iqu haná-iqá wimetñqá iqanqñqá, Iqueqá áwqá támñi aná máwimánqá ikqe. ³⁴ Inqe, Iqu tii átukqe. “Haná-iqá tqu, Nyaqá qeqá-quuvqá támñi imbtáumákqá-qae, ae qáqi ápákonmqá iqá. He táqini yasámá áminyápu, pmapiyá” átukqe.

³⁵ Inqani Iqu náná hmbu áwáqe, qua iqi áqiyápáknátá, haná-iqá wimeqanqgá iquenyqá huánqá hui etanqutqe áwimasiyátñqá, Goti Ique kuknuá átkqe. ³⁶ Iqu, “Aba, † Apiqukiya. Si nátmátqá áwa mámiqá imákqá Iquki, háká haná-iqá-táná tqu, huátá mándavá. Inqá Nyaqá ányinqeñi qáyá etanquti, Tqá ákinqá duná isñqe” átukqe.

† 14:22 Matiu 26:26-28; Luká 22:17-20; 1 Koriná 11:23-26 ‡ 14:26 Matiu 26:31-35; Luká 22:31-34; Joná 13:36-38 § 14:27 Sakátiyasi 13:7 * 14:31 Matiu 26:36-46; Luká 22:39-46 † 14:36 Kuknuá “Aba” ii Israitqá iquauqá aná-kukñuiyi. Kiqá quati, “Apá.”

³⁷ I ätäqe, anji äpäqe, ämaqä anä ätuma äukqä iqua hiqaqä witanjä äqungqe. Iwä Pitä iqueni, “Saimonä iquki, änäänqäwä? He Nyitä anäni, wänqäpu mäminqä iquwiuä?” ätukqe.

³⁸ “Yamwiqä iqe, he mändi maekittiqiyä yätñqä diñqe, he äminyäpu, Goti Iqutä kukñuä tpiyä. Hiqä quuvqe, nätmätqä qäyunä imäqänqä äwinyätanqqä-qe, huiwi yänänäqñqä maeqeqä” ätukqe.

³⁹ I ätuäqe, anjumä äwäqe, Goti Ique kukñuä asi, anjumä ätukqe.

⁴⁰ Ae ätuäqe, iquauñqä anjumä äpäqe, iqua hiñuä kukuäñuä wiyqanji, hiqaqä witanjä äqungqe. Ique kukñuä äki-äki tupñqe, änyä maqñqä yqänä emiñuwi.

⁴¹ Hñquaqu-hñque äwimetäqänqani, Iqu iquauñi, “He hiqaqä äwäpu, hapä yqänä äpmeñäüä?” ätukqe. “Ga qäpu qenji. Hiunji tä, qänqa qe ätimäuciyä. Hiñuä qumbu! Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqueni, suqä quvqä imäqä iquauä hipa iññi, täkqä tqä iuta ävqiyä. ⁴² He pämä äpmepu, äwanä! Hiñuä qumbiyä. Huiziuqä hipa iu nyivätñqä iqu, ae qäqi ätimäutñqä iqiya” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueni, himä-wiunqä iquau äwikqenqä[‡]

⁴³ Jisasi Iqu kukñuä ii yqänä tätqätanqa, Jutasi ämaqä 12 iquau-tañ iqu ätimäukqe. Iqutäñi ämaqä kuapanä, ipäqäyuna, ä jävqä a äqätqä ätimäukuwi. Ämaqä ii, hiqäva-imäqä naqä iquatä, ä kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, itanqa qokä-apäkä iu miqä iquatä dowatqanqä, ätimäukuwi. ⁴⁴ Qu änyä upñqä imäknäpiyänqani, täkqä-tqä iqu huiziquauñi, tii ätukqe. “Nyi ‘Ämaqä Tqueyqä’ etätmi, kikiyä äwungundi, he Iqueni a äkiqätäpu, yasämä ätuma uwqäpnä.” ⁴⁵ Qu ätimäupiwi, iqu Jisasi Ique äwimeqe, Iqueni, “Näqñqä-vqä Iqukiyä” ätuätä, Ique himä kikiyä äwutänqqe. ⁴⁶ Inqani qu Jisasi Ique itumepu, a yänänäqñqä äkiqätukuwi.

⁴⁷ Iqua, Ique a kiqanqawänqa, Iqutä qäqi anä tqäumiñuwä hñqu, iqueqä ipäqäyuna ämäkäqiyäqe, hiqäva-imäqä naqä iqueqä wäunñuä-wiyqä hñque, qätä mñä hämänä ätqavämäukqe.

⁴⁸ Inqani Jisasi Iqu, “He ipäqäyuna, jävqätä a äqätqä äpquwi, ämaqä äpäsätä quwä-meqä hñque a äkiqätätqäñuwä-pa, Nyi-pqe, iññunä etanqä äñgiqätqäüä?” ätukqe. ⁴⁹ “Hiunji ique-ique Nyi hesä anä äpmamä, hiqäva-imäqä anä ququawä iu näqñqä vätqätanqqä inqa manqiqätqe, suñqä itqänuwäwä? Inäqe, he tä iquwi, kukñuä Goti Iqueqä bukiu ätnänqeuñi, qäyunä ätätanqenqeqä” ätukqe.

⁵⁰ Inqani Iqueqä ämaqä iqua, eeqänä zä äväma äwekuwi.

Hikñä hñqu zä äukqenqä

⁵¹⁻⁵² Zä ii uwqanquwänqa, hikñä gquä hñqunä huäqä hutñqä hñqu, Jisasi Ique qänaki ti äwivändqanqa, qu iqueni a kiqätqanqawänqa, iqu gquqe iqinya iquvesemä, ipätäkqä zä äukqe.

Ämaqä naqä iqua, “Iqu qäyä päkonätñqe qä,” ätkuwinqä[§]

⁵³ Qu Jisasi Iqueni, hiqäva-imäqä naqä iquenyqä ätuma äukuwi. Inqani hiqäva-imäqä naqä iquau, ämaqe u miqä iquau, itanqa kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, qu iqi aqvä äqänqawi. ⁵⁴ Pitä iqu, Jisasi Iqueni, kinä-tämä qänaki äumiñqe. Hiqäva-imäqä naqä iqueqä anä ququawä iqi ätimäucqe, iqini, iqu ämaqä ämayukä-imanqä iquatä äpme, tä-diyeqä inyimiñqe.

[‡] 14:42 Matiu 26:47-56; Lukä 22:47-53; Jonä 18:1-11 **§** 14:51-52 Matiu 26:57-68; Lukä 22:54,63-71; Jonä 18:12-14,19-24

⁵⁵ Inġanġi, Jisasi Ique pizqä päkpnġenqä, hiqäva-imäkcä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä hiuzi iqua qäsänä, Jisasi Iqu suqä quvqä imäkätġenqä qävqä yanätpiyi, ämävqänġuwi. ⁵⁶ Ämaqä kuapänä Iquenyqä quanġä kuknuä täqisqanġuwä-qe, quvaqä kuknui yamuätqänqä ikuwi, asänä mäwqanġi äqunġuwi.

⁵⁷ Inġanġi ämaqä hġqua pämä ämatqäupiysi, Jisasi Iquenyqä quanġä kuknuä tii ätukuwi. ⁵⁸ “Ne Ämaqä Tqu tii tqanġi äwikque. ‘Goti Iqueqä hiqäva-imäkcä anä, ämaqä-qua mätcqe, Nyi äqiyäpnetmä, anġumġi, hi-unġi hġquaqu-hġque mätmniqeqä. Inäqce Nyi hipaetä mamätqä imqänä’ tqanġi, äwikqueqä” ätukuwi. ⁵⁹ I tqanġuwä-qe, quvaqä kuknui asänä mäwqä ikqe.

⁶⁰ I tqanġuwänġa, hiqäva-imäkcä naqä iqu, iquauä hiġuä iqi ätqäüä, Jisasi Ique yatġqä tii äwikque. “Ämaqä tä kuknui Sinqä ätquwi, änääġġä? Si kima hui matqä isġqätanä?” ätukqe. ⁶¹ I tqanġqä-qe, Jisasi Iqu kima miqä, Iqueä kuknuä hui mätcquä da ikqe.

Inġi, hiqäva-imäkcä naqä iqu anġumä yatġqä tii äwikque. “Krais, Goti Iqu ne ämineyätġqä atäunjuä äkikqä Iqukita? Ä Yoqä haqä yätu ämaetunquä Iqueqä Ymeqä Iqukitanä?” ätukqe.

⁶² I tqanġa, Jisasi Iqu, “Nyi qäqunġä. Itanġa Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu, Yänänäqġqä-tänä Iqueqä hipa ämuanġisa pmetanġi hiġuä qumbnuwiqä. Itanġa Iqu qaqunvqeu pmeqä qäukuä yätuta quvepqnġi qumbnuwiqä” ätukqe.

⁶³ Iqu i tqanġqenqä, hiqäva-imäkcä naqä iqu äwqä tnänä winġanġi, iqueqä gquä quäuqä äpisätä, tii ätukqe. “Iquenyqä kuknuä hui inä natġqce, ne sunqä qävqä yatunquäwä? ⁶⁴ Iqueä kuknui, Goti Ique äkittqiyätä tqanġi, qätä äyä äwiyänunä. Ga heyaqä kġuä imġi, äänä eyqi?”

Inġanġi eeqänänġi qu, “Iqu suqä quvqä imäkcä-qae, qäyä päkonätġqeqä” ätukuwi. ⁶⁵ Itanġi ämaqä hġqua, Iquenġi makukuä äwqutäpu, hiġuä huäqä äkeuätäpu, hipa äpäsäpu, “Si tqi kpäsqiya? Hiġuä natiyä” ätuminjuwi. Itanġa ämayukä-imanġä iqua, Iquenġi itmepu hipa äpäkcuiwi.

*Pitä iqu, ‘Jisasi Iquenyqä maqġqeqä’ ätkqenqä**

⁶⁶⁻⁶⁷ Pitä iqu täkġnä yänġisa ququawä mäġi pmetanġa, hiqäva-imäkcä naqä iqueqä wäunjuä-wiyqä apäkä hui äpäqce, Pitä iqu tä diyeqä imäkätqätanġi äqunäqce, ique hiġuä yqänä äqunä, “Si Jisasi Nasäretqätanä Iqutä anä äpmetqänġiyä iqukuiyqä” ätukqe.

⁶⁸ Ii iinä tqanġqenqä, iqu, “Oeyqä, si ii ätnġi, nyi änyä maqġqä enänä” ätuäqce, yäpaqänġisa äwätä, täkġnä hävqä qänätanġqä iqi ätqäukqce. Inġanġi kukutakisqä hġqu äkakä ätkqe.

⁶⁹ Wäunjuä-wiyqä ii, iquenġi iqi äqunäqce, anġumä ämaqä iqi tqäutanguiwunġi, “Ämaqä tqi, qutä anä äpmetqänjuwiqä” ätukqe. ⁷⁰ Ii käyä ätqanġi, Pitä iqu anġumä “Oeyä” ätkqe.

Iwä wänqä hmbu ti imänġanġa, ämaqä iqi ätqäuminjuwä iqua, “Si Galilisanä iqukiyyä. Inġi si oeyä matqä pa. Si, qutä anä äpmetqänjuwiqä” ätukuwi.

⁷¹ Ga inġanġi iqu tii ätukqe. “Ämaqä tä ätätqänjuwä Iquenyqce, nyi änyä maqġqä enä. Nyi quanġä etqändi, Goti Iqu, nyi qui nyimäkänġiyä.”

⁷² Iqu kuknuä iinġi ae ti tqanġa, kukutakisqä äkakä huiziqu ätkqe. Inġanġi Pitä iqu, Jisasi Iqu “Kukutakisqä äkakä hġquaqu matqänġa, si

* 14:65 Matiu 26:69-75; Lukä 22:54-62; Jonä 18:15-18,25-27

Nyinqe, 'Nyi Iquenyqä maqñqeqe,' hñqaqu-hñque ttñqinyä" ätukqenqä kñuä äwikqe. Inğanj, iqu iinjä imäkätäqenqä huäqä kiinjä wunğanji, kñuä kuapänä äqäkqe.

15

*Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiñuä iqi ätqäukqenqä**

¹ Zä we-hunğanjgetäni, hiqäva-imäkqä naqä iqua, kukñuä-suqenqä näqñqä iquautä, ññ ämaqä naqä huiziquautäni, qu Israitqä iquau miqä eeqänänä iqua qäsäni, kukñuä naqä-hñqunä imäkkuwi. Itanj qu Jisasi Ique guä äkiqiyäpu, ätuma Pailoti ique äwikuwi.

² Itanga Pailoti iqu, "Si Israitqä iquau Miqä Naqä Iqukitanä?" ätuätä, yatñqä äwikqe.

Jisasi Iqu ämävauqe, "Iñi, si qe ätnyä" ätukqe.

³ Inğanj hiqäva-imäkqä naqä iqua, Jisasi Iquenyqe, "Iqu suqä quvqä iinjä-iinjä imäkätñqeqä" ätqua äukuwi.

⁴ Iinjä etanji Pailoti iqu Iqueni, "Si kukñuä hui kima matqä isñqätanä?" ätuätä, yatñqä angumä äwikqe. "Hiñuä qunyä. Qu Sinyqe, 'Suqä quvqä iinjä-iinjä imäkätñqeqä' äyä ätqäuä" ätukqe. ⁵ I tquanğa, Jisasi Iqu kukñuä hñqu matquä ikqe. Iqu i iqanğqenqä, Pailoti iqu, "Kukñuä hui matqä sunqä iquityä" tä, kñuä kuapänä ämaqqe.

⁶ Quväkuä ique-ique, Pasopa imäkäpiyänğanj, Israitqä iqua, "Ne guä pmetanğuwä iquautanjä iquenyqä änenğiyä" tquanğuwä iqueni, Pailoti iqu huätä äwiquteminqe. ⁷ Inğanj ämaqä hñqua, ämiqä naqä iquau huätä mamanä-tpu ipu, huii pizqä äpäkkuwiñqä guä äpmaminuwi. Qutanjä hñqu, Baräpasi iquwi. ⁸ Itanga ämaqä kuapä aquvä äqanğuwä iqua, Pailoti ique äwimepu, "Hiñuicänä imäkminä-pa, iñä imäkiyä" ätuäpu, yatñqä äwikuwi.

⁹ Qu iinjä tquanğuwänğa, Pailoti iqu, "Israitqä iquau Miqä Naqä Tqueni, huätä equtäutmä etapmqätanä?" ätukqe. ¹⁰ Hiqäva-imäkqä naqä iqua, Jisasi Iqu yoqä naqä metqätanğqenqä äwqä quvqä imäkäpu, Ique ätuma vqanğuwñqä, Pailoti iqu näqñqä yasämä eäqenqä, ii ätukqe. ¹¹ Pailoti iqu i tquanğqä-qe, hiqäva-imäkqä naqä iqua, qokä-apäkiuqä kñuä iunji hiñi-hiñi iwimäkäpu, Pailoti iqueni, "Jisasi Iqu qäyä etanğuti, Baräpasi Iquenyqeqä" tupñqä ätukuwi.

¹² Inğanj Pailoti iqu, "Iñi, 'Israitqä iquau Miqä Naqä Iqueqä' ätätqänuwä Iqueni, nyi äänä imäkmqäwä?" ätukqe.

¹³ Iinjä tquanğa, qu kima tnänjä tii ätukuwi, "Iqueni, zä-huätati hunätñqä imäkiyä!"

¹⁴ Iinjä tquanğuwänğa, "Iñi sunqe? Iqu suqä quvqä äki imäkätñqäwä?" ätukqe.

Kimanji, qu manjä yänänäqñqä ätäpu, "Zä-huätati hunätñqä imäkiyä!" ätukuwi.

¹⁵ I tquanğuwänğa, iqu, qokä-apäkiu yeeqä iwimäkätñqä wiñğanji, Baräpasi iqueni qunqä huätä äwiqutekqe. Itanga iqu, Jisasi Ique ptqä päkñqä imäkätä, ämaqä mäkä-iqä iquau hipa iu zä-huätatä huepñqä äwikqe.

¹⁶ Pailoti iqu, iquau vqanğa, mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueni, kiyapqä iqueqä anä ququawä yänğisa ätuma äpeyäpiyänğanj, mäkä-iqä huizi iquauñqä tääqä ätukuwi. ¹⁷ Inğanj iqua Ique mäñdi äkittqiyäpu, qanğä ämiqä naqä enqä-pa hiätñqä tii imäkkuwi. Iqinj qu iqueni, qäkä ipisqä

*

15: Matiu 27:1-2,11-31; Lukä 23:1-25; Jonä 18:28-19:16

hämänänä hñqu äwiyätpiyi, guä yänä-tänji ämaqä naqä hñqueä yññanänä äkuäquväpu, Iqueä nyuänju ämuäkuwi. ¹⁸⁻¹⁹ I imäkpiyi, qu iqueni, "Israitqä iquau Miqä Naqä Iquki! Hiunjinganjqä" ätuäpu, häsuänitä Iqueä nyuänju äpäsäpu, Iqueni makukuä äwqutäpu, itanğa suqä ämaqä naqä hñquenjçä ipqä-pa, Iqueni qonjä äwoktäupu iminjuwi. ²⁰ Qu Iqueni quvqä iinj çäpu itquapiyi, inganj çäkä ipisqä iqu huätä ätäuquväpu, Iqueqä çäki angumä äwiyätukuwi. Itanji Iqueni, zä-huätati huepñqä ätuma äkuwi.

Mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueni zä-huätati äuekuwinqä

²¹ Ämaqä anä-himqä Sairinisanä, Aleksandä iqueqätä, Rupesi iqueqätä, iquaquiyqä kanä Saimonä iqu, anä-himqä yapaqängisa äpmaminqe, yängisa paquvqanjanji, mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqu zä-huätatä hunätñqä ze, iqu metñqä imäkuwi.

²² Qu Jisasi Iqueni, anä yoqä Golketa qonätanğqeuñqä ätuma äkuwi. Yoqä iinj, kiqä quati, 'Ämaqä nyuänjä-yänijä.' ²³ Iqinj qu Jisasi Iqueni, wainqä-eqä dunji marasingätä çäsä imäkñqe, täñä-hunqe Iqueqä huiwunj wipti iqiätñqä wisäuqanğa, Iqu mämotanqä ikqe. ²⁴ Inğanji, mäkä-iqä iqua, Iqueni zä-huätati äuekuwi. Iqua, Iqueqä gquetä ämuasmänqetä iwäsäupu, kikinä mapñqä hänjä ikuwi.

²⁵ Qu Iqueni zä-huätatinji, mäptqä awänä mäpmeqä 9 klokñğa äuekuwi. ²⁶ Quwqä suqä imäkminjuwä dunji, kukñuä ämitkuwä iqu, ätäpu tii äqiyekuwi. "Israitqä iquau Miqä Naqä Iqueqä." ²⁷⁻²⁸ Itanğa Iqu-tänjä çäqiqinj, ämaqä äpäsäsinyä quwä-meqä hñquaquinj, zä-huätatä äuekuwi. Hñqueni, hipa ämuangisa äuepu, hñqueni qunamäuqängisa äuekuwi. ²⁹⁻³⁰ Ämaqä iqi äpawäpiyi, qu nyuänjä ptqä äqiyäpu, Iqueni tä sisäwqä äväpu, tii ätukuwi. "Si, 'Nyi hiqäva-imäkqä anji äpnetmä, hiunji hñquaqui-hñquenyä angi mätcunqä' tqä-qukiyqä. Inji Tqä-täuä hänjä iqumuatnätnä, zä-huätatä äunänitanji, äyaqäsänğa biyä!" ätuminjuwi. ³¹ Inji, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, qu-pqä tä inä äsäpu, "Iqu ämaqä huiziunji hänjä iqumuatätñqä-qe, Iqueqä-kiuänji hänjä miqumuatñqä iqiya" ätnğuwi. ³² "Kraisi ne ämineyätñqä Goti Iqu, Ique ätäunuä ikqä, Israitqeu Miqä Naqä Tqu, äyaqänğa qua täqinyqä äpä. Ga ne hijnä äqunaqe, Iquenyqä quuvqä heqiyatunqänänäyä" ätnğuwi. Inji, ämaqä zä-huätati anä äunminjiyä iquaqu-pqe, Iqueni kukñuä quvqä inä ätukiyi.

Jisasi Iqu äpäkongqenqä

³³ Itanğa hiunji quemisqä ae ätimäuqanğa, qua eeqänänä iunji, hea äwäkqe. Awiyqä 3 klokñganji, we angi äungqe. ³⁴ Awiyqä 3 klokñganji, Jisasi Iqu manä yänänäqñqä tii ätkqe. "Eloi, Eloi, lema sapatani." Kukñuä iqu, quati tiinj. "Nqä Goti Iqukiyä! Nqä Goti Iqukiyä! Si sunqä nyivquatämäunyä?"

³⁵ Ämaqä çäqiqi ätqäuminjuwä hñqua, kukñuä tä qätä äwipiysi, "Qätä wipu! Iqu Laisa iquenyqä tääqä ätqiya" ätkuwi. ³⁶ Ga, ämaqä hñqu tnänä äwäqe, yaanjä hui ämeqe, wainqä-eqä yänänäqñqä iu äyämeqe, hätäkqeu ikätäutä, Jisasi Iqu änatñqä äwisäukqe. Iinj itä, tii atukqe. "Laisa iqu äpätä, Iqueni zä-huätati äunänqe äyaqiyätä itumenqutiyä?"

† 15:20 Matiu 27:32-44; Lukä 23:26-43; Jonä 19:17-27 ‡ 15:27-28 Pipa Grikä pmeqeua kukñuä iu äqänänqä huiunji, kukñuä tiinj-pqä inä ätä äqänä. "Goti Iqueä bukiunji tii äyä äqänä. 'Qu Iqueni ämaqä quvqä iquatä çäsä itquakuwiqä ätnäqeuñji,' iinj çäyu hetñqenqä ii itquakuwi." § 15:32 Matiu 27:45-56; Lukä 23:44-49; Jonä 19:28-37

Hinua äqänanä äpmenä.” ³⁷ Inğanj Jisasi Iqu manä yänänäqñqä ätäqe, hindnä-meqä äwquatämäuqe, äpäkongqe.

³⁸ Inğanj yuä naqänänä, hiqäva-imäkqä anä yäpä ingisa imaknminqä iqu, hitunua yätuta ingi-ingj äpkñga äpäwiqe, hñquaqu qe imäkñgqe.

³⁹ Inj mäkä-iqä iquau miqä, Jisasi Ique hiqumuanä äwiyä ätqäuminqä iqu, Iqu äänä itä päkongangqe hinua äqunäqe tii ätkqe. “Naqä-qakui. Ämaqä Tqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iqueyqä!” ätukqe.

⁴⁰ Itanga apäkä hiua, kinä nänjisa hinua äqumbu ätqäuminjuwi. Iuau-tanj, Mäliya, anä-himqä Maktälatañä ii, itanga Mäliya, Jemisi hikñä wänqä ique, ä Josepä gueqiyqä känäu, itanga Solomiyi. ⁴¹ Jisasi Iqu qua Gallii iu pmetanğanj, Ique qänaki äwivändäpu, yätamäkqä äwiminjuwä iuae. Ga, apäkä kuapänänä, Jisasi Iqutä Jerusälemänqä anä äpkuwä iuaqqe, qäsä iqi ätqäuminjuwi.

*Jisasi Iqueqä huiwi, pñqä ekuwinqä**

⁴²⁻⁴³ Hiunji iquenji, ii Sämbatqä hapä pmeqä iquenqä, nätmätqä näwinyä imäkqanğanji. Iutani, mäptqä äwitñqä ti pmetanğanj, Josepä Arämatiyatanä iqu, Pailoti Iquenyqä zä-miqä, ique äwimeqe, “Jisasi Iqueä huiwi ämamqeçä” ätukqe. Ämaqä iinjä iqu, Israitqä iquau miqä eeqänänä iquautanä, yoqä naqä inänä-tänju eä, Goti Iqunä miqeuñqä hinua äqänä äpmaminqä iquwi.

⁴⁴ “Jisasi Iqueä huiwi ämamqeçä” tquanğa, Pailoti iqu yäunua iqe, ämaqä mäkä-iqä iquau miqä ique tääqä ätuätumeqe, “Jisasi Iqu ae äpäkongqätanä, ä änänqä?” ätuätä, yatñqä äwikqe. ⁴⁵ Ämaqä iquesa näqñqä ae ämeqetanji, Pailoti iqu, Josepä iquenji, “Jisasi Iqueä huiwi, yqä mayä” ätukqe. ⁴⁶ Inğanj, Josepä iqu yuä naqä hñqu mbqä iäqe, Jisasi Iqueä huiwi zä-huätati äuekuwiuta äyaqiyätä, qua mäñj ämaeqe, Iqueä huiwi huäqä äutäqe, ämaqä pizqä pñqä heqänqä hikä ätäñukuwä anänänä imä pñqä ekqe. Pñqä ae eäqe, hikä qñqanä naqä hñqu, huaqä-huaqä ämiqa qñqanä ämaptekqe. ⁴⁷ Mäliya Maktälatañä iisä, ññ Mäliya Josepä iqueqä känaisä, Jisasi Ique pñqä eqanqqe, hinua äqunjiyi.

16

*Jisasi Iqu ävaukqenqä**

¹ Hiunji Sämbatqe ae äpäwqanğanj, Mäliya Maktälatañä iu, Mäliya, Jemisi iqueqä känäu, itanga Solomi, qu eqä jinanä-weqe mbqä ikuwi. Ii, qu äma äwäpu, Jisasi Iqueä huiwiu equatpñqänänä.

² Hiunji kinganänä iqueuä zi-hinua matqä, mäptqä ti eumäuganğanj, apäkä iua, Jisasi Ique pñqä ekqeuñqä äwäpiyanğanj, tii ätnjuwi.

³ “Ne Jisasi Iqu hikä hovqä äwinqä iqueqä hikä qñqanä äptänänqe, huaqä-huaqä ämitä nauteyätñqe, tqukä?” ⁴ E äwäpiyä iunda hinua äqunäukuwi, hikä iinjä iqu, kätanänä qäyä hitanqçä-qe, qñqanä mäpmäwänätanji äqunjuwi. ⁵ Itanga apäkä iua, Jisasi Ique pñqä ekqä yämä äpaquväpiyanğanj, hikñä gquä qäpaiqä hämänänänä imäkñqä hñqu, hipa ämuangisa pmetanği äqumbiyi, inğanj iua miqä yänä ipu, äwäwa ikuwi.

⁶ I iqanjuwänğa, iqu iuaunji, “He yäunua miqä pampiyä” ätukqe. “He Jisasi Nasäretqätanä, zä-huätati äuequwä Iquenyqä hinuanqä äpqäua.

* **15:41** Matiu 27:57-66; Lukä 23:50-56; Jonä 19:38-42 * **16:** Matiu 28:1-15; Lukä 24:1-12; Jonä 20:1-18

Iqu ae ävauqäqe. Hinuä qumbiyä! Äwäteqä täqini, aanqä suänä. ⁷ Iinä-qäe, he äwäpu, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iquau, (Pitä ique qäsä), iti tupiyä. 'Iqu qua Galilinqä hinuiqä wänqiyä. Iqu ae etkqä-pa, he Ique iqi qumbnqäüä' tupiyä" ätukqe.

⁸ Inğanj apäkä iua zä ipu, yäunuä-yäunuä winganğa, ämaqä pıqä wıqeuata yäpaqä mängisa ätimäupiyi, iqisanj zä äväma äukuwi. Iua äwäpıyänğanj, zä yqänä iqäwäpu, ämaqeunı matquä ikuwi.

Jisasi Iqu, Mäliya Maktälatanä ii äwimakqenqä†

⁹ Jisasi Iqu hiunji kinganänä iqueuä zınuä matqänğa ävauqetani, Mäliya Maktälatanä ii-ganä äwimakqe. Iinj, dnä quvqä 7 tqäutangı, Iqu huätä ändowatkqe. ¹⁰ Itanj ii äwäqe, ämaqä, Iqutä anä ikäminuwä iqua, huäqä-hunqä ämepu, knuä qiyätqätanguwä iu äwimetä, awä ätukqe. ¹¹ Ii, "Jisasi Iqu hänjä pmetanji, äqunänänä" tquanji äwıyäpiyä-qe, qu, "Ii quangä ätqiyä" knuä äwikqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä hnquaqui äwimakqenqä‡

¹² Itanj huizi, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä hnquaqu, anä-himqä iutani äväma, qanjä wätqätanginyänğa, Jisasi Iqu, iquaquinj huitanä-qu imäknä äwimakqe. ¹³ Iquaqu anğumä äwiyi, huizi iquauinj, iquaqüi wimeqanqenqä ätukiyi. I tquanğiyä-qe, iqua, "Iquaqu quangä ätqinyqä" knuä ämakuwi.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iquau äwimetä, wäunuä äwikqenqä§

¹⁴ Itanj Iqu, wäunuänqä ämotquaminqä 11 iqua, ymisänä änäpu pmetanğuwänğa äwimakqe. Iqu äwimeqe, ämaqä, Ique hänjä anji pmetanji hinuä äqunğuwinqä qäyä ätquangä, ga "Qu quangä änatqäüä" ätuäpu pmetanğuwinqä, Iqu, "He nyuänjä woyqä imbu, quuvqä maeqiyqe, sunqä itqänäuä?" ätuätä, yänänäqınqä ätukqe. ¹⁵ Itanğa Iqu iquauinj, "He qua äwitqutänqä-pa kuknuä anğua we-hunqä-tänj äma äwäpu, ämaqä eeqänänj iu awä tupnqeçä" ätukqe. ¹⁶ "Ämaqä quuvqä eqiyätä asnjä ämeqä iqueni, Goti Iqu hänjä iqumuatänıqe. Itanğa ämaqä quuvqä maeqiyqä iqä iquenyqe, Goti Iqu, Hänjä mäpmeqä yänqiyä' tänıqeçä.

¹⁷⁻¹⁸ Ämaqä quuvqä eqiyquwä iqua, wäunuä ämaqä mimäkqänänj tiinj imäkäpnuwi. Nyaqä yoqeta, dnä quvqä huätä ändowatpnuwi. Iqua kuknuä änyä-hänj ätpnuwi. Quwqä hipaitä qämäkä a ämaqätpnuwi. Eqä quvqä ämbqe, qui mäwimäkqä yänıqe. Itanğa ämaqä tänjä-yaqä wıtanğpçeuinj, hipae haqeçi äwıyquwi, anğua imämbnuwiqä" ätukqe.

*Goti Iqu Jisasi Iqueni, qäukuä yätunqä ätuma ekqenqä**

¹⁹ Naqä Jisasi Iqu, iquauinj kuknuä qäpu tquanğa, Iqueni qäukuä yätunqä ätuma ekqe. Itanğa Iqu Goti Iqueä hipa ämuangisa äpmakqe. ²⁰ Inğanj Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua im-imä äwäpu, kuknuä awä ätuäkäminuwi. Kuknuä naqä-qakuä hitanğqenqä motquapnqe, Naqä Iqu yänänäqınqä vqanji, iqua ämaqä mimäkqänänj imäkäkäminuwi.

† 16:8 Pipa Grikä pmeqeçä kuknuä iu äqänänqä huiinj, kuknuä hiçnqä 9 iuta 20 bunqe, maçnqä eänä. Näçnqä-tänj kuapanänj, Makä iqu maçiyqä ikçenqä knuä indqänätqänj. ‡ 16:11 Lukä

24:13-35 § 16:13 Matıu 28:16-20; Lukä 24:36-49; Jonä 20:19-23 * 16:17-18 Lukä 24:50-53, Wäunuinqä 1:9-12

Kukñuä änguä we-hunqä-täñi,

Lukä iqu äqäkqe

Yätamäqä kukñuä hinuiqänä iquvi

Bukä, kukñuä änguä we-hunqä-tänä Lukä iqu äqäkqeu, ne hinuä tiinjä äqunäñu. Jisasi Iqu, ämaqä Israitqä iquautä, qokä-apäkä huizitäñi, Angumä Itmeqä-quvi. Jisasi Iqu, wäunjuä ipäqiyätäqängganji, qokä-apäkiu, tiinjä ätuminqe. Dñä Änguä Iqu, iwimäqkanggi, Iqu Goti Hanjuwä Iqueä kukñuä ängui, ämaqä quvqä iquau ätukqe. Naqä-qakuiqä, Bukä tqu tiwiqä kuapänäñi, Jisasi Iqu, qokä-apäkä hanä-iqä äki-äkitanji, metqätanquwiñqe, huäqä äwunätä, änguä iwimäkminqenqä.

Jisasi Iqu, quñi änguänä iwimäqkangqeuñqä, qokä-apäki aquvänä imiñuwi. Mäliyai, Ique nyquanga, qu yeeqä ikuwi. (Lukä 1:42-48 ä 2:10 hinuä qunyä.) Bukä Iqueqä qäpuñi, Jisasi Iqu qäkuä yätunqä ekqetanji, qu yeeqä naqänänä ikuwi. (Lukä 24:52 hinuä qunyä.)

Nätmatqä kuapänäñi, Jisasi Iqueä äpmeqeñqe, Lukä iquñä tiwiqä ikqäqe. Kukñuä iinjä iqua, bukä tqe äqänänqe, huizi iquauñi maqñqä eä. Kukñuä ktqä, ämaqä Sämalija pmeqä iqu, ämaqä äpäkkuwä ique yätamäqä äwikqenqätä, ä kukñuä ktqä, ymeqä iqu kanique ävämakqenqätä, ä kukñuä ktqä huizi, Jisasi Iqu ätkqenqätänji, Lukä iquñä äqäkqe. Tiwiqä Säkiyasi, ämaqä mbqä motauqä iquenyqe, Lukä iquñä äqäkqe.

Tiinäpqe inänji. Suqä tääqä yänänäqñqä tqeuñqä, ä Dñä Änguä Iqueä wäunjuñqä, ä Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iuqä suqä quvqä huätä mamäuqenqätänji, ii äqäkqe. Itanga kukñuä kuapänäñi, apäkä iua imäkmiñuä iinqätä, qäsä äqäkqe.

Lukä iqueä tuwanui, bukä tqu qapu miqä danä iqi, oee. Bukä, ne tängga 'Wäunjuñqä' ätätunqeu, Lukä iquñä äqäkqe. Ii tiwiqä, nätmatqä eeqäpñänä, Jisasi Iqu qäkuä yätunqä ae ekqänqä, ämaqä kukñuä awä tuäkiqänqä ändowatkqä iqua, imäkmiñuwiñqeyi.

Lukä iqu, Jisasi Iquenyqä näqñqä änguä ämetä, tuwanuä äqäkqenqä

¹⁻² Jisasi Iqu nesä pmetanji, Goti Hanjuwä Iqu imäkätä ekqenqe, Iqueqä kukñuä awä-tqä iqua, nätmatqä eeqänäñi hinuä äqunäpu qätä äwiyañpiyä iqua qanä ikipu, kukñuä awä änatmiñuwi. Itanga ämaqä kuapänäñi, iqua qätä äwiyañpu, bukä yamwiqä äqäkuwi. ³⁻⁴ Nyi wäunjuä ipäqäkqä duta, yatñqä iqa äpqiñjaqänmi, tängganji nyi nätmatqä eeqänänä ätimäuqangqenqä kñuä änguänänä ämeqänä. Tipilusi naqä iquki, qu nätmatqä eeqänänänqä ämäktquakuwä iinqe, si näqñqä eätnä, "Ti naqä-qakuiqä" ttñä diñqe, tängganji nyi sinyqä bukä qäyunä äqiyätmä emqä di ktapmqänä.

Enjätqä hñqu Sakätiyasi iqueni, Jonä iquenyqä ätukqenqä

⁵ Ämaqeu miqä naqä Heroti iqu Jutiya iu mitqätanqanji, hiqäva-imäkqä hñqu äpmaninqe. Iqueqä yoqe Sakätiyasi ique. Ämaqä iquä wäunjuä anä iqe, iquauqä yoqe Äpaisa iquai. Sakätiyasi iqueqä apäkiyqä yoqe, Älisapetqi. Ii hiqäva-imäkqä iquauqä kaqä, Aronä iguesanä iyyi. ⁶ Iyaqu Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqiñi, Iqueqä kukñuitä, suqetä, eeqänä

qänaknä isinya, jänänänä äpmaminjiyi. ⁷ Älisapetqi qokitqä etangi, iyaqu ymeqä maeqä enyä, qoyanä-äpäyanä äpmaminjiyi.

⁸ Hea hñquenji, ämaqä Äpaisa iqua Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva imäkätqätanġuwänga, Sakätiyasi iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqi wäunuä iqämanminġe. ⁹ Inġani iqua quwqä suqä iwäsäuqanġä imäkäpu, Sakätiyasi iqu Naqä Iqueqä anä hiqñqä pmua inġisanġä äwätä, nätmätqä jinanä-weqä tä iketñqä diñqä, atäunuä ikuwi. ¹⁰ Iqu hiqñqä pmua iunġä uwqanġa, qokä-apäkä aquvä äqanġuwi, qu yäpaqä mänġisa äpmapu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätqämanminjuwi.

¹¹ Inġani Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä hñqu, hiqñqä yäpä inġisa jinanä-weqä ttawä inju, hipa ämuangisa tqäutangi äqunġqe. ¹² Iqu ique hinuä e äqunäqce, änä mäwimänġä itä, zä kiinä ikqe.

¹³ Inġani enätqä iqu, “Sakätiyasi iquki, si zä miqä panä” ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu saqä tääqä ätnji, qätä ae äkiyanġce. Tqä apäkä Älisapetqi, ymeqä qokä hñqu nyuänġiyä. Iqueqä yoqe, ‘Jonäü’ nyuätqätñqä. ¹⁴ Inġani, saqä äwqce, aanä yeeqä kuapä kinyäniqeqä. Ämaqä kuapänäni, ymeqä iquenyqä aquvänä ipnuwiqä. ¹⁵ Aquvänä iqä qakui, tünji. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqñji, ämaqä naqä-qu äpme, wainqätä, eqä ämaqä iquauqä kñuä indqänġce qui wimäkqetä, manġä yäniqeqä. Ymeqä iqu känäwä äwqä imä yqänä mnätanġani, Dñä Änġuä Iqu, iqutä anä pmetäniqeqä. ¹⁶ Iqu iqueqä wäunuä imäkätqätangi, Israitqä kuapänäni, iquauqä suqä hñġisanäni huätä ävquatämäupu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui qätä äwiyäpu, qänaknä ipnuwiqä. ¹⁷ Iqu Laisa iqueuä suqetä, yänänäqñqetä ämetä, Naqä Ique hinuä wimeniqeqä. Qunujuatä, ymeqä iquatä, äwqä naqä-hñqunä imbnġä imäkätä, ämaqä hñġisanä itqänjuwä iquauñi, kñuä äkunmäknäpu, iquauqä kñuä indqänġce änguänänä metñqä imäkäniqeqä. Iqu ämaqä iquauñi, Naqä Iqu äpätkanġanġä näwenyä e imäkäniqeqä” ätukqe.

¹⁸ Sakätiyasi iqu enätqä iqueni, “Saqä kukñuinġce, naqä-qakuiaqä kñuä nyätñqce, nyi näqñqce äänä himqäwä? Nyitä nġä apäkisä, ye quvaukuä kuapanä ae ämäyaqutäueqä” ätukqe.

¹⁹ Enätqä iqu kimanji, “Nyi Gapleti iquñqä. Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä hipenüä iqi ätqäunänä. Iqu nyi kukñuä äñġuä täñqä awä ktmqä änändowatqiyä. ²⁰ Nyaqä kukñuä tä hea qayunanġanġa, naqä-qakuänänä timäuniqeqä. Inġe si nyaqä kukñui qätä manyiyqä inä-qae, hea nätmätqä tä timäuqanġanġce, kukñuä matqä isñqinyä” ätukqe.

²¹ Sakätiyasi iqutä, enätqä iqutä, iquauqä kukñuä tqämanätqätanġiyänġani, ämaqä yäpaqä mänġisa ätqäuminjuwä iqua, Sakätiyasi iqu anä yäpä yänġisa äpakä pmetanġqenġä, iquenyqä hinuä äqumbu äpmapu, kñuä kuapänä indqänminjuwi. ²² Iqu hñġanġä imänjaqänäqce, hñġani yäpaqä mänġisa ätimäuce, kukñuä mätkuä iqanġa, qu iquenyqce, iqu anä pmua inġisa äpme, wätqä enqä-pa äqunätänġqce, näqñqä ämakuwi. Iqu kukñuä matqä itä, iqueqä hipa itänä wätqä enqä-panji imäkqce.

²³ Qänakndanji Sakätiyasi iqu, iqueqä wäunuä Goti Hanjuwä Iqueqä anä iunji qäpu iäqce, iqueqä anämqä äukqe. ²⁴ Inġani iqueqä apäkä Älisapetqi, äwqä-tänä eä, iyyqä anä yäpä yänġisa zä qanüä hipa hñġi eeqä äpmaminġce. ²⁵ “Goti Hanjuwä Iqu huäqä äwunätä äñġuänä inyimäkqiyä. Nyi qokitqä äpmamä womba änyinminġce, täñġani Goti Hanjuwä Iqu huätä ämanmäuqiyä” ätkqe.

Enätqä iqu Mäliyañi, Jisasi Ique nyuäniqenġä ätukqenġä

²⁶ Älisapetqi äwqä-tänä qanua 6 pmetanjan, Goti Hanjuwä Iqu enätqä Gapleti iqueni, Galilisänä ingi anä-himqä Nasäretqanqä ändowatkqe. ²⁷ Iqini iqu apäkä hitqä, qokätä hiqaqä mäwiqä iminqä hui, iyyqä yoqe Mäliyu äwimakqe. Ii Josepä iquenyqä ätminuwi. Josepä iqueqä kawiqu, ämaqä naqä Dewiti ique. ²⁸ Enätqä iqu apäkä ii äwimeqe, “Si änguä äpmejninyä. Goti Naqä Iqu sinyqä knuä änguänänä indqänätä, sitä anä äpmenä” ätukqe.

²⁹ Ii kuknuä tä qätä äwiyäqe, änä-änä mäwimänqä itä, “Änäänqä dqutiyä?” knuä äwikqe.

³⁰ Enätqä iqu, “Mäliya, si zä miqä panä!” ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä änguänänänqä, si atäunuä ae äkiyqeqä. ³¹ Si äwqä eätnä, Ymeqä Qokä Hnqe misinjäqä. Iqueqä yoqe, ‘Jisasiuä’ nyuättnänqeqä. ³² Iqu Naqä-qu etanquti, ämaqä iqua, ‘Goti Haqä Yätutanä Iqueqä Ymeqeqä’ tpuwiiqä. Goti Hanjuwä Iqu iwimäkqanquti, Iqu qokä-apäkä iunji, Kiqä kawiqu Dewiti iqu äpmetä ämiminqä-pa, e miniqeqä. ³³ Iqu hueqä-himqä Jekopä iqesänä iquaqä Naqä-qu eä, hea ique-iqwe pmetäniqeqä. Iqueqä ämiqä iinj, qäpunä maeqä da, e witäniqeqä” ätukqe.

³⁴ I tquanqa Mäliya enätqä iqueni, “Tä äänä timäutnqä tnyä? Nyi qoki maeqinjäqä” ätukqe.

³⁵ Enätqä iqu kimanji, “Goti Haqä Yätutanä Iqueqä Dnä Änguä Iqu si äkimetä, Iqueqä yänänänqeqe äkpatqiyänqiyä. Ymeqä si änyuesqä Iqu, Goti Iqueqänä hiätanquti, qu Iquenyqe, ‘Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqeqä’ tpuwiiqä. ³⁶ Qätä nyiyä! Apäkä äpäyanä tqä sämaqi Älisapetqi-pqe, ymeqä hnqu inä nyuänqiyä. Iinyqe, ämaqe, ‘Apäkä täsi qokitqeqä’ ätumijnuwä-qe, qanua 6 päwqanqa, ii äwqä-tänä äpmenä. ³⁷ Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä ämaqä mimäkqänänä di imäkänqiyä” ätukqe.

³⁸ Iqu e tquanqa Mäliya ämävauqe, “Nyi Naqä Iqueqä wäunuä-wiyqinjäqä. Si tä ändnä-manji, ätimäunqiyä” ätukqe. Ii iinj tquanqa, enätqä iqu ävämakqe.

Mäliya äyätä, Älisapetqi äwimakqenqä

³⁹ Inqanji Mäliya, qoqonä Jutiya-tänä inginjäqä anä-himqä hnquenyqä maqänä ekqe. ⁴⁰ Anä-himqä iu ätimäuqe, Sakätiyasi iqueqä anä yäpä yängisa äpäyätä, Älisapetqini, “Hiunjinqanjäqä” ätukqe. ⁴¹ Inqanji Älisapetqi, iuä manji qätä wiyqanqanji, ymeqä iqu äwqendanji ämenä iqanga, Dnä Änguä Iqu Älisapetqiyqä äwqeuji kuapanä ämngqe. ⁴² Inqanji ii Mäliyu tääqä yänänänqeqä tii ätukqe. “Apäkä eeqänänä iua äpmetanqiwä-qe, Goti Hanjuwä Iqu si änguä ikimäkqiyä. Ymeqä si misnjäqä Iqueni, Goti Hanjuwä Iqu Ique-pqe änguä iwimäkqiyä. ⁴³ Nyi änäänäwä? Nyi apäkä naqinyä maeqä etanqä-qe, nqä Naqä Iqueqä känäiki änyimenyä. ⁴⁴ Qätä nyiyä. Si nyi tääqä ändnänqanji, nyi qätä kiyqanqa, ymeqä äwqä tämni aquvänä itä, ämenä iqäqeqä. ⁴⁵ Si Goti Hanjuwä Iqu äktqenqä, ‘Naqä-qakuä, ätimäunqiyä’ knuä indqänqni, äwqä yeeqä injikiyqä” ätukqe.

Mäliya, Goti Iqueqä yoqä haqä ämamäutä, apqä ätkqenqä

⁴⁶ Ii i tquanqa, Mäliya tii ätukqe.

“Nyaqä äwqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä ämamäuqiyä.

⁴⁷ Nyaqä quuvqe, Goti Hänä Inyimäkqä Iquenyqä yeeqä änyinjyia.

⁴⁸⁻⁴⁹ Nyi Iqueqä wäunuä-wiyqä apäkä hinqinjäqä-qenyä, Iqu nyinyqä

knua änguanänjä indqängi. Goti Yänänäqngqä Iqu änguanänjä nyimäkqenqe, ämaqä tänğa äpmejuwä iquatä, qänaknda pmapunuwä iquatä, 'Apäkä täsinji, Goti Hanjuwä Iqu änguanänjä iwimäkkqeqä' tpuuwigä. Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, aanä pmua ägonänä. ⁵⁰ Ämaqä tänğa äpmejuwä iquautä, qänaknda pmapunuwä iquautä, Ique qätä wiyqä iquauqge, Iqu qeqä wimängangji ängua imäkqä-qeqä. ⁵¹ Iqu, hipa wäunuä yänänäqngqä iqä-qeqä. Ämaqä 'Nqä-näua ängua eänänä, nyi imäkmqänä' knua indqängqä iquauji, Iqu hinginäwa dowatqä-qeqä. ⁵² Ämaqä naqä iquauqä yänänäqngqe huätä mamäuqä-qeqä. Ämaqä yäpä iqinjä iquauä yoqe, haqeqä vauqumuatqä-qeqä. ⁵³ Ämaqä nätmätqängqä äwa iqanquwä iquauji, kuapänä vqä-qeqä. Ämaqä nätmätqä kuapänä-tänjä iquauji, huätä qanyä dowatqä-qeqä. ⁵⁴⁻⁵⁵ Iqu neqä atqä-awäkau kuknuä guä ämäsäutä, 'Aprähämä iqueqätä, iqueqä kaqä-kawäkaunqätä, qeqä hea ique-ique nyimänguäniqeqä' ätukqeqä. Iqu kuknuä iinqe knua indqänätä, Iqueqä wäunuä-wiyqä Israitqä iquau yätamäkqä vqä-qeqä" ätukqe.

⁵⁶ Mäliya e ätuäqe, Älisapetqisä qanjuä hñquaqui-hñque äpmeqe, kiqä anmqä anji äpäwäkkqe.

Älisapetqi, Jonä ique ämikqenqä

⁵⁷ Älisapetqi inganji ymeqä qokä hñque ämikqe. ⁵⁸ Ämaqä iisä qäqiqi äpmaminuwä iquatä, iyyqä käyamaqä iquatä, qätä äwipiyyi, Goti Hanjuwä Iqu qeqä äwutätä, yätamäkqä vqanqenqä, iqua iisä aquvänä anä ikuwi. ⁵⁹⁻⁶⁰ Hea 8 päwqanğa, qu ymeqä hayuqä-tänjä iqueqä huiwi häua ktäupnqä aquvä äqämbyi, iqueqä kaniqueä yoqä, "Sakätiyasiuä" nyuätanä-tpu iqanquwänğa, känäi, "Oeyä, ne iqueqä yoqe, 'Jonäua' nyuätatunqeqä" ätukqe.

⁶¹ Inji, "Änäänqängäwä? Ämaqä sitanjä hui, yoqä iinjä maqonqä injäua" ätukuwi. ⁶² Iqua e ätupiyyi, Sakätiyasi iqu iqueqä knui ämotquetnqä dinqä, ique atäunuä äwikuwi. ⁶³ Itanğa iqu, iqua zä-heauqä muaepnqä hipaitänä atäunuä äwikqe. Iqu zä-heauqä iunji, "Iqueqä yoqe, Jonäua" äqäkke. Iqu e qäyqanqenqä iqua yäunuä ikuwi.

⁶⁴ Inganji, Sakätiyasi iqu kuknuä matqä äpmaminqge, Goti Hanjuwä Iqu ängua iwimäkqanji, iqu kuknuä ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä ämamäukqe. ⁶⁵ Nätmätqä huitanjä e timäuqanqenqä, ämaqä iqi äpmaminuwä iqua zä ikuwi. Inganji ämaqä Jutiya iu qoqonä im-imä pmeqä iqua, kuknuä kuapä ätminuwi. ⁶⁶ Ämaqä kuknuä qätä e äwikuwä iqua, "Goti Hanjuwä Iqu ymeqä dänjä iqtänji, anä pmenqiyä" knua e indqämbyi, "Ymeqä iqu, änääqu heniqätiyä?" ätkuwi.

Sakätiyasi iqu hinjuä ätukqenqä

⁶⁷ Dnjä Ängua Iqu, kaniqu Sakätiyasi iqtä kuapänä munqanji, iqu hinjuä tii ätukqe.

⁶⁸ "Israitqä iquneqä Goti Hanjuwä Naqä Iqu, Iqueqä ämaqä iqune, hanjä-iqä-tänjä pmetanqu änetetä, yätamäkqä äneyätä anji inätmeqenqge, ne Iqueqä yoqe haqeqä ämamäuanä. ⁶⁹ Iqu imäkqanji, Ämaqä Yänänäqngqä Hñqu hänjä inemäkätnqä eqi. Iqueqä wäunuä-wiyqä Dewiti iqueqä hueqä-himqä iuqä awä iqisa eqi. ⁷⁰ Iqu hinjuänä hinjuä-tqä iquauä manjuta ätkqä-pa, iinjä ätimäuqiyä. ⁷¹ Neyaqä mäkä-hunqä iquauqätä, himä-wiunqä iquauqätä, hipa iuta anji inetmetnqä e imäkqiyä. ⁷²⁻⁷³ Iqu atqä-awäkänqä qeqä äwutätä, awiqu Aprähämä

iqutä kukruä guä äumäsäuekqenqä kjuä indqänätä e imäkqiyä. ⁷⁴ Neqä ämaqä mäkä-hunqä iquauqä hipa iuta angi inetmeqanqä, ne zä mänenqä iqanquti Iqueuä wäunui wiyquatuñqueqä. ⁷⁵ Iinjä etanqi ne hea ique-iqenji, Iqueqä hinuä iqinj, suqä anqguänänjinä itanä, Iqueuä wäunui imäkquatuñqueqä.

⁷⁶ Ga nqä ymeqä iquki, sinyqä tii tpnuwiqä. 'Iqu Goti Haqä Yätutanä Iqueqä hinuä-tqä iqueqä.' Quati tiinjä. 'Si Naqä Iquenyqä hinuiqä äwätinä, hänaqä näwenyä imäktñanqeqä. ⁷⁷ Si injä imäktñanqeqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquauñi, Iqu iquauqä suqä quvqe huätä ämamäutä, häñä iwimäkäniqenqä näñqä wisñanqä diñqeyi.

⁷⁸ Ämaqä iquauñqä qeqä wimänqanqi, e imäkqeqe, qäukuä yätutanä we-hunqä hñque mäptqä ätätñqä-pani, nenyqä injä dowatäniqeqä.

⁷⁹ Ne anä hiawiqä imä pmetanqä, Iqu neqä huiwä zä injä ktqä namäuqanqä, mäptqä ätätñqä-panä injä we-hunqeqe ne naunätä hänaqä ämänätqeqanquti, ne äwqä hanuä änyätanä qeiqinyä pmetaniquaqä" ätukqeqe.

⁸⁰ Ymeqä iqu naqä eätä, iqueqä quuvqe yänänäñqä ämeqe, qänakñi, Israitqä iquauqä hinuä iqä tqäuniqänqanqeqe, iqu anä avqñqä imä äpmaminqeqe.

2

*Jisasi Ique ämikqenqä**

¹ Inqanji ämaqä naqä Romätanä iqu, ämaqä iqueqä ämiminqä eeqänänä iuqä yoqä ämepu a täupñqä, kukruä yänänäñqä änyä-hänä hui imäkkqeqe. Iqueqä yoqe, Sisa Okastusi ique. ²⁻³ Iqu e tqanqä, ämaqä eeqänänä, qu quwqä yoqä inä mapñqänä, quwqä anä yäüä dunqä anqumä äukuwi. Inqanji qu ämaqä iuqä yoqe änyä qe ämakuwi. Siliya ingisani, Kuiliniyasi iqu kiyapqä wäunui itä äpmaminqeqe.

⁴ Josepä iqu hueqä-himqä Dewiti iquesanä eä etanqi, iqu Nasäretqä iu ävämanji, Betlähemänqä ekqeqe. Ämiqä naqä Dewiti iqu hinuiqänänä, Betlähemä iu äpmaminqeqe. Nasäretqänä, qua Galilisänä ingisayi. Betlähemänä, qua Jutiya-tänä ingisayi. ⁵ Mäliyanji, iquenyqä ätmiñuwi, ii äwqä-tänä etanqi, qu iyaquvqä yoqä mapñqä, Josepä iqu iisä anä äukiyi.

⁶ Iyaqu Betlähemä iu äpmayi, Mäliya ymeqä nyuatñqä hinuä äwqänqeqe. ⁷ Ga ii Ymeqä Qokä Hitmqä Ique änyuäqeqe, ämaqä iquauqä anä hiqäqä wiqe hma etanqi, yuä huäqä ätuätä, bulumäka iquauqä buayänqä hevqä iu äwätekqeqe.

Enätqä iqua, sipsipqä-miqä iquau äwimakuwinqä

⁸ Heatqä iqueni, Betlähemä-tänä qäqiqinj, sipsipqä-miqä hñqua iquauqä sipsipqä ämipu, qamqä iqä äpmaminuwi. ⁹ Inqanji Naqä Iqueqä enätqä hñqu, iquauqä hinuä iqä maqänä tqäuqanqä, Goti Hanjuwä Iqueqä we-hunqeqe, iquau we äwunqeqe. ¹⁰ Iqua injä äqumbiyi, zä kiinjä iqanguwänqä, enätqä iqu, "He zä miqä pambiyä!" ätukqeqe. "Nyi henyqä kukruä anqguänänä, ämaqä eeqänänä yeeqä naqä-qakuänänä ipñqä äma äpqänä. ¹¹ Tänganji Dewiti iqueqä anä-himqä täutanä, Ymeqä Hñqu eqiyä. Ymeqä Iqu, ämaqä eeqänänä hiqä hanä-iqetani, häñä equmuatäninqä Iqueqä. Iqu Naqä-qu eä, Kraisi, he ämeyätñqä Goti Hanjuwä Iqu äteqäqä Iquvqä. ¹² He Iqueni, hinuä tiinjä äqumbiyitani, näñqä mapñqäüä.

* 2: Matiu 1:18-25

Iqu yuä huäqä äutnä, bulumäka iquauqä buayänqä hevqä iu witanḡuti qumbnḡäuä” ätukqe.

¹³ Enätqä iqu e tquanḡa, enätqä kuapänänḡa iqua, qäukuä yätuta maqänä äquveppi, iqutä anä äpmaminuwi. Iqua Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, tiinḡa ätkuwi.

¹⁴ “Qäukuä haqä yätunḡi, Goti Hanjuwä Iqu yoqä naqä-tänḡiyi. Inḡi qua bunḡi, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu äḡguä wimäkätḡqä äwinyätḡqä iquauḡi, äwqä hanuä di ävḡiyä.”

¹⁵ Inḡanḡi enätqä iqua äväma, qäukuä haqä yätunḡä anḡumä äyqanḡuwänḡa, sipsipqä-miqä iqua kukḡuä tii ätḡguwi. “Naqä Iqu nätmätqä ae ämänätqueqä-qae, ga e ätimäuqä-qinyqä hinuä qunatunḡuä Betlähemä dunḡä jänänä äwanä.” ¹⁶ E ätmbyi, maqänä äupi, iqua Mäliyaütä, Josepä iquesä, Ymeqä Hayuqä-tänḡa bulumäka buayänqä hevqä iu witanḡi ämaqumuakuwi. ¹⁷ Iqua e äqumbiyi, nätmätqä eeḡänänḡi, enätqä iqu Ymeqä Iquenyqä ätukqenḡä awä ätukuwi. ¹⁸ Iqua awä e tquanḡä qätä äwikuwä iqua, kḡuä kuapänä indḡanḡuwi. ¹⁹ Mäliya nätmätqä eeḡänänḡinḡä kḡuä huätä mäwquatämäuqä da, kḡuä yḡänä indḡänä äpmaminḡe. ²⁰ Inḡanḡi sipsipqä-miqä iqua anḡi äwäpiyänḡanḡi, nätmätqä qätä äwiyäpu hinuä äqunḡuwinḡe, Goti Hanjuwä Ique yeeqä ävāpu, Iqueqä yoqä haqeqä ämamäukuwi. Nätmätqä eeḡänänḡa enätqä iqu ätukqä-pa, qäyunä qe ätimäukqe.

Jisasi Ique yoqä änyuätkuwinḡä

²¹ Ii Ymeqä ämikqä hiunḡi 8 ae äpäwqanḡa, Iqueqä huiwi häuä äktäupu, yoqä änyuätkuwi. Känai äwqä änyä etanḡa enätqä iqu ätukqä-pa “Jisasiuä” änyuätkuwi.

Simiyonä iqu, Jisasi Iquenyqä hinuä ätkqenḡä

²² Iyaqu Mosisi iqu ätkqenḡi qänaknä isinyä, hea 40 qanyä ae äpmay, akiyä änyäsinyä Ymeqä Iquenḡi Naqä Ique wiyḡqä, Jerusalemänḡä ätuma ekiyi. ²³ Ii tiinḡinḡe. Goti Hanjuwä Iqueqä kukḡuä-suqä iunḡi, ymeqä vqenḡe, tiinḡa äḡänätanḡiyi. “*Hiveqä-yaqueqä, ämaqä, ymeqä qokä hitmqä eeḡänänḡa iquauḡi, Naqä Ique wipḡqä.*”[†] ²⁴ Iyaqu yänḡinḡi, akiyä nyämänäsinyä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqe qänaknä isinyä, hiqäva imäkinyḡä ekiyi. Bukä iunḡi, tiinḡa qänätanḡi, “*Yḡḡä-heeqä hḡquaqu mapḡati, ä yḡḡä-quaunyqä meqä hḡquaqu mapḡati.*”[‡]

²⁵ Inḡanḡi ämaqä hḡqu Jerusalemä iu äpmaminḡe. Iqueqä yoqe, Simiyonä ique. Iqu suqä äḡḡuänänḡinä imäkätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä qänaknä iminḡe. Iqu Israitḡä iquauqä yätamakqä väniqä iquenḡä hinuä äḡänä pmetanḡi, Dḡä Äḡguä Iqu, iqutä anä äpmaminḡe. ²⁶ Qänḡanänḡi Dḡä Äḡguä Iqu, “Si Kraisi Ämaqä he ämeyätḡqä Goti Hanjuwä Iqu atäunḡuä ikqä Ique hinuä ḡanä äqunḡi, inḡa päkondḡänḡeqä” ätukqe. ²⁷⁻²⁸ Hiunḡi iquenḡi, Dḡä Äḡguä Iqu kḡuä vqanḡa, iqu hiqäva-imäkqä anḡa dunḡä äukqe. Inḡanḡi Jisasi Iqueqä kaniqutä, känaisä, kukḡuä-suqä iu qänaki isinyä imäkinyḡä, Ique äma pḡanḡiyänḡa, Simiyonä iqu atukuä ämaitä, Goti Hanjuwä Iquenyqä “änḡuiqä” ätätä, tiinḡa ätkqe.

²⁹ “Naqä Iquki, nyi Tqä wäunḡuä-kiyqunḡqä. Si ändknä-ma, nyi äwqä hanuä iinḡetä umqä, hinuinä ḡänäwqatiyä. ³⁰ Nätmätqä Si imäkḡi, ämaqä iqune hänḡa inemäkqä di etanḡi, nyi hinuä ae äqunḡänä. ³¹ Si nätmätqä iinḡi, ämaqä huitanḡä-huitanḡä eeḡänänḡa iquauqä hinuä iqisanḡi

[†] 2:23 Anḡumä Itmakqä 13:2, 15   [‡] 2:24 Hiqäva-imäkqä 12:8

näwinyä ae imäkniqä. ³² Iqu Israitqä, Tqä sämaqä iquau, yoqä naqä ävätä, ämaqä huiziquau we-hunqä vätnqeqä” ätukqe.

³³ Simiyonä iqu Ymeqä Iquenyqä e tquangqenqä, kandä-känatä, knuä kuapanä indqängiyi. ³⁴ Inqani iqu, Goti Iqu imbquau änguä iwimäkätñqä tääqä ätäqetani, känäu Mäliyauni tii ätukqe. “Ymeqä Tqenji, Goti Hanjuwä Iqu ae ätekqeqä. Inji Iquesani, Israitqä hñqua qui imäknganqawänga, itanqä huiziqua änguänä pmapnuwiqä. Iqu, nätmätqä Goti Iqu imäkaniqenqä hiñqä enqä-panä eqangqenqä, ämaqä kuapanä kuknuä quvqä tupnuwiqä. ³⁵ Itanqä si ipäqäyuni tqä qeqä iu kiunjätauqanji, täñä-hunqä i matqä-panä iinjä matñiqä. Iinjñqe, ämaqä kuapanänä iquauqä knuä zä indqänmipqe, ätnänäqi timäuniqeqä” ätukqe.

Anai, Jisasi Iquenyqä ätkenqä

³⁶ Apäkä hui Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä-tqä äpmaminqe. Iiyqä yoqe, Ana. Ii Panuelä iqueqä meqiyi. Panuelä iqu, Aseli iquesanäquvi. Ii äpäyanä ae ekqe. Ii hiñuiqänäñi quväukuä 7 kiqä qokä iqutä äpmaminji. ³⁷ Qänakndani kiqä qokiqu äpäkonganga, apäñqä quväukuä kuapanä äpmaminqe. Iiyqä quväukuä eqänäñi, 84 äpäukqe. Ii hiqäva-imäkkä anä iunji mäwquatämäuqä itä, buayä manqä äpme, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätqämanätä, Iqueqä wäñui heatqänqatä hinjuñqatä itä, äpmaminqe. ³⁸ Hiunji iqueni, Simiyonä iqu qäpu tqanga, Anai imbquau äwimeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä “änguiqä” ätkqe. Injä ätätä, ämaqä Goti Hanjuwä Iqu Jerusälemä iunji anji itmetñqä diñqä hiñuä äqämbu pmetanqawä iquauñi, ii Ymeqä Iquenyqä awi, iqisa ätipäqäkkqe.

³⁹ Inqani iyaqu Naqä Iqueqä bukä iu äqänänqä-pa eqänä ae imäkiyi, iyaquvqä anä-himqä Nasäretqänqä, qua Galilisänä inginyqä äwäkiyi. ⁴⁰ Ymeqä Iqu naqä eätä, näññqä kuapanä ämetä, yänänäññqä ekqe. Inqani Goti Hanjuwä Iqu, Iquenyqä aquvanä itä, äñguä iwimäkminqe.

Hikñä Jisasi Iqu, näññqä-vqä iquatä kuknuä ätkuwiñqä

⁴¹ Quväukuä ique-iqenji, hiunji naqänänä Pasopangani, Jisasi Iqueqä känatä-kandä hiunji hiñuä qunyiñqä, Jerusälemänqä iqäsmiñiyi. ⁴² Jisasi Iqueqä quväukui hipa eqäpnä eäqe hñquaqu päwqanqä, suqä iunji qänaknä ipu, Jerusälemänqä ekuwi. ⁴³ Qu hiunji yäpakä ique qäpu ae äqämbiyi, quwqä anämqä wiqänqani, Hikñä Jisasi Iqu Jerusälemä yätu yqänä äpmaminqe. Inqe kaniqutä känaisä, “Iqu Jerusälemä yätu yqänä äpmenä-qe” knuä mindqänqä ikiyi. ⁴⁴ Iyaqu, “Iqu ämaqä huizitä anä äpätqänäuä” knuä vqanji, qu hiunji hñque qanä äwämiñuwi. E äwipiyanqani, iyaqu Ique moqumuayñqä, quvämaqä awä iu qävqä iynqä ipäqäkiyi. ⁴⁵ Ique mämoqumueqä iyi, qävqä iynqänä Jerusälemänqä anji ekiyi. ⁴⁶ Hiunji hñquaqui-hñquenä iunji, iyaqu hiqäva-imäkkä anä iunji, Iqu näññqä-vqä iquauä awä iqi pmetanji ämoqumuakiyi. Iqini Iqu iquauqä kukñui qätä äwiyätä, iquau yatñqä inä äwimiñqe. ⁴⁷ Inqani ämaqä iqueqä kukñui qätä äwipu äpmapiyä iqua, Iqueqä näññqenqätä, Iqueqä kima tquangqenqätä, qu eqänä yäñuñä ikuwi.

⁴⁸ Iyaqu hiñuä äqunyyi, tä äktäuwänäsinyä, känai tii ätukqe. “Nqä Ymeqä Iquki, suqä iinj sunqä yetquenyä? Tniqutä tñandäñi, äwqä hanjä yeyqanji, ye Sinyqä qävqä itqänueä.”

⁴⁹ I tquanga, Iqu kimanji, “Qe Nyinyqä sunqä qävqä itqäninyqä? Änäññqä? Nyi Nqä Apiqueä anä täu pmetmqä diñqe, qe maññqä eäninyqä?” ätukqe. ⁵⁰ Kuknuä kima iññqe, iyaqu kiqä quatinqe, maññqä emiñji.

⁵¹ Inganji Iqu iyaqutä Nasäretqänqä anä qe äwäkuwi. Ga Iqu iyaquiuä kukñui, qänaknä äwimiñqe. E äpmapiyänqani, känäi kukñuä eeqänäñi ämetä, iyyqä knuä indqänqä imä yänänäñqä ämaemiñqe. ⁵² Jisasi Iqu naqä eätä, Iqueqä näñqñe äñguänäñä-tänju ekqe. Goti Hanjuwä Iqu Iquenyqä kuapänä winyätanji, ämaqä iqua-pqe inä äwinyimiñqe.

3

*Jonä asñä-qäyqä iqu, kukñuä awä ätumiñqenqä**

¹ Sisa Taipiriyasi iqu, Romä pmeqä iquauqä naqä quväukui 15 pmetanqani, Pondisi Pailoti iqu, qua Jutiya du kiyapqä pmetanga, Heroti iqu†, qua Galili du ämimiñqe. Itanga iqueqä kanguequ Pilipä iqu, qua Ituriyā dutä, qua Tätakonitisi dutä ämimiñqe. Itanga Lisaniyasi iqu, qua Apilene du ämimiñqe. ² Inganji Anasi iqutä, Käyäpasi iqutä, iquauqä hiqäva-imäkcqä naqä äpmamiñyi. Inganji Sakätiyasi iqueqä ymeqä Jonä iqu, anä avñqä imä pmetanga, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui iquenyqä äpkqe. ³ I etanqani, iqu anä eeqänäñä eqä Jotänä-tänä iu ikitä, awä tii ätumiñqe. "Goti Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutñqä diñqe, hiqä knui äkunmäknäpu, suqä quvqe ävquatämäupu, asñä mapiyā" ätumiñqe. ⁴ Iqu iinjä imäkmiñqetani, hiñuä-tqä Asayä iqueqä bukä iu äqänänqä-pa ätimäukqe.

"Anä avñqä duni, ämaqä hñqueqä mani tääqä tii ätqiyä. 'Naqä Iquenyqä hänaqe näwinyä jänänä tiiñä imäkepiyä. ⁵ Hänaqä ätñññqe, qua äptätñyäpu, itanga qoqonä ätqäunqe, yaquetä ipu, itanga ätuqä änyänqe, hii iwqatäpu, itanga äquvätä ätimäutä iqä änyänqe, äñguä nyätñqä imäkepiyä. ⁶ Inji ämaqä eeqänäñi, qu Goti Hanjuwä Iqueqä suqä, ätqiyä qui imäknätqänjuwä iquau häñä iqumuatqe, hiñuä qumbnuwiqä' ätqiyä" ätätä äqänä.‡

⁷ Inganji qokä-apäkä kuapänä, Jonä iqu asñä wuqiyätñqä wimeqanqanqanqä, iqu tii ätukqe. "He qämäkä quvqä iquauqä ymeqä-quenjqä. 'Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänä äpäñqiyä, he zä upiyä-qe' tqu hitqanqikä? ⁸ Hiqä knui äkunmäknäpu, suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä äktmbu motquapiyä. Iinjä imäkquwi, he zä hñqu häukuä-tänä enqä-pañuenjqä. Ga 'Aprähämä iqu neqä awiqu hitanqgetani, ne äñguä äpmeñunä-qe,' matñqä pambiyä. Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqu hikä tä, Aprähämä iqueqä kaqä-kawäka epñqe, äñguä imäkänä. ⁹ Zä-häukuä äñguä mäwiqanqutqä iquauñi tä täuveñqä diñqe, japiñi zä-quatä iqä ae äwinä" ätukqe.

¹⁰ Jonä iqu e tquanqa, qu yatñqä äväpu, "Iinqe ne äänä imäkätunquäwä?" ätukuwi.

¹¹ I tquanqwanqä iqu kimanji, "Ämaqä hñqu gquä hñquauqä-tänju sätäti, ämaqä gquä maeqä ique väñqiyä. Itanga ämaqä hñqu buayä-tänju eäqe, iqu-pqe asä e yänqiyä" ätukqe.

¹² Itanga ämaqä mbqä motauqä hñqua, asñä mapñqä äwimepu, tii ätukuwi. "Ämaqä ämänätqueqä iquki, ne äänä imäkätunquäwä?"

¹³ Kimanji iqu iquauñi, "Heqä ämeyätqänjuwä iqua etquwä-pa, iunä motaupñqeqä" ätukqe.

¹⁴ Itanga ämaqä mäkä-iqä iqua-pqe yatñqä äväpu, "Ne äänä imäkätunquäwä?" ätukuwi.

* 3: Matiü 3:1-12; Makä 1:1-8; Jonä 1:19-28 † 3:1 Heroti iqueqä yoqä huizi, Antipasiyi. Iqueqä kaniqueqä yoqä-pqe Heroti iqueyi. ‡ 3:6 Asayä 40:3-5

I tquan̄guwän̄ga iqu, “He ämāqeun̄i, ‘Mbqä nätappiyä’ ätuäpu, suqä quvqä mitqueqä pambiyä. Quñi kukñuä quangä mämitqä pambiyä. Itan̄ga ‘Mbqe, wäun̄uä iququen̄qe, tä qäyun̄jqä’ kñuä indqämbiyä” ätukqe.

¹⁵ In̄gan̄i qokä-apäki, Kraisi ämāqeu mitñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekkqä Iquenyqe hiñuä äqämbu äpmamin̄uwä iqua, Jonä iquenyqe, “Iqu Kraisi Qäqutiya?” kñuä äwimin̄qe. ¹⁶ Qu kñuä e indqänätan̄guwin̄qe, Jonä iqu iquau tii ätukqe. “Nyi asñi, eqä ditänä eqiyätqänä. Iin̄jä etan̄gi, Ämaqä nyi äman̄qutäun̄qä Iqu, qänaki änä äpän̄qiyä. Iqueqä yukä ämuasmän̄qä gue ewam̄qe, nyi ämaqä ängquunä manä, quvqun̄jqä. Iqu asñi, Goti Hanjuwä Iqueqä Dñä Änguitä, tä itä hiqiyän̄qiyä. ¹⁷ Iqu spetqä a äqätänä, kuä pa huätä amatnämäutä, kuä naqe, aquvä äqiyätä Kiqä an̄iu pñqä maenin̄qe. Itan̄ga kuä pai, tä maisquä du tnämäun̄iqeqä” ätukqe. ¹⁸ In̄gan̄i Jonä iqu, ämaqä kñuä ängüä man̄qä iun̄qä, kukñuä hui inä ätuätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä ängui awä ätumin̄qe.

Heroti iqu, Jonä ique guä äpmuatekqen̄qä^S

¹⁹ Galilisan̄ä ämaqä naqä Heroti iqu, iqueqä känguequeqä apäkä Herotiyasi ämetä, suqä quvqä huizi, kuapanä imäkqan̄qeta, Jonä iqu äkasuwä ätukqe. ²⁰ Iutan̄i Heroti iqu suqä quvqä hñqu an̄gu inä imäkätä, Jonä ique guä äkiqiyäuekqe.

*Jisasi Iqu, asñä ämakqen̄qä**

²¹⁻²² Ämaqä eeqänäni, qu asñä metqätan̄guwän̄gan̄i, Jisasi Iqu-pqe asñä ämakqe. Iqu asñä ae ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqämanätqätan̄ga, qäukui qñqan̄ä äutänäqe, Dñä Ängüä Iqu, yññä-heeqä en̄qä-pa, Iquenyqä äquvepkqe. Äquvepqan̄ga, qäuküä yätutan̄i, man̄ä tijn̄ä ätukqe. “Si Nqä Ymeqä Nyi kiññä änyinätñqä Iqukiyqä. Nqä äwqe, Sinyqä yeeqä änyin̄qiyä.”

Jisasi Iqueqä kawäkaun̄qä†

²³⁻³⁸ Jisasi Iqu, Iqueqä quväukui 30 päwqan̄ga, Iqueqä wäun̄uä ipäqäkkqe. In̄gan̄i qokä-apäki Iquenyqe, ‘Josepä iqueqä Ymeqeqä’ kñuä indqän̄guwi.

Kin̄gan̄äni, Goti Hanjuwä Iqu Atamä ique imäkkqe. Atamä iqu Seti ique eämakqe. Seti iqu Inosi ique eämakqe. Inosi iqu Kenanä ique eämakqe. Kenanä iqu Mähaleli ique eämakqe. Mähaleli iqu Jareti ique eämakqe. Jareti iqu Inokä ique eämakqe. Inokä iqu Metusela ique eämakqe. Metusela iqu Lamekä ique eämakqe. Lamekä iqu Noa ique eämakqe. Noa iqu Semä ique eämakqe. Semä iqu Apäksati ique eämakqe. Apäksati iqu Kainanä ique eämakqe. Kainanä iqu Sela ique eämakqe. Sela iqu Epe ique eämakqe. Epe iqu Pelekä ique eämakqe. Pelekä iqu Reu ique eämakqe. Reu iqu Serukä ique eämakqe. Serukä iqu Neho ique eämakqe. Neho iqu Tera ique eämakqe. Tera iqu Aprähämä ique eämakqe. Aprähämä iqu Aisakä ique eämakqe. Aisakä iqu Jekopä ique eämakqe. Jekopä iqu Jutä ique eämakqe. Jutä iqu Peresi ique eämakqe. Peresi iqu Heslonä ique eämakqe. Heslonä iqu Ani ique eämakqe. Ani iqu Atäminä ique eämakqe. Atäminä iqu Aminätapä ique eämakqe. Aminätapä iqu Nesonä ique eämakqe. Nesonä iqu Salämonä ique eämakqe. Salämonä iqu Boasi ique eämakqe. Boasi iqu Opeti ique eämakqe. Opeti iqu Jesi ique eämakqe. Jesi iqu Dewiti ique eämakqe.

Dewiti iqu Netenä ique eämakqe. Netenä iqu Mätati ique eämakqe. Mätati iqu Mena ique eämakqe. Mena iqu Melea ique eämakqe. Melea iqu Eliyakimä ique eämakqe. Eliyakimä iqu Jonamä ique eämakqe. Jonamä iqu Josepä ique eämakqe. Josepä iqu Jutä ique eämakqe. Jutä iqu Simiyonä ique eämakqe. Simiyonä iqu Lipai ique eämakqe. Lipai iqu Mätati ique eämakqe. Mätati iqu Jorimä ique eämakqe. Jorimä iqu Eliyesa ique eämakqe. Eliyesa iqu Josuwa ique eämakqe. Josuwa iqu Erä ique eämakqe. Erä iqu Elämatamä ique eämakqe. Elämatamä iqu Kosamä ique eämakqe. Kosamä iqu Ati ique eämakqe. Ati iqu Meläki ique eämakqe. Meläki iqu Neri ique eämakqe. Neri iqu Selatiyoli ique eämakqe. Selatiyoli iqu Serupapelä ique eämakqe. Serupapelä iqu Resa ique eämakqe. Resa iqu Joānanä ique eämakqe. Joānanä iqu Jota ique eämakqe. Jota iqu Josekä ique eämakqe. Josekä iqu Semenä ique eämakqe. Semenä iqu Mätatiyasi ique eämakqe. Mätatiyasi iqu Matä ique eämakqe. Matä iqu Näkai ique eämakqe. Näkai iqu Esäli ique eämakqe. Esäli iqu Nahumä ique eämakqe. Nahumä iqu Amosi ique eämakqe. Amosi iqu Mätatiyasi ique eämakqe. Mätatiyasi iqu Josepä ique eämakqe. Josepä iqu Jānai ique eämakqe. Jānai iqu Meläki ique eämakqe. Meläki iqu Lipai ique eämakqe. Lipai iqu Mätati ique eämakqe. Mätati iqu Heli ique eämakqe. Heli iqu Josepä ique eämakqe. Inji qokä-apäki, “Josepä iqu Jisasi Ique eämakqeqä” knjuä indqanġuwi.

4

*Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwimiñqenqä**

¹⁻² Inġanji Dnġä Äñġuä Iqu Jisasi Iqueqä äwqä imä kuapänä munġanġa, Iqu anġu wätñqä, eqä Jotänä iunji ävämakqe. Iqisanji Dnġä Äñġuä Iqu Jisasi Ique iwimäkqanġi, Iqu anġä avqñqä imä hiunji 40 äpmakqe. Iqu iu pmetanġa, Setänä iqu, Jisasi Iqu suqä quvqä imäkätñqä duñqä yamwiqä äwimiñqe. Imñji Jisasi Iqu buayä manġä äpmenjaqänäqe, hiunji yäpakä iquenji Iqu buayä dä äwikqe.

³ Inġanji Setänä iqu, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etanġutqe, hikä tqu buayä kunmäknätñqä, kukñuä tuvä” ätukqe.

⁴ Inġaqe Jisasi Iqu kimanji, “Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui tii äqänä.

‘Ämaqe buayä dutanä pmeqä hmanjqä’ ”† ätukqe.

⁵ I tquanġa, Setänä iqu ätuma äyäqe, anġä-himqä eeqänänġa qua täunji maqänä ämotquakqe. ⁶ Ämotquetä tii ätukqe. “Anġä-himqä eeqänänġa täunji, nyi Si misñqä ktapmġänä. Itanji, Si yoqä naqä qondñqinyä. Nätmätqä eeqänänji, nġä ae änyimänġqeqä. Itanġi nyi ämaqä hñqwe wimqä etanġutqä di, nyi äwimqänä. ⁷ Inji Si qonġä änäuktäutnä, nyaqä yoqe haqeu mamäuqanġtqe, eeqänänġä tä Tqä hiänġiyä” ätukqe.

⁸ I tquanġa Jisasi Iqu kimanji, “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji tii äqänä, ‘Si qonġä äuktäutnä, Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueä yoqenä haqeqä ämamäutnä, wäunji Iqueqenä iqanġinyä’ äqänänä”‡ ätukqe.

⁹ Itanji, Setänä iqu Jisasi Iquenji, Jerusälemänġä ätumä äwäqe, hiqäva-imäkqä anġä atäaqä yanggisa ätqäteqe, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etanġutqe, qua mäñi ikuapmäuvä. ¹⁰ Ii tiinjqä. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji tii äqänä.

* 4: Matiu 4:1-11; Makä 1:12-13 † 4:4 Kukñuä-suqä 8:3 ‡ 4:8 Kukñuä-suqä 6:13

'Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä enätqe, si ängüä mikipñqänä ätuänqiyä.

¹¹ *Inj tqa yuki, hikä iu hui matäveqä isñqä diñqe, iqua hipae hevqä mäkiqutäpñqäüä,' äqänänä"*§ ätukqe.

¹² I tquanğa Jisasi Iqu kimanj tiinjä ätukqe. "Bukä iunji tii äqänä.

'Si Goti Hanjuwä tqä Naqä Ique, yamwiqä mäwqä panä' äqänänä"* ätukqe.

¹³ Inğanj Setänä iqu, Jisasi Iquenji yamwiqä eeqänänji qäpu äväqe, hea hñjanqä hiñuä äqänä pmetñqä diñqä ävämakqe.

Jisasi Iqu, Galili iuta wäunüä ipäqäkqenqä†

¹⁴ Inğanj Dñä Ängüä Iqueqä yänänäqñqä ditä qäsä, Jisasi Iqu Galili dunqä ängumä äukqe. Ämaqä iqi pmeqe, Iquenyqä qätä äwikuwi. ¹⁵ Iqi äpme, iquauqä anä aquväqñqä iu näqñqä äväkiqe, ämaqä eeqänänj iuqä hiñuä iqi, yoqä naqä täñä-qu emiñqe.

Nasäretqätanjä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiñqä‡

¹⁶ Iqisanj Iqu Nasäretqänqä, anä Iqu hiñuicänä äpme naqä ekqä dunqä ävämakqe. Iqi ätimäuqe, Iqueqä suqä dunä itä, Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğanj, anä aquväqñqä yänğisa äpeyätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui a täutñqä ätqäukqe. ¹⁷ Ämaqä hiñuä-tqä Asayä iqu bukä äqäkqe, ämaqä bukä miqä iqu ämetä, Jisasi Ique vqanğa, Iqu ävatäqe, kukñuä tiinjä qänätanji äqunätä a ätäukqe.

¹⁸ *"Dñä Ängüä Iqu nyaqä yäpä tämä äpmenä. Ii tiñiqä. Naqä Iqu nyi ätenjikqe. Qokä-apäkä nätmatqä maeqä du, Iqueqä kukñuä äñgui awä tumqätä, ämaqä guä pmetanğuwä iquau, 'Hiñginä upñqeä' tumqätä, ämaqä hiñuä quwqä iquau-pqe, 'Hiñuä anğu qämbñqeä' tumqätä, itanğa ämaqä, huizi iqua mäñdi kittqiyätqätanğuwä iquau, qanyä pmapñqä iwimäkqämqä änändowatkqeä. ¹⁹ 'Hea Naqä Iqu ämaqe äñguä iwimäkaniqenqä äpätnqe, qäqiyäqä' awä tqämqä änändowatkqeä"*§ qänätanji a ätäukqe.

²⁰ Jisasi Iqu a qäpu ätäuäqe, bukä ämuänyätä, anği äväqe, quamä äpmakqe. Inğanj, ämaqä anä aquväqñqä iu äpmamiñuwä iqua, qu eeqänä Jisasi Ique hiñuä yänänäqñqä äqunmiñuwi. ²¹ Injä iqanğuwänğa, Iqu tii ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä bukä täu äqänänqä tä, he qätä äwiyänjuwä iunji, täñğa ätimäuqiyä."

²² Iqu i tquanğa, eeqänänj iqua Iquenyqä yeeqä ipu, kukñuä äñguä ätpiyi, Iqu kukñuä äñguänänj tquanğqenqä kñuä kuapä indqämbiyi, tiinjä ätnğuwwi. "Tä Josepä iqueqä Hikñiqueqä. Kukñuä tä, Iqu äñğisa ämetä tqiyä?"

²³ Jisasi Iqu kimanj, tii ätukqe. "Ämaqe quamä äñguänänj pmeqeunqä kukñuä ätatqänjuwä-panj, he 'Si duuta iqukiyqä. Tqä-täuä äñguä imäkinyä' ändpiyi, itanğa 'Nätmatqä Si Kapänamä imäkñiñqe, ne qätä äwiyququeqä. Inäqe Tqä anä täqñj, asä i imäkiyä' dññqeä" ätukqe.

²⁴ Inğanj Iqu tiñjä-pqe inä ätukqe. "Nyi naqä-qakuä etqänä. Ämaqe, hiñuä-tqä quwqä anä-himqä iutanä iquenyqe, qu yeeqä miqä ipñqäüä.

²⁵ Nyi naqä-qakuä tiñjä-pqä etqänä. Kingänänj, Laisa iqu pmetanğanj, quväukui hñquaqui-hñque, qanji 6 iunä piyä maqiyqä itä, buayä dä naqänänj ätimäukqeä. Inğanj apäqñqä kuapänä hiua, Israitqä iu

§ 4:11 Apqä Bukä 91:11-12 * 4:12 Kukñuä-suqä 6:16 † 4:13 Matiu 4:12-17; Makä 1:14-15

‡ 4:15 Matiu 13:53-58; Makä 6:1-6a § 4:19 Asayä 61:1-2

äpmaminjuwiqä. ²⁶ Inäqce Goti Hanjuwä Iqu Laisa iqueni, apäqñqä iuautanä huinyqä mändowatqä danä ikqeqä. Oeyä. Iqu iqueni, apäqñqä yäpaqängisanä anä-himqä Säläpatqä pmeqä huinyqä, anä-himqä naqä Saitonä ingisanqä ändowatkqeqä. ²⁷ Tiinjä-pqä eminqce. Hinuä-tqä Elisa iqu pmetanqani, qokä-apäkä wänyimänqä-tänjä kuapä Israitqä iu äpmaminjuwiqä. Inäqce, eeqänänä iquauqä wänyimänqä qäpu maeqä da ikqce. Naimänä, qua Siliya pmeqä iquunä, ängüä imänngqeqä” ätukqce.

²⁸ Jisasi Iqu e tquanqca, ämaqä anä aquväqñqä iu äpmaminjuwä iqua, kukñuä qätä iinjä äwipiyyi, qu eeqänä äwqä tnänjä naqänänä äwingqce. ²⁹⁻³⁰ Iinjä ipiyyi, iqua ävaupu, Iqueni anä-himqä yäpaqängisa äkiwqatämäkuwi. E imäkäpiyitanj, qoqonä, anä-himqä iu mätnätanqgqä yänggisani, iwaqä bu ävqutäumanä-tpu, ätuma yqanqguwänqca, Iqu quvaqä awä iqisa äqupäwunqca äwekqce.

Jisasi Iqu, ämaqä dnä quvqä-tänjä hñqce ängüä iwimäkkqenqä*

³¹ Iqisanj Iqu Kapänamä, anä-himqä Galilisänjä ingisanqä äwäkqce. Sämbatqä hiunji hapä pmeqängqani, Iqu ämaqä iquau näqñqä äwiminqce. ³² Inqani Iqu, yoqä-tänjä-qu tquanqgqenqä, qu qätä äwiyäpu, yäunuä ikuwi.

³³ Inqani, ämaqä dnä quvqä-tänjä anä aquväqñqä iu äpmaminqä hñqu ämävauqce, manä yänänäqñqä tiinjä ätukqce. ³⁴ “Äi! Jisasi Nasäretqätanä Iquki, Si squä nemäkätñqäwä? Si ne qui nemäkätñqä äpnätanä? Nyi Sinyñqce näqñqä enänä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ämaqä Jänänänjä Iqukiyqä” ätukqce.

³⁵ E tquanqca, Jisasi Iqu yänänäqñqä tii ätukqce. “Si kukñuä matqä panä. Ämaqä iqueni huätä vämayä!” E tquanqca, dnä quvqä iqu, iqueni qu-tänjä awä iqi qua mäñji äkimäuqce, ique qui mimäqä itä ävämakqce.

³⁶ Ämaqce yäunuä ipiyyi, tii ätnqguwi. “Kukñui äkitanäwä? Iqueqä yoqetä yänänäqñqä iutatä tquanqca, dnä quvqä iqua qätä äwiyäpu ävämeqäüä.” ³⁷ Jisasi Iqu nätmatqä iinjä imäkkqenqä tiwiqce, anä-himqä im-imä äwekqce.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapanä hñquautä, ängüä iwimäkkqenqä†

³⁸ Jisasi Iqu anä aquväqñqä iunji ävämanj, Saimonä iqueqä anä iu äpaqkqce. Iqinj Saimonä iqueqä känemi, huiwä dnä tnänjä iqanji witanqgqenqä, qu Iqu yätamakqä vätnqä dinqä yatñqä äwikuwi. ³⁹ I tquanqguwänqca, Iqu äwäqce, apäkä ii-sanä qäqiqi ätqäuqce, yaqä huätä wätñqänä kukñuä yänänäqñqä ätukqce. Iqu e tquanqca, yaqä qäpu eqanji, ii äñguä maqänä imänäqce, ymisänjä näwinyä imäkeqce.

⁴⁰ Maptqä äqukunätñqä itqätanqca, qu ämaqä tänjä-yaqä huitanä-huitanä-tänji, Jisasi Iquenyqä ätuma ätimäkuwi. Iinjä iquauñji, Iqu hñqunä-hñqunä hipa haqeqi äwiyätä, ängüä iwimäkkqce. ⁴¹ Iqu e imäkätqätanqca, dnä quvqce ämaqä kuapanänjä iunji ävämakuwi. Ävämepiyänqani, qu Iqueni, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqukiyqä” ätukuwi. Qu, “Tqu Kraisi, Ämaqä mitñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqueqä” näqñqä etanqguwitani, Iqu, qu äkasuwä ätuätä, “He matqä pambiyä-qe,” yänänäqñqä ätukqce.

Jisasi Iqu, anä-himqä huü awä ätuäkäminqenqä‡

* 4:29-30 Makä 1:21-28 † 4:37 Matiu 8:14-17; Makä 1:29-34 ‡ 4:41 Makä 1:35-39

⁴² Zinquanganj, Jisasi Iqu anä avnqä dunqä äväma äukqe. Inganj ämaqe, qu Iquenyqä qävqä ikipu, ämäqumuapiyi, iquau mävämeqä yätinqä, iqi ätäuqumuatekuwi. ⁴³ E iqanquwinqä Iqu iquau tii ätukqe. "Henyä ma, anä-himqä huiunji, Goti Hanjuwä Iqunä miqenqä awä inä tumqenji, Anä Hanjuwä Iqu iinqä änändowatkqeqä" ätukqe. ⁴⁴ Iqini ävämanji, Iqu qua Jutiya iu ikitä, iquauqä anä aquväqinqä iu awä ätuäkäminqe.

5

*Jisasi Iqu, hämapäkä piqä hquau tääqä ätuätumakqenqä**

¹ Hiunji hqueni, Jisasi Iqu eqä Genesäretqä iqueqä manä iqi tqäutanğa, ämaqä kuapänänjä Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä qätä wipnqä, Iqu-tänä qäqici ätqäuminuwi. ² Jisasi Iqu kuknuä awä ätuätäqanganj, hämapäkä-piqä hquauqä yimba hquaqu eqä manä iqi witaqiniyä äqunqce. Hämapäkä-piqä iqua yimba iu mäpmeqä, quwqä hämapäkä qa piunyqe, asnä äqäminuwi. ³ Inganj Iqu Saimonä iqueqä yimba ique hinuä äqunäqe, ätkamäutä, Saimonä ique, "Yimba nändi äma uvä" ätukqe. Itanji Iqu yimba iu quama äpmeqe, qokä-apäkä iquau kuknuä hui inä äwikqe.

⁴ Iqu näqinqä qäpu äväqe, Saimonä iqueni, "Si yimba eqä awä nänji äma äwätinä, iqisanji he qae hämapäkinqä eqä-huanjä bu tnämeqapiyä" ätukqe.

⁵ I tquanğa, Saimonä iqu kimanji, "Naqä Iquki, ne heatqä tquenji wäunuä yänänäqinqä itqätanğu, zä aanqä änavqiyä. Ne hämapäkä tutqä qäpu mapiqä iqunä. Ga Si iinjä ändinji, nyi qa ätnämäumqänä" ätukqe.

⁶ Qu iinjä ipiyi, hämapäkä kuapä piqanquwänğa, qae ändakmäumätä ikqe. ⁷ Iquauqä käyamaqä yimba huizi du äpmaminuwa iqua, yätamäqä wipnqä dijqä hipa äuqueqä äwikuwi. Iqua äppiyi, hämapäki yimba hquaqu ämaikuwi. Inganj yimba iquaqu eqä-huanjä mämä quveyäsinyä ikiyi.

⁸ Saimonä Pitä iqu, hämapäkä eeqänänjä äpakuwä iu äqunäqanganj, iqu yäunuä naqänänjä itä, Jisasi Iqueqä yukä yäpä iqi äpäknäqe, "Naqä Iquki, Si änyiväma uvä. Nyi ämaqä quvqunqä" ätukqe. ⁹ Iqunä ma. Ämaqä Saimonä iquä anä äpmaminuwa iqua-pqe, yäunuä ikuwi. ¹⁰ Iqueqä wäunuä anä iquä, Jemisi iquä, Jonä iquä, Sepri iqueqä hiknä injueqipqe, yäunuä inä ikiyi.

Saimonä iqu i tquanğa, Jisasi Iqu kimanji, "Si zä miqä panä. Nyi, si ämaqä, hämapäkä enqä-pa, piqätänqä, ikimäkmqänä" ätukqe. ¹¹ Qu yimba eyqiyamanji, eqä manä weä näjinyqä äpäupiyi, quwqä nätmätqä eeqänänji hinuinä äqunqguanji, Jisasi Ique qänaki äwivändkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä wänyimänqä-tänjä hquae ängguä iwimäkkqenqä†

¹² Hea hqueni, Jisasi Iqu anä-himqä hquae äpmaminqe. Anä-himqä iunji, ämaqä wänyimänqä kuapänänjä-tänjä hquae äpmaminqe. Iqu Jisasi Ique hinuä äqunäqe, qonjä äwoktäutä, hipenüa qua bu eätä, Jisasi Ique tii ätukqe. "Naqä Iquki, Si äkinganqutqe, nyi ängguä iqu nyimäkätninyä."

¹³ Itanğa Jisasi Iqu hipa hageqä äwiyäqe, tii ätukqe. "Nyi änyinqiyä. Si ängguä imänyä." I tquanğa, ämaqä iqueqä wänyimänqce, ängguä maqänä imänqce.

* 5: Matiu 4:18-22; Makä 1:16-20 † 5:11 Matiu 8:1-4; Makä 1:40-45

14 Inŋe Jisasi Iqu tiinjä ätukqe. “Nyi tä imäkqenqe, si ämaqä hŋque mätquä panä. Si hiqäva-imäkqä iquenyqä äyätinä, tqä huiwi ique motquayä. Mosisi iqu ätkqä-pa, tqä huiwä äŋguä ikimäkqenqä hiqäva imäkiyä. Inŋe, qu ‘ämaqä tqi iqueqä yaqe, äŋguä ae imäŋgqeçä’ kŋuä vätnqänänyä” ätukqe.

15 Iqu, “Si ämaqä hŋque mätquä panä” qäyä ätukqä-qe, ämaqä imä äpmapiyä iqua, Jisasi Iquenyqä kukŋui qätä kuapanä äwimiŋuwi. Inŋani ämaqä kuapanä kukŋuä qätä wipŋqätä, iquauqä yaqä äŋguä iwimäkätŋqätä, Iquenyqä äpminiŋuwi. 16 Qu iinjä itqätanŋuwäŋga, hea kuapanänanŋani Iqu äväma, anjä avŋqä imqä äwätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäqismiŋqe.

Jisasi Iqu, ämaqä yänjä-a quvqä hŋque äŋguä iwimäkkqenqä†

17 Hea hŋqenji Jisasi Iqu çokä-apäkiu näqŋqä vätkätanŋa, Parisitanjä hŋquatä, kukŋuä-suqenqä näqŋqä hŋquatä anjä-himqä eeqänänjä Galilisanjä, Jutyitanjä, Jerusälemätanjä iuta äppiwi, Jisasi Iqutä quama anä äpmamiŋuwi. Goti Hanjuwä Iqueqä yänjänäqŋqe, Jisasi Iqu ämaqä tänjä-yaqä iquau äŋguä iwimäkätŋqänä Iqutä äpmamiŋqe. 18 Inŋani ämaqä hŋqua, ämaqä yänjä-a quvqä hŋque hevqä ämiqutäwa äpäpu, anjä yäpä yänŋisa äma äpeyäpu, Jisasi Iqu-tänjä qäçiqi hianä-tpu ikuwi. 19 Ämaqä kuapanä pmetanŋä anä mäpeyqä ipiyi, anjä haqä yätunqä äma äpepiyi, atääqä yänjisa itäqäktäupu, ämaqä yänjä-a quvqä iqueni, iqueqä hevqeu guä ämasäupiyi, ämaqä pmetanŋuwä awä Jisasi Iqu tqäutanŋqä buŋqä guä äyämäwatukuwi.

20 Iqu quwqä quuvqä heqiyqä du hiŋuä äqunäqe, “Nqä näueqä iquki, tqä suqä quvqe, huätä ae ämakmäuqänä” ätukqe.

21 Iqu e iqanŋqenqä, Parisi iquatä kukŋuä-suqenqä näqŋqä iquatä kŋuä tiinjä indqänŋuwi. “Suqä quvqä huätä mamäuqe, Goti Hanjuwä Iqunanjçä. Iqueni äkittqiyetä, naqä timäutŋqä ätqäqä Tqu, ii Tqukä?”

22 Iquauqä kŋuä indqänqä imŋi, Jisasi Iqu näqŋqä ae eäqe, “He Nyinyqä kŋuä iinjä, sunqä indqänŋäuä?” ätukqe. 23 “Nyi qeiqinyä imäkätmä tmqe, kukŋui äkikä? ‘Tqä suqä quvqe huätä ämakmäuqänä’ tmqätanä ä, ‘Si ävautnä qanjä uvä’ tmqätanä? 24 Tiinjä eänä, Ämaqeuçä Ymeqä Ekqä Iqu, qua täunji suqä quvqe huätä mamaŋqiyä. He iinjŋqe näqŋqä mapŋqe, Nyi ämaqä tänjä-yaqä iqueni tii ätquä. ‘Si ävautnä, tqä yquvanjä a ämaqätätinä, anämqä uvä’ ätquänä” ätukqe.

25 Jisasi Iqu e tquanŋa, iqu maqänä ävauqe, iqueqä yquvanjä a ämaqätäqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä “änŋuiqä” ätätä, iqueqä anämqä äukqe. 26 E äqumbiyi, qu eeqänä yäunüä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä “änŋuiqä” ätkuwi. Inŋŋqe, tiinjä ätkuwi. “Tänŋa ne nätmatqä huitanjä yänjänäqŋqe timäuqanji hiŋuä äqunänunä” ätäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yänjänäqŋqenqä kŋuä kuapanä indqänŋuwi.

Jisasi Iqu, Lipai (Matiu) ique tääqä ätuätumakqenqä§

27 Içisanji Jisasi Iqu äwäqe, ämaqä mbqä motauqä hŋqu, mbqä motauqä anjä iu pmetanŋi äqunŋqe. Iqueqä yoqe, Lipai ique. Iqueni Jisasi Iqu, “Si qänaki nyivändiyä” ätukqe. 28 I tquanŋa, iqu nätmatqä eeqänäni iqi ävämetä, pämä ätqäuqe, Jisasi Ique qänaki äwivändkqe.

29 Lipai iqu Jisasi Ique itmakqenqä, iqueqä anjä du ymisänjä naqänänjä imäkkqe. Ämaqä kuapanä mbqä motauqä iquatä, ämaqä huizi-pqä iquatä, buayä anä änäpu äpmamiŋuwi. 30 I pmetanŋuwänŋa, Parisi

iquatä, iquauqä ämaqä kukñuä-sugenqä näcñqä iquatä, Jisasi Iqueqä wäunüanqä ämotquaminqä iquauñi, "He ämaqä mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä iquatä buayä anäñi, sunqä nätcqñäüä" ätukuwi.

³¹ I tquanquwängga, Jisasi Iqu kimanñi, "Ämaqä yaqä maeqä iqua, duuta iquauñqä mäwqä ipnä. Ämaqä yaqä iquanä upñqäüä" ätukqe. ³² "Inäqce, kñuä äkunmäknäpu suqä quvqä vquatämäupñqä dññqe, Nyi ämaqä suqä äñguä imäkqä iquau tääqä tumqä mapqä iqäqeqä. Ämaqä suqä quvqä imäkqä iquau tääqä tumqä äpqcäqeqä" ätukqe.

*Qu Jisasi Ique, suqä buayä manqänqä yatñqä äwikuwinqä**

³³ Inğanñi qu Jisasi Ique, tiññä ätukuwi. "Ämaqä Jonä iqu wäunüanqä ämotquetñqä iqua, buayä manqänqä imäkäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätcqñuwiqä. Itanğa, Parisi iquauqä-pqä iqua, asanänjqä. Inäqce Saqä iqua, buayätä eqätä änätcqñäüä" ätukuwi.

³⁴ I tquanquwängga, Jisasi Iqu tii ätukqe. "Ämaqä apäkä metñqä hñqu, iqueqä käyämaqä iquatä yqänä pmetanğanñi, he iquauñi, 'Buayä manqä pambiyä' tupñqätanä? Oeyä! ³⁵ Qänakndanñi, ämaqä hñqua ique ätuma uwqanquwängga, iqueqä käyämaqä iqua buayä manqce, inğanä mpapnuwänqeqä" ätukqe.

³⁶ E ätuäqce, Iqu kukñuä ktqä tii ätukqe. "Gquä yäüä hñqu äpäkñqce, ämaqä hñqu gquä änyä-hänä dutanñi, yäüä näñuenyqä mapisqä yänqiyä. E äpisätqce, iqu änyä-hänä ique qui imäkänqiyä. Itanğa änyä-hänñitanñitä, yäüä ditänñi, asanänñä maeqä etanği, yäüä iqu äñguä matimäuqä yänqiyä.

³⁷ Tiññi inänjqä. Ämaqä hñqu wainqä-eqä änyä-hänä hui, yaqueqä huiwä yäüä du mequatimäuqä yänqiyä. Iqu e imäkätqce, wainqä-eqä änyä-hänñi, yaqueqä huiwä yäüä iquenñi äpisätä, qua bu iquasünä. Yaqueqä huiwä-pqä qui inä imäkänqiyä. ³⁸ Inññqce, qu wainqä-eqä änyä-hänñi, yaqueqä huiwä hänñä iu iquatimäupñqäüä. ³⁹ Itanğa ämaqä wainqä-eqä yäüä äñguwä iqua, änyä-hänñä dunqce mäwinqä inä. 'Yäüä iqu ämäwqätäünä' ätätcqñäüä" ätukqe.

6

*Qu Jisasi Ique, suqä Sämbatqenqä yatñqä äwikuwinqä**

¹ Sämbatqä hiunñi hapä pmeqä hñquenñi, Jisasi Iqu kuä-witqä wäunüä iu ikämññqce. Iqueqä wäunüanqä ämotquaminqä iqua anä ikipu, kuä-witqce ätäkäpu änminjuwi. ² Iqua e iqanğä äqumbiyi, Parisi hñqua tii ätukuwi. "Nätmatqä iññi, neyaqä suqä hiunñi hapä pmeqänğanñi, ne pmua imäkätunqeqä. He iññi sunqä imäkqäüä?" ätukuwi.

³ Jisasi Iqu kimanñi tii ätukqe. "Hiñuqänänñi, neqä awiçu Dewiti iquatä, iqueqä ämaqä iquatä buayä dä äpäkonäpiyanğa imäkqenqce, he kukñui a matäuqä itqänuwätanä? ⁴ Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä anä yäpä yänğisa äpaquväqce, buayä Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqi äwämññqce, ämakqce. Buayä iññi, hiqäva-imäkqä iquanä ämepu bnqä äwämññqce. Huiziquauñqce, ii pmuai. Inäqce, Dewiti iqu ämeqce, änätä, hui iqueqä ämaqä iquau äwikqeqä" ätukqe. ⁵ Tiññä-pqe inä ätukqe. "Hiunñi hapä pmeqeuñi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu ämitqänä."

Jisasi Iqu, ämaqä hipa quvqä-tänñä hñque, äñguä iwimäkqenqä†

* 5:32 Matiu 9:14-17; Makä 2:18-22   * 6: Matiu 12:1-8; Makä 2:23-28   † 6:5 Matiu 12:9-14; Makä 3:1-6

⁶ Hiunji hapä pmeqä huiziqueni, Jisasi Iqu anä aquväqñqä hñque äpaquväqe, näqñqä äwiminqe. Qutä anäni, ämaqä hipa ämuangisani quvqä-tänjä hñqu äpmaminqe. ⁷ Inğanj kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, Parisi iquatä kñui, “Ämaqä Iqu ämaqä tqueni, hiunji hapä pmeqä tänğanj, äñguä iwimäkänqutiya, ä äñguä mäwimäkqä yänqutiya?” vqanji, Jisasi Ique kukñuä mitpnuwänqä hänaqenqä qävqä ipu, hiñuä äqumbu äpmaminuwi. ⁸ Itangi Jisasi Iqu iquauqä kñuä indqänqä imñinqe näqñqe eäqe, Iqu ämaqä hipa quvqä ique ätukqe. “Si ävautnä, ämaqä iquauqä hiñuä iqi pämä tqävä.” I tquanğa, iqu ävautä e imäkkqe.

⁹ Iqu e imäqğanğa, Jisasi Iqu iquau ätukqe. “Nyi yatñqä eyqänä. Neyaqä suqä dunji, hiunji hapä pmeqänğanj, ne suqä äñguä imäkatunquätanä, ä quvqä imäkatunquätanä? Ne ämaqä qui imäkbnqä pmetanğuwä iquauñi, yätamäkqä vatunquätanä, ä qui iwimäkatunquätanä?” ätukqe.

¹⁰ E ätuäqe, Iqu ämaqä eqänänjä iu hiñuä äqunğawäqe, ämaqä hipa quvqä ique, “Si tqä hipae jänä väpäyä” ätukqe. Iqu tquanğqä-pa imäqğanğa, iqueqä hipae äñguä qe imänğqe. ¹¹ Injä äqumbiyi, ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, Parisi iquatä äwqä äkasuwä kuapanä munğanğa, tii ätnğuwä. “Ne Jisasi Iqueni, äänä imäkatunquäwä?”

Jisasi Iqu, ämaqä 12 hñquau atäñuä äwikqenqä

¹² Heatqä hñqeni Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tuätñqä qoqonjä yätunqä äväqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tätqätanği zä ävekqe. ¹³ Mäptqä timäuqanğa, Iqu Iqueqä wäñuññqä ämotquaminqä iquau tääqä ätuätumeqe, qutanjä 12 iquau atäñuä äväqe, “ämaqä wäñuññqä dowatqä” änyuätkqe. ¹⁴⁻¹⁶ Ämaqä iñji, hñqu iqueqä yoqe Saimonä ique. Iqueni, Jisasi Iqu “Pitä iqukiyqä” ätukqe. Hñqu Endru, Saimonä iqueqä känğueqe, hñqu Jemisi ique, hñqu Jonä ique, hñqu Pilipä ique, hñqu Batromi ique, hñqu Matiü ique, hñqu Tomasi ique, hñqu Jemisi, Aläpiyasi iqueqä ymeqä ique, hñqu Saimonä, ämaqä Selotqä iutanä-qe, hñqu Jutasi, Jemisi iqueqä ymeqä ique, hñqu Jutasi Iskarioti ique. Ämaqä yäpakä tqu, qänakndanj Jisasi Ique ämaqä himä-wiunqä iquau väñinqä ique.

Jisasi Iqu, ämaqä kuapanänjä hñquau äñguä iwimäkkqenqä

¹⁷ Iqu iquau atäñuä ae äväqe, iquatä anä äppi, Iqu anä quauñ hñqäqi, ämaqä kuapanänjä iquatä pämä anä ätqäukuwi. Iqutä anä ätqäuminuwä iqua, kuapanänjä hñqua, Iqueqä wäñuñä ämotquaminqä iquai. Ämaqä huiziqua, hui qua Jutiya im-imä äpmakäwänuwä iutanj, hui anä-himqä Jerusälemä iutanj, hui eqä-huänjä manä, anä-himqä Tayätä Saitonätä ingisanä-pqe anä äpmaminuwi. ¹⁸ Inğanj qu Jisasi Iqueä kukñui qätä wipñqätä, iquauqä tänjä-yaqä äñguä imämbñqätä, äwimakuwi. Ga ämaqä dnä quvqä iquautä qui imäknätqätanğuwä iquauñi, Jisasi Iqu äñguä qe iwimäkkqe. ¹⁹ Ämaqä eeqänänj, qu Jisasi Iqueä yänänäqñqä dutanj äñguä imänäpiyä dinqä, äwutmaqänanä-tpu imiñuwi.

Hanjä-iqä ämetqänuwä iqua, yeeqä ipñqenqä

²⁰ Inğanj Iqu Iqueqä wäñuññqä ämotquaminqä iquau hiñuä äqunäqe, tii ätukqe. “Ämaqä nätmätqä maeqä iquenyä, he yeeqä enyanä. Tinjqä. Goti Hanjuwä Iqunä miqeuñi, hieqä. ²¹ Ämaqä tänğa buayä dä eyätñqä

iquenyä, yeeqä enyänä. Tinjqä. Qänakndani he buayä kuapänä änäpu, äwqä änguä hipäsaniqeqä. Ämaqä kñuä äqiyätqänjuwä iquenyä, he yeeqä enyänä. Tinjqä. He qänakndani, tä spnuwiqä. ²² Qänakndani, he Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä duta, qu äwqä akasuwä kiinjä etäpu, huätä endowatäpu, kukñuä quvqä etäpu, hiqä yoenqä 'quvqeqä' etäpu, qui imäkqanppänjanj, he yeeqä iqäpñqä. ²³ Hea injanji, he aquvänä ipu, häukuä qutäqäpñqä. Tinjqä. Nätmatqä änguänänjä kuapänänji, qäukuä haqä yätu henyqä näwinyä äwinä. Suqä qu emäkñqä-panji, iquauqä kaqä-kawäka qänjanänji hinjuä-tqä iquauñi injä imäkmiñjuwiqä" ätukqe.

Änguä äpmeñjuwä iqua, hanjä-iqä mapñqenqä

²⁴ "Itangga ämaqä nätmatqä kuapä-tänjä iquenä, änguänä mimbiyä! Hanjä-iqä hemeñqiyä! Nätmatqä hiqä äwqä änguä imäkmbñqe, he ae ämenäüä. ²⁵ He tangga buayä änäpu, änguä äpmeñjuwä iquenä, änguänä mimbiyä! Hanjä-iqä hemeñqiyä! Qänakndani, he dä heyäniqeqä. He tangga tä äsätqänjuwä iquenä, he änguänä mimbiyä! Hanjä-iqä hemeñqiyä! Qänakndani, he ka ipu, kñuä qäyqäpñnuwiqä. ²⁶ Ämaqä eeqänänji henyñqä aquvänä iqanppänjanji, he änguänä mimbiyä! Hanjä-iqä hemeñqiyä! Qänjanänjanjanji, hinjuä-tqä quangä iquauñi, kaqä-kawäka iquauñqä aquvänä asä e imiñjuwä-qe, iquauñi hanjä-iqe, äwimakqeqä" ätukqe.

*Himä-wiunqä iquauñqä, naqä-qakuänä wiñqenqä**

²⁷ "Nyi he etqänä. Nyaqä kukñuä qätä änyiyätqänjuwä iquenä, he hiqä himä-wiunqä iquauñqä, naqä-qakuänä henjuätñqeqä. Ämaqä henyqä mäwiñqä itñqä iquauñi, he suqä änguänänjä dinä iwimäkqäpñqeqä. ²⁸ Ämaqe, he qui imäkmbñqä diñqä tääqä ätätqänjuwä iquauñi, he iqua änguä pmapñqä diñqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tquäpñqeqä! He ämaqä qui emäkätqätanjuwä iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu iquau yätamäqä vätnqä tääqä tquäpñqeqä! ²⁹ Ämaqä hñqu saqä mangawä iu kpäsqañqutqe, si hñgisa inä wimäkqätñqeqä. Ämaqä hñqu saqä gquä quäuqä äquvätqe, gquetä qäsä qäyä ämequänä. ³⁰ Ämaqä eeqänänji, nätmatqänqä yatñqä kiyqanjuwä iquauñi, si äwisñqeqä. Ämaqä hñqu saqä nätmatqä meqañqutqe, si 'Anji dapiyäqe' mätquä pa iqätñqä. ³¹ Suge, ämaqä qu he emäkñqä enyänqä-panji, he-pqe qunji inä iwimäkñqeqä" ätukqe.

³² "He ämaqä henyqä äwinyätñqä iquauñqänä engañqutqe, injä itqänjuwitani, he nätmatqä änguänänjä Goti Hanjuwä Iqueqä hipa iutani, squä mapnuwänqäwä? Hmanjqä. Ii tiinjä. Ämaqä suqä quvqä imäkqä iqua-pqe, iquauñqä winyätqätanqä iquauñqänä äwinyätä, asä inä imäkqä-quaiqä. ³³ He ämaqä änguä emäkqanjuwä iquauñä änguä iwimäkqanppä, he nätmatqä änguänänjä Goti Hanjuwä Iqueqä hipa iutani, squä mapnuwänqäwä? Hmanjqä. Ii tiinjä. Ämaqä suqä quvqä imäkqä iquapqe, asä inä imäkqä-quaiqä. ³⁴ He 'Iqu anqumä kima dapqonqä' kñuä indqämbu, ämaqä hñque qanyinä vqanppqe, he nätmatqä änguänänji squä mapnuwänqäwä? Hmanjqä. Ii tiinjä. Suqä quvqä imäkqä iqua, 'Iqu anqumä dapqonqä' kñuä indqämbu, suqä

* 6:26 Matiu 5:38-48

quvqä imäkqä huiziquau qanyinä wipñqäüä. ³⁵ Itanğa, hiqä himä-wiunqä iquauñqä enganguti, iquauñi änguä iwimäkñqäüä. 'Ämaqä tqü, anğumä mändapqä yänqiyä' kñuä qäyä indqänäpu, qanyinä wipñqäüä. He suqä iinjä imäkppqe, Goti Haqä Yätutanä Iqueqä ymeqä äpmpu, qänakndañi nätmatqä kuapänä Iqueqä hipa iutani mapnuwiqä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä qu Iquenyqä 'änguiqä' mätquä ipu, suqä quvqä imäkätqätanğuwä iquauñi, änguänä ämitqäüä. ³⁶ Goti Hiqä Heniqu, ämaqeunqä wiunqä miqä, huäqä äwunätñqä-pa, he-pqä huäqä he-unätñqeä" ätukqe.

Huiziquauqä suqenqä miwäsäuqenqä

³⁷ "He ämaqä iquauqä suqenqä iwäsäupu, 'Ämaqä quvqä-quaiqä' matqä pambiyä. He iinjä mimäkqanğppqe, Goti Hanjuwä Iqu heñä-pqe memäkqä yänqiyä. Ämaqä hñqu suqä quvqä imäkqanğqenqä, 'Iqueni pizqä päkiyä' mätquä pambiyä. He e mätquä iqanğppqe, Goti Hanjuwä Iqu henyyä e mätquä yänqiyä. He suqä quvqä qäyä etqueanğpi, heqä äwqe hanuä imäknäpu, hui enyänä. He iinjä imäkqanğppqe, Goti Hanjuwä Iqu heñi, iinjä emäkänqiyä" ätukqe. ³⁸ "He nätmatqä ämaqeu vqanğppqe, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä tiñjä hetapänqiyä. Iqu qa manğua ämanyuäqe, mäñdi äkisäutä, anğumä hui ämanyueqanğa manğua ämnätä, hui qua mäñi äpäknğqä-panjä iinjä hetapänqiyä. He nätmatqä qäyunä äwipqä-panjä iinjä, asä iinjä hetapänqiyä" ätukqe.†

³⁹ Iwä Iqu iquauñi, kukñuä ktqe tiñjä-pqe ätukqe. "Ämaqä hiñuä quvqä hñqu, hiñuä quvqä hñqueni, änguä itmetä hänaqeni änguä motqueniqiyä? Oeyä, qäquacu qua hovqä bu päwäñqinyä. ⁴⁰ Ämaqä hñqu näññqä ämetqe, iqueqä näññqä-vqä iqueni, mämwqätäuqä yänqiyä. Ämaqä näññqä eeqänä qäpu ämapqä iqua, quwqä näññqä-vqä iqtänñi, asänänñä hipñqäüä" ätukqe.

⁴¹ "Si tqä tta-tunğueqä hiñuiu, hinoqukuä wänqä änyätanğqä ipi äqunätñä, tqä hiñui zä naqänänñä iqu qäyä witanği kñuä mindqänquki, sunqä tutndi? ⁴² Inñi äänä etanğikä? Tqä hiñuiñi, zä naqänänñä hñqu qäyä witanği hiñuä änä mäqunquä itnä, tqä tta-tunğueqeni, 'Tasi-guequkiyä, tqä hiñuiñi, hinoqukui nyi huätä makmäumqänä-qe,' äänä tutñqäwä? Sñ wopqä itnä, kukñuinä tqä-qukiyi. Zä naqänänñä tqä hiñuiu äwinqe, huätä ganä mamändñqeä. Iinjä itñi, si hiñuä änguä äqänätñä, tqä tta-tunğueqeä hinoquki, huätä mamäutñqeä" ätukqe.‡

Zä huitanñä-huitanñä iquauqä häukuinğqä§

⁴³ "Zä änguä di, näñqä ququvqä maqiyqä yänä. Itanğa, zä quvqä di, häukuä änguä maqiyqä yänqiyä. ⁴⁴ Ämaqe, zä-häukuä hiñuä äqunäpu, 'änguätiyä, quvqätiyä?' kñuä indqämbñqäüä. Qu zä-yäunğua mäeqä guä yänñä-tänñä iqini, zä-eaqä häukuä dupñqe, mäwqä ipñqäüä. Qu wainqänğänä kñuä indqänğa äppqe, guä yänñä-tänñä iquauñi, hiñgi manduqä ipñqäüä. ⁴⁵ Iinjä enqä-panñi, ämaqä änguänänñä iqua, kñuä änguänänñä indqänäpu, suqä änguänänñä di imäkñqäüä. Ämaqä quvqä iqua, kñuä quvqä huitanñä-huitanñä indqänäpu, suqä quvqä imäkñqäüä. Ämaqä iquauqä kukñui, ii iquauqä kñuä indqänğä dutanğqä" ätukqe.

*Anñä qäyunä mätqenqä**

† 6:38 Matiu 7:1-2 ‡ 6:42 Matiu 7:3-5 § 6:42 Matiu 7:15-20, 12:33-37 * 6:45 Matiu 7:24-29

46 Itanġi “He ‘Naqä Iqukiyā’ ändäpiyā-qe, Nyaqä kuknġuinqä qänaknä manyiyqä itqänuwi, sunqäwä? 47 Ämaqä Nyinyqä äpätä, Nyaqä kuknuä qätä änyiyätä, qänaknä iqäqä iquenyqe, Nyi näqñqä hitapmqänä. 48 Ämaqä iqu tiinjä. Ämaqä hñqu, qua mänqä mämä äptäqe, hikä iunġi anä haqeġi yänänäqñqä ämätqä-panä, iinjä. Maqñqä hitanġua, eqä huakä ätimäutä, äqe du yänänäqñqä äpäsäqäqe, ämaqä iqu anä yänänäqñqä ämätätqä-qe, anġi ämenä miqä yänqiyä. 49 Ämaqä hñqu Nyaqä kuknġi qätä änyiyätä, qänaknä miqä iqä iqu, ii tiinjä. Ämaqä qua mäqueqä anä hñġinä ämätätqä, qänakndanġi eqä huakä äpätä, anġi qui imäkätä, qua iqi äpäkñqä-panä iinjä” ätukqe.

7

Jisasi Iqu, Romätanjä mäkä-iqä hñqueqä wäunuä-wiyqä hñque, äñguä iwimäkkqenqä*

1 Itanġa Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau kuknuä iinjä qäpu ätuäqe, Iqu anä-himqä Kapänamänqä äukqe. 2-3 Iqinjä Romätanjä mäkä-iqä iquauqä naqä hñqu äpmaminqe. Iqueqä wäunuä-wiyqä hñqu, täñä-yaqä ämetä, äpäkoñqänä äwominqe. Ämaqä naqä iqu, iquenyqä kuapanä winġanġetanjä, iqu Jisasi Iquenyqä qätä äwiyäqe, ämaqä Israitqätanjä naqä hñquau, Jisasi Iqu äpätä, iqueqä wäunuä-wiyqä ique äñguä iwimäkätñqä diñqä ändowatkqe. 4 Qu Jisasi Ique äwimapiyi, kuknuä aquvnä ätuäpu, “Iyääqä” ätukuwi. “Ämaqä naqä tq, äñguänänä-qe. Si yätamäqä wisñqe. 5 Iqu Israitqä iquenyqä äwinyätä, neqä anä aquväñqä änamäsikqe” ätukuwi.

6 E tquanġuwänġa, Jisasi Iqu qutä anä äukuwi. Qu äupiysi, ämaqä mäkä-iqä iquauqä naqä iqueqä anä-tänä qäqiqi päqtätanġua, iqu iqueqä quvämaqä iquau, Jisasi Ique tii tupñqä ändowatkqe. “Naqä Iquki, Si qae pmayä! Si nyaqä anä täñġisanġä yaptñqä diñqä, nyi ämaqä äñguänänä-qunä hmanġä. 7 ‘Nyi ämaqä äñguänänä manä’ knüä nyiyqanġi, ñqä-näuä mäkimēqä da iqänä. Inġi, Si kuknġuinä tqanġti, nyaqä wäunuä-nyiyqä iqu äñguä imänänä. 8 Nyi-pqe inänjčä. Nyi ämaqä yoqä-tänä hñqueqä yäpä inä äpmamä, ique qänaknä inä wimqänä. Nyaqä mäkä-iqä nyi ämitñqä iquauji, hñque ‘Si uvä’ tquanġmdqe, iqu äwänqiyä. Hñque ‘Si biyä’ tquanġmdqe, iqu äpanqiyä. Itanġa ñqä wäunuä-nyiyqä hñque, ‘Si tä imäkiyä’ tquanġmdqe, iqu imäkänqiyä” ätukqe.

9 Inġanġi Jisasi Iqu kuknuä iinjä qätä äwiyäqe, yäunuä itä, qänaki hiñuä ämäqunäqe, ämaqä Ique qänaki wivändatanġuwii ätukqe. “Täukue! Ämaqä tq, quvqä eqiyätñqä-panä iinjä, Israitqä duñi, hiñuä mäqunquä itñqe” ätukqe.

10 Inġanġi ämaqä, mäkä-iqä naqä iqu ändowatkqä iqua, iqueqä anä iunqä anġi äupiysi, wäunuä-wiyqä iqu äñguä pmetanjä äqunġuwi.

Jisasi Iqu, hikñä ae äpäkoñqä hñque, anġi ävauqumuatkqenqä

11 Hiunġi hui ae päwqanġa, Jisasi Iqu anä-himqä, kiqä yoqe Nainqä iunqä äukqe. Inġanġi iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iquafä, ämaqä kuapanä huizitä anä äukuwi. 12 Qu iqi ätimäupiysi, anä-himqä iqueqä täknä hävqä-tänä qäqiqi uwqanġuwänġa, ämaqä anä-himqä iutanä kuapanänä iqua, ämaqä pizqä hñque täknä yäpaqä mäñġisanqä äma

* 7: Matiu 8:5-13

äukuwi. Hiknä e äpäkongqä iqueqä kånai, apäqñqä eä, ymeqä iqunänä-tänjiyi. ¹³ Naqä Iqu ii hinuä äqunäqe, huäqä wunqanji, “Si knuä maqiyqä panä” ätukqe. ¹⁴ E ätuäqe, qäqiqi äwäqe, isuñji a äqätkqe. I iqanga, ämaqä äma äpminuwä iqua iqi tqäuqanqiwänqä, ämaqä pizqä iqueni, “Hiknä iquki, ‘Si pämä vayä!’ äktqänä” ätukqe. ¹⁵ I tqanga, ämaqä ae äpäkongqä iqu ävautä, kuknuä ätipäqäkqe. Kuknuä tqanqä, Jisasi Iqu kiqä kånau anji äwikqe.

¹⁶ Inqanji ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqñqenqä zä ipu, Iqueqä yoqe hageqä ämamäupu, “Hinuä-tqä Naqä Hñqu ätimäuqiyä” ätkuwi. Itanqä “Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä yätamäkqä vätnqä ätimäuqiyä” ätkuwi.

¹⁷ Jisasi Iqu iinjä imäkqanqñqenqä, ämaqä Jutyiatanätä, anj huiziutanjä-pqetä, qu qätä äwikuwi.

Jonä asnjä-qäyqä iqu, Jisasi Iquenqä yatñqä äwikqenqä†

¹⁸⁻¹⁹ Ämaqä Jonä iqu wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, iqueni nätmätqä eeqänänä Jisasi Iqu imäkqanqñqenqä awä ätukuwi. Jonä iqu qätä äwiyäqä, iqueqä ämaqä hñquaqwi tääqä ätuätumeqe, Naqä Jisasi Iquenyqä ändowatätä, tii ätukqe. “Ämaqä äpäñqiyä ätätqänjuwi, Si Qäqukitanä, ä hñquenyqä hinuä inä äqänänä pmetunquätanä?” qe yatñqä e winyqä” ätukqe.

²⁰ Iquaqu Jisasi Ique äwimayi, tii ätukiyi. “Jonä asnjä-qäyqä iqu, ye Si yatñqä kiyenqä äyändowatqiyä. Ämaqä äpäñqiyä ätätqänjuwi, Si Qäqukitanä, ä hñquenyqä hinuä inä äqänänä pmetunquätanä?”

²¹ Iquaqu anä pmetanqwa, Jisasi Iqu ämaqä kuapänänä, täñä-yaqä-tänjä iquautä, dnä quvqä-tänjä iquautä, hinuä pisqä iquautänji, äñguä iwimäkkqe. ²² Inqanji iquaquvqä kimanji imäkätä, tiinjä ätukqe. “Qe nätmätqä hinuä äqunäsinyä qätä äwiyänjiyinqe, äwäsinyä, Jonä ique awä tiinjä suinyqä. ‘Ämaqä hinuä pisqä iqua, hinuä äñguä äqängäuä. Yukä quvqä iqua, qanä äñguä äwqäuä. Wänyimänqä-tänjä iqua, äñguä imänqäuä. Qätäyqä iqua, qätä äwiyqäuä. Ae äpäkonguwä iqua, anji ävauqäuä. Nätmätqä maeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä äñgui qätä äwiyqäuä. ²³ Ämaqä, qu Nyi imäkqanqñqenqä knuä indqänäpiyä iqua, quwqä quuvqä heqiyqe qui mimäkñqä iqanqutqe, qu aquväna ipñqäuä’ suinyqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Jonä iquenqä ätukqenqä‡

²⁴ Ämaqä Jonä iqueuä kuknuä äma äpkiyä iquaqu ae uwqanqiyänqanji, Jisasi Iqu qokä-apäkä iunji, Jonä iquenyqä tii ätukqe. “He anj avqñqä dunqe, squä hinuä qumbñqä äukuwäwä? Qoa-qamqä yunjuä miqanqñqe qumbñqä äukuwätanä? Oeyä. ²⁵ Squä hinuä qumbñqä äukuwäwä? He ämaqä hñqu qäkä äñguänänä yäuqä pmetanqñqä ique, hinuä qumbñqä äukuwätanä? Oeyä. Ämaqä qäkä äñguä äyäupu, nätmätqä eeqänänä äñguä imäkñqä iqua, ämaqä miqä naqä iqueqä anj du pmetñqäuä. ²⁶ He squä hinuä qumbñqä äukuwäwä? Ämaqä hinuä-tqä hñquenyqä hinuä qumbñqä äukuwätanä? Nñqä. Iinjä sätäti, Nyi tiinjä etqänä. Iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä hinuä-tqä huizi iquauñji ämäwqätäunä” ätukqe. ²⁷ “Bukä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknui, tii äqänänä.

† 7:17 Matiu 11:1-6 ‡ 7:23 Matiu 11:7-19

‘Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukñuä ämapqä hñque, Si hiñuiqä kimetñqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetñqä iqueqä’Š äqänänä.

Kukñuä iinji, ämaqä tqenyqä ätqiyä. ²⁸ Itanñi Nyi he tiinjä etqänä. Ämaqä qua täu pmeqä iqua, Jonä iquenji mämwqätäuqä ipnuwiqä. Inäqe anä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunji, ämaqä yäpakä quvqä äpmeñqä iqu, Jonä ique ämäwqätäünä” ätukqe.

²⁹ Ämaqä eeqänänñä iquatä, ämaqä mbqä motauqä iquatä qäsänji, qu kukñuä iinjä tqanñi äwipiyyi, Jonä iquesa asñä ämakuwitanji, iqua “Goti Hanjuwä Iqueqä suqä eeqänänñi, jänänänñiqä” ätkuwi. ³⁰ Itanñi, Parisi iquatä, kukñuä-suqenñä näññqä iquatä, Jonä iqu asñä uwqiyätñqe mäwinqä ikqä iqua, qu hänaqä Goti Hanjuwä Iqu iquauñqä näwinyä imäuekqeuññqä kukñui, qätä mäwiyqä ikuwi.

³¹ Inñanñi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä täñña äpmeñuwä iquauñqe, Nyi änäännyä tmqäwä? Qu ämaqä änäänñuakä? ³² Qu tiinñqä. Ymeqä ququawä äqunväññqä iu äpmapu, ymeqä huizi iquauñqä tääqä tiinjä ätätqänñuwiqä. ‘Ne henyqä hääwä qäyä ätqanñu, he himnuñuä miqä iquwiqä. Ne pmapqä qäyä iqanñu, he kñuä maqiyqä iquwiqä’ ätätqänñuwiqä. Qu ymeqä tqua enqä-pañä iinñiqä. ³³ Jonä asñä-qäyqä iqu äpäqetanji, bretqetä, wainqä-eqetä manñqä iqanñu, he ‘Dñä quvqä-tänñä-queqä’ äyä ätkuwiqä.

³⁴ Inäqe Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäqetanji, buayä änatä eqä änatä iqanñu, he tii ätqäuä. ‘Ämaqä buayä eqä yaqäpiqä itä änatä, wainqä-eqä kuapä ñqueqä. Itanñu ämaqä mbqä motauqä iquauqätä, suqä quvqä imäkqä iquauqätä näueqä-queqä’ inä ätqäuä. ³⁵ Inäqe, ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä näññqe ae ämapiyä iqua, tiinjä motquapñä. Goti Hanjuwä Iqueqä näññqe, ii aanjä naqä-qakuiqä” ätukqe.

*Apäkä hui, Jisasi Iqueqä yukiu asñä äqäkqenqä**

³⁶ Parisitanä hñqu Jisasi Iqu buayä anä nyiyñqä tääqä ätuätumakqe. Tääqä tuätumeqanña, Iqu iqueqä anjuñqä äwäqe, ymisänä nätnqä yuki ipämäuä hiqoti äweukqe. ³⁷ Apäkä, ämaqe, “Ii suqä quvqä imäkqiyqä” ätmñuwä ii, anä-himqä iu äpmamñqe. Ii “Jisasi Iqu Parisi hñqutä buayä anä änatqäninyqä” tqanñä qätä äwiyäqe, eqä-häkä jinanñä-weqä äññuanñä-tänji äma äpkqe. ³⁸ Ii äwäqe, Jisasi Iqueä tuwä iqi, yukä-tänñä qäqiqi ätqäuqe, kñuä äqäkqe. Iiyqä hiñuä-eqe Jisasi Iqueqä yukä iu ioqanñu, iyyqä detä ye imäkätä, Iqueä yukiu kikiyä kuapänä äwunätä, aowä jinanñä-weqe equatekqe.

³⁹ Ii iinjä imäkqanña, Parisi, Jisasi Ique itmakqä iqu, hiñuä iinjä äqunäqe, kñuä tiinjä indqänñgqe. “Ämaqä Tqu hiñuä-tqä-qu etanñuq, apäkä Ique a äwqätqä iinyqe, ‘Ii suqä quvqä imäkqiyqä’ näññqä hiññiyä.”

⁴⁰ Iqu kñuä iinjä indqänñanña, Jisasi Iqu, “Saimonä iquki, Nyi kukñuä hñqu ktmqeqä” tquanñu, iqu, “Näññqä-vqä Iquki, Tqä kukñui yqä tiyä!” ätukqe.

⁴¹ Ii tquanñu Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä hñqu nätmätqä kuapä-tänñä pmetänñqe. Iquesanji, ämaqä hñquaqu nätmätqä anñu kima winiyñqä meqä-quaqu pmesinyiyqä. Ämaqä anñu kima väññqä meqä hñqu, kuapä-tänñue. Mä huiziqeque, homänñqä. ⁴² Itanñi iquauñqä, ique kima vqä di hma hiätqätanñanji, iqu ‘qäyä eänä’ tuänñiqeqä. Inji, Saimonä iquki,

ämaqä tquaqu, ämaqä iquaquvqä kima vqenqä 'qäyä eänä' tqä iquenyqe, äwqä yeeqä iinqe, ämawqätäuniqe, äsqukä?" ätukqe.

⁴³ I tquanğa Saimonä iqu kimanj, "Ämaqä nätmätqä anğu kima väniñqä, kuapanä meqä iqueqä' knuä änyänä" ätukqe.

Ğa Jisasi Iqu, "Si qäyunä iwäsäunyä" ätukqe.

⁴⁴ I ätuäqe, Iqu tuwänqi hinui, apäkä ii ämäqunätä, Saimonä ique tii ätukqe. "Si apäkä täsinj hinuä äqunänjinyä? Nyi saqä anjä yäpä tängisa yapqanğani, si Nyaqä yukiuñqe, eqä mändapqä inji. İnäqe, apäkä täsi, iyyqä hinuä-eqe Nyaqä yuki ioqäqe, iyyqä detä yenüä imäkkıyä. ⁴⁵ Itanğa Nyi saqä anjä tängisa äyapmä pmetanğani, si himä kikiyä manunqä iqanğnä, ii Nyaqä yukiu kikiyä yqänä änunätqänä. ⁴⁶ Si olipqä eqä aowi, Nyaqä nuänjuñi mänjiqatqä iqanğnä, ii aowä jinanä-weqe, Nyaqä yukiu änjiqatqıyä. ⁴⁷ İlinjñqe Nyi si tii äktqänä. İi Nyinyqä kuapanä äwinyätä, iinjä nyimäkkanğqetani, iyyqä suqä quvqä kuapanänj etanğqä-qe, huätä ae ämamäuqä. İnäqe, ämaqä hñqu, suqä quvqä wänqäpu imäkkäqä enqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä iinj huätä ämamäuqe, Iqu Iquenyqe, wänqäpu winyänqıyä" ätukqe.

⁴⁸ I ätuäqe, apäkä iinj tii ätukqe. "Tqä suqä quvqe, huätä ae ämamäuqeğä."

⁴⁹ I tquanğqenqä, ämaqä buayä anä änäpu äpmaminjuwä iqua, qätä äwipiıy, "Ämaqä, suqä quvqä huätä mamäuqänğqä ätqäqä Tqu, Tqukä?" ätnğuwi.

⁵⁰ İnj, Jisasi Iqu apäkä iinj tii ätukqe. "Si qäqıqı qui imäknmätnä iqanğnä, tqä quuvqä heqıyqe yätamäkkä äkiyqıyä. Si äwqä qeiqı inğä uvä" ätukqe.

8

Apäkä hiua, Jisasi Ique yätamäkkä äwiminjuwinğä

¹ Qänakñj, Jisasi Iqu anjähimqä wänqä iutä, naqä iutä, Goti Hanjuwä İqunä miqä iunğä kukñuä anğui awä ätuäkäminjñqe. İnğanj Iqueqä ämaqä 12 iqua-pqe, İqutä anä ikäminjuwi. ² Itanğa apäkä, Jisasi Iqu iuaugä dnä quvqetä, täñä-yaqetä hinuiqänä huätä ändowatkqä iua, İqutä qanjä anä ikäminjuwi. Apäkä huizqä yoqe, Mäliya 'Maktälatanj iyyqä' ätminjuwi. Hinuiqänänj, Jisasi Iqu dnä quvqä 7 huätä ämamäukqä iıy. ³ Itanğa apäkä huizyqä yoqe, Jonaiıy. İyyqä qokiqueqä yoqe, Kusa, ämaqä naqä Heroti iqueqä anj ämininğä ique. İtanğa huizyqä yoqe Susenayı. Apäkä kuapanänj hiua-pqe anänj. İua iuaugä yquayä ämepu, Jisasi İquesä, İqueqä ämaqä iquautä yätamäkkä äväpu, anä ikäminjuwi.

*Kukñuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqeñqä**

⁴ Ämaqä kuapanänj, anjähimqä im-imda äpäpu, Jisasi Ique wimeqanğuwänğga, Iqu kukñuä ktqä ätukqe. ⁵ "Ämaqä hñqu kuä-witqä uwqä tnämäwäwätñqä wänä. İqu ätnämäwäwqanğani, hui hänaqä iqi päkmbnä. İi ämaqä qonjğä iqanğuwänğga, ynğj äpäpu ämambnä. ⁶ Hui qua hikätänj iqi päkmbnä. İi bakä äukaupqe, eqä ye etanğj, qänakdanj yäuä päpnä. ⁷ Hui guä yänjätänj awä imä päkmbnä. Kuä bakitä, guä yänj bakitä qäsä äukaupıy, kuä baki qui imäkmbnä. ⁸ Hui qua anğüä du päkmbnä. Bakä äukaupıy, nänqe kuapanä 100 hukmbnuwiqä" ätukqe. Jisasi Iqu e ätuäqe, Iqu manj yänänänğqä, "Ämaqä qätä-tänğuenä etanğutqe, kukñuä iinqe knuä anğuanä indqämbiyä" ätukqe.

* 8:3 Matiu 13:1-23; Makä 4:1-20

9 Iinjä tquanğa Iqueqä wänuñqä ämotquaminqä iqua, kuknuä ktqä iquenqä yatñqä äwikuwi. 10 Iqu iquauñi tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqunä miğenqä kuknuä çakui zä witanğqä-qe, Iqu he näñqä mapñqe, etapçiyä. Injaqe ämaqä huizi iqua, qu kuknuä ktgenä äwiyätqanuwıqä. Qu hinuä äqunäpu qätä äwiyäpiyä-qe, näñqä maeqä-quayqä” ätukqe.

11 E ätuäqe tiinjä ätukqe. “Kuknuä ktqä çakui, tiinjä. Kuä-witqä uwqä iinjä, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuinqä atänuä eänä. 12 Kuä-witqä uwqä hänaqä iqi päknätqe, ii tiinjä. Qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuı qätä äwiyäpu, quwqä äwqä imä manyueqanğuwänğani, Setänä iqu, ‘Qu quuvqä maeqiyqanğpi, Goti Hanjuwä Iqu quñi anğı mitmeqä yäniqeqä’ kñuä indqänätä äpätä, kuknuä iinjä huätä mamäunçiyä. 13 Itanğa kuä-witqä uwqä qua hikä-tänä iqi päknätqe, ii tiinjä. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä qätä äwipiyanğani, aquvänä ipu ämapqe, kuä hukä tapinjä maeqä enqä-panjä iinjä. Qu quuvqä eqiyäpiyä-qe, yamwiqä wimeqanğa, qua iqi päkmbñqäuä. 14 Itanğa kuä-witqä uwqä guä yänä-tänä iqi päknätqe, ii tiinjä. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä qätä äwipiı, hanjä-ıqenqätä, mbqenqätä, nämatqä yeeqä inqä isuaunqätä, kñuä kuapä indqänäpu quuvqä heqiyqe yänänäñqä maeqä iançiyä. Inji, qu kuä-witqä näñqä naqe, maeqä enqä-panjä iinjä. 15 Itanğa kuä-witqä uwqä qua anğua iu päknätqe, ii tiinjä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuı qätä äwiyäpu, kñuä indqänqä imä anğuanä ämaıpu, quwqä qeqä-quuvqe jänänä imbu yänänäñqä ätqänuwı, näñqä naqä äuknätñqä-panjä iinjä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, hiqi-tä mäsaüqenqä†

16 “Ämaqä hiqi-tä ämäsaupu, zä mäpatçiyeqä ipñqäuä. Iquvanä yäpä imä maeqä ipñqäuä. Ämaqä anjä yäpä inğisa äyappiyä iqua, hinuä qumbñqä dınqe, qu hiqi-te, kiqä ätqäuqä ätnänä iqi tqätepñqäuä. 17 Ii tiinjä. Nämatqä eeqänänä zä äwämitätqe, ätnänänğisa witäniqeqä. Nämatqä eeqänänä ämaqä iqua zä epqe, ätnänä iqi wiqanğuti, qu hinuä äqunäpu näñqä hipnuwiqä. 18 He kuknuı qätä anğuanä wıpnqä dınqe, kñuä anğuanä indqämbiyä. Ämaqä näñqä hui ae ämequwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hui inä vāniqe. Itanğa ämaqä näñqä maeqä iqua, näñqä wänqä qu ämeruwı, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäunçiyä” ätukqe.

Jisasi Iqueqä känaisä, känğüakatä, Ique äwimakuwinqä‡

19 Inğani Jisasi Iqueqä känaisä, känğüakatä ätimäuyiı, ämaqä kuapänä pmetanğa, qu Iqu-tänä qäçiqi mapqä ikuwi. 20 I iqanğuwänğa ämaqä hñqu Jisasi Iqueni, “Tqä tñaisä, tunğüakatä Sinyqä hinuñqä äpquwi, yäpaqä täñğisa ätqäunäuä” ätukqe.

21 I tquanğa, Iqu kimanı tii ätukqe. “Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä qätä äwiyäpu qänaknä itqänuwä iqua, qu Nqä nıpaqä, guäkayqä” ätukqe.

Jisasi Iqu yunıtä, eqetä, äminyekqenqä§

22 Hiunji hñquenji, Jisasi Iqutä, Iqueqä wänuñqä ämotquaminqä iquatä, yimba ätkamäupu, Iqu iquauñi, tiinjä ätukqe. “Eqä-huñnä yätäqä nänğisañqä äwanä” ätukqe. I ätuäqe, iqua äukuwi. 23 Yimba iu qanä äwäpiyä iunı, Jisasi Iqu hiqaqä äwäkqe. Inğani yunuä naqänänä hñqu ätimäutä, eqe yimba iu huaquvämäqanğa, eqä-huñnä kuapänä ätuäqetanı, iqua quı imäkñqänä ikuwi.

²⁴ I imäkqanğa, qu Ique ävauqumuatäpu, "Naqä Iquki, Naqä Iqukiyä! Ne qui imäknatuñquä iqnä!" ätukuwi.

Inji Iqu ävauqe, yuñuitä eqetä, "Qaiyä" ätukqe. E tquanğa, yuñuitä eqetä ämñänği. ²⁵ Jisasi Iqu iñä imäkäqetanji, ämaqä iquañi, "Hiqä quuvqä heğiye, ängikä?" ätukqe.

Inğanji qu zä ipu, kñuä kuapänä indqänäpu, quwqä-quwä kukñuä ätñguwi. "Yuñuitä eqetä 'qäyä enä' ätuätä äminyeqäqä Tqu, Ämaqä Tqükä?" ätñguwi.

Jisasi Iqu, ämaqä dnä quvqä hui-tänä hñque, äñguä iwimäkkqenqä*

²⁶ Inğanji Jisasi Iqutä, Iqueqä wänuñqä ämotquaminqä iquatä, Gerasa iqua-tänä hiqñqä du ätimäukuwi. Gerasa, i Galilisänä eqä-huñä nänğisanji. ²⁷⁻²⁹ Iqñi Jisasi Iqu yimba iutani ätimäwa päwqanğa, ämaqä anä-himqä iu pmeqä dnä quvqä hui-tänä hñqu äwimakqe. Iqu ppqä itqätanji, ämaqä iqua yukä hipa iu guä äkiqiyäupu, hiñuä äqumbu, qäyä äpmetanğä, dnä quvqä iqua, iqu guä ändakemä wätñqä yänänäqñqä iwimäkäpu, anä avqñqä duñqä wätñqä iwimäkmiñuwi. I imäkätqätanğua, ämaqä iqu tqäyäqä ikitä, anju mäpmeqä itä, hikä hovqä ämaqä pizqä wıqeu hiñinäwa äwäyäkäminqe. Iqu Jisasi Ique hiñuä äqunäqe, zäaqä ätätä, Jisasi Iqueuä yukä iqi äpäknäqe, mañi tiñä ätukqe. "Jisasi, Goti Haqä Yätutanä Iqueqä Ymeqä Iquki, Si äänä nyimäktñqäwä? Nyi yatñqä äkiyqänä, 'Si qui minyimäqä panä'" ätukqe. Iqu iñä ätukqe, i Jisasi Iqu "Dnä quvqe huätä äwänä" ae ätkqetanji.

³⁰ Ämaqä iqu e tquanğa, Jisasi Iqu yatñqä ävätä, "Tqä yoqe, squkukä?" ätukqe.

Ämaqä iqu kimañi, "Nqä yoqe 'Hatñunenjqä'" ätukqe. Tiñänqe, dnä quvqä kuapänäñi, iqueä äwqänğisa äpekuwiñqä ätukqe. ³¹ Inğanji dnä quvqä iqua, Jisasi Ique yatñqä yänänäqñqä ävapu, "Si ne qua hovqä aanä mämnänä vñqä enqä-panä iunqä mänandowatqä panä" ätukuwi.

³² Inğanji yaqueqä kuapänänä, hipkä hmbi buayä änäpu pmetanğä, dnä quvqä iqua, Jisasi Ique yatñqä yänänäqñqä tii äwikuwi. "Ne yaqueqä iquauä äwqä yäpä duqumä paquvatuñquä, hiñuinä naqänäwqatiyä" ätukuwi. I tquanğuwänğa, Iqu hiñuinä äqunäwatqe. ³³ Inji, dnä quvqä iqua, ämaqä ique ävamañi, yaqueqä iquauä äwqä imä qe äpaqukuwi. Iñä iqanğuwänğa, iqua iwaqä iu tnänä äwäpiyi, eqä bu quauanğuwänğa, eqä qe änyuäpätaukqe.

³⁴ E iqanğä äqumbiyi, ämaqä yaqueqä miqä iqua zä äwäpu, kukñui anä-himqä iutä, im-imä pmetanğuwä iutä ätuäkäkuwi. ³⁵ Ämaqe qätä iñä äwıpiyi, "Nätmatqä iñi äänä timäuanği tqäpiyä" tpu, hiñuä qumbñqä äpkuwi. Iqua Jisasi Ique äwimapiyi, ämaqä dnä quvqä iqua ävämakuwä iqu, qäkä äyäuä, kñuä äñguä wimeqanğa, Jisasi Iqueqä yukä-tänä qäqiqi pmetanği hiñuä äqunğuwı. Iqua hiñuä iñä äqumbiyi, zä äwiñqe. ³⁶ "Dnä quvqä-tänä iqu, äñguä äänä imänğutiyä" tpu kñuä kuapä indqänğanğuwänğa, ämaqä, Jisasi Iqu imäkqanği hiñuä äqunğuwä iqua awä ätukuwi. ³⁷ Iñä timäuanğqenqä, ämaqä Gerasa pmeqä iqua, zä kuapänä äwinyätä, Jisasi Ique, "Nevämayä" ätukuwi. Inji, Jisasi Iqu yimba ätkamäuce, anji äukqe.

³⁸ Iqu äwätñqä iqanğa, ämaqä, dnä quvqä iqua ävämakuwä iqu, Jisasi Ique yatñqä yänänäqñqä ävätä, "Nyi Sitä anä wenqätanä?" ätukqe.

* 8:25 Matiu 8:28-34; Makä 5:1-20

Yatnqä e vqanğa Jisasi Iqu ämaqä iqueni, anđi ändowatätä, tii ätukqe. ³⁹ "Si tqä anä dunqä anđi äwätinä, kuknuä eeqänänä Goti Hanjuwä Iqu si ikimäkqenqä, awä tuvä" ätukqe. I tquanğa ämaqä iqu äwäqe, nätmätqä eeqänänä Jisasi Iqu iwimäkkqenqä, ämaqä anä himqä iu pmetanğuwä iu awä ätukqe.

Jisasi Iqu, apäkä hiuaqui ängüä iwimäkkqenqä†

⁴⁰ Jisasi Iqu iqi ävämetä, qua Galiliu anđi timäuqanğa, qokä-apäkä Iquenyqä hiñuä äqumbu äpmamiñuwä iqua, yeeqä ipu itmakuwi. ⁴¹ Iqini, ämaqä naqä anä aquväqñqeu miqä hñqu, Jisasi Ique äwimakqe. Iqueqä yoqe Jarusi, ique. Äwimeqe, iqu Jisasi Ique qonä äwoktäuqe, iqueuä anä dunqä wiyänqänä yatnqä yänänäqñqä äwikqe. ⁴² Iqu ymeqä apäkä hmbnänä-tänä-qu eeä, iipu äpäkonätñqä qäqiqä etanđi, iñqä ätukqe. Ipiyqä quväukuü 12 inji.

Jisasi Iqu Jarusi iqtä itmanğa äwätqätanđiyänğa, qokä-apäkä kuapanänä-pqä Iqtä anä äwäpu, kukundä-kukundä äuminjuwi. ⁴³ Quwqä awä iqini, apäkä hui äuminqe. Ii hea ique-iqueni, qanjuä yaqä e pmetanđi, quväukuä 12 ämäwqätäukqe. Ämaqä ängüä iwimäkkqenqä,‡ hma eminqe. ⁴⁴ Ii Jisasi Iqueä tuwä-tänä qäqiqi äpäqe, Iqueqä gquä quäuqä iu itmaqänğqe. Ii iñä iqanğa, iyyqä yaqe, maqänä hma ekqe.

⁴⁵ Iñä iqanğa Jisasi Iqu, "Tqu indmaqänđiyä?" ätukqe.

Ämaqä eeqänäni qu hñqunä-hñqunä, "Nyi hmanjqä. Nyi hmanjqä" tqanğuwänğa, Pitä iqu tii ätukqe. "Naqä Iquki, ämaqä hävemä tä äpatunquä imda ikitmaqänğäu."

⁴⁶ I tquanğa Jisasi Iqu kimanı, tii ätukqe. "Ämaqä hñqu Nyi indmaqänđiyä. Nyaqä yänänäqñqä hui, änyivämeqanđi ätqänä."

⁴⁷ Iqu i tqanğa, apäkä iñi, "Nyi zä mäpmeqä imä" kñuä ämeqe, yäñuä itä, hipenjui quamänı, Jisasi Iqu-tänä qäqiqi eäqe, qokä-apäkä iuqä hiñuqisanı awä tiñä ätukqe. "Ii tiñjqä. Nyi tänä-yaqä nyätanđi iktmaqänğänä. Nyi iñä imäkqanğa, nyaqä tänä-yaqe, qäpu maqänä epiyä" ätukqe.

⁴⁸ I tquanğa, Jisasi Iqu tii ätukqe. "Apäkä iiki, tqä quuvqä heqiyqe, ängüä ikimäkqiyä. Si äwqä qeiqi iñqä uvä."

⁴⁹ Jisasi Iqu kuknuä yqänä tätqätanğa, ämaqä naqä anä aquväqñqä iu miqä iqueqä anä iutanä hñqu äpäqe, ämaqä naqä iqueni tii ätukqe. "Tqä ymeqe, ae äpäkonđiyä. Itanđi, Ämaqä Näqñqä-vqä Iqueni, hanä-iqä hui inä mäwqä panä."

⁵⁰ Jisasi Iqu kuknuä ii qätä äwiyäqe, Jarusi iqueni, "Si zä miqä itnä, quuvqenä heqiyä. Ii anđi ängüä imänänđiyä" ätukqe.

⁵¹ Iqisanı Jisasi Iqu, Jarusi iqueqä anä du ätimäuqe, qokä-apäkä huizi, anä yänğisa pepñqe, hiñuinä mäqunquä ikqe. Pitä ique, Jonä ique, Jemis ique, apäkä iyyqä kanä-känä-yaqutä, quwqä-quwänä pepñqä imäkkqe. ⁵² Inğanı ämaqä anä yänğisa äpmapiyä iqua, kñuä huäqä-hunqä qiyätqätanğuwänğa, Jisasi Iqu, "He kñuä maqiyqä pambiyä. Mäpäkonqä iqäqe, hiqaqä äwinä" ätukqe.

⁵³ Iqu e tqanğa, qu, hitqä ii pizqä witanğqenqä näqñqä epiyi, tä äsukuwi. ⁵⁴ Itanđi Jisasi Iqu, iyyqä hipa a ämaqätätä, "Ymeqä iiki, si pämä pmayä" ätukqe. ⁵⁵ Iqu e tqanğa, iyyqä quuvqe, anđi wimeqanğa,

† 8:39 Matiu 9:18-26; Makä 5:21-43 ‡ 8:43 Pipa Grikä pmeqeueqä kuknuä iu äqänänqä huiñi, kuknuä tiñä-pqä inä ätä äqänä, "iyyqä mbqä eeqänä qäyä ae tnämäuqanğqä-qe,"

maqänä ävaukqe. Ävauqanğa, “Buayä winyqä” ätukqe. ⁵⁶ Inğanı kaniqutä känaisä yäunüä kuapänä iqanğiyänğa, Jisasi Iqu iyaquini, yänänäqñqä ätukqe. “Qe ämaqä hñque nätmatqä tä timäuqanğı äqunänğiyinqe, awä mätquä panyinyqä” ätukqe.

9

*Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä 12 iquau, wäunüänğä ändowatkqenqä**

¹ Jisasi Iqu Iqueqä ämaqä 12 iquau tääqä ätuätumeqe, dñä quvqe huätä dawatäpu, täñä-yaqä hiutanä-huitanä-tänä iquau anğua wimäkärñqä dinqä, yänänäqñqetä yoqetä äwikqe. ² Iqu iquauñi, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuñqä awä ätuäpu, täñä-yaqä-tänä iquau anğua iwimäkärñqänä ändowatkqe. ³ Ändowatätä tii ätukqe. “He yäkkätä, qatä, buayätä, mbqätä, gquä hñquaqutä, mämeqä pambiyä. ⁴ He anä-himqä hñque äwimepu, ämaqä hñqueqä anä iu äpaquväpiyi, anä-himqä ique vämapñqänğanqe, iquenyä pmeñqä. ⁵ Anä-himqä hñqueni, ämaqä yeeqä maeyqanğppqe, anä-himqä ique ävämepiyänğanı, qu quwqä suqä quvqenqä näqñqä hipñqänä, hinoqukuä heqä yukä iu täka emäkmitätqe, iqi ptä quväteqiyemä uwqänñqä” ätukqe.

⁶ Iqu e tqanğa, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä anğuanänñi awä ätuäpu, qokä-apäkä luqä täñä-yaqä quvqe, huätä ämamäupu, anğua iwimäkäpu, anä-himqä eeqänänñä iu qanñä ikärñqänä, Ique ävämakuwı.

Heroti iqu, Jisasi Iquenqä kñuä kuapänä indqänğqenqä†

⁷ Inğanı ämaqä naqä Heroti, anä-himqä iu miqä iqu, Jisasi Iqu imäkqanğqenqätä, ämaqä Iquenyä tqanğuwinqätä qätä äwiyaqe, iqu kñuä kuapänä indqänğqe. Hñqua, “Jonä, qu äptekuwä iqu, anğı ävauqiyä.” ⁸ Hñqua, “Laisa iqu ätimäuqiyä.” Hñqua, “Hiñuä-tqä hiñuiqändqä hñqu, anğua ävauqiyä.” ⁹ Inñä äwiyaqe, Heroti iqu tii ätkqe. “Nyi Jonä iqueni, hiñuä ae ätäwikqeqä. Nyi qätä tä äwiyanqe, ii tquenyqä äwiyanänñä?” Inñä äwiyaqetani, iqu Jisasi Ique hiñuä qunmätä iminqe.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iquau buayä äwikqenqä‡

¹⁰ Ämaqä Jisasi Iqu ändowatkqä iqua, anğua äppiı, nätmatqä eeqänänñä qu imäkkuwinqe, Jisasi Ique ätukuwi. Inğanı Jisasi Iqu, iquau ätuma äwäqe, quwqä-quwänä anä pmetanä-tpu, anä-himqä Betsaitä ingisanqä äukuwi. ¹¹ Inñäqe ämaqe, qu näqñqä eäpu, iquau qänaknä äwivändkuwi. Qu Ique äwimeqanğuwänğa, Iqu yeeqä itmetä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuñqä awä ätuätä, ämaqä täñä-yaqä-tänä iunı, anğua iwimäkkqe.

¹² Hiaitänı, ämaqä 12 iqua Ique äwimapiyi, tii ätukuwi. “Si ämaqä iunı, qu anä-himqä iunqä äwäpu, buayänqätä, anänqätä qävqä ipñqänä dawatiyä. Ne äpmeñquä täunı, anä aañqeçä” ätukuwi.

¹³ I tqanğuwänğa, Iqu iquauñi, “Hiqä-hiuä buayä wipiyä” ätukqe.

Qu kimanı tii ätukuwi. “Ne buayi kuapänä mämeqä iänu. Ne bretqä hipa hñğini eeqätä, hämapäkä hñquaqunä ämenunä. Ne ämaqä eeqänänñä täunqe, buayä mbqä anğı yatunquäwä?” ätukuwi. ¹⁴ Iqini ämaqä qokinänñi, 5,000 äpmamiñuwi.

I tqanğuwänğa Iqu Iqueqä ämaqä iquauñi tiñä ätukqe. “He iquauñi, ‘He 50-50 inä, qumä pmakäupiyä’ tupiyä.”

* ⁹: Matiu 10:5-15; Makä 6:6b-13 † ⁹:6 Matiu 14:1-12; Makä 6:14-29; Lukä 3:19-20 ‡ ⁹:9 Matiu 14:13-21; Makä 6:30-44; Jonä 6:1-15

15 Iqua e tquanġuwänġa, qokä-apäkä iqua qätä äwiyäpu, quamä e äpmakuwi. 16 Quamä pmeġanġuwänġa, Jisasi Iqu, bretqä hipa hġġini eeqä, hämapäkä hġġuaqunjitä ämeqe, hinuä haqä yätu äġänä Goti Hanjuwä Iquenyqä "änġuiqä" ätäqe, buayitä hämapäkitä äkutätä, kiqä ämaqä iqua huiziu yanä wipnqä äwikqe. 17 Qu buayä qäpu änäpu, äwqä puäsġanġa, iqi änätqutekuwi, iqua qa naqä 12 ämamikuwi.

Pitä iqu, "Jisasi Iqu, Kraisi Iqueyqä" ätkqenqäŠ

18 Hea hġġe Jisasi Iqu, Kiqä-kiuänä Goti Hanjuwä Iqutä kuknuä anä ätqämanminiyänġani, Iqueqä wänuänġqä ämotquaminqä iqua, Iqutä anä äpmapu, Iqu iquau yatnqä tiinjä äwikqe. "Qokä-apäkä iuqä knuä indqänqä duñi, Nyi Tqunġä?" ätukqe.

19 I tquanġa iqua kimanji, "Hġġua, 'Jonä asnä-qäyqä iqueqä' ätätqänuwiqä. Inäqe hġġua, 'Laisa iqueqä.' Hġġua, 'Hinuä-tqä hinuicändqä anġi ävauqä hġġueqä'" ätukuwi.

20 Iqua e tquanġuwänġa, Iqu "Hiyaqä knuä duñi, Nyi Tqunġä?" ätukqe. Pitä iqu kimanji, ti ätukqe. "Si Goti Hanjuwä Iqueqä Kraisi, ne äminesnqä ätekikqä Iqukiyqä" ätukqe.

21 Inġani Jisasi Iqu, kuknuä yänänäqñqä tiinjä ätukqe. "He täñqe, ämaqä huiu awä mätquä pambiyä. 22 Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu, hanjä-icä naġänänjä menġiyä. Ämaqe u ämiqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä kuknuä-suġenqä näġnqä iquatä, qu Ique tuwä äwiyäpu äpäkġñqäü. Inji hea hġġuaqui-hġġuenänġani, Goti Hanjuwä Iqu, Ique anġi ävauqumuätänġiyä" ätukqe.

Suqä, Jisasi Ique qänaknä wivändqenqä

23 Inġani Jisasi Iqu eeqäpnänjä iquau tii ätukqe. "Ti tiinjqä. Ämaqä hġġu, Nyi qänaknä nyivändätñqä wiñġanġutqe, iqueqä äwinqä eeqänänji, kiuä mäñdi äkittqänätä, hiunji ique-iqenji, iqueqä zä-huätatä hġġe ämetä, Nyi qänaknä nyivändänä. 24 Ii tiinjqä.

Ämaqä hġġu, iqueqä hänä-pmeqe a yänänäqñqä äkiqätmitätqe, qui imäknäniqueqä. Inäqe ämaqä hġġu, Nyinyqä knuä indqänätä, iqueqä hänä-pmeqe ävquatämämitätqe, iqu hänä pmetäniqueqä. 25 Itanġa ämaqä hġġu, nätmätqä qua täñji eeqänä ämetä, iqueqä hänä-pmeqe qui imäkġanġutqe, iqueqä nätmätqä eeqänänjä iñji, yätamäkqä äänä väniqiyä? 26 Itanġa ämaqä hġġu, Nyinyqätä, Nyaqä kukñinqätä, womba wiñġanġutqe, Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu, yänänäqñqä motqueqä Ique-qetä, Apiqueqetä, enätqä iquauqetä, ämetä äpätqänġani, Iqu ämaqä iquenyqe, womba inä yäniqueqä" ätukqe.

27 "Nyi naqä-qakuä tiinjä etqänä. Ämaqä täqisanjä hġġua, qu mapäkoñqä hänä yqänä äpmamitpqe, Goti Hanjuwä Iqunä miqe hinuä qumbnuwiqä" ätukqe.

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitanjä inġqenqä**

28 Jisasi Iqu e ätukqeunji, wikä hġġunä päwġanġa, Iqu Pitä ique, Jonä ique, Jemisi iquesänji, qoqonjä yätunqä ätuma, Goti Hanjuwä Iqutä kuknuä anä siynqä ekqe. 29 Inġani Iqu Goti Hanjuwä Iqutä kuknuä ätqämanäsiyänġani, Iqueqä hipenji, huitanjä änyätä, Iqueqä gque, qäpaiqänänjä we-huñqänänjä inġqe. 30 E pmetanġa, ämaqä hġġuaqu, Mosisi iqutä Laisa iqutä, ätimäusinyä, Iqutä kuknuä anä ätmijnjuwi.

³¹ Iquaqu Goti Hanjuwä Iqueqä we-hunqetä ätimävi, Jisasi Iqutä kuknuä anäni, Goti Hanjuwä Iqu ätukqä-ma, Jerusälemä du imäkätä, qua täu ävämetnqenqä ätnminjuwi. ³² Inqani Pitä iqutä, ämaqä huiziquaqutä quvaqä hinju hanä ämipu hiquaqänqä iqämanminjuwi, yäunuä ipiyi, Jisasi Iqueqä huiwiuji we äünä, ämaqä hnquauqä Iqutä tqäutangä äqunguwi.

³³ E äqumbiyi, iquaqu Jisasi Ique äväma wenyäsinyä tii itqätangiyänqä, Pitä iqu Jisasi Ique tii ätukqä. “Naqä Iquki, ne täqi äpmenqä, ii änguiqä. Ne anä wänqä hnjuä maqänä mätanä. Hnqu Tqänqä, hnqu Mosisi iqueqänqä, hnqu Laisa iqueqänqä” ätukqä. Pitä iqu iinjä ätuätäqä-qe, iqueqä-kiuäni kuknuä äkitanätiyä-qe, iqu maqänqä eminqä.

³⁴ Pitä iqu kuknuä yqänä tätqätangä, qaquvqä hnqu ätimäuqä, iquauji haqeqi äpatqäkqä. Iinjä wimeqanqä, iqua zä ikuwi. ³⁵ Inqani qaquvqä yäpä imdani, manä tii ätukqä. “Ämaqä Tqu, Nyaqä Ymeqeqä. Nyi ae ätekqä-queqä. He Ique qätä wipiyä” ätukqä. ³⁶ Manä qäpu tqanqetäni, Jisasi Iqu kiquä-kiuänä äyä pmetanqä äqunguwi. Inqata tiini, iqua nämatqä hinjuä e äqunguwinqä, ämaqä hnquä awä mätkuä da iminjuwi.

Jisasi Iqu, ymeqä qokä dnä quvqä-tänjä hnque, ängüä iwimäkkqenqä†

³⁷ Awiñqani, qu qoqonä iu ävämani, qokä-apäkä kuapänä Jisasi Iqutä hänaqä awä iqi äminjuwi. ³⁸ Ämimbiyi, quvaqä awä iqisani, ämaqä hnqu tääqä tii ätukqä. “Näqänqä-vqä Iquki, nyi ymeqä kiuänänjä-tänjunä etanqi, Si ique hinjuä qundnqä yatnqä yänänäqänqä äkiyqänä. ³⁹ Dnjä quvqä hnqu, iqueqä äwqä yäpä imä äpaquvätä, zääqä yänänäqänqä ätätnqeqä. Dnjä iqu imäqanqä, iqu yäunuä-yäunuä itä, makusewä iqueqä manäta ätimäutnqeqä. Dnjä iqu maqänä mävämeqä imä’ kjuä vqanqä äpakänä äpme, iqueqä huiwiu quvqä imäkätnqeqä. ⁴⁰ Inqä, nyi Tqä ämaqä wäunuänqä ämotquetqänä iquau, dnjä quvqä huätä dowatnqä yatnqä yänänäqänqä ae ävqeqä. Inqä, iqua änä mimäqä da iquwiqä” ätukqä.

⁴¹ I tqanqä, Jisasi Iqu kimani, tii ätukqä. “Ämaqä tänqä äpmenjuwä iquenä, he quuvqä maeqiyqä itqänjuwiqä. Hiqä kjuä indqänqetä, suqetäni, jänä hmanjqä. Nyi hesä anäni, squänqanqä pmetmqe? Hiqä quuvqä heqiyqä, yänänäqänqä, squänqä imäkmbnuwänqäwä? Tqä ymeqä, ätuma biyä” ätukqä.

⁴² Inqani, ymeqä iqu äpätqätanqä, dnjä quvqä iqu ique qua mäni mamäuqanqä, ymeqä iqu yäunuä-yäunuä ikqä. E iqanqä, Jisasi Iqu dnjä quvqä ique kuknuä yänänäqänqä ätuätä, ymeqä ique ängüä iwimäkätä, kaniqä anqä äwikqä. ⁴³ Inqani, qokä-apäkä eeqänäni, Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqänqänqä yäunuä ikuwi.

Jisasi Iqu, äpakonäniñqä anqi ätukqenqä‡

Injä ipiyi qu, Jisasi Iqu wäunuä eeqänänjä imäkminqenqä kjuä kuapä indqänätqätanguwänqä, Iqu Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iquau, tii ätukqä. ⁴⁴ “He kuknuä tqueni, qätä ängüänä nyipiyä. Ämaqä, ä Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueni, ämaqä hnquauqä hipa du wipnqäwä” ätukqä. ⁴⁵ Kuknuä iqueqä qakuinqä, Iqueqä ämaqä iqu maqänqä eminjuwi. Kuknuä qakui, iquaujqä zä witanqä, iqua näqänqä ängüä mämeqä iminjuwi. Ique yatnqä vqänqä, iqua zä ipu, yatnqä mäwqä ikuwi.

Qu, “Nyaqä awä iqisani, yoqä naqä-täni tqukä?” ätnquwinqä§

† 9:36 Matiu 17:14-21; Makä 9:14-29

‡ 9:43 Matiu 17:22-23; Makä 9:30-32

§ 9:45 Matiu

18:1-5; Makä 9:33-37

46 Hea hñqueni, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, kuknuä yänänäñqä, “Neyaqa awä iqisanj, yoqa naqa-tänj tquka?” ätnjuwi.

47 Inqce Jisasi Iqu, iquauqä kñuä imñi näqñqä ae ämeqe, ymeqä wänqä hmbi ätuma äpäqe, Iqueqä-tänj qäqiqi ätqätekqe. 48 I iäqe, iquau tii ätukqe. “Ämaqä hñqu Nyinyqä-pqe kñuä indqänätä, ymeqä tqu pñangi yeeqä ävätmeqä-panä inñi, yeeqä inä änyiyätmetñqe. Itanqa ämaqä hñqu Nyi äpñangä yeeqä änyiyätmeqäqe, iqu Nyi äñändowatkqä Ique-pqe, yeeqä inä ävqiyä. Ii tiinjqä. Heyaqä awä iqinj, ämaqä hñqu iqueqä yoqe mäñdi äkittqänätä äpmamitätqe, iqu yoqa naqa-tänj-quvi.”

‘Ämaqä ne hñgisa minetqueqä iquwä iqua, neqä-quaiqä’ ätukqenqe *

49 Inñani Jonä iqu, Jisasi Iqueqä kukñui qätä äwiyäqe, tii ätukqe. “Naqa Iquki, ämaqä hñqu Tqä yoqa ätätä, dnä quvqe huätä mamäuqanñi äqunanitanj, iqu ne qänaknä mäneyqä etanñi, ne iqueni, ‘Si inñi miqä panä’ ätququeqä” ätukqe.

50 I tquanqa, Jisasi Iqu, “He ique pmua mimäkqä pambiyä. Ämaqä hñqu hñgisa metqueqä iqäqe, iqu hiqä-queqä” ätukqe.

Sämaliya pmeqä hñqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwinqä

51 Hea Jisasi Iqu qäukuä haqä yätunqä anju yäninqä qäqi pätkätanñani, Iqu Jerusälemä duñqä wätñqä kñuä yänänäñqä indqänqce. 52 Inñani, Iqu ämaqä kukñuä äma uwqä hñquau, hiñuqä ändowatkqe. Iqua äupiyyi, Iquenyqä nätkmatqä nawenyä imäkññqä diñqä, Sämaliya pmeqä iquauqä anj-himqä hñque äpaqukuwi. 53 Äwimeqanñuwänqa, ämaqä iqi äpmaminuäwä iqua, Jisasi Iqu Jerusälemänqä wätñqenqä näñqñqä ämapiyi, Iqu iquauqä anj du wimetñqä diñqe, mäwinqä ikqe. 54 I iqanquwinñqe, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquauq, Jemisi iqutä Jonä iqutä, näqñqä ämayi, Jisasi Ique tii ätukiyi. “Naqa Iquki, Si ye tääqä tenqä äkingiyä? Qäukuä haqä yätutanj, tä iwa äpäta, ämaqä täu tä nätkñqä diñqäü.”

55 I tquanñiyñqe, Iqu hiñuä ämoqunätä, “Inñi matqä panyinyqä” ätukqe. 56 Inñä tquanqa, qu anj-himqä huiziunqä äukuwi.

Suqä, Jisasi Ique qänaki wivändqenqä†

57 Qu hänaqa awä iqi qanä wätqätanñuwänqa, ämaqä hñqu, Jisasi Ique tii ätukqe. “Si anj-himqä eeqänänj iunqä uwqanñtqe, Nyi qänaki kivändmqänä.”

58 Jisasi Iqu kimani, tii ätukqe. “Hiveqä hiqiyqä iqua, iquauqä anj-tänjiqä. Yññä iqua, anj-tänjiqä. I etanñi, Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Iqueqä anj hiqaqä wiqe, hmanñqä.”

59 Ämaqä hñquququeni, Jisasi Iqu, “Si qänaki nyivändiyä” ätukqe.

I tquanqa, ämaqä iqu, “Naqa Iquki, äpique ganä qua qäyä mapteumqä, Si hiñuinä nqänäwqatiyä” ätukqe.

60 I tquanñani, Jisasi Iqu kimani, tii ätukqe. “Qäyä eänä. Ämaqä ae äpäkombqä iqua, quwqä ämaqä pizqä iqueni, qua qäyä pteññeqä. Si äwätñä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuñqä, awä tuäkätñqeqä” ätukqe.

61 Itanqa ämaqä huiziqu, Jisasi Ique tii ätukqe. “Naqa Iquki, nyi qänaki kivändmqä etanñqä-qe, nqä ämaqä iquau yeeqä wimqä anjämqä ganä umqe, Si hiñuinä nqänäwqatiyä.”

* 9:48 Makä 9:38-41 † 9:56 Matiu 8:18-22

⁶² Iqueni, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä hñqu wäunüä imäkätäqängani, hea ique-ique iqueqä anämqa kñuä yqänä vqanguti imitätqe, iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqeuñi, yätamakqä änä mäwqä yänqiyä” ätukqe.

10

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä kuapänänä iquau, wäunüänqä ändowatkqenqä

¹ Qänakndani Naqä Iqu, ämaqä 72 atäunüä itä, hñquaqunä-hñquaqunä ändowatkqe. Anä-himqä eeqänänä iunji, Iqu Iqueqä-kiuä äwäninqä diñqä, iqu hñquiqä upñqä ändowatkqe. ² Inä mimäkqängani, tii ätukqe. “Wäunüä iunji, ymisanä yäüä kuapänä iätanqqä-qe, ämaqä wäunüä itqänjuwi, kuapänä hmanjyä. Iiññqe, wäunüä-tänjä Kaniquenyqä tääqä ätuäpu, Iqu ämaqä wäunüä iqä hññä hñquau ymisanä aquvä mipñqä dowatätñqä diñqä tupuiyä.” ³ E ätuäqe, “He upiyä. Nyi endowatkqe, ii tiññqä. Sipsipqä, hiveqä hiqiyqä iquauqä awä imä upñqä endowatqänä. ⁴ Hiqä mbqä qaetä, hiqä yquayä qa-mñqetä, itanqa hiqä yukiu muasmäuqe, qasä äma mäwqä pambiyä. Qanä äwäpiyä iunji, qokä-apäkä hui, hänaqä awä iqi äminäpiyi, ‘Hiunjiyqä’ mätquä pambiyä” ätukqe.

⁵ “He anä hñqua-hñquau äpaquväpiyi, tii ganä tquäpñqä. ‘Ämaqä anä täu äpmeñuwä iquenä, he äwqe, hanuä inqä pmapiyä.’ ⁶ Ämaqä äwqä hanuä inqä hñqu anä iu äpmamitätqe, hiyaqä kukñuä äñguänäñi, iquenyqä wätñqeqä. Inäqe ämaqä äwqä hanuä inqä hñqu, iu mäpmeqä imitätqe, hiqä kukñuä äñguänäñi, hiqä-hiuänqä asunqumä quvepänqiyä. ⁷ He buayä-sua, eqä-sua hitapqanquwi, änäpu, anä iquenyä pmapñqeqä. Quati tiññqä. Ämaqä hñqu wäunüä imitätqe, iqu iqueqä mbqe ämeniqä eänqe, ii äñguiqä. I etanji, he anä huizi du mäpmeqä pambiyä” ätukqe.

⁸⁻⁹ “Itanqa he anä-himqä hñqua-hñquau timäuqanquwänqani, qu henyqä aquvänä ipu, ymisanä iwäsäuqanqqe, ämepu änäpu, ämaqä täñjä-yaqä-tänjä iqi pmetanqqe, äñguä iwimäkäpu, kukñuä awä tiññä tupñqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqunä miqe, hesänjä qäqiqi ae äquvepñiyä.’

¹⁰ Inäqe, he anä-himqä hñqua-hñquau timäuqanquwänqä, qu aquvänä miqä iqanqqe, anä-himqä hänaqä iqi ätqäpu, tii tquäpñqä. ¹¹ ‘Qua hinyanä heyaqä anä-himqä täutanä, neyaqä yukä täu ämäkänqe, ne ptä quväteqäma yanqunä, hiqä suqä quvqenqä ämetquetunqänänä. Inji, he näqñqä tiññä hipñqäüä. Goti Hanjuwä Iqunä miqe, qäqiqi ae äquvepñeqä’ tquäpñqä. ¹² Nyi he etqänä.* Qänakndani, hiunji Goti Hanjuwä Iqu suqä quvqenqä iwäsäuqänqä ätekqeuñi, ämaqä anä-himqä iqesañä iquauqä hanä-iqe, Sotomä äpmaminuwä iquauqä hanä-iqe ämäwqätäuniqeqä” ätukqe.

¹³ Iqu tiññä-pqä inä ätukqe. “Ämaqä Kolasinä pmeqä iquendä, Betsaitä pmeqä iquendä, hiqä hanä-iqenqä ‘Oänä’ etqä. Tiññqä. Nätmätqä ämaqä mimäkqänäñi, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä-panji, ämaqä hñqu Tayä pmeqä iquauätä, Saitonä pmeqä iquauätä, awä iqisa imäkkqä-säpi, qu qänqanä tiññi ae heqäpññqä. Quwqä suqä quvqenqä womba ipu, tuwä äwiyäpu, quwqä huäqä-hunqä qäki ämäyäpu, tä wätakiu pmeqäpññqä. ¹⁴ Iiññqe, hiunji Goti Hanjuwä Iqu suqä quvqenqä iwäsäuqänqä ätekqeuñi, heyaqä hanä-iqe, Tayä pmeqä iquauqätä, Saitonä pmeqä iquauqätäñi, ämäwqätäuniqeqä. ¹⁵ Itanqa Kapänamä

* 10:12 Matiu 11:20-24

pmeqä iquenyä, he qäukuä haqä yätunqä hipnuwätanä? Oeyä, he ämaqä pizqä iquauqä anä bunqä wäpnuwiqä” ätukqe.

¹⁶ I ätuäqe, ämaqä, Iqu ändowatätunqä iquauñi, Iqu tiinjä ätukqe. “Ämaqä hñqu heyaqä kukñuä qätä eyqäqe, Nyaqä kukñuä-pqe, qätä inä änyiyqiyä. Ämaqä hñqu he tuwä eyqäqe, iqu Nyi-pqe tuwä inä äñjiyqiyä. Ämaqä hñqu Nyi tuwä äñjiyqäqe, Nyi äñdowatkqä Ique-pqe, tuwä inä äwiyyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, iquauqä wäunñunqä yeeqä äwikqenqä

¹⁷ Qänakñi ämaqä, Jisasi Iqu ändowatkqä iqua, aquvänä ipu, anñumä äppiñi, tii ätukuwi. “Naqä Iquki, ne Saqä yoqe tquanqwa, dnjä quvqä iqua, neyaqä kukñuñi qänaknä iquwiqä.”

¹⁸ Iwä, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Nyi hiñuä äqunänqeqä. Setänä Goti Hanjuwä Iqutä himä-wiunqä iqu, qakuä haqä yätuta päknqanqa, nyuauä enqä-pa iqanñi äqunänqeqä. ¹⁹ Qätä nyipiyä! Qämakitä, qänjuakätaitä qo äkitäupu, Setänä iqueqä yänänäqñqe, ämäwqätäupunqä dññetänñi, Nyi yoqä naqä ae etapqeqä. Iññunqeqe, nätmätqä qui emäkätñqä di, aanqeqä. ²⁰ Itanñi, ‘Dñä quvqä iqua, neyaqä kukñuñi qänaki iquwiqä’ ätäpu, aquvänä miqä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu heyaqä yoqe, qäukuä haqä yätu ae äqiyqäqenqä aquvänä ipiyä” ätukqe.

²¹ Inñanñi, Dñä Anñuä Iqu yeeqä wimäkqanñi, Jisasi Iqu tii ätkqe. “Apä, qäukuitä quwetä Miqä Iquki, ämaqä näññqätä kñuä-tänñi iquauñqe, Si nätmätqä tä zä äkittiqiyänä-qe, ymeqä dänñä-suau enqä-pa, äyä ämotquenyä. Si e imäkqanñä, Nyi ‘anñuiqä’ äktqänä. Auä, Apä, Si Tqä äkinñe qänaknä itnä imäkinyä.”

²² Ämaqeunñi, tiinjä-pqä inä ätukqe. “Nqä Apiqu nätmätqä eeqänänñi, Nqä hipa täu äñjiyqeqä. Ämaqe, Ymeqä Iquenyqä näññqe, aanqeqä. Apiquanñjqä. Ämaqe, Apiquenyqä näññqe, aanqeqä. Ymeqä Iqutä, ämaqä Ymeqä Iqu ämotquetñqä iquatä, iquanänjqä.”†

²³ Inñanñi, Iqu tuwänñi hiñuä ämoqunäqe, Iqueqä wäunñunqä ämotquaminqä iquauñä tii ätukqe. “Ämaqä nätmätqä he hiñuä äqunätqänñuwi hiñuä qumbñqä iqua, aquvänä ipññuä. ²⁴ Tiinjä etqänä. Nätmätqä he hiñuä äqunätqänñuwi, hiñuä-tqä iquatä, ämaqä naqä iquatänñi, qu hiñuä qunñanqä kuapänä winyätqätanñqä-qe, hiñuä mäqunquä imiñuwiqä. Kukñuä he qätä äwiyyätqänñuwi, qu qätä wiyqänñqä winyätqätanñqä-qe, qätä mäwiyyä imiñuwiqä” ätukqe.

Hänñä hea ique-ique pmeqä meqenqä

²⁵ Ämaqä kukñuä-suqenqä näññqä hñqu, Jisasi Ique yamwiqä ävätä, tiinjä ätukqe.‡ “Näññqä-vqä Iquki, hänñä hea ique-ique pmeqä mamqe, nyi äänä imäkmqäwä?”

²⁶ I tquanñqa Jisasi Iqu, “Kukñuä-suqä iunñi, äänä äqänänä? Si a äänä ätäutqänñuä?” ätukqe.

²⁷ Iqu kimanñi, “‘Goti tqä Naqä Iqueni, tqä qeqä-quuvqetä, yänänäqñqetä, kñuñi, Ique äwitnä, itanñqa Iquenyqänä kuapänä kinñuätñqeqä.’ Tiinjä inänjqä. ‘Si tqä-täunqä äkinyätñqä-pañi, ämaqä si-tänñä iqi äpmeñuä iquauñqä-pqe, inä kinyätñqeqä’ ” ätukqe.§

²⁸ Ga Jisasi Iqu kimanñi, “Ii qäyunä ätnyä. Si e imäkätñi, hea ique-ique pmetñqinyä” ätukqe.

† 10:22 Matiu 11:25-27 ‡ 10:25 Matiu 22:34-40; Makä 12:28-31 § 10:27 Kukñuä-suqä 6:5; Hiqäva-imäkqä 19:18

²⁹ Itani, ämaqä kuknuä-suqenqä näqñqä iqu, qu iquenyqä, 'Iqu suqä äñguänänä iqä-queqä' kñuä mapñqä winqançi, tii ätukqe. "Ämaqä nyi-tänä iqi äpmeñuwi, tqukuakä?"

Kuknuä ktqä, ämaqä äñguä Sämaliyatanä iquenyqä

³⁰ Mä, Jisasi Iqu kimançi, tii ätukqe. "Ämaqä hñqu Jerusälemä ävämançi, Jerikonqä quveqätqätanğa, ämaqä quwä-meqä hñqua, iqueqä yquayä eeqä ämotauptu, äpäseqa weqanquwänğa, iqu äpäkonmätä yäniqueqä.

³¹ Iqu e witanğa, hiqäva-imäkqä hñqu hänaqä asä iu äquveqätä, ique hiñuä äqunäqe, hänaqä hñgisa jänä mäwqätäuniqueqä. ³² Itani ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä anä iu wänuuä iqä hñqu ätimäuce, ique hiñuä äqunäqe, hänaqä hñgisa jänä inä mäwqätäuniqueqä. ³³ Itanğa yäpaki, Sämaliyatanä hñqu-pqe qañä äpmitätqe, ique äwimeqe, hiñuä äqunäqe, iquenyqä huäqä kiññ wunäñiqueqä. ³⁴ Iññ itä, qäqiqi äwimeqe, olipqä eqä aowitä, wainqä-eqetä, ämaqä iqua äpäkpqeu equateqe, huäqä wotäñiqueqä. Itani, iqueqä dongi iu ämäqumueteqe, anä ämaqä hiqäqä äwiqismipqä iunqä ätuma äwäqe, ique äminiqueqä. ³⁵ Zinuitänçi, iqu ämaqä anä miqä iquençi, mbqä kuapänä ävätä tii tuäñiqueqä. 'Si ämaqä tqençi, äñguänä miyä. Itanğa si mbqä saqä-pqä hui äwisqä etanqutqe, nyi ançi äquvepätmängançi, nyaqä kima ktapqämqä' tuäñiqueqä" ätukqe.

³⁶ I ätuäqetani, ämaqä ique yatñqä tiññ äwükqe. "Ämaqä tqaquitiq-tenyqe, si kñuä äänä kiyqiyä? Ämaqä quwä-meqä iqua äpäsekuwä iquenyqe, 'Tqu nyi-tänä iqi pmeqä-queqä' kñuä indqänätä, suqä qäyunä motqueniqe, tqukä?"

³⁷ I tquanğa, ämaqä iqu tii ätukqe. "Ämaqä qeqä äwimänätä, ique yätamäkqä väñiqä iqueqä."

Inqançi, Jisasi Iqu, "Si äwätñä, suqä asänänçi imäkiyä" ätukqe.

Jisasi Iqu, Malaisä, Mäliyatä, äwimakqenqä

³⁸ Jisasi Iqutä, Iqueqä wänuuänqä ämotquaminqä iquatä, qu qañä äupiwi, anä-himqä hñqce ätimäukuwi. Iqi timäuqanquwänğa, apäkä anä-himqä iutanä hui, Iquenyqä yeeqä itä, iyyqä anjuñqä ätuma äukqe. Iyyqä yoqe, Mala. ³⁹ Malai, känapi huisänçi. Iyyqä yoqe, Mäliya. Ii Naqä Iqu-tänä qäqiqi, Iqueä kukñui qätä äwiyä äpmaminqe. ⁴⁰ Ii e pmetanğa, Malai, ymisanä-sua näwinyä imäkätä, wänuuä kuapänä etançi, kñuä indqänminqe. Iñqe, ii Jisasi Iquenyqä äwätä, "Naqä Iquki, nqä napi nyivämeqançi, nqä-näunä ymisanä näwinyä imäkätqänänä. Si iññiqe, kñuä äänä kiyqi? Si nqä napinçi, tu. Ii äpätä, yätamäkqä nyiyätñqä" ätukqe.

⁴¹ Iwä Iqu kimançi, tii ätukqe. "Nqä näueqä Malaiki, si nätmätqä kuapänäninqä kñuä indqänätñä, hanä-iqä ämetqäninyä. ⁴² Inäqe nätmätqä hñqu, huiziquau ämäwqätäunä. Mäliya nätmätqä qäyunänqä äwinyänä. Ye nätmätqä tä, huätä mämatñmäuqä yenqueä" ätukqe.

11

Suqä, Goti Iquenyqä tääqä tqenqä

¹ Hiunçi hñquençi, Jisasi Iqu hñqäqi äpme, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätqämanminqe. Iqu tääqä ae ätqanğa, Iqueqä wänuuänqä ämotquaminqä hñqu, tii ätukqe. "Naqä Iquki, Jonä iqu iqueqä wänuuänqä ämotquaminqä iquau näqñqä äwiminqä-pançi, ne-pqe neqä Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqenqe, Si mänätquayä" ätukqe.

² I tquanğa Jisasi Iqu, tii ätukqe.* “He Goti Hanjuwä Iquenyqä täaqä ätäpiyänğani, tii tqäpnqä. ‘Apiquki, ämaqe, Tqä yoqe haqä yätqä äwi, pmua hitanğı qumbnä. Sinä miqe, äpanä. ³ Hiunji ique-ique, buayä nätapqanğnä. ⁴ Ämaqä quvqä inetqueğanğuwä iquauñqä, ne äwqä hanjuä imäknätunğetani, Si nenyqä äwqä hanjuä imäknätnä, neqä suqä quvqe huätä mänamäutnqe. Yamwiqä nemetnqä itnqä iunji, Si hiunjinä mäqunquä panä’ tqäpnqeçä” ätukqe.

⁵⁻⁷ Iqu tiinjä-pqä ätukqe. “Ämaqä hesanä hñqu, iqueqä käyämaqä hñque heatqanğa äwimetä, ‘Nyämaqä iquki, nğä näueqä hñqu çanä äpätnqe, änyimeçanğı, nyi ique buayä wimqe hma etanğçenqä, si buayä hñquaqi-hñque dapiyä’ tuänçiyä. I tquanğa, ämaqä anä yäpä yänğisa äpmamitätqä iqu kimani, ‘Si wäunjuä yänänäçnqä mänapqä manä. Nyitä nğä ymeqä iquatä, ne çnqanä ämeyätanä, hiqaqä ae äwiqueqä. Nyi ävautmä buayä mäktapqä ymqänä’ tuätnçätanä? ⁸ Nyi tii etqänä. Iqu ‘Nqä nyämaqä-queqä’ kjuä vqanğuti, ävautä mavqä yänçiyä. İnäqe, ämaqä yäpaçänğisa ätçauqä iqu, çnqanä ptqä yqänä äqäyätä, ymisäninçqä yatnqä vätçätanğı, iqu enyqä çäyä winğanğuti, ävautä nätmatqä eeqänäni, iqu äwa iqanğutqe, ävänçiyä” ätukqe.

⁹ “Iinçinqe, Nyi he etqänä. He Goti Hanjuwä Ique yatnqä vqanğpqe, Iqu nätmatqä etapänçiyä. He çävqä ipiyi, he ämäçqumuapnçäuä. He anä çnqanä ptqä päsqanğpqe, çnqanji äütänänçiyä. ¹⁰ Ämaqä, Goti Hanjuwä Ique yatnqä vqanğpçä iqua, nätmatqä ämapnçäuä. Ämaqä çävqä ipiyä iqua, ämäçqumuapnçäuä. Ämaqä çnqanä ptqä päsqanğpçä iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu çnqanä äwuteyänçiyä” ätukqe.

¹¹ “Ii tiinjä. Heyaqä ymeçetanä hñqu, hämapäkänğä tqanğutqe, kaniqu çämäkä quvqä momuayqä yänçiyä. ¹² Iqu ynğä quinjä tqanğutqe, kaniqu çänjuakäta momuayqä yänçiyä. ¹³ Kaniquenyä, he suqä quvqä imäqä-quenä etanğçä-qe, he nätmatqä anğı ämepu, hiqä ymeqä du inä ävätçänjuwiqä. Iinçqe he näçnqä tiinjä hipnçäuä. Hiqä Hiniqu, Qäukuä Haqä Yätunä Iqu, ämaqä ‘Tqä Dnä Anğua Ique dapiyä’ ätuäpu, yatnqä vqanğpçä iquauñi, Iqu ävänçiyä” ätukqe.†

Jisasi Iquençätä, Belsäpulä iquençätä‡

¹⁴ Hea hñquenji dnä quvqe, ämaqä hñqueä äwqä imä ämnä, ique kuknuä matqänqä imäkätçätanğı, Jisasi Iqu “Huätä uvä” ätukqe. Dnä quvqä iqu ae ävämeçanğa, ämaqä iqu kuknuä tqanğı, ämaqe yäunjuä ikuwi. ¹⁵ Iinçä ipiyitani, ämaqä hñqua tii ätkuwi. “Belsäpulä, dnä quvqä iquauqä naqä iqu, yänänäçnqä vqanğı, Iqu dnä quvqä iquau huätä ändowätätqänä.” ¹⁶ Itanğa huiziqua, yamwiqä äväpu tii ätukuwi. “Si wäunjuä hui imäkiyä. Ne Sinyqä, ‘Iqu Goti Iqueqä Wäunjuä Imäkqä-queqä’ kjuä neyätnçänänyä” ätukuwi.

¹⁷ Jisasi Iqu iquauqä kjuä iunji, näçnqä eä tii ätukqe. “Ämaqä anä-himqä hñquesanä iqua, iwäsänäpu mäkä hunğanğpqe, anä-himqä iquenji, qui imäknänçiyä. Itanğa ämaqä hñqueqä ymeqä iqua, iwäsänäpu mäkä hunğanğpqe, iqua-pqe qui inä imäkmbnçäuä. ¹⁸ Iwä Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-hunqä iqu, iqueqä ämaqä iqua iwäsänäpu mäkä hmbqe, iqua äänä pmapnuwanğawä? He Nyinyqä tii ätquwiüä. ‘Belsäpulä iqu yänänäçnqä vqanğı, dnä quvqe huätä ändowätätqänä.’ Iinçä, Nyi yatnqä eyqänä. ¹⁹ He Nyinyqe, ‘Iqu Belsäpulä iqueqä yänänäçnçeta, dnä quvqä iquau huätä ändowätätqeçä’ çäyunä

* 11:2 Matiu 6:9-13 † 11:13 Matiu 7:7-11 ‡ 11:13 Matiu 12:22-32; Makä 3:22-30

tqangppqe, hiqä ämaqä iqua, dnä quvqä huätä ändowatätqänjuwi, yänänäqngqä tqueqeta, ändowatätqänjuwäwä? Hiqä ämaqä iinjä iqua, ämetquapngqeqä. Heyaqä kuknuä iinj, ii qäyunä hmanjqä. ²⁰ I etangqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu yänänäqngqä dapqangi, Nyi dnä quvqä iquau huätä dawatqangmdqe, he näqngqä tiinjä mapngqeqä. Goti Hanjuwä Iqunä miqe, ae emeqeqä.”

²¹ “Ämaqä yänänäqngqä hñqu, nätmätqä mäkä iqä-sua a äqätä, iqueqä anju ämitqätangutqe, iqueqä nätmätqä eeqänäñi, änguänä witänqiyä.

²² Itangi qänakñi, ämaqä aanä yänänäqngqänänä hñqu äpäqe, ämaqä iqueni ämäwqätäutä, iqueqä yänänäqngqä isuatä e äpmamitätqä-qe, iqueqä nätmätqä eeqänäñi ämotawanji, ämaqä hñquau-mända vänqiyä” ätukqe.

²³ “Ämaqä hñqu wäunuä yätamäkqä manyqä imitätqe, iqu Nyaqä himä-wiunqä-queqä. Qokä-apäkä aquvä qiyqenqä yätamäkqä manyqä imitätqä iqu, ämaqä huätä im-imä ändowatäniqeqä” ätukqe.

Dñä quvqä ämaqä hñque ävämetä, anji äwimakqenqäS

²⁴ “Dñä quvqä hñqu ämaqä hñque ävämanji, anä yenüä dunqä äwäqe, iqu anä hapä pmeqä iunqä qävqä ikiquänqiyä. Itanga hñque mämoqumueqä iäqe, ‘Nyi anä hiñuiqänä ävämakqä dunqä, angu umqänä’ tnänqiyä. ²⁵ I ätnäqe, iqu äwäqe, anä iqueni siyä äpipu änguä imäkepqä qunänqiyä. ²⁶ Iinjä äqunäqe, iqu äwätä dnä quvqä 7 yätmenqiyä. Dñä iquauqä quvqe, dnä kinqänänä iqueqä quvqe, ämäwqätäunqiyä. Iquau yätmetä, qu anä yäpä yängisa äpaquväpu pmapngqäüä. Ämaqä iqu hiñuiqänäñi quvqä äpmamitätqe, tängganji aanä quvqänänä pmenqiyä” ätukqe.

Suqä, aquvänä iqenqä

²⁷ Jisasi Iqu e tuätqätanga, apäkä hui, qokä-apäkä iuqä awä iqisani, manä tiinjä ätukqe. “Apäkä, Si äkinyuätä anuä äktapkqe, ii aquvänä vänqiyä.”

²⁸ I etangi Iqu kimanji, tii ätukqe. “Si kuknuä naqä-qakuä ätätnä qayuä. Inäqe ne iinj, matqä yanqunä. Tiinjä tatunqeqä. Qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä qätä äwiyäpu, qänaknä itqänjuwä iqua, qu aquvänä iqäpñqäüä’ tatunqeqä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, hiñuä-tqä Jona iquenqä ätkqenqä**

²⁹ Qokä-apäkä kuapänä timäuqanqungwängga, Jisasi Iqu tiinjä ätukqe. “Qokä-apäkä tängga äpmenjuwi, quvqä-quaqeqä. Iqua, ‘Ne Sinyqä näqngqä metunqä dinqe, wäunuä hui imäküyä’ ändquwä-qe, Nyi iinj mimäkqä imqänä. Iqua näqngqä mapngqä dinqe, hiñuä-tqä Jona iqu qeyqä. ³⁰ Ii tiinjqä. Ämaqä hiñuiqänä, anä-himqä Ninipe äpmaminuwä iqua, Jona ique hiñuä äqunäpu, näqngqä ämakuwä-panä iinj, qokä-apäkä tängga äpmenjuwä iqua, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Ique hiñuä äqunäpu, näqngqä asänänä iinjä hipnuwiqä. ³¹ Hiñuiqänäñi, apäkä, qua hitunüä nämä pmeqä ämiqä naqä ii, Solomonä iqu iqueqä näqngqenqä awä tqangi qätä wiyätngqä äpkqeqä.† Inäqe tängganji, Ämaqä, Solomonä ique ämäwqätäunqä Iqu, täqi qäyä äpmetangi, ämaqe, Ique qätä mäwiyqä itqänjuwi. Iinjñqe hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqängganji, apäkä naqä iinj ävautä, ämaqä tängga äpmenjuwä iquauqä suqä quvqenqä,

awä täniqueqä. ³² Asä iinj, ämaqä Ninipe äpmaminjuwä iqua, Jona iqueqä kuknuä qätä äwipiya, iquauqä kjuä äkunmäknjuwiqä.† Inäqce tänngani, Ämaqä Jona ique ämawqätäunqä Iqu, täqi qäyä äpmetangi, ämaqe, iquauqä kjuä makunmäknqä iquwi. Iinjnce, hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqänngani, ämaqä Ninipe äpmaminjuwä iqua äwaupu, ämaqä tännga äpmerjuwä iquauqä suqä quwqerqä awä tpnuwiqä” ätukqe.

Hijua iqu, huiwä iqueqä hiqi-tä enqä-parijqäš

³³ I ätuäqce, tiinjä-pqä ätukqe. “Ämaqe, hiqi-tä ämäsäpiya, qu anä yäpä imä-qe, ä häkä yäpä imnä-qe, matqäteqä ipnjäuä. Ämäsäpiya, qu kiqä ätqäuqä ätnänjä iqi tqätepnqäuä. Ämaqä anä yäpä injisa äyappiya iqua, hijua qumbnqä diñqäuä. ³⁴ Tqä hijua iqu, huiwä iqueqä hiqi-tä enqä-parijqä. Tqä hijui ängüä äqännä, si ämaqe yätamäknqä wiyquki hitanqutqe, tqä huiwä eeqänänjä imnji, we ängüä äkunänä. Inäqce, tqä hijui quwqä äqännä yätamäknqä mäwquki hitanqutqe, tqä huiwi eeqänänjä imnji hea äwinä. ³⁵ Itanga si ängüänä minqanginyä, we-hunqä si-tänjä yäpä imä äyänänqä di, hea mäwiqä yätqänänjä. ³⁶ Inji tiinjqä. Tqä huiwä äwqä eeqänäni wenyä-hunqä eä, hea mäwiqä etanqutqe, inji tqä huiwä eeqänänjä we äunä, hiqi-tä enqä-pa yänätänqiyä” ätukqe.

*Wopqä ipu, kuknuinä tqä-quau, hanä-iqä wimeninjqä**

³⁷ Jisasi Iqu kuknuä qäpu tqanqa, Parisi hnqu, Iqu äpäta buayä anä nyiyänqä yatnqä äwikqe. Itanga Jisasi Iqu anä yäpä injisa äpaquväqe, buayä nätnqä qua iqi eqäknqce. ³⁸ Jisasi Iqu buayä nätnqä itäqänngani, eqä akiyä injqä du asnä ganä mañqä iqanqi äqunäqce, Parisi iqu kjuä kuapänä indqänminqce.

³⁹ Inngani Naqä Iqu tii ätukqe. “He Parisi iquenyä, eqä-häkitä hevqetä haqänngisanji, asnä ängüänä äqäyäpiyä-qe, hiqä yäpä injisanji, quwä-meqetä suqä quwqä huitanä-huitanitä manqä äyä enyänä. ⁴⁰ He kjuä qäyunäni, mindqänqä-quenjqä. Ämaqe qä huiwä yäpaqänngisa imäknqä Iqu, yäpänngisanä-pqe mimäknqä ikqätanä? Iqu inä imäkkqeqä. ⁴¹ I etanqi, nätnmatqä buayä hevqä yäpänngisanji, ämaqä äwa itqätanquwä iquau yätamäknqä inä wipnqeqä. He e imäknqanqce, hiqä nätnmatqä eeqänänji, Goti Hanjuwä Iqueqä hijua iqinj ängüänänjä witänqiyä” ätukqe.

⁴² “He Parisi iquenyä, hanä-iqe tiinjqä emenqiyä. Iwunqätä, kuämigätä, nätnmatqä isuaqu-tänjä asänänjä huizitä ämepu, iwäsäupu 10 imäkäpu, hnqu Goti Hanjuwä Ique ävätqänjuwiqä. I etanqi suqä ämaqä qäyunä itqueqetä, Goti Hanjuwä Iquenyä hinqetänji, he tuwä wiyquenjqä. Ängüänänji, tiinjqä. Suqä he hiqä nätnmatqä iwäsäupu, hnqu Goti Ique vqe mäwquatämäuqä ipu, suqä he tuwä äwiyätqänjuwä iquaqinjä-pqe qänaknä iqanqce, ii ängüä wänqiyä” ätukqe.

⁴³ “He Parisi iquenyä, hanä-iqe tiinjqä emenqiyä. Anä aqunäqñqä iunji, zä-hawä ängüänänjä iqinya pmapnqä kiinj hinqenjqä. Ga, ququawä aqunäqñqä lu pmetanqunqä, ämaqe, ‘hiunjinnganjqä’ etnqä kiinj hinqenjqä” ätukqe.

⁴⁴ “Ga hanä-iqe tiinjqä emenqiyä. He ämaqä qua mañqä äptepqä enqä-paruenjqä. Ämaqä qua mañqä äptepqe, ämaqä huiziqua mañqä

epu qanä haqeqi äwäpiyitanj, Goti Iqueqä hinuä iqinj kiyä mätqä eänäuä” ätukqe.†

45 Inğanj kuknuä-suqenqä näqñqä hñqu, kima ävätä, “Näqñqä-vqä Iquki, Si kuknuä iinj ätätqänänğanj, ne-pqä qäsä qui inemäkätqänjiaqä” ätukqe.

46 Iqu e tquanga, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Kuknuä-suqenqä näqñqä iquenyä, hanä-iqe he-pqe emenqiyä. Ii tiinjqä. He ämageu, yquayä hanä änä mämeqanqä ävätqänjuwenjqä. Iinj etanji, he qu yätamakqä wipñqä diñqe, hipa hui mävcqä itqänjuwiqä.

47 Mä hanä-iqe tiinjñqä emenqiyä. Hinuä-tqä, hiqä tawäka qanğanä äpäkkui, he tängganj quwqä qua äptekuwa iunji, anğanä imäkätqänjuwenjqä. 48 He suqä ii imäkäpiyänğanj, tawäkauqä suqenqä ‘anğanqä’ ätätqänjuwiqä. Ii tiinjqä. Hinuä-tqä, tawäka äpäkkuiwä iquauñqe, he quwqä huiwä pñqä wiqä anj imäkätqänjuwiqä. 49 Inj Goti Hanjuwä Iqu knüä jänänä anğanänänä indqänätä tii ätkqeqä. ‘Hinuä-tqä iquautä, ämaqä Nyi wänuänñqä ändowatqä iquautä, ämaqä iquauñqä ändowatmniqueqä. Itanğa iqua hñquau äpäsäpu, huizi iquau quvcqä itquapnuwiqä’ ätkqeqä. 50 I etanji, Goti Hanjuwä Iqu qua tä änyä imäkqanğa, ämaqä, hinuä-tqä iquau pizqä äpäkka äpminjuwä iquauqä suqä quvqetanä kimanj, ämaqä tänga äpmenjuwä iqua-mända mapñqeqä. 51 Hinuä-tqä iquauñj, qu Epo iquesa äpäsipäqakanj, yäpaki Sakätiyasi ique äpäsätqutukuwi. Sakätiyasi ique äpäkkui, Goti Hanjuwä Iqueqä anä iunji, hiqäva-imäkqä ttawä iutä, hiqñqä Goti Hanjuwä Iqunä pmeqä iutä awä iqi äpäkkui. Nyi henj naqä-qakuä etqänä. Suqä quvcqä eeqänänä iinj qä kimanä hanä-iqe, qokä-apäkä tänga äpmenjuwi mapñqäuä” ätukqe.

52 Itanğa, “Kuknuä-suqenqä näqñqä iquenä, hanä-iqe tiinjñqä-pqä inä emenqiyä” ätuätä, kuknuä ktqä tiinjä ätukqe. “Goti Hanjuwä Iquenyqä näqñqä meqä anä hänaqä iutanä qñqanä hutäuqe, he ae ämakuwiqä. Hiqä-hiuä näqñqä mapñqe, anä yäpä yänğisa mäpeyqä itqänjuwiqä. I etanji, qokä-apäkä yänğisa äpeyäpu näqñqä menätpu iqanjuwä iquauñqe, he hänaqä qñqanä ävätqänäuä” ätukqe.

53 Inğanj Jisasi Iqu iqisanj ävämeqanğa, ämaqä kuknuä-suqenqä näqñqä iquatä, Parisi iquatä äwqä quvcqä winganğa, qu nätmatqä huitanä-huitanä iunqä yatñqä ävcä-ävqä äuminjuwi. 54 Iqua tängñqä guä äquväutqänjuwä-pa, Iqu kuknuä kimanj qäyunä mätkuanğutqe, iqua Ique guä kiciyäupñqä ätuma wanä-tpu, iinj qä ätuminjuwi.

12

*Jisasi Iqu, Parisi iquauqä suqenqä awä ätukqenqä**

1 Qokä-apäkä kuapanä ätimäupu, ätqäupu, quwqä yukä dunj qo ktäupäumä änyminjuwi. Inğanj Jisasi Iqu Iqueqä wänuänñqä ämotquaminqä iquauñj, kuknuä awä tiinj ganä ätukqe. “Parisi iquauä nätmatqä änyuämäuqä iinjqe, he wa wipiyä. Quwqä suqä, wopqä ipu kuknuinä tqenqä etqänä. 2 Nätmatqä eeqänänä huäqä äutnmitätqe, ätnänä iqi timäunqiyä. Itanğa nätmatqä eeqänänä zä äwämitätqe, ämaqä iqua näqñqä hipñqäuä. 3 Inj, he kuknuä eeqänänä, hiawiqä imda ätmipqe, ämaqä, hiunjinğanä qätä wipñqäuä. He anä hiqñqä imda hiyäkakä ätmipqe, qu anä haqä yätqä ätqäupu, awä tpñqäuä” ätukqe.

He ze, Goti Hanjuwä Iquenyqänä ipñqe qä†

⁴ “Nqä näueqä iquenyä, ‘He ämaqä huiwä dunä päsqa iquaunqä, zä miqä pambiyä’ sä etqänä. Iqua qanakndani, nätmatqä hui mimäqkä ipnuwi. ⁵ He zä tquenyqä ipnqenqe, Nyi ämetquamqeqä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä äpäsätäqanqani, Iqu yänänäqngqä-tänu eä, ique tä hea ique-ique äsänqä du tnämäunqiyä. Auqä. Nyi he etqänä. ‘He ze, Goti Hanjuwä Iquenyqänä ipnqeqä.’

⁶ He näqngqeqä. Ämaq, qu ynqä wänqä hipa hngini eeqä hnjuauqce, mbqä wänqä hnjuauq ipnqäüä. Iinjä etanqi, Goti Hanjuwä Iqu ynqä hmbinyqe, huäqä äumäkätä, knuä huätä mävquatämäuqä yänqiyä. ⁷ Tiinjä-pqe inänji. Goti Hanjuwä Iqu, hiyaqä dä nyuänä iunji, a ae ätäuqeqä. Iutanji, he zä miqä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu ynqä kuapanä isuaunqce, huäqä wänqäpu äwunänä. Henyqe, huäqä aanä kuapanä äwunänä” ätukqe.

Zä miqä, Jisasi Iquenyä awä-tqenqä

⁸ “Nyi tiinjä etqänä. Ämaqä hñqu, zä miqä itä, huizi dunji, ‘Nyi Jisasi Iqueqä-qunjqä’ tqanqutqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu enätqä iquaunji, ‘Iqu Nyaqeqä’ tuänqiyä. ⁹ Inäqe ämaqä hñqu, zä itä, ‘Nyi Jisasi Iqueqä-qunä manä’ tqanqutqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu enätqä iquaunji, ‘Iqu Nyaqä hmanjqä’ tuänqiyä. ¹⁰ Ämaqä hñqu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä kuknuä quvqä tqanqutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä quvqä iinj, huätä mamäunqiyä. Inäqe ämaqä hñqu, Dnqä Ängüä Iquenyqä kuknuä ququvqä di tqanqutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä quvqä iinj, huätä mämamäuqä yänqiyä” ätukqe. §

¹¹ “Ämaqä hñqua he anä aquväqngqeu miqä iquaunqä-qe, ämaqä miqä naqä iquaunqä-qe, ämaqä yoqä-tänqä iquaunqä-qe, etma uwqangpqe, ‘Ne kuknuä kimanji, äki taunqquäwä?’ knuä indqänäpu, zä miqä pa iqäpnä.

¹² Dnqä Ängüä Iqu kuknuä tupnqe, ingnanä ämetqueniqeqä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, ämaqä yquayä kuapä-tänqä hñquenyä

¹³ Inqanji ämaqä hñqu, ämaqä awä iqisa ämävauqe, Jisasi Iqueny, “Näqngqä-vqä Iquki, nqä apiqu ae äpäkonqceqä. Nyi Si nqä tasipeque, yeqä apiqueqä nätmatqe yewäsäutnqä, tutnqä änyinjyiyä” ätukqe.

¹⁴ I tquanqa Jisasi Iqu, “Ämaqä iquki, qe äqewäsäutmä, qeyaqä nätmatqe iwäsäumqe, tqu pmuatenjikkäwä?” ätukqe. ¹⁵ Iqu iinjä ätuäqe, qokä-apäkä iunji tii ätukqe. “Nätmatqä eeqänäninqä hinuä aowä mäqunquä ipnqä dinqe, he wa wipiyä. Ämaqä hñqu yquayä kuapä-tänqä emifätqe, iqueqä yquayä hñqä-pmeqä mäwqä yänqiyä” ätukqe.

¹⁶ E ätuäqe, Iqu kuknuä ktqe, tiinjä ätukqe. “Ämaqä yquayä kuapä-tänqä hñqueqä wäunüä iunji, ymisänqä kuapanä witänqiyä. ¹⁷ Inqanji iqu, ‘Nyi anä naqä hma enqe, ymisänqä pnqä emqe, äänä imäkmqäwä?’ knuä indqänqunqiyä. ¹⁸ Iinjä itä, tii tnänqiyä. ‘Nyi tiinjä imäkmqänä. Nqä buayä pnqä maeqä anä äpnakmi, anä naqänänqä imäkätmä, ymisänqä eeqänänqä aquvä äqiyätmä, anä iunji pnqä maemqeqä. ¹⁹ Nyi nqä-näuä tiinjä äyä ätnqänä. ‘Nyi yquayä kuapä-tänqunjqä, quväukuä kuapanänqä iunqäüä. Tänganji nyi hapä pmetmqeqä. Buayä eqä änatmä, yeeqä itmä pmetmqeqä’ ätnqänä,’ tänqiyä. ²⁰ Iinjä iqanqutqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä qämä-qämänjqukiyqä’ tuänqiyä. ‘Tänqa hea tquenji, äpäkonqngqinyä. Itanqa nätmatqä eeqänänqä näwenyä imäkätqänqä iqu, tqu maqutnätnqäwä?’ tuänqiyä” ätukqe.

²¹ Jisasi Iqu kuknuä ktqä iinjä ätuäqe, tii-pqä inä ätukqe. “Ämaqä hñqu nätmatqä aqvüä i äqäka äwätä, Goti Hanjuwä Iqueqe mäwqä iqanjutqe, kuknuä ktqä du ätimäukqä-panä iinjä, äwimenqiyä.”

Ymisanjñqätä, gquenqätä, kñuä kuapänä indqänqenqä*

²² Inğanj Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquauñi, Iqu tii ätukqe. “Iinjñqe, Nyi he tiinjä etqänä. He ‘Ymisanñ squä natunquäwä?’ ätäpu, häñä pmapñqä diñqä kñuä kuapänä mindqänqä pambiyä. ‘Ne gque, squä ipnatunquäwä?’ ätäpu, hiqä huiwiunqä kñuä kuapänä mindqänqä pambiyä. ²³ Häñä-pmeqe, buayinqänä pmeqä manä. Huiwi nätmatqä gquä iunqänä manä. ²⁴ He yññä iquauñqä kñuä indqämbiyä. Qu ymisanñ vowä mamäuqä ipu, ymisanñ mapqä ipñqä. Itanğa qu anñ ymisanñ pñqä hipñqe, anñ hmanjqä. Inñqe Goti Hanjuwä Iqu iquauqä ymisanñ ävänqiyä. Yññä iquauñqe, Goti Hanjuwä Iqu huäqä wänqäpu äwunänä. Henyqe, Iqu huäqä kuapänä äwunänä. ²⁵ Itanğa ämaqä hesanñ hñqu, häñä-pmeqenqä kñuä kuapänä indqänätqe, iqueqä häñä-pmeqe haqä nänä imäkawatätñqä di, hmanjqä. ²⁶ He nätmatqä wänqä iinjä ipu, änä mimäkkqä ipiyitanj, nätmatqä huizinqänänj, kñuä kuapänä sunqä indqänätqänäuä?” ätukqe.

²⁷ “I indqänäpiyi, he qätaqä hutqenqä, ‘Äänä ätätätiyä?’ tpu, kñuä indqämbiyä. Qätaqä isua, wäunjuä ipu gquä mimäkäyäuqä ipñqäuä. Itanği Nyi he etqänä. Solomonä, ämaqä naqä hiñjuiqä äpmaminqä iqu, iqu gquä häñä qeqätqä ii imäknminqe, qätaqä hutqe, iqueni ämäwqätäunä. ²⁸ Tanğanj qätaqe, yqänä ätqäuqä-qe, awinganj ämaqä ätäväpu, tä du tnämäuqäpñqäuä. Iinjä etanği, Goti Hanjuwä Iqu imäkkqanği, qätaqe hutqä äñguanänj ätänä. Iinjñqe, ämaqä quuvqä wänqäpu eqiyätqänjuwä iquenyä, he näqñqä tiinjä hipñqe. ‘Goti Hanjuwä Iqu ne-pqe gquä äneptätqänä’. ²⁹ Itanğa ‘Ne buayä eqä squä natunquäwä’ kñuä indqänäpu, qundqändqä miqä pambiyä. ³⁰ Ämaqä eeqänänj im-imä äpmeñuwi, qu quuvqä maeqiyqä da, nätmatqä iu mapñqenqä kñuä indqänätqänjuwiqä. I etanği, he nätmatqä iinjñqä äwa itqänjuwinqe, hiqä Heni qu näqñqä eänä. ³¹ Itanji he Goti Hanjuwä Iqunä meyqenqä qävqä ipñqe. Inğanj Iqu nätmatqä iinjä-pqe etapänqiyä” ätukqe.

Hiqä Hiniqu, aqvänä itä, Iqueqä-kiuänä miqe etapätñqä, ae ätkqenqä

³² Iqu tiipqä ätukqe. “Sipsipqä iquenyä, he zä miqä ipñqe. Hiqä Hiniqu, aqvänä itä Iqueqä-kiuänä miqe etapätñqä, ae ätkqe. ³³ Nätmatqä he ämeñuwi, eeqänänj mbqänqä imäkäpu, mbqä ämapiyi, ämaqä äwa itqänjuwä iquau wipñqe. Itanğa qua täunji, he nätmatqä qui imäkñqä di aqvä maqiyqä ipñqe. Nätmatqä eeqänänj aqvü, qäukuä haqä yätunji qäpñqe. Yänjñi, nätmatqä eeqänänj qui mimäkñqä itä, ämaqä quwä mämeqä ipu, imätanjuä maquvqä yäniqe. ³⁴ He iqinj aqvü qäpñqe, tiinjä hitanjiyi. Ämaqe, anñ quwqä nätmatqä äñguanänj pñqä witänqä iunqänä wiñguänqiyä” ätukqe.†

“Naqä Iqu anği päniqenqä, näwenyä pmapiyä” ätukqenqä‡

³⁵ Tiipqä inänji. “Hiqä wäunjuä iqä gquä ipnäpu, hiqi-tä ämäsäupu, näwenyä e pmapiyä. ³⁶ Tiinjä enqä-panji. Ämaqä naqä hñqu, apäkä ämetä ymisanñ naqänänj iuta äpätñqä iqanği, iqueqä ämaqä iqua, iquenyqä hiñjuä äqumbu pmepnä. Iwä iqu äpäta, qñqanjä ptqä qäyqanğanj, iqua qñqanjä maqänä wätepnqäuä. ³⁷ Ämaqä naqä iinjä iqu äpäqe, iqua

* 12:21 Matiu 6:25-34 † 12:34 Matiu 6:19-21 ‡ 12:34 Matiu 24:42-51

hiqqaqä mawiqä äyä etanğä qunğanğa, iqua aquvänä ipnqäüä. Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä naqä iqu, gguä wäunüä imäkätñqä näwe ipnätä, 'He buayä hñqä quamä pmapiyā' ätuätä, buayä äma äpätä vññiyä. ³⁸ Ämaqä naqä iinjä iqu, heatqä quaesqanğa äpätqä, ä zä vatñqä qäqiqññinğa äpätqä-qe, iqua hiqqaqä mäwiqä etanğpi qunğanğa, iqua aquvänä ipnqäüä.

³⁹ Itanğa he tiinjä-pqenqä näqñqä inä mapiyä. Ämaqä anä-tänjä hñqu, 'Quwä-meqä hñqu, hea inğa ti pññiyä-qe' näqñqä eä äpmamitätqe, iqu quwä-meqä iqueni, iqueqä anä qäyä pänasqiyätä yäpä yänğisa päyätñqe, hiñuinä mäqunquä yänqiyä. ⁴⁰ Iinjñqe, he-pqe näwinyä imäkmbu pmapiyā! Hea hñqueni, he Ämaquqä Ymeqä Ekqä Iquenyqe, 'Tänğa mapqä yänqiyä' knüä indänätqätanğuwänğani, Iqu äpññiyä" ätukqe.

⁴¹ Pitä iqu, kimanj, "Naqä Iquki, Si kukñuä ktqä iinj, nenyä änatnyä ä, ämaqä eeqänänqä änatnyä?" ätukqe.

⁴² I tqunğa, Naqä Iqu tii ätukqe. "Ämaqä wäunüä miqä knüä anğua ämetä, kiqä wäunui anğua imäkqä iquenyqe, awä etmqe. Ämaqä naqä iqu ämaqä iinjä iqueni, iqueqä wäunüä-wiyqä iquau ämitä, ymisanjä hea qayunänänğa väniqä diñqä atäunüä vññiyä. ⁴³ Naqä Iqu anği äpäqe, iqueqä wäunüä imitätqä di hiñuä qunğanğani, iqu aquvänä yänqiyä. ⁴⁴ Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä naqä iqu, iqueqä nätmätqä eeqänänj mitñqenqe, iqueni atäunüä vññiyä. ⁴⁵⁻⁴⁶ I etanğqä-qe, wäunüä miqä tqe, 'Nyaqä naqä iqu maqänä mapqä yänqiyä' knüä indqänätä, qokä-apäkä wäunüä-wiyqä huizi iquau äpäsätä, buayätä eqätä änäta, hiqiyqä imitätqe, hea hñqueni, iqu maññqä etanğani, iqueqä ämaqä naqä iqu anği pññiyä. Iqu quvqä imitätqä äqunäqe, iqueni mññä ätävätä, kukñuä qätä mawiyqä huiziqua pmetanğuwä iunqä huätä dowatäniqueqä" ätukqe.

⁴⁷ "Wäunüä-wiyqä, iqueqä naqä iqueqä äwinğenqä näqñqä qäyä eäqä-qe, nätmätqä näwenyä mimäkqä itä, naqä iqueqä äwinğeuñi qänaknä miqä imitätqe, ämaqä naqä iqu yänänänqñqä päsaniqueqä. ⁴⁸ Itanğa wäunüä-wiyqä huizi, naqä iqueä äwinqä duñqä maññqä eä, suqä anğua miqä imitätqe, naqä iqu wänqäpu päsaniqueqä. Ämaqä nätmätqä kuapanä huizi iquauqä hipa iuta ämamipqä iqua, kimanj kuapanä wipnuwiqä. Qokä-apäki, ämaqä hñque nätmätqä kuapanä äwimitpqe, iqu qunji, kima kuapanä väniñqä tupnuwiqä" ätukqe.

"Ämaqe, Nyinyqä iwäsämbñqä äpqqeä" ätukqenqäS

⁴⁹ "Nyi qua täunji, tä hänaqä ikävemqä äpqäqe. Tä iinj, hänaqä ae äsqä-säpi, Nyi aquvänä iqämiñğä. ⁵⁰ Nyi asñä huitanjä hui mamqänä. Asñä iinj, mämeqä änyä etanğqenqe, hanjä änyiyqiyä. ⁵¹ He Nyi äpqqenqe, 'Iqu ne ämaqä qua täu äpmeñqu iquene, äwqä hanüä nemäkätñqä äpqqeä' knüä eyqiyä? Oeyä. Nyi he etqänä. Ämaqe, Nyinyqä iwäsämbñqä äpqqeä.

⁵² Tänganqätä, qänakñqätä, ämaqä hipa hñginä hñqua anä hñqueu äpmamipqe, Nyinyqä iwäsänäpu, hñquaquui-hñqueni iqua, hñquaquinjä iquaquui äkasuwä tupnuwiqä. Hñquaquñä iquaqu, hñquaquui-hñqueni iquau äkasuwä suinyiyiqä. ⁵³ Iqua Nyinyqä tiinjä iwäsämbnuwi. Kaniqutä ymeqä qokä iqutä, äkasuwä tninyiyi, känaisä kiqä meqisä, äkasuwä tninyiyi, itanğa ämaqä hñqueqä känaisä, iqueqä apäkisä äkasuwä tninyiyiqä" ätukqe.

“Nätmatqä tänğa ätimäuqäqä tänqe, änguänä iwäsäupiyyä” ätukqenqä

⁵⁴ Inğanı, Jisasi Iqu qokä-apäkä kuapänänä iunı, tiinjä ätukqe.* “He qaquvqä, mäptqä quveqäqä mǎngisa timäuqanğı, hiñuä äqumbiyānğanı, ‘piyā qiyātñeqä’ ätätqāñāuä. Ga, asä iinjä ätimäutqänä. ⁵⁵ He yunuä, ämaqä mäpmeqä mǎngisa yapqanğı, hiñuä äqumbiyānğanı, ‘mäptqä tnāñä timäutñeqeä’ ätätqāñāuä. Ga, asä iinjä ätimäutqänä. ⁵⁶ He wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. He nätmatqä qäukuä haqä yätutatä, qua täutatä ätimäuqäqenqä, änguänä iwäsäutqāñuwiqä. Nätmatqä tänğa ätimäuqäqä tänqe, he miwäsäuqä iquwi, äänä etanğikä?”

⁵⁷ Hiqä-hiuänä, ‘suqä äñgui äsqtıyā’ tpu, miwäsäuqä iquwi, ii sunqäwä? ⁵⁸ Ämaqä hñqu, si mändi äkikittqiyätä, guä kkiqäyäutñqä, hänaqä awä iqi äwäsıyānğanı, si ämaqä iqtä kukñuä jänä imäkiyñqä diñqä yamwiqä isñqeqä. İi, hanjä-iqä tiinjä, mäkimeqä diñqeyi. Iqu ämaqä jänä imäqä iquenyqä äktäma uwqanğa, jänä imäqä iqu ämayukä-ımanqä hñqeqä hipaeu kivqanğuti, iqu guä pmuategä anjä du pmu-atekiyqä inqäüä. ⁵⁹ Nyi si kukñui tiinjä äktqänä. Mbqä qu atäunüä kipqä iquenı, eeqänä päsesñqä diñqe, guä pmeqä anıunı, mäwquatämäuqä isñqeqä” ätukqe.†

13

Kñuä makunmäñqä iqua, qui imäkmbñqenqä

¹ Inğanı ämaqä iqi äpmaminüwä hñqua, Jisasi Iqueni, ämaqä Galili pmeqä hñquauñqä ätukuwi. Galili pmeqä iinjä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäwa imäkätqätanğuwānğa, ämaqä naqä Pailoti iqu, “He iquauñı pizqä päkpiyā” tquanğa, qu iquau äpäsqanğuwānğa, iquauqä häneqetä, hiqäwa iutanjitä, naqä-huinyä imäkñgqenqä ätukuwi.

² Jisasi Iqu kimanı tii ätukqe. “Nätmatqä quvqä Galili pmeqä iquau e äwimakqetani, he ‘Ämaqä e äpäkonguwä iquauqä suqä quvqe, Galili pmeqä huiziquauqä suqeunı ämäwqätäunä’ kñuä indqänätqāñāuä?”

³ Oeyä, kñuä iinjä mämeqä pambiyä. Nyi etqänä. He heqä kñuä makunmäñqä ipu, suqä quvqä huätä mäwquatämäuqanğppqe, hepqe qui inä imäkmbñqäüä. ⁴ Tiinjä-pqe. Ämaqä 18 iquauñı, hiñuiqänänı Siloamä iunı, anä quäuqä iqu äpisäutä, ämaqä iu äpäkkqä iquauñqe, he ‘Ämaqä e äpäkonguwä iquauqä suqä quvqe, ämaqä Jerusälemä iu inğa äpmaminüwä huiziquauqe, ämäwqätäunä’ kñuä indqänätqāñāuä? ⁵ Oeyqä. Nyi he etqänä. Heqä kñuä makunmäñqä ipu, suqä quvqä huätä mäwquatämäuqanğppqe, he-pqe qui inä imäkmbñqäüä” ätukqe.

Kukñuä ktqe, zä-eaqä iquenqä

⁶ Inğanı Iqu kukñuä ktqä tiinjä hñqu ätukqe. “Ämaqä hñqu, zä-eaqä hñqu, iqueqä wainqä wäñuä iqisa tqäutañğı, häukuä wiqāñqä-tä qävqä äpätqe, aañqä qunāñiqeqä. ⁷ İ äqunäqe, ämaqä wäñuä iu miqä iqueni, tiinjä tuāñiqe. ‘Quväukuä hñquaqui-hñqenjä iquauñı, nyi äpkqe, häukuä mäwıtanğı aañqä äqunğqeqä. Zä tqı, qua aowä hiñginä ämetñqä di, sunqäwä? Si zä iqueni huätä tävä’ tuāñiqeqä.

⁸ İ tquanğa wäñuä-wiyqä iqu tii tuāñiqe. ‘Naqä Iquki, qäyä eänä. Quväukuä hñqunä qäyä äpäwänä. Nyi kiqä hukä iqi qua mñä yasäqi äuatmä, yaqueqä zä äkäka qakuä iqi qäyä emä. ⁹ Qänakndanı häukuä

* 12:54 Matıu 16:1-4; Makä 8:11-13 † 12:59 Matıu 5:25-26

winiqätiyä, mäwiqä yaniqätiyä? Häukuä mäwiqanqutqe, si huätä inga täumäuqätñqä' tuäniqeqä" ätukqe.

Jisasi Iqu, apäkä hui äñguä iwimäkkqenqä

¹⁰ Sämbatqä hiunji hapä pmeqä hñqueni, Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau, anä aquväqñqä hñqueu näqñqä äwikqe. ¹¹ Inqani äpäkä dnä quvqätänj hui äpmainiqe. Dñä quvqe, ii täñä-yaqä vätgätanqä, quväukuä 18 ae äpaukqe. Iyyqä tuwä-hiiki qui imäknätanqä, pämä jänänäni matqäuqä iminqe. ¹² Jisasi Iqu ii hinuä äqunäqe, tääqä ätuätumeqe, "Tqä yaqä quvqe, huätä ae äkivämeqiyä" ätukqe. ¹³ E ätuäqe, hipa haqeqi wiyqanqä, apäkä iinjä ii, maqänä janä pämä ätqäuqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu qe ämamäukqe.

¹⁴ Iinjä etanqä, ämaqä naqä, anä aquväqñqä iu miqä iqu, Jisasi Iqu Sämbatqanqä, apäkä ii äñguä wimäqanqñqä äwqä tnänj winqanqä, qokä-apäkiu tiinjä ätukqe. "Hiunji wänuä iqe, 6 inänjqä. Hiunji iquauñj, Iqu yaqä äñguä emäkätñqä pññqeqä. Hapä pmeqanqani, iinqe mapqä ipñqeqä" ätukqe.

¹⁵ Kimanji, Naqä Iqu tii ätukqe. "He wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. Hiunji hapä pmeqanqani, he eequenä, bulumäka anä duñqä äwäpu, bulumäkatä donqitä eeqänänji, eqä hñqä ätuma uwqenjqä. ¹⁶ I etanqä apäkä, Aprähämä iqueqä meqä täsi, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huñqä iqu a äkiqätä pmetanqä, quväukuä 18 ae äpaukqeqä. Itanqä hiunji hapä pmeqanqani, Nyi nätmätqä ii a äkiqätänqe, huätä mämamäuqä imqe, ii sunqäwä?" ätukqe.

¹⁷ Iqu e tquanqani, Iqueqä himä-wiunqä iqua wombä naqänänj iqanquwä-qe, qokä-apäkä eeqänänji, Jisasi Iqu e imäkätqätanqñqä yeeqä naqänänj ikuwi.

*Kukñuä ktqä hnjuaqinjqä**

¹⁸ Inqani Iqu kukñuä hui inä tii ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqunä miqeuñj, ii änäänqä? Nyi kukñuä ktqe, äkitanji tmqäwä? ¹⁹ Ii tiinjä. Ämaqä hñqu zä-guawä" piikä wänqe ämetä, iqueqä wänuä du vowä meñqiyä. Qänakndanji, piikä iinjä ipu, zä enqä-pa naqä tqäuqanqñqä, yññä iqua äpäpu, äpa du yuuwä imäkññqä" ätukqe.

²⁰ Iqu tiinjä-pqe inä ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqunä miqeuñqe, Nyi kukñuä ktqe, äkitanji tmqäwä? ²¹ Ii tiinjä. Ii nätmätqä änyuämäutñqä imäkätñqä enqä-panjqä. Apäkä hui pälawä kuapänä ämetä, eeqänänji änyuämäutñqä diñqe, nätmätqä änyuämäutñqä imäkätñqä hmbunä ämetä, naqä-huinyä imäkänqiyä" ätukqe.

Qñqanä wänqä ique, yäpä ingisa peyqänjqä‡

²² Qänakñji Iqu Jerusälämä timäutñqä äwätäqanqani, Iqu qokä-apäkä du näqñqä ävätä, anä-himqä nageutä wänqeutä ikäminqe. ²³ Inqani ämaqä hñqu, "Naqä Iqukiyä, mäpakonqä ipñqä hänä iqumuätänqe, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hmbunä anqä itmeniqtänä?" ätukqe.

I tquanqä, Iqu ämaqeuñji tii ätukqe. ²⁴ "Nyi he etqänä. Qänakñji, ämaqä kuapänänji, Goti Iqunä miqeuñqä yanä-tpu ipiyä di, änä mäyqä da ipnuwiqä. Iiñinqe, he anä hänaqä wänqä iuta hipñqenqä yänj qämbiyä. § ²⁵ Anä Kaniqu ävautä, qñqanä ae ämäyeqanqä, he yäpaqä mäñgisa ätqäupu, qñqanä ptqä äqiyäpu tääqä tupnuwiqä. 'Naqä Iquki, Si qñqanä

* **13:17** Matiu 13:31-33; Makä 4:30-32 † **13:19** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huizinqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. ‡ **13:21** Matiu 7:21-23 § **13:24** Matiu 7:13-14

nauteyã.' Inäqce Iqu kimanji, tiinjã hetãniqeqã. 'He änggisa ti äpquwãtiyã-qe, Nyi maqñqeqã.' ²⁶ Inganji he tii tupnuwiqã. 'Ne Sitã buayã eqã anã äyã änninqueqã. Si neyaqã anã-himqã hänaqã nãnji ätqãunã, ne näqñqã äyã änatapminiqã.' ²⁷ Inäqce Iqu tii hetãniqeqã. 'He änggisa ti äpquwãtiyã-qe, Nyi maqñqeqã. He ämaqã suqã quvqã imäkquenjqae, huãtä upiyã' hetãniqeqã. ²⁸ He Aprãhamã ique, Aisakã ique, Jekopã ique, itãnga hiñuã-tqã iquau, Goti Hanjuwã Iqunã migeu pmetãngã hiñuã ae äqunqãnguwãngãni, Goti Hanjuwã Iqu henyã hñqãqinyqã huãtä hindowatãniqeqã. Iqini he iñqce, kñuã äqãyãpu, hiqunañ mangtãsqukuã mäuqãpnuwiqã. ²⁹ Inganji ämaqã mäptqã timãuqã ingisanã, mäptqã quveqãqã ingisanã, yuñuã yapqã ingisanã, yuñuã quveqãqã ingisanã iqua, qu äppiyyi, Goti Hanjuwã Iqunã miqã iu buayã hñqã quama pmappnuwiqã. ³⁰ Qãtä nyipiyã! Ämaqã tãnga qua täu yoqã maeqã äpmamipqã iquautãnj hñqua, qu yoqã naqã-tãnjã timãupnuwiqã. Itãnga ämaqã tãnga qua täu yoqã-tãnjã äpmamipqã iquautãnj hñqua, qu yoqã maeqã timãupnuwiqã" ätukqe.

*Jisasi Iqu, Jerusãlemãnjqã huãqã äwunminjqenjqã**

³¹ Inganji, Parisi hñqua äwimapiyyi, "Heroti iqu äkpãsãtñqã itñqã-qae, Si anã täunji ävãma, anã huinjqã uvã" ätukuwã.

³² Iqu kimanji tii ätukqe. "He tãnjã hindqã iquenyqã äwãpu, Nyaqã kukñuã tä awã tupiyã. "Tãngatã äwinqatãni, Nyi dnã quvqã iquau huãtä ändowatãtmã, ämaqã tãnjã-yaqã-tãnjã iquau ängguã iwimãkmqãnã. Inji hea hñquaqui-hñqce päwqãngãni, Nyi Nqã wãunjui qãpu imniqeqã' tupiyã. ³³ Inäqce tãngatã, awinqatã, ä awinga-mãdanji, Nyi asãnä iqa umqãnã. Ii tiinjãqã. Ämaqce, Goti Hanjuwã Iqueqã hiñuã-tqã iqueni anã hñqãqi pãsqe qãyã etãnguti, Jerusãlemã dunã pãsqe qãyunjã" ätukqe.

³⁴ "Jerusãlemã, Jerusãlemã, Goti Hanjuwã Iqu Iqueqã hiñuã-tqã sinynqã dowatqãngqã iquauñi, hikã pizqã pãsqukiyyã. Hea kuapãnãni, Nyi saqã ymeqã iquauñi, kukutakisqã kiqã ymeqã itmetã, hikuwã yãpã iqi ämoqumuatetãnjã-pa, naqã hmbinyã i moqumuatemãtmã itñqeqã. Iinjã etãngqã-qe, he iñqce maenqã enã. ³⁵ Tiinjã timãuniqeqã. Goti Hanjuwã Iqu, heyaqã anji ävãmeqãngã, ii aãnjã hiãniqeqã. Itãnga Nyi tiinjã etqãnã. He qãnaknda hiñuã äñqãnãpu, 'Ämaqã Goti Hanjuwã Iqueqã yoqeta pqãngqã Iqueni, nätmãtqã ängui äwimenjqiyã' ätäpiyãngãngqce, hiñuã manjqñqã iqãpnuwiqã" ätukqe.

14

Hiunji hapã pmeqãngã, ämaqce ängguã wimãkqenjqã

¹ Sämbatqã hiunji hapã pmeqã hñqueni, Jisasi Iqu ämaqã naqã Parisitanã hñqueqã anã iu buayã nätnqã uwqãngã, qu "Iqu änä-änã imäkãñqutiyã" tpu, hiñuã ängguãnä äqumbu äpmaminjuwi. ² Inganji ämaqã huiwã ppkã päpmakeyqã hñqu, Jisasi Iqu-tãnjã qãqiqi äpmaminjqce. ³ Jisasi Iqu ique hiñuã äqunãqce, ämaqã kukñuã-suqenqã näqñqã iquautã, Parisi iquautã, quwqã suqã du kimanji, yatñqã tiinjã äwikqe. "Hiunji hapã pmeqãngãni, ne ämaqã tãnjã-yaqã-tãnjã iquauñi, ängguã iwimãkatunquãtanã, qãyã hiãtnqãtanã?" ätukqe. ⁴ Iqu yatñqã e vqãngã, qu kima mätkuã ipu äpmaminjuwi. Iwã Iqu ämaqã ique a äwqãtãtä, ängguã iwimãkãqce, hiñuinã äqunãawãtkqe.

* 13:30 Matiu 23:37-39

⁵ Iinjä imäkäqetani, iquauñi tii ätukqe. “Ämaqä hesanä hñqu hiunji hapä pmeqängani, iqueqä ymeqä-pqä, ä iqueqä bulumäka-pqä qua hovqä eqä-huanjä täutangqä bu äpäquveqätqe, iqu iqueni maqänä ioqäpimenqutiya, ä hinjuinä qunanqutiya?” ⁶ Iqu e tquanğa, qu kimanji anä mätquä ikuwi.

Kukñuä ktqe, zä-hawiu pmeqenqä

⁷ Inğanji Jisasi Iqu, ämaqä buayä bñqä ätimäukuwä iqua, zä-hawä äñguä iunqä äyä wiñğanji äqunäqe, kukñuä ktqä tii ätukqe. ⁸⁻⁹ “Ämaqä hñqu apäkä metñqä itä, ymisanä naqänänä imäkätä, si hñquki tääqä ktqangutqe, zä-hawä kinğanänä iqueu, mäpmeqä pa iqätñqä. Si iu äpmeni, ämaqä yoqä naqä qonqä hñqu ätimäuqangutqe, ämaqä ymisanä imäkätqä iqu, ‘Zä-hawi, yoqä naqä qonqä ique wiyä’ ktäniqueqä. Inğanji si womba itnä, zä-hawä yäpakä bu pmatñqä utuñiqä. ¹⁰ Ämaqä hñqu si tääqä ktqanğa äunji, zä-hawä yäpakä bu pmeqätñqä. Itanğa ämaqä ymisanä imäkätqä iqu, äpätä, ‘Nyämaqä iquki, si äpätnä zä-hawä kinğanänä täu pmayä’ ktäniqueqä. Inğanji si ämaqä ymisanä anä änäpiyä iuqä hinuä iqisani, yoqä naqä qondñiqä. ¹¹ Qakui tiinjäqä. Ämaqä hñqu iqueqä yoqe haqeqä mamängangutqe, Goti Iqu iqueni mäñdi kittqiyänqiyä. Itanğa ämaqä hñqu iqueqä yoqe mäñdi äkittqängqe, Goti Iqu iqueqä yoqe, yänä imäkänqiyä” ätukqe.

Ämaqä ymisanä naqä bñqä, tääqä tqenqä

¹² Inğanji, ämaqä ymisanä imäkätä tääqä ätukqä iqueni, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Si ymisanä hui anqu imäkätñänğanji, tqä näueqä iquauñqä, tta-tunquäkaunqä, sämaqä iquauñqä, ä tqä anä-tänjä qäqiqinjä mbqä kuapanänä-tänjä iquauñqä, tääqä matqä isñänqeqä. Si iquau tääqä tqangtqe, qänakñi qu sinynqä tääqä äktpu, buayä saqä äwisqenqä, qu kima ktappnuwiqä. Iñinqe si iquauñqä tääqä matqä ma iqätñqä. ¹³ Si ymisanä naqänänä imäkätñänğanji, ämaqä nätmatqä maeqä iquauñqä, huiwä quvqä iquauñqä, yukä quvqä iquauñqä, hinuä quvqä iquauñqä tääqä tquätñqä. ¹⁴ Ämaqä iqua, si kimanji anä mäktapqä ipnuwiqä. Iñinqe, si aquvänä iqätñqä. Qakui tiinjäqä. Ämaqä jänänänä iqua anqu vauqanğuwänğanji, Goti Hanjuwä Iqu ymisanä iñqe, kima ktapaniqeqä” ätukqe.

*Kukñuä ktqe, ymisanä naqenqä**

¹⁵ Inğanji ämaqä, Iqutä buayä anä äñäpu äpmapiyä hñqu, qätä iinjä äwiyaqe, Ique ätukqe. “Qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeu buayä äñäpu pmapnuwä iqua, qu aquvänä ipñqäuä” ätukqe.

¹⁶ Iqu e tquanğa, Jisasi Iqu kimanji tii ätukqe. “Ämaqä hñqu ymisanä naqä imäkäniqä dinqä kñuä indqänätä, ämaqä kuapanä ätimäupu buayä bnuwä dinqä tääqä tquäniqueqä. ¹⁷ Hiunji atäunjuä itqä iqu, äyä timäuqanğanji, iqueqä wäunjuä-wiyqä iqueni, ämaqä, iqu ätuätqä iquauñqä äwätä, ‘He bpiyä. Ymisanä näwinyänjqä’ tuäniqä dinqä dowatäniqueqä” ätukqe.

¹⁸ “I etanği ämaqä eegänänä iqua, qu hñqunä-hñqunä, ‘Nyi mapqä ymqänä’ tupnuwiqä. Ämaqä hñqu tiinjä tuäniqueqä. ‘Huäqä kiinjä änuñgiyä. Nyi äpmqä etanğqä-qe, wäunjuä hñqu mbqä ae iqäqä etanği, hinuä qunmqä umqänä.’ ¹⁹ Hñqu, ‘Huäqä änuñgiyä. Nyi äpmqä etanğqä-qe, bulumäka 10 wäunjuänjqä mbqä ae iqäqä etanği, nyi iquauñqä

* 14:14 Matiu 22:1-10

wäunjuinqä yamwiqä wimqä umqänä.’²⁰ Hnqu, ‘Nyi apäkä ae ämeqä etanji, mapqä ymqänä’ tuäniqeqä” ätukqe.

²¹ “Qu i tquanjuwängani, wäunjuä-wiyqä iqu äpäqe, iqueqä naqä iqueni, ‘“Mapqä yanqunä” ändqäüä’ tuäniqeqä. Inqani naqä iqu äwqä tnänjä winqanqa, wäunjuä-wiyqä iqueni, ‘Anä-himqä täunji, hänaqä naqä iutä, wänqä iutä maqänä äwätinä, ämaqä nätmatqä maeqä iquau, huiwä quvqä iquau, hinjuä quvqä iquau, yukä quvqä iquautäni, ätuma yapiyä’ tuäniqeqä.

²² Itanqa qänaknji, wäunjuä-wiyqä iqu, ‘Naqä iquki, si ändnjä-panä iini, nyi ae imäkqänä. I etanji, anji yqänä iqänänä’ tuäniqeqä.²³ Inqani naqä iqu, ‘Anä-himqä täutanjä yäpaqängqisanji, hänaqä naqeutä, wänqeutä äwätinä, qokä-apäki, qu äppnqänä kuknjuä yänänäqngqä tuvä. Nqä anjä täunji, ämaqä kuapanä pmapnqä änyinqiyä.²⁴ Nyi si äktqänä, ämaqä nyi tääqä ganä ätukqä iqua, qu nyaqä buayi mämeqä naqä-qakuänä ipnqäüä’ tuäniqeqä” ätukqe.

Jisasi Ique qänaki wipnqä iqua, knjuä ganä indqänqenqä†

²⁵ Qänakndani qokä-apäkä kuapanäni, Jisasi Iqutä qanä anä äwäpiyä iuni, Iqu tuwängi hinjuä ämoqunäqe, iquau tii ätukqe.²⁶ “Ämaqä Nyinyqä äpätäqä hnqu, kunaqä-kunujuauunqä, ymeqä-apäkiunqä, kätäkänqäkaunqä, känanyi-känapqauunqä, iqueqä hänjä-pmeqä-pqenqä knjuä kuapanä indqänätä, yqänä äpätngqe, iqu Nyaqä wäunjuä-nyiyqe, mäpmeqä yänqiyä.²⁷ Itanqa ämaqä hnqu, zä-huätatä hunqä iqueqe mämiwäugä itä, Nyi qänaki mänyivändqä itqe, iqu Nyaqä wäunjuä-nyiyqe, mäpmeqä yänqiyä” ätukqe.

²⁸ “Ämaqä hesanjä hnqu, anjä quäugä hnqu mätätngqä itqe, iqu änä imäkäniqiyä? Iqu ganäni, ‘Nyi anjä iquenqä mbqe, qäyunä ämetmdiyä?’ knjuä indqänätä, quamä äpme, anjä ique mätätngqä mbqe iwäsäunqiyä.²⁹⁻³⁰ Ii tiinjäqä. Iqueqä mbqä homä etanji, anjä ätenjinä iquetetqä etanngutqe, ämaqä hinjuä äqumbiyä iqua, qu ique tä äsuäpu, äkasuwä tii tpnqäüä, ‘Ämaqä tqu anjä ique imäkqe, iqu qäpunä mimäkqä iqeqa’ tpnqäüä” ätukqe.

³¹ “Tiinjä-pqe inänji. Ämaqä anjä-himqä hnquesanjä miqä hnqu, anjä-himqä huiziquesanjä miqä hnquenyqä mäkä huinyinyqä wätngqängani, iqu äänä imäkäniqiyä? Iqu quamä ganä äpme, ‘Nyaqä ämaqe, 10,000 inänjiqä. Iqueui, 20,000 iquaiqä. Nyaqä ämaqä iquatä nyitä, ne ämäwqätanquatiyä, mämäwqätäugä yanquatiyä?’ knjuä indqänänqiyä.³² Itanqa iqu tiinjä yänqiyä. ‘Nyitä nyaqä ämaqä iquatäni, ne änä mämäwqätäugä yanqunä’ knjuä vqanngutqe, iqueqä mäkä-hunqä iqua kinä nämä pätpätannguwängani, iqu ämaqä hnquau kuknjuä yamwiqä ipu, mäki mändi kittqänqä dinqä dawatänqiyä.

³³ Injäqe, heyaqä awä iqisanjä hnqu, iqueqä nätmatqä eeqänäninqä tuwä mäwiyqä iqäqe, iqu Nyaqä wäunjuä-nyiyqä mäpmeqä yänqiyä” ätukqe.

Hakä ätquänqe, maeqenqä‡

³⁴ I ätuäqe, Iqu tiinjä-pqe inä ätukqe. “Haki, änguiqä. Iinjä etanji kiqä ätquänqä qäpu heqanngutqe, hakä ätquänätngqe, anqumä äänä timäuniqiyä?³⁵ Haki kiqä ätquänqe hma eqäqe, tä wätakä wäunjuä iu ymisanjä haqeqä äquvateunqä-pani, mäquvateqä yanqunä. Itanqa yaqeqä yäätä naqä-huinyä imäkätanä wäunjuä iu buayä haqeqi

mäquvateqä yanqunä. Hakä iinj, ne bi tnämanqunä. Ämaqä qätä-tänjä iqua, kuknuä iinqe knuä änguänä indqämbiyä” ätukqe.

15

Kuknuä ktqä, sipsipqä imatqenqä

¹ Hiunji hñqweni, ämaqä mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkcqä iquatä, Jisasi Iqu-tänjä qäqiqi kuknuä qätä wipñqä äpkuwi. ² Inñani Parisi iquatä, kuknuä-suqenqä näqñqä iquatä, Jisasi Iquenyqä manjä qeiqi tii ätmiñuwi. “Ämaqä suqä quvqä imäkcqä iqua, Iqu-tänjä qäqiqi wimeqanquwännga, Iqu iquau yeeqä itmetä, buayä anä änatqänquwiqä” ätñquwi. ³ Iinqe, Jisasi Iqu kuknuä ktqä tqü ätukqe.*

⁴ “Hesanä hñqu sipsipqä 100-tänju emitätqe, hñqu imatnätqe, iqu hiñuinä qunäniqiyä? Oeyä, iqu huiziquaunji gamqä änmipqä iqi ävämä, kiuanänjä ävämetqä ique ämoqumuetñqä diñqä, qävqänqä wäniqeqä.

⁵ Iqu ämoqumueqe, quämä äkiwäwa äpäta, aquvänä yäniqeqä. ⁶ Iqueqä anjä iqi ätimäutäqänñani, iqu iqueqä näueqä iquauñqätä, iqueqä anjä-tänjä qäqiqiñä iquauñqätä, tääqä tii tuäniqeqä. ‘Nyaqä sipsipqä imatñqeqe, ñqä-näuä äe ämoqumueqäqenqe, he nyitä aquvänä anä yatunqeqä’ tuäniqeqä.

⁷ Nyi tiinjä etqänä. Iinjä iqua aquvänä kuapänä iquwä-panji, enätqä qäukuä yänñä iqua, ämaqä suqä quvqä imäkcqä hñqu, knuä äkunmäknätä, iqueqä suqä quvqe ävquatämäuqetani, qu aquvänä kuapänä asä inä ipñqäuä. Ämaqä suqä jänänänjä imäkcqä iqua, quwqä knuä makunmäknätä etanñä, kuapänänjä qäyä etanñqä-qe, enätqä iqua iquauñqe, aquvänä asänänji miqä ipñqäuä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, mbqä ätivämäuqenqä

⁸ “Tiinjä-pqä inänji. Apäkä hui iyyqä mbqä-hikä änguänänjä 10 ämamitätqe, hñqu ätivämäutqe, ii äänä yäniqiyä? Ii iyyqä mbqe anñi metñqe, hiqi-tä ämäsäutä, tä äyäqunätä anji siyä äpitä, ique ämoqumuetñqänqenqe, hiñuä änguänänjä qunänqiyä. ⁹ Iyyqä mbqe äe ämetqänñani, ii kiqä käyämaqä iuaunqätä, iyyqä anjä iqinjuñqätä, tääqä tiinjä tuäniqe. ‘Nyaqä mbqä ätivämäuqä-qe, äe ämeqänä. He nyitä yeeqä anä yatunqeqä’ tuäniqeqä. ¹⁰ Nyi he etqänä. Iinjä iua aquvänä kuapänä iquwä-panji, enätqä qäukuä yänñä iqua ämaqä suqä quvqä imäkcqä hñqu knuä äkunmäknätä, iqueqä suqä quvqe ävquatämäuqetani, qu aquvänä kuapänä asä inä ipñqäuä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, kaniqenqätä, hiknuä iquauñqätä

¹¹⁻¹² I ätuäqetani, kuknuä ktqä hñquququ tiinjä-pqä inä ätukqe. “Ämaqä hñqu ymeqä qokä hñquagu-tänjä emitätqe, ymeqä qänakñä iqu kanmä tii tuäniqe. ‘Apä, saqä nätmätqe iwäsäutnä, ñqe tännga dapiyä.’ Inñani kaniqu yquayi iwäsäutä, iqueqe äväniqe. ¹³ Inji hñganqä miqä, yquayä maqänä ämeqe, anjä kinä nämqä äwäqe, suqä quvqä iuta, iqueqä mbqä maqänä-maqänä tnämäuniqe. ¹⁴ Iqueqä mbqä qäpu eequnäqe pmetanña, qua iunji buayä dä naqänänjä timäuqanña, iqu nätmätqä eeqänänñinqä äwa yäniqeqä. ¹⁵ Inñani iqu ämaqä iqisanjä hñqueqä wäunjuä-wiyqä-qu hiätñqä wimeqanña, ämaqä iqu iqueqä yaqueqä miqäätñqä dowatäniqe. ¹⁶ Ämaqä, ique ymisanjä wipñqe, aanqä etanñi, iqu yaqueqä täpqä-pa nätqätanñä äqunäqe, iqu hui ämetä nmätä yäniqe.

* 15:3 Matiu 18:12-14

¹⁷ Inŋaŋi iqu kŋuä jänäŋi indqänätä, iqueqä-kiuä tii tnäniqe. 'Apiqueqä wäunüä-wiyqä eeqänäŋi, qu buayanqä äwa miqä ipu, kuapanä änatqänäüä. Inäqe nyi täu äpmamänŋaŋi, buayä dä naqänänä äpäkonätqänänä. ¹⁸ Nyi täqini äväma, ŋqä apiquenyqä anŋi äumi, tii tumqeŋä. "Apiquki, nyi suqä quvqe, Goti Hanjuwä Iqueuätä, saqätä hiŋuä iqini ae imäkqeŋä. ¹⁹ Täŋgaŋi nyi tqä ymeqä anŋuä-qunä hmanjqä. Iiŋinqe, 'Si ŋqä ymequkiyā' mandqä manä. Nyi tqä wäunüä-kiyqä hŋqunä-mända emqä pmuatenjitŋqeŋä" tumqeŋä' tnäniqe. ²⁰ E ätääqe, iqu anä-himqä iuŋi ävämaŋi, kiqä kaniquenyqä wäniqeŋä.

Inŋaŋi ymeqä-qu kiŋä nämä yqänä päqtatanga, kaniqu hiŋuä äqunäqe, kiqä ymeqä iquenyqä huäqä kiŋä wunŋanguti, tnänä äwäqe, atukuä ämaitä, quneqä väniqeŋä. ²¹ Iqu i iqanga, ymeqä iqu kanmŋi tii tuäniqeŋä. 'Apiquki, nyi suqä quvqe, Goti Hanjuwä Iqueuätä, saqätä hiŋuä iqini ae imäkqeŋä. Täŋgaŋi nyi tqä ymeqä anŋuä-qunä hmanjqä' tuäniqeŋä.

²² Iiŋä iäqe, kaniqu iqueqä ämaqä wäunüä-wiyqä iquau tuäniqeŋä. 'He nyaqä gquä quäuqe, maqänä äma äpäpu, wiyätäpu, gue iqueqä hipa hitäunüä hŋque muasmeŋiyi, yukä qutatä huiqä bu hŋqu muasmeŋiyä. ²³ Itani he äwäpu, bulumäka meqä yänänäŋqä ique, ätma äpäpu päkŋiyä. Ymisänä naqänänä imäkätanä, hääwä ätätanä, aqvanä yatunquänänäyā' tuäniqeŋä. ²⁴ 'Quati tiinji. "Nyaqä ymeqä tqü ae äpäkonänŋqeŋä" tmä itŋqe, iqu anŋu ävauqiyä. "Mämoqumueqänqä äukqeŋä" tmä itŋqe, iqu anŋi ätimäuqiyä' tuäniqeŋä. Qu iinä ipiyitani, himnuŋuä ipu aqvänä ipnuwiqä.

²⁵ Qu e imäkqanŋuwänŋaŋi, ymeqä hitmqä iqu wäunüä imä äpmamitätqe, anŋi äpätä kiqä anä-tänä qäqi ätimäuqe, hääwä qätä äwiyätä, quvaqä himnuŋui qätä wiyäniqeŋä. ²⁶ E äwiyäqe, iqu wäunüä-wiyqä hŋque tääqä ätuätumetä, iqueni tii tuäniqeŋä. 'Ii sunqä imäkätqänäüä?' ²⁷ I tquanga, wäunüä-wiyqä iqu kimanŋi, tii tuäniqeŋä. 'Tqä tunŋuequ anŋumä pŋanŋi, tniqu bulumäka meqä yänänäŋqä ique äpäsŋiyä. "Nyaqä ymeqä iqu anŋuä äpmenqä äpqiyä" kŋuä vqanŋi, aqvänä itanjä' tuäniqeŋä.

²⁸ Ymeqä hitmqä iqu qätä iinä äwiyäqe, äwqä tnänä wiŋanguti, anä yäpä yänŋisaŋi mäpeyqä yäniqeŋä. Kaniqu yäpaqänŋisa ätimäuqe, ymeqä-queqä äwqe, yunüä itmäketŋqe, kukŋuä anŋui ganä tuäniqeŋä. ²⁹ Inäqe kaniqueni tiinä tuäniqeŋä. 'Änäänŋä? Quväukuä kuapanäŋi, nyi wäunüä-kiyqä heŋŋqä enqä-panä äpmamä, saqä kukŋui huätä mämamäuqä itŋqeŋä. Inäqe nyi ŋqä nyämaqä iquatä, ymisänä naqä imäkätanä himnuŋuä yatunŋqe, si yaqueqä meme meqä hŋqu, mänapqä itqänäqä' tuäniqeŋä. ³⁰ 'Tänŋaŋi tqä ymeqä nänŋu, saqä nätmätqä eeqänäŋi, apäkä qanä ikiqä iquau qäpunä äväqe, anŋu pŋanŋa, si iquenyqä bulumäka yänänäŋqä ique äyä päkinyä' tuäniqeŋä.

³¹ I tquanga kaniqu tii tuäniqeŋä. 'Ymeqä iquki, hea ique-iqueni si nyitä anä äpmeniqä. Nyaqä nätmätqä eeqänäŋi, sitänä äyä äwinä. ³² Iiŋä etanŋi täŋgaŋi, ne äwqä yeeqä itanä pmetunŋueqä. Ii tiinjqä. Tqä tunŋuequ ae äpäkongŋqe, anŋu ae ävauqiyä. Iqu mämoqumueqänqä äukqe, anŋi äpätä nesä anä äpmeqiyä' tuäniqeŋä" ätukqe.

1 I ätuäqetani, Jisasi Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquamiñqä iquauñi, tii ätukqe. “Ämaqä nätmatqä kuapänänjä-tänjä hñqueqä nätmatqä iunji, ämaqä hñqu ämitä pmetäniqeçä. Ämaqä hñqua äquvepäpu, ämaqä naqä iqueni tii tupnuwiqä. ‘Ämaqä tqä nätmatqä eeqänänjiu miqä iqu, hñginäwa eeqä änatqänä.’” 2 Inğanji ämaqä naqä iqu, iqueqä ämaqä iqueni tääqä ätuätumeqe, ‘Änäänqä? Nyi sinyqä kukñuä quvqä hui qätä äwiyänqeuä. Nyaqä nätmatqä eeqänäñi, nyi saqä hipa iu ekqe, si äänä ämitqänjñqe, äñguänänjä iwäsäutnä, pipa äqiyäma dapiyä. Nyi si quvqänänjä äkqänänqä-qae, nyaqä nätmatqä eeqänänjä iunji, ämiqä mäpmeqä isñqinyä’ tuäniqeçä.

3 I tquanqa iqu kiqä-kiauä tiinjä tnäniqeçä. ‘Naqä Iqu huätä nändowatätñqä iqäqe, nyi äänä imäkmqäwä? Nyi qua ptmqe, yänänäñqçe maiqunji. Nyi ämaqä hñqua yätamakqä nyipñqä, yatñqä imqe, womba nyinänqiyä. 4 Nätmatqä nyi tänqa imäkmqä diñqe, näñqä ae ämeqä. Nyi nätmatqä hui imäkqanqmdqe, ñqä naqä iqu nändowatqanğanji, ämaqä hñqua indmepu, iquauqä anjä dunqä ändma upñqäwä’ tnäniqeçä.

5 Näñqä ae ämeqetani, iqu ämaqä quwqä naqä iqueqä nätmatqä hñginäwa ämakuwä iquauñi, tääqä hñqunä-hñqunä tuätumeniqe. Ämaqä kinganä wimeqanqçä iqueni, ‘Si nätmatqä hñginäwanji, äänä ämakñäwä?’ tuäniqeçä.

6 Yatñqä iinjä vqanqa, iqu kimanji, ‘Nyi nätmatqä hñginji, kuatä-häkä olipqä eqä aowi, 100 täqä ämakqeqä’ tuäniqeçä.

I tquanqa iqu, ‘Si quamä maqänä äpmetnä, pipa nätmatqä hñginäwa meqanqñä äqiyäpu ekuwi, ämetnä, 50 qiyä’ tuäniqeçä.

7 Qänakndani iqu hñque-pqä yatñqä inä ävätä, ‘Si nätmatqä hñginäwanji, äänä ämakñäwä?’ tuäniqeçä.

Iqu kimanji, ‘Nyi kuä-witqä qae, hñginäwa 100 ämakqeqä’ tuäniqeçä.

I tquanqa iqu, ‘Si pipa maqänä ämetnä, 80 qiyä’ tuäniqeçä.

8 Qänakndani, ämiqä quvqä iqu kñuä qeiqinyä indqänätä imäkqanqçenqä, iqueqä naqä iqu, iqueqä yoqe haqeqä vauqumuatäniqe. Ämaqä suqä qua täuññqä qänaknä itqänjuwä iqua, kñuä qeiqinyä indqänäpu imäkäpiyi, ämaqä qutänjä asänänjä iquau ämäwqätäutqänjuwi. Ämaqä, suqä we-huñqä-tänjiu qänaknä itqänjuwä iqua, kñuä qeiqinyä mindqänqä ipu, imäkätqänjuwiqä” ätukqe.

9 “Nyi he etqä. Mbqä quvqä qua täutanji ämapiyitani, heqä näueqä imäkmbu. He iinjä imäkpiyä dutani, mbqä hma eqanqgi, ga he anjä hea ique-iqe pmeqä yätu timäuqanqguwänğanji, qu henyqä aquvänä ipnuwiqä” ätukqe.

10 “Ämaqä nätmatqä wänqä isuaunji äñguänänjä ämitñqä iqu, iqu nätmatqä naqänänjä-pqä iunji, äñguänänjä miquänä. Ämaqä nätmatqä wänqä isuaunji änä mämiqä iqu, iqu nätmatqä naqä-pqä iunji, änä mämiqä yänä. 11 Inji tiinji. He mbqä quvqä qua täutanji di änä mämiqä imipqe, nätmatqä äñguänänjä mipñqe, tqu hitapänñqe? Aanqeqä. 12 He ämaqä hñqueqä nätmatqä äñguä mämiqä imitpçe, nätmatqä hiqä hiätñqä di, tqu hitapaniqäwä? Aanqeqä” ätukqe.

13 “Ämaqä kiuänänjä hñqu, ämaqä hñquaqunji, wäunjuä änä mäwiyqä yänä. Iqu iinjä itäqe, hñquenyqänä äwinyätä, huiziqenyqe, äkasuwä ätätä mäwinqä yänä. Hñqueni, iqueqä kukñui qätä äwiyätä, huiziqenji, tuwä wiyänä. Itanqgi he Goti Hanjuwä Iquenyqä qänaknä ipiyi, mbqä iquenyqe qänaknä miqä ipñqeqä” ätukqe.

Kukjuä-suqenqätä, Goti Iqunä miqenqätä

14 Jisasi Iqu e tquanga, Parisi iqua, mbqenqä äwinyminqä etanji, qu kukjuä eeqänäni qätä äwipiyyi, tä sisäwqä ipu, Iquenyqä äkasuwä ätmiñuwi. 15 Iqu iquauñi, “Ämaqä qu henyqe, ‘Ämaqä suqä jänänäni imäkqä-quaiqä’ kjuä wätñenqe, he kiñä engiyä. Inä etanji nätmatqä eeqänänä hiqä äwqä yäp ängisatä, hiqä kjuä indqänqä iutä äwiñgenqe, Goti Hanjuwä Iqu näqñqä eä. Nätmatqä ämaqä iqua ‘änquänäniqä’ kjuä ävänqe, Goti Hanjuwä Iqu quvqä äqunänä” ätukqe.

16 “Hea Jonä iqu änyä mapqänqanqe, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukjuä-suqenqätä, iqueqä hinuä-tqä iqua äqakuwiñqätä, awä ätqa äpmiñuwi. Inä etanji Jonä iqu äpkqeta tänganqe, qu Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunqä awä ätqa äpätqänuwi. Inä ämaqä eeqänänä iqua, anä Goti Hanjuwä Iqunä miqeuñqä pepñqä, yänä äqänätqänäuä.

17 Qäukuitä quætäñi, äwa yänä. Inä etanji Goti Hanjuwä Iqueqä kukjuä-suqä iutanji, hui qui mimäkñqä yänqiyä. Oeyä.

18 Ämaqä hñqu iqueqä apäki ävquatämäuwa, apäkä hui-mända ämetqe, iqu suqä quvqä, huiwä yanä ikiqe imäkqi. Inä ämaqä hñqu iqueqä apäki ävquatämäuqanqa, qänakñi ämaqä huizi hñqu apäkä asä ii ämetqe, iqu-pqe asä inänji. Iqu suqä quvqä, huiwä yanä ikiqe, imäkqiyä” ätukqe.*

Ämaqä mbqä-tänä iquenqätä, Lasarusi iquenqätä

19 E ätuäqetanji, tii ätukqe. “Ämaqä nätmatqä kuapänänä-tänä hñqu äpmaminqe. Hea ique-iqueni, iqueqä ämuasmänqe, gquä ipisqetä†qäkä änguanänitä imäknä äpme, buayä änguaä dinä ängmanminqe. 20 Iqueqä anä qñqanä-tänä iqñi, ämaqä nätmatqä maeqä, watanqä kuapänä-tänä hñqu äpmaminqe. Iqueqä yoqe, Lasarusi ique. 21 Iqueqä kjuä iqä imñi, ‘Ämaqä nätmatqä kuapänänä-tänä tqu, ymisänä hituñuä änanjuämäqanqutqe, ämetmä nmqeqä’ kjuä vqanji äpmaminqe. Inä pmetanga, hiveqä iqua äpäpu, iqueä watanqe tewä äpnmiñuwiqä.

22 Qänakndanji Lasarusi iqu äpäkonqanqa, iqueqä quuvqe, Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä iqua ätuma äwäpu, Aprähämä iquä anä äpmuatekuwi. Itanga qänakndanji, ämaqä nätmatqä kuapä-tänä iqu äpäkonqanqa, qu iqueä huiwi qua äptekuwi. 23 Iqueqä quuvqe, ämaqä pizqä iquauqä anä iu äpme, hanä-iqä naqänänä ämakmanminqe. Iqu inä itäqä imdanji, hinuä haqä yätu äqunätä, Aprähämä iqu kiñä yämä, Lasarusi iquä anä äyä pmetanqinyä äquñqqe. 24 Inganji iqu, ‘Iyää apä Aprähämä iquki, nyi tä täu äpmami, täñä-hunqä naqänänä ämetqänä. Si nyinyqä huäqä kunganquti, Lasarusi ique dowati, iqu iqueqä hipa hituñuä hñqu eqä du äyämetä, ñqä tewä täu ptqiyenjiyätñqäuä’ ätukqe.

25 Inä tquanga Aprähämä iqu kimanji, tii ätukqe. ‘Ñqä ymeqä iquki, änä äpmaminjiñqä kjuä indqänä. Si qua bu äpmaminqanji, nätmatqä änguanänä ängmanätqätanqanqa, Lasarusi iqu nätmatqä quvqe ämanminqe. Inñqenqä tänganji, anä täuñi, iqu änguaä pmetanga, si täñä-hunqä naqänänä inä makmanqñqqe. 26 Tiñä-pqe hinuä qunyä. Hesänä nesänä awä iqñi, suä naqänänä iqu äptnä, ämaqä tängisanä hñqu henyñqä pätnqä wiñqanqutqe, änä mapqä yanä. Itanga ämaqä inqisanä hñqu nenyñqä, änä mapqä yänqiyä’ ätukqe.

* **16:18** Matiu 5:31-32, 19:1-12; Makä 10:1-12 † **16:19** Ämaqä inqa äpmaminuwi, gquä ipisqenqä ‘Ii gquä änguanänä, huiziquau ämäwqätäunä’ kjuä indqänminuwi.

²⁷⁻²⁸ I tquanğa, iqu kimanı, ‘Apä, nyi si yatnqä äkiyqä. Lasarusi iqu nqä apiqueqä anä dunqä äwätä, nqä tatqä-guäka paipqä iquauıı, kukıuä tä awä tuätıqä dowati. Iqua-pqe anä nyi äpınenqä täunqä äpäpu, huiwä täñä-hunqä meqä dınqä ätqänä’ ätukqeqä.

²⁹ Ga, Aprähämä iqu, ‘Qu bukä Mosisi iqu äqäkqetä, bukä Goti Hanjuwä Iqueqä hınuä-tqä iqua äqäkuwitä ämenä. Qu kukıuä ii qätä äwiyäpu, qänaknä ipıñqäuä’ ätukqeqä.

³⁰ Iwä iqu tii ätukqe. ‘Apä Aprähämä iquki, iinı änä matimäuqä yänä. Ämaqä ae äpäkonätqä hıqu, ävautä iquau wimeqanğutqe, iqua hınuä äqumbiyi, kıuä äkunmäknäpu, quwqä suqä quvqe ävquatämäupıñqäuä.’

³¹ Inğanı Aprähämä iqu kimanı, ‘Ii tiinı. Iqua Mosisi iqueätä, Goti Hanjuwä Iqueqä hınuä-tqä iquauqätä, kukıui qätä mäwiyqä iqanğpqe, ämaqä ae äpäkonätqä hıqu qua duta ivatuwänğanğa, qu quuvqä maeqiyqä ipıñqäuä’ ätukqeqä” ätukqe.

17

Suqä quvqenqätä, quuvqä heqiyqenqätä, wäunıuä-wiyqenqätänıı

¹ Inğanı Jisasi Iqu Iqueqä wäunıuänqä ämotquaminqä iquauıı, “Ämaqä, qu suqä quvqä du quannä päkmbıñqenqe, nätmätqä huitanä-huitanı wimenqiyä” ätukqe. “Inäqe, ämaqä suqä quvqä iinä äma äpätä ävätqä iqu, hanä-iqä menä. ² Itanğa ii tiinı. Ymeqä täutanä hıqu, ämaqä hıqueuä suqä quvqä imäkqanğqä du hınuä äqunätä, asä iinä imäkätä quannä päkıñanğutqe, ämaqä suqä ipäqiyqä iqueni, hanä-iqä naqänanı äwimenä. Ämaqä hıqua, hikä naqänänä hıqu ämepu, iqueqä hınuä-qo iu guä äkiqiyepu, eqä-huänä bu tnämäupqe, ii hanä-iqä asänänä hmanjqä. Inäqe hanä-iqä ique äwimeniqä iqu, iqueni aanä naqänänä ämäwqätäunqiyä” ätukqe.

³ “He hiqä-hiuä hıqunä-hıqunä anğuanä mimbiyä. Tqä tta-tunğuequ suqä quvqä imäkqanğutqe, sı, iqu iqueqä suqä quvqä imäkqenqä janä imäknätıñqä tutıqe. Iqu kıuä äkunmäknätä, suqä quvqe hämänä ävquatämäuqanğutqe, sı äwqä hanüä imäknätinä, hui äkinyänä. ⁴ Ga hıunı hıqueni, iqu suqä quvqä 7 ikimäkätä, 7 äkimetä, ‘Nyi kıuä ae äkunmäknänä’ ktqanğutqe, sı iqueqä suqä quvqä kuapanänä iinqe, äwqä hanüä imäknätinä, hui kinyätıñqeqä” ätukqe.

⁵ Ämaqä kukıuä awä tuäkiqäpıñqä ändowatkqä iqua, Naqä Iqueni, tii ätukıui. “Si neqä quuvqä heqiyqe, yanänanğıñänä inemäkiyä.”

⁶ Iqu kimanı, “Hiqä quuvqä heqiyqe, guawä piikä isua enqä-panä, wänqä iinä etanğutqe, he zä-yänä tqueni, tiinı anğua tupıñqäuä. ‘Si tqä hukä qäsä äyautnä, eqä-huänä bunqä äwitnä, iqi tqävä’ tquanğpqe, qätä heyänqiyä” ätukqe.

⁷ “Ämaqä hesanı hıqueqä wäunıuä-wiyqä hıqu, wäunıuä duta pıñanğa, iqueqä naqä iqu iqueni, ‘Si maqänä äptnä, quamä äpmetnä, buayä huinyä’ tuäniqiyä? ⁸ Oeyä, iqu iqueni, ‘Si nyinyqä ymisanı näwinyä imäketnä, tqä gquä yappä änyätinä, nmayäqäsiyä. Nyi buayätä, eqätä ganä ganğa, sı qänaki dıñqänänyä’ tuäniqeqä. ⁹ Wäunıuä-wiyqä iqu ätquanğqä-pa iqanğanı, naqä iqu ‘anğuiqä’ tuäniqi, ä matqä yäniqi? Iqu matqä yänä. ¹⁰ Iinä etanğı he-pqe, he nätmätqä eeqänänä Goti Hanjuwä Iqu etätqä-pa imäkäpiyi, ‘Ne ämaqä wäunıuä-wiyqä quvqä-quneyqä. Nätmätqä ne imäkätaqe, neqä Naqä Iqueqä kukıuä dunä imäkätunğueqä’ tıñqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ämaqä wänıimänqä-tänä 10 iquau, anğua iwimäkqenqä

11 Inġanġi Jisasi Iqu Jerusälemänġqä wätñqänä, qua Sämaliyatä, qua Galilisänä, awä iqi qanä äuminġe. 12-13 Iqu anġa-himqä hñque ti timäuqanġa, ämaqä wänymänġqä-tänä 10 hñqua, Jisasi Iqutä äminanä-tpu äpminuwi, kinä näñi ätgeppiyi, Iquenyqä tääqä yänänäqñqä, “Naqä Jisasi Iquki, Si nenyqä huäqä äkunänä” ätukuwi.

14 I tquanġuwänġa, Iqu iquau hiñuä äqunäqe, “He äwäpu, hiqä huiwi hiqäva-imäkqä iquau motquapiyā” ätukqe. Iqu iinġa tquanġqe, qu qätä äwipiyyi, qanä wätqätanġuwänġa, iquauqä huiwi äñguä qe imänġqe. 15 I ipiyitanġi, ämaqä iquautanġa hñqu, iqueqä huiwä iu hiñuä iqänäqe, tääqä yänänäqñqä ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutä, anġi äpkqe. 16 Iqu Jisasi Ique äwimeqe, hipenġi Iqueä yukä-tänġa qua mäñi eätä, Ique “änġuiqä” ätukqe. Ämaqä iqu Sämaliyatanġa ique.

17 I iqanġa, Iqu tii ätukqe. “Ämaqä 10 iqua äñguä ae imänġuwi, huiziqua äñgikä? 18 Iqua anġi äpäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mamäupñqe, hmandanä? Ämaqä yäpaqänġisanġa tqunä imäkqä-qeuä” ätukqe. 19 I ätuäqetanġi, Iqu ämaqä iquenġi, “Si pämä ätqäutnä, qanä uvä. Tqä quuvqä heqiyqe, anġumä äñguä ikimäkqiyā” ätukqe.

Goti Iqunä miqä iqueqä pñeqñä

20 Hea hñquenġi Parisi iqua, Jisasi Ique yatñqä äväpu, “Goti Hanjuwä Iqunä miqe, äknġa timäuniñqäwä?” ätukuwi.

I tquanġuwänġa, Jisasi Iqu kimanġi, “Goti Hanjuwä Iqunä miqe timäuqanġanġi, qokä-apäki, hiñqñä hui atäunġuä eä timäuqanġqe, hiñuä mäquñquä ipnä. 21 Inġi, qu ‘Hiñuä qumbiyä, täqi täsä äpmenä’ ä ‘Nänġi äpmenä’ matqä ipnä. Ii tiinġi. Goti Hanjuwä Iqunä miqe, hesä ae äpmenä” ätukqe.

Ämaqeueqä Ymeqä Ekqä Iqueqä pñeqñä

22 Inġanġi Iqu Iqueqä wäunġänġä ämotquaminġä iquau ätukqe. “Hea qänakndanġi, he hea Ämaqeueqä Ymeqä Ekqä Iqu pmeniqä hñquenyqe, hiñuä qumbñqä kinġa hinyänä. Iinġa etanġi, he hiñuä moquñqä da ipnä. 23 Qu ‘Hiñuä qumbiyä! Iqu näñi äpmenä’ ä, ‘Täqi täsä äpmenä’ hitqanġuwänġanġi, he iquau qänaki mäwivändqä pa iqäpnä.* 24 Iqu äpätnqänġanġi, nyuauä itä, qäukuä haqä yätuta we im-imä äunätñqä-panġi, Iquesa we asä inä hunäniqe. 25 Iinġa etanġi Iqu tänġa-huñqä kuapänä ganä menä. Ämaqä hea tänġa äpmenġuwä iqua, qu Iquenġi tuwä wipñqeçqä” ätukqe.

26 “Ämaqe, Noa iqu pmetanġa imäkminġuwä-panġa iinġi, Ämaqeueqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätnqänġanġi, suqä asiqu timäuniqe.† 27 Noa iqu pmetanġanġi, qu ymisänä änäpu, eqä änäpu, apäkä ämepu, apäkä yanġa änyäpu, iqa wätqätanġuwänġa, Noa iqu yimba yätu äpaqukkqe. Inġanġi eqä huakä naqänänä ätimäutä, qokä-apäkä eeqänänä qui imäkñġuwi. 28 Loti iqu-pqä pmetanġanġi, asä inä ätimäukqe. Inġanġi qu ymisänä änäpu, eqä änäpu, nätmatqä mbqä ipu, mbqänqä imäkäpu, ymisänä vowä ikäpu, anġa ämätäpu iminġuwi. 29 Itanġi, Loti iqu anġa-himqä Sotomä iu ävämeqanġa, inġa qänġanġi, tätä hikätä qäukuä haqä yätutanġi, piyä enqä-panġa äquvepäqe, ämaqä eeqänänä pizqä äpäkkqe. 30 Iinġa etanġi, Ämaqeueqä Ymeqä Ekqä Iqu anġa ätnänä inġisa timäuqanġanġi, asä iinġa timäuniqeçqä” ätukqe.

* 17:23 Matiu 24:23-27 † 17:26 Matiu 24:36-44

³¹ “Hea Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqu anji timäuqanjanj, ämaqä hñqu iqueqä anä atääqä yätu äpmamitatqe, nätmätqä anä yäpä ingisa witanqqenqe, äpäkäwitä mämeqä yäniqe. Itanğa ämaqä hñqu iqueqä wäunüä imä äpmamitatqe, aniqinyqä mäwqä yäniqe. ³² He Loti iqueqä apäkinyqe, kñuä änguänä indqämbu. ³³ Ämaqä hñqu iqueqä häñä-pmeqenqä äwinymitätqe, ga iqueqä quuvqe qui imäknäniqe. İ etanğı, ämaqä hñqu iqueqä häñä-pmeqe ävquatämäütqe, iqueqä quuvqe, qui mimäkñqä yäniqeçä.

³⁴ Nyi he etqä. Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqu heatqanğa äpätqe, ämaqä hñquaqu iquvanä naqä-huinyä witanğiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqu, hñqe itmetä, hñquenji hñuinä qunäniqe. ³⁵⁻³⁶ Itanğa apäkä hiaqu snğumetqä quqowä qäyätqätanğiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqu hui itmetä, huiñji hñuinä qunäniqeçä” ätukqe.

³⁷ I tqanğa, Iqueqä wäunüanğqä ämotquamiñqä iqua qätä äwipiwi, “Naqä İquki, nätmätqä ii äknği timäuniñqäwä?” ätukuwi.

Iqu kimanj, “Nätmatqä äpakonä pizqä witanğqä iunji, yññä quvqä iqua äpäpu, äpputmäupu äñğpñqäüä” ätukqe.

18

Kukñuä ktqä, apäqñqä yatñqä iqa uwqä iinyqä

¹ Iqua Goti Hanjuwä İquenyqä tääqä hea ique-ique tqäpnuwä diñqätä, ‘Goti Hanjuwä Iqu qätä mäneyqä iqiya’ ätäpu, enyqä miqä pa ipnuwä diñqätä, Jisasi Iqu kukñuä ktqä tiññä ätukqe. ² “Anä-himqä hñqueñji, ämaqä kukñuä jänä imäkqä hñqu pmetäniqe. Iqu Goti Hanjuwä İquenyqä zä miqä itä, ämaqä huiunğqä kñuä mindqänğqä-qe. ³ Apäkä apäqñqä hui-pqä, anä-himqä iu pmetäniqe. Hea ique-iqueñji, ii ämaqä iquenyqä äwätä, ‘Ämaqä nyinyqä wiunğqä itäqä iqu, qui inyimäkätñqä itqänä. Yätamäkqä nyiyä’ tuäqisquäniqe. ⁴⁻⁵ Kiñganäñji ämaqä jänä imäkqä iqu, qätä mäwiyyqä da iquäniqe. İñji qänakndanji, iqu kñuä tiññä indqänäniqe. ‘Nyi Goti Hanjuwä İquenyqä zä miqä itmä, ämaqä iquauñqä kñuä mindqänğqä qäyä pmetanğä, apäqñqä täsi, nyi hanä-iqä dapäqisqä-qae, tanğjanji, iyyqä kukñui qätä äwimä. Nyi iñji miqä imqe, ii hea ique-ique ändäqisätä, enyqä nyimäkänqiyä’ kñuä indqänäniqeçä” ätukqe.

⁶ İñqe, tiññä-pqä inä ätukqe. “Ämaqä kukñuä jänä imäkqä quvqä iqueqä kukñui, he qätä wipiwyä. ⁷ Qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqu ‘ñqeçä’ ätkqä iqua, qu İqueqä yätamäkqenğqä tääqä, hea ique-ique, hiunñji ique-ique tätqätanğuwänğjanji, Iqu äpmaka äwäqe, iquauñji, yätamäkqä maqänä mäwqä yäniqätanä? ⁸ Nyi he etqä. Iqu yätamäkqä maqänä väniqe. İñäqe, Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqu äquvepätqänğjanji, ämaqä qua täu äpmeñuwi, quuvqä heqiyätqätanğä qunäniqätanä, quuvqä maeqiyqä itqätanğä qunäniqätanä?” ätukqe.

Kukñuä ktqä, Parisi iquenqätä, mbqä motauqä iquenqätänji

⁹ Ämaqä hñqua, qu hñqunä-hñqunäñji, kñuä tiññä indqänminjuwi. “Nyi ämaqä huizi iqua enqä-panä hmanjqä. Nyi ämaqä änguä-qunjqä. Qu ämaqä quvqä-quaiqä.” Ämaqä iññä iquauñji, Jisasi Iqu kukñuä ktqe, tiññä ätukqe. ¹⁰ “Ämaqä hñquaqu, Goti Hanjuwä İquenyqä tääqä siynqä, İqueqä hiqäva-imäkqä anä yäpä ingisa peniywi. Parisi hñqutä, ämaqä mbqä motauqä hñqutä. ¹¹ Parisi iqu pämä ätqäuge, Goti İquenyqä tääqe, iqueqä-kiuänğqä ti ätukqe. ‘Goti Hanjuwä İquki, nyi ämaqä huiziqua enqä-panä-qunä hmanñji. İññinqe, nyi “änğuiqä” äktqä. Quwä-meqä

iquatä, suqä quvqä imäqkä iquatä, ämaqä hñquauqä apäkitä ikiqä iquatä, mbqä motauqä nñu-pqä enqä-panä-qunä, hmanjqä' tuäniqe. ¹² 'Wikä eeqänänä iquauñi, hiunñi hñquauñi nyi buayä marqänqä imäkätñqe. Nätmatqä eeqänänä nyi ämetñqe, 10 iwäsäutmä, hñqu Si äktapätñqe' tuäniqe.

¹³ Itanğa, ämaqä mbqä motauqä iqu, kiñä nñi ätqäuqe, hiñi qäukuä yätu moqunqä da yäniqe. Iqu iqueqä suqä quvqenqä womba itä, quikuä ptqä äqänätä, tii tuäniqe. 'Goti Hanjuwä Iquki, nyi ämaqä suqä quvqä imäk-qunñi. Si nyinyqä qeqä äkimänänä.' ¹⁴ Nyi tiinä etqä. Ämaqä tqu, anämqä anği äwatäqänğanñi, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqini, aanä qäyunänä-qu hiäniqe. Itanğa ämaqä huiziqu, hmanñi. Quati tiinñi. Ämaqä quwqä yoqe haqeu mamänğanquwä iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu mäñdi kittqiyenqiyä. Inäqe ämaqä iquauqä yoqe mäñdi kittqñğanquwä iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu haqä iqä mamäunqiyä" ätukqe.

Jisasi Iquenqätä, ymeqä wänqä iquauñqätä*

¹⁵ Inğanñi qokä-apäki, ymeqä wänqä iquautä, dänñä iquautä, Jisasi Iquenyqä ätuma äpkuwi. Ii, Jisasi Iqu iquauñi hipa haqeqi wiyätñqänä. Inäqe wäunñänqä ämotquaminqä iqua, hiñuä e äqumbiyi, "Ätuma mapqä pambiyä" ätukuwi. ¹⁶ I tquanğuwänğa, Jisasi Iqu ymeqä iquau ätäqä ätuätumeqe, Iqueqä wäunñänqä ämotquaminqä iquauñi, tii ätukqe. "Iqua änyimapñqä qäyä äppu, 'oeyä' mätquä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqunä miqeunñi, ymeqä täsua enqä-panä isuaueqä. ¹⁷ Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä hñqu, ymeqä täsua enqä-panä eä, Goti Hanjuwä Iqunä miqe mämeqä imitätqe, iqu iunqe, mäwqä yäniqe" ätukqe.

Ämiqä, kuapänänä-tänñä hñqu, Jisasi Iqutä kukñuä äñgiyinqä†

¹⁸ Ämiqä hñqu Jisasi Iquenñi, "Ämotqueqä Ängüänänä Iquki, nyi hänñä hea ique-ique pmeqä mamqe, äänä imäkmqäwä?" ätukqe.

¹⁹ I tquanğa Jisasi Iqu kimanñi, "Si 'Ängüänänä Iqukiyqä' sunqä dnyä? Ämaqä ängüänänñi, Goti Hanjuwä Iqunänjqä" ätukqe. ²⁰ "Kukñuä-suqenqe, si näqñqä eänñä. 'Qokä-apäkä ämanqe, huizitä huiwi yanñä mikiqä panä. Ämaqä pizqä mapäsqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukñuä jänä imäqkä iquenñi, qanğä mätquä panä. Tnaqä-tñuñuauqä yäpä iqi qänaknä iqätñqe" ätukqe.

²¹ Ga ämiqä iqu kimanñi, "Nyi ymeqänğatqä suqä täunñi qänaknä iqa äpätñqe, täñğa täsuwanä" ätukqe.

²² Jisasi Iqu qätä iinñä äwiyäqe, tii ätukqe. "Si nätmatqä hñquenyqä äwa yqänä itqänjinyä. Tqä nätmatqä eeqänänñi, ämaqä hñqua mbqä ipñqä äma äwätñä, mbqä ämetñä, nätmatqä maeqä iquau iwäsäutñä, hmbunä-hmbunä wisñqe. Si iinñä imäkätñi, qäukuä haqä yätunñi nätmatqä ängüänänñi ämatñi. Ii itnitani, Nyi qänaknä nyivändiyä" ätukqe.

²³ Ämiqä iqu iinñä tqanği äwiyäqe, iqueqä nätmatqä kuapänänñi etanğqenqä, äwqä hanñä äwikqe.

²⁴ Inğanñi Jisasi Iqu iinñä äqunäqe, tiinñä ätukqe. "Ämaqä nätmatqä kuapä-tänñä iqua, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iu paquvqe, qeiqinyä manä, yänänäqñqeutä paquvqeqä. ²⁵ Kametqä hñqu, qäkä guä ktäpiqä yänñä hovqä iu wätñqe, iqu yänänäqñqeutänä wänä. Inäqe, ämaqä mbqä

* 18:14 Matiu 19:13-15; Makä 10:13-16 † 18:17 Matiu 19:16-30; Makä 10:17-31

kuapä-tänä iqua, Goti Iqueqä miqeuŋqä paqupŋqä yänänäqŋqe, kametqä iqueqeuŋi ämäwqätäunä” ätukqe.

²⁶ I tqanŋi äwiyäpiyā iqua, “Mbqä kuapä-tänä iqua yänänäqŋqeuta paqupŋqä etanŋutqe, ämaqä qui imäknätqänuwitani, hänä hea ique-ique pmeqe, tqu meniŋiyä?” ätukuwi.

²⁷ Ga Jisasi Iqu kimanj, “Nätmatqä ämaqä iqua änä mimäkcqä iqanŋpqe, Goti Hanjuwä Iqu qäyunä imäkänŋiyä” ätukqe.

²⁸ Inŋanji Pitä iqu, “Qätä nyi. Ne neqä nätmatqä eeqänänji ae ävämetanä, Si äkivändqa äquvepqueqä” ätukqe.

²⁹⁻³⁰ I tqanŋa, Jisasi Iqu kimanj, “Nyi naqä-qakuänänjä etqä. Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunqä indqänäpiyā di, quwqä anä, ymeqä-apäkä, käta-känŋuäkau, kunaqä-kunuŋuau, ävämequwä iqua, qu qua täu yqänä äpmapiyänŋanji, nätmatqä kuapänänjä mapnä. Iinjä ävquatämäupqä diŋqe, hänä mapŋqä di ämäwqätäunä. Itanŋa hea qänakŋänŋanji, hänä hea ique-ique pmeqe mapnuwiqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, äpäkonätŋqä diŋqä anŋi ätukqenŋqä[‡]

³¹ Inŋanji Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä 12 iquau itmeqe, tii ätukqe. “Ne Jerusälemänŋqä wafuŋqueqä. Itanŋa nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä-tqä iqua, Ämaqäeüqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä ätukuwi, eeqänänji ätimäuniqeqä. ³²⁻³³ Inji qu Iqueni, nokuiyqä iquauä hipa iu wipnuwiqä. Inŋanji qu Ique ewiiqä kukŋuä ämitäpu, quvqä imäkäpu, makukuä äwuqutäpu, guä yänä-tänji ämepu, täua ätäväpu, pizqä päkpnuwiqä. I etanŋi hiunji hŋquaqu päwqanŋa, hŋquququeŋi ävauniqeqä” ätukqe. ³⁴ Injä etanŋi wänuänŋqä ämotquaminŋqä iqua, kukŋuä quatinŋe, qu maqŋqä ekuwi. Kukŋuä ii iquauŋqä zä witanŋi, qu iinŋe näŋŋqä anŋguänä miqä iminjuwi.

Jisasi Iqu, hinuä quvqä hŋque anŋguä iwimäkkqenŋqä[‡]

³⁵ Jisasi Iqu, anä-himqä Jeriko timäutŋqä wätqätanŋa, ämaqä hinuä quvqä hŋqu, hänaqä manä iqi mbqänŋqä yatŋqä iqämanŋinŋe. ³⁶ Iqu ämaqä yukä äkakäqäqä pŋanŋä qätä äwiyäqe, yatŋqä ävätä, “He squä imäkätqänäüä?” ätukqe.

³⁷ Qu kimanj, “Jisasi Nasäretqätanä Iqu äquvepŋiyä” ätukuwi.

³⁸ Iwä, ämaqä hinuä quvqä iqu tääqä yänänäqŋqä, “Jisasi Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si nyinyqä huäqä äkunänä” ätukqe.

³⁹ I tqanŋi äwipiŋi, ämaqä qanä hinuiqä äppiyä iqua, “Si manä matqä panä!” ätukuwi.

Qu ii qäyä ätqanŋä, iqu manä yänänäqŋqä, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si nyinyqä huäqä äkunänä” ätukqe.

⁴⁰⁻⁴¹ Inŋanji Jisasi Iqu äpminŋe, kinjä nämä ätqäutä, “Ämaqä ique ätuma bpiyā” ätukqe. Ämaqä hinuä piŋqä iqu, Iqu-tänä qäqiqi pŋanŋa, “Nyi äänä ikimäkmqä kinŋiyä?” ätukqe.

I tqanŋa iqu kimanj, “Naqä Iquki, ŋqä hinui anŋguä qänmqä änyinŋiyä” ätukqe.

⁴² I tqanŋa Jisasi Iqu kimanj, “Tqä hinui anŋguä qändŋqinyä. Tqä quvqä heqiyqe, anŋguä ikimäkcqiyä” ätukqe.

⁴³ Inji maqänänji, iqueqä hinui anŋguä äqänŋqe. Inŋanji iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäutä, Jisasi Ique qänaki äwivändqa äukqe.

Qokä-apäkä hinuä iinjä äqumbiyi, qu eeqänä Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä ämamäukuwi.

19

Jisasi Iquenqätä, Säkiyasi iquenqätä

¹ Inğanj Jisasi Iqu anä-himqä Jeriko iu yäpä ingisa äwäqe, jänänä hngisanqä wätñqä äwiñgqe. ² Iqinjä ämaqä hñqu äpmamingqe. Iqueqä yoqe, Säkiyasi ique. Iqu ämaqä mbqä motauqä iutanjä iquauqä ämiqä eä, mbqä kuapä-tänjä-que. ³⁻⁴ Iqu Jisasi Ique hinuä qunätñqä winyätanqgä-qe, qokä-apäkä kuapanä etanquwinqä, ämaqä wänqäpu eä, Jisasi Iquenj hinuä änä mäqunqä itä, hinuiqä tnänjä äwiqe, hänaqä Jisasi Iqu pätnqä iqanqgeu zä-eaqä haqeu äpäkekqe.

⁵ Inğanj Jisasi Iqu, Säkiyasi iqu zä haqä yätu pmetanqgä-tänjä iqi ätimäuge, hinuä haqä yätu äqunäqe, iquenj, "Säkiyasi iquki, si maqänä kapu. Täñganj Nyi saqä anä iu pmamqeqä" ätukqe.

⁶ Inğanj Säkiyasi iqu maqänä äkapäqe, aquvänä itä, Jisasi Iquenj, iqueqä anä dunqä ätuma äukqe. ⁷ Ämaqe, hinuä iinjä äqumbiyi, qu eeqänä Jisasi Iquenqä äkasuwi, tiinjä ätkuwi. "Iqu ämaqä suqä quvqä imäkkä iqueqä anä du pmetñqä, sunqä uwqiyä?"

⁸ Iquau anä du äpmayitanj, Säkiyasi iqu pämä ätqäuge, "Naqä Iquki, qätä nyi. Nqä nätmätqä eeqänäñj, hñquaqu iwäsämi, hñqu, ämaqä nätmätqä maeqä iquau wimqänä. Itanğa nätmätqä huizi, ämaqeu quanğä ätuätmä ämotautñqe, nyi hñquaqui-hñquaquinj iwäsäutmä, anğumä wimqänä" ätukqe.

⁹ Jisasi Iqu kimanj, "Ämaqä tqu-pqe, iqu Aprähämä iqueqä ymeqeqä ämanätqueqetanj, täñganj Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä anä täu äpmeñuwä iquauñj, anğu ae itmeqiyä. ¹⁰ Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, ämaqä qui ae imäknquwä iquau qävqä itä, anğumä itmetñqä äpkqeqä" ätukqe.

Kukñuä ktqä, ämaqä naqä hñqu wäunüä-wiyqä 10 iquau mbqä äwikqenqä*

¹¹ Inğanj qokä-apäkä, qu qätä iinjä äwipu pmetanquwänğa, Jisasi Iqu Jerusälemä timäutñqä qäqiqi ti etanği, ga qu, "Goti Hanjuwä Iqunä miqe, ätnänjä iqi maqänä timäutñqeqä" kñuä indqänätqätanquwinqä, kukñuä ktqä tii ätukqe.

¹² "Ämaqä naqä hñqu, qu ique ämaqä miqänqä teqanğä, ga iqu anği äpätä, iqueqä qua iunä miniqä dinqä, kinä nänmqä ganä wätñqä imäknäniqe. ¹³ Inj iqu äwätñqä itäqänğanj, iqueqä wäunüä-wiyqä 10 iquau tääqä ätuätumeqe, mbqä-hikä naqä qu 'minaqä'[†] ätmñuwi, hñqunä-hñqunä ävätä, tiinjä tuäniqe. 'He mbqä tä ämepu, nyi anğu äquvepmqänğanqä wäunüä mipiyä' tuäniqe.

¹⁴ Iinjä etanği ämaqä iqueqä anä-tänjä qäqiqisanjä iquauqä äwqe, iquenyqä quvqä winyäniqe. Iutanj, iqu ae äwqanğanj, qu ämaqä hñquau, 'Ne ämaqä iqu ämineyätñqä dinqe, mänenqä iqiya,' tupnuwä dinqä dowatpnuwi.

¹⁵ Iinjä qäyä itanquwä-qe, iqu iquau miqänqä heniqe. Itanğa qänakndanj iqu anğu äpäqe, tiinjä tuäniqe. 'Ämaqä nyaqä wäunüä imäkpñqä mbqä äwikqä iquauñj, tääqä tupu. Nyi mbqä äwikqe, haqeqinj äänä imäsäumequwäti, nyi hinuä qunmqänänjä' tuäniqe.

* **19:10** Matiu 25:14-30 † **19:13** Ämaqä hñqu wäunüä qanüä hñquaqui-hñque itäqetanj, mina hñqunä menä.

16 Ämaqa hñuqä äpätqä iqu, 'Ämiqä iquki, si mbqä mina hñqunä ändapkñi, haqeqñi mina 10 inä imäsäumeqeqä' tuäniqe.

17 I tquaŋga, ämiqä iqu, 'Täukue! Si nyaqä wäunüä-nyiyqä äŋgüänäñukiyi. Si nätmatqä wäŋqä täpiñi äŋgüänäñä ämitqäñiqe, nyi yoqä naqä, anä-himqä 10 hñquau misñqä ktapmçänä' tuäniqe.

18 Itanğa wäunüä-wiyqä huiziqu äpäqe, 'Ämiqä iquki, mbqä mina si ändapkñi, haqeqñi mina 5 inä imäsäumeqeqä' tuäniqe.

19 I tquaŋga, ämiqä iqu kimañi, 'Si anä-himqä 5 hñquauñi ämisñqeqä' tuäniqe.

20 Itanğa wäunüä-wiyqä huiziqu äyapäqe, 'Ämiqä iquki, tqä mbqä täqi äwi. Nyi yutäwqä huäqä äutätmä, imä zä ekqe. 21 Ii tiñji. Si ämaqa qeiqinyä mimäkqukiyi. Ämaqa nätmatqä pñqä epqe, ämequkiyi. Ämaqa buayä vowä ämäuepqe, äptqukiyi. Iutañi, nyi sinyqä zä nyinğanji, imä zä ekqeqä' tuäniqe.

22 I tquaŋga, ämiqä iqu kimañi, 'Si wäunüä-nyiyqä quvqä iqukiyi. Si "Qeiqi mimäkqukiyqä" ändñi, täŋgañi nyi si-pqe qeiqinyä mikimäkqä ymä. 23 "Nyi ämaqa qeiqi mimäkqä-qunä, nätmatqä pñqä epqe meqä-qunä, buayä vowä ämäuepqe ptqä-qunä" näññqä iññä enä etanğutqe, nyaqä mbqe, ämaqa ämiqä huiziquau mäwqe, sunqä ikñäwä? Si iññä imäkqä-säpi, nyi anğu äpmqe, mbqä haqeqñi qäsä meqämiñgä' tuäniqe.

24 I ätuäqetañi, ämiqä iqu qokä-apäkä qäqiqi tqäutaŋguwä iunji, 'He mbqä mina iqueqä hipa iuta ämotauptu, ämaqa mbqä 10-tänä ique wipiyä' tuäniqe.

25 Ga qu kimañi, 'Ämiqä iquki, iqu mbqä mina 10 ae ämenä' tupnuwi.

26 Iwä iqu kimañi, 'Nyi he etqä. Ämaqa nätmatqä-tänä eeqänänä iquauñi, nyi hui inä wimniqe. I etaŋgi, ämaqa nätmatqä maeqä eä, wäŋqäpu ämeñuwä iquauñi, nyi anği ämotaumçänä' tuäniqe. 27 'I etaŋgi, nyinğä himä-wiuñqä ipu, "Ämaqa tqe ne ämineyätñqä dinqe mäneñqä iqiya" ätukuwä iquauñi, täqinyqä ätuma äpäpu, nyaqä hñuä täqi pizqä päkpiyä' tuäniqeqä" ätukqe.

28 Inğani Jisasi Iqu kukñuä ktqä iññä qäpu ätuäqe, Jerusälemänğä wätñqä pämä ätqäuwe, qañä äukqe.

Jisasi Iqu, Jerusälemä yäpä inğisa, yoqä naqä qoñqä-qu eñqä-pa äpekqenqä

29 Inğani Jisasi Iqu anä-himqä Betäpake iutä, Betani iutä timäutñqä äukqe. Iqu qoqoñä, qu 'Olipä' ätämiñuwä inğisa ätimäuwe, Iqueqä wäunüänğä ämotquamiñqä hñquaqi ändowatätä tiññä ätukqe. 30 "Qe anä-himqä näjinyqä winyqä. Qe yäpä inğisa äwäsiyänğani, donği hikñä hñque guä äkiqiyequwä qunyinyä. Donği iqueñi, ämaqa hñqu haqeqi mäpmeqä imiñqä iquvi. Guä ewesinyä, täqinyqä ätuma binyä.

31 I iqanğiyänğani, ämaqa hñqu, 'Qe donği gue, sunqä hiweqinyqä' qesqanğutqe, qe kimañi, 'Naqä Iqueqä wäunüä-täñiqä' tquinyqä" ätukqe.

32 Ämaqa, Iqu ändowatkqä iquaqu äwiyi, nätmatqä eeqänänä, Iqu ätukqä-pa iññä witaŋgi äqunğiyi. 33 Iquaqu äwiyi, guä eweqanğiyänğa, donği iqueqä kawäkiqua iquauñi, "Qe yaqueqä gue, sunqä hiweqinyqä?" ätukuwi.

34 Iquaqu kimañi, "Naqä Iqueqä wäunüä-täñiqä" ätukiyi.

³⁵ Inġani, iquaqu donġi, Jisasi Iquenyqä ätuma äpiyi, gquä äquvätäsinyä, donġi iqueä haqeqi eiyi, Jisasi Iqu haqeqi pmetnqä yätamäkqä äwikiyi. ³⁶ I qäpu etanġa, Iqu donġi iqueä haqeqä äpmeqe äwqanġa, hñqua quwqä gque äquvätäpu, hänaqä iqi ekuwi. ³⁷ Hänaqä qoqonä Olipä-tänä iuñi ävquatämäutä, hänaqä mänġi nyeäqätanġe, ququawä iqi ätimäukqe. Iqini Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä kuapänänä iqua, Iqu wäunjuä ämaqä änä mimäkqänänä di imäkqanġi äqunminjuwinqä kñuä indqämbiyi, aquvänä ipu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäupu, tääqä yänänäqñqä tii ätukuwi.

³⁸ “Ämiqä Naqä, Goti Hanjuwä Iqueä yoqeu äpqäqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqu äñguä minä. Äwqä hanjuä iinqe, qäukuä haqä yätuta pänä. Itanġa Goti Hanjuwä haqä naqä yämä äpmeñqä Iqu, yoqe naqänänä äqonänä” ätukuwi. S

³⁹ I iqanġä äqumbiyi, Parisi, ämaqä kuapänänä iinjitä anä äpmaminjuwä hñqua, qu Jisasi Iqueni, “Näqñqä-vqä Iquki, Si Tqä wäunjuänqä ämotquetqänä iquauñi, ‘Iñi mimäkqä pambiyä’ tuvä” ätukuwi.

⁴⁰ Iqu kimanġi, “Nyi he etqänä. Iqua manġa matqä iqanġppqe, hiki manġa tññqäuä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Jerusälemä iunqä kñuä äqäkqenqä

⁴¹ Iqu anä-himqä Jerusälemä-tänä qäqiqi ätimäuqe, anä-himqä iqueni hiñuä äqunätä, kñuä äqäkqe. ⁴² Kñuä äqiyätä, tiinä ätukqe. “Anä-himqä Jerusälemä iquki, si tanġani nätmätqä äwqä qeigi ikimäkqä dinqe, näqñqä hisnqä änyinġiyä. Iinä etanġi nätmätqä iinji, zä witanġqe, si hiñuä mäqunquä itqäninyä. ⁴³ Iñi hea qänakndanġi, tqä mäkä-hunqä iqua äpäpu, qua pñqä äkqumuätäpu, qäuiqä kktäupnuwi. ⁴⁴ Qu äkqäyäpnasäpu, tqä ymeqä täknä yäpä inġisa äpmeñuwä iquauñi, qui imäkpnuwi. Itanġa tqä hikä hui, huizi iqueqä haqä yänñi, mäwiqä yäniqe. Si Goti Hanjuwä Iqu äkimeqäqenqä maqñqä etanġnä hanä-iqe, ii kimenqiyä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, mbqä wäunjuä imäkminjuwä iquau huätä äpäsawqatkqenqä**

⁴⁵ Itanġa Iqu hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä inġisa äpaquväqe, ämaqä nätmätqä mbqänqä imäkätqätanġuwä iquauñi, huätä päšawqätätñqä ipäqiyätä tii ätukqe. ⁴⁶ “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuñi, tiinä äqänänä. ‘Nqä anġi, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tññqä mätnätätñqe qä.’† Iinä etanġä-qe, he quwä-meqä iquauqä anä zä pmeqä enqä-panä imäkätqänäuä” ätukqe.

⁴⁷ Inġani Iqu hiunji ique-ique, Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anä iu, qokä-apäkä iquau näqñqä äwiminqe. Iinä etanġi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, qokä-apäkä iu miqä hñquatä, Ique pizqä päkpnqä hänaqenqä qävqä iminjuwi. ⁴⁸ Qävqä ipiyä-qe, qokä-apäkä eeqänänä iqua, Ique qätä tänä äwipu pmetanġä, hänaqe änä mämoqumueqä ikuwi.

20

*Jisasi Ique, “Yoqä naqe, äñgisa ämenjäwä?” ätukuwinqä**

S 19:38 Apqä Bukä 118:26 * 19:44 Matiu 21:12-13; Makä 11:15-17; Jonä 2:13-17 † 19:46 Asayä 56:7; Järämäi 7:11 * 20: Matiu 21:23-27; Makä 11:27-33

1-2 Hiunji hñqueni Jisasi Iqu, qokä-apäkä iquau hiqäva-imäkkä anä iunji näcñqä ävatä, kukñuä we-hunqä-tänjñqä awä tuätqätanga, hiqäva-imäkkä naqä iquata, kukñuä-suqenqä näcñqä iquata, ämaqä naqä iquata, Ique äwimapiyi, “Ne natiyä. Wäunuä Si imäkätqänjñqe, yoqä naqä ängisa ämenäwä? ‘Si ii imäktñqe’ tqu äktkqäwä?” ätukuwi.

3 Qu yatñqä ii vqanquwängga, Iqu kimañi, “Nyi-pqe, he kima dññqä, yatñqä inä emqe. 4 Jonä asñä-qäyqä iqu wäunuä imäkmññqe, yoqä naqe, qäukuä haqä yätuta ämakqäta, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?” ätukqe.

5 Iqu kima ii tquanqa, iqua, “Ne ‘Qäukuä haqä yätutanjñqä’ tquanquate, Iqu tiinjä natänqiyä. ‘He iquenyä quuvqä maeqiyqe, suñqä itqänjuwäwä?’ 6 Itanga ne, ‘Ämaqä iquautanjñqä’ tquanquate, ämaqä eeqänänjä iqua, ‘Jonä iqu hiñuä-tqä-queqä’ näcñqä yänänäcññqä ämapiyitani, hikä napäkññqäuä” ätñguwi. 7 E ätmbyitani, Jisasi Iqueni, “Ne maqñqe. Iqu ängisa ämakqätiyä?” ätukuwi.

8 I tquanquwängga, Jisasi Iqu kimañi, “Nyi-pqe inänji. Nyi yoqä naqä-tänj ämä, wäunuä e imäkätññqe, he awä maetqä ymqänä” ätukqe.

Kukñuä ktqä, wainqä wäunuä miqä quvqä iquauñqä†

9 Jisasi Iqu ämaqä naqä iquau e ätuäqe, qokä-apäkä iquau kukñuä ktqä tqe ätukqe. “Ämaqä wäunuä itä, guä-wainqä vovä ikqä hñqu, kinj ä nämqä näweqä wätñqä, iqueqä wäunji, ämaqä hñquau mbqä meqä imäkäpu, hui ique wipnuwängqä, yakuä äwimä wäniqe. 10 Qänakññganji zä-häukuä mmqä iqanñi, wäunuä kaniqu, iqueqä wäunuä-wiyqä hñque, wäunuä miqä iqua, guä-wainqä häukuä hui iwäsäupu wipñqä, dowatäniqe. Wäunuä-wiyqä iqu äwimeqanñi, äpäsäpu, nätmätqä maeqä hiñginäwa dowatpnuwi. 11 E imäkqanquwängga, wäunuä kaniqu, iqueqä wäunuä-wiyqä huizi hñque, iquauñqä inä dowatäniqe. Iqua iquenä-pqe quvqä itquepu, äpäsäpu, hiñginäwa dowatpnuwi. 12 Itanga qänakñi, hñque inä dowatqanga, iqu wäunuä miqä iquau äwimeqanña, qu ique ptqä äpäsäpu, ququawä mäñgisa matnämaupnuwiqä” ätukqe.

13 “I iqanqä äqunäqe, wäunuä kaniqu, ‘Nyi äänä imäkmqäwä?’ knuä vqanqa, ‘Nqä ymeqä qokä, kiinj änyinätñqä ique dowatmqänä. Qu iqueuä kukñui, qätä wipñqäpiyä?’ tnäniqe. 14 Inäqe, ymeqä iqu äpñqanñi, wäunuä miqä iqua hiñuä äqumbiyi, tii tmbnuwi. ‘Wäunuä kaniqueqä ymeqä iqu äpñiyä. Kaniqu äpäkonqanñi, nätmätqä eeqänänji, tätqu-qäqu meniqe. Iñññqe ne ique pizqä äpäsätanä, wäunji neqä nemänätñqe. 15 Qu e ätmbyi, iqueni wäunuä yäpaqä mäñgisa ämatnämaupu, pizqä päkpnuwiqä. Inñññi wäunuä kaniqu, iquauñi äänä imäkaniqäwä? 16 Iqu äpäqe, ämaqä iquauñi, pizqä äpäsätä, wäunji, ämaqä hñqua-mända väniqeqä” ätukqe.

Itanga ämaqe, qu iinj äwipiyyi, “Nätmatqä iinj, matimäucqä yäniqeqä. Oeyä” ätukuwi.

17 Kimañi e tquanquwängga, Jisasi Iqu hiñuä yqänä äqunä, tiinj ätukqe. “He ‘oeyqä’ ätquwi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä täu äqänänñqe, qakui äkikä?”

‘Ämaqä anä imäkkä iqua, “Hikä quvqe” ätäpu, huätä ämatnämaupu, hikä iqu anä quea enqä-panä, anä yänänäcññqä imäkkä-queqä’ ätä äqänänä.‡

18 Qokä-apäki, hikä iqueqä haqeqi päkmbqe, qui imäkmbññqäuä. Hikä iqu haqä yätqä äwämätätqe, äpäqe, ämaqä pizqä päsanqiyä” ätukqe.

19 I tquanga, kuknjuä-suqenqä näqñqä iquatä, hiqäva-imäkcqä naqä iquatä, iñjä äwipiyyi, kuknjuä ktqe, iquauqä-quwänqä äya uwqanqi näqñqä ekuwi. Inqanji, qu Ique a maqänä kiqätanä-tpu ipiyä-qe, ämaqä huizi-pqä iquauñqä kñuä kuapanä indqänäpu, zä ipu, hinjuinä äqunquwi.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqenqäš

20-21 Inqanji, kuknjuä-suqenqä näqñqä iquatä, hiqäva-imäkcqä naqä iquatä, Jisasi Iqueä kukñui quwä mapñqä diñqä, hinjuä änguanä äqumbu äpmamiñuwi. Inqanji Ique yamwiqä ävapu, ämaqä naqä Romätanjä iqueä hipa iqi wipnuwä diñqä, iqua ämaqä tämaqä ipñqä hñquau ändowatkuwi. Tämaqä äukuwä iqua, qanqi, naqä-qakuä enqä-pa imäkäpu, yatñqä tiñjä äwikuwi. "Näqñqä-vqä Iquki, ne näqñqä ae ämequnä. Si kukñui, jänänjinä ätätnä, qokä-apäkiu naqä-qakuinä ämotquetqäninyä. Itanja iquau ämotquetñanqanji, Si iquauqä yqenqä kñuä mindqänqä itnä, kuknjuä naqä-qakuinä ätätnä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqenqä ämotquetqäninyä. 22 I etanqi Si kñuä äänä kiyqiyä? Mbqä takisi, Romätanjä iquauqä ämaqä naqä Sisa iquenji, ävquatunquätanä, mäwqä iquatunquätanä?" ätukuwi.

23-24 Iqu, qu kuknjuä qanqä imäkäpu tquanguwinqä näqñqä ae eäqe, kimañi, "He mbqä äma äpäpu, mändquapu. Mbqä iunji, ktqetanä, yoqetanä, tqueqäwä?" ätukqe.

Qu kimañi, "Sisa Romätanjä iqueqeqä" ätukuwi.

25 Ga, Iqu kimañi, "Nätmatqä Sisa iqueqä etanqutqe, ii ique wipñqe. Inji, nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä etanqutqe, Ique wipñqeqä" ätukqe.

26 Inji, Iqu qokä-apäkä itä anä pmetanquwänqanji, ämaqä naqä iqua, Ique kuknjuä mitñqä diñqe, kukñui quwä mämeqä imiñuwi. Iqu kuknjuä kimañi änguanänjä dinä tquanqi äwipiyyi, iqua yäunjuä ipu, kuknjuä hui matqä ipu, qanyä äpmakuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua anqumä vauqenqä ätukqe*

27 Qänakndanji, ämaqä Satyusi hñqua, Jisasi Iquenyqä äpkuwi. Satyusi iqua, "Ämaqä ae äpäkombqä iqua, anqumä mäwauqä ipñqäuä" tqä-qaue.

28 Iqua äppiyyi, Jisasi Iquenji, "Ämotqueqä Iquki, Mosisi iqu bukä iunji, Israitqä iqunenyqä tiñjä ätäta äqäkqe.

'Ämaqä hñqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqe, iquenyqä tñänqe, känguequ apäñqä ämetä, ymeqä hemenqiyä,'† ätäta äqäkqeqä" ätukuwi.

29 "Itanja hinjuiqänänji, ämaqä 7 hñguiqua äpmamiñuwi. Itanja inguiquautanji, kätequ apäkä ämeqe, ymeqä meämeqänqä äpäkonqge.

30 Itanja apäñqä iñji, känguequ ämeqe, iqu-pqä äpäkonqge. 31 Itanja, käunqwa huiziqu apäñqä asä iñji ämeqe, iqu-pqä inä äpäkonqge. Ii tiñji. Eeqänänjä inguiqua, apäkä iñji ämapiyyi, qu ymeqä meämeqänqä äpäkonquwi. 32 Qänakndanji apäkä ii, inä äpäkonqge. 33 Inji, ämaqä äpäkombqä iqua anqumä ävauqanquwänqanji, apäkä ämaqä inguiqua eeqä ämamiñuwä täsi, tqueqä heäniqäwä?" ätukuwi.

34 Iqu kimañi, "Qokä-apäkä ämanätqänjuwi, ii täñganji. 35 Itanqi qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqu iquauñqe, 'Qu anqi ävaupu, Nyitä anä pmeñqä qäyunänjä iquaiqä' täniqä iqua, qu inqanji mämanqä ipnuwi.

36 Goti Hanjuwä Iqu qunji anqumä ae ävauqumuatätqä-qaue, Iqueqä ymeqä

eäpийitani, enätqä iqua enqä-panä eäpu, angi mäpäkonqä da ipnuwiqä” ätukqe.

³⁷ “Inäqe, ämaqä ae äpäkombqä iqua, qua äptepqä duta angi ävaupnuwä dinqe, Mosisi iqu-pqä ae ämänätquakqe. Tiinji. Iqu kuknuä, zä wänqä tä äsäminqenqä, bukiu äqiyätäqanjanj, tiinjä äqäkqe. *‘Naqä Iqu, Aprähama iqueqätä, Aisakä iqueqätä, Jekopä iqueqätä, iquauqä Goti Hanjuwä Iqueqä.’*” ³⁸ Itanji Goti Hanjuwä Iqu ämaqä pizqä iquauqä ma, hänä äpmenjuwä iquauqä-quvi. Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqinj, qokä-apäkä eeqänänji, awäka iinjä iquatä qäsänji, hänä äpmenäuä” ätukqe.

³⁹⁻⁴⁰ I tquanqa, qu Iqueqä kimaninjä zä ipu, yatnqä hnqu inä mavqä ikuwi. Iutani, kuknuä-suqenqä näqnqä hnqua, “Ämotqueqä Iquki, Si kuknui, änguanänjä ätunyä” ätukuwi.

Kraisi Iqu, tqueqä ymeqäwä?S

⁴¹ Inganji Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä, Kraisi ne ämineyätnqä Goti Hanjuwä Iqu Ique atänuä ikqä Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqe,’ näqnqä äänä epu tätqänäuä?” ⁴²⁻⁴³ I etanqä-qe, apqä bukä iunji, Dewiti iqu tiinjä ätkqe qä äqänänä.

‘Naqä Hanjuwä Iqu, nqä Naqä Ique tii ätukqe qä, “Nyi Tqä himä-wiunqä iquauji, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqänqanqe, Si Nyaqä hipa ämuangisa pmatnqinyä” ätkqe qä’ äqänä.*

⁴⁴ Inji änäängä? Kraisi Iquenyqe, Dewiti iqu ‘Nqä Naqä Iqueqä’ ätqeuä. Inji ämaqä, Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqe,’ änäängä tätqänäuä?” ätukqe.

Wopqä ipu, kuknuinä tqä-quauqä, wa wipiyä†

⁴⁵ Itanqa qokä-apäkä iqua qätä yqänä pänätanquwänqa, Iqu Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iquauji, tiinjä ätukqe. ⁴⁶ “Kuknuä-suqenqä näqnqä iquauqä suqä quvqenqe, wa wipiyä. Qu suqä tquauqä, kiinjä äwinyänä. Gquä quäuqä ipmbu qanä upnqäuä. Ququawä aquväqnqeuji, ämaqä iquauji, ‘hiunjinqanqä’ tupnqäuä. Anä aquväqnqeuji, anä ängua iqinyä pmapnqäuä. Ymisänjä naqä imäkqänqanä-pqe, anä ängua iqinyä pmapnqäuä. ⁴⁷ Inji qu apäqnqä iuauji, qanqä ätuäpu, quwqä anji quwä mapnqäuä. Qu tääqä quäuqä ätäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quanqä tquäpnqäuä. Iqu suqä quvqä iwäsäuniqänqanji, ämaqä iinjä iqua, quwqä hanä-iqe, ämaqä huizi iquauqe, ämäwqätäuniquqä” ätukqe.

21

*Apäqnqä nätmätqä maeqä hui, mbqä ätnämäukqenqä**

¹ Inganji Jisasi Iqu hinuä ämoqunäqe, ämaqä mbqä kuapä-tänjä iqua äpäpu, mbqä pnqä-wiqä ipnjä iu mbqä tnämäuqanqä äqungqe. ² Inganji apäqnqä mbqä maeqä hui, mbqä wänqä hnjuauqnä tnämäuqanqä äqungqe. ³ E äqunäqe, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuä etqä. Apäqnqä mbqä maeqä ii mbqä ätnämäuqe, qokä-apäkä eeqänänji, ämäwqätäuqi. ⁴ Ämaqä eeqänänjä iqua, quwqä mbqä kuapä iutani, wänqä hmbu ätnämäuqä. I etanji ii äwa itä, ‘buayä mbqä injmqä’ tä ämenqe, ätnämäuqiyä” ätukqe.

Hanjä-iqä hea yäpakänqa timäuniqenqä†

† 20:37 Anqumä Itmakqä 3:6 S 20:39-40 Matiu 22:41-46; Makä 12:35-37 * 20:42-43 Apqä Bukä 110:1 † 20:44 Matiu 23:1-7; Makä 12:38-40 * 21: Makä 12:41-44 † 21:4 Matiu 24:1-51; Makä 13:1-37

⁵ Inġaṅġi āmaqa hġqua, hiqāva-imākqā anā iunqā kuknuā tii ātmiṅuwi. “Āmaqa anā āmātkuwā iqua, qu hikā āṅġuānānġitā, nātmatqā āmaqe Goti Hanjuwā Ique āwimiṅuwitā āmepu, anā tā āṅġuānānā āmātkuwiqā” ātmiṅuwi.

⁶ I tqanġā āwiyāqe, Jisasi Iqu tii ātukqe. “Nātmatqā he hiṅuā āġunānuwā tā, qānakndaṅġi hikā hġqu, huizi iqueuā haqā yāṅġi māwiqā yāniqeqā. Qu eeqānāṅġi āmisqiyāpu, qua māṅġi tnāmāupnuwiqā” ātukqe.

⁷ Iqu e tquanġaṅġi, qu yatṅqā āvāpu, “Nāqṅqā-vqā Iquki, nātmatqā ii, hea ākṅġa timāuniqāwā? Hiqṅqā āsque ganā timāuqanġuti qunanġiṅuwā?” ātukuwi.

⁸ Iwā, Iqu kimaṅġi, “Qu quanġā etāpu, hiqā kṅuā indqāṅġā qui emākqāṅġe, he mimbiyā. Ii tiinġā. Āmaqa kuapanā hġqunā-hġqunā āpāpu, Nyaqā yoqe etāpu, ‘Nyi āmaqa qāqunġqā’ hitpnuwiqā. Mā, ‘Hea qāqiqinġā’ hitpnuwiqā. I etanġi he iquauṅġi, qānaknā māwivāndqā iqāpṅqā. ⁹ Itanġa he, ‘Āmaqa qua huitanā-huitanā iutanġi mākā āunġāuā’ ā ‘Āmaqe, quwqā āmiqā iquau huātā dowatṅqā mākā itqānāuā’ tqanġā qātā āwiyāpiyanġaṅġi, he zā ipu, yāunġuā-yāunġuā miqā pa iqāpṅqā. Nātmatqā tā ganā timāuniqā-qe, hea yāpaki maqānā matimāuqā yāniqeqā” ātukqe.

¹⁰ I ātuāqetanġi, tiinġā ātukqe. “Āmaqa hġqua, āmaqa huiziqatā mākā humbṅqā ipāqāpnuwi. Itanġa qua naqā iu miqā hġqueqā āmaqe, huizi iqueqā iquatā mākā humbṅqā ipāqāpnuwi. ¹¹ Qua huiṅġi, ekā itā, yāunġuā-yāunġuā naqānānā timāuniqe. Hġqāqinġi, buayā dā naqānānā timāuniqe. Hġqāqinġi, tānā-yaqā naqānānā timāuniqe. Itanġa qākuā yātutanġi, hiqṅqā naqānānā ātimāutā, he zā emākāniqeqā.

¹² I etanġi nātmatqā iinġi ānyā etanġaṅġi, qu ā ekiqātāpu, quwqā emākpnuiwi.[‡] Qu Nyaqā yoqā māndi ākittqāpṅqā diṅqā indqāmbu, anā aquvāqṅqā iunġi, kuknuā ātāpu guā hikiqiyāupnuwiqā. Itanġa etma āwāpu, āmaqa naqā huitanā-huitanā iquauqā hiṅuā iqi hekitqātepnuwi.

¹³ Nātmatqā iinġi emeqanġutqānġaṅġi, ii hiqā kuknuā āṅġuā we-hunqā-tānġi awā tpuwānqā-ganġi. ¹⁴ Iinġā emākqanġuwānġa, he kuknuā kima tupnuwā diṅqe, kjuā ganā mindqāṅqā pa iqāpnā. ¹⁵ Nyi kuknuitā, nāqṅqetā, Nqā-nāuā hitapmniqe. Ga āmaqa qui emākātqānuwā eeqānāṅġi, qu huātā āmaemāupu māndi maekittqiyqā ipnuwiqā” ātukqe.

¹⁶ “Hiqā hinaqā-hinuṅuātā, hita-hiṅġukatā, itanġa nāueqā iquatā, qu hiqā mākā-hunqā iquauā hipa du hewipnuwi. Ga qu hesanā hġquau pizqā pākpnuwi. ¹⁷ He Nyaqā yoqā-tānġuenā etanġā, āmaqa eeqānāṅġi āwqā quwqā emākpnuiwi. ¹⁸ Ināqe heyaqā nyuānā iunġi, dā hui qui nāweqā mimākṅqā yāniqe. ¹⁹ Inġaṅġi he yānānāqṅqā āpmamipqe, he hānā āṅġuānā pmepnuwiqā” ātukqe.

²⁰ I ātuāqetanġi tiinġā-pqā inā ātukqe. “Jerusālemāṅġi, mākā-iqā iqua āpāpu, qāuiqā ktāuqanġā hiṅuā qumbiyānġaṅġi, he nāqṅqā tiinġā hipnuwi. ‘Anā-himqe qui imākṅqā hea, qāqiqinġā’ kjuā heyquānā. ²¹ Inġaṅġi qokā-apākā qua Jutiya iu āpmeṅuwā iqua, ze, qoqonā yātunqā hipnuwi. Qokā-apākā anā-himqā Jerusālemā iu āpmeṅuwā iqua, anā-himqā iunġi āvāma, huiunqā upnuwi. Itanġa āmaqa Jerusālemā iu yāpaqānġisa āpmeṅuwā iqua, yāpānġisa māpaquvqā ipnuwi. ²² Hea inġaṅġi, Goti Hanjuwā Iqu, Iqueqā kuknuā ātānqā-pa, naqā-qakuā iinġā timāutṅqā diṅqe, iquauqā suqā quvqenqā iinġā vāniqe. ²³ Itanġa, apākā āwqā-tānġā iuaunqātā, ymeqā anuānqā-tānġā iuaunqātānġi, huāqā kinġā hunqeqā. Ii

[‡] 21:12 Matiu 10:16-22; Makā 13:9-13

tiinji. Hanjä-iqä naqänänjä qua täu ätimäütä, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänjä iinqe, qokä-apäkä inga pmamipqä iquau wimeniqe. ²⁴ Itanga hñquauñi ipäqäyunaätä päkpnuwi, huiziquauñi, ämaqä huiziquauqä wäunuä hñginäwa äwiyäpu pmeñqä diñqä, ätuma upnuwi. Itanga Jerusälemänji, Israitqä iquauqä nokuiyqä iqua, mäñdi äkittqiyäpu, hea Goti Hanjuwä Iqu iquauñqä ätekqä iqu qäpu heqanqanqe, qui imäkqänqä pmetpnuwiqä” ätukqe.

²⁵ I ätuäqetani, tiñä-pqä inä ätukqe. “Hea ingani, mäptqä iuta, qanüä iuta, qätäqueqä iuta, hiqñqä huitanä-huitanä timäuniqe. Itanga qokä-apäkä qua täu im-imä äpmeñuwä iqua, eqä-huänjä äusuätä ämnga peyqanji äqumbiyänqani, quwqä knüä indqänqe qui iwimäkqanquti, yäunuä-yäunuä ipnuwi. ²⁶ Itanga nätmätqä qäukuä haqä yätutani ävämapñqä imäkqanji äqumbiyi, qokä-apäki, ‘Qua täutani squä timäutñqätiyä?’ knüä indqänäpu, yäunuä-yäunuä ipu, hinüä qanä äma ikäpnuwi. ²⁷ Inqani qu, Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvqä iu äpme, Iqueqä yänänäqñqetä, Iqueqä we-hunqä naqänänjä itä pñanji qumbnuwi.

²⁸ Hea nätmätqä tä änyä qe ipäqiyqanqani, pämä yänänäqñqä ätqäupu, hinüä haqä yätu qunqñqä. Goti Hanjuwä Iqueqä etmetñqe, qäqiqinjä” ätukqe.

²⁹ I ätuäqetani, Iqu kukñuä ktqä tiñä ätukqe. “He zä-eaqä iutä, zä huizi iquautä hinüä äqunäpu, näqñqä mapiyä. ³⁰ He zä-mñä änyä-hänjä inganqñqe hinüä äqumbiyi, näqñqä äyä etqänuwiqä. ‘Ii hea mäptqä äñguä tätnqänqanjä.’ ³¹ Inji Goti Hanjuwä Iqunä miqä timäutñqe, asä inänjqä. Nätmätqä Nyi tanga etqe, ipäqiyqanji hinüä äqumbiyänqani, he näqñqä hipnuwi. ‘Goti Hanjuwä Iqunä miqe, timäutñqänqanjä.’

³² Nyi he naqä-qakuä etqä, qokä-apäkä hea inga pmapnuwä iqua, qu mapäkonqä yqänä pmetanqunwänqä, nätmätqä eeqänänjä iñji timäuniqe.

³³ Qäukuitä, quaqetä qui imäkñäniqä-qe, Nyaqä kukñui, qui mimäkñqä yäniqeçä” ätukqe.

³⁴ I ätuäqetani, tiñä-pqä inä ätukqe. “He äñguänä mimbiyä. Eqä änäpu, hea ique-ique qämä-qämä iqe, ii quvqe. Nätmätqä hiqä huiwiñqä knüä kuapä indqänqe, ii-pqe quvqe. He suqä iñjä imäkqanqñqe, hea iqueni, guä enqä-pa maqänä heuniqeçä. ³⁵ Ii tiñji. Hea ingani, nätmätqä Nyi etqe, qokä-apäkä qua täu äpmeñuwä eeqänänjä iquauñi äwimeniqe.

³⁶ Inji, nätmätqä eeqänänjä iñjä iqua, ämäeqtäupnuwänqätä, Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqueuä hññuiqi tqäpnuwä diñqetänji, he hea ique-ique äñguänänjä äminyäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqäpñqä” ätukqe.

³⁷ Inqani hiunji eeqänänjä iunji, Jisasi Iqu, hiqäva-imäkqä anä ququawä iqi ämotqaminñqe. Heatqänqani Iqu qoqonä Olipä iu hiqaqä äwiqsimñqe. ³⁸ Itanga qokä-apäkä eeqänänji, Iqueqä kukñui qätä wiñqe, zijuänqä äquvepminñuwi.

22

*Qu Jisasi Ique pizqä päkpñqä ätkuwiñqä**

¹ Hiunji naqänänjä qu “Bretqä yenüä qo matäuwä hñqänqanjä” ätminuwä iqu, ätimäutñqä qäqi ekqe. Hiunji iquenyqe, qu Pasopa ätminñuwi. ² Inqani hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, qokä-äpäkiunqä zä ipu, Jisasi Ique äpäkpnuwä diñqä hänaqänqä qävqä ämävqänminñuwi. ³ Inqani Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-hunqä

* 22: Matiu 26:1-5; Makä 14:1-2; Jonä 11:45-57

iqu, Jutasi iqueqä äwqeu äpaqukqe.† Qu iqueqä yoqe, “Iskarioti iqueqä” ätuminjuwi. Iqu ämaqä 12 iquautañä ique. 4 Iqu äwäqe, hiqäva-imäkkqä naqä iquautä, hiqäva-imäkkqä anji qui mimäkkqanqä miqä naqä iquautä, Jisasi Ique iquauqä hipa iu vätnqä hänaqä dinqä ätukqe.

5 I tquanğa, iqua aquvänä ipu, “Mbqä hui ktapatunqueqä” ätukuwi.

6 Ita Jutasi iqu “änguiqä” ätuätä, Jisasi Iqueni iquauqä hipa iu vätnqä dinqä hea qäyunänğanqä, gokä-apäki Jisasi Iqutä anä mäpmeqä etanğuwänğanqä, hiñuä äqunä äpmaminqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä wäñuä yätquakä iquatä, ymisañä yäpakä änguwänğanqä‡ (22:7-38)

7 Hiunji naqänänjä bretqä yenüä qo matäuqä bnqä iqu ätimäukqe. Quväukuä ique-ique hiunji iqueni, Israitqä iqua Pasopañqä knuä indqänäpiyanğani, sipsipqä hui äpäsäpu gpnä. 8 Hiunji iqu ae ätimäuqanğani, Jisasi Iqu, Pitä iquesä, Jonä iquesä ändowatätä, “Hiunji naqänänjä tqeni, qe äwäsinyä, neyaqä buayi näwinyä nemäkinqä” ätukqe.

9 I tquanğa, iquaqu yatnqä äwikiyi, “Ye näwinyäñi ängi imäkenqäwä?”

10 Mä Iqu kimanji, “Qe anä-himqä yäpä inğisa äväsiyanğani, ämaqä eqä-häkä qondä a qätqä hñqu ämimbñqäuä” ätukqe. “Qe ique qänaki wivändiyinqe. Anä iqu paquvqanğutqä iqueni, eequenä paqupiyä. 11 Itanğa anä kaniqueni, ‘Ämotqueqä Iqu, si yatnqä kiyenqä äyandowatqiyä’ suinyqä. ‘Nyi tä, Nqä ämaqä wäñuänqä ämotquetnqä iquatä, hiunji naqä tqe, buayä natunquä anä hiqnqä ängikä?’ äyatqiyä’ suinyqä. 12 Inğanji iqu, anä hiqnqä naqänänjä haqä yätqä ämätñanqä iqueni ämäqseuñqiyä. Iquvanätä, buayä nqätä, näwenyä imäknänä. Qe iqnji, buayä näwenyä inemäkinqä” ätukqe.

13 I tquanğa, iquaqu äwiyi, nätmätqä eeqänänjä Jisasi Iqu ätukqä-pa witanği äqunyiyi, buayä näwenyä imäkkiyi.

14-15 Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä wäñuänqä ändowatminqä iquatä, buayä bnqä äpmapiyänğanji, iquvanä iu äwi tü ätukqe. “Hiunji naqänänjä tä ätimäuqä tqeni, Nyi buayä Pasopa tä, hesä natunqenqä kuapanä nyinätanği äpmeñänä. Buayä qäpu änani, Nqä huiwä täñä-hunqä mamqänä. 16 Nyi he etqä. Buayä Pasopa iqueqä quati, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunji naqä-qakuänänjä timäuqanğanqe, Nyi ique anğu manqä iqämqänä” ätukqe.

17 Inğanji, § Iqu wainqä-eqä-häkä ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä “änguiqä” ätuäqe, tü ätukqe. “He wainqä-eqä-häkä tä ämepu, wänqäpu-wänqäpu biyä. 18 Nyi he naqä-qakuä etqä. Tängata tiñji, Goti Hanjuwä Iqunä miqe äpқанğanqe, wainqä-eqä tä anğumä manqä iqämqänä” ätukqe. 19 Iñji qäpu ätuäqe, Iqu bretqä ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä “änguiqä” ätuäqe, äkutätä, iquau ävätä tü ätukqe. “Tä Nqä huiwä, he yätamäkkqä hiyätñqä etapqänä. Nyinyqä knuä indqänäpu, iñjä imäkkäpnqä” ätukqe.

20 Qu buayä qäpu anğuwänğa, Iqu wainqä-eqä-häkä ämeqe, bretqeu imäkkqä-pa imäkäqe, tü ätukqe. “Wainqä-eqä-häkä tä, kukñuä Goti Iqu hesä guä ämäsuqä hññiyi. Ii naqä-qakuä imäkätñqe, Nqä häñqe, he yätamäkkqä hiyquäninğä equatemqänä.

† 22:3 Matiu 26:14-16; Makä 14:10-11 ‡ 22:6 Matiu 26:17-30; Makä 14:12-26; Jonä 13:1-17:26

§ 22:17 Matiu 26:26-28; Makä 14:22-24; 1 Korinä 11:23-26

21 Inäqce qätä nyipiyä. Ämaqä, Nyi bäkpnqä iquauqä hipa iu nyivätñqä iqu, Nyitä iquvanä täunji anä äpmenue. 22 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu, Iquenyqä ätekqä iu wänqiyä. Inäqce ämaqä Nyi ämbäkpnqä iquau nyivätñqä iquenyqce, huäqä-hunqce naqänänñiqä” ätukqe. 23 I tquanğa, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, iquauqä quwä yatñqä änyäpu, “Suqä tä imäkäninqe, tqukinqä tqiyä?” ätnjuwi.

“Nesanä naqe, tqukinqäwä?” ätnjuwinqä

24 Inğanji wäunuänqä ämotquaminqä iqua, “Neqä naqe, tqu pmeniqätiyä?” tpu, kukñuä mäkä äunmiñuwi.

25 E hunğanjuwänğa, Jisasi Iqu tiinä ätukqe. “Ämaqä huizi iquauqä ämiqä naqä iqua, qokä-apäkiu wäunuä vqä iquaiqä. Inji naqä iquauñqe, qu ‘Ämaqä yätamäqä äñguä vqä-qaueqä’ ätäqtänjuwi. 26 I etanği he iinji mimäqä pambiyä. Hiqä hitmqä iqu, hinğa yäpäkä, yoqä maeqä-qu enqä-panä äpmenä. Hiqä ämeyqä iqu, wäunuä-eyqä-qu enqä-panä äpmenä. 27 Inji ämaqä buayä nätnqä iquvanä iu äpmenqä iqu, ämaqä buayä meqisqä ique ämäwqätäunä. Iinä etanği, Nyi hiqä wäunuä heyqä enqä-panä äpmenänä.

28 Hanä-iqä nyimeqanğanji, he manyivämeqä Nyitä anä äpmenquä iquenjqä. 29 Iutanji Nqä Apiqu Nyi ämaqeu mimqä yoqä naqä ändapqä-pani, asä iinji Nyi he etapqä. 30 Inji Nyaqä ämaqeu miqä iunji, he Nyaqä iquvanä iu äpmapu, buayätä eqätä änäpu, itanğa Israitqä iquauqä hueqä-himqä 12 iquau iwäsäupu, zä-hawä äñguänänñä iu pmeqäpnqä” ätukqe.

Jisasi Iqu Pitä iqueni, “Nyi Iquenqe änyä mañqeä” ttnqinyä” ätukqenqä*

31 I ätuäqetani, Iqu “Saimonä iquki, qätä nyiyä” ätukqe. “Setänä iqu, ämaqä kuä-witqä hinoqukä huätä ämamäutqänjuwä-pa, heqä quuvqä heqiyqe yamwiqä hiyätñqenqä, Goti Hanjuwä Ique yatñqä ae ävqe. 32 Iinä etanği, tqä quuvqä heqiyqe qui mimäknqä yätñqe, Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ae ätqeä. Itanğa si anğu äpätnanğanji, tqä tta-tunğaukäu yänänäqñqä wisñanqeä” ätukqe.

33 Pitä iqu kimanji, “Naqä Iquki, Sitä guänqä anä äwita, anä päkonenqä, näwinyä imäkñmä äpmenänä” ätukqe.

34 I etanği Jisasi Iqu, “Pitä iquki, Nyi jänä äktqä. Heatqä tquenji, kuku-takisqä äkakä matqänğa, si Nyaqä yoqe, zä hnğaquai-hñque hisñqinyä” ätukqe.

35 Ita, eeqänänä iquauñi, “Nyi hiqä mbqä qa mñqetä, qa-pqetä, yukä ämuasmäuqetä, maeqä hendowatkänğanji, he nätmätqenqä äwa ikuwätanä, äwa miqä ikuwätanä?” ätukqe.

Iqua, “Äwa miqä ikqueqä” ätukuwi.

36 Ga Iqu tii inä ätukqe. “Iinä etanği, tänğanji, ämaqä mbqä-qa mñqä-tänä iqu, äma wätñqe. Ämaqä qa-tänä iqu, äma wätñqe. Itanğa ämaqä ipäqäyunä maeqä iqu, iqueqä gquä quäuqä ämetä, ämaqä hnqe mbqänqä imäkätä, ipäqäyunä mbqä yätñqe. 37 Ii tiinjqä. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, ‘Qu iquenyqä “Ämaqä quvqueä” ätkuwiqä’ ätä äqänänä.† Nyi jänä etqä. Kukñuä iinji, Nyinyqä anği pänqiyä. Kukñuä eeqänänji, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu Nyinyqä ätanqe, naqä-qakui tänğa ätimäunqiyä” ätukqe.

38 Inğanji iqua, “Naqä Iquki, ipäqäyunä hnğaquai täqiyqä” ätukuwi.

* 22:30 Matiu 26:31-35; Makä 14:27-31; Jonä 13:36-38 † 22:37 Asayä 53:12

Iqu kimanji, “Ii qäyujqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, qoqonä Olipä iu, Goti Iquenyqä tääqä ätkqenqä[‡]

³⁹ Inğanji, Jisasi Iqu anä-himqä iunji äväma, qoqonä Olipä, inğa-inğa iqisminqeuñqä ekqe. Itanğa Iqueqä wänuñqä ämotquaminqä iqua qänaki äwivändkuwi. ⁴⁰ Iu ätimäupiwi, Iqu iquauñi, “Yamwiqä iqe, he mändi maekittqiyqä yätñqä dinqe, Goti Iquenyqä tääqä tupiyä” ätukqe. ⁴¹ E ätuäqetani, äväma äwäqe, ämaqä hikä tnämäuqä-panä iinäqi ätqäwäqe, qonä äuktäutä, tääqä ätukqe. ⁴² “Apiquki, Si äkinganqutqe, häkä hanjä-iqä-tänä tqu huätä mändavä. Iinä etanji Nyaqä änyinqueñi, qäyä enä. Tqä äkinqeu ätimäunä” ätukqe. ⁴³ I tquanğanji, enätqä qäukuä haqä yätutanä hñqu äwimeqe, Ique yänänäñqä äwikqe. ⁴⁴ Itanğa Jisasi Iqu hanjä-iqä naqänänä ämetä, tääqä yänänäñqä tquanğa, Kiqä dñi, häñeqä enqä-pani, qua mäñi iokqe. ⁴⁵ Iqu tääqä qäpu ätuäqe, pämä ätqäutä, Iqueqä wänuñqä ämotquaminqä iquauñqä äukqe. Iquau äwimeqe, iqua äwqä hanä naqänänä vqanji, hiqäqä witangä äqunqqe. ⁴⁶ E äqunäqe, “Sunqä hiqäqä wiñäu? Ävaupu, yamwiqä iqe, he mändi maekittqiyqä yätñqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tupiyä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueni, himä-wiunqä iquau äwikqenqä[§]

⁴⁷ Jisasi Iqu kuknuä yqänä täqtätanğa, ämaqä kuapanä äpkuwi. Iqueqä ämaqä 12 iutanä hñqu, iqueqä yoqä Jutasi, iqu iquau ätuma äpkqe. I ätuma äpäqe, Jisasi Iqu-tänä qäqiqi, quneqä vätnqä äpkqe. ⁴⁸ Ii iqanğanji, Jisasi Iqu, “Jutasi iquki, si quneqä ävätnä, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueni ämaqä iuqä hipaeu wisñqätanä?” ätukqe.

⁴⁹ Ämaqä Iqutä anä äpmaminuwä iqua, nätmätqä ii timäuqanji äqumbiyi, “Naqä Iquki, ne ipäqäyunjita ämaqä äpäsatunquätanä?” ätukuwi. ⁵⁰ E ätupiwi, iquautanä hñqu, hiqäva-imäqä naqä iqueqä wänuñä-wiyqä hñqueni, ipäqäyunjita iqueqä qätä ämuangisa mnä hämänä ätqavämäukqe. ⁵¹ E iqanğa, Jisasi Iqu “Qäyä enä” ätuäqe, qätä a ämaqätätä, anğu ämäqumuatekqe.

⁵² Inğanji Iqu hiqäva-imäqä naqä iquatä, hiqäva-imäqä anä qui mimäqänqä miqä naqä iquatä, Israitqä iquauqä ämaqä naqä iquatä, qu Ique a kiqätñqä äpkuwä iquauñi, “He ipäqäyunjita, jävqätä a äqätqa äpquwi, ämaqä äpästätä quwä-meqä hñque a äkiqätätqänuwä-pa, Nyipqe, iinunä etanji ängiqätqäuä? ⁵³ Hiunji ique-ique Nyi hesä hiqäva-imäqä anä ququawä iqi pmetanğanji, he a manñiqätqä itqänuwiqä. Iinä etanji heatqä yänänäñqä ätimäuqäqe, ii hiqänğanjñqä” ätukqe.

Pitä iqu, ‘Nyi Jisasi Iquenyqä mañqeqä’ ätkqenqä*

⁵⁴ Iqu i tquanğa, iqua Ique a äkiqätäpu ätuma äupiwi, hiqäva-imäqä naqä iqueqä anä yäpä inğisa ätuma ekuwi. E wätqätanğuwänğanji, Pitä iqu kinä nänji ti ätqawäwätä, qänaki äukqe. ⁵⁵ Inğanji qu täknä yäpä yänğisa tä ikepu quamä pmeqanğuwänğa, Pitä iqu quvaqä awä iqi äpmakqe.

⁵⁶ Qu e äpmetanğuwänğa, wänuñä iqä apäkä hui, Pitä iqu tä ttawä iqi pmetanji äqunäqe, hinuä yänänäñqä äqunä, “Ämaqä tqu, Jisasi Iqutä anä äpmenjiyiqä” ätukqe. ⁵⁷ I tquanğa Pitä iqu, “Apäkä iiki, nyi Iquenyqe, mañqeqä” ätukqe.

[‡] 22:38 Matiu 26:36-46; Makä 14:32-42 § 22:46 Matiu 26:47-56; Makä 14:43-50; Jonä 18:1-11

* 22:53 Matiu 26:58,69-75; Makä 14:54,66-72; Jonä 18:15-18,25-27

⁵⁸ Ga wänqäpu äpmapiyi, ämaqä hñqu ique äqunäqe, “Si-pqä iquau-tanju-kiyqä” ätukqe.

I tquanğa Pitä iqu, “Ämaqä iquki, nyi hmanjqä” ätukqe.

⁵⁹ Mä quäuqänä hmbu äpmapiyi, ämaqä huiziqu yänänäqñqä ätukqe. “Ämaqä tqu, Galilisanä-qu hitanji äqunätmä, ‘Iqu Jisasi Iqutä anä äpmeñiyi-qe’ naqä-qakuä etqänä.”

⁶⁰ I tquanğa Pitä iqu, “Ämaqä iquki, si kukñuä ii ätnji, nyi maññeqqä” ätukqe. Iqu kukñuä yqänä tätqätanğa, kukutakisqä äkakä ätkqe. ⁶¹ Asä qänğanji, Naqä Iqu hiqumuanä äwiyäta, Pitä ique hinuä ämoqunqce. Inğanji Pitä iqu, Naqä Iqu, “Heatqä tquenji, kukutakisqä äkakä matqanğa, si Nyinyqe, ‘Maññeqqä’ hñquaqui-hñque ttñiqä” ätukqenqä knuä äwikqe. ⁶² Injä iqe, yäpaqä mänğisa äwätä, knuä naqänänä äqäqqe.

Qu Jisasi Ique tä säwqä äväpu, äpäkkuwinqä†

⁶³⁻⁶⁴ Inğanji ämaqä Jisasi Ique a äkiqätkuwä iqua, Ique kukñuä quvqä ätuäpu, jävqä äpäkkuwi. Ga, tapätapi Iqueqä hinuii ktqä äpmuatepu, tiñjä ätumiñuwi. “Si ‘Iqu bäsqiya-qe’ hinuä enqä-pa natiyä.” ⁶⁵ Itanğa iqua kukñuä quvqä huisä qäsä ätumiñuwi.

Ämaqä naqä iquauqä hinuiqi, Ique kukñuä ämitkuwinqä‡

⁶⁶⁻⁶⁷ I imäkätqätanğuwänğa, mäptqä timäuqanğanji, gokä-apäkä iquauqä ämaqä naqä iqua, qu eeqänä aquvä äqänğuwu. Ii hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquatänji. Aquvä e äqämbiyi, Jisasi Iquenji iquauqä aquväqñqä iunqä ätuma äupi, “Si Kraisi ne äminesñqä Goti Hanjuwä Iqu atänuä äkikqä Iquki sätäti, ‘Nyi Qäqunjqä’ natiyä” ätukuwi.

Iqu kimañji, “Nyi he etqanğmdqe, he quuvqä maeqiyyä ipñqäüä. ⁶⁸ Nyi he yatñqä heyqanğmdqanğanji, he kimañji mandqä ipñqäüä. ⁶⁹ Injä etanji, tängata tiñji, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hipa ämuangisa pmetänqiyä” ätukqe.

⁷⁰ I tquanğa, ämaqä eeqänänä iqua yatñqä tiñjä äwikiwi. “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqukitanä?”

Iqu kimañji, “Hiqä-hiuä äe äyä ätqäüä. Nyi Qäqunjqä” ätukqe.

⁷¹ I tquanğa, iqua “Ne Iqueqä suqenqä awä-tqä hñquaunqä tääqä matqä yatunqce. Iqueqä-kiuä, maññuta tqanji qätä qe äwiyanunä” ätukuwi.

23

*Jisasi Iqu, Pailoti iqueqätä, Heroti iqueqätä, hinuä iqi ätqäukqenqä**

¹ Inğanji ämaqä naqä eeqänänä iqua ävaupi, Jisasi Iquenji, Pailoti iquenyqä ätuma äukuwi. ² Äwimapiyi, Ique kukñuä mitññqä ipäqiyäpu, Pailoti iquenji tiñjä ätukuwi. “Ne Ämaqä Tqu quvqä tiñjä imäkätqätanği äqunätunqce. Neyaqä ämaqä iquauqä knuä indqanqe qui iwimäkätä, ‘He Romätanä ämiqä Sisa iquenji, mbqä takisi mäwqä pambiyä’ ätuätä, itanğa Iqueqä-kiuanqce, ‘Nyi Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu he ämemqä atänuä änyikqä Iqunä, hiqä Ämeyqä Naqä Iqunjqä’ ätuätñqeqä” ätukuwi.

³ I tquanğuwänğa, Pailoti iqu Jisasi Iquenji, yatñqä tiñjä äwikqe. “Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqukitanä?”

Ğa Jisasi Iqu kimañji, “Si qe ätnyä” ätukqe.

† 22:62 Matiu 26:57-68; Makä 14:53,55-65; Jonä 18:12-14,19-24 ‡ 22:65 Matiu 26:69-75; Makä 14:66-72; Jonä 18:15-18, 25-27 * 23: Matiu 27:1-2,11-14; Makä 15:1-20; Jonä 18:28-19:16

4 Inġanġi Pailoti iqu, hiqäva-imäkqä naqä iquautä, qokä-apäkä iquautäni, “Ämaqä Tque kuknuä mitmqä diñqe, Iqueqä suqä quvqe, hiñuä mäqunquä eänjänä” ätukqe.

5 Inäqe, qu kuknuä yänänäqñqä tiñjä hui ätukuwi. “Iqu anä-himqä eeqänänä qua Jutiya iunġi, qanä yäkenä itä, ämaqeu näqñqä ävätä, quvaqä äwqe, ävauqumatätqänä. Iqu qua Galili iu ganä läqetanġi, täqinyqä äpqäqeqä” ätukuwi.

6 Pailoti iqu, ii tqanġä äwiyäqe, “Ämaqä Tqu, Galilisanä Iqutanä?” ätukqe. 7 Qu “Nñqä” tqanġuwänġa, iqu, “Jisasi Iqu Heroti iqueqä ämitñqeuta äpqäqeqä,” kñuä vqanġi, Heroti iquenyqä ändowatkqe. Hea inġanġi, Heroti iqu Jerusälemä iu yakuä pmetanġanġi.

8 Heroti iqu Jisasi Ique hiñuä äqunäqe, iqu aquvänä ikqe. Ii tiñji. Hiñuiqänänġi Iqu ämaqä mimäkqänänä di imäkqanġi qätä äwiminġenqä, Ique hiñuä qunätñqä äwinyätä, “Iqu nyaqä hiñuä iqi, ämaqä mimäkqänänä di imäkänä” kñuä vqanġi äpmaminġe. 9 Ique äwimeqanġa, nätmätqä kuapanäninġä yatñqä vqanġqä-qe, Jisasi Iqu kimanġi mätkuä ikqe. 10 E tuätqätanġa, hiqäva-imäkqä naqä iquata, kuknuä-suqenqä näqñqä iquata, qäqi ätqäupu, Ique kuknuä yänänäqñqä ämitkuwi. 11 Inġanġi Heroti iquä, iqueqä mäkä-iqä iquata, Ique quvqä imäkäpu, kuknuä quvqä ätuäpu, gquä hämänänä anġuanänä hñqu ämepu äwiyätäpu, Pailoti iquenyqä anġu ändowatukuwi. 12 Hiñuiqänänġi Heroti iquä, Pailoti iquä, himä-wiunqä äpmaminġiyä-qe, hiunġi iquenġi, iquau näueqä imäkñġiyi.

13-14 Ique anġi wimeqanġa, Pailoti iqu hiqäva-imäkqä naqä iquauñqätä, ämaqä naqä iquauñqätä, qokä-apäkä iquauñqätä, tääqä ätuätä aquvä ämaqiyäqe, tii ätukqe. “He Ämaqä Tquenyqä nyitä kuknuä jänä imäkätunquä ätuma äpäpu, tii ändquwiqä. ‘Ämaqä, qu gapmanqä iquauñi hñġisanä itquapñqe, Ämaqä Tqu quvaqä kñuä indqanġe qui imäkätqänä.’ Inäqe, nätmätqä he ändquwinġe, nyi hiqä hiñuä iqinġi yatñqä ämitmänġanġi, Iqueqä suqä quvqe mämoqumueqä iqänä. 15 Itanġa Heroti iqu-pqe mämoqumueqä ifä, nenyqä anġi ändowatqiyä. Ne Ique pizqä päsatunquä diñqe, Iqueqä quvqe, hma etanġi äqunänueä. 16-17 Iinġenġe, nyi täñä-hunqenä äwimi, hiñuinä qunäwatmqänä.”

18 I tqanġa, qu eeqänänġi, manä yänänäqñqä ätäpu, “Ämaqä Tquenġi, pizqä äpäsätnä, Baräpasi iquenġi nenyqä vquatäwatiyä!” ätukuwi. 19 Baräpasi iqu, Jerusälemänġi, gapmanqä iquata mäkä äunäpu, ämaqä pizqä päsqanġi, guä äpmuatekuwä iquvi.

20 Inġanġi, Pailoti iqu Jisasi Ique ävquatäwatätñqenqä winġanġi, anġu ätukqe. 21 Inäqe qu manä yänänäqñqä tiñjä ätukuwi. “Zä-huätatä hueyä! Zä-huätatä hueyä!”

22 Ga anġunġi, “Sunqäwä? Iqu suqä quvqe, äki imäkätñqäwä? Ne Ique pizqä päsatunquä di, nyi Iqueqä suqä quvqä hui mämoqumueqä iqä-qae, täñä-hunqenä ävätmä, hiñuinä qunäwatmqänä” ätukqe.

23 I tqanġqä-qe, qu manä yänänäqñqä, “Jisasi Iquenġi pizqä päkiyä!” ätqu äupiyyi, iqueqä manġi mäñdi äkittqäkuwi.

24 Inġi Pailoti iqu, “Iquauä äwinqä dunä qänaknä wimqeqä” ätnġqe.

25 Ämaqä, gapmanqä iquata mäkä äunäpu, huizique äpäkkqä iquenyqä ätukuwinġe, Pailoti iqu iquenġi ävquatäwatqä. Itanġa Jisasi Iquenġi, iquauä äwinqä iu qänaknä itä, ämaqä päsqä iquauqä hipa iu äwikqe.

Qu Jisasi Ique zä-huätatä äuekuwiñqä†

²⁶ Qu Jisasi Ique ätuma äwäpu, ämaqä Saimonä Sairinisanä iqu, anjähimqä iunqä tä pätcätanji a äkiqätäpu, zä-huätatä hunqce, ique quamä äwivätäpu, "Jisasi Ique qänaki wivändiyä" ätukuwi. ²⁷ Iqua Ique ätuma wätqätanjuwängani, qokä-apäkä kuapänä Ique qänaki äwivändkuwi. Iquautanä apäkä kuapänänjä hiua, pmapqä ipu, kjuä äqiyäpu, qänaki äwivändkuwi. ²⁸ Qu iinjä iqanjuwängga, Iqu qänaki hinuä ämoqunätä, "Apäkä Jerusälemätanä iuenä, Nyinyqä kjuä maqiyqä pambiyä! Hiqä-hiuänqätä, hiqä ymeqänqätä qäpiyä" ätukqe. ²⁹ "Qakui tiinjqä. Hea qänakndanjanjani, qu tii tpnuwi. 'Apäkä qokitqä iuatä, ymeqä manyquä iuatä, ymeqä anuä mäwqä iuatä, qu quwqä-quwä aquvänä iqäüä.'" ³⁰ Hea injani, 'Qoqonä iquenä, he qua täqi äpänäpu, ktqä naqumuätäpiyä' tpnuwiqä. ³¹ Ii tiinjqä. Tängani qu zä eqä-tänjä enqä-panjä-qunä, suqä tä nyimäkätqänjuwi, inji suqä quvqä imäkkqä, zä yäüä äpitnqä enqä-panjä iquauji, suqä äki iwimäkpnuwänqäwä?" ätukqe.

³² Itanga Iqutä anäni, qu suqä quvqä imäkkqä hñquaqi-pqe, pizqä päkpnqä ätuma äukuwi. ³³ Qu äupiwi, hipkä 'Ämaqä nyuäniqä' ätmijnuwä iu ätimäupiwi, Jisasi Iquesä, suqä quvqä imäkkqä iquaqisä, zä-huätatä äuekuwi. Ämaqä hñquququ, Iqueqä hipa ämuangisa, huiziqueni, hipa qunamäuqänjisa äuekuwi.

³⁴ Ae äueqanjuwängani, Jisasi Iqu, "Apiquki, iquauqä suqä quvqe, huätä mamäuvä. Nätmatqä tä nyimäkuwinqe, qu maqñqeqä" ätukqe. Injani qu Iqueqä gquetä ämuasmänqetä iwäsäupu, kikinjä mapnqä hänjä ikuwi. ³⁵ Jisasi Iqu zä-huätatä hunganganji, qokä-apäki hinuä äqumbu ätqäminjuwi. Ämaqä naqä iqua, Ique äkasuwä ätuäpu, "Iqu ämaqä huizijuji hänjä iqumuätqä-qeqä. Itanğa Iqu Kraisi, ne mineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu Ique atäunjuä ikqä Iqu etanjutqe, Iqueqä-kiuä hänjä iqumu-atnänä" ätukuwi. ³⁶⁻³⁷ Itanga mäkä-iqä iqua-pqe, Iqu-tänjä qäqiqi äpäpu, äkasuwä ätupiwi, wainqä-eqä yänänäqñqä äwäpu, "Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iquki etanjutqe, Tqä-täuä yätamäkkqä inyä" ätukuwi.

³⁸ Itani Iqueqä nyuänjä haqä yänjini, tuwanuä tiinjä äqäkuwi. "Ämaqä Tqu, Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqueqä." ³⁹ Itanga ämaqä quvqä Jisasi Iqutä zä-huätatä anä äuekuwä iquaqu, huiziqu äkasuwä tiinjä ätukqe. "Si Kraisi, ne äminesñqä Goti Hanjuwä Iqu atäunjuä äkikqä Iqukitanä? Si Qäquki etanjutqe, yätamäkkqe, Tqä-täuä änyätnä, ye-pqe inä yesñqeqä" ätukqe.

⁴⁰ I tquanga, ämaqä huiziqu qätä äwiyäqe, äkasuwä tii ätukqe. "Hanjä-iqä Iqu ämeqä-pa, si-pqä inä ämenyä. Si iinjä ätätñanganji, Goti Hanjuwä Iquenyqä zä makinqä iqiyä?" ⁴¹ Yeqä suqä quvqä imäkkqeuta, hanjä-iqä tä meqanqueetani, qu qäyunä yemäkkäuä. Inäqe Ämaqä Tqu, suqä quvqä maiqueqä" ätukqe. ⁴² Iqueni qäpu ätuäqe, "Jisasi Iquki, Si Ämiqä Naqä äpmetñanganji, nyinyqä kjuä indqänqñqä" ätukqe.

⁴³ Ga, Jisasi Iqu kimanji, "Nyi naqä-qakuä äktqä. Tängani, si Nyitä qäukuä yänjini anä pmenqueä" ätukqe.

Jisasi Iqu äpäkonjqenqäs

⁴⁴⁻⁴⁵ Hiunji quemisqeuta, awiyqä 3 klokñganqä, mäptqä we maunqä itä, qua eeqänänjä iunji hea äwäkkqe. Injani, yuä naqänänjä hiqäva-imäkkqä

† 23:25 Matiu 27:32-44; Makä 15:21-32; Jonä 19:17-27 ‡ 23:30 Hosiya 10:8 § 23:43 Matiu 27:45-56; Makä 15:33-41; Jonä 19:28-37

anä yängisa imaknminqe, ingi-ingi äpkngga äpäwäkqe. ⁴⁶ Inğanji, Jisasi Iqu tääqä yänänäqngqä ätätä, “Äpiquki, Nqä quuvqe, Tqä hipa iqi eqänä” ätukqe. E ätuäqe, qe äpäkongqge.

⁴⁷ Ae äpäkongganğa, mäkä-iqetanä naqä iqu, hiñuä e äqunäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeu ämamäutä, “Ämaqä Tqueä suqä quvqä imäqge, aanqeä. Ämaqä Jänänänä-queqä” ätkqe.

⁴⁸ Ämaqä eqäpnä hiñuä qumbñqä aqvüä äqänminjuwä iqua, nätmätqä ii timäuqanği äqumbiyi, huäqä kiñä wunğanğqetanji, quvqä quikuü ptqä äpäknäpu, anämqä anği äukuwi.

⁴⁹ Inäqe Jisasi Iqueqä käyämaqä iquatä, apäkä ique Galilisa äwivändkuwä iuatä, qu nätmätqä tä timäuqanğqenqä kiñä nänjisa hiñuä äqumbu ätqäuminjuwi.

*Jisasi Iqueqä huiwi, pñqä ekuwiñqä**

⁵⁰⁻⁵¹ Inğanji ämaqä hñqu äpmaminqe. Iqueqä yoqe Josepä ique. Iqu Israitqä iquauqä anä-himqä Arämatiyatanä ique. Iqu ämaqä jänä-ñu eä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuñqä hiñuä äqänä äpmaminqe. Iqu Israitqä iquauqä ämaqä naqä iquautanä-que. Inäqe, ämaqä naqä huizi iqua, Jisasi Ique qui imäkpnqenqä kñuä indqänätqätanğuwänğa, iqu, “änğuiqä” matqä iminqe. ⁵² Jisasi Iqu ae äpäkongganğa, iqu Pailoti iquenyqä äwäqe, Jisasi Iqueä huiwiñqä ätukqe. ⁵³ Pailoti iqu, “Yqä mayä” tquanğa, iqu Jisasi Iqueä huiwi zä-huätatä äuekuwiuta äma äpätä, yuä huäqä äutätä, ämaqä qua ptñqä iu ekqe. Ämaqä wiqä iunji, hikä mñä ae ätäpqiyänjuwä-qe, iunji ämaqä hñque pñqä maeqä injuwi.

⁵⁴ Hiunji iquenji, Sämbatqä hiunji hapä pmeqä näwenyä imäkqänğanji. Mä Josepä iqu ii imäkqanğanji, Sämbatqä timäutñqä ikqe. ⁵⁵ Itanğa apäkä Galilisa Jisasi Iqutä anä äpkuwä iua, “Josepä iqu, Jisasi Iqueä huiwi qua äkiu pñqä eänqutiyä. Ä äänä itä eänqutiyä” tpu, hiñuä qumbñqä, Josepä ique qänaki äwivändkuwi. ⁵⁶ Hiñuä ae äqumbiyi, äväma äwäpu, marasiñqätä, wetqä jinanä-weqätä näwinyä imäkepiyi, hiunji hapä pmeqänğanji, suqä ätänqä duñi qänaknä ipu, hapä äpmaminjuwi.

24

*Jisasi Iqu, qua buta anği ävaukqenqä**

¹ Hiunji hapä pmeqä ae äpäwqanğanji, zinuä matqänğanji, apäkä iua nätmätqä näwinyä ae imäkekuwi ämapiyi, ämaqä qua ekuwä duñqä äukuwi. ²⁻³ Qu iqi ätimäupiyi, hikä qua hovqä iunji mäpmäwänätanği äqumbiyi, yäpä yängisa äpeyäpu, Naqä Jisasi Iqueqä huiwi mäwiqä itanği äquñguwi. ⁴ Qu iinjä äqumbiyi, kñuä kuapanä indqänäpu pmetanğuwänğa, ämaqä hñquaqu, gquä hämänänä we-hunqä ipñqä, qäqiqi maqänä ätqäukiyi. ⁵ I tqäuqanğiyänğa, apäkä iua zä ipu, hipenjuä qua bu epu äpmakuwi. Itanğa ämaqä iquauqä tii ätukiyi. “Ämaqä hñä Iquenyqe, he ämaqä pizqä iqua wiqeunji, sunqä qävqä itqänäuä? ⁶ Iqu täqi mäwiqä inä, ae ävauqeä. Mä Galili du yqänä äpmeqänğa, kukñuä etkqenqä kñui anği hiyätñqeä. ⁷ Iqu tiñä äyä etkqeä. ‘Qu Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iquenji, suqä quvqä imäkqä iquauä hipa iqi wipnuwiqä. Itanğa qu Ique zä-huätatä huepnuwiqä. Hea hñquaqu

* **23:49** Matiu 27:57-66; Makä 15:42-47; Jonä 19:38-42 * **24:** Matiu 28:1-15; Makä 16:1-11; Jonä 20:1-18

äwitqce, hñquququeni angi vauniqeqä' " ätukiyi. ⁸ I tquangiyännga, iua Jisasi Iqu ätukqenqä knuä äwimakqce.

⁹ Iua iuni äväma äupiysi, ämaqä 11 iquautä, ämaqä huizi iquautä, nätmätqä hinuä äqunquwiñqä awä ätukuwi. ¹⁰ Apäkä, ämaqä Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau, kuknuä ätukuwä iua, ii tiñji. Mäliya Maktälatañä ii, Jonai, Mäliya Jemisi iqueqä känäu, itanga apäkä huizi iuautä anä äpmaminuwa iuatä, iuayi. ¹¹ Apäkä iuaquä kuknuinqce, ämaqä iqua, "Kuknuä qämä-qämä inqä änatqäuä" knuä vqanji, quuvqä maeqiyqä ikuwi. ¹² Quuvqä maeqiyqä ipiyitani, Pitä iqu pämä ätqäuqe, qua ekuwä iunqä tnänä äwäqe, qonjä äuktäutä, yuä huäqä äutäpu ekuwinä witanqi äqunqce. Inganji iqu nätmätqä injä äqunätäqñqä knuä kuapanä indqänätä, angi äukqce.

Ämaqä hñquaqu, Emiyasiñqä äukiynqä†

¹³ Itanga hiunji asä iqueni, wäunuänqä ämotquaminqä hñquaqu, anä-himqä hmbinyqä äuminjiyi. Anä ipiyqä yoqe, Emiyasiyi. Jerusälemätani, kinjä namji (11 kilomita). ¹⁴ Iquaqu qanjä äwäsiyänngani, nätmätqä eeqänänä ii ätimäukqenqä kuknuä ätqämuinjiyi. ¹⁵ Iquaqu yatqä inqäwätqätangiyännga, Jisasi Iqu iquaqu-tänä qäqiqi äpätä, qanjä anä äuminjuwi. ¹⁶ Iquaqu Jisasi Ique hinuä äqunuyiyä-qe, "Tä, Jisasi Iqueqä" knuä mindqänqä ikiiyi. ¹⁷ Inji Iqu iquaqui tii ätukqce. "Qe qanjä äpäsiyänngani, squä-suanqä tätqänjinyqä?"

Iqu yatqä e vqanqa, iquaquvqä hipenui huäqä-hunqä-quaqu ätqäukiyi. ¹⁸ Itani, iquaquisanä hñqu, iqueqä yoqe Keleopasi iqu, kuknuä kimanji tii ätukqce. "Ämaqä, anä-himqä huitanä-huitanä Jerusälemäni kuapanä äpmenjuwä iutani, nätmätqä tännga ätimäuqenqce, Sinä qtä mäwiyqä inätanä?" ätukqce.

¹⁹ Iqu i tquanga, Jisasi Iqu, "Squä nätmätqäwa?" ätukqce.

Iquaqu kimanji, "Nätmätqä Jisasi Nasäretqätanä Ique äwimeqenqä ätqueä" ätukiyi. "Iqu hinuä-tqä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqisä, qokä-apäkä iuqä hinuä iqisä, wäunuätä kuknuätä, yänänäqñqä imäkqä Iqueqä. ²⁰ Neyaqa hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä naqä huizi iqua-pqätä, qu Ique päkññqä kuknuä ämitäpu, ämaqä iquauqä hipa iu ävquwiñqätä, Ique zä-huätatä äuequwiñqätä, ätätqänueä. ²¹ Kinganäni ne Ämaqä Iquenyqe, knui tiñjä indqänätunqce. 'Ämaqä Tqu, qokä-apäkä Israitqä iquene angi inätumeqä Iquvqä.' Itangi kuknuä hinuä inänji. Qu Ique äpäsquwanngani, hea hñquaqu ae äpäwqce, hñqu täsuänä. ²²⁻²³ Inji tänngani, apäkä nesanjä hñjua, yäunuä-yäunuä inqä inemäkqäuä. Zä-hinuä maqñqännga, qua equwä dunqä äwäpu, Iqueqä huiwi hinuä moqunqä ipiyi, ne änemepu tii änatqäuä. 'Ne Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä hñquaqunä äqunänjunä. Iquaqu, "Iqu hänä äpmenä" änatqinyqä' änatqäuä. ²⁴ Itanga ämaqä nesanjä hñqua, qua equwä iunqä äupiysi, apäkä iua änatquwä-pa, e äqunänäuä. Iqua Iqueni hinuä maqunquä iqäuä" ätukiyi.

²⁵⁻²⁶ I tquangiyännga, Iqu kimanji, "Qeyaqa knuä indqänqce, hmanjqä" ätukqce. "Kuknuä hinuä-tqä iqua ätkuä eeqänänä, naqä-qakuä ätimäuqenqce, sunqä maqñqä enjinyqä? Qu Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu ämineyätñqä ätekqä Iquenyqe, "Tänä-hunqä tä ganä ämeqe, qänakndani yoqä naqä meni qeqä' äqäkuwiqä" ätukqce. ²⁷ I ätuäqe, Iqu kuknuä Mosisi iquä, hinuä-tqä eeqänänä iquatä, bukiu äqiyäunquwiñqä ätipäqiyätä, awä

† 24:12 Makä 16:12-13

ätukqe. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu Iqueqä-kiuänqä ätä äqänänqenqä, qakuä eeqänänji ämotquakqe.

²⁸⁻²⁹ Inğanj qu anä iquaqu pmaynqä-tänä qäqiqi ätimäupiyyi, Jisasi Iqu äwätnqä imäknganğa, iquaqu, "Mäptqä ae äwiqe, hea hiätnqä iqäqä-qae, Si yesä anä pmetunqeeqä" ätukiyyi. I tquanğiyänğa, Iqu iquaqutä anä pmapnqänä, anä yäpä yänğisa äpaçukqe. ³⁰ Qänaknji, Iqu buayä bnqä, iquaqutä iquvanju anä äpmapiyyi, Iqu buayä ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä 'änğuiqä' ätäqe, äkutätä, iquaqu vätnqä ipäqäkqe. ³¹ Iqu ävätnqä iqanğa, iquaquiyqä hinui anğua äqäniyiyyi, "Tqu, Jisasi Iqueqä" näqnqä ämakiiyi. Inğanj Iqu maqänä imatneqanğa, iquaqu Iquenji, hinjua mäqunquä ikiiyi. ³² E imatneqanğa, iquaqu, "Ne hänaqeü äpätaqänğanj, Iqu ye kuknuä äyätapätä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji kuknuä qakuä ämäyätqeeqanğqänğa, yeyaqä äwqe, tä hänaqä enqä-pa äyasqeeqä" ätnğiyi. ³³ I ätniyi, iquaqu Jerusalemänqä anğumä maqänä äukiyyi. Iqi ätimävi, wäunjanğqä ämotquaminğä 11 iquatä, ämaqä huizi iquatä, aquvä äqämbu pmetanğä äwimakiiyi. ³⁴ Äwimeqanğiyänğa, qu iquaqu, "Naqä-qakuia. Naqä Iqu anğü ävautä, Saimonä ique äwimeqiyä" ätukuwi.

³⁵ İtanji, iquaqu nätmätqä eeqänänğä hänaqä du äwimakqenqä awä ätukiyyi. İtanğa iquaqu, "Ye Iquenji, buayä yätapqanğanä hinjua äqunänğeeä" ätukiyyi.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iquau äwimakqenqä†

³⁶ Qu kuknuä i tqämanätqätanğuwänğa, Jisasi Iqu iquauä awä iqi ätqäukqe. I ätqäüqe, "Heqä äwqä hanjua enyänä" ätukqe. ³⁷ I tquanğa iqua yäunjuä ipu, 'Hikuapqeeqä' ätäpu, zä ikuwi. ³⁸ İwä Iqu tii ätukqe. "Äwqä hanjua minqä, knjua kuapanä sunqä indqänäpu pmenäüä? ³⁹ Nyaqä hipaitä, yukitänji, hinjua qumbiyä. İi nyinjqä. Nyaqä huiwiu a äminiyäpu, näqnqä mapiyä. Nyi guwä-tänä, yänğä-tänjunqä. Hikuapqä iqua, iinjäqna manä" ätukqe. ⁴⁰ Iqu iinjä ätuäqe, Iqueqä hipaetä, yukitä ämotquakqe. ⁴¹ Iqua aquvänä ipiyä-qe, "Naqä-qakuätiyä? Quanğitiyä?" knjua indqänätqätanğuwänğa, Iqu, "He buayä hui ämenäüä?" ätukqe. ⁴² Iqu e tquanğa, iqua hämapäkä häkiyä äyäqäkuwi, hnğinj, Ique äwikuwi. ⁴³ Iqu ämotauqe, iquauqä hinjua iqisa anğqe.

⁴⁴ Inğanj, Iqu tii ätukqe. "Nyi hesä yqänä äpmamänğanj, 'Kuknuä eeqänänğä Nyinyqä, bukä Mosisi iqu äqäkqeutä, hinjua-tqä iqua äqäkuwiutä, apqä tqä iqua äqäkuwiutänji, ii naqä-qakuinä timäuniqeeqä' äyä etminqeeqä" ätukqe. ⁴⁵ İinjä ätuäqetanji, iqua Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänqenqä qakuä eeqänänğnqä näqnqä mapnqä yätamäkqä äwikqe. ⁴⁶ Ga tiinjä-pqä inä ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiinjä ätä äqänänä. 'Krais, Goti Hanjuwä Iqu ämeyätnqä ätekkä Iqu, tänğä-hunqä menqiyä. İtanğa qua äptepqä duñji, hiunji hnğuaqu äwitqe, hnğucuqnenji, anği ävaunqiyä. ⁴⁷ İtanğa ämaqä eeqänänğä iunji, qu Iquenyqä awä tpuñqäüä. Ämaqä, quwqä knjua äkunmäkmbu, suqä quvqe ävquatämäuqenqätä, Goti Hanjuwä Iqu äwqä hanjua imäknätä, quwqä suqä quvqe huätä mamäuqenqätä awä tpuñqäüä. Kuknuä awi, Jerusalemä iu ganä tpuñqäüä' ätä äqänänä. ⁴⁸ He nätmätqä tä hinjua äqunğuwinqe, awä-tqä-quenä epnqeeqä. ⁴⁹ Nätmätqä anğuanänğä Apiqu etapäninqä ätkqe, Nyi henyqä ändowatmqänä. He, yänğänänğnqä qäkuä haqä yätutanji emetqanğanğä, anğä-himqä täu pmetpnqeeqä" ätukqe.

† 24:35 Matiu 28:16-20; Makä 16:14-18; Jonä 20:19-23

Goti Iqu, Jisasi Ique, qäukuä yätunqä ätuma ekqeqä^S

⁵⁰ Jisasi Iqu Iqueqä wäunqänqä ämotquaminqä iquauñi, anä Betani iunqä ätuma äukqe. Iqi ätimäupiysi, Iqueqä hipa haqä yätqä eätä, Goti Hanjuwä Iqu, iquau ängüä miwiyätñqeqä tääqä ätukqe. ⁵¹ Iqu e ätuäqe ävämeqanqa, Goti Hanjuwä Iqu qäukuä haqä yätunqä ätuma qe ekqe. ⁵² Inganji iqua qonä äuktäupu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupiysi, aquvänä ipu, Jerusälemänqä angi äukuwi. ⁵³ Ingata-tinji, iqua hiunji ique-ique, hiqäva-imäqä anä ququawiu äpmapu, Goti Iquenyqä “änguiqä” ätäpu, Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäuminjuwi.

Kukñuä änguä we-hunqä-täni, Jonä iqu äqäkqe Yätamäkqä kukñuä hinuiqänä iquvi

Kukñuä änguä we-hunqä-tänä ique äqäkqe, Jonä iqu, Jisasi Iquenqe, “Goti Iqueqä Kukñuä Iqu ämaqä-qu eätä, neyaqä awä iqi äpmenä” ätkqe. Itanğa Jonä iqu, tiinjänqä äwiñgqe. Qokä-apäki, qu Jisasi, Goti Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, quuvqä eqiyäpu, ga qu näqñqä tii hepñqänänä. Ämaqä, Goti Iqu kukñuä guä ämäsäuekqä iuta, ämaqä-qune anğı inetmetñqä ändowatkqä iqu, ii Jisasi Iquvi. Itanğa Jonä iqu näqñqä tii eä, Iqueqä tuwanuä tä, i äqäkqe. Ämaqe, qu Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämätpqe, qu hänä hea ique-ique änguänä pmeqe mapnuwänqä. (20:31 hinuä qunyä).

Hinuiqäni Jonä iqu, “Jisasi Iqu, Kukñuä Goti Iqutä kinğanä anä äpmaminqä Iquvqä” änatkqe. Iwä qänakñi Jonä iqu tiwiqe, Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäni, imäkminqenqä ätkqe. İi ne hinuä näqñqe, tii eatunqve. Jisasi Iqu, ämaqä, Goti Iqu kukñuä guä ämäsäuekqä iuta, ämaqä-qune anğı inetmetñqä ändowatkqä Iquvqä. Ga Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iquvi. Itanğa Jonä iqu, Jisasi Iqu, ämaqe mimäkqänänä di imäkminqä iutanä qakuinjä-pqe, inä änatkqe. Iutanı ne hinuä tii ae äyä äqunänqve. Ämaqä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyäpu, Ique qänaki äwivändkuwi. Ä ämaqä hui, quuvqä heqiyqänqve, mäwinqä ikqe.

Itanğa saptä 13-17 iunı, Jonä iqu tiwiqe, Jisasi Iqueqä himä-wiunqä iqua, a kiqätñqä ikuwänğa, nätmatqä heatqä inğa ätimäukqenqä ätkqe. İnğanı Jisasi Iqu, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquatä äpme, iquauñi, kukñuä änguä hui inä ätuminqve. Qänakñi, himä-wiunqä iqua, Jisasi Ique a äkiqätäpu, kukñuä ämitäpu, Iquenı zä-huätatä äuekuwi. Itanğa kukñuä yäpaki, Jisasi Iqu anğı ävauqanğanı, wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, Ique hinuä äqunjuwinqeyi.

Nätmatqä hñquenyqe, ne Jonä iqueqä bukä iu hinuä kuapä äqunätunqve, ii qokä-apäki iuqä suqä hänä pmapñqä dutanı, Jisasi Iqu kukñuä ktqä enqä-pa ätkqeyi. İnı kukñui, yunjuinqä, eqenqä, bretqenqä, we-hunqenqä, guä wainqenqä, itanğa, sipsipqä miqenqve, ne hinuä äqunätqunı.

Kukñuä hänä-pmeqä-täninjä

¹ Qua tqu mimäkqä änyä etanğanı, Kukñuä Iqu ganä äpmaminqve. Itanğa Kukñuä Iqu, Goti Hanjuwä Iqutä anä äpmaminqve. Kukñuä Iqu, Goti Hanjuwä İnänä-quvi. ² Äinğa nätmatqä mimäkqä änyä etanğanı, Kukñuä Iqu, Goti Hanjuwä Iqutänı anä äpmaminqve.

³ İnä etanğı, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä imäkätäqanğanı, nätmatqä eeqänänä Kukñuä Iquesanä imäkkqe. Hänäqä huiziutanı, nätmatqä hui, mimäkqä pa ikqe. ⁴ İnä etanğı Kukñuä Iqu, hänä-pmeqä quatä Iquvi. Itanğa hänä-pmeqä tqu, qokä-apäki iuqä We-hunqä Vqä Iquvi.

⁵ We-hunqä Iqu, hea witanqveunı, we eumäkätqätanğa, hea iqu, Iquenı mämäwqätäuqä itñqe.

⁶ Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hñque ändowatkqe. Iqueqä yoqe, Jonä iquvi. ⁷ Jonä iqu inğani, We-huñqä Iquenyqä qokä-apäkiu awä tquangi, qu iqueä kukñui qätä äwiyäpu, We-huñqä Iquenyqä quuvqä heqäpñqenqä äpkqe. ⁸ Jonä iqu We-huñqä Iqu maetqe, iqu We-huñqä Iquenyqä awä tuätñqä iquvi. ⁹ I tätqätanganı, We-huñqä naqä-qakuä qokä-apäkä eeqänänjä we wumäkuätñqä Iqu, qua täunqä pätnqä iminqe.

¹⁰ Kukñuä Iqu qua täu äpmeñqe, qua tqı Goti Hanjuwä Iqu Kukñuä Iquesanä qäyä imäkkqänqä, qua täu äpmäpiyä iqua Kukñuä Iquenyqe, yoqä mäwqueqä ikuwi. ¹¹ Iqu Iqueqä quae qäyä timäuqanği, quvämaqä iqua, Iqueni mitmeqä danä ikuwi. ¹² İnäqe, Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, it-makuwä iquauñi, Kukñuä Iqu qu Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä timäupñqä imäkkqe. ¹³ Qu Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä ätimäuquwi, qu hiñgi ämaqä qua täutanğ hñqu hemeqanği ätimäuquwä maetqe, Kaniqu Goti Hanjuwä Iqu imäkkqanği ätimäuquwi.

¹⁴ Kukñuä Iqu, täkä ämaqä ne enqä-panğ-qu imänätä, neyaqä awä iqi äpmaminqe. Iqu ämaqenqä kuapä äwinyätä anğua İwimäkkqä-qu eä, itanğa naqä-qakuänäninğä Motqueqä Iquvi. Itanğa Ymeqä Kiuänänjä Iqu, Iqueqä Kaniquesa yänänänqñqä ämeqäqä di, ne hiñuä äqunänqñqe.

¹⁵ İnä etanği, Jonä iqu Iquenyqe awä-tqä-quvi. Manğ yänänänqñqä tii ätukqe. “Ämaqä nyaqä tuwiu qänaki pätnqä Iqu, Iqueä yoqe, nyaqeuñi ämäwqätäunqiyä’ etätñqä Iqu, Iqu tä Qäquvi. I ätätñqe, quati tiinğ etanğiyi. Nyi nipai manyinğquänğani, Iqu äpmaminqe” ätukqe. ¹⁶ Iqu ämaqeuñqä kuapä äwinyätä anğua İwimäkkqä-qu eä, neñi nätmätqä anğuanänñi, tätä änätapätqä. ¹⁷ Kukñuä-suqenqä näqñqe, ne Mosisi iqesa ämeqä äyuwä. Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqenqä äwinyätä anğua İwimäkkqenqätä, Iqueqä suqä naqä-qakuinğätä näqñqe, Jisasi Kraisi ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ikqä Iquesa ämeqe. ¹⁸ Ämaqä-pqä hui Goti Hanjuwä Iqueni hiñuä ae äqunätqänğuwä hmanji. İnı Iqu Goti eä, Ymeqä Hñqunänğä, Kaniqutä anä äpmanyä Iqu, neñi Goti Hanjuwä Iquenyqä ämanätqueqi.

*Jonä asñä-qäyqä iquenqä**

¹⁹ İsrailqä Jerusälemä iu hiqäva äğämiñuwä iquauqä naqä iqua, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva-qäyqä hñquatä itanğa, Iqueqä anju wäunüä imäkkqä hñquatä, Jonä iqueni, “Si tqukikä?” ätuäpu, ique yatñqä wipñqä, Jerusälemäta dowatqanğuwänğa, Jonä iqu awä tii ätukqe. ²⁰ Iqu qätenä mäwiyqä itä, äti tii ätukqe. “Nyi Kraisi ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ikqä iqunä maetqenä” ätukqe.

²¹ “İñi si tqukikä? Si Laisa iquki maeqä enä?” ätuäpu yatñqä äwikuwi. I tquanğuwänğa, Jonä iqu, “Nyi Laisa iqunä maetqenä” ätukqe.

“İñi Mosisi iqu hiñuä-tqä hñquenyqä ätkqe.† Si qäquki maeqä enä?” ätuäpu yatñqä vqanğuwänğa, iqu “Oeyä” ätukqe.

²² Iqu “Oeyä” i tquanğani, “Ämaqä ne änandowatquwä iquau anğumä äwätanä tuatunqenqe, si tqukiyi? İnı si tqä-täunqe, äänä ttñqäwä?” ätukuwi.

²³ I tquanğuwänğa, Jonä iqu kukñuä hiñuä-tqä Asayä iqu ätkqeunı, ämetä ätukqe.

“Nyi ämaqä anğ avqñqä imda manğ ätätmä, ‘Naqä Iqueqä hänaqe jänänä imäkiyü’ tqä iquñqä.”‡

* **1:18** Matıu 3:1-12; Makä 1:1-8; Lukä 3:1-18 † **1:21** Kukñuä-suqä 18:15, 18 ‡ **1:23** Asayä 40:3

24-25 I tquanġuwänġani, ämaqä i ändowatkuwä Parisi iqua, iqueni yatnġä ämipu tii ätukuwi. “Si Kraisi Iquki maeqä eännä, Laisa iquki maeqä eännä, itanġa hinuä-tqä iquki maeqä eäni, inji si ämaqä asni, sunġä qäyätqäninyä?” ätukuwi.

26 I tquanġuwänġa Jonä iqu, “Nyi asni, eġetä äqäyätqänänä. Inäqce, heyaqä awä iqini, hñqu ätqäüä. Iquenyqce, he änyä maqñqä eänäuä.

27 Iqu nyaqä tuwiu qänaki pätnġä Iquvi. Itanġa Iqueä yukä muasmänġqä quvätmñqce, nyi äñġuänänġunä maeqä injänä” ätukqce.

28 Kukñuä iinj, eqä Jotänä yätäqä näñġisa anä-himqä Betani iu ätnġuwi. Iqini, Jonä iqu ämaqä asnjä äqäminqce.

Goti Iqueqä Sipsipqä Meqä Iquenyqä

29 Kukñuä i ätnġuwa awinġani, Jonä iqu, Jisasi Iqu iquenyqä pġanġi äqunäqce, “Goti Hanjuwä Iqueqä Sipsipqä Meqä, ämaqä qua täutanä iquauqä suqä quvqä huätä mamäuqä Iqu, Täsqukanä” ätukqce.

30 “Ämaqä nyaqä tuwiu qänaki pätnġä Iqu, Iqueä yoqce nyaqceunji ämawqätäünä’ ätätmä, itanġa ‘Nyi nipaï manyinyquänġani, Iqu ganä äpmaminqceqä’ ätätnġä Iqu, nyi Ämaqä Tquenyqä ätätnġceqä” ätukqce.

31 “Ämaqä Tquenyqce nyi maqñqä ekqä-qe, Israitqä iqua Iquenyqä näqñqä hipñqenqä äpätmä, eġetä asni i äqäyätqänänä” ätukqce.

32 Jonä iqu iqueqä hinuitä hinuä äqunġenqä, “Qäukuä yätutanji, Dñä Äñġuä Iqu ynñä-heeqä enqä-pa äpäqce, Iqutä pmeqanġiS äqunänqceqä” ätukqce. 33 “Ämaqä Tquenyqce nyi änyä maqñqä ekqä-qe, nyi asni eġetä qämqä änändowatqä Iqu tii ändkqce. ‘Si tqä hinuitä Dñä Äñġuä Iqu äpätä, ämaqä hñqutä pmeqanġi äqunänji, Ämaqä ii Qäqu, ämaqeu Dñä Äñġuä Iqutänä asnjä qiyäninqce, Qäqueyqä,’ ändkqceqä” ätukqce. 34 “Nyi nġä hinuitä hinuä äqunänqä etanġi, nyi he i etqä, ‘Tqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Qäquvqä’ ” ätukqce.

Ämaqä hñqua, Jisasi Ique qänaki äwivändkuwiñqä

35-36 Anġumä awinġa-mändanji, Jonä iqu iqueqä wäunüänqä ämotquaminqä hñquaqutä ätqäupu, Jonä iqu, Jisasi Iqu sä mäwqätäuqanġi äqunäqce, “Goti Hanjuwä Iqueqä Sipsipqä Meqä Iqu, Näñqiyqukuänä” ätukqce. 37 Itanji wäunüänqä ämotquaminqä iquaqu i tqanġi äwiyi, iquaqu Jisasi Ique qänaki äwivändkiyi.

38 Inġanji Jisasi Iqu qänaki hinuä ämamäukqce, iquaqu Ique qänaki äyä wivändätanġinyä äqunäqce, “Qe sunġä qenġanġikä?” ätukqce.

I tquanġa iquaqu, “Lapai iquki, si äñġi äpmanä ikitqäninyä?” ätukiyi. Kukñuä ‘Lapaiqä’ ätnänqä tqu, ‘Näqñqä-vqä iqukiyä’ ätnä.

39 I tquanġiyänġa, Iqu iquaquini, “Qe Nyi äpmenqceunji, hinuä qun-yiyänqänä äwanä” ätukqce.

I tqanġi äwiyi, 4 klokä iunji, iquaqu Iqutä äupiysi, Iqu äpmaminqceunji hinuä äqunäsinyä, hiunji iqueni Iqutä äpmakiyi.

40 Jonä iqu i tqanġi äwinyä Jisasi Ique qänaki äwivändkiyi iquaqu, hñqu Endru iquvi, Saimonä Pitä iqueqä kätä-känġuequ. 41 Endru iqu Jisasi Iqueni äväma, Saimonä iquenyqä ganä äwäqce, “Ne Mäsaya iqueni hinuä äqunänġunä” ätukqce. Kukñuä Mäsaya ätnänqä iqu, ‘Kraisi ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ikqä iqueqä’ ätnä. 42 I ätuäqce, Endru iqu iqueni Jisasi Iquenyqä ätuma äukqce.

Äwimeqanġiyänġa, Jisasi Iqu Saimonä ique äqunäqce, “Si Saimonä iqukiyqä. Tqä tniqeeqä yoqce, ‘Jonäuä’ ätminjuwi. Tqä yoqce, ‘Sipasiuä’ gondnġeeqä” ätukqce. Yoqä iinji, Pitä-qe, asä qeyi. Yoqä iquaquvqä quati, hikä äknänä ätnä.

Jisasi Iqu, hġquaqui tääqä ätuätumakqenqä

⁴³ Awinġani, Jisasi Iqu Galilinġä wätnġä itä, Iqu Pilipä iquenyqä qävqä äwäqce, iqueni, “Nyi qänaki nyivändiyä” ätukqce. ⁴⁴ Pilipä iqu anä-himqä Betsaitä pmeqä-quvi. Inji Endrutä, Pitätä, anä asitanä iquaquvi.

⁴⁵ Itanġa Pilipä iqu, Nataniyoli iquenyqä qävqä äwäqce, tii ätukqce. “Mosisi iqu, bukä kuknuä-suqenqä ätnä qänätanġqä iu, ämaqä hġquenyqä äqäkqce. Itanġa hinuä-tqä-pqä iqua, asä iquenyqä tuwanuä äqiyekuwi. Ämaqä iqueni ae ämaqumuequnä. Iqu Jisasi, Josepä iqueqä hiknä, anä Nasäretqä-tanä-qeeqä” ätukqce.

⁴⁶ I tquanġa Nataniyoli iqu, “Änäändiyä? Anä Nasäretqätani, nätmätqä ängüä hui timäunqutiyä?” ätukqce.

I tquanġa, Pilipä iqu, “Si äpätnä hinuä qunyä” ätukqce.

⁴⁷ Jisasi Iqu, Nataniyoli iqu Ique wimetnġä iqanġi äqunäqce, Iqu iquenyqce, “Israitqä naqä-qakui täsqukanä. Iqu suqä quanġä di, mimäkqeeqä” ätukqce.

⁴⁸ I tquanġa, Nataniyoli iqu, “Inji Si nyinyqce, näqnġä äänä ämanä tnyä?” ätuätä, Jisasi Iqueni yatnġä äwikqce.

Yatnġä e vqanġani, Jisasi Iqu iqueni, tii ätukqce. “Pilipä iqu si änyä äkimetnġä iqanġani, Nyi si zä-eaqä iqueä quatä iqi pmetanġnä äkqänänġeeqä.”

⁴⁹ I tquanġani, Nataniyoli iqu, “Näqnġä-vqä Iquki, Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki eänä, itanġa Israitqä iquneqä Ämäneyqä Naqä Iqukiyqä” ätukqce.

⁵⁰ I tquanġa, Jisasi Iqu, “Nyi sinji, ‘Zä-eaqä iqueä quatä iqi pmetanġnä äkqänänġeeqä’ ktqanġenqä, si quuvqä i eqinyä. Nyi iinjä äktqce, ii wänqce. Nätmätqä naqänänä hġquaunji, si qänaki hinuä qundnġinyä” ätukqce.

⁵¹ Jisasi Iqu i ätuäqce, tii-pqä inä ätukqce. “Nyi he naqä-qakuä etqä. Qäukuä qnqanä äutänätä, Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä iqua, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueä haqeqisa äyäpu, äpäpu itqätanġpi, qumbnġäuä” ätukqce.

2

Jisasi Iqu, wainqä-eqä imäkkqenqä

¹ Awinġatanä huiziuñi, anä-himqä Kana, qua Galili iunji, qokä-apäkä hiyaqu ämanyinyġä iqanġinyä, Jisasi Iqueqä känäe iu äpmaminġce.

² Itanġa Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunjuänġä ämotquaminġä iquatä, i manġanġinyä iunġä kuknuä tquanġä, iqua-pqe iu anä äpmaminjuwi.

³ Wainqä-eqe qäpu hiqanġa, Jisasi Iqueqä känäe, “Qu wainqä-eqe qäpu ängäuä” ätukqce.

⁴ I tquanġani, Jisasi Iqu, “Naye, si iinji sunġä dnyä? Nqä ii imäkkqenqce, änyänġä” ätukqce.

⁵ Inġani Iqueqä känäe wäunuä imäkkqä iquauñi, “He Iqu het-qanġutqeeunä imäkkpiyä” ätukqce.

⁶ Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminjuwä iquauqä suqä hġqu tiinji. Goti Iqueqä hinuä iqi ängüä hipnġä dinqce, qu asnä äqänäpu akiyä änyminjuwi. Eqetäni, iinjä imäkmnbġqce, hikiu iquqonämäupu, eqä-häkä

imäkkuwä 6 iqi ätqäuminjuwi. Eqä-häkä iinjä hñqu iomäupqe, ämaqä hñqu kiquä-kiuanä mämeqe, 100 litä-quayi.

⁷ Känae i tquanga, Jisasi Iqu wäunuä imäkqä iquauñi, "He häkä tquau eqä equatimepiyä" ätukqe. I tquanga, iqua häkä iquauñi, manguä equatimäukuwi. ⁸ Iqua eqä i iomeqanjuwängga, Jisasi Iqu, "He tñngani eqä hui iopu, ämaqä ymisanä miqä ique äma wipiyä" ätukqe. I tquanga, iqua Iqu tquangqä-pa ikuwi.

⁹ Inñangi aanä ege, wainqä heqangi, ämaqä ymisanä miqä iqu yamwiqä ikqe. Wäunuä iqä eqä iopiyä iqua, qu wainqä-eqä hiqanngqenqä näññqä etanjuwä-qe, ymisanä miqä iqu maññqä eä, iqu ämaqä apäkä meqanngqä ique kukñuä ätuätumeqe, tii ätukqe. ¹⁰ "Ämaqe tii iqe. Wainqä-eqä äñguänänñi, ganä maepnä. Itanña qu eqä kuapänä äñäpu, hiqiiyqä heqanjuwängga, wainqä-eqä huizi di inña maññqänänñä. Iinjä qäyä etanñi, si wainqä-eqä äñguänänñä zä enñi, tñnga äyä ämaenyä" ätukqe.

¹¹ Nätmätqä ämaqä hui mimäkqä iminjuwi, Jisasi Iqu anä-himqä Kana, qua Galili iunñi, i qe imäkätä, Iqueqä yänänäññqe ämotquetä ipäqäkqe. I äqumbiyi, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

¹² Jisasi Iqu i imäkäqetanñi, Iqutä, känaisä, känguäkätä itanña Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iquatänñi, qu anä Kapänamänqä äwäkuwi. Itanña qu iqinñi, hiunñi hatñä hmbu äpmakuwi.

*Jisasi Iqu, hiqäva-imäkqä anñi jänä imäkkqenqä**

¹³ Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminjuwä iquauqä hiunñi naqänänñä, Pasopa ätätqänjuwä iqu qäqi etanñi, Jisasi Iqu Jerusälemänqä ekqe.

¹⁴ Äyäqe, iqinñi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anä ququawä iqinñi, ämaqe qu bulumäka-sua, sipsipqä-sua, itanña yññä-heeqä-sua mbqänqä imäkäpu, ga hñqua quamä äpmapu mbqä yanä nyätqätanñä äqunqe. ¹⁵ Iinjä äqunäqe, Iqu guä hui ämeqe, äqäyäkoquvätä jävqä imäkäqe, hiqäva-imäkqä anä iutanñi eeqänänñä huätä äpäsawqatkqe. Bulumäka-pqä, sipsipqä-pqä qäsänñi. Itanña ämaqä mbqä huitanñi tññqä imäkäpu vättätanjuwä iquauä mbqe bi ämäquvatämäütä, mbqä hevqe yiwanä ämamäukqe. ¹⁶ I itä, ämaqä yññä-heeqä mbqänqä imäkätqätanjuwä iquauñi, "Täqinñi huätä äma äupiyä. Nqä Apiqueä anñi, he mbqä meqä anä mimäkqä pambiyä" ätukqe.

¹⁷ Jisasi Iqu i imäkqanña, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunñi, "Goti Hanjuwä Iquki, saqä anññqä kuapänä änyinätäqe, nyaqä yäpä tämñi änä manyimänqä iqiya"[†] tnätanngqenqä knuä äwikqe.

¹⁸ Jisasi Iqu i imäkqanngqenqä, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminjuwä iquauqä naqä iqua, Iqueni, "Si nätmätqä ämaqä mimäkqä di äki imäkñqäwä? Si nätmätqä imäkñä tä, yoqä naqe äkita ämanä imäkinyä, ne mänätquayä" ätukuwi.

¹⁹ I tquangjuwängga, Jisasi Iqu ätukqe. "Hiqäva-imäkqä anä tqe huätä äpnemäpqe, angunñi Nyi hiunñi hñquaqu-hñquenyä mätmqänä."

²⁰ I tquanga, Israitqä iqua tii ätukuwi. "Hiqäva-imäkqä anä tqe mättätqätanñä quväukuä 46 ämäwqätäukqä enqe, Si 'Nyi angunñi hiunñi hñquaqu-hñquenyä mätmqänä-qe,' änäänqä tnyä?" ätukuwi. ²¹ Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä anä iquenyqä ätukqe, Iqu Iqueqä huiwinqä ätkqe. ²² Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, kukñuä i ätukqä

* 2:12 Matiu 21:12-13; Makä 11:15-17; Lukä 19:45-46 † 2:17 Apqä Bukä 69:9

iquenyqe, hui äwinyminqä-qe, Jisasi Iqu qua buta hänä vauqanqa, qu kñuä inga äwikqe. Inganji iqua Goti Hanjuwä Iqueqä bukiu tnätanqgenqätä, Jisasi Iqu ätkqenqätänji, quuvqä eqiyäpu naqä-qakuä imäkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqeqa suqenqä näqñqä ekqenqä

²³ Israitqä iqua hiunji naqä Pasopanga, ämaqä kuapanäni, Jisasi Iqu Jerusälemä iqi äpme, hiqñqä ämaqä hui mimäkqe imäkätqätanji äqumbiyi, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. ²⁴ I iqanquwä-qe, Jisasi Iqu ämaqä eeqänänänqä näqñqä änguanänjä eäqä-qae, Iqu qunqä quuvqä maeqiyqä ikqe. ²⁵ Jisasi Iqueni, ämaqä hñqu-pqe ämaqä hñquenge, 'Iinjä-iinjqe' mätquä yänä. Iqu ämaqeuaqä suqä eeqänäninjqe näqñqä hiänä.

3

Jisasi Iqu, Nekitimäsi iqutä, kukñuä ätñgiyinqä

¹ Parisi iquautanjä hñqu, iqueqä yoqe Nekitimäsi iquvi. Iqu Israitqä Jerusälemä lu hiqäva äqäminjuwä iquauqä naqä ämiqä iquautanjä hñquvi.

² Iqu Jisasi Iquenyqä heatqanqa äpäqe, "Näqñqä-vqä Iquki, ne näqñqe, si näqñqä motqeqa Goti Hanjuwä Iqu äkndowatqä Iqukiyqä" ätuätä, tii ätukqe. "Ämaqä hñqu nätmätqä ämaqä hui mimäkqänäni Si imäkätqänjä-panjä iñji, mimäkqä danä yänä. Goti Hanjuwä Iqu iqutä anä sätäti, i imäkänqiyä" ätukqe.

³ I tquanqa, Jisasi Iqu ämävauqe, "Nyi naqä-qakuänänjä ktmqeqa. Ämaqä hñqu, angumä* ymeqä dänjä hayuqä ii enqä-panjä mimänqä itqe, iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqä dunji, hiñuä mäqunquä danä iquänqiyä" ätukqe.

⁴ Itanji Nekitimäsi iqu yatñqä tii äwikqe. "Iqu ae ämaqä naqä qoyanä enqe, ymeqä dänjä hayuqä ii enqä-panji, äänä itä imänätñqäwä? Iqu känäi iqueni angumä nyuettñqä dinqe, känäwä äwqä imñi angumä mamñqä yanqiyä" ätukqe.

⁵ Ga Jisasi Iqu ämävauqe, "Nyi naqä-qakuänänjä ktmqeqa" ätukqe. "Ämaqä hñqu egetä, itanqa Dñä Änguä Iquesatä, ymeqä dänjä hayuqä enqä-panjä mimänqä itqe, iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqä dunji mäpeyqä danä iquänqiyä. ⁶ Ämaqä huiwiqä änyuetqe, iqu huiwä-quvi. Inäqe Dñä Änguä Iqu änyuetqe, iqu quuvqä-quvi. ⁷ Si Nyaqä kukñui, 'He angumä ymeqä dänjä imämbñqeqa' tqangqenqä, yänuñuä miqä isñqeqa. ⁸ Yunuä kiqä äwinätanqñqä du äqunätä, huuwqä tqangqenä äwiyätñanjanji, ängisa äpätä, ängi äwqutiyä-qe, si maqñqä esnä. Inji ämaqä Dñä Änguä Iqu änyueqäqe, qu eeqä asänänjä iñjiqä" ätukqe.

⁹ Ii tquanqa, Nekitimäsi iqu, "Si e ätñi, änäänqä tnyä?" ätuätä yatñqä äwikqe.

¹⁰ Yatñqä i vqanqa Jisasi Iqu ämävauqe, "Si Israitqä iquauqä näqñqä motqequki enji, nätmätqä fänqe näqñqä mämeqe, äänä itnä inyä?" ätukqe. ¹¹ "Nyi naqä-qakuänänjä ktmqe. Ne näqñqä eanä hiñuä äqunätunquä dunqä etätqänju. Inäqe he neyaqä kukñuä dunji, naqä-qakuä mimäkqä iqäuä. ¹² Nyi nätmätqä qua täuninjñqä tqangqe, he quuvqä maeqiyqä iquwi, ga Nyi nätmätqä qäkuä yätuninjñqä hetqanqundqe, he quuvqe äänä ipu heqäpnqäwä? ¹³ Ämaqä hñqu qäkuä yätunqä

* 3:3 Kukñuä Jonä iqu täqi äqäkke, kiqä quati hñquaquvi. Hñqu 'angumä', huiwizqu 'haqä yätuta'. Hiqñqä 3:7 iunä-pqeyi.

mäyqä inqe. Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqunä, qäukuä yätu äpme äpceqä. 14-15 Inji ämaqä quuvqä eqämipqä eeqänänä iqua, hänä hea ique-ique pmeqe mapnuwä dinqe, ii tiinji. Anä avqñqä imä, Mosisi iqu qämakä imäkätä, zä imasätä, äma äpeqkä-pa,† Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iquenji, qu i äma pepñqäüä” ätukqe.

16 “Goti Hanjuwä Iqu ämaqä qua täuññqä huäqä kiinjä wuñganji, Iqu Iqueqä Ymeqä Kiuänänä Ique äwikqe. Ga inji, ämaqä tqu-tqu Iquenyqä quuvqä eqämipqe, qu eeqänä qui mimäkñqä danä, hänä hea ique-ique pmeqe mapnuwi. 17 Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Ymeqä Iquenji, ämaqä qua täuñä iuqä suqä quvqe iwäsäutñqä ändowatkqä mäetqe, Iqu iquauñi hänä iqumuätätñqä ändowatkqe. 18 Itanğa ämaqä tqu-tqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenyqä quuvqä eqämipqe, iquauñi suqä quvqenqä miwäsäuqä yäniqe. Itanğa ämaqä tqu-tqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Kiuänänä Iqueqä yoqenqä quuvqä maeñiyqä imitpqe, iquauñi iuta suqä quvqenqä ae iwäsäüä. 19 We-huñqä Iqu qua täuñqä qäyä äpçanqä-qe, ämaqe, suqä quvqä imäkäpiyinqä We-huñqä Iquenji tuwä äwiyäpu, hiawiqä imqä äwinyä. Suqä injiuta iwäsäunä. 20 Ämaqä suqä quvqä imäkätqänuwä iqua, suqä quvqe ätnänäqi äti witñqä etanğqenqä, qu eeqänäñi, We-huñqä Iquenyqä mäwinañguti, Iquenyqä mapqä ipnä. 21 İnäqe, Goti Hanjuwä Iqueä suqä naqä-qakuä iu qänaki itqänuwä iqua, quwqä wäunji Goti Hanjuwä Iquesa imäkçanğpqe, ätnänäqi äti timäutñqänä, We-huñqä Iquenyqe äppñqäüä” ätukqe.

Jonä iqu, Jisasi Iquenyqä ätkqenqä

22 Ii iqe, Jisasi Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquatä qua Jutiya iunqä äupiyyi, iqiñi qu ämaqä asñä äqiyäpu äpmaminjuwi. 23-24 Inğanji Jonä iqu guä änyä pmetñqänğa, iqu-pqe anä-himqä Aionä, Salimä-tänä qäqiqi, ämaqä asñä äqäminqe. Iqiñi eqä kuapä pätkätanji, ämaqä kuapanä iquenyqä äpäpu asñä ämaminjuwi.

25 Hiunji hñquenji, Jonä iqueqä ämotquaminqä hñquatä, Israitqä huizi hñqutä, suqä eqetä akiyä änyminjuwä iquenyqä kukñuä näñi-täqi ämamäuminjuwi. 26 Injä ipiyyi, qu Jonä iquenyqä äpäpu, “Näqñqä nätapqä iquki, eqä Jotänä ique yätäqä nängisa, Ämaqä sitä anä äpmanyä, itanğa Iquenyqä ‘Injä-iinjäqueqä’ ätminä Iqu, täñganji ämaqä asñä qäyqanji, ämaqä kuapanä Iquenyqä äwqäüä” ätukuwi.

27 I tquanğuwänğa Jonä iqu, “Ämaqä hñqu nätmätqä hui hingi mämeqä danä yänä. Goti Hanjuwä Iqu ique vqanğutqenä ämenä. 28 ‘Nyi Kraisi, ämaqä mitñqä Goti Hanjuwä Iqu Ique atäunjuä ikqä iqunä mäetqenä. Nyi Iquenyqä hinjuiqä änändowatkqä iquñqä’ tqanqe, hiqä-hiuä qätä äyä änyikuwiqä. 29 Ämaqä hñqu apäkä tuwakñä änyuätqe, apäkä ii iqueqä apäkiyyi. İnäqe ämaqä apäkä metñqä iqueqä näueqä iqu, iqi ätqäutä apäkä meqanğqä iqueqä quvaki qätä äwiyäqanğanji, iqu yeeqänänä yänä. Ga nyaqä yeeqä iqe, aanä naqänänä asä iinjqä. 30 Nyi yoqä maeqä quvqä hiqanğa, Iqu ämanqutäutä, yoqä-tänä hiänqiyä” ätukqe.

31 “Ämaqä haqä yätuta äpçäqä Iqu, ämaqä huiziquauñi ämäwqätäunä. Itanğa ämaqä qua täutanä iqu, iqu täutanä-qu eä, kukñui nätmätqä qua täutanñqä tänä. İnäqe qäukuä yätuta äpqä Iqu, eeqänänä ämäwqätäunä.

32 Iqu hinjuä äqunätä, qätä äwiyätñqä iu qäyä ätqanji, qu Iqueä kukñui naqä-qakuä mimäkqä danä itqänäüä. 33 İnäqe ämaqä Iqueqä kukñuä qätä äwiyätä ämeqä iqu, iqu ämaqä huiziquauñi, Goti Hanjuwä Iqueä

† 3:14-15 A Täuqä 21:9

kuknui naqä-qakuänänjä etanġi ämotquenä. ³⁴ Goti Hanjuwä Iqu, Ämaqä Iqu ändowatqäqä Iqueni, Iqueqä Dnjä Änguä Ique aanjä kuapanänjä vqanġqetani, Iqu Goti Hanjuwä Iqueä kuknui awä tänä. ³⁵ Kaniqu, Iqueqä Ymeqä Iquenyqä kuapanä wiŋganġi, ga Iqu nätmätqä eeqänänji Iqueä hipa iqi ekqe. ³⁶ Ämaqä tqu-tqu Ymeqä Iquenyqä quuvqä eqiyqäqe, hänjä hea ique-ique pmeqe äme. Inäqe ämaqä tqu-tqu Ymeqä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqäqe, hänjä-pmeqe mämeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä äkasuwi, iqtä hea ique-ique witänqiyä” ätukqe.‡

4

Jisasi Iqu, Jutiyaŋi ävama äukqenqä

¹⁻³ Parisi iqua Jisasi Iquenyqe, “Iqu Jonä iqueni ämäwqätäutä, iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iqua kuapanänjä eäpu, asŋi iqueqä hipa iuta ämetqänjä” tqanġä äwikuwi. Iquenyqä iinjä ätmiŋuwä-qe, ämaqe asŋi, Iqu maqiyqä, Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iqua äqämiŋuwi. I tqanġä qätä äwiyäqetani, Iqu qua Jutiyaŋi ävama, anġumä qua Galili iunġä äukqe.

⁴ I äwätäqänġani hänaqe, qua Sämalija, anä-tänjä iu wätŋqä indqänätä, äukqe. ⁵ Iu äwätäqänġani, Sämalija pmeqä iquauä anä-himqä hŋqu, yoqe ‘Sikauä’ ätmiŋuwä ique ätimäukqe. Ii qua Jekopä iqu iqueqä hiknä Josepä ique äwikqä-tänjä qäqiyi.

Jisasi Iqu, apäkä Sämaliyatanjä huisä, kuknuä ätkiyinqä

⁶⁻⁸ Mäptqe awänä pmetanġa, Jisasi Iqu hänaqe qanä iminġenqä yänä-a tänänqä hapä äpmaminġe. Jekopä iqu eqänqä qua hovqä iqiyätä, eqä esquä imäkänqä iqi hapä äpmaminġe. Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iqua, buayä mbqänqä anä-himqä duŋqä äukuwi. Iqu i pmetanġani, apäkä Sämaliyatanjä hui eqä euätŋqä pqaŋġa, Jisasi Iqu iinjä, “Eqä hui nmqä dapiyä” ätukqe.

⁹ I tqanġa, ii ämävauqe, “Nyi Sämaliyatanjinyä etanġä, si Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäyätqänuwä iutanjä-quki eänji, si nyinjä, ‘Eqä hui nmqä dapiyä’ ätätnä, yatŋqä änänqä nyinyä?” ätukqe. Kuknuä iinjä, Israitqä Jerusälemä iu Goti Iqueqä yoqe haqe ämamäminuwä iqua, Sämalija iquatänji naqä-huinyä mäpmeqä imiŋuwä etanġi, i ätukqe.

¹⁰ Ii i tqanġani, Jisasi Iqu iinjä tii ätukqe. “Si nätmätqä Goti Hanjuwä Iqu qanyinä vqenqä maŋqä enjinyä. Itanġa Ämaqä, ‘Nyi eqä hui nmqä dapiyä’ äktätŋqä Iquenyqä-pqe, maŋqä enjinyä. Si näqŋqä eänä, Ique yatŋqä vqanġtqe, Iqu eqä hänjä-pmeqe ktapanqiyä” ätukqe.

¹¹ I tqanġa ii, “Naqä Iqukiyä, quae kiŋä mämä äptnä, eqe mämä enġe, ga Si eqä-häkä-pqä mämeqä danä inji, eqä hänjä-pmeqe äkŋgisa iutŋqäwä?” ätukqe. ¹² I ätuätä tii ätukqe. “Neyaqä awiġu Jekopä iqu, eqä qua äptesqiyätä, ga eqä täu äŋgqe. Ga iqueqä ymeqä-pqä, hiveqä-yaqueqä-pqe, täu änmiŋuwi. Itanġa kaqä-kawukäne änätapqä Jekopä iqueni, si ämäwqätäunyä?”

¹³ Inġani Iqu, “Ämaqe, eqä esquä täu iopu ämbqe, anġumä eqänqä quväkä ye vqänqiyä. ¹⁴ Inäqe ämaqä, eqä Nyi vqanġundi änätqä iqu, anġumä eqänqä quväkä ye mäwqä iquänä. Itanġa eqä Nyi äwimqä iinjä, ämaqä iqesanji eqä esquä enqä-pa, hea ique-ique esuätä, itanġa hänjä hea ique-ique pmeqe vqänqeqä” ätukqe.

‡ 3:36 Ämaqä näqŋqä-tänjä hui, kŋuä tiinjä indqänätqänjä Hiqŋqä 31-36 iunji, Jonä asŋä-qäyqä iqueqä kuknuä ma, Jonä tuwanuä äqäqä iqueqä.

15 I tquanḡaḡi, ii Iqueni, “Naqä Iquki, eqä ätni, yqä dapiyâ. Nyi eqäḡqä quvâkâ ye manyiyqanḡuti, nyi anḡumâ eqä täu iumqe, mapqä iqämḡänânyâ” ätukqe.

16 Inḡaḡi Iqu iinji, “Tqä qokiqe kukḡuâ ätuâtnâ, asâ täqinyqä ätuma ptḡḡänâ uvâ” ätukqe.

17 I tquanḡa, ii “Nyi qokâ mäeqinqä” ätukqe.

Iwâ Iqu, “Kukḡuâ ii, si naqä-qakuâ ätnyâ” ätukqe. 18 “Si ämaqä hipa hḡḡiḡä eeqänâḡä iu ämuannâ, itanḡa ämaqä täḡḡa anâ äpḡeniyâ iqu, naqä-qakuâ tqä qokiqu maeqä eänâ-qae, inji si naqä-qakuânâḡä ätnyâ” ätukqe.

19 I tquanḡaḡi apäkâ ii, “Naqä Iquki, Si hinuâ-tquki äkḡänâḡänâ. 20 Ne Sämaliyataḡä iquneqä awäkiqua, Goti Hanjuwâ Ique qoḡä äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeqä mamäuqänḡä aquvi, qoqoḡä tquesa qänätqätanḡä, he Israitqä huiziqenâ, ‘Goti Hanjuwâ Ique qoḡä äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeqä mamäuqänḡä aquvi, Jerusâlemâ iunâ qänḡḡḡä,’ ätätqänâuâ” ätukqe.

21 Ga Iqu iinji, “Apäkâ iiki, si nyaqä kukḡui naqä-qakuânâḡä imäkiyâ. Hiunji, ämaqä Apique qoḡä äwoktäupu, Iquenyqä aquvi, qoqoḡä tqesänâ-pqä, itanḡa Jerusâlemâ dutänâ-pqä maḡḡḡäḡä iqu ätimäunḡiyâ” ätukqe. 22 “He Sämaliyataḡä iqenâ, Goti, Ique qoḡä äwoktäutqänuâ Iquenyqe, näḡḡḡä maeqä ipu hḡḡi itqänuwiqä. Ne Israitqä iutanḡä, Jerusâlemâ iu itunquâ iqunenji, Goti, ne qoḡä äwoktäutanâ, yoqe haqeu ämatnämäutunquâ Iquenyqe, näḡḡḡä eanâ itqununâ. Äpâkoḡä witanḡi hänḡä iqumuatqenḡä hänaqe, Goti Hanjuwâ Iqu Israitqä iqunesa imäuqäqeqä. 23 Inḡe hiunji hḡḡu timäutḡḡä itḡe, ae qe ätimäuqi. Inji ämaqä, Apique qoḡä äwoktäupu Iqueqä yoqe haqeu naqä-qakuânâḡä mamäupḡḡä iqua, qu Iqueqä Dḡä Äḡḡuâ Iqueâ yänâḡḡḡä ditâ, suqä naqä-qakuânâḡitâḡi, iinḡä ipnâ. Ämaqä, iinḡä iqänḡe, Apiqu äwinyänâ. 24 Goti Hanjuwâ Iqu huiwâ maeqä, quuvqä-qu enḡä-qae, ämaqä, Ique qoḡä äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeu mamäupḡḡä iqua, qu Iqueqä Dḡä Äḡḡuâ Iqueâ yänâḡḡḡetâ, suqä naqä-qakuânâḡitâ, iinḡä ipḡeqä” ätukqe.

25 Inḡaḡi apäkâ ii Iqueni, “Nyi näḡḡḡä eäqä. Ämaqä Mäsaya Kraisi ne ämineyätḡḡä Goti Hanjuwâ Iqu atäunjuâ ikqä Iqu äpänḡiyâ. Iqu äpätäqänḡaḡi ‘Nätmatqä eeqänâḡä iinḡä-iinḡiqä’ natänḡiyâ” ätukqe.

26 I tquanḡaḡi, Iqu iinji, “Kukḡuâ äktätḡḡä Tqunâ, Nyi tä Qäqunâ äktätqänâḡä” ätukqe.

Jisasi Iqu buayänḡätâ, wäunjuänḡätâ, ätkqenḡä

27 I tuätqätanḡaḡi, Iqueqä wäunjuänḡä ämotquaminḡä iqua anḡumâ ätimäupiyi, Iqu apäkâ huisâ quea fätqätanḡinyâ äqumbiyi, iqua yäunjuâ ipu, ‘Änäändiyâ’ tpu ipiyâ-qe, hḡḡu-pqe, “Si sunḡä kiḡḡanḡikâ-qe?” mätkuâ danâ ipu, ä “Si apäkâ iinji sunḡä tnyuâ-qe?” ätuäpu, yatḡḡä miqä ikuwi. 28 Inḡaḡi apäkâ ii, iyyqä eqä-häki iqi emâ, anḡumâ anâ-himḡä dunḡä äwäqe, ämaqeuḡi tü ätukqe. 29 “Ämaqä nätmätqä nyi imäkätḡenḡä eeqänâḡä ändqäqä Ique, hinuâ qumbḡḡänâ äwanâ! Iqu Kraisi ämaqeu ämitḡḡä Goti Hanjuwâ Iqu Ique atäunjuâ ikqä Iqu heqänâḡiqä?” ätukqe. 30 I tquanḡaḡi, qu anḡä dutanḡä äqiyätimäwa, Jisasi Iquenyqä äpâukuwi.

31 Apäkâ ii, i ävama uwqanḡaḡi, Iqueqä wäunjuänḡä ämotquaminḡä iqua Jisasi Iqueni, “Näḡḡḡä Motqueqä Iquki, buaya hui huinyâ” qäyâ ätuäpu, änâänâ ätuminjuwi.

³² I tquanguwängga, Jisasi Iqu iquauñi, “Nyi buayä he änyä maqñqä etanguwä hui-tänjunjqä” ätukqe.

³³ Ga iqua, “Iqueni, ämaqä hui buayä äma ävqäüä?” ätnäpu, iquauqä-quwä yatñqä inqñuwi.

³⁴ Yatñqä i ingäwqanquwängga, Jisasi Iqu “Nqä buayi, Nyi äñändowatkqä Iqueqä äwinqä iunä qänaknä itmä, itannga Iqueqä wäunüä ändapqäqe qäpu imäkqeqä” ätukqe. ³⁵ “He ymisanä yäüä iqanquti mapñqe, tii ätätqänä. ‘Qañui hñquaqu-hñquaqu äñänjqä.’ He i ätätqänuwä-qe, Nyi ‘He wäunüä iunji, hiñuä yasämä qumbñqä’ etqänä. Täñganji ymisanji ämapñqe, ae yäüä iqäwänä. ³⁶ Ymisanji yäüä etanji, qanyä ämetä ämapqä iqu, mbqä menä. Itannga iqu ymisanä iñji, häñä hea ique-ique pmeqä duñqä aquvä äqiyänä. Ga ymisanä vowä qutqä iqutä, ymisanä meqä iqutä, qäquaqu yeeqänä inyiyiqä. ³⁷ Iñä etanji ämaqeucä kukñuä tqu, naqä-qakuä timäunä. ‘Ymisanä vowä ämaqä hñqu iqanquti, itannga ämeqe, ämaqä hñquvqä’ tñnä. ³⁸ Nyi he wäunüä ipu tuwä-yawä tmimiqä mämeqä ikuwä iunqä ymisanä mapñqä endowatkqeqä. Wäunui, ämaqä hñqua dnä-huqä ikuwä iu, he ymisanä qanyinä mapñqeqä” ätukqe.

Ämaqä Sämaliyatanä iquauñqä

³⁹ Ämaqä Sämaliyatanä anä-himqä Sika iu pmeqä kuapänäñi, apäkä ii Jisasi Iquenyqe, “Iqu nätmätqä nyi imäkätñqenqä eeqänänä ändqiyä” tqanqçeta, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. ⁴⁰ Iwä iqua Ique äwimapiyi, “Si nesä pmayä” tquangä, Iqu qutänji hiunji hñquaqu äpmakqe. ⁴¹⁻⁴² Iqu kukñuä vqanqçetani, ämaqä kuapänänä quuvqä inä eqiyäpu, apäkä iñji tii ätukuwi. “Si änatñ iunä maetqe, täñganji neqä-neuä qätä äwiyätanä, quuvqä eqiyqunä. Ne näqñqe, Iqu ämaqä qua täutanjiu Hänä Iqumuatqä Iquvqä” ätukuwi.

Jisasi Iqu, Galilinqä äukqenqä

⁴³ Jisasi Iqu iqñi hiunji hñquaqu ae äpmeqe, Iqueqä qua Galiliunqä äukqe. ⁴⁴ Iqu Iqueqä-kiuä awä äti tii ätkqe. “Ämaqe, hiñuä-tqä quwqä anä-himqä iutanä iquenyqe, qu ‘änqä-queqä’ matqä ipñqäüä.” ⁴⁵ Inäqe hiunji naqä Pasopannga ymisanä imäkqanquwängganji, Galili pmeqe Jerusälemä iu äpmapu, Jisasi Iqu nätmätqä iqñi imäkätqätanqçe hiñuä äqunqñuwi. Iutanji, Iqu Galili du timäuqanqanji, qu Iqueni yeeqä itmakuwi.

Jisasi Iqu, ämiqä hñqueqä ymeqe, äñguä iwimäkikqenqä

⁴⁶ Galili duñji, Jisasi Iqu anä-himqä Kananji, aanä eqe wainqä imäkkqä iunqä äukqe. Inqanji, ämiqä naqä iqueqä wäunüä miqä hñqueqä ymeqe, anä-himqä Kapänamäñi, täñä-yaqä äwäminqe. ⁴⁷ Ämaqä iqu Jisasi Iquenyqe, ‘Jutyiatanji Galilinqä äpqiya’ tqanqä äwiyäqe, iqu Iquenyqä äwäqe, yatñqä tii äwikqe. “Si Kapänamänqä äwätñä, nyaqä ymeqä täñä-yaqä qäyu äpäkonätñqä äwinqä iqueni, äñguä iwimäkiyä.”

⁴⁸ I tquanganji, Jisasi Iqu iqueni, “He Nyi nätmätqä ämaqä mimikqänäñi mimäkqä iqanqmdqe, he quuvqä maeqiyqä danä ipñqäüä” ätukqe.

⁴⁹ Inäqe ämaqä naqä iqu, “Naqä Iquki, nyaqä ymeqe qäyu äpäkonätñqä etanji, iyää, Si nyitä anä wenqeqä!” ätukqe.

⁵⁰ Inqanji, Jisasi Iqu iqueni, “Tqä ymeqä iqu äñguä häñä äpmenqiyä. Anämqä mänä” ätukqe.

I tquanğa, ämaqä iqu Jisasi Iqueä kuknuä du quuvqä eqiyätä, iqueqä anämqä äukqe. ⁵¹ Iqu hänaqä tämä änä wätqätanğa, iqueqä wäunuä-wiyqä hñqua ämimbiyi, "Tqä ymeqä iqu ae äñguä hanjä eqiyä" ätukuwi.

⁵² Iinjä tquanğuwängani, iqu iqueqä ymeqä iquenyqe, "Äñguä äkñğa eqäwä?" ätuätä, yatñqä äwikqe.

Iqua kimanj, "Tqä ymeqä iqu yaqä dñi qäpunj, huäqi awiyqeu wanä klokñğa eqeqä" ätukuwi.

⁵³ I äwiyäqetanj, kaniqu, "Jisasi Iqu 'Tqä ymeqä iqu äñguä hanjä äpmeñqiyä-qe,' mäptqe i pmetanğa äyä ändqäqätanä" kñuä ämakqe. Iñqe, ämaqä iquä iqueqä anjä iu anä äpmamiñuwä eeqänäñi, qu Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

⁵⁴ Jutiyata Galilinqä äpkqängani, Jisasi Iqu nätmätqä Iqueqä yänänäñqä ämotquetñqä hñqu ae imäkkqeu, tä huiziqu imäkkqe.

5

Jisasi Iqu, Betesa iu ämaqä äñguä iwimäkkqenqä

¹ I imäkätä äpmamiñqetanj, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiñuwä iqua, Goti Iquenyqä ymisanä naqä hñqä aquvä qñganğä, Jisasi Iqu Jerusälemänqä ekqe. ² Jerusälemäñi, täknä hänaqä 'sipsipqeuqeqä' ätmiñuwä-tänä qäqiqiñi, eqä-huänjä anä matävätinjä hipa hñgisanj eeqänänjä-tänä hñqu itäumäkekuwä iqi ätumiñqe. Israitqä iquauä kukñuiñi, kiqä yoqe 'Betesauä' ätmiñuwi. ³⁻⁴ Iqñi ämaqä täñä-yaqä huitanä-huitanä iquä iqua, kuapanä äwämiñuwi. Täñä-yaqä hñjuä maqñqä iquau, ä yänä quvqä iquau, ä ññuä ämenä miqä iqua, äwämiñuwi.*

⁵ Jisasi Iqu timäuqanğani, ämaqä täñä-yaqä quväukuä 38 mäwqätäuqä hñqu iqi äwämiñqe. ⁶ Jisasi Iqu ämaqä iqu täñä-yaqä aingatqä witanği äqunäqe, iqueni, "Si äñguä imändñqä äkiñgiyä?" ätukqe.

⁷ Kimanj, ämaqä täñä-yaqä-tänä iqu "Naqä Iquki, eqä ämenä iqanğani ämaqä hñqu nyi äñmetä eqä bu mäyenjiyqe, täqñi aanqe. Nyi eqä bunqä wämätmä itqätanğani, ämaqä hui ganä ae äpäwiqanğa, nyi mäpäwiqä itñqeqä" ätukqe.

⁸ E tquanğani, Jisasi Iqu iqueni, "Pämä äpmetnä, tqä yquvanj ämetnä, qanjä uvä!" ätukqe.

⁹ Ätquanğanä, iqueä täñä-yaqe qäpu heqanği, iqu äñguä-qu, iqueqä yquvanj ämetä, qanjä äukqe. Hiunji iqu, Sämbatqä hapä pmeqänğani.

¹⁰ Inğani Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiñuwä iquauqä naqä iqua, ämaqä äñguä imäñğqä iqueni, "Tä hiunji hapä pmeqänğa enqe, si yquvanj hanjä ämenjätä, neyaqä suqä duñi pmua imäknänä" ätukuwi.

¹¹ I tquanğuwängani, iqu ämävauqe, "Ämaqä nyi äñguä inyimäkätäqä Iqu, 'Tqä yquvanj ämetnä qanjä uvä' dqanğiyqä" ätukqe.

¹² I tquanği äwipiñi, iqueni, "Ämaqä 'Tqä yquvanj ämetnä qanjä uvä-qe', tqu ktqiyä?" ätukuwi.

¹³ Jisasi Iqu iqu äñguä iwimäkkqanğa, ämaqä kuapanänjä iqi etanğä, Jisasi Iqu quvaqä awä imda maqñqä äukqe. I iäqetanj, ämaqä täñä-yaqä

* 5:3-4 Pipa Grikä pmeqeuqä kuknuä iu äqänänqä huiñi, kuknuä tiinj-pqä inä ätä äqänä. "Qu eqä-huänjä iqu ämenä iqanğanğä hñjuä äqumbu äwämiñuwi. Tiinjä emiñqe. Naqä Iqueqä enjätqä hñqu ängati äpätä, eqä-huänjä iqueni ämenä miqanğani, ämaqä eqä-huänjä bunqä kinğanä äpäwitqä iqu, täñä-yaqä äki-äkitanj imänänqe, qäpu äñguä emiñqe." Kuknuä ii, Jonä iqu äqäkkätiyä, ämaqä hñquququ qänaknda äqäkkätiyä? Ne maqñqe.

änguä i imänggä iqu, Iquenyqä maqñqe, “Nyi ängui, Tqu inyimäkqutiya” tä itä, quvaqä yatñqä kimanji, mätquä ikqe.

¹⁴ Qänakñi, Jisasi Iqu iqueni hiqäva-imäkqä anä ququawä du ämäqumueqe, “Si änguä ae enä-qae, suqä quvqä hui imäkätqäñi, anğumä mimäkqä panä! Nätmatqä quvqä naqänänä di kimeqänğauä” ätukqe.

¹⁵ I tquanğani, ämaqä iqu anğumä äwäqe, ämaqä naqä iquauñi, “Ämaqä nyi ängui, Jisasi Iqu inyimäkqeqä” ätukqe.

Jisasi Iquenyqätä, Kiqä Kaniquenyqätä

¹⁶ Jisasi Iqu hiunji hapä pmeqänğa wäunuä iinä di imäkätqätanğenqä, ämiqä naqä iqua Iquenyqe, äwqä tnänä äwinyätä, hanä-iqä ävqä upñqä ipäqäkuwi. ¹⁷ Inğani Jisasi Iqu ämävaue, Iquenyqä äwqä tnänä imäkqanğuwä iquauñi, “Nqä Apiqu wäunuä änguä tiñi, iqa äpätñqe, hiunji tqe timäuqanği, ga Nyi-pqe wäunuä tiñi i imäkätqänänä” ätukqe.

¹⁸ Jisasi Iqu i tqanğani, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminuwä iquauqä naqä iqua, Iqueni pizqä päsqä duñqä itquaka upñqä ipäqäkuwi. Iqu Sämbatqä hiunji hapä pmeqä miqä suqä duñi mämiqä iqanğqä duñqänä hmanji. Goti Hanjuwä Iquenyqe, “Iqu Nqä Apiqueqä” ätätä, Qämataqi asänänä eyñqä tqanğenqä ipäqäkuwi.

¹⁹ Inğani Jisasi Iqu kimanji, “Nyi naqä-qakuänä etqä. Ymeqä Iqu nätmatqä hñqu Iqueqä-kiuänänä, änä mimäkqä danä yänä. Iqu Kaniqu imäkqanği äqunäqä dunä imäkänä. Nätmatqä äki-äkitañä Kaniqu imäkätñqe, Ymeqä-pqä Iqu asä inä imäkätqänä” ätukqe. ²⁰ “Kaniqu Ymeqä Iquenyqä wiñanği, nätmatqä eeqänänä Iqu imäkätäqä di, Ymeqä-que ämotqueqiyä. Tä wänğeqä. Naqe änyä motqueqanğa, he yäunuä ipu, miqä yänä ipñqäuwä. ²¹ Kaniqu ämaqä pizqä duñi ävauqumuätätä hanä-pmeqä ävätñqe, ga Ymeqä-pqä Iqu, Iqueqä äwinyätanğqä iquauñi, hanä-pmeqä asä inä ävätqänä. ²² Inji Apiqu, ämaqä hñquenji miwäsäuqä danä yänä. Ämaqä iwäsäuqä wäunuä eeqänänä, Ymeqä Iqueqä hipa iqi egeqä. ²³ Iinä eätqe, tiñänğeyi. Qu Kaniqueqä yoqe haqeu ämamäupu, Ique änguä itquetqänjuwä-pa, Ymeqä Iquenä-pqe, asä iinä itquanğeqä. Ä Ymeqä Iqueni änguä mitqueqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu mämamäuqä iquwä iqua, Kaniqu Ymeqä ändowatkqä Iqueqä yoqä-pqe, haqeu mämamäuqä danä ipu, änguä mitqueqä iqäuä” ätukqe.

²⁴ “Nyi naqä-qakuänänä etqä. Ämaqä Nyaqä kukñui qätä änyiyäpu, Nyi änändowatkqä Iquenyqä quuvqä eqiyquwä iqua, hanä hea ique-ique pmeqä-tänğä iquayi. Iqua äpäkonqä duñi ämäwqätäupu, hanä hea ique-ique pmeqe ämequwä-qae, iquauñi miwäsäuqä danä yänä.

²⁵ Nyi naqä-qakuänänä etqä. Hiunji hñqu timäutñqä itñqe, ae qe ätimäuqi. Ämaqä pizqä äpäkonätqänjuwi, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueä manä tqanğqe, qätä wiññeqä. Itanğa qätä i äwipiya iqua, hanä vaupñeqä. ²⁶ Apiqu Iqueqä-kiuä hanä-pmeqänğqä Quati-quvi. Ga Iqu, Iqueqä Ymeqä Iquenä-pqe, hanä-pmeqänğqä Quati asä inänä-qu etanği imäkkqeqä. ²⁷ Ymeqä Iqu, Ämaqeuaqä Ymeqä Ekqä Iqu etanği, Apiqu Iqueni, ämaqä iwäsäutñqä yoqä naqä ävqäqe. ²⁸⁻²⁹ Kukñuä tññqe, he yäunuä ipu miqä yänä miqä danä ipñqeqä. Ämaqä qua äptnänjuwä iqua, Ymeqä Iqueä manä tqanği äwipiyanğani, qua äptnänjuwä iutani, anğumä hanä vaupñqä hiunji iqu äpqiya. Suqä änguä imäkätqänjuwä iqua, anğumä hanä, hanä hea ique-ique pmeqenqä vauqanğpi, itanğa

suqä quvqä imäkätqäñuwä iqua angumä häñi, iquauqä suqenqä iwäsäutä hanä-iqä meqänqä vaupnuwiqä.

³⁰ Nyi nätmätqä hñqu Nqä-näuanäni, mimäkkä danä ymä. Nyi Goti Hanjuwä Iqu dqangqä dunä iwäsäutqänänä. Nyi änyinqä Nqä duta mimäkkä itmä, Nyi änändowatkqä Iqueqä äwiñqä dunä imäkätñqä-qae, Nyaqä ämaqä iwäsäuqe, waqiyä maitqenä” ätukqe.

“Jisasi Iqu iinjä-iinjä-queqä” tqukua awä ätkuwiñqä

³¹ “Nyinä Nqä-näuanqe, ‘iinjqä-iinjqä’ etmqe, Nyaqä kukñuä iinj, he naqä-qakuä mimäkkä ipñqäuä. ³² Inäqe Nyinä manä, Hñqu-pqe Nyinyqe, ‘iinjä-iinjä-queqä’ inä ätätñqe. Nyi näqnqe, Iqu iinj, naqä-qakuänänä ätätñqe.

³³ Ämaqä naqä iquenä, he ämaqä hñquauñi, Jonä asnä-qäyqä iqueqä kukñui mapñqä ändowatkuwi. Iqu Nyinyqe, naqä-qakuänänä ätkqe.

³⁴ Iqu iinjä qäyä iqanji, kukñuä Nyaqä ätätñqeunji, yänänäqñqä ny-imäkätñqä diñqe, ämaqä hñqueqä kukñuä tqangqe, Nyi mämeqä ymä. Nyi Jonä iquenyqä tä etqe, he qui mimäkñqä hanä pmapñqä diñqä etqä.

³⁵ Jonä iqu, tä äyänätä we äunätñqä-panä iinjä-quvi. He iqueä we-huñqenqe, yeeqä hñganqä miqä danä, wänqänänäpu itqänuwi.

³⁶ Iinjä etanji, wäunüä Apiqu Nyi imäkmqä ändapkqe, Nyi wäunüä i itqänä. Ga wäunüä iutanji, Apiqu Nyi änändowatkqä Iquenyqe, he näqnqä mapñqäuä. Inji Nyaqä wäunui, Jonä iqueqä kukñuä iunji ämäwqätäunä.

³⁷⁻³⁸ Apiqu Nyi änändowatkqä Iqu kukñuä ätätñqe, Iqu Nyinyqä ‘iinjä-iinjä-queqä’ ätätqänä. He änändowatkqä Ique qätä mäwiyquenä, Iqueä himä-huiwä-a hiñuä mäqunqä-quenä ipu, itanğa he Iqueqä kukñui hiqä quuvqä imñi mämaeqä danä itqänuwenjčä’ etqänä.

³⁹ Hänä hea ique-ique pmeqe, Goti Iqueqä bukä iuta mapñqä kñuä heyqanji, qävqä yasämänä äyä itqänäuä. Ga bukä iunjä-pqe, kukñui Nyinqä ätnänä. ⁴⁰ Inäqe, he hänä hea ique-ique pmeqe mapñqä diñqe, Nyinyqe mapñqä danä itqänäuä.

⁴¹ Nyi yoqä naqe, ämaqä qua täutanä iuta meqänqe, kñuä manyqä enä. ⁴² Inäqe henyñqä di, Nyi näqnqä äñguänänä enä. ‘He Goti Hanjuwä Iquenyqä enqe, heyaqä quuvqä yäpä imñi, aañqä etangqe’ Nyi näqnqä enä. ⁴³ Nyi Nqä Apiqueä yoqä iuta qäyä äpqänqä, mindmeqä danä iqä. Ämaqä hñqu yoqe, iqueqeta pqanjanji, he iqueni itmapñqäuä.

⁴⁴ Goti Hanjuwä Kiuänänä Iqunä heyaqä yoqe haqä yätu maetñqä diñqe maenganji, yoqä naqe, ämaqeutanä ämetqänuwi, ga he quuvqe, äänä ipu heqäpnqäwä? ⁴⁵ He Nyinyqe, ‘Iqu Kaniqueä hiñuä iqisanji nenyqe, “Iqua suqä quvqä imäkqä-quaiqä” tuññqiyä’ kñuä maeyqä pa eä. He Mosisi iquenyqe, ‘Iqu ne yätamakqä neyänqiyä’ kñuä ämaka äpänuwä-qe, iqu henyqe, ‘Iqua suqä quvqä imäkqä-quaiqä’ tqä-quvqä.

⁴⁶ Mosisi iqu Nyinqä ätätä tuwanüä äqiyekqä-qae, he iquenyä naqä-qakuä imäkqä-säpi, Nyinyqä-pqä naqä-qakuä imäkätqäpñningä. ⁴⁷ Inji Mosisi iqu tuwanüä äqiyätä ekqä dunji, naqä-qakuä mimäkkä iquwi, ga nätmätqä Nyi tqangqenqe, he naqä-qakui äänä ipu imäkpnqäwä?” ätukqe.

6

Jisasi Iqu, ämaqä kuapänänä iquau, buayä äwikqenqä*

* 6: Matiu 14:13-21; Makä 6:30-44; Lukä 9:10-17

1-4 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiñuwä iquauqä hiunji naqänänjä, Pasopa ätätqänuwä iqu qäqi emiñqe. Inğanj, Jisasi Iqu eqä-huänjä Gallil, 'Taipiriyasiuä' ätmiñuwä iqueni, äkitä nänngisanqä äukqe. Ämaqä aanjä kuapänänji, Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänänji, ämaqä täñä-yaqä-tänjä iu äñguä imäkätqätanji äqunquwitanji, qu Ique qänaki äwivändkuwi. Jisasi Iqu qoqonjä yätunqä äyäqe, Iqueqä wäunjuänqä ämotquamiñqä iquatä quamä äpmakuwi.

5 Jisasi Iqu ämaqä aanjä kuapänänjä Iquenyqä äyä pqañgä äqunäqe, Iqu Pilipä iqueni, "Ämaqä tä ymisanä bñqe, ne ymisanä mbqe, äkñgi yatunquäwä?" ätukqe. 6 Jisasi Iqu Iqueqä imäkätñqä diñqe, Iqueqä-kiuanä näqñqä ämeqä-qe, Iqu Pilipä iqueqä quuvqä heqiyqe, yamwiqä äwikqe.

7 Iwä Pilipä iqu ämävauqe, "Ämaqä eeqänänji, ymisanä meqä-meqäpu bñqenqä, buayä mbqe, 200 duni ämäwqätäuqä iqueqä" ätukqe.

8-9 Iqueqä wäunjuänqä ämotquamiñqä Endru, Saimonä Pitä iqueqä kätäkänqwa iqu, Jisasi Iqueni, "Ymeqä hñqu bretqä kuä-balitä äyäqiyquwä 5 eäqe, hämapäkä hñquaqutä täqi eä pmetanqä-qe, ga iinjä ipu ämaqä kuapänänjä täunji qäyunänqätanä?" ätukqe.

10 Iqinj qätaqä hioätqä äñguänänjäqi etanji, Jisasi Iqu " 'quamä pmapiyä' tupiyä" ätukqe. Ga iqua quñi, "He quamä pmapiyä" tquanja, qu eeqänänjä quamä äpmakuwi. Ämaqä qokä iquanänji, 5,000 äpmakuwi.

11 Jisasi Iqu bretqä ämeqe, Goti Hanjuwä Ique 'äñguiqä' ätuäqe, ämaqä iqi quamä pmetanquwä iu yanjä ikqe. Hämapäkä-pqe i imäkätqä-pa imäkqanji, qu eeqänä äñguä kuapänänjä äñguwi. 12 Qu äñguä änäpu änatquteqanquwänğanji, Jisasi Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquamiñqä iquauñi, "Änatqutequwi qui mimäkñqä yätñqä, he ämayäkäpiyä" ätukqe. 13 I tquanji, iqua bretqä kuä-balitä äyäqäkuwä 5 isuatani änatquteqanquwi, qa naqä 12 manquä ämamikuwi.

14 Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänänjä i imäkqanji äqumbiyä iqua, "Ämaqä Tqu naqä-qakuä, 'hñjuä-tqä qua täunqä pänqiyä' ätnänqä† Iqueqä" ätkuwi. 15 I ätäpu, Iqu 'oeyä' qäyä ätqanquti, qu Ique a äkiqätäpu, ämaqä naqä ämiqänqä imäkpnqä äyä iqanqä näqñqä eäqe, Iqu quñi anqumä äväma, qoqonjä imä kuäquväkiqatñqä ekqe.

Jisasi Iqu, eqä haqeu qanä äukqenqä‡

16-17 Hea wiqanğanji Iqueqä wäunjuänqä ämotquamiñqä iqua, eqä-huänjä bunqä äpäwäpiyi, yimba ätkamäupu, eqä-huänjä yätäqä nänngisa anjä Kapänamänqä äväma äukuwi. Jisasi Iqu iquauñi mäwimeqä änyä etanji, hea qe ekqe. 18 Inğanj yunua yänänänqñqä hñqu äqunätä, eqe yäyänji qoqonjä ätqäwa äpemiñqe. 19 Iqueqä wäunjuänqä ämotquamiñqä iqua, yimba iqu eqä iqi wätñqe, iqua eqä buñi ämiqa-ämiqa, awänänji (4 o 5 kilomita) tii äwäpiyänğanji, Jisasi Iqu yimba-tänjä qäqi, eqä haqeqä qanä pqañgi äqumbiyi, iqua zä kiinjä ikuwi. 20 E iqanquwänğanji, Jisasi Iqu iquauñi "Tä Nyinjä. He zä miqä pambiyä!" ätukqe. 21 Inğanj iqua Iquenyqä yeeqä ipu, yimba inngisanqä itmakuwi. Iwä inğanj yimba anjä-himqä iqua timäunqñqä äwäpiyä-tänjä iu, qäqi maqänä imänğanji iuäqämakuwi.

22 Hiunji buayä i änäpu äpmakuwä äwiñğanji, ämaqä kuapänänjä huänjä yätäqä inngisa iqi yqänä äpmamiñuwä iqua, "Täqinj yimba kiuanänjä hmbunä pmetanji, Iqueqä wäunjuänqä ämotquetñqä iqua, Jisasi Iqu

† 6:14 Kuknuä-suqä 18:15 ‡ 6:15 Matiu 14:22-33; Makä 6:45-52

maeqä, quwqä-quwänä yimba ipi äyä äwquwätanä!” kñuä ämakuwi. ²³Yimba huiziqua Taipiriyasitanj, Naqä Iqu buayä änguiqä tqanğa, ämaqä kuapänä änguwä-tänä qäqiqi iuäqämakuwi. ²⁴Ämaqä kuapänänä iinj, Jisasi Iqutä Iqueqä wäunüänqä ämotquaminqä iquatä, iqinj heaqiyä äyä nyätanğä äqumbiyi, qu yimba iquau ätkamäupu, Jisasi Iquenyqä qävqe, anj Kapänamänqä äukuwi.

Buayä häñä-pmeqä vqenqä

²⁵Ämaqä kuapänänä iinj iqua, qu Jisasi Iqueni huänä yätäqä nängisa ämaqumuapiyi, Iqueni, “Näñqä-vqä Iquki, Si täqinyqe, äknğa äpnäwä?” ätukuwi.

²⁶I tquanğuwänğanj, Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi naqä-qakuänänä etqä. He Nyinyqä qävqä ikiquwi, Nyi nätmätqä ämaqä mimäqänänä imäkqanğenqä manä, Nyi buayä hetapqanğä äwqä ängüä änapäsäpiyinqänä ikiqäuä. ²⁷He wäunui, ymisanj qui imäknätä pizqä iqä dunqä miqä ipu, häñä hea ique-ique wiqä dunqä ipñqeğä. Goti Hanjuwä Apiqu, Ämaquqä Ymeqä Ekqä Iqueqä yoqe, yänänäñqä witñqä imäkkqe. Ga ymisanj iinj, Ämaquqä Ymeqä Ekqä Iqu hetapaniqeqä” ätukqe.

²⁸I tquanğa qu Iqueni, tiñä ätukuwi. “Goti Hanjuwä Iqu, ne squä wäunüä imäkatunqä äwinyätqänä?”

²⁹Ga qu iinj tquanğuwänğa, Iqu kimanj, “Goti Hanjuwä Iqu, he Ämaqä Iqu ändowatkqä Iquenyqä quuvqä heqäpnqä äwinyänä” ätukqe.

³⁰Quvaqe, Iqueni tii ätukuwi. “Si nätmätqä ämaqä mimäqänänä äki imäktñqäwä? Ga ne iu äqunanä, Tqä kukñui naqä-qakuä imäkatunque, äänä isñqäwä? ³¹Neyaqä atqä-awäkiqua, anj avqñqä maeqä dunj, buayä mana Mosisi iqu äwikqe änguwu. § Goti Hanjuwä Iqueqä tuwanüä iunj, ‘Iqu buayä qäukuä yätutanj bñqä äwikqe qä’* ätnänqä-panjqä” ätukuwi.

³²I tquanğuwänğa, Jisasi Iqu qunj, “Nyi he naqä-qakuänänä etqänä. Qäukuä yätutanä buayä naqä-qakui, Mosisi iqu etapñqä maetqe, Nyaqä Apiqu etapätqänä. ³³Buayä Goti Hanjuwä Iqu vqe, ii qäukuä yätuta äpätä, qua täunä iu Häñä-pmeqä-vqä Iquvqä” ätukqe.

³⁴I tquanğanj, qu Iqueni, “Iyää, Naqä Iquki, buayä iinj, Si ne hea ique-ique nätapqa uwqätñqeğä” ätukuwi.

³⁵Iñğanj, Jisasi Iqueä kimanj, “Nyi Buayä Häñä-pmeqä Iqunjqä” ätukqe. “Ämaqä Nyinyqä äpätä quuvqä heqiyqä iqu, buayänqätä, eqänqätä dä mäwqä itä, quväkä-ye, mäwqä yänqiyä. ³⁶Iinj etanğqä-qe, Nyi tii etqänä. He Nyi hiñuä äñqämbiyä-qe, Nyinyqä quuvqä maeqiyqä äyä itqänäuä.’ ³⁷⁻³⁸Apiqu Nyi ändapqä iqua, qu eeqänänä, Nyinyqä pñqäuä. Nyi qäukuä yätuta qua täunqä äpqe, änyinqe, Nqä du imäkmqä manä, Nyi ändowatkqä Iqueqä dunä imäkmqä äpqä-qae, Nyinyqä i pğanğuwä iquauñ, hñqueni bi mämamäuqä danä ymqänä. ³⁹Nyi ändowatkqä Iqu, ämaqä Nyi ändapqä iquauñ, hiunñj yäpakänğanj Nyi hñqueni hiñuinä mäqunquä itmä, eeqänänä iunñj häñä vauqumuatmniñqä äwinyänä. ⁴⁰Nyaqä Apiqu tiññqä äwinyä. Ymeqä Ique äqunäpu, Iquenyqä quuvqä eqämipqä iqua, häñä hea ique-ique pmeqe, ämepu pmetanğpi, ga hiunñj yäpakänğanj, Nyi qunj häñä vauqumuatmniñqänänäyä” ätukqe.

41 Inġanji Israitqā Jerusālemā iu hiqāva āqāmiñuwā iqua, Jisasi Iqu “Nyi bretqā qāukuā yātuta āpqā Iqunjqā” tqanġqenġe, qu kukñuā kuapānānjā ātkuwi. 42 Injā ātāpu, “Āmaqā Tqu Josepā iqueqā hikñā Jisasi Iqutanā, ā āsqukā? Iqueqā kaniquenyqātā, kānāunġātāni, ne nāqñqā eanġue. Iqu tānġanji, ‘Nyi qāukuā yātuta āpqā Iqunjqe’ ānāānqā ātqiyā?” ātkuwi.

43 Inġanji, Jisasi Iqu āvauqe, “He kukñuā kuapā matuwānġā pambiyā” ātukqe. 44 “Āmaqā hñqu Nyinyqe, hiñgi mapqā yānā. Apiqu Nyi ānāndowatkqā Iqu, āmaqā ique Nyinyqā pātñqā āmāqipmeqanġuti, iqu i pānā. Ga Nyi iquenji, hiunji yāpakānġanji, hānjā vauqumuatmniqeġā. 45 Hiñuā-tqā iquauā tuwanuā iunji, ‘Qu eeqānānjā iquauji, Goti Hanjuwā Iqu nāqñqā vānġiyā’ ātā āqānānā.† Ga āmaqā Ique qātā āwiyāpu, Iquesa nāqñqā āmepiyā iqua, qu eeqānānjā Nyinyqā pññqāuā. 46 Injā etanġi, āmaqā-pqā hui Goti Kanique hiñuā ae āqunātqāñuwā hmanji. Āmaqā Goti Hanjuwā Iquesa āpqāqā Iqunā, Kaniquenji, hiñuā āqunātñqe. 47 Nyi naqā-qakuānānjā etqānā. Āmaqā quuvqā eqiyātāqā iqu, hānjā hea ique-ique pmeqe, āmenġiyā. 48 Bretqā hānjā-pmeqā iqu, ii Nyinjā. 49 Heyaqā hewākiqua, anjā avqñqā dunji, buayā mana ānġuwā-qe, qu āyā āpākōnġuwāqā. 50 Injāqe bretqā qāukuā haqā yātuta āpqā tqunenji, āmaqā hñqu ique ānġqe mapākōnqā yānġiyā. 51 Bretqā hānjā-pmeqā qāukuā yātuta āpqā iqu, ii Nyinjā. Āmaqā hñqu buayā ique ānġqe, iqu hānjā hea ique-ique pmeniqeġā. Buayā Nyi āmaqā qua tāu āpmenjuwīu hānjā-pmeqā mapñqā wimqe, ii Nyaqā huiwiyqā” ātukqe.

52 I tqanġqenġqā iqua quwqā-quwā, “Āmaqā Tqu, Iqueqā huiwi ne ānatunġe, āānā nātāpātñqāwā?” ātāpu, himānā ipu ātñguwi.

53 I tñġanġuwānġa, Jisasi Iqu ivatuwānāqe, tii ātukqe. “Nyi he naqā-qakuānānjā etqānā. He Āmaqeucā Ymeqā Ekqā Iqueā huiwitā, hāneqetā manqā ipqe, hānjā-pmeqe hesānjā aanqeġā. 54-55 Buayā naqā-qakuānānjā, Nyaqā huiwiyi. Itanġa eqā naqā-qakuānānjā, Nyaqā hāneqeyi. Injā-qae, āmaqā Nyaqā huiwitā, hāneqetā ānmiqqā iqua, hānjā hea ique-ique pmetpnuwīqā. Itanġa Nyi iquauji, hiunji yāpakānġa hānjā vauqumuatmniqeġā. 56 Āmaqā tqu-tqu Nyaqā huiwitā, hāneqetā ānmitātqe, iqu Nyi nyinātānġi, Nyi ique ānyānānā. 57 Nyinji, Apiqu hānjā-pmeqā Iqu ānāndowatkānġi, ga Nyi hānjā Iquesa āpmenqā-pa, āmaqā Nyi ānmitātqā iqu, hānjā, Nyita pmeniqeġā. 58 Buayā qāukuā yātutanjā āpqāqā Tqunānjā, Iqu buayā heyaqā taqā-tawākiqua mana ānāpu, āpākōnġuwā ii enqā-panjā manā. Āmaqā, Buayā Tqunā ānātqā iqu, hānjā hea ique-ique pmetāniqeġā” ātukqe. 59 Jisasi Iqu kukñuā iinji, anjā aquvānġqā Kapānamā du nāqñqā āvātā ātkqe.

Āmaqā kuapānā, Jisasi Ique tuwā āwikuwiñqā

60 Iqueqā wāunūānqā āmotquamiñqā kuapānānjā hui, Iqu i tqanġi āwipiyyi, “Iqueqā kukñuā, ne kñuā ānā māmeqānānjā ātqāqe, qāte tqu wiyātñqāwā?” ātkuwi.

61 Qu kukñuā kuapānā tqanġuwiñqā, Jisasi Iqu, Iqueqā-kiuā nāqñqā eāqe, tii ātukqe. “Kukñuā tqu he qui emākqiyā? 62 Āmaqeucā Ymeqā Ekqā Iqu, anjā ānyānānġa āpmamiñqā yātunġā yqanġi āqumbqe, āānā ipnuwāwā? 63 Hānjā-pmeqe, Dñā Anġuā Iqu āvātqānā. Āmaqeucā yānjānāqñqā duta, maetqenā. Injā etanġi Nyi kukñuā etqā tā, quuvqā vqenqātā, hānjā-pmeqā vqenqātā etqānā. 64-65 Injā qāyā etanġi,

† 6:45 Asayā 54:13

hñquenä quuvqä maeqiyqä itqänäuä. Ga Nyaqä kukñuä ‘Ämaqä hñqu Nyinyqe, hñgi mapqä yanä. Apiqu, ämaqä ique Nyinyqä pätnqä ämäqñpmeqanquti, iqu i päñqiyä’ etqe, ii hñquenä quuvqä maeqiyqä itqätanquwita etqeä” ätukqe. Injä ätukqe, ämaqä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ipnuwä iquauñqätä, ä Iqueni ämaqä iquau takqä ätuätä hipa iu väniñqä iquenyqetä, Jisasi Iqu Iqueqä-kiuä änyänñnga näqñqä eä, i ätukqe.

⁶⁶ Inğanj Iqueqä wänuññqä ämotquaminqä kuapänäñi, qu Ique tuwä äwiyäpu, Iqutäñi anä mikiqä danä qe ikuwi. ⁶⁷ I iqanquwänğanj, Jisasi Iqu Iqueqä ämaqä 12 iquauñi, “He-pqe Nyi inä nyivämapñqätanä?” ätukqe.

⁶⁸ Iwä Saimonä Pitä iqu, “Naqä Iquki, Si kukñuä häñä hea ique-ique pmeqe ämenä. Ne tquenyqä watunquäwä? ⁶⁹ Inji, ne näqñqä ämenä quuvqä eqiyqu. Si Ämaqä äñguä jänänänä Goti Hanjuwä Iqueqä atänuñä ekikqä Iqukiyqä” ätukqe.

⁷⁰ I tquanqa Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi heñi, 12 etmakqeunji, hñquki dnä quvqä-tänä äyqukitanä?” ätukqe. ⁷¹ Kukñuä iñji ätkqe, Saimonä Iskarioti iqueqä hikñä Jutasi iquenyqe. Iqu ämaqä 12 iutanä-qu qäyä eä, Jisasi Iquenyqe, takqä tuäniqä etanji, ii ätkqe.

7

Israitqä iqua, ittänä anju yakuä äpmapu, ymisanä imäkkuwinqä

¹ Itanji, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminuwä iquauqä naqä iqua, Jisasi Ique äpäknqä iqanquwinqä, Iqu qua Jutiya iu ikiqänqä mäwinğanji Galili dunä ikäminqe.

²⁻³ Hiunji naqänänä Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminuwä iqua, ittänä anju yakuä äpmapu, yeeqä ipu aquvächñqä hiunji iqua timäutñqä qäqi etanji, Jisasi Iqueqä känquäkiqua Iqueni, “Si anä täqini äväma, qua Jutiyanqä uvä. Tqä ämaqä wänuññqä ämotquetqänä iqua, Si nätmätqä imäkqanqtqe hiñuä kqämbñqänänä. ⁴ Ämaqä hñqu ämaqä eeqänänä im-imñi, iquenyqä näqñqä hipñqä etanqtqe, iqu nätmätqä eeqänänä, ktqä nämä mimäkqä yanä. Si nätmätqä iñji imäkätqänji, ämaqä eeqänänä hiñuä kqämbñqänä ämotquatñqeä” ätukuwi. ⁵ I ätukuwi, Iqueqä känquäkiqua-pqe Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ipiyitanji.

⁶ Iqua i tqanquwänñga, Jisasi Iqu, “Hiunji Nqe, änänjqä. Henyqe, hiunji eeqänänä iqua, äñguänänñiqä” ätukqe. ⁷ “Nyi ämaqä, qu suqä quvqä imäkätqätanquwinqe, ‘Ii suqä quvqä imäkätqänäuä’ tuätqätanqñqä, qu Nyinyqä wiunqä itqänä. Injä etanji, qu henyqe, iñji miqä ipñqäuä.

⁸ Nqä hiunji änyä enqä-qae, Nyi aquvächñqä naqänänä iunqä mäyqä yimä. Henyä epiyä” ätukqe. ⁹ Iqu quñi i ätuätä, mäwqä danä, Galili bu äpmakqe.

¹⁰ Inäqe, Iqueqä känquäkiqua aquvächñqä yätunqä ae äväma yqanquwänñga, Jisasi Iqu qänaki maqñqä ekqe. ¹¹ Aquvächñqeunji, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminuwä iquauqä naqä iqua Jisasi Iquenyqä, “Ämaqä Iqu äñgi pmenä?” ätäpu, qävqä ikäminuwi. ¹² Inğanj ämaqä kuapä äpmapiyä iunji, hiyäkakä ätnqäukuwi. Hñqua Iquenyqe, “Ämaqä äñguänänñqeä” tqanquwänñga, hñqua “Oeyä, Iqu ämaqä kuapänänä hänaqä huiw-mända ätuma äwqiyä” ätukuwi. ¹³ Inğanj, qu iquauqä naqä iqua hanä-iqä vqenqä zä winğanji, Iquenyqe, ätnänäqi äti matqä danä ikuwi.

Qu ymisanä nätkätanquwänñga, Jisasi Iqu näqñqä äwikqenqä

14 Qu aquvä äqämbu hiunji hñqua ae pmetanguwänggani, Jisasi Iqu hiqäva-imäkkä anä mätnätanggä ququawä yängisa äpeyäqe, qokä-apäkiu kukñuä näqñgä äwikqe. 15 I iqangani, iquauqä naqä iqua yäunüä ipu, "Iqu näqñgä-vqä hñquenyqä mäwqä iminqe, näqñgä ii, äänä itä ämeqätiyä" tpu ikuwi.

16 I iqanguwänggani, Jisasi Iqu kimanji, "Kukñuä tä ämetqueqe, kñuä indqängqä Nyaqeta maetqe, Goti Nyi änändowatkqä Iquesayqä" ätukqe. 17 "Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä äwiñqe qänaknä yätñgä itäqä iqu, Nyaqä kukñuinqe, ii Goti Hanjuwä Iquesatiyä, ä kñuä indqängqä Nyaqä iuta tqändiyä-qe näqñgä hiänä. 18 Ämaqä kukñui, kñuä indqängqä iqueqä iuta ätqä iqu, yoqä iqueqe haqä yätu maenätñgä wingangiyi. Inäqe ique ändowatkqä iqueqä yoqe haqä yätu maetñgä äwinggä iqu, suqä quanji mämeqä, naqä-qakuänänjä tqä-quvqä. 19 Mosisi iqu kukñuä-suqä metapqä inqäta? Iqu etapqä-qe, he eeqänänji, suqä iunji, qänaknä miqä itqänäuä. Ga he Nyinji sunqä pizqä bäkññqä itqänäuä?" ätukqe.

20 I tquanngani, ämaqä kuapänänjä iinji, ämävaupiyi, "Penqä dnä kinyasauqangi ätnyi. Sini, tqu kpäsätñgä itqänä?" ätkuwi.

21 Kimanji, Jisasi Iqu ätukqe. "Nyi wäunüä naqänänjä iqu imäkkqenqä, he miiqä yänä inqä ikuwiqä. 22 Mosisi iqu qokä iquauä huiwä häuä ktäupñqä ätukqeunji, Sämbatqä hiunji hapänga qäyä etanggä-qe, he ymeqä qokä hñquauqä huiwi, häuä ktäupnä. Suqä iinji, Mosisi iqu mikutäuqä ikqe, atqä-awäka ikutäukuwi. 23 He Sämbatqänggani, ymeqä hñquauqä huiwä häuä äktäutqänjuwi, ii he Mosisi iqu kukñuä-suqä ekqä iquenji qui mimäkkä itqänjuwi. Inji Nyi Sämbatqängga ämaqä iqueä huiwi, eeqänänjä äñguä iwimäkkqangqenqe, he Nyinyqe sunqä äkasuwä tätqänäuä? 24 Ämaqeugä suqe, hinüä äqumbiyä dunqänä hinqi miwäsäuqä pambu. Suqä naqä-qakuä jänänänänjä duta iwäsäupiyä" ätukqe.

"Jisasi Iqu, Kraisi Iqu etangitiyä?" ätkuwinqä

25 Inngani ämaqä Jerusälemätanjä hui, "Ämaqä neyaqä naqä iqua pizqä päkññqä itqänjuwi, Tä Qäqu maendiyä?" ätnjuwi. 26 "Hinüä qumbu. Iqu ätnänjä iqi qäyä ätqäuä ätqangi, qu Iquenji manjä hui mätkuä danä iqäuä. Ämaqä Kraisi Ne äminyätñgä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ikqä Iqu etangi, qu näqñgä ämapu maeqä inä? 27 Kraisi Iqu äpqqangani ämaqä-pqä hui näqñgä mämeqä ipu, Iqu äkiuta päniqätiyä' tpu ipnuwiqä. Inäqe Ämaqä Tqueqä äpqäqenqe, he näqñgä ämenjunä" ätnjuwi.

28 Jisasi Iqu hiqäva-imäkkä anä mätnätanggä ququawä iqi ätqäuä näqñgä ävätäqänggani, manjä yänänänqñgä tü ätukqe. "He Nyinyqä näqñgä epu itangga Nyi äpqqenqä-pqä näqñgä yasämä eänäuä. Ga Nyi kñuä indqängqä Nqä duta mapqä iqäqe. Nyi änändowatkqä Iquenyqe, he änyä maqñqä eänjuwi. Iqu naqä-qakuänänjä Iquvqä. 29 Nyi Iqu änändowatqangi Iquesa äpqäqä-qae, Nyi näqñgä Iquenyqä eänänä" ätukqe.

30 I tqangqenqä, qu Jisasi Ique a äkiqätäpu itmenätpu ipiyä-qe, hiunji i imäkkä iqu, Jisasi Iquenji mäwimeqä änyä etangi, ämaqä-pqä hui Iquenji hipa hui mitmaqiyyä ikuwi. 31 Inäqe, ämaqä iu äpmaminjwitanjä kuapänänji, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, "Kraisi Iqu äpätqänggani, Iqu nätmatqä ämaqä mimäkkänänjä, Ämaqä Tqu imäkatñqeunji ämäwqätäuniqätänä?" ätnjuwi.

³² Parisi iqua ämaqä kuapänänjä Jisasi Iquenyqe, “Iiñi-iinjqä” hiyäkakä tnätqätangä qätä äwipiyyi, iquatä, hiqäva-imäkkä naqä iquatä, Ique a äkiqätäpu itmapñqe, ämayukä-imanqä hñquau ändowatkuwi.

³³ Inğanj Jisasi Iqu, “Nyi hesänj quäuqä mäpmeqä danä wänqäpu äpmami, änändowatkqä Iquenyqä umqänä. ³⁴ He Nyinyqä qävqä ikipiyyä-qe, Nyi pmetangqeuñi änä mäwqä ipiyä-qae, Nyinji mämänqumueqä ipñqäua” ätukqe.

³⁵ I tquanğanj, Israitqä iqua, “Ne Iqueni mämäqumueqe, Iqu äknqinyñqä uwqanguti yanquatiyä? Iqu Israitqä iquneqä neyämaqä im-imä äpmakäwänjuwä iunqä äwätä, näññqe ämaqä Israitqä ma huizi iqi äpmeñuwu wätñqä ätqutiyyä? ³⁶ Iqu neñi, ‘He Nyinyqä qävqä ikipiyyä-qe, Nyi pmetangqeuñi änä mäwqä ipiyä-qae, Nyinji mämänqumueqä ipñqäua’ ätqäqe, Iqu kukñuä iñi änäññqä tqiyä?’ ätñguwi.

³⁷ Hiunji yeeqä ipu aquvächñqä yäpakä naqänänñä iqueni, Jisasi Iqu pämä ätqäue, manä yanñänäññqä, “Ämaqä tqu-tqu quväkä ye äwiyqäqe, eqä nätnqänä Nyinyqä äpänä” ätukqe. ³⁸ “Ämaqä äsqu-äsqu Nyinyqä quuvqä eqiyqe, eqä esquä hññä-pmeqä-täñi iqueqä yäpä iunda pquänä. Inji Goti Hanjuwä Iqueä tuwanjuä iu ätnänqä-pa* pquänqiyä” ätukqe. ³⁹ Jisasi Iqu kukñuä iñi, Dñä Äñguä Iquenyqä ätkqe. Dñä Äñguä Iqueni, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyyä iqua mapnuwänqeyi. Inğanj, Goti Hanjuwä Iqu Jisasi Ique ätuma äyätä, yoqä naqä vqe änanjqae, Dñä Äñguä Iqu iquauñi, wimeqänqä-pqe, änanñi.

⁴⁰ Jisasi Iqu i tqanji äwipiyyänğanj, ämaqä iqi äpmamiñuwu, “Ämaqä Tqu naqä-qakuä, Hinjuä-tqä Qäqueqä” ätkuwi. ⁴¹ I tqanguwännga, hui “Kraisi Ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu atänuuä ikqä Qäqueqä” ätkuwi. Inäqe, huiziqua “Oeyqä” ätkuwi. “Kraisi Iqu Galilisa pññqä hmanjqä. ⁴² Goti Hanjuwä Iqueqä tuwanjuä iunji, ‘Kraisi Iqu Dewitiquesanjä hueqä-himqä heniqe,† itanğa ‘anjä-himqä Dewiti iqu äpmamiñqä Betlemä iutanäqu heniqä‡ ätkqeqä” ätukuwi. ⁴³ I ipiyyi, Jisasi Iquenyqe, quwqä-quwä inñi-inñi ändmäññguwi. ⁴⁴ Inñä ipu, hui Iqueni a kiqätanä-tpu ipiyä-qe, ämaqä-pqä hui Iqueni hipa hui mitmaqiyqä ikuwi.

Ämaqä naqä iqua, Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwinjqä

⁴⁵ Ämayukä-imanqä iqua, Parisi iquautä, hiqäva-imäkkä naqä iquautä angumä wimeqanğuwännga, “He Iqueni ätuma mapqe, sunqä iqäua?” ätukuwi.

⁴⁶ I tqanguwännga, iquauä kimanji, “Ämaqä-pqä hui kukñui, Ämaqä Tqu ätätnqä-pa, matqä itqänjuwiqä” ätukuwi.

⁴⁷ Itanğa, Parisi iqua iquauñi, “Henä-pqe, Iqu qäyasäqi etuma äwqiyä? ⁴⁸ He ämaqä naqä yoqä-tänñä-pqä hñqu, itanğa Parisi-pqä hñqu, Iquenyqä quuvqä heqiyätqätanji ägunänjuwätanä? ⁴⁹ Ämaqä kuapänänñä tä, suqä Goti Hanjuwä Iqu Mosisi ique äwikkqenqä änyä maññqä enjuwä iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu qui iwimäkätñqä ae ätkqeqä” ätukuwi.

⁵⁰ Inñä tqanguwänğanji, iquautanä hñqu, iqueqä yoqe Nektimäsi, hiñuiqänänñanğa Jisasi Ique äwimakqä iqu, huizi iquauñi tii ätukqe. ⁵¹ “Neyaqä suqä dunji, ne ämaqä hñqueä kukñui qätä äwiyätanä,

* **7:38** Jisasi Iqu Goti Iqueqä kukñui äsqunenyqä kñuä indqänğqätiyyä? Näññqä-tänñä hñqu Asayä 58:11 iqueñqä ätqä. Hñqu Sakätiyasi 14:8 iqueñqä ätqä. † **7:42** 2 Samueli 7:11-14; Asayä 9:6-7; Järämäi 23:5-6 ‡ **7:42** Maika 5:2

itanğa iqueqä wäunüä imäkätñqä dunj, qävqä ganä iani, inğa iwäsäuatunqueqä” ätukqe.

⁵²⁻⁵³ Quwqä kimanj, “Äi! Si-pqä Galilisanä iqukitanä? Goti Iqueqä tuwanüä iu qävqä änguanä itnä, näññqä tii esñqe. Galilisanj, hinüä-tqä hñqu mapqä yänqiyä. Hmanjqä” ätukuwi.

8

Apäkä qokä-tänjä hui, iyyqä huiwi ämaqä hñque mänği yanjä äwikqeqä*

¹ Inğanj ämaqä eeqänänj quwqä anjunqä ae äweqanğuwänğa, Jisasi Iqu qoqonjä Olipä yätunqä ekqe.

² Zinuitänj Iqu iqi ävämetä, hiqäva-imäkqä anjunqä anğumä äukqe. Iqu ququawä iqi pmetanğa, qokä-apäkä eeqänänj Iquenqä äpqañğuwänğa, Iqu quamä äpme näññqä motquetñqä ipäqäkqe. ³ Iqu i motquetqätanğa, ämaqä kukñuä-suğenqä näññqä iquatä, Parisi iquatänj, apäkä hui ätuma äpäpu, qokä-apäkä iuqä hinüä iqi äkitqätekuwi. Apäkä ii, qokä-tänjä eäqä-qe, ämaqä hñqutä-mända huiwä yanjä inğanğinyä äqunğuwä. ⁴ Iwä inğanj Jisasi Iquenj tii ätukuwi. “Ämotqueqä Iquki, apäkä qokä-tänjä täsi, qokä huizitä huiwä yanjä inyätqätanğinyä äqunänjuwiqä. ⁵ Kukñuä-suqä Mosisi iqu änatapqä iunj, ‘Apäkä suqä iinjä iqanğuwä iuaunj, hikä pizqä päsqänqä’ ätnänqe,† si änäänjä ätnä?”

⁶ Qu kukñuä i ätukuwi, Iqu kukñuä äänä ätätqä Iquesa ämapu, kukñuä mitpnuwä inqä yamwiqä äwikuwi. Injä tqanğuwänğa, Jisasi Iqu äuesäüä, Iqueqä hipaitä qua hinjä bu tuwanüä äqäkqe.

⁷ Qu yatñqä äpakänä vqañğuwänğa, Iqu pämä ätqäuqe, tii ätukqe. “Ämaqä hesanjä hñqu suqä quvqä mimäkqä itñqä etanğutqe, iqu apäkä täsinj, hikä kinğanänj, iqu-ganä äpäsänä.” ⁸ Iwä Iqu kukñuä iinjä ätuäqe, anğj äuesäuqe, qua hinjä bu tuwanüä äqäkqe.

⁹ I tqanğj äwipiwi, qu eeqänänj hñqunä-hñqunä iqinj äväma äukuwi. Ga ämaqä quväukuä kuapanänjä-tänjä iqua hinüiqä äwqanğuwänğa, ämaqä huizi qänaki äukuwi. Mä Jisasi Iqu iqi yqänä äuesäutangj, apäkä ii Iqueuä hipenüä iqi yqänä ätqäuminqe. ¹⁰ Itanj Iqu pämä ätqäuqe, tii ätukqe. “Apäkä iiki, ämaqä eeqänänjä täqi ätqäunjuwi, anğj uwqäuä? Si kukñuä mikitätñqe, hmanda?”

¹¹ I tqanğa, ii ätukqe. “Naqä Iqukiyä, oeyä, hñqu hmanjqä.”

Ga Jisasi Iqu iinj tii ätukqe. “Nyi-pqe kukñuä mämiqtqä da imqänä. Si äunj, qänakñj suqä quvqe mimäkqä pa iqätñqä” ätukqe.

Jisasi Iqu qua täu We-hunqä Vqä Iquwi

¹² Anğumj Jisasi Iqu qokä-apäkä iunj tii ätukqe. “Qua täu we-hunqä vqe, Nyi Qäqunjqä. Ämaqä Nyi änyvändmitätqä iqu, qanj heawiqä du mäwqä itä, iqueqä quuvqejnj we-hunqä-tänjä-queyqä.”

¹³ I tqanğa, Parisi iqua qätä äwipiwi, Iquenj tii ätukuwi. “Si kukñuä awi, Tqä-täunqänänä ätätqänjnyä. Inqe ämaqe, quuvqä makiqiyqä ipñqäuä.”

¹⁴ Ga kimanj, tii ätukqe. “He ‘Si Tqä suğenqä änatnyä’ ändquwi, naqä-qakuänänjä ändqäuä. I etanj Nyi Nqä-näuänj, anä äväma äpqañqätä, nñ anä äumqejñqe näññqä enänä. Nyi näññqä iinj ämenqetanj, ämaqe Nyaqä kukñui quuvqä eqäññqe. Inäqe he Nyaqä anä qakuinğetä

* 8: Pipa Grikä pmeqeuqä kukñuä iu äqänänqä huiunj, kukñuä 8:1-11 iunj maññqä eä. † 8:5 Kukñuä-suqä 22:22, Hiqäva-imäkqä 20:10

äkiunqä-pqä uwqanqundqe, he änyä maqñqä ipñqäüä. ¹⁵ He ämaqeü iwäsäupiyanqani, suqä qua täutaninqänä näqñqä epu, iwäsäuqenjqä. Injqe Nyi ämaqä hñqueñi, miwäsäuqä danä itñqeqä. ¹⁶ Inji Nyi ämaqä hñqeqä suqenqä iwäsäuqanqundqe, he Nyaqä iwäsäuqä iinjä iqenqe, quuvqä heqäpñqänäñji. Ii tiinjä dutayi. Nyi Nqä-näüänä miwäsäuqä iqä. Apiqu äñändowatkqä Iqu, Nyitä wäunjuä anä itqäüä. ¹⁷ Kukñuä-suqä he Mosisi iqesa ämepu qänaknä itqänuwä iunji, kukñui tii ätnä. *‘Ämaqä hñquaqqu kukñui asitaninä ätqiyi, iquaquiyqä kukñuiñqe quuvqä heqäpñqe!’*[‡] ¹⁸ Nyi Nqä-näüänqä awä ätätñqä Iqunji. Itanqa huiziqu, Apiqu Nyi äñändowatkqä Iqu, Nyinqä awä inä ätätqäüä.”

¹⁹ Inqanji Parisi iqua yatñqä tii äwikuwi. “ ‘Nqä Apiqueyqä’ ätnji, ga Iqu ängji pmenä?”

Itanji Jisasi Iqu ivatuwänäqe, kima tii ätukqe. “He Nyinyqätä, Nqä Apiquenyqätänji, änyä maqñqä yqänä eänqäüä. Injqe he Nyinyqä näqñqä hiqä-säpi, Apiquenyqä-pqe näqñqä inä iqäpñngä.”

²⁰ Hiqäva-imäqkä anä ququawä iqñji, Jisasi Iqu mbqä pñqä witanqgä-tänä qäqi äpme, qokä-apäkä iunji näqñqä ävätä, kukñuä iinjä ätmuinqe. Iqu ätnänä iqä qäyä pmetanqä, inqanji Iqueqä hanä-iqä meqe, qäyu matimäuqä äñä etanqä, ämaqä hñqu Iquenji, a makiqätqä ikqe.

Jisasi Iqu, “He anä Nyi umqä iunji, matimäuqä ipnuwiqä” ätukqenjqä

²¹ Angumñji Jisasi Iqu qunji tii ätukqe. “Nyi eväma umqänä. Hñga-mändanji, he Nyinyqä qävqä yanä-tpu ipqe, hiqä suqä quvqe yqänä äwinqä iutanä päkombnuwiqä. He anä Nyi umqä iunji, matimäuqä ipnuwiqä.”

²² Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäqkä naqä iqua, ii tqanqä äwipiyyi, quwqä-quwä tii ätnquwi. “ ‘He anä Nyi umqä iunji, matimäuqä ipnuwiqä’ ätqe, äänä etanqä tqiyä? Iqueqä-kiuä päknätñqä ätqutiyä?”

²³ Itanqa Iqu tii ätukqe. “He qua butanuenä etanqä, Nyi haqä yätutanunjqä. He qua täutanä iqenä etanqä, Nyi qua täutanuna manä.

²⁴ Iinjä etanqä ‘Hiqä suqä quvqä yqänä äwinqä iutanä päkombnuwiqä’ ae etqeqä. Ii tiinjä etanqiyi. Nyi Nqä-näüä äpmenqä Iqunänqä^S quuvqä manjiqiyqä iqanqppqe, he heqä suqä quvqe yqänä wiqä, äpäkombnuwiqä.”

²⁵ Iqu kukñuä i tquanqa, “Si Tquki natnyä?” ätuäpu, yatñqä äwikuwi.

Iwä Iqu, “ ‘Nyi Iqunjqä’, ae äyä etqe. ²⁶ Nyi heqä suqä quvqenqe, kukñuä kuapanä ätätmä ewäsäumätmä, itmä-qe, Nyi äñändowatkqä Iqu, aañä naqä-qakuinä Tqä-qu etanqä, Iqueqä kukñui Nyi qätä äwiyätñqenä, qokä-apäkä qua täunjiu ätuätñqeqä.”

²⁷ Iqu Iqueqä Kaniquenyqä tuätqätanqgä iinjqe, qu knji mämeqä ikuwi.

²⁸ Iutanji Iqu tiinjä ätukqe. “He Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqunä indmepu, haqeqä ämanjiyäpiyanqani, he Nyinqe, Nyi Nqä-näüä äpmenqä Iqunänqä näqñqä epñqäüä. Ga tiinjä-pqenqä näqñqä inä epñqäüä. Nyi nätmatqä hui Nqä kmjuä iutanä mimäqkä danä itñqeqä. Oeyä. Nyi kukñuä eeqänäñji, Apiqu ämändquakqenä ätätñqeqä. ²⁹ Nyi äñändowatkqä Iqu, Nyitä anä äpmenä. Nyi nätmatqä Iqueüä äwinqeu qäyunä imäktñqä iutanji, Nqä-näüänä pmetmñqä hiñuinä manqänqä itñqeqä.” ³⁰ Jisasi Iqu kukñuä ii tätqätanqa, kuapanäñji Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

[‡] 8:17 Kukñuä-suqä 17:6; 19:15   ^S 8:24 Jisasi Iqu “Nyi Nqä-näüä äpmenqä Iqunänqä” ätqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä enqä-paniqä. Yoqä iinjä, Goti Iqu Mosisi iqenji awä ätukqe. (Angumä Itmakqä 3:14)

Kukñuä naqä-qakuä iqu, he ämiqä huiziqueqä äwinjqä iuta huätä ewewqatänqiyä

³¹ Inğanj Iqu Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iquautañä Iquenyqä quuvqä heqiyqanquwä iquauñi, tii ätukqe. "He Nyaqä kukñui mävwuatämauqä, a yänänäqñqä äkiqätppqe, ga he Nqä wäunjuñqä ämetqueqä-quenä pmetpñqäüä. ³² Ga inä ma, kukñuä naqä-qakuñqä näqñqä eäpu, itanğa kukñuä iinjä iqu, he ämiqä huiziqueqä äwinjqä iuta huätä ewewqatänqiyä."

³³ I tqanğa, qu kimanj tii ätukuwi. "Ne awiqu Aprähämä iqueqä hueqä-himqä iquenyqä. Hea hñganä-pqe, ämaqä hñqueqä wäunju-wiyqä hiñgi eätanä, iqueqä äwinjqä yäpä imä mäpmeqä danä itunjuqä. I hitanği 'Kukñuä naqä-qakuä iqu, he ämiqä huiziqueqä äwinjqä iuta huätä ewewqatänqiyä-qe,' sunjqä natnyä?"

³⁴ Iqu iquauqä kukñui kimanj, tiinjä ätukqe. "Aañä naqä-qakuänänjä etqä. Ämaqä eeqänänjä suqä quvqä imäkätqanjuwi, qu suqä iqueqä äwinqeunj qänaki vqä iquaiqä. ³⁵ Ga ämiqä hñqueqä äwinqeunj qänaki vqä iqua, iquauqä ämiqä iqueqä anjuñi näweqä mäpmeqä itqänjuqä. Oeyqä. Ymeqenä pmetpñqäüä. ³⁶ Inäqe Ymeqä Iqu he ewewqatqanğuti, he suqä quvqä iqueqä äwinqeunj qänaki mävwä pmetpnuwiqä. ³⁷ Nyi näqñqe. He Aprähämä iqueqä hueqä-himqä iquenä etanğqä-qe, Nyaqä kukñui heyaqä äwqä yäpä inğisanj mäwiqä etanği, he Nyi ämbäkñqä itqänjuä. ³⁸ Nyi Nqä Apiqu ae ämändquakqeunj, kukñuä awi nätmatqä iinjä ätätqänänä. Nñ he heqä suqä Nyi ämbäkñqä itqänjuwi, ii hiniqu tqanği äwikuwiunä imäkätqänjuä."

³⁹ Inğanj iqua kima tii ätukuwi. "Neqä awiqu, Aprähämä iqueqä."

Ga Jisasi Iqu iquauñi ätukqe. "Iinjä naqä-qakuä he Aprähämä iqueqä kawäkenä hiqä-säpi, suqä asänänjä Aprähämä iqu iminjä-pa, ii itqänpñqä. ⁴⁰ Kukñuä naqä-qakuä Nyi Goti Hanjuwä Iquesa qätä äwikqe, eeqänänj qäyä etätñqä-qe, tənğanj he Nyi pizqä bäkñqä itqänjuä. Suqä iinjä ii, Aprähämä iqueqä suqä manä. ⁴¹ He hiqä hiniqueqä suqä iunä imäkätqänjuä" ätukqe.

Iwä qu Iqueni tii ätukuwi. "Ne neqä nipaqa qokitä hiñgi higaqä äwäyäkipu mänanyquä ikuwiqä. Oeyqä. Neqä Apiqu, Goti Hanjuwä Iqunänjqä."

⁴² Inğanj Iqu tii ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqu heqä hiniqu etanğutqe, he Nyinjqä enğuanänjqä. Ii tiinjuta etqä. Nyi Goti Iqutä anä äpmaminueä, äyä äquvepkqä. Nyi änyinjqä Nqä dutanä äquvepkqä ma, Goti Hanjuwä Iqu änändowatqanği äquvepkqe. ⁴³ Ga kukñuä Nyi tqanğqe, he näqñqä äñğuanä maeqä iquwi, ii he Nyaqä kukñui meqänqe, maengangqä iutayi. ⁴⁴ He Setänä, heqä heniqueqä ymeqä-quenji. Ga he iqueqä äwinqeunä yänä äqänäpu qänaknä iquenjqä. Inğata tii tənğanqe, iqu ämaqä päsqänjqä äpmenä. Itanğa iqu suqä naqä-qakuä iunj qänaknä miqe, tiinjä dutayi. Suqä aañä naqä-qakuä di, iqutä mäwiqä iminqe. Kukñuä quanğa ätminqe, ii aañä iqueqä yänjiyi. Iqu ämaqä quanğa kukñuä tqä-qu eä, itanğa iqu quanğa kukñuä tqeutanä kaniquwi. ⁴⁵ Iinjñqe Nyi kukñuä aañä naqä-qakuänänjä di etqanğqetani, he Nyaqä kukñui quuvqä maeqiyqä da äyä itqänjä. ⁴⁶ He 'Iqu suqä quvqä imäkätqä-qeyqä' knuä eyätñqä etanğutqe, ga Nyaqä suqä quvqä imäkätñqe, ätnänjä iqi ätäpu, maepiyä. Ä Nyi kukñuä awä naqä-qakuä dinä ätätñqä etanğundqe, inji Nyaqä kukñui quuvqä maeqiyqe, sunjqä itqänjuä? ⁴⁷ Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä iqua, Iqueä kukñui qätä äwiyätqänjuwi. Ä he Iqueä kukñui qätä

mäwiyqä iquwi, ii tiinjä etanġiyi. He Iqueqä ymeqä-quenä maeqä epiyä dutanji.”

Jisasi Iqu Iqueqä-kiuänġatä, Aprähämä iquenyqätä, ätkqenqä

⁴⁸ I tquanġa, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkkqä naqä iqua, Iqueni kima tii ätukuwi. “Ne tii äktqunä. ‘Si ämaqä Sämaliyatanä* Iqukiyqä. Ga dnä quvqä hġqu äktqäunä.’ Iiñi ne naqä-qakuä äktqu?”

⁴⁹ Itanġi Jisasi Iqu kimanġi tii ätukqe. “Nyi dnä quvqä hġqu mandqäuqä inä. Hmanġqä. Itanġi Nyi Apiqueä yoqenä haqeu mamäutqätanġa, he Nyaqä yoqe mändi ängittqäyätqänġuä. ⁵⁰ Nyi Nqä yoqe, haqeu mämamänqä itqänänä. Nġ, Nyi yoqä naqä mamqenqä äwinyänqe, Hġqunänġqä. Iqu ämaqä eeqänänä iquau Iwäsäuqä Iqueyi. ⁵¹ Nyi aanä naqä-qakuänänä etqänä. Ämaqä hġqu Nyaqä kuknui qänaknä imitätqe, mapäkonġqä hea ique-ique pmetäniqeqä.”

⁵² Inġanġi iqua kima tii ätukuwi. “Si e änatnä imnġi, tänġanġi, tiinjġi. Dnä quvqä hġqu Si äktqäunqä iinqe, ne näqġqä ae equnä. Aprähämä iqu-pqä, Goti Iqueqä hiñuä-tqä iqua-pqe, ae äpäkonġuwä-qe, Si tii änatnyä. ‘Ämaqä hġqu Nyaqä kuknui qänaknä imitätqe, iqu mapäkonġqä hea ique-ique pmetäniqeqä.’ ⁵³ Änäänġä? Si neqä awiġu Aprähämä, ae äpäkonġqä iqueni ämäwqätäutnä, änatnä? Ä Goti Iqueqä hiñuä-tqä iqua-pqe ae äpäkonġuwiqä. Si ‘“Nyi tqunä” ätqänä,’ knuä kiyqiyä?”

⁵⁴ Jisasi Iqu kimanġi tii ätukqe. “Nyi Nqä yoqe haqeu ämamänmitmqe, ii nätmatqä hiñġinqä enqä-panġi. Inäqe Nqä Apiġu, Iqu Nyaqä yoqe haqeu ämanmäutqänä. Iquenyqe, he ‘Neqä Goti Hanjuwä Iqueqä’ äyä ätqäuä. ⁵⁵ Inäqe he Iquenyqe maqġqä epu ätqäuä. Nyi, Nqä-näuänġi Iquenyqe näqġqä eänänä. Ga ‘Nyi Iquenyqe maqġqeqä’ etmqe, ii Nyi ämaqä quanġätqä he enqä-panjunä emqänä. Itanġi Nyi Iquenyqä näqġqä ae eämä, itanġa Nyi Iqueqä kuknuä iunä qänaknä itqänä. ⁵⁶ Heqä tawiġu Aprähämä iqu, Nyaqä hiunġi hiñuä qunäniqenqä knuä indqänätätqänġanġi, iqu yeeqä äwinyminġeqä. Itanġi iqu hiñuä i äqunäqe, aquvänä ikqeqä.”

⁵⁷ Iwä iqua qätä i äwipiġi, tii ätukuwi. “Si Tqä quväukui 50 änä qäyä etanġi, Aprähämä iqueni Si hiñuä äqunġänätanä?”

⁵⁸ Ga Jisasi Iqueä kimanġi, “Nyi naqä-qakuänänä etqänä, Aprähämä iqu matimäuqänġanġi, Nyi Nqä-näuä Äpmenqä Iqunġqä” ätukqe.

⁵⁹ I tquanġqenqä, qu hikä ämepu Ique päsanä-tpu iqanġuwänġa, Iqu zä imäknä hiqäva-imäkkqä anä täknġiunġi äväma, yäpaqänġisa äukqe.

9

Jisasi Iqu, ämaqä hiñuä maqġqä hġque äñguä iwimäkkqenqä

¹ Jisasi Iqu qanä äwätäqänġanġi, ämaqä hiñuä maqġqä hġque äqunġqe. Ämaqä iqu känäwqä äwqä imdanġi, hiñuä maqġqä iinäqu ätimäukqe.

² Inġanġi Iqueqä wäunüänqä ämotquaminqä iqua Iqueni, “Näqġqä Motqeqä Iquki, ämaqä tqi hiñuä maqġqä imänġqe, suqä quvqe tqeqäwä? Iqueqä-kiuätanä, kanä-känaisändanä?” ätukuwi.

³ Yatġqä i vqanġuwänġa, Jisasi Iqu, “Ämaqä iqu hiñuä maqġqä inqe, suqä quvqe, iqueqä-pqä ä iqueqä kanä-känäwqä-pqä duta hmanġi. Ämaqä, qu ämaqä tqe hiñuä äqunäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqġenqä näqġqä mapġqä diñqeqä. ⁴ We yqänä tii hunätanġanġi,

* **8:48** Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkkqä iqua, Sämaliyatanä iquauqce, “Ämaqä quvqä iqä iquaiqä” knuä indqänġiunġi.

ne Nyi änändowatkqä Iqueä wäunui imäkatunq̄ue. Ämaqe wäunuä miqä ip̄nqe, hea heät̄nqe qäq̄inji. ⁵ Nyi qua täu äp̄menqe, qua täu We-hunq̄ä Vqä-qunq̄ä” ätukqe.

⁶⁻⁷ Iinj ätuäqe, Iqu qua bu makukuä äquteqe, makukitã quae ättäqe, ämaqä iqueä hiñuii qua äwq̄äyätã, iquenji, “Eqä-huänã Silomã du asñã qänãmänd̄nq̄ä uvã” ätukqe. (Yoaq̄ä ‘Silomãuã’ ätnãq̄ä iqu, ‘ändowatk̄äuã’ ätnã.) Inji iqu äwäqe, asñã qänãmãnganq̄a, iqueä hiñui äñguã heq̄anq̄i, iqu hiñuã äñguã q̄nq̄ä-qu äp̄kqe.

⁸ Inq̄anji ämaqä, iqtã anã asã iqi äp̄manñuwitã, ämaqä, iqu hiñuã maq̄nq̄ä äp̄me mbq̄ãñq̄ä nãtmatq̄ä isuanq̄ä täunuã tätq̄ãtanq̄i äqunmiñuwitãñi, qu, “Ämaqä tq̄u mbq̄ãñq̄ä täunuã ätq̄ãmanãt̄nq̄ä iqtanã?” ätäpu yat̄nq̄ä ingäukuwi. ⁹ Yat̄nq̄ä i inganq̄uwãñq̄a, ämaqä hui, “Auq̄ä, ämaqä iqu qäqueq̄ä” tq̄anq̄uwãñq̄a, hui, “Oeyã, iqu maetqe. Ämaqä iqu enq̄ã-pañã hñqueq̄ä” ätkuwi.

I tq̄anq̄uwãñq̄a, ämaqä iqu iqueq̄ã-kiuã, “Nyi ämaqä iqunã qäqunq̄ä” ätukqe.

¹⁰ Qu iqueä kimanji, “Si hiñui äänã itnã qãñginyã?” ätuäpu, ique yat̄nq̄ä äwikuwi.

¹¹ Yat̄nq̄ä i vq̄anq̄uwãñq̄a, iqu, “Ämaqä ‘Jisasiuã’ ätãtq̄ãñuwã Iqu, qua ättäqe, nyaq̄ã hiñuii qua äñq̄iyätã, ‘Asñi, eqã-huänã Silomã du qänãmänd̄nq̄ä uvã’ dq̄anq̄i, nyi äumi, asñã tii äqänãmãnãtmãnganji, hiñuã qe äqãñgãnä” ätukqe.

¹² I tq̄anq̄anji, qu, “Ämaqä Iqu äñgiwã?” ätkuwi. Iqu, “Nyi änyã maq̄nq̄eq̄ä” ätukqe.

Parisi iqua, hanjä-iqä äwikuwinq̄ä

¹³ Inq̄anji qu ämaqä hiñuã maq̄nq̄ä iminq̄ã iinjã iquenji, Parisi iquauñq̄ä ätuma äukuwi. ¹⁴ Jisasi Iqu qua ättätã ämaqä iqueä hiñuã äñgui, Sämbatq̄ã hiunji hapã pmeq̄ãñq̄a iwimãkkqe. ¹⁵ Iñq̄e, Parisi iqua-pqe, ämaqä iquenji, “Si hiñui, äänã itnã äqãñginyã?” ätuäpu, yat̄nq̄ä ämikuwi.

Iqu qunji, tii ätukqe. “Iqu nyaq̄ã hiñuã täunji, qua nq̄äyq̄anq̄i, nyi asñã äqänãmãnãtmã, täñganji hiñuã äñguã sä äqänãñãnä” ätukqe.

¹⁶ I tq̄anq̄anji, Parisi hñqua, “Ämaqä hiunji hapã pmeq̄ã dunq̄ã suqe, qänaknã miqã iqäq̄ã Tqu, Goti Hanjuwã Iquesanã-qu maetq̄enã” tq̄anq̄uwãñq̄a, hñqua, “Ämaqä suqã quvqã imãkqã-qu eäqe, nãtmatq̄ä ämaqä mimãkqãñãñã tiiñi, äänã imãkãt̄nq̄ãwã?” ätkuwi. I ätnãpiyitanji, naqã-hñqunã mäpmeq̄ã danã inq̄i-inq̄i äktq̄ãñguwi. ¹⁷ Iinjã ipu, qu iquenji, anq̄umã yat̄nq̄ä tii äwikuwi. “Ämaqä saqã hiñui, äñguã ikimãkqã Iquenyqe, si ‘tqueq̄ã’ tt̄nq̄ãwã?”

Yat̄nq̄ä i vq̄anq̄uwãñq̄a, ämaqä iqu tii ätukqe. “Iqu Ämaqä Hiñuã-tqã-queq̄ã.”

¹⁸ Inãqe, Israitq̄ã Jerusãlemã iu hiq̄ãva imãkmiñuwã iquauq̄ã naqã iqua, “Ämaqä iqu hiñuã maq̄nq̄ã-qu enqe, täñganji iqu hiñuã äyã äqãñgiyã” knuã mämeq̄ã ipu, ämaqä iqueq̄ã kaniquesã kãnãutã kukñuã ätuätumepu, yat̄nq̄ä tii äwikuwi. ¹⁹ “Ämaqä tq̄uenyqe, qe, ‘Yeqã ymeqã hiñuã maq̄nq̄ã imãñgq̄eqã’ ätq̄iyã iqtanã? Ga iqu täñganji hiñuã äñgui, äänã itã äqãñgiyã?” ätkuwi.

²⁰ Qu yat̄nq̄ä i vq̄anq̄uwãñq̄a, ämaqä iqueq̄ã kaniqutã kãnaisã ämävayi, “Ye nãq̄nqe. Iqu yeqã ymeqã-qu etãñq̄i, iqu hiñuã maq̄nq̄ã imãñgq̄eqã” ätukiyi. ²¹ “Inãqe, ye änyã maq̄nqe. Iqu täñganji hiñui, äänã itã äqunq̄uti. Ämaqä ique äñguã imãkãtã hiñuã qänãt̄nq̄ã imãkqã Iquenyqe,

ye maqñqeä. Iqu ae naqä enqä-qae, yatñqä iqueqä-kiuä wipu. Ga iqu 'iinjqä-iinjqä' hetätñqänänyä" ätukiyi. ²²⁻²³ Iyaqu ii ätukiyi, ämaqä naqä iquauñqä zä etanñiyi. Ämaqä iinjä iqua, näwinyä pmua imäkäpu tii ätkuwi. "Ämaqä hui Jisasi Iquenyqe, 'Iqu Kraisi ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu Ique ätekqä Iqueyqä' tqanñppe, anä aquväqñqeu aquvä äqänäpu, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqä mämamäuqä ipñqäuä." Iinjñqe, ämaqä iqueqä kaniqutä kånaisäñi zä isinyä, "Iqu ae naqä-queqä. Yatñqe, iqueqä-kiuä wipiyä" ätukiyi.

²⁴ Iqua ämaqä hinuä maqñqä iminjqä ique, anñumä kukñuä ätuätumapiyi, "Ämaqä si anñuä ikimäkqä Iquenyqe, ne näqñqe. Iqu suqä quvqä Iqä-quvi. Inji, si Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäutnä, naqä-qakuänänä natiyä" ätkuwi.

²⁵ I tqanñguwänña, ämaqä iqu, "Nyi maqñqe. Iqu suqä quvqä Iqä-quti, miqä-quti? Nyi nqä hinui, maqñqä inqä-qe, täññani nyi hinuä äqänmä, näqñqe, iinñqänä eqänä" ätukqe.

²⁶ I tqanña, qu iqueni, "Si hinuä maqñqä eänji, saqä hinui anñgui, Iqu äänä itä ikimäkqiyä?" ätuäpu yatñqä äwikuwi.

²⁷ Inñani, "Nyi iqi ae etqanña, he qätä mänyiyqä iquwi. Inji, anñumñi qätä sunqä nyipñqäwä? Inji he-pqe, Iquenyqä quuvqä heqäpñqätanä?"

²⁸ I tqanñqetani, qu iqueni kukñuä quvqä tii ätkuwi. "Ämaqä Iquenyqä quuvqä heqiyqe, si äyuwä. Ne quuvqe, Mosisi iquenyqä heqiyqä iquenyqä. ²⁹ Ne näqñqe, Mosisi iquenyqä eänju. Goti Hanjuwä Iqu iqueni kukñuä ätuminge. Inäqe, Ämaqä Tqu äkñgisa äpñqä-quti? Ne Iquenyqe, änyä maqñqä eänjunä" ätkuwi.

³⁰ Inñani iqu, "Ämaqä Iqu nyaqä hinuä anñguä änyimäkqenqe, he 'Ne Iquenyqä änyä maqñqä eänjunä-qe,' änäänjqä tqäuä? ³¹ Ne näqñqä äyuwä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä suqä quvqä imäkqeuñi, qätä mäwiyqä danä yänä. Ämaqä Ique qätä äwiyäpu, Iqueqä äwinjqä du imäkqanñuä iunä wiyätñqä äyuä. ³² Qua tqu imäkqetani, täññanqe, 'Ämaqä hñqu, ämaqä hinuä maqñqä imänñqä hñque, anñguä hinuä qänätñqä imäkqeqä' matqä itqänuwi. ³³ Inji Ämaqä Tqu Goti Hanjuwä Iquesa mapñqä-säpi, Iqu nätmätqä hui mimäkqä iquäninñgä" ätukqe.

³⁴ I tqanña qu, "Si suqä quvqä du imänññä, iunä yqänä äpñeni, inji si täññani, ne näqñqä mänätapñqä isñqeä" ätuäpu, qu iqueni, anä aquväqñqeutani, huätä ändowatkuwi.

Hinuä maqñqe, tqukuakä?

³⁵ Jisasi Iqu ämaqä iquenyqe, "Anä aquväqñqä iutani, huätä ändowatqäuä" tqanñgä äwiyäqe, Iqu ämaqä iquenyqä qävqä ikitä, ique äwimeqe, "Si Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqe quuvqä eqinyä?" ätukqe.

³⁶ I tqanñani, ämaqä iqu ämävauqe, "Ämaqä Naqä Iquki, Ämaqä Iqu äsque, nyi di. Ga nyi Iquenyqä quuvqä heqämñqänänyä" ätukqe.

³⁷ I tqanña Jisasi Iqu ämaqä iqueni, "Si Ämaqä Iqueni hinuä ae äqunäninnyä. Ämaqä Tä äktätñqä Tqu, ii Qäqueqä" ätukqe.

³⁸ Inñani ämaqä iqu, "Naqä Iquki, nyi quuvqä eqiyqänä" ätuätä, Jisasi Iqueä yuka iqi qonä äuktäutä, Iqueä yoqe haqeqä ämamäukqe.

³⁹ Inñani Jisasi Iqu, "Nyi qua täunqe, ämaqeuqä suqä iwäsäucanñqä äpñqe. Inji ämaqä hinuä maqñqä inuwi, hinuä qänñanñpñi, hinuä äqänänñuwi, hinuä maqñqä ipñqäuä" ätukqe.

40 Parisi Jisasi Iqutä iqi anä ätqäpiyä iqua, i tqanji äwipiysi, “Ne-pqe hiñuä maññqä-qune etanji ätätqäninyä?” ätukuwi.

41 I tquanguwitani Jisasi Iqu, “He hiñuä maññqä hiñuä pisquenä epqe, hiqä suqä quvqetani hañä-iqä mämeqanqe. Inäqe he, ‘Ne hiñuä äqänänünä’ ätquwä-qae, hiqä suqä quvqe, täka yqänä himäkätanqiyä” ätukqe.

10

Jisasi Iqu, Sipsipqä-miqä Änguanänjä-quvi

1 Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuänä tii etqänä. Ämaqä sipsipqä iquauqä täknjä yäpä yänqisanji, hänaqeta mäpeyqä, awä hñqäqisa äpäkeyätä äpeyqä iqu, quwä-meqä-quvi. 2 Ämaqä täknjä hänaqeta äpeyqä iqu, iqu sipsipqä iquau miqä iquvi. 3 Itanğa ämaqä täknjä hänaqä miqä iqu, iqueni qñqanä wuteyqanquti, sipsipqä iqu ämiwiyqä iqueqä quväki, qätä wipnä. Ga iqu iquauqä yoqe, kikiñä ätuätä, yäpaqä mäñqisa ätuma wänä. 4 Inji iqu iqueqe, eeqänä ätuma äwätä, hiñuiqä wimenä. Sipsipqe, qu iqueä quväkiñqä näqñqä epiyä-qae, ique qänaki wivändpnä. 5 Ämaqä huitanä hñqu tquanqutqe, qu iqueqä quväkiñqä änyä maññqä epiyä-qae, iqueni qänaki mävändqä danä zä upñqäüä” ätukqe.

6 Jisasi Iqu kukñuä ktqä iqu tquanqqe, qu knjuä äñguä mämeqä ipu, “Iqu sunqä ätqutiyä” tpu ikuwi.

7 Qu näqñqä äñguänä mämeqä iqanquwiñqä, Iqu anqumñi, “Nyi naqä-qakuänänjä etqä, Nyi sipsipqä iquauqä Täknjä-hänaqä Iqunjqä. 8 Ämaqä Nyi änyä etanğa hiñuiqä äpätkänjuwi, qu quwä-meqä-qua etanji, sip-sipqä iqua qunji qätä mäwiyqä danä itqänjuwi. 9 Nyi Täknjä-hänaqä Iqunji. Ämaqä hñqu Nyita äpeyätqe, häñä äñguä iqumuatnä äpme, iqu täñqisa äyapätä mäñqisa äwätä itä, itanğa iqu qätaqä näqisquänqiyä. 10 Quwä meqe äpquwi, quwä ämepu, pizqä äpäsäpu, itanğa qui imäkqä dinänji. Nyi iñä maetqe. Nyi äpkqe, qu häñä-pmeqenqe äwa miqä, kuapanä mapñqä diñqe.

11 Nyi Sipsipqä-miqä Änguanänjä-qunji. Inji ämaqä sipsipqä äñguänä miqä iqu, sipsipqeuñqä yänä winä. 12 Ämaqä mbqä metñqä sipsipqä qanyinä yakuä miqä iqu, hiveqä hiqiyqä pqangi äqunäqanqani, iqu sipsipqä-miqä naqä-qakuä-qu hma etanji, itanğa sipsipqe, iqueqä maeqä etanğä, inji iqu qunji äväma zä wänä. Ga hiveqä hiqiyqä iqu äpäqe, qunji ändämiqanquti, qu näñä-täqi upnä. 13 Ämaqä iqu mbqä metñqänä wänuñuä itä, sipsipqenqä knjuä mämeqä iqä-qae, zä wänä.

14-15 Nyi Sipsipqä-miqä Änguanänjä-qunji. Apiqu Nyinyqä näqñqä etanji, ga Nyi Apiquenyqä-pqä näqñqä enä. Asä inji, Nyi Nqä sip-sipqenqä näqñqä etanğä, qu-pqe Nyinyqä näqñqä enä. Inji Nyi sipsipqä yätamäkqanqä päkonmä. 16 Täknjä huizijni, Nyaqä sipsipqä hui-pqe äpmeñä. Ga Nyi qunji ätuma pmqänä. Inji Nyi ‘daañä’ tquanqani, qu Nyaqä quväki qätä änyiyäpu äppñqäüä. Ga sipsipqä iñji, naqä-hñqunä etanğpi, ga quwqä Ämiqe, Hñqunä hiäniqe. 17 Nyaqä häñä-pmeqe anqumä mamniqä etanji, Nyi sipsipqeuñqä yänä wämä. Ga iñä imqä itqätanqetani, Apiqu Nyinyqä äwinyä. 18 Nyaqä häñä-pmeqe, ämaqä hui hiñgi quwqä äwiñqä dutanä, qui mimäkqä ipnä. Nyi änyinqä Nqä duta, yänä wämqe. Nyi Nqä häñä-pmeqe ävätmä, itanğa anqumä meqanqe, yänänäñqä ämeñä. Nqä Apiqu Nyi iñä imäkmqä ändkqeä” ätukqe.

19 Jisasi Iqu i tqanqenqä, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkminjuwä iqua angumä ingi-ingi äktqänguwi. 20 Kuapänänä hui, "Iqu dnä quvqä-tänju eä, qämä-qämä itä i ätqi. He Iquenji qätä sunqä wiyqäüä?" ätukuwi. 21 Itanga hui, "Ämaqä dnä quvqä-tänj hñqu, kukñuä tiinji matqä danä yänä. Dnä quvqe, ämaqä hinuä maqñqä itanjuwä iunji, hinuä qämbñqe äänä imäkäniciyä?" ätukuwi.

Israitqä iqua, Jisasi Ique äpäsänä-tpu ikuwinqä

22 Inganji qu hiunji naqä, hiqäva-imäkqä anji Goti Iquenji angi imäkkuwinqä kñuä indqänäpu, yeeqä ipñqä Jerusälemänji aquvā äqänqguwi. Inji hiunji dnä maenqä, isqänqä imäkminjuwi. 23 Jisasi Iqu Goti Hanjuwä Iqueä hiqäva-imäkqä anä täknä yänqisa, Solomonä iqueqä anä mätävätinijqä ätminjuwä iu ikäminqce. 24 I ikitqätanqä, Israitqä iqi hiqäva imäkminjuwä hñqua, Ique aquvā äwqämbiyi, "Ne Sinyqä kñuä qämä-qämä inqä ämetunqce, Si awi äknqä nattññqäwä? Si Kraisi Ämaqä ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekikqä Iquki eänji, Si kukñuä ktqä matqä, naqä-qakuänänä natiyā" ätukuwi.

25 I tqanguwänqä, Iqu kimani, "Nyi 'Iinjäqä-iinjäqä' etqanqä, he Nyi tqanqä duni, qätä mänyiyqä ipu, quuvqä maeqiyqä äyā itqänä. Nyi nätmatqä Apiqueä yoqeta imäkätñqe, ga ii Nyinyqe, qe ämetqetqänä. 26 I metqueganqä, he Nyaqä sipsipqä-quenä maeqä ipu, Nyinyqe quuvqä maeqiyqä äyā itqänä. 27 Sipsipqä Nyaqä di, qu Nyaqä quväki qätä nyiyqanqä, Nyi quñqä näqñqä enä. Inji qu Nyi qänaki nyivändpnä. 28 Ga Nyi quñi, quuvqä hea ique-ique pmeqe vqanqmd, qu mapäkonqä danä iqänqce. Itanga ämaqä-pqä hui, Nyaqä hipa iutanji huätä mämändauñqe. 29 Apiqu sipsipqä Nyi ändapqä Iqu, Yänänäqñqä-qu eä, eeqänänji ämawqätäüä. Inji ämaqä-pqä hui, Apiqueä hipa iutanji mämotauqä ipnä. 30 Nyitä Apiqutänji, Ye naqä-hñqunäyqä" ätukqe.

31 I tqanqenqä, Israitqä iqua angumä hikä ämepu, Ique päsänä-tpu ikuwi. 32 I iqanquwänqä, Jisasi Iqu quñi, "Nyi wäunüä änguanänä Apiqu ändapqce, heyaqä hinuä iqisa kuapänä imäkätñqe. He hiki, wäunüä iquautanä äkisquenqä bäkññqäwä?" ätukqe.

33 I tqanqä qu, "Ne Sinji, hiki wäunüä änguanänä imäkätqänijñqä kpäsätunquä miqä iqu. Si Ämaqä hinqänqñuki qäyā eänä, Goti Hanjuwä Iqu enqä-pa etnä, Ique äkittqiyqanqñijñqä ii kpäsätunquä iqunä" ätukuwi.

34 Inganji Jisasi Iqu quñi, "Heqä kukñuä-sugenqä tuwanüä äqänänqceunji, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui tii äqänä. 'Nyi henyqe, "goti-quenjqä" ätkqeä.* 35-36 Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä tuwanüä äqänänqce, hea ique-ique naqä-qakuänänä äqänä äwi. Inji Goti Hanjuwä Iqu ämaqä Iqueqä kukñuä äwikqä iquauñi, 'he goti-quenjqä' ätukqe. Inqäe Nyi Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ändeetä, qua täunqä änändowatkqä Iqunä, 'Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-qunjqä,' tqanqenqä he, 'Si Goti Hanjuwä Iqu enqä-pa etnä, Iquenji äkittqiyenyä' ätquwi, äänä etanji ätqäüä? 37 Nyi wäunui, Apiqueä di mimäkqä-säpi, he Nyinyqe quuvqä maeqiyqä iqäpninji. 38 Inqäe, Nyi imäkqe, he Nyaqä kukñui naqä-qakuä mimäkqä ipiyäqe, Nyi wäunüä imäkätñqceunji quuvqä hegäpnqce. Inji iutanji he näqñqä ämepu, Apiqu Nyi nyinätanji, Nyi Ique änyänqä iunqce, näqñqä änguanänä epñqeä" ätukqe.

* 10:34 Apqä Bukä 82:6

³⁹ Inġanji qu anġumä Iquenji a kiquätanä-tpu iqanġä, Iqu quvaqä hipa iuta äutaknġa äukqe.

⁴⁰ Iqisanji, Iqu anġumä eqä Jotänä ique nängisanġä äwäqe, Jonä iqu änyänänġa ämaqä asnjä äqäminġä iqi äpmaminġe. ⁴¹ Iqinj, ämaqä kuapänänġi, "Jonä iqu nämatqä ämaqä mimäkcqänänġi ä mimäkcqä qäyä itä, Ämaqä Tquenyqä ätkqe, eeqänänġi naqä-qakuiqä" ätäpu, Ique äwimakuwi. ⁴² Inġanji ämaqä kuapänänġi, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

11

Lasarusi iqu äpäkonġenġä

¹ Inġanji, ämaqä anjä-himqä Betani pmeqä hġqu, yoqä Lasarusi, iqu tänjä-yaqä ämakqe. Betani, Mäliya Mala näsuaqiyqä anjä-himqe.

² Apäkä Mäliyai, qänaknġi eqä sisnyanä-weqe ämetä, Naqä Iqueä yukä bu äwiqatätä, iyyqä detä yemä iwimäkkqä iyyi. Lasarusi tänjä-yaqä ämakqä iqu, iyyqä kasiqä-quvi. ³ Inġanji iqueqä kasiqä-uaqu Jisasi Iquenyqä, "Naqä Iquki, Tqä näueqä Si kiinjä äkinyätġqä iqu, tänjä-yaqä äwinä" ätäsinyä, kuknġuä ändowatkiji.

⁴ I äwiyäqe, Jisasi Iqu, "Tänjä-yaqe, näwinyä päkonġänġä maetqe, Goti Hanjuwä Iqu yoqä naqe, iuta meqanġuti, ga Iqueqä Ymeqä-pqä Iqu inä menġiyä" ätukqe.

⁵ Iqu Mala, Mäliya, Lasarusi näsqanġä kiinjä äwinyminġe.

⁶ Jisasi Iqu Lasarusi iquenyqe, "Tänjä-yaqä äwinä" tqanġä äwiyäqe, Iqu mäwqä danä hiunji hġquaqu, iqi inä äpmakqe. ⁷ I äpmeqe, Iqueqä wänuänġqä ämotquaminġä iquaunji, "Ne anġumä qua Jutiyanġä äwanä" ätukqe.

⁸ I tqanġa iqua, "Näqġqä-vqä Iquki, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-qäyqä iqua, qu hikä kpäsänä-tpu iquwi, hġga hma enqe, Si anġumä asä dunġä utġqä inyä?" ätukuwi.

⁹ Iqu kimanji, "Hiunji ique-iquenji, wenji hġganġä äunġa mäwqä iqä maeqä inä?" ätukqe. "Inji ämaqä äsqü-äsqü we hunätanġa äwqe, iqu we-hunġä ique äqunä äwqi. Näñi-täqi äqutäutä, quannġa mapäknġä danä iquänä. ¹⁰ Inäqe, hea witanġa äwqä iqu, iquesanji we maunġä etanġuti, näñi-täqi qutäquäniqeqä" ätukqe. ¹¹ I ätuäqetanji, tii ätukqe. "Neqä neyämäqä Lasarusi iqu hiqaqä äwinä. Inäqe Nyi ique ävauqumuatmqä dinġä umqeqä" ätukqe.

¹² I tqanġanji iqua, "Naqä Iquki, iqu hiqaqä äwinġe, ängüä henġiyä" ätukuwi. ¹³ Jisasi Iqu Lasarusi iqu pizqä etanġenġä tqanġi, iqua, "Qanyä hiqaqä witanġi ätġiyä" tpu lkuwi.

¹⁴ I iqanġuwänġa Iqu awä jänä tii ätukqe. "Lasarusi iqu ae äpäkonġeqeqä. ¹⁵ Inäqe, he Nyinyqä quuvqä heqäpnġä dinġä indqänätmä, Nyi iqtänji mäpmeqä iqenġä yeeqä iqä. Täñġanji ne iquenyqä yqä äwanä" ätukqe.

¹⁶ I tqanġanji, Tomasi "Ymeqä Qäyawiqä"* ätuminjuwä iqu, wänuänġqä ämotquaminġä huizi iquaunji, "Ne-pqe, neqä Naqä Iqutä anä päkonatunġuänä äwanä" ätukqe.

Jisasi Iqu, Mala näsuaqisä kuknġuä ätnġuwinġä

¹⁷ Jisasi Iqu ätimäutäqänġanji, "Qu Lasarusi iqueä huiwi, hikä hi-manji equwi, hea hġquaqu-hġquaqu ae äpäwġiyä" tqanġä äwikqe.

* **11:16** Wiyä kuknġuä iunji, yoqä Ditimasi äqänä. Kuknġuä Ditimasi, ii Grikä pmeqä iquauqä kuknġuä. Kiqä quati, Ymeqä Qäyawiqä.

18 Betanisanj Jerusälemänqce, kinämä maetqce, qäqiqinji (3 kilomita).
19 Iinj etanji, Israitqä kuapanäni, Malaqätä Mäliyaqätä kasiqäqu pizqä etanqcejqä, “aueqä” ätuäpu, äwqä hanjä iwimäkpñjqä äpkuwi.

20 Malai “Jisasi Iqu äpqiya” tqanjä äwiyäqce, Mäliya anjä yäpä yämä qäyä äpmetanji, ii Ique wimetnqä ätimäwa äpäukqce. 21 Ii Jisasi Ique äwimeqce, “Naqä Iquki, Si täqi pmeqä-säpi, nyaqä nyiqäqu mapäkonqä iquäniyqä” ätukqce. 22 “Inäqce, nyi näqnqce. Tänganä-pqce, Si Goti Hanjuwä Ique, nämatqä hnjuanqä yatnqä vqanqtqce, Iqu äktapanqiyä” ätukqce.

23 I tqannga, Iqu Malanji, “Tqä siqäqu hänjä vaunqiyä” ätukqce.

24 Ii kimanji, “Nyi näqnqce, hiunji yäpakä qokä-apäkä anqumä vaqanquwänqanji, iqu ävaunqieqä” ätukqce.

25 Inqanji, Iqu iinji, “Nyi ämaqcu anji ävaucumuatätmä, Hänjä-pmeqä Iqunjqä” ätukqce. “Ämaqä Nyinyqä quuvqä eqämitätqä iqu, äpäkonätqä-qce, hänjä pmeniqce. 26 Itannga ämaqä hänjä äpmapu Nyinyqä quuvqä eqämipqce, mapäkonqä danä iqänqce. Inji si kuknuä tänqce quuvqä eqänä?”

27 I tqannga ii, “Naqä Iquki, nyi quuvqä eqiyqänä” ätuätä, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-quki eänä, ga Kraisi ne äminesnqä atäunüä äktekqä Iquki eänä, itannga Goti Hanjuwä Iqu, ‘Qua täunqä äpänqiyä’ ätkqä Iqukiyqä” ätukqce.

28 Mala ii ae ätuäqetanji, Iqueni äväma, Mäliyanqä äwäqce, kuknuä ätuätumetä, iinji qeiqinyä, “Näqnqä-vqä Iqu nänjisa sinyä ätqiya” ätukqce. 29 Mäliyai iinj äwiyäqce, äpakä miqä Jisasi Ique wimetnqä maqänänä äukqce. 30 Jisasi Iqu anjä-himqä Betanisanji, nängisa Mala äwimakqä iqi yqänä äpmaminqce. 31 Ämaqä Mäliya ‘aueqä’ ätuäpu, iisä anju anä äpmaminuwi, ii häuququenyä itä, ätimäwa uwqanji äqumbiyi, qu, “Ii knui, qua equwä duta qäyätñqä äwqiyä” knuä vqanji, ii qänaki äwivändkuwi.

32 Mäliya Jisasi Iqu pmetanqä iqi ätimätä, Ique äqunäqce, Iqueqä yukä iqi qonjä äwoktäutä, “Naqä Iquki, Si täqi pmeqä-säpi, nyaqä nyiqäqu mapäkonqä iquningä” ätukqce.

33-34 Jisasi Iqu Mäliyatä, ämaqä iisä anä äpmapiyitä, qu ka ipu knuä qäyqanqä äqunäqce, Iqu äwqä tnänä imäkätä, quvepki hikänä uwqiyqanji, Iqu änä miqä itä, “He iqueni quae äknji equwäwä?” ätukqce.

I tqanqanji, “Naqä Iquki, Si hinuä qundñqä äwanä” ätukuwi.

35 Inqanji, Jisasi Iqu knuä äqäqce. 36 Iinqce Israitqä iqua tii ätnqumi. “Hinuä qumbu. Iqu Lasarusi iquenyqä kiinjä winqanqiyi.” 37 I tqanquwännga, hnqua, “Ämaqä hinuä maqñqä ique ängüä imäqä Tqu, Lasarusi iqu mapäkonqä yatnqä yänänäqnqä maeqätanä?” ätukuwi.

Jisasi Iqu, Lasarusi ique anqu hänjä ävaucumuatkqenqä

38 Inqanji, Jisasi Iqu anqumä äwqä tnänä imäkätä, quvepki hikänä uwqiyqanqä, hikä himanä iqueqä huiwi pñqä ekuwä iunqä äukqce. Hikä himanä iunji, hikä hnqu qñqanä äptänminqce. 39 Iqi ätimäuqce, “Hiki huätä hutepiyä” ätukqce.

I tqanqanji, Mala, pizqä iqueqä kasiqi, “Naqä Iquki, hea hnquaqu-hnquaqu ae äpäwqce, pizqä piyanä qäyänqiyä” ätukqce.

40 Ga, Iqu iinji, “Nyi tii äyä äktqce. ‘Si quuvqä eqiyqäti, Goti Hanjuwä Iqueä yänänäqnqce hinuä qundñqinyä.’” 41 Qu inqanji, hikä qñqanji huätä äutekuwi. I huteqanquwänqanji, Iqu hinuä haqä yätu äqänä, “Apiquki, Si Nyi qätä nyiyqanqñqä, Nyi ‘änqiuqä’ äktqä. 42 Nyi näqnqce. Si hea ique-ique qätä änyiyätqänä-qce, ämaqä täqi ätqäunuwä tä, Si

änändowatkñijqä qu näqñqä hipñqenqä i äktqänä” ätukqe. ⁴³ Iqu i ätuäqe, tääqä yänänäqñqänä, “Lasarusi iquki, tängisa biyä!” ätukqe. ⁴⁴ I tquanğanj, iqu yukä-hipa-himiu, yuä huäqä huätñqä-qu, tängisa äpkqe. I pqañğanj, Jisasi Iqu quñj, “Yuä huäqe, huätä wasqiyäwqatpiyä” ätukqe.

*Qu Jisasi Ique pizqä päkpnjqa ätkuwiñqä**

⁴⁵ Inğanj ämaqä Mäliyatä äpkui, Iqu i imäkqanji äqumbiyänğanj, kuapänäñj, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. ⁴⁶ Inäqe, hñqqa anğumä äwäpiyänğanj, Parisi iquau äwimepu Jisasi Iqu i imäkqanqenqä awä ätukuwi. ⁴⁷ I äwipiwi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatänj, ämaqä yoqä-tänjä huizi iquau aquvü qämbñqä itmakuwi. Aquvü äqämbiyi, “Ämaqä nätmätqä ämaqä mimäkqänänjä du imäkätñqä Tquenyqe, ne äänä yatunquäwä?” ätnjuwi. ⁴⁸ “Iqu i qäyä iqanğuti ne hiñuinä äqunatqe, ämaqä eeqänänä Iquenyqä quuvqä heqiyğanğpi, ämaqä Romätanj iqua äpäpu, neyaqä hiqäva-imäkqä anjitä ämaqetänj, qui inemäkpnjquäü” ätnjuwi.

⁴⁹ Iquautanj hñqu, iqueqä yoqe, Käyäpasi iquwi. Quväukuä iqueni, hiqäva-imäkqä naqä iquau miqä äpme, quñj, “He knuä maeqä itqänä. ⁵⁰ Ämaqä eeqänänj qui mimäkñqä ipñqä diñqe, ämaqä hñqunä qunqä päkonqe, äñguiqä.† He iñqe maqñqä eänäüa” ätukqe.

⁵¹ Iqu iinji, knuä indqänqä iqueqeta ätkqä hmanji. Iqu quväukuä iqueni hiqäva-imäkqä naqä iquau miqä äpmeqä-qae, Jisasi Iqu Israitqä iquauñqä päkonätñqä etanğqenqä, hiñuä ätätä i ätukqe. ⁵² Itanğa Jisasi Iqu iquauñqänä päkonätñqä maetqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä im-imä äpmakäwonjuwi, aquvü naqä-hñqunä maqiyätñqenqä päkonätñqä etanğqenqä, Käyäpasi iqu hiñuä ätukqe. ⁵³ Hiunji iquesanj, iqua Jisasi Ique päkpnqenqä hänaqanqä qavqä iminjuwi.

⁵⁴ Qu i iqanğuwñqä, Jisasi Iqu Israitqä iquauqä hiñuä iqi äti mikiqä danä iminqe. Iqu iqinji äväma, anä avqñqä iqueqä hituñuä iqi anä-himqä hmbu, kiqä yoqe Eplaimñqä äukqe. Iqinji Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquatä anä äpmaminjuwi.

⁵⁵ Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminjuwä iquauqä hiunji naqänänjä Pasopa ätätqänjuwä iqu qäqi timäutñqä ikqe. Ga Israitqä im-imä äpmakäuminjuwä kuapänänj, qu suqä piyanä-weqä imäkminjuwi, jänä imäkñqä du imäkäpu hiunji inğanqe jänä imäkmbñqä, Jerusälemä yatunqä ekuwi. ⁵⁶ Qu Jisasi Iquenyqä hiñuä aanqä äqumbiyi, hiqäva-imäkqä anä täknä yänğisa äpeipiyi, quwqä-quwä, “Si Iquenyqe, hiunji aquvänqñqä naqä täunqe, ‘ätimäunqiyä’ knuä äkiyqiyä, äänä äkiyqiyä?” ätnjäukuwi. ⁵⁷ Inğanj, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, Jisasi Ique a kiqätpnqenqe, “Hesanä hñqu Iqu pmetanğqenqä näqñqä eänqe, awä natänä” ae ätukuwi.

12

*Mäliyai, eqä sisnyänä-weqe, Jisasi Ique äwiqatqenqä**

¹ Hiunji naqänänjä Pasopa ätätqänjuwä iqu timäutñqe, hea 6 änyä etanğj, Jisasi Iqu Betaniñqä äukqe. Betani, Lasarusi, Jisasi Iqu qua buta anğumä häñä ävaucumuatqä iqueqä anä-himqe. ² Ämaqä Betani pmeqe, Jisasi Iquenyqä yeeqä ipu, ymisanj imäkkuwi. Malai ymisanj ämetä vqanğa, Lasarusi iqu ämaqä Jisasi Iqutä pmetanğuwitä anä

† 11:44 Matiu 26:1-5; Makä 14:1-2; Lukä 22:3-6 ‡ 11:50 Jonä 18:14 * 12: Matiu 26:6-13; Makä 14:3-9; Lukä 7:36-50

äpmaningqe. ³ Inganji Mäliyai eqä sisnyanä-weqä mbqä naqä iqä häkä manguä inqä hui ämeqe, Jisasi Iqueqä yukä bu äwiquatätä, yemäni iyyqä detä iwimäkkqe. Sisnyanä iinji, anjä imnji iqunä a änduekkqe.

⁴⁻⁵ I imäkgannggenqä, Jisasi Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä hñqu, Jutasi Iskarioti, Jisasi Iquenyqä täkqä tuätñqä iqu, “Eqä sisnyanä-weqä tä, mbqä 300 ämetä, mbqe ämaqä nätmatqä maeqeu yätamäkgänqä mimäkkqe sunqäwä?” ätkqe. ⁶ Iqu iinji, naqä-qakuä ämaqä nätmatqä maeqeuñqä knjuä äme ätkqä ma, iqu quwä-meqä-qu eä, i ätkqe. Mbqä qae iqu imanäqä-qae, iqu mbqä iunji hui quwä ätaminqe.

⁷ I tqanqänqä, Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi qua jipqänqänqä ämeqä di, iinji hiñuinä qunya. ⁸ Ämaqä nätmatqä maeqe, hiunji eeqänänä iunji hesä pmepnä. Nyi hesä äpakänä mäpmeqä imqänä” ätukqe.

Qu Lasarusi ique-pqä qäsä päkñqä ätkwiñqä

⁹ Inganji Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkminjuwä iquautanä kuapänä, “Jisasi Iqu Betani äpmenä” tqanqä äwipiyyi, qu iqinyqä äukuwi. Qu iqinyqe, Jisasi Iquenyqänä mäwqä ikuwi. Lasarusi Jisasi Iqu qua buta anqumä hänä ävauqumuatkqä iquenyqä hiñjuänqätä qäsä äukuwi. ¹⁰⁻¹¹ Lasarusi iquesa, Israitqä kuapänänä iqua hänaqä yäue ävämepe, Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqanquwitani, hiqäva-imäkkqä naqä iqua, Lasarusi iquenjä-pqe, qäsä päsqänqä kuknjuä imäkkuwi.

Jisasi Iqu, ämiqä naqä enqä-pa äpekqenqä†

¹² Awingani, ämaqä kuapänänä hiunji naqä iquenyqä aquvä äqänquwä iqua, “Jisasi Iqu Jerusälemänqä äpqiyä” tqanqä äwikuwi. ¹³ E äwipiyyi, qu haarpqä-quwqä ämepe, Jisasi Iqutä mimññqä äukuwi.

“Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä äwinä! Itanga Ämaqä naqä Israitqä iquene ämineyqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeta äpätqäuä. Goti Hanjuwä Iqu Iqueni, anqäu iwimäkkqiyä”‡

ätäpu, awqä ätqa äuminjuwi.

¹⁴⁻¹⁵ Jisasi Iqu dongi änyä hipkä hñqu ämeqe, Goti Hanjuwä Iqueqä tuwanjuu ätnänqä-pa, iqueu pmeqä äukqe.

“Anä-himqä Sayonäs pmeqä iquenä, zä miqä pambu! Hiqä ämiqä naqä iqu, dongi änyä hipkä iqueu pmeqä äpätqäuä”* ätnänqä-pa äpkqe.

¹⁶ Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, iinqe knjui, qänqä mämeqä ikuwi. Iqua, Goti Hanjuwä Iqu Ique hänä ävauqumuatätä, yoqä naqä vqanqä, tuwanjuä Iquenyqä ätnänqä-pa, qäyunä ätimäukqenqä knjui, inqänä ämakuwi.

¹⁷ Jisasi Iqu, Lasarusi iqu qua witanqä tääqä ätuätumetä hänä vauqumu-atqanji äqunjuwä iqua, ämaqä huiziqauñji, “Iqu iinjä imäkganngi äqunänqueqä” ätuminjuwi. ¹⁸ “Nätmatqä ämaqä hui mimäkgänäñji, Jisasi Iqu imäkkqiyä” tqanqä äwipiyitani, ämaqä kuapänänä Iqutä ämimññqä äukuwi. ¹⁹ Inganji Parisi iqua e äqumbiyi, “Hiñuä qumbu! Ämaqä eeqänäñji, Ique qänaknä äyä äwivändqäuä. Ne ‘I yanqunä’ ätätanä eequqe, matimäucqä yätñqänä äyä iqiyä” ätnquwi.

Ämaqä Grikä iquautanä hñqua, Jisasi Ique wimapñqä ikuwiñqä

²⁰ Qu Goti Hanjuwä Ique qonjä äwoktäupu, Iqueqä yoqä haqeu mamäupñqä hiunji naqänänänqanji, ämaqä Grikä iquautanä hñqua,

† 12:10-11 Matiu 21:1-11; Makä 11:1-11; Lukä 19:29-40 ‡ 12:13 Apqä Bukä 118:25-26 § 12:14-15 Sayonä, anä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä hui. * 12:14-15 Sakätiyasi 9:9

aquvä anä qämbnqä ätimäukuwi. ²¹ Ämaqä iinj, qu Pilipä anä-himqä Betsaitä, qua Galilä iu pmeqä ique äwimepu, "Naqä iquki, ne Jisasi Ique hinuä qunatunquä änejjiyä" ätukuwi. ²² Pilipä iqu qätä i äwiyäqe, äwätä, Endru ique tquanji, iquaqu äwiyi, Jisasi Ique ämaqä iquauqä äwinqenqä ätukiyi.

²³ Inğanj Jisasi Iqu kimanji, "Ämaqeua Ymeqä Ekqä Iqu yoqä naqetä, yänänäqnetä metnqe, hiunji tä qänqa qe ätimäuciyä" ätukqe. ²⁴ "Nyi naqä-qakuänä etqänä. Kuä-witqä uwqä hñqu qua bu mapäknqä itä mapäkonqä itqe, iqu kiqä-kiuanänqce. Inäqe, uwqä iqu qua bu äpäknätä äpakoñqce, iquesanji kuapänänä qäyänä. ²⁵ Ämaqä tqu-tqu häñä-pmeqä iqueqe a kigätinämitätqe, i äpäkonqänqe. Itanqa ämaqä tqu-tqu qua täu äpme, häñä-pmeqä iqueqe a makiqätñqä imitätqe, iqu häñä hea ique-ique pmeqe ämenä. ²⁶ Ämaqä äsqu-äsqü wäunüä nyiyätñqä äwinyänqä iqu, Nyi qänaki nyivändätñqe. Inji Nyi pmetanqceunji, Nqä wäunüä-nyiyqä iqu, iqi anänqce. Ämaqä tqu-tqu Nyaqä wäunüä änyiyätñqä iqueä yoqe, Apiqu haqeu muämünqiyä" ätukqe.

Jisäsi Iqu, äpäkonätñqenqä ätukqenqä

²⁷ "Tänğanji Nyi Nqä qeqä-quuvqä tämñi, hanä naqänänä ämeqä. Inji Nyi Apiqueni, 'Hanä-iqä änyimeqä tquesanji, häñä inqumuatiyä' tmqäta, ä änänyä tmqe? Inäqe, Nyi hanä-iqä tä ämeqäqä tqu qäqu mamqä äpqäqe. ²⁸ Inji Apiquki, Tqä yoqe haqä yätu mayä!" ätukqe.

I tquanğanji, kukñuä hñqu qäukuä yätutanji, "Nyi Nqä yoqe haqä yätu ae ämaenqäqe. Itanqa Nyi anqumä maenmqänä" ätkqe. ²⁹ Ämaqä häukuä qäsänji iqi ätqäpiyi, kukñuä i tqanji äwipiyä iquenyqe, "Mmqä kakaqä ätqiyä" tqanguwänqa, hui, "Enätqä hñqu kukñuä ätqiyä" ätukuwi.

³⁰ I tqanguwänqa, Jisasi Iqu ämävauqe, "Kukñuä iqu yätamäqä Nyi nyiyätñqä matqä iqi. He heyätñqä ätqiyä" ätukqe. ³¹ "Qua täu äpmeñuwü iwäsäuqe, täñga qe ätimäuci. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä himä-wiunqä vqä qua täu ämitñqä iqueni, täñğanji huätä qe mamünqiyä. ³² Nyinji, qu qua täutanji haqä yätqä äma peyqanqppänğanji, ämaqä eeqänänji Nyi ämäqepmamqänä" ätukqe. ³³ Kukñuä iinj, Jisasi Iqu Iqueqä äpäkonqce, iñä päkonätñqä etanji, i ämotquetä ätukqe.

³⁴ Iwä, qu tii ätukuwi. "Neyaqä kukñuä-suqä iunji, 'Kraisi ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, hea ique-ique pmequeqä' tnätanji äwiyätunqce, 'Ämaqeua Ymeqä Ekqä Iqu haqä yätqä äma pepñäuä-qe' änä-änänqä tnyä?" ätuäpu, "Ämaqeua Ymeqä Ekqä Iqu tukä?" ätukuwi.

³⁵ Jisasi Iqu, "We-hunqä Iqu hesänji äpäkanä mäpmeqä yänä. He We-hunqä Iqu-tänä epiyä täñğanji, heawiqä iqu mämaequtäuqä danä yätñqe, we-hunqä äwquwä iunä upiyä. Heawiqä imä äwätñqä iqu, 'äkñgi wänqutiya?' änyä maqñqe. ³⁶ We-hunqä iqu-tänä epiyä täñğanji, Iqueqä ymeqä epñqe, Iquenyqä quuvqä heqäpiyä" ätukqe. Iqu kukñuä iinj qäpu ätqua äwäqe, qu Iqueni hinuä mäqunquä ipñqe, zä imäknä äpmamñqe.

Israitqä kuapänänji, Jisäsi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwinqä

³⁷ Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä hui mimäqänänji, quvaqä hinuä iqisa qäyä imäqanji, qu Iquenyqä quuvqä maeqiyqä äpmamñuwü. ³⁸ Hinuä-tqä Asayä iqu kukñuä tii ätätä äqäqce.

“Naqä Iquki, neyaqä kuknuä tquangque, ‘naqä-qakuiqä’ kñui tqu meqiyä? Naqä Iqu imäkqanji äqunäqe, Iqueqä yänänäqñqenqe, näqñqä tqu meqiyä?”†

Ämaqe Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä äpmainjuwi, Asayä iqueqä kukñui, naqä-qakuä ätimäukqe.

³⁹⁻⁴⁰ Asayä iqu kuknuä-pqä hñqu tii ätkqe.

“Naqä Iqu, ‘Qu hiñuä mañqä danä ipu, kñuä mämeqä danä ipu, Nyi äñguä iwimäkqenqä mapqä danä ipñqe qä’ ätätä, Iqu quvaqä hiñui hea iwimäkätä, kñuä indqänqe, qñqanjä äyekqe qä.”‡

Injä-qae, qu quuvqä maeqiyqä ipñqä etangi, quuvqä maeqiyqe i äpmainjuwi. ⁴¹ Asayä iqu, Jisasi Iqu yoqä naqätä, yänänäqñqä-tänjä-qu etangi äqunäqetani, iqu Iquenyqänäñi i ätkqe.

⁴² Injäqe, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iquauqä naqä iquautani, hui-pqe Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä-qe, qu Parisi iquauñqä zä ipu, awä matqä imiñuwi. Qu ze, Parisi iqua anjä aquväqñqeutani, aquvä qämbñqe mapqänqä huätä mamäupñqä etangi, i imiñuwi. ⁴³ Qu i imiñuwi, quvaqä yoqä haqä yätunji, Goti Hanjuwä Iqu maetñqä miqä da, ämaqe maepñqä duñqä imiñuwi.

Jisasi Iqu ämaqe, häñjä iqumuatäñinqä äpkqenqä

⁴⁴ Jisasi Iqu manjä haqeqäta tii ätkqe. “Ämaqä Nyinyqä quuvqä heqiyqä iqu, Nyinyqänä maeqiyqä iqi. Nyi änändowatkqä Iquenyqä-pqätä qäsä eqiyqiyä. ⁴⁵ Nyi hiñuä äñqänäñqä iqu, Nyinä manqänätqenä, Nyi änändowatkqä Iquenjä-pqe, kекutäuku äyaqänänä. ⁴⁶ Nyinyqä quuvqä eqiyquwi, qu eeqänäñi heawiqä imä yqänä mäpmeqä danä ipñqä iñqe, Nyi qua täu äpmeñuwä iunji, we weumäkmqä äpkqe. ⁴⁷ Nyi qua täu äpmeñuwä iu iwäsäumqä maetqe, quñi häñjä iqumuatmqä äpkqe. Inji, Nyaqä kuknuä qätä änyiyätäqä-qe, qänaknänji miqä danä iqäqe, Nyi iqueni miwäusqä danä iqä. ⁴⁸ Nyitä Nyaqä kukñuitä tuwä äwiyätä mämeqä itñqä iqueni, hiunji yäpakänqanji, Nyaqä kuknuä ätätñqä iqu, iqueni iwäsäutä qui imäkäniqe. ⁴⁹ Ii tiñjä etanjiyi. Nyi iñji, kñuä Nqä duta matqä iqä. Apiqu Nyi änändowatkqä Iqu, ‘kuknuä ii ätätänä awä tiyä’ dqanji iutanji. ⁵⁰ Inji Nyi näqñqe, Iqueä kukñui häñjä hea ique-ique pmeqä vqätänji. Injä etangi, Nyi kukñui, Apiqu ändapqä dunä ätätqänänä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä wäñuä yätquakä iquatä, ymisänjä yäpakä äñguwänqanqä* (13:1-17:26)

13

Jisasi Iqu, Iqueqä wäñuänqä ämotquaminqä iquauä yukä bu, asñä äwqäkäukqenqä

¹ Israitqä iquauqä hiunji naqänänjä Pasopa ätätqänuwä iqu timäutñqänqanji. Inqanji, Jisasi Iqu qua täu ävämä, Iqueqä Kaniquenyqä yqä äyä etanqñqä näqñqä emiñqe. Iqu Iqueqä ämaqä qua täu pmetanquwä iquauñqe, Iqueqä qua täu pmeqe qäpu etñqänqanjä-pqe, kiñjä yqänä äwinymñqe.

² Heaitänji, Jisasi Iqutä Iqueqä wäñuänqä ämotquaminqä iquatä buayä bñqä pmetanquwänqanji, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-hunqä iqu,

Jutasi iqu Jisasi Iqueni, ämaqä huiziquauä hipa iqini, täkqä tuätŋqenqä kŋuä iqä äwikqe. Jutasi iqu Saimonä Iskariotitanä iqueä hiknä iqueyi. ³ Jisasi Iqu, Kaniqu nätmätqä eeqänäni, Iqueä hipa iqi ämitŋqä eqäqä etanŋqenqe, näŋŋä emiŋqe. Ga Iqu Goti Hanjuwä Iquesa äpkqenqätä, Iquenyqä anŋumä yätŋqenqetä, näŋŋä inä emiŋqe. ⁴ Iiŋä etanŋi Iqu pämä ätqäuqe, Iqueqä qäkä quäuqä haqäqiniqu huätä äquväteqe, huiwä ye imäkqe ämetä, äwqä iqi guä ämäŋŋqe. ⁵ Itanŋi Iqu eqä hevqä equatiqueteqe, Iqueqä wäunüänqä ämotquamiŋqä iguauä yukä bu asŋä äwqäkäuwatä, huiwä ye imäkqetä, yeemä iwimäkqäumiŋqe.

⁶ I imäkqani, Saimonä Pitä ique wimeqanŋa, iqu, “Naqä Iquki, Si nyaqä yukä bu asŋä ŋqätŋqätanä?” ätukqe.

⁷ Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi täŋŋa imäkqä täŋqe, si täŋŋani näŋŋä änä mämeqä inyä. Si näŋŋqe, iŋga matŋiqä” ätukqe.

⁸ Ga Pitä iqu “Si nyaqä yukä bunŋi, asŋä maŋqiyqä danä iqätŋqinyä” ätukqe.

Iwä Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi si asŋä makqiyqä imqe, si Nyaqä ämaquki maetqenä” ätukqe.

⁹ I tquanŋani iqu, “Iiŋä sätäti, Naqä Iquki, yukä bunä maŋqiyqä panä. Nyuänä-hipa qäsänqeqä” ätukqe.

¹⁰ Jisasi Iqu kimanŋi, “Ämaqä asŋi, qäsä ae äqänŋqä iqu, kiyä maeqä näwinyä anŋuanänä eŋqä-qae, asŋä anŋumŋi, yukä bunä qänätŋqeqä. He kiyä maeqä näwinyä anŋuanänuenä epiyä-qe, eeqänänuenä maetqänä” ätukqe. ¹¹ Jisasi Iqu ämaqä Iquenyqä täkqä tuätŋqä iquenyqe ae näŋŋä eäqetanŋi, qunŋi, “He kiyä maeqä näwinyä anŋuanänä, eequenä maetqenä-qe,” iŋqä ätukqe.

¹² Yukä asŋi qäpu äwqäyäqe, Iqueqä qäkä quäuqä imäknätä, anŋumä quamä äpmeqe, “Nyi tä emäkqä täŋqe, he näŋŋä ämeqäuä?” ätuätä yatŋqä äwikqe. ¹³ Yatŋqä i äväqetanŋi, “He Nyinŋi, ‘Näŋŋä-vqukiyqä’ ändäpu, ‘Naqä Ämiqukiqä’ ändätqänuwi, iinŋi qäyunjqae, Nyi Injunqä” ätukqe. ¹⁴ “Nyi Naqä Ämiqä-qunä eämä, ga näŋŋä Vqä-qunä qäyä emä-qe, heyaqä yukä bunŋi asŋä eqiyqä-qae, he-pqe hiqä yuki asä ii qänŋäwqäpŋqä” ätukqe. ¹⁵ “Nyi tä imäkqe, he Nyi imäkqä-pa imäkqäpnuwänqä ämetquetmä i imäkqä. ¹⁶ Inŋi Nyi naqä-qakuänänä etqä. Wäunüä-wiyqä hŋqu, iqueqä naqä ämiqä iqueni mämwqätäutqe, itanŋa kukŋuä äma uwqä hŋqu, ‘kukŋuä äma uvä’ ätuätä dowatqä iqueni mämwqätäuqä yänä. ¹⁷ Täŋŋani, he Nyi imäkqenqä ae näŋŋä anŋuanä equwä-qae, he asä ii imäkpqe, yeeqä iqäpnuwiqä” ätukqe.

¹⁸ “Nyi he eequenŋqä matqä iqä. Ämaqä Nyi atäunüä eyätmä etmeqä iquenŋqe, näŋŋqe ae eŋä. Inäqe, Goti Hanjuwä Iqueä tuwanjuu ätnänqe, naqä-qakuä ätimäutŋqä inqä imäkmä. Kukŋui,

‘Ämaqä Nyaqä buayi anä änatqänueä iqu, Nyi qonjqä nyätŋqä yukä äyawa äpeyqiyä’ äqänä.†

¹⁹ Iiŋi ätimäutŋqä änyä etanŋi, Nyi täŋŋa näwi etqä. Iwä ätimäucanŋani, he Nyinŋä näŋŋqe, Nyi hea ique-ique Pmequnä äyä etanŋqenqe, epŋqeyi.

²⁰ Naqä-qakuänänä etqä. Ämaqä tqu-tqu, ämaqä Nyi ändowatqanŋundqä hŋqe yeeqätä itmeqe, Nyi-pqä qäsä indmeqi. Itanŋa tqu-tqu Nyi indmetqe, iqu Nyi änändowatkqä Ique-pqä inä itmeqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, “Hesanä hŋqu Nyinyqä täkqä tuänqiyä” ätukqenqä‡

²¹ Iinjä ätuäqetani, Iqueqä qeqä-quuvqä imnji, änä mäwimänqä iqangi, Iqu ingani ätnänäqi äti, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuänänjä etqä. Hesänjä hñqu Nyinyqä täkqä tuññqiyä.” ²² I tquanğani, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, “Iinjä tquenyqä tqutiyä” tpu ipu, iquä quwqä-quwä hinjä ämiqänğaukuwi.

²³ I ipiyitani, iquautanjä Jisasi Iqu iquenyqä kuapänä äwinyminqä iqu, Jisasi Iqutä qäqiqi äpmaminqe. ²⁴ Ga Saimonä Pitä iqu, “Tquenyqä tqutiyä” tä itä, ämaqä iqueni, Jisasi Ique yatñqä vätnqä himitä äwikqe. ²⁵ Iwä iqu Jisasi Iqueni qäpisa, “Naqä Iquki, Si iinjä, tquenyqä tnyä?” ätuätä, yatñqä äwikqe.

²⁶ Yatñqä i vqanga, Jisasi Iqu ämävauqe, “Ämaqä Nyi bretqä tä hevqä bu äyämätmä wimqä iqu, qäquvqä” ätukqe. Iwä Iqu bretqe hevqeu äyämeye, Jutasi Saimonä Iskariotitanä iqueqä hikñä ique äwikqe. ²⁷ Jutasi iqu bretqe tii motauqanganj, Goti Hanjuwä Ique himä-wiunqä vqä Setänä iqu, Jutasi ique äpaqukqe. Iinjä itangi, Jisasi Iqu iqueni, “Si nätmätqä hui imäktñqä etanğutqe, maqänä imäkiyä” ätukqe. ²⁸ Iqu kukñuä tquanği äwipiyä iqua, “Kukñuä ii, sunqä tqutiyä” tpu ikuwi. ²⁹ Mbqä qae, Jutasi iqu mitqätanğqä-qae, hñqua “Ymisänjä imäqğänqä nätmätqä aañqä etangi hui mbqä yatñqä tqutiyä, ä ämaqä nätmätqänğqä äwa iqanğuwä iu vätnqä tqutiyä” tpu ikuwi. ³⁰ Itangi, Jutasi iqu bretqe ämotauqe, yäpaqä mänğisa äukqe. Ii heatqänğayai.

Jisasi Iqu kukñuä-suqä änyä-hänjä äwikqenqä

³¹ Jutasi iqu ätimäwa uwqanganj, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqeuaqä Ymeqä Ekqä Iqueä yoqä naqe, tängga ätnänäqi winqiyä. Ga Ymeqä Iquesani, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä naqä-pqe, ätnänäqi inä winqiyä. ³² Goti Hanjuwä Iqueä yoqä naqe, Ymeqä Iquesa ätnänäqi wiqanğutqe, Iqu Iqueqä-kiuä Ymeqä Iqueä yoqä naqe, ätnänäqi maqänä imäkänqiyä. ³³ Nqä ymeqä iquenä, Nyi hesänjä äpakä mäpmeqä imqänä. Nyi äwqanganj, he Nyinyqä qävqä ikäpnuwi. Nyi Israitqä iguauqä naqä iquau ätukqe, tänggani he etqä. ‘Nyi umqä iunji, he mäwqä danä ipnuwi.’ ³⁴ Tänggani Nyi kukñuä-suqä änyä-hänjä tiinjä etapqä. He hñqunä-hñqunä hiqä-hiuänqä enqä di, aañä kiinjä henguätñqe. Nyi henyqä änyinqe, aañä kiinjä änyinyätñqä-pa, he-pqe hiqä-hiuänqä aañä kiinjä henguätñqe. ³⁵ He iinjä iqanğppqe, ämaqä eeqänä qu näqñqe iuta hepnğäuä. He Nyaqä wäunjuä yätquakä-quenä äyä etanği heqämbñqänänyä” ätukqe.

Jisasi Iqu Pitä iqueni, “‘Nyi Iquenyqä, änyä maqñqeqä’ ttñqinyä” ätukqenqä

³⁶ I tquanğa, Saimonä Pitä iqu, “Naqä Iquki, Si äkñinğqä utñqäwä?” tquanğa, Jisasi Iqu, “Nyi umqä iunji, tänggani si qänaki mapqä isñqinyä. Si Nyinğä inğga ptñiqä” ätukqe.

³⁷ Kimanji, Pitä iqu tii ätukqe. “Naqä Iquki, nyi Sinji tänggani qänaki makivändqe, sunqä imqäwä? Nyi Sinqä yänjä wämqä näwi äpmenänä.”

³⁸ I tquanğa, Jisasi Iqu, “Si naqä-qakuä Nyinyqä yänjä wätñqätanä? Nyi naqä-qakuä tii äktqä. Kukutakisqä äkaki, änyä ätätñqä etanga, si Nyinyqe, ‘Nyi Iquenyqä änyä maqñqeqä,’ hñquaqui-hñque ttñqinyä” ätukqe.

14

Jisasi Iqu, Apiquenyqä Huänjqä-quvi

¹ Jisasi Iqu tii-pqä inä ätukqe. "He iinjä äwqä hanä heyqanquti, qundqändqä miqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, Nyinyqätä quuvqä heqäpñqeqä. ² Nyaqä Apiqueä anjuñi, hiqñqe, kuapanä imäknänä. Iinjä naqä-qakuä maetanqutqe, Nyi heñi, 'Henyqä anä näwi imäkmqä umqe-qe,' maetqä iqämninji. ³ Nyi äwätmä, henyqä anj näwi imäkemi, anqumä äpmqe, he Nyitä anä pmetunqä etma umnigeqä. Iwä anä Nyi äpmenqä iunji, he-pqe anä pmenigeqä. ⁴ Anä Nyi umqä iqäqä iunqce, he huänqenqce näqñqä ae äyä ämenäüä" ätukqe.

⁵ I tquanqa, Tomasi iqu, "Naqä Iquki, si utñqä iunqce, ne änyä maqñqä equnä. Inji ne huänqenqce, näqñqce, äänä heatunquäwä?" ätukqe.

⁶ Jisasi Iqu kimanji tii ätukqe. "Nyi Nqä-näuä Huänjqä-qunä, Naqä-qakuä-qunä, itanqa Hänä-pmeqä Iqunqä. Apique wimeqe, huänjqä hñqu minqä inä. Oeyqä. Nyitanänji. ⁷ He Nyinyqä näqñqä äñguä eänjuwi, ga Nqä Apiquenyqä-pqe näqñqä äñguä asä ii hipñqäüä. He Iquenyqe näqñqä täñga qe eäpu, Iqueni hinuä äyä äqunänjuä."

⁸ I tquanqa, Pilipä iqu, "Naqä Iquki, neyaqä änenqä qäpu hiätñqenqce, Apiqueni mänätquayä" ätukqe.

⁹ Jisasi Iqueä kimanji, "Pilipä iquki, Nyi hesänji hñganqä äpmaka äpätñqce, Si Nyinyqä maqñqce, äänä heñinyä?" ätukqe. "Ämaqä Nyi hinuä äñqänäñjuwi, Apique-pqe inä äqunänjuä. Inji si 'Apique mänätquayä-qe,' änäänqä tnyä? ¹⁰ Nyi Apique nyätanqä, Iqu Nyi änyinyä äpmenqä iinjce, si quuvqä maeqiyqä äyä itqänäta? Nyi etätñqce, Nqä knuitanä maetqä itñqce. Oeyä. Apiqu Nyi änyinyänqä Iqu, Kiqä-kieuä Iqueqä wäunjuänä äyä imäkätñqeqä. ¹¹ He kukñuä täñqce quuvqä heqäpñqeqä. Nyi Apique nyätanqä, ga Apiqu Nyi änyinyänä. Nyaqä kukñui quuvqä maeqiyqä iqanqppqe, he wäunjuä Iqu Nyita imäkätñqä iunqä knuä indqänäpu, ga iuta quuvqä heqäpñqeqä. ¹² Nyi aanä naqä-qakuänänjä etqänä. Ämaqä Nyinyqä quuvqä eqiyätñqä iqu, iqu-pqe wäunjuä huitanä-huitanä Nyi imäkätñqä-pa imäkquätñqce. Wäunjuä iqu iinjä imäkquätñqce, Nyi Apiquenyqä upwanqçetani, wäunjuä Nyi imäkätñqceuni ämäwqätäunqiyä. ¹³ Itanqa nätmätqä eeqänäninqä, Nyaqä yoqeta yatñqä iquwi, Nyi imäkmqänä. Iutanji Apiqu, Hikñuesa yoqä naqä menqiyä. ¹⁴ I etanqci, nätmätqä eeqänäninqä Nyaqä yoqeta yatñqä nyiyqanqppqe, ga Nyi imäkmqänä."

Jisasi Iqu, Dñä Äñguänänjä Iquenyqä ätkqenqä

¹⁵ "He Nyinyqä aanä kiñjä hinyätqätanqutqe, ga Nyi, 'He iinjä-iinjä imäkpiyä' etmqä iunji, qänaknä iqäpñqeqä. ¹⁶ Iwä Nyi Apique yatñqä vqanqundi, Iqu heñi Yätamäqä Eyqä Huiziqu, hesä hea ique-ique anä äpme, yänänänqñqä emäkätñqä iinjä etapätñqänänjä. ¹⁷ Yätamäqä Eyqä Iinjä Iqu, kukñuä naqä-qakuänänjä iutanä Dñä Iquwi. Qokä-apäkä qua täutanji, qu Ique hinuä mäqunquä ipu, Iquenyqä änä maqñqä ipiyitanji, Iqueni mämeqä ipñqäüä. Inäqce, Iqu hesä anä äpmaka äpätñqce, qänakñi heyaqä yäpä ingisa inyänigeqä. Iutanji he Iquenyqe, näqñqä äyä eänjuä.

¹⁸ Nyi he ymeqä kanä-käna maeqä enqä-panä, änä mevquatämäuqä imqänä. Oeyä. Nyi he emamnigeqä. ¹⁹ Hea wänqäpu päwqanqani, ämaqä qua iutanji hinuä manqänqä ipnuwiqä. Inäqce, Nyi hänä yqänä pmetanqumqçetani, he hinuä äñqämbu, hänä yqänä pmetpnuwi.

²⁰ Hiunji iqueni he näqñqä tiinjä hipnuwi. Nyi Apiqueu nyätangundi, he Nyi nyinätangpi, ga Nyi he hinyätmniqe.

²¹ Itanğa ämaqä hñqu, Nyi 'He iinjä-iinjä imäkpiyä' etmqä iu gänaki imitätqä iqu, Nyinyqe aañä kiinjä äwinyätñqä iquvi. Ga ämaqä Nyinyqä kuapänä äwinyänqä iquenyqe, Nqä Apiqu kuapänä äwinyänqiyä. Itanğa Nyi-pqe iquenyqä kuapänä nyinğanguti, Nyi Nqä-näuä ique ämitquatnmqänä."

²² Jisasi Iqu kukñuä iinjä tquanğa, Jutasi huizi Iskariotitanjä matimäuqä ikqä iqu, Jisasi Ique yatñqä tii äwikqe. "Naqä Iquki, änäänñqäwä? Si Tqä-täuä nenyä mänetquatnätinä, ga qokä-apäkä qua iutanjä iunji, mämitquatñqä isñqätanä?"

²³ Iwä Jisasi Iqu kimanji tii ätukqe. "Ämaqä Nyinğä kiinjä äwinyätñqä iqu, Nyaqä kukñuä iunji qänaknä änguänä iqanguti, Nqä Apiqu iquenqe kiinjä winyänqiyä. Itanğa Yämätqäye iquenyqä äpäta, iquä näweqä pmetenyue. ²⁴ Ämaqä tqu-tqu Nyinyqä mäwiñqä iqä iqu, Nyaqä kukñui qänaki miqä yänqiyä. He kukñuä qätä tä äwiyquwi, ii Nyaqä manä. Nqä Apiqu Nyi änändowatkqä Iqueqä kukñuiqä.

²⁵ Nätmatqä iinqe, Nyi hesä yqänä äpmamä, awä äyä etätñqeqä. ²⁶ I etanji Yätämäqä Eyqä Iqu, Dñä Änguänänjä Iqu eä, itanğa Nqä yoqetanji, Apiqu Iqueni ändowätämepäniqeqä. Iqu nätmatqä eeqänänñqä ämetquietä, heqä kñuä evauqumuatqanguti, kukñuä eeqänänjä Nyi he etminqe, kñuä heyäniqeqä.

²⁷ Nyi he äwqä hanjä inqä pmeqanğpi evämamqä iqänä. Nyi äwqä hanjä inqä äpmeñqä-pa, he asä iinjä inqä pmapñqä etapqänä. Itanğa Nyi äwqä hanjä inqä etapqe, ii ämaqä qua iutanjä iuqä ävätqänuwä itäñi asänänjä manä. I hitanji he äwqä hanjä eyätä kñuä kuapä indqänäpu, zä miqä pambiyä. ²⁸ 'Nyi he eväma äumi, angi emamniqeqä' etqanğä ae äyä änyiyäñuwi. He Nyinyqä aañä kuapänä hinğangutqe, Nyi Nqä Apiquenyqä umqä iqanğqeutani, he äwqä yeeqä hinguatñqeqä. Ii tiinjä iutanji. Apiqu Nyi ämanğutäuä äyä äpmenä. ²⁹ Nätmatqä iinjä matimäuqanğa, Nyi-ganä ae äyä etqänä. I etanji qänakñi, iqu ätimäuqanğani, he Nyaqä kukñuä etätñqä iinqe, quuvqä heqiyqänqä. ³⁰ Ga ämaqä nyuänä qua täu ämitñqä iqu änyimetñqä pätkätanji, Nyi he kukñuä kuapänä maetqä imqänä. Iqu Nyi squä nyimäkätñqe, yänänäñqä maeqeqä. ³¹ Inäqe, qokä-apäkä qua iutanji, qu Nyi Nqä Apiquenyqä kiinjä änyinänqenqä näqñqä ipñqe, Nyi nätmatqä eeqänänjä Apiqu ändkqä iunji imäkätänjä. Inäqae, he ävaupu, ga ne eeqänänjä äwatunqünänjä" ätukqe.*

15

Jisasi Iqu Guä-wainqä Naqä-qakuä-quvi

¹ Itanji Iqu tii ätukqe. "Nyi Nqä-näuäñi Guä-wainqä Naqä-qakuä Iqunqä. Itanğa Nqä Apiqu, wainqä wäunjuä iu miqä Iqueqä.

² Nyaqä hutäkñä iunji, häukuä mäwiqä inqä iqua, Nqä Apiqu huätä ätävämäuniqe. Nñ hutäkñä eeqänänjä häukuä äqäyänqä iqua, häukui aañä kuapänä qäyätñqe, Apiqu quwqä-hutäkñä quvqä iqua huätä ätävämäutä, änguänänjä imäkäniqe. ³ Kukñuä Nyi etapqe, heyaqä quvqe huätä emamäutä, änguänänjä ae emäkqiyä. ⁴ He Nyi nyinätangpi, Nyi he hinyätmqeqä. I etanji guä-wainqä hutäkñi kiqä känäu mauqñqä enqe,

* **14:31** Iqua anju maqänä ävämakuwäti, kukñuä hui inä ganä ätäpu ävämakuwäti? Jonä 18:1 hijuä qunyä.

hutäknä iinji, häukui maqäyqä yänqiyä. Ga asä iinji, he Nyi manuqnqä ijuwi, häukui maqäyqä ipnä.

⁵ Nyi Nqä-näuanji guä-wainqä iqunä etanji, he hutäknä iquenjqä. Ämaqä tqu-tqu Nyi nuqänätanquti, Nyi ique äugänmitmqe, iqu häukui, kuapanä qäyänqiyä. Iwä he Nyi änyivquatämäuquwi, nätmätqä hñqu he änä mimäqkä ipnqäüä. ⁶ Ga ämaqä hñqu Nyi manuqnqä inqä iqu, guä hutäknä huätä tävämäuqanqä yäüä äpiqä-panä iquvi. Iwä hutäknä e ätävämäpqqä iquauji, ämepu tä bu tnämäuqanqpi, tä nänqiyä.

⁷ He Nyi nuqänätanqä, Nyaqä kukñui he euqänänqce, ga he hiqä enqeta yatnqä iquwi, ii i timäunqiyä. ⁸ He Nyaqä wäunuä yätquakä iquenjqä motquapnqä dinqce, häukuä kuapanä qäyqäpnqce. Iwä suqä iinjä iutani, Nqä Apiqu yoqä naqä menqiyä. ⁹ Nqä Apiqu Nyinyqä kuapanä äwinyätnqä-pa, ga suqä asä iinjutani, Nyi henyjqä-pqe inä änyinätqänä. He Nyaqä änyinqeunä pmetnqceqä. ¹⁰ Nyi Nqä Apiqueuä suqä ändkqä iu qänaki yasämä itmä, ga Iqueqä Nyinyqä äwinjqä iu äpmenqä-pa, He Nyaqä suqenjqä etätnqä iu qänaknä ipu pmamitpqe, iinjändi Nyaqä henyqä änyinqä iunä pmapnqäüä. ¹¹ Yeeqä Nyi änyinätnqä-pani, he-pqe inä hinquätnqce. Ga yeeqä inqä iinji, inä imänämäutnqceqä. I etanji Nyi kukñuä ae etätnqä iunqä anji etqänä. ¹² Nyi suqä tiinjä äyä etapätnqce. Nyi henyjqä kiinjä änyinminjqä-pani, he hñqunä-hñqunänä iquenä, hiqä-hiuänqce asä inä hinquätnqce.

¹³ Ämaqä hñqu käyämaqä iquaujqä äwinymitätqä iuta äpäkonqce, suqä äwinjqä iinjä iqu, ii suqä äwinjqä huizi iquauji ämäwqätäüä. ¹⁴ Itanqä he Nyi 'suqä i imäkqäpnqceqä' etätnqä-pa ii ipqe, iinjä dutani he Nyaqä nyämaqä-quenä hiätätpnä.

¹⁵ Wäunuä imäkqä iqua nätmätqä quwqä naqä iqu imäkqanqutqenqce, maqnqä ipnä. Inqäqce, kukñuä eeqänänä Nqä Apiquesa qätä äwiyqce, Nyi ae äyä etqäqce. Iinjä iutani Nyi, 'He wäunuä imäkqä-quenjqä' maetqä, 'Nqä nyämaqä-quenjqä' etqä. ¹⁶ He Nyi atäunuä manyqä ikuwiqä. Oeyä. Nyi he atäunuä eyqäqceqä. Itanqä Nyi he wäunuä etapkqe, he äwäpu häukuä äpakänä witäninqä qäpnqceqä. Iinjä ipiyä iutani, he Nyaqä yoqeta, Apique nätmätqä hñquenjqä yatnqä vqanqppqe, Iqu hämä etapänqiyä. ¹⁷ Nyi kukñuä-suqä tiinjä ae äyä etapätqänä. He hñqunä-hñqunänä iquenä, hiqä-hiuänqä aanjä kiinjä henquätnqceqä" ätukqe.

Ämaqä qua iutanä iqua, wäunuä yätquakä iquau himä-wiunjqä wip-nuwänjqä

¹⁸ I ätuätäqänqani, tii-pqe inä ätukqe. "Ämaqä qua iutanä iqua he himä-wiunjqä heyqanqppqe, 'Neqä Naqä Iquenjä-pqe, himä-wiunjqä äyä äwikuwä mändanä' kñuä heyquänqä. ¹⁹ Nñ he ämaqä qua täutanä iqua enqä-panä pmeqä-säpi, ämaqä qua täutani, quwqä käyämaqä iunqä aanjä kuapanä äwinyätnqä-pa, henyqä-pqe inä winyätqätäninji. Inqäqce, he qua täutanuenä manä. Oee. Nyi he suqä qua täutani, huätä vquatämäunqä dinqce, ae atäunuä äyä ekqce. Iinjä iutani, qokä-apäkä qua täutani, he himä-wiunjqä eyätqänäüä. ²⁰ Nyi, 'Wäunuä-wiyqä hñqu, iqueqä ämaqä naqä iqueni mämwqätäüqä yänqiyä' etqenqce,* kñuä änguanä metanqpiyä. Inji ämaqä Nyi quwqä indquequwä iqua, he-pqe asä i etquapnqäüä. Nñ Nyaqä kukñuiunä qänaknä iquwä iqua, heyaqä-pqe qänaknä ipnqäüä. ²¹ Iinjä iquwä iqua, Apiqu Nyi änändowatkqä Iquenqä änyä maqnqä epiyä-qae, he Nyaqä yoqce metanquwitanji, suqä ququwqä eeqänänä emäkqäpnuwiqä.

* 15:20 Jonä 13:16

22 Inji Nyi äpätmä iquau kuknuä hui mätquä-säpi, quwqä suqä quvqenqe, äwqä yäpä imñi hanjä mäwqä iquäninji. I etançi Nyi iinjä ae ikqä-qae, Iqua, 'Ne suqä quwqä imäkätunqenqä maqñqä equeqä' matqä ipnuwi. 23 Ga ämaqä hñqu Nyi himä-wiunqä indquetñqe, Nqä Apiquenqä-pqe inä itquetqä. 24 Nyi iquauä awä iqñi, wäunüä yänänäqñqä ämaqä hñqu qänğanä mimäqkä iminqä di, ae imäkkqe. Nyi iinjä mimäqkä-säpi, qu quwqä suqä quvqenqe, äwqä yäpä imñi hanjä mäwqä iquäninji. I etançi qu Nyaqä wäunüi hiñuä ae äqunäpu, Qämätqiye himä-wiunqä äyekuwi.

25 Suqä ii imäkkuwi, kuknuä hñqu quwqä kuknuä-suqä iu äqänänqe, naqä-qakuä timäutñqä iiyi. Kukñui tiinjä iquvi. 'Ämaqä, qu Nyi hiñgi himä-wiunqä änyiyätqänäu.'†

26 Dñä Yätamakqä Eyqä Iqu Apikutä äpmenqe, Nyi Iqueni henyñqä dowatmñiqe. Iqu kuknuä naqä-qakuänänjä iutanä Dñä Iqu eä, ga Apikutä äpmenqä-qae äquvepäna. Iwä äquvepäta, Nyaqä wäunüinqätä, suqenqätä awä ätnänä iqñi täniqe. 27 Itanğa he-pqe kuknuä awä inä tqänqänänji. Tiinjä duta. Nyi wäunüä ipäqäqçeta, he Nyitä anä äpmaka äpätunqç, tänğa täsuwänä" ätukqe.

16

1 "Nyi kuknuä iinjä, heqä quwqä heqiyqe ävquatämäuqänqä iinjä etqä. 2 Ga Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäqkä iqua henyqe, quwqä anä aquväqñqä iunqä matimäuqä ipñqä 'oeyqä' etpnuwiqä. Iwä qänakndani, suqä tiinjä-pqä iqua timäuniqe. He pizqä epäsäpiyänğanji, qu kñuä tii väniqe. 'Ne Goti Iqueqä wäunüi, äñguä imäkätqunünä.' 3 Qu Apiquenqätä, Nyinqätänji, änyä maqñqä epiyä dutanji, suqä iinjä ii imäkpnuwi. 4 I etançi Nyi nätmätqä ii timäuninçenqe, ae etqäqe. Itanğa qänakñi qu suqä du emäqanğuwänğanji, kuknuä Nyi tä etqäqenqe kñuä eyquänä.

Dñä Äñguä Iqueqä wäunüinqä

Qänğanänji Nyi hesä yqänä pmetmqä etançi, nätmätqä iinjçe maetqä iminqe. 5 Ga tänğanji Apiqu, Nyi änändowatkqä Iquenqä umqe. Inji, 'Si äñginqä utñqäwä-qe?' hesanä hñqu yatñqä manyqä iqiyä. 6 Kuknuä Nyi tänğa tä etqäqenqe, heyaqä äwqe, hanjä kiinjä äyä eyqiyä. 7 Itançi naqä-qakuänänji, tii hetmñqe. Nyi he evämeqe, ii yätamakqä heyätñqeyi. Itanğa Nyi mäwqä iqäqe, Dñä Yätamakqä Eyqä Iqu mapqä yänqiyä. Nñ Nyi äwqäqe, Iqueni henyqe, ändowatmä.

8 Tängganji, ämaqä qua täutanä iqua, suqä quvqenqä, suqä jänänäninçqä ä kuknuä mitqenqä, kñuä quwqä indqänätqänüwi, Dñä Äñguä Iqu äpäqe, quwqä kñuä quwqä iinjä, jänä iwimäkäniqe. 9 Ämaqä Nyinçqä quwqä maeqiyqä itqänüwitanji, Dñä Äñguä Iqu suqä quvqenqä awä täniqe. 10 Nyi Nqä Äpiquenyqä umqe, ga he hiñuä manqänqä ipnuwä hitanğçetanji, Dñä Äñguä Iqu suqä jänänänjä imäqçenqä awä etäniqe. 11 Itanğa penqä qua täu ämitñqä iquenyqe, Goti Iqu Iqueqä kuknuä mitqenqä, 'Homä iqänqä' ae iwäsäukçetanji, Dñä Äñguä Iqu kuknuä mitqenqä awä täniqe.

12 Nyi kuknuä hävemnäqñqä etmqä etanğqä-qe, kuknuä etmqenji he änä mämeqä ipnä. 13 I hitançi kuknuä naqä-qakuänänjä iutanä Dñä Iinjä Iqu äquvepäta, kuknuä ätatqe, Iqueqä kñuä iutanä matqä, kuknuä

Apiquesa qätä äwiyätqä inä awä ätätä, nätmatqä qänaki timäuninçenqä-pqä inä täniqe. Iutani, kuknuä naqä-qakuä eeqänänä iinçe ämetqueniqe. ¹⁴ Ga Iqu Nyaqä kuknui ämetä awä etätäqänçani, Nyaqä yoqä naqetä, ä yänänäqçetäni, ätnänä iqi maeniqe. ¹⁵ Iqu kuknuä Nyaqe ämetä etäniçenqä ätqäqe, ii Äpiqueqä nätmatqä eeqänäni, Iqueqänä ma, Qämätqiyeqä etanjqä dutayi.

Heqä äwqe hanä eyätqä-qe, ançini yeeqä enyäniqeqä

¹⁶ Hea quäuqä maeqä wänqä hmbu tii päwqançga, he hiñuä mançänqä ipnuwi. Itançga, hea quäuqä maeqä wänqä hmbu tii inä päwqançgani, hiñuä ançi nçämbnuwiqä” ätukqe.

¹⁷ I tquançga, Iqueqä wäunuä yätquakä iquautanä hñqua, quwqä-quwä tii ätnçguwi. “Iqu ne ‘Hea quäuqä maeqä wänqä hmbu tii päwqançgani, hiñuä mançänqä ipnuwiqä’ ätçenqätä, ä, ‘Hea quäuqä maeqä wänqä hmbu tii inä päwqançgani, hiñuä ançi nçämbnuwiqä’ ätçenqätä, nñ ‘Iinçä dutani, Nyi Nqä Apiqueñqä himçänä-qe’ inä äyä ätqe. Ga kuknuä tquauqä çakuinçqä tä ätquçqe, äki etançi ätqu?” ¹⁸ Itançga quwqä-quwä yatñqä ançi inä tii inçguwi. “Iqu, ‘Hea quäuqä maeqä wänqä hmbiyqä’ ätqe, nätmatqä äkinçqä ätqäwä? Iqu ätçençqe, näçnçqä mämeqä äyä iqunä.”

¹⁹ Jisasi Iqu, qu yatñqä wipñqä iqançä äçunäqe, tii ätukqe. “He ‘Hea quäuqä maeqä wänqä hmbu tii päwqançga, hiñuä mançänqä ipnuwiqä’ etçenqätä, ä ‘Hea quäuqä maeqä wänqä hmbu tii inä päwqançgani, hiñuä ançi nçämbnuwiqä’ etçenqätäni, hiqä-hiuä yatñqe iinçqä änyätqänä?

²⁰ Nyi naqä-qakuänänä tii etqä. He kñuä naqänänä äqäyäpu, huäqä-hunçqä kiinçä metqätançuwänçga, çokä-apäkä qua täunçi yeeqä iqäpnuwiqä. Heqä äwqe hanä eyätqä-qe, ançini yeeqä enyäniqeqä.

²¹ Itançga apäkä hui, iyyqä ymeqä änyque çäçi quvepçançgani, täñä-hunçqä mençiyä. Itani ymeqä ae änyuäqe, täñä-hunçqä ymeqä änyuatñqänçga wimetçençqe, kñuä mäwiyqä, ymeqä qua täu timäuçançqençqe, yeeqä yänçiyä. ²² Ii ençqä-panä di, he täñçgani, äwqä hanä-iqä ämeçäuä. Inäqe ançini, Nyi hiñuä eqänçançundçänçga, heqä äwqe yeeqä kiinçä enyäniqeqä. Heqä äwqä yeeqä inçqä iinçä, ämaçqä hñqu änä mämetauqä yäniqe. ²³ Asä çänçgani, he Nyi yatñqä manyqä ipnuwiqä. Nyi naqä-qakuänänä tii etqä. He Nqä Apiqueñi nätmatqä huiñqä, Nyaqä yoçeta yatñqä ävçuwä di etapänçiyä. ²⁴ Qänçatqä näñçisati täñga tinçqe, he Nyaqä yoçetani, nätmatqä huiñqä yatñqä miçä itçänçuwiqä. Inäqe täñçgani, he yatñqä vçançpu. Ga he ämepiyitani, yeeqä inçqä iqu, heqä äwçeuñi mançuä emnätätñqä mapñçänänäyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, qua tqueqä yänänäqçeuñi ae ämävçätäukçençqä

²⁵ Iinçä ätuätäqänçgani tii ätukqe. “Nyi kuknuä ktqä dunä etqä äpätnçqä-qe, qänakñi asä iinçi, awä maetqä imniçeqä. Naqänä etqänä. Nyi Apiqueñi, awä ätnänä iqi etmniçeqä. ²⁶⁻²⁷ Hiunçi iqueni he Apiqueñi, Nyaqä yoçeta nätmatqänçqä yatñqä wipnuwiqä. Itançga he Nyinçqä enyminçqä iinçqätä, ä Nyi Goti Ique äväma äçuvepçençqä quuvqä eqäkuwä iinçqätä, iutani Apiqu Kiçä-kiuä henyqä äwiñççetani, he yätamäkqä heyänä. Inçi Iqu yätamäkqä heyätñqe, ii Nyi Iquenyqä tääqä tqeta ma, Iqueqä äwiñqä iutanänçi. ²⁸ Qänçanänçi, Nyi Nqä Apicutä äpmaminççetani, ävämançi qua täunçqä äçuvepçeqä. Ga täñçgani, Nyi qua täu äväma, Apiqueñqä ançi ymçänä” ätukqe.

²⁹ Inçgani Iqueqä wäunuänçqä ämotquaminçqä iqua, Jisasi Iqueni tii atukuwi. “Si täñçgani, kuknuä ktqä hui mänatqä itnä, ätnänä iqinyä

änatnyä. ³⁰ Täŋganj Si nätmätqä eeqänänjñqä näcñqä eänä, ämaqä hñqu yatñqä makiyqänğa, Si ganä ätätqänjñq, ne näcñqä ae ämequnä. Iñj ätqänä iutani, ne Si Goti Iquesa äpñjñq, näcñqä eätanä, quuvqä eqyqunä.”

³¹ I tqanguwänğa, Jisasi Iqu kimanj tii ätukqe. “He täŋganj quuvqä ae eqiyqä? ³² Qätä nyipiyä! Ämaq he, heqä anjñqä im-imä zä upñqä emäkñq, hea iqu ae qe ätimäuqiyä. He täqi Nqä-näuänä pmamñqä änuvämä weqanğuwänğanj, Nyi Nqä-näuänä mäpmeqä danä imä. Apiqu Nyitä pmetanği ii pmamä.

³³ He Nyinyqä quuvqä eqiyätqänuwitanj, heqä äwqe hanuä imbu pmeñqä diñqe, Nyi kukñuä tä iñqä etqänä. Iwä he qua tqe äpmapiyänğanj, hanä-iqä qäyä emeqanğuti, zä miqä, pemänä tqäuqäpnä. Nyi qua tqeqä yänänäñqeuñj, ae ämäwqätäuqe.”

17

Jisasi Iqu, Kaniquenyqä tääqä ätkqenqä

¹ Jisasi Iqu kukñuä iñj, ae ätuäqetanj, Iqu hinuä qäukuä haqä yätu äqunäqe, tii ätkqe. “Apiquki, Si ätkñj, täŋga täsuänä. Yoqä naqe, Tqä Ymeqä Iqunä dapiyä. Iutani Ymeqä Iqunä, asä ii ktapmçänänäyä. ² Si Tqä Ymeqä Iqunñj, ämaqä eeqänänä iu ämimçñqä yänänäñq, ändapknä-pa, yoqä naqä-pqe, inä dapiyä. Yänänäñqä ändapknj, ii, Nyi qokä-apäkä Si Nqänqä ändapknä iquauñj, häñj hea ique-ique pmeqänqä iwimäkmqeyi.

³ Itanğa häñj hea ique-ique pmeqe, ii tiinji. Ämaqä eeqänänj, häñj-pmeqä ique ämequwi, qu ‘Si Goti Tqä-täuänänj’ näcñqä hepñqäuä. Itanğa Jisasi Kraisi, Si änändowatkñj iquñqä-pqe, näcñqä inä epñqäuä.

⁴ Wäunüä Si ändapknj, qäpu ae imäkqetanj, Nyi qokä-apäkä qua täunji, Tqä yoqä naqe ae ämotqeqeqä. ⁵ Apiquki, qua tä mimäkqä ikñänqatqä, Nyi Sitä yqänä äpme, yoqä naqä ämaminueä-pa, täŋganj Nyi Sitä anğj pmeñqä yoqä naqä dapiyä.

⁶ Ämaqä qua täutanä Tqä emiñuwä ändapknä iquauñj, Nyi Saqä yoqe, awä ae ätuätñqeqä. Ga iqua Tqä kukñuä iunä qänaknä itqänä. ⁷ Täŋganj natmatqä eeqänänj Si Nyi ändapknjñqe, ‘Ii Sitanä äpçiyä-qe’ näcñqä ae eqäuä. ⁸ Tqä kukñuä Nyi awä tmqä ändapknj, Nyi ätquanğä, ga qu ae ämequwiqä. Inj Nyi Sita ätimäukqenqe, näcñqä naqä-qakuä ämepu, itanğa Si Nyi änändowatkñjñqe, qu quuvqä ae eqiyquwi.

⁹ Nyi qu yätämäkqä wisñqenqä tääqä äktqänä. Nyi tääqä äktqä ii, qokä-apäkä eeqänänj qua täunñqä manä. Oeyä. Tqä Nyi ämimqä ae ändapknä iqua, ga Tqä yqänä etanğqenqä, iquauñqänä iqänä. ¹⁰ Eeqänänj Nqä eänuwj, qu Tqeqä. Itanğa eeqänänj Tqä eänuwj, qu Nqä-pqä inänjqä. Itanğa iñj iqua, Nqä yoqä naqe, huizi iquau ämotqetqänj.

¹¹ Nyi täŋganj qua täu äpakä mäpmeqä, Sinqä yapmqä iqänä. Inäqe, qu qua täu yqänä pmapñqäuä. Ga Apiquki, Si aanä ikikinyänj, itanğa hñqu Si enqä-pañä asänänj manä, Si iquauñj Tqä yoqä naqetanj yänänäñqetä miyä. Yoqä naqä iñj, Ye naqä-hñqunä ämuänğa äpmeñueä-pa iqua-pqä pmapñqä iñqä Nyi ändapknjñqä.

¹² Iwä Nyi qutä äpmamänğanj, Nyi qunji Saqä yoqä naqä ändapknjñtanj yänänäñqetä ämitñqeqä. Nyi hñqu imä ändakñğa äwetä qui imäkñqänqä, yatäukuä itñqeqä. Inj qutanj, hñqu qui mimäkñqä iqe. Ämaqä tä du qui imäkñänjñqä äwätñqä iqunä,* qui imäkñq. Ii kukñuä Tqä bukui ätnñq,† naqä-qakuä timäutñqeyqä.

* 17:12 2 Tesälonaika 2:3 † 17:12 Apqä Bukä 41:9; Jonä 13:18

13 Täŋgaŋi Nyi Siŋqä äyapmqä itmä iutani, qua täu yqänä äpmamä tääqä tä äktqe, Nqä yeeqä iinqe, quvaqä äwqeu manguä munätŋqä äktqänä.

14 Saqä kukŋui, Nyi ae ätqungä, ga qu quuvqä eqiyätqänuwiqä. Itanga qokä-apäkä qua täutani, qunqe himä-wiunqe tiinjä duta wiyätqänäuä. Nyi qua täutanänänjä-qunä maeqä imä, ga Nyinyqä quuvqä eqiyätqänuwä iqua-pqe, qua täutanä hmanjqä. 15 Nyi Si qunji, qua tquesani, yäpaqänqisa ätuma utŋqä yatŋqe, ii makiyqä iqä. Oeyä. Ämaqä quvqä iqä iqu, qunji qui imäqkä diŋqä, Si ämisŋqä äkiyqä. 16 Nyi Nqä-näuäni, qua täutanänänjä-qunä hma enqä-qae, ga asä qu-pqe, qua täutanänänjä-qua hmanjqä. 17 Tqä kukŋui quangä maeqä, aanjä naqä-qakuänänjä-qae, quvaqä äwqä yäpä ingisa mŋganquti, itanga qu Tqä ämaqä epŋqä ikikinyänjä iwimäkiyä. 18 Si Nyinjä ämaqä qua täu äpmeŋuwä iunqä änändowatkŋä-manjä iinjä, Nyi qunji asä ii ändowatkqe. 19 Itanga, qu yätamäqkä wimqe, Nyi Nqä-näuäni, Si äktapŋqä. Ga asä iinjä, Tqä kukŋuä naqä-qakuä iutani, qu-pqä Tqä ämaqä ikikinyänjä epŋqänänji.

20 Ga Nyi tääqe, ämaqä tquaunä yätamäqkä wisŋqänä maktqä iqä. Oeyä. Qokä-apäki, tqua kukŋuä awä tqangä qätä äwiyäpu, Nyinyqä quuvqä eqiyqanquwä iquauŋä-pqe, yätamäqkä wisŋqä äktqä. 21 Nyi tääqä tä äktqe, qu naqä-hŋqunä ämuänmbu pmapŋqä iinjä iinjä. Tiinjä duta, Si Apiquki Nyi nyinätangnä, ga Nyi Si äkinyänqä-panjä iinjä, qu-pqe, Ye ii yemämbŋqä iŋqä äktqä. Itanga qu e pmetanquwitanji, qokä-apäkä qua täutani, Si Nyi änändowatkŋinqe, quuvqä heqäpŋqe, yätamäqkä wisŋqä äktqä. 22 Itanga qu naqä-hŋqunä Ye ämuänna äpmeŋueä-pa pmapŋqä iinqe, Si Nyi yoqä naqetä, yänänäqŋqetä ändapknä, Nyi qu ae ävqeqä. 23 Nyi qu nyätangmdi, ga Si Nyi nyinätangti, iwä suqä iinjä iutani, qu naqä-hŋqunä aanjä yänänäqŋqä ämuänmbu pmapŋqänänjä. Itanga qu e pmetanquwitanji, qokä-apäkä qua täutani, näqŋqä tiinjä hepŋqä. Si Nyi änändowatkŋinqetä, ä Si Nyinjä kuapanä äkinyänqä-panjä iinjä, Nqä ämaqä iinjä iunqä-pqe, inä äkinyätŋqä.

24 Apiquki, Si qua tä mimäqänqanji, Nyinjä kiŋganji, yoqä naqetä, yänänäqŋqetä, äyä ändapknä. Iinjä, ämaqä Si ändapknä iqua, qu yoqä naqetä, yänänäqŋqetä, hiŋuä qumbunqä diŋqe, Nyi äkisqi pmetanqundqe, qu anä pmeqänqä änyingiyä.

25 Apiqu jänänänjä imäqkä Iquki, qokä-apäkä qua täutani, Siŋqe änyä maŋqä etanquwä-qe, Nyi Siŋqe näqŋqä enä. Itanga ämaqä Nyisä äpmeŋuwä iqua, Si änändowatkŋinqe näqŋqä ae eänäuä. 26 Itanga Nyi Saqä yoqe, qu näqŋqä epŋqä ämotquaminqe, ga inä motqueqämqe. Ga Tqä suqä Nyinyqä äkinyätŋqä-panjä iinjä, qu ämeqanqpi, ga Nyi-pqe qu inyätmqänänjä.

18

*Jutasi iqu Jisasi Iqueni, himä-wiunqä iquau äwikqenqä**

1 Jisasi Iqu tääqä ae ätäqetani, Iqutä, Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iquatäni yäpaqänqisa† ätimäupiwi, eqä Kitronä äkipu, yätäqä nänqisanqä äukuwi. Eqä yätäqä ingisanji, wänuä hŋqu nyätanji, Iqutä Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iquatäni, wänuä yäpä ingisa äpekuwi. 2 Qu wänuä iunji kuapanä äpmeqäsminuwä iinqe,

* 18: Matiu 26:47-56; Makä 14:43-50; Lukä 22:47-53 † 18:1 Iqua inqanji Jerusälemä iu ävämakuwä. Iqua anä buayä äŋguwiuta inqanä ävämakuwäti hiŋuiqänä ävämakuwäti? Jonä 14:31 hiŋuä qunyä.

Jutasi, Jisasi Ique mäkä-hunqä iquauqä hipaeu ävätñqä iqu, wäunüä iquenqe näqñqä eminqe.

³ Ga qu iqi pmetanquwänga, Jutasi iqu ämaqä hävemnäqñqä hñquau, ätuma äpkqe. Ämaqä iinjä iquauta kuapanänñi, ämaqä Romätanä mäkä-iquä iquayi. Huiziqua, ämayukä-imanqä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä ändowatkuwä iquayi. E äpäpiyänganñi, hiqi-tä suatä, ä nätmätqä mäkanqä igetänñi, a äqätqa äpkuwi.

⁴ Jisasi Iqu nätmätqä eeqänänñä Ique wimetñqenqe, näqñqä ae ekqä iunñi, Iqu qutänñä qäqiqi äwäqe, yatñqä tii äwikqe. “He tqenqä qävqä itqänäüä?”

⁵ Qu Iquenñi kima tii atukuwi. “Ne Nasäretqätanä Jisasi Iquenqä qävqä äpqunä.”

I tquanquwänga, Iqu kima tii ätukqe. “Nyi qe äpmenänä Iqunä. Nyi Qäqunjqä.”[†] (Jutasi, mäkä-iquä iquauqä hipa iu ävätñqä iqu, qutä anä ätqäuminjuwi.)

⁶ Jisasi Iqu, qunñi, “Nyi qe äpmenänä. Nyi Qäqunjqä” tquanqa, qu nändi ätqepuiyi, quä ipe äqäyäpäkñguwi.

⁷ Anqi ävawäwqanquwänga, Jisasi Iqu yatñqä anqi äwikqe. “He tqenqä qävqä äpquwäwä?” Qu anqumä tii ätukuwi. “Nasäretqätanä Jisasi Iquenqeä.”

⁸ Itanqa Jisasi Iqu, anqi kima tii ätukqe. “Nyi tä Qäqunjqe, ae etqäqeqä. He Nyinjqä qävqänqä äpquwä-qae, Nyitä anä äpmenquä tquauñi hiñuinä äqunäwatpiyä.”⁹ Iqu iinjä ätukqe, Iqueqä kukñuä qängganä tii ätätä äyä ekqe. “Ämaqä Nyi ämimqä ändapknä tqua, qutanä hñqu qui mimäkñqä eänä-qe.”

¹⁰ Qu Ique a kiqätqanquwänga, Saimonä Pitä iqu, iqueqä näpqa-hionaqe ämäkäqäyäqe, hiqäva-imäkqä iquau miqä iqueqä wäunüä-wiyqä, Maläkusi iqueqä qätä ämuangisanñi, huätä ätävämäkqe. ¹¹ Pitä iqu i iqanqa, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Tqä näpqa-hionaqe, kiqä qa mñqeu anqi nyueyä. Si iinjä sunqä inyä? Si Nyi, Nqä Apiqu eqä-häkä imänjqä ändapqke,[§] änmqenqä makinjqä iqi?”

Qu Jisasi Ique, Anasi iquenqä ganä ätuma äukuwinjqä

¹² Inji ae iqanqa, Romätanä mäkä-iquä iquatä, quwqä naqä ämiqä iqu anä, ä Israitqä iquauqä ämayukä-imanqä iquatänñi, Jisasi Iquenñi a äkiqätpiyi, guä äkiqiyäukuwi. ¹³ Guä ae äkiqiyepiyi, Anasi iquenqä ganä ätuma äukuwi. Anasi iqu, Käyäpasi, quväukuä ique hiqäva-imäkqä iquau miqä iqueqä känequvi. ¹⁴ Käyäpasi iqu, Israitqä iquau tii ätukqä iquvi. “Qokä-apäkä eeqänanñä iunqe, ämaqä hñqunänä päkonqe, änguiqä.”^{*}

Pitä iqu, “Nyi Jisasi Iquenyqä änyä maqñqeqä” ätkqenqä[†]

¹⁵ Qu Anasi iqueqä anjunqä ätuma uwqanquwanqa, Saimonä Pitä iquatä, Jisasi Iqu wäunüänjqä ämotquaminjqä huiziqütänñi, qunqä qänaki äukiyi. Huiziquenyqe, hiqäva-imäkqä iquau miqä Anasi iqu näqñqä etanqä-qae, iqu Jisasi Iquenyqä, täknä yäpä yängisanñä ququawä iqinyqä qänaki äpaqkqe. ¹⁶ Pitä iqu, täknä-hänaqä-tänñä qäqiqi yqänä ätqäuminqe. Iutanñi, wäunüä yätquakä täknä yäpä yängisa äpekqä iqu, anqi äpäqe, apäkä täknä-hänaqä miqä ii kukñuä näqñqä ganä ätuäqe, Pitä ique yäpä yängisa ätuma äpekqe.

[†] **18:5** Jisasi Iqueqä kima ätukqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yoqe Mosisi ique äwikqä-payi.

Angumä Itmakqä 3:14 § **18:11** Matiu 20:22; 26:39; Itkimäkqä 16:19

* **18:14** Jonä 11:50

† **18:14** Matiu 26:69-75; Makä 14:66-72; Lukä 22:54-62

17 Pitä iqu ae ämawqätäuqanğa, apäkä täkñä-hänaqeu ämiminqä ii, iqueni tii ätukqe. “Si Ämaqä Näñueqä wäunüä yätquakä iqukitanä?”

Inğanj Pitä iqu tii ätukqe. “Oeyä, nyi qäqunä ma!”

18 Inä inğanj, iiqä naqänänjä tätqätanğı, ämaqä anju wäunüä iminuwä iquatä, ämayukä-imanqä iquatänj, tä änyuasepu, huiwä dnä imäkmbñqä ktämäti äqäminjuwi. Inğanj, Pitä iqu-pqe, huiwi diyeqä änyätä, anä ätqäuminjuwi.

Anasi iqu, Jisasi Ique kukñuä ämitkqenqä[‡]

19 I itqätanğuwänğa asä qänğanj, hiqäva-imäqä iquau miqä iqu, Jisasi Ique, qökä-apäkä Iqueqä kukñuä qätä äwiminjuwä iquauñqätä, kukñuä äki-äki ätuminqenqätänj, yatñqä äwikqe.

20 I tqanğa, Jisasi Iqu, kimanj tii ätukqe. “Nyi qökä-apäkä iu kukñuä ävätmänğanj, zä maeqä, ätnänjä iqinyä ätuätñqeqä. Inğa-inğa Nyi qökä-apäkä kukñuä ävätmänğanj, anjä aquväqñqä im-imä ämätñgäwänqä iutä, hiqäva-imäqä anjä Israitqä eeqänänjä iqua aquvä äqänäqäsätqänuwä yäpä yänğisa ävätnqeqä. 21 Inä enqä-qae, si sunqä yatñqä nyinyä? Nyi kukñuä ätuminqe, qu qätä ae änyiminjuwä-qae, yatñqä qu wiyä.”

22 Jisasi Iqu i tqanğa, ämayukä-imanqä iqi ätqäuqä hñqu, Ique hipa äpäsätä, tii ätukqe. “Si hiqäva-imäqä iquau miqä iqueni, kima injä di ätunj, äänä etanğıwä?”

23 Inğanj Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “ ‘Nyi kukñuä tä quvqä ätqiyä’ knuä kiyqanğutqe, ga si ‘e tiyä’ mandqe, waqiyänj ‘äkiumända ätnyä’ ändätinä, diyä. Ä kukñuä qäyu tqanğundqe, ga Nyi sunqä bäkinyä?”

24 Jisasi Iqu kukñuä iinj ae ätqanğa, Anasi iqu, Iqueni guä yqänä qiyäunqu-qe, hiqäva-imäqä iquau miqä Käyäpasi iquenqä ändowatkqe.

Pitä iqu, “Nyi Jisasi Iquenyä mañqeqä” angumä ätkqenqä

25 Jisasi Ique injä imäkätqätanğuwänğanj, Saimonä Pitä iqu tä ttawiu ätqäuä, diyeqä imäknminqe. Iqu qutä ätqäuä diyeqä nyätqätanğa, qu inğanj tii ätukuwi. “Si Ämaqä Näñueqä wäunüä yätquakä iqukitanä?”

Ga iqu tii ätukqe. “Oeyä. Nyi qäqunä manä.”

26 I tqanğa, hiqäva-imäqä naqä iqueqä wäunüä-wiyqä, ämaqä Pitä iqu qätä mñä ätävämäukqä iqueqä käyämaqä iqu, tii ätukqe. “Nyi si Iqutä wäunüä du anä pmetanğnä äqänänqe, tä qäqukiyqä?”

27 Pitä iqu anğı “Oeyä” tqanğqe-tänj, kukutakisqe äkakä ätkqe.

Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hinüä iqi ätqäukqenqä^S

28 Zi-hinüä pısqänğanj, iqua Jisasi Iqueni, Käyäpasi iqueqä anjuñqä ätuma äkuwitanj, anğinj, ätuma, ämaqä Romätanğ Inğa Jutiya iu ämiqä iqueqä anjä naqä hiqñqä-tänjä iunqä äkuwi. Qu, “Ne Goti Iqueä hinüä iqinj kiyä mätqä ätimäutanä, * itanğa neqä hiunji naqänänjä Pasopa iutanğ nanjui, mañqä yanğunä” knuä wiyqanğı, ämiqä iqueqä anjuñj mäpeyqä, yäpaqä mñj yqänä ätqäuminjuwi.

29 Qu iqi yqänä tqäutänğuwänğa, ämiqä Pailoti iqu qunqä äpäqe, yatñqä tii äwikqe. “He Ämaqä Tqueni, kukñui, äkinqä mitpñqäwä?”

‡ 18:18 Matiu 26:59-68; Makä 14:55-65; Lukä 22:66-71 S 18:27 Matiu 27:1-2, 11-31; Makä 15:1-20;

Lukä 23:1-25 * 18:28 Israitqä iquauqä knui tiinj. “Ne ämaqä Israitqä iqunesanğ ma huiziquauqä anjuñqä äpaquvatqe, ne Goti Iqueqä hinüj iqinj, kiyä mätqä timanğunä.”

³⁰ Inḡaṇi qu ämävaupi, iqueä kukṇui kima tii ätukuwi. "Iqu suqä quvqä hui mimäqä-säpi, ne Iqueni ätuma mapqä iquaningä."

³¹ Iwä Pailoti iqu tii ätukqe. "He Ique ätuma, heqä kukṇuä-suqä änäänä äwinqä iuta mitpiyä."

I tquanga Israitqä iquauqä naqä iqua tii ätukuwi. "Ne ämaqä hṇque pizqä päsqänqe, hiqä kukṇuä-suqe pmua inemäkänä."

³² Suqä ii iwimäkuwi, Jisasi Iqu "Iinjä nyimäqanḡpi äpäkonmniqeqä" ätätä ätminqä iunji, naqä-qakuä hiätṇqä ätimäukqe.

³³ I tquanguwängga, Pailoti iqu, iqueqä anä iu anḡi äpaquväqe, Jisasi Ique tääqä ätuätumetä, yatṇqä tii äwikqe. "Si Israitqä iquauqä Ämiqä Iquki, äyitanä?"

³⁴ Iwä Jisasi Iqu tii ätukqe. "Si tqä kṇuä iutanä indqänätinä ätnyä, ä ämaqä hṇqua Nyinyqä äktquwätanä?"

³⁵ Ga iqu kimaṇi, tii ätukqe. "Änäänqä tnyä? Nyi Israitqä pmequndanä? Tqä sämaqä Israitqä iquatä, hiqä hiqäva-imäqä naqä iquatäni, nyinqä ii äktma äpqäüä. Si squä iqanḡnḡqä?"

³⁶ I tquanga, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. "Nyi ämaqä mimqä yänänäqṇqe, qua täuta mämeqä iqäqe. Nyi qua täuta ämeqä-säpi, Nyaqä wäunuä imäqä iqua mäkä iqanḡpi, itanḡa ämaqä hṇqu Nyi Israitqä iquauqä hipaeu manyivqä iquäninji. Inäqe, Nyi ämaqä mimqä yänänäqṇqe, qua täuta mämeqä iqäqe."

³⁷ Ga, Pailoti iqu tii ätukqe. "Ae! Si Ämiqä Naqä Iquki, äyämända?"

Kimani, Jisasi Iqu tii ätukqe. "Kukṇuä si 'Ämiqukiyyä' ätnä iqu, ii tqä kukṇuiqä. Nqä nipai Nyi kukṇuä naqä-qakuä awä tumqänä änmikqe. Itanḡa Nyi qua täu wäunuä asänä imäkmqä äquvepkqe. Qokä-apäkä, kukṇuä naqä-qakuinqä äwinyätṇqä iqua, qu eeqänäni Nyaqä kukṇui qätä änyiyätqṇuwiyi."

³⁸ Ämiqä iqu tii ätukqe. "Kukṇuä naqä-qakui, ii squäwä?" Ii ae ätuäqetanji, Israitqä iquauqä yäpaqä mäḡisanḡqä ätimäwa äpäwätä tii ätukqe. "Nyi suqä quvqä hui Iqu imäkkqe, mämaqumueqä iqänä."

³⁹ Inäqe, nyi suqä itṇqenqe, he näqṇqä äyä etqṇuwiqä. Quväukuä eeqänänä hiunji naqä Pasopanḡani, nyi ämaqä guä kiqiyäueqä anju äpmeṇuwä iquauṇi, hṇque hingi qäyä wätṇqä atäunuä täupṇqä hiṇuinä äyä eqänätṇqeqä. I etanḡi, Israitqä iquau Miqä Tqueni, nyi he etapmqä diṇqe enḡiyä?"

⁴⁰ I tquanga, qu anḡi maṇä yänänäqṇqä ätäpu, "Iquenqe, hmanḡqä. Si Baräpasi ique hiṇuinä qunäwatiyä" ätukuwi. Ämaqä iqu, mäkanḡqätä, quwänḡqätä iqä-quvi.

19

¹ Itanḡa iinjä tquanguwänggani, Pailoti iqu tquangi, mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueni ätuma äwäpu, hiqokä äpäkuwi. ² Itanḡa qu ämiqä iquauqä yṇṇa nyuänju ämuasmäuqä enqä-pa guä yänä-tänji äkoqupiyi, Jisasi Iqueä nyuänju ämuasmekuwi. Ga gquä ipisqä quäuqä hṇqu-pqe inä äwiputkuwi. ³ Inji ipiyi, qu Iqu-tänjä qäqiqi äquvepäpu, "Israitqä iquauqä Ämiqä Iquki, hiunjiyqä!" ätäpu, hipa äqäyäpäkuwi.

⁴ Itanji Pailoti iqu ätimäwa äpäwäqe, Israitqä iquauṇi tii ätukqe. "Nyi Iqueni suqä hui imäkkqe, mämaqumueqä iqä-qae, he iinjä näqṇqä heṇqenqe, ätuma pmqänä." ⁵ Inji ätquanga, Jisasi Iqu yṇṇa guä yänä-tänjä äkoqukuwitä, ä gquä ipisqetanji yqänä ämuasmäuqä-qu

yäpaqängisa pqaŋgqänga, ämiqä iqu, “He hiŋuä qumbŋqe, täsuänä” ätukqe.

⁶ Iqu i tqaŋga, hiqäva-imäqkä naqä iquatä, ämayukä-imaŋqä iquatäŋi, Ique hiŋuä äqumbiyi, maŋä yänänäŋqä tii ätukuwi. “Si zä-huätatä äuetnä, pizqä päkiyä! Zä-huätatä äuetnä, pizqä päkiyä!”

Ingaŋi ämiqä iqu tii ätukqe. “Nyi Iqueŋi suqä quvqä hui mämäqumueqä iqä-qae, hiqä-hiuä itmepu, zä-huätatä äuepiyä.”

⁷ Iiŋä tqaŋga, Israitqä iquauqä naqä iqua, iqueŋi kima tii ätukuwi. “Neqä kukŋuä-suqä iuŋi tii ätnänä.* Iqu, ‘Nyi Goti Iqueqä Ymeqä-qunjqä’ ätäŋjqä-qae, äpäkonätŋqänänjqä.”

⁸⁻⁹ Pailoti iqu qätä iiŋä äwiyäqetaŋi, aañä zä kuapänä wiŋgaŋgi, iqueqä aŋä yäpä iŋgisa aŋgi äpaquväge, Jisasi Ique yatŋqä äwikqe. “Si aŋgi pmeqä-qukiyi?” I tqaŋga, Jisasi Iqu, iqueŋi kima hŋqu mätkuä ikqe. ¹⁰ Iwä ämiqä iqu, “Äänä etaŋgiwä? Si nyaqä yatŋqe, kima mandqä iŋiuä” ätukqe. “Nyi Si hiŋuinä kqänawatqenqätä, ŋŋ zä-huätati hukiŋqenqätäŋi, yänänäŋqŋe nyi ämeŋänä. Äyoo, Si iiŋqe änyä maŋqä eŋinyä?”

¹¹ Itañi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Goti qäukuä yätu äpmeŋqä Iqu, si yänänäŋqä mäktapqä yätqe, si Nyi qua iqinji änä mämänuŋguatqä isinä. I etaŋgi ämaqä Nyi saqä hipaeu äktapqä iqu, iqueqä suqä quvqe, aañä naqänänä, saqä duŋi ämäwqätäunä.”

¹² Pailoti iqu qätä iiŋä äwiyäge, Jisasi Ique hiŋuinä qunawatätŋqe, huänqä huiŋqä qävqä imiŋqe. I indqänätqätanga, Israitqä iqua maŋä yänänäŋqä ätkuwi. “Ämaqä hŋqu kiqä-kiuä ‘Ämiqunjqä’ änyuätŋgqe, iqu Sisa† iqueqä mäkä-huŋqä iqueyqä. Si ämaqä tqueŋi, hiŋuinä äqunawatätŋqä etaŋgutqe, si Sisa iqueqä näueqä maeqä, iqueqä mäkä-huŋqä eŋqinyä.” ¹³ Ämiqä iqu qätä iiŋä äwiyäge, Jisasi Ique yäpaqängisa ätuma äpäukqe. Itanga iqu ququawä qu ‘Hikä Ququaw-iqä’ änyuätmiŋuwä iqi ätqepäqe, kukŋuä iwäsautŋqä zä-hawä iu qe äpmakqe. (Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä iuŋi, ququawä iquenyqe, ‘Gapätauä’ ätmiŋuwi.) ¹⁴ Hiunji iqueŋi, Pasopa iutaŋä Sämbatqänqä näwinyä imäqkäŋgaŋji. Ga hiunji quemisqänggaŋji, Pailoti iqu Israitqä iquauŋi tii ätukqe. “Heqä Ämeyqä Iqu täsuwänä.”

¹⁵ Qu iŋgaŋi maŋä tnänä tii ätumiŋuwi. “Iqueŋi ätuma äwätinä, zä-huätatä oeyä.” I tqaŋguwängga iqu tii ätukqe. “He nyi heqä Ämeyqä Iqueŋi, zä-huätatä huemqä eŋgiyä?” Itanga hiqäva-imäqkä naqä iqua kima tii ätukuwi. “Neqä ämineyqä naqe hŋquququ hmanjqä. Sisa iqu kiqä-kiuänänjqä!”

¹⁶ I tqaŋguwä iutaŋi, Pailoti iqu, qu Jisasi Ique zä-huätati hueprqänä, quwqä hipaeu äwikqe.

Jisasi Ique zä-huätati äuekuwiŋqä‡

¹⁷ Quwqä hipaeu vqanga, qu Jisasi Iqueŋi ätuma äukuwi. E ätuma äwäpiyängaŋi, Iqueqä zä-huätati hunäniŋqe, Iqueqä-kiuä quamä iwäwa, aŋä-himqä iqi äväma, qua kiqä yoqe, ‘Ämaqä nyuänä-yänjqä’§ änyuätmiŋuwä iuŋqä äukuwi. (Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä iuŋi,

* 19:7 Hiqäva-imäqkä 24:16 † 19:12 Sisa iqu, Romätanä eeqänänä iuqä ämiqä naqä eä, Romä iu ämimiŋqe. Inji iqu Pailoti iqueqä naqä iqueyi. ‡ 19:16 Matiü 27:32-44; Makä 15:21-32; Lukä 23:26-43 § 19:17 Näŋqä-tänjä iqua, kŋuä tii indqänätqänä. “Ämaqä nyuänä-yänjqä” ätqe, naqä-qakuä hma, ktqe hikä du imäkätangqenqä ätmiŋuwi.

'Golketayqä' änyuätminjuwi.) 18 Iqi ätimäupiwi, Jisasi Iqueni zä-huätata äuekuwi. Iqu zä-huätati awä iqi hunätangi, ämaqä hñquaqui-pqe, ingi-ingisa äuekuwi.

19 Itanga Pailoti iqu tqangi, qu kukñuä hñqu äqiyäpu, Jisasi Iqu unätangqä ique äqiyämasekuwi. Kukñuä iinjä iqu, tii ätäpinji. 'Jisasi Nasäretqätanjä, Israitqä iquauqä Ämiqä Iqueyqä.' 20 Kukñuä iqueni, Israitqä kuapänänjä iqua a ätäuqäsminjuwi. Ii tiinjä etangiyi. Iqueni zä-huätatini, quwqä anä-himqä ique qäqici äuekuwi. Itanga kukñuä iinjä, Israitqä iquauqä anä-kukñuä itä, Romä iquauqä itä, itanga Grikä iquauqä itäni, hñquaqu-hñque äqakuwi. Qakuä iquaquisari, Israitqä kuapänänjä iqua a ätäuqäsminjuwi.

21 Itani Israitqä iquautanjä hiqäva-imäkqä naqä iqua, Pailoti iqueni tii ätukuwi. "Si 'Israitqä iquauqä Ämiqä Iqueyqä' maqiyqä panä. Häe! Si tuwanu, 'Ämaqä Tqu, "Nyi Israitqä iquauqä naqä Ämiqä Iqunjä" ätätnqeqä' ätätnä äqiyeyä."

22 I tquanguwänga, ämiqä iqu "Qäyä enä" ätukqe. "Tuwanuä nyi äqiyqä tänä, qäyä äqänänä."

23 Ämaqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueni zä-huätati ae äuepiyi, Iqueqä ämuasmänqe ämapiyi, kikinjä mapñqä, hñquaqui-hñquaqui iwäsäpu, hñqunä-hñqunä ämakäukuwi. I ipiyängani, Iqueqä gquä quäuqä, nyuänjä yätuta yukä buñqänä ipññqä iqu-pqe inä ämakuwi. Ämaqä gquä iinjä ique guä äktäpäkqä iqu, yuä hui ämetä guä maktäpiqä, yuä iqesanänä imäkkqe. 24 Iinjä äqumbiyi, mäkä-iqä iqua, tii ätnjuwi. "Ne gquä tqueni, mapisqä ianä. Qäyä enä. Ne tqueni, nesanjä hñqunä metñqänä, hñjä iatunqeqä." E ätmbiyi, iinjä ikuwi, Goti Iqueqä bukiu ätnänqeuñi naqä-qakuä timäutñqä imäkkuwi. Kukñuä iinjä iqu tii ätnä.

"Qu nyaqä ämuasmänqe hñqunä-hñqunä yanä änyäpu, ämapiyi, itanga nyaqä gquä quäuqe metñqe, hñjä ipu imeqäuä."*

25 Mäkä-iqä iqua i itqätanguwänga, Jisasi Iqueqä känäu, känäwqä känapi, ä Kelopasi iqueqä apäkä, Mäliya, itanga Mäliya, anä Maktälatañä ii-pqe, qu eeqä Jisasi Iqu zä-huätati hunätangqä qäqici ätqäuminjuwi.

26 Iqi tqäutanguwänga, Jisasi Iqu Kiqä känatä, Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iquautanjä, aanä kuapänä äwinyminqä iqutäni, qäqici tqäutanginyä äquñgqe. Itani Iqu Kiqä känäunji tii ätukqe. "Apäkä iiki, ämaqä iqu, tqä ymeqä iqueqä." 27 I ätuäqe, anqini, Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iqueni ätukqe. "Apäkä ii, tqä tñaiyqä." I tqanga, ämaqä iqu iinjä, iqueqä anjuñqä ätuma äwätä, anjuänä äminiqe.

Jisasi Iqu äpäkongqenqä†

28 Itani Jisasi Iqu näñqä tii ekqe. "Nqä wänuä eeqänä imäkätñqe, ae qäpu eqiyä." I indqänäqe, tii ätkqe. "Nqä quväki, yäkänä nyiyqiyä." Iqu i ätkqe, ii Goti Iqueqä bukiu ätnä äwinjqä iqueni,‡ naqä-qakuä ätimäukqe. 29 Jisasi Iqu "Quväki yäkänä änyiyqiyä" tqanga, mäkä-iqä iqua, qondä-häkä hñqu wainqä-eqä mäkä iqe, manguä injä tqäutangi, ga yaanui ämepu, wainqä-eqä bu äyämepu, iwä yaanui eeqänänä piyyqä äyä iqanga, hisopqä äpa lu äkoqupiyi, Jisasi Iqu kiqä eqe, hiqä ätänatñqä manä iu äwisäukuwi. 30 Jisasi Iqu wainqä-eqä ae änäqe, "Tängani ae qäpu eqiyä" ätäqe, nyuänjä ikuopäqe, Iqueqä quuvqe qe äwquatämäukqe.

31 Jisasi Iqu i äpäkongqä ingani, hiunji Sämbatqä hapä pmeqä iqueni naqä nätmatqä näwinjä imäkqä inganji. Sämbatqä iinjä iqu, hiunji

* 19:24 Apqä Bukä 22:18 † 19:27 Matu 27:45-56; Makä 15:33-41; Lukä 23:44-49 ‡ 19:28 Apqä Bukä 69:21

naqänänjänga etangi, Israitqä iquautanä naqä iqua huiwä iquauni, zä-huätatiuni yqänä unqenqe mäwiñqä ikqe. Itañi, qu Pailoti iqueni, “Quwqä yuki äquasqiyä. Ga maqänä päkonggapi, quwqä huiwi huätä manätñqänänyä” ätukuwi. ³² I tquanquwänga, mäkä-iqä iqua äupiwi, ämaqä Jisasi Iqutä anä äuekuwä iquaquiyqä yuki äquasqäkuwi. ³³ Itañi Jisasi Iqueui äquasqiyänä-tpu indqänga äpaukuwi, Iqu ae äpäkongqä äqunäpu, Iqueqä yuki mäquasqiyqä ikuwi. ³⁴ Qu iinj qäyä ipu, qutanä hñqu Jisasi Iqueä mäwqä hñgisa zi äuqanga, maqänäni häneqetä, eqetäni, naqä-huinyä äkapkqe. ³⁵ (Ämaqä tä hinuä äqungquä iqu, nämatqä timäuqanji äqungqenqe, ae awä ätqiyä. Itanga kuknuä iqu awä ätqäqä ii, qanqä manä, naqä-qakuänäni. Ga iqu kiqä-kiuä-pqe, ‘Nyi näqñqe, kuknuä ätqäqä tä, ii naqä-qakuänäni ätqänä,’ ätkqe. Iinjñqe he quuvqä heqiyqäpñqe.) ³⁶ Nämatqä ätimäukqä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä bukiu ätnä äwiñqeuñi, naqä-qakuä imäkätñqä ätimäukqe. Itanga kuknuä iinj tiinji. “Iqueqä yäñi hui mamisqiyqä ikuwi.”[§] ³⁷ Itanga kuknuä Goti Iqueä bukiu huizi ätnä äwiñqä iqu, tiinjqä. “Ämaq, qu zi äukuwä iunä qumbunqäü.”*

Jisasi Iqueqä huiwi, pñqä ekuwiñqä†

³⁸ Qu iinj ae iqanguwänga, Josepä Arämätiyatanä iqu, “Jisasi Iqueqä huiwi ämamqeqä” ätätä, Pailoti iquenyqä äukqe. Josepä iqu, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiñqä-qe, Israitqä Jerusälämä iu hiqäva imäkmiñuwä iquautanä naqä iquauñqä zä wingangi, iqueqä quuvqä heqiyqe, zä emiñqe. Iqu iqueni i tquanqä, Pailoti iqu “Nñqä, si Jisasi Iqueqä huiwi yqä mayä” tquanqä, Josepä iqu äwäqe, Iqueä huiwi ämakqe. ³⁹ Itanga Nekitimäsi, ämaqä qänganä heatqänga äpätä, Jisasi Ique hinuä äqunätä, kuknuä anä ätkiyä iqu-pqe,† inä äpkqe. Iqu zä hñquaquisanä aowä imäkäpu yuqui-yaqui ikuwä, jinanä änguanänä weqe äma äpkqe. Zä eqä aowä iinj, kiqä hanä-iqe, aanä naqänänä, 30 kilokremqä. ⁴⁰ Jisasi Iqueä huiwiñi, Josepä iqutä, Nekitimäsi iqutä, ämesiyänganji, iquaq Israitqä iqua ämaqä pizqä iu imäkmiñuwä-pa, zä eqä aowä yuqui-yaqui imäkkuwi, Iqueä huiwiu eä isinyä, itanga, yuä änguanänä hui äpisäsinyä, huäqä äutkiyi. ⁴¹ Jisasi Ique zä-huätati äuekuwä-tänä qäqiqiñi, wäunuä hñqu änyimiñqe. Wäunuä iqueni, hikä hovqä änyä-hänä, ämaqä pizqä pñqä maeqä imiñuwä hñqu omiñqe. ⁴² Hikä hovqä iqu qäqiqi vätanqetani, iquaq Jisasi Iqueä huiwi maqänä äma äwiyi, iqi pñqä ekiyi. Maqänäni tiinj iutayi. Hiñji qäqueni, Israitqä iquauqä Sämbatqä hapä pmeqä iquenqä nämatqä näwinyä imäkqängayi.

20

*Jisasi Iqu anji ävaukqenqä**

¹ Wikä iqueqä hiñji kinganänä iqueni, Mäliya Maktälatanä ii zä we mauñqä, hea yqänä witanqeuñi, Jisasi Ique pñqä ekuwä iunqä äpkqe. Ii äpäqe, hikä qñqanä pmäukui mäpmäwanätangi äqungqe. ² Iinj äqunäqe, ii Saimonä Pitä iquenqätä, Jisasi Iqueqä wäunuä yatquakä huizi, Iqu iquenqä kiinj äwinyimiñqä iquenqätä tnänä äwäqe, iquaqiñi ti

§ 19:36 Apqä Bukä 34:20 * 19:37 Sakätiyasi 12:10 † 19:37 Matiu 27:57-66; Makä 15:42-47; Lukä 23:50-56 ‡ 19:39 Jonä 3:1-2; 7:50 * 20: Matiu 28:1-15; Makä 16:1-11; Lukä 24:1-12

ätukqe. “Qu Naqä Iqueqä huiwi, hikä hovqä duta ämepu, äkisqi-mända ämaeqwätiyä? Ne änyä maqñqä equnä.”

³ Mäliyai i tquanga, Pitä iqtä, wäunuä yätquakä huiziqutäni, iquaqu iqini äväma, hikä hovqä dunqä äukiyi. ⁴ Qäquaqu tnänä qäqasä-qäqasä äwiyi, Pitä iqueni, huiziqu ämäwqätäuäqe, Jisasi Ique nñqä ekuwä dunji, iqu ganä ätimäukqe. ⁵ Iqu hikä hovqä yämä hämä mäyqä, yäpaqä mänisanä nyuänä quapi eäqe, hinuä äqunaengqe, yuä huiwiu huäqä äutkiyä iunä äqunqge. ⁶⁻⁷ Iqu i itqätanğa, Saimonä Pitä iqu qänaki äpäqe, hikä hovqä yämä hämänä äpaquväqe, yuinä iqi witanğä äqunäqä-qe, mä Jisasi Iqueä nyuänju huäqä äutäsinyä ekiyä iqu, huizi iquatäni mäwitanği äqunqge. Yuä iqu huizi iquatä mäwiqä, kiqä-kiui aanqä nänji äkmäknäqanğa äwäminqe. ⁸ Inğanji, wäunuä yätquakä kinganä ätimäukqä iqu, qänaki äpaquväqe, yuinä iqi witanği äqunäqe, quuvqä eqäqke. ⁹ (Goti Hanjuwä Iqueä bukiunji qäyä ätnä äwitanği, qu inğanji, Jisasi Iqu äpäkonätqeta anğumä vauqenqe, näqnqä mämeqä ikuwi.) ¹⁰ Ii äqunyyi, wäunuä yätquakä iquaqu qeqä äpmanyä äquvepkiiyinqä anğumä äukiyi.

¹¹⁻¹² Wäunuä yätquakä iquaqu i itqätanğiyänğa, Mäliya Maktälatanä ii, Jisasi Ique qua äptekiyä yäpaqä iqi ätqäuä knuä äqäminqe. Ii knuäqäqä nyuänä quapi eäqe, hinuä äqunaengqe, enätqä ämuasmänqä qäpaiqätänä hñquaqu, hñqu Jisasi Iqueä nyuänä eminqä inği pmetanğa, ä hñquququ yukä ipminğä inği pmetanği äqunqge. ¹³ Iquaqu Mäliyanji yatñqe, “Apäkä, si sunqä knuä qäyätqäninyä?” ätukiyi.

Ii iquaqwini tii ätukqe. “Qu nqä Naqä Iqueqä huiwi ämepu, äknği ämaeqwätiyä” tmä, änyä maqñqä emä, knuä äqäyätqänänä.” ¹⁴ Ii iquaqui i ätuäqe, hñgisa äkunmäuqe, Jisasi Iqu tqäutanği äqunqquä-qe, ‘tä Jisasi Iqueyqe’, näqnqä mäeqä ikqe.

¹⁵ Ii knuä yqänä qäyätqätanğa, Jisasi Iqu yatñqä äwikqe. “Apäkä, si sunqä knuä qäyätqäninyä? Ä si tqenqä qävqä ämätñqä?”

Mäliyai, “Tqu ämaqä wäunuä täu ämitñqä iqu ändqiyä’ knuä wiyqanğa, tii ätukqe. “Naqä Iquki, Si Iqueä huiwi ämetnä, hñqäqi enä hitanğutqe, mändquayä. Ga nyi ämamqänänä.”

¹⁶ Itanji Jisasi Iqu, “Mäliyauä” ätukqe.

Ga ii hiqumuanä äwiyäqe, Israitqä iquauä anä-kukñjuu, “Laponai” ätukqe. Yoqä Laponai, kiqä qakuu tijnji, “Näqnqä-vqä.”

¹⁷ Inğanji Jisasi Iqu tii ätukqe. “Nqä Apiquenyqe mäyqä änänjqa, si mindmaqñqä panä. Si äwätinä, Nqä guäkaunji tii tuvä. ‘Iqu Iqueqä Kaniquenyqätä, heqä Heniquenyqätä, ä asä Iqueqä Goti Iquenyqätä, ä heqä Goti Iquenyqätä, yänqiyä.’”

¹⁸ I tquanga, Mäliya Maktälatanä ii äwäqe, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminğä iquauñji tii ätukqe. “Nyi Naqä Iqueni hinuä äe äqunänänä.” Itanğa ii kukñuä Jisasi Iqu ätukqe, awä äsuikqe.

Jisasi Iqu, wäunuä yätquakä iquau äwimäqenqä

¹⁹ Wikä iqueqä hiunji kinganänä qäqce, heatqeunji, Iqueqä wäunuä yätquakä iqua, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkminjuwä iquauqä naqä iquauñqä zä ipu, quwqä anä äpmaminjuwä iunji, anä qñqanji ämatäkutepiyanğa äpmaminjuwi. Iqua i pmetanğuwänğa, Jisasi Iqu quvaqä awä iqi maqänä ätimäuqe, pämä ätqäuä, “Heqä äwqe, hanjuä enyänä” ätukqe. ²⁰ Iqu e ätuätä, Iqueqä hipa yunğuitä, ä mäwqä yunğuitä ämotquakqe. Itanğa, wäunuä yätquakä iqua, quwqä Naqä

Ique hinuä äqumbiyi, yeeqä naqänänä ikuwi. ²¹ Itanji Jisasi Iqu anji tii ätukqe. "Heqä äwqe, hanuä enyanä. Apiqu Nyi änändowatkqä-pa, asä iinji, Nyi he endowatkqänä." ²² Iqu e ätäqetani, Iqueqä mandni iquau äwqatämäutä, "He Goti Iqueqä Dnjä Änguänäni mapiyä" ätukqe. ²³ "He ämaqä hñquauqä suqä quvqe äwivquatämäuquwi, ga iquauqä suqä quvqe qäpu eqi. Itanga he hñquauqä suqä quvqe huätä mämuämäuqä iquwi, quwqä suqä quvqe, yqänä winiqeqä."

Jisasi Iqu, Tomasi ique äwimakqenqä

²⁴ Jisasi Iqu wäunüä yätquakä iquau äwimakqä ingani, Iqueqä ämaqä 12 iquautanä Tomasi, iqueqä yoqä huizi, 'Qäyawiqueqä'[†] ätumiñuwä iqu, qutänji anä mäpmeqä da iminqe.

²⁵ Inqe, huizi iqua Tomasi iqueni, "Ne Naqä Iqueni hinuä ae äqunänqeeqä" tquanguwä-qe, iqu qunji tii ätukqe. "Naqä-qakuä tii tmqeqä. Nyi Iqueqä hipa yunqwi hinuä äqunätmä, itanga nqä huiqetä wätanqä yunqwi a ämitmä, ä nqä hipaetä mäwqä ingisa zi äukuwä yunqä-pqe a ämiqäqe, nyi quuvqe inga heqämqänä. Nyi iinjä miqä imqe, quuvqä maeqiyqä danä imqänä."

²⁶ Wikä hñqu ae äpawqanqa, Iqueqä ämaqä iqua anä asä ique, Tomasi iquä anä äpmamiñuwi. Qu anä qnqanjiunji ae ämatäkutekuwä imni, Jisasi Iqu quvaqä awä iqi maqänä ätimäuqe, pämä ätqäuä, "Heqä äwqe hanuä enyanä" ätukqe. ²⁷ I ätuätäqanqani, Tomasi iqueni-pqe tii ätukqe. "Tqä huiqe, Nyaqä hipa täu ätutuväutnä, a ämitnä, hinuä qunyä. Itanga, tqä hipae, Nyaqä mäwqä täunji änunjutäutnä, knuä hñquaqu-hñquaqu mämeqä itnä, quuvqenä heqiyä."

²⁸ Iqu i tquanga, Tomasi iqu tii ätukqe. "Si nqä Naqä eänyä, nqä Goti Iqukiyqä."

²⁹ Ga Jisasi Iqu ämävauqe tii ätukqe. "Si Nyi hinuä ae äñqänätnä, quuvqä eqinyä? Ämaqä Nyi hinuä manqänqä ipu quuvqenä eqämipqä iqua, qu yeeqä iqäpnqä."

Bukä tqeeqä quatinqä

³⁰ Jisasi Iqu nätmätqä ämaqä mimäkqänänä di, Iqueqä wäunüä yätquakä iquauä hinuä iqi kuapänä imäkminqe. Injä imäkminqenqe, bukä tqeenji eeqänä ätätmä, maqiyqä iqe. ³¹ Nñ, nyi kuknuä tä äqiyqe, he Jisasi Iqueni, quuvqä tii heqäpnqe. Iqu Kraisi ne ämineyätñqä Goti Iqu Ique atäunüä ätekqä Iqu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueyqä. Itanga he quuvqä e eqiyäpu, Iqueqä yoqetani, hänä-pmeqä mapnuwänqä iinjä äqiyqä.

21

Jisasi Iqu, wäunüä yätquakä hñquau, Galiliu äwimakqenqä

¹ Qänakñi Jisasi Iqu, Iqueqä wäunüä yätquakä iquau eqä-huänä Taipiriyasi* manä iqi angumä äwimakqe. Inqani Iqu tii imäkätä, Kiqä-kiuä iquau ämitquatnqqe.

² Saimonä Pitä ique, Tomasi, iqueqä yoqä huizi, 'Qäyawiqueqä' ätumiñuwä ique, ä Nataniyoli, anä-himqä Kana, qua Galili iutanä ique, ä Sepri iqueqä hikñä ingueqi, nñ wäunüä yätquakä huiziquaqui, eqä-huänä

[†] 20:24 Wiyä kuknuä iunji, yoqä Ditimasi äqänä. Kuknuä Ditimasi, ii Grikä pmeqä iquauqä kuknuä. Kiqä quati, Ymeqä Qäyawiqä.

* 21:1 Eqä-huänä Taipiriyasi, ii eqä-huänä Galili asänänjiyi.

mañā iqi anā äpmamiñuwi. ³ Itani, Saimonā Pitā iqu, quñi tii ätukqe. “Nyi hämapäkänqā imqā umqänā.”

Ga huizi iqua, “Ne-pqe anā watuñqueqā” ätukuwi. I ätmbiyi, yimba hñqueñqā äüpiyi, ikuapmäupu äukuwi. Heatqā qäqueñi, qu hämapäkā tutqā qäpu hmbu mapiqā ikuwi.

⁴ Zä vqanğa, Jisasi Iqu eqä-huañā weä näñi tqäutañğani, wäñuä yätquakā iqua Ique hiñuä äqunäpiyā-qe, ‘Di, Jisasi Iqu ätqäunā-qe,’ näqñqā mämeqā ikuwi.

⁵ Jisasi Iqu ätqäüqā näñisa quñi yatñqā tii äwikqe. “Nqā nyämaqä iquenā, he hämapäkā hui äpiquwätanā?” Ga qu “Aañqeqä” ätukuwi.

⁶ Iwä Iqu anğiñi tii ätukqe. “He heqä hämapäkā-piqā qae, yimba iqueqä ämuangisa tnämäupqe, hämapäki kuapänā päpñqäuä.”

Inj, qu Iqu tquanğqā-pa ätnämäukuwi, hämapäkā aanā hävemnäqñqā qaeu mñğanğa, qu qa mñqe eyqiyäpu yimba yätu maenätpiyi, hämeqä ämikuwi. ⁷ Iinā äqunäqe, wäñuä yätquakā Jisasi Iqu, iquenqā kiñä äwinyminqā iqu, Saimonā Pitā iqueni tii ätukqe. “Di, Naqä Iqueyqä.” Inğani, Pitā iqu qätä i äwiyäqe, iqueqä gguä naqä hämapäkänqā itñqā äquvätekke, ämipnätä, eqä-huañā bu ikuapmäüqe, anğua Ique wimetñqā äukqe. ⁸ Itanğa wäñuä yätquakā huizi iqua yimba iu äpmapu, hämapäkā qae eyqiyäma äpkuwi. Eqä weä näñisati quwqā iminuwä täqinqe, kiñä haqiqi ma, 100 mitäyi.

⁹ Qu iqi ae euqämapiyi, tä hñqu sätanği, hämapäkā hui tä iqi tätanği äqumbiyi, bretqä-pqe aanqäqi witanği äqunğuwä. ¹⁰ Itani Jisasi Iqu tii ätukqe. “He hämapäkā tänğa äpiquwi, hui ämappiyä.” ¹¹ I tquanğa, Saimonā Pitā iqu yimbaeu ikuapmäüqe, hämapäkā qa mñqe eyqiyäma hikä weä iqinğä äpekke. Hämapäkā naqänänğä ämnminuwä iqua, kuapänänğä 153 ämnminuwä-qe, qa mñqe mändakmäuqä ikqe.

¹² Inğani Jisasi Iqu, quñi tii ätukqe. “He ymisanā bñqä ppiyā.” I tquanğa, wäñuä yätquakā iqua ‘Tä Naqä Iqueqe’ näqñqā ae epiyā-qe, qundqändqä ipu “Si tqukikā-qe?” yatñqā vanā-tpu ipiyā-qe, pemä miqä ipu, yatñqā mäyqä ikuwi. ¹³ Inj, Iqu ävauqe, bretqetä, hämapäkā huisä ämetä äwikqe.

¹⁴ Iqu iinā ikqe, ae äpäkonätä, anği ävautä, Kiqä-kiuä iquau hñquaqu ae ämitquatñqçetani, ii huizi iqueyi.

Jisasi Iqutä, Pitä iqutä, kukñuä ätkiyinğä

¹⁵ Iqua ymisanā ae ämbiyitani, Jisasi Iqu Saimonā Pitä iqueni yatñqā tii äwikqe. “Jonā iqueqä ymeqä, Saimonā iquki, tqä Nyinğä äkinğä di, huizi iquauqeñi ämäwqätäñuñyā?”

Ga Pitä iqu ämävauqe ätukqe. “Auäqä, Naqä Iquki, nqä Sinğä änyinätñqe, näqñqä äyā eninyä.”

I tquanğa, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Si Nqä sipsipqä meqeñi, ymisanā anğua bñqä miqätñqe.”

¹⁶ Anğumñi, iqueni yatñqā tii äwikqe. “Jonā iqueqä ymeqä Saimonā iquki, si Nyinğe kiñä äkinyätqänä?”

Ga iqu, “Nñqä, Naqä Iquki, nqä änyinğä Sinğä änyinätñqe, näqñqä ae eninyä” tquanğa, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Si Nqä sipsipqe, anğuanä miqätñqe.”

¹⁷ Itani, yatñqä huiziqu tii äwikqe. “Jonā iqueqä ymeqä, Saimonā iquki, si Nyinğe äkinyätqänä?”

Iqu, “Si Nyinğä äkinyätqänä-qe?” hñquaqu-hñque vqanğqenğä, Pitä iqu äwqä hanä ämeqe, tii ätukqe. “Naqä Iquki, Si nämatqä eeqänäninğe

näqñqä enjinyä. Injä-qae, ñqä Siñqä änyinätñqenqe, näqñqä ae äyä enjinyä.”

I tquanğa, Jisasi Iqu iqueni tii ätukqe. “Si Nqä sipsipqe, ymisanä änguä bñqä miqätñqeqä. ¹⁸ Nyi kukñuä naqä-qakuänäñi, tii ktmqe. Si hikñä yqänä äpmanänğanj, tqä qäkä kitokutäuge, ätokutäunätñä, itanğa anä äkiuñqe tqä äkiñqä iutanä imäknätñä äyä äumiñi. Iwä si qoyanä etnänğanj, tqä hipae haqä etñä, itanğa ämaqä hñqu guä äkikiqiyäutä, anä si mäwqä imätñä imitätqä iunqä äktma wäñiqeqä.” ¹⁹ (Jisasi Iqu kukñuä i ätukqä ii, Pitä iqu äpäkonätä, Goti Ique yoqä naqä väñiqä iñqe, qu suqä äki-äkitanj motquapnuwä diñqä kñuä äme ätukqe.) I ätuäqetanj, Iqu Pitä iqueni, “Si qänaki nyivändqätñqeqä” ätukqe.

Ämaqä, bukä tqe äqäkqä iquenqä

²⁰ Inğanj Pitä iqu tuwänği hiñuä ämäqunqce, wäñuä yätquakä Jisasi Iqu iquenyqä kiñj äwinyminqä iqu, iquaqunqä qänaki äquvepqanği äqunqce. (Ämaqä iqu, qu buayä änäpiyänğa iqueqä nyuänj Jisasi Iqueqä quikuä-tänä qäqi eä, Ique yatñqä tii äwikqä iquvi. “Naqä Iquki, mäkä-iqä iquauqä hipa iunj, ämaqä äkisqu kiväñiqäwä?”†) ²¹ Pitä iqu ique hiñuä äqunäqetanj, Jisasi Ique yatñqä äwikqe. “Naqä Iquki, ämaqä näñqenqe, änäñqäwä?”

²² Itanj Jisasi Iqu, iqueni kima tii ätukqe. “Nyi iqu anği äquvepmqänğanqä qäyä pmetñqä nyinganğutqe, ii nätmatqä tqätanä? Si qänaki dinä nyivändqätñqeqä.”

²³ Iinä etanği, wäñuä yätquakä iquenyqe, kukñui im-imä tii äwekqe. “Jisasi Iqueqä wäñuä yätquakä iqu mapäkonqä yäñiqeqä.” I etanğqä-qe, Jisasi Iqu, iquenqe, “Mapäkonqä yäñiqeqä” ätätä, matqä ikqe. Ii ma. Iqu tii ätkqe. “Nyi iqu anği äquvepmqänğanqä qäyä pmetñqä nyinganğutqe, ii nätmatqä tqä manä.”

²⁴ Ii wäñuä yätquakä, nätmatqenqä tänğa awä ätätä, kukñuä tä äqäkqä iqu, ii qäqueqä. Ga ne näqñqä tii enju. Kukñuä iqu awä ätqäqä tä, ii naqä-qakuänäñi. ²⁵ Itanğa nätmatqä hui-hui-pqä di, Jisasi Iqu inä imäkminqe. Inäqe qu nätmatqä iñj hñqunä-hñqunä äqäpqe, ga qua täunji bukä pñqä eqänqe, hiqñqe etäti, maeqä etäti?

† 21:20 Jonä 13:23-25

Ämaqä Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauqä Wäunjuñqä (2 Lukä) Yätamäkqä kuknuä hiñuiqänä iquvi

Lukä iqu kuknuä äñguä we-huñqä-tänä iqu, Jisasi Iquenqä äqäkqe, bukä täunji, wiyä inä ikqe. Iqu bukä qäquaqu iäqäkqä iquvi. Bukä täunji, Dñä Äñguä Iqu, ämaqä Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau, näqñqetä, yänänäqñqetä vqanqçetani, iqua Jisasi Iqueqä kuknuä äñgui awä ätuäkämiñuwi iunji, ne a ätäütqänju. Iqua anä-himqä Jerusälemä iutä, qua Jutiya anä eeqänänä iutä, qua Sämaliya anä eeqänänä iutä, itanğa qua eeqänänä hituñuä äwiñqä-ma, awä ätuäkämiñuwi. (1:8 hiñuä qundñqe.)

Bukä iunji, suqä Jisasi Iqueqä yoqä haqä mamäupñqä aquväqñqä iqu, Israitqä iquauqä awä iqisa ätimäuqetani, qänakndani naqä ätimäutä, qua eeqänänä iu hiñginäwa äwekqenqä kuknuä quea iyyi. Lukä iqu tiñä motquetñqä äwiñqçqe. Wäunjuä Jisasi Iqu imäkkqä iutä, ämaqä, Iqueqä kuknuä iu qänaknä iqä iquauqä häñä-pmeqä iutäni, nätmatqä iquacu kuknuä Goti Iqu Israitqä iquatä qänğanä guä ämäsäukqe, qäyunä ämotquakiyi.

Bukä iutanjä kuknuä naqänänä hñqu, Dñä Äñguä Iqueqä wäunjuä iñqeyi. Dñä Äñguä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Dñä Iquvi. Kinğanäni, hiunji hapä pmeqä naqänänä, qu 'Pendikosinğanjçä' ätmiñuwänğanji, Iqu ämaqä Jisasi Iqu ämotquamiñqä iquau, äwimakqe. Inji qänakndani, Dñä Äñguä Iqu kñuä äñguitä, yänänäqñqetä, iquau ävqa-ävqa äukqe.

Ga bukä iutani, ne näqñqä tiñiñqä ämequ. Ämaqä, Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, qokä-apäkä iu, Jisasi Iqueqä kuknuä äñgui awä ätuäpiyänğanji, qu kuknuä quäuqä kuapänä ätumiñuwi. Inji, qokä-apäkä kuapänäni, kuknuä äñgui yeeqä ipu itmeqanğuwitani, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä, aquvä äqänätqänjuwä iqua, hävemnäqñqä ätimäupu, yänänäqñqä ekuwä iunñqä, ne hiñuä äqunätqänju.

Itanğa bukä iunji, ämaqä Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauñqä tiwiqe, kuapänä äyuanä. Itanği iquatani, Pitä iquä, Poli iquä imäkkiyä iñqç, tiwiqä aañä kuapänänä äyuanä. Pitä iqu, Jisasi Iquä qañä ikipu, wäunjuänqä näqñqä ämamiñuwa iquautanä iquvi. Inqçqe Poli iqu qänğanäni, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itä, Iqueqä kuknuu qänaknä miqä imiñqç. Iqu ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä qänätanğuwä iquau, mäñdi kittqiyätñqä wäunjuä yänänäqñqä ikämiñqç. I tanği Jisasi Iqu, Poli iqu ätäqä ätuätumetä, Iqueqä wäunjuä imäkätñqä kinğanänä-que iwimäkkqe.

Bukä iutanjä hñqäqini, Lukä iqu, tiwiqä Poli iquenqä ätätäqänğanji, "Ne iñä-iñä imäkkqueqä" ätätä äqäkqe. Ämaqä näqñqä-tänä kuapänänä iqua, kñuä tiñä indqänätqänä. Lukä iqu hea hñquauñji, Poli iquä iqueqä näueqä iquatä, qañä anä äyä ikämiñuwi. Inji iqu tiwiqä hea iqu anä ätuäkämiñuwiñqä ätuätäqänğanji, iqu, "Ne iñä-iñä imäkkqueqä" ätätä äqäkqe.

Jisasi Iqu, Dñä Äñguä Iqu äquvepäniqenqä ätukqenqä

1-2 Tipilusi iquki, nyi bukä huiziqu äqäkqä iunji, Jisasi Iqu imäkmiñqenqätä, näqqqä äwimiñqenqätä, hiunji Goti Hanjuwä Iqu, Ique ätuma ekqanqanqe, eeqänäni ae äqäkqe. Goti Hanjuwä Iqu, Ique änyä mätuma mayqanqa, Iqu ämaqä, kuknuä awä tuäkiqäpñqä dowatätñqä atäunüä ikqä iquauñi, qu wäunüä imäkpnuwänqä diñqe, Dñä Äñguä Iquesa ätukqe. ³ Iqu täñä-hunqe qäpu ae ämeqe, qänakndani, ämaqä iquau äwimeqe, iqua, “Iqu ävautä, häñä äpmenä” kñuä vätnqä diñqe, nätmätqä kuapänäni imäkkqe. Hea 40 iunji, Iqu äwimeqisätä, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunqä ätumiñqe. ⁴ Hea hñqenji, Iqu iquatä buayä anä äñäpu, tiinä ätukqe. “He Jerusälemäni, mävämeqä iqäpñqä. He nätmätqä äñguänänjä, Apiqu ‘Äwimniqeqä’ ätkqenqä, hiñuä äqämbu pmeqäpñqä. Hiñuqänänji Nyi iinqä awä ae etkqeqä. ⁵ Ii tiinqä. Jonä iqu ämaqä, eqetä asñä äqämiñqe. I etanji hiunji kuapänänjä maeqanqa, he asñi, Dñä Äñguä Iquesa mapñqäuä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, qäukuä haqä yätunqä ekqenqä**

⁶ Iqua aquvä äqämbu anä äpmapiyi, Ique yatñqä tii äwikiwi. “Naqä Iquki, täñqanji Si Israitqä iqua, Romätanä iquauä yäpä imä mäpmeqä ipñqä, anji yänänäqñqä iwimäktñqätanä?”

⁷ Kimanji, Iqu tiinä ätukqe. “Hiunji Apiqu ätekqenqe, he näqqqä maeqä ipñqäuä. Näqqqä, Apiqu Kiqä-kiuänä enä. ⁸ Inäqe Dñä Äñguä Iqu emeqanqa, qänakndani, he yänänäqñqä ämepu, Nyaqä kuknuä awi, Jerusälemä iutä, qua Jutiya anä eeqänänjä iutä, qua Sämalia anä eeqänänjä iutä, qua eeqänänjä hitunüä äwiñqä-ma, tuäkiqäpñuwanqeqä” ätukqe.

⁹ Iqu iinä ätuäqe, iquauqä hiñuä iqisa yändi-yändi peyätqätanqa, qaquvqä hñqu Ique itmakqe. Itmeqanqa, iqua Iqueni, hiñuä mäqunquä ikuwi. ¹⁰ Iqu äyätqätanqgä yätu, iqua hiñuä yqänä gunätanguwanqa, ämaqä qäpaiqä imäkñqä hñquaqqu, iquatä maqänä qäqi anä ätqäukiyi.

¹¹ Inqanji iquaqqu tii ätukiyi. “Ämaqä Galilisanä iquenä, he qäukuä yätunji, sunqä hiñuä äqumbu tqäunäuä? Goti Hanjuwä Iqu, Jisasi Iqueni, hesa haqä yätunqä itmeqanji ii äqunäñuwä-pa, anqumñi iinä päniqeqä” ätukiyi.

Iqua, Jutasi iquenyqä tñänqä hñque, atäunüä ikuwiñqä

¹² Inqanji iqua qoqonä Olipä iu ävämanji, Jerusälemänqä anji äukuwi. Kiqä qanä uwqe, wanä kilomita. ¹³ Qu iqi ätimäupiysi, anä hiqñqä haqä yätqä imäknätanji, äpmamiñuwä-tänä ique äpaqukuwi. Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique, Endru ique, Pilipä ique, Tomasi ique, Batromi ique, Matiu ique, Jemisi, Aläpiyasi iqueqä hikñä ique, Saimonä, Selotqä iquautanä ique, Jutasi, Jemisi iqueqä hikñä ique, iqua iqi äpmamiñuwi. ¹⁴ Qu äwqä naqä-hñqunä imbu, Goti Hanjuwä Iqutä kuknuä anä ätqämamiñuwi. Inqanji apäkä hiuatä, Mäliya Jisasi Iqueqä känaisä, Iqueqä känguäkatä, anä äpmamiñuwi.

¹⁵⁻¹⁶ I pmeqisätqätanguwanqa, hea hñqenji, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiñuwä kuapänänjä iqua, aquvä äqänqquwi. Ämaqä 120 iñi. Inqanji Pitä iqu, iquauqä awä iqi pämä ätqäuqe, “Nqä nyämaqäuä, kuknuä Dñä Äñguä Iqu vqanji, Dewiti iqu ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä tuwanüä iu äqäkqe, ae ätimäuqeqä” ätukqe. “Iqu Jutasi, Jisasi Ique a

* 1:5 Makä 16:19-20; Lukä 24:50-53

kiqätŋqä iquau hänaqä motqueqä iquenyä ätukqeä. ¹⁷ Iqu nesanä-qu eä, wäunüä anä itunqueqä” ätukqe.

¹⁸ (Jutasi iqu, mbqä iqueqä suqä quvqeyqä äwikuwi, iqu ämeqe, qua hŋqu mbqä ikqe. Qänakndani iqu qua iŋi päkŋganŋa, iqueqä äwqe äpkmäütä yäpaqänŋisa ätimäukqe. ¹⁹ Iiŋiŋqe, ämaqä Jerusälemätanä eeqänänä iqua, näŋŋqä e ämapiyi, quwqä anä-kukŋuä iu, qua iunŋe yoqä ‘Akätamäuä’ änyuätkuwi. Kukŋuä iqueqä quati, ‘Qua häneqä-tänjiqä.’)

²⁰ “Ti apqä bukä iunŋi, tuwanüä tiŋä äqänänŋqä-payi.

‘Iqueqä anŋi, ämaqä hŋqu mäpmeqä etanŋqä, aanŋqä iqi ämätänänä.’†
Itanŋa tiŋä-pqä inä äqänänä.

‘Ämaqä hŋqu-pqe iqueuä yoqä naqetä, wäunüitä, ämenŋiyä.’‡

²¹⁻²² Kukŋuä ii äqänänŋqetanŋi, Naqä Jisasi Iqu anŋi ävaukqenŋqä kukŋuä awi, nesä anä tuaniŋqenŋqä, ämaqä hŋque atäunüä yatunqueqä. Ämaqä iŋä iqu, hea Jonä iqu asŋä äwikqä iutati, Jisasi Iqu ne äneväma ekqänŋanŋqä, Jisasi Iqu wäunüä imäkätqätanŋqä iu nesä anä äpmenquä iutanä hŋque, atäunüä iatunqueqä” ätukqe.

²³ Inŋanŋi iqua hŋquaqui atäunüä ikuwi. Hŋqu Josepä Basäpasi, iqueqä yoqä huizi, Jastusi iquwi. Hŋquququeqä yoqe, Matiyasi ique. ²⁴ Qu ii imäkäpu, Goti Hanjuwä Iqutä kukŋuä tiŋä ätukuwi. “Naqä Iquki, ämaqä eeqänänä qua täutanä tqune, neyaqä qeqä-quuvqenŋqä näŋŋqä Iqukiyi. Ämaqä tquaquni, äsque ätekŋiŋqä, mänätquayä. ²⁵ Inŋi, Jisasi Iqu, ne Iqueqä kukŋui awä tuäkiquatunŋuä änändowatkqä iutanä wäunüi, ämaqä iŋä iqu, Jutasi iquenyä tŋänŋqä pmetŋqä. Jutasi iqu wäunüä ii äväma, iqueqä anä näweqä iunŋqä äukqeqä” ätukuwi. ²⁶ E ätpiyi, ‘yoqe hiŋuiqäŋi tqeqä timäunŋutiya’ tpu, hikä hŋquaqi zä ekuwi. I etanŋi, hikä, Matiyasi iqueqä yoqä-täŋi, ätimäukqe. Qu iqueni, ämaqä 11, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, anä äpmuatekuwi.

2

Dŋä Äŋguä Iqu äquvepkqenŋqä

¹ Hiunŋi hapä pmeqä naqänänä, qu ‘Pendikosinŋanŋqä’ ätmiŋuwi, ätimäukqe. Inŋanŋi qokä-apäkä Jisasi Iquenyä quuvqä heqiyqä iqua, anä hŋque äpmamiŋuwi. ² Inŋanŋi qäukuä haqä yätutanŋi, häänŋqä ätäqe, yunüä yänänäqŋqä enŋä-panŋa maqänä äpäqe, anä qu pmetanŋuwä iqueni kuapanä äwimakqe. ³ Iiŋä iäqetanŋi, tä hänaqä enŋä-panŋi äququeqäkani, iquauqä haqeqä äpmakäwqanŋi iqänŋuwi. ⁴ Inŋanŋi Dŋä Äŋguä Iqu, qokä-apäkä iquauŋi kuapanä munŋanŋi, qu anä-kukŋuä huitanä-huitanä ätipäqäkuwi.

⁵⁻⁶ Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä wiyqä Israitqä hŋqua, qua eeqänänä iuta ätimäupu, Jerusälemä iu äpmamiŋuwä iqua, nätmatqä iŋi qätä äwipiyi, äpäpu aquvä äqänŋuwi. Jisasi Iqueqä ämaqä iqua kukŋui, quwqä anä-kukŋuä iu tqäwqanŋuwiŋqe, qu yäunüä ikuwi. ⁷ Qu yäunüä ipiyi, tiŋä ätŋguwi. “Ämaqä kukŋuä tä ätätqänuwä tqua, eeqänänŋi Galilisanä-quaeqä. ⁸ Inŋi änäänäwä? Ne hŋqunä-hŋqunänŋi, qu neyaqä anä-kukŋui qäyunä tqanŋä äwiŋqueuä” ätŋguwi. ⁹⁻¹¹ “Ne ämaqä Patiya pmeqä, Mindiya pmeqä, Elämä pmeqä, Mesäpotemiya pmeqä, Jutiya pmeqä, Kapatosiya pmeqä, Pondusi pmeqä, Eesiya pmeqä, Pälenŋiya pmeqä, Pambiliya pmeqä, Isipä pmeqä, Limbiya iunŋi anä-himqä Sairini inŋisa pmeqä, anä-himqä Romä pmeqä, Kritä pmeqä, Arepiya pmeqä

iqune, ne ämaqä Israitqä iqunesä, ämaqä huizi, Goti Hanjuwä Iquenyqä qonjä anä äuktäutunqä iquatä, äpätanä äpmejunä. Iinjä etanji Goti Hanjuwä Iqu, wäunjuä yänänäqñqä imäkätñqenqe, qu awi, neyaqä anä-kukñuä huitañä-huitañi tqanjä qätä äwiqunä” ätnquwi. ¹² Inğanji qu yäunjuä ipu, kñuä kuapanä indqänäpu, tiinjä ätnquwi. “Nätmatqä tä ätimäuqäqe, quati änäñgä?” ¹³ Iinjä etanjqä-qe, ämaqä hñqua, quuvqä heqiyqä iquauñqä tä äsäpu, tiinjä ätkuwi. “Tä qu wainqä-eqä kuapanä anäpu, hiqiyqä iqäüä.”

Pitä iqu, kukñuä awä ätukqenqä

¹⁴ Inğanji Pitä iquä, 11 iquatä, pämä ätqäpiyi, iqu manä yänänäqñqä ätätä, qokä-apäkä iunji tii ätukqe. “Qua Jutiya iutanä iquendä, ämaqä kinä imdanä äpäpu, Jerusälämä täu äpmejunä iquendä, nyi kukñuä tä tmqä iqäqe, he qätä änguänä änyiyäpu, nätmatqä täñqe, näqñqä änguänä mapñqeqä. ¹⁵ ‘Qu wainqä-eqä anäpu hiqiyqä iqäüä’ kñuä maiyqä pa inä, oeyä! Zinjütä, 9 klokñganjqä” ätukqe. ¹⁶ “Tä ätimäuqäqe, hinjuä-tqä Joeli iqu, ätkqä-panjqä. Iqu tiinjä äyä ätkqeqä.

¹⁷ ‘Goti Hanjuwä Iqu tiinjä ätätqänä. “Hea yäpakñganji, Nyi qokä-apäkä eeqänñjä iunji, Nqä Dñä Äñguä Ique äwiqatmñiqeqä. Itanji hiqä ymeqä qokä iquatä, ymeqä apäkä iuatä, hinjuä tñnuwiqä. Hiyaqä hikñä iqua-pqe, wätqä enqä-panjä qumbnuwiqä. Itanga hiyaqä qoyanä iqua wätqä qumbnuwiqä. ¹⁸ Tiinjä-pqä inänji. Nyi qokä-apäkä wäunjuä-nyiyqä iquau-pqe, Nqä Dñä Äñguä Ique äwiqatmñiqeqä. Inji qu-pqe hinjuä tñnuwiqä. ¹⁹ He hiunji iquenyqä näqñqä hipñqenqe, qäukuä yätutä, qua butänji, Nyi nätmätqä hiutanä-huitañä tii imäkñniqeqä. Hänqeqätä, tä suakä naqänñätä timäuniqeqä. ²⁰ Itanga mäptqe hea äwitä, qarñui hänqeqä enqä-panjä imäkñganja, injanji Naqä Iqueqä hiunji, Iqueqä yänänäqñqetä, we-hunqä naqänñjitä, ämaqe yäunjuä wimäkqñqä timäuniqeqä. ²¹ Inji injanji, qokä-apäkä, Naqä Iqu yätamäkqä wätñqä tääqä tquanjqä eeqänñjä iqua, Iqu anju itmetä hänä iqumuatñiqeqä” ätätqänä* ätkqeqä” ätukqe.

²² “Ämaqä Israitqä iquenä, nyi Jisasi Nasäretqätanä Iquenyqä hetmqä iqäqe, qätä nyipyä. Goti Hanjuwä Iqu, Ique yänänäqñqä iwimäkqangi, Iqu ämaqä mimäkqänñjä huitañä di heyaqä awiqisa imäkqanqce, he hinjuä äyä äqunññuä. Hinjuä iinjä äqumbiyi, ‘Iqu Goti Hanjuwä Iquesa äquvepqiyä’ kñuä äyä ämeqäüä” ätukqe. ²³ “Goti Hanjuwä Iqu, hinjuiqänä kñuä indqänätä ‘imäkñniqeqä’ ätkqä-pa, Ämaqä Tqenñji hiyaqä hipa iu äyä etapqeqä. Inji he Iqueni, ämaqä ququvqänñjä iquauqä hipa iu äväpu, zä-huätatä äuepu, pizqä ae äpäkkuwiqä. ²⁴ Iinjä etanji Iqueni, äpäkonqce a makiqätqä iqangi, Iqu äpäkonätä täñjä-hunqä meqanqa, Goti Hanjuwä Iqu hinjuinä mäqunquä itä, anju ävaugumuatqeqä” ätukqe. ²⁵ “Ii äwimakqe, Dewiti iqu iquenyqä tiinjä ätkqäqä-panjqä.

“Naqä Iqu, nyaqä hinjuä iqi hea ique-ique pmetanji äqunññänä. Iqu nyaqä ämuangisa äpmeñqe, nyi yäunjuä-yäunjuä miqä ymqänä. ²⁶ I etanji nyi äwqä yeeqä itmä, ñqä kukñuä ätätmi, yeeqä iñqe, Iquenyqänä tqämqänä. ²⁷ Nyi ämaqä, Si “Nqeqä” ätätñä ätenjikñä iqunä etanjä, nyi ämaqä ae äpäkonquwä iquauä anä iunji äpmetmä, piyanjä wamqe hinjuinä manqññqä isinjä. Inji nyi nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu iinjä

* 2:21 Joeli 2:8-32

inyimäkäniqä iinjqä, kjuä ganä indqänätmä, änguanä pmamqänä.

²⁸ *Hänjä-pmeqeuñqä hänaqe, Si ae ämändquakñiqä. Itanqa nyi Sitä anä äpmetayitani, Si yeeqä iinjqe daptñiqä' ätkqeçä" ätukqe.†*

²⁹ "Tatqä-guäkenä, nyi kukñuä awi qäyunä tiinjä hetmqänä. Neqä awiqü Dewiti iqu ae äpäkonqanqa, qu ique qua äpTekuwi. Itanqa ique qua äpTekuwi, tänganä-pqe neyaqä awä täqi äyä äptnänä. ³⁰ Iinjä etanqi Dewiti iqu hiñuä-tqä-qu eä, iqu näqñqä tiinjä eminqe. Goti Hanjuwä Iqu, 'Qänakndani Nyi tqä tawäkatani, ämaqä naqä si enqä-panä hñqu imäkmiqeçä' ätätäqängani,‡ Iqu naqä-qakuä ätukqeçä. ³¹ Iutani, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi neyaqä Ämineyqä Ique, anqu vauqumuatäniqä diñqe, Dewiti iqu, hiñuä ganä äqunätä, tii ätkqe. 'Ämaqä ae äpäkonquwä iquauqä anju äpmetmä, piyanä wamqe hiñuinä manñqä yäniqeçä.'§ ³² Iinjä etanqi Jisasi Iqueni, Goti Hanjuwä Iqu qua äpTekuwa iuta ae ävauqumuatkqe. Ne eequne hiñuä iinjä äqunqçenqä awä tqüä-neyi. ³³ Tängani Iqu qäukuä haqä yätunqä äyätä, Goti Hanjuwä Iqueuä hipa ämuangisa äpme. Inji Goti Hanjuwä Iqu hiñuiqänä ätukqä-pa, Iqu Dñä Ängüä Ique, Kaniqueqä hipa iuta ämetä, nätmätqä tä he hiñuä äqunäpu qätä äwiyätqänjuwi, ae äyä änequatqiyä. ³⁴⁻³⁵ Dewiti iqu, qäukuä haqä yätunqä mäyqä itäqä-qe, iqu tiinjä ätkqe.

'Naqä Iqu nyaqä Naqä Iqueni, "Nyi Tqä himä-wiunqä iquauñi, mändi äkittqäyätmä, Saqä yäpä iqi pmuatemqänqanqe, Si Nyaqä hipa ämuangisa pmayä," ätukqeçä' ätkqe.*

³⁶ Iinjä etanqi Israitqä eeqänänä iquenä, he näqñqä änguanänä mapiyä. Jisasi he zä-huätatä äuekuwä Iqueni, Goti Hanjuwä Iqu iwimäkqanqi, Iqu neqä Naqä-qu etä, Kraisi ne Ämineyqä-qu ekqeçä" ätukqe.

Qokä-apäkä kuapänäñi, kjuä äkunmäknäpu, asñä ämakuwinqä

³⁷ Qokä-apäkä iqua, Pitä iqu kukñuä tqanqçe qätä äwipiwi, quwqä äwqä hanä kiinjä vqanqa, yänuä ipu, kjuä kuapänä indqänguwi. Iinjä ipiwi, qu Pitä iquesä, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäñqä ändowatkqä huizi iquautä, yatñqä tiinjä äwikuwi. "Tatqä-guäkenyä, ne äänä imäkatunquawä?"

³⁸ Iqu kimanji tii ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutñqä diñqe, he eeqänänä hñqunä-hñqunäñi, kjuä äkunmäknäpu, hiqä quvqe ävquatämäupu, ga Jisasi Kraisi ne ämineyqä Iqueuä yoçeta, asñä mapiyä. He iinjä imäkqanquwanqani, Goti Hanjuwä Iqu Dñä Ängüä Ique etapänqiyä. ³⁹ Ii, tiinjä. Hiñuiqänäñi, Goti neqä Naqä Iqu, Dñä Ängüä Ique hitapäninqä kukñuä quti ämäsäutäqängani, Iqu qokä-apäkä, Iquenyqä pññqä tääqä ätuätumeniqä eeqänänä iunqä, kjuä indqänätä ämäsäukqe. Qu hesanätä, hiqä ymeqä iquautanätä, itanqa qokä-apäkä eeqänänä kiñä nämä äpmeñuwitanjätä, iquayqä" ätukqe.

⁴⁰ Ga Pitä iqu kukñuä kuapänäñi inä ätuätä, itanqa, "Suqä quvqä imäkqä täqi äpmeñuwä iquatä, qui anä imäkñqä diñqe, hiqä-hiuä änguanänä mimbiyä-qe," yänänäññqä ätukqe.

⁴¹ Inqani Pitä iqueqä kukñui, qokä-apäkä iquauqä äwqeuñi, änguanänä ämuñqä iqua, qu asñä ämakuwi. Hiunji iqueni, qokä-apäkä 3,000, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, quuvqä eqäminjuwä huiziquau äwimakuwi.

Quuvqä heqiyqä iqua, äänä-äänä ipu pmeqenqä

† 2:28 Apqä Bukä 16:8-11 ‡ 2:30 Apqä Bukä 132:11; 2 Samueli 7:12-13 § 2:31 Apqä Bukä 16:10 * 2:34-35 Apqä Bukä 110:1

⁴² Itanğa qu eeqänänjä igua, kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä igua, näññqä vqanğä qätä äwiyäpu, yätamakqä änyäpu, buayä anä änäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätäpu, äpmaminjuwi.

⁴³ Inğanj qokä-apäkä igua, Goti Hanjuwä Iquenyqe, “Iqu aañä yänänjçä” knuä indqänäpu zä iminjuwi. Itanğa Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iguau iwimäqanği, qu nätmätqä ämaqä mimäqänänjä di kuapänä imäkminjuwi. ⁴⁴ Qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä igua, äwqe naqä-huinyä imbu, nätmätqä eeqänänjçä “Nqeçä” matñqä ipu, “Neyaqeqä” ätnminjuwi.

⁴⁵ Quwqä quaeätä, nätmätqä quwqä ämaminjuwitä, mbqänqä imäkäpu, mbqä ämapiyi, iwäsäupu, ämaqä äwa iqanğuwä iguau äwiminjuwi. ⁴⁶ Qu hiunji ique-iquenji, äwqä naqä-huinyä imbu, hiqäva-imäkqä anä ingisa aquvä äqänäqisäpu, ga ymisanj “ñqänänjçä” matqä ipu, yeeqänä ipu, anä hñqce-hñqce buayä anä änakäminjuwi. ⁴⁷ Qu iinjä imäkäkipiyänğanj, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeä ämamäuminjuwi. Ämaqä huiziqua ii iqanğä äqumbiyi, qu “Ii änguiqä” ätminjuwi. Itanğa hiunji ique-iquenji, Naqä Iqu qokä-apäkä qui imäknätqätanğuwä hui anğumä inä imetä, quuvqä eqäminjuwä iquatä anä äpmuateminjuqe.

3

Pitä iquä, Jonä iquä, yukä quvqä hñqce äñğua iwimäkkiyinqä

¹ Hiunji awiyqä hñquenji, Israitqä igua quwqä tääqä tqanğa etanği, Pitä iquä Jonä iquä, hiqäva-imäkqä anä iunqä äukiyi. ² Inğanj ämaqä hui, yukä quvqä-tänä hñqce isuanä äqanğa äpkuwi. Ämaqä iqu, kënai yukä quvqä iinjäqce änyuekqe. Qu iquenji, hiunji ique-iquenji hiqäva-imäkqä anä hänaqä hñqu, “Qeqätqeqä” äqonätanğqä-tänä qäqiqi, qokä-apäkä anä yäpä yänğisa peyqanğuwä iguau, mbqänqä tääqä tqamanğuatñqä, äpmuateminjuwi.

³ Inğanj ämaqä iqu, Pitä iquä, Jonä iquä, hiqäva-imäkqä anä yänğisanqä peyinğä iqanğinya äqunäqe, “Mbqä hui dapinyqä” ätukqe.

⁴ Iqu i tqanğa, Pitä iquä Jonä iquä, ique hinuä yänänäqñqä äquniyi, Pitä iqu, “Si hinuä yaqänyä” ätukqe. ⁵ Iwä ämaqä iqu, “Iquaqu nätmätqä hui dapiyñqeqä” knuä vqanği, iquaqui hinuä yänänäqñqä äqunminjuqe. ⁶ I iqanğa, Pitä iqu tiinjä ätukqe. “Nyi mbqä maigunjqä. Itanğa nätmätqä nyi ämenqe, äktapmçänä. Inji Jisasi Kraisi Nasäretqätanj Iqueqä yoqetanji, nyi si äktqänä. Pämä ätqäutnä, qanä uvä” ätukqe. ⁷⁻⁸ E ätuäqe, iqu iqueqä hipa ämuangisa a ämawqätätä, pämä ävauqumuatkqe. Ii iwimäqanğa, iqueqä yukitä, qoiqetä, maqänänji äñğua wimänğanği, pämä yänänäqñqä ätqäutä, qanä ikäkqe. Inğanj iqu qanä tkamä-tkamä äwätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeä ämamäutä, iquaqutä hiqäva-imäkqä anä yäpä yänğisa anä äpekuwi.

⁹ Qokä-apäkä eeqänänjä igua, iqu qanä äwätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeä mamäuqanği äqunjuwi. ¹⁰ E äqumbiyi, qu näññqä tiinjä ekuwi. “Ämaqä tqi, hea ique-ique hiqäva-imäkqä anä hänaqä qeqätqä iu äpme, mbqänqä tääqä änatqämanätñqä iquvqä.” Itanğa qu, yäunjuä ipu, “Tä änäñjätiyä” tpu ipu, knuä kuapänä indqänminjuwi.

Pitä iqu kuknuä awi, hiqäva-imäkqä anä yäpä ingisa ätkqenqä

¹¹ Qu iinjä ipiyi, maqänä äpäpu, ‘Solomonä iqueqä anä mätävätinjqä’ ätminjuwä iqi ätimäupiyi, yukä quvqä iqu, Pitä iqueätä, Jonä iqueätä, hipa a äqätä tqäutanği äqunjuwi. ¹² Pitä iqu i iqanğä äqunäqe,

“He Israitqä iquenyä, nätmatqä tä timäuqanngqenqä yäunüä ipu, hiñuä yänänäqñqä suñqä yaqänänäuä?” ätukqe. “He knüä tiinjä maeyqä pa inä! ‘Ämaqä tqü qanjä äwqäqe, iquaquvqä yänänäqñqä iutatä, suqä jänänänjä imäqkä iutatä, imäqçinyqä.’ Oeyä! ¹³ Ii tiinji. *Aprähämä iqueqä, Aisakä iqueqä, Jekopä iqueqä, neqä awäkaqä Goti Hanjuwä Iqu,** Iqueqä Wäunjuä-wiyqä Jisasi Iqueni, yoqä naqä äyä äwikqeçqä. Iqueni, he pizqä päsqa iquauä hipa iu vqanquwänggani, Pailoti iqu, Ique hiñuinä qunäwatmätä iqanğa, he Ique tuwä äwiyäpu, Pailoti ique, ‘Ne Jisasi Iquenyqe, mänenqä iqiyä’ ätukuwiqä. ¹⁴ Ämaqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä äpme, suqä jänänänä imäqkä-qu qäyä etanngqä-qe, he Iqueni tuwä äwiyäpu, ‘Ämaqä päsqa iqueni, hiñuinä qunäwatiyä’ ätukuwiqä. ¹⁵ I etanji he Ämaqä, häñä-pmeqä mitimäuqä Iqueni, äpäsqanquwängga, Goti Hanjuwä Iqu Iqueni anğu ävaucumuatkqeçqä. Ye, iinjä timäuqanji hiñuä äqunqeeetani, awä-tqä-qoyeyi. ¹⁶ Ye Ämaqä Iqueqä yoqenqä quuvqä eqiyänueä-qae, ga ämaqä, he hiñuä äqunäpu näqñqä equwä iqu, yänänäqñqä ätimäuqe, ii Qäqueqä yoqetanji. I etanji, iqu anğuä imännganji äqunänjuwi, ii Jisasi Iqu yeqä quuvqä heqiyqe yänänäqñqä yemäqçanngqä iutanjqä” ätukqe.

¹⁷ “Nqä nyämaqäüä, hesä heyaqä ämaqä naqä iquatä, he änyä maqñqä epu, Jisasi Ique ii iwimäkkuwinqe, nyi näqñqä enänä. ¹⁸ Inäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hiñuä-tqä iquau knüä iqä vqangi, iquä ‘Kraisii ne ämineyqä atäunjuä ikqä Iqu, hanjä-iqä meniqeqä’ ätäpu hiñuä ätminjuwi. Ga Iqu, he Jisasi Ique päsqanğä hiñuinä eqänätä, Iqueqä kukñuä iinji, qäyunä äyä ätimäukqeçqä. ¹⁹⁻²⁰ Goti Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutñqä enngantqe, hiqä knui äkunmäknäpu, suqä quvqe ävquatämäupu, Iqu-tänjä qäqiqinyqä anği bpiyä. Iinjä iquwi, Naqä Iqu hiqä hapä pmeqä änyä-hänjä etapätä, Jisasi Kraisii hiqä ämeyätñqä ätekqä Iqueni, anğu dowatänqiyä. ²¹ I etanji tänggani, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänänji, anğu änyä-hänjä imäkätqannganqä, Jisasi Iqu qäukuä haqä yätu pmetätñqe. Hea innganqe, Goti Hanjuwä Iqu, hiñuä-tqä, Iqueqä wäunjuanğä ätekqä iquä, awä tññqä hiñuiqänä ätuänqeçqä. ²² Hiñuiqänänji Mosisi iqu tii ätkqeçqä.

‘Hiqä Goti Naqä Hanjuwä Iqu, heyaqä awiqisanjä hñque, hiñuä-tqä nyi enqä-panä-qu hiätñqä atäunjuä yäniqeqä. Inji iqueä kukñuä eeqänänji, he qänaknä iqäpñqä.’† ²³ *‘Itanğa hiñuä-tqä iqueni, qätä mäwiyqä imipqe, qui imäknäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqetänji, anä mäpmeqä ipnuwiqä.’‡*

²⁴ I etanji Samueli iquatä, huizi iquatä, hiñuä ätqa äpminjuwä iquä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui awä ätäpu, nätmatqä tängga tä ätimäuqenqä ätminjuwiqä. ²⁵ Kukñuä hiñuä-tqä iquä ätminjuwitä, kukñuä Goti Hanjuwä Iqu hiqä hewukaunğä kukñuä quti ämäsäukqetä, emeqiyä. Kukñuä quti ämäsäutä, Aprähämä iqueni tii ätukqeçqä. *‘Tqä taqä-tawäkatanji, qokä-apäkä qua täu pmapnuwä eeqänänjä iquauji, Nyi anğuä iwimäkmniqeqä’* ätukqeçqä. ²⁶ Inji he hñqunä-hñqunä, suqä quvqä huätä vquatämäupñqä yätamäqä eyätä, ängga emäkätñqä iunqä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Wäunjuä-wiyqä Ique ävaucumuatäqetanji, henyqä ganä ändowatkqeçqä” ätukqe.

* 3:13 Anğumä Itmakqä 3:6 † 3:22 Kukñuä-suqä 18:15 ‡ 3:23 Kukñuä-suqä 18:19

4

Qu Pitä iquesä, Jonä iquesä, kuknjuä ämitkuwiñqä

¹ Pitä iquätä, Jonä iquätäni, qokä-apäkiu kuknjuä yqänä tuätqätangiyängga, hiqäva-imäkkä iquätä, hiqäva-imäkkä anjutanä ämayukä-imanqä iquauqä naqä iquätä, Satyusi iquätä äwimakuwi. ² Inğanj iquaqu qokä-apäkiu näqñqä äväsinyä, "Jisasi Iqu ävaukqä-panä iinj, ämaqä ae äpäckonjuwä iqua-pqe anji i vaupnuwiqä" tquanğinyä äwipiyyi, qu äwqä tnänä äwiñgqe. ³ Iinj ipu, Pitä iquesä, Jonä iquesä a äkiqätpiyyi, mäptqä äwitñqä qäqä etanği, hea awiñganqä guä äkiqiyekuwi. ⁴ Iinj etanği qokä-apäki, qu iquaqu awä tquanğinyä qätä äwipiyyi, kuapanänäni, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. Qokä, quuvqä eqäka äpminjuwä iqua, eeqänänäni 5,000.

⁵ Hea awiñğanj, Israitqä iquauqä ämiqä iquätä, ämaqä naqä iquätä, kuknjuä-sugeñqä näqñqä iquätä, Jerusälemä iu aquvā äqänğuwä. ⁶ Anasi hiqäva-imäkkä naqä ique, Käyäpasi ique, Jonä ique, Aleksandä ique, Anasi iqueqä käyämaqä huizi iqua-pqe, anä äpmakuwi. ⁷ Pitä iquesä, Jonä iquesä, iquauqä hinuä iqi ämatqätepiyyi, yatñqä tii äwikuwi. "Qe wäunjuä huäqi imäkkiyi, yänänäqñqä äkita pqañgi imäkkiyäwä? Tqueqä yoqeta imäkkiyäwä?" ätukuwä.

⁸⁻¹⁰ Inğanj Pitä iqu, Dnjä Äñguä kuapanä munğanği, tii ätukqe. "Israitqä iquau miqä iquendä, ämaqä naqä iquendä, ye suqä äñguänänä, ämaqä yukä quvqä hñque iwimäkkuenqce, 'Iqu äñgui äänä imänğutiyä' tpu, näqñqä mapñqä etanğutqe, hesä, Israitqä eeqänänä iquätä, näqñqä tiinjä hipñqeqä. Jisasi Kraisi neqä ämineyqä, Nasäretqätanä Iqueä yoqeta, ämaqä yukä quvqä äñguä imänğqä tqu, heyaqä hinuä täqi äyā ätqäunä. Jisasi Iqueni, he äpäsäpu zä-huätati äuekuwi, Goti Hanjuwä Iqu anği ävauqumuatkqeçqä" ätukqe. ¹¹ "Bukä iunji, tiinjä äqänänä.

'Anä imäkkä iquenä, hikä "quvqeqä" ätäpu huätä ämamäukuwi, anä quea enqä-pa, anä yänänäqñqä imäkkä iqueqä.'*

Hikä iqu, Jisasi Iqueqä. ¹² Ne anği inätmeqe, ämaqä hñqu hmanğqä. Jisasi Iqunänjçqä. Qua täunji, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hñqueqä yoqe, mämanätqueqä enä, Jisasi Iqueqenänjçqä" ätukqe.

¹³ Pitä iquätä, Jonä iquätä, zä miqä kuknjuä awä yänänäqñqä tquanğinyä qätä äwikuwä iqua, ämaqä iquaqu, näqñqä mayñqä mäwqä-quaqu äyā etanği äqumbiyyi, kñjuä kuapä indqänäpu, näqñqä tiinjä ämakuwi. "Hinjuiqänänäni, iquaqu Jisasi Iquätä anä äyā äpmaminjuwiqä." ¹⁴ Ämaqä yukä quvqä äñguä imänğqä iqu, iquaquätä anä tqäutanğä äqumbiyitani, qu kuknjuä matqä, qanyinä äpmakuwi.

¹⁵ Itanği qu iquaqu anä aquvā äqänäpu, kuknjuä iwäsäuqä iutanä yäpaqä mänğisa ändowatpiyyi, kuknjuä tii ätñguwi. ¹⁶ "Ämaqä tquaquinji, ne äänä imäkatunquäwä? Ämaqä mimäkkänänäni imäkkqanğinyä, qokä-apäkä Jerusälemä pmeqä eeqänä näqñqä ae eqäüä. Iñqe, ne ze, änä maeqä yanğunä. ¹⁷ Iinj etanği qokä-apäkä huizi iqua, qätä mäwiyyqä ipñqä dññqe, ne iquaquinj, 'Qe yoqä iqueni, ämaqä hñquau-pqe awä mätkuä panyinyä-qe' yänänäqñqä tuatunqueqä" ätñguwi. ¹⁸ E ätmbiyyi, qu iquaqu tääqä ätuätumepu, qokä-apäkä iunji, Jisasi Iqueqä yoqe ätuäsinyä näqñqä mämotqueqä iyñqä, pmua imäkkuwä.

¹⁹ Inğanj Pitä iquätä, Jonä iquätä, iquauqä kuknjuä kimanji, tiinjä ätukiyi. "Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqinj, suqä jänänäni äkikä? Hiqä-hiuä

* 4:11 Apqä Bukä 118:22

iwäsäupiyä! Ye qänaknäni, heyaqä kuknjuu yenqätanä, ä Goti Hanjuwä Iquegeu yenqätanä? ²⁰ Suqä qäyunäni, tiinjä. Ye kuknuä awä mätquä pä, miqä yenyqueä. Nätmatqä eeqänäni, ye hinjuä äqunäta qätä äwiyätqänuenqe, kuknuä awä tenyqueä” ätukiyi.

²¹⁻²² Ämaqä änä mimäqänänä iuta änguä imänggä iqu, iqueqä quväuкуi 40 ae ämäwqätäukqe. Iinjä, qokä-apäkä eeqänänjä iqua, Goti Hanjuwä Iqu imäkqanqenqä, Iqueä yoqe haqeqä mamäuqanqä, ämaqä naqä iqua, iquaqi quvqä imäkpijqe, änä maeqä ikqe. Inji qu iquaqiñi, kuknuä yänänäqñqä dinä ätupiyyi, qe ävquatäwatkuwi.

Qu pemä ipu, kuknuä awä yänänäqñqä tñjqä tääqä ätukuwiñqä

²³ I ävquatäwatqanquwänga, iquaqi quvämäqä iquaqñqä anqumä äwiyi, kuknuä hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä iquatä, kuknuä ätukuwiñqä awä ätukiyi. ²⁴ I tquanqinyä äwipiyyi, äwqä naqä-hjqunä imbu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tiinjä ätukuwi. “Naqä Iquki, Si qäukuitä, quaqetä, eqä-huanjita, itanga nätmatqä eeqänänjä iu äwiñqä-pqe, imäkkiñqä. ²⁵ Hinjuqänänäni, Si Dñä Änguä Ique tquanqnä, Iqu neqä awiq Dewiti, Saqä wäunjuä-kiyqä ique tquanqi, iqu tuwanjuä tii ätätä äqäqke.

‘Qokä-apäki, qua eeqänänjä iñji, äwqä tnänjä suñqä imäkqäuä?

Huiwä huitañä-huitañä änyänjuwä iqua, suqä quvqä imäkpijqä, kuknuä hiñginäwa suñqä tqäuä? ²⁶ Ämaqä anä-himqä eeqänänjä iu miqä iquatä, quwqä ämaqä naqä huiziquatä, mäkänqä näwe imäkmbu, Goti Naqä Iquesä, Kraisi ämaqeu mitñqä ätekqä iquesä, mäñdi äkittqäñqä, aquvä äqänqäuä’ äqänänä.†

²⁷ Tiinjä, naqä-qakuiqä. Jisasi, Tqä Wäunjuä-kiyqä Ique, äkittqiyepñqä diñqe, Heroti iquä, Pondisi Pailoti iquä, Israitqä iquä, ämaqä Israitqä qäyä hitanji huizi iquatä, anä-himqä täu aquvä äqänquwiqä. ²⁸ Qu iinjä imäkkuwi, Si Tqä yänänäqñqä dutatänä, Tqä äkinqä dutatänä, hinjuqänä ätkñä-pa, qänaknä ipu imäkkuwiqä. ²⁹ Naqä Iqukiyä, qu kuknuä zä inemäkpijqä änatquwiñqä kñuä indqänä! Itanga Tqä wäunjuä-kiyqä iqu-ne, Tqä kuknju awä qäyunä tuatunquä diñqe, yänänäqñqä inemäkiyä. ³⁰ Iyää, Si ämaqä täñä-yaqä iquau, a äwqätätänä, änguä iwimäkiyä. Jisasi, Tqä wäunjuä-kiyqä Iqueqä yoqeta, ämaqä mimäkqänänjä huitañä-huitañäni, imäkiyä” ätukuwi.

³¹ Qu tääqä qäpu tquanquwänga, anä qu äpmamiñuwä iqu, yäunjuä-yäunjuä qe ikqe. Inqanji qu eeqänänäni, Dñä Änguä Iqu kuapanä munqanqi, zä miqä ipu, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknju, awä yänänäqñqä ätukuwi.

Qu eeqänänjä hjqunä-hjqunäni, yätamäkqä änyimiñuwijqä

³² Qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwä iqua, qu qeqä-quuvqä naqä-hjqunä imbu äpmamiñuwä. Qu nätmatqä eeqänänjä iñqe, “Nqänänjqä” matqä ipu, eeqänänäni quvaqä awä iqi äwämiñqe. ³³ Itanga ämaqä kuknuä awä tuäkiqäñqä ändowatkqä iqua, yänänäqñqä-tänjä epu, Naqä Jisasi Iqu äpäkonätä, anqu ävaukqenqä, kuknuä awä ätumiñuwä. Inji Goti Hanjuwä Iqu iquaqñqä äwinyätä, änguä iwimäkmiñqe. ³⁴⁻³⁵ Ii tiinjä. Ämaqä qua-tänjä, anä-tänjä iquatä, ämaqä mbqä ipñqä imäkäpu, iuta mbqä ämepu, ämaqä kuknuä awä tuäkiqäñqä ändowatkqä iquau äwimiñuwä. Iqua iwäsäupu, ämaqä äwa iqanquwä iquau väqtätanquwä iutanji, quvaqä awä iqisanjä hñqu, nätmatqanqä äwa miqä imiñqe.

³⁶ Inḡanji ämaqä hñqu äpmamiñqe, iqueqä yoqe Josepä ique. Iqu hueqä-himqä Lipai iutañä-qu etanḡi, kãnai, Saplusi, qua eqä-pñä awä iqi äwinḡqä iu ämikqe. Itanḡa ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, Josepä iqueqä yoqä huizi, “Banäpasuä” änyuatminjuwi. Ii tiinji. “Ämaqeü yänänäñqä iwimäkqä iqueqä.” ³⁷ Iqu iqueqä qua hui, ämaqä mbqä ipñqä imäkätä, iuta mbqä ämetä, äma äpätä, kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau äwikqe.

5

Anänasi iquä, Sapiraisä, suqä qäyunä mimäkqä ikiyiñqä

¹ Ämaqä hñqutä, iqueqä äpakisä äpmamiñyi. Iyaquiyqä yoqe, Anänasi iquä, Sapiraisänji. Iqu iqueqä qua hui, ämaqä mbqä ipñqä imäkätä, mbqä ämakqe. ² Iyaquiyqä äwinḡqä iutañi, iqu mbqä iinji, hui kiqä-kiuäñqä pñqä etä, itanḡa hui äma äpätä, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau äwikqe.

³ Iqu iinḡa imäkqanḡa, Pitä iqu tii ätukqe. “Anänasi iquki, iinḡa änäñqäwä? Setänä, Goti Hanjuwä Iquä mäkä-hunḡä iqu ikimäkqanḡi, tqä quañqä mbqä ämenji, hui zä etnä, Dñä Äñguä Iqueni sunḡä quañqä ätunyä?” ätukqe. ⁴ “Si quae mbqäñqä mimäkqanḡanji, ii tqänänä eañqe. Itanḡa mbqäñqä imäkätnä mbqä ämenḡanḡanji, mbqe tqä-täuä ämitqänä-qae, tqä äkinḡqä iunä imäktnä. Si kñuä quvqä indqänänji, äänä etanḡiyi? Inji si suqä qanḡi, ämaqä iqune minetqueqä inyä, Goti Hanjuwä Ique itquenyä” ätukqe.

⁵ Inḡanji Anänasi iqu kukñuä ii qätä äwiyäqe, qua iqi äpäknäqe, pizqä qe äpakonḡqe. Itanḡa ämaqä nätmätqä tä timäucanḡqenḡä qätä äwipiyä iqua, qu eeqänänä zä ikuwi. ⁶ Hikñä iqua pämä ätqäümä äppiwi, iqueqä huiwi yuä huäqä äutäpu, yäpaqä mäñgisa äma äwäpu, qua äptekuwi.

⁷ Hmbu ti äpmapiyi, Anänasi iqueqä apäki nätmätqä iinji timäucanḡqenḡä mañqä eä, anḡa yäpä inḡisa qe äpekqe. ⁸ Ii äpeyqanḡa, Pitä iqu yatñqä tiinḡa äwikqe. “Si diyä. Qeeqä quañqä mbqä ämeqiyi, tä gesanä?”

Ii kimañi, “Auqä! Ii qeyqä” ätukqe.

⁹ Ii e tquanḡa, Pitä iqu tii ätukqe. “Qe kñuä naqä-hñqunä indqänäsinyä, Dñä Äñguä Iqueni sunḡä yamwiqä vqinyqä?” E ätuäqetani, “Qätä nyiyä! Ämaqä tqä qokique qua äptequwä iqua äpäpu, anḡa hänaqä iqi äyä ätqäunäuä. Iqua si-pqe inä äkma upunḡeqä” ätukqe.

¹⁰ I tquanganä, ii Pitä iqueqä yukä-tänä iqi äpäknäqe, pizqä qe äpakonḡqe. Hikñä iqua äppiwi, pizqä witanḡi äqumbiyi, yäpaqä mäñgisa äma äwäpu, qokique äptepiyä iqi, äptekuwi. ¹¹ Inḡanji qokä-apäkä quuvqä heqiyqä iquata, ämaqä suqä e timäucanḡqenḡä qätä äwipiyä iquata, zä kiinḡa ikuwi.

Qu wäunjuä ämaqä mimäkqänänḡa huitañä-huitañi, kuapanä imäkminjuwinḡä

¹² Ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, wäunjuä ämaqä mimäkqänänḡa huitañä-huitañä, qokä-apäkä iuqä awä iqi imäkminjuwi. Ämaqä quuvqä eqäkuwä iqua, äwqä naqä-hñqunä änyäpu, Solomonä iqueqä anḡa määtävatinḡa iqi, aquvä äqänäqisminjuwi.

¹³ Ämaqä huizi, qutä aquvä anä mañqä ipiyä iqua, quvqä yoqe haqeḡä ävauqumuatäpiyä-qe, zä winḡanḡi, anä mäpmeqä iminjuwi. ¹⁴ Inji qokä-apäkä kuapanänji, Naqä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä ämaqä

iquau äwimepu anä äpmaminjuwi. ¹⁵ Iinjä timäuqanngqenqä, qu ämaqä tänjä-yaqä iquauñi, iquauqä anjuta, yquvanju yäpaqänggisa äma äpäpu, hänaqä iqi äwäteminjuwi. Ii iminjuwi, ii Pitä iqu ämäwqätäutäqänngani, iqueqä ktqe, ämaqä yaqä iquau ktqä ämuämä mäwqätäuqannguti, annguä imämbnqä dinqeyi. ¹⁶ Ämaqä anä-himqä Jerusalemä-tänjä qäqiqi pmeqe, qu-pqe aguvä äqänäpu, ämaqä tänjä-yaqä-tänjä iquautä, dnä quqvqä-tänjä iquautä ätuma äpminjuwi. Inngani ämaqä injä eeqänänjä iqua, annguä imännguwu.

Enjätqä hñqu, guä pmetannguwä iquau, yäpaqänggisa ätuma äukqenqä

¹⁷ Hiqäva-imäkqä naqä iqutänä, iqutä näueqä imäknminjuwä iquatänä, äwqä quqvqä äwiñngqe. Iqua Satyusitanjä iquayi. ¹⁸ Iqua äwqä quqvqä winnganqa, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iquauñi, ämaqeuqä hinuä iqi a äkiqätäpu, guä äpmuatekuwi.

¹⁹ Heatqä iqueni, Naqä Iqueqä enjätqä hñqu äpäqe, guä pmuateqä anjuñi qnqanä äwuteyäqe, iquauñi yäpaqänggisa ätuma äpätä, tiinjä ätukqe. ²⁰ “He äwäpu, hiqäva-imäkqä anä ququawä iu ätqäpu, qokä-apäkä iunji hänä-pmeqä änyä-hänjinqä awä eeqäpnä tupiyä” ätukqe. ²¹ Iqua qätä e äwipiyyi, zinuä matqängga, hiqäva-imäkqä anä dunqä äupiyyi, ämaqe nänqñqä wipñqä ipäqäkuwi.

Inngani hiqäva-imäkqä naqä iqutä, iqueqä näueqä iquatä, aguvä äqämbiyyi, Israitqä iquau miqä naqä eeqänänjä iquau, tääqä qe ätuätumakuwi. Aguvä äqämbiyyi, ämayukä-imanqä hui, kukñuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iquau ätuma pññqä, guä pmeqä anä dunqä qe ändowatkuwi. ²² Iqi ätimäupiyyi, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iqua, mäpmetanqä äqunguwu. ²³ E äqumbiyyi, anju äupiyyi, “Ne anä qnqanji, yänänänqñqä yqänä hinätangi äqunänjunä” ätukuwu. “Itanqa ämaqä guä pmuateqä anä iu miqä iqua, anä qnqanä eeqänänjä iunji, hinuä äqumbu tqäutangä äqunänjunä. Inäqe ne qnqanä äutäququqe, ämaqä anä yäpä yänggisani mäpmetanqä äqunänjunä” ätukuwu.

²⁴ Hiqäva-imäkqä anjutanä ämayukä-imanqä iquauqä naqä iqutä, hiqäva-imäkqä naqä iquatänä, kukñuä ii qätä äwipiyyi, qu knuä kuapanä indqänäpu, “Squä timäutñqäwä?” ätnjuwu.

²⁵ Inngani ämaqä hñqu äwimeqe, tii ätukqe. “He qätä nyiyyä! Ämaqä he guä äpmuatequwä iqua, tängani qu hiqäva-imäkqä anä ququawä iu ätqäpu, qokä-apäkä iu näqñqä ävätqänäuä” ätukqe. ²⁶ I tquanqa, ämayukä-imanqä iquauqä naqä iqutä, iqueqä ämaqä iquatä äwäpu, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iquauñi, qeiqinyä ätuma äpkuwi. Qokä-apäkä iqua hikä ämepu, pizqä puäsqä dinqä zä winnganji, iqua iquauñi, quqvqä hui miwimäkqä da, qanyä ätuma äpkuwi.

Kukñuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iqua, pemä ipu, kukñuä ätukuwinqä

²⁷ Iquau ätuma äppiyyi, Israitqä iquau miqä naqä eeqänänjä iquauä hinuä iqi äkitqätekuwi. Itanji hiqäva-imäkqä naqä iqu, iquau tiinjä qe ätukqe. ²⁸ “He ämaqeunji, Ämaqä injä Iqueqä yoge ätuäpu, näqñqä mäwqä ipñqe, ne pmua emäkqueqä. Inäqe he näqñqä yqänä vätkätangä, ämaqä Jerusalemä pmeqä eeqänänji, heyaqä kukñui qätä ae eyquwiqä. Ne Ämaqä Ique pizqä äpäkkqenqeqe, he quanqä hinji änanuätquwiqä” ätukqe.

²⁹ Iqu injä tquanqa, Pitä iqutä, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä huizi iquatä, kukñuä kimanji, tiinjä ätukuwu.

“Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuitä, ämaqeucä kukñuitä, asänänä maeqä eqanganj, inji ne Goti Iquegenä qänaknä yanqunä. ³⁰ He Jisasi Iqueni, zä-huätatä äuepu, pizqä päsqanquwänga, atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä Iqu, Ique angumä äyä ävauqumuatkqeqä. ³¹ Iqueni, Goti Hanjuwä Iqu ätuma äyätä, Iqueqä hipa ämuangisa, äyä äpmuatekqeqä. Inji Iqu neyaqä hänaqä Ämänätqeqä-qu eä, angumä Inätmeqä-qu eä, äpmakqeqä. Ga e äpmeqetani, Israitqä iquene, neqä knuji äkunmäknatunquä yätamäkcä äneyätä, neqä suqä quvqä huätä mänatnämäuquätñqä diñqeyi. ³² Ne nätmätqä iinjä timäuqanji äqunani, awä ätätunqeqä. Itanğa Dnjä Änguä Iqu-pqe awä inä ätätqänä. Dnjä Änguä Iqueni, Goti Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä qätä äwiyäpu, qänaknä itqänjuwä iquauñi, ae ävqeqä” ätukuwi.

³³ Ämaqä miqä iqua kukñuä tä qätä äwipiwi, quwqä äwqe tnänä wiñganji, iquauñi pizqä päkññqä äwiñqce. ³⁴ Iinjä ipiyitani, ämaqä miqä hñqu pämä ätqäukqe. Iqueqä yoqe, Gämeliyoli ique. Iqu Parisi iutanä-qu eä, ämaqeucä kukñuä-suqenqä ämotqeqä ique. Iqueqä yoqe, qokä-apäki ävauqumuatmiñuwi. Iqu pämä ätqäuce, “Ämaqä tqauñi, yäpaqä mänğisa wänqäpu pmapñqä ätuma upiyä” ätukqe. ³⁵ Qu yäpaqä mänğisa ae äwqanquwänga, Gämeliyoli iqu, ämaqä miqä huiziquau tii ätukqe. “Israitqä iquenyä, he ämaqä iinjä iquau quvqä iwimäkññqä enğanqutqe, knuä äñguänä ganä indqämbiyä. ³⁶ Quväuküä kuapanä mäpawqänga, Teutasi iqu ätimäuqe, ‘Nyi ämaqä naqä, yoqä-tänjunjqä’ tqanğa, ämaqä 400, iquenyqä qänaknä ikuwiqä. Qua miqä iqua, ique pizqä äpäsäpu, ga iquenyqä qänaknä imiñuä iquauñi, äpäsändqiyäwqatqanquwänga, iquauqä wäunji qui imäkññqeqä. ³⁷ Iinjä ätimäuqceunji, gapmanqä iqua ämaqeucä yoqä meqanquwängani, Jutasi Gallisanä iqu ätimäuqe, ämaqä hñqua qua miqä iquatä mäkä humbnqä äwqä äwivauqumuatkqe. Iquenyä-pqe, qu pizqä äpäsäpu, ga iquenyqä qänaknä imiñuä iquauñi, äpäsändqiyäwqatkuwi. ³⁸ Tängani nyi he etqänä. He ämaqä tqauñi, nätmätqä hui miwimäkqä ipu, hiñuinä qumbiyä. Ii tiinjqä. Ne maqñqe. Wäunjuä tä, iquauqä knuä indqänqä duta timäuquti, ä Goti Hanjuwä Iqueqä duta timäuqutiya? Qu quwqä knuä indqänqä duta imäkqanqce, qui imäkññqiyä. ³⁹ Iinjä etanji, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä-kiuä imäkqanqutqe, he a änä makiqätqä ipñqäüä. Iinjä, he Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-hunqä enqä-panä epñqäüä” ätukqe.

Inğanji, naqä iqua, Gämeliyoli iqueä manji qänaknä ipu, tiinjä ikuwi. ⁴⁰ Qu ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau tääqä ätuätumapiwi, ämaqä hñqua, iquau jävqä päkññqä ätukuwi. E imäkpiyitani, qu iquauñi, Jisasi Iqueä yoqe anqu matqä ipñqä pmua imäkäpu, hiñuinä äqunäwatkuwi. ⁴¹ Inğanji ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, ämaqä miqä iquau ävamanji, aquvanä ipu yäpaqä mänğisa äpäukuwi. Goti Hanjuwä Iqu, iqua Jisasi Iqueqä yoqä duta womba mapñqä, hiñuinä äqunqceñqä aquvanä ikuwi.

⁴² Itanji hiunji ique-ique, qu hiqäva-imäkqä anjütä, ämaqä hñquauqä anjütä, näqñqä äväkämiñuwi. Qu mäwquatämäuqä ipu, kukñuä äñguä we-hunqä-tänji, awä tiinjä ätumiñuwi. “Kraisi ne mineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, Jisasi Iqu Qäqueqä.”

6

1 Inŋaŋi ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iqua, kuapänä timäutqätanŋuwänŋaŋi, ämaqä kiŋä nämđanä, Grikä Iquauqä anä-kukŋuä tqä iqua, ämaqä Israitqä Iquauqä anä-kukŋuä tqä iquau, äkasuwä tiŋä ätukuwi. “Hiunji ique-iqueni, he qokä-apäkä buayänŋä äwa iqanŋuwä iquau, yätamäkqä äväpiyänŋaŋi, nesänä apäqŋqä iuaunji, mäwqä itqänäüä” ätukuwi. 2 Inŋaŋi ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, quuvqä heqiyqä eeqänänä iquau tääqä ätuätumapiyi, tiŋä ätukuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, hiŋuinä äqunätanä buayinä iwäsäumitatque, ii äŋguä hmanjqa. 3 Inji, tatqä-guäka iquenä, hiyaqä awä iqinji ämaqä suqä äŋguänänä iqä 7 iquau atäunjuä ipiyä! Qu yoqä äŋguänä äqombu, Dŋä Äŋguä Iqu iquau kuapänä munätanŋi epu, ä näqŋqä äŋguä kuapä-tänä iquauŋi, atäunjuä ipiyä. Inji ämaqä iqua, buayä iwäsäuqäpŋqäüä. 4 Inäqce ne neqä-neuänji, hea ique-ique Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuätanä, qokä-apäkä iquau, Iqueqä kukŋui awä tqauŋqänä” ätukuwi.

5 Qu e tqauŋuwinqe, qokä-apäkä eeqänänji kiŋä qe äwiŋqce. Inji qu Stipenä iqu, quuvqä heqiyqä yänänäqŋqä-tänä-qu eä, Dŋä Äŋguä Iqu kuapänä ämunätanŋqä ique, atäunjuä ikuwi. Iqutänji, qu Pilipä ique, Plokolusi ique, Nikanolä ique, Timonä ique, Pamnasi ique, Nikolasi ique, iquau atäunjuä ikuwi. Nikolasi iqu Andiyokätanä eä, Israitqä iquautanä hma etanŋqä-qe, Goti Hanjuwä Ique qänaknä iqä-qu qänŋanä ätimäukqce. 6 Qu iquau atäunjuä ipiyi, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä Iquauqä hiŋuä iqä ätqätekuwi. Inŋaŋi ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, qu wäunjuä tä imäkŋqä ätepu, hipa haqeqi äwiyäpu, Naqä Iquenyqä tääqä ätkuwi.

7 Inŋaŋi Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋui, im-imä äukqce. Itanji Jerusälemä iunji, qokä-apäkä quuvqä heqiyqä iqua, kuapänä ätimäukuwi. Hiqäva-imäkqä iquautanä kuapänänä-pqce, quuvqä eqiyäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuinqä qänaknä ikuwi.

Qu Stipenä ique a äkiqätäpu, kukŋuä ämitkuwiŋqä

8 Goti Hanjuwä Iqu Stipenä iqueni, äŋguä iwimäkätä yänänäqŋqä vqanŋi, iqu wäunjuä ämaqä mimäkqänänä huitanä-huitanä di, qokä-apäkä awä iqisa imäkminŋce. 9 Inŋaŋi ämaqä hŋqua, Stipenä iqutänji, kukŋuä mäkä enqä-pa äunminjuwi. Ämaqä iŋi, Israitqä Iquauqä anä aquväqŋqä hŋquesanä iquae. Anä iquenŋce, “ämaqä qänŋanä wäunjuä hiŋginä äwiminjuwä Iquauqä anä aquväqŋqceqä” ätminjuwi. Anä iqueni, ämaqä anä-himqä Sairinisanä iquatä, anä-himqä Aleksandiyatanä iquatä, itanŋa qua naqä Silisiyatanä iquatä, qua naqä Eesiyatanä iquatä äpaquminjuwi. 10 Kukŋuä mäkä i huŋŋanŋuwä-qe, Stipenä iqueni Dŋä Äŋguä Iqu näqŋqä äŋguänänji vqanŋi, qu iqueuä kukŋui mändi makittqiyqä iminjuwi. 11 Inŋaŋi iqua, ämaqä hŋquau-mändä kukŋuä zä tqauŋä, iqua kukŋuä quanŋi, “Ne Stipenä iqu, Mosisi iquenyqätä, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, kukŋuä quvqä tätqätanŋi äwiyänjunä” ätukuwi.

12 Inŋaŋi ämaqä, Stipenä iqutä äkasuwä ätŋŋuwä iqua, qu ämaqeugätä, ämaqä naqä Iquauqätä, kukŋuä-suqenqä näqŋqä Iquauqätä, äwqce, äwivauqumuatkuwi. Inji qu äupiysi, Stipenä ique a äkiqätäpu, ämaqä miqä naqä eeqänänä iquauŋqä ätuma äukuwi. 13-14 Iqä ätimäupiysi, qu ämaqä quanŋä-tqä hui ätuma pŋanŋuwänŋa, qu Stipenä iquenyqä tiŋä ätukuwi. “Ämaqä tqe, tiŋä tqanŋi äwiyänjunä. ‘Ämaqä Jisasi Nasäretqätanä Iqu, anä tqeni qui imäkätä, suqä Mosisi iqu hiŋuiqänä

änätapkqeunji, hui-mända iwäsäunigeqä.' Iqu iinjä ätqä äpätnqce, hiqäva-imäkkä anjuinqätä, neqä kuknjuä-suqenqätä, kuknjuä quvqä ätätnqceqä" ätukuwu. ¹⁵ I tqanquwängga, ämaqä iqi äpmapiyä iqua, qu eeqänänji, Stipenä ique hinjuä yänänqngqä äqunäpiyi, iqueqä hipenjuä iunji, enätqä hñqueqä hipenjuä enqä-pa äqunquwi.

7

Stipenä iqu, ique kuknjuä ämitkuwä iquau, kima ätukqenqä

¹ Inğanji hiqäva-imäkkä naqä iqu, Stipenä ique yatnqä tii äwikqe. "Ii naqä-qakuätanä, quanqätanä?"

²⁻³ Iqu e tqanqä, Stipenä iqu, "Tatqä-guäkendä apikuquendä, qätä nyiipiya" ätukqe. "Neyaqä awiqu Aprähämä iqu, anä-himqä Harenä iunqä mäwqä, qua Mesäpotemiya iu yqänä pmetanqä, Goti We-hunqä Kuapä-tänä Iqu, ique äwimetä, 'Si tqä qua täutä, tqä näueqä täutä ävämetnä, qua Nyi ämäktquamqä dunqä uvä' ätukqeqä. ⁴ Inğanji Aprähämä iqu, Kaländiya iquauqä qua iu ävämanji, iqu äwätä anä-himqä Harenä iu äpmakqeqä. Iqisanji, iqueqä kaniqu äpäkonqanqä, Goti Hanjuwä Iqu ique qua he äpmejuwä täunqä ändowatkqeqä. ⁵ Iqu täqi timäuqanqä, qua näweqä metnqce, Goti Hanjuwä Iqu qua hui mäwqä itä, 'Qänakndanji Nyi qua tä tqätä, tqä taqä-tawäkauqätä hetapmninqeqä,' ätukqeqä. Goti Hanjuwä Iqu, Aprähämä iqu ymeqä maeqä pmetanqä, kuknjuä iinjä, inqä ätukqeqä. ⁶ Itanqä iquenji, tiinjä-pqä inä ätukqeqä. 'Tqä taqä-tawäka epqä iqua, qu äwäpu, qua ämaqä hñquauä-tänä iqi pmapnuwiqä. Ämaqä iqiinjä iqua, iquauji, quwqä wäunjuä-wiyqä hñginqä-qua pmapnqä iwimäkäpu, quvqä itqueqäpnuwiqä. Inyänä wimetqätanguti, quväukuä 400 e pmetpnuwiqä. ⁷ Qänakndanji ämaqä suqä quvqä e itquamipqä iquauji, Nyi hanä-iqä wimniqeqä. Inğanji tqä taqä-tawäka iqua, qua iunji ävämapiyi, taqinyqä äpäpu, Nyaqä yoqe, haqeqä ämamäupu, pmapnuwiqä' ätukqeqä. ⁸ Injä ätuäqetanji, tiinjä ätukqeqä. 'Nyi kuknjuä ätätmä eqäqä tä, i witäningqä, Nyi si suqä huiwä häuä ktäuge ktapmqänä.' Aprähämä iqu näqngqä iinjä ämeqe, apäki Aisakä ique ämikqeunji, hiunji 8 päwqanqä, ymeqä iqueqä huiwi häuä äktäukqeqä. Inji Aisakä iqu, Jekopä iquenji asänä imäkkqeqä. Itanji Jekopä iqu neyaqä awäka 12 iquauji, asänä imäkkqeqä.

⁹⁻¹⁰ Jekopä iqueqä ymeqä iqua, qu kängua Josepä iquenyqä wiunqä ipu, ique, ämaqä huiziquau, mbqä mapnqä vqanquwängga, iqu Isipä iunji, wäunjuä-wiyqä hñginqä-qu äpmaminqeqä. Inğanji Goti Hanjuwä Iqu, iqu tä anä äpme, hanä-iqä eeqänänji huätä ämatnämäutä, yätamäkkä äwiminqeqä. Iqu ique näqngqä änguanänji vqangi, ämiqä naqä Isipä iutanä iqu, iquenyqä winqangi, ique atäunjuä äwikqeqä. Iqu Isipä iu ämaqä naqä äpmetä, ämiqä naqä iqueqä nätmätqä eeqänänjä anä iunjä-pqe, ämiminqeqä.

¹¹ Qänakndanji qua eeqänänjä Isipä iunjitä, Kenanä-pqä iunjitä, buayä dä naqänänjä timäuqangi, ämaqä-pqe hanä-iqä naqä meqanquwängga, neyaqä atqä-awäka-pqe, buayä mämoqumueqä iminjuwiqä. ¹² Inğanji Jekopä iqu, 'Kuä-witqä Isipä du äwinä' tqanqä äwiyäqe, iqu neyaqä awäkaunji, Isipä iunqce kinganänji ändowatkqeqä. ¹³ Qu anqunji Isipä iunqä uwqanquwängganji, Josepä iqu qutaqaunji, 'Nyi Josepä iunjinqä' ätukqeqä. Ämaqä miqä naqä iqu, Josepä iqueqä kanmqätä, kutaqä-känguäkaunqätänji, inganä näqngqä ekqeqä. ¹⁴ Inğanji Josepä iqu, kaniquenyqä kuknjuä ändowätätä, iqu iqueqä ämaqä iquatä, Isipä iu anä

pmapnqä itumakqe. Qokä-apäkä eeqänäni, 75 äwokuwiqä. ¹⁵ Inğanı Jekopä iqu, Isipänqä e äquveqäkqe, qänakndani äpäkönqgeqä. Itanğa neyaqä awiқukua-pqe, inä äpäkönquwiqä. ¹⁶ Iquauqä huiwi, anä-himqä Sekemänqä anqu äma äpäpu, qua äptekuwiqä. Ämaqä qua ptnqä Sekemä iunı, hiñuiqänäni Aprähämä iqu, Hamo iqueqä ymeqä iquau mbqä ikqeğä.

¹⁷ Nätmatqä tä, Goti Hanjuwä Iqu, Aprähämä ique qänğinğa ätukqä-pa timäutnqä itqätanğa, Isipä iunı, ämaqä Israitqä iqua kuapänä eqiyämanquwiqä. ¹⁸ Inğanı, ämiqä naqä, Josepä iquenyqä maqnqä hñqu, Isipä iu äpmakqeğä. ¹⁹ Iqu neyaqä atqä-awäkau quangä enqä-panä imäkätä, suqä quvqä itquetä, yänänäqñqä tquanğı, iqua ymeqä dänğ iquauñı, yäpaqä mänğisa äpäkombnqä ämatnämäuminjuwiqä.

²⁰ Hea inğanı, Mosisi iqueqä känai, ique ämikqeğä. Goti Hanjuwä Iqu, 'ymeqä tqu anğuiqä' kñuä äwikqeğä. Qu iqueni, qanua hñquaquihñque päwqanğanqä, kaniqueqä anä iunı, anğuanänğä ämiminjuwiqä. ²¹ Qänakñı, qu yäpaqänğisa matnämäuqanğuwänğä, ämiqä naqä iqueqä meqi ämetä, iqueni iyyqä ymeqä enqä-pa ämiminqeğä. ²² Isipä pmeqä iqua, iquauä näqñqä eeqänäni ique ämotqueqanğuwänğä, iqu naqä-qu eätä, kukñuä anğuanänğä tqä-qu eätä, wäunjuä yänänäqñqä imäkqä-qu ekqeğä.

²³ Iqueqä quvükui 40 ae äpäwqanğanı, iqu, iqueqä käyämaqä Israitqä iquauñqä kñuä indqänätä, hiñuä qunätñqä äukqeğä. ²⁴ Iqu äwäqe, ämaqä Isipätanğ hñqu, Israitqä hñque quvqä itquetqätanğı äqunäqe, Israitqä ique yätämäkqä ävätä, Isipä pmeqä ique quvqä kima ävätä, pizqä äpäkkqeğä. ²⁵ Iqu e imäkätäqanğanı, kñuä tiñğä äwiminqeğä. 'Israitqä iqua nyinyqe, näqñqä tiñğä mapñqäüä. "Goti Hanjuwä Iqu Mosisi iquesa, ne änewewqatänqiyä." ' Inäqe qu iñqe, maqnqä eminjuwiqä. ²⁶ Hiunji awinğanı, iqu Israitqä hñquaqu mäkä hunätqätanğinyä äqunäqe, iquaqu äwqä naqä-hñqunä nyiyñqä itamakätñqä äwinyätä, 'Äi, sunqä mäkä hunätqäninyqä? Qenğuenğiyqä' ätukqeğä. ²⁷ I tquanğa, huizique quvqä itquaminqä iqu, Mosisi ique ävqutäwqatätä, 'Sı, ne ämineyätnä, jänä inemäktñqenqe, tqu äktqäwä? ²⁸ Huäqñı si ämaqä Isipä pmeqä ique äpäknä-pa, tänğanı nyi-pqe pizqä bäktñqätanä?' ätukqeğä. ²⁹ Ii tquanğqenqe, Mosisi iqu Isipä ävämä, qua Mitiyänänqä zä äwäqe, qua huitanğ-qu eä, iqi äpmaminqeğä. Iqu iqi äpme, ymeqä qokä hñquaqu eämakqeğä.

³⁰ Inğanı quvüküä 40 ae äpäwqanğa, enätqä hñqu, Mosisi ique wimetñqä äquvepätä, anğ avğñqä imä, qogonğ Sänai iunı, zä wänqä hmbiyqä äpa iuta, tä hänaqä sätqätanğqä yäpä inğisa äpmakqeğä. ³¹ Mosisi iqu hiñuä iñğä äqunäqe, kñuä kuapänä indqänğqeğä. Iqu hiñuä anğuanä qunmätä qäqıqı päwqanğa, Goti Hanjuwä Naqä Iqu, iqueni tiñğä ätukqeğä. ³² 'Nyi tqä tawäka, Aprähämä iqueqä, Aisakä iqueqä, ä Jekopä iqueqä, Goti Hanjuwä Iquñqä.' I tquanğa, Mosisi iqu yäunjuä-yäunjuä itä, hiñuä qunqänqe zä äwinğqeğä.

³³ Iqu i imäkqanğa, Naqä Iqu tii ätukqeğä. 'Qua si pämä ätqäunıñı, ii Nqeğä. Iñinqe, si tqä yukä ämuasmänı huätä hiquveyä. ³⁴ Nyaqä ämaqä iqua, Isipä iunı, hanğ-ıqä ämepu tääqä dқанğuwı, Nyi hiñuä äqunätmä, qätä ae äwiyänänä. Iñğ etanğı, Nyi, Isipä pmeqä iquauğä hipa iuta, anğ itmamqä äpqänä. Tänğanı si Isipänqä anqu utñqä äkndowatqänä,' ätukqeğä.

35 Mosisi iqueni, Israitqä iqua kinganäni hngisanä itquepu, 'Si ne ämineyätinä janä inemäktqenqe, tqu äktqäwä?' ätukuwä-qenjä-qe, Goti Hanjuwä Iqu iqueni, iquau ämitä, anğumä ätuma päniñqä ändowatkqeqä. Enätqä, zä wänqä iu ätqäukqä iqu, Mosisi iqu wäunjuä imäkätñqä yätamäqkä vquätñqä, Iqu ändowatkqeqä. 36 Isipä iutä, eqä-pñä häñesqä iutä, anä avqñqä iutä, Mosisi iqu wäunjuä huitañä-huitañä ämaqä mimäkqänänä di imäkätä, ämaqä iquau ämitimäukqeqä. Anä avqñqä iunji, qu quväukuä 40 äpmamiñuwıqä. 37 Ämaqä iinä iğunä, Israitqä iquau tii ätukqe. 'Ämaqä hiñuä-tqä nyi enqä-panä-qu hiätñqenqe, Goti Hanjuwä Iqu, hiqä hita-hingua hñqe, atäñjuä väniqeqä.' 38 Itanğa neyaqä atqä-awäkiqua, anä avqñqä iunji, aquvä äqämbu pmetanğuwänğani, Mosisi iinä iğunä iquatä anä äpmamiñuwıqä. Ga qoqonä Sänaı yätunji, iqutä, enätqä hñqutä, kukñuä ätkiyiqä. Goti Hanjuwä Iqueuä kukñuä häñä-pmeqä-tänji ämakqe, ne awä änatqä pqäpnuwänqä ämakqeqä.

39-40 Iqueni neyaqä awäkiqua, qätä wiyqänqä mäwinqä itä, hngisanä itquepu, Isipä iunqä anğu upñqä kiinä äwinyätä, Aronä ique tiinä ätukuwiqä. 'Ne maqñqeqä. Mosisi, ne Isipä du inetmakqä iqueni, squä wimequtiya? Inji hiñuiqä nemepu, hänaqä duta näquatäupñqä, si, nenyqä goti hñqua imäkiyä' ätukuwiqä. 41 Inğani qu golqä hui ämepu, goti quanğä bulumäka meqä enqä-panä hñque imäkäpu, iquenyqä hiqäva äqiyäpiyitanji, goti iquauqä hipaetä imäkkuwinqä aquvanä imiñuwıqä. 42 Iinñqe Goti Hanjuwä Iqu, iqua mäptqä iquenyqätä, qanua iquenyqätä, qätäyqeqä iquauñqätä, aquvanä ipu, qonä qäyä woktäpñqänä tuwä äwiyätä, hiñuinä äquñqeqä. İ ätimäukqenqe, hiñuä-tqä iquauqä bukä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui tiinä äqänänä.

'Israitqä iquenä, he anä avqñqä du, quväukuä 40 äpmapiyänğani, he bulumäka, sipsipqä, meme, tä ikepu, hiqäva äqämiñuwi, Nyinyqä äyä äqämiñuwätanä? İi oeyqä. 43 He goti quanğä iquaqiñyqä qonä woktäupñqe, Molekä iquenyqä namnä anä ämätäpu, Repanä iquenyqä qätäyqeqä enqä-panä ktqä imäkkuwiqä. Nätmatqä iquaqiñji, he qäsä äma ikämiñuwıqä. İinä iqanğuwıñqe, Nyi Bapilonä-tänjä ingisanqä huätä hendowatmniqeqä,* äqänänä' ätukqe.

44 "Neqä awäkiqua, qu anä avqñqä iu äpmapiyänğani, Goti Hanjuwä Iqueqä namnä anä kuinä-tänjä äpmamiñuwıqä. Namnä anä iqueni, Goti Hanjuwä Iqu iquauñji, kukñuä naqä-qakui äwimiñqeqä. Qu anä ique ämätäpiyänğani, nätmatqä eeqänänji Goti Hanjuwä Iqu, Mosisi ique ämotquakqä-pa imäkmiñuwıqä. 45 Qänakndanji iquauqä ymeqä iqua, anä iqueni ämapiyi, qu Josuwa iqutä, ämaqä hñquauä qua maññqä qäsä äma äpkuwiqä. Inğani Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä qua iu äpmamiñuwä iquau huätä väqiyqanğa, qu anji İi ämätkuwi, ämiqä naqä Dewiti iqu äpmetäqänğanqä ämimiñuwıqä. 46 Dewiti iqu, Goti Hanjuwä Iqu anğuanänjä iwimäkätqätanğqenqä, iqu Iqueni, 'Jekopä iqueqä Goti Hanjuwä Iquki, nyi Sinyqä anä anğuanänjä hñqu mätmqänä, hiñuinä nqänäyä,' ätukqeqä. 47 Dewiti iqu iinä ätukqä-qe, Solomonä iqu-mända Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anji, qe ämätkqeqä. 48 İinä etanğqä-qe, ämaqä iqua anä ämätppä iunji, Goti Haqä Yätutanä Naqä Iqu mäpmeqä yanä. İi hiñuä-tqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä äqäqkä-paniqä.

* 7:43 Amosi 5:25-27

49 ‘Ämaqä naqä iqua, zä-hawä iu quamä äpmeñuwä-pa, Nyaqä zä-hawi, qäukuiqä. Itanğa quae, Nqä yuki qutati haqeqi äumä äpmeñänä. He Nyinyqä anj, äkitanji mätpñqäwä? Nqä anj hapä pmeqänqe, ängi mätnänä? 50 Nätmatqä eeqänänji Nyaqä hipaetänä imäkkqeqä,’† ätätä äqänänä” ätukqe.

51 Inğanj Stipenä iqu, ämaqä miqä naqä iquauñi, tiñji inä ätukqe. “He ämaqä hñgisana iquenjqä. He Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeciyyä ipu, Iqueqä kukñui qätä mäwiyqä iquenjqä. Ii tiñjqä. Hiqä tawäkiqua hiñuiqänä imäkminuwä-pa, he Dñä Ängüä Iqueni, hea ique-ique hñgisana itquetqänjuwiqä. 52 Hiqä tawäkiqua, hiñuä-tqä hiñuiqänä äpmanjuwä iquauñi, eeqäpnä quvqä iwimäkminuwäwiqä. Itanğa ‘Ämaqä Jänänänj Iqä Iqu, äpäniqeqä’ ätminuwä iquauñä-pqe, qu pizqä äyä äpäkkuwiqä. Inji Ämaqä Jänänänj Iquenyqe, he täkqä ämaepu, pizqä ae äpäkkuwiqä. 53 He Goti Hanjuwä Iqueuä kukñuä-suqe, enätqä iquauqä hipa iutani, ae qäyä ämakuwänqä, qänaknänji miqä itqänjuwenjqä” ätukqe.

Qu Stipenä ique, hikä äpäkkuwiñqä

54 I tquanji äwipiyyi, ämaqä miqä naqä eeqänänj iqua, iquenyqä äwqä quvqä äwinyätä, hiqanji manğtäsqukuä ämäukuwi. 55 Ii iqanğuwänğa, Dñä Ängüä Iqu Stipenä iqueni kuapänä munğanğa, iqu hiñui, qäukuä haqä yätu ämaqunäqe, nätmatqä, Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqñqä mołtueqä witanğqätä, Jisasi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hipa ämuangisa tqäutangqätä äqunğqe. 56 I äqunäqe, “Hiñuä qumbiyä! Nyi qäukuä qñqanä äütänätanğqätä, Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä hipa ämuangisa tqäutangqätä, hiñuä äqunänänä” ätukqe. 57 I tquanğa, iqua manj yänänäqñqä ätäpu, qätä a äpmuäknäpu, pämä ätqäupu maqänä äupiyyi, Stipenä ique a äkiqätkuwi. 58 Ique a äkiqätpiyyi, anj-himqä yäpaqä mängisa ätuma äpäwäpu, hikä pizqä äpäkkuwi. Qu iñji mimäkqänğa, ämaqä hanğngatqä quanğa ätukuwä iqua, iquauqä gquä quäuqe äquvätäpu, hikñä hñqueqä yuka-tänj qäqiqi ekuwi. Iqueqä yoqe, Soli ique. 59 Qu Stipenä ique hikä pizqä pästätanğuwänğa, iqu tääqä ätätä, “Nqä Naqä Jisasi Iquki, nqä quuvqe indmayä” ätukqe. 60 I ätuäqetanji, iqu qonj äuktäutä, tääqä yänänäqñqä, “Naqä Iquki, Si iquauqä suqä quvqenqe, kima mäwqä panä!” ätukqe. E ätuäqetanji, äpäkoñqqe.

Qu Stipenä ique suqä tä iwimäkqanğuwänğanji, Soli iqu, “Qäyunä äyä imäkqäuä” knuä äwikqe.‡

8

Soli iqu, quuvqä heqiyqä iquau qui imäkätñqä ipäqäkqenqä

1 Hiunji Stipenä ique äpäkkuwänğanji, Jerusälemä iunji, ämaqä, Naqä Iqueqä yoqeu aquvänqñqä iquau, quvqä itquapñqä ipäqäkuwi. Quvqä e iwitqueqa uwqanğuwänğa, qu eeqäpnä, qua Jutiya iunqätä, qua Sämalıya iunqätä, zä im-imä äwekuwi. Ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iquanä zä mäwqä ikuwi. 2 Qu Stipenä ique pizqä päsqanğuwänğa, ämaqä suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyätanğqä iunä qänaknä iqä hñqua, iqueä huiwi qua äptepiyyi, knuä naqänänj

† 7:50 Asayä 66:1-2 ‡ 7:60 Kukñuä tqe, 8:1 iquesanjiyyi. Näñqñqä-tänj iqua, ii 7:60 qäsä etanğqenqe, ii ängüänänjiqä indqänätqänj.

äqäkuwi. ³ Inäqe Soli iqu, ämaqä, Naqä Iqueqä yoqeu aquväqñqä iquauñi, quvqä itquetñqä ipäqäkqe. Iqu iquauqä anä eeqänänä iu äwimayäkita, yäpä inqisa äwätä, qokä iquautä, apäkä iuautä, eyqiyäma äwätä, guä äkiqiyäminqe.

Qu, Sämalija iu kukñuä awä ätumiñuwinqä

⁴ Qokä-apäkä zä äwekuwä iqua, kukñuä ängüanänäni awä ätuäkäminjuwi. ⁵ Iquautañä Pilipä iqu, anä-himqä Sämalija iunqä äwiqe, Kraisi Iquenyqä kukñuä ängui, iqi awä ätuminqe. ⁶ Qokä-apäkä kuapänäni, qu Pilipä iqueuä kukñuä qätä äwiyäpu, iqu nätmätqä ämaqä mimäqñänänä di imäqñangi äqumbiyinqe, iqueuä kukñui, qätä ängüanä äwipu äpmaminjuwi. ⁷ Ii tiinji. Dñä quvqä kuapänänäni iqua, ämaqä iuta zääqä ätäpu ävämeqauñgua, ämaqä yänä-a quvqä iquatä, yukä quvqä iquatä, ängüä qe imänquwi. ⁸ E imänqanqä äqumbiyi, ämaqä anä-himqä iutanji, aquvänä qe ikuwi.

⁹ Anä-himqä iunji, ämaqä hñqu äpmaminqe. Iqueqä yoqe, Saimonä ique. Pilipä iqu matimäuqñganji, iqu paaqä huitañä-huitañä imäkätä, Sämalija pmeqe yänuuä ipñqä iwimäkätä, “Nyi ämaqä naqunjqä” ätminqe. ¹⁰ E imäkätqätanqñqä, ämaqä naqä iquatä, ämaqä hiñginqä iquatä, qu, “Ämaqä tqi, Goti Iqueuä yänänäñqñqä” ätnäpu, iqueqä kukñui qätä ängüanä äwiminjuwi. ¹¹ Iqu paaqä hñqanqä imäkqca wätqätanqñqe, qu iinä iminjuwi. ¹² Pilipä iqu, kukñuä ängüä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunqätä, Jisasi Kraisi Iqueuä yoqeuñqätä, awä tuätqätanqñqä, qokä-apäkä qäsäni, qu ‘naqä-qakuiqä’ kñuä indqämbiyi, quuvqä eqiyäpu, asñä ämakuwi. ¹³ Itanqa Saimonä iqu-pqe, “Naqä-qakuiqä” kñuä indqänäqe, asñä ämetä, Pilipä iqu iquatä qanä anä ikäminjiyi. E ikisiyänqanji, Pilipä iqu nätmätqä ämaqä mimäqñänänä huitañä-huitañä imäqñangi äqunäqe, iqu yänuuä iminqe.

¹⁴ Ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäññqä ändowatkqä, Jerusälemä iu yqänä äpmaminjuwä iqua, “Sämalija pmeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueuä kukñui ae ämeqäuwä” tqanqä äwipiyyi, qu Pitä iquesä, Jonä iquesä, iquau wimayñqä ändowatkuwi. ¹⁵⁻¹⁶ Sämalija pmeqä iqua, Jisasi Iqueuä yoqeta asñä meqanquwänqa, Dñä Ängüä Iqu mäwimeqä yqänä etanji, Pitä iquatä, Jonä iquatä ätimäyi, Dñä Ängüä Iqu iquau munätñqä, Goti Hanjuwä Ique tääqä ätukiyi. ¹⁷ Iquaqi tääqä äsuiyi, hipae ämaqä iquauqä nyuänä haqeqä hiqanqiyänqa, Dñä Ängüä Iqu iquau qe äwimakqe.

¹⁸ Saimonä iqu, iquaqi i iqanqinyä, ämaqä Dñä Ängüä Ique äyä meqanqä äqunäqe, iqu iquaqi mbqä wimätä ikqe. ¹⁹ Iqu iinä itä, tiinä qe ätukqe. “Nyi ämaqä hñqce hipae haqeqä eqanqa, iqu Dñä Ängüä Ique meniqa dinqe, qe yänänäñqä tä, nyi-pqe inä dapinyqä” ätukqe.

²⁰ I tqanqa, Pitä iqu kimani, “Nätmätqä Goti Hanjuwä Iqu äväñqce, nyi mbqä imqänä’ kñuä äkiyqetani, tqä mbqetä, tqä-täuätä, qui anä imäknyiyñqinyqä” ätukqe. ²¹ “Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqinji, tqä kñuä indqänqe, jänä hma etanji, Goti Hanjuwä Iqueqä wänuuä ne imäkätunqceuni, si anä mäpmeqänänäniqä. ²² Tqä kñui äkunmäknätnä, suqä quvqä tqenji, ävquatämäutnä, Naqä Iqueuä yätamäqñqä yatñqä wiyä! Si ii imäkñi, Iqu tqä kñuä indqänqä quvqe, huätä makmäunqutiyä, mämakmäuqä yänqutiyä? ²³ Si yänänäñqñqä hiñuä aowä qänätqätanqñä äkqänmä, ii äktqänä. Suqä ii, marasingä quvqä enqä-pa, saqä kñuä indqänqe qui ikimäkätqänä. Suqä quvqe, guä enqä-pa kikiqäyautanji äkqänänänä” ätukqe.

²⁴ I tquanğa, Saimonä iqu kimanı, “Nätmatqä qe ändqiyi mänyimeqä yätñqe, Goti Hanjuwä Iqu hanuä nyimäkätñqä, täaqä suinyqä” ätukqe.

²⁵ Inğanı ämaqä kukñuä awä siynqä ändowatkqä iquaqı, Pitä iqutä, Jonä iqutä, nätmatqä hinuä äqunminiyinqätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuinqätä, awä qäpu äsuiyi, iquaqı Jerusälemänqä anğı wiyñqä ävämakiyi. Qañä äwäsiyänğanı, Sämalıya pmeqä iuqä anä-himqä kuapanänä iunı, kukñuä anğui awä ätqäuminıyi.

Pilipä iqu, ämaqä Aprikatanä hñque, kukñuä awä ätukqenqä

²⁶ Naqä Iqueqä enätqä hñqu, Pilipä ique tiñä ätukqe. “Si pämä ätqäutnä, Sämalıyatana mäwqä ingisanqä äwitnä, hänaqä Jerusälemätanı, anä-himqä Gasa bunqä änyeaqñeue ätimäutnä quveqäyä!” ätukqe. Hänaqä iqu, qua aväqñqä-tänä iu änyeaqenä.

²⁷ I tquanğa, Pilipä iqu pämä ätqäutä qe äukqe. Hänaqä iqi ätimäuqe, iqu Itopiya pmeqä ämaqä naqä hñque äqunğqe. Ämaqä iqu apäkä Itopiya iu miqä naqä iyyqä wäunüä miqetanä ique. Ämaqä iu pmeqe, quwqä apäkä naqä iinyqe, “Ii kandisiyqä” ätmijnıwi. Ämaqä tqu ya äyänqä-qu eä, iyyqä mbqä eeqänänı miqä ique. Inğanı iqu Goti Hanjuwä Ique qonä äwoktäutä, Iqueqä yoqä haqeqä mamäutñqä Jerusälemänqä äpkqe. ²⁸ Jerusälemä iu ae äpmeqetanı, anğı wätñqä imäknätä, iqueqä kalisi haqeqı äpme, hinuä-tqä Asayä iqu bukä äqäkqe, a täuqämanminqe.

²⁹ Inğanı Dñä Anğüä Iqu Pilipä iquenı tiñä ätukqe. “Si kalisi-tänä qäqıqi äwätinä, qañä anä winyqä.” ³⁰ I tquanğa, Pilipä iqu, iqu-tänä qäqi maqänä äwäqe, ämaqä iqu, hinuä-tqä Asayä iqu bukä äqäkqe, a täutqätanğı äwiyäqe, “Kukñuä iunı kiqä quatinqe, si näqñqä ae ämenyä, ä mämeqä inyä?” ätukqe.

³¹ Ga, ämaqä iqu kimanı, “Ämaqä hma eätqe, kukñuä quatinqe, nyi näqñqä äänä himqäwä? Si äyapätinä, kalisi täu, nyitä quämä anä äpmeyä” ätukqe. ³² Iqu bukä a ätäukqä iunı, tiñä tnätanğiyi.

“Sipsipqä äpäkñqä ätuma äwquwä-pañı, qu iquenı, asä iñä ätuma äukuwi. Itanğa sipsipqä meqä kiqä ae, ätävätqätanğuwänğa zääqä matqä iqäqä-pa, iqu kukñuä matqä e ikqe. ³³ Qu iquenı, mändi äkittqiyäpu, kukñui qäyunä mämitqä ikuwi. Iqu ymeqä maeqänğa aañqä imäkqanğuwitanı, iqueqä kaqä-kawäkaunqe, matqä ipnuwiqä”* ätä äyä äqänänä.

³⁴ Ämaqä iqu kukñuä tä a qäpu ätäuqe, Pilipä ique tiñä ätukqe. “Nyi yatñqä äkiyqänä. Ämaqä hinuä-tqä iqu, tquenyqä ätkqäwä? Iqueqä-kiuanğä ätkqätanä, hñquenyqä ätkqätanä?”

³⁵ Itanı, Pilipä iqu, Jisasi Iquenyqä kukñuä anğuinğä awä ätukqe. Iqu kukñuä, ämaqä iqu a ae ätäukqä quatinğä ganä ätuäqe, kukñuä huizinqä-pqä inä ätukqe. ³⁶⁻³⁷ Iquaqı hänaqeu äwqinjaqänıyi, eqä hñqe ätimäyi, ämaqä iqu, “Hinuä qunyä! Eqä täqinğä. Nyi asñı, ämamqätanä, mämeqä imqätanä?” ätukqe.†

³⁸ I ätuäqetanı, iqu kalisi miqä iquenı, “Si hosi eyqiyämetnä, iqi pmetñqä imäkiyä” ätukqe. Inğanı Pilipä iqu, ämaqä iqu, eqä bunqä äwäyi, ämaqä iquenı, Pilipä iqu asñä qe äqäkqe. ³⁹ Iquaqı eqä mämdanı äyapätqätanğiyänğa, Naqä Iqueqä Dñä Anğüä Iqu, Pilipä iquenı, maqänä

* **8:33** Asayä 53:7-8 † **8:36-37** Pipa Grikä pmeqeueqä kukñuä iu äqänänğä huiunı, kukñuä tiñä-pqä inä ätä äqänä. Pilipä iqu kimanı, “Si quuvqe, hämänänänä eqinı, asñı iuta matñqinyä” ätukqe. Inı ämaqä iqu, “Nyi, Jisasi Kraisi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iqueyqe, quuvqä eqiyätqänänä” ätukqe.

ätuma äwekqe. Ämaqä iqu aquvänä itä, iqueqä hänaqeu äwäqe, iqueni anqumä hinuä mäqunquä ikqe. ⁴⁰ Inqani Pilipä iqu, "Tä nyi anä-himqä Asändotä iu ätqäuanäna" kjuä ämakqe. Iqisani, iqu anä-himqä eqänänä iunji, Jisasi Iquenyqä kuknuä anquanäni, awä ätuäkaminqe. Iqu awä e ätquani, anä-himqä Sisariya du ätuäqitimäukqe.

9

Soli iqu kjuä äkunmäkätä, quuvqä eqäkqenqä

¹ Inqani Soli iqu Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquau qui imäkätä pizqä pästätqä kuknuä yänänäqñqä yqänä ätminqe. ² Itani, iqu hiqäva-imäqä naqä iquenyqä äwäqe, "Si, Israitqä, anä-himqä Dämaskasi iu pmeqä iquauqä, anä aquväqñqä iu miqä naqä iquenyqä, pipa äqiyätnä dapiyä" ätukqe. Iqu iinjä tquanga, iqu pipa iunji, kukñui tiinjä äqiyätä äwikqe. "Soli iqu, qokä-pqä apäkä-pqä Jisasi Iqueqä hänaqä iu wätqätanquwä iquau ämoqumuetäqe, guä äkiqiyäutä, Jerusälemänqä ätuma päniqeqä" ätätä äqäkqe.

³ Inqani Soli iqu, Jerusälemä iu äväma äwäqe, Dämaskasi iu timäutñqä qäqi wätqätanqa, maqänäni qäukuä haqä yätutanä we-huñqe, nyuauä enqä-panji, ique äwimakqe. ⁴ Wimeqanga, iqu qua iqi äpäknäqe, ämaqä hñqueqä manitani, "Soli iquki, Soli iquki, si Nyi sunqä qui nyimäkätqäninyä?" tquangi äwikqe. ⁵ Iinjä äwiyäqe, "Naqä Iquki, Si Tqukikä?" tquanga, kimanji, "Nyi Jisasi Iqunqä. Ämaqä si qui imäkätqäni, ii Nyinjä" ätukqe. ⁶ "Inäqe si pämä ätqäutnä, anä-himqä yäpä inqisa paquvä! Iqini nätmätqä si imäktññqe, ämaqä hñqu si awä kñanqiyä" ätukqe.

⁷ Ämaqä, Soli iqu anä äuminuwä iqua, qu ämaqä-qe, hinuä mäqunquä maninä tqangi äwipiyyi, kuknuä matqä ätqäuminuwi. ⁸ Inqani Soli iqu ivatuwänäqe, hinuä äqänäqä-qe, iqueqä hinui hea äwäkqe. Iinjä wimeqanga, qu ique Dämaskasi iunqä, a qe ämäusqänqa äukuwi. ⁹ Iqini, iqueqä hinui hea yqänä witanqä, iqu buayätä, eqätä, manqä, hiunji hñquaqi-hñque äpmaminqe.

¹⁰ Dämaskasi iunji, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä hñqu äpmaminqe. Iqueqä yoqe, Anänasi ique. Iqu wätqä enqä-panjä äqunätä, Naqä Iqu, "Anänasi iqukiyä" tquangi äwiyäqe, "Nyi täqi äpmenänä" ätukqe.

¹¹ I tquanga, Naqä Iqu, "Si pämä ätqäutnä, hänaqä qu, 'Jänänjiqä' ätätqänuwä iunqä uvä" ätukqe. "Iqini, ämaqä, Jutasi iqueqä anju pmetanqä hñquenyqä qävqä itnä wimayä! Iqu anä-himqä Tasusi iutanu eä, iqueqä yoqe, Soli iquvi. ¹² Iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätä, wätqä enqä-panji tiinjä äqunqeqä. Ämaqä hñqu, iqueqä yoqe Anänasi iqu, yäpä yänqisa äwimetä, iqueqä hinui anqumä anqä qänätñqä, hipae haqeqi wiyätqätanqä äqunqeqä" ätukqe.

¹³⁻¹⁴ I tquanga, Anänasi iqu, "Naqä Iqukiyä, ämaqä iquenyqe, nyi, ämaqä kuapänänä iqua, tiinjä tqangä äwiyänqeqä. 'Iqu Jerusälemäni, Tqä ämaqä iquauñi, suqä quvqä itquakanji, itani täqinqä pätnqe, hiqäva-imäqä naqä iqua, "änquiqä" tqangä, äpäqe, ämaqä, Tqä yoqenqä quuvqä eqiyäpu, haqeqä äkivauqumuätätqänuwä iquau, guä kiqiyäutñqä äquvepqqä" tqangä, äwiyänqeqä" ätukqe.

¹⁵ Iwä, Naqä Iqu, "Si qanä uvä" ätukqe. "Ämaqä iinjä iqu, Nyaqä wäunjuä-nyiyqä hiäninjä, Nyi atäunjuä ae iqäqeqä. Iqu, ämaqä Israitqä iqua qäyä etanqä huizl iquautä, anä-himqä iutanä miqä iquautä,

Israitqä iquautäni, Nyaqä yoqenqä awä tquätñqegä. ¹⁶ Iqu Nyaqä yoqenqä awä ätuätäqetani, hanjä-iqetä, täñä-hunqetä mequätñqä etangi ämotquameqä” ätukqe.

¹⁷ Inğani, Anänsi iqu äwäqe, anä yäpä ingisa äpaquväqe, iqueqä hipae, Soli iqueqä haqeqi äwiyäätä, tiñä ätukqe. “Tasi-gua Soli iquki, Naqä Jisasi, hänaqä si pätcätanğñä iu äkimeqä iqu, sinyqä änändowatqi. Si hiñuä anğumä qnğanğti, Dñä Änğua Iqu kuapänä kimetñqä diñqä änändowatqiyä” ätukqe. ¹⁸ Iqu iñä tquanga, maqänäni, nätmätqä hiñuä hea iwomäkminqe, qua mäñi päkñğanğ, iqu hiñuä anğumä anğua qe äqänğqe. Inğani iqu pämä ätqäuqe, asñä qe ämakqe. ¹⁹ Iñä iäqetani, iqu ymisañä anätä, iqueqä yänänäqñqe, anğumä qe äwimakqe.

Soli iqu, kukñuä anğui, Dämaskasi iu awä ätuminqenqä

Soli iqu hiññi hñquauñi, quuvqä heqiyqä iquatä, Dämaskasi iu anä äpmamiñuwi. ²⁰ Iqu äpakänä mäpmeqä maqänä ikitä, Israitqä iquauqä anä aquväqñqä iu äpaquvätä, “Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqeğä” ätuäkäminqe. ²¹ Ämaqä qätä äwiyäpiyä iqua, qu eeqänäni yäñuñä ipu, tiñä ätmiñuwi. “Jerusälemäni, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä quuvqä eqiyäpu, haqeğä mamäuqä iquau, qui imäkätñqä iqu, ämaqä tä, qäqeğä. Itani täqinyqä anğumñi, täqisanä hñquau guä äkiqiyäutä, hiqäva-imäkqä naqä iquauñqä ätuma womätä, äquvepqiyä” ätmiñuwi.

²² Inğani, Soli iqueqä kukñuä tqe, yänänäqñqä ätimäutä, Jisasi Iquenyqe, “Iqu Kraisi ämaqä mitñqä Goti Hanjuwä Iqu äteğqä Iquvqä,” awä jänä ii ätuminqe. Iqu e tquangqenqe, Israitqä Dämaskasi iu äpmamiñuwä iquauä kñuä indqänqe, anä mindqänqä ipu, kukñuä matqä ikuwi.

Soli iqu, hanjä-iqenqä mäwiñğangi, Dämaskasi iu ävämakqenqä

²³ Hiññi kuapänä ae äpäwqanğ, Israitqä iqua aquvä äqänäpu, Soli ique pizqä päkñqä kukñuä naqä-hñqunä imäkkuwi. ²⁴ Nätmätqä iñqe, Soli iqu näqñqä ämakqe. Hiññinğatä, heatqänğatä, Israitqä iqua, ique pizqä päkñqenqe, anä-himqä iññi, hänaqä eeqänänä iu, wiwä äqiyäqämamiñuwi. ²⁵ Iñä etangi, ämaqä, Soli iqu ämotquamiñqä iqua, iqueni heatqänğ anä-himqä täkñä quäuqänänä yätunqä ätuma epiyi, iqu hiqökä-qa naqänänä iu mñğanğ, guä äqiyäpiyi, täkñä yäpaqä mäñğisa äqiyäumäwatkuwi.

Soli iqu, Jerusälemä iu äpmamiñqenqä

²⁶ Qänakndani, Soli iqu, Jerusälemä iu ätimäuge, iqu ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquatä, aquvä anä qambñqä imäkminqe. Iqu iñä itqätanğ, iqua, “Iqu quuvqä eqiyqiyä” tqanğä äwiyäpiyä-qe, eeqänäni, “Quanğiqä” kñuä vqanği, iquenyqä zä imiñuwi. ²⁷ I etangi, Banäpasi iqu, ique, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqänğqä ändowatkqä iquauñqä, ätuma äwäqe, iqu iquauñi, Soli iquenyqä kukñuä awä ätukqe. Iqu hänaqä iqi äwätäqänğ, Naqä Ique hiñuä äqunğqenqätä, Naqä Iqu ique kukñuä ätukqenqätä, itanğ Dämaskasi iu äpmeqänğ, Jisasi Iqueqä yoqenqä kukñuä awä yänänäqñqä ätuminqenqätä, ätukqe.

²⁸ Inğani Soli iqu, iquatä Jerusälemä iu anä äpmapu, qanğ ikipiyänğani, iqu zä miqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä kukñuä awä ätuminqe. ²⁹ Iqu Israitqä Grikä iquauä kukñuinä tqä iquatä, kukñuä mäkä äunmiñuwi. Iñä ipiyitani, qu ique pizqä päkñqä imiñuwi. ³⁰ Käta-känğüäkiqqa, qu iññiqä näqñqä ämapiyi, ique anä-himqä Sisariya bunqä ätuma äwäpiyi, iqisanj anä-himqä Tasusi iññqä ändowatkuwi.

³¹ Inğanı qua Jutiya pmeqä, qua Galili pmeqä, qua Sämalıya pmeqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä iquauñi, ämaqä huizi iqua hanjä-ıqe mäwqä iqanğä, qu äwqä hanjä imbu, anğua äpmaminjuwi. Dñä Anğua Iqu, iquauqä äwqeuñi, yänänäqñqä iwimäkqanği, qu suqä Naqä Iquenyqä qänaknä iqä iunä, äpmaka äuminjuwi. Itanğa ämaqä kuapanä quuvqä eqiyäpu, huizi iquatä aquvä anä äqänminjuwi.

Pitä iqu, Aniyasi ique anğua iwimäkqenqä

³² Pitä iqu, eeqänänä iu äkoquväkiqinjaqänäqe, anä-himqä Linda iu ätimäuqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iqi äpmaminjuwä iquau äwimakqe. ³³ Anä iunı, iqu ämaqä hñqu, iqueqä yoqe Aniyasi iqu, pmetanği äwimakqe. Iqu yuki nñua-tänä eä, iqueqä yquvanä iunä pmetanği, quväukuä 8 ämäwqätäukqe. ³⁴ Pitä iqu ique äwimeqe, tiñä ätukqe. “Aniyasi iquki, Jisasi Kraisi Iqu si anğua anğua ikimäkqiyä. Si ävautnä, tqä yquvanı, jänä imäkiyä.” I tquanğanı, iqu maqänä qe ävaukqe. ³⁵ Inğanı ämaqä eeqänänä, anä-himqä Lindatanä iquatä, quauñuä Salonä pmeqä iquatä, Aniyasi ique hinjä äqumbiyi, qu knuä äkunmäknäpu, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

Pitä iqu, Tapita ävauqumuatkqenqä

³⁶ Anä-himqä Jopa iunı, apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä hui äpmaminqe. Iiyqä yoqe, Tapita. Yoqä iinı, Grikä iquauqä anä-kukñuiu, qu “Dokasiyä” ätminjuwi. Hea ique-iquenı, ii suqä anğuanänı imäkätä, ämaqä nätmätqanğä äwa iqanğuwä iunı, yätamäkqä vqä iiyi. ³⁷ Pitä iqu, Linda iu yqänä pmetanğa, ii tänä-yaqä äwimeqe, qe äpakonğqe. Itanğa qu iiyqä huiwi, asñä äqiyäpu, anä hiqñqä haqä imä ekuwi. ³⁸ Anä-himqä Jopa ii, anä-himqä Linda-tänä qäqiyi. Ämaqä quuvqä heqiyqä iqua, “Pitä iqu Linda iu äpmenä” tqanğä äwipiyyi, qu ämaqä hñquaqul, “Linda pmeqä iqua, ‘Iyää, si äpakä miqä, nenyqä maqänä biyä’ ätqäua” suiynqä dinqä, ändowatkuwi. ³⁹ I tquanğiyänğa, Pitä iqu ivatuwänätä, iquaqutä qe äukuwi. Iqu äwimeqanğa, qu anä hiqñqä yätunqä ätuma äpekuwi. Yätqänı apäqñqä eeqänänä iua, Pitä iqu-tänä iqi pämä ätqäupu, knuä äqiyäpu, gquätä, ämuasmänqätä, Dokasi hanjä äpmeqanğa imäkkqe, ämotquakuwi. ⁴⁰ Qu i iqanğuwänğa, Pitä iqu eeqänänä iquauñi, yäpaqä mänğisa ändowätäqe, qonä äuktäutä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätukqe. Inğanı iqu apäkä pizqä i witanğqä inği, hiqumuanä äwiyäqe, “Tapitauä, si vayä” ätukqe. I tquanğa, ii hinjä äqänäqe, ique hinjä äqunätä, pämä qe äpmakqe. ⁴¹ İi pmeqanğa, iqu hipae a maqätqanğa, ii pämä ätqäukqe. E tqäuqanğa, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iquatä, apäqñqä iuautä, tääqä ätuätumeqetani, Tapitai hanä pmetanği ämotquakqe. ⁴² İinqe, Jopa pmeqä eeqänänı, qätä äwipiyyi, kuapanänı Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. ⁴³ Inğanı Pitä iqu Jopa iunı, hiunji kuapanä, ämaqä, yaqueqä huiwiu wäunjuä imäkqä hñqu, iqueqä yoqe Saimonä iqutä äpmaminjiyi.

Pitä iquenqätä, Koniliusi iquenqätä (10:1-11:18)

10

Eñätqä hñqu, Koniliusi ique äwimakqenqä

¹ Inğanı ämaqä hñqu, iqueqä yoqe Koniliusi iqu, anä-himqä Sisariya iu äpmaminqe. Iqu Romätanä mäkä-ıqä, qu “Italisanä iquayqä” ätminjuwä, ämaqä 100 iquau miqä naqä iquvi. ² Iqutä, ämaqä iqueqä anä iu anä äpmapiyä iquatä, qu Goti Hanjuwä Iqueqä äwinyanqeunı qänaknä ipu,

Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä äpmaminjuwi. Ämaqä nätmatqänqä äwa iqanjuwä iquauŋi, iqu yätamakqä kuapänä ävätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä hea ique-ique ätätä äpmaminqe. ³ Hiunji hŋqueni, mäptqä äwitnqä ti pmetanqa, iqu wätqä enqä-panä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä hŋqu ätnänäqinyä quvepqaŋgi äqunŋqe. Enätqä iqu ique äwimeqe, “Koniliusi iqukiyā” ätukqe. ⁴ I tquanga, Koniliusi iqu zä itä, hiŋuä yanänäqŋqä äqunäqe, “Naqä Iqukiyā, änäänqäwä?” ätukqe.

Kimanji, “Si Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätinä, ämaqä nätmatqänqä äwa iqanjuwä iquau yätamakqä ävätqätanŋi, Iqu hiŋuä äkqänätä, sinyqä kŋui ae ämenä” ätukqe. ⁵ “Tänŋanji si ämaqä hŋquau, anä-himqä Jopaqä dowatiyā. Inji iqua, ämaqä hŋque, iqueqä yoqe Saimonä ique, iqueqä yoqä huizi Pitä ique, ätuma pŋŋqeä. ⁶ Iqu Saimonä yaqueqä huiwiu wäunjuä imäkqä iqueqä anju äpme. Iqueqä anji, eqä-ŋŋä manä iqi ämätänä” ätukqe.

⁷ Enätqä e ätukqä iqu vämeqaŋga, Koniliusi iqu, iqueqä anju wäunjuä iqä iquautanä hŋquaquisä, mäkä-iqä, ique yätamakqä vqä iquautanä hŋquesä, tääqä ätuätumakqe. Mäkä-iqä iinä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwinyänqeunji qänaknä iqä-quvi. ⁸ Koniliusi iqu iquauŋi, nätmatqä eeqänäŋi, timäuqaŋqenqä awä ätuäqe, Jopa iunqä ändowatkqe.

Pitä iqu, wätqä enqä-pa äqunŋqenqä

⁹ Iqu iquauŋi dowatqaŋga, itanŋa awinŋanji, qu qanä äwqinjaqämbiyi, hiunji quemisqänŋga, anä-himqä Jopa-tänä qäqi wätqätanŋuwänŋga, Pitä iqu, anä ätäuqä haqä yätqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tuätŋqä ekqe. ¹⁰ Iqu e iqetanji, buayä dä vqanŋa, iqu buayä nmätä ikqe. Qu buayä näwenyā imäkätqätanŋuwänŋga, wätqä enqä-pa äqunŋqe. ¹¹ Qäukuä haqä yätunji qŋqanä äutänŋanŋi äqunŋqe. Inŋanji nätmatqä hŋqu, yuä naqänänä enqä-panä, kiqä hitunjuä hŋquaqui-hŋquaquinä iunji, qua täunqä pätnqä ävquatäwatŋanŋi äqunŋqe. ¹² Yuä iqueqä vawä iunji, hiveqä-yaqueqä, yŋŋä-tänä, iwomä-qänakukuiqä, huitanä-huitanä iinji, vawä hikhätanŋi äqunŋqe. ¹³ E äqunäqe, manitanji kukŋui tiinä tqanŋi äwikqe. “Pitä iquki, si ävautnä, nanui äpäsätinä huinyä!”

¹⁴ Iqu kimanji, “Ae! Naqä Iquki, nätmatqä Tqä hiŋuä iqi kiyä mätqä eänqe, nenyŋqä pmua imäknänqe, nyi manqä itnqä-qae, oeyä manqä ymqänä” ätukqe.

¹⁵ E tquanga, manä anŋi tii ätukqe. “Nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu, kiyä maeqä imäkqenqe, si ‘kiyä mätqeqä’ matqä panä” ätukqe. ¹⁶ Hŋquaqui-hŋque e ätäqetanji, yuä vawä iqueni maqänänji, qäukuä haqä yätunqä anŋi äma ekqe.

Koniliusi iquesanä iqua, Pitä ique äwimakuwinqä

¹⁷ Pitä iqu, “Nyi wätqä enqä-pa äqunänqe, quati änäänŋä?” kŋuä kuapänä indqänätqätanŋanji, ämaqä Koniliusi iqu ändowatkqä iqua, “Saimonä iqueqä anji äŋgikä?” ätuäpu, yatŋqä ävqa äppiyyi, iqueqä anä hänaqä iu ätimäukuwi. ¹⁸ Qu iqi ätqäpiyyi, tääqä ätäpu, “Saimonä iqueqä yoqä huizi Pitä iqu, täqisanä?” ätukuwi.

¹⁹ Pitä iqu kŋuä yqänä indqänätqätanŋa, Dŋä Äŋguä Iqu tiinä ätukqe. “Hiŋuä qunyä. Ämaqä hŋquaqui-hŋque, sinyqä qävqä iqapätqänäwä. ²⁰ Inäqe, si pämä ätqäutnä, äquveqesŋqeä. Nyi iquau ändowatqaŋŋä äquvepquwinqe, si iquatä anä upŋqenqe, kŋuä kuapänä mindqänqä panä” ätukqe.

²¹ I tquanga, Pitä iqu, iquauñqä äquveqäqe, tiñä ätukqe. “Ämaqä he gävqä iqapätqänjuwä iqu, li nyinjä. He sunqä quvepqäuwä?” ätukqe.

²² Iqu i tquanga, qu kimani, “Koniliusi, mäkä-ikä 100 iquau miqä naqä iqu, äñandowatqangi äquvepqunä” ätukwi. “Iqu ämaqä jänänä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinya pmetangi, Israitqä eeqänänä iqua, ‘Ämaqä äñguänäñueqä,’ ätätqänjuwiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä hñqu, ique tquangqetani, iqu tqä kukñui qätä kiyätñqä dñqe, ne ikitmetanä, iqueqä anä iunqä watuñquä äñandowatqeqä” ätukwi.

²³ Inji, Pitä iqu anä yäpä yängisa ätuma äpeyäqe, hea iqueni, iquau ämiminqe.

Ziñuitäñi, iqu ävautä, iquatä, käta-känjuäka, Jopa iu pmeqä hñquatä, anä äukuwi.

Pitä iqu, Koniliusi ique äwimakqenqä

²⁴ Äwqinjajañbiyi, hiunji huizi iqueni, Sisariya iu ätimäukuwi. Iqua qanä päqtätanquwanğani, Koniliusi iqu iquauñqä hiñuä äqunä äpme, iqueqä häñeqä asä qäyutanä iquautä, iqueqä näueqä naqä-qakuänänä iquautä, tääqä ätuätumakqe. ²⁵⁻²⁶ Pitä iqu anä yäpä yängisa peyğanğa, Koniliusi iqu, iqu-tänä qäqi äpeyäqe, iqueuä yoqä haqeu mamäutñqä, iqueqä yuka-tänä qäqi qonä äwoktäuqangi, Pitä iqu ique ävauqumuatätä, “Nyi ämaqä, si enqä-panä iquñqä” ätukqe. ²⁷ Ii iäqe, iqu iquä yäpä iñğisa kukñuä ätqäyäsiağanğani, qokä-apäkä kuapanänä, aquvü äqambu pmetanğä äqunğqe. ²⁸ Inğani, iqu iquauñi, tiñä ätukqe. “He Israitqä iqueqä kukñuä-suqenqä näqñqä ae äy äeñäuwä. Israitqä iquene qäy äfanği huizi iquatänji, ne nätmätqä hui imäkätanä iquatä pmeqe, ii pmua imäknänä. Iñä etanği, nyi ämaqä hñquenyqe, ‘Iqu kiyä mätqä-queqä. Nyi iquätñi, anä mäpmeqä yenyqueqe’ matqä imqä dñqe, Goti Hanjuwä Iqu nyi ämändqueqeqä. ²⁹ Iñinğe, he tääqä dqanğuwinqe, nyi ‘oeyqä’ matqä itmä, äquvepqänä. Inji nyi yatñqä eyqänä. He nyinyqe, sunqä äñdowatquwäwä?” ätukqe.

³⁰ I tquanga Koniliusi iqu, “Hiunji hñquaqu-i-hñque päwqanğqeuñi, mäptqä äwitñqä ti iqanğa, nyi nyaqä anä täu äpmamä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätqäqeqä” ätukqe. “Nyi i pmetanğa, maqänänä, ämaqä hñqu, iqueqä qäkitanji tä naqänänä yänğä-qu, nyaqä hipenüä iqi ätqäunqeqä. ³¹ Änyimeqe, iqu ‘Koniliusi iqukiyä’ ändqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqu, saqä tääqä ätätqänği, qätä ae äkiyätä, ämaqä nätmätqänğqä äwa iqanğuwä iquau, yätamäkqä ävätqänğinqe, kñuä indqänänä. ³² Täñğani si ämaqä hñquau, anä-himqä Jopanğä dowatiyä. Inji iqua ämaqä hñque, iqueqä yoqe Saimonä ique, ätuma pñqänänäy. Iqueqä yoqä huizi, Pitä iqueqä. Iqu Saimonä huizi, ämaqä yaqueqä huiwiu wäunjuä imäkqä iqueqä anju äpmenä. Iqueqä anji, eqä-pñä manä iqi ämätñänä,’ ändqeqä. ³³ I dqanğa, nyi maqänänä ämaqä hñquau, sinyqä dowatqanğa, si suqä äñğüä inemäkätñä, äy äpnyä. Inji täñğani, ne eeqänänä äpätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä täqi äpmenqutä, kukñuä Naqä Iqu äktqäqe, eeqänä qätä äwiyanä” ätukqe.

Pitä iqu, kukñuä awä ätukqenqä

³⁴ Kimani, Pitä iqu tiñä ätukqe. “Naqä-qakui, nyi näqñqä tiñä eqänä. Goti Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä iquauqä häñeqänğqä kñuä mämeqä itä, eeqänänä iquauñi, suqä asitanji Iwimäkqä Iqueqä. ³⁵ Ämaqä häñeqä äkitanğä äşqu, Naqä Iqueqä yäpä iqinya äpme, suqä jänäninä imäkqanğutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueni itmenqiyä. ³⁶ Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquene, kukñuä äñğüä we-hunğä-tänji äñätpakqenğqe, he näqñqä

ae äyä enä. Ii tiinjqä. Jisasi Kraisi Iqu, ämaqä eeqänänjä iuqä Naqä-qu eä, ne Goti Hanjuwä Iqutä, äwqä naqä-hjqunä änyanä pmetatunquä, inemäkänjqiyä. ³⁷ Nätmatqä eeqänänji, qua Jutiya iu ätimäukqä-pqenqe, he näqjqeqä. Jonä iqu, asnjä qjqenqä awä ae ätukqänqä, nätmatqä iinji qua Galili iu ganä ipäqäqkeqä. ³⁸ Inji Jisasi Nasäretqätanjä Iqueni, Goti Hanjuwä Iqu ätetä, Dnjä Ängüä Iquesä, yänänäqjqetä ävätä, Iqutä anä pmetanji, Iqu ämaqä iu yätamäqkä ävätä, ämaqä Setänä iqu qui imäkkqä iquauñi, ängüä iwimäkäätä, anjä-himqä eeqänänjä iu ikäminjqenqe, he näqjqä ae äyä enäuä. ³⁹ Nätmatqä eeqänänjä, Iqu Israitqä iquauqä qua iutä, Jerusälemä iutä imäkätqätanji, ne hiñuä äqunminjqenqätä, ique zä-huätatä äuepu, pizqä äpäkkuwinqätä, awä-tqä-quneyqä. ⁴⁰ Iqueni, hiunji hñquaqui-hñque päwqanqä, Goti Hanjuwä Iqu, anqumä ävauqumuatäqe, qokä-apäkiuqä hiñuä iqi timäutñqä äyä iwimäkkqeqä. ⁴¹ Iqu ämaqä eeqänänjä iquau mäwimeqä itä, ne, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä awä tquatunquä, atäunjuä ae änekqä iquenyä änemakqeqä. Iqu qua äptekuwä iuta ävauqe, buayätä, eqätä anä ängqeqä. ⁴² Inqanji Iqu, ne ämaqä iunji, kukñuä tiñjä iqu, ätnänjä iqi awä tquatunquä änatkqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqu, Ämaqä Qäquenji, ämaqä häñjä äpmenjuwä iutä, pizqä ae äpäkonätqänjuwä iutä, iwäsäuqänqä ätekqäqä Iquvqä.’ ⁴³ Hiñuä-tqä eeqänänjä iqua, Iquenyqä awä tiñjä ätminjuwiqä. ‘Ämaqä, Iquenyqä quuvqä heqiyqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu, Iñjä Iqueqä yoqetanji, äwqä hanjuä imäknätä, iquauqä suqä quvqe, huätä mamäunqiyä’ ätminjuwiqä” ätukqe.

Dnjä Ängüä Iqu, Israitqä iqua qäyä etanji huizi iquau äwimakqenqä

⁴⁴ Pitä iqu, kukñuä yqänä tätqätanqä, Dnjä Ängüä Iqu, ämaqä kukñuä qätä wiyätqätanquwä eeqänänjä iquauñqä äquvepäätä, manquä ämunqge. ⁴⁵⁻⁴⁶ Itanji, qu anjä-kukñuä huitanjä-huitanjä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäukuwi. Israitqä quuvqä heqiyqä, Pitä iqutä anä äpkuwä iqua, qätä e äwipiyyi, yäunjuä ipu, tiñjä ätkuwi. “Ämaqä Israitqä iquene qäyä etanji huizi iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Dnjä Ängüä Ique, iquau qanyä äyä ävqiyä.” ⁴⁷ Inqanji Pitä iqu tiñjä ätukqe. “Ämaqä huizi iqua-pqe, Dnjä Ängüä Iqueni, ne ämakqapanjä asä iñji ämeqäuä. Iñjä etanji ne eqätä asnjä qiyatunjqenqe, ‘Iñji miqä pambiyä-qe’ tqu natätñqäwä?” ätukqe. ⁴⁸ I ätuäqetanji, iqu, “Ne iquauñi, Jisasi Kraisi Iqueä yoqeta, asnjä uwqiyatunqeqä” ätukqe. Qu asnjä ae ämapiyi, Pitä iqueni, “Si hiunji hui, nesä anä pmayä” ätukuwi.

11

Pitä iqu, nätmatqä ätimäukqenqä, Jerusälemä iu awä ätukqenqä

¹ Ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqänqä ändowatkqä iquatä, kätäkänquäka, qua Jutiya iu äpmaminjuwä iquatänji, “Ämaqä Israitqä qäyä etanji huizi iqua-pqe, Goti Hanjuwä Iqueuä kukñui ae ämequwiqä” tqanqä äwikuwi. ² Iñjqenqe, Pitä iqu, Jerusälemänqä uwqanqä, ämaqä quuvqä heqiyqä suqä huiwä häuä ktäuqänqä yänänäqjqä imäkäpiyyä iqua, Pitä iqueni, kukñuä ämitäpu, äkasuwä tiñjä ätukuwi. ³ “Si ämaqä huiwä häuä maktänqä iquauqä anjuñqä äwätinä, iquatä buayä anä änatqänjuwä iqukiyyä.”

⁴ I tquanquwanqä, iqu nätmatqä eeqänänjä, ique äwimakqenqä awä ätukqe. ⁵ “Nyi anjä-himqä Jopa iu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä

ätuätmä äpmanngani, wätqä enqä-panä tiinjä äqungqe. Nätmatqä hñqu, yuä naqänänä enqä-panä, kigä hituñuä hñquaqui-hñquaquinqä iunji, guä qäukuä haqä yätuta qäyämawatngani äqungqe. Ii qäyämawatnäqe, nyinyqä äpkqe. ⁶ Nyi näqñqä änguänä mamqä, hinuä änguänä äqunäñqeä. Vawä iunji, hiveqä-yaqeqä, yññä-tänä, iwomä-qanakukuiqä, huitanjä-huitanjä iinji, vawä hikhätanji äqungqe. ⁷ Ingani, nyi manä hñqu, tiinjä tqanji äwikqe. 'Pitä iquki, si ävautnä, nanji äpäsätinä, huinyä.'

⁸ Kimani nyi, 'Naqä Iquki, nätmatqä Tqä hinuä iqi kiyä mätqä eänqe, nenyñqä pmua imäknäñqe, nyi manqä itñqä-qae, "oeyä" manqä ymqänä,' ätukqeä" ätukqe.

⁹ "Nyi kimani e tquanğa, manä qäukuä haqä yätutani, anji ändkqeä. 'Nätmatqä, Goti Hanjuwä Iqu kiyä maeqä imäkqenqe, si "kiyä mätqeä" matqä panä,' ändkqeä. ¹⁰ Hñquaqui-hñque e ätäqetani, nätmatqä eeqänäñi, qäukuä haqä yätunqä anji äma ekqeä. ¹¹ Asä qänğani, ämaqä hñquaqui-hñquenä, ämaqä anä-himqä Sisariyatanä hñqu nyinyqä ändowatkqä hñqua, anä ne pmetanğquä iqi ätimäukuwiqä. ¹² Inğani Dñä Ängüä Iqu, 'Si kñuä kuapanä mindqänqä pa, iquatä anä unñqeä' dqanji, nyitä, neqä tatqä-guäka 6 täqi äpmenuwä tquatä, Sisariyanğä anä äwani, ämaqä iqisanä, Koniliusi iqueqä anä yäpä ingisa, qe äpaqukqeä. ¹³ Ique wimeqanğua, iqu, enätqä hñqu, iqueqä anä yäpä ingisa pämä tqäütanji äqunğenqä, änatkqeä. Enätqä iqu, iqueni, ti ätukqeä. 'Si ämaqä hñquau, Jopanqä, ämaqä Saimonä, iqueqä yoqä huizi Pitäüä ätminjuwä ique, ätuma pññqä dowatiyä. ¹⁴ Ämaqä iqu, kukñuä Goti Hanjuwä Iqu, sitä, ämaqä tqä anä iu anä äpmenuwä iquautä, he hññä equmuatäninqä diñqe, ktänqiyä' ätukqeä. ¹⁵ Koniliusi iqu iinğä qäpu natqanğa, nyi kukñuä ti tipäqiyqanğani, Dñä Ängüä Iqu, nenyqä äpätä änamnğqä-panä asä iinji, iquau-pqä manğua inä ämunğqeä. ¹⁶ Inğani nyi, kukñuä Naqä Iqu hinjuiqänä ätkqä tiinñqe, kñuä anğumä änyimakqeä. 'Jonä iqu asñi, eqä ditänä äqäminqä etanğutqe, qänakñi he asñi, Dñä Ängüä Iquesä mapnuwiqä.' ¹⁷ Ne Jisasi Kraisi, neqä Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqanğua, Goti Hanjuwä Iqu Dñä Ängüä Ique änatapqä. Hea tñğani Iqu iquau asä iinğä äwikqeä. Goti Hanjuwä Iqu iquau wäunüä ii iwimäkkqä iunji, a kiqätmqä iqundi? Oeyqä" ätukqe.

¹⁸ Pitä iqu e tquanğa, ämaqä iqua, äwqä hanjuä imbu äpmapiyi, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, tiinjä ätkuwi. "Täukue! Kñui äkunmäknäpu, hññä-pmeqä di meqe, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä Israitqä iquene qäyä etanji huizi iquau-pqe, inä äwikqeä" ätukuwi.

Quuvqä heqiyqä, Andiyokä iu pmeqä iquauñqä

¹⁹ Qu Stipenä ique äpäsäpu, quuvqä heqiyqä huizi iquau, quvqä itqeqanğuwänğa, kuapanänäñi anä-himqä hui-huiunqä im-imä äwekuwi. Hui qua Ponisiyanğä, hui qua eqä-pñä awä iqi äwinğä Saplusinqä, hui anä-himqä Andiyokänqä äukuwi. Qu äwäpiyanğani, kukñuä änguä wehunğä-tänji, ämaqä Israitqä iquauñä awä ätqäuminjuwi. ²⁰ I etanğqä-qe, iquautani, ämaqä, Saplusi iutanä hñquatä, anä-himqä Sairini iutani hñquatä, Andiyokänqä äwipu, Naqä Jisasi Iquenyqä kukñuä ängui, awä ätuäpiyanğani, ämaqä Israitqä iquautanjä ma, Grikä iquauä anä-kukñuä tqä iquau-pqe awä inä ätuminjuwi. ²¹ Inğani Naqä Iqueqä yänänäññqe, iquatä pmetanji, qokä-apäkä kuapanänä iqua, Naqä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iquenyqä qänaknä ipñqä äkunmäknjuwi.

²² Quuvqä heqiyqä, Jerusälemä iu äpmamiñuwä iqua, iinqä qätä äwipiyyi, qu Banäpasi ique, Andiyokänqä ändowatkuwi. ²³⁻²⁴ Iqu ämaqä ängüanänju eä, iqueqä quuvqä heqiyqe yänänäqñqä etanji, Dñä Ängüä Iqu iquenji, kuapanä ämunminjqe. Inji iqu äwäqe, Goti Hanjuwä Iqu, iquau ämitä, ängüä iwimäkqanji äqunäqetanji, aquvänä itä, qu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä yänänäqñqä eqiyäpu pmeññqä iinqe, iquauqä kñjuä indqänqe, äwivauqumuatkqe. Injanji ämaqä kuapanä, Naqä Iqutä guä ämäñguwi.

²⁵ Injanji Banäpasi iqu, anä-himqä Tasusinqä, Soli iquenyqä qävqä ik-itñqä äukqe. ²⁶ Ämoqumueqe, iqu Andiyokänqä ätuma äpätä, quväukuä hñqenji, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä iqi äqänminjuwä iquatä, anä äpmamiñuwi. Iqi äpmayi, iquauqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, ämaqä kuapanänjä iu ämotquaminjiyi. Andiyokä pmeqä iqua, ämaqä quuvqä heqiyqä iquauñqe, “Kraisä Iqueqä yoqä-tänä-quayqe” iqua-ganä ätipäqäkuwi.

²⁷ Injanji hinjuä-tqä hñqua, Jerusälemä iu äväma, Andiyokä iunqä äwokuwi. ²⁸ Iu ätimäupiyi, iquatanä hñqu, iqueqä yoqe, Akipasi iqu, pämä ätqäuqe, Dñä Ängüä Iqu kñjuä vqanji, anä-himqä eeqänänjä iu, buayä dä naqänänjä timäuniqenqä awä ätukqe. (Buayä dä naqänänji, Klotiusi iqu qua eeqänänjä iu miqä pmetanqa, ätimäukqe.) ²⁹ Quuvqä heqiyqä iqua, Akipasi iqueqä kukñui qätä äwipiyyi, kukñjuä naqä-hñqunä tii ätkuwi. “Tatqä-guäka Jutiya iu äpmeñuwä iquauñji, ne yätamäkqä ävätanä, mbqä väwqatatuñquä, aquvä qiyatuñqueqä.” E ätpiyyi, qu hñqunä-hñqunänji, iquauqä mbqä iwäsäupu, äwikuwi. ³⁰ E imäkäpiyitanji, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, äväwatkuwi. Iquauqu ämä äwiyyi, quuvqä heqiyqä iu miqä iquau, äwikiyi.

12

Qu, Jemisi ique pizqä äpäsäpu, Pitä ique guä äpmuatekuwinqä

¹ Injanji, hiunji naqänänjä, bretqä qo matäuqänqanji, qua Jutiya iu miqä Heroti iqu, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä hñquau, quvqä itquetñqä ikqe. ² Iqu tquanji, qu Jemisi, Jonä iqueqä këta-känqeuqenji, ipäqäyunjitä pizqä qe äpäkkuwi. ³ Heroti iqu, Israitqä iqua, iqu ii imäkqanqñqenqä aquvänä iqanqä äqunäqe, Pitä ique-pqe a kiqätñqä ätukqe. ⁴ Iqu iinjä imäkäqe, ique guä äkiqiyäutä, qu iquenji, ique-iqueqä ätqäuqisäpu mipñqä, mäkä-iqä 16 iquauqä* hipa iu äwikqe. Heroti iqu, kñjuä tiinjä indqänqce. “Hiunji naqänänjä Pasopa iqu timäunqiyä. Hiunji iqu, ae äpawqanjanji, nyi, Pitä ique itmetmä, qokä-apäkä iquauqä hinjuä iqi, kukñjuä mitmqeqä.” ⁵ Injanji Pitä iqu, anju guä pmetanqa, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu, ique yätamäkqä vätnqä, tääqä ätqämanminjuwi.

Enätqä hñqu, Pitä ique, yäpaqänqisa ätuma äukqenqä

⁶ Hiunji Heroti iqu, Pitä ique kukñjuä mitätñqä iqu timäutñqänqanji, heatqänqanji, Pitä iqu mäkä-iqä hñquaquiyqä awä iqi, hiqäqä guä hipa inqisi-ingisa äqäyanä witanqa, mäkä-iqä huiziquaqu, anä hänaqeu hinjuä äqunqinyä, yäpaqä mäñqisa ätqäuminjiyi. ⁷ Injanji maqänänji, Naqä Iqueqä enätqä hñqu ätimäunqanqa, guä kiqiyäueqä anä yäpä inqisanji, we qe äunqce. Enätqä iqu, Pitä iqueqä yawä iqi ptqä äpäsätä

* **12:4** Qu aquväqñqä tquaqi-tquaqi imäkminjuwä iqua, hea ique-iquenji, hñquaqu-iñqäquinqä iqua, iqutä anä äpmamiñuwi.

ävauqumuatäqe, tiinjä ätukqe. “Si pämä maqänä tqävä!” I tqanga, guä iquaqu iqueqä hipa iu äqiyänminqe, qua mäni ewasqiyäukqe. ⁸ Inqanji enätqä iqu, “Tqä aquvä ämäyätinä, tqä yukä ämuasmänqe, muasmävä” ätukqe. Iqu iinjä imäkkanga, enätqä iqu, “Tqä gquä quäuqe, ämipnätinä, nyi qänaki nyivändiyä!” ätukqe. ⁹ I tqanga, Pitä iqu, anä hiqñqä iqueni ävämanji, enätqä ique qänaki qe äwivändkqe. Nätmatqä enätqä iqu imäkkqenqe, “Ii naqä-qakuiqä” knuä mämeqä itä, “Tä, wätqä äqunänänä” knuä indqängqe. ¹⁰ Iquaqu, qñqanjä hñgquacuini, mäkä-iqä hiñuä äqambu ätqäuminuwa iquau maqñqä ämäwqätäyi, täknä qñqanjä yänänäqñqä, guä kiciyäuqä iuta, anä-himqä dunqä uwqänqä ique timäuqanqiyänqanji, qñqanjä iqu kiqä-kiuä äutängqe. Iquaqu yäpaqä mängisa äwiyi, hänaqä hñqueu äwiyi, maqänänji enätqä iqu, Pitä ique äväma äukqe.

¹¹ Inqanji Pitä iqueqä knuä indqängqe, ätnänä iqi wimeqanga, iqu tiinjä ätnqge. “Nyi näqñqä tänganä eqänä. Ii naqä-qakuiqä. Naqä Iqu, Iqueqä enätqä ique ändowatatä, nyi Heroti iqueqä hipa du pmetanqä angumä indmeqiyä. Nätmatqä, Israitqä iqua inyimäkpñqä knuä indqängquwi, mänyimeqä yätñqä dinqä, indmeqiyä” ätkqe. ¹² Iqu näqñqä e ämeqe, Mäliya, Jonä Makä iqueqä känäwqä anä iunqä äukqe. Inqanji iyyqä anä iunji, ämaqä kuapanänji, Naqä Iquenyqä tääqä ätäpu äpmaminuwi. ¹³ Pitä iqu yäpaqänqä ätqäuä, anä qñqanjä ptqä qävätqätanqä, apäkä wäunuä imäkkä hui, iyyqä yoqe Rota, ii qñqanjä wutemätä äpkqe. ¹⁴ Ii Pitä iqueqä manji qätä äwiyätä, aquvänä itäqä-qe, qñqanjä mäwuteyqä itä, anqä maqänä äyäqe, “Pitä iqu äpäta, anä qñqanjä-tänä täqi ätqäunä” ätukqe.

¹⁵ Kimanji qu, “Si qämä-qämä inyä” ätukuwi.

Ga, ii yänänäqñqä qe ätukqe. “Naqä-qakuänä etqänä. Iqu täqi ätqäunä.”

Ga qu, “Ii, iqueqä enätqä iqueqä” ätukuwi.

¹⁶ Qu e tätqätanquwänqä, Pitä iqu anä qñqanjä ptqä yqänä äqäminqge. Qu anä qñqanjä äwuteyäpiyänqanji, ique hiñuä äqumbiyi, yäunuä naqä-qakuänä ikuwi. ¹⁷ Inqanji iqu, qu kukñuä matqä qanyä pmapñqä hipaetanä imäkätä, tiinjä ätukqe. “Guä äkiciyäuqenjiyquwä anä duta, Naqä Iqu iinjä-iinjä imäkätä, ändma äpqiya. He Jemisi† iquesä, tatqä-guäka iquautä, awä tupñqeä” ätukqe. Iinjä ätuäqe, Pitä iqu iquau ävämanji, hñqäqinyqä äukqe.

¹⁸ Zinuitänji, Heroti iqueqä ämaqä mäkä-iqä iqua, Pitä iqu aanqä äqumbiyi, yäunuä ipu, “Tä änäänäwä?” ätnqguwi. ¹⁹ Inqanji Heroti iqu, Pitä iquenyqä qävqä ipñqä ätukqe. Qu iqueni, mämaqumueqä iqanguwänqä, iqu ämaqä Pitä ique guä kiciyäuqä anä iu ämiminuwa iquau, kukñuä ämitätä, “Iquauñi, pizqä päkpiyä” ätukqe. Qänakndanji, Heroti iqu qua Jutiya äväma, anä-himqä Sisariya iunqä äquveqätä, iu äpmakqe.

Heroti iqu äpäkongqenqä

²⁰ Inqanji Heroti iqu, ämaqä, anä-himqä Tayä pmeqä iunqätä, Saitonä pmeqä iunqätä, äwqä tnänä äwinyminqge. Qu, qua Heroti iqu ämiminqä itanä ymisanä ämepu ämminuwinqä, knuä indqämbiyi, aquvä äqänäpu, iqtä kukñuä tñqä äpkwi. Qu ätimäupiyi, Blastusi, Heroti iqueqä anä hiqqaqä wiqä iu miqä iqtä, äwqä naqä-hñqunä imbñqä kukñuä ganä ätukuwi. E imäkpuyi, qu Heroti iquenyqä äwäpu, iqu iquauñqä äwqä hanuä winyätñqä yatñqä äwikuwi.

† 12:17 Jemisi iqu, Jisasi Iqueqä kängqueqvi.

²¹ Inğanı hea, Heroti iqu atäunuä ikqeuni, iqu ämaqä miqä iquauqä gquä änguänäni ipnätä, zä-hawä änguänänä iqueqänä pmegeu äpmeqe, ämaqä iunı, kuknuä naqänänä ätukqe.

²² I tquanğanı, qu manä tiinjä ätkuwi. “Manä tä, ämaqä hñqueqä manä, goti hñqueqeqä.”

²³ Qu e tätqätanğuwänğanı, Heroti iqu qätä äwiyäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mämamäuqä iqanğeqeqä, maqänäni, Naqä Iqueqä enjätqä hñqu, ique qui imäkkqe. Qui e imäqanğa, piweqä hui, ique äñganğuwänğa, iqu qe äpäkonğqe.

²⁴ Naqä Iqueqä kuknuı, wäunuä yänänäqñqä itñqänä imäknätä, anä-himqä im-imä wätñqä imäkñgqe.

²⁵ Inğanı Banäpasi iquätä, Soli iquätä, iquaquıyqä wäunuä Jerusälemänı qäpu iyi, iqi ävämanı, anä-himqä Andiyokä iunğa, anğumä qe äukiyi. Iqi ävämesiyänğanı, iquaqu Jonä Makä ique, anä ätuma äukiyi.

Poli iqueqä qanjä hñjuıqä ikäminğeqä (13:1-14:28)

13

Qu Banäpasi iquesä, Soli iquesä, wäunuänğä atäunuä ikuwinğä

¹ Ämaqä, Jisasi Iqueqä yogenğä Andiyokä iu aquvä äqänmiñuwä iquauqä awä iqinjı, Goti Iqueqä kuknuı hñjuä-tqä hñquatä, näqñqä-vqä hñquatä, anä äpmamiñuwi. Hñqu, Banäpasi ique. Hñqu, Simiyonä, ‘Hiawiqueä’ ätmiñuwä ique. Hñqu, Lusisi, anä-himqä Sairini iutanä ique. Hñqu, Mänainä, Heroti iquätä ymeqänğa anä ikämanğä iminjıyitanı, näueqä yqänä imäkñğa äuminjıyä ique. Itanğa hñqu, Soli ique, iquayı.

² Hiunji hñqueni, iqua, Naqä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, buayä manğä pmetanğuwänğanı, Dñä Änguä Iqu, iquau tiinjä ätukqe. “Nyi, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, wäunuınğä äteqeqä. Wäunuä tä imäkıyñqä, he iquaqı atäunuä inä ipiyä” ätukqe. ³ Inğanı, iqua buayä manğä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäpu, iquaqı hipa haqeqä äwıyäpu, wäunuänğä ändowatkuwi.

Banäpasi iquätä, Soli iquätä, Saplusinqä äukiynğä

⁴ Inı Dñä Änguä Iqu, iquaqı dowatqanğı, iquaqu anä-himqä Selusiya iunğa äquveqäkiyi. Iqi ätimäyi, yimba ätkamäusinyä, qua eqä-pñä awä iqinjä hñquenyqä, kiqä yoqe Saplusi, iunğa äquveqäkiyi. ⁵ Qua iunı, anä-himqä Salamisi iu ätimäupıyı, iquaqu, Israitqä iquauqä anä aquväqñqä iu ikisinyä, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuı, awä ätuäkäminjıyı. Iquaqı yätamäqkä vätnqe, Jonä Makä ique ätuma ikäminjıyı.

⁶ Saplusi iunı, iqua, qua eeqänänä iu qanjä ikıpu, anä-himqä Paposi iunğa äukuwi. Iqinjı iquaqu, ämaqä Israitqä paaqä huitanä-huitanä imäkätä, hñjuä quanğä-tqä hñque äwımakiyi. Iqueqä yoqe, Banjıisasi ique. Iqu paaqä imäkminğeqe, Grikä iquauqä anä-kuknuä tqä iqua, iquenyqe, “Elimasiuä” ätmiñuwi. ⁷ Ämaqä iqu, ämaqeu miqä kınğanänä Sengius-Paulusi iquätä, anä äpmamiñıyı. Iqu ämaqä kñuä änguä dinä indqänğä ique. Inğanı iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuı qätä wıyätñqä winğanı, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, tääqä ätuätumakqe. ⁸ Injä etanğı, paaqä imäkqä Elimasi iqu, ämaqeu miqä iqu Jisasi Iquenyqä quuvqä heqıyätñqä mäwinğanı, iqu Banäpasi iqueqätä, Soli iqueqätä, wäunuä qui imäkätñqä ikqe. ⁹ Inğanı Dñä Änguä Iqu, Soli iqueni,

kuapänä ämungqe. Iqueqä yoqä huizi, Poli* ique. Dnä Ängüä Iqu, kuapänä munganga, iqu Elimasi ique, hinuä yänänäqñqä äqunä, tiñä ätukqe. ¹⁰ “Suqä quvqä eeqänänitä, quangitä, manguä äkmänä. Si suqä ängüä eeqänänä iuqä mäkä-hunqä-quki eänä-qae, Setänä iqueqä ymeqä iqukiyqä. Naqä Iqueqä hänaqä jänänä iunji, qui imäkñqä itqäninyä. Suqä iñji mäwquatämäuqe, sunqä itqäninyä?” ¹¹ Qätä nyiyä! Tänggani Naqä Iqu kima ktapätä, tqä hinui hea kuwimäkqanga, si mäptqe, hinuä mäqunquä yakuinä pmatñqinyä” ätukqe. Poli iqu iñjä tquanğa, maqänäñji, qaquvqä enqä-panji, Elimasi iqueqä hinuä iñji, hea qe iwimäkkqe. Inğanji ique a ämasquämbñqä asusua ikäminqe. ¹² Ämiqä naqä iqu, nätmätqä tä timäuqanği hinuä äqunäqe, inğanji iqu, Naqä Iqueqä kukñjuinqä, knuä kuapänä indqänätä, iquenyqä quuvqä eqäkkqe.

Poli iquä, Banäpasi iquä, qua Pisindiya iu äpmakiyinqä

¹³ Inğanji Poli iquä, ämaqä, iquä anä äpmakuwä iquatä, Paposi ävämañji, qua Pambiliya-tänä inginyqä, anä-himqä Peeka iunqä yimba äukuwi. Iqisanji Jonä Makä Iqu, iquau ävämañji, Jerusälemänqä angumä äukqe. ¹⁴ Qu Peeka ävämañji, qanä äupiyyi, qua Pisindiya-tänä iu, anä-himqä Andiyokä ätimäukuwi. Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğanji, qu, Israitqä iquauqä anä aquväqñqeu äpaquvapu, quama qe äpmakuwi. ¹⁵ Qu e pmetanğuwänğa, hñqu, bukä, kukñuä-suqenqä äqäqçeuta a täuqanğa, ga hñqu, bukä, Goti Iqueqä kukñui hinuä-tqä iqua äqäkuwä iuta a ätäukqe. Inğanji anä aquväqñqeu miqä iqua, ämaqä hñque, Poli iquesä, ämaqä iquä anä äpmaminuäwä iquautä, tiñä tuätñqä ätukuwi. “Nqä nyämaqäüä, he ämaqä iuqä äwqçe, yänänäqñqä imäkñqä kukñuä-tänuenä etanğutqe, he awä tññqçä.”

¹⁶ Inğanji Poli iqu pämä ätqäuqe, qu kukñuä matqä pmapñqä, hipa itä ämenä ämitä, tiñä ätukqe. “He ämaqä Israitqä iquendä, ämaqä ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmeñuäwä iquendä, qätä nyiyä. ¹⁷ Israitqä iquauqä Goti Hanjuwä Iqu, neqä atqä-awäkaunji, Iqueqä ämaqä hipñqä ätekqeçä. Qu Isipä iunji, ämaqä yakuä pmeqä enqä-panjä pmetänğuwänğa, Iqu imäkqanği, qu kuapänä eqiyämanğuwiqä. Qänakndanji Isipä iutani, Iqueqä yänänäqñqä iuta itmakqeçä. ¹⁸ Iqu e itmeqanğa, qu quväukuä 40, anä avqñqä iu pmetanğuwänğa, Iqu iquauqä suqä hñgisänä iqetani, hanä-iqä ämakmanminqeçä. ¹⁹ Inğanji qua Kënanä iunji, hueqä-himqä kui-kui 7 äpmakäwätanğuwä iunji, Goti Hanjuwä Iqu qui imäkätä, iquauqä quae Israitqä iquauqä wimänätñqä qe äwikqeçä. ²⁰ Nätmätqä eeqänänä e imäkätqätanğa, quväukuä 450 inä äpäukqeçä. Iqu qua ae äväqe, qänakndanji Iqu ämiqä naqä yakuinä minñqä iquau äteqa äminñqe. Iqu iñji, Iqueqä kukñui hinuä-tqä Samueli iqu pmetqänğanqä iminqe.

²¹ Inğanji qu Samueli iqueni, tii ätukuwiqä. ‘Ne ämiqä naqä hñqueqä yäpä iqi näweqä pmetatunğuanä, si ämaqä hñque atäunuä isñqeçä.’ Qu e tquanğuwänğa, Goti Hanjuwä Iqu, Soli ique ätekqeçä. Iqu Kisi iqueqä ymeqä eä, awiçu Benjämänä iquesanä ique. Soli iqu iquanji, quväukuä 40 iunji ämiminqeçä. ²² Goti Hanjuwä Iqu Soli iqueqä ämiqe, huätä ämamäutä, iqueqä anä metñqe, Dewiti ique-mändä ätekqeçä. Iquenyqe, Goti Hanjuwä Iqu awä tiñä ätukqeçä. ‘Nyi Dewiti, Jesi iqueqä ymeqä iqueni, hinuä ä äqunänqeçä. Iqueqä qeçä-quuvqä iunji, Nyaqä enqä-panjä eä, iqu Nyi änyinänqä dunä imäkquäniqeçä,’ ätukqeçä” ätukqe.

* **13:9** Yoqä Poli, ii Grikä iquauqä anä-kukñuiyi. Yoqä Soli, Israitqä iquauqä anä-kukñuiyi.

²³ “Iqu hiŋjuŋqänäni kukŋuä guä ämäšäutä ätkqä-pa, Israitqä-qune häŋä anġu inemäkäqumuatetŋqä diŋqe, Dewiti iqueqä hueqä-himqä ekuwä iutaŋä hŋque ändowatkqeqä. Ämaqä Iqu, Jisasi Iqueqä. ²⁴ Jisasi Iqu wäunjuä mipäqiyqä änä etanġani, Jonä iqu Israitqä eeqänänä iquauŋi, kŋuä äkunmäknäpu, ašŋä qämbŋqä awä ätumiŋqeqä. ²⁵ Jonä iqu, iqueqä wäunju qäpu imäkätŋqä itaqanġani, iqu tiŋjä ätukqeqä. ‘He kŋui, äänä hiyqiyä? Nyi tqunġä? Nyi ämaqä, he hiŋuä äqämbu äpmeŋuwä iqunä, hmanjčä. Inäqe, he qätä nyipiyä! Ämaqä Hŋqu, nyinyqä qänaki änä äpäniqeqä. Iqueqä yuka ämuasmänġä gue, nyi meweqä yimniqeqä. Nyi ämaqä anġuna hmanjčä,’ ätukqeqä” ätukqeqä.

²⁶ Poli iqu tiŋjä inä ätukqeqä. “Nqä nyämaqäüä. He Aprähamä iquesa eqiyämaŋguwä iquendä, itanġa he ämaqä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmeŋuwä iquendä, kukŋuä häŋä anġu inemäkäqumuatetŋqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu nenyqä ändowatkqeqä. ²⁷ Jisasi Iqu qua iu pmetanġani, ämaqä Jerusälemä iu pmeqä iquatä, iquauqä ämaqä naqä iquatä, Iquenyqe näqŋqä anġuanänäni maeqä imiŋuwiqä. Itanġa Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iquauqä bukä iuta, hiunji hapä pmeqä ique-ique a ätäumiŋuwä-qe, qu iŋqä-pqe näqŋqä anġuanänäni maeqä imiŋuwiqä. Iiŋä dutaŋi, qu ‘Ämaqä Tqu äpäkonätŋqeqä’ ätukuwä iunji, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iqua äqäkuwi, naqä-qakuä imäkkuwiqä. ²⁸ Qu Ique pizqä päkŋŋqe, Iqueqä suqä quvqä hui, mämaqumueqä ipiyä-qe, ämaqä naqä kiŋganänä Pailoti iqueni, iqu äpäkonätŋqä diŋqä kiqutätmä äwikuwiqä. ²⁹ Qu nätmätqä eeqänänäni, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iqua, Iquenyqä hiŋjuŋqänä äqäkuwä-pa imäkpiyi, Iqueuä huiwi zä-huätätä hunätanġqeta ämepu, äma äwäpu, qua äptekuwiqä. ³⁰ Iqu ae äpäkonqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu anġu ävauqumuatkqeqä. ³¹ Huiŋi kuapänänä iunji, ämaqä, Galili äväma Jerusälemänqä Iqutä anä äkuwä iquauŋi, Iqu äwimeqisminqeqä. Täŋġani ämaqä iqua, Israitqä iquauŋi, Iquenyqä kukŋuä awä ätuätqänäüä. ³²⁻³³ Kukŋuä anġuä we-hunqä-täŋi, ne awä tiŋjä etqunä. Kukŋuä, Goti Hanjuwä Iqu guä ämäšäutä, awiŋukuau ätukqeqeuni, iŋi naqä-qakuä imäkätä, awiŋukuautanä hueqä-himqä iquene yätamäkqenqä, Jisasi Ique anġumä ävauqumuatkqeqe. Iiŋqe, apqä hŋquaqunä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tiŋjä äqänänä.

‘Nqä Ymeqä Iqukiyqä, Nyi täŋġani Tqä Tniqunä eqänä.’†

³⁴ Goti Hanjuwä Iqu, Jisasi Ique qua ptegeuta anġu ävauqumuatkqetani, Iqu anġi mäwqä itä, pizqä miqä iquänä. Iiŋqe Goti Hanjuwä Iqu tiŋjä ätätä äqäkqeqä.

‘Nyi ämiqä naqä Dewiti ique anġuä wimäkmqä ätukqä-pa, Nyi heŋi-pqä inä etätqänänä. Kukŋuä iŋi, huizi iquau ämäwqätäutä, qäyunä timäunqiyä.’‡

³⁵ Iqu apqä huiziunji, tiŋjä-pqe ätätä äqäkqeqä.

‘Ämaqä, Si äteknä Iqu, pizqä yätŋqä hiŋuinä maqunġä isŋiqä.’§

³⁶ Dewiti iqu qua täu äpme, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqeuna qänaknä iqänjaqänäqe, äpäkonġanġa, qu iqueqä huiwi, kawäkiqua qua äptnänuwä iu pteġanġuwänġa, pizqä qe ikqeqä. ³⁷ Inäqe Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu qua iuta anġu ävauqumuatkqä Iqueni, Iqueqä huiwi pizqä miqä ikqeqä.

³⁸⁻³⁹ Nqä nyämaqäüä, iŋqe he näqŋqä anġuanänäni tiŋjä hipŋqeqä. Ämaqä Iiŋä Iqueqä wäunjuä dutaŋi, ämaqeucä suqä quvqe huätä

mamäuqä iunqe, ne awä etätqänunä. Tiinjä-pqenqä näqñqä änguänänä hipñqeqä. Goti Hanjuwä Iqu henyqe, 'ämaqä jänänänuaiqä' täniqä diñqe, kukñuä-suqä Mosisi iqu ätätä äqäkqeu qänaknä iquwi, hiyaqä suqä quvqe huätä mämaemäuqä yänñiyä. Inäqe, Ämaqä Iinjä Iqu, ämaqä, Iquenyqä quuvqä heqiyqanñqeqe, Iqu iquauqä suqä quvqä eeqänäñi, huätä ämamäutä, 'ämaqä jänänuaiqä' täñqiyä. ⁴⁰ Inji Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iqua, nätmätqä quvqänänñiqä, 'Äpäñqiyä' ätkuwi, he emeqänqä, hiñuä änguänä äqunäpu wimasipiyä. ⁴¹ Qu tiinjä ätkuwiqä.

'He ämaqä äkasuwä tqä iquenä, hiñuä qumbiyä! Nyi nätmätqä huitañi, hiyaqä awä iqi imäkmqänä. Nyi nätmätqä imäkmqä iqanñmdqenqä, ämaqä hñqu etqanñutqe, he iñqe, "naqä-qakuiqä" kñuä mindqänñä ipñqeqä. Iñqe he yäñuä ipu, qui imäkmbñqäuä,' ätkuwiqä" ätukqe.*

⁴² Poli iqu kukñuä awä qäpu ätäqe, Banäpasi iquä, yäpaqä mäñgisa wiyñqä uwqanñiyänqa, qu iquaqwi tiinjä ätkuwi. "Hiunji hapä pmeqä huiziqueni, nätmätqä täñqe, qe anqu äquvepäsinyä, awä inä nasinyiyñqeqä."

⁴³ Qu anä aquväqñqeuñi ävämani, Israitqä kuapänänä iquatä, ämaqä huizi-pqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä qätä äwiyäpu, Ique qonä anä woktäuqä iquatä, Poli iquesä, Banäpasi iquesä, qänaknä äwivändkuwi. Inğanji iquaqwi, iquauqä kñuä iunji, yänänänñiqä imäkäsinyä, "He Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä nätmätqä änguänänä hiñginäwa etapätñqeuñä äpmeñuwä-pa, asä iunä pmeqänñqä" ätukiyi.

⁴⁴ Hiunji hapä pmeqä huiziqueni, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä qätä wipñqä, ämaqä anä-himqä iutanji, hatñä aquvä qe äqänñuwi. ⁴⁵ Aquvä iinjä qänqanñä äqumbiyi, Israitqä iqua, iquauqä äwqe äkasuwä ämunätä, Poli ique quvqä ätuäpu, iqueqä kukñui mäñdi äkittqäkuwi.

⁴⁶ Qu iinjä imäkqanñuwänqa, Poli iquä, Banäpasi iquä, zä miqä kukñuä yänänänñiqä ätukiyi. "Naqä-qakuiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä iunji, ye Iqueuä kukñui, Israitqä iquenä ganä awä etqueä. He iqueuä kukñui tuwä äwiyäpu, hiqä-hiuänñqe, 'Ne häñä hea ique-ique pmeqe, äñä mämeqä yanqunä' ätätqänuwä-pa iquwinqe, he qätä yepiyä! Täñganji ye heñi, kukñui awä maetqä, ämaqä hñquau-mändä tuenñqueä."

⁴⁷ Goti Hanjuwä Naqä Iqu, hiñuiqänä ätäänñqe, täñqa ye sä äyatqi.

'Nyi si Israitqä iqua qäyä hitqanñi huiziuqä hiqi-tä-quki ikimäkqänä. Inji, ämaqä qua täu äpmeñuwä eeqänänä iunji, Nyi anñi häñä imäkäqumuatemñiqä yätamäkqä vqä-quki, esñqinyä' äyatqiyä" ätukiyi.

⁴⁸ Ämaqä Israitqä qäyä etanñi huizi iqua, kukñuä tä qätä äwipiyi, iquauqä äwqe änguänänä wiñqanqa, qu Naqä Iqueqä kukñuinñqe, "Änguänänñiqä" ätmiñuwi. Inğanji ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu häñä hea ique-ique pmeqä mapñqä ätekuqä iqua, qu eeqänänä quuvqä eqäkuwi.

⁴⁹ Inğanji Naqä Iqueqä kukñui, ämaqä, Pisindiya-tänä ingisa im-imä äpmamiñuwä iqua, qätä äwikuwi. ⁵⁰ Inäqe Israitqä iqua, apäkä, yoqä naqä qonqä, Goti Hanjuwä Iqu qonä äwoktäutqänuwä iquauqä äwqä iutä, anä-himqä iutanä qokä naqä iquauqä äwqä iutanji, äwivauqumuatkuwi. Ga eeqänänä iinjä iqua, Poli iquesä, Banäpasi iquesä, quvqä itquepu, Pisindiya iunji huätä ändowatkuwi.

⁵¹ Inğanji iquaqwi, anä-himqä Andiyokä iu ävämayiñqä isiyänñanji, quwqä suqä quvqenqä kima äväsinäyä, qua hinoqukuä, yukiu täka ämäkmññqe, iqi äquveteqiyemä äukiyi. Iquaqwi äwiyi, anä-himqä

Aikoniyamä iu ätimäukiyi. ⁵² Itanğa, Andiyokä pmeqä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiñuwä iqua, Dñä Ängüä Iqu manğua munğanğa, aquvänä kuapänä imiñuwi.

14

Poli iqtä, Banäpasi iqtä, Aikoniyamä iu äpmamiñiyinqä

¹ Inğanj Aikoniyamä iunji, Poli iqtä, Banäpasi iqtä, suqä asä ii imäkäsinyä, Israitqä iquauqä anä aquväcñqä yäpä yängisa äpeyäsinyä, kukñuä awä ätukiyi. Iquaqu kukñuä ängüä tquanğinyä äwipiyyi, ämaqä kuapänä Israitqä hñquautanätä, ämaqä huizi iquautanätä, quuvqä eqäkuwi. ² I etanji Israitqä quuvqä maeqiyqä iqua, qu ämaqä huiziuqä äwqeuni, äwivauçumuatqauñgua qu ämaqä quuvqä eqäkuwä iquauñqä äwqä quvqä imäkkuwi. ³ Iiñä iqanğuwänğa, Poli iqtä, Banäpasi iqtä, zä miqä iqi hñğanqä äpmanyä, Goti Hanjuwä Iqu ämaqeunqä äwinyätä, hiñginäwä ängüanänji vätnqenqä kukñuä awä ätumiñiyi. Iquaqu iinä itqätanğiyänğanj, Naqä Iqu, iquaqu wäunüä ämaqä mimäkqanänj hui imäkiyñqä yänänäqñqä ävätä, ämaqeuni, 'Iquaquvqä kukñui naqä-qakuiqä' ämotquakqe. ⁴ Inji, ämaqä anä-himqä iutanji, awänä äpatmbiyi, hñqua, ämaqä Israitqä iquatä, äwqä naqä-hñqunä inğanğuwänğa, hñqua, ämaqä kukñuä awä tuäkiqiyñqä ändowatkqä iquaqutä inğuiwi.

⁵ Qänakndanji Israitqä hñquatä, ämaqä huizi hñquatä, iquauqä ämiqä iquatä, qu Poli iquesä, Banäpasi iquesä, quvqä itquepu, hikä päkñqä äwqä naqä-hñqunä inğuiwi. ⁶⁻⁷ Iquaqu ii näqñqä ämayi, qua Likoniya-tänj inğisanqä zä qe äukiyi. Likoniya inğisanji, iquaqu anä-himqä Listiyatä, Depetä, anä qäqinä-pqä iunji, qanjä inä ikisinyä, kukñuä ängui awä ätuäkämiñiyi.

Poli iqtä, Banäpasi iqtä, Listiya iu äpmamiñiyinqä

⁸ Anä-himqä Listiya iunji, ämaqä hñqu, iqueqä yukä quvqä, yänänäqñqä maeqä, äpmamiñqe. Känai, yukä quvqä-tänj-que änyuekqenqä, iqu qanjä mäwqä imiñqe. ⁹⁻¹⁰ Ämaqä iqu, Poli iqu kukñuä tqanği qätä äwiyä pmetanğa, Poli iqu hiñuä yänänäqñqä äqunäqe, iqu ängüä imänätñqä quuvqä eqiyätä iqanği äqunäqe, "Si pämä tqävä" haqeçata ätukqe. Iqu e tqanğa, yukä quvqä iqu pämä yänänäqñqä ätqäue, qanjä ikäkqe.

¹¹ Inğanj, ämaqä kuapänänji, Poli iqu iinä imäkqanği äqumbiyi, qu Likoniya pmeqä iquauqä anä-kukñui ätäpu, manä tnänj tii ätkuwi. "Goti hñquaqu, ämaqä enqä-panj nenyqä äquvepqinyqä." ¹² E ätpiyyi, qu Banäpasi iquenyqe, "Iqu goti Susi* iqueqä" ätkuwi. Poli iquenyqe, "Iqu ämaqä kukñuä tqä-qu etanği, iqu goti Hemesi iqueqä" ätkuwi. ¹³ Anä-himqä täknj qänatänğqä-tänj iqini, Susi iquenyqä hiqäva-imäkqä anj ämätmiñqe. Inğanj Susi iquenyqä hiqäva-imäkqä iqu, pälawayatqä itä, bulumäka qokä hñquautä, anä qñqanjuñqä äma äwäqe, qokä-apäkä iquatä, Banäpasi iquenyqätä, Poli iquenyqätä, hiqäva imäkänätpu ikuwi. ¹⁴ Banäpasi iqtä, Poli iqtä, nämatqä tä imäkänätpu iqanğiwñqä qätä äwiyi, iquaqu yäunüä isinyä, ämuasmänğe äpisäsinyä, qokä-apäkä iquauä awä iqinyqä tnänj äwiyi, tääqä yänänäqñqä tiñj qe ätukiyi. ¹⁵ "Yeyämaqä iquenyä, he suqä tä, sunqä imäkqäuä? Ye ämaqä, he enqä-panj quveyqä. Ye kukñuä ängüä we-hunqä-tänj, awä tii etätqänueqä. He nämatqä hiñginqä iu qänaknä itqänjuwi, huätä

* **14:12** Ämaqä Grikä iquauqä goti quanğä iquautanä naqä iqueqä yoqe, Susi ique. Ga iquauqä goti hñquququeqä yoqe, Hemesi ique. Iqu quwqä goti eeqänänj iquauqä kukñuä äma uwqä iqueyi.

ävquatämäupu, Goti Hea Ique-ique Pmeqä Iquenyqä qänaknä ipiyä! Goti Hanjuwä Iqu, qäukuitä, quaetä, eqetä, nätmätqä eeqänänä iu äwinqetä, imäkkqeqä. ¹⁶ Hiñjuiqändqä duta äpäñqeqe, täñga täsuänä. Iqu qokä-apäkä eeqänänä iquauñi, hiñjuinä qunätanñi, qu qänaknäñi, quwqä äwinqä deñä imiñuwiqä. ¹⁷ Iiñä etanñi, qu Iquenyqä mañqñä ipñqeqe, Iqu zä mäpmeqä iminñeqe. Oeyqä! Iqu hea ique-iquenñi, qokä-apäkä eeqänänä, he-pqeqe qäsänñi, äñguä emäkätä, qäukuä yätutanñi, piyä äyä etapätñqeqä. Iqu iñä imäkätqätanñi, ymisänä äñguänänñi äyä ätimäutñqeqä. Itanñi, he buayä kuapä äñäpu, heyaqä äwqä imä aquvänä ipñqä emäkätñqeqä” ätukiyi. ¹⁸ Qu iquaquinyqä hiqäva imäkñqñä yänä qänqanñä, iquaqu, iñä äsuiyi, “oeyqä” ätuäsinyä, yänä ämäwqänñanñiyi. Iñä iqanñiyinñä, mimäkkqä ikuwi.

¹⁹ Qänakndanñi, Israitqä Andiyokätanä hñquata, Aikoniyamätanä hñquata, Listiya iunqä äwäpu, ämaqä iqi pmeqeuqä kñuä indqanñeqe äkunmäkpiyi, Poli iquenyqä hikä wapi ätnämäupu, “Pizqä qe äpäsquänä” kñuä indqänäpu, iqueqä huiwi eyqiyäma äpäpu, anä-himqä iquenyqä täknä qänätanñqä yäpaqä mäñgisa ekuwi. ²⁰ E iqanguwä-qe, qokä-apäkä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiñuwä iqua äppiysi, ique yäkutäma upqiyanguwänñga, iqu anqumä ävautä, anä-himqä yäpä inñisa ekqeqe. Awinñanñi, iqutä, Banäpasi iqutä, anä-himqä Depe iunqä qe äukiyi.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Andiyokä iunqä anñi äukiynñqä

²¹ Iqinñi iquaqu, kukñuä äñguä we-hunqä-tänñi, awä tuätqätanñiyänñga, ämaqä kuapänänñi, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. Qänakñi, iquaqu Listiya iunqätä, Aikoniyamä iunqätä, itanñga Andiyokä iunqätä anqumä äukiyi. ²² Anä-himqä iquauñi, iquaqu, quuvqä heqiyqä iquau yänänäñqñä iwimäkäsinyä, yänänäñqñä tiñä ätukiyi. “He quuvqä eqiyäpu, yänänäñqñä pmeñqeqä. Ne Goti Hanjuwä Iqunä miqeu, yäpä inñgisa yaniquä etanñqä-qe, hanñä-iqä naqänänñi, ämaqä iquauqä hipa iuta, ganä meniueqä” ätukiyi. ²³ Inñanñi anä-himqä ique-iquenñi, Jisasi Iqueqä yoenqñä aquvä äqänmiñuwä iquau miñqenñeqe, iquaqu ämaqä hñquau atäñuñä ikiyi. E imäkiyi, iquaqu buayä mañqä äpmanñä, tääqä äsuiyitanñi, Naqä Iquenyqä quuvqä eqämiñuwä iquauñi, Iqueqä hipa iu äpmuatekiyi.

²⁴ Inñanñi iquaqu, Pisindiya-tänñä iu qanñä qäpu ikäyi, Pambiliya-tänñä inñi ätimäukiyi. ²⁵ Iqi ätimäyi, anä-himqä Peeka iunñi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui awä äsuiyitanñi, anä-himqä Ataliya iunqä äquveqäkiyi. ²⁶ Iqisanñi iquaqu, Andiyokä iunqä yimba äukiyi. Ämaqä iqi pmeqeqe, hiñjuiqänänñi, iquaquñi, Goti Hanjuwä Iqueqä qeiqinyänñä iunä äpmesinyä, wäñuñä imäkñiyñqeqe, Iqueqä hipa iu äpmuatekuwä iquayi. Iquaqu wäñuñä iññi ae imäkiyi, Andiyokä iunqä anqumä äpkiyi. ²⁷ Iqi ätimäyi, quuvqä heqiyqä iquau tääqä ätuätumesinyä, nätmätqä, Goti Hanjuwä Iqu iquaquinyqä hiqä duta imäkkqenñeqe, eeqänpä awä ätukiyi. Iquaqu tiñä-pqä inä ätukiyi. “Ämaqä Israitqä qäyä etanñi huizi iqua-pqeqe, Iquenyqä quuvqä heqiyqänñqä iññeqe, Goti Hanjuwä Iqu hänaqä äwimeyqeqä” ätukiyi. ²⁸ Inñanñi iquaqu, quuvqä heqiyqä Andiyokä pmeqä iquatä, hiunñi hatñä äpmakiyi.

15

Quuvqä heqiyqeu miqä iqua, Jerusälemä iu kukñuä ätñguwinñqä

¹ Inñanñi Israitqä hñquä, Jutiyata äppiysi, quuvqä heqiyqä Andiyokä pmeqä iquau, näqñqä tiñä äwikuwi. “He Mosisi iqueuä suqä iunñi, qänaknä miqä ipu, hiqä huiwi häuä maktänqanñpqqe, Goti Hanjuwä

Iqu, anġumä metmeqä itä, häñä memäkäqumuateqä yäniqeqä” ätukuwi. ² Poli iquätä, Banäpasi iquätä, qätä iinjä äwiyi, kukñuä iinjä tquanguwä iquata, kukñuä mäkä naqänänjä äunminjuwi. Qu ii imäkqanguwänga, quuyqä heqiyqä iqua, Poli iquesä, Banäpasi iquesä, ämaqä huizi iquautä, atäunjä äwikuwi. Itanji, ämaqä iinjä iqua, Jerusälemänjčä äyäpu, ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpnjčä ändowatkqä iquata, quuvqä heqiyqeu miqä huizi iquata, hanjä-iqä ique janä imäkpnjčä dinjä, ätukuwi.

³ Quuvqä heqiyqä iqua, iquau e ändowatqanguwänga, iqua, Andiyokänji äväma, Ponisiya-tänjä inggisatä, Sämalija-tänjä inggisatä äwäpu, Israitqä qäyä etanġi huizi iqua, kñuä äkunmäknäpu, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwinjčä awä ätqäuminjuwi. Quuvqä heqiyqä qätä iinjä äwipiyä iqua, aquvänä ikuwi. ⁴ Iqua Jerusälemä timäuqanguwänga, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä iqi aquvä äqänminjuwä iquata, iquauqä ämiqä iquata, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpnjčä ändowatkqä iquata, iquauñqä aquvänä ipu itmakuwi. Inġanji, Poli iquätä, Banäpasi iquätä, nätmätqä eeqänänji, Goti Hanjuwä Iqu, iquaquiyqä hipa iuta imäkminqenqä, awä ätukiyi. ⁵ E tquangiyänga, Parisitanjä quuvqä heqiyqä hñqua, ivatuwämbiyi, tiinjä qe ätukuwi. “Ämaqä Israitqä iqune qäyä etanġi huizi, quuvqä heqiyqanguwä iquauñi, he iquauqä huiwi häuä äktäupu, ‘Mosisi iqueä suqeuñi qänaknä ipiyä’ tquäpnjčä” ätukuwi.

⁶ Itanġa, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpnjčä ändowatkqä iquata, quuvqä heqiyqeu miqä iquata, kukñuä iinjä janä imäkpnjčä aquvä äqänquwi. ⁷ Qu kukñuä kuapänä ae ätpiyi, Pitä iqu pämä ätqäue, tiinjä ätukqe. “Nqä nyämaqäüä, he näqnqeqä. Hinjuiganänji, Goti Hanjuwä Iqu, wäunjuänjčä änewäsäutä, nyi tiinjinqä ätenjikqeqä. Nyi, ämaqä Israitqä iqua qäyä etanġi huizi iquau, kukñuä ängüä we-hunqä-tänji, awä tuätqätanġmdi, qu qätä änyiyäpu, quuvqä heqäpnjčännyä. ⁸ Ämaqeuqä kñuä indqänjčä imñi, Goti Hanjuwä Iqu näqnqeqä. Iqu Dñä Ängüä Ique, ne änätapkqä-pa, ämaqä huizi iquauñi, inä äwikqeqä. Iqu iinjä imäkäqetanji, iquauñä-pqe itmetä aquvänä itäqenqä, äyä ämänätquakqeqä. ⁹ Iqu nesä, iquautänji, suqä huitanjä-huitanjä minetqeqä, asä inä inätquakqeqä. Iquauqä quuvqä heqiyqä iutani, Iqu qu kiyä mamätqänjčä, ne inemäkkqä-pa, hipñqä iwimäkkqeqä. ¹⁰ Inji hanjä-iqä atqä-awäkiquata, nesä änä mämiwäuqänänjä iqu, he tängänji quuvqä heqiyqä iquau wiwätanä-tpu iqäüä. Iinjä ipu, Goti Hanjuwä Iqueni, sunqä yamwiqä ävqäüä? ¹¹ Neqä quuvqä heqiyqä imñi, kukñuä tqu, naqä-qakuiqä. Ne, Mosisi iqueqä suqeu qänaknä iqetanji, hanjä miqumuatñqä yanqunä. Inäqce, Goti Hanjuwä Iqu, nenyqä äwinyätä, nätmätqä ängüänänji, hinġinäwa nätapqetanji, anġumä inätmetä, hanjä inequmuatätñqeqä. Iqu iquau iwimäkkqä-pa, ne-pqä asä inä inemäkkqiyä” ätukqe.

¹² Pitä iqu iinjä tquanga, ämaqä kuapänä, aquvä äqämbu äpmaminjuwä iqua, kukñuä matqä ipu, Banäpasi iquesä, Poli iquesä, qätä dinä äwipu, äpmaminjuwi. Iquau, wäunjuä ämaqä mimäkqänänjä huitanjä-huitanjä di, Goti Hanjuwä Iqu, iquaquvqä hipa du vqanġi, iquau, ämaqä huizi iquauä awä iqisa imäkminjiyinqä, awä ätukiyi. ¹³ Iquau, kukñuä qäpu tquangiyänga, Jemisi iqu, tiinjä ätukqe. “Tatqä-guäkenä, qätä nyipu! ¹⁴ Goti Hanjuwä Iqu, hanjänganji, ämaqä huizi iquautanjä hui, anġu itmetä, Iqueqä ämaqä epñqä imäkätñqä, äwimakqenqä, Saimonä iqu, ae äyä ätqiyä. ¹⁵ Itanġa hinjuä-tqä iquauqä bukä iunji, kukñuä asä inä ätäta äqänänä.

16 *‘Naqä Iqu, “Qokä-apäkä Dewiti iquesani, qu namnä anä hñqu, qua iqi ae äpäknqä enqä-pañä-qaqä” ätqiya. “Iinjä etangi qänakndani, Nyi anqu äpmqänqani, anä iqueqä nätmätqä qui imäknätqe, Nyi änyä-hänjä imäkätmä, anji anji mätmniqeqä” ätqiya. 17-18 “Nyi ii imäkmäniñqe, qakui tiñjiqä. Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquautani, Nyaqä ämaqä hiñqä tääqä ätukqä iqua, qu Naqä Iqunäñqä qäuvqä nyipnuwänqeqä.” Ii Naqä Iqueqä kukñuiqä. Nätmätqä iñqe, Iqu aingani, ämaqä iqua näñqä ipñqä ätkqeqä’ ätätä äqänänä” ätukqe.**

19 Itani Jemisi iqu tiñjä-pqä inä ätukqe. “Tiññqe, nyi knuä tiñjä indqänätqänä. Ne, ämaqä huizi, iquauqä knuä äkunmäknäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä äwätqänjuwä iquauñi, hanjä-iqä mäwqä pa ianä. 20 Iinjä mimäkqä itaqe, ne iquauñqe, pipa iunä tiñjä qäyämawatuñqeqä.

Ämaqä hñqu, nanuä ämetä, goti quañqä iquauñqä hiqäva-imäkqe, nanuä ii Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqiñi kiyä mätkä-qae, he hui ämepu manqä ipnuwänqätä, suqä qokänqä apäkänqä iqe, mimäkqä pa ipnuwänqätä, nanuä ämaqä hiñuä a äkiyamäkäpu äpäkpqe, manqä ipnuwänqätä, itanqa nanuä häñeqä yqänänä-täñi, manqä iqäñqä, ätätänä qiyatuñqeqä.

21 Qakui tiñjiqä. Hiñjuiqändqä dutani, qu Sämbatqä hiunji hapä pmeqä eeqänänä iunji, Mosisi iqueqä bukä, anä aquväqñqeuñi a ätäupiyitani, anä-himqä eeqänänä iunji, qu iqueqä kukñui awä ätqa äpätkänjuwiqä” ätukqe.

Qu tuwanji, huiziquautanä quuvqä heqiyqä iquauñqä äqäkuwiñqä

22 Jemisi iqu iñjä tquañga, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqä iquau miqä iquatä, Jisasi Iqueqä yoenqä iqi aquvä äqänmiñuwa eeqänänä iquatä, kukñuä naqä-hñqunä imäkäpu, iquauqä ämaqä hñquaqui, atäñuä ikuwi. Hñqu Jutasi, iqueqä yoqä huizi, Basäpasi ique. Huiziqu, Silasi iquwi. Iquaqi atäñuä miqänqani, quuvqä heqiyqä iquauqä awä iqisani, ämaqä naqä äpmamiñiyi. Qu iquaqi atäñuä ipiyi, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Andiyokä iunqä, anä wäñqä ändowatkuwi. 23 Iquauvqä hipa iu, pipa hñqu, kukñuä tiñjä-tänä ändowatkuwi.

“Hiunjinqanjä. Ne ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiquatunquä ändowatkqä iqunesä, quuvqä heqiyqä iquau miqä iqunesänji, hiqä hita-hiñguäkoneyi. Ämaqä Israitqä iqune qäyä etangi huizi, quuvqä eqiyäpu, anä-himqä Andiyokä iutä, qua Siliya iutä, qua Silisiya iutä pmeqä iqenänä, ne pipa tä henyqä äwäwqätqunä. 24 Ne qätä tiñjä äwikqeqä. Nesänä hñqua, henyqä äpäpu, kukñuä hanjä-iqä etäpu, hiyaqä knuä indqänqä duñi, qui emäkuwiñqä äwikqeqä. Iinjä imäkkuwä iquauñi, ne iñjä imäkpñqä mätkuä ikqeqä. 25 Qätä iñjä äwikqeqe, ne äwqä naqä-hñqunä änyätänä, tiñjä ätqeqä. ‘Nesänä hñquaqui atäñuä itanä, iquauqä, Banäpasi iqutä, Poli iqutä, qunqä anä upñqä ändowatanä.’ 26 Banäpasi iqutä, Poli iqutä, pizqä puäsqenqe, knuä indqänäsiyä-qe, zä miqä isinyä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä kukñuä awä ätuätqänjiñqe, ne iquaqiñqe, aquvänä iqueqä. 27 Äwqä naqä-hñqunä änyätänä, iñjä ätanitani, ne Jutasi iquesä, Silasi iquesä, henyqä pipa tquesänä ändowatqunä. Itanga iquaqi, kukñuä asätä, iquaqiñqä manitani inä hisiyñqinyqä. 28 Dñä

* 15:17-18 Amosi 9:11-12; Asayä 45:21

Änguä Iqu, nesä pmetanji, ne kukñui naqä-huinyä imäkätanä, he hanjä-
iqä metapqä yatunquä dinqe, suqä hñquaqui-hñquaquinä iquauñqänä
ätätanä äqiyqunä. ²⁹ Suqä iqua tiinji. 'Ämaqä hñqu nanuä ämetä, goti
quangä iquauñqä hiqäva-imäkqe, he hui ämepu manqä ipnuwänqätä,
nanuä häneqä yqänänjä-tänji manqä ipnuwänqätä, nanuä ämaqä hiinjuä
iu äkiquwäqiyäpu äpärpqe, manqä ipnuwänqätä, itanğa suqä qokänqä
apäkänqä iqe, mimäkqä pa iqanqpiyä,' ätätanä äqiyqunä. Inäqe,
he suqä tqauñi äwimasiyquwi, änguiqä. Ne kukñuä ätätanä, pipa
äqiyquqe, qäpiyqä. He änguänä pmapñqä äneñgiyä," ätäpu äqakuwi.

³⁰ Qu iinjä imäkäpu, iquau dawatqanğuwänğa, iqua äväma, anä-himqä
Andiyokänqä äquveqäkuwi. Iqini, iqua quuvqä heqiyqä eeqänänjä iquau,
aquvü ämaqiyäpu, pipa qe äwikuwi. ³¹ Qokä-apäki, pipa a ae ätäupiyi,
kukñuä änguänänji iquau yänänäqñqä iwimäkätñqä iqanqğä iutanji, qu
aquvanä ikuwi.

³² Inğanji Jutasi iqtä, Silasi iqtä, iquaqu hinuä-tqä-quaquänä enyä,
quuvqä heqiyqä iquau, kukñuä kuapanänji ävasinyä, iquauqä äwqä
iunji, yänänäqñqä iwimäkminjiyi. ³³⁻³⁴ Iquaqu hñganqä iinjä imäkäsinyä,
pmetanjiyitanji, quuvqä heqiyqä iqua, "Qe äwqä qeiqi-inqetä winyqä"
ätupiyi, ämaqä, iquaqi ganä ändowatkuwä iquauñqä, anğmä qe
ändowatkuwi. ³⁵ Inğanji Poli iqtä, Banäpasi iqtä, Andiyokä iu yqänä
äpmanyä, ämaqä kuapanänjä huizi hñquatä, Naqä Iqueqä kukñuñqä
näqñqä äväpu, awä ätqomanminjuwi.

Poli iqtä, Banäpasi iqtä, ändmäkñgiyinqä

³⁶ Qänakndanji Poli iqu, Banäpasi ique tiinjä ätukqe. "Ye anğu
äwäta, anä-himqä eeqänänjä iu, hinjuiqänä Naqä Iqueqä kukñui awä
ätuäkäminueä, yeqä tatqä-guäka iquau, nanyi-napqä iuau, hinjuä
äqunäkeyä. 'Qu änguä pmetpiyä, quvqä pmetpiyä' ta, näqñqä
hienqänänyä" ätukqe.

³⁷ Poli iqu iinjä tqanğa, Banäpasi iqu, Jonä Makä ique itmetä, anä
upñqä äwiñqqe. ³⁸ Poli iqu, "Ämaqä iqu, hinjuiqänänji, ye Pambiliyata
äyävämetä, wäunjuinqä yesä anä mäwqä ikqä iquvqä. Iinñqe, iqu
yesä anä mäwqä yänqiyä" ätukqe. ³⁹ Iquaqu nätmätqä täñqä äkasuwä
kuapanä ätniyitani, ändmäkñgiyi. Iinjä iyi, Banäpasi iqu, Makä ique
itmetä, yimba ätkamausinyä, qua eqä-pñä awä iqinjä, Saplusi iunqä
äukiyi. ⁴⁰⁻⁴¹ Inğanji Poli iqu, Silasi ique itmetä, äwiynqä iqanqiyänğanji,
qokä-apäki quuvqä heqiyqä iqua, "Goti Hanjuwä Iqu, qenyqä äwinyätä,
änğuänänji hinğinäwa qesapänqiyä" tqanğuwänğa, iquaqu qua Siliya
iutä, Silisiya iutä ikisinyä, Jisasi Iqueqä yoqenqä iqi aquvqäqñqä iquauñi,
Poli iqu kukñuä ätuätä, yänänäqñqä äwikqe.

Poli iqueqä qanä Äkaiyänqä ikäminqenqä (15:36-18:22)

16

Timoti iqu, Poli iqtä, Silasi iqtä, anä äukuwiñqä

¹ Poli iqu iqi qäpu ätuäkiqetani, iqu äwäqe, anä-himqä Depe iu ganä
ätimäukqe. Huizi, anä-himqä Listiya iu ätimäukqe. Iqini quuvqä
heqiyqä hñqu äpmaminqe. Iqueqä yoqe, Timoti iquwi. Iqueqä känäi,
Israïtqä iquautanä eä, ii Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iyyi. Iqueqä
kaniqu, ämaqä Grikä iquautanä iquwi. ² Iqueqä suqenqä, quuvqä heqiyqä
Listiya pmeqä iquatä, Aikoniyamä pmeqä iquatä, tiinjä ätminjuwi. "Timoti

iqu, ämaqä änguanäñueqä.” ³ Poli iqu, Timoti iquä anä wiyñqä winganji, ique itmetä, iqueuä huiwi häuä qe äktäukqe. Israitqä ingisa äpmaminjuwä itua, “Timoti iqueqä kaniqu, ämaqä Grikätanä iqueqä” näqñqä iinjä etanjuwinqä indqänätä, qu Timoti ique qätä wipnuwänqä, Poli iqu häuä i äktäukqe. ⁴ Iqi ävämäpiyi, anä-himqä eeqänänju qanä ikipu, kukñuä, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqeu miqä iquatä, Jerusalemäta ätäpu tuwanuä äqäkuwinqe, “He kukñuä iunji, qänaknä ipu pmetangpiyä” ätuäpu, awä ätuäkäminjuwi. ⁵ Iinjä etanji anä-himqä eeqänänjä iunji, Jisasi Iqueqä yoqenqä iqi aquvä äqänminjuwä iqua, iquauqä quuvqä heqiyqä yänänäqñqänänjä ätimäutä, hiunji ique-iquenji, ämaqä hatñä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, huizi iquau äwimaminjuwi.

Ämaqä Masendoniyanä hñqu, Poli ique tääqä ätuätumakqenqä

⁶ Poli iquä anä ikäminjuwä iquatäni, Dñä Ängüä Iqu, qua Eesiya-tänjä ingisa kukñuä awä matqä ipñqä pmua iwimäkcqanji, iqua qua Pälenjiya iutä, qua Galesiya iutä ikäminjuwi. ⁷ Iqisanji iqua äwäpu, qua Misiya iu ätimäupiyi, qua Bitiniya iunqä wanä-tpu iqanjuwängga, Jisasi Iqueqä Dñä Ängüä Iqu, pmua iwimäkkqe. ⁸ Iqua Misiya mäpmeqä hämänä ämäwqätäupiyi, anä-himqä Troasi buñqä äquveqäkuwi. ⁹ Iqinjä heatqänqanji, Poli iqu hinuä wätqä enqä-pañi tiinjä äquwqge. Ämaqä, qua Masendoniya-tänjä ingisa pmeqä hñqu ätqäüä, Poli iquenji tiinjä ätukqe. “Iyää, si eqä-pñä iu äqiyäkämäutnä, Masendoniya täunä iquene, yätamäqä nesñqä biyä.” ¹⁰ Poli iqu hinuä iinjä äqunänqä dinqe, ne näqñqeqä, “Goti Hanjuwä Iqu, ne iquau kukñuä ängüä we-hunqä-täni awä tuatunquä tääqä änatqiyä.” Näqñqä iinjä ämeni, ne Masendoniya du timäuatunquä dinqe, hänaqenqä qävqä maqänä ikqe.

Letiya ii, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkqenqä

¹¹ Hänaqä ae ämoqumueni, ne yimba ätkamäutanä, Troasi ävämanji, qua eqä-pñä awä iqinjä Samotresi iunqä jänä äukqe. Zinuitäni ne yimba iunji, anä-himqä Neapolisi iunqä äukqe. ¹² Iqisanji ne anä-himqä Pilipai iunqä qanä ekqe. Anä-himqä iinjä iqueuni, ämaqä, Romä-tanä hñqua äpmapu ämiminjuwi. Itanqa qua Masendoniya-tänjä inginjä, Pilipai anä-himqä naqänänjä hñqunji. Anä-himqä iunji, ne hiunji hui äpmakqe. ¹³ Itanqa Sämbatqä hiunji hapä pmeqänqanji, ne, “Eqä manä näñinjä, ämaqä täqisanä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätqänjuwä iquyqä” kñuä indqänätanä, täknä äqänänqä yäpaqänqisa äwani, eqä manä iqi ätimäukqe. Iqinjä, apäkä hiua aquvä qänätanqä äwimene, ne iuatä anä äpmetanä kukñuä ätuminque. ¹⁴ Apäkä, ne kukñuä tqangqge qätä änekqä hui, iyyqä yoqe, Letiya. Ii, anä-himqä Tayätäla pmeqi eä, yuä hänesqä ämaqä mbqä ipñqä äma ikiqä iiyi. Ii, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mamäutñqä qonä woktäuqä iiyi. Goti Iqu iwimäkcqanji, ii, Poli iqu kukñuä tqanji äwiyätä, näqñqä ängüä ämakqe. ¹⁵ Inqanji iisä, iyyqä anä iu äpmaminjuwä iquatä, asñä ämäpiyi, ii nenji yänänäqñqä tiinjä änatkqe. “Hiyaqä kñui, ‘Apäkä täsi Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqe, naqä-qakuiqä’ kñuä hiyqanqutqe, he nyaqä anä täu äpaqäwäpu pmapñqeqä.” Ii yänänäqñqä natqanqa, ne iyyqä kukñui, qätä qe äwikqe.

Qu Poli iquesä, Silasi iquesä, guä äkiqiyäuekuwinqä

¹⁶ Hiunji hñqueni, ne Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqä iunqä wätqätanqä, wäunjuä-wiyqä hinqinqä apäkä hui hänaqä awä iqi äminqge. Apäkä iinjä, dñä huisänji eä, nätmätqä qänaknda

timäuniqenqä awä ätminqe. Iinjä etanqi, ii wäunjuä i imäkqanqgetani, iyyqä ämaqä naqä iqua mbqä kuapanä ämaminjuwi. ¹⁷ Äminanitanj, Poli iquesä, nesä, qänaki änavändä, tääqä tiinjä ätminqe. “Ämaqä tqua, Goti Haqä Yätutanjä Iqueqä wäunjuä-wiyqä-qua epu, hänaqä, Goti Iqu ämaqe anqumä itmetä hänjä imäkäqumuatqä lunqä etätqänjuwä iquaiqä” ätminqe. ¹⁸ Hiunji kuapanänjä iunji, ii injä imäkätqätanqenqe, Poli iqu enyqä läqe, hiqumuana äwiyätä, dnjä iqueni, “Nyi Jisasi Kraisi Iqueqä yoqeta äktqänä. Apäkä täsinji, si huätä vämayä” tquanqa, maqänänji, dnjä quvqä iqu qe ävämaqce.

¹⁹ Inqanji apäkä iyyqä ämaqä naqä iqua e äqumbiyi, ii wäunjuä imäkqanqi mbqä ämaminjuwi, aanqä hiqanqi näqñqä ämapiyi, qu Poli iquesä, Silasi iquesä, a äkiqätäpu, ququawä aquväqñqenqä eyqiyäma äwäpu, ämaqä naqä, anä-himqä iu miqä iquauqä hipa iu wipñqä ätuma äukuwi. ²⁰ Qu iquaqiñji, ämaqä suqä quvqenqä jänä imäkqä iquauñqä ätuma äwäpu, tiinjä ätukuwi. “Ämaqä tquaqu, Israitqetanjä iquaquvqä. Iquaqu kukñuä ätäsinyä, anä-himqä täunji, hanä-iqu ämaiqinyqä. ²¹ Suqä Romätanjä iquenyqä pmau imäknänqä iunji, ne iunä imäkatunquä awä änatätqäninyqä” ätukuwi.

²² Ämaqä iqi aquvä äqänqiwä iqua-pqe, iquaquinyqä kukñuä quanqä tqanqiwänqä, ämaqä jänä imäkqä iqua, iquaquiyqä qäki äquvätäpu, “Ämaqä tquaqini, hiqokä päkpiyä” ätukuwi. ²³ Qu iquaqini, ptqä ququvqä äpäsäpu, guä äpmuatepiyi, guä pmuateqä anä iu miqä naqä iqueni, iqu iquaquinyqä hiñuä äqunä, yänänäqñqä tqäutätñqä diñqe, kukñuä yänänäqñqä ätukuwi. ²⁴ Iqu kukñuä yänänäqñqä qätä äwiyäqe, iquaqini, anä hiqñqä yäpä yänqisanjä iu äpmuatetä, senqätä, ä zä-yänätä ämetä, iquaqiuä yukiu, guä yänänäqñqä äkiqäyäuekqe.

Guä pmuateqä anju miqä iqu, quuvqä eqäkqenqä

²⁵ Heatqä quaesqänqanji, Poli iqtä, Silasi iqtä, Goti Hanjuwä ätqenyqä tääqä ätäsinyä, Iqueqä yoqä haqeqä ämamäusinyä, apqä äqämaminiyi. Itanqa ämaqä huizi iqua, qätä äwipu äpmaminjuwi.

²⁶ Inqanji eekä naqänänjä hñqu, maqänä timäunqanqa, guä pmuateqä anä iqu, vänyqä naqänänjä itä, qñqanjä qe äütänqäukqe. Ämaqä guä äpmaminjuwä iquauqä yukä hipa iu senqä guä äqäyänqäuminqe, qe ewasqänqäukqe. ²⁷⁻²⁸ Inqanji ämaqä ämiqä iqu ävauqe, anä qñqanjä eeqänänji äütänqäwätanqä äqunäqe, “Ämaqä guä äqiyänänjuwi, zä qe äweqäuwä” knuä vqanqa, iqueqä ipäqäyunitä iqueqä-kiuä päknmätä iqanqa, Poli iqu tääqä yänänäqñqä tiñ ätükqe. “Si tqä-täuä qui mimäkñqä panä. Ne eeqänänji-täqi äpmeñunä.”

²⁹ Poli iqu injä tquanqa, iqu hiqi-tänqä tääqä ätuäqe, anä hiqñqä Poli iqtä, Silasi iqtä, pmetanqiyä iu tnänjä äpeyäqe, yäunjuä-yäunjuä itä, iquaquvqä yukä-tänjä iqi äpäknqce. ³⁰ Inqanji iqu iquaqini, yäpaqä mänqisa ätuma äpäwäqe, yatñqä äwikqe. “Ämaqä naqä iquauñguiyä, Goti Hanjuwä Iqu nyi anqumä indmetä, hänjä inqumuatätñqce, äänä imäkmqäwä?”

³¹ Iqu injä tquanqa, iquaqu tiinjä ätukiyi. “Si Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyä. Si injä imäkqanqctqe, Goti Hanjuwä Iqu si anqumä äkitmetä hänjä äkiqumuätänqiyä. Itanqa tqä anä iu anä äpmeñuwä iqua-pqeua.” ³² Iquaqu injä äsuuyi, iquesä, iqueqä anä iu pmetanquwä iquautänji, Naqä Iqueqä kukñuñqä awä ätukiyi. ³³ Hea asä inqanji, iqu iquaqi itmetä, iquaquiyqä wätanqce asnä äwqiyätä, maqänänji, iqtä,

iqueqä ämaqä eegänänjä iquatä, asnä qe ämakuwi. ³⁴ Iqu iquaquini, iqueqä anä iunqä átuma äwätä, buayä äwikqe. Inğanj iqtä, iqueqä anä iu anä äpmaminjuwä iquatä, “Ne tängganj Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyqunä” ätäpu, yeeqä naqä-qakuänä ikuwi.

Poli iqu, kuknuä jänä imäkkä iquau äkasuwä ätukqenqä

³⁵ Zinuitäni, ämaqä kuknuä jänä imäkkä iqua, qu ämaqä guä äkiqiyepqä iquau miqä ique, “Si ämaqä tquaquini, huätä vquatäwatiyä” tupnqe, ämaqä ämayukä-imanqä hñquau ändowatkuwi. ³⁶ Qu i imäqqannguwängga, ämaqä ämiqä iqu äwäqe, Poli iquenj, “Ämaqä kuknuä jänä imäkkä iqua, ‘Ämaqä iquaquini huätä dowatiyä’ ätäpu, ämaqä hñquau ändowatqä. Iñj guä pmeqä anä täunji äväma, äwäsinyä, äwqä qeiqi inqä pmanyqä” ätukqe.

³⁷ I tquanğa, Poli iqu, ämayukä-imanqä iquaunji tiinjä ätukqe. “Ye, ämaqä Romätanj-qoye qäyä etanque, ämaqä kuknuä jänä imäkkä iqua, qätä qäyunä mäyeyqä ipu, ämaqä iuqä hiñuä iqi äyapäsäpu, guä äyakiqiyäquwiqä. Änäñpäwä? Tängganj, ämaqe hiñuä mäyaqñqä hitanppi, yandowatnñqä äwiñgiyä! Oeyqä. Iquauqä-quwä äpäpu, yäpaqä mängisa äyätma upñqeqä” ätukqe.

³⁸ I tquanğa, iqua äwäpu, ämaqä kuknuä jänä imäkkä iquau, iqueqä kuknuj ätukuw. Qu, “Poli iqtä, Silasi iqtä, Romätanj iquaquiyqä” tquanğä äwipiyyi, zä ikuwi. ³⁹ Zä e ipiyyi, iqua iquaqui äwimepu, “Öänä, neqä suqä quvqenqä, qe äwqä tnänj maqenqä pa inä” ätuäpu, yäpaqä mängisa ätuma äwäpu, anä-himqä äväma wiyñqä diñqä, yatñqä äwikuwi. ⁴⁰ Itanğa iquau guä pmuateqä anjuñj ävämanj, Letiyaqä anä yäpä inğisa äpekiyyi. Iqñj, quuvqä heqiyqä iquau hiñuä äqunäsinyä, iquauqä kñuä indqänqä iunji, yänänäqñqä iwimäkiyñqä kuknuä hui ätukiyi. E äsuiyyi, iquau anä-himqä iunji ävämanj, qe äukiyyi.

17

Poli iqtä, Silasi iqtä, Tesälonaika iu äpmaminjuynqä

¹ Iqi ävämanj, Poli iqtä, Silasi iqtä, anä-himqä Ambipolisi iutä, Apoloniya iutä ämawqätävi, anä-himqä Tesälonaika iu ätimäukiyyi. Iunji, Israitqä iquauqä anä aquvqñqä hñqu, ämätnminqe. ² Inğanj Poli iqu, suqä hea ique-ique imäkminqä-pa, asä iinjä imäkätä, hi-unji hapä pmeqä hñquaqi-hñquenä iquaunji, anä aquvqñqä yäpä yänğisa äpeyätäqänğani, Israitqä iquatä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänqenqä ätminjuwi. ³ Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä quatinqä awä ätuätä, iquauä kñuä indqänqe, yänänäqñqä iwimäkminqe. Kraisi, ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, hanä-igä ämetä, äpakonätä, itanğa qänakndanj, anğumä ävauniqenqä, kñuä äwiminqe. Iqu tiinjä-pqe ätukqe. “Jisasi, nyi Iquenyqä awä etqä Iqu, Kraisi, ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Qäqueqä.” ⁴ I tquanğa, Israitqä hñqua quuvqä eqiyäpu, Poli iqtä, Silasi iqtä, quuvqä anä eqäkuwi. Itanğa Grikä iquauqä kuknuä tqä, Goti Hanjuwä Ique qonj äwöktäutunquwä iquautanjätä, apäkä yoqä naqä qonqä iuautanjätä, kuapanänj quuvqä anä eqäkuwi.

⁵ Inğanj, ämaqä Israitqä hñqua, qu e äyä iqangä äqumbiyyi, äwqä quvqä wiñganğa, iqua, ämaqä suqä quvqä imäkkä, ququawä aquvqñqä iqi pmetanğuwä hñquatä, aquvä ämaqämbiyyi, ämaqä anä-himqä iutanj iquauqä äwqeuñj, qe äwivauqumuatkuwi. E imäkkiyyi, Jesonä iqueqä anä duñqä maqänä äupiyyi, Poli iquesä, Silasi iquesä, yäpaqä mängisa ätuma

äwäpu, qokä-apäkä iquauqä hipa iu vanä-tpu, qävqä iminjuwi. ⁶ Inäqe, qu iquaquini, mämoqumueqä ipiyi, qu Jesonä iquesä, quuvqä heqiyqä huizi iquautänä itmepu, ämaqä naqä anä-himqä iu miqä iquauñqä eyqiyäma äwäpu, manä tiinjä ätukuwi. “Ämaqä qua eeqänänjä iu qanjä ikisinyä, hanä-iqä ämaeqiyä iquaqu äpäsinyä, täqi äpmenjinyqä. ⁷ Iquaquini, Jesonä iqu, iqueqä anjuñqä ätuma äwätä, ämiqämenä. Itanja ämaqä eeqänänjä tqua, ämaqä ämiqä naqä Sisa iqueqä kukñui tuwä äwiyäpu, hñgisana ipu, ‘Ämaqä Ämiqä Hñqu, inänjqä. Iqueqä yoqe, Jisasi Iqueqä’ ätqäuä” ätukuwi.

⁸ I tqanguwängga, qokä-apäkä iquatä, ämaqä anä-himqä iu miqä iquatä, yäunjuä ipiyi, manä hinginäwa ätkuwi. ⁹ Injanji ämaqä ämiqä naqä iqua, Jesonä iqtä, ämaqä huizi iquatäni, kukñuä mitqä mbqä ipñqä imäkpäiyi, mbqä ae iqanguwängga, qe ävquatäwatkuwi.

Poli iqtä, Silasi iqtä, Beliya iu äpmaminjinyñqä

¹⁰ Hea ae eqanga, quuvqä heqiyqä iqua, Poli iquesä, Silasi iquesä, anä-himqä Beliya iunqä ändowatkuwi. Iquaqu Beliya iu ätimäyi, Israitqä iquauqä anä aquväñqä yäpä yängisa qe ekiyi. ¹¹ Israitqä, Beliya iu pmeqä iquauqä suqe, anñuanä eä, Israitqä, Tesälonaika pmeqä iquauqä suqä iunji, tiñji ämäwqätäuminqe. Iqua, Poli iqueqä kukñuä qätä äwipiyyi, kiinjä äwinyätä, hiunji eeqänänjä iunji, “Poli iqueqä kukñui, naqä-qakuätiyä, quangätiyä” tpu, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu qänätangqe a ätäupu, iwäsäuminjuwi. ¹² Ii imäkpäiyitani, Israitqä kuapänänjä hui, quuvqä heqiyqanguwängga, itanja ämaqä Grikä yoqä-tänjä iquautani, qokä-apäkä kuapänänjä-pqe, quuvqä anä eqäkuwi. ¹³ I etangi, Israitqä Tesälonaika pmeqä iqua, Poli iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui Beliya iuta awä ätuminqenqä qätä äwipiyanñgani, qu anä-himqä iunqä äupiyyi, qokä-apäkä iqinjä iquauqä kñuä indqanqe, qu iwimäkäpu, äwqä tnänjä iwimäkkuwi. ¹⁴ Ii imäqñanguwänggani, quuvqä heqiyqä iqua maqänänji, Poli iquenji, eqä-pñä-tänjä inñgi zä qe ändowatkuwi. Inäqe Silasi iqtä, Timoti iqtä, Beliya iu yqänä äpmaminjiyi. ¹⁵ Ämaqä, Poli ique ätuma äuminjuwä iqua, anä-himqä Atenisi iuta uwquatämäuqanguwängga, Poli iqu, Silasi iquenyqätä, Timoti iquenyqätä, tiñjä ätkuqe. “Iquaqu, ininyqä maqänä binyqä.” I tqanga, qu anju qe äukuwi.

Poli iqu, Atenisi iu äpmaminqenqä

¹⁶ Itanja Poli iqu iquaquinyqä hinjuä äqänä äpmeqänggani, iqu Atenisi iu goti quangä iquauqä ktqä huitanjä-huitanjä hikä zä-yänjä ii, kuapänä tqäwäwätangi äqunäqe, iqueqä äwqe quvqä äwingqe. ¹⁷ Äwqä quvqä i wingangga, iqu Israitqä iquauä anä aquväñqä iu, Israitqä iquatä, ämaqä Goti Hanjuwä Ique qonjä äwoktäutqänjuä huiziqatä, kukñuä anä ätminjuwi. Itanja hiunji ique-iquenji, iqu ququawä aquväñqä iunji, ämaqä iqi pmetanguwä iquau äwimeqisätä, kukñuä anä inä ätminjuwi. ¹⁸ Iqu e ätäqisätäqänggani, Jisasi Iquenyqätä, qua iuta anñgi vauqenqätä, ätuminqe. Ämaqä näñqä-tänjä hñqua, qätä i äwipiyyi, iqtä kukñuä tnänjä, mäkä enqä-panä äunjuwi. Hñqua, ämaqä Epikuliya* iutanä iquai. Hñqua ämaqä Stoeki† iutanä iquai. Kukñuä tnänjä ätäpiyanñgani, hñqua, “Kukñuä huitanjä-huitanjä tqä iqu, änäänjä tqiyä?” ätkuwi. Itanja huiziqua, “Iqu goti huitanjä iquauñqä ätqutiyä?” ätukuwi.

* 17:18 Epikulia iquauqä kñui tiñji. Aqvanä itanä pmeqänqe, ii nätmätqä naqänänjä-qae, ne yqänä imäqca uwquatunqe. † 17:18 Stoeki iquauqä kñui tiñji. Aqvanä itanä pmeqe, nätmätqä naqä ma, ne hanä-iqä ämetanä-qe, äwqä hanjuä änyanä pmetatunqe.

19 E ätäpiyitanji, iqueni qoqonä Areopakusi[†] yätunqä, anä-himqä miqä iquauqä hiñuä iqi tññqä ätuma ekuwi. Ätuma epiyi, iqueni tiinjä ätukuwi. "Saqa kukñuä häñi, qokä-apäkiu ätunji, ne näññqä metunquänä awä natiyä. ²⁰ Nätmatqä si ätnji, ii änyä-hänñänñiqä. Kukñuä tä, äänä tätätiyä? Kiqä quatinqe, ne näññqä hiatunquä äneññiyä" ätukuwi. ²¹ Atenisi pmeqä iquatä, ämaqä huizi äwimepu anä äpmamiñuwä iquatä, wäunjuä hui mimäqkä ipu, kukñuä häññiqä aquvänä ipu, iwäsäupñqä kukñuä ätnjmanminjuwi.

²² I tquanguwängga, Poli iqu, Areopakusi iu pmetanguwä iquauqä awä iqisanä pämä ätqäuqe, tiinjä ätukqe. "Atenisi pmeqä iquenyä, he nätmätqä eeqänñä imäkätqäñuwi, goti iquauñqä kñuä indqänäpu, imäkätqätangä hiñuä ae eeqänñänä. ²³ Nyi anä-himqä täu ik-itmñganji, goti iquauqä ktqä näñi-mäñi ätqätäpu, iinjä iquauñqä hiqäva imäkätqäñuwi, hiñuä äqunññeqä. Itanga hiqäva imäkätqäñuwä hñqueñji, tuwanuä tii äqänññeqä. 'Tä, goti ne maññqä iquenyqä hiqäva imäkññeqä' äqänññeqä äqunññeqä. Inji goti he maññqä epiyä-qe, qonä äwoktäutqäñuwä iquenyqe, nyi awä hitmqänä. ²⁴ Goti qua tä imäkätä, nätmätqä eeqänä qua täu äwiñqä Imäkkqä Iqu, Iqunä qäukuitä quäetä Miqä-qu eä, i etangji hiqäva-imäqkä anä, ämaqä ämätqä iunji, mäpmeqä itaññiyä. ²⁵ Hänä-pmeqätä, yunjuätä, nätmätqä eeqänñitä, ämaqä iu vqe, Goti Hanjuwä Iqueqä. Iinjñqe, ne ämaqä iquene, nätmätqä hñqu imäkätanä vatunqe, Iqu äwa äkinqä itqätangikä? Aanqeqä! ²⁶ Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä hñquenyä imäkätä äpmuatekqetani, ämaqä eeqänñä iqiñameta, qua eeqänñä iu im-imä äpmuatekqeqä. Qokä-apäkä eeqänñä iuqä äpmapiyänganqätä, quwqä anä hiññqenqätäñi, Goti Hanjuwä Iqunä iwäsäutä äpmuatekqeqä. ²⁷ Qokä-apäki, Iquenyqä qävqä iqa äpäpiyänganji, qu Ique ämoqumuapnuwängqä imäkkqeqä. Iqu kinä nämä mäpmeqä eänä, nesä hñqunä-hñqunä äpmenä. ²⁸ Ne Ique änyanä, häñä-pmeqetä, qanä uwqetäñi, Iquesanä meniqueqä. Ämaqä hesanä apqä tqä imäqkä hñqua, tiinjä ätkuwa-paniqä. 'Ne iqueqä ymeqä iquenyqä.' ²⁹ Inji ne Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä äpmenitanji, Iquenyqe, 'Iqu, golqä, silpa, hikä enqä-panä-queqe' kñuä mindqänqä yatunqe. Ne ämaqä iquene, neqä kñuä indqänqeta imäkätunquä-panä iinj, hmanjqä! ³⁰ Hinjuqänñi, ämaqä iqua, Iquenyqä maññqä etanguwängga, Iqu quwqä suqä quvqenqe, kukñuä matqä imññqe. Inñqe tänganji, ämaqä qua eeqänñä iunji, suqä quvqenqä womba ipu ävquatämäupñqä diñqe, Iqu kukñuä yänñäññqä ätätqänä. ³¹ Ii quati tiinjqä. Iqueqä suqä jänñänñä iuta, qokä-apäkiuqä suqä iwäsäuniñqe, Iqu hiunji hñque atäunjuä ae ikqeqä. Ii iwäsäuniqä diñqe, Ämaqä Hñque ae ätekqeqä. 'Ämaqä Tqu, Qäqueqä' ämänätquettñqä diñqe, Ämaqä Iqu äpäkonqanji qua äptekuwiutani, Goti Hanjuwä Iqu angumä ae ävauqumuatkqeqä" ätukqe.

³² Ämaqä qua äpteqqä iuta anqu vauñqä tññqä äwipiñi, ämaqä hñqua, Poli iqueni, kukñuä quwqä tquauñgua, hñqua, "Si qänakñi, kukñuä anji ttñqe, ne äneññiyä" ätukuwi. ³³ E tquanguwängga, Poli iqu qe äväma äukqe. ³⁴ Inganji, ämaqä hñqua, iquenyqä äwäpu, quuvqä eqäkuwi. Iquautanä hñqu, iqueqä yoqe, Diyonisisi ique. Iqu ämaqä ämiqä, qoqonä Areopakusi iu aquvä äqänminjuwä iutanä iquvi. Itanga

† 17:19 Areopakusi i tiinj. Anä-himqä Atenisi ämiqä iqua, qoqonä Areopakusi iu aquvä äqänminjuwi.

apäkä hui, iyyqä yoqe Dämarisi, ii-pqe quuvqä inä eqäkqe. Ga qokä-apäkä huizi-pqe, quuvqä eqäkuwi.

18

Poli iqu, Korinä iu äpmaminqenqä

¹ Qänakndanji, Poli iqu, Atenisi iu ävämanji, anä-himqä Korinä iunqä äukqe. ² Iqinji iqu, Israitqä hñque äwimakqe. Iqueqä yoqe, Akuila ique. Iquenji, kånai qua Pondusi iu ämikqe. Anä-himqä Romä iu ämiqä naqä Klotiusi iqu, “Israitqä iqua, anä-himqä täunji huätä vämapiyä” tñanga, Akuila iqu, iqueqä apäkä Presilaisä, iyaqu qua Itali iu ävämanji, anä-himqä Korinä iunji, änyä qe ätimäusinyä äpmakiyi. Itanga Poli iqu, Akuila ique äwimeqe, iyaquiuä anä iunqä äukqe. ³ Iqutä, iyaqutä, namnä anä imäkqänqä näqñqä epiyä-qae, iqu, iyaqutä wäunjuä anä ipu äpmaminjuwi. ⁴ Itanga hiunji hapä pmeqä eeqänänjä iunji, iqu Israitqä iquauqä anä aquväqñqä iunji, iquatä kukñuä anä ätminjuwi. Israitqä iquatä, Grikä iquatä, Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpñqä iñqe, iquauqä kñuä indqänqe ävaucmuatätñqä ätuminqe.

⁵ Inäqe, Silasi iqu, Timoti iqu, Masendoniya iu äväma Poli ique wimeqangiyänqä, Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, hiunji ique-ique awä ätuminqe. Iqu Israitqä iquauñi, “Jisasi Iqu, Kraisi ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqueqä” ätuätä ämotquaminqe. ⁶ I etangi Israitqä iqua, iqueuä kukñuinqä mäwiñqä iqangi, ique quvqä tquanguwänqä, iqu hinoqukuä, ämuasmänqä iu täka mäkatangqe, ptä quväteqämä imäutä, tiñjä ätukqe. “He qui imäkmbqe, ii hiqä-hiuänqä. Nyi ququvqe, maequnjqä. Tänganji nyi kukñuä awi, Israitqä iquenä qäyä etanguti, hñquau-mända, tumqä umqänä.” ⁷ I ätuäqetani, iqu anä aquväqñqä iu ävämanji, ämaqä hñqueqä anä iunqä äukqe. Iqueqä yoqe Tilus-Jastusi ique. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mamäutñqä qonjä woktäuqä ique. Iqueqä anji, Israitqä iquauqä anä aquväqñqä-tänjä qäqiqi ämätminqe. ⁸ Anä aquväqñqä iu miqä iqueqä yoqe, Krispusi ique. Inganji iqu, iqueqä anju äpmaminjuwä iquatä, quuvqä eqäkuwi. Itanga Korinä pmeqä kuapänänjä iqua-pqe, Poli iqueqä kukñui qätä äwipiyyi, qu quuvqä eqiyäpu, asñä qe äqänqewi.

⁹⁻¹⁰ Itanga heatqä hñquenji, Naqä Iqu, Poli ique wätqä enqä-panjä äwimeqe, tiñjä ätukqe. “Anä-himqä täunji, qokä-apäkä kuapänä äpmenjuwä tä Nqeqa. Inji Nyi sitä anä äpmamä, ämaqä hñqu quvqä ikitquetñqe, hiñuinä moqunqä imqänä. Inji, si zä miqä, manjä matqä mäpmeqä, kukñuä awä tquanginyä” ätukqe. ¹¹ Itanga Poli iqu Korinä iunji, quväukuä hñqunä itanga qanji 6 inä äpme, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuinqä ämotquaminqe.

¹² Injä etangi, Galiyo iqu qua Äkaiya iu mitqätanganji, Israitqä iqua, kñuä naqä-hñqunä indqänäpu, Poli ique äpäsanä-tpu ipu, kukñuänqä ätuma äwäpu, Galiyo iquenji tiñjä ätukuwi. ¹³ “Ämaqä tqu, qokä-apäkä iunji, qu neyaqä suqä iunji hñgisana ipu, Goti Hanjuwä Ique qonjä äwoktäupu, Iqueqä yoqe, haqeqänji suqä huitanä-huitanä iuta ämamäupñqä ämotquetqänä.”

¹⁴ Poli iqu kukñuä kima tumuätä iqanga, Galiyo iqu Israitqä iquauñi tiñjä ätukqe. “He ämaqä Israitqä iquenä, ämaqä tqu suqe ävausätä quvqä iqu-säpi, nyi heyaqä kukñui qätä heyqäminjqä. ¹⁵ Itangi he kukñuqätä, yoqenqätä, hiyaqä suqenqätäni, yatñqä änyiyquwi, ii hieqä. Hiqä-hiuä jänä imäkpiyyä. Nyi nätmätqä injä isuanqe, qätä maeyqä imqänä” ätukqe.

¹⁶ I ätuäqetani, kukñuä mitqä anä iutani huätä ändowatkqe. ¹⁷ Inganji

ämaqa eeqänäni, qu Sostenisi, Israitqa iguauqa anä aguvaqñqä iu miqä ique, a äkiqätäpu, kukñuä mitqä anä-tänjä iqi ptqä äpäkkuwi. Iqua i imäkätqätanquwängga, Galiyo iqu hinjuinä äquñqge.

Poli iqu, Andiyokänqä angi äukqenqä

¹⁸ Iqini Poli iqu hea hatña hui inä äpmeqe, quuvqä heqiyqä iquau, “evämeqänä” ätuätä, iqu, Presila Akuila-yaqutä, anä-himqä Senqriyanqä anä qe äukuwi. Iqini iqu Goti Hanjuwä Iqueni, “Iinjä-iinjä imäkmqänä” ätuätä, kukñuä guä ämäsaükqä-pa, qäpu imäkkqenqä motquetñqä, iqueqä dä qe äktänqge. Inqani iqua, qua naqä Siliya iunqä unñqä, yimba qe ätkamäukuwi. ¹⁹⁻²¹ Anä-himqä Epäsäsi iu ätimäupiyi, iqu Israitqä iguauqä anä aguvaqñqä iu äpaquvāqe, iquatä kukñuä anä ätuakuwi. Qu, “Si nesä täu anä pmetunqeqä” tquanqa, iqu “Nyi anä maeqä injänä” ätukqä-qe, qu wivämetñqänqani, “Goti Hanjuwä Iqu winqangutqe, anqumä emamniqeqä” ätukqe. Inqani, iyaquni, iqi äwqatämäumä, Epäsäsi äväma, yimba ätkamäutä qe äukqe.

²² Poli iqu yimba äwätä, Sisariya iu iuqämeqe, Jerusälämänqä äyāqe, ämaqa Jisasi Iqueqä yoqenqä aguva äqänminjuwä iquauñi, yeeqä äwätä, “Hiunjiyqä” ätukqe. Qänakndani iqu iquau ävämanji, anä-himqä Andiyokä iunqä anqu äquveqäkqe.

Poli iqueqä qanä Äkayänqä angi ikäminqenqä (18:23-21:16)

²³ Iqu iqini, hea hui äpmeqe, qua naqä Galesiya iunqätä, Pälenqiya iunqätä äwätä, ämaqa Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätanquwä iguauqä quuvqe, yänänäqñqä imäkmñqä yätamakqä äväkäminqge.

Apolosi iqu, Epäsäsi iutä, Äkaiya iutä, kukñuä awä ätuminqenqä

²⁴ Poli iqu i ikitqätanqa, ämaqa Israitqä, anä-himqä Aleksandiyatanä hñqu, Epäsäsi iu ätimäukqe. Iqueqä yoqe Apolosi ique. Iqu kukñuä äñguänä tqä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukiñqä näqñqä äñguänänätänqe. ²⁵ Hänaqä, Naqä Iqu ämänätquakqenqe, iqu näqñqä ae ämakqe. Iqu äwqä yänänäqñqä ävä, qokä-apäkiu ätuätä, nämatqä Jisasi Iqu imäkmñqeuñi, qäyunä motqeqä ique. Itanqi asñä-qñqge, iqu Jonä iqu äqäminqenqänä näqñqä eminqe. ²⁶ Itanqa iqu äwätä, Israitqä iguauqä anä aguvaqñqä iuta, zä miqä kukñuä awä ätukqe. Inqani Presila Äkuila-yaqu, iqueqä kukñuä qätä äwiyi, ätuma äwäsinyä, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu ämänätquakqenqä, näqñqä äñguänänä äwimiñiyi.

²⁷ Qänakndani, Apolosi iqu, qua naqä Äkaiya iunqä wätñqä itqätanqani, quuvqä heqiyqä Epäsäsi pmeqä iqua, iqu ii imäkätñqenqä yänänäqñqä iwimakkuwi. Itanqa, quuvqä heqiyqä Äkaiya pmeqä iqua, ique itmanqenqe, qu pipa hui äqiyäpu, iquau äväwqatkuwi. Inqani iqu Äkaiya iu ätimäuqe, ämaqa, Goti Iqueqä qeqä imanätä hinqi vqeta quuvqä eqäkuwä iquauñi, yätamakqä kuapanä tiinjä äwimiñqe. ²⁸ Israitqä, kukñuä quvqä ätminjuwä iquauñi, iqu ämaquuqä hinjuä iqini kimanji yänänäqñqä ätuätä, mändi äkittqäumiñqe. Iqu kukñuä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iutanji awä ätuätä, ätnänä iqi tii ätuminqe. “Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu ne ämineyätñqä ätekqä Iqu, Jisasi Iqu Qäquvqä.”

19

Poli iqu, Epäsäsi iu kukñuä awä ätukqenqä

¹ Apolosi iqu Korinä iu yqänä pmetanqani, Poli iqu, hänaqä qoqonä iu änyätanqgeu äpäwitä, Epäsäsi iu ätimäukqe. Iqini iqu quuvqä heqiyqä

hñquau äwimakqe. ² Iqu iquauñi, yatñqä tiñä äwikqe. “He quuvqä eqiyäpiyänggani, Dñä Ängüä Iqu he emakqätanä, memeqä ikqätanä?”

Qu kimanji, “Oeyqä. Kukñuä, ‘Dñä Ängüä hui äpmenä-qe’ tqanguiwi, ne qätä mäwiyyä ikqeqä” ätukuwi.

³ Inji iqu tiñä-pqä inä ätukqe. “He asñi, äkitanji äqängguwäwä?”

Qu iqueni, “Ne asñi, Jonä iqu äqäminqetani, äqänggqeqä” ätukuwi.

⁴ Inganji Poli iqu tiñä ätukqe. “Jonä iqu, ämaqä knuä äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäutqätanguwä iquau, asñä äqiyätäqänggani, tiñä ätuminqeqä. ‘He Ämaqä, nyi qänaki änyivändätqä Iquenyqä quuvqä heqäpñqeqä.’ Jonä iqu, Jisasi Iquenyqä ätkqeqä” ätukqe.

⁵ Qu kukñuä ii äwipiyyi, Naqä Jisasi Iqueqä yoqeta asñä qe äqängguwi.

⁶ Itangga Poli iqu hipa haqeqi wiyqanga, Dñä Ängüä Iqu iquauñqä äpkqe. Inganji qu anä-kukñui huitañä-huitañä ätäpu, Goti Iqueqä kukñui hiñuä tññqä ipäqäkuwi. ⁷ Ämaqä iñä iqua, 12 iquayi.

⁸ Qañuä hñquaqui-hñqueni iñi, Poli iqu, zä miqä itä, Israitqä iquauqä anä aquväñqä yäpä ingisa kukñuä awä ätuäqisminqe. Iqu iquatä, kukñuä anä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqunä ämitñqeuñqä knuä indqängqe, jänä mapñqä ätuminqe. ⁹ Inäqce, hñqua, iquauqä äwqe makunmäknqä, quuvqä maeqiyqä ipu, qokä-apäkiuqä hiñuä iqisani, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu ämänätquakqenqä mäñdi äkittqiyäpu, quuvqä ätukuwi. Inñinqe Poli iqu iquau ävämetä, quuvqä heqiyqä iquau itmetä, hiññi ique-iqueni ämotqeqä hñqeqä anä yäpä ingisa, iquatä kukñuä anä ätäqisminqe. Ämotqeqä iqueqä yoqe, Tiranusi ique. ¹⁰ Itanggani iqu quväukuä hñquau e imäkätqätangga, qokä-apäkä eeqänänä, Israitqä iquatä, ämaqä yäpaqänggisaniä Grikä iquatä, qua Eesiya iu pmeqe, qu Naqä Iqueqä kukñui qätä äwikuwi.

Skepa iqueqä, hikñä 7 inñiquauñqä

¹¹ Inganji Goti Hanjuwä Iqu, Poli ique iwimäkätä, iqueqä hipa iñi wäñuä ämaqä mimäqgänänä di yänänäqñqä imäkminqe. ¹² Inñinqe, ämaqe, qu tapätapä wänqä ämepu, Poli ique itmaqäpiyyi, äma äwäpu, ämaqä täñä-yaqä-tänä iquau äwimiñuwi. Itangga ämaqä iqua äñguä eqanguwännga, dñä quvqä-tänä iqua-pqe äñguä inä emiñuwi.

¹³ Ämaqä Israitqä, dñä quvqä huätä dowatpñqä ikämiñuwä hñqua, dñä quvqä-tänä hñquau äwimapiyyi, Jisasi Naqä Iqueqä yoqä ätäpu, dñä quvqä huätä dowatanä-tpu tii ätmiñuwi. “Jisasi, Poli iqu Iquenyqä awä ätuätñqä Iqueqä yoqä dñi, ne kukñuä yänänäqñqä, ‘He vämapiyä’ etqunä.”

¹⁴ Inganji Israitqä iquauqä hiqäva-imäkqä naqä hñqu, ymeqä 7-tänä-qe. Iqueqä yoqe, Skepa ique. Ymeqä iñä iqua-pqe, Jisasi Iqueä yoqeta dñä quvqä huätä dowatanä-tpu ätmiñuwi. ¹⁵ Inji hiññi hñqueni, qu e tqanguwänggani, dñä quvqä iqu kimanji, tiñä ätukqe. “Jisasi Iquenyqätä, Poli iquenyqätä, nyi näqñqeqä. I etangi he tqukuengä?” ¹⁶ Inganji ämaqä dñä quvqä-tänä iqu ätkamäuqe, iquauqä huiwiñi ququvqä imäkätä, gquä äqiyäpisätä, äpäsqanga, qu anä iñi ävämanji, ipä-tpqä zä qe äukuwi.

¹⁷ Ämaqä Israitqä iquatä, huizi iquatä, Epäsäsi iu pmeqä eeqänänä iqua, ämaqä iqu e imäkqangqenqä qätä äwipiyyi, zä inqä naqänänä wimeqanga, qu Naqä Jisasi Iqueuä yoqe haqeqä ämamäukuwi. ¹⁸ Qokä-apäkä quuvqä ae eeqäkuwä kuapänänä iqua, qu äpäpu suqä quvqä hiññiqänä imäkmiñuwiñqä, ätnänä iqisa awä ätukuwi. ¹⁹ Ämaqä iquautañä paaqä huitañä-huitañä imäkqä hñqua-pqe, quuvqä nätmätqä

paaqä imäkminjuwä itä, bukä paaqenqä näqñqä-vqä-pqetä, äma äppiwi, ämaqeugä hinuä iqisanji, tä ikakuwi. Bukä iinqä mbqe, eeqänäni 50,000 mbqä-hikä ii täuqe. ²⁰ Nätmatqä yänänäqñqä eeqänänä iinjä ätimäuminqetanji, Naqä Iqu, Iqueqä kukñuä ii wäunjä yänänäqñqä yätñqä imäkätä, anä-himqä im-imä wätñqä imäkminqe.

Poli iqu, Epäsäsi vämetñqä näwe imäkñqenqä

²¹ Wäunjä Epäsäsi iunji, yänänäqñqä ae ätimäuqanqanji, Poli iqu knuä tii indqänminqe. “Qua Masendoniya iutä, qua Äkaiya iutä, qanä ikitmä, qänakndanji Jerusälemänqä umniqeçä.” Iqu tiinjä inä indqänminqe. “Nyi iunji qäpu ikämi, Romä iu-pqe yqänä qunmiqe.” ²² Inqanji iqu ämaqä, ique yätamakqä äwimiñiyä hñquaqwi, Masendoniyänqä hinjuidä ändowatkqe. Ii, Timoti iqtä, Erastusi iqtänji. Poli iqu qua Eesiya iunji, hea hui inä äpmakqe.

Epäsäsi pmeqä hñqua, kukñuä mäkä naqä äunquwiñqä

²³ Hea inqanji, ämaqä hñqua, Naqä Iqueqä hänaqeunqä mäwinqä itä, kukñuä mäkä aanä naqänänä tii ipäqakuwi. ²⁴ Ämaqä hñqu äpmaminqe, iqueqä yoqe Demitriyasi ique. Iqu hikä silpa ämetä, nätmatqä imäkqä ique. Iqu silpatänji, goti quangä Atemisi iyyqä anä enqä-panji, ktqä wänqä iinjä imäkminqe. Wäunjä iutanji, ämaqä, iqtä asänä iminjuwä iqua, mbqä kuapänä ämaminjuwi. ²⁵ Inqanji iqu, ämaqä iquautä, wäunjä asä imäkäpiyä-qe, huitanä-huitanä imäkqä huizi iquau-pqe, aquvä ämaqiyätä, tiinjä ätukqe. “Ämaqä, wäunjä nyi itñqetanji iqa iquenä, he näqñqeçä. Ne wäunjä iinjä di itanä, mbqä kuapänä äyä ämetunqeçä. ²⁶ I etanji Poli iquenyqe, he qätä äwiyäpu, hinuä ae äyä äqunäñuwiçä. Iqu anä-himqä Epäsäsi iutä, qua naqä Eesiya iutä, äpme, tiinjä ätätñqeçä. ‘Ne goti hipaitä imäkätunque, naqä-qakuä hmanjqä.’ Iqu e ätuätäqanqanji, ämaqä kuapänänji, knuä asänänä iinjä indqämbñqä iwimäkätñqeçä. ²⁷ Poli iqueqä kukñuä ii, neyaqä mbqä wäunjuitä, neyaqä yoqetä, qui imäkätñqä äyä iqiya. Itanqä nätmatqä-pqä hui inänjqä. Goti naqä Atemisi iyyqä aninqe, qokä-apäki, ‘Ii nätmatqä hinñqenqeçä’ knuä indqämbñqäuä. Qokä-apäkä, qua naqä Eesiya täu pmeqä iquatä, qua huiziu pmeqä iquauñä-pqe, apäkä täsiyyqä yoqe, haqeçä mamäupñqä qonä äwoktäutqänjuwä-qe, Poli iqu kukñuä ii ätätñqe, qui wimäkätñqä äyä iqiya” ätukqe.

²⁸ I tqanji äwipiwi, qu äwqä tnänä imäkäpu, manä yänänäqñqä, “Epäsäsi pmeqä iqueneçä Atemisi, ii kinganänä iyyqä” ätkuwi. ²⁹ Itanji anä-himqä iu pmeqä eeqänänä iqua, manä yänänäqñqä ätqawäpu, Gayusi iquesä, Aritakusi iquesä, eyqiyäma, quwqä aquväqñqä iunqä äukuwi. Iquaqwi, qua naqä Masendoniya iutanä-quaqu, Poli iqtä qanä anä ikäminjuwä iquaqwi. ³⁰ Iinjä iqanquwänqä, Poli iqu iquau kukñuä tumuätä iqanqä, quuvqä heqiyqä iqua, iqueni a äkiqätminjuwi. ³¹ Inji tiinjä-pqe inänji. Ämaqä, qua Eesiya iu miqä naqä hñqua, Poli iqueqä käyämaqä epu, iqu quvaqä aquväqñqeunji mäwqä yätñqä iinqä, kukñuä ändowatkuwi.

³² Itanqä ämaqä, aquväqñqä iu äpmaminjuwä iqua, quwqä knuä indqänqe qui imäkñätä, kukñuä huitanä-huitanä ätminjuwi. Kuapänänji, quwqä aquvä äqänquwä iqueqä quatinqe, maqñqä eminjuwi. ³³ Israitqä iqua, iquautanä Aleksandä Iqu, kukñuä tuätñqänä, ämaqä iquauqä hinuä iqi äyqutäwatkuwi. Ämaqä hñqua hinuä iinjä äqumbiyi, “Nätmatqä tä, iquesanjqä” knuä indqänquwi. Inqanji iqu iquauqä kukñui kima tuätñqä winqanji, qu kukñuä matqä ipñqä diñqe, hipa itänä ämenjinä qe ämikqe.

³⁴ Iinjä etanngqä-qe, qu iquenyqe, ämaqä Israitqä iutanä-que äqumbiyi, eeqänäni manä yänänäqngqä ätäpu “Epäsäsi pmeqä iquneqä Atemisi, ii kinganänjä iyyqä” ätkuwi. Qu iinj, äpakänä ätmiñuwi.

³⁵ Itanji ämaqä, anä-himqä miqä iquauqä wäunjuä-wiyqä hñqu, qu kuknuä matqä ipnqä imäkäqe, ti ätukqe. “Epäsäsi pmeqä iqunenä, ämaqä eeqänäni tiñingqä näqñqeä. Epäsäsi pmeqä iqune, goti naqä Atemisi iyyqä anitä, hikä pmua qäukuä haqä yätuta äpäknngqä itäñi, miqä-quneyi. ³⁶ Ämaqä hñqu, ‘Kuknuä täunji, quanngiqä’ matqä yänqiyä. Iñingqe, he kuknuä matqä ipu, qämä-qämä maqänä miqä pambiyä! ³⁷ He ämaqä iquaqi ätuma äpquwä etanngqä-qe, iquaqu neyaqä anä hiqäva-imäkqä iutanji, nätmataqä hui quwä mämeqä iqiyyä. Itanga neyaqä goti apäkä iinyqe, mäñdi makittqiyqä iqiyyä. ³⁸ Inji Demitriyasi iqtä, ämaqä wäunjuä anä iqä iquatä, qu ämaqä hñqutä kuknuä-täunjuä etanngutqe, hea kuknuä ätäpu qätä wiyqänqanqeä. Itanga qua miqä naqä iqua, äyä äpmeñä. Iqua jänäñi, kuknuä mitqängä imäkqäpñqä. ³⁹ Inäqe, he kuknuä hui yqänä etanngutqe, hea hiqä aquväqñqä qäyunänqñga tqäpñqä. ⁴⁰ Quati tiñji. Ämaqä ämineyqä iqua, nätmataqä tänga imäkququenqä qätä äwipqe, qu ne, suqä quvqä naqänänjä imäkqä-qune änaqämbiyi, kuknuä ämänetäpu, hanä-iqä nätapñqäuä. Ne aquvä hiñgi äqänätanä, manä äyä ätqunä. Inji qu kuknuä ämänetqannguwänqñji, ne kuknuä kimanji, änä mätkuä yanqunä” ätukqe. ⁴¹ Kuknuä iñji ätuäqe, qokä-apäkä iquauñi, huätä qe ändowatkqe.

20

Poli iqu, Masendoniya iutä, Grikä iutä, ikäminqenqä

¹ Qu manä hiñgi ätkuwi, hma äyä iqanqñji, Poli iqu, quuvqä heqiyqä iquau tääqä ätuätumeqe, qu yänänäqñqä tqäutpñqänä, kuknuä hui qe ätukqe. Inqanji iqu, “Äwqänä” ätuäqe, qua Masendoniyangqä wätñqä ävämakqe. ² Iqu iqinji qanä äwätä, quuvqä heqiyqä iqua yänänäqñqä tqäutpñqä ätqäuminqe. Iqu iqisanji äwäqe, qua Grikä iu qe ätimäukqe. ³ Iqinji iqu qanüä hñquaqu-hñque äpmakqe. Qänakndanji, iqu yimba äwätä qua naqä Siliya iu timäutñqä kñuä indqänä pmetanqä, Israitqä iqua ique pizqä päkñqä, kuknuä naqä-hñqunä imäkqannguwinqe, qätä äwikqe. Iñingqe iqu hänaqä hui-mända wätñqä indqänätä, Masendoniyangqä angumä qe äukqe. ⁴ Ämaqä hñqua, Poli iqtä anä äukuwi. Anä-himqä Belyia iutanä Pilusi iqueqä ymeqä Sopate ique, itanga anä-himqä Tesälonaika iutanä Aritakusi iqtä, Sekundusi iqtä, itanga anä-himqä Depe iutanä Gayusi ique, Timoti ique, itanga qua naqä Eesiya iutanä Tikikusi iqtä, Tropimusi iqtä, iquayi. ⁵ Masendoniyatanji, ämaqä tqua, qu hiñuiqä äwäpu, anä-himqä Troasi iu nenyqä hiñjuä äqämbu äpmaminjuwi. ⁶ Ne Pilipai iunji, hiunji naqänänjä bretqä yenüä qo matäuqä ique hiñjuä ae äqunaqe, yimba ätkamäutanä, huiñji hipa hñginji eeqänä päwqanqä, ämaqä iquauñi Troasi iu äwimakqe. Iqinji ne wikä hñqu äpmakqe.

Poli iqu, Yuläkesi ique angumä ävauqumatkqenqä

⁷ Inqanji hiunji kinganänjä iqueni, ne ämaqä quuvqä heqiyqä iqi pmeqä iquatä buayä anä natunquä aquvä qänätageunji, Poli iqu awinqa wäninqä etanji, iqu qokä-apäkä iquau kuknuä awä ätukqe. Iqu kuknuä kuapänä ätqa wätqätanji, heatqä quaesqä qe imängqe. ⁸ Anä hiñqñqä ne aquvä qänatunquä iqueni, yakä iu äpäkeyani, ätenjä hñquaqu ämäwqätäuani, hñququque pmeqanqä, hiqi-tä kuapä äyänäminqe. ⁹ Inqanji hikñä hñqu,

iqueqä yoqe Yuläkesi iquvi. Iqu anä huätänjŋqä iu äpme, hiqaqänqä hïpikutawä iqämanminqe. Poli iqu kuknuä yqänä tätqätanğa, iqu hiqaqä hämänä äwiqe, qua mäni äpäknğqe. Inğanı qu äpäwäpıyı, a ämaqätkuwi, iqu ae äpäkonğanı äqunğuwı. ¹⁰ Poli iqu-pqe äpäwiqe, hiknä iqueuä haqeıi äpäknğqe, ique a äkiqätäqe, iquau ätukqe. “He yäunüä ipu, äwäwa miqä pambiyä. Iqueqä hänjä-pmeqe, änanjqa.” ¹¹ Inğanı Poli iqu iquatä anğı äpepiyi, iqu buayä äkutäqe, iquatä anä anğuwı. Buayä qäpu ämbiyı, iqu kuknuä kuapänä inä ätukqe. Zä äyä weqanğa, iqu äwämaqä. ¹² Hiknä ique, hänjä yqänä etanğı, qu ätuma äwäpıyänğa, äwqä hanjü äwiŋğqe.

Poli iqu, Troasi iuta Miletusinqä äukqenqä

¹³ Iqısanı ne Poli iqu änatkqä-pa, ique äväma, yimba iu äwätanä, anä-himqä Asosi iu ganä qe ätimäukqe. İi tiŋi. Iqu Asosinyqä hänaqä iu qanä äwätä, yimba iqısa tkamäutnğqä äwiŋğqe. ¹⁴ Iqu äpätä aquvä mänaqıyqanğa, ne ique itmeni yimba ätkamäutanä, anä-himqä Mitilini iunğqä äukqe. ¹⁵ Awıŋğanı, iqıni ävämanı, qua Kiyosi iu qe ämäwqätäuanı, awıŋga-mändanı, ne äwaqe, anä-himqä Samosi iu iuäqämaqäqe. İtanı hiunji huizi iqueni, ne anğumä äwätanä, anä-himqä Miletusi iu iuäqämaqäqe. ¹⁶ Poli iqu maqänä äwätä, hiunji hapä pmeqä naqänänä qu ‘Pendikosıŋanğqä’ ätmınuwä iqueni, Jerusälemä iu hiŋuä qunätnğqä äwiŋğqe. İiŋiŋqe, “Hea kuapänanı, qua naqä Eesiya iu mäpmeqä yanıŋquä dıŋqe, Epäsäsi iunı ämäwqätäuatunqueqä” knjü ämaqäqe.

Poli iqu, Epäsäsi iutanä quuvqä heqıyqeu miqä iquau ätukqenqä

¹⁷ Ne anä-himqä Miletusi iu ätimäuanı, Poli iqu, quuvqä heqıyqeu miqä iqua äpäpu, ique hiŋuä mäqumbnğqä dıŋqe, kuknuä Epäsäsi iunğqä ändowatkqe. ¹⁸ Qu ae äyä timäuqanğuwänğa, iqu tiŋä ätukqe.

“Nyi kınğanänä Eesiya iu ätimäutmä, hesä äpmamänğa suqä iı imäkmiŋqenqe, hiqä-hıuänı näqnğqä enäüä. ¹⁹ Hea ique-iqueni, İsraitqä iqua mändi anğıttıyanä-tpu itqätanğa, hanjä-iqä ämetmä, knjüä kuapänä äqıyätmä, nğqä yoqe mändi äkittqänätmä, Naqä Iqueqä wäunjuınä äyä imıŋqe. ²⁰ Nyi zä miqä itmä, nändi mäwqä äyä imıŋqe. Aquvänğqä iunä-pqä, hiqä anä hnqunä-hnqunänä iu-pqe, nyi kuknuä anğuanänä he yätamäkqä hiyqenqe, qäyunä etmiŋqe. ²¹ İtanğa hea ique-iqueni, İsraitqä iquauñä-pqä, İtanğa Grikä iquau-pqe, tiŋi inä äyä ätumiŋqe. ‘Ne suqä quvqetanı, Goti Hanjuwä İquenyqä knjüä äkunmäknätanä, neqä Naqä İisasi İquenyqä quuvqä heqıyquatunqueqä.’ İiŋe he näqnğqä äyä etqänjuwiqä” ätukqe.

²² “İtanğa qätä hänjäpıyı! Tänğanı Dnä Anğua İqunä inyımäkqanğı, nyi Jerusälemänğqä umqä iqä. İqıni suqä äki nyımenqıtiyä? Nyi maŋğqe. ²³ Näqnğqä tä qenyä eqänä. Dnä Anğua İqu, awı tiŋä ändätnğqe. Nyi anä-himqä eeqänänä iu qanä ikämqanğanı, qu guä äpmuatenjıyäpu, hanjä-iqä dappnuwiqä.

²⁴ İnjäqe nğqä hänjä-pmeqenqe, knjüä mindqänğqä itqänänä. Oeyä! Nğä änyıŋqe, hänaqä nğqä äwätnğqä iunğqä änyınatınğı iu äwätmä, wäunüä Naqä İisasi İquesa ämaqäqe, qäpunä imäkmqä itqänänä. Nğä wäunui, kuknuä anğuanänä Goti Hanjuwä İqu ämaqunğqä qeqä imänğqä iuta hiŋi vqeuŋqä awä tquämqe. ²⁵ İ etanğı qätä nyıpıyı! Nyi hiyaqä awä iqi ikıtmä, Goti Hanjuwä İqunä miqeuŋqä awä äyä etmiŋqe. İnjäqe tınğanı nyi tiŋiŋqä näqnğqe. Qänakndanı, he eeqänänğuenä, nyaqä hiıenui, hiŋuä maŋqänğqä ipnuwiqä. ²⁶⁻²⁷ İiŋe nyi kuknuä hämänä etqänä. Nyi

Goti Hanjuwä Iqueqä äwinqä eeqänänä iunqe, awä etmqä dijqä zä miqä etminqä iunji, ämaqä hñqu, hiyaqä awä iqisa qui imäkngqä etanjutqe, ii nqä suqä quvqä manä.

²⁸ He hiqä-hiuäni änguänä mimbiyä. Itanga qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä häneqä iuta, mbqä itä aquvä ämaqäkqä eeqänänä iquauñä-pqe änguänä inä mipiyä. Qu sipsipqä enqä-panä etangi, iquau mipnqä dijqe, Dñä Ängüä Iqu he atäunüä äyä ekqeqä. ²⁹ Nyi näqñqeqä. Nyi eväma äumqänqani, hiveqä hiqiyqä iqua, hiyaqä awä iqi äpäpu, sipsipqä iquauñi qui imäqäpnuwiqä. ³⁰ Itanga ämaqä hiqä-hiuätanä hñqua ävaupu, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä hui, iquau qänaki äwivändqa upñqe, kukñuä quangä tqupnuwiqä. ³¹ Iiññqe nyi imäkminqä iunji, knui huätä mäwquatämäuqä ipu, hea ique-ique änguänänä mingppñqä. Quväukuä hñquaqui-hñquenä iunji, nyi heatqänqatä, hiunññqatä, hanüä mäwiqä itmä, nqä hiñuitani knuä äqiyätmä, he eeqänäni näqñqä äyä ämetquaminqeqä.

³² Tängani nyi heñi, Goti Hanjuwä Iqueqä hipa iu equmuategänä. He yänänäqñqä emäkqä dijqe, Goti Hanjuwä Iqutä, Iqueqä qeqä imänqeta hiñginäwa vqenqä kukñuä iqutäni, ii qäyunäniqä. Itanga qokä-apäkä, Iqueqänqä atäunüä ikqä iquauñi, Iqu nätmätqä äñguänänä ävähqiyä. Inji he-pqe nätmätqä iinji mapnuwä iunqe, ii qäyunäniqä.

³³ Ämaqä hñqueqä mbqenqätä, gquä-pqenqätä, nyi hiñuä aowi mäqunquä itñqeqä. ³⁴ Hiqä-hiuäni näqñqeqä. Nqä hipa uita imäkätmä äyä äminyätñqeqä. Itanga ämaqä nyitä anä pmetanquwä iquauñä-pqe ämitñqeqä. ³⁵ Nyi wäunüä eeqänänä heyaqä awä iqi iminqe, äyä ämetquaminqeqä. Nyi ii iminqä-pani, he-pqe wäunüä yänänäqñqä ipu, ämaqä iquauqä-quwä yätamakqä minqä iqanquwä iquauñi, yätamakqä vqäpnä. Itanga Naqä Jisasi Iqu ätkqenqä knuä indqänqpnä. Iqu tiinjä äyä ätkqeqä. ‘Ämaqä nätmätqä ävätqä iqueqä aquvänä iqe, ämaqä nätmätqä ämetqä iqueqä aquvänä iqä iunji, ämäwqätäuniqeqä.’”

³⁶ Poli iqu kukñuä ii ae ätuäqe, ingani iqu iquatä qonä anä äuktäupu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä qe ätkqe. ³⁷⁻³⁸ Iqua knuä kuapänä äqiyäpu, ique a äkiqätäpu, quneqä äwikiwi. Inqani iqu iquauñi, “Nyaqä hipenji, anqumä hiñuä manqänqä ipnuwiqä” ätukqenqä, qu eeqänänäni huäqä kiñjä äwunqge. Inqani qu ique yimba iunqä qe ätuma äukuwi.

21

Poli iqu, Jerusälemä yätunqä ekqenqä

¹ Inqani ne ämaqä naqä iquau ävämetanä, yimbaeu äpaquvatanä, jänä äwätanä, qua Kosi iu ätimäukque. Itani awinqani, qua Londesi iu ätimäuani, iqisani anä-himqä Pätala iunqä äukqe. ² Pätala iunji, yimba hñqu, qua Ponisiya iunqä wätñqä iqangi ämoqumueni, ne yimba ique ätkamäutanä, iqini ävämakque. ³ Ne äwani, qua Saplusi iqueni, hipa qunamäuqänqisanä äqunmäñi, qua Siliya iu ätimäutanä, anä-himqä Tayä iunji, yquayä ämaipñqä iuäqämakque. ⁴ Iqini ne, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu iqi äpmaminuäwä iquau ämäqumueni, iquatä wikä hñqu äpmakque. Ämaqä iquauñi, Dñä Ängüä Iqu knuä vqangi, qu Poli iqueni, “Si Jerusälemänqä mäwqä isñqeqä” ätumñuwi. ⁵ Ne anä-himqä iunji ävämetanä, qanä watunquä iqanqgua, quuvqä heqiyqä iquatä, ymeqä-apäkä iuatä anä-himqä iqueni yäpaqä mäñgisa änäquatämäukuwi. Ne äwani, eqä-pñä manä iqini, qonä äuktäutanä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätkqe. ⁶ Inqani ne,

“Äquatnatunqä” ätuaqe, qu “Evämequnä” änatpiyi, anämqa uwqanqä, ne yimba iu äpaqukque.

⁷ Tayäni äväma äwani, anä-himqä Tolemesi iu ätimäukque. Iqini, ne quuvqä heqiyqä iquau yeeqä ävätanä, hiunji hqunä anä äpmakque. ⁸ Awiñgani ne äväma äwani, anä-himqä Sisariya iu ätimäukque. Iqini ne Pilipä iqueqä anjuinqä äwätanä, iqutä hiqqaqä anä äwokque. Iqu kuknuä ängüä qokä-äpakiu awä ätuäkäminqä ique, itanqa iqu ämaqä 7, buayä iwäsäucanqä hiñuiqänä atäunüä ikuwä iutanä iquvi. ⁹ Iqu iqueqä meqe, hñquaqui-hñquaqui. Iua qokä maeqä epu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui hiñuä ätminjuwi.

¹⁰ Ne iqi hiunji hui ae pmetanqä, Goti Iqueqä kuknuä hiñuä-tqä hñqu, qua Jutiya yätuta äquvepkqe. Iqueqä yoqe Akipasi† ique. ¹¹ Iqu äneqe, Poli iqueqä aquvi ätäuquvätä, yukä hipa iu hatñä äququätänäqe, tiñä ätkqe. “Dñä Ängüä Iqu tii ätqiya. ‘Aquvä tqeque kaniqenji, Israitqä iqua Jerusälemä iunji, guä tii äkiqiyäüäpu, Israitqä iqua qäyä etanji huiziquauä hipa iu wipñqäüä,’ ätqiya” änatkqe. ¹² I tqanji äwiyaqe, nesä, qokä-apäkä anä iutanjä, Poli iquenji, “Si Jerusälemänqä, mäwqä isñqeä” ämätqunqä. ¹³ Inganji iqu kimanji, tiñä änatkqe. “He kñuä äqiyäpu, äwqä hanjä-iqe ändapquwi, ii sunqäwä? Nyi guä ängiqiyäpñqä diñqe, kñui iqunä mindqanqä iqä. Kñui hñqu inänji. Nyi Jerusälemä iunji, Naqä Jisasi Iqueqä yoqeta-pqe inä päkonmqä diñqe, ‘ññqä’ ätqänä.” ¹⁴ Iqu yänä qanqanji äqunani, ne anqunñi mätkuä itanä, “Nätmatqä Naqä Iquesa ätimäucqe, qäyä ätimäuanä” ätkqe.

¹⁵ Hiunji hui ae äpäwqanqä, ne Jerusälemänqä watunqä näwinyä imäknani, ävämakque. ¹⁶ Quuvqä heqiyqä Sisariya iu äpmaminjuwä hñqua, iqua nesä äwätanä, Nesonä iqueqä anju pmetunqe, iqinyqä änatma äukuwi. Iqu ämaqä, qua Saplusi iutanä-qe, qanqanñi quuvqä heqiyqä-qu äpmaminqä.

Poli iquä, quuvqä-heqiyqeu miqä iquatä, kuknuä ätkuwinqä

¹⁷ Ne Jerusälemä timäucanqä, quuvqä heqiyqä iqua yeeqä äneyäpu, qe inetmakuwi. ¹⁸ Awiñgani, Poli iqu, Jemisi iquä kuknuä siñqä uwqanji, ne-pqe anä äukqe. Itanqa quuvqä heqiyqeu miqä eeqänänä iqua-pqe, inä ätimäukuwi. ¹⁹ Inganji Poli iqu iquau yeeqä ävätä, tii ätuminqe. “Nyi, Israitqä iqua qäyä etanji huiziquauä awä iqisanji wäunüä itqätanqani, Goti Hanjuwä Iqu iquauñi, iñä-iñä iwimäkätñqeä.”

²⁰ Iqua iqueä kukñui qätä ae äwipiyyi, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä ämamäupiyyi, Poli iquenji tiñä ätukuwi. “Tasi-gua iguki, si näqñqeä. Israitqä kuapänänä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä. Eeqänänä iqua, kuknuä-suqä Mosisi iqu änatapqä iunji, a yänänäñqä äqätäunjuwä. ²¹ Itanqa iqua sinyqe, qätä tiñä äwiyätqänjuwä. Israitqätanä, ämaqä huiziquauqä awä iqi äpmenjuwä iquauñi, si tii äyä ätuäkitqänqä. ‘He suqä Mosisi iqu änatapqä, huätä vquatämäupu, hiqä ymeqä iquauñi, huiwä häuä maktäuqä ipu, atqä-awäkauqä suqä iunji, qänaknä miqä pambiyä’ äyä ätuäkitqänqä. ²² Sinyqe, ‘Iqu ae äpqeä’ qätä äwiyäpiyanqani, yeeqä miqä ipñqäüä. Iñqe ne äänä imäkatunqäwä? ²³ Si tiñä imäktñqe, änenqiyä. Ämaqä nesanjä hñquaqui-hñquaquinä iqua, qu kuknuä guä ämäsäupu, Goti Hanjuwä Iqueä hiñuä iqi ekuwi, äwinä. ²⁴ Ämaqä iquauñi si itmetnä, he eeqenä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqini, kiya mäeqä pmapñqe, suqä qäyunäninä

* 21:8 Wäunjuinqä 6:1-6 † 21:10 Wäunjuinqä 11:28

imäkpñqä äneñgiyâ. Itanğa huizi-pqe, qu quwqä dä inä täwämbñqe, si quwqä hiqäva-imäkqenqä mbqä isñqä äneñgiyâ. Si iinjâ imäkqanğtqe, ämaqä eeqänänñä iqua, kukñuâ quvqä sinyqä äwiyquwinqe, näñqñä tiinjâ hipñqäüâ. 'Ii, kukñuâ qanğiqä.' Itanğa sinyqe, näñqñä tiinjâ inä hipñqäüâ, 'Iqu suqeuni, qänaknä iqä-queqä.'²⁵ Itanğa Israitqä iqua qäyâ etanği huizi quuvqä eqiyätqanğuwâ iquauñi, ne pipa iunji, kukñuâ tiinjâ ae äyâ äqiyätanâ äwikqueqä.[†] 'Ämaqä hñqu nanuâ ämetâ, goti quanğä iquauñqä hiqäva-imäkqe, he hui ämepu manğä ipnuwänğätâ, nanuâ häñeqä yqänänñä-tañji manğä ipnuwänğätâ, nanuâ ämaqä hiñjuâ iu äkiquwäqiyäpu äpäkqä di-pqe manğä ipnuwänğätâ, itanğa suqä qokänğä apäkänğä iqe, mimäkqä pa iqäpñqeqä' äqäkqueqä' ätukuwi.

²⁶ Awinğani iqu ämaqä iquaqi-iquaqi itmetâ, iqtâ, qutâ, kiyâ maeqä pmapñqä diñqä, suqä qäyunâ imäkqke. Inğani iqu hiqäva-imäkqä anñä täknñä yäpâ yänğisa äpeyätâ, hiqäva-imäkqä iquau, qu hiunji äsqeñi kiyâ maeqä anğuanñä äpmapu, hiqäva hñqunâ-hñqunâ imäkpnuwänğä ätukqe.

Qu hiqäva-imäkqä anju, Poli ique guâ äkiqiyäukuwinqä

²⁷ Hiunji 7 päwätñqä iqanğa, Poli iqu, hiqäva-imäkqä anñä täknñä yäpâ yänğisa äpekqe. Israitqä, qua Eesiya iutanñä hñqua, iqu iqi pmetanği hiñjuâ äqumbiyi, ique a äkiqätäpu, ämaqe, iquenyqä äkasuwâ munätñqä imäkpñqä diñqä, tääqä yänänäñqñä tiinjâ ätukuwi. ²⁸ "He Israitqä iquenyâ, yätamakqä nepiyâ! Ämaqä anñä-himqä eeqänänñä iu ätuäkitâ, neyaqä ämaqä iquautâ, kukñuâ-suqä iutâ, hiqäva-imäkqä anñä täu-pqe, mäñdi äkittqiyäkitñqe, ämaqä tä, qäqueqä. Itanğa täñganji iqu tiinjâ-pqe äyâ imäkqiyâ. Iqu ämaqä, ne Israitqä iqune qäyâ etanği huizi iquauñi, hiqäva-imäkqä anñä täknñä yäpâ täñğisa ätuma äyapqiyâ. Iqu e imäkqe, anji Goti Hanjuwâ Iqueqänâ qäyâ etanği, Iqueqä hiñjuâ iqinjâ kiyâ mäťqä imäkqiyâ" ätukuwi. ²⁹ Qu kukñuâ iinjâ, tiinjñqä ätukuwi. Kinğanänñi Poli iqtâ, Tropimusi, ämaqä Epäsäsi iutanñä iqtâ, hiqäva-imäkqä anñä yäpâqänğisa ikitqätanğinyâ äquñguwi. Itanğa qu, Poli iqu anñä täknñä yäpâ yänğisa äqumbiyänğani, "Iqu Tropimusi iqueni, täknñä yäpâ täñğisanğä qäsâ ätuma äyapqiyâ" tpu ipu, e ätukuwi.

³⁰ Qokä-apäkâ Jerusälemâ iu pmeqä eeqänänñä iqua, kukñuâ iinğä qätâ äwipiyi, qu tnänñä äpäpu aquvâ äqämbiyi, Poli ique a äkiqätäpu, hiqäva-imäkqä anñä täknñä yäpâqä iñğisa eyqiyäma äukuwi. Inğani qu maqänänñi, täknñä hävqe qñqanñä qe ämäyekuwi.

³¹⁻³² Qu Poli ique äpäkñqä itqätanğuwänğani, mäkâ-iqä Româ iutanñä iquau miqä naqä iqu, "Jerusälemâ pmeqä eeqänänñä iqua, äkasuwâ ätnäpu, mäkâ hiñgi äunätqänñuâ" tqanğä äwiyäqe, maqänänñi iqueqä mäkâ-iqä iquautâ, iquauqä naqä iquautâ, itmeqe, qokä-apäkâ iqua pmetanğuwâ iqinyqä tnänñä äquveqäkuwi. Qokä-apäkâ iqua, iqtâ, iqueqä mäkâ-iqä iquatâ äquvepğanğä äqumbiyi, qu Poli ique äpäkmiñjuwâ ävquatämäukuwi.

³³ Inğani mäkâ-iqeu miqä naqä iqu äpäqe, Poli ique a äkiqätäqe, iqueqä ämaqä iquau ique senqä hñquaqtâ guâ kiyäupñqä ätukqe. Inğani iqu qokä-apäkâ iquauñi, yatñqä ävätä, "Ämaqä tqu, tqukä? Iqu äänâ imäkätqänâ?" ätukqe. ³⁴ Inñäqe, iqua kuapanâ epu, manñä nänji-mänjisa yänänäñqñä täťqätanğuwitanji, iqu kukñuâ quati qätâ mäwiyqä itâ, iqueqä mäkâ-iqä iquau, Poli ique iquauqä anñä yänänäñqñä iunğä ätuma upñqä ätukqe. ³⁵⁻³⁶ Ique ätuma wätqätanğuwänğä, qokä-apäkâ iqua qänaki äwivändäpu manñä yänänäñqñä, "Iqueni pizqä päkpiyâ!"

† 21:25 Wäuñiqñä 15:29

ätmiñuwi. Itanğa iqua anä iqueqä hänaqä yakä iu ätimäupiwi, qu ique äpäkpñqä etanği, iqua iqueni haqeqä a äqätqa ekuwi.

³⁷ Mäkä-iqä iqua ique anä iunqä ätuma upñqä iqanğa, iqu iquauqä ämiqä naqä ique, Grikä iquauä anä-kukñuä ätäta, “Nyi kukñuä hui ktmqätanä?” ätukqe. Iqu kimanj, “Si Grikä iquauä kukñui äänä dtñqäwä?” ätukqe. ³⁸ “Si qua Isipätanjä iqukiyi. Hiñuiqänäñi gapmanqä iquauñi, mäkänqä ävauqumuätatnä, ämaqä 4,000 iquau ipaqäyuniä päsqanğuwä iquauñi, anä avñqä yenüä iunqä ätuma äumiñä iqukiyqä, kñuä änyiyqiyä” ätukqe. ³⁹ Inğanj Poli iqu, tiñä ätukqe. “Nyi ämaqä Israitqä iunä, anä-himqä Tasusi iutanä, qua Silisiya iutanä iquñqä. Nyaqä anä-himqe, yoqä naqä qonqä aniqä. Nyi ämaqä tqauu kukñuä tumqä, hiñuinä nqänyä” ätukqe. ⁴⁰ Mäkä-iqeu miqä naqä iqu ‘ññqä’ tquanğa, Poli iqu anä yakä iu pämä ätqäuqe, ämaqä kukñuä matqä ipñqä, iqueqä hipae hiaqusqä qe ämikqe. Qu kukñuä matqä pmetanğuwänğa, iqu iquauqä anä-kukñuä iunä qe ätukqe.

22

Poli iqu, qokä-apäkiu, iqueqä-kiuänqä ätukqenqä

¹ “Tatqä-guäka iquendä, apiqukuendä, nyi suqä quvqä mimäqä itñqä iinqe, awä hitqanğmdqe, he qätä nyipiyä” ätukqe. ² Qu Poli iqu, iquauqä anä-kukñuä iunä tqanği äwipiyänğanj, kukñuä matqä, qeiqinyä äpmakuwi. Inğanj iqu ti ätukqe.

³ “Nyi Israitqä iquñqä. Nqä nipai, qua Silisiya iu, anä-himqä Tasusi iu änmikqeqä. Inäqe nyi naqe, anä täuta ekqe. Nyi atqä-awäkauqä suqä eeqänänñinqä näqñqä himqe, Gämeliyoli iqu anğuanä ämändquakqeqä. Itanğa he tanğa tä imäkätqänğuwä-pa, nyi-pqe suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä iunä imäkqämqä yänä äqänätñqeqä. ⁴ Nyi ämaqä, Jisasi Iqueqä hänaqä iu qäyu wätqätanğuwä iqua äpäkombñqä diñqe, quvqä itquetmä, qokä-apäkä hui guä äkiqiyäutmä, guä kiqiyäueqä anä iu äyä äpmuatemiñqeqä. ⁵ Nyi suqä ii imäkmiñqenqe, hiqäva-imäkqä naqä iqtä, Israitqeu miqä naqä eeqänänñä iquatä, qu iinqe näqñqä eänğuwä-qae, he awä hitñqäuä. Nyi, Israitqä Dämaskasi iu pmeqä iquau motquamqñqe, qu pipa äqiyäpu ändapkuwi. Inğanj ämaqä Dämaskasi iu äpmepu, Jisasi Iqueqä hänaqä iu wätqätanğuwä iquauñi, guä äkiqiyäutmä, hanä-iqä mapñqänä iqisa ätuma quvepmqä diñqe, nyi täqini ävämakqeqä” ätukqe.

⁶ “Hiunji qemisqä hiätñqäqini, nyi qanä äwätmä, Dämaskasi iu timäumqä qäqiqi wätqätanğanj, maqänänñi qäukuä haqä yätutanj, we-hunqä naqänänñä hñqu nyuauä enqä-panj qe änyimakqeqä.

⁷ Änyimeqanğanj, nyi qua iqi äpäknmä witanğa, Ämaqä Hñqueqä manjitanj, ‘Soli iquki, Soli iquki, si Nyi sunqä qui nyimäkätqänjinyä?’ dqanği äwikqeqä. ⁸ Iinä äwimi, ‘Naqä Iquki, si tqukikä?’ ätukqeqä.

Kimanj, ‘Nyi Jisasi Nasäretqätanjä Iquñqä. Ämaqä si qui imäkätqänj, ii Nyinjqä’ ändkqeqä. ⁹ Ämaqä nyitä anä äumiñquä iqua, qu we-hunqe äqumbiyä-qe, kukñuä dqanğqä Iqueqä manj, qätä mäwiyyä ikuwiqä.

¹⁰ Inğanj nyi, ‘Naqä Iquki, nyi äänä imqäwä?’ tquanğa, Naqä Iqu tiñä qe ändkqeqä. ‘Si ivatuwänätnä, Dämaskasi iu yäpä yänğisa huizä. Iqini ämaqä hñqu, wänuä eeqänänñi Nyi sinyqä äteqeuñqe, si ktqonqä,’ ändkqeqä. ¹¹ We-hunqä naqänänñä Iquesanj, nyaqä hiñui hea inuwimäkqanğqenqe, ämaqä nyitä anä äumiñquä iqua, nyi a ämanjqänğa äwäpu, Dämaskasi iu anğquatämäukuwiqä” ätukqe.

12 “Ämaqä hŋqu, Dämaskasi iu äpmaminŋe. Iqueqä yoqe, Anänasi ique. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinya iqä-qu eä, kuknuä-suqä iunŋi qänaknä iqä-quvi. Iquenyqe, Israitqä anä-himqä iu äpmaminjuwä iqua, ‘Ämaqä änguänänä-queqä’ ätminjuwi. 13 Iqu äpäqe, nyi-tänŋä qäqä ätqäuepäqe, ‘Tasi-gua Soli iqukiyä, tqä hiŋui, anġumä äŋguä qändŋqinya,’ ändkqeä. Qänŋani hiŋuä äqänätmä, nyi ique hiŋuä äqunŋqeä.”

14 Inŋani iqu tiinä ändkqeä. ‘Atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä Iqu, si äyä ätekikqeä. Si Iqueqä äwiŋqä iunŋänä näqŋqä eätnä, Ämaqä suqä janäni imäkätŋqä Ique hiŋuä qunätnä, kuknui, Iqueqä-kiuä tqanŋutqä iunä, qätä wiŋqä ätekikqeä’ ändkqeä. 15 ‘Ii tiinŋqä. Nätmatqä si hiŋuä äqunätnä qätä äwiyätŋi, qokä-apäkä eeqänänŋä iquau, Iquenyqä awä tuäkiqätŋänŋä hitanŋiyqä. 16 Inä etanŋi si squenŋä hiŋuä äqännä, pmatŋqäwä? Si ävauätnä asŋä matŋqeä. Si Iqueqä yoqä tqanŋti, Iqu asŋä äkqiyätä, tqä suqä quvqe, huätä makmäutŋqeä,’ ändkqeä” ätukqe.

17 “Qänakndanŋi nyi, Jerusälemä iunŋä anġumä äyapätmängani, hiqäva-imäqä anä yäpä inŋisa äpeyätmä, tääqä ätätmä äpmamängani, nyi wätqä enŋä-pa ae äqunŋqeä. 18 Nyi Naqä Ique hiŋuä qunŋanga, Iqu tiinä ändkqeä. ‘Si täŋiŋi, Nyinyqä awä tqanŋtqe, qu qätä makiyqä ipŋqä iquwä-qae, si Jerusälemä täuŋi maqänä ävämätŋqeä,’ ändkqeä. 19 Kimanŋi nyi tii ätukqeä. ‘Naqä Iqukiyä, oeyqä! Qu nyinyqä näqŋqeä. Nyi anä aquvqŋqeunŋä ikitmä, qokä-apäkä Sinyqä quuvqä eqiyätqätanŋuwä iquauŋi, guä äkiqiyäutmä, hiqokä täua ätävätmä imäkminŋenŋe, qu näqŋqä enäüä. 20 Itanŋa qu Stipenä, Sinyqä awä ätminŋä ique, piŋqä päsqanŋuwänga, nyi “änŋuiqä” ätätmä qäqiqi ätqäümä, ämaqä iquauqä gquä quäuqe ämiminŋenŋä-pqe, qu näqŋqä enäüä’ ätukqeä. 21 Inŋani Naqä Iqu, nyi tiinä ändkqeä. ‘Si äutŋqinya. Ämaqä Israitqä qäyä etanŋi huizi, kinä nämä pmetanŋuwä iquauŋqä kndowatmŋänä’ ändkqeä” ätukqe.

Poli iquä, mäkä-iqeu miqä naqä iquä, kuknuä ätkiyinŋä

22 Ämaqä iqua, Poli iqueqä kuknui qätä äwipiyä-qe, iqu ämaqä huizi iquauŋqä tqanŋenŋä mäwiŋqä iqanŋi, manä tnänŋä ätäpu, “Pizqä päkpiyä! Ämaqä tqe, qua täuŋi mäpmeqä yätŋqeä” ätkuwi. 23 E ätpiyi, manä hiŋŋänäwä ätäpu, iquauqä gquä quäuqe bi äquvätämäupu, qua hiŋyanä äuauqävämäukuwi.

24 Iinä äqunäqe, mäkä-iqeu miqä naqä iqu, iqueqä ämaqä iquauŋi tiinä ätukqe. “He iqueni, anä yänänäqŋqä iunŋä ätuma upiyä! Iqinŋi, he hiqokä, iqu, ‘Nyi suqä iinä-iinä imäkätŋqeä’ ätätä awä natätŋänä, täua täwipiyä!” Qokä-apäkä iqua äwqä tnänŋä imbu, Poli iquenyqä manä tnänŋä tqanŋuwiŋqä näqŋqä änguänä metŋqä, ii ätukqe. 25 Itanŋa qu hiqokä täua täwiŋŋqä, yukä-hipa häundaqä itqätepu, guä kiqiyeqanŋuwänga, iquauqä ämiqä yäpä iqinä iqu qäqiqi tqäuätanŋa, Poli iqu iqueni tiinä ätukqe. “Suge, tiinä ätnä äwinä. Ämaqä hŋqu, iqueqä yoqe, pipa Romä iu äqänä witanŋutqe, qu iqueni, ‘suqä quvqä-tänjutiyä’ tpu, hiŋuä qumbŋqe, kuknuä ganä mitŋqeä. Inŋi täŋŋanŋi he nyi ämbäkŋqä iquwi, änäänŋqäwä?” ätukqe.

26 Mäkä-iqeu miqä yäpä iqinä iqu, iinä äyä tqanŋi äwiyäqe, iqu äwätä, iquau miqä naqä iqueni, tiinä qe ätukqe. “Si äänä imäkätŋqäwä? Ämaqä tqe, Romä iutanä-queqä.”

²⁷ Itanğa ämiqä naqä iqu äpäqce, “Si nyi diyä! Si Romä iutanä iqukitanä?” ätukqe.

Inji Poli iqu, “Auqä” ätukqe.

²⁸ Itanğa, ämiqä naqä iqu, “Nqä yoqe, pipa Romä iu qäpñqä, nyi mbqä naqä äwikqeqä” tquanğa, Poli iqu, “Nyi oeyqä. Nipai äniñyquanğa, nyi ämaqä Romä iutanä-qunä äyä ekqeqä” ätukqe.

²⁹ Mäkä-iqä, ique yatñqä äväpu, hiqokä täua tävanä-tpu imiñuwä iqua, iqu e tqanğı äwipiwi, iqua zä ipu nändi maqänä ätqeukuwi. Itanğa iquau miqä naqä iqu, “Poli iqu ämaqä Romä iuta-ñueqä” näññqä eäqe, iqu ique senqätä guä kiqiyäupñqä ätukqeuta, iqu-pqe zä inä qe ikqe.

Poli iqu, Israitqeu miqä naqä iquau kukjuä ätukqenqä

³⁰ Mäkä-iqeu miqä naqä iqu, Israitqä iqua, “Poli iqu, ququvqä imäkätñqä iqueqä” ätukuwiñqä näññqä änguanä metñqä äwiñgqe. Inji awiñğanı, iqu Poli iqueni, guä ewewatäqe, hiqäva-imäkqä naqä iquautä, Israitqä iquau miqä naqä huizi iquautä, tääqä ätuätumeqe, Poli iqueni ätuma, iquauqä hiñuä iqi pämä ätqätekqe.

23

¹ Itanğa Poli iqu, Israitqä iquau miqä naqä iquauqä hiñuä iqi, hiñuä jänä äqunä ätqäüä ätukqe. “Nqä nyämaqäüä, Goti Hanjuwä Iqu hiñuä ñqänätanğı, iqa äpqiñjaqänmi, hea täñğa täsuwänä. Nyi suqä quvqä hui, mimäkqä itñqä etanğı, womba miqä itqänänä” ätukqe.

² Iqu iinğä tquanğa, hiqäva-imäkqä naqä Anänasi iqu, ämaqä Poli iqu-tänğä qäqiqi pämä tqäutañuwä iquauñi, “He manğä iu päkpiyäl” ätukqe.

³ Itanğı Poli iqu iqueni tiñğä ätukqe. “Si häuiqä a kukuñuä qu qua qäpaiqä haqeqä äqiyäqisätqänuwä-panğä iññukui etanğı, Goti Hanjuwä Iqu si-pqe inä kpäsänqiyä. Si knui, Nyi kukjuä-suqä iunğı qänaknä iquñjgae, ique kukjuä mitmqeqä’ knuä indqänätnä, täqi äyä äpmeñnyä. Inäqe, qu nyi äbäkbpñqä täkqä ätuñi, ii si kukjuä-suqä iunğı hñgisänä inä inyä” ätukqe.

⁴ Ämaqä qäqiqi pämä ätqäuminuwä iqua, qu kukjuä ii qätä äwipiwi, yatñqä tiñğä äwikuwi. “Si Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä naqä tqeñi, kukjuä quvqä ätuñi, änäññqäwä?” ätukuwi.

⁵ Kimanğı Poli iqu iquauñi, tiñğä ätukqe. “Tatqä-guäkauä, iqu hiqäva-imäkqä naqä iqueqenqce, nyi maññqä eämä, quvqä iqänä. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunğı, ‘Ämaqä ämeyätñqä hñquenyqe, kukjuä quvqä matqä pambiyä,’ äyä äqänänä” ätukqe.*

⁶ Israitqä iquau miqä naqä iqua, ämaqä yoqä hñquaqu qonqä iquautanğä iquayi. Hñqua, Satyusi iqua hitanğa, hñqua, Parisi iquai. Poli iqu iinğä näññqä eä, manğä tiñğä ätukqe. “Tatqä-guäkauä, nyi Parisi iutanğä iqunä eämä, qutä anä ätqäunänä. Nyaqä knui, tiñğä indqänänğä. ‘Ämaqä ae äpäkonğuwä iqua angumä vaupnuwiqä.’ Nyi knuä iinğä indqänätñqetanğı, täqi täsä ätqäunänä” ätukqe.

⁷ Poli iqu kukjuä iinğä tqanğanı, Parisi iquata, Satyusi iquata, kukjuä mäkä äumbiyitanğı, awä qe iwäsänğuwı.

⁸ Kukjuä mäkä äunğuwı, kiqä quati tiñğı. Satyusi iqua, knuä tiñğä indqänmiñuwı. “Ämaqä ae äpäkombqä iqua, angumä mävaucä ipñqäüä. Itanğa enätqä itä, dñğä itä, mäpmetqänä, oeyä.” Inäqe, Parisi iqua nätmataqä iinğä iquauñqe, “naqä-qakuiqä” knuä indqänmiñuwı.

⁹ Itanğa qu manğä yänänäññqä ätpiwi, Parisi iutanğä kukjuä-suqenqä näññqä hñqua, pämä ätqäupu, äkasuwä ätäpu, kukjuä yänänäññqä tiñğä

* 23:5 Angumä Itmakqä 22:28

ätukuwi. “Ämaqä tqueqä suqä quvqe, hma etanji äqunänunä. Iqueni, dnjā hñqu ätqutiya, ä enätqä hñqu ätqutiya? Ne mañqeqä.”

¹⁰ Inganji mäkä-iqueu miqä naqä iqu, quwqä kukñui mäkä enqä-pa hñganquwä di naqänänä äya timäuqanji äqunäqe, qu Poli ique hiyqi-hiyqi ämipu, ique qui imäkññqä iinqe, zä kiinjä äwinqe. Iutanji, iqueqä mäkä-iqä iquauu tiinjä ätukqe. “He äwipu, Poli ique, iquauqä hipä iuta itnepu, neqä anjā yänänäññqä iunqä ätuma upiyä!”

¹¹ Heatqä iqueni, Naqä Iqu, Poli iqu-tänjā qäqiqi pämä ätqäwä, tiinjä ätukqe. “Si zä miqä itnä, pämä yänänäññqä tqäwä! Si Nyaqä kukñui, Jerusälemä iu awä yänänäññqä ätätqänä-pa, anjā-himqä Romä iunjä-pqe awä asä inä ttññqeqä” ätukqe.

Qu Poli ique, pizqä päsanä-tpu ikuwiñqä

¹² Itannga zinuitäni, Israitqä hñqua aquvä äqämbiyi, Poli ique äpäkññqä kukñuä naqä-hñqunä imäkkuwi. Inganji iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukñuä yänänäññqä tiinjä hñqu, guä ämasäupu ekuwi. “Ne iqueni pizqä äpäsätaqänqanqä, buayätä eqätä manqä yatunqeqä” ätnjuwi.

¹³ Ämaqä kukñuä ii imäkkuwä iqua, kuapänänjā eä, 40 qe ämäwqätäukqe.

¹⁴ Inganji, iqua äupiyyi, hiqäwa-imäkqä naqä iquautä, ämaqe u miqä naqä iquautäni, tiinjä ätukuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iquenyqä kukñuä yänänäññqä tiinjä hñqu ätätanä eququeqä. ‘Ne Poli ique pizqä äpäsätaqänqanqä, ymisänjā manqä yatunqeqä.’ ¹⁵ Iinjñqe hesä, ämaqä mipññqä aquvä äqänätqänjuwä huizi iquatä, kukñuä ändowatäpu, mäkä-iqueu miqä naqä iqueni, qanqä tiinjä tupñqäwä. ‘Ne Poli ique yatñqä äwätanä, iqueqä kukñuä qatinqä näññqä metunquä iinqe, si nenyqä ätuma biyä.’ Inji he iinjä imäkqanqppqe, iqu emamätä pätkätanqä, ne iqueni äpäsätunquänänjā” ätukuwi.

¹⁶ Injāqe Poli iqueqä kasiqiyqä hikñiqu, iinjä imäkññqä tqanqä äwiyäqe, iqu äwäqe, mäkä-iqä iquauqä anjā yänänäññqä iu äpaquvätä, Poli ique awä ätukqe. ¹⁷ Inganji Poli iqu mäkä-iqueu miqä yäpä iqinjä hñque tääqä ätuätumetä, tiinjä ätukqe. “Hikñjā tq, kukñuä-tänjā-qu etanji, hiqä naqä iquenyqä ätuma utñqeqä” ätukqe.

¹⁸ Iinjä etanji iqu ique ätuma äwätä, iqueqä naqä iqueni, tiinjä ätukqe. “Ämaqä, guä äkiqiyäquwä Poli iqu, tääqä ändätmetä dqanji, nyi hikñjā tqe ätuma äquvepqnä. Iqu si kukñuä hui ktätñqäwä” ätukqe.

¹⁹ Inganji ämiqä naqä iqu, iqueqä hipa iu a äkiqätäqe, manjitä ätuma äwäqe, iquaquvqä-qeuanä ätqäunyä, yatñqä äwätä, “Si kukñuä äkitanji dtñqäwä?” ätukqe.

²⁰ Inji hikñjā iqu tiinjä ätukqe. “Israitqä iqua yatñqä kipñqe, kukñuä naqä-hñqunä ae imäkquwiqä. Awinqanji si Poli ique, iquauqä ämaqä mipññqä aquvä äqänätqänjuwä iquauñqä ätuma wätñqä diñqä yatñqä kipñqäwä. Inganji qu qanqä ikimäkäpu, ‘Ne Poli ique yatñqä äwätanä, iqueqä kukñuä qatinqä näññqä metunqeqä’ ktpñqäwä” ätukqe.

²¹ “Injāqe si iquauqä kukñui qätä mäwiyyä panä. Iquautanä kuapänänjā, 40 ämäwqätäquwä iqua, ‘Ne iqueni pizqä äpäsätaqänqanqä, buayä eqä manqä yatunqeqä’ ätäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukñuä yänänäññqä ii, guä ämasäupu equwiqä. Si ätuma wiqanqä, iqua hänaqä awä iqi zä äpmapu, ique äpäkññqäwä. Inji si iquau, ‘Auä, ique itumamqänä’ tqanqgtqenqä, hinjuä äqämbu äpmenäwä” ätukqe.

²² I tqanqä, ämiqä naqä iqu, hikñjā ique, “Si kukñuä ii ändññqe, awä matqä panä” yänänäññqä ätuäqe, qe ändowatkqe.

Qu Poli ique, qua miqä naqä, Peliksi iquenyqä ändowatkuwiñqä

²³ Hiknä ique ändowatäqe, mäkä-iqeu miqä naqä iqu, ämiqä iqueä yäpä iqinä iquautañä hñquaqwi tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. “Qe mäkä-iqä 200 iquautä, mäki hosi iu äpmapu iqä 70 iquautä, itanga mäkä-iqä zi quäuqä-tänä 200 iquautä itmesinyä, näwenyä imäknäpu, heatqä 9 klokä iunji, Sisariya buñqä wäpñqeqä. ²⁴ He Poli iquenyqä hosi-pqe näwenyä imäknäpu, iqu qui mimäknqä yätñqänä, neqä ämineyqä naqä Peliksi iquenyqä äñguänä ätuma wäpiyä” ätukqe. ²⁵ Inğanji iqu pipa hui tiñä ätätä äqäkqe.

²⁶ “Nyi Klotiusi Lisiyasi iqunä, pipa tä äqiyätmä, qua ämiqä naqä Peliksi iqukiñqä äwäwqatqänä. Yoqä naqä qonqä iquki, hiunjuñganjqä.

²⁷ Ämaqä tquenji, Israitqä iqua a äkiqätäpu pizqä päkpñqä iqanguwänga, nyi, ‘Iqueqä yoqe, pipa Romä iu äqänä äwinä’ tqangä äwimi, nyitä, ñqä mäkä-iqä iquatä äwätanä, iquauqä hipa iuta itmequeqä. ²⁸ ‘Iqu suqä quvqä äki imäknqangi ätqäpiyä’ tmä qätä wimqe, ique ätuma, quwqä ämaqä mipñqä aqvü äqänätqänuwä iquauqä hiñuä iqi ätqäteqe. ²⁹ Nyi iquau yätñqä vqanga, iqua iquauqä kukñuä-sugä iutanjuñqä awä ändquwiqä. Inäqe, sugä iqu imäknqangqenqä ätätqänuwü, ne ique pizqä päsqänqätä, ä guä pmuteqänqätä, hmanjqä. ³⁰ Inji tänggani, qu ique päkpñqä kukñuä zä imäkätqätangä qätä äwimi, nyi ique sinyqä maqänä ändowatqänä. Itanga ämaqä, ‘Iqu suqä quvqä imäknqä-queqä’ tqanguwä iquauñi, qu tqä hiñuä iqini ique kukñuä mitñqä ätquäqe, ätätä äqäkqe.

³¹ Itani mäkä-iqä iqua, iquauqä ämiqä iqueuä manju qätä äwipiwi, qänaknä ipu, heatqä iqueni, Poli ique ätuma, anä-himqä Andipatrissi buñqä äwäkuwi. ³² Awingani, mäki hosi iu äpmapu iqä iqua, Poli iqueni anä-himqä Sisariya iunqä ätuma wiqanguwänga, mäkä-iqä huiziqua iquauqä anä Jerusälemänqä angumä ekuwi. ³³ Ämaqä Poli ique ätuma äwäkuwä iqua, Sisariya iu ätimäupiwi, qua ämiqä naqä iqueni, pipa äväpu, Poli ique-pqe, iqueqä hiñuä iqi ätqätekuwi. ³⁴ Inğanji ämiqä naqä iqu pipa a ätäuäqe, iqu Poli iqueni yätñqä tiñä äwikqe. “Si qua äkitanukikä?” Yätñqä i vqanga Poli iqu kimanji, “Nyi qua Silisiyatanä iquñqä” ätukqe. ³⁵ Iiñä äwiyäqe, iqu tiñä ätukqe. “Ämaqä si kukñuä mikitñqä iquwä iqua ätimäuqanguwänga, kukñuä tqangtqe, inğanä qätä kimqänä.” Iiñä ätuäqetani, Poli iquenyqä, “He anä, ämiqä naqä Heroti iqu ämätkqä iu pmutepiyä” ätukqe.

24

Qu Poli ique, Peliksi iqueqä hiñuä iqi, kukñuä ämitkuwinjqä

¹ Hiunji hipa hñgini ae äpäwqangani, hiqäva-imäknqä naqä Anänasi iqu, anä-himqä Sisariya iunqä äquveqäkqe. Iqutäñi, Israitgeu miqä hñquatä, ämaqä Romä pmeqä iquauä kukñuä-suqenqä näqñqä hñqutä, anä äquveqäkuwi. Ämaqä iqueqä yoqe, Tetulusi ique. Qu iqi ätimäupiwi, ämiqä naqä Peliksi ique äwimepu, Poli ique kukñuä mitñqä iunqä awä näwe ätukwi. ² Inğanji ämiqä naqä iqu, Poli ique tääqä tuätumeqanga, Tetulusi iqu iquenyqä kukñuä ätipäqiyätä, ämaqä naqä iqueni tiñä ätukqe. “Ämaqä naqä Peliksi iqukiyä, si yätamakqä äñguänänä äneyätinä, ämineyätqätangnä, mäkä maunqä äñguänä äyä äpmenünä. Nätmatqä äñguänä mäwiqä iminqe, tänggani si knuä äñguänä indqänätinä suqä häñji maeqangnä, eeqänänji äñguänä äyä äwinä. ³ Ne iñä äqunätaqängani, neyaqä äwqe äñguänä änenyätñqeqä. Iinqe ne siñi äñguiqä naqä-qakuänä äktqunä” ätukqe. ⁴ “Si wäunjuä hui-pqe inä

imäktñqä etanji, nyi sitä äpakä matqäuqä imqä itmä, yatñqä tii äkiyqänä. Si qeiqinyä ämineyätinä, neyaqä kukñuä wänjqä hmbu qätä neyä.

⁵ Ne ämaqä tqueni, hinuä tiinjä äqunänjunä. Iqu ämaqä mäkänjqä itä äkasuwä tqä-queqä. Iqesani, Israitqä qua eqänänjä iutanä iqua, äkasuwä ätnäpu, mäkä äyä äunätqänäuä. Itanğa ämaqä, Jisasi Nasäretqätanjä Iquenyqä qänaknä itqänjuwä iquauñqe, 'qu Nasäretqä iquayqä' ätätqänjuwiqä. Ämaqä tqü, iquauqä ämiqä naqä iquautanjä hñqueqä. ⁶⁻⁸ Iqu hiqäva-imäqkä anji, kiyä mätkä imäkätkñqä iqanji, ne ique a äkiqätqueqä.* I etanji ne ique kukñuä ämitquenyqä näqñqä matñqenqe, si tqä-täuä ique yatñqä ävätinä, iqueqä manjutanji, nätmätqä eeqänänjqä qätä wisñqinyä" ätukqe.

⁹ Inğanji Israitqä iqua-pqe, iqueuä kukñui yänänäqñqä imäkäpu, "Kukñuä eeqänänjä ii, naqä-qakuiqä" ätukuiwi.

¹⁰ Qu iinjä tqauñguwänğa, qua ämiqä naqä iqu, Poli iqu kukñuä tätkñqä, hipa ämenä ämikqe. Iinjä iqanğa, Poli iqu kimanji tiinjä ätukqe. "Quväukuä kuapänänjä iunji, si ämaqä qua täu äpmenjuwä iquau iwäsäutqänjä iinqe, nyi näqñqä eämä, nyaqä äwqe anğanänjä nyinganji, nyi saqä hinuä iqisa, ämaqä kukñuä mindqanjuwä iquauñqä, kimanji ktmqe. ¹¹ Si yatñqä tiinjä imatñqe. Tänğa qänğa hiunji 12 ae äpawqanğa, nyi Jerusälemänqe, Goti Hanjuwä Ique qonä äwöktätmä, Iqueqä yoqä haqeqä mamämünqä äyä äyqäqeqä. ¹² Inğanji hiqäva-imäqkä anjä takñä yäpä yänqisatä, anjä aquväqñqeutä, ä anjä ququawä iutatänji, nyitä, ämaqä hñqutä, kukñuä mäkä äunätä, mäkä vauqumuatqanqce, hinuä manqänjqä äyä itqänjuwiqä. ¹³ Inji kukñuä nyi tänğa ämindquwi, naqä-qakuiwi mämäktqueqä ipñqäuä" ätukqe.

¹⁴ "Kukñuä naqä-qakui, awä tii ktmqe. Nyi hänaqä Jisasi Iqu ämotquakqä iu qänaknä itmä, neqä atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä ävauqumuatätñqe. Nyi kukñuä ämindquwä iqua, ämaqä hänaqä iu qänaknä itunquä iqunenyqe, 'Ämaqä huitanuaeqä' ätätqänjuwiqä. Inäqe nyi kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäqetä, Goti Iqueqä kukñuä hinuä-tqä iqua ätäpu ekuwitänji, eeqänänjä iinqe nyi quuvqä eqiyätqänänä. ¹⁵ Itanğa ämaqä suqä jänänänjä iqä iquatä, ququvqä iqä iquatä, pizqä ae äpäkonjuwä-qe, Goti Hanjuwä Iqu anğumä ävauqumuatänijä dinqe, nyi kñuä yänänäqñqä äwimä, hinuä äqänmä äpmenjänä. Itanği ämaqä nyi kukñuä ämindquwä tqüa-pqe, asä iinjñqe. ¹⁶ Iinjñqe Goti Hanjuwä Iquegätä, ämaqä iquauqätä, hinuä iqinj, nyi ämaqä jänänjunä himqä dinqe yänä äqänätqänänä" ätukqe.

¹⁷ "Nyi anjä huizi iunji, quväukuä hui ae äpmamitanji, Israitqä Jerusälemä iu äpmenjuwä iquauñqä anğumä äyä äpqe. Ämaqä nätmätqänjqä äwa iqanjuwä iquau yätamäqñqä mbqä-sua ämä äpätmä, itanğa hiqäva imäkätmä Goti Ique wimqä äyä äpqe. ¹⁸ Nyi suqä qäyunänjä iu qänaknä itmä, Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqinj kiyä mämätqä äpmamänğanji, hiqäva-imäqkä anjä iu hiqäva imäkmätmä itqätanğa, qu änyimepu hinuä anqänjuwiqä. Qu hinuä i anqänbiyänğanji, ämaqä kuapänänji nyitä ana mäpmeqä ipu, hoaqä maqñqä ikqe. Oeyä. ¹⁹ Inğanji Israitqä qua Eesiya iutanä hñqanä,

* **24:6-8** Tänganji ämaqä näqñqä-tänjä hñqua, kñuä tiinjä äyä indqänätqänäuä. Täqinj Lukä iqu kukñuä huizi inä äqäqce. Kukñuä ii, tiinjä. "Ne neyaqä suqetanä kukñuä mitanätanä iqanğua, mäkä-iqä iquauqä ämiqä naqä Lisiyasi iquatä, iqueqä ämaqä hñquati, änemapiyi, yänänäqñqä änavqütäpu, neyaqä hipa iuta ämänätquwiqä. Itanji Lisiyasi iqu 'Ämaqä tqe kukñuä mitñqä iqua, si äkimepu tqä hinuä iqisa mitñqeqä' ätqe."

a inganä ängiqätkuwiqä. Inji ämaqä iqua nyinyqä kuknuä-tänä epu imäqäpi, quwqä-quwä nyi kuknuä mindpñqe, saqä hiñuä täqi matqäuce, sunqäwä? ²⁰ Iqua hma etanjgutqe, täqi ätqäuäñuwä tqua, nyi Israitqeu miqä iquauqä aquväññqä hiñuä iqi tqäuätanqa, nyaqä suqä quvñeqä qävqä itqäñuwiñqe, awä ktpñqeqä. ²¹ Nyi iquauqä awä iqñi pämä ätqäümä kuknuä ätuätmänganji, manja yäñänäññqä tiñä ätqueqä. ‘Ämaqä ae äpäkoñguwä iqua, angumä ävaupnuwä iunqe, nyi quuvqä eqiyätqänänä.’ Qu kuknuä iquenyqänä yeeqä miqä ipu, nyi kuknuä mindpñqä sä ändma äpqäuä” ätukqe.

²² Ämaqä, hänaqä Jisasi Iqu ämotquakqä iu qänaknä iqä iquauqä quuvqä heqiyqenqätä, suqenqätä, Peliksi iqu näññqä äñguänänä ae ekqe. Iñññqe Poli iqu kuknuä ae äyä tqanqa, iqu Israitqä iquau tiñä ätukqe. “Nyi heyaqä kukñui qñqanä hemqänä. Mäkä-iqeu miqä Lisiyasi iqu äquvepqañganji, nyi hiyaqä kukñui, jänä inga emäkiyqämqa” ätukqe. ²³ Itanji iqu iqueqä mäkä-iqeu miqä ique tiñä ätukqe. “Poli iquenji guä kiyäueqä anä iu äpmuatetnä qeiqinyä miyä. Iqueqä käyamaqä iqua, ique yätamakqä wipñqä, si pmua mimäqä pa, hiñuinä qunya” ätukqe.

Poli iqu, guä pmuateqä anju äpme, Peliksi iquä kuknuä ätminjiyñqä

²⁴ Hiunji hui ae äpäwqanjanji, Peliksi iquä, iqueqä apäki Drusilaisä anä äpkiyi. Drusilai, Israitqä iutanjiyi. Iqi ätimäyi, iqu Poli ique tääqä tuätumeqanqa, iqu Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqenqä tqanji äwikiyi. ²⁵ Injanji Poli iqu kukñui, suqä jänänäññqätä, äwqä äwivauqanqä iunä mimäqä iunqätä, Goti Hanjuwä Iqu qänakndañji eegänänjune kuknuä minetäñiqenqätä ätukqe. Poli iqu iññä tquanji, Peliksi iqu qätä äwiyaqä, zä itä tü ätukqe. “Si äutñqeqä. Qänakndañji, nyi hea hui eätmä, tääqä angumä ktätmeqämqa.” ²⁶ Peliksi iqu nätmäqä huiñqä-pqe hiñuä inä äqunä äpmamiñqe. Iqu knuji, “Nyi Poli ique hiñuinä qunawatmñqä, iqu mbqä hui dapätñqätiyä?” indqänätä, hea kuapänänä iunji, ique tääqä ätuätumetä, iquä kuknuä anä ätminjiyi.

²⁷ Peliksi iqu Israitqä iquau aquvänä iwimäkätñqä diñqe, Poli ique guä kiyäueqä anä iunji hiñuinä äqunqge. Itanqa, quväukuä hñquaqu päwqanjanji, Posiyusi Pestusi iqu, Peliksi iquenyqä tññqä qe äpmakqe.

25

Poli iqu, “Nyi Sisa iqu nyiwäseyätñqä änyñgiyä” ätukqenqä

¹ Pestusi iqu qua Jutiya iu ämiqä kinganänä-qu äpmakqä iunji, hiunji hñquaqui-hñque ae äpäwqanqa, iqu anä-himqä Sisariya iu ävämanji, Jerusälemänqä ekqe. ² Iqñi hiqäva-imäqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä naqä iquatä, Pestusi ique äwimapiyi, Poli ique kuknuä mitpñqä iunqä ätuäpu, yatñqä tiñä ävqa äukuwi. ³ “Si ne yätamakqä neyätinä, qu Poli ique ätuma pññqä tääqä tuvä.” Qu kuknuä iññä ätukuwä-qe, ämaqä hñqua hänaqä awä inä äpmapu, Poli ique pizqä päkññqe näwe imäkmbu ätukuwi.

⁴ I tquanjuwänqa, Pestusi iqu kimanji tiñä ätukqe. “Poli iqu Sisariya iunji guä äpmenä. Nyi iunqä wämqe, qäqicinjñqä. ⁵ Inji ämaqä iqu suqä quvqä hui imäqä etanjgutqe, hiqä ämeyqä iqua nyitä anä äwitanä, ique iqi kuknuä mitpñqeqä” ätukqe.

⁶ Iqu iquatä anä äpmeqe, hiunji 10 mämawqätäuqänqa, Sisariyanqä äquveqäkqe. Awiñganji, iqu kuknuä iwäsäuqä anju äpmeqe, qu Poli ique ätuma pññqä ätukqe. ⁷ Iqu ae ätimäuqanqa, Israitqä Jerusälemä yätuta äpäwäkuwä iqua, ique qäuiqä ämamäupu, ique kuknuä ämitäpu,

“Iqu suqä quvqä huitanä-huitanä imäkätñgeqä” ätukuwi. Qu kukñuä iinjä tqanquwiñqe, Pestusi iqu, “Quañgä ändqäpiyâ, naqä-qakuâ ändqäpiyâ?” knuâ indqänñqe.

⁸ Qu kukñuä ae ätqanquwännga, Poli iqu kimanj tiinjä ätukqe. “Nyi Israitqä iquauqä kukñuä-suqä iutâ, hiqäva-imäkqä anä iutâ, itannga Romätanä ämiqä naqä Sisa iquesänji, quvqä mitqueqä igeqä” ätukqe.

⁹ I tqanji äwiyäqe, Pestusi iqu, Israitqä iquau aquvänâ iwimäkätñqä wiñqanji, iqu Poli ique yatñqä tii äwikqe. “Ne Jerusälemänqä äyätanâ, nyi saqä kukñui, iqi kiwäsemqe, änguätanâ?”

¹⁰ Inäqe Poli iqu tiinjä ätukqe. “Kukñuä iwäsäuqä anä nyi pämä ätqäunqä tä, ii Sisa iqueqä aniqä. Anä tquenyâ nyiwäsepngeqä. Si näqngeqä. ‘Nyi Israitqä iquauñi, suqä quvqä hui mitqueqä itñgeqä.’

¹¹ Nyi suqä quvqenqä päkonmqä sätâti, nyi iñqe äpäkonmqe. Inäqe qu kukñuä nyinyqä ätquwi, naqä-qakuâ hma sätâti, ämaqä hñqu nyinji, iquauqä hipa iunji, anä mänyivqä yänqiyâ. Nyi Sisa iqu nyiwäseyätñqä änyinjiyâ” ätukqe.

¹² I tquannga, Pestusi iqu, iqueqä ämaqä knuä iqä vqä iquatä kukñuä ätpiyi, iqu kimanji, “Si ‘Sisa iqu kukñuä nyiwäseyätñqä änyinjiyâ’ ätnä-qae, si iquenyqä utñgeqä” ätukqe.

Pestusi iquä, ämiqä naqä Akripa iquä, kukñuä ätñgiyinqä

¹³ Hiunji hui ae äpäwqanjanji, ämaqe miqä naqä Akripa iquä, kasiqi Benasisâ, inäsuaqi Pestusi ique yeeqä wiyñqänâ Sisariyanqä qe äpkiyi. ¹⁴ Inäsuaqi hiunji kuapänâ iqi pmetanjiyännga, Pestusi iqu Poli iquenyqä kukñuä näqnqä ävätä, ämiqä naqä iqueni tiinjä ätukqe. “Ämaqä hñque, Peliksi iqu guâ äkiqiyäuekqe, guâ yqänâ äpmenâ.

¹⁵ Nyi Jerusälemâ iu pmetannga, hiqäva-imäkqä naqä iquatâ, Israitqeu miqä naqä iquatâ, ämaqä ique kukñuä mitñqä ändkuwiqä. Qu nyi iquenyqe, ‘Iqu suqä quvqä imäkqä-qae, hanä-iqä naqänänjä menqiyâ’ tmqä äwiñgeqä. ¹⁶ Quvaqä äwiñqä iinjä iunqe, nyi kimanji tiinjä ätukqe. ‘Ne ämaqä Romätanä igune, ämaqä hñquenyqä iwäsäutaqänjanji, ‘iqu äpäkonänqiyä-qe’ maqänâ matqä itunqe. Iqu ämaqä, ique kukñuä ämitätqänuwâ iquauâ hinuâ iqi ganâ ätqäutâ, iquauâ kukñui kima tuänqiyâ’ ätukqe. ¹⁷ Nyi iquatâ täqinyqä ae äpani, äpakänâ mäpmeqä imqä itmâ, awiñganji kukñuä iwäsäuqä anju äpmami, qu ämaqä ique ätuma pñqä ätukqe. ¹⁸ Ämaqä, ique kukñuä ämitminuwâ iqua, pämä tqäuqanquwiñqe, ‘Iqu suqä quvqänänjä hui imäkqanjiyqä’ knuâ änyikqä-qe, oeyqä! ¹⁹ Qu iquä, kukñuä mäkä äunquwiñqänâ ändkuwiqä. Quwqä Goti Iqueä yoqe haqeqä mamäupñqä suqenqätâ, ämaqä äpäkonqä hñquenyqätâ äunquwiqä. Iqueqä yoqe, Jisasi Iqueqä. Inäqe Poli iqu, ‘Ämaqä iqu hanä äpmenâ’ ätukqe. ²⁰ Qu kukñuä iinjä tqanquwiñqe, nyi iwäsäumätmä itmâ-qe, nyaqä knuä indqänqe, ätnänjä iqi matimäunqanji, ique yatñqä tii äwikqe. ‘Ne Jerusälemänqä äyätanâ, nyi saqä kukñui iqi kiwäsemqenqä äkiñqiyâ, makinqä iqiya?’ ²¹ Iqu kimanji, ‘Ämaqä naqänänjä Sisa iqu kukñuä nyiwäseyqanqanqe, nyi guâ yqänâ pmamqänâ’ dqannga, nyi iquenyqe, ‘Nyi Sisa iquenyqä dowatmqä hänaqänqä qävqä imqänqanqe, iqu guâ yqänâ pmetänqiyâ,’ ätkqe’ ätukqe. ²² Akripa iqu kukñuä ii qätâ äwiyäqe, Pestusi iqueni tii ätukqe. “Nyi nqä-näuâ, ämaqä iqueqä kukñui qätâ wiyqämqä.”

Inji Pestusi iqu “Si iqueqä kukñui, awiñganâ qätâ wiyqätñqä” ätukqe.

Poli iqu, Akripa iquesâ, Benasisâ, kukñuä ätukqenqä

²³ Awiŋgani, Akripa iquä Benasisä inäsuaqi ämuasmänqä äŋguänäni ämipnäsinyä, yoqä naqe motquaynqä imäkiyi, mäkä-iqueu miqä naqä iquata, anä-himqä iutanä naqä iquata, qu anä aquväqñqä iu yäpä yänqisa äpekuwi. Inqani Pestusi iqu Poli ique ätuma pññqä tqanji, qu ique ätuma äpkuwi.

²⁴ Inqani Pestusi iqu tii ätukqe. “Akripa iqukutä, huizi nesä äpmeñuwä eeqänänä iquendä, he ämaqä tqueni hiñuä qumbiyä! Iquenyqe, Israitqä Jerusälemätanä iquata, täqisanä iquatäni, qu eeqänäni, ‘Iqu hänä mäpmeqä itä, äpäkonätñqeçä’ yänänäqñqä ätäpu, nyi tääqä ändätqänjuwiqä. ²⁵ Iiñä etanji nyi hiñuä äqunätmänggani, iqu äpäkonätñqä diñqe, suqä hui mimäqä itñqä äqunänqeqä. Iiñä äqunmäqe, iqu kiqä-kiuä Sisa iquenyqä tääqä tqanji, nyi ique dowatmqä diñqe, kukñui naqä-hñqunä äyä imäkqeçä. ²⁶ Inäqe, qu ique kukñuä ämitätqänuwä quatiñqe, neqä naqä iqu naqä-qakuñqä näqñqä metñqä iñqe, pipae äänä qämçätiyä? Nyi maqñqeçä. Iiññqe, ämaçeu miqä naqä Akripa iqukutä, ämaqä huizi-pqä iquendä, ne iqueqä mañi qätä ganä äwiyätanä ämoçumetuñquä diñqe, nyi iqueni ätuma äpätmä, heyaqä hipenüä iqi äyä ätqäteqänä. Iiñä imäkaniñä, nyi pipa qämçeqä näqñqä äñguä mamqänä. ²⁷ Nyi kñuä tiññä indqänqänä. Nyi ämaqä guä kiqiyäueqä hñque ändowatätmänggani, qu ique kukñuä ämitpçeqñqä pipa ätnänäqi maqiyqä imqe, nyi qämä-qämä imqänä” ätukqe.

26

Poli iqu, Akripa iqueni, iqueqä-kiuänqä ätukqenqä

¹ Inqani Akripa iqu Poli ique tiññä ätukqe. “Tqä-täuänqe, si awä nattñqeçä.” I tquanqä Poli iqu iqueqä hipa haqä yätqä äma äpeyätä, kukñuä awi tiññä ätukqe.

² “Ämiqä naqä Akripa iquki, Israitqä iqua kukñuä ämindätqänjuwñqe, nyi tänggani tqä hipenüä iqisa kima ktmqe, ii äñguänäniqä. ³ Ne Israitqä iqueqä suçeqätä, nätmätqä ne mikakä ätnätñqenqätäni, si näqñqä äñguänä enjinyä. Iiññqe, si quama qeiqi äpmanä, nyaqä kukñui qätä nyisñqenqä änyingiyä” ätukqe.

⁴ “Nyaqä quama pmeqä hikñänqä äpmaka äpätnqenqe, Israitqä eeqänänä iqua näqñqä äñguänä eänäuä. Nyi ymeqänqani, nqä ämaqä iquata äpmeñqe, inji qänakndanji Jerusälemä iu äyä äpmeñqeçä.

⁵ Qu hiñuiqänänä nyinyqä näqñqä ae ekuwitanji, äwiñganqutqe, nyaqä suçeqñqä awä çäyunä tii ktpñqeçä. Nyi hikñänqata ti ipäqäka äpätnqe, Parisi iquauqä suqä iunä qänaknä itñqeçä. Parisi iquauqä qänaknä iqe, Israitqä huizi iquauqeunji ämäwçätäunä. ⁶ Iiñä etanji tänggani, Goti Hanjuwä Iqu neqä atqä-awäkau, ‘Iñä timäuniqeçä’ ätukqenqä nyi quuvqä eqiyätmä hiñuä äqänmä äpmeñä. Inji nyi iññä äpmeñqenqe, qu kukñuä mindqanqä, nyi täqi täsä ätqäuänänä. ⁷ Israitqä iqueneqä hueqä-himqä 12 iqua, qu Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, mäptqänqata, heatqänqatäni, haqeçä ämamäupu, Iqueqä kukñuä asä iquenyqä quuvqä eqiyäpu, hiñuä äqambu äpmeñäuä. Ämiqä naqä iqukiyä, nyi iñqä hiñuä äqänmä äpmetñqenqe, ämaqä iqua kukñuä äyä ämindätqänäuä.

⁸ Hesänä hui, ‘Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä ae äpäkoñguwä iquauñi, mävauçumuatqä yänqiyä-qe,’ kñuä iññi sunqä indqänätqänäuä?

⁹ Hiñuiqänänä nyi-pqe kñuä tiññä äyä änyimiñqeçä. ‘Nyi Jisasi Nasäretqätanä Iqueqä yoqe mäñdi kittqämqä diñqe, nätmätqä kuapanänäni imäkqämqeçä.’ ¹⁰ Itanqä Jerusälemä iunji, nyi nätmätqä tä imäkmiñqeçä. Hiqäva-imäkqä naqä iqua, ‘Si iññä imäkqätñqeçä’

dqanquwänga, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä kuapänänä iquau, guä äyä äkiqiyäuminqeqä. Itanğa ämaqä naqä iqua, 'Iquau pizqä päkpiyā' tqanquwänga, nyi-pqä inä ätminqeqä. ¹¹ Nyi anä aquväqngqä yäpā yängisa äpaquväkitmä, Iquau täñä-hunqä ävätmängani, qu Naqä Iquenyqä kuknuä quvqä tññqä kiquatmä äwiminqeqä. Tiñä-pqä iminqeqä. Nyi Iquauqä äwqä tññinä änyinätä, anä-himqä kinä nämni, qävqä ikitmä qui iwimäkminqeqä" ätukqe.

¹²⁻¹³ "Nyi iñä imäkätqätanğa, hiqäva-imäkqä naqä iqua, yoqä naqä änyinyuändäpu, 'Si iñä imäkiyā' ändäpu äñandowatqanğa, nyi anä-himqä Dämaskasi iu timäumätmä qanä wätqätanğa, hi-nji quemisqängani, qäukuä haqä yätutani, we naqänänä äyä hunganği hinuä äqungqeqä. We yanänäqngqä äunätä, mäptqä iqueni ämäwqätäukqeqä. We-hunqä iqu, nyitä, ämaqä qanä anä äuminquä iquautä, iuäququasitä änaqäkqeqä. ¹⁴ Inğanj ne eeqänäni qua iqi äpäknäqe, nyi manä hñqu, Israitqä iquauqä kuknuä ätätä, tiñä dqanği, qätä äwikqeqä. 'Soli iqukiyā, Soli iqukiyā, si Nyi qui sunqä ny-imäkätqäninyä? Si yuki, yaqngquä iu äpäsatnä, ga täñä-hunqeqe tqä-täuänä äy ämenyā' ändkqeqä.

¹⁵ I dqanğa nyi tiñä ätukqeqä. 'Naqä Iquki, si tqukikä?'

Nyi yatnqä e vqanğa, Naqä Iqu tiñä ändkqeqä. 'Nyi Ämaqä si qui inyimäkätqänä, Jisasi Igunä Qäqunjqä. ¹⁶ Inäqe tängani, si ävautnä pämä tqävä. Nyi si ätekimqä diñqä äkimeqänä. Si Nyaqä wäunji a äqätätinä, nätmätqä tängä hinuä ae äqunäninqätä, Nyi qänaki mäktquamniqenqätä, awä tññanqeqä,' ändkqeqä. ¹⁷ 'Saqa ämaqä Israitqä iquatä, ämaqä huizi iquatä, quvqä ikimäkqanğppängani, Nyi hññä ikimäkäqumuatmniqeqä. Nyi si Iquauqeqe, tiñä iwimäkqätñqänä äkndowatqänä' ändkqeqä. ¹⁸ 'Iqua hinuä hiawiqä enqä-panä äpmenjuwi, hinuä ängüä gämbñqä iwimäktnqeqä. Iñä iwimäkqanği, iqua hi-awiqä ingisatä, Setänä iqueqä yanänäqngqetä, tuwä äwiyäpu, kñuä äkunmäknäpu, we-hunqä iqinyqätä, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, pññqeqä. Qu iñä iquwi, Nyi Iquauqä quvqeqe huätä ämamäutmä, ämaqä Nyinyqä qu-uvqä eqiyäpu, Nyaqä ämaqä epqä iquatä, anä pmetpnuwiqä' ändkqeqä" ätukqe.

¹⁹ Inğanj Poli iqu kuknuä äpakänä tii, ätukqe. "Ämiqä naqä Akripa iquki, nyi nätmätqä haqä yätutani hinuä äqungqä iunji, tuwä mäwiyqä itmä, kuknuä awä ätuäkäminqeqä. ²⁰ Kinganäni, Dämaskasi pmeqä iquau ätuätmä, qänakni, Jerusälämä pmeqä iquautä, qua Jutiya iunji eeqänänä iquautä, itanğa Israitqä qäyā etanği huizi iquautä, awä tiñä ätuminqeqä. 'He heqä kñui äkunmäknäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqäpiyā. Inji ämaqe, he iñä ae iquwiñqä näqñqä mapñqe, suqä qäyunä imäkpiyā' ätuminqeqä. ²¹ Nyi iñä iwimäkqanğqenqeqe, Israitqä iqua, nyi hiqäva-imäkqä anä iu pmetanğa, a ängiqätpiyi, pizqä bäsanä-tpu iminjuwiqä. ²² Nätmätqä eeqänä e ätimäukqetani, Goti Hanjuwä Iqu yätamäkqä nyiyätqätanği, nyi awä ätuätmä, äpmaka äpätnqeqe, tängä ämaqä yoqä maeqä iquauqätä, yoqä-tänä iquauqätä hinuä iqi yanänäqngqä ätqäümä kuknuä sä ätqänä. Nyi kuknuä huiñanä huisä mätkuä itñqeqä. Oeyä. Kuknuä nyi awi, Goti Iqueqä kuknuä hinuä-tqä iquatä, Mosisi iquä hinuiqänä, 'Iñä timäuniquaqä' ätminjuwä iunqänä ätuätñqeqä. ²³ Qu tiñä ätminjuwiqä. 'Krais, ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, täñä-hunqä ämetä, äpäkonätä, qua äptepqä lutanji anğumñi Iqu-ganä vauäniquaqä. Iqu iñä itä, Israitqä iquautä, ämaqä huizi iquautani, Goti Hanjuwä Iqueqä we-hunqenqä awä tuäniquaqä' ätminjuwiqä. Nyi asä inä ätuätñqeqä" ätukqe.

²⁴ Poli iqu kukjuä iinjä tuätqätanğa, Pestusi iqu manä yänänäqıngqä tiinjä ätukqe. “Poli iquki, si näqıngqä kuapanä ämetqänä iutanı, qämä-qämä itqänjinyä.”

²⁵ I tquanğa Poli iqu kimanı tii ätukqe. “Ämaqä yoqä naqä-tänjä Pestusi iquki, nıi qämä-qämä miqä iqänä. Oeyä! Nıi kjuä ängua indqänätmä, naqä-qakuä ätqänä. ²⁶ İi tiinjı. Nıi kukjuä ätuätıngqe, eeqänänı zä mäwiqä etanğı, ämiqä naqä Akripa iqu-pqä qätä äwiyätä, hiñuä äqunäqe, näqıngqä ae ämakqeqa. İinjıngqe, nıi zä miqä itmä, kukjuä jänä äyä ätquänä. ²⁷ Ämiqä naqä Akripa iquki, si Goti Iqueqä kukjuä hiñuä-tqä iqua äqakuwiñqä quuvqä eqiyätqänjinyä, maeqiyqä itqänjinyä? Si quuvqä eqiyätqänjıngqe, nıi näqıngqä ae eänänä” ätukqe.

²⁸ İnganı Akripa iqu Poli iqueni, “Änäänqäwä?” ätukqe. “Hea wänqä ipinjı, nıi Kraisi İquenyqä quuvqä eqiyätmä, Iqueqä yoqä-tänjä emqä nyimäkinyä?”

²⁹ Poli iqu kimanı, “Nıi ‘Hea wänqäpıngqätiyä, quäuqıngqätiyä?’ kjuä kuapä mindqänqä iqänä” ätukqe. “Nıi Goti Hanjuwä İquenyqä tääqä tiinjä tumqänä. ‘Si äminiyätqänjä-panı, ämaqä naqä tqütä, ämaqä qätä änyiyätqänjuwä iquatä, anä pmayä. İtanğa he eeqänänı, nyitänı, asänänä iinjä pmetunquä änyıngı. İnjäqe he guä hikiqiyäuqanğı pmapıngqä dıñqe, manyıngqiyä” ätukqe.

³⁰⁻³¹ İnganı ämiqä naqä Akripa iqu, qua iu miqä Pestusi iqu, Bensisä, itanğa ämaqä qütä anä äpmaminjuwä-pqä iqua, pämä ätqäpiyi, anä hiqıngqä ique äväma äwäpu tiinjä ätnguwı. “Ämaqä tqı suqä quvqä hui imäqäqanğänä, äpakönätıngqä iunqätä, ä guä kiqiyäupıngqä iunqe, hmanjqä.”

³² İtanğa Akripa iqu, Pestusi iqueni tiinjä ätukqe. “İqu, ‘Nıi Sisa iqu nyiwäseyätıngqä änyıngiyä’ matqä-säpi, guä kiqiyäueqä anı ävämetä, qanyinä pmequänıngä.”

Poli iqueqä qanjä Romänqä äukqenqä (27:1-28:16)

27

Qu, Poli ique Romänqä ätuma upıngqä, yimbaeu ätkamäupu, äukuwi

¹ Qu nenıyqe, “İqua qua İtali iunqä yimba iu inganä upıngqä” ätpiyi, Poli iquesä, ämaqä guä äkiqiyäukuwä huizi iquautänı, mäkä-ıqeu miqä hıngqä hipa iu äwıkuwi. Iqueqä yoqe, Julıyusi ique. İqu Sisa iqueqä mäkä-ıqä 100 iquau miqä ique. ² İnganı ne yimba anä-himqä Aträmıtımätanjä hıngqe ätkamäukqe. Nesänı, ämaqä Tesälonaıka qua Masendonıya iutanä hıngqä anänı. Iqueqä yoqe Aristakusi ique. Yimba iqu, anä-himqä, qua naqä Eesiya iu mätnätanğä iquauñqä wätıngqä iqanğı, ne äväma äukqe. ³ Awınganı ne anä-himqä Saitonä iu iuäqamakqe. İqinjı Poli iqu, iqueqä näueqä iquau äwımetä, iquauqä yätamäqä metıngqä dıñqe, Julıyusi iqu ique änguanänä iwımäkätä, ‘Nıngqä’ ätukqe. ⁴ Ne Saitonä ävämeni, yunüä änavqutäwqatqanğa, yimba iqu qua Saplısi iunı tuwä ingısa äpäukqe. ⁵ İtanğa ne qua Silisiya ingısatä, Pambiliya ingısatänı, eqä-pnjä iunı äkeni, anä-himqä Maira, qua Lisiya iu ätimäukqe.

⁶ İqinjı mäkä-ıqeu miqä Julıyusi iqu, anä-himqä Aleksandiya iutanä yimba, qua İtali iunqä wätıngqä iqanğqä hıngqe ämoqumueqe, ne änatmanı, ique ätkamäukqe. ⁷ İnganı ne iqi ävämanı, hiunı hıngqauñı yunüä yänänäqıngqä qunğanğqä iutanı, yimba iunı qanjä qeiqi-qeiqi äukqe.

Yimba iu wäunjuä imäkqä iqua, wäunjuä yänänäqñqä iqangä, ne anä-himqä Nindusi-tänjä ingisa ätimäukque. Iqisanj, yunji a änaqiätätä, ne äwatuñqä änä maeqä iqangj, eqä-pñä manä iuta äväma, eqä-pñä iu äwani, qua eqä-pñä awä iqi witanqñqä ingisa ätimäukque. Qua iqueqä yoqe, Kritä. Ingisa äwaqe, Salmone iunqä äktäutangqä iu ämäwqätäuani, Kritä iunji mäwqä ingisa ätimäukque. ⁸ Ämaqä yimba iu wäunjuä imäkqä iqua, wäunjuä tnänjä imäkqangä, ne eqä manj iu äwätanä, anä hñqä qe ätimäukque. Kiqä yoqe, “Anä yimba iuäqämeqä äñguänäñiqä” ätminjuwi. Ii anä-himqä Lasea-tänjä qäqiqiyi.

⁹ Qañä qeiqi-qeiqi wätqätangju, hiunji kuapänä ae äpäwqangani, itanga hiunji naqä, Israitqä iqua buayä manqä ipñqä pmua imäkqä iqu* ae äpäwqangä, hea yimba äñguä uwqe, qäpu ekqe. Iutanj, Poli iqu iquaunji, näqñqä tiñjä äwikqe. ¹⁰ “Ämaqä iguenyä, nyi näqñqä ae ämenänä. Ne tänqä watque, hanä-iqä naqänänji ämoqumuetanä, nätmätqä kuapänänji qui imäkñänqiyä. Yquayänqätä, yimba iinqätänä, matqä iqänä. Neyaqä hñjä-pmeqä-pqe inänjqä.” ¹¹ Inäqe mäkä-iqeu miqä iqu, Poli ique qätä mäwiyqä itä, yimba iu miqä iquesä, yimba iutanjä kawiquesä, qätä äwikqe. ¹² Yimba iuäqämeqä anä iunji, yunjuä naqänänjä qunqangä, äñguänänjä hmanjqä. Iutanj, ämaqä yimba iu äpmaminjuwä iutanjä kuapänänjä iqua, kukñuä naqä-hñqunä imäkäpu, tiñjä ätnjuwi. “Ne anä täunji äväma, anä-himqä Piniksi iu ätimäuanä, yunjuä naqänänji qäpu qunqangangqä, ne iu pmetunqueqä.” Piniksi, ii yimba iuäqämeqä anä äñguänänjä eä, qua Kritä mäptqä timäuqä mäwqä ingisanji. Iu timäuqangqe, yimba iquauqä hänaqe, inji-ingisa änyä.

Yunjuä naqä äqunätä, eqä ämñga äpekqenqä

¹³ Yunjuä mäptqä timäuqä mäwqä ingisanj, hanjuä äqunqangi äqumbiyi, qu, “Ne äwatuñqenqä, qäyunqä” ätnäpu, yimba a kiqätqä japiñj eyqiyämepu, Kritä-tänjä iu eqä manä iu äukuwi. ¹⁴ Inäqe ne kinä nämä mäwqangä, yunjuä yänänäqñqä, qua Kritä-tänjä ingisa ätimäukqe. Yunjuä inñqe, qu, “Yunjuä mäptqä timäuqä mäwqä awä iqisanjä yunjuiqä” ätminjuwi. ¹⁵ Inganj yunji, yimba iqueni, yänänäqñqä yqutäuqangä, yimbae yunjuä timäuqanggisangqä yikti-yakti mianätani, änä mäwqä iani, ne yunji yimba ique qäyä yqutäutñqä hinjuinä qe äqunqque. ¹⁶ Ne injä iqa äwani, qua wänqä hmbu eqä awä iqi witanqñqä-tänjä qäqi ätimäukque. Kiqä yoqe, Kauta. Ipi ämäwqätäuani, qua ipu yunji äminyeqangä, ne wäunjuä tnänjä itanä, yimba wänqä qänaki äpminqä ique eyqiyämakque. ¹⁷ Inganj yimba iu wäunjuä imäkqä iqua, ique hageqi ämaepiyi, guä yänänäqñqä äkiqiyäuekuwi. E imäkpiyi, yimba naqä iqu qui mimäkñqä yätñqä dñqe, guä äukoquväpu hatñä äquqotäuekuwi. Itanga yimba iu wäunjuä imäkqä iqua, “Ne qua naqä Äfrika-tänjä qäqiqi ätimäutanä, hikä weä eqä yäpä mäñgisa äwinqä iu evqänätanä pmenqunä” knuä indqänäpu, zä kiinj ipu, tapätapä naqe mäñdi äquvätqiyawatäpu, yunji äyqutawatätñqänä hinjuinä äqunqwi. ¹⁸ Inganj yunjuitä, eqä ämñga äpeyätäqetä, yänänäqñqä änyqutawatätä, popuä qe änaqiäqke. Iinñqä awingani, ämaqä yimba iu wäunjuä imäkqä iqua, yquayä eqä-pñä iu mamäupñqä ipäqäkuwi. ¹⁹ Itanga awingä-mändani, iqua äwäwa kiinj ipu, nätmätqä yimba äñguä wätñqä imäkqä iutanj tnämäupñqä ipäqäkuwi. ²⁰ Hiunji kuapänänjä iquaunji, mäptqetä, qätäqueqetä, qaquvqä ktqä pmuätäutqätangä, yunji yänänäqñqä änyqutawatätä,

* **27:9** Hiunji iqueni, Israitqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hanä-iqä quwqä suqä quvqä iutanj huätä ämamäukqenqä knuä indqänäpu, buayä manqä iminjuwi.

popuä änanikiqäka uwqanngqenqä, ne knuä tiinjä indqänggqe. “Ne hänä mäpmeqä, eeqänäni qui imäknanqunä.”

²¹ Ämaqä iqua buayä manqä äpmaka pätkätannguwänga, Poli iqu iquauqä awä iqisa pämä ätqäuge, tiinjä ätukqe. “Ämaqä iquenä, he nyaqä kuknui qänaknä ipu, Kritä iu mävämeqä-säpi, hanä-iqä naqänänä tä mänemeqä itä, itanğa nätmatqä eeqänäni, eqä ique mäwqä iquaningä.

²² Inäqe tängani, nyi tiinjä hitmqeqä. He äwqä hanuä enganğuti pämä yänänäqngqä tqäpiyä. Nesanä hñqu qui mimäkñqä yänqiyä. Yimba iqunä qui imäkñqiyä.

²³ Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iqunä, Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutñqeqä. Itanğa hea tqueni, Iqueqä enätqä hñqu äquvepätä nyi-tänä qäqä täqi ätqäüä, tii ändqiyä.

²⁴ ‘Poli iquki, si zä miqä panä! Si äwätinä, ämiqä naqä Sisa iqueqä hipenüä iqi tqätñqinyä. Qätä tiinjä-pqä inä nyiyä! Ämaqä eeqänänä, sitä anä äpmenüwä iqua, qui mimäkñqä ipñqä diñqe, Goti Hanjuwä Iqu saqä tääqe qätä ae äkiyqeqä’ ändqeqä.

²⁵ Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä tiinjä eqiyätqänänä. Iqu ändqä-pa eeqänäni ätimäunqiyä. Squ miqä yänqiyä. Iinjä ändqenqe, he qokä iquenä, zä miqä ipu pämä yänänäqngqä tqäpiyä.

²⁶ Yujui yimba ique ävqutäwatqanğa, ne qua eqä awä iqi äwiñqä huiu evqänätanä pmenqunä” ätukqe.

²⁷ Heatqä kuapänä 14 iunji, yujui eqä-pñä naqä iu äneyqiyäma ikitqätanği, heatqä quaesqä hiqanğani, yimba iu wäunüä imäkqä iqua, “Yimba iqu eqä manä-tänä qäqiqi ae ätimäunqiyä” knuä indqängguwi.

²⁸ Knuä e indqämbiyi, qu, “Eqä-pñä yäpä mämñi, mämdiyä, qäqiqätiyä” tpu, iwäsäuge ätnämäupiyi, kiqä hiqñqe 40 äqunğui. Yimba wänqäpu nändi tii uwqanğa, qu iwäsäuge angumä ätnämäupiyi, hiqñqe 30 äqunğui.

²⁹ Inğani yimba iqu hikä kuapänänä knätanğqä iu evqänätä, qui imäkñqä iinjqe, iqua zä wiñğangi, yimba a kiqätqä japiñä hñquaqui-hñquaqui yimba iqueä tuwä inğisa qe ätnämäukuwi. Iinjä imäkpiyi, mäptqe maqänä timäutñqenqe, tääqä ätqämanminjuwi.

³⁰ Inğani iqua yimba ique quwqä-quwänä ävämapñqä ipu, “Ne yimba a kiqätqä japiñä iqueqä himänğisa tnämatunqeqä” quanğä änatäpu, yimba wänqä ique mämä quveqätñqänä ävqatäwatkuwi.

³¹ Qu iinjä imäkätqätannguwänga, Poli iqu mäkä-iqeu miqä iquesä, mäkä-iqä iquautä, tiinjä ätukqe. “Ämaqä nänua, yimba tqe ävämapñqä iquwi, he qui imäkmbñqäüä. Iqua yqänä äpmenüwi, he qui mimäkñqä ipñqäüä.”

³² Iinjä tquanğa, mäkä-iqä iqua, yimba wänqä iqu eqä-pñä iu äpäknätä hiñginäwa ängua wetñqä, guä ique a kiqätminqe ätäväwatkuwi.

³³ Mäptqä timäutñqä iqanğani, Poli iqu ämaqä eeqänänä iqua buayä bñqä knuä ävätä, tiinjä ätukqe. “Hiunji 14 päwäqanğa, he ‘Ne äänä nemeñqutiyä’ tpu hiñuä äqämbu äpmapu, buayä manqä itqänjuwiqä.

³⁴ Iinjñqe nyi he kuknuä yänänäqngqä etqänä. He hänä pmapñqä diñqe, buayä hui ämepu bñqäüä. Qätä nyipiyä! Hiqä nyuänä iutani, dä hñqu qui mimäkñqä yänä. Oeyä. He eeqänäni, hänä pmapñqäüä” ätukqe.

³⁵ Iqu iinjä ätuäqe, bretqä ämetä, eeqänänä iquauqä hiñuä iqi, Goti Hanjuwä Iquenyqä ‘änğuiqä’ ätuäqe, änätnqä qe ipäqäkqe.

³⁶ Inğani ämaqä huizi iqua-pqe äwqä änguanä imbiyi, buayä ämepu qe änguiwi.

³⁷ Yimba iunji, ne ämaqä 276 äpmaminque.

³⁸ Qu buayi äwqä änäpäkpiyitanji, yimba iqu hanä miqä itñqä diñqe, küä-witqä yquayä pñqä wiqä iu äwäminqe, eqä-pñä bu ämatämäukuwi.

Yimba iqu qui imäknganğa, ne qua iu ängüä ätimäukqenqä

³⁹ Mäptqä ae ätimäuqanğa, yimba iu wäunüä imäkqä iqua, qua iquenyqä maqñqä epu, “Äkiutiya” tpu ikuwi. Itanji äuktäutangqä yänjini hikä weä äyâ witanği äqunğuwi. E äqumbiyi, qu, “Yimba iqu äwätä iu evqänätñqä diñqe, ne qäyunä imäkatunquätiyâ, ä mimäkqä yatunquätiyâ?” knüä indqänğuwi. ⁴⁰ Yamwiqä ipñqä diñqe, qu yimba a kiqätqä japiñä† gue mñä ätäväpu, eqä-pñä iu ävquatämäukuwi. Inğanji yimba ique hänaqä ämotquaminjiyâ iquaquiyqä gue ewepu, itanğa yunui yimba ique ätuma wätñqe qu tapätapâ naqä ique anğumâ ävatmäkäpu ävquatäwatkuwi. Qu iinjä ae imäkpüyi, yimba iqu hikä weä iqi timäutñqä äukuwi. ⁴¹ Inäqe, yimba iqu hikä weä eqä yäpâ mängisa witanğqä iu evqänğqä. Itanğa kiqä himi hikä weä iu evqänätä iqi pmetanğa, kiqä tuwänggisani eqä-pñä iqu ämnätä äpäsäqisätäqe qui imäkkqe. ⁴² Inğanji mäkä-igä iqua ämaqä guä äqiyänminuwä iquautanjä hñqu eqä anğua äwätä, zä uwqenqä, iquau pizqä päkñqä knüä indqänğuwi. ⁴³ Inäqe iquauqä ämiqä Julyusi iqu, Poli iqu hänä-pmeqänğqä äwinyätä, iquauqä äwiñqä iutani, mimäkqä ipñqä iwimäkkqe. Ämaqä eqä-pñä iu anğua uwqänğqä näqñqä iquauñi, qu-ganä ikuapmäupu, anğua upñqä ätukqe. ⁴⁴ Itanğa ämaqä huiziquauñi, zä-yänjitä, yimba qui imäkñğqä itä, a ämaqätäpu, anğua äwäpu qänaki iuäqämapñqä ätukqe. Ne iqu änatqanğqä-pa iinjä imäkani, ne eeqänänjä iqune eqä-pñä iutani, anğuanänjä iuäqämakque.

28

Poli iqu, qua eqä-pñä awä iqi, Malta iu äpmaminjenqä

¹ Anğuanänjä iuäqämeni, näqñqä tiinjä ekqueqä. Qua eqä-pñä awä iqi, kiqä yoqe, Malta ivqä. ² Itanğa ämaqä qua iutanä iqua, suqä anğuanänjä tiinjä inetquakuwi. Piyä äqiyätä, isqä imanätqätanğqenqä, iqua tä ikepu, ne yeeqä äneyätmakuwi. ³ Inğanji Poli iqu tä hui aquvä ämaqiyätä, tä hänaqä äsätanğqä iu äväuekqe. Qänjanuä hñqu, tä yäpâ inğisa äwäminqe, tä tnänjä uwqanğanğa, yäpaqänğisa ätimäuäqe, Poli iqueä hipa iu hiquanä ätutquvä qe äqiyämäminqe. ⁴ Ämaqä iqisanä iqua, hinüä iinjä äqumbiyi, quwqä-quwä tiinjä ätñğuwi. “Hinüä qumbiyä! Tqu, ämaqä pizqä päsqä-qu etanği, iqu eqä-pñä iu mäpäkonğqä iqä-qe, neqä goti suqä quvqenqä kima vqä ii, iqu hänä yqänä pmetñqä iinqe, mäwiñqä iqiyä” ätkuwi. ⁵ Inğanji Poli iqu qämäkä iqueni, tä iunqä qe ätasäwqatkqe. Inäqe nätmatqä hui iqueni, mäwimeqä ikqe. ⁶ Qokä-apäkä iqua, “Poli iqueqä huiwi ppäkä nyquanğuti, iqu qua iqi äpäknätä äpäkonänğiyä” tpu ipu, hinüi hñganqä äqumbu äpmaminjuwi. Iqueqä huiwiñi, nätmatqä hui mäwimeqä äyâ iqanği äqumbiyi, “Tqu, goti hñqueqä” ätñğuwi. ⁷ Qua tqu-tänjä qäqiqiñi, ämaqä qua iu äpmaminuwä iquau miqä iqueqä quae. Iqueqä yoqe, Pupulusi ique. Ämaqä iqu iqueqä anjuñqä änätma äwäqe, hiunji hñquaqi-hñquenä iquauñi, anğuanä ämineminqe. ⁸ Inğanji Pupulusi iqueqä kaniqu huiwä dnjätä, zä-qunätä itä yaqä äwäminqe. Poli iqu ique äwimeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuätä, hipae haqeqi äwiñyätä, ique anğua iwimäkkqe. ⁹ Iqu iinjä imäkqanğa, ämaqä täñä-yaqä äwäminuwä, qua iutanä huizi iqua-pqe, Poli ique äwimeqanğuwänğa, iqu iquauñi anğua inä iwimäkkqe. ¹⁰ Iqu qunji anğua iinjä iwimäkqanğqenqä, qu neñi, suqä anğuanänjinä inemäkuwi. Qanüä hñquaqi-hñque ae äpäwqanğa,

ne yimba iu ävämetunquä iqaungua, nätmätqä äwa iminquä isua yätamäqä änekuwi.

Poli iqu, Romä iu ätimäukqenqä

¹¹ Ne qua Malta iunji, qarjuä hñquaqui-hñque ae äpmentanji, yimba anä-himqä Aleksandiya iutanä hñque ätkamäwatanä äukqe. Yimba iqu yunjuä naqänänjanganji qua iu äpmaminqe. Iqueqä himänngisanji, goti Susi iqueqä ymeqä qäyawä iquaquiyqä ktqä-tänjiqä. ¹² Ne äwani, anä-himqä Sirakyusi iu ätimäuani, hiunji hñquaqui-hñque äpmaq. ¹³ Iqini ävämeni, anä-himqä Rengiumä iu ätimäukqe. Awianganji yunjuä, mäptqä timäuqä mäwqä ingisa qunqanga, iqi ävämeni, hiunji hñquaqui qarjä äwani, anä-himqä Puteoli iu ätimäukqe. ¹⁴ Iqini ne quuvqä heqiyqä iquau äwimeqaungua, qu ne hiunji 7 anä pmetunquä yatnqä änekuwi. E äpmentanji, ne iquau ävämanji, anä-himqä naqä Romänjqä äukqe. ¹⁵ Quuvqä heqiyqä Romätanä iqua, qu nenyqä, “Qanä äpätqänäüa” tqangä äwipiyl, hänaqä awä iqi äminatunquä äpkuwi. Inganji qutanä hñquatä maketqä aquväqñqä, kiqä yoqe Apiyusi iu qe ämingq. Itanga huizi iquatänji, ne anä, ‘Hiqaqä Yakuä Äwämä Uwqä Hñquaqui-hñqueyqä’ ätmijnwä iu qe ämingq. Poli iqu iquau hinjuä äqunäq, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä “änquiqä” ätätä, iqueqä äwqe yänänäqñqä ämakqe. ¹⁶ Itanga, ne Romä iu ätimäuani, yäpä ingisa uwqaungua, ämaqä Romä iu miqä iqua, Poli iquenyqä, “Iqu anä hñque kiqä-kiuanä pmetanguti, mäkä-iqä hñqu hinjuä äqunä ämiqätñqeqä” ätkuwi.

Poli iqu, Romä iu kuknuä awä ätuminqenqä

¹⁷ Poli iqu Romä iunji, hiunji hñquaqui-hñque ae äpmeqetanji, iqu Israitqä iqi äpmaminjuwä iquauqä naqä iquau tääqä ätuätumakqe. Qu aquvä ae äqänqanquwänqanji, iqu iquauñi tii ätukqe. “Tatqä-guäkauä, Israitqä iquneqä yoqetä, neqä atqä-awäkauqä suqä-pqetanji, mäñdi kittqämqä diñqe, nyi suqä quvqä hui mimäqä iminqqeqä. Inäqe qu nyi Jerusälämä iu guä ängiqiyäupu, Romätanä iquauä hipäpu äpmuatänjikuwiqä. ¹⁸ Itanga Romätanä iqua nyaqä manji qätä änyiyäpu, nqä suqenqä näqñqä mapñqä yatnqä änyipiyl, hinjuä tiinjä ängänqanquwä. Nyi pizqä bäkñqä diñqe, nyaqä suqä quvqe aanqä etanji, qu nyi huätä nyivquatämäupñqä ikuwiqä. ¹⁹ Iinjä iqanquwinq, Israitqä iqua, Romätanä iquau äkasuwä tqanquwänqanji, nqä nyämaqeunji, nätmätqä huiñqä kuknuä mitmqe hma qäyä hitanqqä-qe, hänaqä minqä iqangi, nyi ‘Nyaqä kukñui, ämiqä naqä Sisa iqu änyiwäseyätñqeqä’ ätkqeqä. ²⁰ Nätmätqä iinj, nyi näunänjämä änyimakqä etanji, nyi he hinjuä eqänätmä kuknuä hitapmätmä tääqä iinjä etätmeqä. Israitqä eeqänänä iqua, nätmätqenqä kñuä yänänäqñqä ämepu hinjuä äqämbu äpmentanji iunqe, nyi-pqe inä äqänmä äpmentänä. Nyi a tä ängiqätänqe, kiqä quati, iquesanänjqä” ätukqe.

²¹ Iqu iinjä tqanqa, qu iqueni tiinjä ätkuwi. “Ämaqä Jutiyanä iqua, sinyqä awä natpñqe, pipa hui maqiyqä ikuwiqä. Itanga Israitqä iquautanä hñqu äpätä, sinyqä kuknuä quvqä hui mänatqä ikqeqä.

²² Israitqä iqunesanä hñqua, kñuä änyä-hänji indqänqanquwinqä, ämaqä qua eeqänänä iutanä iqua, kuknuä ququvqä ätätqänquwä. Ne iinjä näqñqä metunq, si tqä kñuä indqänqe awä tqanqtqe, qätä kiyatunquä äpquä” ätkuwi.

²³ Qu hiunji hñque atäunjuä ipiyl, ämaqä kuapanänji, anä Poli iqu pmetanqqä iunqä inga äpkuwi. Qu zinuitä äpmakuwi, awiyqeunqä äpmetqutpiyä iunji, Poli iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqeunqätä, Jisasi

Iquenyqätä, näqñqä qeiqinyä äwikqe. Qu Jisasi Iquenyqä näqñqä äñguä ämepu quuvqä hiqäpñqä iñqe, iqu kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäqgeutata, Goti Iqueqä kukñuä hiñuä-tqä iqua äqäkuwä iutatä, ämetä, awä ätumiñqe. ²⁴ Iqu awä iinjä ätumiñqä iñqe, ämaqä hñqua, “Kukñuä tä, qäyunä ätqiya” kñuä indqänganguwängga, huiziqua iqueqä kukñuinqä quuvqä maeqiyqä ikuwi. ²⁵ Iquauqä awä iqisanji, qu kukñuä mäkä äunäpiyitanji, ävämapiñqä iqanguwängga, Poli iqu kukñuä hui inä qe ätukqe. “Dñä Äñguä Iqu, kukñuä naqä-qakuänäñji, tawäkau äyä ätukqe. Iqu hiñuä-tqä Asayä iqueqä manitanji, tiinjä ätukqe.ä.”

²⁶ *‘Qokä-apäkä iquaunqä äwätinä, tiinjä tuvä. “He kukñuä qätä äwika äwäpiyä-qe, kiqä quatinqe änyä mañqä hipnuwiqä. He hiñuä äqunqwa äwäpiyä-qe, nätmatqä hñquenyqe näñqä maeqä ipnuwiqä.”*

²⁷ *Ämaqä iinjä iqua näñqä äñguä mämeqäñqe, quwqä nyuäñji woyqä ae imaqundängqe. Kukñuä qätä äñguä mäwiyqäñqe, quwqä qäte, ae imaqundängqe. Nätmatqä hiñuä äñguä mäquñquä ipñqe, quwqä hiñuä-pqe, ae yämaqundi iñqe. Qu iinjä mimäkkä-säpi, quwqä kñui äkunmäknäpu, Nyinyñqä anqumä quvepqanppi, ga Nyi iquaunji äñguä iwimäkkäminjqä.**

²⁸ Inäqe he näqñqä tiinjä hipñqe. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä anqu itmetñqä imäkätñqenqe, Iqu ne Israitqä iqune qäyä etanji huiziquaunqe, kukñuä ae ändowatkqe. Kukñuä iñji, qu qätä wipnuwiqä.” ²⁹ Poli iqu iinjä tqanji äwipiyyi, iqua iquenji ävämakuwi.

³⁰⁻³¹ *Quväukuä hñquaqiñji, Poli iqu anä ämätqä kanique mbqä ävätä, iu äpmamiñqe. I pmetanqqängga ämaqä ique äwimeqanquwä iquaunji, iqu yeeqä ävätmetä, Goti Hanjuwä Iqunä ämitñqä iunqä kukñui, zä miqä, pemä itä, awä ätuätä, itanqa Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä näqñqä äwimiñqe. Iqu iinjä tqanqqenqe, ämaqä hñqu pmua mäwimäkkä imiñqe.*

* 28:27 Asayä 6:9-10

Tuwanuä, Poli iqu Romä pmeqä iquauŋqä äqäkqe Yätamäkqä kuknuä hiŋuiqänjä iquvi

Poli iqu anä-himqä Romä iunqä äwätä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänji, iqi pmetanquwä iquatä, anä pmapnqä wiŋganŋqetanji, tuwanuä tä äqäkqe. Iqueqä äwiŋqe, qutanji wänŋqäpu ae äpmeqetanji, qua naqä Spenqä iunqä äwätä, Jisasi Iqueqä kuknuä äŋgui, awä tquätŋqä iinqe. Tuwanuä iquesanji, Poli iqu kuknuä awi, Kraisi Iqueqä kuknuä äŋguä we-hunqä-tänji ätnänjä iqinyä ätuätä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iqua, suqä äkiu-äkiu ipu pmeŋnqä, ätätä äqäkqe.

Kinganäni, Poli iqu qokä-apäkä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä Romä iu pmeqä iquauŋi, “Nyi henyqä knuä kuapä indqänätmä, Goti Iqu he yätamäkqä hiyätŋqä yatŋqä ävätmä, tääqä hea ique-ique ätuätqänänä” ätuätä äqäkqe. Iqu qänakŋi, tuwanuä iqueqä qakuinqe, ti äqäkqe. “Ämaqä, quuvqä eqiyquwitanji, quuvqä eqäka upnuwänqä iquanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqisanji, jänänjä timäupnqä iinqe.” (1:17) Iqu tiinä-pqä ätkqe. Qokä-apäkä eqänänji, Israitqä iquautanä, ä yäpaqänŋisanä iquautanä qäyä etanŋi, qu eqänänji, qokä-apäkä suqä quvqä imäkqä iquae. I etanŋqetanji, qu hänjä pmeŋnuwänqe, Goti Iqu qunqä qeqä ätumuäkätä, anŋumä itmetŋqä inqe. Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquauŋi, Goti Iqu anŋumä itmeqänji, ga iqua Goti Iqueqä näueqä-qua epu, Jisasi Kraisi Iqueqä känŋuäka ipnqä.

Goti Iqu ämaqä hŋque anŋi itmeqanŋutqe, iqueqä hänjä-pmeqe, hänji menä. Goti Iqu iqtä anä pmetanŋuti, Iqueqä Dnjä Äŋguä Iqu iquenji manŋuä winyätänä. Iinjä etanŋi, yänänäqŋqä, suqä quvqetanä, äpänŋqetanäni, ämaqä ique mändi äkittiyätä ique ämitŋqe, hanuä winä. Inji saptä 5 iquesa 8 dunqe, Poli iqu kuknuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqetanä qakuinŋqetanä, Dnjä Äŋguä Iqueqä yänänäqŋqä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquauqä hänjä-pmeqä iu äwitŋqenŋqätä, ätätä äqäkqe.

Inji saptä 9 iquesa 11 iunqe, Poli iqu hanjä-igä naqä ique äwimakqenqä awä ätätä äqäkqe. Iqu ämaqä Israitqä iutanä ique. Ga Israitqä iqua, Goti Iqu, Iqueqä ämaqä-qua hipnqä atäunjuä ikqä iquayi. Itanŋi iquautanä kuapanänji, qu Jisasi Ique tuwä äwiminjuwä iquai. Israitqä iqua qäyä etanŋi huizi iquautanji, kuapanänji Jisasi Iqueqä kuknuä qänaknä iminjuwä-qe, Israitqä iquautanji, kuapanä ma. Poli iqu, “Israitqä iqua qämä-qämä ipu, nätmätqä naqänänji, Goti Iqu iquau iwimäkäniqenqä hiŋuä äŋguä mäqunquä iminjuwä iutayqä” ätätä äqäkqe. Itanŋi iqu knui, qänakŋi qokä-apäkä Israitqä iutanä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yoqe mapnuwänqänä, indqänŋqe.

Yäpakä iqinji, Poli iqu ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä iqua, suqä äkiu-äkiu ipu pmeŋnqä, ätätä äqäkqe. Iqu kuknuä kuapanänji, suqä, ämaqä huiunqä kiinjä äwiŋqä iinqä, ätätä äqäkqe. Suqä huiziuŋqä inä ätätä äqäkqe, tiinji. Goti Iqueqä wäunju imäkqä inqätä, gapmanqä iquauqä yäpä inŋisa pmeqä inqätä, itanŋa ämaqä huizi iquau yätamäkqä iqä inqätänji.

Kuknuä äŋguä we-hunqä-täninŋä

¹ Poli iqunä, nyi Kraisi Jisasi Iqueqä wäunuä imäkkä iquñji. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukñuä änguä we-hunqä-täñi awä tmqä diñqä atäunuä änyiyätä, Iqueqä wäunuä iinqä äñandowatkqä iquñqä. ² Hiñuiqänäñi, Goti Iqu kukñuä änguä we-hunqä-täñi ii, guä ämäsuuätä, Iqueqä kukñuä hiñuä-tqä iquau tquangi, iqua Iqueqä bukä iu äqakuwi. ³ Ii kukñuä änguanäñi, Iqueqä Ymeqä Iquenyqeyi. Iqu ämaqä huiwä-täñu, Dewiti iquesa ätimäukqe. ⁴ Itanga Ymeqä Iqu, quuvqe-qu Goti Iqueqänänä etangi, Goti Iqu, Ique qua aptekuwä iuta ävauqumuatätä, Iqueqä Ymeqä yänänäñqä-qu atäunuä äwikqe. Iqu Jisasi Kraisi neqä Naqä Iquvi. ⁵ Iqueqä hipa iutani, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta änguä inemäkätä, itanga, Jisasi Iqueqä wäunuä imäkatunquä äñandowatkqe. Wäunuä iini, ämaqä eeqänänä iutani, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä kukñui qänaknä ipñqe, awä tqeyi. ⁶ Ämaqä iinqä iquautani, he-pqä inänqce. He Jisasi Kraisi Iqueqä tääqe qatä ae äwiyäpu, Iqueqänänänqä enjuwitayi. ⁷ Nyi tuwanuä tä, he ämaqä Romä pmeqä Goti Hanjuwä Iqu henyqä kiinjä wingangi, Iqueqänänänqä tääqä etätmakqä iquenyqä äqiyqä. Neqä Goti Apikutä, itanga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imänqeta hiñgi etapäsinyä, äwqä hanuä imbu pmetñqä emäqçinyä.

Poli iqu, Goti Iquenyqä tääqä ätminqenqä

⁸ Kiñganäñi, tiinjä hitmqe. Qua eeqänänä iunji, ämaqe, heqä quuvqä yänänänqä heqiyqanguwiñqä quea ätätqänuwitani, nyi Jisasi Kraisi Iqueqä yoqeta Goti Iqueni, 'änguiqä' ätuätqänä. ⁹ Nyi Goti Iqueqä wäunui, kukñuä änguä, Iqueqä Ymeqä Iquenyqä awä ätätmä, yänä äqänmä imäkätqänä. Inji nyaqä tääqä ätuätmäñgani, henyqä kñuä indqänätñqä iinqä kukñui, naqä-qakuä etanqñenqce, Iqueqä-kiuä näñqä-tänä Iquvqä. ¹⁰ Hea ique-iqueni, Iquenyqä tääqä tmqä imäkätmäñgani, Iqu äwingangutqe, nyi henyqä pmqä hänaqenqä qävqä nyiyätñqä, yatñqä yänänänqä ävätqänä. ¹¹ Yatñqä ii, nyi he hiñuä hiqänmqä kiinjä änyinätñqä iutayi. He yänänänqä emäkätñqä iinqce, nätmätqä Dñä Änguä Iquesa hitapmqä änyinqiyä. ¹² Nqä kñuä indqänqce, tiinji. "Heyaqä quuvqä heqiyqä iunji, yätämäkqä hiyqanqundi, ga he nyaqeu nyiyqanqpi, iutani eequne yänänänqä imäknatunqce."

¹³ Nyämaqäüä, nyi he tiinjñqä näñqä änguanä epñqä änyinqi. Nyi wäunui, Israitqä qäyä etangi huiziuqä awä iqi imäkkqe, häukuä äwäkkä-pa, heyaqä awä iqini, nyi wäunuä imäkmqe, häukuä witiñqä iinqce, hea kuapanäñi, nyi emamqä kñuä indqänätñqce. Inäqe hea ique-iqueni, nätmätqe ätimäuätä, hoptäwä änyiyätñqe. ¹⁴ Wäunuä Goti Iqu ändapqce, ämaqä Grikä iquautä, ä huizi iquautä, itanga ämaqä näñqä-tänä iquautä, ä näñqä maeqä iquautä, awä tumqä iinä ändapqce. ¹⁵ Itani, he Romä pmeqä iquenä-pqe, kukñuä änguä we-hunqä-täñi awä hitmqä iinqce, nyaqä äwqe änyivauqi.

Kukñuä änguä we-hunqä-täñi, ii Goti Iqueqä yänänänqeyi

¹⁶ Kukñuä änguä we-hunqä-täñinqce, nyi womba miqunji. Ii Goti Hanjuwä Iqueqä yänänänqce, ämaqä quuvqä eqämipqä iquau anqumä itmeniqä iinqeyi. Kiñganäñi, Israitqä iquau-ganä, itanga ämaqä huiziuqä iquauñi, inä itmeniqe. ¹⁷ Itanga kukñuä änguanäñi, Goti Iqu, Iqueqä suqä jänänä iuta ämaqä-qunenyqe, 'jänänänquaiqä' tätñqä iinqä ätnänäqi itkimäqçiyä. Ämaqe, quuvqä eqiyquwitani, quuvqä eqäka upnuwänqä iquanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqisani, jänänä timäupñqä iinqce. Ii

kukñui, Goti Iqueqä bukä iu äqänänqä-pa, “Nqä ämaqä jänänänä iqu, quuvqä eqiyätäqetani, hänä pmenqiyä.”*

Suqä quvqä huitañä-huitani imäkqenqä

¹⁸ Ämaqe, suqä Goti Iqu äwinyätangqä iunji tuwä äwiyäpu, suqä quvqä imäkätqätanguwitanji, Goti Hanjuwä Iqu qäukuä yätu äpme, Iqueqä äwqä tnäni, ätnänäqä itkimäkqiyä. Qu quvqä iinjä imäkätqänjuwi, kukñuä naqä-qakuä iqueni mändi äkittqiyätqänäuä. ¹⁹ Iqueqä suqä kuapanäninjqe, Goti Iqu ämaqä tquau ae ämotquakqetani, qu näqnqä ae ekuwä-qe, mändi äkittqiyätqänä. ²⁰ Iqu nätmätqä eeqänäni ätimäutnqä ipäqäka äpätñqe, tängä täsä enqä-qae, ämaqä iqua, Iqueqä suqetä Iqueqä yänänäqnqetä, hiñui änä mäqunquä ipiyä-qe, qu Iqu nätmätqä wäunjuä imäkkqä iunji, hiñuä äqunäpu, Iqueqä nätmätqä iquaquinyqe, näqnqä qäyunä mapnä. Iinjä iutani, qu “Ne Iquenyqä maqnqä itanitanji, quvqä maequneyqe” matqä ipnä.

²¹ Ii tiinjä etangiyi. Iquenyqä näqnqä iinjä epiyä-qe, qu, ‘Iqu Goti naqä-qakuä Iqueqä’ knuä mindqänqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu mävuqumuatqä ipu, Iqueni, ‘änguicqä’ mätkuä imiñuwi. Oeya. Iqua knuä qämä-qämä ipu, knuä indqänqetä, näqnqetä maeqä, hiawiqä injisa äpmenjuwä-pa ekuwi. ²² Iqua, ‘Ne näqnqä-tänuneyqä’ ätätkänjuwä-qe, maqnqä naqä-qakuänänjä-qua ätimäukuwi. ²³ Qu Goti Hanjuwä Mapäkonqä Iquesä, nätmätqä Iqueqä yoqä naqe motqueqä iquesä, tuwä äwipiyyi, ktqe, ämaqä äpäkonqä iquauqetä, ynñä iquauqetä, yaqeqä huitañä-huitañä iquauqetä, qämäkä huitañä-huitañä iquauqetä imäkäpu, nätmätqä iquauñqe, qonjä woktäuqänqä ipäqäkuwi.

²⁴ Qu iinjä imäkqanquwitanji, Goti Hanjuwä Iqu, quwqä quvqä imäkqänqä äwinyätñqä iu qänaknä ipñqä hiñuinä äqunqce. Itañi quwqä knuä quvqe, suqä kiyä mätkä iquau imäkpnqä indqänäpu, quwqä huiwi qäyunä mimiñqä ipu, iqa äminiñuwi. ²⁵ Qu Goti Iqueqä kukñuä naqä-qakuänänji, tuwä äwiyäpu, quanjä di ämakuwi. Itanjä qu qonjä äwoktäupu, yäpä iqi äpmamiñuwi, Goti nätmätqä eeqänä imäkkqä Iquenyqä ma, nätmätqä Iqu imäkkqä iinjänä iqa äminiñuwi. Injäqe Goti Hanjuwä Iqu eeqänä imäkkqetani, hea ique-iqueni, ämaqä iqune, Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuquatuñquänäyi. Ii naqä-qakuwi.

²⁶ Qu iinjä imäkqanquwitanji, Goti Hanjuwä Iqu, suqä womba injä ii, qäyä imäqka uwqänqä hiñuinä äqunqce. Ga apäkä iua, qoki-qatä hiqaqä anä wiqä suqä qäyunänji, ävquatämäupu, quwqä-quwä miquvämbñqä ipäqäkuwi. ²⁷ Asä inji, qokä iqua-pqe, apäkitä hiqaqä anä wiqä suqä iunji ävquatämäupu, quwqä-quwä miquvämbñqä iqu, yänänäqnqä ätimäukqe. Inji qokä iqua suqä womba meqä ii imäkmbiyi, quvqä iinjä iqueqä imani, qäyunä ämakuwi.

²⁸ Qu suqä Goti Iquenyqä knuä indqänqä iunji, tuwä ävqanquwitanji, ga Iqu, quwqä knuä quvqä iu indqänäpu, suqä qäyunänjä iu mimiñqä pa ipñqä hiñuinä äqunqce. ²⁹ Inji suqä Goti Iqu mäwiñqä injqe, suqä quvqe, aquvä maqiyqä ique, nj quvqä iwitqueqä itäni, kuapanä imäkätqänä. Itanjä suqä huiziuqä nätmätqenqä qeqä tqüä, ämaqä pizqä päsqä, kukñuä mäkä-hunqä, quanjä imäkkqä, ä quvqä iwitquetä, ewiqä tqä-pqe, kuapanä itqänä. ³⁰ Huiziuqä suqenqä awä ätuäkipu, hñquenqä tuwängi kukñuä ätäpu qui imäkkqä, mä Goti Hanjuwä Iquenqä wiunqä iqä, hñquau hngisanä tquä, ämaqä mänqe ‘quvqeqä’ ätäpu, quwqä yoqenä haqeu maeqä, suqä quvqä änyä-hänñqä indqänäpu imäkkqä iu, itanjä kënaqä-kanunauqä kukñui qätä mäwiyqä ipu, itqänjuwä

* 1:17 Hapakukä 2:4

iquayi. ³¹ Itanga tii-pqä inänji. Knuä indqänqä ängui mindqänqä ipu, quwqä kuknuä du qänaki miqä ipu, ämaqeunqä qeqä mäwutqä, ä huäqä mäwunqä itqänuwä iquayi. ³² Goti Iqu qäyunä iwäsütä, “Ämaqä iinjä imäkmiqqä iqua äpakombnqänänjqä” ätkqenqe, iqua näqngqä qäyä epu, quwqä-quwä imäkäpu, ämaqä huizi ii imäkmiqqä iquauñi, “Yqänä imäkpiyä” tqä-quaiqä.

2

Goti Iqueqä iwäsäuqenqä

¹ Inji he huizi iquauñqe, “Quwqä-quaiqä” ätäpu iwäsäutqänuwä eeqänänjä iquenä, suqä quvqä iqua imäkätqänuwä, he asä inä imäkätqänuwitani, “Ne quvqä maequneyqe” matqä ipnä. He iquauñqe, “Suqä quvqä iinjä imäkqä-quaiqä” ätäpiyanqani, hiqä-heonqä-pqe inä tmbnqe. ² Ne näqngqe. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä suqä quvqä iinjä imäkätqänuwä iquauñi, kima ävätäqänqani, qäyunänä vänä. ³ Si huizi iquauñqe, “Iqua suqä iinjä imäkquaiqä” ätätnä, asänä imäkqä iquki, “Goti Iqu ämaqeukukuñä mitqeunji, ämäwqätäumnigeqä” knuä kiyä? ⁴ Goti Hanjuwä Iqu ängüä ikitquetä, hea quäuqä sinyqä hinuä äqänä äpme, tqä suqä quvqenqä kima maqänä mäktapqä itnqe. Iqu ängüä kuapanä e qäyä ikitqueganqenqe, ii nätmätqä hinginqä enqä-pañä äqunänjä? Iqu ängüä iinjä ikitquetnqe, ii, si tqä knuä äkunmäknätnä, suqä quvqä vquatämäutnqä iinjqe, äktma äwätñqeyi.

⁵ Si tqä knuä iunji qnqanä äyeträ, suqä quvqä iuta makunmäknqä itnänqani, Goti Iqueqä äwqä tnänji, aquv ämaqiätqänjinyä. Hiunji Goti Iqu, Iqueqä äwqä tnänji ätnänjä iqi ämaetä, kuknuä jänä imäkätqänqani, tqä kima qäyunänji, inga matñi. ⁶ “Goti Iqu qokä-apäkä hnqunä-hnqunäñi, suqä qu imäkätqänuwä iunqe kima äväniqeqä.”* ⁷ Ämaqä yänjä äqänäpu, wäunüä ängüä imäkäpiyitani, yoqä naqä ämepu, mapäkonqä ipnqä, Goti Hanjuwä Iqutä quamä anä pmeñqä hänaqenqä qävqä itqänuwä iquauñi, Goti Iqu häñä hea ique-ique pmeqä väñqiyä. ⁸ I etanqqä-qe, ämaqä knui, quwqä-quwänqänä indqänäpu, kuknuä naqä-qakuä iu tuwä äwiyäpu, suqä Goti Iqu mäwinyätanqä iu qänaki itqänuwä iquauñi, Iqueqä äwqä tnänjä yänänäqänänñi, äväñqiyä. ⁹ Ämaqä eeqänänjä suqä quvqä imäkätqänuwä iquauñi, hanjä-iqä naqänänjitä, täñä-hunqetänji, äwimeñqiyä. Israitqä iquau-ganä äwimeqetani, huizi Israitqä qäyä etanqi huizi iquau-pqe inä wimeñqiyä. ¹⁰ Iinjä etanqi ämaqä eeqänänjä suqä ängüä imäkätqänuwä iquauñi, quamä pmeqä ängüänänjitä, yoqä naqetä, itanga äwqä hanuä inqä itänji, Israitqä iquau-ganä äwimeqetani, huizi Israitqä qäyä etanqi huizi iquau-pqe inä wimeñqiyä. ¹¹ Ii tiinjä etanqiyi. Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä eeqänänjä iquauñi, asänänä iwäsäuanä.

Kuknuä-suqenqä

¹² Israitqä iqua qäyä etanqi huiziqua, qu kuknuä-suqä Goti Iqu Mosis ique äwikqe, maeqä-quai. Qutanä suqä quvqä imäkätqänuwä eeqänänjä iqua, qu kuknuä-suqe maeqä epiyä-qe, qui imäkmbnuwi. Itanga Israitqä kuknuä-suqä ämepu, suqä quvqä imäkätqänuwä eeqänänjä iqua, Goti Iqu kuknuä-suqetä iwäsäuqanqa, qu qui imäkmbnuwi. ¹³ Ämaqe, Goti Iqueqä hinuä iqi jänänänjä timäupnqä iqua, kuknuä-suqe qätä hinginäwa äwiyätqänuwä ma, qätä äwiyäpu qänaknä itqänuwä iquayi. ¹⁴ Israitqä iqua qäyä etanqi huiziqua, kuknuä-suqe maeqä epiyä-qe, quwqä knuä

* 2:6 Apqä Bukä 62:12; Quamä-pmeqä 24:12

indqänqä iuta ämepu, kukñuä-suqeu qänaknä ipiyänngani, iqua kukñuä-suqä ii maeqä qäyä epu, quwqä-quwä kukñuä-suqä enqä-panuayi. ¹⁵ Iinjä ipiyä iutani, tiinjñqä motquapnä. Goti Iqueqä kukñuä-suqe, ämaqeudqä yäp ängisa ae äqiyekqä awi,† kigä wäunui imäkänä. Inji quwqä suqä-iwäsäuqñqä kñuä imñä-pqe, asänä motquenä. Hnganjä-pqe ‘Suqä qäyunä imäkqeqä’ indqänäpu, hngani ‘Qäyunä manä’ kñuä indqämbnä. ¹⁶ Nyi kukñuä änguä we-hunqä-täni awä ätuätñqä-pa, hiunji qänakñanngani, Goti Iqu, Kraisi Jisasi Ique wäunüä vqannga, Iqu ämaqeudqä suqä kñuä zä äwiñqä eeqänänjä injqä iwäsäuniqe.

Israitqä iquauqä suqä imänqä injqe

¹⁷ Itangi tängani, nyi he, “Israitqä iquautanjä iquneyqä” änyuätñätqänuwä iquenä hitmqe. He imänäpu, “Kukñuä-suqä iqu yätamakqä neyänqiyä” kñuä indqänäpu, “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquneyqä” ätätqänuwä iquenji. ¹⁸ Qu kukñuä-suqä iuta ämetquakuwitani, he Goti Iqueqä äwiñqä iinjqä näqñqä ämepu, suqä qäyunänjä, huizi iquau ämawqätäunqenqe, ‘änguänänjiqä’ ätätqänä. ¹⁹⁻²⁰ Itanga näqñqetä, kukñuä naqä-gakuitä, kukñuä-suqä iu witañqetani, he kñuä yänänäqñqe, “Ne ämaqä hinuä pisqä iquauñi, hänaqe ämotquetanä, ämaqä hiawiqä imä pmetanquwä iquauqä we-hunqä-qune eanä, ämaqä maqñqä itanquwä iquau ämotqueqä-qune eanä, itanga ymeqä wänqä isuaunji, kñuä vqä iquneyqä” indqänätqänä. ²¹ Inji he qokä-apäkä iunä motqueqä iquenä, hiqä-hiuänji mämitquatñqe, sunqä itqänuwä? He awi, “Quwä mämeqä pambiyä” tqä iquenä, quwä ämetqänuwäta? ²² “Qokä-apäkä ämanqe, huizitä huiwi yanä mikiqä ipñqe” tqä iquenä, he quvqä iinjä imäkätqänuwäta? He goti quangä iquauñqä maenqä itñqä iquenä, iquauqä hiqäva-imäkqä anä iuta quwä ämetqänuwäta? ²³ He hiqä yoqe haqeqä ämamänäpu, “Goti Iqueqä kukñuä-suqe ämenjunä” tqunenä, kukñuä-suqe ävasuäpiytani, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, qui äyä imäkätqänä. ²⁴ Ii, Goti Iqueqä bukä iu, kukñuä tiinjä ätä äqänänqä-payi. “Hiyaqä quvqä iutani, Israitqä qäyä etangi huizi iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqenqä äkasuwä kukñuä ätäpu, mändi äkittqiyätqänä.”‡

Suqä, huiwä häuä ktänqenqä

²⁵ Si Goti Iqueqä kukñuä-suqä eeqänänjä iu qänaki iqanqtqe, Israitqä iquneyqä suqä huiwä häuä ktäuqä iqu, yätamakqä kiyänä. Inäqe, qu saqä huiwi häuä qäyä äkktäukuwä-qe, si kukñuä-suqe ävakutqe, ämaqä huiwä häuä maktänqä iqua enqä-panä esni. ²⁶ Iutani ämaqä häuä maktänqä hñqu, kukñuä-suqeu qäyunänä qänaki iqanqtqe, Goti Iqu iquenji, häuä ktänqä iquatänä, asänänjä enqä-panä qunänä. ²⁷ Itanga kukñuä-suqä-tänä eänä, huiwä häuä ktänqä iquki, kukñuä-suqe ävasuqanqtqe, ämaqä huiwi häuä maktänqä, kukñuä-suqeu qänaki imitätqä iqu, tqä suqä quvqe, ätnänä iqi makiyänä. ²⁸ Nyi naqä-qakuä, “Israitqä iqunqä” tqe, ii nätmätqä huiwitanjä manä. Itanga suqä huiwä häuä ktänqä-pqe, ii nätmätqä huiwitanjinä manä. ²⁹ Israitqä naqä-qakuä-qu-tiyä-qe, iqueqä qeqä-quuvqä imñi, ne hinuä mäqunquä yanä. Itanga, suqä huiwä häuä ktänqä naqä-qakuä iqu, kukñuä-suqeuta ma, Dñä Änguä Iqu qeqä-quuvqä imñi imäkänä. Ämaqä iinjä iqu, yoqä naqä meqe, ämaqä iquauqä hinuä iqisa ma, Goti Hanjuwä Iquesayi.

† 2:15 Järämai 31:33; Asayä 51:7 ‡ 2:24 Asayä 52:5; Esekiyäli 36:20

3

Goti Iqueqä suqä iwäsäuqenqä

¹ Nyi naqä-qakuä i tqanqundqe, änäänqanqäwä? Israitqä iqua, iinjä eänjuwitanj, yätamäqkä äki metqänä? Suqä huiwä häuä ktänqä iqu, yätamäqkä äänä väniqi? ² Täukue! Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquauñi, nätmätqä huitanä-huitanä anquanänjinä ävatqä. Kinganänjiqu, Iqu Iqueqä kukñui, iqua ämiqäpñqä äwikqe. ³ Inji iquautanä hñqua, kukñuä täuñi qänaknä miqä iminjuwitanj, änäänqanqäwä? Iutanj Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iquau anqä wimäkätñqä ätukqä iu mimäkqä yäniqi?

⁴ Oeyä! Matimäuqä yänä! Ämaqä eeqänänä quangä tätqätanquwä-qe, naqä-qakuä tqe, Goti Hanjuwä Iqunänjqä. Iqueqä bukä iu äqänänqä-pa, "Tqä kukñuä naqä-qakuä etanqenqe, qu hñjuä qumbñqäüä. Itanqa qu Si quvqä imäkätqänjqä ktanqppqe, Si ämäwqätänqinyä."*

⁵⁻⁶ Inji, neqä suqä quvqä iquesa, Goti Iqueqä suqä jänänäñi, ätnänä iqi ämotquetñqe, änäänqä tatanquäwä? Goti Iqu, neyaqä suqä quvqä iqenqä äwqä tnänä imäkätä, kima änatapätñqä iñqe, "Iqu, jänänänä miqä itqänä" tatanquäta? Oeyä, kukñuä iñji, i ämaqä iquneqä kñuä iutanäñi. Goti Hanjuwä Iqu suqä jänänäñi mimäkqä-säpi, Iqu qokä-apäkä eeqänänä iuqä suqenqe, miwäsäuqä iquäninqä. ⁷ Ämaqä iquneqä kñuä iutanä yatñqä huiziqu, tiyi. "Nyaqä kukñuä quangä iuñi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä naqä-qakuä ätnänä inqisa ätimäüätä, Iqueqä yoqä naqä qonätñqä iwimäkätñqe, Iqu nyiñi, 'Suqä quvqä imäkqä-qukiyyä' änyüändätä, kima quvqe sunqä dapätñqäwä?" ⁸ Kukñuä iñji qäyunä etanqutqe, tiñjä tatanquqe. "Nätmatqä anqä hui timäüätñqe, ne suqä quvqä hñqu yqä imäkanä." Ämaqä hñqua neqä yoqä mäñdi äkittqiyäpu, quangä tii ätätqänä. "Iqua, kukñuä quvqä iñjä isua, ätätqänjuwä iquaiqä." Ämaqä nenyqä i ätätqänjuwä iqua, quvqä iquesa kima mapnuwänqe, i qäyunäñi.

Eequne, suqä quvqä imäkätunqenqä

⁹ Änäänqätiyä? Israitqä iqune, ämaqä huiziquauñi ämäwqätäunju? Oeyä, ne ae äyä ätätunqune. "Israitqä iqunesä, Grikä iquatänj, eequne suqä quvqä iqueqä yänänäqñqä iqueä yäpä iqi äpmenä, suqä quvqä imäkqämanätqunjunä." ¹⁰ Ii Goti Iqueqä bukiu äqänänqä-payi.

"Ämaqä suqä jänänäñinä imäkqe, aanjä hma naqä-qakuä eänä.

¹¹ Ämaqä näqñqä anquanänjä-tänj, hma etanji, Goti Iqu qutä pmeqänqe, qävqä miqä itqänä. ¹² Ämaqe, hänaqä anqä iuñi ävquatämäupu, eeqänänj, quvqenä ätimäukuwi. Auä, ämaqä suqä anqä imäkqe, aanjä hma naqä-qakuä eä."†

¹³ "Quwqä manitanj quangä kukñuä kuapänä ätätqänjuwi, i tiñjä enqä-manji. Qu ämaqä pizqä qua äptepu, hovqe mämatnyeqä itqänjuwä enqä-pañji."‡

"Quwqä kukñuä ätäpiyi, qämakä iqua, ämaqueu qui imäkätqänjuwä-pañji."§

¹⁴ "Quwqä äwqä tnänj äpakänä munätanqgetanj, ämaqueu qui imäkpnjqä ätqä äwätqänä."

¹⁵ "Qu maqänä äwäpu, ämaqä pizqä äpäsatqänjuwi. ¹⁶ Ga imä äupiysi, nätmätqä qui imäkäpu, ämaqueu hanjä-iqä ävätqänjuwi.

* 3:4 Apqä Bukä 51:4 † 3:12 Apqä Bukä 14:1-3; 53:1-3 ‡ 3:13 Apqä Bukä 5:9 § 3:13 Apqä Bukä 140:3

17 *Itanga, huiziquatä äwqä naqä-hñqunä änyäpu pmetpñqe, maqñqä eñuwä iquayl.**

18 *“Qu Goti Iqu yoqä naqä ämenqä iñqe, kñuä mämeqä ipu, zä mäwinqä itqänä.”†*

19 Ne tiññqä näqñqä äyuwä. Kukñuä-suqä Goti Iqueqä bukiu äqänänqä eeqänänji, ämaqä kukñuä-suqä iqueqä yäpä iqä äpmenuwä iquau ätuätñqe. Iutanji ämaqä im-imdanä eeqänänqä iquene, Goti Iqueqä hiñuä iqññi, neqä suqä quvqenqe, “Iñä-iññiqä” matqä itanä, Iqueqä änewäsäuqä iunä äpmenju. 20 Ii tiññä etanñi. Kukñuä-suqä, näyaqä suqä quvqä iñqänä ämänätquetqäuä. Itanñi kukñuä-suqä iu qänaknä iqä iutanji, ämaqä, *Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqññi, jänänñua matimäuqä ipnä.‡*

Goti Iqu, quuvqä eqämipqä iquau, jänänñua iwimäkätñqenqä

21 Itanñi täñganji, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hänaqe, qokä-apäkiu jänänänqä wimäkätñqe, ae ämänätqueqe. Ii kukñuä-suqä iu qänaknä iqueuta, matimäuqä yänä. Hänaqä iquenyqe, kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäqkä iutatä, bukä, Goti Iqueqä kukñuä hiñuä-tqä iqu äqäkuwä iutatä, äqänänä. 22 Hänaqä tä, tiññi. Qokä-apäkä, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquauñi, Goti Iqu eeqänänji, jänänänqä wimäkänä. Israitqä iqueneñqä, ä huizi iquauñqä huññqe, qäqunäyi. 23 Ne eeqä asänänqä iquene, suqä quvqä imäkätunquä-qae, Iqueqä ktqä inemäkkqe, a maqätqä iñu. 24 Itanga Kraisi Jisasi Iqu anñumä mbqä äneyämaqetani, Goti Hanjuwä Iqu, eeqä asänänqä iquenyqe qeqä äwimänätä, hiññi änatapätä, jänänqä inemäkätqäuä. 25 Iqu, Jisasi Iqu äpäkonätä, Iqueqä häñequetä, quuvqä heqiyqä iquauqä suqä quvqetani kimanji, huätä muämäutñqä atäñjuä ikqe. Iqu iññä imäkkqe, ii Iqueqä suqe, jänänänqä etanñqenqä ämänätquetñqä diñqeyi. Hiññiqänänñi, ämaqä suqä quvqä imäqñanñuwänñga, Iqu qeiqinyä imäkätä, kimanji maqänä mäwqä qäyä imiñqä-qe, Iqueqä suqä jänänänqä iu qänaknä yqänä imiñqeqä. 26 Iqu ämaqeuqä suqä quvqä iutanji kimanji, Jisasi Ique äwikqetani, ne Iquenyqä näqñqä tiññä ämetqänju. Iqu suqä jänänänñinä Imäqkä-qu eäqe, ga ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämipqä iquau, jänänänqä Iwimäqkä Inänqä-qu eänä.

27 Itanñi ämaqä-qune, neqä yoqä haqeu ämamänätunñqe, iññqä änäñnyä tatanñqe? Ii qäpu ae ekqe. Qäpuni, suqä äsquesa ekqäwä? Kukñuä-suqä iu qänaknä iqä iquesa ma, oee. Yoqä haqeu mamänqä iqu, quuvqä heqiyqä iquesanä qäpu ekqe. 28 Ii ne näqñqä tiññiqñqä ämakquä iutanñi. Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqññi jänänqä timäupñqe, kukñuä-suqä qänaknä iqä iquesanä hmanñi. Ii hänaqä quuvqä heqiyqä iquesanänñi. 29 Kukñuä ii qäyuta, ä Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquauqä Goti Iqunanda? Iqu ämaqä huizi iquauqä-pqe, hmanä? Oee, Iqu, huizi iquauqä Goti inänñi. 30 Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuänänñi. Iqu, Israitqä huiwä häuä ktänqä iquatä, huizi häuä maktänqä iquatä, Iquenyqä quuvqä eqiyätqätanñuwitanä, jänänänqä iwimäkänñqe.

31 Ä ne quuvqä heqiyqenqä iññä ätatanitanñi, kukñuä-suqä mäñdi äkittqiyätanä, aañqä äyä imäkätunquäta? Aanä oeyä! Ne kukñuä-suqä iqueni, yänänänqñqä ätqätetunñqe.

* 3:17 Asayä 59:7-8 † 3:18 Apqä Bukä 36:1 ‡ 3:20 Apqä Bukä 143:2

4

Aprähamä iqueqä quuvqä heqiyqenqä

¹ I etanqä-qe, Israitqä iqueneqä awä kinganänä Aprähamä iquenyqe, ne suänyä tatanquawä? Hanaqä Goti Iqueqä hinuä iqi jänänä timäuqanqe, iqu hinuä äsque äqunqawä? ² Iqu suqä änguinä imäkminqeta, ämaqä jänänä-qu eqä-säpi, iqueqä yoqe, kiqä-kiaü hageu vauqumuafunquninji. Itanji Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqisanji, iinjä mimäqä yänä. ³ Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, kuknuä äkinqä ätnänqenqe, knuä mapiyä. “Aprähamä iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqanqi, Iqu ‘Ämaqä jänänueqä’ ätkqeä,” ätä äqänä.*

⁴ Ämaqä hñqu wäunuä imäkätä, iuta mbqä ämeqä di, ii, wäunuä kaniqu qeqä imänqeta mäwqä iqi. Oeyä. Mbqä ii, wäunuä iutañä kimanjiyi. ⁵ Iinjä etanqä-qe, ämaqä hñqu, Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqinjä jänänänä-qu pmetnqä dinqe, hñua-hñua mimäqä itä, quuvqe, Goti Iqu ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauñi, jänänänä wimäkätñqenqä eqiyätñqä iqueni, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Jänänänjukuiyqä’ ätuätqäuä. ⁶ Dewiti iqu-pqä kuknuä asä ii enqä-ma, ätkqe. Ämaqä suqä änguä mimäkqä qäyä etanqä, Goti Iqu, qunji, ‘Jänänänuaiqä’ ätuätqä iqua, änguä äpmepu, aquvänä ipñqä iinjä tii ätätä äqäkqe.

⁷ “Ämaqä, kuknuä-suqeu tuwä äwipu, quvqä imäkätqänjuwä iquauñi, Goti Iqu, quvqä quvqe hinuä anqi mäqunquä yätñqä, huätä muämäuqanqutqe, qu änguä äpmepu, aquvänä ipñqäuä.

⁸ Naqä Iqu, ämaqä hñqueqä suqä quvqä dinqä knuä anqumä mindqänqä iqanqutqe, iqu änguä äpme, aquvänä iquätñqeä” ätkqe.†

⁹ Änguä äpme aquvänä iqä iinjä, ii ämaqä huiwä häuä ktänqä iquanqänandanä, ä ämaqä huiwä häuä maktänqä iquanqä-pqe, inandanä? Ne tiinjä äyä ätätqänu. “Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iqueqä quuvqä heqiyqenqä knuä indqänätä, ‘Ämaqä jänänueqä’ ätkqeä” ätätqänu. ¹⁰ Inji Goti Iqu iinjä ätukqe, Aprähamä iqu äänä pmetanqayi? Iqu huiwä häuä ae äktänqänqata, ä änä etanqata? Iqu huiwä häuä maktänqä änä etanqayi. ¹¹ Suqä huiwä häuä ktäuqe, kiqä quati tiinjä. Aprähamä iqu huiwä häuä maktänqä yqänä äpmeqänqanji, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyqanqi, Goti Iqu, “Ämaqä jänänjukuiyqä” ätukqe. Itanji Goti Hanjuwä Iqu suqä huiwä häuä ktäuqä ii, iqu ämaqä jänänä-qu pmetnqenqä hiqñqä enqä-pa äwikqe. Iinjä etanqi Aprähamä iqu, ämaqä huiwä häuä maktänqä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iuta, ämaqä jänänänä ätimäupqä iquauqä kawä kinganänä iquvi. ¹² Itanqa iqu ämaqä huiwä häuä ktänqä iqunesanä hñquauqä kawiqu inänji. Ii ämaqä huiwä häuä äktänäpu, quuvqe, neqä awä Aprähamä iqu huiwä häuä maktänqänqa, Goti Iquenyqä quuvqä eqäkqä-pa, eqiyätqänjuwä iquayi.

Goti Hanjuwä Iqu, kuknuä guä ämäsäukqenqä

¹³ Hinuicänäñi Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iquesä, iqueqä kaqä-kawäkautä, qua eeqänäñi iquau äväniqä dinqe, kuknuä guä ämäsäukqe. Inqce kuknuä guä i ämäsäukqe, ii Aprähamä iqu kuknuä-suqä hui qänaki iminjä iuta ma, ii iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätä, jänänänä-qu ätimäukqä iutayi. ¹⁴ Ii tiinjä etanqiyi. Ämaqä kuknuä-suqeu qänaki imipqä iqua, nämatqä Goti Iqu äväniqä kuknuä guä ämäsäukqä iunji

* 4:3 Ipäqäkqä 15:6 † 4:8 Apqä Bukä 32:1-2

ämeqä-säpi, Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqe, hinginqä hetäningä. Itanga kuknuä Goti Iqu guä ämäsäukqe, aaqä inä hetäningä. ¹⁵ Ne näqñqe. Kuknuä-suqä iqesari, ämaqe, ique ävausäpiyitani, Goti Iqueqä äwqä tnäñi ämapnä. I etanqqä-qe, kuknuä-suqe maeqä eqqe, ämaqe ique mävausqä ipnä.

¹⁶ Goti Hanjuwä Iqu, Aprähämä iquenyqätä, kaqä-kawäka qänaki timäupnuwä iquauñqätä, qeqä wimänqanqi, nätmätqä hingi väniñqä, kuknuä guä ämäsäukqe. Inji, kaqä-kawäka eeqänänä iqua, mapñqä iñqä kuknuä guä ämäsäukqe, ii ämaqä, Goti Iquenyqä quuvqä eqäpqa iquauñqänäñi. Auä, kuknuä guä ämäsäukqe, ämaqä, kuknuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmeñuwä iquauñqänä ma, ämaqä quuvqä Aprähämä iqu eqäkqä-pa eqäpqa iquauñqä-pqe inäyi. Aprähämä Iqu, eequneqä awä kinganänä iquvi. ¹⁷ Ii Goti Iqueqä bukä iu tii ätanqä-payi. “*Nyi si hueqä-himqä kuapänänä iuqä kawiquki ikimäkqeqä.*”[†]

Kuknuä tä, Goti Iqueqä hinuä iqi, guä yänänäqñqanqä ämäsänä äwi, qäyunä ätimäunqiyä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iquauñi, häñä-pmeqä anqi Vqu eä, itanga nätmätqä matimäuqä yqänä etanquti, tääqä Tuätumeqä Ique. Iqu iñä itñqetani, Aprähämä iqu Iquenyqä quuvqä eqäminqe. ¹⁸⁻¹⁹ Goti Iqu ii ätukqänqani, Aprähämä iqu, iqueqä quvükui 100 ae äpäwätä, mäñdi eätä, äpäkonätñqä iminqe. Itanga iqueqä apäkä Serai, ii qokitqä ae ekqe. Inji, iqu, “*Ye e äpmeñitani, äänä timäunqutiyä?*” knuä ii qäyä wiyqanqqä-qe, iqu quuvqenä eqiyätä, hinuä äqänä äpmaminqe. Ga Goti Iqu, “*Taqä-tawäka kuapänänä timäupnuwiqä*”[§] ätukqä-pa, iqu hueqä-himqä kuapänänä iuqä kawiqu ekqe. Auä, iqu iyaquiyqä huiwiñqä knuä indqänätäqä-qe, iqueqä quuvqä heqiyqe, hanjuä mäwiqä, yänänäqñqä eqäminqe. ²⁰⁻²¹ Goti Hanjuwä Iqu, kuknuä guä ämäsäukqenqe, Aprähämä iqu äwqä hñquaqu minqä itä, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäutä, “*Goti Iqu imäkäninqä kuknuä guä ae ämäsäukqe, qäyunä imäkänqiyä,*” näqñqä äñguänänä ämetä, quuvqä eqiyätäqetani, yänänäqñqä imäknminqe. ²² Injä etanqi, Goti Hanjuwä Iqu, Aprähämä iqueqä quuvqä heqiyqenqä knuä indqänätä, iquenyqe, “*Ämaqä jänäñueqä*” ätkqe.

²³ Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu, “*Iqueqä quuvqä heqiyqeta, Ämaqä jänäñueqä ätkqeqä*” äqänänqe, Goti Iqu Aprähämä iquenyqänä matqä ikqe. Oeyä. ²⁴ Ii nenyqä-pqe inänji. Goti Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Iqu äpäkonqanqä, Ique anqumä ävaucumuatqetani, ne-pqe, Goti Iquenyqä quuvqä inä eqiyätqänu. Iutani Iqu, näyaqä quuvqä heqiyqenqä knuä indqänätä, nenyqä-pqe, “*Ämaqä jänäñuaiqä*” tätnqeqä. ²⁵ Jisasi Iqueni, Goti Hanjuwä Iqu, näyaqä suqä quvqenqä qäyä päkonätñqä, hinuä äqunqe. Itani Iqu Iqueni, ne ämaqä jänänänä nemäkätñqe, qua äptekuä iuta äyä ävaucumuatqe.

5

Goti Iqutä, äwqä naqä-hñqunä iñqenqä

¹ Inji ne quuvqä ae äyä eqiyätqätanqu, Goti Hanjuwä Iqu neñi, qokä-apäkä jänänjune äyä inemäkqe. Injä etanqi neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu inemäkqanqi, ne Goti Iqutäñi, äwqä naqä-hñqunä änyanä äpmeñu.

² Itani Jisasi Iqu neñi, hänaqe qñqanä eqä-pa nauteyqanqi, ne quuvqä eqiyätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imänqeta hingi vqä yäpä ingisa äpaquvätanä, i äpmeñu. Itanga ne, Goti Hanjuwä Iqu inätmetä,

gäukuä yätunji, Iqutä quamä anä änguänänjä pmetunquä dinqä, hinuä äqänanä äpmerju. Iinqe, ne aquvänä itanä, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäutqänju. ³ Itanğa ne aquvänänji, iinqänä miqä äyā itqänunä. Oeyä. Ne aquvänänji, hanjä-ıqä änemeqä iinqä-pqe, inä itqänunä. İi ne tiinjıqä näqıjqä etanğiyi. Hanjä-ıqä iqu, äpakänä tqäuatunquenqä yänänäqıjqä inemäkänä. ⁴ Itanğa ne yänänäqıjqä e ätqäuätaqetani, ne suqä Goti Iqu äwinyänqä iu imäkätanä, Ique yeeqä iwimäkänä. Ga ne iinjä imäkätaqetani, Iqu ne yätamäqä neyätıjqä dinqä, hinuä äqänanä pmetanä. ⁵ Itanğa Dıñä Änguä Goti Iqu änätapkqä Iqu, Goti Iqueqä suqä ämaqeuqä kiinjä äwinyänqe, näyaqä äwqeu änyuänaiqetani, ne Goti Iquenyqä hinuä äqänanä äpmetaqänğani, hinginäwa äqunanä pmeqänqä manä.

⁶ Goti Iqueqä suqä ämaqeuqä kiinjä äwinyänqe, tiinjı. Ne neqä suqä quvqe huätä mamänatunqä, yänänäqıjqä maeqä etanğani, hea Goti Hanjuwä Iqu atäunuä ikqänğani, Kraisi Iqu, ämaqä Goti Ique tuwä äwiyätunquä iqune, anğumä inetmeniqä iinqä äpakonğqe. ⁷ Ämaqä jänänjä hjqeqä yätamäqenqe, ämaqä nesanjä hıqu äpakonätıjqe, äänä mäqumetunquäwä? Aanqe! Ämaqä suqä aanä änguänänjä imäkqä hjqeqä yätamäqenqe, hıqu äpakonätıjqätiyā, ä mäpakonqä yätıjqätiyā? ⁸ İi etanğqä-qe, ne ämaqä suqä quvqä imäkqune yqänä pmetaungua, Kraisi Iqu ne yätamäqä neyätıjqä äpakonğqe. Suqä iinjä iutani, Goti Hanjuwä Iqu, nenyqä kiinjä äwinyänqe, äyā amänätquakqe. ⁹ Kraisi Iqu äpakonätä, Iqueqä häneqä äpäwäkkqe, Goti Iqu, häneqä iuta ne jänänjune inemäkkqe. İinjä etanğı ne tänğani, näqıjqä tiinjä hiatunqeqä. Goti Iqu, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauji, Iqueqä äwqä tnänjä iuta kima vqanğutqänğani, Kraisi Iqu ne qui mimäkıjqä änguänä pmetunquä, yätamäqä neyänqiyä. ¹⁰ Auä, ne Goti Iqueqä himä-wiunqä änyätanä pmetanğqunğani, Iqueqä Ymeqä Iqu äpakonätä, himä-wiunqä iunji, qäpu imäketä, ne Goti Hanjuwä Iqutä äwqä naqä-hıqunä änyanä pmetunquä, inemäkkqe. İnji ne äwqä naqä-hıqunä änyanä e äpmetanitani, näqıjqä tiinjä hiatunqeqä. Ymeqä Iqu hänjä äpmetäqetani, ne qui mimäkıjqä änguänä pmetunquä inemäkänıqeqä. ¹¹ Itanğa nätmatqä hui-pqe inänjqä. Neqä Naqä, Jisasi Kraisi Iqu, ne Goti İqutä äwqä naqä-huinyä nyatunquä imäkkqetani, ne aquvänä itanä, Goti Iqueqä yoqe, haqeu ämamäutqänju.

Atamä iquesani, äpakonqeyi. Jisasi Iquesani, hänjä-pmeqeyi.

¹² İutani ne tiinjıqä näqıjqeqä. Ämaqä hıqunä, Goti Iqueqä kukıui ävaुकukqä iutani, suqä quvqe qua täu ätimäukqe. İutani suqä quvqä iqueqä kimani, äpakonqä iqu ätimäukqe. Asä iinjı, ämaqä eeqänänji, suqä quvqä imäkqanğuwitani, äpakonqä iqu wimeqanği äpakonätqänjä. ¹³ Goti Iqu kukıuä-suce mävwä änä etanğani, ämaqe, qua täunji suqä quvqä imäkııjuwä-qe, kukıuä-suce aanqä etanği, Goti Iqu, “Qu kukıui ävasätqänäuä” matqä iminjqe. ¹⁴ İnjäqe Atamä iqu äpmaminğeta, Mosisi iqu äpminğänğanqe, ämaqe, suqä quvqä Atamä iqu imäkkqä-pa asänänji mimäkqä itqätanğuwä-qe, äpakonqä iqu ämaqä eeqänänjä iquauji, äyā ämiminqe.

Atamä iqu, Ämaqä qänaki timäuniqä Iqueqä ktqä enqä-panä-qe. ¹⁵ İ etanği Atamä iqueqä suqä quvqä itä, nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu qeqä imänğeta hınği äwikqetani, asänänjä hmanji. Ämaqä hııuiqänä iqueqä quvqetani, qokä-apäkä eeqänänji äyā äpakonätqänjä. İtanğa Goti Iqu qeqä wimänğeta yätamäqetä, nätmatqä Ämaqä Qänaknä, Jisasi Kraisi

Iqu qeqä wimänqeta hingi äwikqetäni, äpäkonqä iunji ämäwqätäutä, ämaqä kuapänä yqänä äwimetqäüä. ¹⁶ Tiinjä-pqe inänji. Nätmatqä ängui, Goti Hanjuwä Iqu hingi äwikqetä, itanga nätmatqä hinuiqänjä iqueqä suqä quvqeta ätimäukqetäni, asänänjä hmanji. Oeyä. Ämaqä hinuiqänjä Iqu, suqä quvqä hngunä imäkqanji, Goti Hanjuwä Iqu kuknuä ämitätä, tii ätkqe. “Qu eeqänäni qui imäkmbnqeqä.” Itanji nätmatqä ängüä, Goti Iqu hingi äwikqe, tiinji. Ämaqe, suqä quvqä kuapänä imäkqanqewänqanji, Goti Hanjuwä Iqu qeqä wimänqanji, qokä-apäkä iunji, jänänjä iwimäkkqe. ¹⁷ Itanga ämaqä hinuiqänjä Iqu, kuknui ävausätä quvqä imäkkqetani, äpäkonqä Iqu ämiqä enqä-pa naqä ätimäutä, ämaqä eeqänänjä iunji, ämiminqe. Naqä-qakuä qenä-qe, aanjä naqä-qakuänäni, tiinji. Goti Iqu qeqä kiinjä wimänqanji, ämaqeu jänänänjä hingi iwimäkkqe, äpäkonqä iquenji mändi äkittqiyänä. Ämaqä ii ämapqä iqua, qu hänjä äpmepu, ämiqä enqä-pa miqäpnuwi. Qu iinjä timäupnqe, Ämaqä Qänaknä, Jisasi Kraisi Iqueqä wäunjuä iutayi.

¹⁸ Ängumni, ne tiinjinqä knuä ängüänänjä indqanatunqe. Ämaqä hinuiqänjä iqu, Goti Iqueqä kuknuiunji ävaulkqetani, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä eeqänänjqe, “Qui imäkmbnqeqä” ätkqe. I etanji, Ämaqä Qänaknä Iqu, suqä jänänji imäkkqetani, Goti Iqu, ämaqä eeqänänjä jänänjä epu, hänjä yqänä pmeppqä, hänaqä imäuekqe. ¹⁹ Ämaqä hinuiqänjä iqu, Goti Iqueqä kuknui hngisa ikqetani, qokä-apäki kuapänänji, suqä quvqä imäkkä ekuwi. I etanji, Ämaqä Qänaknä Iqu, Goti Iqueqä kuknui qänaknä iminjqetani, Goti Iqu qokä-apäkä kuapänänji, jänänjä iwimäkänjqe.

²⁰ Goti Iqu qänakni, kuknuä-suqä äwikqe, ii ämaqe, kuapänä ävausqanquwinqä näqngqä mapngqä, iinqä äwikqe. Inäqe, ämaqe, suqä quvqä imäkqa uwqanqewänqä, Goti Hanjuwä Iqueqä quvqä qeqä wimänqeta hingi vqe, aanjä yändiqä ävätqäüä. ²¹ Ii tiinjä iunqeyi. Suqä quvqä iqu, ämaqeu äpäkonqä iunqä ämiminqä-pa, Goti Iqueqä qeqä wimänqeta hingi vqe, iquenji ämäwqätäutä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä wäunjuä iutanji, ne jänänänjä eätanä, hea ique-ique pmeqeuqä ämineyänjqe.

6

Suqä quvqe, ämaqeu äpakänä mämiqenqä

¹ Iinjä etanqetani, ne äänä tatunquäwä? “Goti Hanjuwä Iqueqä nenyqä qeqä imänqeuta hingi vqe, aanjä yändiqä väniqä iinqe, suqä quvqä yqänä imäkatunqeqä” tatunquäta? ² Aanjä oeyqä, änä matqä yanä. Suqä quvqä imäqä iunqe, ne ämaqä pizqä äpäkonquwä enqä-pajune eätanä, huätä ae ävquatämäukqe. Inji ne qänaknänji, suqä iquenji yqänänji, äänä iquatunqe? ³ Asnjä ämetanä, Kraisi Jisasi Iqutä ämuänqänquä iquene, iinjä dutani, Iqutä anä äpäkonqque. He iinqe änyä maqngqä enjä? ⁴ Itanji ne asnjä ämetanä, Kraisi Iqutä anä äpäkonqque, Goti Kaniqu nejni, Kraisi Iqutä qua anä äptänaiqqe. Inji Iqu Iqueqä yänänänqä näqänänjä itänji, Kraisi Ique qua äptekuwä iuta ävaucumuatqänqanji, ne-pqe, suqä qänqanä imäkminquä-pa mimikqä, hänjä-pmeqä änyä-hänjä iquenyä metatunqenqä, inä änevauqumuatkqe.

⁵ Ne Kraisi Iqutä ämuänqanä, Iqu äpäkonqä-pa äpäkonqque, inji Iqu ängumä ävaulkqä-pa, ne-pqä asä ii vauanjqe. ⁶ Ne tiinjinqä näqngqe. Neqä huiwä iqueqä äwinqje, ii Kraisi Iqutä zä-huätatä äunätä, anä äpäkonqiyi. Ii, suqä quvqä iqueqä yänänänqä neyaqä huiwä iu wäunjuä imitätqä di,

qäpu eqanğuti, ne suqä quvqä iqueqä wäunjuä-wiyqä mäpmeqä yatunquä diñqeyi. ⁷ Ii tiinjä etanğı. Amaqä tqu-tqu ae äpakonätqe, suqä quvqä iqueqä yäpä imdani, huätä ae ävämeqe.

⁸ Auqä. Ne Kraisi Iqutä anä äpakonğquä iquene, Iqutä hänä anä pmetunğenqä kuknuä iquenqe, quuvqä eqiyätqänju. ⁹ Quuvqä ii eqiyätunğue, ne näñqä tii itanitanjiyi. Kraisi Iqu qua äpτεkuwä iuta angumä ae ävaukqetani, äpakonqä iqu, Iqueni mändi kittqiyätñqä yänänäñqä hma etanğı, ga Iqu anğuni, mapakonqä yäniqe. ¹⁰ Iqu hñqunä qe äpakonğqe. Itani Iqu iinjä imäkätä, suqä quvqä iqueqä yänänäñqä aañqä imäkkqe. Itanğı Iqu hänä äpmeñqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäutñqä äpme. ¹¹ Inji he kñuä asä ii indqämbvqe. He Kraisi Jisasi Iqutä ämuänğmbiyitani, he-pqä inä äpakonäpu, suqä quvqä iqueqä yäpä iqinyqä ma, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäupñqä äpmeñä.

¹² Iinjä etanğqetani, hiqä huiwi äpakonätñqä iqueni, suqä quvqä iqu ique ämitñqä diñqe, hiñuinä mäqunquä pambiyä. He ique hiñuinä qunğanğpqe, suqä quvqä iqu, huiwä iqueqä äwiñqä du imäkñqä, etma wänqiyä. ¹³ Itanğa he suqä Goti Iqu mäwiñqä itñqä di imäkqanğqe, hiqä yukä-hipa itä, huiwä iutanä huizi itä, suqä quvqeu mäwqä ipñqewä. Oeyä. He ämaqä qua äpτεqeuta angumä ävauäpu, hänä äpmeñuwitani, hiqä-hiuä, Goti Hanjuwä Ique wimbiyä. Itanğa he suqä jänänji imäkñqä iñqe, Goti Hanjuwä Iqu hiqä huiwä iutanä eeqänänji, ämitñqä hiñuinä qumbiyä. ¹⁴ He tängani, kuknuä-suqä iunji yäpä iqi mäpmeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imänqeta hiñgi vqä yäpä iqi äpmeñuwitani, suqä quvqä iqu, he mämevqä yänqiyä.

Goti Iqueqä wäunjuä-wiyqä hiñginqä imäkqenqä

¹⁵ Inji ne iinjä äpmeñqetani, änänğä? Amaqä hñqqa, “Ne qeqä imänqeta hiñgi vqä kuapanä metunquä diñqe, suqä quvqe, yqänä imäkqä uwquatuñqueqä” ätätqänä. Aañqe, änä mimäkqä yanä.

¹⁶ Änänğänğawä? He änyä maqñqä enä? He ämaqä hñqueqä kukñui, qänaknä ipñqä hiqä-hiuä äwimbqe, he iqueqä wäunjuä-wiyqä hiñginqä pmeñqäuä. Amaqä, suqä quvqä iqueqä wäunjuä-wiyqä äpmamipqä iqua, iuta pizqä päkombnä. Inğqe ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui qänaknä iqä äpmamipqä iqua, iutani qokä-apäkä jänänğä timäupñqäuä.

¹⁷ Nyi Goti Hanjuwä Iqueni, äñguiqä' ätquä. Hiñuiqänänji, he suqä quvqä iqueqä wäunjuä-wiyqä äpmaminjuwi. Itanğı qänakndani, he Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, ämaqä hñquauqä manä iuta qätä äwikuwitani, qänaknä iqäpñqä quuvqä äyä eqäkuwi. ¹⁸ He suqä quvqä iqu, guä enqä-pa ekiqiyäminqä iuta, Goti Iqu hiñuinä eqänäwqatätä, suqä jänänğä iqueqä wäunjuä-wiyqä äyä epmuatekqe.

¹⁹ Hiqä huiwi yänänäñqä maeqä eäpu, kuknuä yänänäñqä mämeqä iqanğuwitani, nyi suqä ne näñqä ämeñquä iuta ämetmä, kuknuä ktqä etqänä. Hiñuiqänänji, he suqä kiyämätqetä, kuknuä-suqeu hñgisanä iqetä, hiqä huiwä iutanä eeqänänjiu ämitñqä hiñuinä äqunäpu, kuknuä-suqeu ävauäpu äyä äpmaminjuwi. Itanğı tängani, hiqä huiwi, suqä jänänğä iqueqä wäunjuä-wiyqä pmetñqä hiñuinä qumbiyä. Iutani, he Goti Iqu enqä-pa, jänänğuenä eäpu, Iqueqä qokä-apäkä-quenä pmeñqänänğä.

²⁰ He suqä quvqä iqueqä wäunjuä-wiyqä äpmapiyänğani, suqä jänänğä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä iminjuwi. ²¹ Suqä he inğa imäkminjuwä iñqe, tängani he womba enyänä. Itanğa suqä inğa imäkminjuwä iutani, nätmätqä äñğuanänji äki ämaminjuwäwä? Aañqeqä. Suqä iutani, ämaqe

äpâkonäpu, Goti Iqutä anä mäpmeqä ipnä. ²² He, suqä quvqä iqu guä enqä-pa ekiqiyäminqä iuta, Goti Iqu hinuinä eqänäwqatätä, Iqueqä wäunuä-wiyqä äyâ epmuatekqeqä. Itanğa iutani, he tängani nâtmatqä tä ämenä. He Goti Iqu enqä-pa, jänänuenä eäpu, Iqueqä qokä-apäkä-quenä äpmenä. Itanğa iutani, he hängä hea ique-ique pmeppjäuä. ²³ Auä, suqä quvqä imäkätqänuwitanä kimanä, äpâkonäpu, Goti Iqutä anä mäpmeqä iqä iiyi. Inäqce nâtmatqä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta hinqi änatapätņge, ii ne hea ique-ique pmeqänqeyi. Hängä-pmeqe, ne Kraisi Jisasi, neqä Naqä Iqutä ämuännanä iuta ämetqänu.

7

Kukņuä ktqe, suqä ämanqä iunqä

¹ Nyämaqäüä, he kukņuä-suceņqä näqņqä äņguä metanğä, nyi kukņuä tä, etqä. Ämaqä mapâkonğä hängä yqänä äpmeņuwu, qunä kukņuä-suceu yäpâ imä äpmeņä. ² Inä apäkä qokä-täņi, kiqä qokiqu hängä yqänä äpmamitätqe, suqä qokä-apäkä ämanqä iqu kiqä qokiquesä ämuämuänyenqiyä. Itanğqä-qe, kiqä qokiqu äpâkonätqe, suqä iinä iqu, apäkä iinä mämiqä iqanğuti, ii iyyqä äwiņqeuinä imäkänqiyä. ³ Iinä etanğqetani, kiqä qokiqu hängä yqänä pmetanğuti, ämaqä hņqu-mända ii meqanğutqe, qu, "Apäkä iinä, hinğinäwa qanä ikiqiyä" tņņqäüä. Iinä etanğqä-qe, iyyqä qokiqu ae äpâkonätqe, ii suqä iinä iqueqä yäpâ imä mäpmeqä yänqiyä. Inä, ämaqä hņqu-mända inğa ämeqäqe, qu kukņuä iinä, anğini matqä ipņqäüä.

⁴ Nyämaqäüä, he iinä enqä-paņiyi. He Kraisi Iqueqä huiwitä ämuänmbiyitani, he äpâkonäpu, kukņuä-suqä iqueqä yäpâ inğisa mäpmeqä inä. Ii Ämaqä Hņqu-mända he apäkä enqä-ma emakqä iyi. Ämaqä Iqu, ne suqä äņguä Goti Iqu äwinyänqä iunä imäkquatuņquä iinqe, qua äptekuwä iuta anğumä ävaukqä Iquvi. ⁵ Ne Kraisi Iqutä mamuänğänqä, huiwä iqueqä äwiņqä iunä qänaki iminquänğani, kukņuä-suqä ique qätä äwiyänitani, näyaqä huiwä eeqänänğä iunä, äwiņqä quvqe änevauqumuätqanği, ne suqä quvqä imäkätanä, äpâkonatuņquä iunqä watuņquä äpmaminque. ⁶ Itanği tängani, kukņuä-suqä ne a nakiqätätņqä iqu, äpâkonätanä ävämenitani, iqueqä yäpâ iqi mäpmeqä iņu. Iutani ne wäunuä imäkätuņque, ii kukņuä-suqä bukä iu äqänänğeu qänaknä itanita ma, ii Dņä Äņguä Iqueqä suqä hängiu qänaknä ituņquä ituyi.

Kukņuä-suqä iqueqä wäunuinğä

⁷ Itanğa kukņuä-suqä iqu, äwiņqä quvqe ävauqumuätqanği, ne suqä quvqä imäkminğä iinqe, "Kukņuä-suqä iqu, nâtmatqä quvqä, suqä quvqä enqä-paņiqä" tatuņquäta? Oeyä, änä matqä yanä. Nyi suqä quvqä äki-äkinğä näqņqä ämakqe, kukņuä-suqä iqesänänji. Kukņuä-suceņni, tiinğä ätänä. "Si ämaqä hņqueqä nâtmatqä iunä, hinğüä aowä mäqunğä panä."* Iinğä matqä-säpi, suqä iinğä iquenqe, 'Ii quvqeqe,' näqņqä maeqä iqäminji. ⁸ Kukņuä-suceņni, hinğüä aowä-qņqänğä ätnänğä iqesänä, suqä quvqä iqu nyaqä kņuä indqänqe, änyivauqumuätätä, nâtmatqä kuapanänğänğä hinğüä aowä qunmqä nyimäkkqe. Kukņuä-suqä iqu, aanğä iqi-säpi, suqä quvqä iqu, ämaqä ae äpâkonğuwä-pa, yänğänğänğä maeqä hetäninji. ⁹ Kinğanänji, nyi ymeqä wänğä-qunä, kukņuä-suqä

* 7:7 Anğumä Itmaqä 20:17; Kukņuä-suqä 5:21

iquenqä maqñqä emä, häñä äpmaminqce. Itançi qänakñi, nyi kukñuä-suqenqä näññqä ämamitanj, suqä quvqä iqu ävauqançi, ga näññqce, ‘Nyi Goti Iqueqä hiñuä iqinji, pizqä-qunjqä’ ämakqce. ¹⁰ Kukñuä-suqä iqu, ämaqeu häñä-pmeqä vätnjqä qäyä etanqqä-qe, nyi ique qänakñä vqä iñjqä yänänäqñqä maeqä eämä, iquesa äpäkonqñqä näññqä ämakqce. ¹¹ Auä, suqä quvqä iqu, kukñuä-suqä iquesanji, quanğä nyimäkätä, pizqä ämbäkkqce.

¹² Inji kukñuä-suqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqänä etançi, itanğa kukñuä eeqänänä, iu äqänänqä-pqe, Goti Iqueqänänä eä, ga jänänänä äñguänänji. ¹³ Inji, nätmätqä äñguänänji, nyi pizqä ämbäkkqäta? Aanä hma eä. Inäqce suqä quvqä iqu, nätmätqä äñguänänä iquesanji, nyaqä yäpä imä nyimäkätä, pizqä ämbäkkqce. İ ätimäukqce, suqä quvqä iqu, ätnänä iqi timäutñqä diñqeyi. Itanğa kukñuä-suqä iquesanji, suqä quvqä iqu, nätmätqä aanä quvqänänjiqce, ne näññqä metunquä iññqeyi.

Suqä quvqä iqtä, mäkä hunqenqä

¹⁴ Ne tiññjqä näññqceqä. Kukñuä-suqä iqu, Goti Iqueqä Dñä Iquesa äquvepkce. Itançi nyi qua täutanunä eämä, huiwä iqueqä äwiñqä iqu nyimäqançi, suqä quvqä iqueqä wäunjuä-wiyqä hiññiqä yqänä äpmeñä. ¹⁵ Nyi suqä imäkätñqä diñqce, ‘Kiqä quati äkitiyä’ tmä itqänä. Suqä, nyi imäqämqä nyinätanqqä iunji, mimäkqä itñqce. Inäqce suqä, iñjqä manyinqä kiñä qäyä iqanqqä iunji, ii nyi imäkätñqce. ¹⁶ Inji nyi, suqä manyinqä iñjqä iqua imäkätñqce, tiñjä ämändqueqiyä. Nyaqä kñuä indqänqä iunji, ‘Kukñuä-suqä iqu, äñguänänjiqä’ kñuä änyiyqi. ¹⁷ Iutanji, nyi quvqä imäkätñqce, ñqä qeqä-quuvqä iutanä ma, suqä quvqä nyaqä yäpä-tämä äwiñqä iquesa imäkätñqce. ¹⁸ Nyi näññqce. Nätmätqä äñguänänä hui, nyaqä yäpä-tämñi mäwitqänä. Nyi, ñqä huiwä iqueqä äwiñqenqä ätqä. Naqä-qaukui, nyi suqä äñgui imäkmqä änyinätanqqä-qe, qäyunänji mimäkqä imä. ¹⁹ Suqä äñgui, ‘Nyi ii imäkmqänä’ kñuä änyätñqce, mimäkqä ma itñqce. Itanğa suqä quvqce, ‘İi mimäkqä imqänä’ kñuä änyätñqä iunji, imäkätñqce. ²⁰ Inji nyi suqä manyinqä iñjqä iqua imäkätñqce, ii tiññji. Nyi imäkätñqce, ñqä qeqä-quuvqä iutanä ma, suqä quvqä nyaqä yäpä-tämä äwiñqä iquesanji.

²¹ Injä etanqqetanji, suqä nyi äminiyätñqä iquenqce, näññqä ae ämakqce. Nyi suqä äñguä imäkmä-tmä iqanğanji, suqä quvqä iqu yqänä äpme, hoptawä änyiyätñqce. ²² Nyaqä qeqä-quuvqä tämñi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä-suqenqce, kiñä änyinätñqce. ²³ Injä etançi, suqä huiwi, nyaqä huiwä iutanä eeqänänä iu witançi äqunänänä. Suqä iqu, suqä nyaqä qeqä-quuvqä tämä äwiñqä iquenyqä mäkanqä itqänä. Ga iqu, huiwä iqueqä äwiñqä iquesanä quvqä eä, guä äñgiqiyäutqäuä. ²⁴ Yää oänä! Nyi hanä-iqä iquesa qui imäknätqänä! Huiwä äpäkonqä iunqä ändma äwätñqä iquesanji, huätänji, tqi indmetñqäwä? ²⁵ Nyi Goti Hanjuwä Iqenji, “äñguiqä” ätuätqänänä. Iqu, Jisasi Kraisi, neqä Naqä Iqueqä yänänäqñqeta, yätamakqä nyiyänqiyä.

Inji ñqä-näuanji, tiñjä äpmeñä. Nqä qeqä-quuvqä imñi, kukñuä-suqä iqueqä wäunjuinä äwiyätñqä-qe, ñqä huiwitänji, suqä quvqä iqueqä wäunjuinä äwiyätñqce.

8

Dñä Äñguä Iqueqä yänänäqñqenqä

¹ Goti Iqu ämaqeu yätamakqä iñjä ävätäqetanji, qokä-apäkä Kraisi Jisasi Iqtä ämuänñjuwä iquaunqce, Iqu, “He suqä quvqä imäqanquwitanji,

hanä-ıqä meqäpnuwıqē” matqä yänä. ² İi tiınä etanğıyi. Dnä Ängüä, Kraisi Jıası İqueqä wäunüä iuta, Hänä-pmeqä-vqä İqu, suqä änyä-häni imäkätä, ne suqä quvqä İqueqätä, äpakonqä İqueqätä, yäpä imä guä enqä-pa äpmamınquänğani, huätä änewewqatqē. ³ Neqä huiwä İqueqä äwiıqä quvqä İutani, kuknuä-suqä İu qänaki qäyunä miqä İtuıque. İni, kuknuä-suqä İqu, huätä mänewewqatqä yänä. İnäqē Goti Hanjuwä İqu, İqueqä Ymeqä İqu, huiwä ne ämenä, suqä quvqä imäkätunquä-pa ämetä, neqä quvqä huätä mänamäutıjqä ändowatätä, qäyunä imäkkqē. İni Kraisi İqueqä huiwä İunı, Goti İqu suqä quvqä İqueqä yänänäqıqē, qui imäkkqē. ⁴ İutani, ne qänaknäni, huiwä İqueqä äwiıqä İunä ma, Dnä Ängüä İqueqä äwiıqä İunä İtanıtanı, suqä ängüä, kuknuä-suqä İqu ämänätquetıjqä İunä pmetatunquē.

⁵⁻⁶ Auä, ämaqä, huiwä İqueqä äwiıqä İunä qänaki İtqänjuwä İqua, qu knıi, nätmatqä huiwä İqueqä äwiıqä İunä İndqämbu, päkombnuwi. İtanğı ämaqä, Dnä Ängüä İqueqä äwiıqä İu qänaki İtgänjuwä İqua, İqueqä äwiıqä İunä knüä İndqämbu, hänä-pmeqä, äwqä-qeiqi İıqetä mapnuwi. ⁷ İi tiınä etanğıyi. Ämaqä nätmatqä huiwä İqueqä äwiıqä İunä knüä İndqänätqänjuwä İqua, qu Goti İqueqä kuknuä-suqä İunı, yäpä İqi mäpmeqä İpiyä İutani, İqueqä mäkä-huıjqä äpmeıjä. Qu İqueqä kuknuä-suqēunı, qänaknä änä miqä İpnä. ⁸ Ga ämaqä huiwä İqueqä äwiıqä İunä qänaki İtqänjuwä İqua, İquenı, yeeqä änä miwimäkkqä İpnä.

⁹ İtanğı Goti İqueqä Dnä Ängüä İqu, heyaqä yäpä İngısa äpmeıqē, he qänaknäni, huiwä İqueqä äwiıqä İunä ma, Dnä Ängüä İqueqä İunä İtqänä. İtanğa Kraisi İqueqä Dnä Ängüä İqu, ämaqä hnqeqä yäpä İngısa mäpmeqä enqē, İqu Kraisi İqueqä ämaqä-qu manä. ¹⁰ Ga Kraisi İqu, hiyaqä yäpä İngısa äpmeıqē, hiyaqä huiwi, suqä quvqeta äpakonätıjqä-qē, Kraisi İqu he jänänänjuenä emäkkqetani, heyaqä quuvqē, hänä yqänä äpmeıjä. ¹¹ Goti, Kraisi Jıası İque qua äptekuwä İuta ävauqumuatkqä İqu, İqueqä Dnä İqu hiyaqä yäpä İngısa äpmeıqē, İqu Dnä İınä İquesa, Kraisi İque İmäkkqä-pa, heyaqä huiwä äpäkombqä İunı, asä İi hıvauqumuatäniqē.

¹² İınä İutani, nqä nyämaqäüä, ne huiwä İqueqä yäpä İqi mäpmeqä İtanä, İqueqä äwiıqä İunä qänaki miqänqä, yänä qänğuatunquē. ¹³ He, huiwä İqueqä äwiıqä İunä qänaki İtqänjuwi, äpäkombıqäüä. İnäqē Dnä Ängüä İqueqä yänänäqıqetä, he suqä quvqä, huiwä İuta İmäuqanğuwä İquau, pızqä äpäkqē, hänä pmapıqäüä. ¹⁴ Goti Hanjuwä İqueqä ymeqē, İi qokä-apäkä, Dnä Ängüä İqu hänäqä ämotqeqeıngqä İu qänaknä İmıpqä İquanänı. ¹⁵ Qokä-apäkä, ämaqä ämiqä hnqeqä wäunui hıngı äwiyätqänjuwä İqua, quwqä ämiwiyätıjqä İquenyqä zä İtqänä. İnäqē Dnä, Goti Hanjuwä İqu etapkkä İqu, he zä enyätıjqä memäkkqä yänä. İqu he Goti İqueqä ymeqä-qunenıjqä pmapıjqä emäkänä. Ga İquesanı, ne Goti Hanjuwä İquenı, “Apä-qä” ätuätqänju. ¹⁶ Neqä quuvqä İmıni, “Ne Goti İqueqä ymeqä-qunenıjqä” knüä İndqänätanğua, İqueqä Dnä Ängüä İqu asänä änatätäqetani, knüä İıni, yänänäqıjqä İnemäkätqäüä. ¹⁷ Ga ne İqueqä ymeqä-qune eänqē, neqä Apıquesa nätmatqä ängüänäni, Kraisi neqä Tasıpequtä menıjqä İquneyi. İtanğa täınganı, ne täıjä-huıqē, İqu ämakqä-pa ämetunquetani, qänaknäni, İqu yoqä naqä äqonğqä-pa äqonätanä, quamä äıngui, İqutä anä pmenıjqē.

¹⁸ Nyi kjuä tiinjä änyiyçi. Quamä pmeqä änguänänjä iitä, yoqä naqä iitäni, qänaknda ätnänjä iqi änemeniqä iqu, naqänänjä eä, tänjä-hunqä ne tänjga ämetunqve, ämäwqätäuniqe. ¹⁹ Nätmatqä eeqänänjä, Goti Hanjuwä Iqu imäkkqe, Iqueqä ymeqä igune ätnänjä iqi imäkäqumuatänaeyätä, yoqä naqä nätapäniqenqä, qu kiinjä wiŋganŋi, hiŋuä äqämbu äwiŋä. ²⁰ Auä, nätmatqä Iqu imäkkqä eeqänänji, qäyunä mäwiqä, qui imäknätŋqä ätimäukqe.* Tä quwqä äwiŋqä iuta ma, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä-kiuä imäqganŋi, iinjä äwiŋä. Inäqe tiinjŋqä hiŋuä äqämbu äwiŋä. ²¹ Goti Iqu qunji, suqä, pizqä ipu qui imäkŋqä yäpä iqisa ewewgatqanŋuti, qu-pqe, Iqueqä ymeqä igune änguä pmeqanŋquä-panä wäpnä.

²² Ne näqŋqe. Nätmatqä Goti Iqu imäkkqä eeqänänji, apäkä ymeqä miŋŋqä iquwä-pa, tänjä wunŋanŋi, zääqä ätqä, tänjganqä äpätqänä.

²³ Nätmatqä iinjä iqunanä ma, ne-pqe, Dŋä Äŋguä, nätmatqä Goti Iqu änätapäniqä iutanä Kiŋganänjä Ique, ae ämakquä-qe, neqä yäpä inŋisaŋi, zääqä ätätanä, tiinjŋqä kiinjä nenŋanŋi, hiŋuä äqänänä äpmeŋu. Goti Iqu ne Iqueqä ymeqä pmetunquä inemäkätä, neqä huiwi pizqä itä, qui imäknätqä iuta, anŋi inetmetä, huiwi huitanä nyatunquä inemäkäniqeyi.

²⁴ Goti Iqu ne hänjä inemäkäqumuatqanŋqetani, iunä timäuniqenqä hiŋuä äqänänä äpmeŋu. Inäqe, ämaqä hŋqu, "Nyi nätmatqä huiŋqä hiŋuä äqänmä äpmeŋänä" ätätqe, nätmatqä iinjä änä mämeqä iqenqä näqŋqä menä. Ämaqä hŋqu nätmatqä ae ämetqe, iqu iinjqe hiŋuä äqänä mäpmeqä yänä. ²⁵ Itanŋi nenji, nätmatqä änä mämeqä hŋqenqä hiŋuä äqänänä äpmeŋquetani, iqenqä kiinjä nenŋanŋi, äwqä-qeiqinyä änyanä äpmeŋu.

²⁶ Asä iinj, ne yänänäqŋqä maeqä inŋqe, Dŋä Äŋguä Iqu yätamäkkqä äneyätqäuä. Ne tääqä qäyunänji, äsquenyqä tqenqe, maŋŋqä äŋnqe, Dŋä Äŋguä Iqu, Goti Iqueni kukŋuä maeqä, zäägenä ätuätä, awä nasuiyänä. ²⁷ Itanji Iqu, Goti Iqueqä äwiŋqä dunä, Iqueqä ämaqä iqunenyqä iinjä imäkätŋqä iutanji, Goti Apiqu, Ämaqä iquneqä qeqä-quuvqä imä hiŋuä yasämä änaqänätŋqä Iqu, Dŋä Äŋguä Iqueqä kjuä indqänqenqä näqŋqä eä.

²⁸ Itanŋa ne tiinjŋqe, näqŋqe. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä, Iquenyqä kiinjä äwinyätŋqä iquau, änguä iwimäkätŋqä iinjqe, nätmatqä eeqänänji, wäunjuä anä imäkŋŋqä imäkätqäuä. Ämaqä iinjä iqua, Goti Iqueqä äwiŋqe wimeniqä iinjä, tääqä ätuätumakqä iquayi. ²⁹ Iqueqä ämaqä iinjä iquauŋqe, Iqu ainqanji näqŋqä eätä, atäunjuä äväqe, Iqueqä Ymeqä Iqutä asänänjä etanŋä, ga Ymeqä Iqueni, kuapanänjä iinjä iquauqä kätequ pmeniqŋqä, kjuä guä ämäsäukqe. ³⁰ Itanŋa ämaqä, Iqu iinjä atäunjuä ikqä iquauŋi, Iqu tääqä ätuätumakqe. I ätuätumakqä iquauŋi, Iqu jänänjä-gua ipŋqä iwimäkkqe. Ga iinjä iwimäkkqä iquauŋi, Iqu hänjä-pmeqä änguänänjitä, Iqueqä yoqä naqetä, äwikqe.

Goti Iqueqä ämaqeunqä äwiŋqeunji, nätmatqä hui hoptäwä miqenqä

³¹ Inji Goti Hanjuwä Iqu iinjä inemäkkqenqe, ne äänä tatanquäwä? Iqu yätamäkkqä neyqanŋgutqe, tqä ämänaqutäutä, nakitqiyätŋqäwä? Aanŋä eä. ³² Ga Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqueni, hanjä-iqä wimetŋqe, a makiqätqä itä, ne yätamäkkqä neyätŋqä diŋqe, mäkä-hunqä iquau äwikqe. Iqu iinjä

* 8:20 Atamä iqu suqä quvqä imäkkqetani, Goti Iqu iqesä, quaetä, qui imäkkqe. Ipäqäqä 3:17

imäkkqetani, ne näqñqe tiinjñqä ämetqänju. Iqu nätmätqä eeqänänji, qäsä hññgi nätapäniqeqä.

³³ Itani Goti Iqu ne Iqueqänqä atäunüä äneyätä, jänänjune in-emäkkqetani, ämaqä kukñuä minetätñqä hñqu, aañqä eä. ³⁴ Ne suqä quvqä iuta kima metunqwe, tqu täniqiyä? Kraisi Jisasi Iqu nenyqä äpäkonäqetani, anqumä ävauätä, Goti Hanjuwä Iqueqä hññuä iqi, Yoqä Naqä-tänjä-qu äpme, ne yätamakqä neyätñqä, yatñqä ävätqauä.

³⁵ Kraisi Iqu nenyqä kiinjä äwinyänqä iunji, ämaqä huätä mänatnämäutñqä hñqu, hmanjqä. Hanjä-iqä hui nemeqanqutqä, ä tänjä-hunqä nemeqanqutqä, nñ ämaqä hñqu quvqä inetqueqanqppä, ä buayänqä dä neyqanqutqä, qäkä-määnqä äwa iqanqutqä, nätmätqä quvqä qui inemäqanqutqä, itanqa änapäsqanqppä iunji, nätmätqä iinjä iqua, Kraisi Iqueqä nenyqä äwinjqä iunji, hoptäwä miqä ipñqauä.

³⁶ Nätmätqä iinjä nemetñqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiinjä äqänänqä-payi.

“Ne Tqä ämaqä iquneni, qu hea ique-ique pizqä napäkññqä itqänäuä.

Qu ne sipsipqä pizqä päsqa dunqänänjä enqä-panjä etanqu, hññuä änaqänänäuä.”†

³⁷ Inäqe nätmätqä eeqänänjä iinjä iqua, qäyä änemetqätanqä-qe, Kraisi nenyqä kiinjä äwinyätñqä Iqueqä yätamakqeta, ne hämänänä ämäwqätäuque. ³⁸⁻³⁹ Goti Iqu nenyqä kiinjä äwinyätñqenqe, nyi näqñqä tiinjä ae ämenjä. Äpäkonqä itä, hanjä-pmeqä itä, ynaunjqä iquatä, dnjä quvqä iquatä, nätmätqä tänqga äwinjqä itä, nätmätqä qänaknda timäuniqä itä, nätmätqä yänänäqñqä-tänjä huizitä, nätmätqä haqä yätutanitä, nätmätqä yäpä butanitä, nätmätqä Goti Iqu imäkkqä huiz-itänji, yänänäqñqä maeqä-quayi. Iutanji, Goti Iqueqä nenyqä äwinjqä, neqä Naqä Kraisi Jisasi Iqu ämänätquakqetani, qu huätä mandumäqä iqäññqe.

9

Poli iqu, käyämaqä Israitqä iquauñqä, huäqä kiinjä äwunqñqä

¹ Nyi Kraisi Iqueqä ämaqä-qunä emä, qanqä matqä, naqä-qakuänänjä tmqe. Dnjä Äñguä Iqu, yätamakqä nyiyqanqi, nqä qeqä-quuvqä imñji, kukñuä tmqä itminqe, ii naqä-qakuiqä, näqñqä eqänä. ² Nyi hea ique-iqueni, nqä äwqä imdanji, nyämaqä Israitqä iquauñqe, huäqä kiinjä änunätä, qeqä ändätñqe. ³ Kraisi Iqu, nyi Iqueqä ämaqä iuta huätä änändowatätä, nqä hueqä-himqä Israitqä iquauqä suqä quvqä iutanjä kimanji, hanjä-iqä ändapätä, nyaqä anji iquau ävätñqenqä tääqä tumqä imäknätqänjä. ⁴ Nqä nyämaqä iinjä iqua, ämaqä Israitqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänqä atäunüä itä, Iqueqä ymeqä näwinyänqä-qua epñqä itumakqä iquayi. Qunji, Iqu Iqueqä we-hunqetä, yänänäqñqetä, ämotquetä, qutänji kukñuä guä ämäsäutä, kukñuä-suqetä, suqä Iqueqä yoqä haqeqä mamäuqetä ävätä, ga äñguä wimäkätñqä kukñui, iinjä ätuminqe. ⁵ Qu Aprähämä, Aisakä, Jekopä iquautanjä hueqä-himqä etanqä, ga Kraisi Iqu iquautanjä ämaqä-qu etñqä äyä ätimäukqe. Kraisi Iqu nätmätqä eeqänänjä iu Miqä, Goti etanqä, ne Iqueqä yoqe, hea ique-ique haqeu mamäuquatuñquänänji. Ii, naqä-qakuänänji.

Goti Iqueqä kukñuä guä ämäsäukqenqä

⁶ Israitqä kuapanä, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqänuwitanji, ne, “Kukñuä Goti Iqu Aprähämä ique ätukqe, qäyü matimäuqä iqeqä”

tatunquäta? Oee. Ii tiinji! Awiqū Jekopä iqueqä yoqä huizi, Israitque. Mä ämaqä iqesana eegänänä iqua, yoqä Israitqä ägonänuwä-qe, qutanä kuapanänji, Goti Iqueqä ämaqä Israitqä-qua ma. ⁷ Asä inji, Aprähama iqu emakqä eegänänä iquauqce, "Iqueqä ymeqä naqä-qakuä iquaeqe" matqä yanqunä. Oeyä. Hiñiqänänji, Goti Iqu Aprähama iquenji, "Tqä hueqä-himqe, Aisakä iqesana hipnuwiqä" ätukqe.* ⁸⁻⁹ Kukñuä iqueqä quati, tiinjä. Ymeqä häñeqä iutanä ätimäuquwä iqua, qu Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä manä. Goti Iqu, Aprähama iqutanä, kukñuä guä ämäsaütä, "Nyi hea atäunüä ae ikqä ique, anqumä pqañga, Serai ymeqä qokä hñqe nyuäniqeqä" ätukqe.† Inji, ymeqä kukñuä guä ämäsaükqä iuta ätimäuquwä iqua, Goti Iqu, ymeqä näwinyänä-qua qunänä.

Läpekaqä ymeqä iquauqñqä

¹⁰ Inä ma, Läpeka iinyqä-pqe, kñuä inä indqämbñqe. Iiyqä ymeqä qäyawä iquaqu, neqä awiqu Aisakä iqesana ätimäukeyi. ¹¹⁻¹² Iinjä etanji, Läpekai, ymeqä iquaqi maunyqä änä etanqa, iquaqu suqä äñguitä, quvqetä, änä mimäqä yqänä etanqa, Goti Hanjuwä Iqu Läpekaunji, tii ätuke. "Ymeqä hitmqä iqu, ymeqä qänaki ämisqä iqueqä wäunüä imäkqä pmeniqeqä."‡ Iqu ii imäkkqe, ii Iqueqä suqä ämaqä atäunüä ique, hea ique-ique qänaknä iqenqä, ämänätquetñqä iyyi. Iqueqä suqä inji, ämaqeugä wäunüä imäqñqñqe kñuä mindqñqä, Iqueqä äwiñqä iutanä, imäkänä. ¹³ Goti Iqueqä bukiunji, tii ätnänqä-payi. "Nyi Jekopä iquenyqe, aañä kuapanä änyinä, ä Iso iquenyqe, manyinqä yasämä eä."§

Goti Iqu, Iqueqä äwiñqeutana ämaqä atäunüä iqenqä

¹⁴ Iinjä etanji änäändiyä? Goti Iqu Iqueqä äwiñqeutana atäunüä iqenqä, ne änänyä tatunquawä? "Iqu jänäni mimäkqä itqänä" tatunquäta? Oeyqä. ¹⁵ Ii tiinji. Goti Iqu Mosisi iquenji, tiinjä ätukqe. "Nyi, ämaqä hñquenyqä qeqä tumuäkmaqä nyinqañgutqe, nyi imäkmä. Itanqa nyi, hñquenyqä huäqä nunqañgutqe, ii-pqä inä imäkmä."* ¹⁶ Iwä Goti Hanjuwä Iqu ämaqä atäunüä yätñqä itäqñqñni, ämaqä iqueqä äwiñqetatä, iqueqä wäunüä tnänä iqä itatä, ma, ii Goti ämaqeugä qeqä tumuäkqä Iqueqä äwiñqä iutanänji. ¹⁷ Ii naqä-qakuñqä mänätquetñqe, Goti Iqueqä bukä iunji, Iqueqä kukñuä, Iqu ämaqä Isipä iu miqä† ique ätukqe, tii äqänä. "Nyi si ämaqä misñqä äpmuatekikqe, ii Nyaqä yänänäñqä ämaqeugä sita motqueqañga, itanqa qu Nyaqä yoqä naqenqä, qua eegänänä iu awä tqüppnuwänqä dñqeyi."‡ ¹⁸ Iwä ne iutanä näqñqä tii ämeñu. Goti Iqu ämaqä äsque-äsque qeqä tumuäkätñqä wiñqañgutqe, Iqu ique wimäkänä. Itanqa Iqu ämaqä hñqueä nyuänji woyqä wimäkätñqä wiñqañgutqe, Iqu imäkänä.

Kukñuä ktqä, qua-qondenqä

¹⁹ Iutanä hesanä hñqu, nyinji tiinjä dänquti? "Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä iunji, hñgisanä ävätä, iquegenä itñqe, tqukä? Hma naqä-qaku. Inji Goti Iqu nenyqe, 'Suqä quvqä-tänä-quaiqe' sunqä ätqäwä?" ²⁰ Itanji nyi kimanä, "Ämaqä iquki, si Goti Hanjuwä Iquenji, suqä Iqu imäkätñqä iunqe, äkasuwä tutñqe, änäñkukuä?" ätquä. "Ämaqä hñqu, quakuäkä äkitä nätmataqä imäqqañgutqe, nätmataqä injä iqu, ämaqä iquenji,

* ^{9:7} Ipäqäqä 21:12 † ^{9:8-9} Ipäqäqä 18:10,14 ‡ ^{9:11-12} Ipäqäqä 25:23 § ^{9:13} Malakai 1:2-3 * ^{9:15} Anqumä Itmakqä 33:19 † ^{9:17} Ainqani, Isipä pmeqä iqua quwqä ämiqä naqä eegänänä iquaqce, "Pero" ätminjuwi. ‡ ^{9:17} Anqumä Itmakqä 9:16

‘Si iinji, sunqä nyimäkinyä?’ tuätŋqäta?”[§] ²¹ Itanğa ämaqä qua qondä imäkkä iqu, qua hui äkitä, iqueqä äwiŋqä dunä, qondä hŋquaqu imäkänä. Qondä hŋqu, wäunuä äŋguänänŋ iunqe. Itanğa huiziqu, wäunuä hiŋgänqä iunqe. Suqä iinji qäyuta, hmänd? Ii, qäyunji.

²² Goti Hanjuwä Iqu-pqe, ämaqä Iqueqä-kiuä imäkkqe wäunuä huitanä-huitanŋqä atäunuä itäqanğanji, Iqueqä äwiŋqeunä imäkänä. Iqu Iqueqä äwqä tnänitä, yänänäqŋqetä, ätnänä iqi ämotquetŋqä äwiŋganŋqä-qe, ämaqä, iinŋqä atäunuä ikqä iquauŋi, quwqä hŋgisanä iqe qäyä hitanŋi, Iqu äwqä-qeiqinyä änyä, äpakänä anä äpmaka äpätŋqe. ²³ Iqu iinŋ itŋqe, tiinŋqeyi. Nätmatqä Iqueqä yoqä nage motqueqä hävemnäqŋqä etanŋqanqä, ämaqeu näqŋqä vätnqä äwiŋqge. Inji, qua qondä, Iqu qeqä ätumuäkätŋqä iqua, nätmatqä äŋguänänŋi mapnuwänqge, näwinyä imäkekqe. ²⁴ Qua qondä qeqä ätumuäkätŋqä iqua, ämaqä Iqu tääqä änatätmakqä iquneyi. Ne atäunui, Israitqä iquautanŋi iqunenyä mäneyqä itä, Israitqä qäyä etanŋi huizitanŋi iquau-pqe, qäsä inä ätäukqe.

Hijua-tqä iquauqä kukŋiŋqä

²⁵ Ii enqä-panji, Goti Iqueqä kukŋui hijua-tqä Hosiya iqueqä bukä iunji, tii ätä äqänä. “Qokä-apäkä, Nqä ämaqä mäpmeqä imiŋuwä iquauŋqe, Nyi, Nqä ämaqä-quaiqä” tmniqe. Auä, ämaqä, Nyi qunqä manyinŋqä imiŋqä iquauŋqe, Nyi ‘Qunqä änyinŋiyä’ tmniqe.”* ²⁶ Itanğa anji, “Nyi, ‘He Nqä ämaqä maeqä enäüä’ ätkqä iqinji, ämaqä asä iqi pmeqä iquauŋqe, qu, ‘Iqua Goti Hänä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä ymeqä-quaiqä’ tŋnuwiqä.”†

²⁷ Itanğa Asayä iqu, Israitqä iquauŋqä kŋuä indqänätä, tääqä yänänäqŋqä tiinŋ ätkqe. “Israitqä, qu kuapänänä, hikä weä eqä-huänä manju äwiŋqä-panŋ qäyä pmetanŋuwä-qe, Goti Iqu qutanji, wänŋqä hmbunä hänŋ pmapŋqä itmenji.” ²⁸ Ii tii etanŋi. Inğanji Naqä Iqu, ämaqä qua täutanŋi iquau kŋnuä ae ämitkqä du, äpakänä mäpmeqä, qui hämänä imäkänä.”‡ ²⁹ Ii Asayä iqu ganä ae ätkqä-panjiyi. “Naqä Yänänäqŋqä Eeqänänä-tänŋ Iqu, nesani hmbnänŋ hui, hänŋ pmapŋqä hiŋuinä mäqunqä-säpi, ne qui eeqänä, anŋ-himqä Sotomätä§ Gomoratä qui imäkŋuwä-pa, imäkŋuaninŋqä.”*

Jänänä timäuqenqe, quuvqä heqiyqä iutanänji

³⁰ Itanji ne änäänäyä tatunqäwä? Ne tiinŋ tatunqueqä. Israitqä qäyä etanŋi huizi iqua, qokä-apäkä Goti Iqueqä hijua iqi jänänä timäupŋqenqä, yänänäqŋqä miqä imiŋuwä-qe, qu Goti Iqueqä hijua iqi jänänä ae ätimäukuwiqä. Qu quuvqä heqiyqanŋwitanji, Goti Hanjuwä Iqu, “Qokä-apäkä jänänä iquaiqä” ätkqe. ³¹ Inŋqe Israitqä iqua, kukŋuä-suqä iu qänaknä ipu, Goti Iqueqä hijua iqinji jänänä timäupŋqenqä, yänä äqänäpiyä-qe, homä yqänä itqänjuwi. ³² Iinji sunqäwä? Qu quuvqä heqäpŋqenqä kŋuä mindqänqä ipu, wäunuä quwqä-quwä imäkäpiyita, hipnuwänŋqä kŋuä ätuqä ämepu, ii itqänjuwi. Inji qu, hikiu äqutäumäupu, äqiyäpäkŋuwu. ³³ Ii Goti Iqueqä bukiu äqänänŋqä-payi. “Häe! Hijua qumbu! Nyi hikä hŋqe, Sayonä iunji äseqä. Iqu hikä, qokä-apäki äqutäumäupu qua iqi päkŋqä Iquvi. Ämaqä tqu-tqu, Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitanji, äwqä hanŋ-iqä mämeqä ipŋqeqä.”†

§ 9:20 Asayä 29:16; 45:9 * 9:25 Hosiya 2:23 † 9:26 Hosiya 1:10 ‡ 9:28 Asayä 10:22-23

§ 9:29 Ipäqäqä 19:1 * 9:29 Asayä 1:9 † 9:33 Asayä 8:14; 28:16

10

Israitqä iquautanjä, quuvqä maeqiyqä iquauñqä

¹ Nyämaqäüä, Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iqua qui mimäkñqänqä, häñä imäkäqumuatetñqä kiinjä nyinganji, hea ique-iquenji nyi Iquenyqe, ii imäkätñqä tääqä ätätqänä. ² Nyi iquauñqä näqñqä änguanänjä emä, kukñuä awi, tiinjä ätätqänä. Iqua, Goti Hanjuwä Ique yeeqä wimäkpnñqä kiinjä winganji, yänjä äqänätqänuwä-qe, näqñqä yasämä maeqä injä. ³ Quwqä yänänäñqä iuta, jänänjä imäkmbñqä knuä indqänäpu, Iqueqä suqä ämaqeu jänänänjä hipñqä iwimäkätñqenqe, maqñqä epiyitanji, quuvqä maeqiyqä itqänä. ⁴ Ne näqñqe, kukñuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqe, kiqä wäunji, Kraisi Iqu qäyunä ae imäkkqe. Inji qokä-apäkä eeqänänji, Iquenqä quuvqä eqämipqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä hinjuä iqinjä, ämaqä jänänänjua timäupnä.

Goti Iqu anju inetmetä, jänänänjä nemäkqenqä

⁵ Mosisi iqu, kukñuä-suqeu qänaknä itä jänänänju timäutñqä iinqe, tii ätätä äqäkqe. “Ämaqä hñqu suqä eeqänänjä iunji qänaknä imitätqe, iqu häñä-pmeqe, ämeni qeqä.”* ⁶ Itanji ämaqä quuvqä eqiyäpu jänänänjua timäupñqä iqua, Mosisi iqueqä kukñuä täunji qänaknä ipnä. “Si tqä-täuä tii matñqä pa. ‘Qäukuä haqä yätunqe, tqu yäninqäwä?’”† Kukñuä haqä yätunqä iqu, ii Kraisi Iquenji, qua täunqä ätuma ppenqeyi. Inäqe Goti Iqu Iquenji ae ändowatkqe. ⁷ “Mä tiinjä-pqä matñqä pa. ‘Ämaqä ae äpäkonguwa iquauqä anj bunqe, tqu witñqäwä?’”‡ Kukñuä ii, Kraisi Iquenji, qua äptekuwä iuta, anju ätuma yappenqeyi. Inäqe Goti Iqu Ique ae ävauqumuatkqe. ⁸ Itanji hui inä tii ätqi. “Kukñui, hesänjä qäqiqi äwi. Hiqä qeqä-quuvqä yäpä imdä, itanğa hiqä manj iutänjä.”§ Kukñuä ii, quuvqä heqiyqä kukñuä ne awä tii ätuätunquä iiyi. ⁹ Si ätnänjä iqi, “Jisasi Iqu, Naqä-queqä” awä ätuätinä, ga Goti Iqu, Jisasi Ique qua äptekuwä angumä ävauqumuatkqenqä näqñqä ämetnä, Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänänjä heqiyqanqtqe, Goti Iqu, si qui mimäkñqänqä häñä imäkäqumuatekiyanä. ¹⁰ Ne Goti Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänänjä heqiyqanqquetanji, Goti Iqu jänänänjune inemäkänä. Itanğa neqä quuvqä heqiyqänqä ätnänjä iqi awä tqanquati, Goti Iqu, ne qui mimäkñqänqä, häñä imäkäqumuatänaeyänä.

Israitqä iquatä, huizi iquatä, Goti Asä Iquenyqä quuvqä heqiyäpñqenqä

¹¹ Nätmätqä täñqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiinjä ätä äyä äqänä. “Ämaqä tqu-tqu Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitanji, äwqä hanj mämeqä ipñqäüä.”* ¹² Israitqä iqua-tä, ämaqä huizi iqua-tä, asänä epu, eeqänänjä iquauqä Naqe, asä Qäqunänji. Ga yätamäkqenqä tääqä tqanğppä iquauñi, Asiqu änguanänjä iwimäkänä. ¹³ Auä, “Ämaqä tqu-tqu Naqä Ique yätamäkqenqä tääqä tqanğppqe, Iqu qu, qui mimäkñqänqä, häñä imäkäqumuateñqiyä.”†

¹⁴ Inäqe qu, Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwä iqua, yätamäkqenqe, Ique yatñqe, änä wipniqä? Änä maeqä enä. Ga qu, Iquenyqä kukñuä qätä mäwiyqä ikuwä iqua, quuvqä, änä heqäpniqä? Änä maeqä enä. Itanğa ämaqä hñqu, quñi äwimetä awä mätkuä yätqe, qu Iquenyqe, qätä änä

* 10:5 Hiqäva-imäqä 18:5 † 10:6 Kukñuä-suqä 30:12 ‡ 10:7 Kukñuä-suqä 30:13 § 10:8 Kukñuä-suqä 30:14 * 10:11 Asayä 28:16 † 10:13 Joeli 2:32

wipniqä? Änä matimäuqä yänä. ¹⁵ Mä hñqu, awä-tqä iquau mändowatqä yätqe, qu äwäpu awi, änä tupniqä? Äänä matimäuqä yänä. Iutanji Goti Iqueqä bukä iunji, tii äqänä. “Ämaqä hñqua kukñuä we-huñqä-täñi äma äpäpu, awä ätuätqänjuwi, ii aanjä äñguänänji!”[‡]

Israitqä iquautañä, quuvqä maeqiyqä iquauñqä

¹⁶ Itanji gokä-apäkä kukñuä äñguä we-huñqä-täñi qänaknä ikuwi, eeqänänjä-qua ma. Oeyä. Asayä iqu tiinjä ätkqe. “Naqä Iquki, kukñuä ne iquau awä ätuätuñque, quuvqä tqukua eqiyätqänjuwäwä?”[§]
¹⁷ I etanñqetani, ne tiinjñqe näññqe. Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwi, ii qu kukñuä Kraisi Iquenyqä qätä äwiyätqänjuwä iutayi.

¹⁸ Itanji nyi yatñqä tiinjä iqä. Änäñgä? Kukñuä äñguänänjä tä, qu qätä mäwiyqä itqänjuwäta? Oeyä. Qu qätä ae äwiyätqänjuwi. Apqä Bukiunji, tiinjä äqänä. “Iquauqä kukñui, qua äwitqutänñqä-pa eqiyqanji, ämaqä eeqänänji qätä ae äwiyätqänjuwiqä.”^{*}

¹⁹ Itanğa nyi yatñqä huizi-pqe inänjqä. Änäñgäwä? Israitqä iqua kukñuä iinjä iqueqä quatinñqe, qu änyä maññqäta? Oee. Kima kinğanänji, Goti Iqueqä kukñuä, Mosisi iqu tii äqäkqä iutayi. “Nyi ämaqä hiñgänñqä im-imä äpmeñuwä iquautañä hñquau äñguä wimäkqanñqetani, he Goti Iqunänñqe, ‘Neqänänjiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä imbnqäüä. Auä, Nyi ämaqä näññqä maeqä iinjä iquau itmetmänñganji, he äwqä tnänjä imbnqä emäkmä.”[†]
²⁰ Itanji Asayä iqu-pqe pemänä itä, Goti Iqueqä kukñui, tii ätkqe. “Ämaqä, Nyinyqä qävqä miqä imiñuwä hñqua, qu Nyi ae ämänñqumuakuwi. Nñ, qu ämaqä hñquauñi, Nyinyqä yatñqä mäwqä ikuwä-qe, Nyi Nqä-näuänji, ätnänjä iqi ämitquatññqe.”[‡]
²¹ Inäqe Goti Iqueqä kukñuä Israitqä iquauñqe, Asayä iqu tii ätkqe. “Hea quäuqänğa, Nyi gokä-apäkä hñgisanä ipu, Nqä kukñui tuwä ävätqänjuwä iquauñi, anğumä itmamqä nyinğanji, Nqä hipai ävatmiñqe.”[§]

11

Goti Iqu, Israitqä iutanjä hui, anji itumakqenñqä

¹ I etanñqetani, nyi yatñqä tiinjä imqe. Änäñgä? Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä gokä-apäkä Israitqä iunji, tuwä ae äwikqätanä? Aanjä oee. Nyi-pqe, Israitqä iutanjä inänjunji. Nyi nqä-nuänä Aprähämä iqueqä kawiqunä eämä, itanğa awi iqu Benjämänä iqesanjä hueqä-himqä iunji. ² Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänñqä hiñjuiqänä a ätäukqä iquauñi, Iqu tuwä hämänä mäwiyqä ikqe.

He kñuä mämeqä inä? Laisa iqu, “Nyi Goti Iqueqä ämaqä yäpakä iqunjqä” kñuä indqänätä, Israitqä iquauqä quvqenqä ätuätä, Goti Iqueni, tääqä yänänäññqä tii ätukqe. ³ “Naqä Iquki, qu Tqä kukñui hiñuä-tqä iquau pizqä äpäsäpu, hiqäva-imäkqä ttawi äpnasäpu qui äyä ikimäkikuwi. Itanji täñganji, nyi tqä ämaqä yäpakä iqunänji, qu pizqä bäkññqä qävqä täsä änyätqänä.”^{*}

⁴ Itanji Goti Hanjuwä Iqu iqueni, kukñuä kimani, äki ätukqenqe, he kñuä mapiyä. “Nqä ämaqä 7,000, goti quanğä Balä iquenyqä qonjä mäwoktäuqä itqänjuwä iquau, yqänä ämitqänä.”[†]

‡ 10:15 Asayä 52:7 § 10:16 Asayä 53:1 * 10:18 Apqä Bukä 19:4 † 10:19 Kukñuä-suqä 32:21 ‡ 10:20 Asayä 65:1 § 10:21 Asayä 65:2 * 11:3 1 Ämiqä Naqä 19:10, 14 † 11:4 1 Ämiqä Naqä 19:18

⁵ Itanğa Iqueqä ämaqä iutanä hui, inğa yqänä äpmaminjuwä-pa, tänganjä-pqe, Iqueqä ämaqä Israitqä iquautanjä hui yqänä äpmenä. Ii, ämaqä, Iqu qeqä äwimänätä hingi vgeuta atäunuä ikqä iquayi. ⁶ Iqu qunji atäunhui, Iqueqä qeqä äwimänätä hingi vgeuta ikqä etangutqe, ii, Iqu quwqä wäunjuinqä kjuä indqänätä, atäunuä ikqä hmayi. Iqu, quwqä wäunjuinqä kjuä indqänätä, atäunuä ikqä-säpi, Iqueqä qeqä wimänqeta hingi vqe, naqä-qakuä maeqä hitäninji.

⁷ Ii tiinjä etangiyi. Israitqä iqua, Goti Iqueqä hinuä iqi jänänänjä pmapnqä hänaqenqä, qävqä iminjuwä-qe, mämäqumueqä ikuwi. Iquautanjä Goti Hanjuwä Iqu atäunuä ikqä iquanä ämägumuakuwi. Itanğa huiziqua, iquauqä kjuä iqe, qnqanjä eqqä-pa yänänäqenqä enätangi äpmenä. ⁸ Qu hanä-iqä iinjä iu äpmenjuwi, ii Goti Iqueqä bukiu tii äqänänqä-payi. "*Goti Iqu qunji iwimäkqanji, qu popo ipu, kjuä mämeqä ipu, ä hinuä maqenqä ipu, qätä mäwiyqä, iinjä ätimäkuwi. Inji qu ii äpmaka äpänä.*"[†] ⁹ Itanğa ii, Dewiti iqu tii ätätä äqäqä-payi. "*Quwqä ymisanjä naqänänjä äñqänqanji, ii nanuä meqänqä eqqä-pa, quwqä-quwä guä äquvänäpu, ä hikiu äqutäumäupu, ga quwqä kimanji, i mapnqä iinjä änyinji.*" ¹⁰ *Iwä qu hinuä maqenqä ipnqä hea iwimäkiyä. Itanğa hanä-iqä ämepiyitanji, iquauqä tuwi huakmä näwinyä imbñqä iwimäkiyä.*"[§]

Goti Iqu, ämaqä quwqä iquau hanjä imäkäqumuatqenqä

¹¹ I etangqetani, nyi yatnqä tiinjä imqe. Israitqä iqua, Kraisi Iquenqä quuvqä maeqiyqä ipu, quwqä iu äpäknjuwi, hma ekuwäta? Aanä hma, naqä-qakuä eä. Qu Goti Hanjuwä Ique tuwä äwikuwitani, Goti Iqu Israitqä qäyä etangi huizi iqua, quwqä quvgeuta qui mimäkñqänqä, hanjä imäkäqumuatekqe. Iqu ii imäkqqe, Israitqä iqua Iquenyqe, 'Neqänänjiqänä' ätäpu, äwqä quwqä winyätñqä iwimäkkqe. ¹² Itanği Israitqä iqua, Goti Ique tuwä äwiyäpu, jänänänjuwa matimäuqä iqanquwänğa, Goti Iqu ämaqä huizi iquau suqä ängüä iwimäkkqetani, ne tiinjñqä näqñqä ämenä. Israitqä iqua, Ique angumä hämänänä wimeqanquwänğa, Goti Iqu iquauñi, aanä ängüänänjä iwimäkänä.

¹³ Tänganji nyi, Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquenä, etmqe. Jisasi Kraisi Iqu heyaqä awä iqi wäunuä imäkqä uwqämqä änändowatkqetani, nyi wäunuä iinjä, naqä imäkqä ti peyqämqe. ¹⁴ Nyi nqä nyämaqä Israitqä iquautanjä hnqwa, Goti Iquenyqe, 'Neqänänjiqänä' ätäpu, äwqä quwqä winyätñqä iwimäkätmä, qu qui mimäkñqänqä hanjä pmeññqä ätuma pmqä itqänä. ¹⁵ Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquau huätä ändowätätäqänqanji, Iqu qua im-imdanä huizi iquautanji, hnquau imetä, Iqutä naqä-huinyä pmapnqä imäkkqetani, ne tiinjñqä näqñqä menä. Iqu Israitqä iquau yeeqetä anğu imetqe, ii Iqu ämaqä, qua äpteqä iuta anğumä ävauqumuatätñqä-panä iiyi.

Kuknuä ktqä, bretqenqätä, zä-olipqenqätä

¹⁶ Qu bretqä imäkäpiyänqanji, bretqä kınqanänjä iqueni, Goti Hanjuwä Ique, Iqueqänä hiätñqä vqanğpqe, iutanji bretqä huizi iqua-pqe Iquenqänqänä timäupñqäü.* Ga zä-huki Goti Iqueqänä etangutqe, kiqä äpa-pqe Goti Iqueqänänqänqe.†

¹⁷ Israitqä Goti Iqu huätä ändowatkqä iqua, qu zä-olipqä ängüä iqueqä äpa, Iqu äquakkqä iquayi. He Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquenä,

† 11:8 Asayä 6:10; Kuknuä-suqä 29:4 § 11:10 Apqä Bukä 69:22-23 * 11:16 A Täuqä 15:17-21; Eseyälä 44:30 † 11:16 Kuknuä ktqä iquauñi, Israitqä iquau atäunuä väätñqä iyi. Bretqä kınqanänjitä zä-huki-tänji, Israitqä iquauqä kawuquayä.

he zä-olipqä quvqä iutanä äpai, zä-olipqä änguä iu äuqänäpu, kiqä äpa huizitä, hukä iqueqä aowi ämepu, änguä eqä-panä iquenji. ¹⁸ Iinjä etanji he hiqä-hiuä haqeu ämamäunäpu, zä-äpa Goti Iqu äquakkqä iquau ämävqätäupnqä injqä knuä mindqänqä pambiyä! He hiqä-hiuä haqä mamämbnqä etanqutqe, kjuä tiinjqä indqämbiyä. He zä-äpa iquenä, hukä iquau aowä mävvqä, hukä iqua, aowä etapätqänäü.

¹⁹ Iutanji hesanä hñqu nyinj, tiinjä dänquti? “Goti Hanjuwä Iqu, äpa hui äquakkqe, ii nyi quwqä anju tñanqä mamqä iinjceqä.” ²⁰ Ii qäyunjqae, qu quuvqä maeqiyqä etanqä, Iqu iquauji äquakkqe. Ga he quuvqä eqiyäpityanji, änguä äyä äpmenäü. Iinjä etanji, he hiqä yoqe haqeu mämamänqä pambiyä. He ze, tiinjqä hinyätñceqä. ²¹ Ii tiinjä etanjiyi. Hiñuicänäni Goti Iqu äpa naqä-qakuänäni, hñgisanä iqanqä hiñuinä mäquñquä itä, äyä äquakkqe. Inji he hñgisanä iqanqppqe, Iqu henji hiñuinä eqänäniqätiyä? Oeyä.

²² Iutanji ne Goti Iqueqä suqä änguä itqueqä iinjqätä, suqä tnänj itqueqä iinjqätä näcnqä ämequ. Qokä-apäkä, Iqueqä suqe ävquatämäukuwä iquauji, Iqu suqä tnänj ämotquakkqe. Inäqe Iqu henji, suqä änguä etquakkqe. He Iqueqä suqä iinjqä quuvqä heqiyqanqppqe, Iqu änäänä etquaka uwquäniqe. He ii miqä iqanqppqe, Iqu he-pqe i etevämäuniqe.

²³ Itanqä Israitqä, Kraisi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqanqä, Iqu zä-äpa enqä-pa ae ätävämäukqä iqua, qu quuvqä heqiyqanqppqe, Goti Iqu quñi anji äuqiyeniqe. Iqu quwqä äuqinmitpqä iu anji äuqiyetnqä iinjce, näcnqätä, yänänäcnqätä qäsänue. ²⁴ He näcnqe. Hiñuicänäni, henji Goti Iqu, zä-olipqä quvqä hñquesa etävätä, maunqä iminuwä änguä iquemända, äyä euqiyekqe. Iqu wäunüä naqä iinjä imäkkqetani, Iqu wäunüä wänqä, zä-äpa Iqu ätawikqä iqua, angumä ämetä quwqä äuqinmitpqä iu äuqiyeniqe, änä mimäqä yäniqi? Iqu imäkänä.

Suqä hñgisanä iqenqä qäyä etanji, Goti Iqu qeqä wimänqenqä

²⁵ Nqä nyämaqäü, he Israitqä maeqä enuwä iquenä, “Ne näcnqä naqänänä-tänuneyqä” knuä eyñqe, he Goti Iqueqä kuknuä zä äwinqä tqunenqe, näcnqä mapnqä änyinj. Israitqä iquautanä hñqua, iquauqä knuä iqe, qnqanä enqä-pa yänänäcnqä enätanji äpmenä. Iinjä etanqä-qe, Israitqä qäyä etanji huizi, Goti Iqu atäunüä ikqä eeqänänä iqua, Iquenyqä pqanqppqänqanqä, Israitqä iqua kinä nämä yqänä pmetpnuwi.

²⁶ Itanqä hänaqä täutanji, Goti Iqu, Israitqä eeqänänä iquauji, qu qui mimäknqänqä hänä imäkäqumuateniqe. Ii Goti Iqueqä bukiu tii äqänänqä-payi. “Ämaqä, qui imäknanä-tpu iqanquwä iquau Angumä Itmeqä Iqu, Sayonä iuta quvepänä. Ga Iqu, Jekopä iqueqä hueqä-himqä iqua, suqä Goti Iquenyqä hñgisanä iqe, huätä vquatämäupnqä imäkänä. ²⁷ Itanqanji hea injani, Nyi iquatä kuknuä guä ämäsäutmä, iquauqä suqä quvqe, huätä mamämqänä.”[‡]

²⁸ Israitqä iqua, kuknuä änguä, Jisasi Iquenyqä tuwä wiyqanquwitanji, Goti Iqu quñi, Iqu Iqueqä mäkä-hunqä-qua äqunätä, ga he Israitqä maeqä enuwä huizi iquenä, yätamäqä eyätñqä äwinqqe. Inäqe Iqu Israitqä iquau Iqueqänqä atäunüä ekqetani, Iqu kuknuä quwqä kaqä-kawäkatä guä ämäsäukqe, qäyü timäutñqä winqanji, quñqe, Iqu aanä kiinjä äwinyätñqä iqua etanqä äqunätqäü. ²⁹ Iqu iinjä-qua äqunäcnqce, ii Iqu ämaqä, Iqueqänqä täaqä ätuätumetä, nätmätqä änguanänji ae äwikqä iquauñqe, qänakñi, knuä hui-mända mindqänqä yätñqä iiji. ³⁰ Hiñuicänäni he Goti Iqueqä kuknui hñgisanä ikuwä-qe, täñqanji,

[‡] 11:27 Asayä 59:20-21; Järämai 31:33-34

Israitqä iqua hngisanä i itqänjuwitanj, Goti Iqu qeqä wimänngangi i emäkätqäüä. ³¹ Inj Israitqä iqua, kuknui tännga tuwä äwiyätqänjuwi, ii Goti Iqu qeqä wimänngangi emäkätqä-pa, qunjä-pqe asä inä iwimäkätqä iiyi. ³² Ii tiinji. Goti Iqu, ämaqä eeqänäni, Ique hngisanä itque-qanjuwitanj, guä äkiqiyäuekqe, ii Iqu ämaqä eeqänänä iunqä qeqä wimänngangi, ängüä itquetqä dinqeyi.

Goti Iqueqä yoqe, haqeu mamäuqenqä

³³ Täukue! Goti Hanjuwä Iqueqä knuä iqä ängüänänitä, näqngä ängüänänitänj, aanä hävemnäqngä eä. Ne ämaqä-qune, Iqueqä knuä iwäsäuqenqätä, suqä Iqu imäkätqenqetä, qäquaquiyqä quatinqä näqngä metunqne, änä maeqä inju. ³⁴ “Naqä Iqueqä knuä indqänqä iinjqe, näqngä ae eänqe, tqukä? Ä Iqu suqä imäkätqä iinjqe, knui tqv vätngqe? Aanqe.”* ³⁵ Itannga, “Nätmatqä hui, Goti Iqu ämaqä ique kima vätngqä iinjqe, tqv äwikqe? Aanqe.”† Nätmatqä eeqänäni, Iqu ae ämeqetani, äwa miqä Iquvi. ³⁶ Nätmatqä eeqänäni, Goti Hanjuwä Iquesa ätimäupu, Iqueqä yänänäqngä iuta äwäka äpäpu, ga Iqueqä näweqä wimänäniqe. Ne Iqueqä yoqe, hea ique-ique haqeu mamäuquatumqne. Ii, aanä naqä-qakuu.

12

Goti Iqueqä wäunui, qäyunä imäkatumqenqä

¹ Nqä nyämaqäüä, nyi Goti Hanjuwä Iqu qeqä kiinänänä änatmäkätqätanngqenqä knuä indqänätmä, kuknuä yänänäqngä tiinj hitmqe. He heqä huiwi, hiqäva enqä-pa, Goti Ique wipiyä. Nyi huiwä pizqä päsqä iinjqä maetqä iqä. He hänä äpmapiyänngani, qokä-apäkä Iqueqänqänä epu, suqä Iqu äwinyätngä iunä imäkqänngä etqä. He ii imäkäpiyitanj, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä naqä-qakuä ämamäutqänä. ² Itannga ämaqä, qua täutanä quuvqä maeqiyqä iqua, quwqä suqä dunqä eyqiyäma unqä, hiñuinä mägunquä pambiyä. He Goti Hanjuwä Iqu hiqä knuä indqänqätä, änyä-hänä emäkätqä, hiñuinä qumbngqeqä. Iutanj hiqä suqä-pqe, hänä inä timäuanä. Iinjä imäkäpiyitanj, he Goti Iqueqä äwinqenqä näqngä qäyunä ämepu, ga suqe, änguinqätä, Ique yeeqä wimäkqenqätä, jänänänä pmeqenqätä näqngqe, ämapngqäüä.

Wäunuä huitanä-huitanä imäkqenqä

³ Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta ängüä inyimäkätä, wäunuä imäkmqä änändowatkqetani, nyi he eeqä hngunä-hngunäni, tiinj etqä. Si tqä näqngqenqätä, suqenqätä, knuä indqänätmä, tqä yoqe haqeqä mämamäunqä panä! Si Goti Iqu quuvqä heqiyqä änä-änä äktapkqenqä knuä indqänätmä, tqä-täuä iuta iwäsändngqe. ⁴ Ne näqngqe, neqä huiwi naqä-hngunä eäqä-qe, kuapanä äuqätängäwä.* Ga ii äuqätänguwänqä iqua, wäunuä asitanjinä mimäkqä ipnä. ⁵ Ii enqä-pa, ne Kraisi Iqutä ämuänänngquä iqune, kuapanä eanä-qe, Iqueqä huiwä naqä-hngunä enju. Iwä ne asänäni maeqä eaqä-qe, näueqä imäkänätanä, ne hngunä-hngunäni, yoqä haqeqä mämamäunqä yatunqne.

⁶ Itannga Goti Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta, wäunuä huitanä-huitanä imäkatumqä näqngqe, ne hngunä-hngunäni hinji änatapkqe. Inj Goti

§ **11:31** Näqngä-tänj hngqua, Poli iqu tii ätqiyä ätätqänä. “Inj Israitqä iqua, Goti Iqu qeqä wimänngangi emäkätqätanngqetani, Iqueqä kuknui tännga äwiyätqänjuwi, ii Iqu qunjä-pqe asä inä iwimäkätqä iiyi.” * **11:34** Asayä 40:13 † **11:35** Jopä 41:11 * **12:4** 1 Korinä 12:12

Iqu ämaqä hñque, Iqueqä kukñui hiñuä tuätñqä vqanğutqe, iqu quuvqä heqiyqä Goti Iqu änä-änä äwikqenqä kñuä indqänätä, kukñui iuta awä tuänqiyä. ⁷ Ämaqä tqu-tqu, huiziu yätamäkqä vqenqä näqñqä Goti Iquesa ämetqe, iqu yätamäkqä qäyunänä vänä. Ämaqä, huiziu näqñqä vqenqä näqñqä ämetqe, iqu, näqñqä qäyunänä vänä. ⁸ Ämaqä tqu-tqu, huiziu yänänäqñqä wimäkqenqä näqñqä ämetqe, iqu yänänäqñqä wimäkänä. Ämaqä tqu-tqu, iqueqä nätmatqetä, huiziu yätamäkqenqä näqñqä ämetqe, iqu äwqä hñquaqu änyä, mäwqä yänä. Ämaqä tqu-tqu, huiziu miqenqä näqñqä ämetqe, iqu yänä äqänätä, äñguä minä. Ämaqä tqu-tqu, huiziu qeqä tumuäkqenqä näqñqä ämetqe, iqu äwqä yeeqänä itä vänä.

Ne ämaqeu, suqä äñguä itqueqenqä

⁹ Hiqä ämaqeunqä enqe, kukñuinä matqä-quenä, aanä kiinä enyätñqe. Suqä quvqe, tuwä hämänä äväpu, suqä äñguiu, muänmbiyä. ¹⁰ He hñqunä-hñqunäñi, quuvqä anä eqiyätqänjuwä iquauñqe, kiinä henğanğuti, hiqä yoqä haqeu nämamäunqä, huiziuqä yoqe, haqeqä mamäupñqä yänä qänğpñqe. ¹¹ He enyqä miqä ipu, äwqä naqä-qakuä äväpu, Naqä Iqueqä wäunui imäkqäpñqe. ¹² He Goti Iqu äñguä emäkäninğä kñuä indqänäpu, hiñuä äqumbu äpmapiyitanj, aquvänä iğänñqe. Hanä-iqä emeqanğutqe, äwqä hanuä imbu, yänänäqñqä tqäuätñqe. Ga Goti Iquenyqä tääqe, mäwquatämäuqä ätqa uwqäpñqe. ¹³ Goti Iqueqä ämaqä hui nätmatqä huiñqä äwa iqanğpqe, he yätamäkqä vqäpñqe. Itanğa ämaqä kinä-nämđanä hñqua emeqanğpqe, iquauñj äñguä itqueqäpñqe.

Suqä kima miwitqueqenqätä, asänä pmeqenqätä

¹⁴ Itanğa ämaqä quvqä etqueqanğpqä iquauñj, Goti Hanjuwä Iquenyqä, äñguä iwimäkätñqä tääqä tupñqe. Auä, he Iquenyqä tääqe, Iqu qu qui imäkätñqä ma, äñguä iwimäkätñqä diñqä tupñqe. ¹⁵ Ämaqä aquvänä iqanğuwä iquatäñi, he-pqe anä iqäpñqe. Itanğa ämaqä kñuä qiyqanğuwä iquatäñi, he-pqe kñuä anä qäyqäpñqe. ¹⁶ Hiqä-hiuä iwäsänäpu, hñqua yändi, ä hñqua mäñdiñqä mindqänqä pa ipu, eeqänä asänänñqe. Inj he “Ne ämaqä naqä äpmeñunä” kñuä mindqänqä pa ipu, ämaqä hiñğinğä äpmeñuwä-pqä iquatä, näueqä imäkñğpñqe. Auä, “Ne näqñqä naqänänjä-tänuneyqe,” kñuä maeyqä iquatñqe. ¹⁷ Ämaqä hñqu quvqä etqueqanğutqänğani, he ique kima mitqueqä pa iqäpñqe. Oeyä. Suqä, ämaqä eeqänäñi, “I äñguiqä” kñuä mapñqe, iunä imäkqäpñqe. ¹⁸ Hiqä-hiuäñi, ämaqä eeqänänjä iquatäñi, äkasuwä tñqetä, mäkä hunqetä, mimäkqä ipu, äwqä naqä-hñqunä imbnqä yänä qänğanğpu. ¹⁹ Nqä nyämaqä nyi kiinä änyinätñqä iuenä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuñj, tiinä äyä ätnänä. “Quvqenqä kimani, ii wäunjuä Nqä enqä-qae, quvqä iqanğpqä iquauñj, Nyi kima wimniqeqä.”† Itanji, hiqä-hiuäñi, suqä quvqenqä kima mäwqä pambu. Quvqä etquapqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänj kima mapnuwänğqä hiñuinä äqunğa uwqanğpu. ²⁰ Kima miqä ipiyä-qe, tiinä äqänänğqä du ipiyä.

“Sitä mäkä-hunqä iqu, buayänqä dä vqanğutqe, buayä wisñqe. Ä iqu eqänqä winğanğutqe, eqä iotnä wisñqe. Itanji si iquenji ii iwimäkñi, iqu wombä yänqiyä.”‡

† 12:19 Kukñuä-suqä 32:35

‡ 12:20 Quamä-pmeqä 25:21-22

²¹ Suqä quvqä iqu mäнди kikittqiyätñqe, si hiñuinä mäqunquä pa. Si suqä äñguä dinä imäkätñä iutani, suqä quvqeuñi mäнди kittqätñqinyä.

13

Gapmanqä iquauqä yäpä ingisa pmeqenqä

¹ Ämaqä eeqänäñi, gapmanqä iquauqä yäpä ingisa pmetpñqe. Ii tiñjä etañgiyi. Ämaqeu miqänqä yoqä naqe, Goti Iqunä vänä. Ga gapmanqä täñga ämitqänuwä iquauñi, Goti Iqu yoqä naqä ävätä, äpmuatekqe. ² Iutani ämaqä, gapmanqä iquau hñgisana itquetqänuwä iqua, ämaqä, Goti Iqu äpmuatekqä iquauñi hñgisana ävätqänäuä. Ii itqänuwä iutani, kukñuä mitqeu ätimäupu, hanjä-iqä mapnuwä iquayi. ³ Ämaqä suqä äñguä imäkätqänuwä iqua, gapmanqä iquauñqä zä miqä ipñä. Mä, suqä quvqä itqänuwä iquanä, zä ipñä. Inji he hñqunä-hñqunäñi, gapmanqä iquauñqä zä enqenqä maengangutqe, he suqä äñguä dinä imäkqangpu. Ga iutani iqua, Goti Iqueqä wäunüä-wiyqä he äñguä pmetpñqä emäkqä-qua epiyitani, qu hiqä yoqe, haqeu evauqumuatpñqäuä. ⁴ Inäqe he suqä quvqä imäkqangpñqe, iqua näpñä-hionaqä a äqätätanguwitani, zä kiñjä ipñä. Iqua ämaqä suqä quvqä imäkätqänuwä iquauñi, Goti Iqueqä äwqä tnäñi, ätnänä iqi ämotquepu, hanjä-iqä wipñqä wäunüä-wiyqä iquayi. ⁵ Inji he gapmanqä iquauqä yäpä ingisa pmetpñqe, ii qakui, hñquaquisanji. Hñqu, Goti Iqueqä äwqä tnäñi, memeqä iqeyi. Huiziqu, hiqä suqä-iwäsäudenqä kñuä indqänqä iunji, hiqä suqenqä, äwqä hanjuä imbu pmapñqeyi.

⁶ Ga quati iquaquisanji, gapmanqä iqua quwqä wäunüñqä mbqä metapñqä etqanguwännga, he mbqä ätnämäutqänuwä. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä wäunüä imäkqä-qua epu, ämaqeu miqenqä wäunüi, hea ique-ique yänänäñqä ämitqänä. ⁷ He ämeyätqänuwä eeqänä iquauñi, nämatqä äki-äkitanji, qäyunä äwipñqe. Auä, gapmanqä iqua wäunüä huitanä-huitanñqä mbqä metapñqä etqangpñqe, mbqä iñji äwipñqe. Ga he, ämaqä tqu-tqueqä yäpä iqi äpmeñuwi, qunji qätä yasämä äwiyäpu, yoqä naqe äwipñqe.

Ämaqñqä äwiñqe, kukñuä-suqä huiziu hatñä ququtäuenqä

⁸ Mbqä-qe, yätamäkqä-qe, ä nämatqä äki-äkitanä-qe, huiziu kima vqänqe, äpakänä mäwiqä, maqänä qäpu imäkmäutñqe. Inäqe ämaqä huiziuñqä kiñjä wiñqe, qäpu mimäkqä itanä, äpakänä witätñqetani, ne iga-iga uwquatunqe. Qakui tiñjä etañgiyi. Ämaqä hñqu, hñquauñqä kiñjä äwinyätñqe, iqu kukñuä-suqä eeqänänju qänaknä yasämänä itñqä iquvi. ⁹ Goti Iqu kukñuä-suqä Mosisi ique äwikqe, tii äyä ätnä. *“Qokä-apäkä ämanqe, huizitä huiwi yanä mikiqä pambiyä. He qokä-apäkä huiñi, pizqä mapäsqä pambiyä. Nñ, quwä mämeqä pambiyä. He ämaqä hñquauqä nämatqenqe, hiñuä aowä mäuqänquä ma ipiyä.”** Kukñuä-suqä iñjä iquautä, ä huizi iquautä, hatñä ämaqutqätutñqä iqu, tiñji. *“Tqä-täuänqä äkinyätñqä-panji, ämaqä hñquauñqä-pqe inä äkiñga uwquätñqe.”†* ¹⁰ Ämaqä hñqu, hñquauñqä kiñjä äwinymitätqe, iqu iquauñi, suqä quvqä miwitqueqä yänä. Iñjä iqangqetani, iqu kukñuä-suqä eeqänänä iunji, asännga qänaknä itqäuä.

Qari jänänänä uwqenqä

* 13:9 Ängumä Itmakqä 20:13-15,17 † 13:9 Hiqäva-imäkqä 19:18

¹¹ Ne inga-inga äpmaka äpätñqueta tänğanqe, he näcñqä enä. He näcñqä ii epiyitani, suqä iinä iqua imäkqäpñqe. Ii he hiqäqä äwiñuwita vaupñqänğanji. Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä änyä eqäkquänğanji, Goti Iqu neñi, suqä quvqä iuta anji hämänänä inetmeninqä hiunji iqu, kññä-nämä äwämiñqä-qe, tänğanji, hiunji iqu qäqä ti äpätqäüä. ¹² Hea qäpu hiätñqä itä, zä ävätñqä-pani, ne qua täu äpmenqwe qäpu hiätñqä itä, Kraisi Iqueqä äpqe qäqiqiyi. Iutani, hiawiqä iqueqä suqä quvqewñi, mäkiuta ämäwqätäüätänä, we-huñqä iu pmetuñquä näwe imäkñatunqwe. ¹³ Heawiqä iqueqä suqä hñgisanä iqätä, eqä yänänäqñqä änapu hiqñiyqä iqätä, qañä hññgi ikiqätä, yññä-hiveqä iqua imäkqä-pa iqätä, kukñuä mäkä qäyäuñqätä, hñqueqä äpmeqä iuñqä äwqä quvqä iñqä iquauñi, ne miqä itanä, suqä jänänä, ämaqä mäptqänğa imäkätqänuwä-pa imäkquatuñqwe. ¹⁴ Auä, he huiwä iutani äwiñqe, hui imäupu, Naqä Jisasi Ique, gquä quäuqä enqä-pa mipmbñqe.

14

Quuvqä heqiyqä iquauqä suqä iwäsäuqe, Goti Iqunänjqä

¹ Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqe, hanuä eqämipqä iquauñi, he aquvä äqänäpiyänğanji, yeeqä vätmapiñqe. Itanji he cutäni, kñuä huitanä-huitanä iunqe, kukñuä mäkä mauñqä pambiyä. ² Ämaqä quuvqä yänänäqñqä eqiyätqänuwä hui, ymisañä eeqänänä änatqänuwñqe, “Goti Iqueqä hññuä iqñi, ii qäyuvqä” kñuä ämetqänä. Inäqe huizi-quauqä quuvqä heqiyqe, hanuä etanji, “Goti Iqu, ämaqä nanuä änatqänuwñqe, mäwiñqä inä” kñuä ämepiyitani, ii manqä itqänä.* ³ Itanğa ämaqä, ymisañä eeqänänä änatqänuwä iqua, ämaqä nanuä manqä itqänuwä iquauñqe, kñuä quvqä mindqänqä ipu, mäñdi makittqiyqä ipñqe. Ga ämaqä nanuä manqä itqänuwä iqua, ymisañä eeqänänä änatqänuwä iquauñqe, iwäsäupu, “Quvqä iqä-quaiqä” matqä ipñqe. Ii Goti Iqu iquauñä-pqe, yeeqä inä vätmakqä iutani. ⁴ Inji Goti Iqueqä wäññuä-wiyqä iinä iquauñi, miwäsäuqä panä. Wäññuä-wiyqä iqua, yänänäqñqä tqäutpiyä, ä quanänä päkmbñqäpiyä-täqe iwäsäuqe, quwqä naqä iqunäyi. Itanji quwqä Goti Naqä Iqu, qu yänänäqñqä tqäpñqä wimäkätñqä iqanqgetani, qu pämä yänänäqñqä tqäpñuwi.

⁵ Ga ämaqä hñqua, hiunji hñque haqeqä ämamäupu, “Iqu hiunji huizi iquauñi ämäwqätäunä” kñuä äwiyätqä. I etanji ämaqä huizi iqua, “Hiunji eeqänänä iqua, asänänäqä” kñuä indqänätqänä. Itanji ämaqä eeqänänä hñqunä-hñqunänä iqua, qu kñuä hñquaqu mindqänqä, hñquenqänä äññuanä indqämbñqe. ⁶ Ämaqä, hiunji hñque haqeqä ämamätqänuwä iqua, Naqä Ique yeeqä äväpu, i itqänä. Itanğa ämaqä, ymisañä eeqänänä änatqänuwä iqua, Goti Ique, “änñuiqä” ätuäpiyitani, qu-pqe Naqä Ique yeeqä äväpu, i itqänä. Itanğa ämaqä, nanuä manqä itqänuwä iqua-pqe, Naqä Ique yeeqä äväpu, manqä itqänä. Qu-pqe, Goti Iqueni, “änñuiqä” inä ätuätqänä. ⁷ Ne häñä äpmenquä-qe, ä äpäkonatuñquä iquä-qe, neqä-neuäñi yeeqä inyatunquä miqä itqänu. ⁸ Iinä ituñqe, häñä äpmenquä-qe ä äpäkonatuñquä iquä-qe, eeqä Naqä Ique yeeqä iwimäkätunquä iñqä itqänu. Inji, ne häñä äpmenquä-qe, ä äpäkonatuñquä iquä-qe, ne Naqä Iqueqänänä-quneyqä. ⁹ Kraisi Iqu äpäkonätä, häñä anğumä ävaukqe, ii Iqu ämaqä

* **14:2** 1 Korinä 8:1-13 iunji, Polä iqu kukñuä kuapanäni, nanuä qu goti quanqä iquauñqä hiqäva imäkuuwanä änatqänuwñqä ätkqe.

ae äpäkonguwä iquauñqätä, häñä yqänä äpmeñuwä iquauñqätäñi, Naqä pmetñqä iñqeyi.

¹⁰ Itanña hesañä hui, hiqä tta-tunñuäkaunqä iwäsäupu, “Qu quvqä iqä-quaiqä” sunqä ätätqänä? Ga huizi iquenä, hiqä tta-tunñuäkaunqä, kñuä quvqe indqänäpu, mäñdi sunqä äkittqiyätqänäü? Ne eeqänäñi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä mitqeu tqäuaniqueqä. ¹¹ Ii Goti Iqueqä bukä iunji, tiñjä äyä ätnänqä-payi.

“Nyi, Naqä Hea Ique-ique Äpmeñqä Iqunä, naqä-qakuä tii etqä. Ämaqä eeqäpnä Nqä yoqe, haqeu ämandnämäupu, qonä nuäktäupnuwänqänäy. Ga qu eeqänäñi, Nyinyqe, ‘Si eeqänänuneqä Naqä-qukiya’ ndpnuwänqänäyqä.”†

¹² Itanji eeqänänä hñqunä-hñqunänä iqune, Goti Hanjuwä Ique, suqä eeqänänä imäkätunqeu, quatinqä awä tuaninque.

Hñque, suqä quvqä iu päknätñqä, miwimäkqenqä

¹³ Goti Iqu, eeqänänune änewäsäuniqä enqä-qae, ne neqä awä iqinä hñquauqä suqenqä iwäsäutanä, “Quvqä iqä-quaiqä” matqä yatunqeu. Ne kñuä änyä-hänä tii indqänqatunqeu. Quuvqä eqiyätñqä hñqu, ne suqä hui iqanñu änaqänätä, iutanji iqu hikä enqä-pa äqutäumäütä suqä quvqä iu päknqenqeu, suqä iñji miqä iquatuñquä kñuä guä mäsauatunqeu. ¹⁴ Nyi Naqä Jisasi Iqutä ämuänñamitanji, nyaqä kñuä indqänqeu ätnänä iqi eä, näqñqä äñguä tii ämeqä. Ymisanji, kiqä-kñuä iqiä itmäkñqeu, aañqä. Iñjä etanñqä-qe, ämaqä hñqu, nämatqä hñquenyqä, ‘kiyä mätmqä’ kñuä vqanñutqeu, iquenyqe, ii pmua imäknä.

¹⁵ Si ymisanä hui änätnä, iuta tqä sämaqä hñqueqä quamä pmeqe, qui iwimäkqanñtqeu, ii tiñjä ämotquanä. Si iquenyqä aañä yasämä makinqä iqanñiyi. Tqä sämaqä hñqueni, Kraisi Iqu ique anñu itmetyqä ae äpäkongqetani, si ymisanä hui änätnä, iuta qui miwimäkqä isnä.

¹⁶ Nämatqä, ‘Ii äñguiqä’ kñuä eyänqä hñquenyqe, he huizi iqua, ‘Iqua quvqä iñjä iqä-qaeqä’ tññqä iwimäkqenqeu, quwqä hññuä iqinji, suqä ii anñi miqä ipnuwänqä, yasämä iwäsäupu. ¹⁷ Goti Hanjuwä Iqu, neqä häñä-pmeqeu ämineyätñqä iunji, ymisaniti eqetä äñqe, nämatqä naqänänä ma. Kiqä nämatqä naqe, ne Goti Iqueqä hññuä iqi jänänä eätanä, äwqä naqä-hñqunä änyanä, ga aquvänä iqä iñji. Iñjä pmetunqeu, Dñä Äñguä Iquesanä äquvepänä. ¹⁸ Ämaqä hñqu, suqä iunji qänaknä itä, Kraisi Iqueqä wäññuä imäkqanñutqeu, Goti Iqu iquenyqe, aquvänä yänä. Ga ämaqe, ‘Iqu ii qäyunä itqänä’ kñuä indqämbnä.

¹⁹ Iñjä etanñi suqä äkiu-äkiutanä, ne äwqä naqä-hñqunä änyanä, neqä quuvqä heqiyqä yänänäqñqä inemäkätñqä iquauñi, iunä qänaknä iquatuñqeu.

²⁰ He ymisanä änäpiyä iuta, wäññuä Goti Iqu ämaqä hñque iwimäkmitätqä iu qui imäkqänqeu, ii quvqä-qae, iu mimäkqä pambiyä. Ymisanä eeqänä äñguä etanñqä-qe, ämaqä ymisanä änatäqä iuta huiz-ique quannä päknätñqä iwimäkätqä iqu, suqä quvqä imäkqä. ²¹ He nanñuä änäpiyäu, ä wainqä-eqä änäpiyäu, ä suqä huizi imäkäpiyä iutanji, tqä sämaqä hñqu quannä päknätñqä iqe, ii quvqe. Suqä iñjä iqua mimäkqä iqe, ämäwqätäuanä. ²² Suqä iñjä iqua imäkqänqeu, “Äñguätiyä, ä quvqätiyä-qe.” kñuä yänänäqñqä äänä eyqe, he hñqunä-hñqunänji, huiziu awä mätmqä, Goti Iquenyä tñññqeu. Ämaqä, suqä hñquauñqeu, ‘Ii äñguiqä’ kñuä yänänäqñqä indqänätä, suqä iunä imitätqä iqu, iqueqä äwqä imdanji, iqueni kukñuä mämitqä iqanñqetani, ämaqä iqu aquvänä

† 14:11 Asayä 45:23

yäniqe. ²³ Itanġi ämaqä hñqu, ymisanä huiunqe, “Ii äñguiqä” knuä yänänäñqä mäwiyqanġi, ique äñätqä iqu, suqä iuta hanä-iqä menä. Qaku tiñj etanġi. Iqu ymisanä iinqe, knuä hñgwaqu äme, Goti Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itä, ae äñgqä iutanġi. Suqä äsque-äsquenyqä, Goti Iqu, “ii äñguiqä” ätkenġä quuvqä maeqiyqä itanä, ii imäkqwe, ne suqä quvqä imäkätqänu.

15

Ne yänänäñqä imäknätanä, äwqä naqä-hñqunä änyanä pmeqenġä

¹ Iutanġi, ämaqä knuä iqä yänänäñqä-tänä iqune, neqä äñenqä iunä miqä itanä, ämaqä knuä iqä yänänäñqä maeqä iquauqä knuä qämä-qämä iqenqe, enyqä miqä, yätamakqä vquatunqwe. ² Ne hñqunä-hñqunäñi, ämaqä quuvqä heqiyqä nesä äpmeñuwä iquauñi, yänänäñqä hipñqä yätamakqä vatunquä iinqe, quwqä äwiñqä du qänaknä iquatunqwe. ³ Kraisi Iqu, Iqueqä äwiñqä du qänaknä miqä imiñqä-pa, ne-pqä inä imäkquatunqwe. Iqu imäkqwe, ii Goti Iqueqä bukä iunġi, Iquenyqä tiñj äqänänqä-payi.

“Goti Iquki, ämaqä Si äkasuwä quvqä äktquwi, iquauqä kukñuä quvqe,

Nyi-pqe inä änyimetñqe.”*

⁴ Goti Iqueqä kukñuä, qu hiñuiqänä äqiyekuwä eeqänänġi, ne näñqä nätapätñqä äqiyekuwi. Ga Iqueqä bukä iquesanġi, ne pemä itanä yänänäñqä ätqauanitanġi, Goti Iqu ätkqä-pa inemäkänñqä hiñuä äqunanä pmetatunqwe.

⁵ Ne pemä itanä yänänäñqä ätqäunqwe, ii Goti Iquesanänġi. Nyi Iqueni tääqe, Iqu yätamakqä heyqanġuti, he Kraisi Jisasi Iqueqä suqä iunġi, qänaknä ipu, knuä naqä-hñquenyä indqämbñqä ätuätqänä. ⁶ Ii tiññiqe. He äwqä naqä-hñqunä imbu äpmapiyitanġi, eeqänänġi Goti neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Kaniqueqä yoqe, haqeu mamäupñqe.

Kraisi Iqu, Israitqä iquautä, huiziquautä, yätamakqenġä äpkqe

⁷ Inġi Goti Iqueqä yoqä haqeu mamäupñqä diñqe, Kraisi Iqu eeqänänqwenä yeeqä eyätmakqä-pa, he quuvqä heqiyqä huizi iquauñä-pqe ii vätmappñqe. ⁸ Kraisi Iquenyqe, Nyi tiñj etmqe. Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, naqä-qakuä etanġenqä motquetñqe, Iqu kukñuä Goti Iqu, Israitqä iquauqä kaqä-kawäkau ätuätä guä ämäsäukqe, qäyunä imäkätä, iquauqä wäunüä imäkqä-qu ekqe. ⁹ Iinqänä ma, tiññiqä-pqeyi. Israitqä qäyä etanġi huizi iqua, Goti Iqueqä qeqä-imänqe hiñuä äqunäpu, Iqueqä yoqe haqeu mamäupñqä diñqeyi. Ii Goti Iqueqä bukä iu ti äqänänqä-payi.

“Iiñä etanġi, Israitqä qäyä etanġi huizi iquauqä hiñuä iqinġi, nyi Sinyqä awä ätuätmä, ga Tqä yoqe haqeu ämamäutmä apqä tmaqänä.”†

¹⁰ Itanġa kukñuä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunġi, tiñj äyä äqänä. *“He Israitqä qäyä etanġi huizi iquenä, Goti Iqueqä ämaqä iquatä, aqvanä ipñqe.”‡*

¹¹ Itanġa hñqäqisanġi, tiññi.

“He Israitqä qäyä etanġi huizi iquenä, Naqä Iqueqä yoqe haqeu mamäupiyä. Ämaqä huiwä huitanä-huitanä änyänuwä eeqänänqwenä, Iqueqä yoqe haqeu mamäupiyä.”§

¹² Itanġa Asayä iqu-pqe, tiññi inä ätkqe.

* 15:3 Apqä Bukä 69:9 † 15:9 Apqä Bukä 18:49; 2 Samueli 22:50 ‡ 15:10 Kukñuä-suqä 32:43

§ 15:11 Apqä Bukä 117:1

“Jesi iquesañä hueqä-himqä iutañi, ämaqä hñqu timäuniqe. Iqu Israitqä qäyā etañgi huizi iquau ämininqä iquvi. Ga qu, iqu yätamäkkä väniñqä, hiñuä äqumbu pmepnuwäñqe.”*

¹³ Goti Hanjuwä Iqu, yätamäkkä Iquesa meniñquä hiñuä äqānanä pmetatunquä änavauqumuatqä Iquvi. Nyi Iqueni, he Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitani, äwqä hanjiti, yeeqä inqetäñi, manguä-mñqä pmetñqä emäkätñqä, tääqä ätuätqāñä. Ga iutañi, he Dñä Äñguä Iqueqä yāñänäñqä ämepu, Iqueqä yätamäkkēñqä aquvänä ipu, hiñuä äqāmbu pmetñqä emäkätñqä, tääqä ätuätqāñä.

Poli iqu, huizi iquauqä awä iqi, wäñuä imäkminñeqä

¹⁴ Nqä nyämaqäüä, nyi henyqe, kñuä yāñänäñqä tiñä indqānätqāñä. He Goti Iqueqä äwiñqēñqe näñqä äñguänä ämepu, ämitquatñqēñqä itqāñuwitani, suqä äñgui kuapāñä itqāñä. ¹⁵ Itañgi kukñuä yāñänäñqä huiñqä, ätnāñä iqi henyqä qāmçä zä miqä itmä, heyaqä kñui ävauqumuatmqä iñqä ae äqiyqe. Ii Goti Iqu, Iqueqä qeqä imāñqēuta wäñuä äñguä tii ändapqetayi. ¹⁶ Iqu, nyi Kraisi Jisasi Iqueqä wäñui, Israitqä qäyā etañgi huizi iquauqä awä iqi imäkkä-qunñqä, atäñuä änyikqe. Hiqäva-imäkkä iqua, ämaqēu Goti Iquenyqä ätuma pñqä itqāñuwä-pa, Israitqä qäyā etañgi huizi iquau ätuma pmqe, Goti Iqueqä kukñuä äñguä we-huñqä-tāñi awä ätuätñqe. Itañi, nyi qunji, Goti Ique wimqä ätuma pñqāga, Dñä Äñguä Iqu, iqua Goti Iqueqāñäñä hipñqä iwimäkkāñqetani, Goti Iqu iquau yeeqä vätumeniqe.

¹⁷ Inji nyi Kraisi Jisasi Iqutä ämuäñnmä, Goti Iquenyqä wäñuä ii imäkätñqä iñqe, yeeqä itmä awä ätätqāñä. ¹⁸ Nyi nätmätqä huizñqe matqä, wäñuä Kraisi Iqu, nyaqä hipa iuta imäkätñqēñqänä tqāmçe. Israitqä qäyā etañgi huizi iqua, Goti Iqueqä kukñui qānakñä ipñqä iñqe, Iqu nyaqä wäñuitä, kukñuitä, yāñänäñqä inyimäkätqäüä.

¹⁹ Iqu nyiñi, wäñuä ämaqä mimäkkāñäñi imäkmqä yāñänäñqetä, Dñä Äñguä Iqueqä yāñänäñqetä, ändapätñqe. Iqu iñä inyimäkkāñqetani, nyi Kraisi Iqueqä kukñuä we-huñqä-tāñi awi, Jerusälemäta ti ätqa äwqāñjaqāñmi, qua naqä Ilirikumä ätimäutmä, iu ätuäkäminñqe.

²⁰ Nyi kukñuä äñguä we-huñqä-tāñä awä ätuätmāñgani, ämaqä, Kraisi Iquenyqä tqāñgä qätä mäwiyyä imiñuwä iquau tumqēñqä, aañä kiñä änyinätqäüä. Ii tiñä etañgiyi. Kraisi Iqueä kukñui, hñqu ae ätunitätqeu, nyi asä iu tqēñqe, manyinqä eä. Ii itmi, ämaqä huizi iqu añä määtñqä ipäqäkkēñi, nyi qäpu mätmqä eñqä-pañä iñqe, manyinqä iqi. ²¹ Nyi Goti Iqueqä bukä iu ätāñqä-pañä änyingji.

“Ämaqä hñqu iquauñi, Naqä Iquenyqä awä motquä imiñqä iqua, Iqueni hiñuä qumbnä. Nñ, Iquenyqä tqāñgä qätä mäwiyyä itqāñuwä iqua, näñqä äñguänä mapnä.”†

Poli iqueqä qañä wätñqä iñqä, wäñuä imäkkuwiñqä

²² Nyi henqä äpätmä, hiñuä maeñqāñäñä di, wäñuä iñä imiñqä iqu, a äñgiqätätñqe. ²³⁻²⁴ Inäqe tñgani, qua eeqāñäñä ikäminqä iñi, añä-himqä änyä-hāñä hui aañqä etañgi, nyi täqñi, wäñuä äpakä miqä imä. Itāñga quväukuä kuapāñäñä iñi, nyi qua naqä Spēñqä iunqä umqāñgani, he emamqä diñqä kiñä änyinätñqe. Nyi kñuä tiñä änyiyqi. Spēñqä iunqä äwätmāñgani, he ganä hiñuä ämaeqāñätmä, hesä wāñqä hmbu äpmetminñqe, aquvänä imä. Itāñga ne anä ä äpmenitani, nyi

* 15:12 Asayä 11:10 † 15:21 Asayä 52:15

Spenqä iunqä uwqanqundqanqani, he nätmatqä qanjä ändma wäniŋqe, yätamäkqä nyipnuwanqä änyinŋi.

²⁵ Inäqe täŋqani, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqe u yätamäkqä ävätmä, anä-himqä naqä Jerusälemänqä yämqä itqänä. ²⁶ Ii tiinji. Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqä, qua naqä Masendoniya iutä, Äkaiya iutä, pmeqä iqua, iquauqä äwiŋqä iuta, mbqä hui aquvā äqiyäpu, Goti Iqueqä ämaqä, Jerusälemä iu pmeqä äwa itqänuwä iquauŋqä väwqatpŋqä, kjuä guä ämäsäukuwi. ²⁷ Mbqä ii, quwqä äwiŋqä iuta äŋguä ävätqänuwä-qe, qu kimanä-tänä-qua etanqgetani, qäyunä äqiyäpu ävätqänuwä. Israitqä qäyā etanŋi huizi iqua, Goti Iqueqä nätmatqä äŋguänänä quwqä quuvqeu yätamäkqenqe, Goti Iqueqä ämaqä iquauä ämotaukuwitanji, iqua kimanji, Iqueqä ämaqä iu, huiwä yätamäkqä ävätqänuwä, ii qäyunänji. ²⁸ Itanŋa nyi mbqe, ämaqä qäyunänä iquau ävätmä, itanŋa wäunüä ii qäpu ae itmänqani, nyi Jerusälemä ävämetmä, Spenqä timäumqä äwätmänqani, he ganä emamniqe. ²⁹ Ga nyi näqŋqä tiinŋqä ae eqänä. Nyi emamqänqani, Kraisi Iqueqä suqä äŋguä wimäkqe, manjuä nyinätanŋi, Iqu he äŋguänä emäkänqiyä.

³⁰ Nqä nyämaqäüä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenqätä, Dŋä Äŋguä Iqu, suqä ämaqeunqä kiinä nenqä änätapkqenqätä, kjuä indqämbŋqä änyinŋi. Itanji Goti Iqu yätamäkqä nyiyätŋqä diŋqe, he nyitä Iquenyqä tääqä yänänäqŋqä tuatunqeu. ³¹ Ne tääqe, ämaqä qua naqä Jutiya iu äpmapu, Goti Ique hŋgisa itquetqänuwä iqua, nyi quvqä mindqueqä ipŋqenqä tääqä tuatunqeu. Ga Iqueqä ämaqä, Jerusälemä iu pmeqä iqua, nyi mbqä iquau wimqä äma äpqe, yeeqä ipu mapŋqä, tääqä inä tuatunqeu. ³² Goti Iqueqä äwiŋqä iuta, iinä iquaqu timäutŋqenqä aquvänä itmitanji, he emamniqe. Ga yänänäqŋqe, hesä iqi hapä äpmamä mamniqe.

³³ Goti, äwqä hanuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, he eeqänänä iquendä pmetäniqä iinqä änyinŋi.

16

Poli iqueqä kukjuä, "Henyqä hui mimäuqä iqänä" ätkqenqä

¹ He neqä nanyi-napi Pipinyqe näqŋqä mapŋqe, nyi awä äŋguä etmqä. Ii qokä-apäkä, Kraisi Iqueqä yoqenqä anä-himqä Sengriya iu aquvā äqänätqänuwä iquau, yätamäkqä vätnqe, wäunüä-tänjiyi. ² He suqä Goti Iqu, Iqueqä qokä-apäki imäkqäpŋqä äwinyänqä iu qänaknä ipu, apäkä, neqä Naqä Iqutä ämuänänqä iinji, yeeqä itmuapŋqä änyinŋi. Ga ii, qokä-apäkä kuapanänä iutä, ä nyitä, yätamäkqä neyätqätanŋqä iutanji, ii hesä yätamäkqä squä-squä diŋqä äwiŋqge, äwipŋqänäyi.

³ Itanŋa Kraisi Jisasi Iqueqä wäunüä nyitä anä iminqua, Presilaisä, Akuila iqesänji, "Nyi iyaquinyqe, hui mimäuqä inänä" ätkqenqe, tupiyä.

⁴ Nyi hänä yqänä pmamqenqe, iyaqu yänä wiqänä ikiyi. Iinä etanŋi iyaquini, nyi "änqiuqä" tqanqundi, ga Israitqä qäyā etanŋi huiziqua, Kraisi Iqueqä yoqenqä aquvā äqänätqänuwä iqua-pqe, "änqiuqä" inä tupjqänäyi.

⁵ Itanŋa "Qokä-apäkä, iyaquiyqä anä iqi, Kraisi Iqueqä yoqenqä aquvā äqänätqänuwä iquauŋqe, hui mimäuqä inänä" ätkqenqe, iquau tupiyä.

"Nqä näueqä, kiinä änyinätŋqä Epainetusi iquenqä-pqe, hui mimäuqä inänä" ätkqenqe, ique tupiyä. Qua naqä Eesiya iu pmeqä eeqänänä iquautanji, iqu-ganä Kraisi Iquenyqä quuvqä eqäkqä iquvi.

6 “Apäkä, wäunuä tnänä itä, he yätamakqä eyätñqä, Mäliyanqce, hui mimäuqä injänä” ätqenqce, iinj tupiyä.

7 “Nytä, Israitqä iquautañä Andronikusi iqtä, Juniyasäñi, guä pmuateqä anju anä äpmaminquä iyaquinyce, hui mimäuqä injänä” ätqenqce, iyaqui tupiyä. Iyaqu, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäñqä ändowatkqä iquautañä yoqä naqä-tänä esinyä, nyi Kraisi Ique änyä mamuanñqänqga, iyaqu ganä ämuänñanqgi.

8 Itanj, “Ambliatusi, Naqä Ique ämuänñanqgeta kiinjä änyinätñqä iquenyce, hui mimäuqä injänä” ätqenqce, iqueni tupiyä.

9 Huizi, “Kraisi Iqueqä wäunuä nesä anä itunquä Upanusi iqtä, ämaqä nyi kiinjä änyinätñqä Stakusi iqtänj, iquaquinyqä hui mimäuqä iqänä” ätqenqce, iyaqui tupiyä.

10 Itanqga, “Apelesi hanä-iqä qäyä ämetä quuvqä yqänä eqiyätñqä iquenyce, hui mimäuqä injänä” ätqenqce, ique tupiyä.

Ga “Qokä-apäkä Aristombulusi iqueqä anju äpmeñuwä iunqce, hui mimäuqä iqänä” ätqenqce, qunji tupiyä.

11 Itanqga huizi, “Nytä Israitqä iquautañä Herotianä iquenyce, hui mimäuqä injänä” ätqenqce, ique tupiyä.

“Qokä-apäkä, Nasisusi iqueqä anju äpmapu, Naqä Iqtä ämuänñanquwä iunqce, hui mimäuqä iqänä” ätqenqce, qunji tupiyä.

12 “Apäkä Tripina, Triposa, inäsuaqi, Naqä Ique ämuännyinyä, Iquenyqä wäunuä itqänjyä inäsuaqinyce, hui mimäuqä iqänä” ätqenqce, tupiyä.

“Apäkä Pেসisi, ne kiinjä änenyätñqä, ga Naqä Iqueqä wäunui, tnänä itñqä iinyce, hui mimäuqä iqänä” ätqenqce, iinj tupiyä.

13 “Ämaqä, Naqä Iqtä ämuänñä, suqä jänänänä imäkqä Rupesi iqtä, iqueqä känaisä, imbaqinyce, hui mimäuqä iqänä” ätqenqce, tupiyä. Iqueqä känai, nqä nipai indquaminqä-pa, indquettñqä iiji.

14 Itanj “Asinqritusi ique, Plegonä ique, ä Hemesi, Patropasi, ä Hemasi iquau, itanqga kätä-känqgäka iquatä anä äpmeñuwä iquauñqä-pqce, hui mimäuqä injänä” ätqenqce, iquau tupiyä.

15 Itanqga “Pilongusi iqtä, Juliyaisä, Neleusi iqtä itanqga iqueqä kasiqisä, ga Olimbasi iqtä, qu Goti Iqueqä qokä-apäkä iquatä anä äpmeñuwä iquauñqce, hui mimäuqä injänä” ätqenqce, tupiyä.

16 He äminäpñanqani, Goti Iqueqä ämaqä iquenyqä suqä iu quneqä änyäpu, yeeqä itmanqñqce. Qokä-apäkä qua täunji, Kraisi Iquenyqä aguvä äqänätqänuwä eeqänänä iqua, “Yäa neqäua! Ne henyqä hui mimäuqä injunä” etqä.

Suqä äwimasiyäpu pmeqenqä

17 Yäa nqä nyämaqäua, nyi kukñuä yänänäñqä tiñj hitmqce. Ämaqä, kukñuä ne ämetqueqanqgqueu tuwä äväpu, he awä qäyäpatmbñqä, ä hikä enqä-pa äqutämaupu, suqä quvqä iu päkmñqä emäkänä-tpu iqanquwä iquauñqce, hiqä-hiuä anqgänä äminyäpu, äwimasiyäpu, heqäqi pmapiyä. 18 Ämaqä iinj iqua, neqä Naqä Kraisi Iqueqä wäunuä mimäkqä ipu, qänaknänji, iquauqä huiwä iunqänä itqänä. Itanqga iqua kukñuä äwi-iqetä kukñuä aowitä ätuäpu, ämaqä kukñuä iinjñqä anqgä miwäsäuqä iquauqä knui, qäyasäqi ätuma äwätqänä. 19 He Naqä Iqueqä kukñuñqä qänaknä anqgä itqänuwinqce, ämaqä im-imñä iqua näqñqä enä. Iinjce, nyi henyqä aquvänä itmä-qe, he nätmätqä anqguinjce näqñqä yasämä ämepu, nätmätqä quvqeuñi squä-squä hui, he täka maemäkqä yätñqä änyinji. 20 Itanqga Goti äwqä hanuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu

emäkqan̄gi, he Setänä iquen̄i, heq̄ä yukit̄ä qonjuämä ipu, sisevqukuä imäkquwä-pan̄i, iquen̄i mändi ii kittq̄ap̄n̄qe.

Neq̄ä Naq̄ä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueq̄ä qeq̄ä imän̄qeta, he änguä hin̄gi emäkquät̄n̄qä änyin̄giȳä.

Huizi iquauq̄ä kuk̄nuä, “Henyq̄ä hui mimäuq̄ä iqunä” ätkuwin̄qä

²¹ Nyit̄ä wäun̄juä an̄ä itq̄äñueä Timoti iqu, “Nyi henyqe, hui mimäuq̄ä in̄änä” etqi. Itan̄ga n̄q̄ä hueq̄ä-himq̄ä iquautan̄ä iqua, Lusisi iquä, Jesonä iquä, itan̄ga Sosipate iquä, an̄än̄ji.

²² Nyi Tetiyusi, Poli iqueq̄ä man̄ä iuta ämetmä, tuwan̄juä tä äqiyät̄n̄qä iqunä, nyit̄ä hesä, Naq̄ä Ique ämuän̄n̄äun̄quen̄qä kn̄juä indq̄änätmä, “Nyi henyqe, hui mimäuq̄ä in̄änä” etq̄ä.

²³⁻²⁴ Gayusi, iqueq̄ä an̄ä täu nyi äminiyät̄n̄qä iqu, “Nyi henyqe, hui mimäuq̄ä in̄änä” etqi. Ämaq̄ä Jisasi Iqueq̄ä yoqen̄qä aq̄uvä äq̄änätq̄än̄juwä iqua, iqueq̄ä an̄ä täu äq̄änätq̄än̄ä.

An̄ä-himq̄ä täu miq̄än̄qä mbq̄ä ämit̄n̄qä, Erastusi iqu-pqe, “Nyi henyqe, hui mimäuq̄ä in̄änä” etqi. Itan̄ga neq̄ä neyämaq̄ä Kowatusi iqu an̄än̄ji.

Goti Iqueq̄ä yoqe, haqeu mamäuqen̄qä

²⁵⁻²⁶ Goti Hanjuwä Iqu, he pämä yän̄än̄äq̄n̄qä tq̄ap̄n̄qä q̄äyu emäkän̄qiyä. Ne kuk̄nuä änguä we-hun̄qä-tän̄i, Jisasi Kraisi Iquen̄qä awä tuätq̄ätan̄gua, Iqu ii emäkätq̄äuä. Hin̄uiq̄än̄äni, kuk̄nuä änguä tä, Goti Iquä zä äpakänä äwämin̄qä-qe, tan̄gan̄i ätn̄än̄ä iqi ämaeqiyä. Auä, Goti hea ique-ique pmeq̄ä Iqu änatq̄an̄gi, ne tuwan̄juä hin̄juä-tq̄ä iqua äq̄äkuwiu awä ätätun̄que. Ga iutan̄i, ämaq̄ä huiwä huitan̄ä-huitan̄ä in̄qä iqua, Jisasi Iquenyq̄ä quuvq̄ä eqiyäpu, Iqueq̄ä kuk̄n̄ui q̄änakn̄ä ip̄n̄qä in̄q̄e, kuk̄nuä zä äwämin̄qen̄qä näq̄n̄qä ae ämequwi. ²⁷ In̄i Jisasi Kraisi Iqu yätamäkq̄ä neyqan̄q̄ä iutan̄i, ne Goti Kiq̄ä-kiuänä Näq̄n̄qä Eeq̄än̄ä-tän̄ä Iqueq̄ä yoqe, hea ique-ique haqeu mamäuquatun̄que. Ii naq̄ä-qakui.

Tuwanuä, Poli iqu kinğanä 1 Korinä pmeqä iquauñqä äqäkqe Yätamäkqä kuknuä hinuiqänä iquvi

Poli iqu qua täu äpmaminqänğanj, anä-himqä Korinä, ii naqä eä, qua Äkaiya iuvi. Äkaiya, ii Grikä iquauqä qua naqänänjä-tänjä inçiyi. Jisasi Iqueqä kuknuä ängui, anä-himqä Korinä iunji, Poli iqu-ganä awä ätuminqe. Itanga qokä-apäkä iqisanä hñqua, iqueqä wäunjuä iuta, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yogenqä aquvä qämbñqä ipäqäkuwi. Inäqce Poli iqu iquau ävämetä, wäunui hñgi-mända yätñqä uwqanğa, hanjä-iqe quuvqä heqiyqä Korinä iu aquvä qänätqätanğuwä iquau äwimakqe. Iinj etanği Poli iqu tuwanuä tä, qunji knuä iqä ängüä ävätä, quwqä hanjä-iqe jänä iwimäkätñqä äqäkqe.

Ämaqä, Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä Korinä iu pmetanğuwä iquauqä quuvqä heqiyqe, hanjuä witanği, quwqä suqä ängui qui imäkñqä iinqe, Poli iqu äwäwa kiinj iminqe. Iqu kuknui, qokä-apäkä ämanänjuwä iqua, suqä jänänji imäkäpu pmapñqä iinğä ätätä äqäkqe. Ga Dñä Ängüä Iqu, quwqä qanä uwgeunji, jänä iwimäkätñqä hinuinä mäquñquä iqanğpqe, hanjä-iqe wimeqä iunqä ätätä äqäkqe. Huizi, Goti Iqueqä yoqä haqeqä mamäupñqä suqä ängüänänji imäkqäpñqä iinğetä, Dñä Ängüä Iqu näqñqetä, yanänäqñqetä, Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä iquau hinği vätnqä iinğetä, ätätä äqäkqe. Inji yäpaki, iqu ämaqä ae äpakoñğuwä iqua, anği vauñuwä iinğä äqäkqe.

Korinä pmeqä iqua, hanjä-iqä huitanä-huitanä ämaminuwinqe, Poli iqu kuknuä ängui ätuätä, qu Goti Iqueqä äwinğä iinğä ätnänjä iqi näqñqä mapñqä, yätamäkqä äwikqe. Bukä tquesanä saptä 13 iquenyqe, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä kuapanänji, kiinj äwinyätqäuä. Iqñji Poli iqu suqä ämaqeunğä äwinğä iutanñqä ämotquakqe. Goti Iqu nätmatqä ängui qokä-apäkiu ävätnqä iutanji, suqä ämaqeunğä winqe, kinğanänjä eä, huiziunji ämäwqätäuä.

Poli iqu, tuwanuä tqenqä kuknuä ätkqenqä

¹ Tuwanuä tä, nyi Poli iqunä äqiyqä. Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä äwinğä dutanji, tääqä ändätmetä, Kraisi Jisasi Iqueqä wäunjuä imäkqämqä änändowatkqä iqunji. Itanga Sostenisi, neqä neyamaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä anä eqiyätunquä iqu, nyitä anä äpmeñue. ² He anä-himqä Korinä iu äpmapu, Goti Hanjuwä Iqueqä yogenqä aquvä äqänätqänjuwä iquenyqä äqiyqä. Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä ämuänmbu, Iqueqä qokä-apäkänä pmetpñqänä emäkkqe. Hesä, ämaqä eeqäpnänjä im-imä äpmakäupu, Jisasi Kraisi Iquenyqä tääqä ätätqänjuwä iquatä, eequenä Iqueqänänqä emäkkqe. Jisasi Iqu, neyaqätä, quvaqätä, Naqä inänjä-quvi. ³ Neqä Goti Apiqutä, itanga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imänqeuta hinği etapäsinyä, äwqä hanjuä imbu pmetpñqä emäqinyä.

Poli iqu, Goti Ique "änğuiqä" ätukqenqä

⁴ He Kraisi Jisasi Iqutä ämuänñätanğuwitanji, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hinği etapätñqä iinqe, nyi Iqueny, "Änğuiqe" hiunji ique-ique ätuätqänjä. ⁵ He Kraisi Ique ämuänñätanğuwitanji, Goti Hanjuwä Iqu he äwa miqänqä nätmatqä aanä kuapanä etapätqätanğqetani,

näqŋqä äŋguänänä-tänä epu, kukŋui awä iinä ätätqänä. ⁶ He iinä imäkätqätanġuwitani, Kraisi Iquenyqä kukŋuä ne awä etätunquä di, hesäni häukuä witanġqge äyä ämotquetqäüä. ⁷ Iutani täŋġani, he neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu anġumä quvepġenqä hiŋuä äqämbu äpmapiyänġani, wänuä imäkġenqä näqŋqge, Goti Hanjuwä Iqu quuvqä imnä vġetani, he hġquenyqä äwa miqä pmetpnä. ⁸ Iqu anġumä äpätqänġani, he quvqä maeqä pmetanġpi eqänäniŋqä diŋqge, he quuvqä yänänäqŋqä eqäka wätqätanġpi yätamakqä eyqa uwquänä.

⁹ Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Ymeqä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutäni ämuännanä asänä pmetaniŋquä ae ätänaikqä eänqge, mänävquatämäuqä itä, Iqueqä ätätqä du qäyunä imäkäniqe. Goti Hanjuwä Iqu iinä imäkätqätanġqä iunqge, nyi Iqueni, “Äŋguiqe” hiunji ique-ique ätuätqänä.

Qu awä äpatŋguwiŋqä (1:10-4:21)

Ämiqä huitanä iquauŋqä, kukŋuä mäkä huŋġenqä

¹⁰⁻¹² Nqä nyämaqäüä, ämaqä, Kloisä iyyqä anju anä äpmeŋuwä hui henyqe, tii ändquwi. “Ämaqä ii, qu äkasuwä ätnäpu iväqämbu äpmapiyitani, hġqua tiinjä ätätqänäüä. ‘A, ne kukŋuä qäte, Poli ique wiyanqunä!’ Itanġa hġqua, ‘Iyääi, ne kukŋuä qäte, Apolosi* ique wiyanqunä!’ Itanġa hġqua, ‘Isäai, ne kukŋuä qäte, Pitä ique wiyanqunä!’ Itanġa hġqua, ‘Oeyä, ne kukŋuä qäte, Kraisi Ique wiyatunqeqä!’ ätätqänäüä.” He iinä itqänuwiŋqge, nyämaqäüä, nyi neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä yoqeta, manä yänänäqŋqä tiinjä etqä. Mikakä ätnäpu, ioktämäkmbu mäpmeqä, äwqä naqä-hġqunä inqä äpmapu, kŋui naqä-hġqunä indqänäpu, nätmätqä eeqäpnänä imäkäpiyä iunji asänä imäkqanġpiyä.

¹³ Kraisi Iqu naqä-hġqunä enqge, he iinä ändumäkmbu äpmeŋuwi, äänä etanġiyi? Ä Poli iqunä heyaqä quvġenqä zä-huätati äunätmä äpäkonġqätanä? Aanqeqä! Ä he asnä ämakuwi, Poli iqunäüä yoqeta ämakuwatanä? Oeyä! ¹⁴⁻¹⁵ Nyi asni, Klispusi iquesä, itanġa Gayusi iquesänä äwqäkqeqä. Itanġa huiziquenä, nyita mämeqä ikuwä imni, täŋġani, ämaqä hui, “Ne asni, Poli ique iqueqä yoqeta änaqäkqetani, ique qänaknä ävätqänunä” matqä ipnä. Iinqge, Goti Hanjuwä Iqueni, “äŋguiqä” ätuätqänä. ¹⁶ A! Nyi Stepanasi iquesä ämaqä iqueqä anju anä äpmeŋuwä iutänä äwqäkqge. Inäqge, nyi asni, ämaqä hui-pqä inä äwqäkqäti, mäwqiyqä ikqäti? Nyi maqŋqge.

¹⁷ Nyi ämaqä kuapanä asnä maqiyqä ikqge, ii tiinġenqge. Kraisi Iqu, nyi ämaqä asnä qäyäkicqämqä mänändowatkqä ikqge. Iqu nyi, Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täni, awä täkiqämqänä änändowatkqge. Itanġa kukŋuä iinjä iqueni, awä ätätmänġani, nqä kŋuä iutani, kukŋuä äŋguä äwi-ique ämetmä, matqä itqänä. Nyi kukŋuä iinjä, nqä kŋuä iuta tqä-säpi, Kraisi Iqu zä-huätatä äunġġenqä kukŋui, yänänäqŋqä maeqŋqä qui imäkqämninji.

Goti Iqueqä yänänäqŋqetä, suqä kŋuä äŋguä iwäsäuqetäni, ii Kraisi Iquvqä

¹⁸ Zä-huätatä iquenyqä kukŋuä awä tqanġqge, ämaqä qui hämänä imäkmbnuwänqä äpmeŋuwi, qu qätä äwiyäpiyi, ii nätmätqä hiŋġinqä enqä-manä etanġi, äqunätqänä. Inäqge ne ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu qui mimäkŋqänqä änyä-hänä inequmuätätŋqä iquene, kukŋuä iinjä, Iqueqä yänänäqŋqä, anġumä änävaquumuätätŋqä etanġi, äyä äqunätqänu.

* **1:10-12** Wänujinqä 18:24-19:1

19 Āmaqā, “Kukņua ii, nātmatqā hinginņeqā” ātātqāņuwā iquauņqe, Goti Hanjuwā Iqueqā bukā iuņi, kukņua tiņā āqānā āwi.

“Nyi āmaqā, āņguā iwāsāuqāņqā nāņqā-tāņā iquauqā nāņqā ii, nātmatqā hinginņqā eņqā-pa imākmā. Āmaqā, kņua qeiqinyā indqānāpu, ‘Tiņā imākanā’ tqā iquauqā kukņui, hāukuā māwiqā yātņqā imākmā.”†

20 Itanņi āmaqā āņguā iwāsāuqāņqā nāņqā-tāņā iqua, ānāņqe? Āmaqā kukņua-suqēņqā nāņqā iquauņqe, ānā tmgāti? Āmaqā, kukņua āņguā ātuāpu, huizi iquauqā kņui māndi ākittqiyqā iquauņi, squā wimenņuti? Quwqā nāņqā āņguā iini, Goti Hanjuwā Iqu hinginņqā imākquānā. 21 Goti Hanjuwā Iqu, Iqueqā suqā kņua āņguā iwāsāuqā iutanņi, tiņā imākkqe. Āmaqā qua iutanā iqua, iquauqā āņguā iwāsāuqāņqā nāņqā iutanņi, Goti Hanjuwā Iquenyqe, nāņqā maeqā itpnā. Itanņa Iqu tiņāņqā-pqā inā āwinyā. Kraisi Iquenyqā kukņuiņqe, hņqua hinginņqā qāyā āqunātqātāņuwā-qe, āmaqā suqā quvqā imākmitpqā hņqua, kukņua iinā iquenyqā quuvqā heqiyqāņuwā iquauņi, Iqu qu qui mimākņqāņqā, hāņā imākāqumuatequānā. 22 Quuvqā heqāņqā diņqe, Israitqā iqua, nātmatqā yāņānāņqā āmaqā mimākqānāņā di-ganā hiņūā qumbņqā āwinyā. I etanņi Israitqā qāyā etanņi huizi iqua, qu kņui-ganā, “Ne kukņua, āņguā iwāsāuqāņqā nāņqā-tāņi, tāņga āwiyātunqe” mapņqā āwinyā. 23 Ināqe, ne kukņua awā ātākitunqe, ii Kraisi Iqu zā-huātati āņqā iinņeyi. Iqu iinā imākkqā iinņe, Israitqā iqua, yāņānāņqā maeqā āqumbiyitanņi, quuvqā maeqiyqā iquayi. Itanņa huizi iqua, qu kukņuiņqe, “Qāyunāņā hma eā, qāyasāqinņqā” indqānātqāņuwitanņi, quuvqā maeqiyqā iquayi. 24 Ināqe, Israitqā hņqunesā, huizi iquautanā hņquātā, ne Goti Hanjuwā Iqu, Iqueqāņqā tāāqā ae ānatāmeqā iquene, Kraisi Iqueqā zā-huātati huņqēņqā qātā āwiyānitāņi, Goti Hanjuwā Iqueqā yāņānāņqā, āņguā iwāsāuqāņqā nāņqāņqātāņi, nāņqā āmetqāņū. 25 Quuvqā maeqiyqā iquauqā kņui, quvqā eāņqe, tiņā hitanņiyi. Hņqua kņui, “Goti Iqueqā nāņqā hui, qāyunāņā hma eā, qāyasāqinņqā” indqānātqāņuwā-qe, iinā ma, Goti Iqueqā nāņqā iinņi, ii āmaqeuce, āmāwqātāuā. Itanņa hņqua kņui, “Goti Iqueqā wāuņūā imākkqā huiuņi, Iqu yāņānāņqā maeqe qā āmānātquēnā” indqānātqāņuwā-qe, iinā ma, Goti Iqueqā wāuņūā iinņi, ii āmaqeuce yāņānāņqā iuņi āmāwqātāuā.

26 Nqā nyāmaqāuā, Jisasi Iqu tāāqā mānatqāņga, ‘Ānā-ānā āpmaminņqātāyā’ tpu, kņua indqāmbu. Kuapānāņā hņquēnā, āmaqā qua iutanā iuqā hiņūā iqinņi, nāņqā maeqā pmetāņgā, kuapānāņā hņquēnā yoqā naqā maeqā pmetāņgā, itanņa kuapānāņā hņquēnā, taqā-tawāka yoqā-maequa epu, eāmeqāņgā āpmaminņwi. He hinginņqā iinā pmetāņuwā iutanā iquēnā, tāāqā āyā etātmakqe. 27 Goti Hanjuwā Iqu, āmaqā kņua qāyasāqi meqā iquautā, yāņānāņqā maeqā, hanūā iquautā, atāuņūā ikqe, ii, Iqu āmaqā qua iutanā nāņqā kuapā-tāņā iquautā, yāņānāņqā-tāņā iquautā wombā wātņqā iinņeyi. 28 Itanņa Iqu atāuņui, āmaqā yoqā maeqā iquautā, āmaqā, qua iutanņi quvqā eņqā-panā imākātqāņuwā iquautā, āyā ikqe. Inņi nāņqāņqetā, yāņānāņqāņqetā, yoqā naqetāņi, āmaqe, ‘Nātmatqā iinā iqua yātāmāqā neyāņqiyā’ kņua indqānātqāņuwā-qe, Iqu nātmatqā iinā iqua, hinginņqā eņqā-panā imākātqā iinņe, āmaqā hinginņqā hņquau atāuņūā ikqe. 29 Goti Iqu iinā imākkqe, ii āmaqā hņqua, Goti Iqueqā hiņūā iqinņi, kiqā yoqe haqeu māmatnāmāuņqā iquātņeyi. 30 Goti Iqu he tāāqā i etātmakqetāņi, Kraisi Jisasi Ique āmuāņnāņā. Itanņa Kraisi Iqu, Goti Hanjuwā Iqueqā āņguā

† 1:19 Asayā 29:14

iwäsäuqänqä näqñqenqä Ämänätqueqä-qu eqäqe. Itanğa Iquesanġi, Goti Iqu, ne Iqueqä hiñuä iqinġi jänänänġä inemäkätä, Iqueqänqänä atäunüä äneyätä, itanğa qui imäkñqä iuta anġi inetmeqe. ³¹ Inġi ne Goti Iqueqä kukñuä iunġi, tui äqänänqä-pa imäkquatuñque.

“Ämaqä yeeqä itä, ‘Nyi iinġä-iinġä iqunġä’ atätäqä iqu, ‘Ii, Naqä Iqu e inyimäkqeqä’ tätñqeqä.”†

2

Jisasi iqu, zä-huätatä äunätä, äpäkonġqenqä

¹ Nyämaqäüä, nyi he emetmä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä zä äwinqä awä etätmännanġi, nyi kukñuä äwi-iqetä, kukñuä yänänänqñqä ämaqä, äñguä iwäsäuqänqä näqñqä-tänġä iqua atätqänuwitä, maetqä ikqä eä. ² “Nyi iquauñi, kukñuä awi, nätmätqä huitanġä-huitanġinġä qäyä eänä ätätmä, Jisasi Kraisi Iquenyqätä, ä zä-huätati äunätä äpäkonġqenqätänä ätumuä” kñuä indqänätmitanġi, awä äyä etkqe. ³ Nyi hesä anä äpmamännanġi, yänänänqñqä maeqä eämä, zä itmä, yäunüä-yäunüä-pqe kiinġä änyinminġe. ⁴⁻⁵ Itanğa nyi Jisasi Iquenyqä kukñuä etätmännanġi, he Iquenyqä quuvqä heqäññqe, ämaqeuqä näqñqä iuta ma, Goti Iqueqä yänänänqñqä iuta, heqäññqenqä änyinñqe. Inġi nyi ñqä näqñqe ämetquetmä, he kñuä indqänqä tñänqä emäkmqä ma, Dñä Äñguä Iqutä, Iqueqä yänänänqñqetä, ämetquayñqä awä etkqe.

Dñä Äñguä Iqu, äñguä iwäsäuqänqä näqñqe Vqä-quvi

⁶ Äñguä iwäsäuqänqä näqñqe, ne ämaqä quwqä quuvqä heqiyqe, yäüä ae ikqä iquauñi, awä ätuätunġe. Näqñqä ii, ämaqä qua täu tänğa äpmenjuwä iquauqetä, ä qua täu miqä, Goti Iqu hiñġi iwimäkätñqä* iquauqetä, asänä hmanġi. ⁷ Näqñqä ne kukñuä awä etätunġe, ii Goti Iqueqä eä, zä äwäminqä iiyi. Näqñqä iqesani, qäukuä qua mimäkqänğa, Goti Iqu, ne Iqutä qäukuä yänġi anä pmeniqä dinqä, atäunüä ae ekqe. ⁸ Näqñqä iinġe, ämaqä qua täu miqä iqua, maqñqä eminjuwi. Qu näqñqä hiqä eqe, Naqä Aanġä Yänänänqñqä-tänġä Iquenġi, zä-huätati maueqä iqäpninġi. ⁹ Iqua maqñqä eminjuwä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunġi, tiinġi äqänä äwi.

“Nätmatqä, ämaqe hiñuä mäquñquä iminjuwä, ä qätä mäwiyqä iminjuwä, ä quwqä kñuä yändqänqä imnä kiuä mäwimeqä iminġä ii, ii nätmatqä Goti Iqu ämaqä Iquenyqä winġanġqä iquauñqä näwinä ekqä iyyqä” äqänä.†

¹⁰ Goti Hanjuwä Iqueqä näqñqä zä äwäminqä iinġi, Iqueqä Dñä Äñguä Iqu inemäkqanġqä iutanġi, Iqueqä-kiuä nenyqä ätnänġä iqi, ae äyä itkimäkkqe. Dñä Äñguä Iqu, nätmatqä Goti Iqueqä kñuä indqänqä yäpä imñinġetä, nätmatqä eeqänänġä huizñqetä qävqä äñguänä itä, näqñqä eäñqetani, iinġä inemäkänä. ¹¹ Ii tiinġi. Ämaqä hñqu, hñquququeqä kñui äänä ämenqä iunġe, näqñqä maeqä yänä. Ämaqä hñqueqä kñuä indqänqenqe, iqueqä quuvqä, iqueqä yäpä inġisanġä iqunä, näqñqä itänä. Inġi Goti Iqueqä-pqe, asä iinġi. Dñä Äñguä Iqunä, Iqueqä kñuä iqenqe, näqñqä hiätänä. ¹² Itanġi ne dñä ämakque, ii dñä qua täutanġä iquauta ma, Goti Hanjuwä Iquesanġi. Iinġinġe Goti Iqu nätmatqä äñguä eeqänänġä nätapätñqä ekqä iunġe, näqñqä metatunquänänġi. ¹³ Nätmatqä iinġe, ne

kukñuä awi ämaqä-qune neqä näqñqeta maetqä itqänju. Dñä Äñguä Iqu näqñqä nätapqanñqeta etätqänju. Inji näqñqä Iqu änätapqce, ämaqä, Dñä Äñguä Iqueä yäpä iqi äpmeñuwä iquauñi, ne ävätqänju.

14 Itanğa ämaqä, Dñä Äñguä Iqueqä yäpä iqi mäpmeqä inqä iqu, nätmätqä Goti Iqueqä Dñä Äñguä Iquesa äquvepätñqä iinqe, “Nätmatqä iinji qäyasäqinjqä” indqänätñqce, mämeqä yänä. Näqñqä iinjä iwäsäuqce, Dñä Äñguä Iquesanä etanği, ämaqä iinjä iqu näqñqä maeqä etänä. 15 Ämaqä, Dñä Äñguä Iqueqä yäpä iqi äpmeñqä iqu, nätmätqä eeqänänñinjqä äñguänä iwäsäutä näqñqä metänä. Itanğa Goti Iqueqä bukä iu äqäqkä-pa, iqueni, ämaqä hñqu, “Änäändiyä” tä iqe, änä miwäsäuqä yänä. 16 Tuwanñi tii äqänä äwi. “Ämaqä hñqu, Goti Naqä Iqueqä kñuä indqänqenqe, näqñqä maeqä itä, ‘Iinjä-iinjä imäkiyä’ mätquä yänqiyä.”* Inqce Dñä Äñguä Iqueqä yäpä iqi äpmeñquä iquene, ne Kraisi Iqu kñuä äänä indqänänjqä iunqe, näqñqä menä.

3

Goti Iqueqä wäunñi, qäyunä imäkqenjqä

1 Nyämaqäüä, hiñuiqänänñi nyi kukñuä awi, ämaqä, Dñä Äñguä Iqueqä yäpä iqi ae äpmeñuwä iquau, ätuätñqä du maetqä itmä, ämaqä, quwqä äwiñqä dunä äpmeñuwä iquautä, Kraisi Iquenyqä quuvqä änyä qe eqiyätqänjuwä iquautä, ätuätñqä-pa, äyä etkce. 2-3 Inğanñi ymeqä dänjä isua, ymisanjä woyqe manqä iquwä-pa, he kukñuä yänänäqñqce, änä mämeqä etanğuwinjqä, nyi anjua enqä-pa kukñuä hanjuinä äyä etapqce. Ga he, hiqä enqä dunä pmetanğä eqänätmä, “Tanğanä-pqe he ymisanjä woyqe manqä yqänä ipñqäüä” etqä. Suqä, naqä pmeqänqätä, hiqä hita-hingukuatä äkasuwä tñqä iutani, he Dñä Äñguä Iqueqä yäpä iqi mäpmeqä, ämaqä qua täutanä iqua enqä-panä asänänä enä. 4 Ii tiinji. Hñquenä, “Nyi kukñuä qäte, Poli ique wimqänä” tqanğä, hñquenä, “Nyi kukñuä qäte, Apolosi ique wimqänä” ätätqänjuwi, ii ämaqä qua täutanä iqua enqä-ma äpmaka wätqätanğpi ämotquequänä.

5 Inji he yenyqä näqñqä mapñqä diñqe, nyi tiinjä etmä, “Ye qäquye, yoqä maiquve etanği, Naqä Iqueqä wäunñuä-wiyquveyi. Iqu Kiqä-kiauä wäunñuä kikiñä äyätapqkä iutani, ye kukñuinjqä awä hetqanğueänğa, he Kraisi Iquenyqä quuvqä äyä eqiyätqänjä.” 6 Apolosi iqtä nyitanñi, yeqä wäunñi tiinji. Nyi nätmätqä piiki vowä mäwäwqä iqunä etanğä, iqu zquvätñqä eqä vqäwqä iquvi. Itanğa Goti Hanjuwä Iqu bakä äukauäpu, naqä epñqä Imäkqä Iquvi. 7 Ämaqä piikä vowä mäwäwqä iqtä, eqä vqäwqä iqtä, iquaqu yoqä maeqä, hiñginqe. Mä bakä äukauäpu, naqä epñqä imäkqäwätñqä Iqu, yoqä-tänä Iquvi. 8 Ämaqä piikä vowä mäwäwqä iqtä, eqä vqäwqä iqtä, qäquaqu Naqä Iqueqä wäunñuä imäkqä-quaquvi. Inji mbqä meqänğanñi, iquaquvqä wäunñi äänä-äänä imisyqä iuta manyiyi. 9 Nyi Poli iqundä, itanğa Apolosi iqtänñi, ye Goti Iqueqä wäunñi anä imäkätqänñueä iquve etanği, he Iqueqä wäunñuä enqä-ma änyänjuwä iqueni. Itanğa he Iqueqä anä inänä etanğä, Iqu yqänä ämätätqäüä.

10-11 He Iqueqä anä ämätñanñuwinqe, tiinji. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqueni, anä siyaundqä enqä-pa etñqä, ae ätekqetani, ämaqä hñqu änyä-hänä hñqu-mändä ämetä, haqeci

maquteqā yānqiyā. Inī Goti Iqu, qeqā wimānātā hinqi vqā iuta ny-imākqan̄gi, nyi-ganā, kuknuā ānguā Jisasi Kraisi Iquenqā awā etkqe, ii nyi an̄jā imākqān̄qe nāqñqā kuapānān̄jā-tān̄unā eamā, an̄jā siyaundqā yānānān̄qñqānān̄jā āqutekqā enqā-paniqā. Itanga āmaqā, he nāqñqā haqeqi etapātqānuwā iqua, qu āmaqā siyaundqā iquesa an̄jā āmātāqisātqānuwā-panjā iinjā-quayi. Inī, iqua hñqunā-hñqunān̄ji, quvqā-pqā mātqñqā, hinqi ānguānā āqunāpu mātqāpnā. ¹² Āmaqā an̄jā siyaundqā tqueqā haqeqi āmātāpiyān̄gani, hñqua golqetā, silpaitā, hikā mbqā naqñqā imākātqānuwitā, mātāpnā. Nātmatqā iinjā iqua, ānguānān̄jā eā, āpakānā witāniqe. Itanga hñqua, zā-yān̄itā, qoetā, kuā-witqā yān̄itā mātāpnā. Iinjā iqua āpakānā māwiqā, qui maqānā imākmbnā. ¹³ Qānakn̄ji, hiun̄ji, Goti Iqu atauñjā ikqā iqu timāuqān̄gani, quwqā wānuuā iinjā imākmitpqe, ātnān̄jāqī timāuānā. Hiun̄ji iqu, tā enqā-panjā ātimāuātā, ‘wānuji ānguā imākātqānuwiqā, ā quvqā imākātqānuwiqe’, tā iqunā iqunānā. ¹⁴ Āmaqā an̄jā e imākmitpqetanā hñqu, iqueqā an̄jā tā manqā ānguā āmātnān̄qe, iqu iqueqā wānujinqe, kiman̄ji āmenā. ¹⁵ Injā-qe, āmaqā hñqu iqueqā an̄jā quvqā etan̄gi, tā hāmānā āngqe, ii tiinjī. Iqu iqueqā wānuji an̄jā mimākqā yān̄inqā, qui hāmānā qe imākñgi. Injāqe iqu iqueqā-kiuān̄ji, tā manqā itā, quuvqenā ākitqā-qe, kima meqā maegu, hān̄jā hea ique-ique pmetānā.

¹⁶ Hiqā-hiuān̄ji, he Goti Hanjuwā Iqueqā hiqāva-imākqā an̄jā tñān̄qā etan̄gā, Iqueqā Dñjā Ānguā Iqu, heyaqā yāpā imā āpmenqenqe, he maqñqātanā? ¹⁷ Goti Iqueqā hiqāva-imākqā an̄jā, ii pmua eā, Iquegān̄gānā āmātnān̄qe, ii he qāquen̄ji. Iinjā dutan̄ji, āmaqā hñqu, Goti Iqueqā an̄jā qui imākātqā etan̄gutqe, Iqu iquen̄jā-pqe qui inā imākān̄qiyā.

¹⁸ He quangā ātnāpu, “Ne nāqñqā-tān̄uneyqā” ātnātqānuwā iquenā, an̄gumñi matqñqā ānyingī. Inī āmaqā hiyaqā awā iqisan̄jā hñqua, āmaqeuqā hñuā iqinjī, ānguā iwāsāuqān̄qā nāqñqā-tān̄jā-qua epiyinqā wopqā imitpqe, iqua, iquauqā hñuā iqinjī, nāqñqe āwa ipu qāmā-qāmān̄jā-qua āpmenjaqāmbiyi, qānakn̄ji Goti Iqueqā hñuā iqinjī, ānguā iwāsāuqān̄qā nāqñqā-tān̄jā-qua an̄gumā epnā. ¹⁹ Ii tiinjā dutan̄ji. Qua tāutan̄jā ānguā iwāsāuqān̄qā nāqñqe, Goti Iqueqā hñuā iqinjī, ii qāmā-qāmā iqā enqā-panjā iinjī. Nātmatqā iinjqe, Goti Iqueqā bukā iun̄ji, kuknuā tiinjī āqānā. “Āmaqā, ‘Ne ānguā iwāsāuqān̄qā nāqñqā-tān̄uneyqā’ kjuā āvātñqā hñqua, huiziquau āmāwqātāupñqā wānuuā imākātqānuwā iun̄ji, Goti Iqu hinqi-hinqi iwimākqan̄guti, quwā mān̄guatmbnā.”* ²⁰ Itanga Iqueqā bukā iun̄ji, kuknuā tiinjā-pqā hñqu, inā āqānā. “Āmaqā ānguā iwāsāuqān̄qā nāqñqā kuapā-tān̄jā iqua, qu wānuuā nātmatqā ānānā imākññqā kjuā indqān̄gan̄guwin̄qe, Naqā Iqu, quwqā kjuā indqān̄qā iinjī, hāukuā māwqiyqā itñqā etan̄qenqā, nāqñqā ae āme.”† ²¹ Injā etan̄gi, he āmaqā hñqueqā yoqe haqeqā mamāuqān̄qe, vquatāmāpu. Nātmatqā eeqānān̄ji, ii hiqā yātāmākqān̄qā eā. ²² Ii tiinjī. Poli iquñjā-qe, Apolosi iquñjā-qe, Pitā iquñjā-qe, qua tqun̄jā-qe, hān̄jā-pmeqā iquñjā-qe, āpakon̄qā iquñjā-qe, nātmatqā tān̄gā āwin̄qā-pqān̄jā-qe, qānaknda witāniqā-pqān̄jā-qe, eeqāpnān̄ji hiqeqā, etqā. ²³ Itanga he Kraisi Iqueqā etan̄gā, Iqu Goti Iqueqā-qu eā.

4

Āmaqā, Jisasi Iqu kuknuā awā tuākiqān̄qā āndowatkā iquauqā

* 3:19 Jopā 5:13 † 3:20 Apqā Bukā 94:11

wāunjuinqā

1 Āmaqā, kukņujqā nāqņqā etapātunquā iqunenyqe, he kņuā ti-
inā indqāngppņqānānĵi. “Āmaqā iqua, Kraisi Iqueqā wāunjuā imākqā-
qua epu, Goti Hanjuwā Iqueqā kņuā indqāņqā, zā āwāminqenqā awā
ātātqāņuwā iquayqā.” 2 Āmaqā, āmiqā hņqu, “Nyaqā wāunĵi, iqua
āņguānā imākqāņqāuā” kņuā indqānātā, quuvqā āwiyā āvātqā iqenĵyā
imākqāņqē, iqua iqueqā kukņuā eeqāpnāņā iunĵi, qānāknā iqāņņqē.
3 Itanĵa he nyaqā sugenqā ānyiwāsāuquwi, ā āmaqā tqū-tqū kukņuā
mitqā anā iunqā āndma āwātā kukņuā āmindqē, nyi iinqē āwāwa
miqā danā itmā, “Ii nātmatqā aanĵā wāņqānāņāpiyqā” kņuā ānyānā.
Nyi ņqā-nāuāņi, ņqā sugenqā miwāsāunqā itņqā iqunĵi. 4 ņqā suqā-
iwāsāunqā tāmņi, haņā-iqā maeqā, aqūvā iqānātqāņā. ņqā-nāuāņi,
tiinĵi matņqā iqā. “Nyi āmaqā suqā quvqā maeqā, aanĵā jānānāunqā.”
Oee. Nyi ānyiwāsāuātņqā Iqu, ii Naqā Iquvi. 5 Itanĵi tāņganĵi, ne
āmaqā nāqņqā āvātunquā iqueqā wāunjuinqē, he miwāsāuqā pambu.
He, hea Naqā Iqu aņgumā quvepēņqānā, hiņjuā āqāmbu pmetņqē.
Iqu inĵanĵi, nātmatqā eeqānāņā hea wiqā imdanĵi āmetā, Iqueqā we-
hunqā iqī āmaitā, āmaqeūqā āwinqē, quwqā qeqā-quuvqā imdanĵi āmetā,
ātnāņāqī mainiqē. Inĵanĵi, Goti Hanjuwā Iqu, Iqueqā wāunjuā ānātapkqā
imākātunquā iunqē, “Si āņguā imākātqāņi-qe,” awi inĵa natāniqē.

6 Nyāmaqāuā, he yesa nāqņqā āmepu, Goti Iqueqā bukā iu āqānāņqē,
hui wiyā iqā māwqā, iunā imākāpu, ga āmaqā hņquenyqānā enyātā,
huiziquenqē maenqā iqā diņqē, nyi kukņuā ii ātqā āquvepēqē, ņqā-
nāuāņqātā, Apolosi iquenyqātā, ātātmā, ktqenā āmetqueqā. 7 Āsquki,
si ne ānewāsūtņqē, naqē, tqū ikimākqeyi? Aanqē. Nātmatqā
eeqānāņā āmenjuwi, he naqā-qakuā Goti Iquesa āmakuwā qāyā epu,
heqā yāņānāqņqā iuta āmakuwāņqānā hiqā yoqe haqā mamānātqātanĵā
eqānātqāņā. Iiņi, qāyu hmanĵi.

8 He kņuā tiinĵi eyātqāuā? “Ne nātmatqā āņgui, aanĵā kuapanāņā-
tāņune qē eequnā. Huiziquau āmāwqutāutanā, nātmatqā āwa miqāņqā,
āmiqā naqā iquatāņi, asānāņānāņā qē āpmequnā.” Auā, ne-pqē
hesā āmiqā anā pmetunquā iinqē, he āmiqā naqā-qakuā pmapņqē,
nyī kiinĵā ānyinātqānā. Ho-ee, aanĵā aanqē. 9 Nyaqā kņuā tāmņi,
tiinānāņā indqānātqāņā. “Goti Iqu, kukņuā awā tatunquā ānandowatkqā
iqune, naqā pmeqāņqē māwiņqā itā, qua naqā māmā pmeqāņqā āyā
āpmuatānaikqeqā. Iiņā pmetanĵquetāņi, āmaqā pizqā āpāsātqāņuwā
iqinyqā qāyā ānātma āwāpu, āmaqā qua tāu āpmeņuwā iuqātā,
ynaunqā iquauqātā, hiņjuā iqī pizqā qāyā, napāsāqāņqē.” 10 Ne
Kraisi Iqueqā yoqā haqeu āmamāūtunqē, āmaqā huizi iquauqā
hiņjuā iqīņi, nāqņqā maeqānāņā pmetanĵquā-qē, he hiqā-hiuāņqē,
“Ne Kraisi Iqutā āmuāņnanitanĵi, āņguā iwāsāuqāņqā nāqņqē, aanĵā
kuapanāņā-tāņā āpmeņunā” kņuā indqānātqāņā. Ne huizi iquauqā
hiņjuā iqīņi, yāņānāņqē maeqā, hanĵuā witanĵquā-qē, he hiqā-
hiuāņqē, “Ne yāņānāqņqā-tāņuneyqā,” kņuā indqānātqāņā. Āmaqē,
neyaqā yoqe haqeu māmanātnāmāuqā ipu, yoqe heyaqenā haqeu āyā
āmaetnāmāūtqāņā. 11 Hiņuiqāņā duta tāņĵa tiinĵi, hea kuapanāņāņganĵi,
ne buayāņqā dā āneyātā, eqāņqā quvākā hāuayqā āpmeņque. Itanĵa
neyaqā qākā gquā-pqē, yāuā itā āpknātņqē. Āmaqe, hiņĵināwa ptqā
ānapāsātqāņuwā. Ne quami āņguā pmeqā diņqē, anĵi hma etņqē.
12 Ymisāņā isuaunqē, neqā hipaitāņi wāunjuā yāņānāqņqā itunqē.
Āmaqe, kukņuā quvqā natqanĵuwāņganĵi, Goti Iqu āņguā iwimākātņqā
diņqē, ne Iquenĵi yatņqā āvātunqē. Qu quvqā inetqueqanĵuwāņganĵi,

ne qeiginyä ämiwotunqwe. ¹³ Qu nenyqä kukñui, quvqä tuätqätangä, ne kimanji, änguä dinä ätuätunqwe. Qu neñi, nätmätqä tawä enqä-ma bi ae änaquvasämäkuwitanji, yqänä äpmaka äpänju.

¹⁴ Nyaqä kukñuä yänänäqñqänäñi, tuwanuä iu i äqänänqwe, ii he womba mapñqä mañqä eä. Oee. He nqä ymeqä, nyi kuapnä änyinatñqä iquenä etanquwinqä, hiqä kñuä indqänqwe, we eomäkmqä diñqä äqiyqä. ¹⁵ He ämaqä ämeyäpu, Kraisi Iqueqä kukñuä-suqenqä näqñqä epñqä, yätamäqä eyqe, kuapänänä-tänquenä qäyä etanquwä-qe, qu heqä hinunju hmanji. Nyi-ganä kukñuä änguä we-hunqä-tänñqä awä ti etqanqgeta, he Kraisi Jisasi Iqutä ämuänänqanquwanqga, iutanji nyi heqä hiniqunä ekqe. ¹⁶ Itanji he nyaqä suqä dunji, qänaknä nyipñqä iinqä evauqumuatqä. ¹⁷ He suqä iinjä imäqäpñqä diñqe, nyi Timoti iquenji henyqä ae ändowatqe. Iqu-pqe, nqä ymeqä, nyi iquenyqä kiinjä änyinatñqä-qu eä, Naqä Iqueqä kukñuä eeqänänä iunji, qänaknä iqä iquvi. Nyi Kraisi Iqutä ämuänänqä iqunä, nyaqä suqä äänä-äänä imäkätñqenqä, ämaqä im-imnä Naqä Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqätanquwä du, kukñuä awä ätuäkitñqe. Iqu-pqe he suqä iinjä awä inä etätñqä ändowatqe.

¹⁸ Ämaqä hesanji quwqä yoqenä ämaenätqänjuwä hñqua, nyinyqe, "Iqu anji mänemeqä yänqiyä" kñuä ävätñqe. ¹⁹ He kñuä iinjä qäyä eyanqä-qe, Naqä Iqu nyaqä hänaqe näwinyä imäueganqutqe, nyi emamqenqe maqänänji äquvepmä. He emetmänganji, ämaqä iinjä iqu, iquauqä kukñuä tqenqe, yänänäqñqätä qäsä diyä-tmä, näqñqä ganä mamä. ²⁰ Tiinjä eä. Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunji, kukñuinä hinginäwa tqänqä ma, Goti Iqu yänänäqñqä vqanqa, häukuä winä. Iutanji nyi, kukñuä yänänäqñqänäñi, tuwanuä täu äqiyätqänä. ²¹ He iqi emetmänganji, nyi suqä äkisqu emäkmqä enji? Nyi he jänä inja emäkmqe, jävqä äma pmqäta, ä, hiqä hngisa iqe ganä vquatämäuqanquwanqga, henyqä naqänänä nyinqetä äwqä hanjuä änyanä pmetunqetä äma pmqäta?

5

Korinä iu pmeqä iquauqä awä iqinji, suqä quvqänänji äwäminqenqä

¹ Ämaqä hui, tiwiqä aanä naqä-qakuänänä hñqu tiinjä iqanqä, nyi qätä äwiyänqwe. Suqä huiwä yanä injä Goti Iqu äwikqe, tuwä ävätä aanä quvqänänji, heyaqä awä iqinji äwinä. Tiinjä, hikñä hñqu, kaniqueqä apäkisä, qanä hñgi ikitqänjiyi. Suqä quvqä iinjä, ämaqä quuvqä maeqiyqä itqänjuwä iquauä ämawqätäuä. ² Ämaqä huizi iquenä, ämaqä suqä quvqä ii ikutäuqä iqu, heyaqä awä iqi äpmeqenqwe, sunqä kñuä maqiyqä itqänjuwäwä? He, iqu hesä anä mäpmeqä yätñqänä, huätä mändowatqä ipu, qeqä äwutmäkpinyinqe, hiqä yoqä haqä ämamänätqänjuwi, ii quvqe! Qäyä eä! ³ Nyi hesä anä mäpmeqä imä-qe, nyaqä quuvqe, hesä anä äpme. Iinjä äpmeqetanji, ämaqä suqä aanä ququvqä iinjä imäqä iquenji, ae äwiwäsäuqe. ⁴⁻⁵ Naqä Iqueqä hiunji ätimäuqe, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä iinjä iqueqä quuvqä ique anji itmeninqä diñqe, he tiinjä imäkñqä änyinji. He Naqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä äqänäpianqanji, nyaqä quuvqä iqu-pqe, neqä Naqä Jisasi Iqueqä yänänäqñqetä, hesä anä äpme, ämaqä iinjä iqu hanä-iqä metñqä diñqe, Setänä iqueqä huiqä iqi wipu.

⁶ Itanqa he iinjä miqä ipu, hiqä yoqe haqeu ämamänätqänjuwi, qäyu hmanji. Yisä wänqäpu bretqä du pñä ämäuepqe, naqänänä äyä änyuämäutñqe. Yisi, suqä quvqä iquenyqä ktqeyi. ⁷ Ynaunjqä ämaqä pizqä päsqä iqu, sipsipqä iqueqä häneqe äqunätä, atqä-awäkau mapäsqä ävaुकukqä-pa, Kraisi Neqä Sipsipqä Iqu äpäkonätä, ne yisi maiqñqä

inemäkkqce. Iinjä etanġi, he bretqä yisä maeqä ii enqä-panä enjuwi, yisä yäue bi tnämäupnqce. ⁸ Itanġi Israitqä iqua quväukuä ique-ique, hea naqä Pasopanġanġä ätätqänjuwä inġanġi, yisi yäue bi ätnämäupu, buayä yisi maeqätänjä änatqänjuwä-panġi, ne-pqce Kraisi Iqu äpäkönġġenġä knjuä indqänätanitanġi, suqä quvqä eeġänänġi bi ätnämäutanä, neqä äwqä tämnġi ikikinyänä änyanä, kuknui naqä-qakuinä tquatunqce.

⁹ Nyi henyqä tuwanuä hiñuiqänä äqäkqä iqueni, he ämaqä, suqä huiwä yanä inqä Goti Iqu äwikqce, tuwä ävätqänjuwä iquautä, anä mäpmeqä ipnqä diñqä ätätmä, äyä äqäkqce. ¹⁰ Qua täunġi, ämaqä quuvqä maeqiyqä iquautanġi, suqä huiwä yanä inqä Goti Iqu äwikqä iqueni, tuwä wiyqä iquatä, ämaqäyqä nätmätqce äñġuä witanġi äqunäpu quwä-meqä iquatä, itanġa goti quanġä iquauqä yoqenqä aquväñqä iqua, qu hävemnäñqä äpmeñä. He eeġänänġi iquatänġi, anä mäpmeqänġä maqiyqä ikqce. He iquatä anä mäpmeqä ipnqä etanġutqce, qua täunġi hämänänä ävämapnqce.

¹¹ Nyi kuknuä tuwanuä ique iinjä ätätmä äqiyqce, kiqä quati tiinġi. “He ämaqä Kraisi Iquesa, ‘Tasi-guaeä’ ätunitpqä hnqu, suqä huiwä yanä inqä Goti Iqu äwikqä iqueni, tuwä äwiyqä, ämaqäyqä nätmätqenqä äñġuä witanġi äqunätä qeġä ätquä, goti quanġä iquauqä yoqenqä aquvä äqänġqä, ämaqä huizlunġi quvqä imäkqä kuknuä ätqä, wainqä-eqe änatä hiqiyqä iqä, ä ämaqäyqä nätmätqce quwä ämeqä, iquatänġi, anä mäpmeqä ipu, ymisani anä manqä pambiyä” ätätmä äyä äqäkqce.

¹²⁻¹³ Ämaqä quuvqä maeqiyqä du iwäsäuqce, nyaqä wäunjuä hmanġi. Goti Iqu Kiqä-kiuä iwäsäuänä. Inqäqce he ämaqä Goti Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqänjuwä iu iwäsäuqänqce, äñġuä eä. Inġi Goti Iqueqä bukä iunġi kuknuä ätänqä-pa,* ämaqä suqä ququvqenänä itä hiqä awä iqi yqänä äpmeñqä iqueni, huätä dowatpu.

6

Quuvqä anä eqiyätqänjuwä iquauñi, kuknuä mämitqenġä

¹ Suqä iwäsäuqänqce, nyaqä kuknuä huiziqu tiinġi. Ämaqä hesanġa hñqueni, kiqä quuvqä anä heqiyqä hnqu quvqä iwitquetqä etanġutqce, iqueqä hanä-iqä ipinġi, Goti Iqueqä ämaqe jänä iwimäkipnqä, iquau mäwimeqä, ämaqä Goti Iquenyqä mañqä enjuwä iquau-mändä, “Jänä nyimäkipiyä-qe” änäñqä tuäniqi? He suqä iinjä, anġumä imäkqänqce, manyinġä iqi. ² Tiinjä eä. Qänakndanġi, ne Goti Iqueqä qokä-apakä iqune, ämaqä qua täutanġa iuqä suqä iunġi, iwäsäuaniquä enqce, he mañqäta? Ne qänaknda qu iwäsäuaniquä enqce, quvqä wänqä isua täñġa itquatnäpiyi, hiqä-hiuä jänä imäkqänänġi, sunqä itqänjuä?

³ Itanġa ne ynaunġä iquau-pqce, inä iwäsäuaniquä eä. Inġi, quvqä qua täu itquatnätunqce, jänä inä imäknatunqä eä. ⁴ Inä etanġi he hanä-iqä iinjä-tänjuenä etanġutqce, quuvqä maeqiyqä iquauñqä äwäpu, qutanġa hñque, hiyaqä awä iqi yoqä maeqä äpmeñqä hñque, ewäseyqä pmetnqä atäunġi, sunqä itqänġä. ⁵ Nyaqä kuknuä i äqiyqce, he womba ipnqä diñqä äqiyqä. Quvqä itquatnäpiyanġanġi, ämaqä heyaqä awä iqinġi, kuknuä äñġuä iwäsäuqä hnqu, ämaqä quuvqä heqiyqä hñquaquiyqä hanä-ique iwäsäutnqce, hma etanġi hiwännyqce. ⁶ Iinjä miqä ipiyitanġi, quuvqä heqiyqä hñquki, huiziqueni, ämaqä quuvqä maeqiyqä hñquauñqä, jänä emäkipnqänä, ätuma uwqueniġi.

⁷ Quuvqä heqiyqä iquendanä hñqua, huizi iquenä quvqä etque-ġanġuwinqä kuknuä iwäsäuqä iquauñqä hämä ätuma äwätqänjuwinqce,

* 5:12-13 Suqä 17:7, 19:19, 22:21, 24, 24:7

tiinjā ämänätqueqi. He Jisasi Iqueqä suqä iunji, qänaknä miqä ipu, quannä qe äpäkngä. Qu quvqä qäyā etquapngänä äwimasipngä äyuwä. Heqä nätmätqä qeñqä-qe, “Neqeçqä” etäpu qäyā ämetauqanngi, hiñuinä qumbnqe. ⁸ Quvqä etquapngä äwimasiyqe, ängüä qäyā etanji, hiqä-hiuäñji, quwä ämanäpu, quvqä nängi-tänji itquatunquenji. Itanğa ämaqä heqä quuvqä anä heqiyqä-pqä iquauñi, inä itquequenji.

⁹⁻¹⁰ Ämaqä suqä quvqä itqueqä iqua, qu Goti Iqunä miqeunji, yäpä iñgisa mäpmeqä itpnuwi. He iinqe, mañqäta? Ämaqä hñqu, “Qu äpepñqäüä” etqanqtqe, qätä yasämä mäwiyqä pa iqäpnä. Suqä huiwä yanä inqä Goti Iqu äwikqä ique tuwä wiyqä iqua, goti quañgä iquauqä yoqe haqä mamäuqä iqua, hñquauqä apäki quwä äma ikiqä iqua, qokä hñqu qokä hñque meqä iqua, apäkä hui apäkä huizi meqä iua, quwä-meqä iqua, “ñqeçänä” tqä iqua, eqä yänänäçnqe änapu hiqiyqä iqä iqua, ämaqä hñque qui imäkqä kukñuä tqä iqua, itanğa quañgä imäkäpu quwä-meqä iqua, qu Goti Iqunä miqeunji, yäpä iñgisa mäpmeqä itpnuwi. ¹¹ Hiñuiqänäñji hesanjä hñqua, suqä iinjä imäkqä-qua äpmamiñuwi. Iinjä qäyā etanji, neqä Goti Iqueqä Dñä Ängüä Iqueqä yänänäçnqeta, Naqä Jisasi Kraisi Iqutä ämuäñnätanquwitanji, Goti Iqu, heqä quvqe, asñä eeçäpnä eqiyämäutä, Iqueqä-quenä epu, Iqueqä hiñuä iqinji, ämaqä jänänänä pmetñqä äyā emäkqce.

Huiwä iqtä, quuvqä iqtänji, Naqä Iqueqä yoqe, haqä mamäuqenqä

¹² Ämaqä hui, “Ne nätmätqä eeçäpnäñji imäkqce, pmua ma, ängüä imäkätqänünä” ätätqänä. Nyi kimanji, “Kukñuä ii qäyunänä-qe, hui yätamakqä neyqe, ä hui yätamakqä mäneyqeçqä” ätqä. Iinjñqe, nyi ñqä-näuäñji, nätmätqä äkisqu naqä enqä-panä eä äminiyätñqe, hiñuinä mäquñquä imä. ¹³ Itanğa ämaqä hui tiinjä tñnä, “Ymisanä eeçäpnäñji, ii äwqä näpäsqeçqä. Itanğa äwqeçu, ymisanä iqueqä qaeqä.” Nyi kimanji, “Auä, qäquaqu ängüä etanngä-qe, Goti Iqu iquauñji, qui imäkäniqeçqä” ätqä. Inji, neqä huiwi, suqä huiwä yanä inqä, Goti Iqu änatapqä ique, tuwä wiyqänqä matätqe, Naqä Iquenyqä ätuma uwqänqä ätä. Itanğa Naqä Iqu huiwä ique ämitqäüä. ¹⁴ Tiinjä-pqe inänji. Goti Iqu Iqueqä yänänäçnqetani, Naqä Iqu ae äpäkongqä iuta anğumä, änyä-hänä äyā imäkäqumuatekqe. Iqu ne-pqe, asä iinjä inemäkäniqä eä. ¹⁵ Hiqä huiwi, hñqunänqä, huitanjä-huitanji äuqätänänqä-pa, Kraisi Iqueätänji asänänä eänqenqe, he mañqätanä? Ga neqä huiwi, Kraisi Ique äuqätänänä. Inji Kraisi Iqueä huiwä äuqätänänqä iutanji, nyi ämetmä apäkä suqä qanä ikiqänqä hui, huiwä hñqunä etñqä imäkqce, suqä iinjä ängüäta? Aanqeçqä. ¹⁶ Suqä iinjñqe, he mañqäta? Goti Iqueqä bukä iunji, kukñuä tiinjä äyā änatätqäüä. “*Tuaqu huiwä naqä-hñqunä i qe eninyä.*”^{*} Inji apäkä suqä iinjä imäkqä iisänji, ämaqä hñqu anä ikitqänjiyi, ii iqu iisä huiwä naqä-hñqunä eqinyä. ¹⁷ Itanğa ämaqä hñqu, Kraisi Iqutä ämuäñnänjiyi, ii tiinjä. Ämaqä iqueqä quuvqetä, Kraisi Iqueqä quuvqetänji, naqä-hñqunä qe eqinyä.

¹⁸ Iutanji, suqä huiwä yanä vqä Goti Iqu änatapqce quwä äwiyäpu quvqä imäkqeunji, vquatämäupu yaväki imbu pmetanngpu. Ämaqä hñqu suqä ii imäkätñqe, ii iqu iqueqä huiwä iunji, aanä quvqä imäkengji. Suqä quvqä huizi, ämaqä hñqu imäkätñqe, iqua, suqä quvqä iinjä iqu enqä-panä ma. ¹⁹⁻²⁰ Goti Iqu Iqueqä Dñä Ängüä Ique heyaqä yäpä imä äpmuateqe pmetanngi, heyaqä huiwi iqueqä hiqäva-imäkqä anä tñänqä eänquwiñqe, he mañqäta? Goti Iqu he nätmätqä ängüä

* 6:16 Ipäqäqä 2:24

hŋquesa mbqā eyāmakqetani, hiqā huiwā ii änyāŋuwi, hiqā hma, ii Goti Hanjuwā Iqueqeqā. Iiŋŋqe, nātmatqā eeqānāni, heqā huiwā iquā imākāpiyāŋgani, Iquenŋi yoqā naqā vqāpŋqānāni.

7

Suqā qokā-apākā āmanqenqā

1 Kukŋui, “Qokā-qāqu apākā-qei mitmaqŋqāŋqe,* ii āŋguiqā”† ätquwiŋqe, he yatŋqe, “Ii qāyutanā, ä hmandanā?” ätäpu, pipa iu äqiyāpu nyinyqā ävāwqatquwi, tāŋgani kima etmqe. 2 Āmaqā kuapānāni, qanā hŋgi ikitqātāŋguwā iutani, tiināŋqe. Āmaqā qokiqua, eeqānā apākā ique-iqueqā tāŋnāŋqe. Itanqa apākiaua, eeqānā qokā iyqā-iyqā tāŋnāŋqe. 3 Iŋi qokā hŋqu, apākā kiqā-tānu enqe, iqueqā huiwi, apākinyqā zā āmitā, “Oeyqā” mātquā pa yātŋqe. Asā iŋi, apākā hui, qokā kiqā-tāni enqe, iyyqā huiwi, qokiquenyqā zā āmitā, “Oeyqā” mātquā pa yātŋqe. 4 Tiinŋqā hmanji. Apāki, kiqā huiwi kiqā-kiuā āminyātā, nātmatqā eeqāpnāni, kiqā āwiŋqā iunā imākqāŋqā hmanji. Kiqā huiwi, āmaqā qokiqu āmitā, nātmatqā eeqānāni, qāyaqu asānā imākqāŋqā eā. Itanqa qokiqu-pqe, asā iŋi imākqāŋqe. Iqueqā huiwi, iqueqā-kiuā āminyātā, nātmatqā eeqānāni, iqueqā āwiŋqā iunā imākqāŋqā hmanji. Iqueqā huiwi, apāki āmitā nātmatqā eeqānāni, qāyaqu asānā imākqāŋqā eā. 5 Iyaqu āmanāsi, qokiquŋāqe, ä apākināqe, hiaqāqā anā wiqāŋqe māwiŋqā, miqā ma eā. Ināqe qāyaqu, Goti Hanjuwā Iquenyqā tāāqā tqiyŋqe, kukŋuā ganā imākāsinyā, “Yeqā huiwi, hapā wāŋqāpu ävayā” ātnāsinyā, hiaqāqā yakuinā māwiŋqā, ii āŋgui. Iiŋā imākiquēuŋi, iyaquvqā huiwā iqueqā āwiŋqā duni, qānaknā isinyā, Setānā iqueqā yamwiqe māwimeqāŋqā hui imāusinyā, hiaqāqā āngumā wiqāŋqe. 6 Nyi kukŋuā ii etqe, ii qanyā kukŋuinā etqā. Mā nyi he qānaknā ipŋqā suqā hŋqu imākātmā etmā maetqā iqā. 7 Nyaqā ānyŋqe, tiinji. Qokā-apākā eeqānā yawiqā nyi āwiŋqā-panā iŋā witanā. Ināqe Goti Hanjuwā Iqu, āmaqā eeqāpnānā iunji, Iqueqā āwiŋqēuta hŋqunā-hŋqunā hŋgi ävātqāuā. Itanŋi Goti Iquesani, āmaqā hŋqu, iqueqā-kiui āmenqe, huiziqū iqueqā-kiui metānā.

8 Itanqa qokā-apākā yawiqā āwiŋuā iquendā, apāŋqā āwiŋuā iuendāni, nyi tiinā etmqe. He qokā muāmuanqā, apākā māmēqā, yawiqā, nyi āwiŋqā-pa witŋqā etanŋutqe, ii āŋgui. 9 Ināqe he hiqā huiwiqeqā āwiŋqā iunji, āŋguanā māminqā ipŋqā etanŋutqe, māŋgi qokā muanāpu, apākā mapu. Mā huiwi āŋguā māminqēuta, hŋgi qanā ikipu, imākqā diŋqā etqā.

10 Itanqa qokā-apākā ae āmanāŋuā iyāquvenā, manā yāŋānāqŋqā etmqā tā iqe, ii Naqā Iqu Kiqā-kiuā kinŋanā ätkqā‡ iuta etmqe. Tiinā ätkqe. “Apākā huiki, āmaqā hŋqueqā apākiki ae eāni, tqā qokiquenŋi, māvāmēqā isŋqeqā.” 11 Kukŋuā tqu qāyā ätātāŋgi, si tqā qokique ävāmatqā etanŋutqe, qokā ānyānā hŋque muāmuanqā, qanyā yawiqā enqā-pa pmetŋqe. Iiŋŋqe, makinqā iqe, tqā qokā ävāmatqā iquenyqā āngi äwātŋi, äwqā naqā-hŋqunā ganā nyiyŋqe. Itanqa āmaqā quāyuwiqū-pqe, iqueqā apākinji, huātā māndowatqā yātŋqe.

* 7:1 Nāqŋqā-tānā iqua nāni-māni ätātqānā. Hŋqua, “Kukŋuā tā, hiaqāqā anā māwiŋqeqeqā” tqanŋā, hŋququqūa, “Ii suqā āmanqāŋqeqā” ätātqānā. † 7:1 Nāqŋqā-tānā iqua nāni-māni ätātqānā. Hŋqua, “Kukŋuā tā, Korinā pmeqā iquauqā kukŋuiqā” tqanŋuwāŋga, hŋququqūa, “Ii Poli iqueqā kimanjiqā” ätātqānā. ‡ 7:10 Makā 10:5-12

12 Itanğa qokä-apäkä huiziquenä, nyi nqä-näuäni, tiinä etmqe. Kuknuä tä, Naqä Iqu matqä ikqe. Ämaqä quuvqä heqiyqä hñquki, apäkä quuvqä maeqiyqä hui ämenji, ii sitänä äpmaka wätätñqänä äwinyänqe, si huätä mändowatqä isñqe. 13 Itanğa apäkä quuvqä heqiyqä huiki, ämaqä quuvqä maeqiyqä hñque ämuanäni, iqu sitänä äpmaka wätätñqänä äwinyänqe, si iqueni, mävämeqä pa isñqe. 14 Nyi kuknuä iini, tiinjñqä etqä. Ämaqä quuvqä maeqiyqä hñqu, apäkä quuvqä heqiyqä hui ämenqe, qeyaqu naqä-hñqunä etanjiyitanji, Goti Hanjuwä Iqu qokä iquenyqe, "Nqeqa" ätätä, "Janänänqeqa" kñuä vätanä. Asä iini, apäkä quuvqä maeqiyqä hui, qokä quuvqä heqiyqä hñqutä äpmeñqe, qeyaqu naqä-hñqunä etanjiyitanji, Goti Iqu apäkä iinyqe, "Nqeqa" ätätä, "Janänänjiyqä" kñuä vätanä. Kuknuä iini, naqä-qakuä hma enqe, iuaquiyqä ymeqä iunqe, Goti Hanjuwä Iqu, "Nqeqa" kñuä mäwqä itä, kiyä mätaqä etanğa qunänä. Inäqe kandä känatä, Goti Iqueqä hiätanjiyitanji, ymeqä-pqe Iqueqä inä hiätanğa, Iqu isuauni anguänä inä ämitqauä. 15-16 Quuvqä maeqiyqä qokiqunäqe, apäkinäqe, äwätñqä imäkñgqe, a makiqätqä ma, hiñuinä qunowqati. Quuvqä heqiyqä qokiqunäqe, apäkinäqe, suqä iinjä imäkqe, pmua ma, qäyä imäkä. Apäkä quuvqä heqiyqä iiki, tqä qokiqe yätamäkqä äwini, iqu-pqe qui mimäkñqänqä quuvqä heqiyäniqi? Suqä asä iini, qokä quuvqä heqiyqä hñquki, tqä apäkinji yätamäkqä äwini, ii-pqe qui mimäkñqänqä quuvqä heqiyäniqi? Iinjä etanğqä dunji, Goti Hanjuwä Iqu he ämaqä huizi iquatä, äwqä hanjuä imbu pmeqänqe, tääqä ae äyä etätmakqe.

Goti Iqu si äänä pmatññqä äwinyänqä du, qeiqi pmatñqenqä

17 Ne ämaqä hñqunä-hñqunäni, Goti Hanjuwä Iqu quamä äänä pmeqänqe, nenyqä atäunuä itä tääqä änatätmakqä sätāti, iunä äpmaka uwquatuñqunänäni. Nyi ämaqä Jisasi Iqueä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä eeqänänä im-imni, suqä ique a yänänäqñqä qätätñqä äväkitñqe. 18 Inji, ämaqä iqueqä huiwi häuä ae äktäunqä hñqu, Goti Iqu tääqä tuätumeqanji, Iqueqänä hiätñqä äpkqä etanğutqe, yunquä äwinğä iunqä tnänqä mimäkqä, ii pmetätñqe. Itanğa ämaqä iqueqä huiwi häuä maktäunqä hñqu, Goti Iqu tääqä tuätumeqanji, iqueqänä hiätñqä äpkqä etanğutqe, iqueqä huiwi häuä maktäunqänqä, ii pmetätñqe. 19 Suqä huiwä häuä ktäunqä iqutä, häuä maktäunqä iqutäni, Goti Iqueä hiñuä iqini, ii nätmätqä hiñginqe. Inäqe nätmätqä naqä-qakui, ii Goti Iqueqä suqä eeqänänä iunji qänaknä iqeyi. 20 Qänğanäni ne quami äänä pmetanğquñqe, Goti Iqu tääqä änatätmakqä iunji, mävämeqä, äpakä pmetatunqje. 21-22 Hñquki si hñqueqä wäunuä-wiyqä hiñginğä pmetanğnä, Naqä Jisasi Iqu tääqä äktätmakqä iquki, si suqä quvqä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä, Naqä Iqueqänä äpmeñnä. Asä iini, hñquki si hñqueqä yäpä iqi mäpmeqä etanğnä, Naqä Iqu tääqä äktätmakqä iquki, si Kraisi Iqueqä wäunuä-wiyqä hiñginğä-quki äpmeñnä. Iiñinqe Goti Iqu tääqä maetätmeqänğanji, hñqueqä wäunuä-wiyqä hiñginğä äpmaminuwä iquenä, e äpmaminuwinqe, kñuä mequtqä ipu, äwäwa miqä pambu. Inäqe hiqä ämeyqä iqueqä yäpä iqisa vämeqänqä huñqä hiñuä äqunäpiyi, iqueni ävämapñqe. 23 Tiinjä eä. Goti Hanjuwä Iqu Kraisi Ique zä-huätatä dunqä ändowatätäqeta, mbqä naqänänä enqä-panji, Iqueqänä hipñqänä ae äyä eyätmakqe. Itanği wäunuä-wiyqä hiñginğä iqua, ämaqä hñqueqä kuknuä dunä qänaknä itqänuwä-pa, he-pqe iinjä miqä pambu. 24 Nqä nyämaqäüä, Goti Iqu tääqä änatätmakqänğa, ne äänä äpmaminquä iunji, mävämeqä, Goti Iqutä iqi äpakä pmetatunqunänäni.

Qokā-apākā māmanqā iunqā

²⁵ He nyi apākā hitqā tuwaknā ae āmṛqā iuaunqā yatṛqā ānyikuwiṇqā awā hetmṛṇqḡe, nyi Goti Naqā Iqueqā kukṇuā-suqā hṇqu āmamā, iuta ākitqāumā etmḡā ma. Tiinṇānṇi. Goti Iqu nyinḡā qeḡā wimāṅḡangqetani, kukṇuā naqā-qakuinā tqā-qunā eāmā, nyaqā kṇuā indqāṅqā iutanā etmḡe. ²⁶ Hanā-iqā aanā naqānāṅā tāṅḡa ātimāuqā tā, āpakā witaninḡā ātimāuqi. Iinḡṇqḡe, nyaqā kṇui, he quamā heḡā tāṅḡa āpṛmeṇuwā iunḡi, yāṅṇānḡṇqā ii pmetṛṇqā ānyinḡi. ²⁷ Si apākā-tāṅjukui eenḡi, huātā dowattṇqā kṇuā mindqāṅqā pa. Itāṅḡa si apākā maeḡā yawiqā-quki eenḡi, apākāṅqā qāvqā miḡā pa. ²⁸ Inḡi qāyā etāṅḡā-qe, si yawiqā āwāṅḡita apākā āmaṇi, ii si suqā quvqā mimākqā inyā. Asā apākā hitqā tuwaknā ae āmṛqā hui qokā āmuangqḡe, ii-pḡe, suqā quvqā mimākqā iqi. Iinḡā āmanāpiyā iutaṇi, quwqā quamā pmeḡā iunḡi, hanā-iqā naqānāṅā meḡāpnā. Ii nyi he hanā-iqā hemeḡāṅḡe, manyinḡangḡi etḡā.

²⁹ Nyāmaḡāuā, ne qua tāu āpakānā māpmeḡānāṅā etāṅḡi, iinḡā etḡā. Hiunḡi iinḡā ipinḡi, he ānā āpṛmeṇuwiṇqḡe, kṇuā mindqāṅqā iqāṅḡe. Inḡi, āmaḡā apākā-tāṅā ae eāṅuwā iquenā, apākā maeḡā eṅqā-pa pmetṛṇqḡe. ³⁰ Asā iinḡi, āmaḡā huāqā-huṅqā āmepu kṇuā āqiyātqāṅuwā iquenā, yeṇuā āpṛmeṇuwenā pmetṛṇqḡe. Asā iinḡi, āmaḡā yeeḡānā ipu āpṛmeṇuwā iquenā, iinḡi miḡā itqāṅḡuwenā pmetṛṇqḡe. Itāṅḡa ii eṅqā-panā asā iinḡi, āmaḡā nātmatqā mbqā kuapā itqāṅḡuwā iquenā, iinḡi maequenā pmetṛṇqḡe. ³¹ Ii eṅqā-panḡi, tiinḡā-pḡe inānḡi. Āmaḡā wāunḡā naqā-naqā qua tāutanā iu imākātqāṅuwā iquenā, iinḡi nātmatqā wāṅqānāṅāpu eṅqā-panā qunḡḡḡe. Qua tqutā kiḡā nātmatqā haḡeḡi āwiṅḡetāṇi, hea quāuqā maeḡāṅḡa qui imākātṇqā etāṅḡi, iquauṅḡe kṇuā pkāpkā mindqāṅqā pambu.

³² Mā he āwāwa kuapānā iqāṅḡe, manyinḡḡi. Āmaḡā yawiqā āwiqā iqu, Naqā Iquenḡi aquvanā iwimākquātṇqā, kṇui iqueḡā wāunḡiṅḡānā indqāṅqā-qu eā. ³³ Inḡāḡe āmaḡā apākā-tāṅā-qu, iqueḡā apākinḡi yeeḡā iwimākquātṇqā iinḡe, nātmatqā qua tāunḡiṅqā kṇuā kuapānā indqāṅḡonā. ³⁴ Iqu iinḡā imākātṇqḡe, kṇuā heuāṅqā āmenḡi. Tiinḡā-pḡā inānḡi. Apākā, qokā maeḡā iuatā, apākā hitqā iuatā, “Nyi nḡā-nāuāṇi, Goti Iqueḡā huiḡā iqi hāmānānā āwinyātmā, nḡā huiwiqutā, quuvḡetāṇi ikikinyāṅā enyqā” kṇuā āmepu, kṇui Naqā Iqueḡā wāunḡiṅḡānā indqāṅqā iuayḡi. Inḡāḡe apākā qokā-tāṅi, suqā iinḡi miḡā itā, iiyqā qokiquenḡi, yeeḡā iwimākquātṇqā, nātmatqā qua tāunḡiṅqā kṇuā kuapānā indqāṅḡuānā. ³⁵ Nyi suqā ii etḡā iunḡi, he pmua memākqā itmā, yātamākqā heyqāṅḡundi quami āṅḡuānāṅā pmāpnā. Tiinḡiṅqā etḡā. He kṇuā heuāṅqā māmeḡā ipu, suqā jānānāṅā Naqā Iqu āwinyāṅqā iunā imākāpu, Iqueḡā wāunḡiṅḡā imākqāṅḡeyi.

³⁶ Āmaḡā hesanā hṇqu, kiḡā apākā hitḡenḡi, qokā mapṇqā ataunḡā ae epqā du, yāṅā āmiḡānātā āmimitātḡe, iqisa qoyāṅā iwāṅḡangḡa ‘qokiqu yqā āmenā’ kṇuā āvātḡe, iqueḡā āwiṅqā iunā imākātā, meḡiṅḡi āvquātāwatqāṅḡi qokiquātā āmaṅḡiyi, kaniqu suqā quvqā maeḡā-quvi. ³⁷ Inḡāḡe āmaḡā hesanā hṇqu, kiḡā āwḡe yāṅṇānāṅḡā imākṇā, kiḡā āwiṅqā dunā imākḡātā iqāṅḡāṅḡa, āmaḡā hui, “Iinḡā-iinḡā imākiyā” ātuāpu jān-jānā māutḡṇqā, kiḡā-kiuā, “Nyi iinḡi imākḡā, ā mimākqā imā” kṇuā indqāṅḡqā iunḡi, “Nyi iinḡi yqānā āmiḡāmā” kṇuā indqāṅḡḡe, ii suqā āṅḡui. ³⁸ Iinḡā etāṅḡi, āmaḡā hṇqu kiḡā apākā hitqā iinḡi qokā āvqāḡe, ii suqā āṅḡui āyuā. Inḡāḡe āmaḡā hṇqu apākā hitqā iinḡi qokā māvqā iḡe, iqu suqā āṅḡuānāṅinā imākḡi.

³⁹ Itanġa apäkä huiyqä qokiqu mapäkonġä, häñä yqänä pmetanġutqe, apäki iqtä guä yqänä äqiyäunä pmetätñqe. I etanġi iyyqä qokiqu pizqä etanġutqe, ii iqtä yqänä mäpmeqä eä, kiqäqi ätqäüä. Iiñä ätqäüqetanġi, “Qokä änyänä ämuanmä” knuä indqänätäqe, ii ämuanätñqe. Mä ämaqä hiñġinqä hñjue muämuanġä yätñqe. Ämaqä, Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätanġqä hñjue, muanätñqe. ⁴⁰ Ämanġä iinññqe, nyi nqä-näuänġi, knuä tiinġä änyiyqi. “Ii äñguä etanġqä-qe, itanġa ii qokä anġumä muämuanġä, qanyä yawiqi äpmeñqe, ämäwqätäunġiyä.”

Nyi kukñuä eeqänänġä ii ätqapqä iunġe, “Goti Hanjuwä Iqueqä Quuvqä Iqu, nyitä anä pmetanġi, kukñuä eeqäpnänġi, awä äyä ätqänä” knuä indqänġä.

8

Nanuä, qu goti quanġä iquauñqä hiqäva imäkquwi, änatunquäta?

¹ Ämaqe, nanui goti quanġä iquauñqä hiqäva ae äqäpqa iuta äma äpäpu änatqänuwinġä, he yatñqä äqiyäpu äväwqatquwi, iinġe nyaqä kimanġi, ti-inġi. Ne näqñqe, “Ämaqä eeqäpnänġi näqñqä-tänänänġä äpmakäwänunä.” Kukñuä iinġi, naqä-qakuä ätätqänuwä-qe, näqñqenänġi, ii suqä wopqä iqä iqu, yändi-yändi äpeyätqäüä. Inäqe suqä ämaqenġä äwinġä iqu, ii Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquauñġi, yänänäqñqä iwimäkätqäüä.

² Ämaqä hñqu, “Nyi näqñqä-tänunġä” knuä indqänätñqä-qe, iqueqä näqñqe, homä yqänänġi. ³ Inäqe ämaqä, Goti Iquenyqä äwinyätñqä iqu, ämaqä iquenyqe, Goti Iqu näqñqä eä.

⁴ Nanuä goti quanġä iquauñqä hiqäva ae äqäpqa iutanä ämepu änatqänuwinġe, tiinġi. Goti quanġä iquauñqe, ne tiinġinqä näqñqe. Ii ämaqe quwqä hipaitä imäkqä eä, naqä-qakuä maetqe. Goti hñqua-hñqua inä ma, Kiuänänġä Iqu Qäqunänġi. ⁵⁻⁶ Naqä-qakui, ämaqe nätmatqä huiunġe, pmua enġä-panġä äqunäpu, “Ii goti-quaeqä” ätäpu, “Naqä-quaeqä” ätätqänä. Inġi goti iinġä iqua, qäukuä haqä yätunä-qe, ä qua täunä-qe äpmetpi, mäpmeqä itpi? Mä neñi, neqä Goti, hñqunänġi. Iqu neqä Apiqu eä, nätmatqä eeqänänġi äyä imäkkqe. Itanġa Ique yeeqä iwimäkätunġe, ne häñä sä äpmeñu. Itanġa, “naqe” ii nätmatqä hui-hui maetqe, Jisasi Kraisi Iqunänġi. Ique Qäquesanġi, nätmatqä eeqänänġä äyä ätimäuqe. Ga Iquesanġi, ne häñä sä äpmeñu.

⁷ Inäqe ämaqä hui, nätmatqä naqä-qakuä iinññqe, maqñqä yasämänä enä. Ämaqä iinġi kinganänġi, goti quanġä iquauñqä quuvqä eqiyäpu äpmaminjuwi. Inġi täñganġi, nanuä goti quanġä iquauñqä hiqäva imäkqanġuwitanġi ämepu änäpiyanġanġi, iquauqä knuä äñguä anä maeqä etanġi, “Tä ne suqä quvqä imäkqunä” knuä ävätqäüä. ⁸ Tiinġi maeqä eä. Ymisänġä iqu, Goti Hanjuwä Iqu nesä äpakä pmetätñqä diñqe, minetmeqä yänä. Buayä iinġä pmua imäkñätqänuwä iquauñġi, Goti Iqu, iinġä imäkqanġuwinqe, mäñdi makittqiyqä yänä. Itanġa buayä iinġä änatqänuwä iquauñġi, Goti Iqu, iinġä imäkqanġuwinqe, haqeqä mämuämäuqä yänä.

⁹ Suqenġä iwäsäuqänġe näqñqätänä iquenä, he buayä iinġä äñganġuwanġanġi, ämaqä knuä iqä yänänäqñqä maeqä iquauñġi, qui iwimäkqänġä äñguänä mimbu. ¹⁰ Itanġa ämaqä quwqä knuä indqänġe yänänäqñqä mämeqä eänuwä hñqua, he ämaqä näqñqä-tänä iquenä, goti quanġä iquauñqä anä aquväqñqe äpaquväpu ymisänġä äñgmanätqätanġä hiñuä eqänänjuwi, iqua-pqe ymisänġä asä inä bnġä diñqä iquauqä äwinġä iunġi, he äwivauqumuatqä. ¹¹ Inġi he heqä

heyämaqä, Kraisi Iqu ii qäqauñqä äpäkönqgä iquauñi, heqä kñuä, “Ymisañä eeqänäñi, änmqänänjçä” indqänqä iutañi, iquau yuuwä wutäupnä. ¹² He hiqä heyämaqä, kñuä indqänqä yänänäñqçä maeqä iquau, suqä quvqä i iwitquequwi, ii he iquauñä miwitqueqä iqä, Kraisi Ique-pqä inäyi. ¹³ Inji nyi ymisañä ganqundqetani, ñqä nyämaqä iqua-pqe inä imäkäpu, suqä quvqä imäkppä etañgutqe, nyi nanui anqumñi manqä imqä pmua imäknmä. Mä nyi mñä quapi äwitmä, iquau suqä quvqä mäwiyañqçä.

9

Poli iqu, iqueqä wäunüä iutañä kimañi mämeqä ikqenqä

¹ He hiñuä qumbu. Nyi ñqä änyinqä iuñi, nätmätqä eeqänänä nyi imäkmqe, hoptäwä manyiyqä ipnä. Jisasi Iqu, nyi kukñuä awä tmqä äñändowatkqä iqunji. Ga nyi neqä Naqä Jisasi Iquenji hiñuä äqunäñqä iqunji. He Iquenyqä quuvqä eqiyquwi, ii nyi Iqueqä wäunui ämeqä imäkätqätanqçä, iutañqä. ² He quuvqä heqiyqä ae äpmenjuwä iutañi, nyinyqe, “Naqä Iqu iquenji, kukñuä awä tuäkiñqçä ändowatkqeqä,” näñqçä mapnä. Iutañi, ämaqä hui nyinyqe, “Jisasi Iqu ique kukñuä awä tuäkiñqçä mändowatkqä iqueqä” kñuä qäyä indqänätqätanquwä-qe, he nyinyqe, näñqçä naqä-qakuänä enä.

³ Ämaqä nyinyqä, “Iqu kukñuä awä tuäkiqanqçetani, mbqä kimañi mämeqä yänqiyä” ätäpu änyiwäsäutqätanquwä iquauñi, ñqä-näuwä yätamäkqä änyätmä, kimañi tiñä ätuätqänä. ⁴ Hñqueye wäunüä imäkeñqe, buayitä egetäñi mäyätapqänqätanä? ⁵ Ye apäkä quuvqä heqiyqä ämeta, qanä anä mätuma mikiqänqätanä? Kukñuä awä tuäkiñqçä ändowatkqä huiziquatä, Naqä Iqueqä känggukatä, itanqa Pitä iqtä, iquanä inñä imäkqäñqäta? Huiziquve hmanda? ⁶ Ä nyitä Banäpasi iqtä yenyä, yeqä quamä pmeqeunqä wäunui, yeqä-yeuänä yenqe, inji äñänäñqçä? Ii qäyunä hmanji. Huiziquatä, yesä, eequne asänä ikiqänqe.

⁷ Ämaqä mäkä iqetanä hñqu iqueqä quamä pmeqä iuñi, kiqä-kiuä yätamäkqä nyätñqe, hma eä. Ämaqä hñqu ymisañä vowä äqutätqe, yäuwä ae etanqanji, ämetä äñänä. Itanqa ämaqä sipsipqä-miqä hñqu, sipsipqä iquauä anui, äñänä. ⁸ Nyi kukñuä inñä etqenqe, “Iqu ämaqeuqä kñuä indqänqçeta ämetä änatqiyä” kñuä maiyqä ma eä. Kukñuä-suqeunji, kukñuä asiqu tätanqi etqä. ⁹ Mosisi iqueqä kukñuä-suqä bukä iuñi, tuwanui tii äqänä. “*Bulumäkai, kuä-witqä wäunui yätamäkqä eyqanqani, uwqe manqä yätñqe, hiñguä mäyeqä pambiyä.*”^{*} Kukñuä tqi, Goti Hanjuwä Iqu bulumäka iquauñqänä kñuä indqänätä ätkqäta, ä sunqä ätkqe? ¹⁰ Kukñuä iñi, Iqu ne ämaqä-qunenyqä indqänätä ätkqe. Auä, Iqu nenyqä ätkqe, suqä tiñiqi timäutñqä iutayi. Ämaqä wäunuanqä qua ptqä iqtä, itanqa ämaqä kuä-witqä pa täkqä iqtä iquaqu, ymisañi iuta mayinqä diñqe, wäunüä imäkätqäninyä. ¹¹ Inji ye nätmätqä Dñä Ängüä Iquesani, piikä enqä-ma, heyaqä awä iqi vowä ämeäqe, ämeqeä-panji, yeyaqä huiwä dunä yätamäkqenqä yätapqä-pqe, ii qäyunä hmanda? ¹² Itanqa ämaqä huizi he yätamäkqä eyäpiyita, heyaqä nätmätqe metauqanqçqe, inji ye iquauñi, ämäwqätäuta haqä yändi metauenyä.

* 9:9 Kukñuä-suqä 25:4

Hesani ye nātmatqā iini āmeqā etanḡqā-qe, māmeqā itqāḡuee. Āmaqe, Kraisi Iqueqā kukḡuā āḡuā we-huḡqā-tāḡiḡqe quuvqā mae-qiyqāḡqe māyenqā iqanḡqetani, ye pmua imāknāta, haḡā-iqā kuapanā āmayākitqāḡuee. ¹³ Tiḡiḡqe, he nāḡḡā āyuwā. Āmaqā hiqāva-imākqā aḡā yāpā iḡḡisa wāuḡuā imākātqāḡuā iqua, qu ymisaḡi, aḡā iqesasaḡi āmepu ānātqāḡā. Asā iini, āmaqā wāuḡuḡi hiqāva-qāyqā ttawā iu itqāḡuā iqua, naḡui qokā-apāki āma āppqe, hui iqua āmepu ānātqāḡā. ¹⁴ Iiḡiḡqe, Naqā Iqu kukḡuā tii ae ātkqā āyuwā. “Āmaqā kukḡuā āḡuā we-huḡqā-tāḡi awā ātātqāḡuā iqua, iquauqā huiwā yātāmākqāḡqe, āmaqā kukḡuā ique āmetqāḡuā iquauta meqāḡqe.” ¹⁵ Naqā Iqu suqā iini imākqāḡqe qā ātkqā-qeḡqe, nyi ḡqā-nāuāḡi hesani māmeqā itḡqe. Āmaqā hḡqu suqā nyi yeeqā itmā, ḡqā yoqe haqeu āmamānātḡqā iuḡi huātā mamāuqāḡqe manyiḡḡanḡqā-qe, nyi-gaḡā pākoḡqe āḡuā eā. Iḡi nyi henyqā tuwanuā tā āqiyqā iuḡi, “Qu tāḡḡani, nyi yātāmākqā iini nyiyqāḡqe” kḡuā nyiyqāḡi, maqiyqā iqā. Oee. ¹⁶ Nyi kukḡuā āḡuā we-huḡqā-tāḡi ique awā ātātmitani, ḡqā yoqe haqeuḡi, māmamāuḡqā iqāmā. Nyi wāuḡuā ique imākqāḡqe, Naqā Iqu āndapqā-qae, māvquatāmāuqā imā. Iḡi nyi wāuḡuā iqueni mimākqā imqe, nyi āḡuā tiḡi māpmeqā itmā. ¹⁷ Nyi ḡqā ānyinḡqā duta wāuḡuā tā imākqā etanḡutqe, kimaḡi āḡḡi āmamqāḡā. Itanḡa nyi qānakḡi, wāuḡuḡi manyiḡqā iqanḡutqā-qe, Naqā Iqu Kiqā-kiuā āndapqā enqe, nyi wāuḡuā iini ique yqānāḡā-tāḡunā eāmā, imākqā umqāḡā. ¹⁸ Itanḡi nyi wāuḡuā ique imākātḡqā diḡqe, kimaḡi ākitaḡi mamḡiqe? Nyi wāuḡuā iini itmā, iutaḡi mbqā nātmatqā isuanā māmeqā itmā-qe, yeeqenā itmā, āmaḡeḡi kukḡuā awā āyā ātuātqāḡā. Yeeqā iḡqā ii āmetḡqe, ii ḡqā kimaḡiyi.

¹⁹ Nyi āmaqā hḡqueqā wāuḡuā-wiyqā hiḡḡiḡqā-qunā ma, āmaqā hḡqu hoptāwā nyātḡqe, hmaḡi. Iḡāqe āmaqā hatḡā, Jiḡasi Iqu-tāḡā qāqiqi ātuma pmqe, nyi ḡqā-nāuā imāknātmā, āmaqā eeqānāḡā iuqā wāuḡuā-wiyqā hiḡḡiḡqā-qunā emqā imākḡqe. ²⁰⁻²¹ Kukḡuā-suqā Goti Hanjuwā Iqu, Israitqā iquau āwikqā iuḡi, nyi ḡqā-nāuāḡi yāpā iqi miqā itḡqe. Ii Nyi iqueni āvquatāmāuqāḡqā ma. Nyi Kraisi Iqueā suqā iunā yāpā iqi āpmamā, qānaknāḡi, iu itḡqe. Itanḡa nyi Israitqā iquātā anā āpmamāḡḡani, ānaunḡi suqā qu itqātāḡuā iu yāpā iqi itḡqā-panā-qunā eāmā, iquau itmamqā diḡqe, anā āpmetḡqe. Iḡāqe āmaqā huizi suqā iini maeqā etanḡuā iquātā āpmamāḡḡani, nyi āmaqā suqenqā maḡḡqā-quvqā matmā, iquau itmamqā diḡqā imākātḡqe. ²² Itanḡa āmaqā quwqā quuvqā heqiyqe yāḡānāḡḡqā maetanḡqā duni, nyi qu enqā-pa asānāḡā imāknātmā, itmamqā diḡqā itḡqe. Suqā iini, nyi āmaqā āki-ākitaḡā āpmeḡuā iuḡi, suqā qu imākātqātāḡuā-pa imākātḡmā, qu qui mimākḡqā ipu, hāḡā pmepḡqe, yāḡā āqānātḡqe. ²³ Nyi wāuḡuā eeqānāḡi, e imākātḡqe, ii kukḡuā āḡuā we-huḡqā-tāḡi iqesasa itmā imākātqāḡā. Ii qutā nyitāḡi, iqesasa āḡuā pmetḡqueyi.

²⁴ Hāḡā qanā tnāḡi iuḡi, āmaqā hḡqua qanā tnāḡā āwāpiyā-qe, nātmatqā, āmaqā hiḡuiqā timāutqā iquenyqā nāḡi epqe, hḡqunā hiḡuiqā ātimāutā āmena. He iḡqe, nāḡḡqā-qae, he-pqe nātmatqā iini, inā maḡḡqāḡā yāḡā qāḡḡḡḡpū. ²⁵ Āmaqā hāḡā huitanā-huitanā itqāḡuā iqua, qu kiqā suqā iuḡi qānaknā ipu, yāḡā qāḡḡḡḡnā. Nātmatqā hāḡā iu hiḡuiqā e ātimāupiyā iuta āmapqe, ii qui imāknāḡi. Iḡāqe nātmatqā āḡuā, ne nāḡi metḡḡenqā kḡuā indqānātunqā ii, qui mimākḡqā yāḡi. ²⁶ I etanḡi nyi qanā tnāḡi, hiḡḡi uwqāmā miqā itqāḡā. Āmaqā hḡqu nātmatqā hmbinyqā, ipu metḡqā kḡuā indqānātā imākātḡqā-pa,

imäkätqänjä. Tiinjqä hmanji. Ämaqä hänju mäkä-iquä hñqu huiziquenqä hipae, squnji yunjuinä ämeqäqä-panjä iinjqä miqä itqänjä. ²⁷ Nyi nqä huiwä iquenji, iqu nyaqä änyinjqä iunji, qänaknä nyätjqä dijqä ptqä hämänä äpäsätqänjä. Nyi iinji mimäqkä itmä, kukñuä awi, ämaqä huizi dunä ätumuitmqe, mä nyi nätmätqä äñguä näñji äwinjqä di mämeqänjqä.

10

Israitqä iquauqä kaqä-kawäka quvqä imäkminjuwä-pa, mimäqkänjqä

¹ Nyämaqäüä, neqä atqä-awäkiqä Mosisi iqueqä ämiqä yäpä iqi pmetanjuwänqä, nätmätqä äwimakqenqä kñuä indqämbñqä änyinji. Tiinji. Qu eeqänä qaquvqä Goti Hanjuwä Iqu huänqä motquetñqänä haqeqä ekqä ique yäpä iqi äwäpu,* Eqä-pñä Häñesqä ique qäyakämä ikuwi.† ² Ga, qu eeqänä Mosisi iqueä yäpä iqi iqäñjqä dijqä, qaquvqä iquesatä, eqä iquesatä, asñä ämakuwi. ³⁻⁴ Inñanji qu eeqänä ymisänjä asitä,‡ eqä asitänji,§ Dñä Äñguä Iqu vqanji äñguwi. Eqä i äñguwi, ii Dñä Äñguä Iqueqä hikä qutä qanjä anä äuminjuwä iquesanji. Hikä iqu, ii Kraisi Iquvi. ⁵ Qu eeqänänjä asänä i meqanjuwä-qe, Goti Iqu kuapanänjä iunqä, yeeqä miqä iqanji, pizqä äpakonäpu, quwqä huiwi, qua aväqñqeu im- imä äwokäuminjqe.

⁶ Nyi nätmätqä iinjqä awä etqe, ii ktqä naqä-qakuä ämänätque. Mä ne iinjqe kñuä indqänätanä, qu nätmätqä quvqä, äñguänänjä witanji äqunäpu, äwqä äwivauqanji imäkminjuwä-panji, ne-pqä iunji mimäqkänjqe. ⁷ Itanji he goti quanqä iquauñqä, Israitqä hñqua qonjä äwoktäuminjuwä-panji, he-pqe iinji mimäqkä iqäñjqe. Inñä imäkminjuwinjqe, Goti Iqueqä bukä iunji, tuwanjuä tii äqänä, “Ämaqä qu ymisänitä, eqetä, hñqä quamä äpmakuwi. Ae ämbiyitanji, yeewä quvqä ipñqä ävaukuwiqä.”* ⁸ Itanqä ne huiwä yanjä hñgi injqä, Israitqä hñqua imäkkuwä-panjä iinji, mimäqkä ma iquanä. Suqä quvqä iinñä imäqñanjuwänqä, hiunji hñquenji, qutanji 23,000 pizqä äpakonjuwi.† ⁹ Itanqä ne Kraisi neqä Naqä Iquenji, Israitqä hñqua yamwiqä äwikuwä-panji, mäwqä iquatunjqe. Qu inñä iqanjuwänqä, qämakiqä pizqä äyä äpäkkuwi.‡ ¹⁰ Äñgunñi, he Israitqä hñqua, manjä kuapä ätuwänminjuwä-panji, matqä iqäñjqe. Qunji, enätqä ämaqä qui imäqkä iqu, pizqä äpäkkqe.§

¹¹ Nätmätqä qu e äwimakqä, ii ämaqä huizi di, iu hinjuä quñgñqenqä ktqä naqä-qakuwi. Ämaqä, Goti Iqueqä bukä iu nätmätqä iinjqä äqäkuwi, ii ne ämaqä qua tqqu qui imäknätñqä itqätanjqe äpmeñqä iqune, suqä asä ique nemeqenqä kñuä indqänjuatunquänäyü. ¹² Inñä ämaqä hñquki, “Nyi pämä yänänäqñqänänjä tä qe ätqäüänänä” kñuä indqänätqänjä etanqutqe, mä quanñä mapäknqä isñqä äñguänä mindñqä. ¹³ Yamwiqä he ae emetñqä, ii ämaqä huizi iquau-pqä äwimetñqä-panjä asänänñi. Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä kukñuä ätätqä iunji, imäqkä-qu eäqätanji, yamwiqä iqä hñqu he ämeñguatätñqenqä, hinjuinä mäqunquä yänä. Inñäqä yamwiqä iqä iqu inä emeqä-qe, he yänänäqñqä äpakänä tqäutpñqänä, Iqu hänaqä emeyänä.

Suqä goti quanqä iquauñqä qonjä woktäuqenqä

* **10:1** Äñgunmä Itmäqkä 13:21 † **10:1** Äñgunmä Itmäqkä 14:22 ‡ **10:3-4** Äñgunmä Itmäqkä 16:4, 35 § **10:3-4** Äñgunmä Itmäqkä 17:6; A Täuqä 20:11 * **10:7** Äñgunmä Itmäqkä 32:6 † **10:8** A Täuqä 25:1-9 ‡ **10:9** A Täuqä 21:4-9 § **10:10** A Täuqä 16:41-50

14 Iinjçe, nqā nyāmaqā nyi kiinjā ānyinātñqā iquenā, he suqā goti quanğā iquauñqā qonā woktāuqe, wimasiyqāpnqā etqā. 15 Nyi he āmaqā kñuā iqā ānguanāñā-tāñuenā etanğā eqānātmā etqā. Inji hiqā-hiuā nyaqā kukñui iwāsāupñqe. 16 Eqā-hākā Jisasi Iqu āmetā, “ānguiqā” ātkqā iquenyqe, ne Goti Iqueni, “ānguiqā” ātuātqāñu. Ne hākā iquesa āñgquāñgani, Kraisi Iqueqā hāñegetā naqā-hñqunāñqā aquvā āmānaqiyqi. Itanğā bretqā ne ākutātunqque, Kraisi Iqueqā huiwitā naqā-hñqunāñqā aquvā āmānaqiyqi. 17 Bretqe, hñqunā etanği, ga ne kuapānāñā iquene, buayā iquenyā ānātunquā etanği, ne qokā-apākā iquene, huiwi naqā-hñqunā āyā ānyāñu.

18 He Israitqā iquauñqā kñuā indqāmbu. Qu nanui hiqāva imākāpiyā iuta āmepu ānāpiyāñgani, quwqā-quwā hiqāva-imākqā iquatā naqā-hñqunā epu, Goti Hanjuwā Ique qonā āwoktātunqāñuwi. 19 Nyi kukñuā ii ātqā tquesani, goti quanğā iquauñqātā, ā ymisañā iquauñqā hiqāva imākātqāñuwiñqātāñi, iqua nātmatqā naqā-qakuiqā etqenā ātqā? Oee. 20 Nyi tiinjā ātqā. “Nātmatqā āmaqā quuvqā maeciyqā iqua hiqāva āqiyquwi, ii qu Goti Iquenyqā maqiyqā ipu, dnā quvqā iquauñqā āqiyqāuā.” Itanğā, nyi “He dnā quvqā iquatā anā iqāñqe, manyinjā yāñqiyā” ātātma etqā. 21 He eqā-hāki, Naqā Iqueqetā, dnā quvqā iquauqetāñi, du-bu manākiqā ipnā. Tiinjā-pqe inā eā. He Naqā Iqueqā hiqāva-imākqā ttawā iutā, dnā quvqā iquauqā iutāñi, du-bu māpmayākiqā ipnā. 22 Inji ne suqā iinjā imākatque, Naqā Iqu nenyqe, “He Nqāññuñjā” ātātqā-qe, ne Ique āwqā quvqā nyuewiyquanā. Ii quvqe. Neyaqā yāñāñqñqe, Iqueqe māmāwqātāuqā eā.

Suqā, Goti Iqueqā yoqe, haqeqā mamāupññqā imākqenqā

23 Āmaqā hui, “Ne nātmatqā eeqāpnāñi imākqe, pmua ma, āngūā imākātqāñunā” ātātqāñā. Ināqe, hui yātāmākpā āngūā neyqe, ā hui yātāmākpā māneyqe. Itanğā hui, āmaqā huiunji, yāñāñqñqā tqāupñqe, yātāmākpā māvqā yāñā. 24 Āmaqā hñqu yātāmākpqe, kiqā-kiuāñā minğā yātñqā itā, āmaqā hñque-pqā inā vquātñqāñāñi. 25-26 Apqā Bukā iunji, kukñui tiinjā āqāñā. “*Qua iquatā, itanğā nātmatqā eeqāñāñā iu āwiñqe, ii Naqā Iqueqāñāñjā.*”^{*} Inji, nanuā mbqāñqā imākqanquwi, he kñuā kuapāñā eyqanğuti yatñqā miqā, hinqi mbqā ipu bñqe. 27 Tiinjā-pqe ināñi. Āmaqā quuvqā maeciyqā hñqu, buayā anā bñqā tāāqā etātmeqanği upñqā ipiyi, kñuā kuapāñā indqāñāpu yatñqā miqā, qanyā qeiqi āpmewāpu, buayā iqu āñāñā-āñā etapqe, qanyā bñqe. 28 Ināqe āmaqā hñqu, “Nanuā tā, goti quanğā iquauñqā hiqāva ae āqāyquwiqā” etātqe, he āmaqā iqu iinjā etātqenqātā, suqā quvqā imākqenqā āwāwa iqenqātā, kñuā indqāñāpu, nanui manqā ipñqe. 29 Nyi kukñui, “Suqā quvqā imākqāñqā āwāwa iqā iinjā” etqe, ii he hiqā-hiuā āwāwa iqā dinğā kñuā āmamā matqā iqā. Āmaqā iinjā etātqā iqu, henyqā, “Iqua suqā quvqā imākqāuā” kñuā vqā iinjā etqā. Ii tiinjā. Nyi nātmatqā eeqāpnāñi hinqi imākmqā etanğqetani, āmaqā huiziqua kñuā pkāpkā indqāñā, nyaqā kñuā indqāñeñi mangunmākqā yāñā. Ināqe nyi iqenqā kñuā indqāñāmitani, nanuā iinjā pmua imākñmā. 30 Itanğā nyi buayā nmqā itmā, Goti Ique, “ānguiqā” tquanğundqe, āmaqā hñqu, buayā iquenyqe, “Iqu quvqā imākātā āñgiyā-qe” mandqā yāñā.

31 Iinjçe tiinjā. He buayā eqā ānāpiyāñga, ā nātmatqā āki-ākitani imākāpiyā iunji, hesā, huiziqua-pqetā, Goti Hanjuwā Iqueqā yoqe, haqeqā

* 10:25-26 Apqā Bukā 24:1; 50:12; 89:11

mamäupnqä imäqäpnqce. ³² Nyi imäkätñqä-pa, he ämaqä Israitqä iquauñä-qe, Grikä iquauñä-qe, ä Goti Iqueqä ämaqä iquauñä-qe, hanjä-iqä ämepu äwäwa iqä dinqä miwimäqänqce. ³³ Nqä-näuäñi, Goti Hanjuwä Iqu, qu hanjä igumuatätñqä dinqce, nyi wäunui yätamakqce, nqä-näuä inqgmqä iunqänä miqä, qu-pqä inä wimqä imäkätñqce. Iinñqce, nyi suqä äñguänäñi, ämaqä eeqänä äwinyätñqä iunqänä imäkätñqce.

11

¹ Nyi suqä Kraisi Iqu imäkätñqä iunji qänaknä itmä imäkätqänä. Ga he-pqce nyi imäkätqätanqä iunji, qänaknä inä nyiyäpu imäqäpnqce.

Suqä, Goti Iqueqä yoqenqä aquvä qñqenqä (11:2-14:40)

Suqä, nyuänñä huäqä huätñqenqä

² He hea ique-iqueñi, nyinyqä knuä äpakänä indqänäpu, itanqa nyi kukñui ämetmä näqñqä etapätñqä iunji qänaknä iqanquwinqce, nyi heyaqä yoqce, haqeqä ämatnämäutqänä.

³ Itanqa nyi he tiinñqä näqñqä mapñqä änyinñi. Qokä eeqänänñä iquauqä nyuänñi, Kraisi Iquvi. Itanqa, apäkinyqä nyuänñi, qokiqcu etanñi, itanqa Kraisi Iqueqä nyuänñi, Goti Hanjuwä Iquvi. ⁴ Inji qokä hñqu, Goti Iquenyqä tääqä ätätäqänqce, ä Goti Iqueqä kukñuä hinuä ätätäqänqce, iqueqä nyuänñi huäqä äutnäqänqce ätqce, ii iqu iqueqä Nyuänñä Iqueni womba ävqi. ⁵ Itanqa apäkä hui, Goti Iquenyqä tääqä ätätäqänqce, ä Goti Iqueqä kukñuä hinuä ätätäqänqce, iyyqä nyuänñi huäqä mautñqä iqänqce ätqce, ii iyyqä nyuänñä iqueni womba ävqi. Ii iinñä imäkkqce, ii apäkä hui, iyyqä nyuänñä dä eeqäpnä häuä ämatnätqä nyuänñä huiwi, ätnänñä iqi änyänqä-panä iinñi. ⁶ Inji apäkä hui, iyyqä nyuänñi huäqä mautñqä itñqä etanqutqce, iyyqä nyuänñä de, häuä tävämäutñqce. Inñqce de häuä tävämäunqetä, hämänä ktämäunqetä womba meqä etanqgetanñi, iyyqä nyuänñi huäqä hutnätñqänänñi.

⁷ Suqä iinñä iquauqä quati, tiinñi. Qokä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä ktqä enqä-panä epu, ga Iqueqä yoqä naqce ämotqueqäpnqetanñi, qu iquauqä nyuänñi huäqä mautñqä ipñqce. Itanqa apäkä iua, qu qokä iquauqä yoqä naqce ämotqueqäpnqce. ⁸ Tiinñä-pqce. Qokä iqu, apäkisa ätimäukqä ma, oee. Apäki, qokä iquesa ätimäukqä eä. ⁹ Iinñä etanqä-qe, tiinñä-pqce inänñi. Goti Hanjuwä Iqu knui, apäkinyqä ganä indqänätä, qokä iqu, iinñqä imäkkqä ma, oee. Iqu knui, qokä iquenyqä ganä indqänätä, apäki, iquenyqä imäkkqä eä. ¹⁰ Iinñä eänqä-qae, apäkä iua, huiziqueqä yäpä iqi pmetñqä motquapñqce, quwqä nyuänñi huäqä hutmbñqce. Iua iinñä imäqäpnqce, enätqä iqu hinuä äqumbu pmetanqä iutayi.

¹¹ Inñqce, ne Naqä Ique ämuänñanqetanñi, apäkä iua, qokä iquauqce, kiui matqäunqä etanqpi, itanqänqce qokä iqu-pqce, apäkä iuaunqce, iinñi matqäunqce. ¹² Ii tiinñä etanqiyi. Hinñiänñi Goti Hanjuwä Iqu apäkä timäutñqce, qokä iqueqä huiwi ämetä imäkkqce.* Itanqa tanqanñi qokä iua, apäkä iquauqä huiwä iuta äyä ätimäutqänñä. Itanqa nämatqä eeqänänñä ätimäutqänñi, ii Goti Hanjuwä Iquesanñi.

¹³ Inñi tiinñqce, hiqä-hiuä iwäsäupiyä. "Apäkä iua, quwqä nyuänñi huäqä mautñqä ipiyänqce, Goti Iquenyqä tääqä tqe, ii äñguätiyä, quvqätiyä?"

¹⁴ Ämaqeuqä suqä iunji, näqñqä tiinñä äyä änatapqi. "Qokä hñqu dä quäuqä huiñqä etanqutqce, yoqä naqä mämeqä yänä. ¹⁵ Itanqa apäkä

* 11:12 Ipäqäqä 2:21-22

hui dä quäuqä äuinqe, iiyqä detani yoqä naqä menä." Ii tiinjä etanjiyi. Goti Iqu, apäkä iua dä quäuqä huiqnqe, ii quwqä gquä enqä-panä äwikqe. 16 Ämaqä hñqu, nyi kuknuä iinjä ätqä iuñinqä yeeqä miqä itä, kuknuä-tänju etanjutqe, iqu näñqä tiinjä metnqe. Ne qänaknä yatunqe, suqä huizi aanqä etanji, itannga Goti Iqueqä yoqenqä aquvâqñqä iqua-pqe qänaknä ipñqe, aanqä inanji. Ii qäqunanji.

Naqä Iqueqä ymisanji, qäyunä nqenqä

17 Nätmatqä nyi tännga kuknuä tmqä iqä iuñinqe, heyaqä yoqe haqeqä ämatnämäutmä matqä imä. Tiinjä dutanji. He aquvâ äqänäpiyanğanji, qeiqi mäminquenä, hanä-iqä kuapanä änyätqänuwenji. 18 Hanä-iqä hiñuiqanji, nyi qäte tii äwiyanqe. He Goti Iqueqä ämaqä epu Jisasi Iqueä yoqenqä aquvâ äqänäpiyanğanji, awä äqäyâpatnätqänjuwi. Itanga nyi iñqe, "Ii naqä-qakuiqe" quuvqä wänqäpu, tiinjä iuta eqiyqä. 19 He kiwi-kiwi iinjä äpmapiyitanji, "Suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä iunji, qänaki naqä-qakuinä itqänjuwi, ii tqukuatiyâ" tpu, hiñuä qumbñqe. 20 He aquvâ äqänäpu, suqä ymisanä nqenqä Naqä Iqu ämänätquakqeu qänaki ipiyänğanji, naqä-qakui miqä itqänjuwi. 21 Ii tiinjä dutanji. He hñqunä-hñqunä, ymisanä mapñqä ipiyänğanji, "huiziqua äänä ipñqäpiyâ" tpu hiñuä ganä mäqunquä, maqänä meqä-quenji. Iutanji, hñqua buayä dä pmetannguwännga, itannga hñqua eqä yänänäñqñqe änäpu, hiñuiyqä iqäpnä. 22 He buayätä eqätä bñqe, heqä anä yuuiwu äpmapu nqänänji, anä maequenda? Ä Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iquauñi, quvqä itqepu, ga ämaqä nätmatqä maeqä iquauñi, womba wipñqätanä? Iñqe nyi äänänäyä hetmqe? Nyi heyaqä yoqe, haqeqä mamäumqätanä? Oeyä, heqä suqä iñqe, nyi iinjä, mimäqä imä.

23-24 Inji nyi kuknuä awä qänğanä ae etminqe, ii nyi Naqä Iquesa ämakqeyi. Ii tiinjä.† Heatqä Naqä Jisasi Iquenji pizqä päkññqä iquauqä hipa iu vqanngä iquenji, Iqu bretqä ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenji, "änñuiqä" ae ätuäqetani, äkutätä, tii ätukqe. "Tä Nqä huiwi, he yätamäqä heyätñqä etapqänä. He Nyinyqä knuä indqänäpu, iinjä imäqäpnä." 25 Qu buayä qäpu ganguwännga, Iqu wainqä-eqä-häkiqenji, suqä asiqu imäkätä, tii ätukqe. "Wainqä-eqä-häkä tä, kuknuä änyä-hänä Gofi Iqu guä ämäsäukqä iiyi. Ii naqä-qakuä imäkätñqe, Nqä häñqe, equatemqänä. He eqä-häkä tqe äkñga ti änäpiyanğanji, Nyinyqä knuä ämepu, iinjä imäqäpnqä." 26 Naqä Iqu anji äpätqänğanqe, bretqä tätä, wainqä-eqä-häkä tätä, he äkñga ti änäpiyanğanji, Naqä Iqu äpäkonngqenqä, suqä iuta ämaqeu motqueqäpnqe.

27 Iinjä dutanji, ämaqä hñqu, Naqä Iqueqä bretqetä, eqä-häkä iunitä knuä qäyunä mämeqä eä änatqä iqu, Naqä Iqueqä huiwitä häñqetänji qui imäkätä, kuknuä menä. 28-29 Ämaqä hñqu, Naqä Iqueqä huiwinqä ganä miwäsäuqä, buayiti egetä änatqe, iqueqä-kiuä iinjä änatä, hanä-iqä ämaenji. Iutanji, Naqä Iqu kimanji ävänä. Inji, ämaqä hñqu, iqueqä-kiuä ganä iwäsänäqetani, bretqetä, eqä-häkä iunitä, inga nätnqe. 30 Ganä miwäsäuñqä iutanji, hiyaqä awä iqisanji, ämaqä kuapanä yänänäñqä maeqä epu, täñä-yaqä wiqanngä, itannga hñqua pizqä hämänä ae äyä äpäkonätqänjuwi. 31 Inñqe ne bretqä iñjitä, wainqä iñjitä ämetunqunä, neqä-neuä ganä angnänä iwäsäuñqque, Naqä Iqu mänewäsäuqä itä, kimanji mänätapqänqe. 32 Itanngi Naqä Iqu änewäsautä, hanä-iqä iñjusua änatapqe, ii Iqu ämaqä qua iunji yuuwä ätäutäqänğanji, ne-pqe qäsä minemäqä yäninqä, jänä inemäkätñqä änatapqi.

† 11:23-24 Matiu 26:26-28, Makä 14:22-24, Lukä 22:17-20

³³ Itanġi, nyāmaqāuā, nyi tiinjā etqā. “He ymisañā hñqā aquvā āqāyāqānāpiyāñġani, he ganā timāupqā iquenā, maqānā māmeqāñqē, qānakñā iquauñqā hiñuā āqumbu pmapñqē. ³⁴ Itanġi hñqu buayāñqā dā vñqanġtqē, hiqā aquvāñqā iqisañi hañā-iqā Goti Iquesañi matimāuqā itñqā diñqē, iqueqā anju āñga timāutñqēqā.”

Hañā-iqā ānyā āwiñqē, hiñuā maeqānmqā anġi āquvepmqāñġa, jānāñi iñġa imākmiñqē.

12

Dñā Āñguā Iqu, ne imākatuñquā inemākqenqā

¹ Nyāmaqāuā, āmaqā quuvqā heqiyā iqua imākñqā iwimākātñqenqā nāñqā mapñqā ānyinġi. ² He quuvqā maeciyyā āpmapiyāñġani, goti quanġā mañā matqā iquau qonā woktāupñqē, hiqā āwqē evauqanġi imākmiñuwiñqē, hiqā-hiuāñi nāñqā ae āyā eñā. ³ Iiñqē nyi tiinjā etmqē. Āmaqā hñqu, “Jisasi Iqueni, Goti Iqu qui iwimākātñqā ānyinġiyā” ātqē, ii Goti Iqueqā Dñā Āñguā Iqu, iqtā māpmeqā etanġqā iuta tānā. Itanġa āmaqā hñqu, “Jisasi Iqu, Naqā-queqā” ātqē, ii Dñā Āñguā Iqu iwimākqanġqeta tānā.

⁴ I etanġi, āmaqā iquene wāunūā huitañā-huitañā imākquatuñquā nāñqetā, yāñānāñqetā, ne hiñġi āmetuñque, ii dñā hñquauta ma, Dñā Āñguā Kiuānāñā Iquesañi. ⁵ Itanġa ne wāunui huitañā-huitañā yātamākqenqā imākātñque, ii naqā huiziquauñqā ma, Naqā Kiuānāñā Iquenyqē. ⁶ Tiinjā-pqē ināñi. Ne wāunui huitañā-huitañā imākqanġqunqā ātimāutñqē, ii Goti Kiuānāñā Iqu imākqanġqā iutanji. Nātmatqā eeqānāñā iinji, Goti Iqunā eeqānāñune inemākātqāuā.

⁷ Itanġa Dñā Āñguā Iqu, nesā hñqunā-hñqunā āpmeqāñġa, Iqueqā yāñānāñqā āmotquetñqē, ne inemākātqātanġuti, ga ne āmaqā eeqānāñā iunji, āñguā iwimākquatuñquānāyi. ⁸ Dñā Iqu āmaqā hñqueni, iqu kukñui, āñguā iwāsāuqāñqā nāñqēuta tquātñqā āvātā, itanġa hñquququeni, Dñā Asiġu kukñui nāñqā iuta tquātñqā āvātqāuā.

⁹ Itanġa hñqueni, Dñā Qāqu, iqu quuvqā yāñānāñqā heqiyātñqā iwimākātā, ā hñquququeni, āmaqā tāñā-yaqā-tāñā iunji, āñguā iwimākquātñqā iwimākātqāuā. ¹⁰ Itanġa hñqueni, iqu nātmatqā āmaqā mimākqānāñi imākquātñqā iwimākātā, itanġa huiziqueni, iqu Goti Hanjuwā Iqueā kukñui hiñuā-tquātñqā iwimākātqāuā. Itanġa hñqueni, iqu dñā huitañā-huitañā eeqānāñā iquau iwāsāuquātñqā iwimākātā, itanġa hñquququeni, anā-kukñuā huitañā-huitañā tquātñqā iwimākātqāuā. Itanġa hñqueni, iqu anā-kukñuā iinā iquauñi, kiqā quatinqā ākunmākātā tquātñqā iwimākātqāuā. ¹¹ Dñā Āñguā Kiuānāñā Iqu Qāqu, āmaqē, qu wāunūā iinji eeqānāñi imākqāñqā iwimākātqāuā. Iqu Iqueqā āwiñqā iutanji, Kiqā-kiuā āmaqā hñqueni, huizi āvātā, itanġa huiziqueni, huizimānda āvātqāuā.

Huiwi naqā-hñqunā eāñqu-qe, kuapānā āuqātāñġawāñu

¹² Āmaqēuqā huiwi, naqā-hñqunā eāqā-qe, kuapānā āuqātāñġawā.* Itanġa iinā āuqātāñġawāñqē, kuapānāñi qāyā etanġqā-qe, huiwi-qu naqā-hñqunā eā. Iñi Kraisi Iqu-pqē, asā iinji. ¹³ Ii tiinjā duta etqā. Israitqā iquauñā-qe, ā Grikkā iquauñā-qe, itanġa wāunūā-wiyqā hiñġinqā iquauñā-qe, ā āmaqā hñqueqā yāpā iqi māpmeqā iquauñā-qe, ne eequne huiwi naqā-hñqunāñqā, Dñā Asiġu asñā ānaqiyātā, itanġa

* 12:12 Romā 12:4

eequne ique guatunq̄e, Kiq̄a-kiuä änätap̄kq̄e. ¹⁴ Ne näq̄nq̄e, huiwi-qu nätm̄atq̄a h̄nq̄unāñā-tāñā maeq̄āñq̄e, huitañā-huitañā äüq̄ätāñgāwāq̄a iuta hiätānā. ¹⁵ In̄i yuki-qu, “A, nyi hipa-qunā manā, nyi huiwi-queni mauq̄ätāñq̄a in̄anā” q̄äyā ätātq̄a-qe, huiwi-queni yq̄anā äüq̄ätānā. ¹⁶ Itanga q̄äte-qu, “Hāwe, nyi hiñuā-qunā manā, nyi huiwi-queni mauq̄ätāñq̄a in̄anā” q̄äyā ätātq̄a-qe, huiwi-queni yq̄anā äüq̄ätānā. ¹⁷ In̄i huiwi-qu eeq̄āpnā hiñuināñā etañgutq̄e, kukñuā q̄äte äänā wiyāniq̄i? In̄i huiwi-qu eeq̄āpnā q̄ätenāñā etañgutq̄e, nätm̄atq̄a sisnyāñi äänā wuweniq̄i? ¹⁸ In̄äq̄e huiwi-qu iin̄āñq̄a ma, Goti Hanjuwā Iqu naq̄a-h̄nq̄unā hiätātñq̄a, äüq̄ätāñgāwāñq̄a iquauñi, Iqueq̄a äwiñq̄a iuta iwäsäutā ekq̄e. ¹⁹ In̄ä äüq̄ätāñgāwāñq̄a eeq̄ānāñā iqua, asi-qunā etq̄e, huiwi-qu ätimäuniq̄i? ²⁰ In̄äq̄e huiwi-qu, iin̄äqu hmanji. Huitañā-huitañi eeq̄āpnā äüq̄ätāñgāupuiyitan̄i, naq̄a-h̄nq̄unāñi, ii eä. ²¹ Itanga hiñui-qu hipae-queni, “Nyi sitañi manyiñgq̄iyā. Nyi ñq̄a-nāuānā enq̄e, ii äñguiqe” mätquā yānā. Itanga nyuāñi-qu yuki-quenā-pqe “Nyi sitañi manyiñgq̄iyā. Nyi ñq̄a-nāuānā enq̄e, ii äñguiqe” mätquā yānā. ²² In̄ä äüq̄ätāñgāwāñq̄a iquauñq̄e, ne “Yāñānāñq̄a maeq̄a-quaeq̄a” kñuā äneyātñq̄e, iqua wāñuā naq̄ätāñi. ²³ Itanga äüq̄ätāñāñq̄a h̄nq̄uauñi, ne iquauq̄a yoqe haq̄eq̄a māmāñuq̄ānāñā iquauñi, q̄äkāmā iwimäkätānā, iquauq̄a yoqe haq̄eq̄a kiñā äyā ämuāmäutq̄āñu. Itanga äüq̄ätāñgāwāñq̄a huizi, womba änätapātq̄āñuā iquauñi, ne q̄äkāmā qeq̄ätq̄etä zä kittq̄iyq̄uanā. ²⁴ Itanga huiziquauñq̄e, ne, “Qeq̄ätq̄eq̄a” kñuā neyq̄āñguti, q̄äkāmā miwimäkq̄a iquanā. In̄äq̄e Goti Hanjuwā Iqu h̄nq̄unā-h̄nq̄unāñi, naq̄a-h̄nq̄unāñq̄a yauq̄atä ämitāq̄āñgan̄i, äwa itq̄āñuā iquauñi, yoq̄a naq̄a äwikq̄e. ²⁵ In̄ä enq̄e, huiwi-qu ipipiyq̄ñq̄a mandumäkñq̄a itä, äüq̄ätāñgāwāñuā h̄nq̄unā-h̄nq̄unāñā iqua, suq̄a asāñāñinā imäkāpu, äñguāñā miñgppñq̄a imäkkq̄e. ²⁶ Itangi iutanā hmbu hanā-iq̄a ämeq̄āq̄e, huiziqua-pqe asāñā mapñā. Itanga isuautañā hmbu yoq̄a naq̄a ämeq̄ā-qe, huizisua-pqe iputä yeeq̄a anā ipñā.

²⁷ Itangi he eeq̄āpnāñi, Kraisi Iqueq̄a huiwi naq̄a-h̄nq̄unā epu, h̄nq̄unā-h̄nq̄unāñi Ique q̄e äüq̄ätāñāñā. ²⁸ Itanga Goti Hanjuwā Iqu, Iqueq̄a qokā-apākā iuq̄a awā imdan̄i, wāñuā tiñā imäkq̄āpnāñā äwikq̄e. Hiñuiq̄āñi, ämaq̄a kukñuā awā tquāpnq̄a dowatkq̄a iqua etañgā, ita ämaq̄a Goti Hanjuwā Iqueä kukñui hiñuā-tq̄āpnq̄a iquayī. Itanga ämaq̄e näq̄ñq̄a-vq̄āpnq̄a iqua etañgā, ita ämaq̄a nätm̄atq̄a änā mimäkq̄āñāñi imäkq̄āpnq̄a iquayī. Ita ämaq̄a tññā-yaq̄a huitañā-huitañā-tāñā du, äñguā imäkq̄āpnq̄a iqua etañgā, ita ämaq̄a huizi du yātāmäkq̄a vq̄āpnq̄a iquayī. Itanga ämaq̄a wāñuā eeq̄āñāñi ämiq̄āpnq̄a iqua etañgā, ita ämaq̄a kukñuā huitañā-huitañi tq̄āpnq̄a iquautä atāñuā ikq̄e. ²⁹ Ämaq̄a eeq̄āñāñi, kukñuā awā tq̄āpnq̄a dowatñq̄e, hmanq̄e. Itanga eeq̄āñāñi, Goti Iqueq̄a kukñui hiñuā-tñq̄e, hmanq̄e. Itanga eeq̄āñāñi, näq̄ñq̄a-vq̄ñq̄e, hmanq̄e. Itanga eeq̄āñāñi, nätm̄atq̄a ämaq̄a mimäkq̄āñāñi imäkq̄āñq̄e, aañq̄āñq̄e. ³⁰ Itanga eeq̄āñāñi, yaq̄a-tāñā iquau äñguā imäkq̄āñq̄e, aañq̄āñq̄e. Itanga eeq̄āñāñi, kukñuā huitañā-huitañā tññāñq̄e, hmanji. Itanga eeq̄āñāñi, kukñuā iquauñi kiq̄a quatinq̄a äkunmäkq̄āñq̄e, hmanq̄e. Qu wāñui, quwq̄a kiui-kiui imäkq̄āñq̄a ekuwä eä.

³¹ I etangi, wāñuā iin̄ä imäkq̄āñq̄a näq̄ñq̄etä, yāñāñāñq̄etä, Goti Iqu hiñi ävātñq̄a iutanā äñguāñāñā, huiziu ämāwq̄ätāñuā iquau mapñq̄e, he hiq̄a enq̄etä, kñuā äwq̄etä, yāñāñāñq̄a vq̄āñq̄e. Itanga nyi tññāñi suq̄a huiziquau ämāwq̄ätāñuāñā h̄nq̄uenyq̄a, awā tiñā hetmq̄e.

13

Suqä, huiziunqä winqenqä

¹ Nyi ämaqeunji, ämaqeunqä kuknuä huitanjä-huitanjitä, enätqä iquauqä kuknuitä, ätuätmänğanji, suqä ämaqeunqä nyinge, mämeqä imä, tumqä etanqutqe, ii tiinji. Nyaqä kuknuä iinji, maknuä oonqä ätqa-panä iinjä ätqä. ² Itanğa nyi Goti Iqueqä kuknuä hinuä-tqä-qunä eämä, Iqueqä nätmätqä zä wiqeunqätä, nätmätqä huiziunqätä, näqñqä eämä-qe, qoqonä iquauji, “Zä enqä-pa äyawa, näñinyqä upuiyā” tqänqä, quuvqä heqiyqä yänänäqñqä-tanunä eämä-qe, inäqe suqä ämaqeunqä nyinge, mämeqä imä etanqutqe, ii nyi ämaqä aanä quvqunji. ³ Itanğa nyi nqä nätmätqä ae ämenqä eeqäpnäñji, ämaqä äwa itqätanquwä iu ävätmä-qe, nqä huiwi, tä qäyā nqäyikapñqä äwinyätmä-qe, suqä ämaqeunqä nyinge, mämeqä imä etanqutqe, ii Goti Iqueqä hinuä iqinji, yätamakqä manyiyqä yänä.

⁴ Ämaqä, ämaqeunqä äwinyänqä iqu, hanjä-iqä qäyā äwimeqanji äwqä hanuä änyä pmeqä-qu eä, ämaqä huiziunqä qeqä tmäqä-qu eä, ämaqä hñqueqä nätmätqä hinuä äqunätä “Nyi ämamqeqä” matqä-qu eä, kiqä-kiuänqä awä matñqä-qu eä, itanğa iqueqä yoqe hageqä mämamäunqä-qu eä hiätätñqe. ⁵ Itanğa suqä ängüä iunji tuwä mäwqä-qu eä, iqueqä-kiuänqä, knuä pkäpkä mindqänqä-qu eä, äwqä tnäñji maqänä mimäqä-qu eä, quvqe iwitqueqanquwinqe knuä aquvā mämapiyqä-qu eä hiätätñqe. ⁶ Suqä quvqenqä aquvänä miqä itä, itanğa ängüä naqä-qakuinjä, aquvänä iqä-qu hiätätñqe. ⁷ Itanğa hanjä-iqä eeqänäñji ique makittiqiyqä iqanquti, iqu hea ique-iquenji, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätä, nätmätqä ängüä wimetñqä diñqä knuä yänänäqñqä ävä äpme, itanğa qunanä mapäkñqä yänänäqñqänänä tqäütänä.

⁸ Suqä ämaqeunqä äwinqä tqü äwa miqä, äpakänä witäniqe. Inäqe Goti Hanjuwä Iqueä kuknuji hinuä ätmitpñqä itä, itanğa anä-kuknuä huitanjä-huitanjä ätmitpñqä itä, itanğa ämaqeunqä näqñqä huitanjä-huitanjä itänji, hma hiäniqe. ⁹ Ii tiinjä dutayi. Tänganji ne näqñqe, du-du inqä ämenä, itanğa Goti Hanjuwä Iqueä kuknuä-pqe, du-du inqä hinuä äyā ätätqänu. ¹⁰ Inäqe qänakñji nätmätqä eeqänäñji, naqä-qakuä qäyunänä ätimäuqäqe, inğanji nätmätqä du-du inqä iinji, hämänänä hma heqänqe. ¹¹ Ii tiinjä enqä-panji. Nyi ymeqä wänqä emänğanji, nyaqä kuknuä tqetä, iwäsäuqetä, knuä indqänqetänji, ymeqä wänqä isua imäkqä du, imäkminqe. Itanği nyi naqä-qunä ae etmänğanji, ymeqä suqe ävquatämäukqe. ¹² Tiinjä-pqeyi. Ämaqä, hinuä yänqjetä hinuä iqänätqänuwä-pa, ne tänganji, ätnänäqji mäqunquä itqänu. Qänakñji hea iinjä timäutqänğanji, ämaqä anä äpmepu hinuä iqänätqänuwä-pa, ne naqä-qakui, ätnänäqji hinui iinjä qunanique. Itanğa nyaqä näqñqä tänganji, du-du inqä enqe, inäqe inğanji, Goti Iqu nyinyqä näqñqä änguanä eqa äpätñqä-pa, nyi-pqe eeqänäninjä näqñqä iinjä emniqe.

¹³ Itanğa tänganji, suqä naqänänä hñquaqui-hñquenä tiinjä iqua äwi. Suqä quuvqä heqiyqä ique, suqä Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä ängüänäñji nätapätñqenqä knuä iqä yänänäqñqä ävanä hinuä äqänanä pmeqä ique, itanğa suqä ämaqeunqä äwinqä ique, iquayı. Inäqe suqä iquautanjä ämawqätäunqä iqu, ii suqä ämaqeunqä äwinqä iquvi.

14

Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuji hinuä-tqe, suqä huiziquau ämawqätäuä

¹ He suqā āmaqeunqā äwinqā ique ämepu imäqäpnqenqā, yänā qängangpu. Itanga wäunuä huitanä-huitanä imäqänqā näqnetä, yänänäqnetä, Dnä Änguä Iqu hingi ävätinqä iquau mapnqā dinqe, he hiqä enqetä, knuä äwqetä, yänänäqnetä vqangpu. Wäunuä huizi iqua e etangqä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknui hinuä-tqe ämäwqätäutnqe.

² Tiinjä dutanji. Ämaqä kuknuä huitanä hñque ätätqä iqu, ämaqe qätä änguä mäwiyqä iqanguwitanji, iqu qu mätkuä itä, Goti Hanjuwä Iquenyä tuänä. Dnä Iqu iwimäqangqä iuta, nätmätqä zä äwinqenqä tänä.*

³ Inäqe ämaqä, Goti Iqueqä kuknui hinuä ätätqä iqu, iqu ämaqeuaqä quuvqä heqiyqä, yänänäqnetä iwimäkätä, suqä änguinä imäqäpnqä äwivauqumuafätä, itanga äwqä hanjuä imbu pmetpnqä iwimäkätä tuänä. ⁴ Angumñi, ämaqä kuknuä huitanä hñque ätätqä iqu, iqueqä-kiuä yänänäqnetä imäknätqätangqä-qe, ämaqä kuknui hinuä ätätqä iqu, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkiu yänänäqnetä iwimäkuänä.

⁵ Nyi he eeqänäñi, kuknuä huitanä-huitanä tqäpnqä nyinätangqä-qe, kuknui hinuä-tqäpnqe, aañä kuapänä änyinätqäuä. Itanga ämaqä, kuknuä huitanä-huitanä ätqäqä iqu, iqueqä kuknuinjä, “Nyi iñä ätqänä” ätätqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqeunji yänänäqnetä iwimäkänä. Iqu iinjä mimäqä etangutqe, ämaqä kuknui hinuä ätätqä iqu, iqueni ämäwqätäunä.

⁶ Nyämaqäuä, nyi äpätmä, kuknuä huitanä-huitaninä etqangmdqe, he yätamäqqe, nyitanji äänä mapni? Mä nyi he yätamäqä hemqä dinqe, nyi äpätmä, kuknui, Goti Hanjuwä Iqu ämändqueqenqätä, ä näqnetä änyä-hänj hñqenqätä, ä Goti Iquesanji hinuä-tqenqätä, ä suqä qäyunä imäqenqätä etmqe, ii qäyunäñi äyuwä. ⁷ Asä iñi, hääwätä gitatä, hänj-pmeqä maeqä äkakinäqnetä tqua enqä-panjiyi. Iqua äkakä ätnänäqi maqängangutqe, apqä tqä iqua näqnetä ängui mämeqä ipu, hñqäqi-mända upunä. ⁸ Itanga, “Tä mäkänqä uwqängangnjä” ätätä, awi ätnänäqi matqä iqe, ämaqe mäkänqe, nawinyä imäkmbni? ⁹ Ii enqä-panji, tiñji inänji. He kuknuä awi, kuknuä huitanä-huitanä iunä ätqäupu ätquwi, ämaqä hñqu heyaqä kuknui änguänä äänä ekitä, näqnetä änguänä äänä meniçi? Hiyaqä kuknui, eeqäpnä yujuä ämamä wänä. ¹⁰ Qua täunji, kuknuä kuapänä äwiqetanji, eeqänäñi, qakuä-täñi. ¹¹ Inji ämaqä hñqu kuknuä dqangqä iunji, nyi kiqä quatinqä maqnetä iqangundqe,

iqu nyinyqe, “Ämaqä hñqäqisanjä-queqä” knuä vänä. Itanga nyi-pqe, iquenyqe, asä iñä imä. ¹² Itanga he kuknui, huiziqua qätä epnqä ätäpiyängganji, he-pqe ätnänä iqi tqä-quenä asä iñä epnqe. He wäunuä huitanä-huitanä imäqänqä näqnetä, yänänäqnetä, Dnä Änguä Iqu ävätinqe mapnqä aañä kuapänä enyätqetanji, he nätmätqä iñä iquatanji, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkiu huizi iunji, yänänäqnetä iwimäqäpnqä iquau mapnqe, wäunuñi yänänäqnetä imäqangpu.

¹³ Inji ämaqä, kuknui huitanä hñque ätätqä iqu, iqueqä kuknuä iñi angumä äkunmäkätnqe, Dnä Änguä Iqueqä yätamäqenqä tääqä ganä ätätä yatnqä vqe. ¹⁴ Inji nyi kuknuä huitanji ätätmä tääqä ätqäqe, ii nyi nqä quuvqä iutanä ätqä. Inäqe nqä knuä indqänqä iutanä matqä itmitanji, knuä iqu wäunuä hñqu mimäqä yänä. ¹⁵ Itangi nyi squä imäkmqe? Tiñjiyi. Nyi Goti Iquenyqä tääqe, nqä quuvqä imdatä, nqä knuä indqänqä imdatä qäsä imäkmä. Itanga nyi apqe, nqä quuvqä imdatä, nqä knuä indqänqä imdatä qäsä tmä. ¹⁶ Inji si tääqä ätätnä, Goti

* **14:2** Korinā äpmamiñuä iqua, kuknuä huitanä hñque tqänqä näqnetä yänänäqnetäñi, huizi ämäwqätäukqenqä ätmiñuä.

Hanjuwä Iqueä yoqe haqeu ämamäutnjängani, tqä quuvetänä tqangtqe, ämaqä kuknjuä iquenyqä näqñqä maeqä, hesä anä äpmeqä hñqu, saqä “änguiqä” tqangñiqe, qätä äänä äkiyätä, “Ii naqä-qakuiqä” täniqi? ¹⁷ Si tqä-täuanji, Goti Hanjuwä Iqueni, “änguiqä” qäyunä tquangñä-qe, ämaqä huiziqueni yänänäqñqä miwimäqä yänä. ¹⁸ Nqä-näuanä äpmamängani, nyi heñi ämaiqutäutmä, kuknjuä huitañä-huitañä iutä kuapänä ätätqänä. Nyi iinjä imäktñqä iijqe, ñqä Goti Hanjuwä Iqueni, “änguiqä” ätuätqänä. ¹⁹ Iinjä qäyä etangqä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä, Jisasi Iqueä yoqenqä aquväqñqä iunji, nyi kuknjuä ätätmängani, kuknjuä huitañä-huitañä iutani quäuqänänä† tumqñqe, anyingqi. Qu näqñqä änguänä mapñqä diñqe, nyi kuknjuä qu näqñqä eänjuwä iutani, homä imäkätmä tumqñqä änyingji.

²⁰ Nyämaqäüä, heqä kñui indqänqe, ymeqä wänqä isuaucetäñi, asänänä mämeqänqe. Ymeqä nandqä isua, suqä quvqenqä maqñqä eänjuwä-pa, iinjä pmetñqe. Inäqce hiqä kñuä indqänqe, ämaqä naqä kñui metñqe. ²¹ Kuknjuä huitañä-huitañä tqänqe, kuknjuä-suqä iunji, tuwanjuä tiinjä äqänä äwi.

“Nyi ñqä kukñui, ämaqä kuknjuä huitañi tqä hñquau äwimä. Itanja iqua quvaqä manä iutani, ämaqä täqi äpmeñuwä iquau awä tquanquwänqa, qu nyaqä kukñui qätä wiyqänqe, enyqä ipñqäüä.”*
Kuknjuä tä, Naqä Iqu Kiqä-kuiä ätkqe.

²² Itangi Dñä Änguä Iqu, kuknjuä huitañä-huitañä tqänqä ävätnqe, ii ämaqä quuvqä heqiyqä iqua, hiñjuä e äqunäpu, Goti Iquenyqä näqñqä mapñqä maetqe, ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, hiñjuä e äqunäpu, Iquenyqä näqñqä meqänqe. Inäqce Dñä Änguä Iqu Goti Iqueqä kukñui hiñjuä-tqñqä ävätnqe, ii ämaqä quuvqä maeqiyqä iquauñqä maetqe, quuvqä heqiyqä iquauñqe.

²³ Inji Goti Iqueqä qokä-apäki, qu aquvä äqämbiyi, hñqunä-hñqunä kuknjuä huitañä-huitañä tqanguwänqa, ga ämaqä maqñqä hñquanä-qe, ä quuvqä maeqiyqä hñquanä-qe, yäpä inqisa äyapäpu qätä äwipiyi, “He hiqiyqä itqänäüä” tupnä. ²⁴ Inäqce qu iinjä äpmapu kuknjuä awi, hiñjuä-tqä iqua tqä-panä tqanguwänqa, ämaqä quuvqä maeqiyqä hñqunä-qe, ä ämaqä maqñqä hñqunä-qe, iquau äwimetqe, quvaqä kuknjuä tnämäuqanquwi, iqu eeqänäñi qätä äwiyäqe, iqueqä suqä quvqenqä kuknjuä mitqänänä wiyänä. ²⁵ Ingani ämaqä iinjä iqu, iqueqä kñuä indqänqä quvqä zä äwämitätqñqe, näqñqä ämeqe, Goti Iqueqä yoqä haqeu mamäutñqä qonä äuktäutä, hipenji qua bu eätä, “Iyää, aanä naqä-qakuänänji. Goti Hanjuwä Iqu hesä anä äpmenä” tänä.

Jisasi Iqueä yoqenqä aquvä äqänäpiyängani, suqä qäyunä imäqänqe

²⁶ Nyämaqäüä, iinjä änäñqe? Ii, he Jisasi Iqueä yoqenqä aquvä äqänäpiyängani, suqä tiinjä imäqänqe. Hñqua wäunji, apqä tqänqä meqangpi, hñqua qokä-apäki iu näqñqä-vqänqä mapñqe. Itanja hñqua wäunji, Dñä Änguä Iqu motqueqanqce, awä-tqänqä meqangpi, hñqua kuknjuä huitañä-huitañä tqänqä meqangpi, itanja hñqua kuknjuä iinjä, äkunmäqänqä mapñqe. Nätmätqä eeqänänä he iinjä imäkpqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqäpnänä iu yänänäqñqä iwimäqäpnä.

²⁷ Kuknjuä huitañä-huitañä tqä iquauñqe, ämaqä hñquaqunä-qe, ä hñquaqui-hñquenä-qe, iqueqänqa-iqueqänqa tqangpi, itanja hñqua äkunmäqänqe. ²⁸ Ämaqä kukñui äkunmäqänqe hma etangutqe,

† 14:19 Poli iqu kukñui, 10,000 ätätä äqäqce. ‡ 14:21 Asayä 28:11-12

ämaqä kuknuä tätnqä iqu, qokä-apäkä huiziuqä awä imni qanyä ämenämiqä äpme, kuknui Goti Hanjuwä Iquesä iqueqä-kuiätänä tnqänqe. ²⁹ Itanğa Goti Iqueqä kuknui hiñuä-tqä iquauñqe, hñquaquñqe, ä hñquaquñ-hñqueñä-qe kuknuä tqangpi, huizi kuknui äänä ätqäpiyä' tpu, iwäsäuqänqe. ³⁰ Itanğa ämaqä quamä ii äpmamitätqä hñqu, Dñä Äñguä Iqu motqueganqe, awä-tqänqä ämeqanğutqe, ämaqä kuknuä tmitätqä iqu, kuknuä matqä qanyä tqäutñqe. ³¹ Kiqä quati, tiinji. Inyanä timäuquätñqe, qokä-apäki, qu näqñqä ämepu quwqä äwqä imni yanñänqä imäkänyuembñqe, hñqueqänğa-hñqueqänğa pämä ätqäüäqisäpu, kuknuä tqänqe. ³² Itanğa ämaqä Goti Iqueqä kuknui hiñuä-tqä iqua, wäunjuä iinä imäkqänqe, quwqä-quwänä äñguänä äminyäpu, qeiqinyä pmetñqe. ³³ Ii tiinä etanğiyi. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iqua knui huitañä-huitañä quvqe mindqänqä ipu, äwqä hanjuä inqä pmetñqä iwimäkqä-quvi.

Qokä-apäkä Goti Iqu Iqueqänqä ätekqä im-imä aquväqñqä iutanä iquapqe, asä tiinä imäkqänqe. ³⁴ Jisasi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä iunji, apäkä iua, kuknuä matqä qanyä pmeqänqe. Kuknuä-suqä iu äqänänqä-pa, iua kuknuä matqä, mäñdi äkittqänäpu yäpä iqi pmetñqe. ³⁵ Iua, Jisasi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä awä iqisa kuknuä ätquwi, änä mäwqä yanä. Apäkä hui nämatqenqä näqñqä metñqä etanğutqe, anä yuuwä iunä iyyqä qokique yatñqä ävätä, näqñqä metñqe.

³⁶ Kuknuä iinä iqua mämeqä iquwä iquenäñi, nyi tii tmqänä. Goti Hanjuwä Iqueä kuknui, he ganä emetä, im-imä äwekqäta? Ä Iqueä kuknui, henyä ämakuwäta? Oeyä! ³⁷ Inji ämaqä hñqu, "Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuinqä hiñuä-tqä iqunjqä" ä "Dñä Äñguä Iqu inyimäkqanği itqänänä" kñuä iinä indqänqä-qu etanğutqe, iqu nyinyqe, näqñqä tiinä hiätñqänänji. "Poli iqu nenyqä tuwanjuä tä äqiyqe, ii Naqä Iqueqä suqä iutanjqä." ³⁸ Inäqe ämaqä hñqu, nyaqä kuknuä tuwanjuä täu äqänänqe, qätä mänyiyqä iqe, qokä-apäki, iqueqä kuknui qätä mäwiyqä ipnä.

³⁹ Itanği, nyämaqäüä, he Goti Iqueqä kuknui hiñuä-tqñqe, hiqä enqetä, kñuä äwqetä, yänänäqñqä vqäpñqe. Itanğa kuknuä huitañä-huitañitä tqänqe, pmua mimäkqä pambu. ⁴⁰ Inäqe he aquvä äqänäpiyanğani, kuknuä näuä-namä mäwqä, qänaknänji, suqä qäyunänä iunä iqanğpu.

15

Jisasi Iqu äpäkonätä, anği ävaukqenqä

¹ Nyämaqäüä, kuknuä äñguä we-hunqä-tänji, nyi awä hetqanğä qätä änyiyäpu, quuvqä eqiyäpiyä iuta yänänäqñqänä tqäutangwinqe, hiqä kñuä indqänqe, angumä evauqumuatmqe. ² He kuknuä nyi awä etkqä iinä iqueni, a yänänäqñqä qätätanğpqe, iquesanji Goti Hanjuwä Iqu, änyähänä epñqä emäkätqäüä. Inäqe he iinji mimäkqanğpqe, heqä quuvqä heqiyqe, nämatqä hñginqä enqä-panänqe.

³ Kuknuä aanä naqänänä nyi nqä-näuä ämaqä huiziuta qänğanä ämakqä iqueni, awä tii äyä etkqe. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänä äwinqä-pa,* Kraisi Iqu neyaqä suqä quvqä eeqäpnänji huätä mamäutñqenqä iinğä äpäkonğqe. ⁴ Itanğa tiinä-pqä äqänänqä-pa,† qu Iqueni qta pteqanğuwänğa, hea hñquaqu äwiqe, hñququqenji, Goti Iqu anği ävauqumuatkqe. ⁵ Itanji Iqu Pitä ique-ganä äwimeqe,‡ huizi, Iqueqä

* 15:3 Asayä 53:5-12 † 15:4 Apqä Bukä 16:10 ‡ 15:5 Lukä 24:34

āmaqā 12 iquau āwimakqe. ⁶ Itanji Iquenyqā quuvqā heqiyqā 500 iquau, asāngga āwimakqe. Iquautanji, hñqua ae āpākonguwā-qe, kuapānāni hāñā yqānā āpmenā. ⁷ Iquau āwimeqetani, huizi Jemisi ique āwimakqe. Itanji āmaqā huizi, Iqueqā kukñuā awā tuākiqāpnqā āndowatkqā iquau eeqānāñā āwimakqe. ⁸ Itanga aanjā yāpaki, nyi, ymeqā kiqā kānai hea qāyunāñāngga maunyqā iqā enqā-panjā iñjā-qunnāngga, ānyimakqe.* ⁹ (Li qākui tiñjā iuta ātqā. Āmaqā kukñuā awā tuākiqāpnqā āndowatkqā huizi iquauqā yāpā iqi, quvqā āpmenqā iqunjqā. Nyi hiñuiqānāñānganji, Goti Hanjuwā Iqueqā qokā-apākā iunji, yuuwā āpāsātāminqā etanji, āmaqe, “Āmaqā kukñuā awā ttñqā āndowatkqā hñqukiyqā” ndqe, ii quvqe. ¹⁰ Iñjā qāyā etanqā-qe, Goti Hanjuwā Iqu nyinyqā qeqā wimāngqetani, nyi sā āpmenā. Itanga Iqueqā qeqā imāñqā iñji, qua aanjā iqi mapākñqā ikqe. Iñji nyi iñjā emā, qua iqi māpāwiqā itmā, wāuñuā yāñāñāñqā imākātmā iutani, kukñuā awā tuākiqāpnqā āndowatkqā huizi iquauñi, āmāwqātāuñā. Wāuñuā iñji, nyi nqā-nāuā mimākqā pa itqāñā, oee. Goti Iqueqā qeqā imāñqā nyitā āpmenqā iqu, inyimākqangi imākātqāñā.) ¹¹ Iñji Kraisi Iquenyqā kukñuā iñjñqā nāñqā āmakuwi, ii nyitanā, ā huiziquatanā, qāyā enā. Nyitā, huiziquatā, asā iunqānā ātuātunque. Itangjā he iunqānā quuvqā āyā eqiyātqāñā.

Āmaqā ae āpākonguwā iqua, anju vaupnuwāñqāti?

¹² Ne kukñuā awi, “Kraisi Iqu āpākongangqāngga, Goti Iqu anji āvauqumuatqeqā” qāyā ātuātqātangu, ga āmaqā hesanā hñqua, “Āmaqā ae āpākombqā iqua, anji hāñā māvauqā ipñqāuā-qe” sunqā ātātqāñā? ¹³ Quvaqā kukñuā iñji, naqā-qakuā etanqutqe, ii tiñji. Kraisi Iqueni, anjumā hāñā māvauqumuatqā iquānāñi. ¹⁴ Itanji Kraisi Iqueni, qua buta anjumā māvauqumuatqā iqā-sāpi, ne kukñui hñgi tātqātanguati, ga he-pqe quuvqā hñgi heqiyātqātppnñi. ¹⁵ Itanga āmaqā pizqā qua āptepqā iuta anji māvauqñqā etanqppqe, ii tiñji. Goti Iqu Kraisi Iqueni māvauqumuatqā iquānāñi. Iñjā sātāti, “Goti Hanjuwā Iqu Kraisi Iqueni, iñā iwimākkqā-qe,” quanjā tqune hiātanñi. ¹⁶ Ii tiñji. Āmaqā pizqā qua butani māvauqñqā sātāti, Kraisi Iqueni-pqe māvauqumuatqā iquānñi. ¹⁷ Iñji Kraisi Iqueni qua buta anji māvauqumuatqā ikqā etanqutqe, he quuvqā eqiyāñuwi, yātamākqā maiyqā itqātanguti, hiqā suqā quvqeuñā yqānā pmetppnñi. ¹⁸ Tiñjā-pqe inā eqi. Āmaqā Kraisi Iquenyqā quuvqā eqāmiñuwā pizqā ae āpākonguwā iqua-pqe, qui hāmānā imākñppnñi. ¹⁹ Itanga neqā knuā indqāñqā yāñāñāñqē, Kraisi Ique āvanā hiñuā āqānanā pmeqe, yātamākqe, qua tāu hāñā āpmenāñāñāñqā etanqutqe, āmaqe, nenyāñqe, huāqā kiñjā wunānā. Ga quwqā huāqā-huñqā iñji, eeqānāñi āmāwqātāunā.

²⁰ Iñji hmanji. Ymisanā wāuñuā du yāuā kiñganā iqāqā-pani, āmaqā pizqā āpākombqā iqua anji vauqāñqe, Kraisi Iqu āpākongqetani, Goti Hanjuwā Iqu Ique ganā anji āyā āvauqumuatqē. ²¹ Ii tiñji. Āpākongqā āmaekqe, āmaqā hñqu etanqgqeta, anji vauqāñqe, ii āmaqā huiziquvi. ²² Āmaqā eeqānāñā, Atamā iquesanā āpākonātqāñuwā-pa, anjumā hāñā vauqumuatqāñqe, Kraisi Iquesanāñqe. ²³ Itanga eeqānāñi, kiqāngga-kiqāñgayi. Āmaqā kiñganāñi, ii Kraisi Iquvi. Qānakndanji, Iqu qua tāunqā anju quvepāniqāngga, āmaqā Iqueqāñāñā iqua, anji vaupnuwi. ²⁴ Itanji yoqā naqā-tāñjātā, yāñāñāñqā-tāñjātā eeqānāñā āpmenuwā iunji,

Kraisi Iqu qui imākāqetani, nātmatqā eeqānani miqānqe, Goti Kaniqueā hipa iu vāniqe. Ii hiunji yāpakiyi. ²⁵ Ii tiinjā etangiysi. Kraisi Iqu, Iqueqā mākā-hunqā iquau, Iqueā yāpā iqinyā āpmuatetqānganqā, nātmatqā eeqānāniju āpakānā āmiqa uwqāniqe. ²⁶ Mākā iinji qāpu etanja, yāpaki āpākonqā ique hāmānā hma imākāniqe. ²⁷ Iinqe, Goti Hanjuwā Iqueqā bukā iunji tii āqānā. *“Iqu nātmatqā eeqānāni, Iqueqā yāpā iqi ekqeqā.”*[†] Kuknuā iqu, tiinjā ātātā ātqi. Nātmatqā eeqāpnāni, Goti Iqu Kraisi Iqueqā yāpā iqi eātāqāngani, Iqu Iqueqā-kiuāni yāpā iqinji maenqā ma ikqe. ²⁸ Itanga nātmatqā eeqāpnāni Iqueqā yāpā iqi wiqāngutqāngani, Ymeqā Iqu Kiqā-kiuāni, Goti Iqueqā yāpā iqi enāniqe. Goti Iqu nātmatqā eeqāpnāni, Ymeqā Iqueqā yāpā iqi hiuiqānā ekqe, Ymeqā Iqu, Goti Iqu eeqānāni iunji āminiqnqā e imākāniqe.

Āmaqā pizqā iqua, anqu māvauqñqā etāngutqe, ānānqe?

²⁹ Āmaqā hñqua, pizqā iquau yātāmākqenqe, asnā āmetqānjā. Itanga āmaqā ae āpākombqā iqua, anqu māvauqñqā naqā-qakuānā etāngutqe, ga āmaqā asni, pizqā iquau yātāmākqenqā āmetqānuwā iqua, ānā imākpnuwānqe? Inji iqua asni, iinjā iquauñqe, sunqā āmetqānjā? ³⁰ Tiinjā-pqā inānji. Ne kuknuā āngui awā ātuātunquā imni, qu qui nemākpnqā itqānguwitani, qae māpmeqā, hanjā-iqā qāpisa-qāpisanji, sunqā āmetqānu? ³¹ Nyāmaqāuā, nyi hea ique-iqueni, pizqewā ae āyā āpākonāqisātqānjā. Inji neqā Naqā Kraisi Jisasi Iqu, hesā anā pmetāngqenqā nyi yeeqā naqā-qakuā itmā, sā etqā. ³² Itanga nyi hiveqā-yaqueqā hiqiyqā Epāsāsi du āpmeñuwā itā mākā āunqque, ii nyi nqā ānyinqā dutanā imākkqā etāngutqe, yātāmākqā iquesani squā mamniqāwā? Ii tiinji. Āmaqā hñqua kuknuā tii ātātqānjā. *“Awiñga pākonatunqeqā. Inji ne tāngani, buayātā eqātā gmānguatunquānānñiqā.”*[‡] Āmaqā, āpākombqā iqua angi māvauqñqā etāngutqe, kuknuā iinji qānāknā ianā. ³³ Āmaqā hiqā knuā āngui qui emākātqānuwā iquauñji, hiñuinā māqunquā pambu. Kuknuā hñqu tiinjā āwi. *“He āmaqā ququvqānāni hñquatā nāueqā imāknāpu qanjā anā ikipiyitani, iqua hiqā suqā āngui yuuwā hetāupñqāuā.”* ³⁴ Hesanā hñqua, Goti Iquenyqā naqā-qakuā maqñqā etānguwinqe, he suqā qāyunāni ipu, knuā jānānānñinā indqānāpu, suqā quvqe vquatāmāpu. Nyi kuknuā iinji, womba etapātmā etqā.

Huiwā anji vauqe, aanjā huitāññqā

³⁵ Injāqe āmaqā hñqu yatñqā tii iānā. *“Āmaqā pizqā qua āpteqā butani anğumñi hānjā-pmeqānqe, Goti Iqu qunji, ānā imākātā vauqumuātāniqāwā?”* ³⁶ Si kuknuā iinji, qāyasāqi ātnā. Nātmatqā piikā hmbu qua māmā vowā āmāuesqe, piikipu pizqā ganā iqanğa, baki inğa āukauānā. ³⁷ Si sngumetqānjā-qe, ā ipñqā kāukuā piikānjā-qe vowā āmāuesqe, si piikinā vowā āmāuenji. Injāqe kiqā baki, piikā ique asānānjā iināñqā ma, huitānjā āukauānā. ³⁸ Piikā iinjā iqueni, Goti Iqu Iqueqā āwinqā iuta, Kiqā-kiuā imākqāngqetani, kiqā baki, huiwā kiqā-tānjā hiānā. Itanga piikā ique-iqueni, quwqā bakiuqā huiwi, aanjā qāyunāññqā vquānā.

³⁹ Nātmatqā eeqānāni, qu huiwi naqā-hñqunā minqā injā. Āmaqā iqua, hiveqā-yaqueqā iqua, ynñā iqua, itanga hāmapākā iqua, quwqā huiwi, huitānjā-huitānjā ānyānjā. ⁴⁰ Itanga, nātmatqā huiwā-tānji, hui qāukuā

haqā yātu witanġi, hui qua iu äwi. Itanġi nātmatqā qäukuā haqu yātu äwiñqā iuqā qeqätqe, qua iu äwiñqā iuqā qeqätqe-tāni, asānāñā ma, huitanā-huitaniyi. ⁴¹ Māptqe, qeqätqe, kiqā-tāñā etanġa, qanui, kiqā qeqätqe, huitanā-tāniyi. Itanġa qätäqueqe, huitanā-huitanā epiyitani, qeqätqe, quwqā-quwqā-tāniyi.

⁴² Huiwi huitanā-huitanā ii enqā-pani, ämaqe pizqā äpäkonäpu anġu vauqe, asānāñā iini. Ämaqā huiwi qua äptepqe, piyanāweqe. Inäqe huiwā qua-mānda anġumā vauqe, piyanā mäweqā yānā. ⁴³ Ämaqā huiwā qua äptepqe, ii womba vqetā yāñāñāqñqā maeqätāñqe. Itanġa huiwā qua-mānda anġu vauqe, yoqā naqā-tāñätā, yāñāñāqñqā-tāñätāñqe. ⁴⁴ Huiwā qua äptepqe, ii qua tāu pmeqāñqe. Itanġa huiwā anġumā vauqe, ii Dñā Änġuā Iquesa eā, dñā iquvi. Huiwā qua tāu pmeqāñqe, naqā-qakuā eāñqetani, huiwā Dñā Änġuā Iquesanā-pqe, naqā-qakuā inā eā. ⁴⁵ Goti Hanjuwā Iqueqā bukā iunġi, kukñuā tiini tuwanuā äqānā äwi. “Ämaqā hiñuiqāñā Atamā iqu, hāñā-pmeqā-qu ekqe.”^S Itanġa Atamā Qānakñā Iqu, dñā eātā, ämaqā du hāñā-pmeqā-vqāñqā äyā ekqe. ⁴⁶ Ämaqā Dñā Änġuā Iquesanā Iqu, kinġanā hiñuiqā ätimäukqā-ma, ämaqā qua tāu pmeqāñqā iqu ganā timäuqanġa, Dñā Änġuā Iquesanā Iqu qānaki ätimäukqe. ⁴⁷ Atamā hiñuiqā ätimäukqā iqu, Goti Iqu qua itā imäkkqā eā, qua iutanā iquvi. Itanġa Atamā qānaki ekqā Iqu, qäukuā haqā yātutanā Iquvi. ⁴⁸ Ämaqā eeqāñāñā qua iutanā eāñuwā ii, qu ämaqā qua iuta ätimäukqā iqu enqā-panā asānāñā iiniyi. Itanġa ämaqā eeqāpnāñā qäukuā haqā yātutanā eāñuwā ii, qu Ämaqā qäukuā yāñisanā Iqu enqā-panā asānāñā iiniyi. ⁴⁹ Inġi tānġani, ne ämaqā qua iutanā ekqā iqu enqā-panā, asānāñā eāñque, inġi qānakndani ne Ämaqā qäukuā haqā yātutanā Iqu enqā-panā, asānāñā iinā hianique.

⁵⁰ Nyämaqāuā, nyi, “Ii tiinā etanġi” etqā. Nātmatqā pizqā yātñqā hui, nātmatqā pizqā miqā iqueuñi, mämeqā itā, anā mämpmeqāñqe. Iutanġi huiwā pizqā yātñqā itāqetani, Goti Hanjuwā Iqunā ämitñqā yāñinġi, nātmatqā wāñqā-qäpu mämeqā itā, anā mämpmeqāñqe.

⁵¹⁻⁵² Nyi kukñuā zā äwiñqā hñqu hetmqā iqāqā-qae, qätā nyipu! Ne eeqāpnāñi, pizqā hāmānā mapākonqā yaniquā etanġqā-qe, hāāwā yāpakiqu ti tamäuqanġani, neqā hiñui hikueā ptqā maqāñā äqiyqu-panġi, neqā huiwi, iinā itā kunmäknāñiqe. Hāāwi iinā tqanġani, pizqā äwāmitpā imdani, pizqā anġumñi mapākonqāñqā anġi vaupñuwi. Inġani neqā huiwi änyā-hāñā kunmäknāñiqe. ⁵³ Huiwā qui imäknātā äpäkonātñqā tqi, qui mimäknqā itā hāñā hea ique-ique pmetāñiqe diñqe, änyā-hāñinqā äkunmäknāñqiyā. ⁵⁴ Huiwiqñu iinā ae äkunmäknāñqanġa, Goti Hanjuwā Iqueqā bukā iu äqāñāñqā tiinġi, qäyunā timäuanā.

“Goti Iqu mākā yāñāñāqñāñāñā itā, äpäkonqā iqueni ämāwqätäuyi.”*

⁵⁵ “Äpäkonqā iquki, tqā yāñāñāqñqā ämaqe ämāwqätäutñqe, äñgiyi? Äpäkonqā iquki, si ämaqā zi miqutesinqe, äñgiyi?”†

⁵⁶ Äpäkonqā iqueqā zi, ii suqā quvqe, qenyāñi. Itanġa suqā quvqā iqu kiqā yāñāñāqñqā meqe, ii kukñuā-suqā iquesanġi. ⁵⁷ Inäqe Goti Hanjuwā Iqu, neqā Naqā Jisasi Kraisi Iquesanġi, mäki ämāwqätatunquā inemäkätñqenqā, ne “äñgiuqā” ätuanā.

⁵⁸ Iinjñqe, nqä nyämaqä nyi kiinjä änyinatñqä iquenä, nätmätqä hui ktäqä-ktäqä meqiyqänqä yänänäqñqä tqäutpñqe. He Naqä Iquenyqä wäunjuä dnä huqä ii imäkätqänjuwi, hinqi meqänqä ma, qakuä-tänjä iyyi. Mä iinjñqe, hea etä zä ävätä, Naqä Iqueqä wäunjuñqänä knjuä neyquätñqänänji.

16

Jerusälemä äpmeqä iquau yätamäkqenqä, mbqä aquvä qäpñqä ätukqenqä

¹ Täñganji nyi he Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä Jerusälemä äpmeñuwä iunqä mbqä aquvä qäpñqä iinjä kukñuä hetmqe. Ii imäkqänqe, nyi ämaqä Goti Iquenyqä qua naqä Galesiya iu aquvä äqänätqänjuwä iquau ämotquakqä-pa, he-pqe asänä imäkqäpñqe. ² Nyi anqumä äpmqänqanji, he iquau wipñqe aquvä maqiyäqisqä ipnuwänqä manyingangqetani, wikä ique-iqueqä hiunji kinqänänjä iqueni, hñqunä-hñqunänjä-quenä, mbqä ämepiyi, iwäsäupu, hiqä anju pñqä eqäpñqe. ³ Nyi iqi ae ätimäutmänqanji, ämaqä he atäunjuä ipqä iquauñi, hiqä nätmätqä iinjitä, nyaqä tuwanjuä äqämqetä, äma upñqe, ävätmä Jerusälemänqä ändowatmnique. ⁴ Itanqä nyi-pqe, du qäyujñqä äwqñqe äñguä hiqangutqe, iqua nyitä anä wanique.

Poli iqu, Korinä timäunijñqä ätukqenqä

⁵ Itanqä nyi qua naqä Masendoniya iu äpmeñuwä iunqänä hijnä äqunäkämitanji, qänaki, emamñiqe. ⁶ Nyi maqñqä enjä. Hesänji hiunji hmbunji anä pmeniquti? Ä äsqinyqä evämamqä iqanqanji, he nätmätqä qanjä ändma wätñqä iunji, yätamäkqä nyipnuwänqä diñqe, yunjuä naqänänjä äqunätä, iiqä qäpu päwqanqanqä, äpakänä hesä anä pmeniquti? ⁷ Nyi hñqäqinyqä äwätmänqanji, he kukñuinä etmä, maqänä maiqutäuqänqe, manyingqi. Inäqe Naqä Iqu nyi hesä anä pmeqänqä, hijnünä nqänqanqutqe, nyi hesä anänji, hiunji kuapanä pmamñiqä änyingji. ⁸ Nyi Epäsäsi täunji, hiunji naqä "Pendikosiuä" ätminjuwä iqu ätimäuqanqanqä pmetmä. ⁹ Äpmeñqä täqinji, ämaqä kuapanänji, nenyqä mäkänqä qäyä itqätanguwä-qe, nyi qokä-apäkä huiñi, Goti Iqueqä ämaqänä epñqä yätamäkqä wimqä diñqe, nyinyqä hänaqä ingji. Iinjñqe, täqi pmetmä.

¹⁰ Timoti iqu henyñqä äquvepqe,* iqu henyqä zä miqä yätñqe, he yeeqä ävätmepu äñguänä mipu. Nyi iinjä etqe, iqu Naqä Iqueqä wäunjui, nyi itñqä-ma asänä imäkätñqä-qu etanqä ätqä. ¹¹ Iqu iqi emeqanqanji, hesänjä hñqua, ique yeeqä mävatmeqä iqä diñqe, hijnünä mäqunquä pa iqäpnä. Itanqä iqu, nyinyqä nyämaqä huiziquatä pñqä diñqä hijnä äqunmä pmamñiqe. Injitanji iqu nyi anqumä änyimetñqänä evämeqanqanji, iqueqä qanjä wätñqä iunji, äwqä hanjuä änyä wätñqänä yätamäkqä väwqatqäpnä.

¹² Täñganji nyi kukñui, neqä neyämaqä Apölosi iquenyqä hetmqe. Iqu neyämaqä huiziquatä henyqä quvepñqä, nyi iqueni kukñuä yänänäqñqänänjä ätuätñqä-qe, iqu täñganqä, mäwinqä itqäüä. He emetñqe, hiunji hñque, iqu, "Täñganji qäyujñqä" knjuä vqanqä, inga emeniqe.

Poli iqu, qu äänä ipnuwänqä diñqä, kukñuä yäpakä ätkqenqä

* 16:10 1 Korinä 4:17

¹³ He ängüanä ätäuqämepu, quuvqä yänänäqñqä eqiyäpu, itanğa zä miqä, yänänäqñqä tqäutñqe. ¹⁴ He nätmatqä eeqänänä imäkäpiyä iunı, huiziunqä qeqä emänätäqä iuta imäkqäpñqe.

¹⁵ Nyämaqäüä, nyi he evauquumatmqä änyingı. Stepanasi† iquenyqätä, huizi iqueqä anıu anä äpmeñuwä iunqätäñi, he näqñqe. Hiqä qua naqä Äkaiya iunı, iqua quuvqä ganä eqiyäpu, ga quwqä-quwä wäunıui, Goti Iqueqä ämaqä iu yätamäqkä vqänqä, ämakuwi. ¹⁶ Itanğa he ämaqä iquautä, itanğa huizi, wäunıuä asänä itqänıuwä iquautäñi, iquauqä yäpä iqı pmetñqä änyingı. ¹⁷ Korinä iu äpmeñuwä iquenä, yätamäqkä nyiyqänänıi hma etanğuwänğa, Stepanasi ique, Potunatusi ique, itanğa Äkaikusi ique, hesa änyimepu, heyaqä anı ämequwinqe, nyi aquvänä iqä. ¹⁸ Iqua yänänäqñqä he emäkkuwä-pañi, nyi-pqe inä nyimäkquwi. Inı he ämaqä iinğ iquauñqe, “Ämaqä qäyunänğ iquayqä” kñuä indqänäpu, ängüä itquapñqe.

“Ne henyqä hui mimäuqä inunä” tqeñqä

¹⁹ Jisasi Iquenyqä qua naqä Eesiya täu aquvä äqänätqänıuwä iqua, qu, “Ne henyqä hui mimäuqä inunä” etqä. Itanğa Akuilla iqutä, Presilatä, itanğa ämaqä Jisasi Iquenyqä iyaquiyqä anıu aquvä äqänäqäsätqänıuwä iquatä eeqänä, “Yäa ñquauä! Ne henyqä hui mimäuqä inunä” etqä. ²⁰ Neyämaqä täqinğ eeqänänğ iqua, “Ne henyqä hui mimäuqä inunä” etqä. He äminäpiyänğanı, quuvqä heqiyqä iquneqä suqä iunı, quneqä inğpñqe. ²¹ Poli iqunä, henyqä hui mimäuqä itmä, kukñuä tä, tuwanıui nyi ñqä hipaitä äqiyqä. ²² Inı ämaqä tqu-tqu, Naqä Iquenyqä mäwinqä iänqä iqueni, Goti İqu qui iwimäkätñqä änyingı. İyää, Naqä İquki, si biyä! ²³ Naqä Jisasi İqu, Iqueqä qeqä imänqeta, nätmatqä ängüänänıi hinği vqe, etapquä. ²⁴ Itanğa nyi ñqä-näuänıi, Kraisi Jisasi İqutä ämuänñmitanıi, ñqä äwqe, he eeqänänıuenä etapqä. İi naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

† 16:15 1 Korinä 1:16

Tuwanuā, Poli iqu qānaknji 2 Korinā pmeqā iquauŋqā äqākqe Yätamäkqā kuknuā hiŋuiqānjā iquvi

Ämaqā Jisasi Iqueqā yoqenqā anā-himqā Korinā iu äqānmiŋuwā iquatanā hŋqua, Poli iquenyqe kuknuā quvqā tätqātangā, iqu äwqā quvqā wiŋganŋi äpmaqē. Iqu quwqā kuknuā quvqā jānā wimäkätŋqā tuwanuā tā äqākqe. Iqu knui, “Nyi qutā kuknuā jānā ae imākanitanj, quŋqā yeegā anġumā nyinyätŋqeġā” indqāngqe.

Tuwanuā tā kiqā kuknuā kiŋganānj, tiinji. Poli iqu kuknuā yāñānāqŋqā, Korinā pmeqā iquauqā suqā quvqā huiunqā hiŋuiqānā äqiyāmāukqā ique qiyätŋqā mäwiŋganŋi, qu ique hŋgisānā itquepu, kuknuā quvqā ätmiŋuwā itanġqā iutanj, iqu qu jānā iwimäkätŋqā kuknuā yāñānāqŋqe äqākqe. Qu iquenji qātā äwiyāpu, quwqā suqā quvqā jānā ae imäkqanġuwitanj, tanġanji iqu aquvānā kiinā itā, tuwanuā tā äqākqe.

Hea iŋganj, Kraisi Iqueqā yoqā-tāñā, qua Jutiya iu pmetanġuwā iqua, nātmatqenqā äwa itqātangā, Poli iqu mbqā hui äma äwātā iquau väniqenqā aquvā äqāmiŋqe. Iinā etanġi, tuwanuā awā iqinji (saptā 8-9), qu-pqe wāunūā tquenqā mbqā hui aquvā qāpŋqā iinqe, Poli iqu Korinā iquauqā äwqā vauqumuatātŋqā ätuātā äqākqe.

Kuknuā yāpaki, Poli iqu ti ätuātā äqākqe. Ämaqā hŋqua, “Jisasi Iqu ne wāunūāŋqā ānandowatkqeġā” quanġā ätuāpu, Korinā iu äpmapiyi, Poli iqueqā yoqe māndi äkittqiyāpu, ga wāunūā Jisasi Iqu ique äwikqeu, qui iwimākŋŋqā imiŋuwi.

Poli iqu, tuwanuā tquenqā kuknuā ätkqenqā

¹ Poli iquā, nyi Goti Hanjuwā Iqueqā äwiŋqā iutanj, Kraisi Jisasi Iqu kuknuā awā tuākiqāmġā ānandowatkqā iquinj. Ga nyitā, neqā neyāmaqā Timoti iquā, ye tuwanuā tā he Goti Iqueqā yoqenqā anā-himqā Korinā iu aquvā äqānātqānjuwā iquennqātā, Iqueqā ämaqā huizi, qua naqā Äkaiya im-imā äpmeŋuwā iquennqātā äqiyque. ² Neqā Goti Apiqutā, itanġa Naqā Jisasi Kraisi Iqutā, qeqā imāŋqeuta hiŋgi etapāsinyā, äwqā hanuā imbu pmetŋŋqā emäkqinyā.

Poli iqu, Goti Iqu äwqā hanuā iwimäkqanġenqā, “anġuiqā” ätkqenqā

³ Goti Hanjuwā Iqu, neqā Naqā Jisasi Kraisi Iqueqā Goti eäqāqe, Kaniqu inānj. Itanġa neqā Goti Apiqu Qāqu, ämaqeuŋqā huāqā äumäkātā, äwqā hanuā imäkānyuewiyqā Iquvi. Iinŋqe ne Iqueqā yoqe haqeqā ämamāutanā, anġuā iwimäkquanā. ⁴ Ga ne hanā-iqā äki-äki meqanġgqe, Iqu äwqā hanuā inemäkqanġi, ne iinji ae ämakquā iutanj, ämaqā hanā-iqā äki-äki meqanġuwā iquanj, quvaqā äwqe asā iinā iwimäkquatuŋqe.

⁵ Ii tiinji. Hanā-iqā, tāñā-hunqā Kraisi Iqu kuapānā ämamiŋqā-pa, ne-pqe inā ämetuŋqe. Asā iinji, Goti Iqu Kraisi Ique äwqā hanuā iwimäkqā-pa, Kraisi Iquesanj nenyqā äwqā hanui äquvepätqāuā. ⁶ Ne hanā-iqā ämequque, ii heyaŋqā äwqe hanuā emäkqanġuti, Goti Iqu anġumā hanā emäkāqumuatātŋqā iiyi. Ga Goti Iqu ne äwqā hanuā inġā inemäkqe, ii heyaqā äwqe, hanuā emäkätŋqā iiyi. Iutanj, he hanā-iqā, tāñā-hunqā, ne ämetuŋquā-pa ämepiyāŋganj, yāñānāqŋqā ämapu tqāuqāpnā. ⁷ Inji

ne henyqā kñuā indqāñqā yāñāñqñqē tiinjā āmenju. “Hanā-iqā ne āmetuñque, qu asā ii āmetqāñuwā-pa, āwqā hanuā inqā-pqē, ne āmequ-pa āmepu, yāñāñqñqāñāñā tğāutpñqāñānyā.”

⁸ Nyāmaqāūā, hanā-iqā ne qua naqā Eesiyau pmetanġua ānemakqā iquenyqe, he nāqñqā epñqā āneñgi. Inj hanā-iqā naqāñāñā ānemetā ānakittiqyqanġi, neyaqā yāñāñqñqē aaqā etā, “Hāñā pmenġuatiyā, ā tāñga tā qe pākonañġuatiyā?” kñuā ānemiñqe. ⁹ Naqā-qakuāñāñji. Ne neqā qeqā-quuvvqā tāmđanġi, hanā-iqā āmitanā, “Ne nāwinyā āpākonañqunā” indqāñmiñqe. Hanā-iqā iinjā ānemakqē, ii ne neqā yāñāñqñqēñqā mindqāñqā, Goti āmaqā pizqā anġi vauqumuatqā Ique- qeñqāñā indqānatuñquāñāñji. ¹⁰ Hanā-iqā aañā ququvqāñāñā iqu, ne pizqā ae ānapākmātā iqanġqā-qe, Goti Hanjuwā Iqu ne anġumā hāñā inemākkqe. Ga Iqu asā iinj, anġumā inemākāñā. Auā, ne kñui, yāñāñqñqā tii indqāñāñā āpmeñju. ‘Goti Iqu hāñā yqāñā inemākquāñiqeqā.’ ¹¹ Inqāqē, he ne yātāmāqā nepñqē, Goti Hanjuwā Ique yatñqā vqāpñqāñāñji. Inj Iqu āmaqā kuapāñāñā iuqā yatñqē qātā āwiyātā, kimanġi ne āñġuāñāñinā inetquequāñā. Iwā āmaqā huizi, Goti Iqu, ne iinjā inemākqanġeñqā, qu Iqueni, “āñġuiqā” tupunā.

Poli iqu, “Nyi emanniġeqā” ātukqe, quanġā mātquā ikqeñqā

¹² Neqā suqēñqā kñuā tāunda iwāsāutanāñanġi, yeeqā kiinj, tiinjñqā ānenyātñqē. Neqā suqā qokā-apākā eeqāñāñā iuqā hinjuā iqi itunġue, ii suqā quanġi ma, suqā jāñāñāñitā, naqā-qakuitāñji. Ne suqā tqe imākquatuñquā nāqñqē, āmaqā qua iutañġi āmetqāñuwā-panā ma, Goti Iqu Iqueqā suqā nātmatqā hinġi vqā iuta ānātapkqe. I etanġi, suqā iinjā iqu, huiziġuā hinjuā iqi imākātāñā-qe, heyaqā awā iqi āpmenāñanġi, āñāñā imākmiñqe. ¹³⁻¹⁴ Ne henyñqā tuwanjuā āqiyāmāuqisātuñque, ii kukñuā hui zā māwitāñġi, he a ātāupu nāqñqā mapñqā dinqeyi. Ga he tāñġanġi neqā kukñuinġe, nāqñqā hui ae āmepiyā-qae, ga he iinjā nāqñqā yasāmāñā etpñqā ānyinġi. Iwā hiunġi neqā Naqā Jisasi Iqu anġu āpātqāñanġi, he henyñqā yeeqā kiinjā iqanġpi, ga ne henyñqā-pqē asā ii yanique.

¹⁵ He Korinā pmeqā iquenā yeeqā iinjā qāyunā ipnuwāñqā quuvqā eqiyātā, heñi hñqūaqu emanniġā iinjā kñuā āmakqē. Itanġa iutañġi, Goti Hanjuwā Iqu heñi, āñġui hñqūaqu emākāñiqe. ¹⁶ Ii tiinj. “Nyi Masendoniyāñqā āumqe, he ganā emamitanġi, ga iqisanġi, nyi anġu emetmā, hesā iqi āpmamitmġetanġi, qua naqā Jutiya iunqā umniñqē, nātmatqā qanā āndma wāñinġe yātāmāqā nyipnuwāñqeqā” kñuā ānyikqe. ¹⁷ Nyi “iinjā imākmiñqāñā” kñuā indqāñqē, ii nyi kñuā hñqūaqu-hñqūaqu nyiyqanġi, tuwanjuā qanyā iinjāñā etātā āqāqāta? Ā āmaqā qua iutañā enqā-panā eāmā, kukñui, Auqātā, Oeyqātāñi anā equmuākātā, quanġā etkqātā? Ii hmanġi. ¹⁸ Goti Iqu Iqueqā kukñuā eeqāpñāñā iunġi qāñāknā itñqā-pa, ga nyi naqā-qakuāñāñi tiinjā etqā. Neqā kukñuā he etātaqā iunġi, Auqātā, Oeyqātā anā maequmuākñqā eā. ¹⁹ Ii tiinjā etanġi. Jisasi Kraisi, Goti Hanjuwā Iqueqā Ymeqā Iqu, Auqātā, Oeyqātā anā equmuākātā tqā-qu hmanġi. Iqutāñġi, “Auqā” tqā iqunā āyā āwi. Iquenyqe, nyiu, Silasi ique, Timoti ique, ne kukñui, heyaqā awā iqi ātqāuanā, awā āyā etmiñqe. ²⁰ Inj Goti Hanjuwā Iqu, “Imākmiñqāñā” ātātā kukñuā guā āmāsāukqā eeqāñāñā iunqē, Jisasi Iqu, “Nñqā” ātātā, naqā-qakuā imākqā Iquvi. Iinjñqē, ne Iquesanġi, “Naqā-qakuīqā” ātātāñā, Goti Hanjuwā Iqueni, yoqā naqā āyā āvātuñque. ²¹ Goti Iqu Kiqā-kuiā nesā, hesā, Kraisi Iqutā āmuāñnatuñquā dinqā yāñāñqñqā inemākātā, Iqueqāñqāñā atāunjuā ae ānātāqē. ²² Itanġa ne Iqueqā etanġinquā

āmānātquetā, itaŋga nātmatqā āŋguā huizi pŋqā mānaiquātŋqenqe, kŋuā āŋguā nātapātŋqā hiŋqā enqā-paŋi, Iqu Iqueqā Dŋā Āŋguā Iqueni, neyaqā āwqā yāpā tāmā ae āpmuatānaikqe.

Poli iqu quŋi, maqānā māwimeqā ikqenqā

²³ Goti Hanjuwā Iqu, nyi kukŋuā tātqātangqgeunqā iwāsautŋqā tāāqā ātuātmā, naqā-qakuānā tiŋjā etmqe. “Nyi ‘Angumā emamniqe qā’ etkqeunji, memeqā ikqe, ii nyi he emetmā ākasuwā etqangundqāŋga, āwqā hanjā heyāniqā etaŋgiyi.” ²⁴ Ne hiyaqā quuvqā heqiyqā iu māmiqā itunquā-qae, nyi tiŋji maetqā imā. “Ne āmitqāŋunā.” Oeyā. Hiqā-hiuāŋi, quuvqā eqiyāpu, yāŋānāqŋqā ae āyā ātqāuāŋjā. Mā ne hesā wāunjuā anā itunqque, ii he yeeqā ipu pmetpŋqā itqānu.

2

¹ Inji, “Nyi aŋgumŋi, quvaqā āwqe, tāŋjā iwimāqāŋqā māwimeqā imā” kŋuā indqāŋgqe. ² Iwā nyi emetmā, āwqā hanjā etapqangumdqe, nyi aquvānā imqā nyimākqe, tqukā? Āmaqā nyi quvqā iŋjā etquamqā iquenā, he qāquenāŋji. ³ Nyi āpmqe, āmaqā nyi aquvānā imqā nyimāqānāŋjā iquenā, iŋji miqā ipnuwāŋqe manyiŋgaŋgi, kukŋui hiqā suqā quvqenqe, tuwanuā āqiyātmā, hiŋuiqānāŋji qe ātnāmāukqe. Kŋuā yāŋānāqŋqā ti indqāŋgqe. Nyi yeeqā itmā emeqangundqe, he-pqe yeeqā inā ipnuwāŋqā. ⁴ Nyi henyŋqā tuwanui āqiyātmāŋgaŋji, āwāwa kiŋjā itmā, ŋqā qe qe, piyāŋqiyqangji, kŋuā kiŋjā āqiyātmā imiŋqe. Tuwanuā iŋji, nyi heyaqā āwqā imŋji, hanjā-iqā etapmŋqā maqiyqā ikqe. Oee. Ii nyi henyqā aanjā kiŋjā ānyinātŋqā diŋqā, nāqŋqā mapŋqenqā āqākqe.

Suqā quvqā imākqā iqueni, āwqā hanjuā iwimāqenqā

⁵ Inji āmaqā hesanā hŋqu, āmaqā hui-mānda quvqā itquetā, āwqā hanjā-iqā āvātqā sātāti, iqu hanjā-iqā iŋji, nyi māndapqā pa yānā. Iŋqe nyi kukŋui, haqā nāndi ātqā māwqā ma imā. Injāqe heyaqā awā iqi āpmeŋqā hŋquesanji, eequenā āwqā hanjā-iqā hui āyā āmakuwi. ⁶ Hesani kuapānāŋjā hŋqua aquvā āqānāpu, “Āmaqā iqu, iqueqā quvqenqā ki-maŋji, hanjā-iqā iŋji āmetŋqe qā” ātāpu, ii āvātqānuwā-qae, qāpu tiŋqe. ⁷ Injāqe tāŋgaŋji, āmaqā iqueni, hanjā-iqā naqānāŋji mattqiyqā yātŋqe, he aŋgumŋi, iquenyqā qeqā etqanguti, iqueqā suqā quvqenqā āwqā hanjuā ānyāpu, iqueqā āwqā-pqe hanjuā imākānyuāwipŋqe. ⁸ He ique iŋjā iwimākāpu, heqā iquenqā kuapānā enqā āmotquapŋqā, yāŋānāqŋqā etqā. ⁹ Nyi henyqā tuwanui hiŋuiqānā āqākqā iqu, he nyaqā kukŋuā nātmatqā eeqānāŋiŋqā etqangqe, qānaknā ipŋqāpiyā, ā hŋgisānā ipŋqāpiyā-tmā, yamwiqā emqā āqākqe. ¹⁰ Āmaqā hŋqu suqā quvqā imākqāŋga, he iqueqā quvqenqā āwqā hanjuā hiŋgangutqe, nyi-pqe iŋjā imākmā. Inji nyi, quvqā hŋqenqā āwqā hanjuā imāknmqā etaŋgutqe, he yātamākqā emqe, Kraisi Iqueā hiŋuā iqisa imākqe. ¹¹ Nyi iŋjā imākātŋqā di, ii tiŋiŋqe. Ne Setānā iqueqā kŋuā indqāŋqetā, suqenqātāŋi nāqŋqā eātanitanji, yamwiqā āneyātā, āmānaqutāuqenqe, mānenqciyā.

Kukŋuā awā tuākiqāpŋqā āndowatkqā iquauqā wāunjuŋqā

¹²⁻¹³ Inji nyi Kraisi Iqueqā kukŋuā āŋguā we-huŋqā-tāŋi awā tmqŋqā, anjā-himqā Troasi iu timāuqangāŋji, Naqā Iqu nyi wāunjuā iŋjā imākmmqā qāyā āutenjikqā-qe, neqā neyāmaqā Talusi iqu iqi māpmetanŋi āqunumi, āwāwa kuapānā itmā, āmaqā iqi pmeqā iu āvāmanji, Talusi iquenqā qāvqā, qua naqā Masendoniyā-māndanqā āukqe.

14 Inji nyi tängani, Goti Hanjuwä Iqueni, “Änguiqe” tiinjñqä ätquä. Kraisi Iqu ne angi inetmetñqä wänuä yänänäqñqä imäkminqenqä awä täkiqatunqwe, Goti Hanjuwä Iqu hiunji ique-ique im-imä änatma ikitñenqä ätquä. Itanğa iutani, kuämiqä andñä tã ikeqanğä sisnyanğä im-imä äweqä-panğä iinj, ämaqä im-imä äpmenjuwä iquauñi, Kraisi Iquenyqä näqñqä epñqä ätuäkitqänju. 15-16 Ne nätmatqä jinanğä-weqä ii enqä-panğä iinj etanğu, Kraisi Iqu inetmetä, Goti Hanjuwä Ique änanwikqe. Ga ämaqä hănğä hea ique-ique pmeqä hänaqä iqi pmetanğuwä iquauñi, neyaqä jinanğä-weqä äñguä enqä-pa iqu ämuänyäqe, ätumanji, hănğä-pmeqeuñqä yänqiyä. Itanğa qui imäkmbñqä hänaqä iqi pmetanğuwä iquauñi, neyaqä jinanğä-weqä äñguä iqu, piyanğä-weqä enqä-pa muänyqanğa, ätumanji, äpäkonqeuñqä wänqiyä. Ga wänuä tnänğä iinj qäyu imäkätñqe, tqukä? 17 Ämaqä kuapanänji, mbqä mapñqä Goti Iqueqä kukñui awä ätuätqänjuwä-pa, ne iinj miqä itqänju. Oee. Inğqe, Goti Iqu änanawatqanği, ne Kraisi Iqutä anä ämuänñnanä, Goti Iqueqä hinjuä iqinj, Iqueqä kukñui äma, quanği matqä, naqä-qakuinä ätuäkitqänju.

3

Goti Iqueqä kukñuä guä änyä-hänğä ämäsäukqä iqueqä wänuñiqñä

1 Ne neqä-neuänqä iinj ätätunqwe, ii he nenyqe, “Qu quwqä yoqe haqeqä ämamänätqänğä” kñuä heyäniqi? He ämaqä hñquauqä suqenqä näqñqä mapñqä diñqe, iqua tuwanñi, huizi hñqu quwqä suqenqä äqäkqe, etapatqänğä. Iwä ne ämaqä iinj iqua enqä-pa eanä, he neqä suqenqä näqñqä mapñqä diñqe, ne tuwanjuä ämaqä huiziqua nenyqä äqäkuwi, etapatunquäta? Ä ne, tuwanjuä he nenyqä äqäkuwi, huiziquauñi ämotquetunquäta? Iinj, aanqä eä. 2 Ämaqä, neqä wänuñiqñä näqñqä mapñqä, hiqä-hiuä neyaqä tuwanjuä enqä-panuñi. Itanğa kukñuä tuwanjuä iu äqänänqwe, neyaqä äwqä yäpä tämä äwi. Ga ämaqä eeqänänji, qu näqñqä epu, a täuqäpñqänännyä. 3 Inji ne wänuä imäkätunqetani, he Kraisi Iqu tuwanjuä ätnänğä iqi äqäkqä iqueni. Tuwanjuä iinj, Iqu tuwanjuä-qiyqetä äqäkqä ma, Goti Hänğä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä Dñä Änguitä äqiyekqe. Mä hikä mñä äquvasätä äqiyekqä ma, ämaqeuqä äwqä yäpä imä äqiyekqe.

4 Ne neqä wänuñiqñä kukñuä iinj ätquque, näqñqä tiinj eanä ätqu. “Kraisi Iquesanji, Goti Iqu Iqueqä wänuñi, änguanänğä imäkquänqiyä.”

5 Ga anğumä, “Ne wänuä hui, neqä-neuänä imäkätunjunä” ätätanä matqä iqu. “Goti Hanjuwä Iqu, ne imäkqatunqwe inemäkquänqiyä,” ätätanä ätqu. 6 Ga Iqu kukñuä hñganqä witätñqä guä änyä-hänğä ämäsäukqä iqueqä wänuä imäkqä pmetatunquä-pqe, Iqueqä-kiuä inä inemäkkqe. Nätmatqä änyä-hänğä iinj iqu, kukñuä-suqä bukä iu äqänä äwinğä iuta ma, oee. Ii Dñä Ängguä Iquesanji. Kukñuä-suqä bukä iu äqänä äwinğä iqu, ämaqä pizqä päsqänänğä-quvi. Inğqe Dñä Ängguä Iqu, ämaqeuñi hănğä hea ique-ique pmeqä Vqä-qu eä.

7 Kukñuä Goti Hanjuwä Iqu hikä iu äqiyätä, guä ämäsäukqä iqueqä wänuñi, ämaqä pizqä päsqänqä qäyä etanğqä-qe, kiqä yänänäqñqä motquetñqe, ii we-hunqetä äpkqe. Iinjñqe, Mosisi iqueqä hipenñiuta we yänänäqñqä yqänä hunğä äquvepkqä iqueni, Israitqä iqua, hinjuä qumbñqä mäwinğä iminjuwi. Ii we-hunğä iqu qäpu eqanğanqe.

8 Kukñuä guä Goti Hanjuwä Iqu Dñä Ängguä Iquesä ämäsäuekqä iqueqä wänuñi, asänänğä hmanji. Iqueqä yänänäqñqe, aanğä hävemnäqñqä witänä. 9 Kukñuä-suqä iqueqä wänuñi, ii ne kukñuä äminetätä, qui

inemäkqä qäyā etanqä-qe, iqu Goti Iqueqä yänänäqñqä motquetñqä-tänjā äquvepkqe. Itanji, kukñuä änyä-hänjā iqu, kiqä wäunjui qokä-apäkä iqua jänänänjā epñqä iwimäkqä iqueqä yänänäqñqä motquetñqä, aanjā naqänänji, huiziqueqe ämawqätäuä. ¹⁰ Täñganji aanjā hävemnäqñqä iinjā äwiqä iutanji, we-hunqä wäunjuä yäuä iqueqe, kiqä yänänäqñqä hma etqäuä. ¹¹ Wäunjuä yäuä kiqä nätmätqä iinjā hma etñqä iqu, hiñuiqänänji Goti Iqueqä yänänäqñqetä äpkqe. Inäqe wäunjuä hea ique-ique wifäniqä iquenyqe, Goti Iqueqä yänänäqñqä motquetñqä, aanjā hävemnäqñqä äpätqäuä.

¹² Injā ne kukñuä änyä-hänjā tqu yänänäqñqä eä, äpakänä witäniqñqä, neqä kñuä äwqe yänänäqñqä ävanitanji, zä miqä pemänä itanä, iquenyqä ätnänäqi awä ätätqänju. ¹³ Ne Mosisi iqu iminqä-pa, miqä itqänju. Iqu äpmaminqänğanji, Israitqä iqua, we-hunqä iqueä hipenjui mändi hiqanqce, hiñuä maqunquä ipñqänä, iqu yuä ktqä äpmuätänqce. ¹⁴ Inqata tii täñganqce, Israitqä iquauqä kñuä iqe, hikä enqä-ma yänänäqñqä knätanji, qu kukñuä yäuä iunji a ätäupiyä-qe, kiqä qakuinqe, maqñqä etqänjuwi. Ii tiinjā. Yui quwqä kñuä indqänqä iu huäqä äutmbiyä enqä-panji. Yuä huäqä iinjā, huätä ävasqiyämäuqe, Kraisi Iquesanänji. ¹⁵ Injā täñganqä-pqe, Israitqä iqua, Mosisi iqueä suqä yäuä iunji a yqänä ätäutqänjuwi, ii yuä iinjā, quwqä kñuä iqä iu huäqä yqänä äutnänjuwi, kiqä qakuinqe, mämeqä ipiyä iutanji. ¹⁶ Inäqe ämaqä hñqu iqueqä hñgisanä iqe ävquatämäutä, Naqä Ique hiqumuanjā vqanqutqe, yuä huäqä iinjā, huätä ävasqänqci. ¹⁷ Naqä Iqu, ii Dñä Äñguä Ique. Injā Iqueqä Dñä Injā Iqu äkisqi äpmenqce, iqnji nätmätqä quvqä ämaqeu a kiqätqe, änä makiqätqä yänä. ¹⁸ Injā nenji, yuä neqä hipenjui, ktqä mänaqumätäuqä-pa eä. Naqä Iqueqä wenyä-hunqce nenyñqä äpätäqetanji, ne hiñuä yäqñqä enqä-panjā eanä, we-hunqä nesani, ämaqä huiziuñi äwiyanä. Ne we-hunqä iqueni aanjā hävemnäqñqä ämetanita, änakunmäkäätäqetanji, Naqä Iqueqä wätqä enqä-panjā injā eanä, suqä Iqu imäkätñqä-pa imäkätqänju. Wäunjuä iinjā, Naqä Iqu, Dñä Iqu eä, i imäkätqäuä.

4

Hanjä-iqetanji, hänjā-pmeqä meqenqä

¹ Wäunjuä, kukñui awä tquatunquä, Goti Iqu qeqä wimänqanji änatapqä iqueni, ne mäwquatämäuqä itanä, yqänä imäkätqänju. ² Ne wäunjui, qanqitā miqä itanä, Goti Iqueqä kukñui qäyā itanji huiw-mända makunmäkäwqatqä pa itqänju, oee. Suqä womba meqä ämaqä zä imäkätqänjuwä ii, ne tuwä äwiyäqänju. Ämaqä eeqäpnänji, qu ne kukñuä naqä-qaku i awä tquauñqquetanji, neyaqä suqenqä iwäsäupu, kñuä tiinjā indqämbñqänä. “Äi, iqua Goti Iqueqä hiñuä iqnji, wäunjui naqä-qakuänänjā äyā imäkätqänjuä.” ³ Injā ämaqä hui ne kukñuä äñguä we-hunqä-tänjā awä ätätunquä iuninqce, quatinqä maqñqä etanqppqe, ämaqä iinjā, qu Setänä iqesa qui näweqä imäkmbnuwanqä imäkñätqänjuwä iquae. ⁴ Setänä, goti qanqä qua täu äpmenqä iqu, ämaqä quuvqä maeqiyqä iquauqä kñuä indqänqce, qñqanä wiyqanqgetanji, kukñuä äñguä Kraisi Iqueqä we-hunqä-tänji, qunji mäpatqäyqä itanji, itanga Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu hiwänyqä Iqueqä ktqä naqä-qakuä Iqueni, hiñuä mäqunquä ipñä. ⁵ Ne kukñuä awä ätätanänqanji, neqä-neuä haqeqä mämatnämänqä itanä, awä jänänä tiinjā äyā ätätunqce. “Jisasi Kraisi Iqu, Naqä-queqä. Itanji ne Ique wivändqä eanä, heyaqä wäunjuä heyqä

äyā äpmenunä.” ⁶ Goti, “*Hiawiqā imdani we yqā äunänä*”^{*} ätängqā Iqu, Iqueqā we-hunqā iini, ne änäpatqiyqanqa, ne Jisasi Kraisi Iqueni hinuä äqunätanä, Goti Hanjuwä Iqueä we-hunqenqatä, yoqā naqenqatäni, näqñqä ekque.

⁷ Iñi Goti Iqueqā nätmatqā aanjä änguänäni ne iinjä änemakqe, ii ne aanjä ququvqā, yänänäqñqā maeqā, mbqā pätaunuä isua qua qondä iu änyänuwä-panä, etanqqüä iqune änemänggqe. Ii ämaqeuñi, tiinjä motqueqanqe. Yänänäqñqā naqänänjä ii, ne ämaqä-qunesa manä, Goti Hanjuwä Iquesanjä. ⁸ Neñi hanjä-iqe inqi-ingisa änemetäqä-qe, qonjqä-aunjqä mäneyqä itñqe. Itanqa nätmatqā kuapänäni, neyaqä kñuä indqanqe, popo nakiqämätä iqanqqä-qe, yuuwä hämänä mänatäqä itñqe.

⁹ Ämaqe quvqä inetqueqanquwä qäyujä-qe, Goti Iqu mänävquatämäuqä pa eä. Qu qua iqi mänänguatqanquwä-qe, qui minemäkkä itqänä.

¹⁰ Hinjui ique-iqeni, ne neqä huiwiu hanjä-iqä iinjä ämetanä, Jisasi Iqueqä äpäkonqe äma ikitunqwe, ii ämaqe, qu Iqueqä häñä-pmeqä-pqe, ätnänjä iqi hinuä qumbñqeyi. ¹¹ Auä, ne häñä yqänä äpmenänqani, Jisasi Iqueqä yoqetani, hanjä-iqe äpakänä ämetanä, äpäkonanätanä itanä-qe, hmanji. Ii tiinjä dunqe. Ämaqe, qu hinuä änaqänäpiyi, neyaqä huiwä äpäkonätñqä qäyā hiqanqi, Jisasi Iqueä häñä-pmeqe äyā witanqi qumbñqä. ¹² Iñi ne hanjä-iqä ämetunqwe, neyaqä huiwi qui inemäkätä, ä napäkmätä itäqä-qe, iutani he häñä hea ique-ique pmepñqä, yätamäkkä eyätqäuä.

¹³ Goti Iqueqä bukä iunji, kukñuä tiinjä ätanä. “*Nyi Goti Iquenyqä quuvqä ae eqämitanji, awä ätkqeä.*”[†] Ne quuvqä asänänjä-tänjä eanitanji, quuvqä eqiyätanä awä ätätunqwe. ¹⁴ Ii ne näqñqä tiinjä enjqä iutani. Naqä Jisasi Ique qua buta anqi ävauqumuatqä Iqu, ne-pqe Iqutä anqi änävauqumuatätä, hesä, nesä, Iqueqä-kiuä täñjä iqi änätma wänqiyä. ¹⁵ Nätmatqä eqänänjä ne iinjä änemetqwe, ii he yätamäkkä heyätñqeyi. Iwä he yätamäkkä iinjä meqanquwitanji, Goti Iqu Iqueqä nätmatqä hinqi ävätñqä ii, qokä-apäkä kuapänänjä iu wimeqanqa, ga qu Iqueni, “äñguiqä” aanjä kuapänä tquanquwitanji, Iqueqä yoqe haqeqä peyquätñqe.

Goti Iqutä pmeqenqä

¹⁶ Goti Hanjuwä Iqu wäunuä änguä iinjä imäkätqätanqqetani, ne Iqueqä wänuñi mäwquatämäuqä itanä, yqänä imäkätqänu. Neyaqä huiwi qui imäkñätñqä iqanqqä-qe, neqä quuvqä qununuä tämä äpmenjqä iqu, hea ique-iqeni änyä-hänjä etqäuä. ¹⁷ Tiinjä etanqiyi. Ne tänga täñjä-hunqä tä ämetunqwe, ii wänqäpu eä, äpakä mämeqä iquanä. Täñjä-hunqä iinjä, ii ne qäukuä yänini äpmetanä, nätmatqä änguänänjä, hanjä-iqä ique ämawqätäunqwe, näweqä ämeniquä dinjqä yätamäkkä äneyätqäuä.

¹⁸ Nätmatqä ne neqä hinuitä hinuä äqunätunqwe, ii hea quäuqä mäwiqe. Itanqa nätmatqä neqä hinuitä hinuä mäqunquä itunqwe, ii äpakänä witaniqe. Iutani ne neqä hinui, nätmatqä hinuä äqunätunquä iu mäqunquä pa itanä, nätmatqä hinuä mäqunquä itunquä iu äqunäunju.

5

¹ Ne näqñqä tiinji, ae äyā enju. “Neqä huiwi, namnä anjä ne qua täu tänga äpmenquä enqä-panä iiyqä. Namnä anjä iqu, qui imäkñätqä etanqutqe, Goti Hanjuwä Iqu kiqä tñanqe, änyä-hänjä änguänänjä hñqu nätapäniqeqä. Huiwä iinjä iqu, ämaqä hipaitä

* 4:6 Ipäqäqä 1:3 † 4:13 Apqä Bukä 116:10

imäkkä manä, qäukuä haqeu qui mimäknqä hea ique-ique witäniqeyi.”

² Ne anä tänga ämatnänqä ique äpmenängani, anä ängüä qäukuä yäni ämatnänqä iqueni, gguä enqä-ma, mipnatunquä änenyätqätanqi kuapanä ivqänätqänu. ³ Ne gguä iini ae ämipnatqä enqe, tpqäyäqä mänaqngä ipnä. ⁴ Ne namnä anä qua täunä ique yqänä äpmenängani, hanä-iqä ämetanä kuapanä ivqänätqänu. Ii ne äpäkonätanä tpqäyäqä enqä-pa mäpmeqänqä, huiwä änyä-hänji, gguä änyä-hänjä enqä-panä mipnqänqä änenyätqäuä. Inji nätmätqä hñqu, hñque-mända ämanyuäqäqä-pa, hänä-pmeqä iqu, äpäkonqä iqueni i ämanyuänä. ⁵ Ne änyä-hänjä iinjä hiatunque, Goti Iqu Kiqä-kiuä näwinyä imäkekqä iiji. Itanqa Iqu Dnjä Änggüä Ique änatapketani, ne näqnqä tiinjä enju. Nätmätqä ängui änatapaniqnqä diñqe, pnqä ämänaiyätqänä.

⁶ Inji ne nätmätqä ii meqänqe, neyaqä äwqä di zä miqä itä, pemä kiinjä itqäuä. “Ne namnä anä ique yqänä äpmeñquängani, Naqä Iqutänjä qäqiqinjä mäpmeqä, kinänämä äpmeñunä-qe,” näqnqä ämetunque.

⁷ Ii neqä hinuitä hinuä äqunätanä iuta ma, quuvqä eqiyätanä iuta äpmeñu. ⁸ Nyi ätqäqä-pa, neyaqä äwqe pemä kiinjä itä, huiwä iqueni ävämetanä, Naqä Iqutä näweqä pmeqänqä änenqi. ⁹ Inji ne huiwi äkisque tii äpmeñque, neqä knuä yänänäqngänäni, Naqä Iqueni yeeqä iwimäqenqä indqänätqänu. ¹⁰ Ii tiinjä etanqiyi. Ne eeqäpnä huiwä yäuä ique yqänä äpmenä, suqä ängüä, quvqä imäkmitätqä iuta, Kraisi Iqueqä änewäsäuqä iqinjä, neqä suqeta hñqunä-hñqunä iwäsäutä, kima nätapäniqe.

Kraisi Iquesani, ne Goti Iqutä äwqä naqä-hñqunä änyanä äpmeqänqä

¹¹ Iiññqe, ne ze, Naqä Iquenyqänä itanä, Iqueqä yäpä iqi äpmenä, ämaqe quuvqä eqäpnqä diñqe, äwivaucumuatätunque. Inji ne suqä jänänä imäkätñqenqe, Goti Iqu näqnqä eä. Itanqa nyi quuvqä tiinjä eqiyänä. Korinä pmeqä iquenä-pqe, hiqä äwqä imñji, näqnqä inä enäuä. ¹² Nyi kukñuä tä ätqä iqueni, he nenyqä, “Iqua ämaqä jänänänjäquaiqä” knuä indqänätpnqä diñqe, anqumñi maetqä ma itqänä. Ii nyi tiinjänjä änyingji. He neyaqä suqä iññqe, yeeqenä ipu, itanqa ämaqä huizi, nenyqä kukñuä quvqä ätätqänuwä iquau kima tupnuwänqä änyingji. Ämaqä iinjä iqua, qu yeeqe, suqä ängüä äwqä yäpä ingisanqä miqä, nätmätqä yäpaqänqisanjñqänä ipu, tqä iquayi. ¹³ Inji neyaqä suqetä, kukñuitäni, ämaqä qämä-qämänjñqä iqua ätätqänuwä-panä etanqutqe, ii Goti Hanjuwä Ique yätamäkkä vatunquä iyi. Itanqa neyaqä knui, jänänänjä indqänätanä iuta sätäti, ii he yätamäkkä eyatunquä iyi. ¹⁴ Ne knuä tä indqänätñque, ii Kraisi Iqu nenyqä aanä kiinjä äwinqqä iutayi. Ii ne näqnqce, tiinjä eanitanji. Ämaqä hñqu, ämaqä eeqänänjä iunqä äpäkongqetani, ga qu eeqänänji quwqä-quwänqä äwinqce ae äpäkongqä-panjiyi. ¹⁵ Kraisi Iqu iinjä ikqä iunqce, ämaqä hänjä äpmapiyä di, knui quwqä-quwänqänä indqämbu mäpmeqänqce. Kraisi, iqua-qäuquauñqä äpäkonätä, qua buta anji ävaukqä Iquenyqänä indqämbu pmeñqe.

¹⁶ Inji tängata-tinjä, ne änggüä hñqueqä suqe, knuä indqänqä qua täutanä iuta miwäsäuqä pa itqänju, oee. Hinuiqänänji, neyaqä äwqce, ämaqä qua täutanä iuqä äwqce yqänä änyanä, Kraisi Iqueni qäyä iwäsäuquä-qe, tänganji ne äwqä iinjä, yqänä mänyqä enju. ¹⁷ Ämaqä hñqu, Kraisi Ique quä enqä-ma äkiuänqiyänqce, iqu ämaqä änyä-hänjä-qu eqi. Inji suqä yäuä iqu hma etä, änyä-hänjä iquänqä ipäqiyqi.

¹⁸ Hinuiqänänji ne Goti Iqutäni, himä-wiunqä äpmaminqce. Iwä Kraisi Iquesani, Goti Iqu ne Iqutä, äwqä naqä-hñqunä inqänqä inemäkätä,

nätmatqä änguä eeqänänjä nyi ae ätqä i nemequätņqce, Kiqä-kiauä in-emäkkqce. Iinjä inemäkätä, ämaqä huizi iunji, Iqutä äwqä naqä-hņqunä inqänqä wäunuä tqce änätapņqce. ¹⁹ Kukņui tii äyā äwi. Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iqueni guä enqä-ma äkiuänqänätä, ämaqä eeqänänji, qu himä-wiunqä äpmeņuwī, äwukunmäkätä, quvaqä quvqenqä kņuä mindqänqä, Iqueqä-kiauätänji, äwqä naqä-hņqunä imbu pmetņqä imäkkqce. Itanğa ne kukņuä awi, ämaqe, injä epņqä diņqä tquatunqenqä wäunui, änätapņqce. ²⁰ Itanġi ne Kraisi Iqueä maņi ämetanä, kukņui awä äsuiyätqänju. Inji, ii Goti Iqu Kiqä-kiauä ämaqä eeqänänjä iunqä tääqä ätätņqä-panjiyi. Ne Kraisi, Qäuqueqä kukņui ämaqä eeqäpnänjä iunji, awä äsuiyätanä, yänänäqņqä tiinjä ätuätqänju. "Iyää, he suqä hiqä-hiuä himä-wiunqä äpmeņuwä iqueni ävquatämäupu, Goti Hanjuwä Iqutänji, äwqä naqä-hņqunä imbiyā." ²¹ Ne näqņqce. Kraisi Iqu suqä quvqä mimäkkä-qu etanqä-qe, Goti Iqu ne yätamäkkä äneyätä, neyaqä quvqä eeqänänji ämetä, Ique äkiqumuaseqanġi, Iqu suqä quvqä imäkkä-quņi, i ekqce. Iqu injä imäkkqce, ii ne Kraisi Iqutä ämuänņanä, Iqueqä yänänäqņqetanji, Goti Iqueqä ämaqä jänänänjä inemäkätņqceyi.

6

Hanjä-iqä huitanjä-huitanji meqenqä

¹ Ne Goti Iqutä wäunuä anä itanita, yänänäqņqä tiinjä etätqänju. "Iyää, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imänqeta, nätmatqä hiņgi vqe, ae ämepiyänġanji, yuuwä matäuqä, äņguänä miqanġpu." ² Iinjce, Goti Hanjuwä Iqu tiinjä ätkqce.

"Nyi anġumä äkiwauqumuätätmä äņguä ikimäkmņiņqce, Nqä-näuä hiunji hņqu ae ekqeqä. Inji inġa-qänġanji, Nyi saqä yatņqce qätä huinyä äkiyätmä, kimanji yätamäkkä äkiyqeqä."*

Itanġi qätä nyipu. Hiunji Goti Iqu anġumä änevauqumuätätä, äņguä inemäkätņqä ekqce, ii täņġanji.

³ Ämaqe, ne wäunuä imäkätunqä tquenyqe, kukņuä quvqä tqänqce, mänenqä eä. Inji ne suqä ämaqä hņqce qui wimäkkänqce, mimäkkä itqänju. ⁴ Nätmatqä äsqu-äsqu nemeqanġqä imņi, ne yänänäqņqä ätqäutanä, qokä-apäkä iunji, Goti Hanjuwä Iqueä wäunuä imäkätunqä iinjce, neqä-neuä ämotquetqänju. Inji hanjä-iqä huitanjä-huitanjä isua, qäyā ämetanä-qe, ne yänänäqņqä ätqäutqänju. ⁵ Hņqäqini ptqä änapäsäpiyā-qe, hņqäqini guä ämänäqumuätäpiyā-qe, ita hņqäqini, qäuiqä änaktäupu, maņä yänänäqņqä natqanġuwä-qe, imäkätqänju. Itanġa wäunui, dņä huqä aañä naqänänjä itanä-qe, heatqänġanji hiqäqä änä mäwiqä itanä-qe, ga buayä dä äpäkonätanä-qe, imäkätqänju.

⁶ Ne suqä tiinjä itanä imäkätqänju. Ne suqä ikikinyänjinä imäkätanä, näqņqce äņguänänjä-tänjä eanä, äkasuwä maqänä matqä itanä, ämaqenji äņguänä ämiwiyätanä, Goti Iqueqä Dņä Äņguä Iquesa ätqäuanä, itanġa suqä qokä-apäkä iunqce, kukņuinä ma, aañä kuapanä nenyätqätanġqä iuta imäkätunqce. ⁷ Inji ne kukņuä awi, kukņuä naqä-qakuinä ätätanä, Goti Iqueqä wäunui, Iqueqä yänänäqņqä iuta imäkätunqce. Neqä hipa ämuänġisatä, qunamänġisatänji, nätmatqä mäkä-iqä enqä-panji, suqä äņgui a äqätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä wäunuiņqce, mäkä yänänäqņqä itunqce. ⁸ Itanġa ämaqä hņqua, neyaqä yoqe haqeqä mätnämäuqanġuwänġa, hņqua mändi änakittqiyätqänjuwi. Ita nenyqce, hņqua quvqä tqänġä, hņqua, "Äņguä-quayqä" ätätqänjuwi. Itanġa

* 6:2 Asayä 49:8

hŋqua, “Iqua kukŋuā quangā tquaiqā” tqanguwā-qe, neqā-neuāŋi, “Kukŋuā naqā-qakuinā tquneyi.”⁹ Suqā tiŋjiqu āwi. Āmaqā hŋqua, nenyqā maŋŋqā etanguwā-qe, hŋquququa, nāŋŋqā eŋā. Ne pizqā ae āpākonanātanā itaqā-qe, hāŋā yqānā āpmeŋu. Āmaqe, pizqā napāsanā-tpu ipiyā-qe, pizqā hāmānā mānapāsqa itqāŋā.¹⁰ Ne huāqā naunātaŋgqā-qe, hiuŋi ique-iquenŋi yeeqānā itunŋue. Ne neqā-neuāŋi, nātmatqā qua tāutanŋi maeqā quvqā āpmenā-qe, āmaqā kuapānāŋi, qu nātmatqā naqā-qakuānāŋi, kuapānāŋā-tāŋā pmetpŋqā iwimākātunŋue. Ne nātmatqā qua tāutanŋi, maeqānāŋā āpmenā-qe, nātmatqā naqā-qakuŋi, eeqāpnāŋā-tāŋā āpmeŋu.

¹¹ Korinā pmeqā iquenā, neqā āwqe, he hāmānānā etapanā iutanŋi, kukŋui zā maeqā ātnāŋāqinyā āyā etātunŋue.¹² Neyaqa āwqe henyŋqā eŋqā iuŋi, māndi makittqiyqā etangqu-qe, he hiqe nenyqā eŋqā iuŋi, māndi ākittqānāŋā.¹³ Inŋi, kaniqu iqueqā ymeqā du tquā-pa, tiŋŋā etmqe. “Neyaqa āwqe, he hāmānānā etapātunŋuā iuŋi, heyaqā-pqe neŋi, inā nātāpāŋŋe.”

Ne Goti Iquenyqā hiqāva-imākqā aŋā āmātnāŋu

¹⁴ Qātā nyipu! Āmaqā quuvqā maeqiyqā iqua, iŋ qu quvqā hŋquanŋqae, he iquatā ikāmanqā miqā pambu. Inŋi āānā etanŋikā? Suqā jānānāŋā iqtutā, ā quvqā iqtutāŋi, qāquaqu wāunŋui naqā-huinyā inyi? Ā we-huŋqā iqtutā, hiawiqā iqtutāŋi, qāquaqu āmuāŋinyinyā pmanyi?¹⁵ Ā Kraisi Iqu, Setānā iqtutāŋi āwqā naqā-hŋqunā ānyinyā pmanyi? Ā quuvqā heqiyqā hŋqutā, quuvqā maeqiyqā hŋqutāŋi, kŋuā indqāŋqe ašanāŋi mesinyi?¹⁶ Ā, Goti Hanjuwā Iqueqā aŋitā, goti quangā iquauqā aŋitāŋi, naqā-hŋqunā mātāsinyi? Aaŋā aanqānāŋi! Ii tiŋŋā etanŋiyi. Ne Goti Hāŋā Hea Ique-ique Pmeqā Iquenyqā hiqāva-imākqā aŋā āmātnāŋu. Iqueqā-kiuā iŋŋe, tiŋŋā ātāqiyātā ekqe.

“Nyi quvaqā awā iqi āpakānā āpmamā, qanā uwqāmqānā. Nyi quvaqā Goti etanŋundi, itanŋa qu Nqā āmaqā hiātŋŋqānānyā.”[†]

¹⁷ Iiŋā etanŋi, Naqā Iqu tiŋŋā-pqā ātkqe. *“He quuvqā maeqiyqā iquau āvāmeŋu, heqā kiui ātāqūpu, nātmatqā kiyā mātqā iuŋi, mitmaqāyqā pa iqanŋpŋe,[‡] Nyi yeeqā itmā etmamqānā.”[§]*

¹⁸ Iiŋā etanŋi, *“Naqā Yāŋānāŋŋqā Eeqānāŋā-tāŋā Iqu tiŋŋā ātātqānā. ‘Nyi heqā Heniqunā etanŋundi, he Nqā ymeqā etŋŋqānānyā.’ ”**

7

¹ Nyāmaqā, nyi kiŋŋā ānyinātŋqā iquenā, Goti Hanjuwā Iqu kukŋuā iŋŋi, nenyqā guā ae āmāsāuekqā iqua āmetanitanŋi, quvqā neqā huiwā iquesā quuvqā iquesā yuuwā ātāutunŋue, bi tnāmāuatunŋue. Iutanŋi Iquenyqā zā neŋŋanŋuti, Iquenyqā neqā Naqā eŋqā-pa āqunātanā, suqā ikikinyāŋinā imākquatunŋuānāŋi.

Korinā āpmeqā iqua kŋuā ākunmākŋganŋuwiŋqā, Poli iqu aquvānā ikqenqā

² Heyaqā nenyqā eŋqe, kiŋŋā witātŋŋe. Ne āmaqā hŋquenyqā, quvqā miwitqueqā itanā, ā hŋquenyqā, qui miwimākqā itanā, itanŋa hŋquenyqā iqueqā nātmatqā eeqānāŋi, māmotauqā itunŋue.³ Nyi kukŋuā tqua, henyqā māmamāuqā iqā. Oee. Mā nyi tiŋŋi ae āyā etqe. *“Neyaqa*

[†] 6:16 Hiqāva-imākqā 26:11-12; Esekijāli 37:27   [‡] 6:17 Asayā 52:11   [§] 6:17 Esekijāli 20:34,41

* 6:18 2 Samueli 7:8,14

āwqe, eeqānāni he etapānūnā. Inji, ne hesā anā pākonanquatiyā, hānā anā pmenquatiyā? Qāyā eā, ne hesā anā pmetunquā ānenḡiyā.”
 4 He suqā qāyunā imākātqānūwinqe, āwqā hūquaqu minqā itmā, hiqā suqā ānguinḡe, nyi awā ātuātqānā. Ga hesāni, nyi nqā āwqā tāmnī, aānā hanuānānā ānyimitāni, hanā-iqā qāyā ānemeqanḡqā-qe, yeeqā hāvemnāḡnḡā ānyinātqāuā.

5 Ne Masendoniya iu ātimāutanānḡani, hapā ānḡuānāni māpmeqānḡa, hanā-iqā huitanā-huitanā ānemaminḡe. Itanḡa āmaqā-pqe qu nesā kuknūā mākānḡā iqanḡuwitanī, yāunūā itanā, neyaqā āwqe yānānānḡqā māeqā itā, zā iminḡe. 6 Inji qānaknī, Goti, āmaqā āwqā hanā mitqātānḡuwā iquauqā āwqe Hanuā Iwimākqā Iqu, Talusi iquenī nenyqā dawatḡanḡqetanī, neyaqā āwqe, hanuā ānenḡqe. 7 Goti Hanjuwā Iqu neyaqā āwqā hanui, Iqu nātmatqā iinā imākqanḡqā iquesanā ma, heqā suqā ānḡuā, Talusi Iqu ānyā ti emeqanḡa, he iqueqā āwqe, hanuā iwimākkuwā iutayi. Iqu awā tiinā-pqe ānatkqe. “Āmaqā nānḡini, qu Poli iquki, saqā hipenui hinuā kqāmbnḡā ipu, huāqā-hunḡā kiinā āmepu, itanḡa qāyqā-qāuquenā āwqā naqā hunḡunā inḡā pmapnḡā dinḡe, kiinā āwinyātqānā.” Awā iinā dḡanḡqetanī, nyaqā yeeqā inḡe, aānā hāvemnāḡnḡā inyimākḡqe.

8 Nyaqā tuwanji,* he huāqā-hunḡā mapnḡā āqākqā qāyunā-qe, nyi nqā-nāuāni, iinā ikḡenqā āwqā hanā-iqā māmeqā iqā. Naqā-qakui, nyaqā tuwanji, wombā āmepu huāqā-hunḡā etapqanḡānḡani, he iinī āpakānā māmeqā, wānḡāpu qāyā meqanḡuwā-qe, nyi hanā-iqe, inḡanā āmakḡe. 9 Inḡe tānḡani nyi aquvānā itqānā. Nyaqā aquvānā iqā iinī, hiqā huāqā-hunḡā āmakuwā iuta ma, iuta knuā ākunmāknāpu, suqā quyqe huātā ātnāmāukuwā iutayi. He huāqā-hunḡā iinā mapnḡe, ne ma, Goti Hanjuwā Iqu emākḡqe. Mā neyaqā kuknūā iqu, he qui memākqā āyā ikḡe. 10 Goti Hanjuwā Iqu, āmaqā, wombā āmepu huāqā-hunḡā mapnḡā imākḡe, ii, knuā ākunmāknāpu, suqā quyqe vquatāmāupu, qui mimākḡnḡā ānḡumā ānyā-hānā epnḡā iunḡā imākānā. Inḡe huāqā-hunḡā āmaqā qua tāutanī āmetqānūwi, ii ākunmākḡnḡānḡā ma, āpākonḡā dūnḡeyi. 11 Huāqā-hunḡā Goti Iquesa iinā āmakuwā iutanī, suqā ānḡuā huitanā-huitanā tiinā emetnḡā iqāqā tāunḡe, knuā indqāmbu. Nyi suqā quvqā heqā awā iqī witānḡenḡā āqākqānḡani, he yāunūā ipu, quvqā imākqā iquenḡā ākasuwā ātāpu,† hiqā-hiuā quvqā mimākqā ikuwinḡā āmotquapnḡā yānā āqānḡuwi. Ga ‘Ne quami āānā pmeniquatiyā’ tpu ipu, suqā qāyunā imākqānḡā enḡanḡi, suqā quvqā imākqā ique, jānā iwimākqānḡā itqānā. Suqā eeqānānā iinā imākātqānūwi, ii suqā quvqā nyi āqākqā iunī, he quvqā maeqā epiyinḡā āmotquenā. 12 Nyi tuwanūā i āqākḡe, ii nyi āmaqā suqā quvqā ikutākqā iquenyqātā, hanā-iqā āmakqā iquenyqātā, knuā indqānātā māqiyqā ikḡe. Goti Hanjuwā Iqueqā hinuā iqini, heqā nenyḡā enḡe, naqānānā etanḡi, hiqā-hiuāni nānḡqā epnḡā āqākḡe. 13 Inji tānḡani, heyaqā suqā ānḡuā iutanī, neyaqā āwqe, hanuā ānenyātqāuā.

He iinā inemākqanḡuwitanā ma, Talusi iqu yeeqā itāqetanī, ne-pqe yeeqā aānā naqānānā yatunquā inemākātqātānḡqā iutayi. Talusi iqu, he ānyā ti emeqanḡa, he ique yeeqā āvātmeḡu, āwqā hanuā iwimākkuwā iutanī, yeeqā kiinā itqāuā. 14 Qānḡanāni, nyi Talusi iquenī, heyaqā suqā ānḡuinḡā awā ātukqetanī, he wombā māndapqā ikuwi. Ne he kuknūā etkḡe, hḡqu quanḡā ma, eeqānā naqā-qakuinānī. Itanḡa asā iinī, ne hiyaqā suqā iinḡnḡā, yoqā haqeu āmaetnāmāukquā inḡā-pqe, Talusi iqu, kuknūā iinā-pqe, quanḡā hma etanḡi āqunḡqe. 15 Talusi

* 7:8 2 Korinā 2:3-4 † 7:11 2 Korinā 2:5-6

iqu henyŋqā quvepqaŋgani, he iquenyqā zā ipu, yāuŋuā-yāuŋuā ipiyā-qe, ique yeeqātā itmepu, iqueqā kukŋui qātā āwikuwi. Iqu iŋqā knuā indqānātā, iqueqā henyqā āwiŋqe, yāndi-yāndi āpeyātqāuā. ¹⁶ Inī nyi ŋqā knuā indqāŋqā tāmnī, he suqā jānānāŋinā imākqa uwqāpŋqā diŋqā yānānāŋqā āmetmā, aquvānā enjā.

8

Āmaqā āwa iqanġuwā iquau, yātamākqā iqenġā

¹ Neyāmaqāuā, Goti Hanjuwā Iqu, Iqueqā qokā-apākā qua naqā Masendoniyā im-imā aquvā āqānātqāŋuwā iu, suqā Iqueqā qeqā imāŋqeta hiŋgi āvqenqe, he nāqŋqā epŋqānā awā etatunġue. ² Ii tiinġi. Haŋā-iqā naqānāŋi iquau āwimetā, yamwiqe, qui wimākmātā qāyā iqanġqā-qe, iquā aquvānā kiinā itqānā. Qu mbqetā, nātmatqā huizitā maeqā, aaqānāŋā pmetanġuwāŋgayi. Ināqe Goti Iqu iwimākqanġqetani, āmaqā huizi du yātamākqā wipŋqā diŋqe, mbqā aquvā kuapānā āqākuwi. ³ Qu suqā iinġi, āmaqā hŋqu mātquanġi, quwqā āwiŋqā iutanā, quwqā-quwā āwa qāyā iqanġā, hāvemnāqŋqānāŋā āwikuwi. ⁴ Qu āmaqā quuvqā heqiyqā huizi iquatā wāuŋuā anā ipu, Goti Iqueqā āmaqā qua Jutiya iu āpmeŋuwā iquau yātamākqā vqā iinġe, kukŋuā yānānāqŋqā ānatmiŋuwi. ⁵ Ne, ‘Qu nātmatqā iinġi māvqā ipŋqāuā’ knuā neyātanġqā iunġi, āmāwqātāpiyāŋga, tiinġā āwikuwi. Goti Hanjuwā Iqueā āwiŋqe āmapiyā iutanġi, quwqā-quwā Naqā Ique-ganā āwimbiyitanġi, huizi ne ānātanġuwi.

⁶ Qeqā imāŋqeta, hiŋgi vqā wāuŋuā iinġā iqueni, Talusi iqu-ganā ipāqāqā-qae, ne iqu yāmākandumā yātŋqā yāŋā āwqānātānā ātātqāŋu. ⁷ He wāuŋuā eeqānāŋā imākāpiyā iunġi, hāukuā kuapānā wiqā-tāŋā tiinġā āyā imākātqānā. He Jisasi Iquenyqā quuvqā eqiyāpu, kukŋuā awā ātāpu, nāqŋqā-tāŋā epu, Iqueā wāuŋuā imākqāŋqe enyqā miqā ipu, itanġa suqā āmaqenqā āwiŋqā he nesa āmequwi, imākātqānā. Wāuŋuā ii imākātqāŋuwā-pa, ga huiziqu, qeqā imāŋqeta mbqā hiŋgi vqā di, hāukuā wiqā-tāŋā pmetŋqā yāŋā qāŋganġpu. ⁸ Nyi kukŋuā tā etqe. “He āmaqeu nātmatqā isua wipŋqenqā qāyā maenġanġutqe, vanġpiyā-qe,” maetqā iqā. Mā nyi suqā Masendoniyā pmeqā luqā, āmaqā huiziŋqā āwinyātā yātamākqā vqā ique, āyā imākqanġā āqunātmā, ga ‘he-pqe, naqā-qakuā inā imākŋqāpiyā’ tmā etqā. ⁹ Neqā Naqā Jisasi Kraisi Iqueqā suqā qeqā imāŋqeta hiŋgi vqenqe, he nāqŋqā ae āyā enjā. Iqu nātmatqā kuapānāŋā-tāŋā eāqā-qe, he yātamākqā eyātā, nātmatqā kuapānāŋā-tāŋā pmetŋqā emākātŋqe, Iqu Maeqā-qu ekqe.

¹⁰ Quvāukuā ae āpāukqā iqueni, hiqā enġetani, mbqā aquvā qāyqāŋqe, he-ganā ikutāukuwi. Inġi he tāŋga tiinġā imākŋqē, ‘qāyuvqā’ knuā ānyiyqi. ¹¹ Hiqā wāuŋuā ipāqākuwā-panġi, tāŋganġi qāpu imākŋqē. Inġi heqā āwipŋqā ipāqākuwā ii enqā-pa, qāpu imākmaupŋqā-pqe, asā iinġā imākŋqē. Iinġiŋqe, mbqā ānā-ānā āmeŋuwi, āwipŋqānāŋi. ¹² Inġi āmaqā hŋqu iqueqā nātmatqe āvqŋqā wiŋganġutqe, Goti Iqu, āmaqā iqu āmeŋqā iutanġiŋqā aquvānā yānā. Ā nātmatqā iqu māmeqā enqā iinġe, Goti Iqu miwāsauqā yānā. ¹³ He qokā-apākā huizi du yātamākqā vqanġuwāŋga, qu āŋguā pmeqanġpi, he haŋā-iqā meqāpŋqā matqā iqā. Oee. Ne āmaqā huizitāŋi, asānāŋā pmetatunġuā ātqā. ¹⁴ Hea tāŋganġi, he nātmatqā kuapānāŋā-tāŋā equwā-qae, āwa itqāŋuwā iu, yātamākqā vqāpŋqe. Ga he āwa iqanġuwāŋganġi, qu nātmatqā-tāŋā epunġqae, yātamākqā epnā. Ga he yātamākqā iinġā ānyāpunġqae, āwa

miqā asānānā pmetpnā. ¹⁵ Suqā iinjā imākcqānqce, Goti Hanjuwā Iqueqā kuknjuā iu ātānqce, tiinjā ātā.

“Āmaqā ymisarā aquvā kuapānā āmaqiyātqā iqu, āpakānā witātñqā māmaqiyqā yānqiyā. Itannga wānqānānāpu āmaqiyātqā iqu, āwa miqā yānqiyā.”*

Polī iqu, Talusi iquesā, huizi iquaqisā, Korinā iunqā dowatātñqā ikqenqā

¹⁶ Nyi Goti Hanjuwā Iqueni, “Anquiqā” ātquā. Nyi he yātamākcqā hemqā ānyinātñqā-pani, Goti Iqu, Talusi iqueqā āwinqeuñi, asānā witñqā iwimākkqce. ¹⁷ Inji, Ne iqueni, “Si quñqā utñqeqā” ātuātānā yatñqā vquauñqquetanā ma, iqu henynqā yātamākcqānqā kuapānā āwinyātā, iqueqā āwinqā iuta, ānevāma pātñqā itqāuā. Iinqe, nyi Goti Hanjuwā Iqueni, “Anquiqā” ātquā. ¹⁸ Iqutā anāñi, neqā neyāmaqā hñque dowatātñquā itqānu. Iqueni, qokā-apākā Jisasi Iqueqā yogā du aquvā im-imā āqānātqānuwā eeqānānā iqua, iqu kuknjuā āñguā we-hunqā-tāñi awā tuākiqanqi āqumbiyi, iqueqā yoqe haqeqā āmatnāmāutqānuwi. ¹⁹ Tii-pqā ināñji. Iqu nesā qanā anā ikitanā, mbqā āmaqā, suqā hingi vqeta, Jutiya pmeqā iquauñqā tnāmāuqanquwi, aquvā āmaqiyātānā āmiqatunquānā, iqua ique atānuā ikuwi. Ne wānuñuā iinjī, Naqā Iqu Kiqā-kiuā yogā naqā metñqā iinqātā, itannga āmaqeu yātamākcqā āñguā vqā iunqā, neqā ānenqce āmotquetunquā iinqātā, imākātunqce. ²⁰ Āmaqā hñqu, mbqā kuapā iinjā tnāmāuqanquwi āmiqanquqā iinqe, kuknjuā quvqā matqā iqā diñqe, ne neqā neyāmaqā ique anā dowatātñquā itqānu. ²¹ Ne suqā āñguinā imākcqānqce, Naqā Iqueqā hinuā iqinānāñqā ma, āmaqeuqā hinuā iqī-pqe, inā imākcqānqā ānenyātqāuā.

²² Iquaqutā anā upunqā diñqe, ne āmaqā hñque-pqā inā dowatātñquā itqānu. Āmaqā iqueni hiunji kuapānāñnganji, ne yamwiqā āvātānā wānuñuā huitanā-huitanā vqanqce, yāñā āqānātā qāyunā imākcqā iquvi. He iqueā hinuā iqinji, suqā āñguānāñinā imākcqānqce, nāqñqā ae eā, ga iutani iquaqiyyā wānuñuā yātamākcqā vquātñqā diñqe, kiinjā āwinyā. ²³ Inji, Talusi iqu, nyitā anā ita, he yātamākcqā heyqueanqā inqā wānuñi, imākātqānueā ique. Itannga neqā neyāmaqā iquau, Jisasi Kraisi Iqueqā yoqenqā aquvāñqā iquauqā kuknjuā āmapqā enyā, Kraisi Iqueqā yoqe haqeqā inā āmatnāmāutqāñiyi. ²⁴ He āmaqā iquauñi, suqā āñguinā iwitqueanquwitani, āmaqā Jisasi Iqueqā yoqenqā aquvāñqā iunji, nātmatqā tquauñqā nāqñqā mapñqe. Ii, hiqā suqā naqā-qakuānāñā āmaqeuñqā āwinqā iquesā, itannga ne henynqā aañā yeeqā kiinjā itanā ātātñquā iunji, hinjinā matqā itqānu.

9

Suqā quivqā heqiyqā āwa itqānuwā iquau qāyunā vqenqā

¹ Goti Hanjuwā Iqueqā āmaqā, qua Jutiya iu āpmeñuwā iquau yātamākcqā i vqānqce, heqā āwqe etikātñqanqā-gae, nyi iinqe wātwanuā aqāmāusqā maqāyqā imā. ² Henyqā iinjā nāqñqā ae āmamitani, heyaqā yoqe, Masendoniyā pmeqā iuqā hinuā iqisanji, haqeu āmamāutmā, tii ātuminqce. “Quvāukuā ae āpāukqā iquesa tiinjī, qua naqā Ākaiya pmeqā hñqua* imākpñqā iinqe, ipāmāmbu tii āpmeñuā.” Nyi iinjā

* 8:15 Anqumā Itmakqā 16:18

* 9:2 Korinā, ii qua naqā Ākaiya iqueqā anā-himqā naqā

kinganāñā iquvi.

tqauŋqenqā qātā ānyipiŋi, Masendoniya pmeqā kuapānānā hŋqua, iquauqā quuvqe āwivauqanġi, nātmatqā hui inā vqānqā āwiŋgqeqā. ³ Itanġi ne heyaqā yoqe haqeqā āmamāutanā ātātunqque, kuknuā hiŋġi teqānqā mānyinġanġi, nyi henyqā ātuātŋqā-pa, he nāwinyā ipāmāmbu pmaŋqce, neqā neyāmaqā iquauŋi dowatmqā itqānā. ⁴ Ga nyitā, Masendoniya pmeqā hŋquatā, āquvepātānā, he nātmatqā wipŋqce, nāwinyā māpmeqā etanġā eqānatque, inġanġi ne, neqā kuknuā ātuātunquā iinġā wombā meqanġua, he-pqe inā meqānqā ātqā. ⁵ Itanġi neyāmaqā iqua, hiŋuiqā pŋnqā kŋuā āmakqce. Iwā iqua emepu, nātmatqā ānġuā iwimākqānqā, he ātnāmāupŋqā ae ātukuwā-pa, qāyunānā ipŋqā yātāmākqā epnuwānqce. Itanġi, ne inġa timanā. Iutanġi he kuknuā yānānānqā duta māvqā, āwqā yeeqetā vqanġā hiŋuā eqānġuanā.

⁶ Kŋuā indqāmbu! Āmaqā ymisanā wowi, wānġāpu āqutātŋqā iqu, kiqā hāukuā nānqce, wānġānānāpu menā. Ināqce āmaqā ymisanā wowi, hāvemnāqŋānānā āqutātŋqā iqu, kiqā hāukuā nānqce, aanā kuapānānānā mequānā. ⁷ Iinġinqce, he hŋqunā-hŋqunā nātmatqā wipŋqce, heqā qeqā-quuvqā imda ānġuānā indqāmbiyānġa wipŋqce. Āmaqā hŋqu, kuku āunātā vqānqā, itanġa “Hŋqu ‘iinā-iinā iyā’ dātqātānġi āvqānā” tqānqce, ii quvqce. Āmaqā nātmatqā vqānqce, aquvānā itā āvqā iquenyqce, Goti Iqu kuapānā winyānā. ⁸ Itanġa Goti Iqu, Iqueqā qeqā imānġeta hiŋġi āvātŋqā iutanġi, Iqu hāvemnāqŋqā etapquānā. Iinġinqce, hiqā āpmaka upŋqā iunġi, he nātmatqā aanā qāyunānā-tānā āpmepu, wāunūā ānġuā eeqānānā imākqca uwqāpŋqā iunqce, nātmatqā eeqānāni āmeqāpnā. ⁹ Suqā iinqce, Goti Hanjuwā Iqueqā bukā iunġi tii ātā. “Iqu, āmaqā nātmatqā maeqā iquauŋi, iqueqā nātmatqce hiŋġi āvqāwātŋqce. Iqueqā suqā jānānānā iinġi, hea ique-ique āpakānā witāniqce.”† ¹⁰ Itanġa Goti Iqu, ymisanā piiki wovā māuqānqā āvātā, ymisanā hŋqenqā vqā-qu eā, ga he āwa miqānqā, aanā qāyunānā-tānā epu, hiqā suqā āmaqā huiziu yātāmākqā vqānqce, aanā naqānānā, piikā iqueqā hāukuā enqā-pa, wiquātŋqā etapquānā. ¹¹ Iqu āwa miqānqā etapātqātānġetānġi, ga he-pqe Jutiya pmeqā iquauŋi, kuapānā vqāpŋqce. Inġi ne mbqe āma vqanġquetānġi, Jutiya pmeqā iqua, he nātmatqā ānġuā ii vqanġuwinqce, Goti Iquenġi, “ānġuiqā” tupunā. ¹² He suqā yātāmākqā iqā ique, imākquwā iutanġi, Goti Iqueqā qokā-apākā huizi iqua, qu āwa miqā pmetpŋqā yātāmākqā vqānqā inā hmanġi. Ii, āmaqā iinā iqua, Goti Hanjuwā Iquenġi, “Ānġuiqce” aanā naqānānā tqūapŋqā inānġi. ¹³ Heqā wāunūā yātāmākqā vqānqā iqu, ii hiqā suqā ānġuānānġi ātnānā iqī maeqanġqetānġi, qu henyqce, “Qu Kraisi Iqueā kuknuā ānġuinqce, awā-tqānqā inqānā manā, qānāknā inā iqā iquaiqā” tŋnā. Itanġa he qutā, āmaqā eeqānānā huizi iutā, nātmatqā yātāmākqā aanā kuapanānā āvātqānūwā iunqce, qu nāqŋqā metpnā. Hiqā suqā iquaqunqā kŋuā indqāmbiyitānġi, Goti Iqueqā yoqe, haqeqā mamāupnā. ¹⁴ Itanġa Goti Iqu, Iqueqā qeqā imānqā iuta hiŋġi vqā iunġi, he hāvemnāqŋqā etapqenqā nāqŋqā epiyitānġi, henyqā kuapānā āwinyātā, Iqu he ānġuā emākquātŋqā diŋqce, yatŋqā vqāpnā. ¹⁵ Iqu nātmatqā ānġuā iinġi, aanā hāvemnāqŋqā hiŋġi qanyā ānātapātŋqā iinqce, ne a ānā matāuqā yanā. Iinqce, Iquenġi “ānġuiqā” tqūatunqūānānġi.

10

Poli iqu, iqueqā wāunūinqātā, yoqā naqenqātā, ātkqenqā

1 Korinā pmeqā iquenā, nyi Poli iquā, suqā Kraisi Iqueqā du qānaknā itmā, nyaqā kuknuā etmqe, qātā ānguā ānyiyāpu, ānguānā iwāsūpnyenqā yatnqā eyqā. Kraisi Iqu Iqueqā-kiuā ākittqānātā, āmaqeunji qe-qeiqi itquaminqe. Iinjā iqā qāyā etangi, āmaqā hñqua nyinj, tiinjā ānyinyuāndātqānuwi. “Poli iqu, nesā anā āpmeqāngani, pemā miqā, kuknuā qeiqinyā tqueqā. Ā kinjāmā āpmeqāngani, kuknui yāñānāqñqānā natqueqā.” 2 Itangi nyi yatnqā eyātmā tiinjā etmqe. Nyi āquvepātmā hesā anā āpmamāngani, kuknuā tāqñqānāni etm-ninñenqā manyingangi, he ānguānā mimbu. Injāqē āmaqā nenyqe, “Iqua Goti Iqueqā suqeu qānaknā miqā, qua tāutañā iquauqā iunā, iqā-quaiqā” ātātqānuwā iquauñi, nyi kuknuā tāqñqānāni tumniqeqā, knuā indqānātqāñā. 3 Naqā-qakui, ne qua tāu āpmenquā iquneyi. Injāqē ne māki, āmaqā qua tāutañā iqua itqānuwā-pani, miqā ma itqānu. 4 Nātmatqā ne mākāñqā āmenqe, qua tāutañā hmanji. Ii Goti Iqueqā mākā-iqā yāñānāqñqā-tāñā, neyaqā mākā-hunqā iquauqā anā wākiqā iu āktāutanā, āqiyāpnasqiyqāñqā iyyi. 5 Itanga āmaqe, quwqā knuā indqāñqeu kuknuā quangi āma āpeyāpu, huizi iqua, Goti Iquenyqā nāqñqā mapñqā iunji, qñqāñā āyqānguwā iquauñi, māndi ākittqiyātqāñu. Itanga āmaqeuaqā knuā indqāñqā quvqā di, guā ākiqiyetanā, iquauqā knui, kinjānāmā māwiqā, Kraisi Iqu-tāñā qāqiqi āwitā Ique qānaki wivāndqāpñqā imākātqāñu. 6 Ga hiunji he, Jisasi Iqueni hāmānānā qānaknā vqāngppqāngani, huizi ii miqā iqānguwā iquauñi, hanjā-iqā kima vatunqe, ne tāngani nāwinyā imāknānā āpmeñu.

7 He nātmatqā ātimāutqātangi hinjā āqunāpiyā iunji, yāpāngisa ma, haqāngisanā ānguā iwāsūtunqe. Inji hesanā hñqu, “Kraisi Iqueqā āmaqā naqā-qakui, nyināñqā” knuā indqānātqē, iqu, nenyñqā-pqe tiinjā indqānātñqē. “Poli iquā, huiziquatāñi, nyi Kraisi Iqueqā-qunā āpmenqā-pani, eequne asānāñā āpmeñunā.” 8 Naqā Iqu ne yoqā-tāñā hiatunquā inemākkqe, ii he qui emākqāñqā ma, yātāmāqā heyqñqā iyyi. I etangi, nyi neqā wāunjuā itunquā tāunqā aquvānā itmā, neqā yoqā haqeqā inā mamāmqe, wombā miqā ymā. 9 Injāqē he nyinyqā knuā tiinjā indqāmbñqā diñqē, manyinqā yasāmānā iqi. “Iqu tuwanjuā āqāyqe, ne zā nemākātñqā āqāyqiyā.” Oee. 10 Āmaqā hñqua tii ātātqānuwi. “Poli iqueqā tuwanjuā iunji, kuknuā yāñānāqñqā, hanjā-iqā-tāñā ātātā qāyqā-queqā. Injāqē iqu iqueqā-kiuā, nesā anā āpmeqāngani, hanjuā āwitā, kuknuā hinqingā enqā-pa tquāñqiyā.” 11 Āmaqā iinjā ātātqānuwā iqua, nenyñqā nāqñqā tii mapñqāuā. Suqā ne hesā māpmeqā eanānga, tuwanjuā iutanā āmetquetquā ii, anā āpmenāngani, asiqu metquēnā.

12 Neqā-neuāñi, ne āmaqā quwqā yoqā haqeu āmamānātqānuwā iquatā, anā māqāgasāuqā itanā, “Neqā suqā imākke, asānāñiqā” matñqā pa yanā. Iqua quwqā suqenqā iwāsūpiyāngani, naqā-qakuā iutanā miqā, quwqā knuā iutanā iwāsāuqā iquayī. Āmaqā suqā iinjā imākātqānuwā iqua, knuā ānguā maeqā iquayī. 13 Injāqē ne neqā yoqā haqeqā āmamānātanāngani, ne wāunju, yāpaqāngisanji miqā, wāunjuā Goti Hanjuwā Iqu atāunjuā ātātā, ānātapkqā ique imākātunquā iunqānā iwāsūtānā, āmamānātqāñu. Itanga Iqu ne wāunjuā imākātqutquātunquā ānātapkqē, he Korinā pmeqā iquenā yāpā inqisayi. 14 Ne-ganā Korinā pmeqā iquenā emetanā, Kraisi Iquenyqā kuknuā āngui, āma āpkqetanji, ga ne he tānga āmeyātanāngani, neqā hiqñqā Goti Iqu ānātapkqā iunji āvausātanā, haqā nāndi māwqā itqāñu. 15 Wāunjuā āmaqā huiziquauqā imākmitpñqā iunqē, ne neqā hiqñqā iunji māmāwqātāuqā itanā, yoqā haqeuñi māmāmāunqā pa itunqe. Heyaqā

quuvqā heqiyqā di yānānāqñqā timāutqāngani, Goti Iqu wāunūā neqā ānātapkqe, hiyaqā awā iqinjī naqānānā timāuquātñqe, kñuā yānānāqñqā āmenū. ¹⁶ Itanġa iutanjī, ne kukñuā āngūā tā, qua naqā hiyaqā tuwā iñgisa āwiñuā iuñqā āma uwqāñqe, kñuā inā āmenū. Ga ne iinjī imākātanāngani, neqā yoqā haqeuñjī, wāunūi āmaqā huiziqua ae imākkuwā iuñqe, māmamāunqā yanā. ¹⁷ Yoqā haqeqā mamāuqāñqe, Goti Hanjuwā Iqueqā bukā iunjī, tiinjā ātnā.

“Āmaqā kiqā yoqe, haqeqā mamānātñqā āwiñgqā iqu, yoqe, Naqā Iqueqenā mamāuquātñqeqā.”*

¹⁸ Ii tiinjā etanġiyi. Āmaqā hñqu yātqā-yātqānā itā, iqueqā yoqe, haqeqā āmamāñgqā iqu, āmaqā yoqā maeqā hñginjā iquvi. Injī Naqā Iqunā, āmaqā hñqueqā yoqe haqeqā āmamāuqāqe, naqā-qakuā yoqā-tāñjī, iquvi.

11

Poli iqueqā suqenqātā, quanġā-tqā iquauqā suqenqātā

¹ Nyi kukñuā āngui matqā qāmā-qāmā iñqā tmqā iqā-qae, hñuinā ñqāmbu. He iinjī imākpñiqā? ² Goti Hanjuwā Iqu Iqueqā āmaqe, hñqueqā yāpā-iqī māpmeqā, Iqueqā yāpā-iqinyā pmeqāñqā āwiñyāñqā-panjī, ga nyi-pqe henyqe asā iinjī. Nyi he Kraisi Iquenyqā tuwakñā ae enyuekqe. Injī, he apākā, qokātā hiqaqā anā māwiqā ii enqā-panjā etanġpi, Iquenyānā muanātñqā etma pmqānā. ³ Nyi kukñui iinjā etātmāngani, ze tiinjñqā iqā. Qāmakiqū, iqueqā nāqñqā quanġā huitanā-huitanā iutanjī, Ipā iyyqā kñuā indqāñqe, mñā-mñjī āwikqā-panjī, yamwiqā emeqanġa, heqā kñuā indqāñqā āngui, gi-mānda āmequatātā, itanġa Kraisi Iquenyqānā ikikinyāñā āpmeñuwi, endumākqāñqā diñqā ātqā. ⁴ Nyi zā ānyingqe, tiinjī hñuā ae āqunqā iutanjī. Ne Jisasi Iquenyqā kukñui, naqā-qakuā awā etātunqwe qāyā etanġqā-qe, āmaqā hñqua emeqisāpu, hui-mānda etātqāñā. Itanġa Dñjā Ānguiqutā, kukñuā āngūā we-hunqetāñjī, he nesa āmetqāñuawā-qe, iqua dñjītā, kukñuā āngūā we-hunqetāñjī, aanjā hui-māndanjñqā etqanġuwāñġa, he “Iquauqā kukñui, naqā-qakuqā” kñuā heyqanġi, iquauñjī hñuinā āqunātqāñā. ⁵ Āmaqā iquauñjī, he haqeu muāmāuqanġuwā-qe, nyaqā iwāsāuqā dñjī, “Kraisi Iqueqā kukñuā awā tuākiqāñqā āndowatkqā naqā-qakuā yoqā-tāñā-qua hmanjī. Nyi iquauqā yāpā iqī māpmeqā enānā” kñuā ānyā. ⁶ Nyi kukñuā āwi-iqā matqā itmā-qe, nyaqā nāqñqā di āwa miqā eā. Hiunjī eeqānāñā iunjī, ne nātmatqā eeqānāñā imākātanā iunjī, neyaqā nāqñqe āmetqueqāñqā āyā imākātunqwe.

⁷ Itanġa, nyi kukñuā āngui awā etātmāngani, “Mbqā dappiyā” maetqā imiñqe. Injī nyi he naqā yoqā-tāñā emākmqā diñqā, ñqā-nāuāñjī māñdī i ākittqānmiñqe. Nyi iinjā imākmiñqenqe, he “Ii suqā quvqeqā” kñui, sunqā indqāñātqāñā? ⁸ Nyi heyaqā awā iqī āpmamā, kukñuā awā etātqātanġa, Naqā Iqueqā yoqenqā aquvāqñqā huizi iqua, nyi yātamākqā nyātñqe, mbqā āndnāmāumñuwi, injī nyi quwā-meqānāñunā āmotaumiñqe. ⁹ Nyi hesā anā āpmamiñqāngani, mbqāñqā āwa itmā, “yātamākqā nyipiyyā” ātātmā, hañā-iqā metapqā imiñqe. Nyi yātamākqā āmakqe, ii neyāmaqā Masendoniyā āvāma, Korinā iu ātimāukuwā iquauta, nātmatqā āki-ākitanjā nyi āwa imiñqā isua, qāyunā āndapkuwi. Iutanjī, nyi he maeqāñqā imā, hañā-iqā metapqāñqe, ñqā kñuā iqu a āqātqā āpātñqe, yqānā āqātāñā. ¹⁰ Injī Kraisi Iqueqā kukñuā naqā-qakui

*

nyitā witaŋgetaŋi, nyi naqā-qakuānā tiŋā ātqā. “Nqā suqā āmaqā du maeqākŋqā itŋeŋqā yoqā haqeu mamāŋgaŋgundqe, āmaqā qua naqā Ākaiya ique im-imā āpmakāwāunuwitani, hŋqu maŋgiminyqā yānā.”

¹¹ Nyi he maeqākŋqā iŋqā iŋqe, he kŋuā tiŋi maeyqā ma eā. “A, iqu nenyqā māwiŋqā naqā-qakuānā itāqā iutaŋqā.” Oee. Nyi henyqā aŋā kuapānā ānyinātŋqā iŋqe, Goti Hanjuwā Iqu naŋŋqā eā.

¹² Ga nyi he maeqākŋqā-pa itŋqā iuŋi, yqānā iqāmā. Ii tiŋā dunqeyi. Āmaqā hŋqua, nesā asānāŋā epu, iquauqā yoqe haqeqā mamāumbŋqā diŋqe, āmaqeuqā hiŋuā iqini, hānaqāŋqā qāvqā itqāŋā. Iiŋā timāuqāŋqe, nyi qŋqanā āyātqāŋā. ¹³ Āmaqā iŋā iqua, naqā-qakuā kukŋuā awā tuākiqāŋŋqā āndowatqā iqua hmanji. Quwqā-quwā imānāpu, Kraisi Iqu kukŋuā awā tŋŋqā āndowatqā-quanā epu, kukŋuā quāŋgi āma qanāŋŋqā iquayi. ¹⁴ Qu iŋā iqāŋguwiŋqe, he yāunūā miqā pa iqāŋŋpu. Ii tiŋā ātimāuqi. Setānā, Goti Iqutā makā-huŋqā iqu, iqueqā huiwā di huitaŋā ākunmāknātā, ynaunŋqā tā āyānātŋqā iqua eŋqā-panā timāutŋqā imāknānā. ¹⁵ Setānā iqueā wāunūā-wiyqā iŋā iqua, quwqā huiwā ākunmāknāpu, suqā jānānāŋā iqueqā wāunūā imāqā-quanā eqāŋŋŋqe, ii yāunūā iŋqā hmanji. Kimaŋi, qānakndaŋi, iquauqā wāunūā ānā imākmitpā iuta hanjā-iqā mapnuwi.

Poli ique, hanjā-iqā kuapānā āwimakqenqā

¹⁶ Inji nyi kukŋuā āŋgui maetqā, qāmā-qāmā iŋqā kukŋui hŋqu, aŋgi etmqe. He, “Iqu qāmā-qāmā itŋqā iuta ātqiyā” kŋuā eyātŋqe, manyiŋgaŋŋqā-qe, hiqā eŋqā dunā indqāmbu. Mā nyi, āmaqā qāmā-qāmā iŋqā itqāŋuwā-pa, ŋqā yoqe haqā-iqā wāŋqāpu inā mamānmqe, hiŋuinā ŋqāmbu. ¹⁷ Nyi ŋqā yoqe, haqeqā mamāŋŋeŋqā kukŋuā tā ātqe, ii Naqā Iqueqā āwiŋqā iuta hmanji. Qāmā-qāmā iqā iquauqā suqe āmetmā ātātqāŋā. ¹⁸ Āmaqā kuapānāŋi, qu suqā qua tāutaŋā iunqe, quwqā yoqe haqeqā āmānātqāŋuwā-qae, nyi ŋqā yoqe, haqeqā inā mamānmqe.

¹⁹ He hiqā-hiuāŋqe, ‘Ne kŋuā iqā āŋguānāŋā-tāŋuneyqā’ indqānātqāŋuwā-qae, āmaqā hŋqu qāmā-qāmā iqā kukŋuā etqāŋŋqā iŋqe, aquvānā ipu, hiŋuinā āqunātqāŋā. ²⁰ Tiŋā-pqā ināŋi. Āmaqā hŋqeuqā wāunūi hiŋgi wiŋŋqā emākqāŋŋqā, ā nātmatqā heyagenā metauqāŋŋqā, ā he quwqā āwiŋqā dunā imākŋŋqā emākqāŋŋqā, ā āmaqā naqā eŋqā-panā imāŋgaŋŋqā, ā hiqā maŋiu piya eqāyesqāŋŋqe, iqueqā āwiŋqā iuta qāyā emākātŋqā hiŋuinā āqunātqāŋuwā iquenji. ²¹ Ne hesā āpmamiŋquāŋgaŋi, yāŋānāŋqā maequne, iquauqā suqā iŋā imākqāŋqe, asānā memākqā imiŋquetani, “Nyi womba itqāŋānā” etmqāta? Oeyqā.

Āmaqā hŋqu yāŋā āqānātā, iqueqā suqenqā awā tātŋqā iqāqe, nyi-pqe zā miqā, ŋeŋqā awā tmā. Nyi kukŋuā iŋi, āmaqā qāmā-qāmā ipiyā iqua ātātqāŋuwā-manā iŋā ātātmiŋqā, ‘oānā’ etqā. ²² Hiqā kŋuā indqāŋqe qui imākātqāŋuwā iqua, Hiŋru iquataŋā-quayqae, nyi-pqā ināŋi. Ā Israitqā iquayqae, nyi-pqā asā ināŋi. Qu Aprāhamā iqesana iutaŋā hueqā-himqā iquayqae, nyi-pqā ināŋi. ²³ Tāŋgaŋi nyi āmaqā qāmā-qāmāŋqā hāmānā epiyā iqua eŋqā-panā emā tmqe. Qu, “Kraisi Iqueqā wāunūā-wiyqā-quneyqā” etāpiyāŋgaŋi, naqā-qakuā etātqāŋuwāta? Iqueqā wāunūā imākqā naqā-qaku, ii nyiŋi. Nyi wāunūā iquenji, tŋāŋānāŋā itmā, guā kuapānā āpmeciqisātmā, itaŋga a āŋgiqātāpu, ptqā kiŋā āmbāsātqāŋuwā iutaŋi, qunji āmāwqātāunā. Itaŋga āpākonmātmā itmi, kuapānā iqāsātŋqe. ²⁴ Israitqā iqua

ikkuwitāni, aañā kuapānā, 39* inā tāua āndowikuwi. Qu nyi ptqā iini, hipa hñgini eeqā iinā āmbāsāqāsminiwi. 25 Hiunji hñquaqu-hñquenā inga-ingani, Romātanā hñqua, iquauqā-iquauqāngā, jāvqetā ptqā āmbākkuwi.† Hiunji hñqueni, nyi hikinā nnāmbāsquānā ikqe.‡ Hiunji hñquaqu-hñqueni, nyi yimba ikāminqāngani, yimba iqua qui inga-inga imāknāqiskuwī. Iutanā hñqueni, nyi hiunji hñque, heatqā hñque, eqā-pñā iu āpmakqe. 26 Anā kiinā imñā iunqā qanā ikitmāngani, eqā huakā ānma uwqānā itā, itanqā quwā-meqā iqua, pizqā bāsānā ikāminqe. Itanqā nyāmaqā Israitqā iquatā, ā huizi iquatā, pizqā bāsānā imiñuwī. Anā-himqā naqā iutā, anā avqñqā iutā, itanqā eqā-pñā iutāni, āpākonmātmā imiñqe. Itanqā, “quuvqā eqiyātqāñunā” quanqā ātātqāñuwā iquauā hipa iutāni, qui imākñqānā imiñqe. 27 Hea kuapānāñāngani, nyi wānuā huitanā-huitani, dnā huqā imitmqe, hi-aqāqā māwiqā imiñqe. Hea kuapānāñāngani, buayāñqā ā ānyātā, eqāñqā quvākā yākanā ānyiyātāqā-qe, nyi isua manqā imiñqe. Hiunji kuapānāñāngani, qākāmāñqā āwa itmā, iiqā āndmiñqe. 28 Itanqā hanā-iqā ii qāyā āmetmā-qe, hiunji ique-iqueni, nyi āmaqā Jisasi Iqueqā yoeqñqā aquvā āqānātqāñuwā eeqānāñā iunji, āānā mimqāndiyā-tmā, āwāwa itmā itñqe. 29 Inji āmaqā hñqu, iqueqā yāñānāñqñe hma etā hanuā āwiqe, nyi iquēñqā huāqā nunqāngi, hanuā inā wāmā. Itanqā hñqu nātmatqā hmbu iwimākqāngqeta, suqā quvqā imākqāngani, nyi āwqā tā hānaqā jānā.

30 He kukñuā qāte, āmaqā quwqā yoqe haqeqā āmatnāmānāpu tqā iquauā wiyqāñqā enyātñqe, inji nātmatqā nyi yāñānāñqñā maeqā emqā āmetqueqā iunqānā, nqā yoqe haqeqā matnāmānmā. 31 Goti Hanjuwā Iqu, neqā Naqā Jisasi Iqueqā Goti Iqu eā, Kaniqu inā eā, yoqā haqeuñi, hea ique-ique momuāñqā Iquvi. Itanqā nyi nyaqā kukñuā iini, quanji matqā iqāñqe, Iqu nāñqā eā. 32 Nyi anā-himqā Dāmaskasi du pmetāngani, Š anā-himqēutanā gapmanqā, āmiqā naqā Arestasi iqueā yāpā iqi āpmeqā iqu, āmaqā māka-iqā hñquau, nyi a āngiqātñqānā, anā-himqā naqā iqueuā tāknā hāvqā eeqānāñā iu ātqāteqāukqe. 33 Nyi iqueqā hipa iuta qupāwunmqe, āmaqē, hiqokā-qa iu ākiqumuatenjiyāpu, anā huā iutāni, tāknā yāpaqā māngisa guā āñqāyāmāwatqāñquwāñqā, zā ātawunmā āwekqe.

12

Poli iqu qāukuā yātunqā ekqēñqā

1 Suqā yoqā haqeqā matnāmāñqe, ii yātamākqā miqā etāñqā-qe, he kukñuā iunā āwiyātqāñuwitāni, nyi nqā yoqe haqeqāni, āpākā āmatnāmāngmā. Tāñqāni nyi kukñui, wātqā enqā-manā āqunātmiñqātā, nātmatqā zā āwiñqā iunqā, Goti Iquesa nāñqā āmakqā iunqātā tmqe. 2 Nyi āmaqā Jisasi Iqutā āmuāññāñqā hñquenyqā nāñqā enā.* Quvāukuā 14 ae āpāwqāngā, Goti Iqu ique, qua tāuta qāukuā hñquaquñā iquauqñā tuwā yāngisañā iquenyqā āmakāqiyāma ekqe. Iqu huiwā qāsā ekqātiyā, ā quuvqenā ekqātiyā-qe, nyi maqñqā enā. Nāñqē, Goti Hanjuwā Iqunā eā. 3-4 Nyi āngumā tiinā ātqā. “Iqu huiwā qāsā ekqātiyā, ā quuvqē-qunā ekqātiyā? Nyi maqñqē, Goti Iqunā nāñqā eā.” Iqu

* 11:24 Kukñuā-suqā 25:3 iunji, “āmaqē tāua ātāvāpiyāngani, 40 māmāwqātāuqā pambiyā” ātānā. † 11:25 Wānuñiñqā 16:22. Hiunji hñquaqu-hñquesanā hñqu, Poli iqu Pilipai iu āpmāminqāngani. ‡ 11:25 Wānuñiñqā 14:19 § 11:32 Wānuñiñqā 9:23-25 * 12:2 Nāñqā-tāñā iqua, Poli iqu kiqā-kiuāñqā ātkqā-qe, māndi ākittqiyēngqēñqā ātqā.

yāņi āpmeqe, kukņui āmaqā ānā matqā ipu, pmua āwiņqā ii, tqanğā āwikqe. ⁵ Nyi āmaqā iqueqā yoqe haqe qā momuāmā. Ināqe nqā yoqe, haqeqāņi māmatnāmāņqā ymā. Nātmatqā nyi yāņānāqņqā maequnā eāmā, āmotqueqā diņqānā imākmā. ⁶ Inī nyi nqā yoqenqā iinā iqā-qunā etaņgundqe, nyi qāmā-qāmāņi miqā, kukņui naqā-qakuānā tqā-qunā emā. Inī āmaqe, nqā yoqe haqeu hiņgi mandnāmāuqā diņqe manyiņqā itņqe. Qu nyaqā suqā imākātņqeutā, itaņga kukņua nyi awā ātātņqā iutāņi, kiqā quatā-tāņā āyā etaņgi hiņjua āqumbiyi, itaņi nyaqā yoqenqe, iņi iņga imāqā eā. Iiņqe nyi nqā yoqe, haqeu māmamāņqā imā.

Goti Iqueqā yāņānāqņqā

⁷ Nqā-nāuāņi, Goti Hanjuwā Iqu nātmatqā aanā āņguānāņā zā wiqe, kuapānā āmāndqueqanğqeta imāņqā diņqe, Iqu māwiņqā itqāuā. Iqu nyi iinī miqā imņqe, nqā huiwā tāuņi, tāņā qāyā ānunātņqā hiņuinā āņqāņgqe. Hanā-iqā i āmetņqe, ii Setānā iqueqā wāuņua-wiyqā hņqu, nyi quvqā nyimākātņqā iņqeyi. ⁸ Naqā Iqu nātmatqā nyaqā huiwā tamā ānunāņqe, huātā nyiyamāutņqe, nyi yatņqā hņquaqi-hņque āwikqe. ⁹ Iqueqā kimaņi, tii āndkqe. “Nyaqā yāņānāqņqe, āmaqā yāņā-maņqā, hanjua iinā wiqanğuwā iquau āwimetāqāņgāņi, wāuņui ātnāņā iqi imākānā. Iutaņi, Nyaqā qeqā imāņqeta hiņgi vqe, aanā qāyūnāņā-tāņā enā.” Inī nqā woyqā miqā, hanjua ii āwitņqā diņqe, nyi yeeqā itmā, awā tqāmā. Ii Kraisi Iqueqā yāņānāqņqe, nyitā pmetātņqā diņqeyi. ¹⁰ Iinā etaņgi, nyi Kraisi Iqueā wāuņuitaņi, nyaqā yāņānāqņqe aanqā etāqā-qe, āmaqā hui quvqā indqueqanğuwā-qe, hanā-iqā huitaņā-huitaņā āmetmā-qe, itaņga āmaqā hui yuuwā gifāuqanğuwā-qe, nyi yeeqānā itmā āpmeņā. Ii nyi nāqņqā tiinā emā iutaņi. “Nyi hanjua āwitmņgāņi, Goti Iquesa yāņānāqņqā naqānāņā-tāņunā pmetmānā.”

Polī iqu quuvqā heqiyqā iquau yātāmākqā vqenqā āwinyimijenqā

¹¹ Inī nyi qāmā-qāmā iņqā kukņua ii ātqe, ii he inyimākqanğuwā iuta ātqā. He nyinyqe, āmaqeu awā āņguā tqūā etaņgqā qāyūņā-qe, iņi mimākqanğuwā iuta nqā-nāuā awā ātqā. Nqā-nāuāņi, nyi naqā-qakuā tiinā etqā. “Nyi āmaqā hiņginqā iqunjā. Ināqe āmaqe, he iquauņqā ‘Āmaqā kukņua awā tuākiqāpņqā dowatqā naqā-qakuā iquaiqā’ kņua indqānāņuwā iqua, nyi māmaņqutāuqā iņāuā.” ¹² Inī nyi, Jisasi Iqu kukņua awā tuākiqām qā ānāndowatkqenqā, he āmetquamqe, heyaqā awā iqinī, nyi nātmatqā āmaqā ānā mimākqetā, ktqā yāuņua iqetā, ktqā wāuņua yāņānāqņqā imākātmitaņi, enyqā miqā āyā imākminqe. ¹³ Inğāņi nyi suqe, āmaqā Jisasi Iquenqā aquvā āqāņgāwātqāņuwā huizi iquau āmotquamijqā-pa, he asā iinā āyā āmetquamijqe. Ināqe, nyi hanā-iqā metapqā imqā diņqe, “He nyaqā huiwi āminyipiya” ātātmi, yatņqā maeyqā imiņqe. Itanği he, “Iqu suqā iinī, quvqā inetquamijqeqā” kņua eyquti, āwqā-hanā, nqā suqā quvqeta āmetqāņuwī, huātā manmāupu!

¹⁴ Tāņgāņi nyi tquaqui ae emakqā iuņi, tqeņi emamqā nāwinyā āpmeņā. Nyi āpmqāņgāņi, aņgumāņi, hanā-iqā metapqā imniqe. Nyaqā ānyinqe, heyaqā nātmatqā āmetaumqā ma, he Kraisi Iquenyqātā, nyinyqātā, quuvqā eqāpņqā iņqeyi. Suqā tiinijqe he nāqņqe. Ymeqe, kunaqā-kunūnuau yātāmākqā wipņqe, ymisaņā nātmatqā isuaņqā qāvqā ikipu, aquvā māmaqiyqā ipnā. Suqā iinī, kunaqā-kunūnuanā, ymeqā-quau yātāmākqā wipņqā, imākqāpnā. ¹⁵ Nyi he āņguā āpmaka wātņqe, yeeqānā itmā, nātmatqā eeqāpņāņi etapātā, itaņga nqā-nāuāņi etapnā. Nyi henyqe kiinā ānyinqe, yāndi pāyātqātāņqetāņi, ga he nyinyqā eņqe, māņgi sunqā pāwiqi? ¹⁶ Ināqe hņquenā, nyaqā suqenqā tiinā

ätätqānuwenji. “Ii qāyunjqā. Iqu neyaqā nātmatqā isua, ätnāñāqini mämeqā itnqeçqā. Iqu quangā änatätä, yamwiqā äneyätä, qämä-qämä inemäkätä, neyaqā nātmatqe, ämänätautnqeçqā.” ¹⁷ Änäñqāwā? Nyi ämaqā henyqā ändowatkqā iquautani, hñque, “Si iquauñi quangā yamwiqā ävātñä, nātmatqā ämändaüwa biyā” ätukqätanā? Oee. Nyi iñji mimäkqā iquñji. ¹⁸ Ämaqā iutani, nyi kukñui Talusi iquenyä vqangā, iqu i emakqe. Iqutā çanā anā ikäyinqe, nyi neqā neyāmaqā hñqutā äyā ändowatkqe. Inğanji Talusi iqu quangā yamwiqā eyätä, heyaqā nātmatqā hui, quwā ämetaukqāta? Ä iqutä, nyitä, ye kñuitä, suqetāñi, naqā-hñqunä mindqāñqā iqueätanā? Oee, ye asänä etqueque. ¹⁹ Ne hiqā-hiuä yätamäkqā heyatunquä diñqe, Kraisi Iqutā naqā-qakuä ämuäñnanä, nātmatqā eeqänāñi, Goti Iqueä hiñuä iqisa imäkätqānu. Inqä, he neyaqā kukñuä tuwanuä täu äqänāñqe, a ätäupiyi, “Iqua quvqe çäyā imäkāpu, neyaqā hiñuä iqini, quwqā-quwā yätamäkqā iñqā kukñuä isua änatätqāñuä” kñuä indqänätqāñuwāti? Nqā nyāmaqā kiññä änyinätñqā iquenä, iñji hmanji. Ne kukñuä eeqänāñä ii etätunqje, ii he yätamäkqā eyätanä, yänñāñqñqā emäkätunquä iunqe.

²⁰ Ii tiññä etanjiyi. “Nyi quñqā äumqe, qu suqā nyi manyinqā eänqā iu itqätanqā qunmnigätiyä?” ä, “He, nyi suqā, he maenqā eänqā iu itqätanqā ñqämbnuwätiyä?” kñuä indqänätmä, äwāwa itqāñä. Heyaqā awä iqini, suqā kukñuä mäkä äqäyāunāpu, hñqueqā äpmeqā iunqā äwqā quvqā änyāpu, äwqā tnāñä maqänä imäkñāpu, huiziu mäñdi äkittiyāpu, yänä-yänä ipu, ämaqā huiziunqā tuwāñgi kukñuä ätäpu, itanqā wāunui, kñuä huitanä-huitanä iuta qui imäkqāñqe, äwāwa itqāñä.

²¹ Nyi henyqā anji äquvepmqāñganji, ñqā Goti Iqu, hiyaqā hiñuä iqini womba iqāñqā inyimäkqāñqā-pqā diñqe, äwāwa itqāñä. Ämaqā hesanä hñqua, suqā kiyä mätkā itä, suqā çokä-apäkä hiaqāqā hingi wäyäkigetä, itanqā suqā yññä-hiveqā iqua imäkqā-pa qāñganä imiñuwä iunqā, kñuä makunmäkñqā yqänä itqätanqā qunmqe, iuta womba ämetmä, kñuä çämniqenqā etqā.

13

Hiqā-hiuäñi, qävqā inyāpu, yamwiqā ingpñqe

¹ Täñganji nyi emamqe, hñquaqu ae äquvepkqe, huiziqu emamqā iqä. “Hanä-iqenqā, ämaqā hñquaqu, ä hñquaqui-hñquenäqua, kukñuä asänāñä dinä tqanpqe, he qätä iunä äwiyaäpu iwäsäuqāpnä.”*

² Nyi he anju emetmä anä äpmamiñquāñga, kukñuä yänñāñqñqā etkqā-pa, täñganji qäçiqi mäpmeqā, kiñä-nämä äpmamä etanji, ämaqā suqā quvqā qāñgatqā imäkmiñuwä iquautä, huizi eeqänāñä iquendä, anqumä tiññä etmqe. “Nyi henyqā anqumä äquvepmqāñganji, ämaqā suqā quvqā imäkmitpqā iquenä, hiñuinä maenqñqā itmä, hämä-hämä emäkmnigä eä.” ³ Inji he nyinyqe, “Kraisi Iqu kukñui, Poli iquesanä ätätñqäta, ä matqā itnqätanä?” ätnāpu, näqñqā mapñqā enyätqäuä. Iutanji nyi hämä-hämä emäkmnigä. Ga he näqñqā tñ mapñä. Kraisi Iqu heyaqā awä iqini, hanuä mäwiqā itä, yänñāñqñqā tqäuänä. ⁴ Naqā-qakui, Iqu woyqā miqā, hanuä-qu eqanqā, zä-huätati äuekuwä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqā yänñāñqñqetani, hanä yqänä äpme. Itanqā ne Iqutä ämuäñnanä, Iqu hanuä äwäkqā-pa, ne-pqe asänä äwiñquä-qe, Goti Iqueqā yänñāñqñqetani, ne hiyaqā awä iqisa, Iqutä hanä anä äpmenitanji, yänñāñqñqā iññä iqueni ätimätñqā imäkqanquaqe, hiñuä qumbnä.

* 13:1 Kukñuä-suqā 19:15

⁵ Hiqā-hiuāni, “Ne quuvqā qāyu eqiyānuatiyā” tpu, hiqā kñuā indqānqeutā, suqeutāni, qāvqā inyāpu, yamwiqā ingppñqe. Heñi, Jisasi Kraisi Iqu, heyaqā yāpā ingisa āpmeñqenqe, he maqñqātanā? Iqu heyaqā yāpā ingisa māpmeqā itangutqe, ii he quuvqā qāyunā maeqiyqā iutanji. ⁶ Itanji nyi henyqe, kñuā tiññqā yāñānāqñqā ānyiyqi. He, ne yamwiqā iuta quannā māpākñqā, Kraisi Iqu kukñui nesani etātñqā qumbunqāuā.

⁷ Inji tānganji, he suqā quvqā mimākqā iqāpnqe, Goti Iqu yātamākqā heyquātñqā yatñqā āvātqānu. Ne ii imākātunqne, ii he nenyqe, “Iqua yamwiqā iunji āmāwqātāuquwiqā” kñuā indqāmbñqā hmanji. Hesañā hñqua nenyqe, “Iqua Naqā Iqueqā wāunūā imākqā quāngā-quayqā” qāyā indqānganguwā-qe, he suqā jānānāñinā imākqāpnqā ānenyātqāuā.

⁸ Qu nenyqā kukñuā quvqā tqanguwinqā āwāwa miqe itunqne, ii ne, kukñuā naqā-qakuā iqueni, māndi makittqiyqā iquatunqā iutayi. Kukñuā naqā-witanqñqā iqueni, yāñānāqñqenā imākquanā. ⁹ Ne woyqā māmētqueqā, hanuā witanqñqā, he yāñānāqñqā tqāuqangppñqenqe, ne aquvānā itqānu. Itanga he Goti Iqueqā qokā-apākā aañā qāyunānā angi timāupñqā diñqe, ne Goti Hanjuwā Iqueni, yatñqā āvātqānu. ¹⁰ Nyi kinā-tāmā yqānā āpmamā, henyqā tuwanūā tā āqiyqe, ii nyi henyqā angi āpmqānganji, “Heqā suqā jānā imākmbiyā” etātmā, kukñuā tāqñqā etqñqe, manyiñgāngiyi. Naqā Iqu nyi indmetā, wāunūā imākqāñqā yāñānāqñqā āndapqqe, nyi he qui emākmqā āndapqā ma, yāñānāqñqā emākqāmā āndapqā eā.

Poli iqueqā kukñuā yeeqā inqā ātnāmāukqenqā

¹¹ Nyāmaqā iquennqā kukñui, hitunui iqī tii etqā. He aquvānānā ipu, Goti Iqueqā qokā-apākā aañā qāyunānā angi ātimāupu, nyaqā kukñuā iutanji yāñānāqñqā imāknāpu, hiqā kñuā indqāñqe, heuāñqā manyuāktāuqā ipu, āwqā hanuā inqā pmeqāñqe. Itanga Goti, āmaqeunqā āwinyātā āwqā hanuā inqā vqā Iqu, hesā anā āpmetātñqe.

¹² He āmināpiyānganji, quuvqā heqiyqā iquneqā suqā iunji, quneqā ingppñqe. ¹³ Goti Iqueqā qokā-apākā eeqāñāni, “Yāā nquauā! Ne henyqā hui mimāuqā inunā” etqā.

¹⁴ Naqā Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqā qeqā imāñqeta hinqi āvātñqā iunji etapātā, Goti Hanjuwā Iqu Iqueqā henyqā winqe hesā āpmuatetā, itanga Goti Iqueqā Dñā Ānguanāñā Iqu āwqā naqā-hñqunā imbu pmetpnqā emākquā.

Tuwanuä, Poli iqu Galesiya pmeqä iquauŋqä äqäkqe Yätamakqä kuknuä hinuiqänjä iquvi

Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä kinganä egämiŋuwä iqua, ii Israitqä iquautanänji. Itanġi qänakŋi, Jisasi Iqu Poli wäunüä imäkqä ique, kuknuä äŋguä we-huŋqä-tänji, ämaqä Israitqä ma huizi iquau awä tuätŋqä ändowatkqe. Itanġa huizi iinä iquautanä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä ämaqä hipŋqä ipäqäkuwi, hanjä-ique Iqueqä ämaqä iquau tii äwimakqe. Israitqä iqua kuknuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu qänaknä imiŋuwä-pa, ämaqä yäpaqänġisanä iqua, hinuiqänänji, qänaknä miqä imiŋuwi. Qutanä hŋqua Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä epiyänġanji, qu-pqe kuknuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu, qänaknä ipŋqä-ti, qänaknä miqä ipŋqä-ti?

Israitqä hŋqua, “Yäpaqänġisanä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwä tqua, Israitqä iquneqä suqä huiwä häuä ktäunqä iinqe imäknäpu, kuknuä-suqä huizi Mosisi iqu äwikqeu qänaknä iqänqeqä” ätmimuwä. Itanġi Poli iqu ‘oeyqä’ ätuätä, tii ätmimuwä. “Ne quuvqä Jisasi Kraisi Iquenyqä eqiyätanitanji, Goti Iqueqä hinui iqi ämaqä jänänjä eätanä, hanjä-pmeqä änyä-hänji ämetqänünä.”

Naŋŋqä-tänjä hŋqua kŋuä tii indqänätqänjä. Israitqä iquautanä hui, qua Galesiya iunqä äupiwi, quuvqä heqiyqä iqi pmetanġuwä iquauŋi, qu kuknuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu qänaknä iqä-qua hipŋqä iwimäkmiŋuwi. Poli iqu, iqua iinä imiŋuwiŋqä qätä äwiyäqe, iqu Galesiya iquauqä quuvqä heqiyqeta, suqä iqeutä, jänä anġu iwimäkätŋqä, tuwanuä tä äqiyämäukqe.

Kinganäni, Poli iqu iinä ätätä äqäkqe. Kuknuä äŋguä we-huŋqä-tänji awä tuäkiqäätŋqe, iqueqä äwiŋqä iuta ma, ä ämaqä hŋqueqä kukniui qänaki iutanä ma, Goti Iqu Kiqä-kiuä iunqä atäunüä ikqeqä. Auä, Goti Iqu iqu tääqä ätuätumetä, kuknuä äŋgui ämaqä Israitqä iquautanä ma, Jisasi Iquenyqä änyä maŋŋqä iquau awä tuäkiqäätŋqä äwikqe. Huizi, Poli iqu tii ätätä äqäkqe. Qökä-apäki Goti Iqueqä hinüä iqi jänänjä hipŋqe, ii ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwä iquanänjā. Kuknuä yäpaki ätätä äqäkqe, tiinji. Kraisi Iqu ne suqä quvqä iqueqä hanjä-iqeta huätä newequatqanġutqanġa, Dnjä Äŋguä Iqu neyaqä qanä uwqeuŋi, jänä inemäkqanġi, ne huizi-pqä iquauŋi, suqä äŋguina iwitquetunqeqä.

Poli iqu, tuwanuä tqenqä kuknuä ätkqenqä

¹⁻² Ämaqä tuwanuä tqe äqiyqä iqu, ii, nyi Poli kuknuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iquŋji. Itanġa Jisasi Iqueqä ämaqä nyitä anä äpmeŋquä iquata ne tuwanuä tä, he qökä-apäkä Jisasi Iqueqä yoenqä, qua naqä Galesiya im-imä aqvä äqänġawätqänuwä iquenyqä äwäwqatqu. Nyi wäunüä tqe imäkqä-qunä emqe, ämaqä kiuänänjä hŋqu, ä kuapanänji atäunüä änyiyäpu, änändowatkuwä hmanji. Jisasi Kraisi Iqutä, Goti Apiqu, Jisasi Ique, qua äptekuwä iuta anġumä ävauqumuatkqä Iqutä, ätenjiyäsinyä, änändowatkijä iquŋji.

³ Goti neqä Apiquatä, Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imänqeta äŋguä etapäsinyä, heqä äwqe hanüä imbu pmetŋqä emäkqinyä. ⁴ Neyaqä suqä quvqe hma imäkätŋqä diŋqe, Jisasi Iqu Goti neqä Apiqueä äwiŋqä iu

qänaknä itä, Iqueqä-kiuä äwinqqe. Iqu ne suqä quvqä qua täu äwinqqä iuta huätä inetmetnqenqä, i imäkkqe. ⁵ Iqu Goti eä, neqä Apiqu enqe, ne Iquenj hea ique-ique yoqä naqä vquatuñquänänji. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Galesiya iqua, kukñuä naqä-qakui mäma hiñuä ämäqunquwiñqä

⁶ Änäñqäwe! Kraisi Iqueqä qeqä imänqeta äñguä emäkkqä iquesa, Goti Hanjuwä Iqu, he Iqueqä hiätpruwäñqä tääqä etätmakqä qäyä etanqqä-qe, Iquenj mäma hiñuä ämäqunäpu, kukñuä hui-mända äunjqua uwqanquwitanj, nyi yäunjuä naqänänj eyätqänj. ⁷ He qänakñi, kukñuä äñguä we-huñqä-täñi, naqä-qakuänänj hma etanji, hñque-mända äunjqua äwqä. Ämaqä, he kukñuä ique mapñqä emäkuwä iqua, Kraisi Iqueqä kukñui, hñgi-mända äkunmäkäwqatäpu, hiqä kñuä indqänqe, yuuwä emäkpñqä etma uwqä. ⁸ Iiñä etanqqä-qe, neñä-qe, ä ynaunjqä qäukuä haqä yätutanj hñqunä-qe, kukñuä awi, neqä ätätunquä iutanj matqä hui-mända ätmitätqe, Goti Iqu ique qui imäkätñqä änyinji. ⁹ Iiñinqe ne kukñuä ae etukquä iuvqae, täñganj anqumä tiñj etqä. “Ämaqä hñqu kukñuä awi, he näqñqä ae ämetqänjuwä iu matqä, hui-mända etqä iqu, Goti Iqu ique qui imäkätñqä änyinjiyä.”

¹⁰ Nyi kukñuä tä etqe, ämaqeunä yeeqä iwimäkmqä matqä iqä. Goti Ique yeeqä iwimäkmqä iu ätqä. Iñi nyi ämaqeunä yeeqä iwimäkpunä etanqundqe, nyi Kraisi Iqueqä wäunjuä imäkpunä maeqä imä.

Poli iqu, kukñuä naqä-qakuinjqä näqñqä ämakqenqä

¹¹ Nyämaqäüä, nyi naqä-qakuänä tiñj etmqe. Kukñuä äñguä we-huñqä-tänj nyi awä ae etätñqä ii, ämaqä hñqueqä kñuä indqänqä iuta hmanji. ¹² Kukñuä iquenyqä näqñqe, ämaqä hñqu dqanji mämeqä ikqe. Jisasi Kraisi Iqu Kiqä-kiuä, kukñuä äñguä iquenj, ätnänqänyä ämändquakqe.

¹³ Nyi hiñuiqänänj, Israitqä iquauqä suqe a yqänä äqätmä äpmaminjqä iinqe, he qätä ae äwimiñuwi. Inqanji ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqenqä aquvä qänqanquwä iquauñi, hanjä-iqä hävemnäqñqä ävätmä, hämänänä yuuwä tämqä iminqe. ¹⁴ Iiñä itmänqanji, nyi atqä-awäkauqä suqä iu yänänäqñqä imäknätmä, Israitqä iunji, ämaqä nyitä asänqatqä iquau ämäwqätäumänqä imänminqe. ¹⁵⁻¹⁶ Inäqe, nyi nqä nipeuä äwqä imä yqänä mnätanqä, Goti Iqu Iqueqä qeqä imänqetanji, nyi Iqueqänänqä tääqä dätmetyqä ätenjikqe. Iñi hea Iqu äwinqanqänqä, Iqu Iqueqä Ymeqä-quenji ämändquakqe. Iqu iinjä imäkkqe, kukñuä Jisasi Iquenyqä ätänqe, Israitqä iqua qäyä etanji, huizi iquau awä tqumqä indmakqe. Iqu iinjä inyimäkpänqä, nyi kukñuä äñguä we-huñqä-tänjinjqä näqñqä hui mamqe, ämaqä hñqutä kukñuä teenqä maqänä mäwqä ikqe. ¹⁷ Ä ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä hiñuiqänä ändowatkqä iquau yatñqä wimqe, Jerusälemänqä ekqä ma, aanqe. Inäqe nyi maqänänj, qua naqä Arepiyanqä äukqe. Iqi äpmenjaqänmi, anjä-himqä Dämaskasinjqä anqumä äpkqe.

¹⁸ Nyi Jisasi Ique hiñuä ae äqunqqänqä, quväukuä tqaquitqe äpmamitanji, Pitä iqtä kukñuä teenqä Jerusälemänqä ekqe. Iqinji nyi hiñuji 15, iqtä anä äpmakqe. ¹⁹ Inqanji nyi ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä huiziquauñi, hiñuä mäqunquä itmä, Pitä iquesä, Jemisi, Naqä Iqueqä känqueqütänä äqunqqe. ²⁰ Nyi tuwanjuä tä äqiyqe, Goti Iqueqä hiñuä iqinji, quanji matqä iqä, naqä-qakuänänji.

21 Iqinjī ävämetsmä, qua naqä Siliya iunqätä, Silisiya iunqätä äukqe.
 22 Inganjī, Kraisi Iqueqä qokä-apäkä qua naqä Jutiya iu, im-imä aquvä äqängäwätqänjuwä iqua, qu nyaqä hipenji hinuä manqänqä iminjuwi.
 23 Iqua hinuä manqänqä ipiyä-qe, nyinyqe, “Ämaqä, ne hanjä-iqä hävemnäqñqä änatapminqä iqu, tänganji, quuvqä heqiyqä yuuwä tämatä iminqä iquenyqe, awä ätätqänä” tätqätangä, qätä äwiminjuwi. 24 Itanga ämaqä Jutiya pmeqe, Goti Hanjuwä Iqu, nyi iinjä nyimäkkqenqä, änguiqä ätuäpu, Ique yoqä naqä äwiminjuwi.

2

Quuvqä heqiyqeu miqä iqua, Poli iqueqä wäunjuinqä, ‘änguiqä’ ätkuwinqä

1 Quvüküä 14 ae äpawqanjanji, nyi Jerusälemänqä angumä umqä itmänjanji, Banäpasi iqtä anä äukue. Ye äwätayanjanji, nyi Talusi iquenä-pqä inä itmakqe. 2 Goti Iqu nyi äumqä dinqe, ätnänäqi ämaetä, “Uvä” dqanji, Jerusälemänqä äwätmä, Iqueqä ämaqeuaqä hinuä iqi ämaqä yoqä-tänjä iquauji, kuknuä änguä we-hunqä-tänji, Israitqä iqua qäyä etanji, huizi iquau näqñqä äwiminqenqä, awä maqñqä ätukqe. Awi, tiinjñqä ätukqe. Ämaqä naqä iqua, “Ämaqä huizi iinjä iqua, Israitqä iquene enqä-pa epiyä” ändpqe, ii nyaqä wäunju imäkkqä äpätñqe, nätmätqä hinginqä enqä-pa uwqä dinqä ätukqe. 3-5 Ne kuknuä tätqätanguanji, ämaqä quuvqä heqiyqäquanä imäknminjuwä hñqua, neyaqä kuknui qätä quwä wipñqä yäpä ingisa maqñqä äyapkuwi. Ämaqä iqua, ne Kraisi Jisasi Iquesa änguä pmeqä iunji ämänäquvasäpu, ne wäunjuä-wiyqä hinginqä enqä-pa, Israitqä iquauqä suqä iqueqä yäpä iqi pmeqänqä qui inemäkpñqä äwingqe. Inäqe he quuvqe, kuknuä änguä we-hunqä-tänjä naqä-qakui, he ae ämetqänjuwä iunqä eqiyqäpnqä nenganjī, iquauqä näqñqä quangä iunji, wängäqäpu, “Änguä ätqäüä-qe” mätkuä ikque. Inji Talusi iqu, nyitä anä äpme, Grikä iquautanjä-qu eäqä-qe, ämaqä yoqä-tänjä iqua, iquenyqe, “He Israitqä-quneqä atqä-awäkauqä suqä dunji, iqueqä huiwi häuä ktäupiyä” mänatqä ikuwi.

6 Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuqä hinuä iqi, ämaqä yoqä-tänjä iqua, kuknuä nyi awä tquanjanji, hui-mändä makunmäkäwquatqä ikuwi. (Ämaqä iquauñqe, nyi nqä-näuänji, “Iqua yoqä-tänjuatiyä, ä yoqä maiquatiyä?” knuä pkäpkä mämetqänjä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqeuaqä yoqenqätä, hipenjuinqätä, knuä miqä, asänä iwäsäuqä Iquwi.)

7 Ämaqä iquautanji, yoqä naqä qonqä, Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique, iqua näqñqä tiinjä ekuwi. “Wäunjuä Goti Hanjuwä Iqu, Poli ique äwikqe, Israitqä iqua qäyä etanji huizi iquau, kuknuä änguä we-hunqä-tänjinqä awä tquätñqeyqä. Ii wäunjuä Goti Iqu Pitä ique, iqu Israitqä iquaunä awä tquätñqä, äwikqä-panjä asänänijqä.” 8 Goti Iqu, Pitä iquenji, iqu iqueqä wäunjui, Israitqä iquauqä awä imä, änguä imäkätñqä yänänäqñqä iwimäkätñqenqe, iqua näqñqä qängganä ämakuwi. Itanga hea tänganji, nyi-pqe, ämaqä huiziu imäkmqe, Goti asä Iqu nyimäkätqätanji äqunjuwi. 9 Iqua Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta, nyi änguä i inyimäkkqanqenqä näqñqä ämapiyi, ne eequne naqä-hñqunä eatunqenqä, nyitä Banäpasi iqtä, yeeqä äyekuwi. Nänjuiqune ae eanitanji, tiinjä imäkätunqenqä ‘ññqä’ ätunqgue. Banäpasi iqtä nyitä, ye wäunjui, Israitqä iqua qäyä etanji huizi iquauä yäpä imä imäkakitqätanguesi, iqua Israitqä iquauä awä imä imäkäkiqäpnqe. 10 Inganji iqua ye kuknuä hñqunä tiinjä äyatkuwi.

“Qe Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä nätmatqä äki-äkinqä äwa ipu, täqi äpmeñuwä iuñi, hui mimäucqä yätamakqä vqanqinyqä.” Kukñuä iñi, ii nyi wäunquä qänaki imäkmqä kñuä indqänätanqgä qäyunä äyatkuwi.

Polu iqu, Pitä iqu suqä quvqä imäkqanqi, äkasuwä ätukqenqä

11 Pitä iqu Andiyokä iu ae ätimäuä äpme, suqä quvqä imäkqanqi, nyi iqueni äkasuwi, iqueqä hiñuä iqi jänänä ätukqe. 12 Tiinä ätimäukqe. Pitä iqu änyä tii ätimäuä äpme, Israitqä iqua qäyä etanqi huizi iquatä buayä anä änäqäsminqe. Inäqce ämaqä Jemisi ique äväma äpkuwä hñqua, iqi timäuqanqguwänqga, iqu ämaqä huiwä häuä ktäupñqä ätminjuwä iquauñqä zä itä, quvqä imäkätä, huizi iquau äväma, buayä anä manqä, kinjänäni ätqäukqe. 13 Pitä iqu suqä kukñuinä tqe imäkqanqä, Israitqä iutanä quuvqä heqiyqä huizi iqua, inä imäkkuiwi. Itanqä Banäpasi iqu, iqua iinä äyä iqanqä äqunäqce, iqueqä kñuä-pqe waqiyä uwqanqi, inä imäkkqe. 14 Inji nyi, iqua kukñuä äñguä we-huñqä-tänä naqä-qakuä iqueni, qänaki jänänä miqanqä äqunmitanji, eeqänänjuauqä hiñuä iqisanji, Pitä iqueni, “Si Israitqetanukui qäyä eänä-qe, iutanä maeqänänä eänä, huiziqua enqä-panä qäyunä pmetqätanqä äkqänänä. Inji si täñganji, quvqä imäkätnä, huiziqua, Israitqä iquauqä suqe imäkññqä diñqe, sunqä yänä wqänätqäninyä?” ätukqe.*

Jänänä eqänqce, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iutanänji

15 Naqä-qaku, ne Israitqä iuta änanquwä iutanji, ne huizi quvqä imäkqä iqua enqä-panä ma,† Israitqä qäyunänä iquneyi. 16 Inäqce ne tiinñqä näñqce. Ämaqä, Goti Iqueqä hiñuä iqini jänänänä epu pmeqe, Mosisi iqueqä kukñuä-suqä iu qänaknä iqä iuta ma, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä heqiyqä iutayl. Inji ne Israitqä qäyä eänä-qe, ne-pqe Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänju. Itanji Goti Iqu nenyqe, “Nqä ämaqä jänänänjuaeä-qe” kukñuä-suqä asä ique qänaknä itqätanqgüä iuta ma, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyätanqatqä iuta tuänä. Ii tiinä etanqiyi. Goti Iqu ämaqä hñquenji, “Nqä ämaqä jänänänjuaeä-qe” kukñuä-suqä iu qänaknä itqätanqgä iuta, mätkuä yänä. Aanqce. 17 Ne Goti Iqueqä hiñuä iqini, ämaqä jänänä hiatuñquänä, Jisasi Kraisi Iquenqä quuvqä eqiyätanä, kukñuä-suqä iqueni qänaknä miqä iquqce, Israitqä hñqua neñqe, “Suqä quvqä imäkquaiqä” kñuä indqänqanqgpqe, iinñqce ne, “Kraisi Jisasi Iqu Kiqä-kiuä suqä quvqce, yänänäñqä imäkätñqä imäkqiyä” tatanquäta? Oee, Iqu iinji quati squäta imäkätñqce? 18 Inji nyi suqä yäuä kinqanä qänaki iminñqä ae ävquatämäukqä iuñi, anqä a ämaqätätmä imäkqce, ii nyi anji äpnasätmä anqä ämätqä enqä-paniyi. Iinä imäkqä-säpi, Goti Iqueqä hiñuä iqini, nyi suqä quvqä imäkqä-qunä etminji. 19 Inäqce kukñuä-suqä iquesanji, nyi pizqä äpäkonmä äwominqce. Inji qänakñi, kukñuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmeñqetanji, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi pmamqä ävämakqce. 20 Kraisi Iqu zä-huätati äññqce, ii nyi-pqä anä äpäkongueä enqä-paniqä. Itanqä nyi hññä-pmeqä änyä-hänji ämakqce, ii Kraisi Iqu nyaqä yäpä-tämä hññä yqänä pmetanqä, nyi hññi iuta äpmeñä. Itanqä täñganji, nyi qua täu äpmeñqce, ii Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenqä quuvqä naqä-qakuä heqiyqä iutanji. Iqu Qäqu, nyinyqä aanä kuapanä äwinyätä, Iqueqä hññä-pmeqe nyi anqä indmetñqä, ävquatämäukqce. 21 Ne ämaqä jänänänä eatunqce,

* 2:14 Näñqä-tänä iqua, kñuä huitanä-huitanä indqänätqänä. Poli iqueqä kukñui, Pitä ique äwikqe, täqinyändanä, ä hiññqä 21 buñqätanä? † 2:15 Israitqä iqua kñuä tii indqänminjuwi. “Qu Israitqä iqunesanä ma, huiziqua, Mosisi iqueqä kukñuä-suqä mämeqä ipiyitani, eeqänänji quvqä imäkqä iquayl.”

kukñuä-suqä yäüä iquesa etanğutqe, ii tiinji. Kraisi Iqu äpäkongqe, nätmatqä hinginğä enğä-manğä eänä. İnäqe nätmatqä Goti Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta nätapätñqe, nyi manjita makitqäteqä iqämä.

3

Kukñuä-suqeu qänaknä iqenğätä, Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqenğätä

¹ He ämaqä Galesiya pmeqä hinjuä pisqä asusuainä itqänjuwä iqenä, ne Jisasi Kraisi Iquenyqä ämetquakque, ii tiinji. He Iqu zä-huätatä äunätä äpäkonggangqe, hinjuä mäquñquä ikuwä-qe, ii he Ique hinjuä äqunäñä. İnäqe he hinjuä mağñqä ipñqe, hiyaqä hinjui, paaqä tqu äteğäwä? ² Nyi nätmatqä hñquenyqä yatñqä emqe, he awä dpu. He Goti Hanjuwä Iqueqä Dñä Ängüä Ique ämakuwi, ii kukñuä-suqä ique qänaknä ipiyä iuta ämakuwatanä, ä kukñuä ängüä ique ganä qätä äwiyäpu, quuvqä eqiyäpiyä iutatanä? Ii he quuvqä eqiyäpiyä iutanji. ³ He hinjuä pisqä asusuainä äänä itqänğä? He änyä-hänğä pmeñqe, Goti Iqueqä Dñä Iqu emäkqanğqeta ipäqäkuwä-qae, inji tanğani, yğänä pmeñqe, hiqä yänänänğqä iutanä qäpu imäkmäupñqätanä? ⁴ Hanğ-iqä eqänänğä i ämakuwiñqe, yätamäkqä maeyqñqä ämakuwäta? He iinji, quata-tänğä ämakuwiqä kñuä änyiyqi. ⁵ Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Dñä Ängüä änyä-qe etapätä, nätmatqä ämaqä mimäkqänänğä i imäkñqe, ii he kukñuä-suqä iu qänaknä iqanğuwä iutandanä? Oee! Ii he kukñuä ängüä ique qätä äwiyäpu, ämepu, quuvqä eqäkuwä iutanji.

⁶ He Aprähämä, Israitqä iqueneqä awıqu kinğanänğä iquenyqä kñuä indqämbu. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, kukñui tiinğä ätä. *“Aprähämä iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqanği, Iqu ‘Ämaqä jänänğueqä’ ätkqeğä”* äqänä.* ⁷ Iutanji, he näqñä tiinğä hepñqe. Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iqua, qu Aprähämä iqueqä ymeqä naqä-qakuä iquayqä.† ⁸ Kinğanänğanğani, Goti Hanjuwä Iqu, nätmatqä timäuniqä iu hinjuä äqunätä, Iqueqä bukä iunji, tiinğä äqäğqe. *“Ämaqä huitanğä-huitanği, Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqanğuwänğani, Iqu ‘ämaqä jänänänğä-quayqä’ tuänıqeğä.”* Iinğä etanği, Iqu kukñuä ängüä iqu änyä matimäuqänğga, Aprähämä ique awä tii ätukqe. *“Sitani, Nyi ämaqä eeğäpnänji, ängüä iwimäkñniqeğä.”*‡ ⁹ İnji Aprähämä iqu quuvqä heqiyqanği, Goti Iqu iqueni ängüä iwimäkñqä-panji, ämaqä tqu-tqu quuvqä eqiyqäqe, Iqu iqueni-pqe, ängüä inä iwimäkänä.

¹⁰ İnäqe ämaqä hñqu, *“Nyi kukñuä-suqä iu qänaknä itmä iutanji, ämaqä jänänğunä himğänä”* kñuä indqänätñqä etanğutqe, Goti Iqu ique qui imäkänıqe. Iinğqe, Goti Iqueqä bukä iunji, tuwanjuä tiinğä äqänä. *“Ämaqä hñqu, kukñuä-suqä eeğänänğä äqänänğqä iunji, hiunji ique-iqueni qänaknä miğä itñqe, Goti Iqu, ique qui imäkänıqeğä.”*§ ¹¹ Bukä iunji, tiinğä-pqä äqänä. *“Ämaqä quuvqä eqiyätñqä iqu, Goti Iqu, ‘Ämaqä jänänğueqä’ tquanğqetani, hänğä äpmaka wätänä.”** Iutanji, ne näqñqä tii enu. Ämaqä hñqu jänänänğä timäuntñqe, kukñuä-suqä iu qänaknä itäqä iuta meqä yänä. Aanğqe. ¹² Ämaqä kukñuä-suqä iu qänaknä iqä iqu, ii Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqä iuta hmanji. Ii nätmatqä iqueqe. Iinğqe, Goti Iqueä bukä iunji, tuwanjuä tiinğä äqänä. *“Nqä ämaqä jänänänğä iqu, quuvqä*

* **3:6** Ipäqäqkä 15:6 † **3:7** Israitqä iqua, “Ne Aprähämä iqueqä ymeqä-quneyqä” ätminjuwi.

Jonä 8:33. ‡ **3:8** Ipäqäqkä 12:3; 18:18; 22:18 § **3:10** Kukñuä-suqä 27:26 * **3:11** Hapakukä 2:4

eqiyätäqetani, hänä pmeñqiyä."† 13 Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuji, tuwanuä tiinjä-pqe äqänä. "Ämaqä tqu-tqu zä-huätati äunätqä iqu, Goti Iqu, ique qui imäkäniqeqä."‡ Inji, ämaqä-qune, kuknuä-suqä iu qänaknä miqä iqanğa, Goti Iqu ne qui inemäkäniqä iuta änetmetä, anğumä hänä inequmuatätñqä iinjqe, Kraisi Iqu, Goti Iqu, Ique qui imäkäniqä-qu ekqe. 14 Kraisi Jisasi Iqu wäunuä iinjä imäkkqe, ii kuknuä Goti Hanjuwä Iqu, Aprähämä ique, "Ängüä ikimäkmqänä" ätukqä iuji, ämaqä eeqänänjä iu äwimetñqeyi. Itanğa iutani, ne eeqänäni quuvqä eqiyqetani, Goti Iqu, "Nqä Dñi, äwimniqeqä" ätkqe, ne Ique ämenä.

Goti Iqu, kuknuä hñquaqi guä ämäsäuekqenqä

15 Nyämaqäüä, nyi suqä neqä äpmenä itunquä iquesa ämetmä, kuknuä ktqä tiinjä etmqe. "Ämaqä hñquaqu, nätmätqä hmbinyqä kuknuä ätäsinyä, guä ämäsäuiyqe, ämaqä hñqu qui mimäkkqänqä eä, änyä-hänjä hui masueqänqe." Kuknuä Goti Iqu, Aprähämä ique ätukqä itäñi, asänäñi. 16 Itanği kinğanäñi, Goti Hanjuwä Iqu, kuknuä guä Aprähämä iqesä, itanğa iqesanä Hiätqä Iquesä ämäsäuekqe. Goti Iqueqä bukä iuji, tuwanui, "Iquesanä hiätqä iquauä" ätnä, ämaqä kuapanänqä mañqä eä. Inäqe hñqunänqä, "Iquesanä Hiätqä Iqueä" äqänä. Ii Kraisi Iquvi. 17 Kuknuä nyi tä ätqä iqu, kiqä qakui tiinji. Goti Iqu kuknuä gue, Aprähämä iquä ganä ämäsäuekqä etanğiyi. Inji quvaukuä 430 ae äpäwqanğani, kuknuä-suqä iqu, qänaki ätimäukqe. Iqu iinjä ikqä-qae, Goti Hanjuwä Iqu, kinğanänğanğa kuknuä ätätä guä ämäsäuekqä iuji, huätä mewemäuqä yänä. Oee. 18 Inji ne, nätmätqä Goti Hanjuwä Iqu, ne ämeniqunquä näwinyä ioktäumäkekqä äwiñqä iuji, kuknuä-suqä iqueni, a yqänä äqätanä, iuta meniqunquä etanğutqe, ii ne Goti Hanjuwä Iqu, kuknuä guä ämäsäuekqä iuta mämeqänqä qñqanä ämeyegu. Inäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta, Aprähämä iqueni, "Nyi nätmätqä anğui äktapmniqeqä" ätuätä, guä ämäsäuekqeyi.

19 Iinjä etanğutqe, kuknuä-suqe, suñqä äwi? Goti Hanjuwä Iqu iqueni, ämaqe suqä quvqä imäkätqätanğuwitani, ämaekqe. Aprähämä iqesä Hiätqä, Goti Hanjuwä Iqu, anğua wimäkätñqä kuknuä guä ämäsäuekqä Iqu, ätnänäqi timäuqanğanqe, yakuinä ämaekqe. Kuknuä-suqä iqueni, Goti Hanjuwä Iqu, ynaunjqä iquau vqanğa, iqua ämepu, ämaqä awä iqi ätqäuminqä ique§ äwikuwi. 20 Ämaqä awä iqi ätqäuqä iqueqä wäunui, hñquaquiyqä kjuä indqanqe, naqä-hñqunä wimäkätñqeyi. Inäqe Goti Iqu, Aprähämä ique kuknuä guä ämäsäuetäqanğani, Iqu hñque mäwqä, Kiqä-kiuä imäkätä ekqe.

21 Kinğanäñi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kuknuä guä eeqänänjä ämäsäuekqä iquauñi, mändi äkittqiyätä, kuknuä-suqä iqueni yänänäqñqänänjä imäkkqäta? Aanqe. Kuknuä-suqä, Iqu änätapqke, hänä-pmeqä nätapqä-säpi, inji ne suqä ique qänaknä itanä iutani, Goti Iqueqä ämaqä jänänänjä hiätaninji. 22 Inäqe Goti Hanjuwä Iqueqä buki, näqñqä tii äyä änätapä. "Suqä quvqä imäkkqanqe, ämaqä eeqänänjä im-imñä iu guä äqiyänänä."* Iutani, kuknuä guä ämäsänä äwiñqä iu meqänqce, ämaqe Jisasi Kraisi Iquenyqänä quuvqä naqä-qakuä eqiyätqänjuwä iuta mapnä.

23 Suqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqänqä iqu matimäuqanğani, kuknuä-suqä iqu, ne guä enqä-ma äpakänä änaqiyäminqe. Inji kiqä

† 3:12 Hiqäva-imäkkä 18:5 ‡ 3:13 Kuknuä-suqä 21:23 § 3:19 Mosis iqu, Goti Hanjuwä iqueqätä Israitqä iquauqätä awä iqi ätqäuminqe. * 3:22 Apqä Bukä 14:3; Romä 3:9-19

hea qäyunäñi ätnänäñi timäuqanğanqe, ne guä enqä-pa äpmaminque. ²⁴ Ga ne Iquenyqä quuvqä heqiyqetani, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä jänänänä hiatunquä dinqe, kuknuä-suqä iqu, neqä ämäneyqä enqä-panä eä, Kraisi Iqutä näquatämäutnqä ämäneminqe. ²⁵ Inji tänğanji, hiunji ne quuvqä heqiyatunquä iqu, ae ätimäuqä-qae, neqä ämäneyqä yäüä iqueqä yäpä iqini, anji mäpmeqänqe.

²⁶ Quuvqä eqiyätqänuwitani, he eqänänuenä Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmbu, Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä qe eqä. ²⁷ Qokä-apäkä asnä ämepu, Kraisi Iqutä ämuänñanuwä iquenä, he Iqueni gquä quäuqä enqä-pa ae ämipñguwi. ²⁸ Tiini miwäsäunqänqe. Tqu Israitqä-quvqä, ä tqu Grikä-quvqä. Itanğa tqu wäunuä-wiyqä hinginqä-quvqä, ä tqu huiziqueqä yäpä iqi mäpmeqä kiuänä pmeqä-quvqä. Itanğa tqu qokä-quvqä, ä tqu apäkä-quvqä. Ii he eqäpnäñi, Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmbu, naqä-hnqunä epiyitani. ²⁹ Inji he tänğanji Kraisi Iqueqä-quenä äñjuwi, ii he Aprähämä iqueqä ymeqä-quenä ätimäupu, Goti Iqu, "Nyi äwimniqeqä" ätätä kuknuä guä ämäsäueqkä iunji, nätmätqe, heqä himänätñqe, ämapnä.

4

Kaniqueqätä, ymeqä iqueqätä, suqenqä

¹ Nätmätqä meqänqä ätqä iunqe, nyi tiinjä etmqe. "Kanä hnqu ymeqä-tänjä enqe, ymeqä iqu kanmä nätmätqä eqänänji, iqueqänä wimänänique. Itanji iqu, ymeqä wänqä äpmeqänğanji, nätmätqä-tänjä-qu eäqä-qe, iqu kaniqueqä wäunuä-wiyqä iqua enqä-pa pmetänique. ² Iqu hiunji kaniqu ae ätekqä iqu timäuqanğanqä hinuä äqänä, ämaqä ique miqä iqueqätä, iqueqä nätmätqä miqä iqueqätä, yäpä iqinyä pmetänä. ³ Ne-pqe asänänji, ymeqä wänqä enqä-pa äpmenä, suqä qua täutanä iquauqä yäpä iqi äpmaminque. ⁴ Inji hiunji qäyunänä iqu eqanğanji, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqueni ändowatämepkqe. Iqueni, apäkä ne enqä-manä ii änyueqanğa, Iqu Israitqä iquauqä suqä iunji, yäpä iqi äpmaminqe. ⁵ Iqu iinjä ikqe, ii ne ämaqä kuknuä-suqä iqueqä ämäneyqä yäpä iqi äpmeñquä iqune, mbqä neyämetyqätä, itanğa Iqueqä ymeqä naqä-qakuä hiatunquätänji. ⁶ Inji tänğanji, he Goti Iqueqä ymeqänä ae äpmeqanuwitani, Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqueqä Dñi, heyaqä äwqä yäpä imä äpmuatekqe. Itanğa Dñä Iqu, ii Qäqu Kanmqä tääqe, 'Apä-qä' ätätñqä Iquwi. ⁷ Iutani he wäunuä-wiyqä hinginqä mäpmeqä epu, Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä äpmeñä. He iinjä äpmeñjuwi, Iqu Iqueqä nätmätqä äñguä eqänänji etapänä."

Poli iqu, qunqä huäqä wunğanji, qundqändqä iminçenqä

⁸ Hinjuqänänji, he Goti Hanjuwä Iquenyqä maqnqä epiyä iutani, nätmätqä Goti Iqu-tänjä asänänä hma etanguwä iquauqä wäunuä-wiyqä äyä äpmaminjuwi. ⁹ Inäqe tänğanji, he Goti Iquenqe näqnqä etanguwä qenä-qe, Iqueqä henyqä näqnqä eänqe, heyaqä iunji ämäwqätäuä. Inji he tuwängi qanä äwäpu, suqä yänänäqñqä maeqä epu, yätamäqkä meyqä iquau wimapñqe, sunqä anji äwqä? He iquauqä wäunuä-wiyqä anğumä hepnqä hengangitanä? Oee, änä mäwqä iqi. ¹⁰ He suqä, hiunji naqänänä huitanä-huitanä iquauñi, aquväqñqänğanji, tuwä mäwiyqä, qänaknä iqä-quenji. ¹¹ He iinjä itqätanguwitani, nyi wäunuä yätamäqkä hemqä imäkminqe, yuuwä tänätqä knuä nyiyqanji, henyqä qundqändqä kuapanä iqä.

¹² Nyämaqaüa, nyi kuknuä tä etqäqe, “Nyi nqa-näuäni suqä yäüä iunji ävquatämäutmä he enqä-pa äpmeñqe, he-pqe nyi enqä-panä pmapiyâ” etqä. He nyinji quvqä mindqueqä ma ikuwi. ¹³ Nyi täñä-yaqä huitañä hñqu inyimäkätqätanji, hiunji kınğanänä ique emetmä, kuknuä äñguä we-hunqä-tänä ique awä etkqä iñqe, he kñui yqänä ämenä? ¹⁴ Täñä-yaqä nqa huiwä täutanji, he hanä-iqä naqänänä äyâ etapminqe. Inäqe he nyinji, tuwä manundmäuqä pa ipu, itanğa nyinyqä qäqıci äpäpu anä pmeqänqe, enyqä miqä äyâ iminjuwi. He nyi indmepiyänğanı, Goti Hanjuwä Iqueqä ynaunqä hñque itmapqä-pa, ä Kraisi Jisasi Ique itmapqä-pa äyâ indmakuwi. ¹⁵ He nyi änyä ti indmepiyänğanı, aquvänä ipu indmakuwä-qe, ga täñğanı hiqä aquvänä iqä iqu, äkñgi äweqäwe? Nyi naqä-qakuä tii etqä. “Inğanı, he nyinyqä yeeqä ipiyitanı, nätmatqä äsque-äsquenyqä nyi äwa iqanqge, yätamakqä äyâ änyiminjuwi. Nyi ‘He heqä hinji qäquacu ätqopu dappiyâ’ etqä-säpi, he ‘oeyqä’ mandqä iqäpninji.” ¹⁶ Inji nyi kuknuä äñguä we-hunqä-tänä iutanä naqä-qakuä ique ämetmä awä etkqeutani, he nyinji, himä-wiunqä enqä-panä-qunä äñqänquwäta?

¹⁷ Ämaqä huizi, kuknuä-suqä iunqä ämetquetqänjuwä iqua, he yätamakqä qäyunäni maiyqä ipu, he quñi yeeqä wipnqä diñqänä, kuknuä aowä dinä etätqänä. Suqä iñji, ii he nyi-tänä qäqıciñi mapqänqä, änanumäkäpu, suqä iqua imäkqanquwä iu, qänaknä vqänqä emäkätqänä. ¹⁸ Ämaqä hñqu, hui-mända yätamakqä wipnqä yänä äqänätqänjuwi, iqua yätamakqä qäyunäni vqanqge, ii äñgui. Mä iñji, nyi hesä anä pmetanğndqä-qe, ä mäpmetanğndqä-qe, he qäyâ imäkqänqge. ¹⁹ Nqä ymeqä isuenä, nyi nqa huiwi tmi-tmiqä anğumä tä ämeqätä, ii apäkä hñqu ymeqä nyuätñqänä tmi-tmiqä naqänänä ämeqä-panä iñä ämeqä. Ii quati tiñä etanğiyi. He suqä Kraisi Iqu imäkätñqä-pa imäkäpu, Iqutä asänänä epñqä nyinğanğiyi. ²⁰ Nyi henyye, “Yätamakqä äänä wimqä” tiyâ kñuä ämetmä, qundqändqä kuapanä iqä. Iutanji, nyi hesä anä äpmetmä, kuknuä äñgui hui anğumä etätmä, yänänäñqä emäkmqenqe, aanä kiñä änyinätñqe.

Aprähämä iqueqä apäkä iuaquinqä

²¹ Ämaqä kuknuä-suqä iu qänaknä iqänqä enyätñqä iquenä, nyi yatñqä hñqu hemqe. ²² Kuknuä-suqä iunji, tuwanjuä äänä äqänänä tqanqä, qätä äwiyätqänjuwi? ²³ Kuknuä-suqä Goti Hanjuwä Iqu Mosisi ique äwikqä iunji, tuwanjui tiñä äqänä. Aprähämä iqu ymeqä hñquaqutänueqä. Hñqu apäkä wäunjuä-wiyqä hınğinqä, Hekaiyqä iqueqä. Itanğa hñquququ, iqueqä apäkä, huiuqä yäpâ iqi mäpmeqä iñqä, Serayqä iqueqä. ²⁴ Apäkä wäunjuä-wiyqä hınğinqä iisanä ekqä iqu, qokä-apäkiuqä äwinqä iutanji. Itanğa apäkä huiuqä yäpâ imä mäpmeqä enqä iisa ekqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu hänaqä imäuetä, kuknuä guä ämäsäuekqä iutanji.

²⁵ Apäkä iuaqu, Goti Iqueqä kuknuä guä ämäsanänjiyâ iuaquvi. Apäkä Hekai atäunjui, kuknuä gue, Goti Iqu Mosisi iqutä, qoqonä Sänaı iu ämäsäuekqä iunqä eä. Itanğa kuknuä guä ämäsanänqä iu yäpâ iqi äpmetqänjuwä iqua, eeqänä wäunjuä-wiyqä hınğinqänänä iquayi. ²⁶ Inji Hekai, qoqonä Sänaı, qua naqä Arepiya iu-pqenqä atäunjuä enqä iiyi. Ii atäunjui, Jerusälemä täñğa qua täu äwinqä-pqä iinyqä eä. Itanğa ämaqä Jerusälemä iu äpmeñjuwi, eeqänä kuknuä-suqä iu qänaknä ipu, wäunjuä-wiyqä hınğinqenä äpmeñä. ²⁷ Inäqe anä-himqä Jerusälemä huiziqu, ii qäukuä haqä yätu äwi, Serai enqä-pa, huiziquaqä yäpâ iqi mäwiqä eä. Itanğa ii quuvqä eqiyätunquä iqueneqä nipaiyi. ²⁸ Iñqge, Goti Iqueqä bukä iunji, tuwanjuä tii äqänä.

“Apäkä ymeqä maunyŋŋä qokitqä enä iiki, si yeeqänä iqanŋinyä. Si iini miqä itnä, tmi-tmiqe mämeqä isŋqä iiki, yeeqätä ävautnä, apqä tqanŋinyä. Iini sunŋe? Apäkä qokä-täŋi ymeqä kuapä-täŋä qeŋä-qe, apäkä qokiqu ävümetqä ii, huiziŋi ämäwqätäuä, aañä kuapänäŋä-täŋi etänä.”*

²⁸ Nyämaqäuä, täŋgaŋi he Aisakä iqtäŋi asänänä enä. Iqtä, hesä, Goti Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä iutaŋi, Iqueqä ymeqä iqueni. ²⁹ Inŋaŋi ymeqä qäquaquä ae eyitaŋi, ymeqä qokä-apäkiuqä äwiŋqä iuta ekqä iqu, ymeqä Dŋä Anŋuä Iqueqä yänänäŋŋä iuta ekqä iqueni, quvqä ämotquakqe. Quvqä iini, täŋgaŋä-pqe yqänä äwi. Kukŋuä-suqä yäpä iqä äpmejuwä iqua, quvqä eqiyätunquä iquene, quvqä ämänätquetqänä. ³⁰ Inŋe Goti Iqueä bukä iuni änänyä äqänä? Ti äqänänä ätqä.

“Apäkä wäunüä-wiyqä hiŋŋinŋä iisä, iyyqä ymeqä iqtäŋi, huätä dowatiyä. Apäkä iinŋyqä ymeqä-qutä, apäkä huiüqä yäpä iqi mäpmeqä enŋä iyyqä ymeqä-qutäŋi, kanmqä nätmätqä eeqäpnäŋi, miwäsäuqä iyinŋe qä.”†

³¹ Nyämaqäuä, iutaŋi, ne apäkä wäunüä-wiyqä hiŋŋinŋä iyyqä ymequne mäeqä enju. Apäkä huiüqä yäpä iqi mäpmeqä enŋä iyyqä ymequne enju.

5

¹ Kraisi Iqu ne kukŋuä-suqä iu yäpä iqi guä enŋä-ma pmetanŋu huätä änequtäutä, hiŋŋi Iqtänä pmetatunqä inemäkkqe. Itanŋa hiqä-hiuäŋi, he kukŋuä-suqä iuqä yäpä iqi wäunüä-wiyqä hiŋŋinŋe anŋumä pmeqänŋe, yänänäŋŋä tqäupu.

Goti Iqueqä qeqä imänŋe, mävämeqenŋä

² Poli iqunä, nyi kukŋuä tä etmqä iqäqä tqeŋi, qätä anŋuanä nyipu. He ämaqä jänänänä timäupŋe, ämaqä hŋqua heyaqä huiwi häuä qäyä ektäupŋänä hiŋuinä qumbŋqä sätäti, ii tüŋŋi. Kraisi Iqu wäunüä ae imäkkqä iuni, yätamakqä maiyqä yänä. ³ Nyi anŋumä tii etqä. “Ämaqä hŋqua, heyaqä huiwi häuä qäyä ektäupŋänä hiŋuinä äqunŋe, ii tüŋŋi. He kukŋuä-suqä eeqänänä iuni, qänaknä iqa uwqäpŋqä iunŋeyi.”

⁴ Ämaqä hŋquki, si kukŋuä-suqä iuni qänaknä itnitaŋi, Goti Iqu, “Ämaqä jänänäueä” ktqŋqä äkinyätŋe, ii tüŋŋi. Kraisi Iqtäŋi qŋqanä enätänä, Goti Iqueqä qeqä imänŋeta nätmätqä hiŋŋi ävätŋqä iuni, qe ävämenyä. ⁵ Nyi ii ätqe, tüŋŋä etanŋiyi. Goti Iqueqä Dŋä Iqueqä yänänäŋŋetäŋi, Iquenyqä quvqä jänänä eqiyätanä, neqä kŋuä indqänqä imŋi, Iqu jänänänä nemäkätŋqä iunŋqä hiŋuä äqänänä äpmenä etanŋi, ätqä. ⁶ Inŋi ämaqä hŋqu, Kraisi Jisasi Iqtä ämuänŋänŋe, suqä huiwä häuä ktäunŋä iqtä, häuä maktäunŋqä iqtäŋi, nätmätqä hiŋŋinŋä enŋä-panä wänä. Inŋe hŋqu, quvqä eqiyätäqä iutaŋi, suqä ämaqä huiziunŋqä äwiŋqä iqueni, a yänänäŋŋä ämaqätqe, ii nätmätqä naqä-qakuänäŋi äyuwä.

⁷ He anŋuanä iqa äpätqänuwi, täŋgaŋi heyaqä himä heqanŋuwä iqiŋi, kukŋuä naqä-qakui hii eyäwqatätŋqä hiŋuinä mäqunquä ipŋe, hoptäwi tqe heyqanŋikä? ⁸ He nätmätqä kŋuä indqänqä quvqä iuta timäuqanŋenŋä qänaknä i iquwi, ii Goti He tääqä etätmetŋqä Iquesa hmanŋi. ⁹ Bretqä imäkqenŋä kŋuä indqämbu. Si buayä iini naqänänä timäutŋqä kiŋganŋutqe, nätmätqä naqänänä imäkqe, wänŋäpu pŋŋä ämäuesqe, qo aañä naqänänä äväunä. Ii enŋä-panŋi, kukŋuä quvqä

* 4:27 Asayä 54:1. Asayä iqu, Jerusälemänŋä ätkqe. Poli iqu täqŋi, Aprähamä iqu Serai ävämetä, Hekainyqä äukqanŋanŋä ätätä äqiyätqäuä. † 4:30 Ipäqäqä 21:10

wänqänänjä ipu, naqänänjä imänätä, ämaqeüqä quamä pmeqä, qui imäkänä. ¹⁰ Nyi kjuä tiinji yänänäqñqä indqängä. “Naqä Iqu qu yätamäqkä vqanquti, kjuä indqänqce, hui-mända mindqänqä ipñqäuä.” Inäqce, ämaqä heqä kjuä äñguä iu qui emäkqä iquenyqce, nyi maqñqä eämä-qe, “Iqu iqueqä quvqä ii imäkqänqä kimanji, hanjä-iqä menqiyä” ätqä.

¹¹ Nyämaqäuä, nyi suqä huiwä häuä ktäuqänqä iqu äñguänänjä äqunätmä, kukñuä awi iinqä tqä-säpi, inji qu hanjä-iqä äpakä tiinji, suñqä ändapqä pättänjä? Inji nyi kukñuä awi, suqä iquenyqä tätqäqä-qunä-säpi, qu kukñui zä-huätati iquenqce, äkasuwä matqä ipu, hanjä-iqä mändapqä itqäpninji. ¹² Ämaqä huiwä häuä ktäuqänqä etäpu, hiqä kñui qui emäkätqänuwä iquauñqce, quwqä huiwinä häuä maktäuqä pa ipu, kiqä häukuä-pqe, qäsä yimäpnqä änyinji.

Suqe, huiwä iqueqätä, Dñä Äñguä Iqueqätä imäkqenqä

¹³ Nyämaqäuä, he kukñuä-suqä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä hiätpnqä dinqce, Goti Iqu tääqä ae etätmakqce. Inji he suqä iqueqä yäpä-imä mäpmeqä ipiyä-qae, hiqä enqä dunä hinji mimäkäkiqnqce. Inäqce, Goti Iqueqä ämaqä iquauñqä kiinjä enyätä, quwqä wäunjuä-wiyqä pmetpnqce.

¹⁴ Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä-suqä hnqcu, “*Si tqä-täunqä äkinyänqä-pañi, sitä qäqiqi äpmeñuwä iquauñqä-pqe, inä kinyätñqänänji.*”^{*} Si ique qänaknä itqänji, kukñuä-suqä huiziquauñä-pqe, qänaki inä itqänjä. ¹⁵ Inäqce hiqä-hiuä qui mimäkñqä ipñqä dinqce, äkasuwä mäpätnqeyqä ipu, kukñuä mäkä maqäyonqä iqäpnqce.

¹⁶ Nyi ii tiinjqä etqä. Hiqä huiwi quvqä imäkqänqä äwinyätñqä iu, qänaknä miqä ipñqce, Dñä Äñguä Iqueqä äwinqä iunä qänaknä ipu, pmetanqpiyä. ¹⁷ Ne näqñqä äyä etqänju. Huiwä iqueqä äwinqcequ, Dñä Äñguä Ique päsättqämätä iqanqca, ga Dñä Äñguä Iqu, huiwä ique päsättqämätä itqäuä. Iutanji, iquacu mäkä-hunqä pmetanqiyitani, hiqä hnjuä-hnjua imäkänä-tpu ipiyä iunji, mimäkqä itqänjä. ¹⁸ Inäqce he Dñä Äñguä Iqu emäkqanqä iunä qänaknä iquwi, ii tiinji. He kukñuä-suqä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä iqä.

¹⁹ Suqä, huiwä iqueqä äwinqceuta ätimäutnqenqä näqñqä äyä etqänju. Iqua tiinji. Suqä qanjä hinji ikiqä, suqä kiya mättqä huizi imäkqä, suqä quvqä imäkqänqä äwqä maqänä ävauqeyi. ²⁰ Ita, goti quanqä iquau qonjä woktäuqä, paaqä häsuäwä huitanä-huitanä imäkqä, mäkä-hunqä imäkñqänqä, kukñuä mäkä-hunqä, himä qui maqänä imäkqä, wiunqä äpakä ikiqä, huiwä nätmatqenqä qeqä tqüä, quwqä-quwänqänä äwinqä, äkasuwä ätnäpiyitani iväqñqänqä. ²¹ Itanqca ämaqä äñguä pmetanquwä iquauñqä äwqä quvqä hinji imäkqänqä, wainqä-eqä yänänäqñqce nqänqä, yeewä iqä iu suqä quvqenä imäkqänqä, itanqca suqä huitanä-huitanä huizi isua-pqe inä imäkqänqä ätqä. Inji nyi qänqanä ae etqä imñi, anqumä tiinjä etqä. “Ämaqce, suqä eeqänänjä nyi tä etqä tqauu imäkmitpce, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunji, Iqutä anä mapmeqä ipnuwiqä.”

²² Inäqce Goti Iqueqä Dñä Äñguä Iqu, ne inemäkqanqcetani, suqä tiinji imäkqatunqce. Ämaqä huizi iunqce aanjä kuapanä winqänqä, yeeqänä iqänqä, äwqä hanjuinä inqä pmeqänqä, äwqä tnänji maqänä mimäkqä iqänqä, ämaqce yätamäkqä vqänqä, suqä äñguinqä ämotqueqänqä, itanqca kukñuä ätätanä qäyunä imäkqänqä. ²³ Itanqca quami qeiqinyä

* 5:14 Hiqäva-imäkqä 19:18

pmeqānqā, neqā-neuā ānguanā minqānqe. Inj kuknuā-suqā iutanā hñqu, suqā āngua tquauñi, pmua imākqānqe, aañqe. ²⁴ Qokā-apākā Kraisi Jisasi Iqueqānā ae enjuwi, qu suqā huiwā iqueqā āwinqeuta ātimāutñqe, zā-huatati āuepiyitanj, qāpu ae ekuwi.

²⁵ Ne hāñ āpmeñqe, Dñā Āngua Iquesa āpmeñqu-qae, qañi, Iqueqā āwinqā iunā uwquatunqānāñji. ²⁶ Inj ne quikuā ptqā āqānātanā, yoqā haqā māmamāunqā yatunqe. Neqā-neuāñji, quvqā itquatnātanā, mākānqā minqā pa iquatunqe. Itanğa hñquauqā āngua āpmeñuwā iunqā, āwqā quvqā hinji mimākqā pa iquatunqe.

6

Suqā yātamākqā inqenqā

¹ Nyāmaqāuā, heyāmaqā hesanā hñqu suqā quvqā āyā imākqanji āqunāñuwi, Dñā Āngua Iqu he naqā yāuā ae emākqā iquenā, āmaqā quvqā iñā imākqā iqueni, yātamākqā qeiqinyā āvāpu, jānā iwimākpnqe. Itanği yamwiqe, he-pqe inā emeqā dinqe, ānguanā mimbu. ² Heyāmaqā hñqua hanā-iqā āki-āki āmequwi, he heqāānā imākmbu, yātamākqā imbnqe. Inj he iñā imākquwi, ii Kraisi Iqueā suqeuñi, qānāknā qāyunā iqā. ³ Āmaqā yoqā maeqā hñqu, “Nyi yoqā naqā-tāñunqā” knuā indqānātñqā iqu, āmaqā naqā-qakuā-qu ma, iqueqā-kiuā quanğā imākñji. ⁴ Āmaqā hñqunā-hñqunāñji, iqu iqueqā wāñuā imākātāqā iunji, ‘Āngua imākqāndiyā, ā quvqā imākqāndiyā’ tāqe, kiuā ganā iwāsānātñqe. Inj āngua enqe, iuta aquvānā ipñqe. Hñquququauqā di, ‘Ānā imākātqātpiyā’ tpu, hinuā āmāqunāpu, miwāsāuqā ipñqe. ⁵ Ii tiñā etanğiyi. Āmaqā hñqunā-hñqunā, iqueqā wāñuā-tāñji. Wāñuā ique qāyunā imākātñqe, ii kiqe.

⁶ Āmaqā hñqu, Jisasi Iqueā kukñuinqā nānqñqā etapqanğutqe, heqā nātmatqā āngua ānā āmeñuwitanj, hui yātamākqā wipñqānāñji.

Ymisāñā vowā āqutāpu āptqenqā

⁷ He hiqā-hiuā hinji-hinji imāknāpu, ‘Ne iñi Goti Ique itquequnā’ knuā heyāti. Hmanji, he iñi ānā mimākqā ipnā. Tiñā eā. Hñqu kiqā wāñuā iunji, ymisāñā uwqā vovi ākitanā āki āqutātqā enqe, kiqā hāukui, qāyutanāñā wiganğuti āmetā guānā. ⁸ Āmaqā hñqu, huiwā iqueqā āwinqā iunā qānāknā imitātqe, zā-hāukuā quvqā āwiqā-panj iñā etā, qui hāmānā imāknāniqe. Inğqe iqu, Dñā Āngua Iqueqā āwinqā iunā qānāknā imitātqe, inji zā-hāukuā āngua āwiqā-manj, iquesanji, iqueqā hāñā hea ique-ique pmeqe āmeniqe. ⁹ Itanği ne suqā āngui imākqānqe, enyqā miqā iquatunqānāñji. Inj Goti Iqu, Iqueqā hea qāyunā ātimāutqanğanqe, ne enyqā miqā imitatqe, ymisāñā āngui āmequā-panj, āmeniqe. ¹⁰ Itanği ne āmaqā hui, ique yātamākqā vqenqā winğanji āqunğqe, yipāqñqenā miqā, hāmānā vquatunqe. Itanğa neqā Jisasi Iquenyqā quuvqā anā epiyātunquā iquauñi, ne yāñā āqānanā yātamākqā vquatunqe.

Huiwā hāuā ktāunqātā, maktāunqātāñji, hinginqā enqā-paniqā

¹¹ Nyi henyqā tuwanuā ātnāmāuqā iqueni, yāpakā māñinji tuwanuā naqānāñā-quanji, *ñqā hipaitā āqiyqe.

* **6:11** Kuknuā tqe, Poli iqu kiqā-kiuā āqākqe. Hitunğuita tqinyqe, iqueqā yātamākqā vqā hñqu Poli iqueqā kuknuā āqākqe. Nānqñqā-tāñj hñqua knui, Poli iqueqā hinji quvqā etanği, tuwanuā naqānāñā-quau āqākqeqā, indqānātqāñā.

¹² He qätä änguänä nyipiyä. Ämaqä hiqä huiwi häuä ktäunqänqä kiquätmä eyätqänuwä iqua, “Ne Kraisi Iqueqä zä-huätatiñqä awä ätuätunquä iutani, hanä-iqä metunque mänenqanqiyqä” kñuä vqanqi, ämaqä huizindi, qunqä yeeqä wipñqä dinqä, i eyätqänäuä. ¹³ Ämaqä iinä iqua, huiwä yuunqä-tänä qäyä epu, kukñuä-suceuni qänakñäni miqä itqänäuä. Iqua heyaqä huiwi häuä hinñinä ektäupiyä iuta, ämaquqä hinuä iqini, yoqä naqä mapñqä äwinyätqänä. ¹⁴ Nqä-näuäni, nyi nqä yoqetä, ä ämaqä hñqueqetä, haqä mämaeqä itmä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä zä-huätatiñqänä aquvänä itmä, Iqueqä yoqenä haqeqä mamäuqämqe. Kraisi Iqu, zä-huätati äunätä äpäkonätäqetani, nyi nätmätqä qua täutanä, hinñinqä enqä-panä äqunqce. Itanqa, qua täutanä iquauqä hinuä iqini, nyi ämaqä hinñinqunjqä. ¹⁵ Itanqa suqä huiwä häuä ktäunqä iquä, ä häuä maktäunqä iquäni, ii nätmätqä hinñinqä enqä-paniqä. Ne Goti Iquesa häñä-pmeqä änyä-häni ämetunque, ii nätmätqä naqänänä äyuwä. ¹⁶ Ämaqä äkisqu-äkisqu, nätmätqä naqänänä ii a äqätpu, qänakñä itqänuwä iqua, Naqä Iqu, quwqä äwqä hanuä imbnqä iwimäkätä, Iqueqä qeqä-imänqeta, qeiqinyä iwitquequätñqä änyinñiyä. Iqua Goti Iqueqä ämaqä Israitqä naqä-qakuä iquayi.

¹⁷ Nyaqä kukñuä yäpaki tiinjqä. Ämaqä nyi nqä huiwä täu yuunqä ae ändapätqänuwi, ii Jisasi Iqueqä wäunqä-wiyqä-qunä etanqceñqä ämotqenä. I etanqi, ämaqä hñqu nyi hanä-iqä anqumä dapqänqe, manyinñiyä. ¹⁸ Nqä nyämaqäuä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta, hiqä quuvqe, änguä hinñi emäkquätñqä änyinñiyä. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Tuwanuä, Poli iqu Epäsäsi pmeqä iquauŋqä äqäkqe Yätamakqä kuknuä hñuiqänjä iquvi

Tuwanuä Poli iqu äqäkqä tqeegä quati, tiinji. Goti Iquegä äwiŋqe, Iqu nätmätqä qäukuä yätutanjä, qua iutanjä eegänänji, Kraisi Iquesa aquvä äqiyätä, Kraisi Iqu nätmätqä eegänänjä iuqä Nyuanjä Naqä-qakuä-qu hetŋqä iwimäkätŋqä iinqe. (1:10 hñuä qundŋqä.) Itanji, Iqu Iquegä qokä-apäkä iu ävauqumuatätä, qu Kraisi Iqutä anä muänmbŋqä iwimäkätŋqä äwiŋgiyä.

Kiŋganäni, Poli iqu tuwanuä iunji, Goti Iqu ämaqeunqä qeqä ätumuäkätä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyätqätanŋppqä iqua naqä-hŋqunä epu, huegä-himqä hñquesanä enqä-panjä iwimäkätŋqenqe, kuapanä ätätä äqäkqe. Kraisi Jisasi Iquegä wäunuä iutanji, Goti Iqu qokä-apäkä iu anŋumä itmenä. Itanŋa, Iqu kuknuä guä ämäsäuekqä-pa, quŋi anŋuanänjä itqueniŋenqä näŋŋqä mapŋqe, Iquegä Dnjä Anŋuä Ique ävanä. (1:14 hñuä qundŋqä.) Itanji huiŋi, Poli iqu tiinjä ätätä äqäkqe. Ämaqä Jisasi Iquegä yoqe ämepu, Iqutä anä ämuänŋanjuwä iqua, äwqä naqä-hŋqunä imbu, Goti Iquegä suqä iunä qänaki iqäpŋqeqä.

Tuwanuä täunji, qokä-apäkä iqua, Kraisi Iqutä anä ämuänŋäpu, naqä-hŋqunä enjuwiŋqä ätnänjä iqu motquetŋqe, Poli iqu kuknuä ktqä hñquaqui-hñque ätukqe. Ktqä kiŋganänji, Goti Iquegä qokä-apäki, anä kiuanänjä hñqu enqä-panjä etanŋi, Kraisi Iqu anä-siyandqä enqä-ma ätqäüä (2:19-22). Ktqä huiŋi, Goti Iquegä qokä-apäki, ämaqä kiuanänjä hñqueqä huiwä enqä-panjä etanŋi, Kraisi Iqu huiwä iquegä nyuanjä-queqä (4:1-16). Ktqä yäpaki, Goti Iquegä qokä-apäki, qu apäkä hui enqä-panjä etanŋi, Kraisi Iqu, apäkä iyyqä qokiqu enqä-panjiqä (5:22-32).

Iñi tuwanuä täunji, nätmätqä anŋgui, Goti Iqu Iquegä ämaqeu iwimäkäninŋqä wiŋanŋqenqe, ne hñuä anŋguanä äyä äqunänjunä.

Poli iqu, tuwanuä tqeunqä kuknuä ätkqenqä

¹ Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iquegä äwiŋqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu Iquegä kuknuä awä täukiqämqä anändowatkqä iquŋji. Nyi tuwanuä tä, he Goti Hanjuwä Iquegä ämaqä epu, anä-himqä Epäsäsi iu äpmapu, Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmbu, Iquenyqä quuvqä äpakänä eqiyätqänjuwä iqueniŋqä äqiyqä. ² Goti Hanjuwä Apiqutä, itanŋa neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imänqeta anŋguä etapäsinyä, heqä äwqe hanjuä imbu pmetŋqä emäqŋinyä.

Goti Iqu, nätmätqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwiŋuwi, änätapqenqä

³ Ne neqä Goti Hanjuwä Iquegä yoqe, haqeqä ämamäutanä, anŋguä iwimäkquanä. Iqu neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquegä Goti eäqäqe, Kaniqu inänji. Iqu Kraisi Iqutä ämuänŋanŋqetanji, nätmätqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwiŋuwi, neyaqä quuvqä du anŋguä inemäkquätŋqä, änätapätqäüä. ⁴ Iqu qäukuä qua mimäkqänŋa, ne Kraisi Iqutä ämuänŋaninŋqä diŋqe, atäunjuä ae inaikqe. Iqu iinjä imäkkqe, ii ne Iquegä ämaqänä eanä, Iquegä hñuä iqinji, suqä quvqä-tänjä maqä, jänänänjä pmetaninŋqä diŋqeyi. ⁵ Iqu nenyqä aanjä kiinjä äwinyätäqä duta, kiŋganä atäunjuä ae ätänaikqe. Quati tiinji. Jisasi Kraisi Iqu wäunuä

imäkänigä iuta, Iqueqä ymeqänä naqä-qakuä eanä pmeqänqe. Goti Iqu iinjä imäkkqe, ii Iqueqä yeeqä inqeutatä, Iqueqä äwinqeutatänji. ⁶ Iqueqä Ymeqä, Iqu aanä kiinjä äwinyänqä Iquesani, Iqu Iqueqä qeqä imänqeta hinji vqe, ne ae änatapkqe. Ii naqänänä hitanqcenqä, ne knui, änguanä indqänätanä, Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuquatunqänänji. ⁷ Iqueqä Ymeqä Iqu äpakonätä, Iqueqä häneqä iuäkkqä iutani, ne angumä hänjä inequmuatätä, neqä suqä quvqä eeqänänji, huätä ae ämänatnämäukqe. Goti Hanjuwä Iqu iinjä itä, Iqueqä qeqä imänqeta hinji vqe, hävemnäqenqä etanji ämänätquakqe. ⁸ Iqu änguä aanä kuapanä inemäkätä, näqenqä änguitä, knuä indqänqä huitanqä-huitanitä, änatapkqe. ⁹ Nätmätqä Goti Iqu, Kraisi Iqu wäunuä imäqanqäqä iunji, Iqueqä yeeqä inqetä, Iqueqä äwinqetä, imäkäninqä zä äwinqä di, tänganji Iqu ätnänäqi ämänätquakqe. ¹⁰ Nätmätqä eeqänänji, hui ganä iwqatqanqanji, nätmätqä eeqänänä qäukuä yänjinitä, qua täunjitäni, Ämiqä Kiuänänä Hnqueqä yäpä iqi pmetpnuwi. Ii Kraisi Iquvi.

¹¹ Inji ne Qäqutä ämuännanä, Iqueqä ämaqänä eqänqe, hinjuqänänji Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä-kiuä ätänaikqe. Iqu Iqueqä äwinqä iutatä, Iqueqä knuä indqänqä iutatänji, nätmätqä eeqänänji timäutnqe, imäkänä. ¹² Iqu iinjä ätänaikqe, tiinjä imäqänqä. Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätanä, knuä iqä yänänäqenqä ganä ävätunqä iqunesani, Iqueqä yoqe haqeqä aanä hävemnäqenqä muämuäqenqä. ¹³ Ga he-pqä, nesänji asä iinjä epnä. He kuknuä, naqä-qakuä we-hunqä-tänä eä, angumä hänjä equmuatqä iqueni, qätä ae äwiyäpiyitani, Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, iutani Iqutä ämuänänguwi. Iinjä eqanquwängä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iquau väniqä kuknuä guä ämäsäuekqä-pa, hejni, Iqueqä Dnjä Änguä Jänänänä Ique inä etapkqe. Dnjä Änguä Iinjä Ique vqe, ii he Goti Hanjuwä Iqueqänänqä näqenqä hipnqeyi. ¹⁴ Dnjä Änguä Iqueni, ne ae ämakquä-qae, inji qänakndani, nätmätqä huizi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä qokä-apäkä iquau väniqä kuknuä guä ämäsäuekqä-pqä ii, inä meniqä-pqenqe, näqenqä enju. Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuä anqi inetmetä hapä mänäqumuatqanqä, inga meniqä eä. Iqu iinjä inemäkätä, Iqueqä yänänäqenqä ämänätquakqä dinqe, Iqueqä yoqe, haqeqä aanä hävemnäqenqä muämuäquatunqä.

Poli iqu, qu näqenqä änguänänä mapnqä, tääqä ätukqenqä

¹⁵⁻¹⁶ Goti Iqu änguä e inemäkätinqä iinqe, he Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä eqiyäpiyä iutani, Goti Hanjuwä Iqueä ämaqä iquauqä enyätinqä iunqe, nyi qätä änyä ti äwiyätmitani, henyqä knuä indqänätmä, Goti Hanjuwä Iqueni, 'änguiqä' ätuätmä, tääqä ätätmängani, maqänäuqä äpakänä ätqua äwätqänä. ¹⁷ Nyi tääqä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti Hanjuwä, Apiqu yoqä naqä-tänä kinqanänä äpmenqä Ique, ätuätinqe. Iqueqä-kiuä ätnänäqi itkimäknätinqä emäkätinqä dinqe, Iqu hejni, knuä indqänqä jänänänä-tänä, itanqä Iqueqä kuknuä naqä-qakuä iunji, qakuijqä näqenqä-tänä epnqä iinjä, ätuätqänä. ¹⁸ Itanqä Iqu hiqä knuä indqänqä we eumäqanquti, ga he tiinjäqä näqenqä änguänänä metpnqä ätuätqänä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu atäunuä ae ekqä iqenä, nätmätqä ängui mapnuwänqä knuä yänänäqenqä äwipu, hinuä äqambu äpmejuwi, nätmätqä iinqe, näqenqä hipnqä ätuätqänä. Nätmätqä, Iqu Iqueqä ämaqä iqu mapnuwänqä ätätä ekqe, ii nätmätqä aanä änguänänä isua etanqenqä, näqenqä mapnqä ätuätqänä. ¹⁹ Itanqä Goti Iqueqä yänänäqenqe, Iquenyqä quuvqä eqiyätunqä iquneqä huiwä yäpä tämni wäunuä itnqe, ii aanä hävemnäqenqä etanqenqä näqenqä hipnqä

ätuatqänä. ²⁰ Iqueqä yänänäqñqä kätanänä qäquesa, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Ique qua buta angi avauqumuatätä, qäukuä haqä yätunqä ätuma äyätä, Iqueqä hipa ämuangisa äpmuatekqä Iquvi. ²¹ Kraisi Iqu qäukuä yäni e äpmeñqe, Iqu dnä yänänäqñqä-tänä iquautä, ämaqä ämiqä iquautä, itanğa huizi yänänäqñqä-tänä qäquauñä-qe, Iqu eeqäpnä ämäwqätäuqänğa äpme. Yoqä naqä-tänä tänğa äpmeñuwä iquautä, qänaknda pmapnuwä iquautä, Ämiqä-qu äpme. ²² Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä eeqäpnäni, Kraisi Iqueä yäpä iqinyä witññqä eätä, itanğa, qokä-apäkä Iqueqä yoqenqä aquvāqñqä iquau yätamäkqä väniñqe, nätmätqä eeqäpnäni ämiqäñqä ätekqe. ²³ Nyuññä iqu, huiwi ämitñqä-pa, Iqu iquau ämitqäuä. Iqu nätmätqä eeqäpnänä iunji, ämiqä pmetañqgetañi, qu qäyunänä enä. Ga huiwiqñ, Kraisi Iqueqä yäpä imä pmetañqgetañi, Iqu, huiwiqñ äwa miqä, eeqäpnäni aanä qäyunänä-tänänqä iwimäkquänä.*

2

Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä, angi hänä inemäkkqenqä

¹ Hiñuiqänäni, heqä qätä mäwiyqä hñgisanä iqetatä, hiqä suqä quvqetatäni, he pizqä ae äpäkonjuwanänä äpmamiñuwi. ² He suqä quvqä ii imäkmiñuwi, ii ämaqä qua täutanä iuqä suqä du qänaknä ipu, itanğa dnä quvqä im-imä hiñginäwa äpmeñuwä iquau miqä naqä iqueqä suqä quvqeu, qänaknä inä imiñuwä iqueni. Dnä iquau miqä tqñ, tänğanji ämaqä Goti Iqueni hñgisanä itqueqanğuwä iuqä qeqä-quuvqä imñji, wäunüä yänänäqñqä yqänä itqäuä. ³ Hiñuiqänäni ne eeqänänjune, iquä enqä-ma, asänänä äpmenä, suqä quvqe, neqä kñuä indqänqä iutatä, huiwä iqueqä äwiñqä iutatäni, äyä imäkmiñque. Inğanji neqä suqä quvqenqe, kimanji qutä anänji, Goti Iqu äwqä tnänä wiñganğqä iutanji, hanä-iqä nätapätqätäninji. ⁴⁻⁵ Ne pizqä iinjä äpäkonanä qäyä äwitangğüä-qe, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä huäqä-hunqetä, nenyqä äwiñqetä, äwa miqä, hävemnäqñqä eäqä iutanji, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä, angi hänä inemäkkqe. Inji Iqu he hänä iinjä emäkäqumuatkqe, ii Iqueqä suqä nätmätqä hiñgi vqä iqesanji. ⁶ Goti Iqu, ne Kraisi Jisasi Iqutä naqä-hñqunä guä ämänaqäkqe, ii ne Iqutäni, anğumä hänä nevauqumuatätä, itanğa Iqutä qäukuä yäninji, ämiqänqä zä-hawä ikikinyänä iu, anä äpmuatänaikqe. ⁷ Injä inetquakqe, ii tiinänqe. Ämaqä qänaki epqä iquä, Goti Iqu, Kraisi Jisasi Iqutä guä ämänaqiyätä, qeqä inetmäkkqeuñji hiñuä äqumbiyitanji, Iqueqä qeqä imänqçeuta hiñgi vqenqe, näqñqä mapnuwi. Ii äwa miqänqä, aanä hävemnäqñqä iinğeyi. ⁸ He Iquenyqä quuvqä heqiyangñuwitanji, Iqu angi hänä emäkäqumuatkqe, ii Iqueqä qeqä imänqçeuta hiñgi vqä iqesayi. Nätmätqä iinjä, hiqä-hiuä imäkñganğuwita emakqä ma, Goti Iqu hiñginäwa etapkqe. ⁹ Ii he wäunüä yänänäqñqä ipiyä iuta ämepunjqae, heqä quiku ptqä äqänäpu, hiqä yoqe haqeqä ämamänğuwä ma, oee. ¹⁰ Wäunüä anğuanänä nenyqä näwinyä ekqä ii imäkquatuñquä iunqe, Goti Hanjuwä Iqu, ne Kraisi Jisasi Iqutä guä ämänaqiyätä, hänä inemäkkqe. Inji ne tänğa hänä tä äpmeñque, ii Goti Iquesanänji.

Jisasi Kraisi Iqunä, ne naqä-hñqunä pmetatunquä inemäkqä Iquvi

* 1:23 Näqñqä-tänä hñqqa, kukñuä tqe, ti äkunmäkäqtäuä. "Ga huiwiqñ, Kraisi Iqueqä yäpä imä äpmeqetani, Iqu äwa miqä, eeqäpnäni aanä qäyunänä-tänänqä iwimäkquänä."

11 Iiñiqçe, he hiñuiqänä äpmamiñuwiñqä kñuä indqämbu. Heqä hinaqä qanyä eunyäpu ämeekuwa etanji, Israitqä iqua henyñçe, “Iquauqä huiwi häuä maktänqä-quayqä” ätäpu, itanga guwqä-quwanñçe, “Ne huiwä häuä ktänquneyqä” ätätqänuwä iquayi. Huiwä iu iinä imäkñqä suqe, ii ämaçeucqä hipaitä imäkqeyi. 12 He inga äänä äpmamiñuwiñçe, kñuä indqämbu. He Kraisi Iqueni, mämeqä hiñgi äpmamiñuwi. He ämaqä Goti Iqu Iqueqänqä atäñuä ikqä, Israitqä iquautanänñuenä maeqä, ämaqä kiñä hñqäqisanñuenä etanñä, Goti Hanjuwä Iqu, iquau nätmätqä väniñqä kukñuä guä ämäsäuekqä iunçe, he evquatämäukçe. He qua iunji, iinä äpmapiyänñani, Goti Hanjuwä Iquenyñqä maññqä epu, heqä kñuä indqänqä yänänäñqçe, nätmätqä mapñuwanñeñqä mämeqä, hiñgi äpmamiñuwi. 13 Inäçe he ämaqä kiñänäñi iinä ätqäumiñuwä iquenä, tängani he Kraisi Jisasi Iqutä i ämuänñanñuwi, Iqueqä häñeçetani, Goti Hanjuwä Iqu, etma äpätä qäqiqi equmuatekçe.

14-15 Jisasi Kraisi Iqunä, ne äwqä hanuä inqä pmetatunquä Inemäkqä Iquvi. Hiñuiqänäñi, Israitqä iquatä, huizi iquatäñi, mäkä-hunqä äpmamiñiyi. Mäkä-hunqä iinji, täkñä naqä hñqu awä iqi äqiyenyä pmetanñiyänğa, Jisasi Iqu äpäkonätä anji ävauçe, huätä ävāpnemäutä, itanga Mosisi iqueä kukñuä-suqä yäüä* eegāpnāñi hma imäkätä, naqä-hñqunä eenyā, äwqä hanuä inqä pmayñqä imäkkçe. Iqueqä äwiñçe, tiñä etanñiyi. 16 Iqu zä-huätatä äunätä äpäkongçetani, mäkä-hunqçe eegänä hma imäkätä, mäkä-hunqä iquaqü, hueqä-himqä änyä-hänñä hñqu hiätñqä imäkätä, itanga Goti Hanjuwä Iqutä, näueqä imäknyinyä pme-siyñqä diñqä äwiñqçe. 17 Inji Iqu äquvepätä, he kiñä näñi äpmamiñuwä iquendä, ne qäqiqiñä iqunesä, suqä äwqä hanuä änyanä, naqä-hñqunä pmeqänqä iinqä awä ätkçe.† 18 Iqu ne äwqä hanuä iinä inemäkkçetani, Dñä asänänñä-tänñä eanä, Goti Hanjuwä Iqueni, iuta wimenä.

19 Tängani he ämaqä huiwä ämuänqänänñä hmanji. He ämaqä qua iu qäyutanñä, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä qäqiqiñä iqua enjuwä-panñä epu, Iqueqä anju äpmeñuwä iqueni. 20 He anä, Goti Iqu imäkqä-panñä iinñenji. Ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquatä, Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iquatäñi, qu anñä-siyandqä enqä-panñä iquayi. Kraisi Jisasi Iqu, anñä vänyqä miqä yänänäñqä ämatñänqä-panñä iinñä Iqueyi. 21 Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwä eegänäñi, Ique ekunätanñä anñä ii ämatñä. Goti Naqä Iqu, anñä iqueni, hiqäva-imäkqä anñä enqä-pa, Iqueqänqä mätquätñqä itqäüä. 22 He-pçe, Kraisi Iqutäñi, naqä-hñqunä etanñuwiñqä, ga Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä huizitä guä ämaiçiyätä, Iqueqä anji, Dñä Äñguä Iqu yäpä inñisa pmetätñqä iinqä ämatätqäüä.

3

Poli iqu, kukñuä äñguä we-hunqä-tänñä tqueqä wäñuä-wiyqä-queqä

1 Goti Hanjuwä Iqu iinñä emäkqanççetani, nyi Poli iqunä, Iquenyqä tääqä ätätqänñä. Israitqä iqua qäyä etanñi huizi iquenä, yätamakqä eyqämqä diñqä, Kraisi Jisasi Iqueä wäñuä imäkätqätanççetani, guä äpmuatenñiyquwi. 2 Goti Hanjuwä Iqu henyqä qeqä imänqçeuta äñguä hiñgi etqetñqä, nyi wäñui ändapqä iinñçe, he qätä ae äwiyquwi. 3 Iqu Iqueqä kñuä indqänqä zä wiqe, nyi näçñqä hiätmqänä ändapqçe.

* 2:14-15 Israitqä iqua kñuä tii indqänñuwi. “Ne Goti Iqueqä suqä-tänñunä etanñi, ne Iqueqä ämaqä-qunä eanä, huiziquau ämäwçätäñu.” † 2:17 Asayä 57:19

linqce nyi henyqä tuwanjuä wänqä ipu äqiyätmä, awä ae äyä etqe. ⁴ He pipa ipi a ätäupiyänggani, näqngqä tiinjä mapnä. “Ae! Iqu Kraisi Iquenyqä kuknuä zä witanqä iquenyqe, näqngqä ae äyä eänä.” ⁵ Ämaqä kinganä äpmaminjuä iquauji, nätmätqä tänqe, awä mätqä iminjüwi. Inäqe, tänggani, ämaqä kuknuä awä tuäkiqapngqä ändowatkqä iquata, Iqueqä kuknuji hinjuä-tqä iquatäni, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqängqä atäunjuä ikqä iquauji, Dnjä Ängguä Iqu iwimäkqangji, iinqe iqua näqngqä ae ämenäüä. ⁶ Iqueqä knuä indqängqä zä wige, tiinji. Ämaqä Israitqä qäyä etangji huizi iqua, kuknuä we-hunqä-täni ämepiyita, Kraisi Jisasi Iqutä ämuänänjuwitanji, nätmätqä Israitqä iqua mapnuwä iunji, qu-pqä inä ämepu, qäyqä-qäqua naqä-hjqunä eqangpi, kuknuä Goti Iqu, “Injä imäkmniqeqä’ ätätä, guä ämäsäuekqe, qu-pqe inä patqiyäniqe.

⁷ Nyi kuknuä ängguä we-hunqä-tänjä tquengqä wäunjuä-wiyqä-qunä emqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yänänäqngqä iuta inyimäkätä, Iqueqä qeqä imängqeuta hinqi ändapqä iiji. ⁸ Nyi Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä yäpä iqini mänäqä mämä qäyä pmetangqä-qe, Iqu suqä hinqi vqä iuta wäunjuä tiinjä ändapqä. Nyi Israitqä iqua qäyä etangji huizi iquau, Kraisi Iqueqä nätmätqä eqänänji, ne änä miwäsauqä itä, a matauqä itunquä iunji, qu-pqä inä mapnuwä iinqä kuknuji, awä ätuätqänä. ⁹ Goti Eeqänänjä Imäkkqä Iqu, nätmätqä imäkäninqä zä äkittqiye äpmaminqä iunqe, nyi ämaqä eqänänjä iu awä ätnänäqi tquämqe, Iqu wäunju iinqe inä ändapqä. ¹⁰ Goti Hanjuwä Iqu iinj, tiinjinqä imäkkqä. Dnjä nätmätqä qäukuä yäninjä miqä iqua, Goti Iqu Israitqä iquautä, huizi iquautä, Iqueqä ämaqängqä naqä-hjqunä epngqä maqiyqangqeu äqumbiyitanji, “Iqueqä knuä indqängqe, huitanjä-huitanjiqä” knuä indqämhnqä imäkkqä. ¹¹ Goti Hanjuwä Iqu, suqä tä imäkäninqe, knuji aanjä hinjuiqänä iwäsäuekqeu qänaknä itä, Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqu wäunjuä imäkqangqä iutanji, naqä-qakui ae qe imäkkqä. ¹² Injä etangji ne Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätunqetani, zä miqä pemänä itanä, Goti Hanjuwä Ique wimenä. ¹³ Iinjinqä, “Nyi he yätamakqä hemqänä, wäunjuä imäkätmä hanjä-iqä meqangqenqä knuä kuapanä indqänäpu, heqä quuvqä heqiyqe mändi päwiqngqä, yänänäqngqä tqäpiyä” etqä. Nyi hanjä-iqä ii ämetnqe, ii he ängguä äpmpu, yoqä naqä mapngqeyi.

Poli iqu, qu yänänäqngqä iwimäkätngqä, tääqä ätukqenqä

¹⁴ Iqu nätmätqä eqänänjä iinjä imäkätngqenqe, nyi neqä Apiquenji qonä äwoktäutqänä. ¹⁵ Iqu ämaqä qäukuä haqä yätu äpmpenjuwä iquauqätä, qua iu äpmpenjuwä iquauqätä Kaniqu eä, itanga Iqueqä hiveymeqä inä etangwinqä yoqe iuta ävätqäuä. ¹⁶ Nyi iinjä itmänggani, henyqä tääqä tiinjä ätuätngqe. “Iyää, neqä Apä, Si nätmätqä aanjä kuapanänjä-tänjä eänä, yänänäqngqä aanjä naqänänjä-tänjä enjä Iqukiyä. Si iquauji, nätmätqä ii ävätinä, iquauqä äwqä yäpä imnji, Tqä Dnjä Ängguä Iquesa yänänäqngqä iwimäkiyä. ¹⁷ Nqä Apä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqätangjuwitanji, Iqu iquauqä äwqä yäpä imnji anjä näweqä imäkäqämetngqänä yätamakqä wiyä. Ga suqä ämaqenqä äwinqä iqu, zä enqä-pa hukä-tapinjä yänänäqngqä äuä ätqäunqä-pa, iinjä tqäutngqänä iwimäkiyä. ¹⁸ Iyää Apä, iquata, Tqä ämaqä eqänänjä itäni, qu Kraisi Iqueqä suqä ämaqenqä äwinqe, aanjä naqänänjä eä, quapitä hiqotitä, itanga haqä yätqätä mänäqä mämdä, im-imqä iquvanjä iptänänqä iquenyqe, näqngqä ämepu, a yänänäqngqä kikäätäpngqä, inä iwimäkiyä. ¹⁹ Iyää Goti Apiqukiyä, Iqueqä suqä äwinqä iinqe, ämaqe qu änyä maqngqä etangpqä-qe, Si ämaqä tquauji, näqngqä hiätngqänä iwimäkiyä. Iyää

Apä, Si quñi iinjä iwimäkätqäñi, ii tiinji. 'Nätmatqä aañä hävemnäqñqä äwiñqe, qutä inä wiqañqä diñqeyqä' äktätqäñänä" ätuätñqe.

²⁰ Tiinjä eä. Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqñqä, neyaqä qeqä-quuvqä yäpä imä, iinjä itñqä iqesani, ne, 'iinjä-iinjä inemäkiyä' ätuätänä, yatñqä ävquqe, Iqu ämäwqätäutä, nänäqñänäñi inemäkänä. Itanga ne qanyä kñuinä indqänqquä-pqe, asä iinjä imäkänä. ²¹ Inji Goti Iqu, Iqueqä qokä-apäkä iquautä, Kraisi Jisasi Iquesä, wäunüä naqñänäñä iwimäkätñqetani, ämaqe Iqueqä yänänäqñqetñqä näqñqä ämepu, Iqueqä yoqä naqe, hea ique-ique haqeqä ämuämuäqäñqeqe. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Ne Jisasi Iqueqä huiwä eänqquä iquene, Goti Iqueqä suqä dunä imäkquatunqeme (4:1-6:24)

4

Ne Jisasi Iqueqä huiwi enqetani, naqä-hñqunä pmetatunqenqä

¹ Poli iqunä, nyi Naqä Iqueä wäunüä iunä imäkätmä, guä äpmenqä iqunä, manä tiinjä etmqe. "Goti Iqu suqä ängui näwinyä etä, tääqä etätmakqä enqe, iunä imäkäpu, suqä Naqä Iqu mäwiñqä iinjä iquauñi, mimäkqä pambiyä" etqä. ² He hñqunä-hñqunä hiqä-hiuä mäñdi äkittqänäpu, huiziuñi, quvqä miwitqueqä, qeiqinyä mingpñqeqe. Heyaqä awä iqiñi, hanjä-iqä timäuqanqani, äwqä tnänä maqänä mimäkqä, suqä ämaqenqä äwiñqä iquenji, a yänänäqñqä äqätpu, hanjä-iqä eeqäpnäñi ämeqäpñqeqe. ³ Dñä Ängüä Iqu he äwqä hanüä imbu, naqä-hñqunä hiätñqä emäkkqe. He äpakänä e pmetpñqeqe, yänä qänqanqpu. ⁴ He näqñqeqe, ne Jisasi Iquesani, huiwä naqä-hñqunä enju. Dñä nesä äpmenqeqe, Iqu Hñqunänäñi. Itanga nätmatqä ängüänänäñä Goti Hanjuwä Iqu nätapaniqä diñqeqe, tääqä änatätmakqä-qae, ga ne asä iquenqä kñuä yänänäqñqä indqänätänä, hiñuä äqänänä, äyä äpmenju. ⁵ Itanga neqä Naqä Iqu-pqe, Hñqunänjñqä. Neqä quuvqä eqiyätunqquä-pqe, hñqunänjñqä. Itanga asñä ämetunqquä-pqe, hñqunä inänjñqä. ⁶ Itanga eeqänänjñqeqä Goti, Kiuänänä-qu eä, Iqu neqä Apiquvi. Iqu eeqänänjñqeqä haqä yäñi äpme, eeqänänjñqeqä awä iqi äpme, itanga eeqänänjñqeqä yäpä imä äpme.

⁷ Inäqe Iqueqä qeqä imänqeqeuta nätmatqä ängüä hiñgnä vqä iunji, Kraisi Iqu iwäsäutä, ne hñqunä-hñqunä änatäpquäukqe. ⁸ Kukñuä iinjñqeqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiinjä ätä äqänä.

"Iqu, aañä haqä yäninyqä äyätäqänqani, ämaqä guä äpmamiñuwä kuapänänäñä iquau ätuma ekqeqä. Ätuma äyätä, ämaqeuñi, nätmatqä ängüänänäñi äwikqeqä."*

⁹ Kukñuä, "Iqu aañä haqä yäninyqä ekqeqä" ätäänqä iqu, ii Iqu yäninyqänä ekqänqä matqä iqi, oee. Kinqanänä, Iqu qua hñqeqe yäpä mäñi äwiñqä iquenqä ganä äwäkkqä eä. ¹⁰ Ämaqä qua iunqä äquveqäkqä Iqu, Asiqu, qäukuä aañä haqä yätunqä ekqe. Ii nätmatqä eeqänänäñä äsquä-äsqueni, qäyunänä witätñqä imäkätñqänä.

¹¹ Ämaqä Iqu Qäqu, Iqueqä ämaqä iquene, nätmatqä ängüänänäñi ti änatäpquäukqe. Hñqua, Iqueqä kukñuä awä tuäkiqä epñqä, hñqua kukñuä hiñuä-tqänqä epñqä, hñqua kukñuä ängui awä-tqänqä epñqä, itanga hñqua, quuvqä heqiyqä iquau ämipu, näqñqä-vqänqä epñqä, äwikqeqe. ¹² Iqu iinjä imäkkqe, ämaqä Goti Iqu Iqueqänqä atäunüä ikqä iquau, Iqueqä wäunju, qäyasäqi miqä, qäyunä iqänqä iwimäkqänqä

* 4:8 Apqä Bukä 68:18

eä. Wäunui qäyunä ämipiyitani, Kraisi Iqueqä huiwi naqä-hŋqunäŋqä yändi-yändi imäkqa peyqänqe. ¹³ Iqua wäunuä ique imäkqanguwitani, ne quuvqä anä eqiyätanä, naqä-hŋqunä äpmenä. Ga, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, näŋŋqä ämenä. Itanqa, ymeqä nandqä naqä hiätŋqänä imänqa-imänqa äpeyqä-ma, ne asä ii iqa-iqa äwätanä, Kraisi Iqu suqä jänänäninä imäkätŋqä-pa, qäyunänä hianä. ¹⁴ Ne iinji ae ätimäuququänqani, ymeqä wänqä isua iqä-ma mäpmeqä yatunŋqe. Ämaqä kuknuä quanqä ätuäpu, huiziquau qui imäkŋŋqä näŋŋqä huitanä-huitanä-tänä iqua, neqä quuvqä heqiyqe yuwä natäŋŋqä diŋqe, yunji inŋi-ingisa äqunätä, nätmätqä näŋi-mäŋi ätpekiqä-paŋi, ne iinji minemäkqänqe. ¹⁵ Iinji maeqä itanä, ämaqeunqä änenqä iutani, kuknuä naqä-qakuinä tquatunŋqe. Ne iinjä imäkqanguatqe, neqä quuvqä heqiyqe yänänäŋŋqä eätä, neqä Nyuänä Kraisi Iqutäŋi, naqä-hŋqunä hianä. ¹⁶ Wiikä qäpaiqä isua, yäŋi äŋguä äuqätänänqä imäkätŋqä-pa, Iqu Iqueqä huiwä iquene iinjä inemäkänä. Ne goka-apäkä iquene, suqä ämaqeunqä äwiŋqä iqueni, qänaknä itanä, neqä wäunuä hŋqunä-hŋqunä imäkätunquä iunji, ne huiwi naqä-hŋqunä änyanitanji, naqä-naqä imänqa peyanä.

Suqä yäüä huätä vquatämäupu, suqä änyä-hänji a maqätŋŋenqä

¹⁷ Iinŋŋqe, nyi Naqä Iqueqä yoqetani, kuknuä yänänäŋŋqänänji tiinjä etmqe. “Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua imäkätqänjuwä-pa, imäkqa mäwqä pambiyä” etqä. Iquauqä kŋuä iqe, quwqä äpmeqä iunji, häukuä äŋguä uwqiyqe, aanqä eä. ¹⁸ Quwqä äwqe, ppinŋqä yqänä imbu, kŋuä indqänqä äŋgui maeqä epiyitani, quwqä näŋŋqä meqänqe, we maunqä etanŋqetani, Goti Hanjuwä Iqueqä hänjä-pmeqe, mämeqä itqänä. ¹⁹ Iqua suqä quvqä imäkäpiyanqani, “Tä aanjä quvqä di imäkätqänjunä” kŋuä iinji mindqänqä ipu, womba miqä ipnä. Iquauqä manä iunji, nätmätqä äwi iqä hnjuä änapnä, äwi ae ävqäqä-qae mäwquatämäuqä yqänä imäkqäpnä. Iinŋŋqe, “He iqua imäkätqänjuwä-pa, imäkqa mäwqä pambiyä” etqä.

²⁰ Ämaqä Kraisi Iquenyqä näŋŋqä etapäpiyä iqua, he suqä quvqä iinjä iquau imäkqäŋŋqänä mämetqueqä ikuwi. ²¹ He Iquenyqä kuknui qätä äwikuwänqa, Iqueqä kuknuä naqä-qakuä, Iqueqä-kiuänqä ätäänqä iinŋŋqe, qu näŋŋqä ae etapkuwinŋqe, nyi näŋŋqä eänänä. ²²⁻²³ Iqueqä kuknui tiinji. “Suqä yäüä, huiwä iqueqä äwiŋqä iuta, hikanänä iu ämequatätä, yätamäkqä mämeqänqä qui emäkqä iqueni, he huätä vquatämäupu, kŋuä iqä änyä-hänjä iqu imä mnätŋqe, heqä äwqe, anä qŋqanä enqä-pa hutepiyä. ²⁴ Itanqa he suqä änyä-hänjä, Goti Hanjuwä Iqu Kiqä-kiuä enqä-paŋä imäkätä ekqä iqueni, a maqätpiyä. Suqä tqu, Goti Iqueqä kuknuä naqä-qakuä iutanä eä, jänänänä ikikinyänä enqä iiyi.”

²⁵ Inji, he naqä-hŋqunä ae eänjuwi, hiqä heyämaqä iquauŋi kuknuä quanŋi mätkuä, naqä-qakuinä tquäpŋqe. ²⁶ Itanqa he äwqä-tnänä enŋqe, suqä quvqä imäkqä diŋqä wimasipu. Äwqä-tnänji, äpakänä, mäptqe känäwä äwqä mämä mŋŋanŋqänqänqä mimäkqä pambu. Inŋa-qänqanä qäpu hiätŋqe. ²⁷ Äwqä-tnänji yqänä äwiŋqe, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-hunqä iqu, ekittiyätä ämaequtäŋŋqä. ²⁸ Si quwä mequki sätäti, anŋumŋi mämeqä, tqä-täuä wäunuä imäkätnä, tqänqätä, ämaqä äwa iqanguwä du yätamäkqä vqänqätä, iqätŋqe. ²⁹ Hiqä manä iutani, kuknuä quvqä matqänqä. Kuknuä äŋguä, ämaqä hanjä-iqä metqätanŋuwä iu yätamäkqä äväpu, yeeqä iwimäkqäpnqä dinä tquanŋpu. ³⁰ Itanqa Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, wiunqä yätŋqä miwimäkqä pambiyä.

Goti Iqu Dnä Iquenji, he Iqueqä ämaqä-quenä hiätanḡpi, itanḡa hiunji qänaknḡnḡa hanḡa-iqä mämeqänqä näweqä etmeninḡä hiḡnḡä enḡä-pa etapkqe. ³¹ Itanḡa huizi, tiinji. Äwqä tptawä esqanḡuti, äkasuwä ätäpu, manḡa täḡnḡä ätäpu, kuknuä quvqä ämaqä mändi kittḡiyeqetä, suḡä quvḡä huizi iquatäni, ävquatämäupnḡä etqä. ³² Ga hiḡä-hiuänḡä huäqä äumäknäpu, qeiḡi itquätnäpu, itanḡa hnḡu quvḡä etqueqe, äḡḡuä iwimäkäpu, hiḡä äwqä tnänji, iqueqä quvḡetanji, iḡä itmäkmbnḡqe. Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä ämuänḡanḡanḡuwänḡa, Iqueqä äwqä tnänji iḡä itmäkntätä, hiḡä quvḡe huätä ämaemäukqä-panḡa iinji.

5

He nätmätqä eeqäpnänḡä imäkäpiyä iunji, we-hunḡä iḡi itkimäkmbnḡqe

¹ Iinḡqe he Iqueqä ymeqä naḡä-qakuä pmetanḡä, Iqu henyqä äwinyänḡe, suḡä eeqänänḡä imäkäpiyä iunji, Iqueqä-kiuä imäkätḡnḡä-pa, asänä imäkqäpnḡqe. ² Kraisi Iqu nenynḡä aanḡ kiinḡ äwinyätä, yätamäkqä neyätḡqä Iqueqä-kiuä äwiḡḡä-ma, he nätmätqä eeqäpnänḡä imäkäpiyä iunji, suḡä ämaḡeunḡä kiinḡ äwiḡḡä iqu, hiḡuiḡä maḡäpnḡqe. Iqu iinḡ äwiḡḡqe, ii Goti Hanjuwä Ique yeeqä iwimäkätḡnḡä diḡḡä, nätmätqä tä ikeqanḡä jinänḡ äweqä-panji, hiḡäva äwḡänḡqe.

³ Inji, suḡä huiwä yanḡa-inḡä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu, huitanḡa-huitanḡä imäkäkiqetä, suḡä kiyä määtqä eeqänänḡä imäkqetä, suḡä hiḡuä aowä ḡnḡetanji, he iinji mimäkqä ipu, iinḡä kuknui wänḡä qäpu tqä-pqe, qäyä eänä. He Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä ae enuwä iquenä, iinḡä imäkqänḡe, pmua imäkntänä. ⁴ Ä kuknuä womba inḡe matqä ipu, kuknuä anḡ miḡänḡä tqe matqä ipu, itanḡa qokä-apäkä iuḡä suḡenḡe hanḡä tamqä matqä ipnḡänänḡä. Suḡä ii he imäkqe, äḡḡuänänḡä hmanji, quvḡe. Hiḡä kuknui, Goti Hanjuwä Iquenji, “äḡḡuiḡä” tquanḡpu. ⁵ “He iinḡä mimäkqä pambiyä” etqe, ii tiinḡanḡe. Ämaqä, suḡä huiwä yanḡa-inḡä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu, huitanḡa-huitanḡä imäkäkiqetä, suḡä kiyä määtqä eeqänänḡä imäkqetä, suḡä hiḡuä aowä ḡnḡetä itḡänuwä iqua, anḡ Goti Hanjuwä Iqutä, Kraisi Iqutä, ämisinyä äpmeniyä yänji, mäpmeqä ipu, nätmätqä anä mämiḡnḡä iinḡe, näḡnḡä äḡḡuänänḡä mapu. Suḡä hiḡuä aowä ḡnḡe, ii goti quanḡä iu qonḡä woktäuḡä enḡä-panḡa asänänji.

⁶ Ämaqä huizi, kuknuä quatä maḡä hiḡinḡä isua ätäpu, suḡä iinḡä imäkpnḡä etätma upnḡä iquwi, wimasipu! Ämaqä hnḡisanä ipu, iinḡä imäkqanḡuwä iquauji, Goti Iqueqä äwqä tnänḡ inḡe, äwimenä. ⁷ Iinḡ etanḡi, iquatä näueqä imäkntäpu, ikämanḡä miḡä pambu! ⁸ Hiḡuiḡänänḡi he hiawiḡä imä äpmanḡuwä-qe, täḡnanji, he Naḡä Iqutä ämuänḡänjuwi, ii he we-hunḡä iḡi qe äpmeqä. Itanji, he nätmätqä eeqäpnänḡä imäkäpiyä iunji, we-hunḡä iḡi itkimäkmbnḡqe. ⁹ We-hunḡä iḡi äpmenuwä iquauji, we-hunḡä iqu, qu ämaḡe qeiḡi iwimäkäpu, quvḡä maḡä jänänänḡä epu, kuknuä naḡä-qakuinä tqäpnḡä wimäkänä. ¹⁰ Itanḡa suḡä äḡḡuä, Naḡä Ique yeeqä iwimäkpnḡä iinḡä näḡnḡä mapnḡänä, yamwiḡä iqanḡpu. ¹¹ He ämaqä hiawiḡä imä äpmapu, suḡä quvḡä imäkätḡänuwä iquatä äktuwunḡä mikiqä, hiḡäpi yayuäki imbu pmetanḡpu. Quwḡä suḡä iquesanji, ymisänḡ enḡä-pa, häukuä äḡḡuä wiḡanḡuti ämepu, manḡä ipnä, oee. Iinḡä imäkqe, qäyä etanḡuti, qanyä äpmapu, quwḡä suḡä quvḡe, ätnänḡä iḡi maḡpnḡe. ¹² (Suḡä quvḡä, hiawiḡä imä zä äpmapu imäkätḡänuwinḡe, womba meḡä etanḡi, nyi awä matqä imä.) ¹³ We-hunḡä iqu, nätmätqä zä äwämitätqä iundanji, ätnänḡä iḡi maḡanḡuti,

hijua-qunqa eä. ¹⁴ Itanga we-hunqa iqu iija imäqanganji, nätmatqa iija-pqa iqu, we asänä hunänä. Iija etangi, ijqe kukjuä tiija ätnä äwi.

“Ämaqä hiaqäqä äwiñä iquki, pämä pmayä. Äe äpäkongñä iutani, angi vayä. Angi vauqangti, Kraisi Iqu, Iqueqä we-hunqetä, tä enqä-ma äyäkqätänä.”*

¹⁵ Iiñqe heqä qanä ikipiyä imñi, änguänä mimbu. Kñui qäyasäqä mindqanqä, änguinä indqambu ikiqapñqe. ¹⁶ Tängani ämaqe, suqä quvqenä imäqawätqanuwä-qae, hea, suqä änguänäñä imäqanänñä iqua, he ämaequtäuqanqä, änguänä mimbu. ¹⁷ Ga he ämaqä kñuä iqä äñguinqä qämä-qämä miqä, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyanqä iunqänä näqñqä meqanqpu.

¹⁸ He wainqä-eqä yänänäqñqä änäpiyi, hiqä kñuä indqanqä ängui qui emäkätñqä dunqe, manqä iqapñqe. Suqä iijñi, hiqä quamä pmeqä eeqänänñä äwiñqä iunñi, qui emäkänä. Iijñä tñanqe, Dñä Ängüä Iqu, hesä manguä enyätätñqä, hijuinä qumbñqe. ¹⁹ Dñä Ängüä Iqu manguä e emnätanqgetani, he tiijñä imäqapñqe. Hiqä-hiuä kukjuä ätnäpiyanqani, kukñui apqä bukä iutanitä, apqä huizi iutanitä, itanga apqä Dñä Ängüä Iqu etapqanqä iutanitä, ämepu, hiqä äwqä imñi, Goti Hanjuwä Iquenyqä yeeqä ipu tqapñqe. ²⁰ Ga nätmatqä eeqänänñqe, Goti Hanjuwä neqä Apiqeni, he neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä yoqetani, “änguiqä” tquapñqe. ²¹ Itanga, Kraisi Iquenyqe, “Iqu neqä Naqä-qu etangi, ne Iqeni, yäpä iqi vquanä” kñuä indqanäpu, hiqä-hiuänä-pqe, yäpä iqinyä inqñqe.

Qokä-apäkä ämanqawänuwä iquauñqä

²² Hiqä-hiuä yäpä iqi inqñqä ätqäqe, ii tiijñi. Apäkä iuenä, neqä Naqä Kraisi Iqeni, yäpä iqi ävätqanuwä-panji, heqä qokä iquauñqä-pqe asänä e vqapñqänänñi. ²³ Tiijñä etangi ätqä. Kraisi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuqä Nyuänä-qu eä, iqua Iqutä huiwi naqä-hñqunä etangi, Iqu, huiwä iqu hñä-pmetätñqänä, angi Vauqumuatqä-qu eä. Ii enqä-panji, qokiqu, apäkiyqä nyuänä-qu eä. ²⁴ Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäki, eeqänänñä iunñi, Kraisi Ique yäpä iqi äpmejuwä-panji, inñi apäkä-pqä iuenä, heqä qokä iquauqä yäpä iqi e pmetñqänänñi.

²⁵ Qokä iquenä, Kraisi Iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä iunqä kiijñä äwinyätä, yätamakqä vätnqänä Iqueqä-kiuä äwiñqä-panji, hiqä apäkä iuauñqe, kiijñä iijñä enqatñqänänñi. ²⁶ Iqu qunqä iijñä äwinyätä imäkkqe, ii iquauñi, quvqä maiñqä, eqetä, Iqueqä kukñuitä, asñä äwqiyätä, ikikinyänä iwiwäkätä, Iqueqä qokä-apäkänä hiätñqä pmuatetñqä dinqeyi. ²⁷ Iqu iijñä iwimäkätñqä äwiñqqe, ii tiijñanqe. Qu Iqueqä hijuä iqijñi, nätmatqä qeqä bimbiqä tqä isua enqä-panñä epu, kiyä maeqä epu, huiwi yätäaqä, ä ppkä äki-äkitanji, maeqä epu, ämaqe, “Quvqä iijñä-iijñä iqä-quaiqä” mäutñqä äwinyä. ²⁸ Kraisi Iqu, Iqueqä ämaqanqä aanñä kiijñä e äwinyätñqä-panji, qokiquenä, heqä huiwiñqä kuapanä enyätñqä-panji, heqä apäkiuauñqä-pqe, asänä iijñä enqatñqe. Ämaqä iqueqä apäkinyqä aanñä kiijñä äwinyätä, änguä iwimäkätñqä iqu, iqueqä-kiuänqä äwinyänqä iquvi. ²⁹⁻³⁰ Ämaqä hñqu, iqueqä huiwiñqä wi äwämäkätä, ymisanñä miñqä ma miqä yäniqi? Oee, iqu änguä äminyätä, ymisanñä inguänä. Suqä iijñi, ii tiijñä enqä-panji. Ne naqä-hñqunä äuqätänänä, Iqueqä huiwä hñqunä etanqgetani, Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iquene,

* 5:14 Asayä 26:19; 60:1

änġuanä ämäneyätŋqä-panä asänänġä iinġi. ³¹ Suqä ii, Goti Iqueqä bukä iu tiinjä ätnänġä-panġi.

“Qokä hġqu, iqueqä kandä känatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämaqänäsinyä, huiwä naqä-hġqunä änyinyä pmeqänġeqä.”[†]

³² Kuknuä iqu, qakuä aanjä naġänänġä-tänġä etaŋġi, zä äwiŋqä ique. Nyi ŋqä-näuänġi, “Kuknuä tqü, ii Kraisi Iquenyqätä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquauŋqätä, ätqiya” ätqä. ³³ Inġi kiqä quati, tiinjä-pqä inänġi. Ämaqä hġqunä-hġqunänġä iquenä, hiqä-hiuänġä enyätŋqä-panġi, heqä apäkä iuaunġä-pqe, inä hiŋġuätŋqe. Itanġa apäkä hġqunä-hġqunänġä iuenä, hiqä qokiquauŋqe, “Iqu ŋqä naqä-qu etaŋġi, nyi iquenġi yäpä iqi vqämqeä” knjuä indqänġpŋqe.

6

Ymeqä iquauŋqätä, kunaqä-kunuŋuauŋqätä

¹ Ymeqä iisuenä, he Naqä Iqutä ämuänġanġuwä-qae, hiqä hinaqä-hinuŋuau hġgisa mitqueqä, qänaknä vqäpŋqe. Suqä tquenġi, he imäkkä di, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, änġuanänġi. ² Suqä iquenyqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä-suqä iuŋi, tiinjä ätnä. *“Si tqä tnäutä tniquesänġi, yäpä iqi ävätnä, iyaquiuä kuknui qänaknä vqanġinyä.”** Goti Iqu suqä iqua ätuätäcqänġanġi, Iqu suqä tque-ganä, kuknuä nätmätqä timäuniqä diŋqä qäsä guä ämäsäuekqe. ³ Kuknuä gue, tiinjä äyä ämäsanä. *“Si iinjä itnä änġuanä äpmeŋi, nätmätqä eeqänänġä si imäkätŋä iuŋi, änġuanä timäutqätanġuti, itanġa qua iuŋi, hea quäuqä äpmaka utuŋqinyä.”[†]*

⁴ Kunuŋuenä, hiqä ymeqä isuaunġi, quvqä itquepu, äwqä tnänġä miwimäkkä iqäpŋqe. He isuaunġi, suqä Naqä Iqu äwiŋyänqä iuŋqä näŋqä äväpu, “Iinjä imäkäpu, iinjä mimäkkä pambiyä” ämotquepu, änġuanänġä miqäpŋqe.

Wäunjuä-wiyqä iquauŋqätä, wäunjuä miqä iquauŋqätä

⁵ Wäunjuä-wiyqä iquenä, hiqä ämeyqä, qua täutanä iquauŋqe, “Iqu ŋqä naqä-qu etaŋġi, nyi iquenġi yäpä iqi vqämqänä” knjuä indqänäpu, hġgisa miqä, qänaknä vqäpŋqe. He wäunġi, quanġä miqä, äwqä naqä-qakuänä äwipu, Kraisi Ique yäpä iqi ävätqänġuwä-pa, iinjä äwipu imäkkäpŋqe. ⁶ Iquau yeeqä iwimäkkŋqä wäunjuä änġui, iqua hiŋuä eqänätanġuwänġanä, miqä pambu. He Kraisi Iqueqä wäunjuä-wiyqä eänġuwi, Goti Hanjuwä Iqu äwiŋyänqä iunä imäkäpu, iquau qänaknä vqäpŋqe. ⁷ Ii ipiyänġanġi, “Nyi wäunġi, ämaqe wiyqunä manä, Naqä Ique wiyqunġä” knjuä indqänäpu, aquvänä ipu imäkkäpŋqe. ⁸ Ga he knġui, tiinjä-pqe indqänġpŋqe. *“Ämaqä, hġquququeqä yäpä iqi äpme, iqueqä wäunjuä-wiyqä iquŋä-qe, ä ämaqä qanyä äpme, kiqä-kiuänqänä indqänqä iquŋä-qe, iqu änġuanänġä imäkmitätqe, Naqä Iqu kimanġi, nätmätqä änġuanänġi äväniqeä.”*

⁹ Ämiqä iquenä, ämaqä heqä yäpä iqi äpmapu, wäunjuä heyqä iquauŋġi, zä epŋqä kuknuä zä iwimäkkä iqua mätquä ipu, änġuä iwimäkkäpŋqe. He knġui tiinjä indqänġpŋqe. *“Wäunjuä-neyqä iquautä, ämiqä-qunesä, ämäneyätŋqä Iqu, qäukuä haqä yätu äpme, qokä-apäkä eeqänänġä iuŋi, yänä-mänä miwäsäuqä, asänä iwäsäuniqeä.”*

Quuvqä heqiyqä iqua, mäkä-iqä iquau enqä-paniqä

[†] 5:31 Ipäqäkkä 2:24 * 6:2 Anġumä Itmakqä 20:12; Kuknuä-suqe 5:16 † 6:3 Kuknuä-suqe 5:16

10 Nyaqä kuknuä yäpaki, tiinji. He Naqä Iqutä ämuänmbu, Iqueqä yänänäqngä aañä naqänänä iutañi, yänänäqngqe, yändi-yändi imäkmbnqce. 11 Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-hunqä iqueqä kuknuä quanğitä, yamwiqä iqetä, emeqanğutqänğani, he yänänäqngä iqäpnuwä diñqe, ämaqä mäkä-iqä iqua imäkänjuwä-panji, Goti Hanjuwä Iqu heqä etapätñqe, imäkngpnä. 12 Nyi ii etqe, tiinğngä etqä. Ne mäkä äunätunqce, ämaqä nesä asänänä iquautä hmanji. Ne mäki, dnä quvqä, yänänäqngä huitañä-huitañä-tänä, awä yeqä äpmeñuwä, ä qua tqce hiawiqä imä äpmeñuwä iquatä, äuanätqänu. 13 Iinğngä nyi tiinğ etqä. Goti Hanjuwä Iqu, nätmätqä mäkänqä imäkngä etapätñqe, eeqänä äñguänä imäkmbu, näwinyä pmetanğpiyā. Inji mäkä ätimäuqäqe, pämä ätqäupu, mäkä yänänäqngä ipnğä. Itanğa mäki qäpu päwqanğanqe, yänänäqngä äpakänä e tqäutpñqe. 14 Yänänäqngä iinğ tqäutpñqe, suqä kuknuä naqä-qakuä iquenji, qätä äñguänänä äwiyäpu, qänaknä iqe, aquvä enğä-pa, heqä quanğä iqi yänänäqngä ämäsanäpu, itanğa suqä jänänänä iu imäkqe, nätmätqä ktqä pmuätänqce, quikuä iqi äpmuatänänjuwä-pa, iinğ pmuätänätanğpu.† 15 Itanğa Goti Iqueqä kuknuä, äwqä-qeiqi imbu pmeqänqä imäkqä iquenji, yukä ämuasmänqce ämuasmänjuwä-panji, a yänänäqngä äğätpu, näwi imäkmbu pmetanğpu.Š 16 He iinğ imäkmbu, ga tiinğ-pqä iquenji, inä imäkngpnqe. Suqä quuvqä heqiyqä iquenji, niğngä enğä-ma ktqä ämaqumuätänäpu, Setänä, Goti Iqutä mäkä-hunqä iqueqä zi tä hänaqä sqe,* heyaqä huiwiunğä äumeqanğutqe, huätä epmäkpñqä. 17 Goti Hanjuwä Iqu, he hänä ae emäkäqumuatekqä iinğqe, hiqä kñuä indğänqä imñi, nyuänğ ktqä pmuätänğqä ii enğä-pa ämimuasmäupu,† Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä, Dñä Äñguä Iqu etapätñqe, ii ipäqäyunğä enğä-panğ-qae, a yänänäqngä qätätpñqe. 18 Suqä iquau imäkngä ipiyänğani, Dñä Äñguä Iqu emäkqanğuti, suqä Goti Hanjuwä Iqueqä yätamäkqenğä tääqä tqä iquenji, mäwquatämäuqä pa ipu, a yänänäqngä qätätanğpu. Tääqä ätäpiyanğani, enyqä enğanğuti, ävquatämäupu matqä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqänänğ iunğä-pqe, inä äpakänä tqanğpu. 19 He yatñqä iinğ, nyinğä-pqä inä iqäpñqä änyinği. Nyi kuknuä tmñqce, kuknuä kiqä-kiuä nyaqä quvākä tämä dqäuganğuti, inji nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä äñguä we-hunqä-tänji, kiqä quatä zä äwinğä diñqe, zä miqä itmä, awä hämä-hämä tqämqänä. 20 Nyi kuknuä ique-qäqenğä, Jisasi Kraisi Iqu, Kiqä-kiuä ätenjikqä iuta, awä tuätqätanğqenğä guä äpmuatenjiyquwi. Inji nyi wäunğä Iqu ändapqce, mäwquatämäuqä itmä, zä miqä pemä itmä, kuknuä awi yqänä tqämqänä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqanğpu.

Goti Iqu qunji, äñguä wimäkätñqenğä tääqä ätukqenğä

21 Tikikusi iqu, Kraisi Iquenyqä quuvqe, ne eqiyätunğä-pa eqiyätä, Naqä Iqueqä wäunği mäwquatämäuqä, nesä anä imäkätunğä iquwi. Ne iquenyqe, kuapanä änenyätqäuwä. Iqu nyi täqi äänä äpmamä, eeqänänğ imäkätñqä iinğqe, awä etänä. 22 Nyi ique henyqä ändowatqe, quati tiinği. Iqu emetä, ne täqi äänä-äänä äpmeñqenğä awä etätä, heqä qeqä-quuvqä yäpä imñi, yänänäqngä emäkätñqenğä ändowatqä.

23 Iyää nğä-quauä, neqä Goti Hanjuwä Apiquatä, itanğa Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutänji, Iquau quuvqä heqiyqä iqueneuä äwqce, hanğä imbu quuvqä yänänäqngä eqiyäpu, ämaqä huiziunğä enğuatñqänä emäkinyä.

²⁴ Iyää, ämaqä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä äpakänä äwinyätŋqä iquauni, Goti Hanjuwä Iqu, qeqä imäŋgeuta hiŋgi vqe, ävquä.

Tuwanuä, Poli iqu Pilipai pmeqä iquauŋqä äqäkqe Yätamäkqä kuknuä hinuiqänjä iquvi

Poli iqu eqä-huanjä iu äkitä, qua aanjä naqänänjä Yulopqä tänjä inginyqä kinganä äwätäqänğa, iqu anä-himqä Pilipai, qua naqä Masendoniya iu ätimäutä, kuknuä ängui awä ätuminqe. (Wäunjuŋqä 16:8-15 hinuä gundŋqä.) Qänakndanji, iqu anä-himqä huiunqä uwqanğa, iqueni guä qe äkiqiyäukuwi. Iqu guä e äpmeqänğanji, kuknuji, ämaqä hŋqua, Pilipai pmeqä iquauqä quuvqä heqiyqä, qui iwimäkpnqä itqätanġuwinqä, qätä äwiyäqe, tuwanuä tä, i äqäkqe. Inäqe tuwanuä, iqu Pilipai pmeqä iquauŋqä ävawqatqä tque, a ätäutaqänğanji, ne hinuä tiŋ äqunänju. Hanä-iqä Poli iquesä, qutä, qäyä äwimäkqä-qe, Poli iqu äwqä hanä mäwiyqä itä, Jisasi Iquenyqä quuvqä kiinjä eqiyätäqetanji, aquvanä itä äpmaminqe.

Hinuiqänänji, Poli iqu nätmätqä huiunqä äwa itqätanğa, Pilipai pmeqä iquä mbqä hui, ique yätamäkqä winqä ätnämäukuwi. Itanġi tuwanuä tänqe, Poli iqu, quwqä yätamäkqenqä, 'änġuiqä' ätuätä äqäkqe. Inji huiji, iqu guä pmetanġqenqe, qu knuä kuapanä indqänäpu, äwqä hanä mäwinqä yätŋqe, iqu iquauqä quuvqä heqiyqe, yänänäqŋqä iwimäkätŋqä äqäkqe.

Itanğa Poli iqu iquauji, Goti Iqu nätmätqä naqänänjä äwikqenqä ätuätä äqäkqe. Nätmätqä ii, hanjä-pmeqä hanji, qu Kraisi Jisasi Iquesa ämakuwä iiji. Nŋ, qu nätmätqä ii ämakuwi, qu Mosisi Iqueqä kuknuä-suqä iu qänaknä iminuwita ma, Jisasi Iquenyqänä quuvqä eqiyäpiyä iutayi. Itanğa Poli iqueqä äwinqe, Pilipai pmeqä iquä, Kraisi Iqueqä suqe mapnqä iŋqeyi. Kraisi Iqu, "Nyi ämaqä naqä-qunjqä" knuä indqänäfä, Iqueqä äwinqä iunqänä qänaknä miqä iminqe. Oeyä. Iqu Iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, wäunjuä Goti Iqu Ique äwikqenä imäkkqe. Ga Poli iqu tiŋä-pqe ätuätä äqäkqe. Qokä-apäkä Kraisi Iqutä naqä-qakuänä ämuänŋniyiyä iquä, qu äwqä hanji, Goti Iquesa ämepu, yeeqä kuapanä iqäpnqäuä.

Ne tuwanuä tä a ätäutaqänğanji, ne näqŋqe, tiŋä hiatunqwe. Qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqenqä anä-himqä Pilipai iu äqänätqätanġuwä iquauŋqe, Poli iqu kiinjä äyä äwinyminqe.

Poli iqu, tuwanuä tquenqä kuknuä ätkqenqä

¹ Nyi Poli iqundä, itanğa Timoti iqutä, Kraisi Jisasi Iqueqä wäunji anä imäkätqänueä iquve, ye tuwanuä tä, he Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmbiyitani, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkänä epu, anä-himqä naqä Pilipai iu äpmenjuwä iquenyqä ävawqatque. Tuwanui, ye heŋqänä maqiyqä ique, ämaqä he ämeyätqänuwä iquauŋqätä, itanğa ämaqä hiyaqä awä iqi wäunjuä huitanä-huitanä imäkätqänuwä iquauŋqätä, ävawqatque. ² Goti Hanjuwä Apikutä, itanğa neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imänqeta äŋuä etapäsinyä, heqä äwqe hanuä imbu pmetpnqä emäqŋinyä.

Poli iqu, Pilipai pmeqä iquauŋqe, 'änġuiqä' ätukqenqä

³ Nyi henyqä knuä indqänätmänğanji, Goti Hanjuwä Iqueni, "änġuiqä" ätuätŋqe. ⁴ Nyi Iqueni henyqä itmä, yatŋqä ävätmä iunji, qanyä mäwqä, yeeqä aanjä kuapanä itmä ävätŋqe. ⁵ Nyi iiji, hiŋgi miqä itqänjä. Hiunji

kinganānjā iuta ti iqa tängganqe, he enyqā miqā, Goti Iqueä kuknjuä änguä we-hunqä-tānji, nyi awä tumqenqā yätamäkqā änyiyätqānjuwä iutayi.*

⁶ He suqā iinjā imäkätqätangwitanji, Goti Hanjuwä Iqu, heyaqā quuvqā yāpā imā wāunuä ae emäkätqätangqā iunqē, nyi näqñqā tiinjā ämeqā. "Iqu wāunuä ii imäkqē, māvquatāmāuqā, yqānä imäkqā äwätñqē, qāpñi Kraisi Jisasi Iqu, angumä äquvepätqāngā, hiāniqeqā." ⁷ Nyi nqā äwqā tämdanji, henyqā aanjā kuapānä änyinätñqetani, henyqā kñuä iinjā indqänätmä, Goti Hanjuwä Iqueni, 'änguiqā' ätquäqē, ii jänānānji. Quati tiinjā dutayi. Nyi wāunuä änguānānjā Goti Iqu ändapqē, imäkqāmqenqā yätamäkqā änyiyätqānjuwä iutayi. Yätamäkqē, nyi tāqi guä pmetanqätā, itanqā kuknjuä änguä we-hunqä-tānjā iunqā himä-wiunqā iquau, mändi äkittqiyätmä, "Ti kuknjuä naqā-qakuiqā" motqueqangatā, änyiyätqānjuwä iutayi. ⁸ Kraisi Jisasi Iqu, henyqā aanjā kuapānä äwinyätñqā-parji, nyipqē inä änyinätā, itanqā he hñquä maeqänmqā diñqē, aanjā kuapānä änyinätqāuä. Nyi nqā änyinqā dunqā ii etqāqenqē, Goti Iqu näqñqā eä, "Ti naqā-qakuiqā."

⁹ Nyi, Goti Hanjuwä Iqu heñi, tii emäkätñqā yatñqā ävätñqē. Hiqā suqā ämaqeunqätā, Goti Iquenqätā äwiñqā iqu, naqānānjā imāngā wätñqätā, he näqñqā änguānä mapñqätā, itanqā he suqā änguiñqätā, quvqenqätā iwäsäuqāpñqē. ¹⁰ Inji he suqā änguiñqā engangji, a ätäupu, nätmätqā eeqānānjā imäkäpiyā iunji, änguinä imäkqāpñqē. Tiinjāñqāuä. Hea Kraisi Iqu anji äquvepätqānganqē, he suqā quvqā hui maeqā, ämaqā aanjā änguānāñuenä pmetanqpiyā. ¹¹ He Jisasi Kraisi Iqueä yätamäkqetani, suqā jänānānjā imäkqenä hiätanqpiyā. Nyi Goti Ique yatñqā iinji, tiinjñqā ävqā. Ämaqē, he iinjā äyā pmetanqā eqämbiyi, Goti Iquenyqā yeeqā ipu, Iqueqā yoqe haqeqā muämäuqāpñqānānyä.

Poli iqu guä pmetanqä-qe, kuknjuä änguä we-hunqä-tānjā iqu, naqānānjā äwqenqä

¹² Nqā nyämaqāuä, he näqñqā yasämä mapñqānä, nyi awä etmqē. Nyi guä pmetanqä-qe, kuknjuä änguä we-hunqä-tānjā iqu, qua iqi mäpäwiqā, yesäwä vqeta yänānāñqā ätqāuä, im-imä naqānānjā tiinjā qē äwqi. ¹³ Nyi hanjā-iqā ii ämakqenqē, ämaqā mäkä-iqā, qu ämiqā naqā iqueqā anjā ämiminjuwä iquatā, itanqā ämaqā huizi iquatāñji, nyi Kraisi Iquenyqā quuvqā heqiyāqanqçeta guä enganqçenqçē, qu näqñqā ekuwi. ¹⁴ Itanqā nyi guä pmetanqçetani, ämaqā, Naqā Iquenyqā quuvqā heqiyqā kuapānānjā hñqua, Iquenyqā quuvqā yänānāñqā eqiyäpu, ämaqā huizi dunqā zä miqā pemä ipu, Goti Iqueqā kukñui awä ätätqāñuwi.

¹⁵ Naqā-qakui, ämaqā iutanjā hñqua, Kraisi Iquenyqā awä ätätqāñuwi, tiinjā dutayi. Ämaqē iquau wivändpñqā winyätanqçä-qe, qu nyivändqanqçä äqumbiyitanji, nyinñqā kñuä quvqā ämepu, wiunqā ipu, Kraisi Iquenyqā awä ätätqānjā. Huiziqua, iinjā hmanji. Iqua kñuä iqā ängüä ämepu, Kraisi Iquenyqā awä ätätqānjā. ¹⁶ Goti Iqu wāunuji, nyi kuknjuä änguä we-hunqä-tānjā iqueqā mäkä-hunqä iquau mändi kittqāmqā atāunuä ätenjikqenqçä näqñqā ämepu, nyinyqā aanjā kuapānä äwinyätā, Kraisi Iquenyqā awä ätätqānjā. ¹⁷ Ämaqā nyinñqā wiunqā itqāñuwi iqua, qāmā-qāmā ipu, nyi ämanqutäpñqenqçä Kraisi Iquenyqā kukñui awä ätätqānjā. Ii itqāñuwi, nyi hanjā-iqā ämetmä guä ae qāyā pmetanqçä, quvqā iinjā imäkäpiyi iutanji, hanjā-iqā naqānānjā ändapqçä upunqā itqānjā. ¹⁸ Ämaqā iinji, quwqā kñuä iqā imñji, hñqua kñuä ängui metanqçä, ä hñqua iinji mämeqā eäñuwi, nyi kuknjuä matqā imä. Qu

* 1:5 Pilipai 4:10-19

eeqäpnä Kraisi Iquenyqä awä ätätqänjuwinqe, nyi nqä äwqä tämdanji aquvänänä itqänä.

Poli iqu, äpäkoŋqenqätä, häñä-pmenqätä, kñuä indqängqenqä

¹⁹ Auä nyi aquvänä äpakänäñi, tiññqä iqa uwqämä. He nyi yätamäqä nyipñqenqä, tääqä tätqätanquwä iutatä, itanğa Jisasi Kraisi Iqueqä Dñä Änguä Iqu-pqä, yätamäqä inä nyiyätqätanqçqä iutatäñi, Goti Iqu yätamäqä änyiyätä, hanjä-iqä eeqäpnänä ämetñqç, huätä mamäuniqenqä, näqñqä enänä. ²⁰ Iiññqä, nyi nqä qeqä-quuvqä tämñi, kñuä iqa aañä yänänäqñqç, tiññä indqänätqänä. Nyi nqä wäunui qui mimäqçä imqä dññqç, suqä quvqä imäkätmä, womba mämaenqä pa imä. Nyi kukñuä awä huizi zä miqä yänänäqñqç ätqämä ätqä äquvepätñqä-panji, guä äpmamä-pqänqanji, awä yqänä ätmitmqä-qae, Kraisi Iqueqä yoqe haqeqä yqänä mamäuqämniqç. Inji nyi häñä yqänä äpmamitmqä, ä ae äpäkonmqänqç, nyi Kraisi Iqueä yoqe, haqeqä yqänä matnämäuqämniqç. ²¹ Nyi kñui, tiññä ämetqänä. Nyi mapäkoŋqä häñä äpakä äpmenqç, nyi Kraisi Iqueqä yoqe haqeqä ämamäuqämä. Itanğa nyi äpäkonmqänqanji, qua täu quvqä tä äpmenqä-pa mäpmeqä, aañä äñguänänä pmetmniqçqä. ²² Inji nyi qua iuñi, häñä yqänä äpmamitmqä sätäti, nyi Kraisi Iqueqä wäunui, häukuä-tänñqçä imäqçämqä. Inji nyi mañqç, äsquenyqä nyinyänqçiti? ²³⁻²⁴ Nyi nätmätqä tqaquini, änä miwäsäuqä imä. Nyi quami täñğa tä äpmenqä täuñi ävämetmä, Kraisi Iqutä qäukuä yäñi anä pmenqä iqäqç, qua täu äpmenqä iuñi ämäwqätäüä. Nyi iññqä nyiñqanqçä-qç, häñä äpakä äpmamä, he yätamäqä heyqç, ii äñguä eä. ²⁵ Iiññqç, nyi kñuä ae ämetmä, näqñqä tiññä enä. Nyi maqänä mapäkoŋqä, häñä yqänä pmamqänä. Nyi hesä äpakä äpmetmitani, he Goti Iquenyqä quuvqä yänänäqñqç eqiyäpu, yeeqä ipu pmetñqçä, yätamäqä heyqämä. ²⁶ Tiññä-pqä inä eä. Kraisi Jisasi Iqu nyiñi, henyqä anqumä indmeqanqutqänqanji, he nyinyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe, huizi ämamäutqänjuwä-pa mamäuqä, aañä haqä yätu mamäupnuwi.

Goti Iqu ne hiñuinäñi, Kraisi Iqueqä yoqä ämetanitanji, hanjä-iqä metunquä-pqe naqänänä

²⁷⁻²⁸ Hanjä-iqä äki-äkitanji emeqanqçenqä, maqänä ävaqusqäyämepu, Kraisi Iqueqä kukñui mäwquatämäuqä, qänaknä ipu pmetñqç. He iññä imäkäpu pmetanquwä iqñi, nyi hiñuä maeqänmqä, ä kññä nämda qanyä kukñuinä qätä wimqä etanqutqç, nyi henyqä näqñqä tiññä emä. He, hiqä qeqä-quuvqä naqä-hñqunä imbu, ämaqä quvqenä etqeqanquwinqä zä miqä, huiwi naqä-hñqunä imbu, kukñuä äñguä wehuñqä-tänñä iquenyqänä quuvqä heqiyqänqänä yänä äqänätqänäüä. He iññä imäkqanquwitanji, ämaqä quvqenä emäkqä iqu, näqñqä tiññä hiññä. Quwqä-quwänqç, quvqä iññä emäkquwä-qae, yuuwä tämbñqäüä. Inñqç, henji, Goti Hanjuwä Iqu yätamäqçä eyätä, häñä emäkäqumuatänqçiyä. ²⁹ Nyi ii etqäqç, tiññqä etqä. “Goti Iqu henji äñguä emäkätä, hiñuinäñi, he Kraisi Iquenyqä quuvqä eqänqänä maeqänqä yänä, oee, Iqu he Iqueqä yoqä ämepiyitanji, hanjä-iqä mapñqä-pqe, hiñuinä inä eqänänä.” ³⁰ Iiññqç, ämaqç he quvqä etqetqätanqçä hanjä-iqä ii ämetqänjuwi, ii nyi hesä Pilipai iu anä äpmenänqç meqanqä äñqänquwä-ma, ämetqänä. Guä äpmam-pqä täuñi, nyi hanjä-iqç inä meqanqçqç, he qätä äyä äwiyanä.

2

Hiqä ämaqä huizi dññqç, “Qu ämanqutäüñäüä” kñuä metanqpu

¹ He Kraisi Iqutä ämuänmbiyä iutani, yänänäcñqä imäknätqänuwäta? Iqu henyqä winyätangqä iutani, hiqä äwqe, hanuä enyätñqäta? Hiqä quamä pmeqä iuni, Dñä Änguä Iqutä anä äpmetqänuwäta? He hiqä-hiuänqe, huäqä äumäknäpu quvqä mitquatñqä itqänuwäta? ² He yatñqä iinjä iquauñi “Nñqä” tqangpqe, nyi yeeqänänä nyimäkpnqä diñqe, tiinjä iqangpu. Heqä knuä indqänqä imñi, knui naqä-hñqunä meqä epu, suqä ämaqenqä äwiñqä iqueni, yänä-mänä mämeqä asänä ämapu, itanqa hiqä qeqä-quuvqä imñi, naqä-hñqunä metangpu. ³ He hñqunä-hñqunä naqä imänäpu, hiqä ämaqä huizi duni mändi äkittqiyäpu, heqä yoqe haqä mämaenqä pambu. He hñqunä-hñqunä mändi äkittqiyenäpu, hiqä ämaqä huizi dunqe, “Qu ämanqutäunäüä” knuä iinjä metangpu. ⁴ He knui, quamä pmeqä änguä hiqä diñqänä, mindqänqä pambu. He hñqunä-hñqunä, ämaqä huizi iuqä-pqenqä inä indqänqangpu.

Suqä Kraisi Iqu ämänätquakqenqä

⁵ Hiqä knuä indqänqe, hui-hui mindqänqä, Jisasi Kraisi Iqu indqänminqä-pa indqänqangpu. ⁶⁻⁷ Iqu Goti Naqä-qakuä-qu eäqä-qe, Iqu Goti Iqutä asänä pmeqänqe, knuä iinjä yänänäcñqä mämeqä itä, yoqä naqetä yänänäcñqetä ävquatämäutä, wäunüä-wiyqä hinginjä etä, ämaqä qua täunä igune enqä-panä ekqe. ⁸ Iqu ämaqä-qu eätä, Iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, Goti Iqueqä kuknuä eeqäpnäñi, qänaknä iqa äpqänjaqänäqe, äpäkonätñqä iunä ätimäuce, zä-huätatä äunätä äyä äpäkongqe. ⁹ Iqu iinjä imäkminqetani, Goti Iqu Iqueni, ämaqä huiziüqä haqä yäñi äpmuatetä, ga Iqueqä yoqä Jisasi, yoqä huizi-huiziünj ämäwqätäuqänqa ägonä pmetätñqä äpmuatekqe. ¹⁰ Iqu Iqueni tiinjinqä äpmuatekqe. Qu qäukuä yäñi äpmenuwä iquatä, qua täunä iquatä, qua yäpä mängisanä iquatäñi, qu eeqäpnä Iqueqä yoqe haqeqä ämatnämäupu, qonñä woktäuqäpnqänänäyä. ¹¹ Qu Ique qonñä äwoktäu, tiinjä tqäpnqe. “Jisasi Kraisi Iqu, eeqänäñuneqä Naqä-queqä.” Qu iinjä imäkäpu, Goti Iqueqä yoqe, haqä mamäuqäpnqänänäyä.

He ämaqä qua täutanj iuqä awä iqinj, we-huñqä-tänj pmetpnqä

¹² He nyi kuapanä änyinätñqäuä, Kraisi Iqu suqä iinjä ämänätquakqetani, nyi manä tiinjä etqä. Nyi hesä anä pmetanqani, he kuknuä eeqäpnä qänaknä iminjüwä-pa, nyi hma etangqä-pqänqanä-qe, quannä päkñqänqä zä ipu, Goti Ique yäpä iqi vqangpi, Iqu heñi angumä änyä-hänä emäkqanquti, häukuä wiqä-tänj hipñqänä yänj qänqangpu. ¹³ Goti Iqu heyaqä yäpä imä äpme, he Ique yeeqä iwimäkpnqe, suqä Iqu äwinyänqeu imäkqänqä, evauqumuatätqäuä.

¹⁴ Inj nämatqä eeqänänj imäkäpiyä iunji, hmbinyqä manä ätnäpu kuknuä mäkä maqyäuñqä, qeiqinyä äpmapu imäkqangpu. ¹⁵⁻¹⁶ He iinjä äpmenuwä, ii he Goti Iqueqä ymeqä jänänuenä epu, suqä quvqä hui maeqä, änguanänj hiätpnä. Itanqa he kuknuä hänä hea ique-ique pmeqä-tänj iqueni, mäwquatämäuqä a yänänäcñqä äqätänuwä, ii he ämaqä qua täunji, suqä ängui ävquatämäupu, quvqä du-manda äwätqänuwä iuqä awä iqinj, he we-huñqä-tänj pmetpnä. Inj hiunji Kraisi Iqu qua täunqä angumä äquvepätqänqani, nyi heyaqä suqä iinjñqe, yeeqä aanä kiñä itmä, näcñqä tiinjä emniqe. “Nyi qutä äpmamä wäunüä dnjä huqä iqa äpätñqe, hiñji yeemqä itñqä manä.” ¹⁷ He quuvqä eqäpiyita hanä-iqä ämetqänuwä, ii he Goti Iquenyqä hiqäva enqä-ma äqänätqänä. Inj, qu nyi pizqä bäsqañguwitanj, nyaqä häñqe, wainqä tnänqä* eä, hiqäva he äqänätqänuwä itä qäsäñi, hiqäva qänänquti? Inj sätäti, nyi

* 2:17 A Täuqä 15:7

yeeqä itmä, hesä yeeqä anä yanique. ¹⁸ He nyi iqangqä-ma, iinjä ipqe, nyitä yeeqä anä yanique.

Timoti iquenyqätä, Epaplotitisi iquenyqätä

¹⁹ Nyi Naqä Jisasi Iqu hiñuinä ñqänganggutqe, tiinjä imäkmqä änyingji. He änä-änä ipu äpmeñuwiñqe, Timoti Iqu kukñuä äma äpäta, awä ändätä, yeeqä inä inyimäkaniñqä diñqe, nyi iqueni henyqä maqänä dowatmqä itqänä. ²⁰ Ämaqä nyitä anä äpmeñuee, henyqä qeqä bimbiqä tquangi yätamäqä heyänige, hñqu-hñqu ma, Timoti iqunänji. ²¹ Ämaqä nyitä anä äpmeñuä tqua, Jisasi Kraisi Iqueqä wäunuiñqä tuwä äwiyäpu, quwqä-quwä miñqä iunqänä äwiñqä iquayi. ²² Itangi Timoti iquenyqe, "Iqu ämaqä suqä änguanänjä imäqä-que-qe," he naqñqä ae äyä enä. Ymeqä-qu kanmä yätamäqä ävätä anä imäkätqänjiyä-panji, iqu nyi yätamäqä änyiyätä, kukñuä ängua we-hunqä-täñi awä inä ätätñqe. ²³ Iiññqe, nyi tiinjä imäkmqä änyingji. "Nyi äänä nyimeñqutiyä" tmä, hiñuä ganä äqunmitañi, iqueni qänakñi, henyqä maqänä dowatmä. ²⁴ Nyi ñqä Naqä Iquenyqä quuvqä eqiyätñqä-qae, Iqu hiñuinä ñqängangguti, hea kuapänä maiqänqä, nyi-pqe emamä.

²⁵ Nyi iinjä imäqänqä änyingqä-qe, tängani, Epaplotitisi iqu henyqä dowatmqä kñuä ämeqä. Iqu heqä heyämaqä, nyi yätamäqä nyiyätñqä ändowatkuwä iquvi. Iqu ñqä nyämaqä eä, Kraisi Iqueqä kukñuñqä mäkä ita, wäunüä anä itqänueä iquvi. ²⁶ Iqu, "Nyi qunji hiñuä äkñga qunmniqätiyä" tä itä, ä he iquenyqe, "Iqu täñä-yaqä äwinä" tqangä qätä äwikuwiñqätäñi, qundqändqä kuapänä iqangqenqä angumä dowatmqä änyingji. ²⁷ Naqä-qakui, iqu yaqä äwitä, ae äpäkonmätä iqangqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu, iquenyqä huäqä äumäkätä, yätamäqä vqangi, anji matänä enqä-ma iuäqämakqe. Auä, Goti Iqu iquenyqä huäqä e äumäkkqe, nyiñqä-pqe inä itä, "Iqu iquenyqä-pqe huäqä-hunqä naqänänjä mequänqiyä" kñuä indqänätä, yätamäqä iinjä, nyi-pqe inä änyikqe. ²⁸ Iiññqe, nyi iqueni henyqä dowatmqä kiinjä änyingji. Inji he ique hiñuä angumä äqunätmepu, yeeqä iqangppi, nyi henyqä qundqändqä miqä imä. ²⁹⁻³⁰ He nyitä täqi anä äpmeñjqae, yätamäqä nyipnä miqäqä, inäqce iqu hiqä anji ämetä, Kraisi Iqueqä wäunui imäkätäqetani, yaqä ämetä, ae äpäkonmätä ikqe. Iiññqe, he iqueni, Naqä Iqueqä yoqeta, yeeqä aanjä naqänänjä vätmapu. Itangä ämaqä iqu enqä-panjä iquauñi, yoqä naqä inä wipu.

3

Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquanä, jänänñjuaiqä

¹ Itangä nyämaqäüä, nyi kukñuä huizi tiinjä etqä. "He Naqä Iquenyqä yeeqä iqangpiyä!" Nyi henyñqä pipa anju-anju äqiyäqäsñqe, enyqä miqä iqäqe. Ii, nikñqä enqä-ma, ktqä equmuätäunqe.

² Ämaqä huiwä häuä äktäupu, qui imäqänqä itqänjuwä iquauñi, wimasipu! Ämaqä iqua, hiveqä suqä, aanjä ququvqenänjä imäkätqänjuwä iquayi. ³ Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä naqä-qakui, häuä ktäunqä iqua ma, ne tiinjä imäqä iquneyi. Ne huiwiñqätä, wäunüä eeqäpnänjä imäkätunquä iunqätä, yätamäqä neyñqä quuvqä maeqiyqä inju. Goti Iqueqä Dñä Ängua Iqu inemäqangi, Goti Iqueä yoqenqä aquvä äqänätanä, Kraisi Jisasi Iqueä yoqe, haqä ämamäutunquä iqueneyi.

⁴ Nätmatqä huiwiñqätä, wäunüä änguiñqätäñi, nyi eeqäpnänjä-tänjunji. Inji ämaqä nätmatqä iinjä iquaquinyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquauñi,

nyi ämâwqätâunä. ⁵ Ii tiinji. Nqä nipai änmikqänggani, hiunji 8 ae äpâwqanga, qu nyaqä huiwi häuä ängtäukuwi. Nyi ämaqä Israitqä iutanä, Benjämenä iqesana ekuwiuqä hueqä-himqä iutanä iqunji. Nqä nipeu, apique, nyitänji, nämbqune Israitqä iquauqä kuknuitä, suqetä, a äqätänju. Nyi kuknuä-suqä Mosisi iqu äqäkqeu qänaknäni, Parisitanä iqua* iqä-ma iinjä itnqä iqunji. ⁶ Nyi Goti Hanjuwä Ique aquvänä iwimäkmqä indgänätmä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätanjuwä iquauji, qui imäkminqe. Inji ämaqä, qu kuknuä-suqä Mosisi iqu äqäkqä iuta änyiwäsäuquwi, qu nyi kuknuä-suqä iunji, hjqe mävasquä-qunä mänqumuapnä. Ämaqä iqua, nyi enqä-panä-qua ma, nyi ämâwqätâunä.

⁷ Nyi kinganäni, "Suqä huiwiqänänji iqua yätamäkqä nyipnqäua" indqänminqä-qe, tänggani nyi qänaknäni Kraisi Ique ävätmä, nätmätqä iinji, qua täutanä hinginqä etangi äqunätqänä. ⁸ Iinqänä ma, Kraisi Jisasi nqä Naqä Iquenyqä näqngqe, ii nätmätqä aanä naqä-qakuä etangi äqunätmä, nätmätqä eeqäpnänä qua täutanä, quvqänänä etangi äqunätqänä. Nyi Ique qänaki wivändmqä dinqe, nätmätqä eeqänänji tuwä äwiyqe. Nyi iinjä imäkqe, Iqueqä-qunä eämä, Ique guä enqä-ma kiuänqänätätmqä imäkqe. ⁹ Nyi ämaqä jänänänji, wäunüä itmä, suqä Mosisi iqu äqäkqä iu qänaknä itmä, iuta maeqä imä. Nyi ämaqä iinjä-qunji, nqä Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iuta emä. Inji Goti Hanjuwä Iqu, ne Iquenyqä quuvqä e heqiyätanjqä iutani, nenyqe, "ämaqä jänänänjuaiqä" ätänä. ¹⁰ Nyi Kraisi Iquenyqä näqngqe, tiinjä himqe. Iqu äpäkonätä, Iqueqä yänänäqngqeta angji ävaukqe, Iqu yänänäqngqä iitä, yänänäqngqä inyimäkätinqätä, ga Iqu tänjä-hunqä ämakqe, qäquye anä menqätä, itanqä Iqu äpäkonngqä-pa päkonmniqätä, iinqe näqngqä namqe. ¹¹ Inji, nyi-pqe äpäkonätmä angji inä vamniqngänä.

"Nyi hiqqä du timäumqä dinqe, yänä äqänqä äwätqänä"

¹² "Nyi iinjä ae imäkätmä, Goti Iqueqä hiqqä iunji, ae ätimäukqä-qunä," matqä iqä, oee. Nyi iu qäyu timäumngqe, Kraisi Jisasi Iqu indmetä, a yänänäqngqä ängiqätätqäua. Iutani, nyi iinjä timäumqe, yänä äqänqä äwätqänä. ¹³ Nqä nyämaqäua, nyi iunji matimäukqä iqäqä etanngqenqä näqngqä emä-qe, tiinjänä iqämä. Nyi nätmätqä hiqiuqändqänqe, knui anqumä mämeuqä itmä, hiqiuqänä näni äwinqä iunqä, yänä äqänqä umqe. ¹⁴ Ämaqä qanjä tnänä äwätqänjuwä-ma, nyi hiqqä du ätimäutmä, nätmätqä Goti Iquesa mamqä dinqe, yänä äqänqä äwätqänä. Goti Hanjuwä Iqu, nyi hänjä-pmeqä qäukuä yäni mamqä dinqe, Kraisi Jisasi Iqueqä wäunüä iuta, tääqä ändätmakqe.

¹⁵ Ne neqä qeqä-quuvqä imnji, naqä ae imänätunquä iqune, ne eeqäpnä nätmätqä iunqe, knuä indqänqe asänä meqänqe. Hesanjä hñqua, iinqe qämä-qämä iquwi, Goti Hanjuwä Iqu, 'Qäyunänji tiinjä' ätuätä, ämotquenä. ¹⁶ Itanqä tänggani, ne hñqunä-hñqunä näqngqä ämetanä, naqä äsqisa ti imänqququä etanqutqe, näqngqä ii mäwquatämäuqä, qänaknä iqa uwquatuñqe.

¹⁷ Nyämaqäua, nätmätqä nyi imäkätngqä iunji, asänä imäkqanqpu. Itanqä ämaqä, suqä ne imäkätunquä-ma asänä imäkätqänjuwä iquauji, hiñuä äqunäpu, iquautani näqngqä ämepu, he-pqä inä imäkqanqpu. ¹⁸ Hiñuiqänä etminqä-ma, tänggani, huäqä nunqanq knuä äqiyätmä iinä etätqänä. Ämaqä kuapanänji, Kraisi Iqueqä zä-huätati hunqenqä mäwinqä itä, mändi äkittqiyäpu äpmenä. ¹⁹ Ämaqä iinji, qu quwqä

* 3:5 Parisi iquauñqe, ämaqä tii ätminjuwi. "Qu kuknuä-suqä Mosisi iqu äqäkqeu, qänaknä änguanänä iqä-quaqea."

huiwiqeqä äwiñqä dunä imäkäpu, kñui nätmatqä qua täutanjä iunqä indqänäpu, suqä quvqä imäkñqänqani, womba miqä, yoqä haqä ämatnämäunäpiyitani, tä du qui imäkmbñqä upnuwi. ²⁰ “Nyi imäkätñqä iuni, asänä imäkqanqpiyä” etqäqe, ne qutäni, asänäñä ma, neqä quae, qäukuä haqä yätu etanqiyi. Inji Naqä Jisasi Kraisi, ne hänjä inemäkäqumuatqä qäukuä yänisa quvepäniqä Iquenyqe, hinuä äqänanä äpmeñu. ²¹ Iqu neqä huiwä quvqä tä änyänqque, änakunmäkätä, Iqueqä huiwä änguanänä, qua buta ävautä, ämakqä enqä-panä iinä inemäkäniqe. Iqu nätmatqä eeqänäni, Iqueqä ämiqä yäpä iqi hiäniqä diñqä yänänäqñqä-tänä eä, itanga yänänäqñqä asä iutani, iinä inemäkäniqe.

4

Suqä ängua iquanä imäkqanqpu

¹ Iiñiqqe, nqä nyämaqä, nyi henyqä aañä kuapanä änyinätä, hinuä maeqänmqä änyinätñqäüä, nyi kukñuä tiinä etqä. “He Naqä Iqueni mävwuatämäuqä, Iqutä ämuänmbu, yänänäqñqä tqäutangpiyä.” Nyi aquvanä inyimäkqetä, wäunüä dñä huqä itñqe ängua meqetäni, ii heyi.

² Yuliyaktä, Sindikektäni, nyi manä tiinä äqesqä. “Qe qävangui, Naqä Iqueqä iuangui eänqiyi, äkasuwä matñqä, quami qeiqinyä pmanyqä.”

³ Wäunüä nyitä anä imäkätqänqä iquki, si apäkä iuaquini, quami iinä pmayñqä yätamäkqä wisñqä änyinqi. Nyi kukñuä ängua we-hunqä-täni, awä tätqatanqani, iuaqutä, Kelemenä iqutä, itanga nqä ämaqä nyitä wäunüä anä iqä iquatä yätamäkqä änyimiñuwi. Bukä, ämaqä yoqä hänjä hea ique-ique pmeqä meqänqä äqänä äwiñqä yänqini, quvaqä-pqe inä äqänä äwi.

⁴ He Naqä Iqueqä eänqwi, hea ique-ique yeeqänä iqanqpu! Nyi anqumä etqä, “Yeeqänä iqanqpiyä!” ⁵ Ämaqä eeqänänä iuqä hinuä iqini, ämaqä hanuenä epu, iunqä qeiqi iwitqueqä-quenä hiätanqpu. Naqä anqi quvepätnqä Iqu qäqiqiyi. ⁶ He nätmatqä hmbinyqä äwäwa miqä pambu. Nätmatqä äki-äkitanä he emetqätanqñqä iunqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäpu, ‘änqiuqä’ ätuäpu, hiqä enqenqä awä ätuäpu, yatñqä vqänqqe. ⁷ Iinä imäkquwi, Goti Hanjuwä Iqu, heqä äwqe hanuä imbnqä emäkänä. Äwqä hanuä Goti Iqu ävätñqe, he Kraisi Jisasi Iqutä ämuänñätanqunqñqe, hiqä qeqä-quuvqetä, hiqä kñuä indqänqetä, ängua nyätñqä emäkänä. Ne ämaqä-qune, äwqä hanuä iquenqä, näqñqä änguanänäni, anä mämeqä yanä. Ii aañä änguanänäniqä.

⁸ Nqä nyämaqäüä, kukñuä yäpaki, tiinä etqä. Hiqä kñuä indqänqä imñi, kñui suqä änguanänäni Goti Iqu äwinyänqä iquaunqä indqänqñqä. Suqä iinä iqua, naqä-qakui, jänänänäni, ikikinyänäni, itanga yoqä naqä-tänä eäpu, suqä huiziquaunä ämawqätäunqä, iquayi. ⁹ Wäunüä nyi imäkätqätanqä he hinuä ängänäpu, kukñuä nyi awä etätqätanqä qätä änyiyäpu, näqñqä nyitä ae ämetqänqwi, he-pqe yamwiqä inä imäkqänqä. He iinä imäkätqänqwi, Goti äwqä hanuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, hesä anä pmetänä.

“Nyi eeqä-tänä, ä maeqä-tänä äpmeñqä, iinqä qundqändqä miqunji”

¹⁰ Täñqani he nyinqä kñuä heyqangi, yätamäkqä anqumä nyiyqanqunqñqe, nyi Naqä Iqueni yeeqä aañä naqänänä ävqä. Awä iqänä, he nyi yätamäkqä ae änyipqä etanqñqä-qe, hänaqä hma etanqñqä iuta häpäqutäqutä ikuwi. ¹¹ Nyi nätmatqänqä ii etqe, aanqunä eämä maetqä iqä. Ii tiini. Nyi eäqä-tänä, ä maeqä-tänä äpmeñqe, iinqä

qundqändqä miqunji. ¹² Äwa iqängatä, kuapänä-tänngatä, nyi änguä pmamqä diñqe, näcñqä enä. Nyi äwqä mbäsätanji äpmenqä ä, dä äpmenqä, nyi 'squäua-qe' matqä imä, äwqä-qeiqinya änymä pmetmä. Nyi kuapä-tänä äpmenqä ä, äwa itmä äpmenqä, nyi asä iinjä pmetmä. ¹³ Nyi yänänäcñqä inyimäkätñqä Iqueqä yänänäcñqetanji, nätmätqä eegänäñi imäkmä. ¹⁴ "Nyi äwäwa miqä iqänä" qäyä etqanqä-qe, hanä-iqä nyimeqanqce, ne anä metunquä iunqce, he yätamäkqä ätnämauquwi, ii änguänäñi.

Poli iqu, iquauqä yätamäkqä vqenqä, "änqaiqä" ätukqenqä

¹⁵ Ämaqä Pilipai pmeqä iquenä, he näcñqä tiñji ae äyä enä. Nyi wäunüä kuknüä änguä we-hunqä-täñi, heyaqä awä iqi änyä qe ipäqiyätmä, qua naqä Masendoniya iu ävämetmänganji, ämaqä quuvqä heqiyqä huizi, suqä ävqä iquenji, qu mimäkqä iqangä, ne yätamäkqä inguatunquä diñqe, henyä änyikuwi. ¹⁶ Nyi anä-himqä Tesälonaika iu yqänä äpmamä, nätmätqänqä äwa iqämanätqätanganji, he yätamäkqä hñganä-hñganä änyimiñuwi. ¹⁷ Nyi ii etqe, he nyi nätmätqä hui angumä dappñqä matqä iqä. "Heqä suqä ävqä iquenji, mälvquatämäuqä äpakänä imäkätqänjuwi, Goti Hanjuwä Iqu, änguä emäkquänqiyä" etqä. ¹⁸ Nyi qäyunä ae ämetmä, nätmätqä kuapä-tänä eäqä. He äväwqatquwi, nyi Epaplotitusi iquesa ae ämeqäqce. Inji tänganji nyi nätmätqä aanä kuapänänä-tänjunji. Hiqä yanä iqe, Goti Iquenyqä hiqäva sisnyanä-weqä änguä äqiyätqänjuwä-panä iinj. Hiqäva iunqce, Iqu kuapänä äwinyätä, henyqä aquvanä iqi. ¹⁹ Nqä Goti Iqu, nätmätqä änguänänä kuapänänä ämenqce, eeqäpnänä he äwa itqänjuwä iunji, Kraisi Jisasi Iquesanji, äwa miqänqä qäyunänä etapänä. ²⁰ Goti Hanjuwä Iqu, neqä Goti Iqu eä, Apiqu enqce, Iqueqä yoqce hea ique-iquenji, haqeqä witätñqänänji. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

"Henyqä hui mimäuqä iqunä" ätkuwinqä

²¹ He Kraisi Jisasi Iqueqä qokä-apäkä eeqänänä iquauñi, "Henyqä hui mimäuqä iqunä" tquäpnqce. Ämaqä quuvqä heqiyqä nyitä anä äpmenquä iqua-pqce, "Henyqä hui mimäuqä iqunä" etqä. ²² Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä täqi äpmenjuwä iqua, Romätanä ämiqä naqä Sisa iqueqä wäunüä-wiyqä iquautanä hñquatä, huiziquatänji, "Henyqä hui mimäuqä iqunä" inä etqä. ²³ Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imänqceuta hñgi etapquä.

Tuwanuä, Poli iqu Kolosi pmeqä iquaunqä äqäkqe Yätamäkqä kuknuä hinqiänqä iquvi

Anä-himqä Kolosi, ii qua Eesiya iu, anä-himqä Epäsäsi iunji, kinämä hmanji. Poli iqu, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yogenqä iqi aquvä qänätanquwä iquau, mävaucumuatqä ikqe. Näqñqä-tänä iqua knuä tiinjä indqänätqänä. Poli iqu Epäsäsi iu äpmeqänqani (Wäunjuänqä 19:1-41 hinqä qundñqä), iqu ämaqä hñqua, anä-himqä im-imä, Goti Iqueqä wäunui, imäkpnqä ändowatkqe. Inji qutanä hñqua, Kolosi iunqä äumiñuwi.

Poli iqu, ämaqä hñqua, Kolosi pmeqä iquauqä quuvqä heqiyqeu qui iwimäkätqätanquwinqä, qätä äwiyäqce, quwqä quuvqä heqiyqä, yänänäqñqä iwimäkätñqä, tuwanuä tä äqiyätä ävawqatkqe. “Kraisi Iqu eeqänänä iunqä nyuänä-qu etanji, ne anqumä inetmeniqe, Iqunänjqä” ätätä äqäkqe. “Hänaqä huiziqua, Kraisi Ique imetunquä yätamäkqä mäneyqä ipu, kinä nämä inetma upnä. Ga Kraisi Iquesanji, Goti Iqu nätmätqä eeqänänji imäkkqe. Itanqä Kraisi Iqueqä wäunjuä iutanji, Goti Iqu nätmätqä eeqänänji, anqumä itmeniqenqä äwinyätqä. Kraisi Iqu näyaqä yäpä-ingisa pmetanqetani, ne qokä-apäkä änyä-hänji äpmetanä, Iqueqä suqä eeqänänä iu qänaknä iqä-qune hiatunqueqä” ätätä äqäkqe.

Poli iqu tuwanuä tä äqiyätä, ämaqä hñquaqui vqanqa, iquaqu tuwanui Kolosi pmeqä iquaunqä äma äukiyi. Ämaqä kinqanänqä iqu, Tikikusi iquvi. Huiziqu, Onesimusi iquvi. Ämaqä iquenyqce, Poli iqu kuknuä kuapanä äqiyitä, Pilimänä iquenyqä ävawqatkqe.

Poli iqu, tuwanuä tqenqä kuknuä ätkqenqä

¹⁻² Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwinqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqämqä änändowatqä iquunji. Nyitä, Timoti neyämaqä iqutä, ye tuwanuä tä, yeqä yeyämaqä anä-himqä Kolosi iu äpmeñuwä iquennqä ävawqatque. He Goti Iqueqä ämaqä epu, Iquenyqä quuvqä hämänänä äwiyätqänuwä iquennqä. Goti Hanjuwä neqä Apiqu, qeqä imänqeta äñquä etapätä, heqä äwqce hanjuä imbu pmetpnqä emäkquä.

Poli iqu, iqua quuvqä eqäkuwinqä, “änguiqä” ätukqe

³ Ye qäquye henyqä knuä indqänata, tääqä ätätayanqani, Goti neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Kaniqueni, “Äñguä iwimäkinyä” ätuätqänue. ⁴⁻⁵ Ii tiinjä etanjiyi. He kuknuä naqä-qakuä we-hunqä-tänä iqesa, nätmätqä äñguä hinqi meqä qäukuä yänji äwinqenqä qätä äwikuwinqä, knuä iqä yänänäqñqä ämepu, Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, itanqä Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqänänä iunqä kiinjä enyäminqenqce, ye qätä äwikueetani, “Äñguä iwimäkinyä-qe,” iuta ätuätqänue. ⁶ Zä-piikä naqä etä, häukuä äwiqä-panji, kuknuä äñguä we-hunqä-tänä iqu, qua manä eqiyänqä-pa, im-imä äwätä, ämaqe suqä äñguä imäkqänqä iwimäkätqä. He kuknuä iqu änyä qe ämepu, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imänqeuta hinqi vqenqce, näqñqä äñguänänä ämakuwitanji, täñqanqce, kuknuä iqu heyaqä awä iqi, wäunjuä yqänä imäkätqä. ⁷ Goti Iqueä nätmätqä äñguänänä iunqce, he Eaplasasi iqesa näqñqä ae ämakuwi. Iqu wäunui, ne imäkätunquä iutanji inä imäkqä-qu etanji, iquenyqce, kiinjä

änenyätqäüä. Iqu yeyaqa anji ämetä, heyaqa awä iqini, Kraisi Iqueä wäunjuŋqe, enyqä miqä itä, änguänänjä imäkätqäüä. ⁸ Tiinjä-pqä inänji. Dnjä Änguä Iqu emäkqanŋi, he suqä ämaqeunqä hiqä qeqä-quuvqä yäpä imda enjuätŋqä ämakuwä iquenyqe, Eaplası iqu qäqu, awä äyatqke.

Poli iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätkqenqä

⁹ Itanŋi ye heyaqa suqä iunqä, näqŋqä änyä qe etayanŋanji, ye Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ti ätqa äpätqanue. “Si yätamakqä vqanŋti, ga qu Saqä äkinqä iunqe, Dnjä Änguä Iqu knuä indqänqä näqŋqä huitanä-huitanä vqanŋuti, näqŋqä aanä kuapä-tänjä epiyä.” ¹⁰ Ye tääqä iinj, he Naqä Iqueqä ämaqä aanä naqä-qakuä iqua eänjuwä-panjä iinj eäpu, heyaqa suqä eeqäpnänjä iutanji, he Iqueni, yeeqä iwimäkŋqenqä ätätqanue. Ii tiinj. Wäunjuä änguänänjä huitanä-huitanä isua, kuapanä imäkäpu, hiqä Goti Iquenyqä näqŋqä kuapanä ämepiyä iunji, häukuä witŋqä imäkqäpnŋe. ¹¹ Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqŋqä naqänänji, he inä ämepu, hanjä-iqä eeqänänji qäyä emeqanŋuti, yänänäqŋqä ätqäupu yeeqänä iqäpnŋe. ¹² Heqä heniqu, nätmätqä änguänänji, Iqueqä ämaqe mapnuwänqä, we-hunqä iqi näwi äwiŋqe, he-pqe inä meqäpnŋenqä aanä qäyunänä emäkqenqe, he Iqueni, “Änguä inemäkŋiqä” tqäpnŋe. ¹³ Hiawiqä iu miqä iqueqä yänänäqŋqä iu pmetaunŋua, Goti Iqu anŋi inetmetä, Iqueqä Ymeqä Iquenyqä aanä kuapanä äwinyätŋqä Iqueqä ämiqä iu äpmuatänaikqe. ¹⁴ Wäunjuä, Ymeqä Iqu imäkqetanji, Goti Hanjuwä Iqu, ne anŋi inetmetä, neyaqä suqä quvqä eeqänänji, huätä ämamäukqe.

Jisasi Kraisi Iqueqä suqenqätä, wäunjuŋqätänji

¹⁵ Ne Goti Iqueni hinjä mäqunquä itunquä-qe, Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqu, Goti enqä-panjä-qu eä, Iquenyqä näqŋqä änatapätqäüä. Iqu Goti Iqueqä Ymeqä Hitmqä eä, nätmätqä eeqänänjä Goti Iqu imäkekqä iuqä Ämiqä Naqä Iquvi. ¹⁶ Ymeqä Iqueqä hipa iutanji, Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä eeqänänji imäkqke. Nätmätqä qäukuä haqä yätu äwiŋqetä, qua täu äwiŋqetä imäkätä, nätmätqä ne hinjä äqunätunquä itä, hinjä mäqunquä itunquä itä imäkätä, itanŋa yoqä naqä-tänjä itä, yänänäqŋqä-tänjä itä, eeqänänji imäkqä iunji, Ymeqä Iqueqä hipaitä imäkätä, Ymeqä Iquenyqänä imäkekqe. ¹⁷ Nätmätqä eeqänänji matimäuqänŋa, Iqu äpmaminŋe. Iqu nätmätqä eeqänänji, änguänä ämitä, qäyunä witŋqä iwimäkätqäüä. ¹⁸ Nyuänä iqu huiwi ämitŋqä-panjä iinj, Kraisi Iqu, ämaqä Iquenyqä quuvqä heqiyätanŋuwä iquau Miqä-qu eä. Quuvqä heqiyä iqua, Iqueqä huiwä enqä-panjä-quai. Itanŋa hänjä-pmeqe qu Iquesä ämepu äpmeŋä. Inji, äpäkonäpu anŋumä vauqenji, Iqu ganä ävaukqä-qae, Iqueqä-kiuänji nätmätqä eeqänänjä iuqä Ämiqä-qu äpme. ¹⁹ Iinj, tiinjŋqä ätimäukqe. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä suqetä, Iqueqä hänjä-pmeqetä eeqäpnänji, Iqueqä Ymeqä Iqutä qäpu maeqä, äpakä witätŋqä äwiŋqqe. ²⁰ Itanŋa Kraisi Iqu zä-huätati äunätä, Iqueqä hänqeqä iokqetanji, Goti Iqu mäki qäpu imäkätä, nätmätqä qua iunjitä, qäukuä haqä yänjinitä, eeqäpnänji, Iqueqä-kiuä-tänjä qäqiqi inä maitŋqä-pqenqä äwiŋqqe.

²¹⁻²² He-pqe, heqä suqä quvqä dutanji, Goti Hanjuwä Iqu-tänjä qäqiqi mäpmeqä, Iquenyqä himä-wiunqä imäkqanŋuwä-qe, Kraisi Iqu huiwi ävätä äpäkonŋqetanji, Iqu-tänjä qäqiqi pmetŋqänä ae etmakqe. Itanji, he tanŋanji, Goti Iqutä äwqä naqä-hŋqunä imbu, Iqueä hinjä iqini suqä quvqä hui mimäkqänqä, qanyä jänänänjä pmeqänqä emäkqke. ²³ He

kuknjuä änguä we-hunqä-täni, qätä äwiyäpu, nätmätqä timäuningenqä näqñqä ae ämakuwinqä, knui äpakänä indqänäpu, quuvqä äpakä eqiyäpu, yänänäqñqä tqäupqe, he Iqueqä hinuä iqini, änguä epnuwi. Kuknjuä he qätä ae äwikuwä iqu, ämaqä qua täu äpmejuwi, qu qätä inä äwikuwi. Kuknjuä ique awä tqämqenqe, nyi wäunjuä iqu ämakqe.

Poli iqu, quuvqä heqiyqä iquau, yätamäkqä äwikqenqä

²⁴ Tängani nyi he yätamäkqä hemqä, hanä-iqä ämetñqenqä aquvänä iqä. Hanä-iqä Kraisi Iqu, ämaqä quuvqä heqiyqä Iqueqä huiwä änyänjuwä iu, yätamäkqä vätnqä ämaqä-pani, nyi ñqä-näua, ñqä huiwä täuni, inä ämetqänä. ²⁵ Nyi ämaqä inä iuqä wäunjuä-wiyqä-qunä eämä, Goti Iqueqä kuknjuä eeqäpnäni, quvaqä hinuä iqisa awä tqumqenqe, Goti Hanjuwä Iqu, kiqä-kiuä yätamäkqä heyätñqä ätenjikqe. ²⁶⁻²⁷ Kuknjuä nyi awä ätätnqä tqu, ämaqä kingänä äpmaminjuwä iutanä hueqä-himqä äpmaka äpätqänjuwä iunqä zä witanqi, qu maqñqä eminjuwi. Inäqe tängani, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä, Iqu Iqueqänqänä ätekqä iuqä hinuä iqini, ätnänäqi timäutñqä imäkqanqi, qu näqñqä ämetqänä. Kuknjuä iqu, aana änguänänä eä, ne Israitqä iquenyä qäyä etanqi, huizi iquauñqä, yätamäkqä inä ävätgäua. Kuknjuä zä äwäminqä iqu, ii Kraisi, heyaqä yäpä imä äpmeñqä Iquvi. Iquesani, he nätmätqä änguänänä qeqätqä, henyqä qäukuä yäni näwinyä äwinqä mapñqe, hinuä äqämbu pmetñqe. ²⁸ Kraisi Iquenyqe, ne ämaqä eeqänänä iunqi, awä ätuätunqe. Ii imäkätunqe, ne neqä knuä indqänqä änguänänä itä, näqñqetäni, qu ämotquetanä, kuknjuä yänänäqñqä ätuätunqe. Tiinjqä nengangiyi. Qu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqetä, Ique qänaki wivändqetäni, naqä-qakuä heqanqi, ne Goti Iqueqä hinuä iqä ätuma uwquatunqe. ²⁹ Inä timäuquätñqä diñqe, nyi yänänäqñqä Kraisi Iqu inyimäkqetani, nyi enyqä miqä itmä, wäunjuä tnänä itñqe.

2

¹ Nyi inä itñqenqä etqäqe, he nyinyqä näqñqä tiinä mapñqä änyinqi. "Poli iqu nenyqätä, ä ämaqä anä-himqä Latisiya iu äpmejuwä iquauñqätä, itanqa ämaqä huizi, ique hinuä maqunquä itqänjuwä iquauñqätä, ne yätamäkqä neyätñqenqe enyqä miqä itä, wäunjuä tnänä äyä itqänä." ² Nyi inä imäkätñqe, ii he Goti Iqueqä qokä-apäki, eeqäpnä yänänäqñqä emäkqanqmd, hiqä-hiuänqä kiinä enyätä, äwqä naqähqunä imbu pmetñqenqä, imäkätñqe. Itanqa ämaqä inä iquenä, he Goti Iqueqä kuknjuä zä äwinqä iquenyqä, näqñqä yasämä ämepu, äwqä hanjuä inqä pmetñqä, imäkätñqe. Kuknjuä zä äwinqä iqu, ii Kraisi Iquvi. ³ Näqñqetä, suqä knuä änguä iwäsäuqetä, eeqänäni, qa enqä-pa Iqueni manguä ämnä zä witanqi, Iqunä vquänä.

⁴ Nyi kuknjuä tä etqäqe, ii tiinjqe. Ämaqä hñqu, kuknjuä quanqä iunqi, naqä-qakuänä imäkätä etätä, hänaqä hui-mända etma uwqä diñqä, awä etqä. ⁵ Nyi hesä anä mäpmeqä imä-qe, nyi henyqe knui hui mimäuqä, yqänä nyätanqi äpmeñqe, ii tiinqi. Nyi hesä anä äpmeñä. Itanqa he wäunjuä qäyuna imäkäpu, Kraisi Iquenyqä quuvqä yänänäqñqä eqiyätanjuwä diñqe, nyi äwqä yeeqä änyinqi.

Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä häñä anä pmeñqä, emäkkqenqä

⁶ Inqi he Kraisi Jisasi Iqueni, hiqä Naqä enqä-panä ae itmakuwä enqe, Iqutä ämuänmbu, tii äpmaka uwqäpnqe. ⁷ Zä-hukä yänänäqñqä äunqä-ma inä äupu, anqi zä quea iuta yänänäqñqä ämätñqä-pa yänänäqñqä inä ätgäupu, kuknjuä awä tqanqä näqñqä ämetqänjuwä iunqi, quuvqä

yänänäqñqä eqiyäpu, itaŋga eqä-häki maŋguä änyätä, äqutumäwa äpäwiqä-panä iñji, Goti Ique, “änquiqä” kuapanä tquäpñqe.

⁸ Suqä quvqä tiñjä timäuqä diñqä wimasipu! Ämaqä hñqua näqñqä eäpnnä, iquauqä kukñui quati maeqä etañgi, quañgä tqañguwä iquauñi, qätä äwiyäpu qänaki äwivändquwi, guä enqä-pa pmetpnuwi. Ämaqä iñjä iqua, iquauqä kñuä imñji, Kraisi Iquesa mämeqä ipu, suqä kaqä-kawäka imiñuwa iutä, nätmätqä qua täutanä iurqätä, näññqe inä ämapu awä ätätqänä. ⁹ He näqñqä äyuwä. Kraisi Iqu huiwi ne änyänqu-panä änyäqäqe, Goti Iqueqä suqetä, Iqueqä häñjä-pmeqetäñi, eeqäpnä Iqutäñi, eqä-häkä maŋguä änyänqä-pa, Iqueni maŋguä iñjä änyä. ¹⁰ Iqu iñjä eä, nätmätqä huitañä-huitañä eeqänänä yänänäqñqätänä iquau Miqä-que. Inji he Iqutä ämuänñmbiyitani, he-pqe maŋguä iñjä enyätanguti, nätmätqä naqä-qakuä hñquenyqä äwa miqä ipñqe. ¹¹ He Iqutä ämuänñganguwitani, tiñjä-pqe inä emäkkqe. Suqä yäüä iqu, hiqä äwqä imñji, äpakä mäwiqä yätñqänä, huätä ätäwikqe. Iqu iñjä emäkätä, suqä qokä iquauqä huiwä häüä ktänqä enqä-pani, naqä-qakuä emäkkqe. Israitqä iquauqä suqä qokä iquauqä huiwä häüä ktäuge, ktqenä etañgi, Kraisi Iqu häue, neyaqä äwqä yäpä imñji, ktäunä. ¹² He asñä änyä ti ämepu, Kraisi Iqutä anä equmäkñganguwänqani, Goti Hanjuwä Iqu heñi, Iqutä qua anä eptekqe. Itaŋga Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yänänäqñqeta, Kraisi Ique anji ävauqumuatkqenqä, he quuvqä eqiyäpu, asñä ämeqañguwänqga, he Kraisi Iqutä, qua buta anji anä evauqumuatkqe. ¹³ Suqä yäüä iqu, heyaqä äwqä yäpä imñji, huätä matuwänqä etañqä iutani, he suqä quvqä huitañä-huitañä imäkäpu, pizqä enqä-panä witanguwänqani, Goti Hanjuwä Iqu, neyaqä suqä quvqä eeqäpnäñi, huätä ämamäukqetani, Kraisi Iqutä häñjä anä pmeññqä emäkkqe. ¹⁴ Pipa, neqä suqä quvqenqä äqänänqä, ne kukñuä mänetätñqä iqu, qäpu hiätñqänä, huätä ämamäutä, Kraisi Iqueqä zä-huätatä iu ae äuekqe. ¹⁵ Iqu dñä iquauqä yänänäqñqetä, huizi iquauqä yänänäqñqetäñi, hma imäkkqe. Zä-huätatä iuni, ämaqä eeqänäñi, Iqu yänänäqñqä eeqänäñi, ae ämawqätäukqä qumbñqä diñqä, ämotquakkqe.

He qua täutanä kñuitä, suqetä, qänaknä miqä pambu!

¹⁶ Iiññqe, suqä buayätä eqätä ñqenqätä, hiunji naqänqga Goti Iqueä yoqenqä aquvä qänäqäsqenqätä, qañuä mañä pmeqänqga aquvä qänäqäsqenqätä, Sämbatqä hiunji hapä pmeqä timäugañqanqätäñi, ämaqä hñqu, “He kukñuä-suqä duñi, qäyunä miqä iqäüä. Iñjä-iñjä imäkqangpiyä” etqäqe, hiñuinä äqunäpu, qänaknä miqä pa iqäpnä. ¹⁷ Suqä iñjä iqua, ii nätmätqä qänaknä timäuniqä diñqä ktqä enqä-paniyi. Inñqe nätmätqä aañä naqä-qakuänäñi, Kraisi Iquesa meqä eä. ¹⁸ Ämaqä, “He mäñdi äkittqänäpu, ynaunjqä iquauqä yoge hageqä mamäuqäpnqä” etquwä iquauñi, hiñuinä äqunäpu, qänaknä miqä pa iqäpnä. Ii he Goti Iquesani, nätmätqä änguanäñi mämeqä ipnuwänqä emäkpnä. Ämaqä ii ätätqänuwa iqua, qu wätqä enqä-pa äqunäpiyinqä, kukñuä kuapanä ätäpu, kñui suqä qua täuññqänä indqämbu, “Ne näqñqä-tänñuneyqä” kñuä indqänäpu imäkätqänä. ¹⁹ Itaŋga qu Kraisi neyaqä Nyuänä Iqutäñi, naqä-hñqunä mamuänñqä itqänä. Nyuänä Iqu, ne quuvqä eqiyäunquä Ique. Nyuänä iqu, huiwiu ämitñqä-pa, Kraisi neqä Nyuänä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä duta, ne naqä-hñqunä hiätatunquä hatñä änaquqotäüä, itaŋga naqä imänatunquä ämäneyätä, yänänäqñqä inemäkätñqä Iquvi.

²⁰ He Kraisi Iqutä anä äpakonäpu, qua täutanä kñuitä, suqetä, mändi ae äkittqäkuwi. Iinjä etanji, he ämaqä qua täutanä iqua enqä-panjenä maeqä epiyi, suqä tiinjä iquauñi, qänaknä miqä pambu! ²¹ “He nätmätqä iuñi, a mämiqä pambu! Nätmätqä näññi, manqä pambu! Nätmätqä täqñi, mitmaqñqä pambu!” ²² Suqä iqua ätquwi, nätmätqä iinjä iqua äpakä mäwiqä, qui maqänä imäkmbnä. Suqä iqua, ämaqä iquauqä kñuä indqänqä iutanä imäkäpu, “Iu qänaknä ipiyä” tñnä. ²³ Ämaqä suqä iinjä imäkätqänuwä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä yäpä iqi ipu, quwqä-quwä äkittqänäpu, quwqä huiwä iuñi, hanä-iqä ämetqänuwinqä motquapñqä, i imäkätqänuwä. Iñqe, ämaqä hñqua kñuä tiinjä indqänätqänuwä, “Suqä iinjä iqua, aanä jänänñiqä.” Iñqä ne suqä iinjä iqua qänaknä iqä-säpi, suqä yäüä neqä äwqä yäpä imä äwiñqä iuñi, huätä mämmäuqä, yqänä witäñiyi.

3

Kraisi Iqu, hiqä häñä-pmeqä naqä-qakuä iutanä Qakuä-quvi

¹ Iñqä, Goti Hanjuwä Iqu Kraisi Ique angumä ävauqumuätätäqänqani, he änyä-hänjä ae äyä emäkkqä. Iññqe, he kñui, nätmätqä äki, Iqu ämitä qäukuä yäñi äpmeñqä iunqänä, witätñqä äyuwä. Iqu yänñi, Kaniqueqä hipa ämuangisa äpme. ² He kñui, nätmätqä qua täutanä äki-äkinqä maiyqä pa iquä. Qäukuä haqä yätutanñqänä eyquätñqänänñi. ³ He Kraisi Iqutä anä äpakonjuwä-qae, heqä häñä-pmeqä, Kraisi Iqutä zä witanji, ga he Goti Iqutä ämuänñänä. ⁴ Kraisi Iqu, hiqä häñä-pmeqä naqä-qakuä iutanä Qakuä-quvi. Iqu anji äquvepäta, yoqä naqä motqueqetä, ätnänñäqñi timäuqanqani, he-pqe asänä iinjä timäupnuwi.

Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu änyä-hänjä ae iwimäkqä iquauqä suqenqä

⁵ Iññqe, heqä qeqä-quuvqä imñi, nätmätqä qua täutanä iunqä indqänänuwä, angumä aquwä mämaqiyyänqä huätä hämänänä vquatämäupu. Nyi ii etqe, suqä quvqä tiinjä iquauñqä etqä. Suqä huiwä yanä-inqä Goti Iqu änatapqä, tuwä äväpu, huitanä-huitanä imäkäkiqenqätä, suqä kiyä mätqä eegänänä imäkqenqätä, suqä quvqä iqu, huiwä iqueqä äwiñqä du imäkqenqätä, suqä hiñuä aowä qñqä iqenqätä, etqä. Suqä hiñuä aowä qñqe, li goti quangä iu qonä woktäuqä enqä-panä asänänñi. ⁶ Ämaqä, suqä iquau äpakänä imäkqä äumitpñqä iquauñi, Goti Iqu äkasuwä ätuätä, kimani, hanä-iqä vänqiyä. ⁷ Kinjanñi, suqä quvqä iqua imäkätqänuwä iquauñi, he-pqe inä äyä imäkminuwä. ⁸ Iñqä täñqani, he suqä tiinjä tqau-pqe, gquä yäüä enqä-pa, hämänänä bi äquvätämäupu, anji mimipñqänqä änyñgi. Suqä himä qui maqänä mimäkqänqä, manä yänänäqñqä ätäpu mäkanqä miqänqä, ämaqä hñqe mändi kittqiyyñqä, manjutani kukñuä quvqä tqänqä. ⁹⁻¹⁰ Heqä quuvqä anä eqiyätqänuwä iquauñi, kukñuä quangi mätquä pambu. I tiinjä etanji etqä. He gquä yäue bi äquvätämäupu, änyä-hänjä ämipñguwä-pani, qua täutanä suqä quvqä eegänänñi, hämänänä ävquatämäupu, änyä-hänjä ae äyä ekuwi. Iinjä eqanquwitanji, Goti Hanjuwä Iqu heñi, Iqueqä-kiuä enqä-pa emäkätä, hea ique-iqenji, näqñqä kuapanä etapätqäuä. ¹¹ Ne ämaqä iinjä ae eanä, asänänñä äyä äpmeñu. Iinjä etanji, ne kñuä tiñi, mindqänqä pa yatunqä. “Ämaqä Grikä iquatä, Israitqä iquatänñi, huitanä-huitanñiqä. Ämaqä qokä iquauqä huiwä häuä ktänqä iquatä, häuä maktänqä iquatänñi, huitanä-huitanñiqä. Kukñuä huitanä-huitanä tqä iqua, huitanä-huitanñiqä. Ämaqä qäuqä

imdanä iquatä, anä ängua iqisanä iquatäni, huitanä-huitaniqä. Wäunuä-wiyqä hinjinqä iquatä, ämaqä wäunui quwqenä ämipu pmeqä iquatäni, huitanä-huitaniqä.” Ne kui-kui e etanqqä-qe, Kraisi Iqu eequneqä yäpä tängisa äpmejqe, ne knui Iquenyqänä indqänquatuñqe.

Suqä ämaqeunqä wiñqe, suqä huiziuñi ämäwqätäunä

¹² Goti Hanjuwä Iqu, he Iqueqänä pmetpnqä atäunuä ae etetä, henyqä aanä kuapanä äwinyätqäüä. Iiñjqe, he änyä hanä iinjä ae imänquwitani, tiñjä imäqäpnqe. Suqä ämaqeunqä huäqä eunqä iquä, ängua iwimäqä iquä, mändi äkittqänäpu qeiqi pmeqä iquä, hanä-iqä ämepu äwqä hanuä injä pmeqä iquä, iquau imäqäpnqe. ¹³ Hesanä hñqu, “Nyi ämaqä äti iqesa äwqä hanä-iqä ämenänä” ätqäqe, qäyä etanquti, kätä-kängua iinjä iqueä suqä quvqenqä hui imäutä, äwqä hanuä imäknätñqe. Naqä Iqu-pqe heyaqä suqä quvqenqä hui imäutä, äwqä hanuä ae äyä imäkñgqe. Itanqa he-pqe, suqä asä iinjä imäqäpnqänänji. ¹⁴ Suqä iinjä iqua e etanqqä-qe, suqä ämaqeunqä äwiñqä iqu ämäwqätäunä. Suqä äwiñqä iqu, suqä ängua huiziquatä guä äqänä, ämaqä quuvqä heqiyqä iquauñi naqä-hñqunä pmetpnqä iwimäqunä. ¹⁵ Hinjiqänänji Goti Iqu, he naqä-hñqunä epu, äwqä hanuä imbu pmetpnqänä ae äyä etekqe. Kraisi Iqueqä äwqä hanuä inje, heyaqä qeqä-quuvqä imä qäyä pmetätñqänä, hinjuinä qunqanqpu. Itanqa Goti Iqueni, nätmatqä eeqänäñjqe, “änguiqä” tquäpnqe. ¹⁶ Kraisi Iqueä kukñui, hiqä qeqä-quuvqä imñi, meanqä manqä emnätätñqe, tiñjä imäqäpnqe. He näñqä änguanänji, Kraisi Iqueqä kukñuä iuta ämepu, quuvqä heqiyqä iquau näñqä mapñqänä yasämä ämotquepu, suqä änguanänjinä imäqäpnqä ämotquepu, apqä huitanä-huitanä ätäpu, näñqä-vqäpnqe. He apqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänqetä, apqä Goti Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu ätätqänuwitä, itanqa apqä huizi iquatä ätäpiyanqani, hiqä äwqä imñi, Goti Hanjuwä Iquenyqä yeeqä ipu tqäpnqe. ¹⁷ He kukñuä ätäpiyä iu, wäunuä ipiyä iu, nätmatqä äki-äkitanä imäkpnqe, Naqä Jisasi Iqueqä yoqä ämenuwä iutanji, qäyunä imäkqanqpu. Iinjä imäkäpiyanqani, Goti Hanjuwä Apiqueni, Jisasi Iquesa, “änguiqä” ätuäpu, imäkqanqpu.

Poli iqu imbquauñi, äänä pmeqenqä näñqä äwikqenqä

¹⁸ Apäkä iuenä, hiqä qokä iquauñi, yäpä iqi vqanqpu. Suqä iinjä, Naqä Iqueqä hinuä iqiñi, jänänäñiyi. ¹⁹ Qokä iquenä, he heqä apäkä iuauñi, quvqä mitqueqä pa ipu, iuauñqe kiñjä enqütñqänänji.

²⁰ Ymeqä isuenä, hiqä hinaqä-hinuñuä nätmatqä äki-äkitanji, “imäkpiyä” etquwi, hñgisa miqä, qänaknä ipu imäqäpnqe. Iinjä imäkqanqpu, Naqä Iqu yeeqä naqänänjä iquänä. ²¹ Kanuñuenä, hiqä ymeqä isuauqä quuvqä heqiyqä, qui iwimäqänqä, nätmatqä hmbinyqä jänjänä ätuäpu, enyqä miwimäqä pambu.

Poli iqu, wäunuä-wiyqä iquautä, wäunuä kanuñuautä, ätukqenqä

²² Wäunuä-wiyqä iquenä, hiqä ämeyqä iqua nätmatqä äki-äkitanji, “imäkpiyä” etquwi, hñgisa miqä, qänaknä ipu imäqäpnqe. Iqua iqi enuwi, yeeqä iwimäqänänjä wäunuä ängui injanä imäkäpu, ä iqi hma enuwi, wäunui iqi äquvatemä, enyqä mäwqä pambu. He Naqä Iquenyqä zä ipu, hea ique-iqueni, knui naqä-hñqunä ämepu, wäunui änguanänjä imäkqanqpu. ²³ He wäunuä eeqäpnänjä imäkäpiyä iunji, knui, “Nyi wäunui ämaqe wiyqunä manä, Naqä Ique wiyqunqä” indqänäpu, enyqä miqä änguanänjä imäqäpnqe. ²⁴ He Naqä Iquesa nätmatqä änguanänjä, hiqä ätnä äwiñqe, ämapnuwä diñqe, näñqä ae ämakuwi. Nätmatqä

ii, Iqueqä qokä-apäkä iquauñqä, näwi iwäsäumäkekqe. Kraisi Iqu, hiqä Ämeyqä naqä-qakuä-qu etanji, he Iqueqä wäunuä-wiyqä enä. ²⁵ Ämaqä hñqu, suqä quvqä imäkqa äumitätqe, iqu kimanji, hanjä-iqä menä. Goti Iqu ämaqeüqä suqä iunji, asänä Iwäsäuqä Iquvi.

4

¹ Ämaqä ämiqä iquenä, heqä Ämeyqä Iqu qäukuä yäñi äpmeñqenqä kñjuä indqänäpu, heqä wäunuä heyqä iquauñi, suqä äñguitä, jänänitä, motqueqäpñqe.

Suqä tääqä tqä iqueni, a yänänäñqä qätätanqpu

² He suqä tääqä tqä iqueni, a yänänäñqä qätätanqpu. Inä imäkäpiyänqanji, kñui äñguänä indqänäpu, hea ique-iqueni, Goti Hanjuwä Ique, “äñguiqä” tquanqpu. ³ He tääqä ätäpiyänqanji, nenyqä-pqä inä, ti timäutñqä tqäpñqe. Inji Goti Iqu hänaqä imäuanayqanquti, ne Kraisi Iqueqä kukñui, ämaqä du awä tquatunqve. Kukñuä iqu, hiñuiqänä za äwämiñqe, ätnäñäqi ae ätimäuqe. Nyi kukñuä ique awä tqanqñqenqä, guä äkiqiyenjikuwä äpmeñä. ⁴ Tääqe, tiinä-pqenqä inä tqanqpu. Nyi kukñuä awi, qu näñqä ätnäñäqinyä mapñqenqä, qäyunänä tqumqä diñqäüä.

⁵ He ämaqä, Kraisi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqänjuwä iquatä, anä äpmapiyänqanji, hiunji qäyunänä iqu hiñginä päwqenqe, he kñuä qeiqinyä indqänäpu, suqä jänänäñi inqanä motqueqanqpu. ⁶ He ämaqeü kukñuä ätuäpiyänqanji, qeiqinyä ätuäpu, kñui äñguänä indqänäpiyä iuta, kukñuä äwinyä iqä tquäpñqe. Inji qu yatñqä eyqanqppänqanji, he kima qäyunä tquäpñqe.

Polu iqu, ämaqä hñquau, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” ätukqenqä

⁷ Tikikusi iqu, neqä neyämaqä-qu eä, Naqä Iqueqä wäunji mäwquatämäuqä, nesä anä imäkätunqä ique. Ne iquenyqe, kuapänä änenyätqäüä. Nyi täqi änä-änä pmetanqñqenqe, iqu awä hetänä. ⁸ Iqu ne eeqne täqi, änä-änä äpmeñqenqe awä etätä, itanqa heqä qeqä-quuvqä yäpä imñi yänänäñqä emäkätñqenqe, nyi iqueni henyqä ändowatqä. ⁹ Iqutänji, ämaqä hesanjä Onesimusi, ne mänävquatämäuqä itñqä iqu, anä quvepinyä. Iqu-pqe neqä neyämaqä-qu eä, iquenyqe kuapänä änenyätñqä ique. Iquaqu nätmätqä eeqänänä täqi ätimäutñqenqe, awä hesinyä.

¹⁰ Aritakusi guä anä äpmeñueä iqu, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” etqi. Itanqa Makä, Banäpasi Iqueqä kätänqvequ-pqe, inä etqi. Makä iquenyqe, nyi he awä ae etkqe. Iqu iqi ätimäuqäqe, he iquenyñqä yeeqä ipu itmeqäpñqä. ¹¹ Itanqa Jisasi, iqueqä yoqä huizi, “Jastusiüä” ätäqänjuwä iqu-pqe, inä etqi. Ämaqä Israitqä iutanji, ämaqä tquanä, Goti Iqunä miqeunqä awä-tqä iunji, yätamäkqä änyiyäpu, äwqä-qeiqi nyätätmqä inyimäkätqänjuwä iquayä.

¹² Ämaqä hesanjä Epaplasi, Jisasi Kraisi Iqueqä wäunuä imäkqä iqu-pqe, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” inä etqi. Iqu hea ique-iqueni, henyqä tääqe, iqueqä qeqä-quuvqä imda ätätä, Goti Iqu yätamäkqä eyätñqä, yatñqä ävätqäüä. Inji he Kraisi Iquenyqä quuvqe, mäwquatämäuqä danä, a yänänäñqä äqätpu, Goti Iqueqä suqenqätä, äwiñqenqätä, näñqä äñguänänä ämepu, yänänäñqä tqäutpñqä ätätqäüä. ¹³ Iqu yätamäkqä eyätä, quuvqä heqiyqä anä-himqä Latisiya pmeqä iquautä, itanqa Helapolisi pmeqä iquautä vätnqe, wäunji dnä huqä itqätanji äqunmä awä etqä.

¹⁴ Lukä, duuta ne iquenyngä kuapä änenyätngä iqutä, Demasi iqutä iquaqu, “Henygä hui mimäuqä iqueä” inä etqinyä.

¹⁵ Neqä neyāmaqä anä-himqä Latisiya iu äpmeñuwä iquautä, apäkä Nimbaisä, itanga quuvqä heqiyqä iyyqä anä iu aquvä äqänäqisätqañuwä iquauñi, he “Poli iqu henyqä hui mimäuqä iqiya” jipngä änyingi.

¹⁶ He tuwanuä tqu a qäpu ätäupiysi, quuvqä heqiyqä Latisiya iu äpmeñuwä iquau vqangpi, iqua-pqe a inä täupngqe. Itanga tuwanuä huiži, nyi Latisiya pmeqä iquauñqä äqiyqäqä iqu, iqua henyqä tnämäuqangpi, he-pqe a inä täupnä. ¹⁷ He Akipusi iqueni, “Si Naqä Iqu wäunüä äktapkqe, änguanä ämitnä imäkätinä, qäpnä imäkmävä” tupu.

¹⁸ Nyi Poli iqunä, “Henygä hui mimäuqä iqänä” etätmä, ngä hipaitä tuwanuä hiqngä imäkqä. Tängani nyi guä yqänä äqiyänmä pmeñqä tängqe, he nyinyqä kñuä indqāngangpu. Inji Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hinji etapquä.

Tuwanuä, Poli iqu kinganä 1 Tesälonaika pmeqä iquauñqä äqäkqe Yätamakqä kukñuä hinuiqänjä iquvi

Tesälonaika ii anä-himqä naqänänjä, qua Masendoniya iuvi. Poli iqu anä-himqä Pilipai ävämanji, Tesälonaika iunqä äwätä, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqenqä iqi aquvä qämbñqä, ävauqumuatkqe. (Wäunjuñqä 17:1-9, hinuä qundñqä.) Inäqe, Israitqä iqi äpmaminjuwä iqua, qokä-apäkä kuapänänjä Poli iqueqä kukñuii qänaknä ipu, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätanqä äqumbiyi, qu äwqä quvqä imäkkuwi. Iutanji, Poli iqu Tesälonaika ävämakqe. Qänakñi, iqu anä-himqä Korinä iu pmetanji, iqueqä wäunjuä anä iminjiyä Timoti iqu äwimetä, nätmatqä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä iquau, Tesälonaika iu äwimakqenqä awä ätukqe.

Poli iqu, Timoti iqueqä kukñuä qätä äwiyäqänğanji, iqutä, Silasi iqutä, Timoti iqutänji, qu tuwanuä tä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä, Tesälonaika iu pmetanjuwä iquauqä quuvqä heqiyqe, yänänäqñqä iwimäkpñqä äqäkuwi. Ämaqä näqñqä-tänjä kuapänänjä iqua, kukñuä tiñjä ätminjuwi. Poli iqueqä tuwanuä, Goti Iqueqä bukä iu äqänänqä iutanji, tuwanuä tä, iqu kinganä äqäkqä iiyi. Poli iqu, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä Tesälonaika iu pmetanjuwä iquauqä quuvqä heqiyqenqätä, suqä änguinqätä, aquvänä itä, tuwanuä tä äqäkqe.

Ämaqä näqñqä-tänjä iqua, knui tiñjä indqänätqänjä. Ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä iñjä iquä, Iqu angunji äänä päñqutiya-qe, knuä kuapänä indqänminjuwi. Qu näqñqä ipñqä iñqä winğanji, Poli ique yatñqä äwikuwi. Ämaqe, Jisasi Iqu anqu mapqänğa äpäkombqä iqua, qu hänä hea ique-ique mapnuwänqätanä? Ga Kraisi Iqu äknğa päniqäwä? Poli iqu kimanji, tiñjä ätukqe. Qu suqä äñguä iu qänaknä iqäpnuwänqe. Inji, iqua Naqä Iqueqä päniqenqä näwe imäkmbu pmeñqe.

Poli iqu, tuwanuä tqenqä kukñuä ätkqenqä

¹ Nyi Poli iqundä, Silasi iqutä, itanğa Timoti iqutä, ne tuwanuä tä henyqä äväwqatqu. He Goti neqä Apiqueqätä, itanğa Naqä Jisasi Kraisi Iqueqätä, epu, anä-himqä Tesälonaika* iu aquvä äqänätqänjuwä iquenyqä. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hinji etapätä, äwqä hanjuä imbu pmetpñqä emäkkua.

Poli iqu, Tesälonaika iqua quuvqä eqäkuwinqä, yeeqä ikqenqä

² Ne hea ique-iquenji, Goti Iquenyqä tääqä ätuätanänğanji, henyqä knuä yqänä ipisanä, “änquiqä” ätuätunque. ³ He heqä quuvqä eqäpiyita, wäunjuä itqänjuwinqätä, heqä suqä ämaqenqä äwinqeta, wäunjuä yänänäqñqä imäkätqänjuwinqätä, itanğa heqä knui, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä indqämbu, hinuä äqumbu äpmapiyita, wäunjuä mäwquatämäuqä a yänänäqñqä äqätänjuwinqätänji, ne knuä ämetanä, Goti Apique, “änquiqä” ätuätunque. ⁴ Neyämaqä, Goti Iqu henyqä äwinänqä iquenä, Goti Iqu he atäunjuä ae etekqenqe, ne näqñqä enitanji, “änquiqä” ätuätunque. ⁵ Iqu iñjä etekqenqe, ne näqñqä hinji mämeqä iquqe. Kukñuä äñguä we-hunqä-tänjä iqu, ne hinji

* 1:1 Wäunjuñqä 17:1-9

mäma mäyapqä ikque. Ne yänänäqñqetä, Dñä Änguä Iqu yätamakqä neyqanqñqetä, itanğa ne quuvqä yänänäqñqä eqiyanä, “Kukñuä iqu naqä-qakuiqä” ätätanä, awä etkque. Ne heyaqä awä imä äpmenä, yätamakqä heyatunquä suqä imäkminquä iunqe, hiqä-hiuäñji, näqñqä ae äyä enä.

⁶ He kukñuä naqä-qakui ämakuwitanji, hanjä-iqä ämepiyänğa, Dñä Änguä Iqu yätamakqä eyqangi, nesä, neqä Naqä Iqutä, hanjä-iqä ämetanä yeeqä iminquä-pa, he-pqe asä inä iminuwu. ⁷ He iinjä imäkäpiyitanji, ämaqä quuvqä heqiyqä, qua naqä Masendoniyä iu pmeqä iquautä, qua naqä Äkaiyä iu pmeqä iquautä, ämotqueqä enqä-panjä äpmenä. ⁸ Ämaqä im-imä äpmenuwu, Naqä Iquenyqä kukñui, hesä qätä ae äwikuwi. Qua Masendoniyä iutä, Äkaiyä iutanä ma, qua eeqänänä iunji, he Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqäkuwinqe, qu qätä ae äwikuwi. Ne iinqe, awä inä matqä pa yanä. ⁹⁻¹⁰ Ne he emeqanğua, he yeeqä änä-änä ipu äneyätmeqanğä qätä äwikuwinqe, qu kukñuä tii ätätqänä. “Ämaqä Tesälonaika pmeqä iquä, goti quanğä iquauñi ävquatämäupu, Goti Naqä-qakuä Hänjä-pmeqä Iqueqä yäpä iqinyä äväpu, itanğa Iqueqä Ymeqä qäkuä yäninjä Iquenyqä hinuä äqumbu äpmenäüä” ätätqänä. Ymeqä Iqu, ii Jisasi Iquvi. Iqu äpäkonğanğa, Goti Iqu, Ique anğı ävauqumuatkqe. Itanğa Iqu, Goti Iqueä äwqä tnänji, suqä quvqä imäkqä iquauñqä äpänqä ii, ne mänemeqä yätñqä, Yätamakqä Neyqä Ique.

2

Poli iqu, Tesälonaika iu wäunquä iminqenqä

¹ Neyämaqäüä, ne iqi emakque, hinği memeqä danä ikqenqe, he näqñqä äyä enä. ² Ne henyqä äpatunquänä anä-himqä Pilipai iu pmetanğuanğanji, ämaqe quvqä inetquepu, neyaqä huiwiunji täñä-hunqä naqänänä änatapminuwinqe, he näqñqä ae enä. Ne hanjä-iqä ii qäyä ämetanä-qe, neqä Goti Iqueqä yätamakqä iutanji, ne zä miqä danä, pemänä itanä, kukñuä änguä we-hunqä-tänji, awä äyä etminque. ³ Ne ämaqeu, “He Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpiyä” ätuäkitunque, suqä tiinjiqua qäsä imäkätanä, hmanji. Kukñuä quvqe matqä, quvqä imäkqänqä kñuä mindqänqä, kukñuä quanğı mäutqe. Oee. ⁴ Ne kukñuä iinj, hinginä mätkuä itqänju. Goti Hanjuwä Iqu, neqä suqä yamwiqä ae äneyätä, Iqueqä kukñuä we-hunqä-tänji, awä tuäkiquatunquänä, quuvqä ae änaiqäkqä iuta, awi ii ätuäkitqänju. Ne wäunquä ii imäkätunqenqe, yeeqe ämaqe miqä ipnä. Goti, neyaqä qeqä-quuvqä imñji, Yamwiqä Neyqä Iquenyä, yeeqä iwimäkätunquä äyä imäkätqänju.

⁵ Ne emayäkitanä iunji, heyaqä nätmatqä tämeqä kukñuä huitanähuitanji maetqä itanä, hinuä yqänä äqunanä, qeqä bimbicä natqanğı kukñuä quanğä isua maetqä iminqenqe, Goti Hanjuwä Iqu näqñqä hiqanğı, hiqä-hiuä-pqä näqñqä ae äyä enä. ⁶ Itanğa neyaqä yoqe, he-pqä, ämaqä huizi-pqä, haqeu mänamäuqänqe, mänenqä eä. ⁷ Ne Kraisi Iqueqä kukñuä awä tuäkiqñqä änandowatkqä eanä-qe, “He qätä äneyäpu, iinjä imäkäpiyä-qe” yänänäqñqä maetqä, ymeqä nandqä känai, anjuä ävätä änguanänä ämitñqä-panjä iinjä eanä, qeiqinyä äyä äpmaminque. ⁸ Ne henyqä kiinjä nenyätanğı, qeqä etmäkätanitanji, Goti Iqueä kukñuä änguä we-hunqä-tänji awä etatunqenqä, yeeqä änenyätäqä-qe, tiinjä-pqä inänji. Ne “Qunqä yänä inä weniuñqueqä” kñuä indqänänä äpmaminque.

⁹ Neyämaqäüä, ne wäunquä dñä huqä imäkminquä iunji, he hinuä ae äqunquwi. Inğanji he nesa hanjä-iqä mämeqä ipñqä diñqe, ne

hiunji-heatqä mbqä wäunüä yänänäqñqä itanä, kukñuä we-huñqä-tänji awä etätanä, hesä anä äpmaninque. ¹⁰ He ämaqä Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquendä, anä äpmenänñganji, ne Goti Iqueä yäpä iqi äpmenä, suqä quvqä hui mimäqkä jänänänjinä imäkätqätaunqçenqä näqñqä, henyä mämeqä, Goti Hanjuwä Iqu-pqe inä ämaminque. ¹¹ Kaniqu, iqueqä ymeqä du äñguänänä ämitñqä-ma, ne, he hñqunä-hñqunä, tiñjä ämeyätunquä iñqç, hiqä-hiuänji näqñqä enä. ¹² Ne hiqä kñuä äwqç evauqumuatätanä, heqä qeçqä-quuvqä imñi yänänäqñqä emäkätanä, manä yänänäqñqä tiñjä äyä etminque. "Goti Iqu, 'He Nyaqä miqçunqätä, Nyaqä yoqä naqä äqonänqä iu ämotqueqänqä timäupunuwänqä' tääqä etätñqç. Inji he Iqueqä äwinyänqä iunä pmetanñpiyä."

¹³ Goti Iqueqä kukñuä we-huñqä-tänji, ne äma äpätanä awä etqanqua, qätä änekuwä iunqç, he kñui, "Ii ämaqeçqä kukñuä ma, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuiqä" eyqanñi ämakuwä. Iñinqç, ne hea ique-ique, Goti Hanjuwä Iqueni, "änñuigä" inä ätuätqänju. Goti Iqueqä kukñuä ii qäqu, he ämaqä quuvqä heqiyqä iquenä, yätamakqä heyätñqçeyi. ¹⁴ Neyämaqäüä, he Goti Iqueqä ämaqä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, qua Jutiya iu aquvā äqänäqisätqänjuwä-panä-quenä etanquwinqç, ne näqñqä enu. Ämaqä iñjä iqua, quyämaqä Israitqä iquauta hanä-iqä ämakuwä-panji, he-pqe, ämaqä heqä qua qäyutanä iquauta, hanä-iqä kiñjä äyä ämaka äpäqtänä. ¹⁵ Ämaqä Israitqä iquautanä hñqua, Naqä Jisasi Ique pizqä äpäkkuwi. Qänñganji iquautanä huiziqua, Goti Iqueqä kukñuä hiñuä-tqä iquau pizqä äpäkkuwi. Itanña nenji hñquququa, "He neyaqä qua täunji, mäpmeqä pambiyä" änatäpu, huätä änandowatkuwi. Täñganji Israitqä iqua, Goti Iqu äwinyänqä dunji, qänaknä miqä da, ämaqä eeqänänä iunqä mäkanqä ipu, tiñjä itqänjuwi. ¹⁶ Ne, Israitqä qäyä etanñi, huizi iquauñi, quwqä suqä quvqä iuta, hanä imäkäqumuatqñqä kukñuä tuñqç, mäutqñqä inemäkñqä itqänä. Hea ique-ique iñjä imäkäpu, quwqä suqä quvqç yändi-yändi imäkqä peyätqätanquwitanji, Goti Iqueqä äwqä tnänji, kima qäqinyä wimetñqä itqäüä.

Poli iqu, Tesälonaika pmeqä iquau wimetñqä äwinqçenqä

¹⁷ Neyämaqäüä, quvqä inetquepiyä iqua, he evämetunquä inemäkqanquwitanji, ne hesä anä mäpmeqä eanä-qe, henyqä kñui, maqänä indqänqçue. Ne hiñuä eqänatunquä kiñjä nengangqä-qe, henyqä anğumä quvepçç, ämävqänätunqçue. ¹⁸ Ne henyqç, mapqänqä ma quvepçänqä etanğqä-qç, Setänä iqu hoptäwä äneyätñqç. Poli iquänä, nyi aanä kuapanä emeqisqñqä änyinätñqç. ¹⁹ Neqä Naqä Jisasi Iqu anñi äquvepätqänñganji, ne äsque meniçunquä hiñuä äqänanä äpmenä, yeeqä äkiuta yaninunquä äpmenä, yoqä naqä äkisquesa meniçuä äpmenju? Nätmätqä hui-huita maetqç, hesanänqç. ²⁰ Ne yoqä naqä motqueçetä, yeeqä iqetänji, he qäquwenji. Iñinqç, ne he emeqisqñqä änenyätñqç.

3

Poli iqu, Timoti ique iquauñqä ändowatkqenqä

¹ Ne henyqä äwäwa itanitanji, äpakänä mäpmeqä yatunquä, tii ätñqçquçue. "Timoti iqu äyevämeqanña, Poli iqundä, Silasi iqundä, ye Atenisi du pmenqçqä." ² Iñjä ätnanitanji, ye Timoti ique henyqä anñi ändowatkuee. Iqu neqä neyämaqä, Goti Iqutä wäunüä anä imäkäsinyä, kukñui Kraisi Iquenyqä awä ätuäkkitñqä iquvi. Iqu heqä quuvqä heqiyqä iu yänänäqñqä emäkqanğuti, he pämä yänänäqñqä tqänñqä ändowatkuee. ³⁻⁴ He tiñjä iqänqä, hanä-iqä emeqanğçenqä,

äwäwa iqä dinqä, äpkqe. Ne hesä anä äpmenänğanj, “Eequne hanjä-iqe änemequäniqeqä” etminquetanji, he iinjä näñqä ae epu äpmeñuwitanji, ii tängga sä änemetqäüä tä. He hiñuä ae äyä äqunänjä. ⁵ “Nyi quñqä äwäwa äpakänä miqä imä” kñuä indqänätmä, Timoti ique ändowatkqe, heyaqä quuvqä heqiyqenqä näñqä mamqä dinqe. “Ämaqä yamwiqä vqä iqu, hiqä quuvqä heqiyqe yamwiqä eqqanga, he qua iqi päkñqänqätä, neyaqä wäunüä eeqänänjä imäkätunqque, hiñginäwa yeñqätiyä, ä änäñqätiyä?” tmä, kñuä kuapanä indqänätmä iutanji.

Timoti iqu, Tesälonaika iqua äñguä äpmamiñuwinqä awä ätukqenqä

⁶ Timoti iqu hesä äpmeñqe, yeni tängga-qängga qe äyemetä, kukñuä yeeqä injä, heyaqä quuvqä heqiyqenqätä, itanga heqä suqä ämaqä huizi dunqä äwiñqä ämeñuwinqätä, äma äpätä awä äyatqi. Iqu kukñuä tiñä-pqe, inä äyatqi. “Ämaqä di, qu quwqä äwqä yeeqä injetä, nenyqä kñuä indqänäpu, ne hiñuä naqämbñqe, ne quñqä änenyätñqä-pa, iinjä äwinyätqänä” äyatqi. ⁷ Neyämaqäüä, ämaqä quuvqä inemäkätqätangä hanjä-iqä ämetanä pmetangua, heyaqä quuvqä heqiyqenqä qätä iinjä äwiyätanitanji, neqä äwqä tämñi yänänäñqä inemäkqi. ⁸ He Naqä Iqutä, yänänäñqqe, qängganä ae ätqäukuwä du tqäutangä, inji tängganji ne-pqe, quami äñguänänjä äpmeñu. ⁹ Ne neqä Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqinj, henyñqä kñuä indqänätanä, yeeqä aanä kuapanä itqänu. Iqu yeeqä naqänänjä iinjä änatapqenqe, “Äñguiqe” qäyunänji, äänä tätunquäwä? ¹⁰ Ne, he hiñuä anqumä ämaeqänätanä, heqä quuvqä heqiyqä imñi, äwa äkiñqä enuwi, yänänäñqä emäkätunqunenqe, qanyä mäpmeqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä hiunji-heatqä ätqa äwätqänu.

Poli iqu, Goti Ique tääqä ätukqenqä

¹¹ Ne tiññqä nenngangi. Goti Apiqu Kiqä-kiuätä, itanga Jisasi neqä Naqä Iqutanji, ne pe-huñqäqi quvepatunqenqe, hänaqä qanä watunquä iunji, huätä änduqiyäsinyä äñguä imäkiñqe. ¹² Tiñä-pqe inänqe. Naqä Iqu suqä ämaqeunqä äwiñqä iqueni, hesä, manquä iinjä emnätätñqä emäkquänä. Iinjä dutanji, ne henyqä änenyätñqä-pa, hiqä-hiuänqätä, qokä-apäkä eeqäpnänjä iunqätä, enquätñqe. ¹³ Iinjä iutanji, tiñä timäutñqänä. Goti Iqu, heqä qeqä-quuvqä yäpä imñi, yänänäñqä emäkquätñqe. Itanga hea neqä Naqä Jisasi Iqu, qokä-apäkä Iqueqänä atäunüä ätekqä eeqänänjä iguatä, anji anä quveppqängganji, he Goti Apiqueä hiñuä iqinj, suqä quvqä hui maeqä, jänänänjä imäkquenä pmetanquwängga, quvepäññqä.

4

Suqä, Goti Ique yeeqä iwimäkqä dunä imäkqäpñqe

¹ Neyämaqäüä, ne heñi, suqä eeqäpnänji, he Goti Hanjuwä Ique yeeqä iwimäkqäpñqenqe ae qe ämetquakqque. Inji tängganji, he iunji qänaknä ipu, quama äñguänänjä äyä äpmeñä. Itanga tängganji, ne Naqä Jisasi Iqueä yoqeta manä etquque, suqä iinj, heqä äwqä yäpä imñi, aanä yänänäñqä witanquti, äpakänä imäkqäpñqä nenngangi, manji i etqu. ² He näñqä ae äyä enä. He suqä äänä imäkqäpñuwängqä dinqe, ne Naqä Jisasi Iqueä yänänäñqä iuta, kukñuä ae äyä etminqque.

³ Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä imñä di, tiññqä äwi. He heqä häñäpmeqä eeqäpnä ique äwipu, suqä quvqä maeqä, ikikinyänjä tii hiätñqe. Suqä huiwä yanä-inqä Goti Iqu änatapqä iunä imäkäpu, suqä huiwä yanä-inqä huizi, mimäkqä pambu. ⁴ Qokä qäquenä ä apäkä qäquenä,

suqä quvqä imäkpnqänä hiqä äwqce mevauqñqä, yänänäqñqä imäkmbu äpmapu, suqä jänänänä Goti Iqu äwinyänqä iunä imäqgänqpu. ⁵ Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenqä maqñqä iqua, quwqä äwinqä kñuä indqänqä imñi, kñui hiqäqä huiä-hñqutä hñji wiqä, iinqänä ämapu, imäkätqänuwä-pañuenä mäpmeqä itanqpu. ⁶ Itanqa hiqä heyämaqä hñqueqä apäkä iinji yuiqñqä itquepu, qui miwimäkqä pambu. Ämaqä hñqu suqä iinä iqua imäkätqñqe, ne kukñuä yänänäqñqä tiinä ae äyä etmñque. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iinä iqueni, kima ävätä hanä-iqä väniqeqä. ⁷ Goti Iqu ne suqä quvqä imäqgänqä tääqä iinqä mänatätmeqä ikqe. Oee. Iqu ne, Iqueqä ämaqä jänänänä pmeqänqä tääqä änatätmakqe. ⁸ Inji ämaqä hñqu, kukñuä täunji tuwä äwiyqäqce, ämaqä du mitqueqä pa iqi. Iqu Goti, Iqueqä Dñä Ängüä Ique etapätñqä Ique, itqueqi.

⁹ Goti Hanjuwä Iqu, suqä hiqä-hiuänqä enqä iquenyqe, ae äyä ämetquakqä-qae, ga he ämaqä quuvqä eqiyätqänuwä huizi iquauñqä enyätñqä dñqe, tuwanuä maqiyqä yanä. ¹⁰ He näqñqä ae ämepu, ämaqä quuvqä heqiyqä eeqänänä, anä qua naqä Masendoniya iu im- imä äpmakäwänuwä iunqä enyätqäuä. Neyämaqäuä, he suqä iinji äpakänä imäqgänqä nengañgi, manä yänänäqñqe, i etqu. ¹¹ He kñuä yänänäqñqe, quamä qeiqi pmetpnqä iunqä ämapu, he hñqunä-hñqunä wäunui hiqe imäkäpu, itanqa hiqä quamä pmeqä du yätamäkqä hiyquätñqä dñqe, hiqä hipaitä wäunua iqänqce. Ne he iinä imäqgänqä ae etmñquä-qe, manä yänänäqñqä anqi etqu. ¹² He quami iinä pmapqe, qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqänuwä iqua henyqe, “Ämaqä ängüänänä-quaiqä” tqanqgua, he nätmatqä hmbinyqä äwa miqä pmetpnä.

Naqä Iqu anqi äquvepätqänqanqä

¹³ Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua, ämaqä ae äwekuwä iqua anqi vauqänqce, kñui mindqänqä ipu, hinuä äqambu mäpmeqä, huäqä-hunqä ämepu kñuä äqiyätqänuwä iquayi. Neyämaqäuä, he iinä enqä-pa pmeqänqce, “Ämaqä quuvqä eqiyäpu, quwqä anä näweqämqä äwätqänuwä iquauñi, squä wimeniqätiyä” tpiyä dñqe, he näqñqä metpnqä änenqi. ¹⁴ Iinä iqänqce, ne eeqänä quuvqä tiinä äyä eqiyätqänu. “Jisasi Iqu äpakonätä anqumä ävaukqeqä. Iinä dutani, Iqueä yänänäqñqeutani, ämaqä quuvqä eqiyäpu äpakonätqänuwä iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu anqi ävauqumuätätä, Jisasi Iqutä ätuma quvepäniqeqä.” ¹⁵ Iiinqä, ne Naqä Iqueä kukñui ämetanä, awi tiinä etätqänu. “Ne hanji, Naqä Iqu anqi äquvepätqänqanqä yqänä äpmamitatqä iqune, ämaqä ae äpakonätqänuwä iquauñi, hinjiqä mäwimeqä yaniqueqä.” ¹⁶ Ii tiinä timäuniqe. Naqä Jisasi Iqu, Kiqä-kiuä manä yänänäqñqä tqanqa, Iqueqä ynaunqä huizi iquautänä naqä iqu-pqe, manä inä tqanqa, Goti Hanjuwä Iqueä hääwi äkakä inä tqanqa, Naqä Iqu qäukuä yänisa quvepäniqe. Inqani ämaqä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu äpakonätqänuwä iqua, qu-ganä anqi vaupnuwi. ¹⁷ Inqani iquatä, ämaqä hanä yqänä äpmamitatqä iqunesä, Jisasi Iqutä qaquuqä yätqä minatunqänä yanique. Itanqa ne Naqä Iqutä, hanä hea ique-ique anä pmetanique. ¹⁸ Iinä etanqi, hiqä-hiuä kukñuä tqe ätnäpiyitani, yänänäqñqä imäknganqpu.

5

Naqä Jisasi Iqu anqumä quvepänqä, näwe pmetatunqce

¹ Neyämaqäüä, hiunji nätmätqä iinji timäuqänqce, ne tuwanuä maqiyqä yanä. ² Inqce, hiqä-hiuäni näqñqä änguänä tiinji ae ämakuwi. Hiunji Naqä Iqu äquvepqänqce, “Ämaqä quwä-meqä hñqu maquvepqä yänqiyä” kñuä ämenä pmetanqwa, maqñqä äquvepqä-pañi, maqänä ii timäunige. ³ Ämaqe, “Ne tängani hanä-iqä mänemeqä änguä äpmeñunä” täqtätanquwänga, apäkiqua ymeqä miñqänä täñä-hunqä naqänänä maqänä äwimeqä-pañi, qui iwimäkätñqä-pqe maqänä ii wimenige. Inqani qu hanä-iqä naqä iquenqce, zä mäpmeqä ipnuwi.

⁴ Ämaqe, quwä-meqä hñqu quvepqanji äqumbiyänqce, iquenyqä yäunüä ipnä. Inäqce, neyämaqäüä, he suqä hiawiqä qua täutanä iu mäpmeqä ipinjqae, hiunji iqu quwä-meqä enqä-pa, quvepqanqce, he yäunüä ipnuwä ma, oee. ⁵ Ne hea witanji pisqä imä asusua itanä imäkätunquä iqune maetqce, oee. Ne hiunji imanätanji, nätmätqä eeqäpnä we-hunqä iqi hinuä äqunanä, imäkätunquä iquneyi. ⁶ Inji, ne hiaqäqce, ämaqä huizi äwinuwä-pañi mäwiqä itanä, neqä Naqä Jisasi Iqu anqumä quvepqenqä hinuä äqänanä, kñuä yasämä ämetanä pmetatunqce. ⁷ Ii tiinji. Ämaqä hiaqäqenqänä äwinvätñqä iqua, qu heatqänqanji hiaqäqä wiptnä. Itanqce ämaqä wainqä-eqä yänänäqñqeta, kñuä iqe qämä-qämä iwimäkätñqä iqua, qu heatqänqanji i imäkpnä. ⁸ Inäqce ne iinjä ma, we-hunqä iutanä eanitanji, ne kñuä yasämä ämetanä tiinjä pmetatunqce. Ämaqä mäkä-iqä hñqu, nätmätqä quikuä iqi ktqä äqumuätänänqä-pañi, ne suqä quuvqä heqiyqä iqtä, ämaqä huizi iunqä neqä qeqä-quuvqä imda änenyätñqä iqtä, iquau mäwquatämäuqä, a yänänäqñqä äqätanä. Itanqce ämaqä mäkä-iqä hñqu, nyuänä ämuasmänqce nyuänä qui imäkñqänqä ämäunqä-pañi, ne Jisasi Iqu anqumä änyä-hänä imäkäqumuätänaiyäninqä dinqce, kñuä iqä yänänäqñqä ämenä, hinuä äqänanä äpmenä. ⁹ Ii tiinji. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä äwqä tnänñqä zä iquatunquä mänätänaiyqä ikqce. Iqu ne, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquesa, hänä inemäkäqumuätänaiqä dinqä ätänaikqce. ¹⁰ Jisasi Iqu, ne hänä yqänä pmetanqquänqce, ä ae äpäkonatquänqce äpätqce, ne Iqtä hea ique-iqce anä pmetaniquenqä, äpäkonqce. ¹¹ Inji he suqä tängä tä itqänuwä-pañi tiinji, hiqä-hiuä kukñuä tqce ätnäpiyitanji, yänänäqñqä imäkñganqce.

Suqä änguänänjinä imäkqenqä

¹² Neyämaqäüä, he tii imäkñqä yatñqä iqu. Ämaqä, heyaqä awä iqi wäunüä dnä huqä ipu, Naqä Iqueä äwinqä dunä ämeyäpu, “suqä quvqä ii mimäkqä pambiyä” etätqänuwä iquauñi, heqä naqä enqä-pa qunqñqce. ¹³ Iqua he yätamäkqä e eyätqänuwä iunqce, kñui änguänä indqänäpu, heqä äwqä imda enqanquti, iquau mändi makittqiyqä, iquauqä yoqce, haqä muämuäqänqce. Hiqä äwqce, hanuä imbu, pmetñqce.

¹⁴ Neyämaqäüä, ne kukñuä tiinjä-pqe, yänänäqñqä etqu. Ämaqä wäunüänqä enyqä itqänuwä iquauñi, “Enyqä miqä wäunüä ipiyä” ätuäpu, ämaqä zä iqanquwä iquauñi, yänänäqñqä iwimäkqä kukñuä isua ätuäpu, ämaqä aquvā-aquvā miqanquwä iquauñi, yätamäkqä äväpu, itanqce ämaqä eeqänänä iinjä iquauñi, qeiqi iwimäkqänqce. ¹⁵ Ämaqä he suqä quvqä etqueqä iqu, iinjä emäkqanqenqce, kima miqä pambu. Inäqce, hea ique-iqenji, hiqä-hiuätä, qokä-apäkä huizitä, änguänä äminyäpu pmetñqänä, suqä ängqä dinä imäkqanqce.

¹⁶⁻¹⁸ He hea ique-iqenji, yeeqänä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqce mäwquatämäuqä ipu, nätmätqä äki-äkitanä emeqce, Goti Hanjuwä

Iqueni, “änguigä” tquangpu. Goti Hanjuwä Iqu, he Jisasi Kraisi Iqutä ämuänänjuwä iquenä, suqä iinjä imäqäpnqenqä äwinyätqäuä.

¹⁹ Hiqä hänjä-pmeqä iunji, Dnjä Änguä Iqueqä tä äsänqe, mequmuäkqä pambu. ²⁰ Dnjä iinjä Iqu, ämaqe, Goti Iqueqä kuknui hinuä tñqä iwimäkqangi ätquwi, he iinjqe, knuä quvqä ämepu, mändi makittqiyqä pambu. ²¹⁻²² Injäqe he nätmätqä eeqäpnäñi iwäsäupu, äñgui, hiqä knuä iqä imä ämaipu, quvqä eeqäpnäñi, wimasipu.

Kukñuä yäpakiyi

²³ Goti äwqä hanuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, tiinjä emäkätñqä tääqä ätqu. Iqu he Iqueqänä epu, aanä ikikinyänä emäkätñqä ätuätqäñu. Inji neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu angji äquvepätqänga, heqä dnitä, quuvqetä, huiwitä, quvqä maeqä, aanä qäyunä imäkmbu pmetñqä, yätamäkqä eyätñqä, tääqä i ätuätqäñu. ²⁴ Goti He tääqä etätmäkqä Iqu, hingi-mända mimäkqä, Iqueqä kukñuä ätätqä du qäyunä Imäkqä Iquwi. Inji Iqu he iinjä pmetñqe, emäkquänä.

²⁵ Neyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, ne yätamäkqä neyquätñqenqä tääqä tquangpu. ²⁶ He äminäpiyängangi, quuvqä heqiyqä iquneqä suqä iunji, quneqä inqñqe. ²⁷ Nyi neqä Naqä Iqueqä yänänäqñqä iuta, tiinjä etqä. “He tuwanuä tä, ämaqä quuvqä heqiyqä eeqänänä iu a tuepiyä” etqä. ²⁸ Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hingi etapquä.

Tuwanuä, Poli iqu qänakñi 2 Tesälonaika pmeqä iquauñqä äqäkqe Yätamakqä kukjuä hiñuiqänä iquvi

Näqñqä-tänä iqua, kñui tiinñqä indqänätqänä. Ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä anä-himqä Tesälonaika iu äqänmiñuwä iqua, “Jisasi Iqu anqumä pätnñqä itqätanqa, nätmätqä äkitañi timäunqutiya” tpu, kñuä kuapanä indqänmiñuwi. Hñqua tiinjä ätukuwi. “Naqä Iqueqä hiunji ae ätimäugeqä.” Itanji Poli iquätä, Silasi iquätä, Timoti iqu-pqe, iqua quwqä kñuä indqänqä iunji, jänä iwimäkññqä tuwanuä tä äqäkuwi.

Poli iqu, “Hiunji iqu, matimäuqä, yqänänñqä” ätätä äqäkqe. “Hiunji iquesa kinğanäni, ämaqä, hñgisanäni, kuapanä itqätanqä, suqä quwqä huitañä-huitañi, kuapanä timäunqiyä. Inğanji ämaqä kukjuä-suqeuñi hñgisanä iqu hñqu ätimäutä, Jisasi Iquenyqä mäkänqä yäniqeqä.”

Poli iqu, qokä-apäki quuvqä yänänäqñqä eqiyäpu, hanjä-iqä mapñqä iinñqä, ätukqe. Iqueqä äwiñqe, qu wäunjuä yänänäqñqä ipu, quwqä-quwä mimbñqe. Ii, iqueqä-kiuätä, iquätä wäunjuä anä iquä iquatä, imäkmiñuwä-panjiyi. Ga qu wäunjuä imäkññqetä, hñquau yätamakqä wiññqä iñqetäni, enyqä mäwimäkqä ipñqä äwiñqe.

Poli iqu, tuwanuä tqenqä kukjuä ätkqenqä

¹ Tuwanuä tä, nyi Poli iquandä, Silasi iquätä, itanqa Timoti iquätä, ne henyqä äväwqatqu. He Goti neqä näpiqueqätä, itanqa neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqätä, epu, anä-himqä Tesälonaika iu aquvä äqänätqänjuwä iquenyqä. ² Goti Hanjuwä neqä Apiquätä, itanqa Naqä Jisasi Kraisi Iquätä, qeqä imänqeuata hinqi etapäsinyä, äwqä hanjuä imbu pmeññqä emäkqinyä.

Poli iqu, Tesälonaika iqua quuvqä eqäkuwiñqä, yeeqä ikqenqä

³ Neyämaqäüä, heyaqä quuvqä heqiyqe, haqä yändi äpeyqenqätä, itanqa suqä ämaqenqä äwiñqä iquesañi, hiqä-hiuänqä kiinjä enyätñqä iqu-pqe, yänä-yänä päyätqätanqenqä, ne Goti Hanjuwä Iqueni, “änquiqä” ätuätqänju. Suqä ne ii imäkätunqä iqu, aanjä qäyunäni. ⁴ He iinjä itgänwiñqe, ne ämaqä Goti Iqueqä yoqä du aquvä äqänätanquwä iu äwimayäkitananğanji, ne henyqä yeeqä itanä, heyaqä yoqe haqeu ämaetanä, tii ätätunqeu. “Ämaqä ii, quwqä itqueqanqä hanjä-iqä huitañä-huitañä qäyä ämepu, quuvqä heqiyqe mäwquatämäuqä, a yänänäqñqä äqätänjuä.”

Goti Iqu, suqeu qäyunä iwäsäuniqenqä

⁵ He iinjä imäkätqänjuwiñqe, ämaqä näqñqä tiinjä ämetqänä. Goti Iqu ämaqä eeqäpnä iwäsäutäqänğanji, suqä jänänänä iuta iwäsäuniqeqä. He hanjä-iqe, hinqi mämeqä, Goti Iqu henyqe, “He Nyaqä ämaqä naqä-qakuä epu, Nyaqä miqeu pmetññqe, qäyunänjuenjqä” etätänqä ämetqänä. He Iqueqä miqeu pmetanquwitanji, hanjä-iqe i emetqäuä.

⁶ Goti Hanjuwä Iqu, suqä jänänäni, tiinjä imäkäniqe. Iqu ämaqä, he hanjä-iqä etapätqänjuwä iquauñi, kimanji inä väniqe. ⁷ Itanqa Goti Iqu he hanjä-iqä e ämetqänjuwä iquendä, nesä, hanjä-iqe huätä ämamäutä, hapä pmeqä nätapäniqe. Nätmätqä iinjä, Naqä Jisasi Iquätä, Iqueqä ynaunjqä yänänäqñqä iquatä, qäukuä yätutanji tä hänäqä sqä iu ätnänäqñi

äquvepqaŋguwänŋa, imäkäniqe. ⁸ Iqu, ämaqa Goti Hanjuwä Iquenyqä maŋŋqä epu, itaŋga neqä Naqä Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋgui qätä mäwiyqä itqänuwä iuŋi, kima ävätä, haŋä-ıqä tiŋä väniqe. ⁹ Iqua, Jisasi Iqu-täŋä qäciqi mäpmeqä, Iqueqä yänänäŋŋqä aañä naqänänä iqueŋi mämeqä, kiŋä näŋi qui imäkmbu, hea ique-pmetpnuwi. ¹⁰ Haŋä-ıqä ii, Naqä Jisasi Iqu aŋgi quvepqaŋganä wimeniqe. Iqu ämaqa, Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqänä ekuwä iqua, Iquenyqä yeeqä ipu, yäunuä naqänänä ipu, Iqueqä yoqe haqeqä mamäpnuwänŋqä quvepänıqe. Inŋaŋi, he kukŋuä ne awä etmiŋque ämepu, quuvqä naqä-gakuä eqiyätqänuwitaŋi, he-pqä qutä anä i ipnuwi.

¹¹ Iiŋä timäutŋeŋqe, ne Goti Ique tääqä tii ätuätqänu. Iqu hiqä suqeu iwäsäuniqäŋgaŋi, “Nyi suqä äŋguä imäkŋŋqä tääqä etätmakqe, suqä iuŋi he qäyünä ae imäkätqänuwiqä” etäniŋqä tääqä ätuätqänu. Itaŋga he wäunu, Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwita imäkŋŋeŋqä äwinyätŋqä iqu, Iqueqä-kiuä yänänäŋŋqä emäkqanŋi, wäunu äŋgüänänä imäkŋnuwänŋqä tääqä ätuätqänu. ¹² Ga, he wäunuä iinä imäkqanŋuwitaŋi, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, yoqä naqä metŋqätä, he Iquesa inä maŋŋqätä tääqä ätätqänu. Goti Iqutä, Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, henyqä qeqä ätmäkäsinya, neyaqä tääqä tqetaŋi, äŋguä iinä emäkinya.

2

Ämaqa yänänäŋŋqä hŋgisana iqä iquenyqä

¹ Neyämaqäüä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu aŋgi äquvepätqänŋa, Iqutä yätqä minaniŋquä iuŋqe, ne kukŋuä hui inä etqu. ² Ämaqa hŋqu quanŋä, “Hea qäyü timäucaŋŋi, neqä Naqä Iqu aŋgi ae äquvepceqä” etqanŋqä iuŋqä, yäunuä ipu, kŋuä kuapanä mindqänŋqä iqäpnä. Ämaqa iinä etätqä iqu nenyqe, “Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä iinä iquau äwikceqä” qäyä etqanŋqä-qe, ä “Iqua kukŋuä iinä, awä ätkuwiqä” qäyä etqanŋqä-qe, ä “Iqua tuwanuä e äqäkuwiqä” qäyä etqanŋqä-qe, qätä mäwiyqä pa iqäpnä.* ³ Ämaqa hŋqu, he hiŋgi-mända etma wätŋqä iqäqe, wimasiyqäpnä. Naqä Iqu aŋgi maŋqänŋa, tii ganä timäuniqe. Ämaqa aañä kuapanäni, Goti Hanjuwä Ique tuwä äwiyäpu, hŋgisana it-quetqätanŋua, ämaqa, suqä eeqänänä iu mändi äkittqiyätä, tä du qui imäkänäniŋqä äwätŋqä iqu,† ätnänäqi timäuniqe. ⁴ Iqu ätnänäqi ae ätimäutäqänŋaŋi, Goti Hanjuwä Iquesä, goti quanaŋ, ämaqe qonä äwoktäumipqä iutä, itaŋga nämatqä huizi iutaŋi, eeqäpnä mändi äkittqiyätä, ämaqeuni, “Nyi nämatqä eeqänänä ämäwqätäunänä” tuäniqe. Aañä ququvqänŋi inä timäutŋqänä, Goti Iqueqä hiqäwa-imäkqä aŋä iuŋi inä äpeyätä, zä-hawä iu äpme, “Goti hŋquŋqu maetqänä, nyi tä qäqunŋqä” tuäniqe.

⁵ Nyi hesä anä äpmamänŋaŋi, “Nätmatqä iinä-iinä timäuniqe qä” etmiŋeŋqe, he iinqe kŋuä yqänä ämenä? ⁶ Ämaqa quvqä iinä iqu ätnänäqi timäuceŋqe, anä maeqä, qŋqanä yätätŋqä Iquenyqe, hiqä-hiuäŋi näŋŋqä ae äyä enä. Iqueqä äwiŋqeunŋqä ma, Goti Hanjuwä Iqu hea iqueqä ätimäuceŋqä imäkqanŋa, inŋanä timäuniqe. ⁷ He näŋŋqe, täŋgaŋi, yänänäŋŋqä hŋgisana iqä iqu, qua täuŋi wäunuä zä itqäüä. Goti Hanjuwä

* **2:2** Näŋŋqä-tänä hŋqua, kukŋuä täu tii äkunmäkätqänä. Ämaqa iinä etätqä iqu, “Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä iinä ändapceqä” qäyä etqanŋqä-qe, ä iqu kukŋuä awä etätä i qäyä etqanŋqä-qe, ä iqu nenyqe, “Iqua tuwanuä e äqäkuwiqä” qäyä etqanŋqä-qe, qätä mäwiyqä pa iqäpnä. † **2:3** Jonä 17:12

Iqu, qnqanä äymitätqä Ique nändi qutesiteqanqutqänqanqe, yänänäqñqä hñgisanä iqä iqu, wäunüä zä yqänä iquänä. ⁸ Itanga Goti Iqu, qnqanä äymitätqä Ique, nändi qutesiteqanqani, ämaqä, suqä eeqänänä iunji mändi kittqiyätñqä iqu, ätnänäqñ timäuniqe. (Qänakñi, Naqä Jisasi Iqu anqñ äquvepätqänqani, ämaqä iqueni, Iqueqä mandñitä äpäsätä, Iqueqä we-hunqetä iqueni qui imäkäniqe.)

⁹ Ämaqä quvqä iinjä iqu ätnänäqñ timäuqanqani, Setänä iqu yänänäqñqä vqanqñ, iqu wäunui nätmätqä ämaqä mimäkqänänñitä, itanga ämaqä yäunüä ipu, “naqä-qakuä Goti Iquesa imäkqiyä” kñuä mapñqä dñqe, quangä imäkäniqe. ¹⁰ Iqu iinjä imäkätä, suqä quangä eeqäpnänñi, qokä-apäkä häñä-pmeqä mämeqä, äpäkonqe mapnuwänqä äpmeñuwä iqua, iquenyqä quuvqä wipñqä imäkäniqe. Iqua kukñuä naqä-qakuä, Jisasi Iquenyqä ätänqä iunji, yeeqä ipu mämeqä itqänuwä iutani, äpäkonqe mapnuwänqä äpmeñä. Qu kukñuä iinjqe, yeeqä ipu ämeqä-säpi, Goti Iqu quñi, häñä iqumäquänñinji. ¹¹ Iinjä dutanji, qu kukñuä quangä iunä quuvqä heqiyqäpnqenqä, Goti Hanjuwä Iqu, quñqä nätmätqä qämä-qämä iwimäkätñqä, naqänänä dowatäniqe. ¹² Iqu iinj, tiinjñqä imäkäniqe. Qu kukñuä naqä-qakui mämeqä danä, suqä quvqenänñi, äñguä-ängguä imäkäpiyinqä imäkmitpqe, hiunji Goti Iqu ämaqeu iwäsäutätqänqani, qu kimanji hanä-iqä mapnuwi.

Yänänäqñqä tqäutñqenqä

¹³ Neyämaqä Naqä Iqu äwinyätñqä iquenä, he häñä emäkäqumuätänñqä dñqe, Goti Hanjuwä Iqu, nätmätqä mimäkqänqä, Iqueqä ämaqä epnuwänqä atäunüä ae etekqe. Inji he ämaqä jänänänñä epñqe, Dñä Äñguä Iquesatä, naqä-qakuinqä quuvqä heqiyqä iutatänñi. Iinjñqe, ne Goti Hanjuwä Iqueqä äwinqä du, hiunji ique-iqueni, Iqueni, “änguiqä” ätuätqänju. ¹⁴ Iinjä emäkätñqenqe, Goti Hanjuwä Iqu, ne kukñuä äñguä awä ätätunqä iquesanñi, tääqä etätmakqe. Inji he, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä nätmätqä eeqäpnänñi, Iqueqä yoqä naqä qonätanqä iutani, he-pqe Iqutä anä meqänqe. ¹⁵ Neyämaqä, Jisasi Iqueqä kukñui, neyaqä mañitätä, ä tuwanüä iutatä, etmñquä iunji, mäwquatämäuqä, a yqänä äqätpu, aanä yänänäqñqä tqäutñqe.

¹⁶⁻¹⁷ Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, Goti Apiqutä, nenyqe äwqä imdanji kiñä äwinyätä, itanga qeqä ätmäkäsinyä hiññi vqetanji, neqä äwqä imñi, yänänäqñqä imäkänätanä, nätmätqä äñguänänñi nätapätñqä dñqä, kñuä iqä yänänäqñqä ämenä, hiñquä äqänänä pmetatunqä inemäkätqäuä. Inji Iqu heqä äwqä imñi, yänänäqñqä emäkätä, suqä äñguä eeqäpnä ämepu, kukñuä äñgui tqäpnqä emäkquä.

3

Goti Iqueqä yätamäkqenqä tääqä tqenqä

¹ Neyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, ne yätamäkqä neyquätñqenqä, tääqä tiinjä tquanqpu. Ne neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä kukñui, ämaqä huizi dñqä äma äwatanä, awä tquanquati, qu he imäkminjuwä-pa, “Ti naqä-qakuinqä” quuvqä eqiyäpu, kukñuä iqueqä yäpä iqñ pmetñqänä.

² Itanga ämaqä quvqä iqanquwä iqauqä hipa iuta, huätä inetmetñqä-pqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tquanqpu. He Iquenyqä tääqä iinjä tqäpnqe, ii ämaqä kuapänä hñqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqänuwä iutayi. ³ Inñqe Naqä Iqu ätätqä-pa imäkätqätanqñi, ne Iquenyqä quuvqä wiyquanä. Inji Iqu yänänäqñqä emäkätä, Setänä quvqä imäkqä iqu, quvqä memäkqä yätñqä, ämeyänä. ⁴ Naqä Iqu inemäkqanqñi, ne

henyqe, näqñqä tiinjä etqäñu. “Ne iquau nätmätqä imäkññqä manä yänänäññqä ätuätunquä imñi, täñga-pqe, qänakndañä-pqe, äpakänä imäkqäpññuwiqä.” ⁵ Goti Hanjuwä Iqueqä suqä ämaqenqä äwiñqä iquenqätä, Kraisi Iqueqä suqä hanä-iqä qäyä ämetä yänänäññqä tqäuqä iquenqätänji, Naqä Iqu he näqñqä äñguänänj metpññqä emäkquä.

Ämaqä wäunüä miqä, enyqä itqäñuwä iquauñqä

⁶ Neyämaqäüä, ne neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä yänänäññqe ämenä, kukñuä yänänäññqä tiinjä etqu. “Ämaqä hiqä quuvqä anä heqiyqetanä hui, wäunüä miqä, enyqä ipu, itañga kukñuä awä etminquä iunji, qänaknä miqä, hñgisa iqä-qua eäñuwi, iquatä ikämanqä ipu, anä mäpmeqä pambu.” ⁷ Ne ii etquque, tiinjä iutayi. Ne suqä imäkminquä iunji, he qänaknä iqa uwqäññqenqe, hiqä-hiuäñji näqñqä ae äyä enä. Ne heyaqä awä iqi äpñmenänğanji, enyqä miqä iminque. ⁸ He nesa hanä-iqä mämeqä ipññqä diñqe, ne heyaqä ymisañji mbqä miqä, qanyä ämetanä manqä, hiunji heatqe, mbqä wäunüä yänänäññqä itanä, äñminque. ⁹ Ne yoqä naqä ämenä, “He yätamakqä nepiyä” etatqä etañgqä-qe, mäñenqä iminque. He nesa näqñqä ämepu, imäkqäññqä diñqe, ne wäunüä yänänäññqä ii iminque. ¹⁰ Ne hesä äpñmenänğanji, suqä enyqä iqä iqenyqe, tiinjä äyä etminque. “Ämaqä wäunüä miqä, enyqä itñqä iqu, ymisañjä hiñgi mämeqäññqeqä.” ¹¹ Inäqce, ämaqä hiyaqä awä iqññi hñqua, wäunüä miqä, enyqä naqä-qakuänä ipu, huiziquauñqe, “Iñjä-iinjä imäkätqänäüä” tuäkittqätanquwiñqä, qätä äwiyätqäñu. ¹² Ämaqä e itqäñuwä iquauñqe, ne neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä yänänäññqe ämenä, kukñuä yänänäññqä tiinjä etqu. “Ämaqä iqua, quamä qeiqinyä äpñmepu, ymisañjä quwqäñqä wäunüä iqanñpiyä” ätqu.

¹³ Inäqce, neyämaqäüä, he wäunüä äñguä imäkätqäñuwä iunji, enyqä ipu mäwquatämäuqä pambu. ¹⁴ Ämaqä hesañjä hñqua, ne tuwanüä äqiyquque, qänaknä miqä, tuwä äwimä upqä iquauñji, he suqä hñjua miwimäkqä, atäunjuinä väqumuatepññqe. Inji qu, quwqä quvqenqä womba mapñqä diñqe, he iquatänjä qäqi mäwqä, hiqäqi pmetpññqe. ¹⁵ Inäqce iquañji, hiqä mäkä-huñqä enqä-pa miwitqeqä, “Neqä neyämaqä iqua, qui imäkmbñqä itqänäüä” kñuä indqänäpu, “Iñjä mimäkqä pambiyä” tqanqpu.

Poli iqu, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” ätukqenqä

¹⁶ Neqä Naqä äwqä hanüä inemäkqä Iqu, nätmätqä eeqäpnänä imäkäpiyä iunji, äwqä hanüä imbu pmetpññqä, emäkquä. Iqu eequendä anä pmetänä. ¹⁷ Nyi Poli iqunä, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” etätmä, ñqä hipaitä tuwanüä hiqñqä imäkqä. Tuwanüä eegänänjä iunji, ämaqe, qu nyinqe, “Tuwanüä tä, iqu äqiyqeqä” kñuä vätnqä diñqe, nyi ñqä hipaitä tiinjä äqiyätñqe. ¹⁸ Eeqänänjä iquenä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hiñgi etapquä.

Tuwanuä, Poli iqu kinganäni

1 Timoti

iquenqä äqäkqe

Yätamakqä kuknuä hinuiqänä iquvi

Hiknä Timoti iqu, anä-himqä Listiya, qua naqä Galesiya iutanä-qu eä, Kraisi Iqueqä yoqä-tänä ique. Kiqä kânai, Israitqä iutanä iyyi. Kiqä kaniqu, Grikä iutanä ique. Poli iqu iqueni, qanä anä ikisinyä, Goti Iqueqä wäunuä imäkiyänqä itmakqe. (Wäunuiqä 16:1-3 hinuä qundhqä.) Näcñqä-tänä iqua knuä tiñä indqänätqänä. Qänakni, Timoti iqu, quuvqä heqiyqä anä-himqä Epesisi iu pmetanquwä iquau mitnqä pmetangi, Poli iqu, tuwanuä tä iquenyqä wätñqä äqäkqe.

Nätmatqä kinganäni, Poli iqu tuwanuä ätuätä äqäkqe, ii tiñi. Ämaqä hñqua, qokä-apäkä iuqä quuvqä heqiyqe, qui imäkqä iunqe, Timoti iqu äñguä wimasiyätñqe. Ämaqä iñä iqua, nätmaqä qua täutanä eeqänäni, ii äñgui maeqä etangi, ämaqä häñä-pmeqä naqä-qakuänänä ämetnqä äwinyätñqä iqu, ymisänä hui pmua imäknätä, apäkä mämeqä yätñqä, knuä quvqe indqänätqänä.

Nätmatqä huizi, Poli iqu tuwanuä ätuätä äqäkqe, ii tiñi. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iqua, Goti Iqueqä yoqe haqeqä ämamaupu, Iqueqä wäunuä imäkätqätanquwiu mitnqä, suqä äñguänänä iunqeyi. Itanğa quuvqä heqiyqä iquau mitnqä wäunui, ämaqä äki-äkitanä iqu meniqe. Ga quuvqä heqiyqä iuqä awä imä, wäunuä imäkätñqä wäunui-pqe, ämaqä äki-äkitanä iqu meniqe.

Nätmatqä yäpaki, Poli iqu tuwanuä ätuätä äqäkqe, ii tiñi. Timoti iqu Jisasi Kraisi Iqueqä wäunuä imäkqä-qu äpme, äñguänä pmetätñqe. Ga qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä qänätqätanquwä iquauñi, suqä huitanä-huitanä äkiutanji motquetñqä, ätuätä äqäkqe.

Poli iqu, tuwanuä tqenqä kuknuä ätkerñqä

¹ Nyi Poli Jisasi Kraisi Iqu kuknuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iquñi. Goti Häñä Inequmuatqä Iqutä, itanğa Jisasi Kraisi neqä knui yänänäñqä ävanä äpmenqä Iqutä, Iquaqu änändowatkiyi. ² Timoti, si quuvqe, nyi eqiyänqä-pa eqiyänä-qae, si nqä ymeqä naqä-qakuä-qukiyi. Nyi tuwanuä tä sinyqä äwäwqätqä. Goti Hanjuwä Apiqutä, itanğa Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutä, Iquaqu nätmatqä äñguänänä hñgi vqetä, qeqä-tmäkqetä, äwqä hanuä inqä pmeqetä ktapinyä.

Kuknuä qäyasäqinä tqä iqua, mäñdi kittqiyerñqä

³ Nyi Masendoniyä-tänä ingisanqä äwätmänğa ätkkqä-pa, ämaqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä näcñqä ävätqänuwä hñqua, kuknuä qäyasäqi matqä ipñqä dinqä tutñqe, anä-himqä Epäsäsi iu qae pma. Ämaqä iqua, kuknuä naqä-qakuä Goti Hanjuwä Iquenyqä tnätanqe ämepu matqä, qämä-qämä ipu, ämaqeunji näcñqä qäyasäqi ävätqänuwä iquayi. ⁴ Qu quwqä kaqä-kawäkauqä yoqenqätä, aeqä kukñuinqätä, kuapanä ätätqänuwi, Goti Hanjuwä Iqu wäunuä imäkqeunji yätamakqä miqä, kuknuä hñginä timäuqänqe, si kuknuä yänänäñqä tu. Goti Iqueqä wäunui, quuvqä heqiyqä dutanä timäunä. ⁵ "Manä tuvä" äktqe, suqä ämaqerñqä äwinqä iqu witñqä äktqä. Ämaqe, qeqä-quuvqä yäpä imñi ikikinyänä imbu, "Goti Iqueqä hinuä iqi quvqä maequnjqä" knuä indqambu, ga quuvqä

naqä-qakuänänjä eqiyätanğpçetani, suqä ämaçenqä äwiñqä iqu witänä. ⁶ I etanğqä-qe, ämaqä hñqua, suqä iunji tuwä äwiyäpu, hänaqä hui-mända äwäpu, kukñuä hinqinğä dinä ätätqänjuwi. ⁷ Qu Goti Hanjuwä Iqueä kukñuä-suçenqä näçnğqä wipñqä wiñganğqä-qe, quwqä kukñuä ätätqänjuwiqe, quwqä-quwäñi näçnğqä maeqä ipu, näçnğqä eäpnä, hinqi ätätqänjuwi.

⁸ Ne näçnğqe, ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueä kukñuä-suçeta, wäunju wänğima mämiqä, çäyunä ämiquwi, kukñuä-suçe, äñğuanänjiyi. ⁹⁻¹⁰ Tiinğ-pçe ne näçnğqe. Kukñuä-suçä iqu, ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä hinqä iqi, jänänänjä äpmeñuwä iunğqä maetqe. Oee. Goti Iqu kukñuä-suçe, ämaqä suqä quvqä imäkätqänjuwä iqua, quwqä suqä iinğinğä näçnğqä mapñqä diñqä, imäkätä ekqe. Ämaqä çänaki miqä danä hñğisanä iqä iquauñqätä, Goti Hanjuwä Ique tuwä äwiyäpu, suqä quvqä imäkqä iquauñqätä, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe, haqä mämamäuqä ipu, Iquenyqä wiunğä iqä iquauñqätä, çunaqä-qunuñuau pizqä päsqä iquauñqätä, ämaqä huii hinqinä pizqä päsqä iquauñqätä, suqä çokä apäkänğqä iqä iquauñqätä, suqä çokä hñqu, çokä hñqutä wiğä iquauñqätä, ämaqä huizi du quwä äkipu, hinqi wäunjuä-wiyqäpñqä imäkqä iquauñqätä, çuanğä-tqä iquauñqätä, kukñuä iwäsäuqä iquauä hinqä iqisanji zä epu, çuanğä-tqä iquauñqätä, itanğä ämaqä kukñuä naqä-qakuä Goti Hanjuwä Iquenyqä tnätanğqeunji, tuwä äwiyäpu suqä huizi imäkqä iquauñqätänji. ¹¹ Kukñuä naqä-qakuänänjä iinji, ii kukñuä äñğua we-hunğä-tänjä Goti Hanjuwä Iqu nyinyqä quuvqä eqiyätä, awä tqämqä ändapqä-pañä asä iinji. Kukñuä äñğua we-hunğä-tänjä iqu, “Goti Hanjuwä Iqu, yänänäçnğqä naqänänjä-tänjä eä, äñğuanänjä pmeçänğqä Iquvqä” änatätqäuä.

Krais iqu, suqä quvqä imäkqä iquau, häñä iqumuatätñqä, äpkçenqä

¹² Neqä Naqä Krais ijsasi Iqu nyinçe, “Nyaqä wäunju, iqu imäkänçiyä” kñuä äme, nyi yänänäçnğqä ändapätä, ändenjkçenqä nyi yeeqä itmä, “äñğuiqä” ätquä. ¹³ Kiñganänji, nyi Iquenyqä kukñuä quvqä ätätmä, ämaqä Iquenyqä quuvqä heçiyqanğuwä iunji, quvqä itçetmä, ptqä äqäyapäsätmä iminçe. Nyi suqä iinji, Iquenyqä quuvqä maeçiyqä imä, çämä-çämä itmä, ii imäkätqätanğqä-qae, Iqu qeçä naqänänjä änuämäkkqe. ¹⁴ Iqu qeçä e änuämäkätä, nätmätqä äñğuanänji aañä kuapanä çäpu maeqä yätqä hinqinä ändapätä inyimäkçanği, nyi Iquenyqä quuvqä eqiyätmä, ämaçenqä nğqä qeçä-quuvqä yäpä tämda änyinätqäuä. ¹⁵ Kukñuä, “Krais ijsasi Iqu, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquau, häñä iqumuatätñqä, qua täunğqä äpçäqeqä” ätnänğqä iqu, aañä naqä-qakuänänjä ätnä. Ämaqä eeçänänji, qu kukñuä ique ämepu, quuvqä eqiyqäpñqe. Ämaqä suqä quvqä imäkqä huizi iunji, nyaqä suqä quvqe ämäwçätäutä, hinqiçä ätimäuä. ¹⁶ Nyi iinjunä çäyä etanğqä-qe, Iqu nyinyqä qeçä änuämäkkqe, tiinğnçeyi. Ämaqe, qu ijsasi Krais Iquenyqe, “Iqu ämaqä suqä quvqä imäkqanğuwä iunji, qeçä imänçeuta kima maçänä mäwçeqä” näçnğqä nyita mapñçençeyi. Ämaqä çänaknda epqä iqua, qu nyita Ique äçunäpu, Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, häñä hea ique-ique pmeçä mapnuwänçençqä. ¹⁷ Iqu Ämiqä Naqä hea ique-ique Pmeçä-qu eä, Mäpakonçä-qu eä, ämaqä-pçe Iqueni, hinqä mäçunqe, Iqu Goti Hanjuwä Iqunä etanği, yoqä naqe, hea ique-ique Iqueçänä äwi. Iinji aañä naqä-qakuänänji.

18-19 Nqä ymeqä Timoti iquki, nyi kuknjuä tä äktapqä tä, ämaqä hinjuä-tqe* si hinjuä äktkuwiñqä knuä ämetmä, äktqä. Si iquauä kuknjui, jävqä enqä-pa a yänänäñqä äqätinä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätinä, suqenqä iwäsäutnä, “Nyi Goti Hanjuwä Iqueä hinjuä iqiñi, suqä quvqä hui maeqä äyitanä” knuä ämetnä, änguinqä mäkä yänänäñqä iqätñqe. Ämaqä hui quwqä suqä quvqenqä näñqä ämapiyä-qe, äwiñqä quwqä dunä imäkäpu, quuvqä heqiyqe, qui imäkmbu äpmeñä. ²⁰ I äpmeñuwä iutanä hñquaquvi, Himeneasi iqutä, Aleksandä iqutäyi. Iquaqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä kuknjuä quvqä hui inä matqä danä inyiyänqä näñqä mayñqe, nyi iquaquini, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huñqä iqueä hipa iqi äwikqe.

2

Goti Iqu, eeqänänjuau yätamäkqä väñqä, tääqä tqenqä

¹ Iñä etanji, nyi manä yänänäñqä, huizi-huizi i etanqqä-qe, “Ämaqä quuvqä heqiyqe, ämaqä eeqänänä iuñqä knuä indqänäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäpu, Iqu iquau yätamäkqä väñqänä yatñqä äväpu, ‘änguiqä’ ätuäpu ipñqä” ätqä. ² Qu tääqä e ätäpiyänqani, ämaqä anä-himqä ämiqä iquauñqätä, ämaqä naqä yoqä-tänä iquauñqätä, tññqe. Tiññqä, ne suqä jänänänä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä dinä imäkätanä, hanä-iqä hui maeqä hinji pmetatunqä. ³ Suqä tääqä tqä iñi, Goti Hänä inequmuatqä Iqueä hinjuä iqiñi, änguänänä etanji, Iqu iññqe yeeqä eä. ⁴ Iqu ämaqä eeqänänä hänä iqumuatquätñqenqätä, qu kuknjuä naqä-qakuinqä näñqä meqäñqenqätä, äwinyä. ⁵ Goti Hanjuwä Iqunä äyuwä. Ga Iquenyqätä, nenyqätä, awä iqi ätqäuä yätamäkqä itñqe, Hñqunänji. Iqu, Kraisi Jisasi Iquvi. ⁶ Iqu, ne ämaqä eeqänänä anqumä mbqä änyämetä guä mänaqäyquätñqe, zä miqä danä, Iqueqä-kiuä äwimäkqä. I etanji, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä eeqänänä anqumä mbqä imetñqä äwinyänqä, suqä iqu ätnänäqi ätiñi, “hea inqanqeqä” ätkqä du, qänqä ämaekqe. ⁷ Iñqä Iqu, nyi Iqueä kuknjuä awä ätätmä, Iqueqä wäñjuä imäkqunä himqä, ätenjikqe. (Quanqä matqä, naqä-qakuänänä ätqä.) Itanqä nyi, ämaqä Israitqä qäyä etanji huizi iquauñi, quuvqä heqiyqenqätä, kuknjuä naqä-qakuänänñqätä, näñqä-vqänqä ätenjikqe.

⁸ Iñä etanji, nyi Poli iqunä, ämaqä quuvqä heqiyqe, anä äpmakäwänjuwä-pa, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tññqä aquvä äqänäpiyänqani, qokä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä, Iqueä hinjuä iqiñi jänänänä epu, hipa kiyä mamätqe haqe epu, itanqä äwqä quvqä imbu, manä qäyätñqä maeqä epu tññqä, änyinji.

⁹ Itanqä nyi apäkä iuañqä-pqe, quwqä qäkä meenqä, knuä yasämä ämepu, qäkämä imäkñqä-pa imäkmbñqä änyinji. Dä huitanä imäkñäpu, gquä yatqä golqä, qeqätqä isua ämepu, qäkämä mbqä naqä iqe ämepu, qeqätqe, itä mimäkñqä danä ipñqe. ¹⁰ Inäqe, “Ne apäkä, Goti Hanjuwä Iquenyqä qänaknä iqäneyqä” tññqe, qu qeqätqe, quwqä wäñjuä huitanä-huitanä änguänänä imäkäpiyä duta imäkmbñqe. ¹¹ Goti Hanjuwä Iqueä kukñuinqä näñqä meqänqani, apäkä iua, quwqä-quwä äkittqänäpu, manä matqä danä, qätenä äwiäpu, näñqenä meqänqe. ¹² Nyi apäkä hui, qokiquau äkittqiyetä, Goti Hanjuwä Iqueä kuknjui ätätä motqeqänqä, qñqanä äyqä. Ii kiqä qanya pmeqänqä. ¹³ Tiñä äyuwä. Goti Hanjuwä Iqu, Ipä ganä imäkqä maetqe, Atamä ique ganä imäkqä

* **1:18-19** 1 Timoti 4:14 iu-pqeni, Poli iqu Timoti iquenyqä hinjuä-tqenqä äqäkqe. Iqu kuknjuä hinjuä-tqe asä iquenyqä täqi äqäkqäti, huitanji äqäkqäti?

eä. ¹⁴ Ga kuknuä quangä dunji, quuvqe, Atamä iqu maeqiyqä danä, Ipä ii eqiyätä, suqä quvqä ii äyä imäkkqe. ¹⁵ Inäqe, iua knuä yasämä ämepu, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, ämaqänqä quwqä qeqä-quuvqä yäpä imda winyätä, suqä Goti Hanjuwä Iqu häwinyänqä dinä imitpqä sätäti, Goti Hanjuwä Iqu, ymeqä nyquä duta hanjä iqumuatäniqe.

3

Quuvqä heqiyqä iquau, miqä iqueqä suqenqä

¹ Kuknuä tiinjä tä aanjä naqä-qakuänäni. Ämaqä tqu-tqu, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquau mitnqä itnqä iqu, iqu wäunjuä änguänäni metnqä winqangi itqäuä. ²⁻³ Inä etangi, quuvqä eqiyätqänjuwä iquau miqä iqu, ämaqä iinjuaqä hinuä iqini, suqä quvqä mimäkkqä-qu eä, apäkä hngunänijqä qokä-qu eä, suqä quvqä huitanä-huitani mitqäqä knuä yasämä ämetä, quamä änguänä pmeqä-qu eä, ämaqä iqueqä anju timäuqanguwä iunji, änguänä miqä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueä kuknuinqä näqñqä änguänänjä vqä-qu eä, wainqä-eqä yänänäqñqe kuapanä manqä-qu eä, himä qui maqänä imäkätä manjä yänänäqñqä ätätä mäkänqä maqänä miqä danä, qae hanjuä pmeqä-qu eä, knui mbqä dunqänä mämeqä-qu eä, hiätätñqe. ⁴ Iqueqä ymeqä-apäki änguänänjä ämitä, iqueqä ymeqe, iqu kuknuä tquangqä dunji qätä äwiyäpu, qänaknä iqäpnqä imäkkqä-qu hiätätñqe. ⁵ Iqueqä ymeqä-apäki dunji, änä mämiqä-qu enqe, iqu ämaqä quuvqä heqiyqä dunji, änguä äänä miniqi? ⁶ Ämaqä quuvqä heqiyqä dunji, ämaqä quuvqe tängga änyä qe eqiyätqä iqu, mämiqä yätñqe. Ii, iqu yäni-yänjinyä itä quñi äkittiqiyätä, hanjä-iqä Setänä, Goti Hanjuwä Iqufä mäkä-hunqä iqu, ämakqe, meqänqeyi. ⁷ Iinjäqu eä, ämaqä quuvqä maeqiyqä iquauä hinuä iqini, suqä änguänänjä iqä-qunä hiätänä. Iqu iinjä miqä Iqäqe, “Quvqä-queqä” tqangpi, iqu Setänä iqueä guä du äuenä.

Quuvqä heqiyqeuä awä iqi, wäunjuä miqä iqueqä suqenqä

⁸ Suqä asä iinjä, ämaqä huizi, ämaqä quuvqä heqiyqä iquauä awä iqi, wäunjuä huitanä-huitanä ämipiyä iqua, knui wäunjuä ipiyä iunqänä yasämä ämepu, kuknuä quangi matqä-qua epu, wainqä-eqä yänänäqñqe kuapanä manqä-qua epu, womba miqä knui mbqä dunqänä mämeqä-qua hiätñqe. ⁹ E ipiyä iqua, “Ne Goti Hanjuwä Iqueä hinuä iqini, womba maeqä änguänänjä äpmejunä-qe” näqñqä epu, Iqueqä kuknuä naqä-qakuänäni, Kiqä-kiuä ne quuvqä heqiyatunquä ämänätquakkä iunji, a yänänäqñqä äqätpu pmeqä-qua hiätñqe. ¹⁰ I pmapñqänä, wäunjuä hñque ganä yamwiqä wipñqe. Iqua qäyunä imäkkquwi, wäunjuä miqänqä injä pmuatepnqe.

¹¹ Suqä asä iinjä, iquauqä apäkä iua-pqe, wäunjuä imäkäpiyä iunji, knui yasämä ämepu imäkkäpnqe. Qu ämaqä huizi dunqä, kuknuä quvqä matqä ipu, suqä huitanä-huitanä mimäkkqä danä, quamä änguänä pmetñqe. Ämaqe, iquauqä kuknuitä, wäunuitä, eeqänäni jänänänjä äyä etangi äqumbiyi, quuvqä wipänä.

¹² Inä etangi, ämaqä quuvqä heqiyqeuä awä iqi, wäunjuä miqä-qu enqe, iqu apäkä kiqä-kiuänänijqä qokä-qu eä, iqueqä ymeqä-apäki, änguänä miqä-qu hiätätñqe. ¹³ Wäunjuä iunji änguänänjä ipiyä iqua, haqä nändi-nändi iqa äwäpu, yoqä-tänjä equwi, ämaqe, iqua Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänänjä äyä eqiyäpu pmetanqä qumbunä.

Goti Iqueqä kuknuä qaku, aanjä naqänänjä

¹⁴ Nyi sinyqä, "Ique hinuä mäqunmqä maqänä umqeqä" kñuä indqänätmä-qe, kukñui tuwanuä iu inä äqiyqä. ¹⁵ Nätmatqä hui ingisäqumuatqanji, nyi mapqä iqäqce, si tuwanuä täunä a ätäutnä, suqä ne Iqueqä ymeqä ique, qänaknä iquatunqenqä näqñqä hiqätnä. Ne iinji, Goti Hea ique-ique Pmeqä Iqu, aquvä ämänaqiyätñqä ique äyä äpmeñu. Zä-hawätä, queatä, anä yänänäqñqä mätnätätñqä imäkquwäpanä iinjä enu. Ne Goti Hanjuwä Iqu aquvä ämänaqiyqä-parä eanä, kukñuä naqä-gakuänänä iunji, yänänäqñqä imäkätqänju. ¹⁶ Ne eeqänäni, näqñqä tiinjä äyä etqänju. Kukñuä gakuä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqenqä ätänqce, ii nätmätqä aanjä naqänänä eä, iunji Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuä ae ämänätquakqce, tiinji.

Iqu ämaqeqä hinuä iqinji, Ämaqä-qu eätä ätnänäqci ae ätimäukqce.

Dñä Äñguä Iqu imäkqanji, Iqueä suqä jänänäni eeqäpnä ätnänäqci ätimäukqce. Ynaunjqä iqua-pqe, Ique hinuä inä äqunjuwi. Iquenyqe, kukñui im-imä äma äwäpu, ämaqä Israitqä qäyä etanji huiziu, awä tquanjuwänqca, qu qätä äwiyäpu, Iquenyqä quuvqä ae eqäkuwi. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueni, yoqä naqä ävätä, qäkuä yänjinyqä ätuma ekqe.

4

Qokä-apäkä mämanqenqätä, ymisanjä hui manqenqätä

¹ Dñä Äñguä Iqu ätnänäqinji tiinjä ätätqäuä. "Qänakndani ämaqä hui, dñä quvqä, kukñuä quanqä-tqä iquauä manji qänaknä ipu, suqä quuvqä heqiyqä iqueni, ävquatämäpnuwiqä." ² Ämaqä iinjä iqua, quwqä suqä quvqä imäkmiqenqä kñuä indqänäpu, womba mämeqä danä, dñä quvqä iquauqä kukñuä ämepu, qokä-apäkä huizi dñji, kukñuä quanqä tquäpnä. ³ Iqua ämaqeunji, "He qokä apäkä mämanqä pambiyä" ätuäpu, itanqca, "Ymisanjä hnjuauñi, he manqä pambiyä" tupnä. Inäqce ymisanjä iinji, Goti Hanjuwä Iqu imäkkqce, ämaqä quuvqä eqiyäpu, kukñuä naqä-gakuinjä näqñqä epiyä iqua, "änquiqä" ätäpu, ämepu gñqenqä imäkkqce. ⁴ Nätmatqä eeqänänä Goti Hanjuwä Iqu imäkkqce, quvqä maetqce, änguanänä äyuwä. Inäqce ne 'tä quvqeqä' ätätanä, suqä bi tnämätunqce? Ne 'änquiqä' ätätanä, ämetanä, guatunqce. ⁵ Ii tiinji. Goti Hanjuwä Iqu kukñuä ätqetata, ne Iquenyqä tääqä ätqetata, Iqueä hinuä iqinji änguanänä heätñqce.

KraisI Iqueqä wäunjuä qäyunä imäkqenqä

⁶ Si nyi suqä tä ätqca äpqäqä tä, tqä tta-tunqukuau, tnanyi-tnapqau ämotqetnä, itanqca kukñuä änguanänä ne quuvqä eqiyätunquä itä, näqñqä änguanänä tqä-täuä ämetnä, qänaknä äwätqänä itä, iquaquisanji, si yänänäqñqä meqanñä. Si iinjä imäkätqänji, KraisI Jisasi Iqueä wäunju änguanänä imäkqä-quki hisnä. ⁷ Inäqce ämaqä huizi, aeqä kukñuä iunji, yätamäqkä miqä, hea iqänqä tätqätanquwä-pa, si iinji mimäkqä pa itnä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqä änguanänä iunji, näqñqä yasämä meqätñqce. ⁸ Ämaqä hnqu, iqueqä huiwä yänänäqñqä metñqenqä hea ique-ique wäunjuä huitanä-huitanä imitätqce, iqueqä quamä pmeqeunji, yätamäqkä wänqäpu vänä. Inäqce iqu Goti Hanjuwä Iqueqä suqä iunä imäkqanqutqce, Goti Hanjuwä Iqu yätamäqkä aanjä kuapanä vänä. Iutanji iqu tängatä, qänakndatä-pqe, äwa miqä hea ique-ique mequäniqce. ⁹ Kukñuä iinjä aanjä naqä-gakuänänä. Inji ämaqä eeqänäni, qu kukñuä iqueni ämepu quuvqä heqiyqäpnqce. ¹⁰ Goti Hänä hea ique-ique Pmeqä Iqu, Iqu ämaqä eeqänänä Hänä Iqumuatqä-qe, itanqca ämaqä, Iquenyqä quuvqä naqä-gakuä eqiyäpu äpmeñuwä iunji, Iqu anqumä änyä-hänä iwimäkätqäuä.

linqä ne neqä knuä iqä yänänäqñqe, Ique ävanä hinuä äqänanä äpmenä duñi, ne nätmatqä änguänänjä ii meniquenqe, wäunuä dnä huqä äyä itqänu.

¹¹ Manjä ätuätnä, kukñuä tä ätqäqä täunji, motqueqanñä. ¹² Ämaqä hui, si ymeqänänjä-quki äkqänäpu, mändi makikittqiyqä pa ipñqe. Qu iinjä mimäqkä ipñqä diñqe, si ämaqä-quki eänä, ämaqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquauñi, tqä kukñuä tqä, quamä pmeqä, suqä ämaqenqä äwiñqä, quuvqä heqiyqä, itanğa suqä jänänjinä imäqkä-quki eänji, qu saqä suqä iunji, hinuä äqunäpu, saqä manji qänaknä ipu, näqñqä meqänqe. ¹³ Nyi äpmqänğanqä, si Goti Hanjuwä Iqueä kukñui a ätäutnä, ämaqeuñi näqñqä ävätinä, kukñuä naqä-qakuä iunji, kiqä qakuinqä motqueqanñä. ¹⁴ Iinjä-qae ämaqä quuvqä eqiyätqänjuwii miqä iqua, si hipa haqä iqä kiyqanğuwänğa, Dñä Änguä Iqu nätmatqä änguänänjä iunqä si hinuä ktqanğa* äktapkqä iunji, mäwquatämäuqä pa, a yänänäqñqä qätätanğnä. ¹⁵ Tqä knuä indqänqä imñi, nätmatqä hui-huiunqä mindqänqä, knui wäunuä eeqänänjä nyi ätqäqä iunqänä ämetnä, änguänänjä miqätñqe. Itanğa ämaqe, qu saqä suqä qäsä, wäunuä qäsä, änguänänjä äyä itqätanğnä kqänğpñqe. ¹⁶ Tqä suqetä, ä kukñuä änguänänjä ne quuvqä eqiyätunquii qänaknä iqetä, iquaqu, qui imäkñqänqä wa äunänğa, änguänänjä miqanğnä. Si suqä iinjä imäkätqänji, tqä-täuätä, ämaqä saqä kukñuä qätä äkimipqetä, qui mimäkñqä danä, quamä änguänänjä pmapnuwi.

5

Quuvqä heqiyqä iquau, tqä sämaqä enqä-pa iwitqueqenqä

¹ Ämaqä naqä iqua, suqä qämä-qämä iqe imäkquwi, manjä yänänäqñqe, jävqä enqä-pa mäpuäsqä pa, kukñuä qeiqi, tqä tniqie ätuätqänjä-pa, tquätñqe. Suqä asä iinjä, hikñä iquauñä-pqe, tqä tta-tungukauu ätuätqänjä-pa tquätñqe. ² Suqä asä iinjä, apäkä naqä iuaunä-pqe, tqä tnäu ätuätqänjä-pa tquätñqe. Itanğa apäkä hitqä iuaunä-pqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqinjä, suqä quvqä hui miwitqueqä, jänänänjuki eänä, tqä tnanyi-tnapqau ätuätqänjä-pa tquätñqe.

Apäkä yawiqä iuaunji, äänä mipñqä?

³ Apäkä yawiqä hui, yänjä aanjä kiqä-kiuänä äpmenqe, si suqä änguänänjä dinä motqueqätñqe. ⁴ Inäqe apäkä iinjä hui, ymeqä kiqä-tänjä eä, itanğa kaqä-kawäka-tänjä inä enqe, qu Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqinjä, änguänänjä heätñqä etanğutqe, quwqä keisä, känäutä, änguänänjä ämipu pmetñqe. Qu suqä iqueni a äqätänjuwi, ga kunaqä-kununua qu naqä imämbñqä, wäunuä dnä huqä ipu, yätamäqkä äwimitqenqä kimanji, iuau yätamäqkä äväpu, änguänä miqänqe. Suqä iinjñqe, Goti Hanjuwä Iqu aanjä kuapanä äwinyä. ⁵ Apäkä yawiqä hui, yänjä aanjä kiqä-kiuänä äpmenqe, iyyqä knuä iqä yänänäqñqe, Goti Hanjuwä Ique äv äpme, Iqueqä yätamäqenqä tääqä hiunji heatqeu tquätñqänänji. ⁶ Inäqe apäkä yawiqä hui, knui iyyqä huiwä dunqänä indqänä äpmenqe, ii tiinjä. Ii hänjä äpmeqä-qe, pizqä ae äpäkombqä enqä-panjä iinjä äpme. ⁷ Itanği ämaqä quuvqä heqiyqä iunji, kukñuä nyi tä ätqä äpqäqä ii vqätñqe. Ämaqä huizi, "Ämaqä ii, suqä quvqä imäkqä äpmenäüä-qe" matqä pa ipñqä diñqä. ⁸ Itanğa ämaqä hnqu, iqueqä hiveymeqä itä, iqueqä kuvämaqä huizi itä, iunji mämiqä itñqä iqu, iqueqä quuvqä

* 4:14 1 Timoti 1:18

heqiyqe, qui imäknätä, ämaqä aanjä ququvqä-qu eänä. Inäqe ämaqä quuvqä maeqiyqä ipiyä iqua, qu suqä iñi, mimäkqä danä ipnä.

⁹⁻¹⁰ Apäkä yawiqä iuaugä yoqä ägänänqä iunji, si apäkä huiyqä yoqe, hingnä maqiyeqä pa isñqe. Iiyqä quvaukui 60 eä, qokä küänänjue muanqi eä, ämaqeqa hiunjä iqñi suqä quvqä mimäkqä, quamä änguänänjä tiñju pmeqi hiätñqe. Iiyqä ymeqeunji, suqä ävätä ymisanjä tä äqiyätä, änguänänjä miqi eä, ämaqä kinäqätanji änguänä itqueqi eä, mändi äkittqänätä ämaqä quuvqä heqiyqä iugä yuki asnä wuqiyqi eä, ämaqä hanjä-iqä ämepu pmetanquwä iunji yätamäkqä vqi eä, itanğa wäunjä huitanjä-huitanjä eeqänänjä iunji, änguänänjä ämitä imäkqi enqe, si iyyqä yoqe, pipa du qiyesñqe.

¹¹⁻¹² Iinjä etanji, si apäkä apähueqä yawiqä huiyqä yoqe, maqiyeqä pa isñqe. Ii tiñji. Ii, “Nyi qokä ängumä muanmä” kñuä vqanğanji, Kraisi Iquenji tuwä äwiyätä, itanğa, “Nyi qokä ängumä mämuanqä ymniqeğä” ätätä, kukñuä guä ämäsekqä iunji, qui imäkätqe, kukñuä meniqe. ¹³ Suqä ii ipiyä dutanji, tiñjä iqäpnui. Anjä huii wäka huii wäka ipu, enyqä imäkñgpnuwi. Qu suqä tiñjä-pqä inä imäkqäpnä. Suqä ämaqä huizi di imäkqanquwä iunji, qu-pqe eeqänä näqñqä mapñqä äwinyätä, kukñuä ätqä di matqä ipu, kukñuä quvqä iqunä ätäkipu, ämaqä huiunqä tuwänği kukñuä täkiqäpnui. ¹⁴ Iinñqe, nyi tiñjä ätqä. “Apäkä apähueqä yawiqä iua, qu qokä ängumä ämuanäpu, ymeqä-tänä epu, itanğa anjä yuuwi ämipü pmetñqä” ätqä. Iinjä itqänui, ämaqä wiunqä iqä hñqu, “Qu suqä quvqä imäkätqänäuä” ätätä, kukñuä quvqe matqä yänä. ¹⁵ Apäkä iuautanji, hiua suqä ängüä dunji tuwä äwiyäpu, Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-hunqä ique, qänaknä ävätqätanquwä duta, ätqä.

¹⁶ Itanği apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä hui, apäkä yawiqä hiua iyyqä käyämäqä eänuiwi, ii iuaunji änguänä miqüätñqe. Ii iinjä imäkqe, ämaqä quuvqä heqiyqä iqua-pqe, qu apäkä yawiqä eeqänänjä iuautanji, hanjä-iqä mämeqä ipu, apäkä yawiqä yänjä aanjä kiqä-kiuänä äwinjuwä iuaunä ängüä miqäpnä.

Kukñuä quuvqä heqiyqeu miqä iquauñqä

¹⁷ Ämaqä quuvqä heqiyqeu miqä iqua, quwqä wäunjä änguänä imäkqanpñqe, he iquauqä yoqe haqä ämaipu, yätamäkqä vqäññqe. Iquautanji, Goti Hanjuwä Iqueä kukñui awä ätäpu, näqñqä ävätqänjuwä iquauñi, he mbqe, iquau ganä vqäññqe. ¹⁸ Inji Goti Hanjuwä Iqueä tuwanjuä iunji, tiñjä ätnä.

“Bulumäka hñqu, kuä-witqä häukui, pa haqeğänji huätä päwätñqänä qonjqä-aunjqä itñqe, si hingüä maeqä pa, uwqä hui qäyä manätñqänä hinjuinä qunyä.”*

Itanğa “Ämaqä wäunjuä itñqä iqu, iqu iqueqä mbqe ämenä.”†

¹⁹ Iinjä etanji ämaqä hñqu, “Ämaqä quuvqä heqiyqeu miqä tqe, suqä quvqä imäkqiyä” ätqäqe, he iqueä kukñui qätä mäwiyqä pambiyä. Ämaqä hñquacu, ä hñquacu-hñquenjä-qua, kukñui asiqunä ätquwi, he qätä iunä wiyqäpnä. ²⁰ Inäqe hñqua, suqä quvqä yqänä imäkqä äwätqänjuwi, ämaqä eeqänänjä iuqä hinjuä iqi, ätuma äwätñä, “He suqä quvqänänjä tä sunqä imäkqä äwätqänäuä?” ätuätnä, äkasuwä tquätñä. Ii, ämaqä miqä huizi iqua-pqe, qu suqä quvqä asä iquenyqä uwqenqä, zä winyätñqä diñqeyi.

²¹ Nyi si manjä äktqäqe, Goti Hanjuwä Iqueä, Kraisi Jisasi Iqueä, itanğa ynaunjqä atäunjuä ae ätekqä iquauä hinjuä iqñi, “Suqä ämaqä huiunqänä

* 5:18 Kukñuä-suqä 25:4 † 5:18 Kukñuä-suqä 24:15; Lukä 10:7

äwiñqä, ä huiñqä mäwiñqä iqu, huätä ävquatämäutnä, suqä nyi tä ätqä äpqä iunji, a yänänäñqä qätätanginyä” äktqä.

²² Si ämaqeu miqä änyä-hänjä hñquenyqä qävqä itnäñgani, ämaqä hñqueni, “Ämaqä tqu, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä quuvqä eqiyätqänuwä iquau mitñqeqä” ätätinä, hipa haqeqä maqänä mäwiñqä pa, mä iqueä suqä quvqe, si-mända meqänqä. Si suqä quvqä eeqänänjä iunqe, wa äunännga pmetangnä.

²³ Täñä-yaqä huitañä-huitañä, tqä äwqä yäpä imä äkimetñqenqe, eqenä mañqä iqanğnä. Aanä eqä duñji, wainqä-eqä yänänäñqde, wänqäpu qäsä naqä-huinyä imäkätinä, äñgtñqe.

²⁴ Ämaqä hñquauqä suqä quvqe, ämaqä jänä imäqä iqueqä hinuä iqi matimäuqänğa, he näqñqä maqänä hipnä. Inäqe hñquau, zä imäkmipqe, qänakñi ätnänäqi timäunqiyä. ²⁵ Ii enqä-panjä iinji, suqä äñguänänjä iqueni, hui ätnänäqi inä äwi. Inäqe, zä äwämitätqe, qänakñi ätnänäqi timäunqiyä.

6

Kukñuä wäunüä-wiyqä hinginçä iquauñqä

¹ Ämaqä quuvqä heqiyqä, ämiqä hñquauä wäunüä-wiyqä hinginçä äpmeñuwä eeqänänjä iqua, qu kñuä äñguänä ämepu, ämiqä iinjä iquauä yoqe haqä ämamäupu, iquauä yäpä iqi iqäpñqe. Iqua iinjä imäkqanğuwänğa, ämaqä huizi iqua, Goti Hanjuwä Iqueä yoqetä, kukñuä ne awä ätätunqä itänji, qu qui mimäkqä-pa ipu, mäñdi makittqiyqä danä ipñqe. ² Inäqe wäunüä-wiyqä hinginçä hñquaqä ämiqä iqu-pqe, quuvqä heqiyqä-qu enqe, wäunüä-wiyqä iqu, “Ämaqä tqu, nqä tasi-qeuvqae, nyi iqueni hñgisanä itqueqämqeqä” kñuä iinji mämeqä pa iquätñqe. Oee. Iqu, “Ämaqä nyi wäunüä äwiñqä tqu, quuvqä heqiyqä-qu äyä mäñdanä, nyi iquenyqä kiñä änyinänä” kñuä iinjä indqänänqde, iqueqä wäunui, huizi iquauä wäunüä-pqe ämawqätäunä.

Nätmatqä Goti Iqu nätapqanğqençä, yeeqä iqençä

Nyi si kukñuä eeqänänjä tä äktqäqä iunji, qu iu qänaknä iqäpñqänä awä ätuätinä, mañä tqanğnä.

³⁻⁵ Kukñuä nyi tä etqäqe, ii neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä kukñuä naqä-qakuänänjä ii enqä-panjä eä, quami, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä iunä pmeñqä etqä. Ämaqä hñqua kukñuä iinçä mäwiñgançi, hui-mända ävätqänuwä iqua, “Ne ämaqä naqä eänünä” tñnä. Inäqe, qu mañqä yasämä epiyä-qe, hingi tñnä. Ämaqä iinji, qu nätmatqä wänqä isuañqe, nätmatqä naqänänänä imäkäpu, yoqä hingänqä isuañqe, kukñuä mäkä äqäyänğpnä. Ii tqanğuwä iunji, qätä äwiñqä iqua, qu hinuä aowä äqunäpu, mäkanqä ipu, ämaqä huiñqä kukñuä quvqä ätäpu, kñuä quvqenä indqänäpu, äkasuwinä tngmanğpnä. Ämaqä iinji, qu kukñuä naqä-qakuinçä mañqä epu, qämä-qämä ipiyä dutañji, “Goti Hanjuwä Iqueä suqä quamä äñguänänjä pmeqä iutanji, ne nätmatqä kuapä-tänjä eanqunä” kñuä indqänätqänä.

⁶ Inäqe ne quami, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä iunä äpmenä, nätmatqä Iqu nätapqanğqençä, yeeqä iinçä itanä äpmeñqe, ii ne nätmatqä-tänjä äpmeñu. ⁷ Ne näqñqä äyuä. Nipaqä änanyuäpiyanğani, nätmatqä qäsä equmuäkñqä mänanyquä pa ikuwi, oee. Aanqä huiwinänyqä änamikuwi. I etançi äpäkonätaqä-pqänğani, nätmatqä maeqä, aanqä wanique. ⁸ Inäqe ne ymisanä qäkämä-tänjä eänqque, ii

geyi. ⁹ Āmaqa mbqā kuapānānā-tānā epñqānā āwinyātñqā iqua, yamwiqā āwimeqāqe, qu knui, suqā quvqā imākāpñqā dunqānā indqāmbu āpmeñuwī, qui imākmbnā. Tiññā eā. Tāññānqā guā āquvepqe āueqāqāpa, ii āuenā. ¹⁰ Suqā quvqā eeqānānā iuqā qakui, ii mbqenqānā āwinqā iquvi. Āmaqa knuā mbqā dunqānā āmeñuwā hñqua, quwqā quuvqā heqiyqe āvquatāmāupu, huāqā-hunqā iqu iquauqā āwqā yāpā imñi, zi enqā-pa āuqanji knuā āqāyātqānā.

Ānā hāñā hea ique-ique pmequ matñenqā, yāñā qñganñā

¹¹ Ināqe si Goti Hanjuwā Iqueqā āmaqa-quki eāñi, suqā qu imākātqāñuwā iunñi, tuwā āwiyātnā, āwimasitñqe. Āwimasiyātnā, āmaqa aañā jānānāñā-quki āpmanā, suqā Goti Hanjuwā Iqu āwinyāñqā dunā imākātnā, quuvqā naqā-qakuā eqiyātnā, suqā āmaqenqā āwinqā iqu a āqātnā, yāñānāñqā ātqāunā, hañā-iqā eeqānāñi āmetnā, itanğa suqā āmaqeu qeiqinyā wimākqā iqu āmanāğa iqātñqe. ¹² Si Kraisi Iquenyqā quuvqā naqā-qakuānāñā eqiyāñi, ii āvquatāmāutñqānā yamwiqā huitañā-huitañā isua kimenā. I kimeqā diñqe āwimasiyātnā, quuvqā yāñānāñqā eqiyātnā, anā hāñā hea ique-ique pmequ matñenqā yāñā qñganñā. Si tqā quuvqā heqiyenqā, āmaqa kuapānāñā iuqā hinuā iqi awā tqanğñānğa, Goti Hanjuwā Iqu, si anā hāñā hea ique-ique pmeqā iu matñāñenqē, atāunūā ae ātekqe.

¹³⁻¹⁴ Goti nātmatqā eeqānāñā iu Hāñā-pmeqā-vqā Iqueātā, itanğa Jisasi Kraisi, Pondisi Pailoti iqueā hinuā iqi yāñānāñqā ātqāuā, kukñuā zā maeqā, awā qāyunā ātkqā Iqueātā, hinuā iqiñi, nyi si tiññā ātātñā isñqā ātkqā. “Nyi kukñuā eeqānāñā āmetñqā iunñi, ‘suqā quvqā hui miqā-qunā iunā qānakñāñi, hea neqā naqā Jisasi Kraisi Iqu angumā āpātqāñganqā iqāmāñā, ātātñā, kukñuā guā māsāueyā” ātkqā. ¹⁵ Jisasi Iqu angumāñi, Goti Hanjuwā Iqu ātātā ekqā du ātnāñāñi inga timāuniquē. Goti Hanjuwā Iqu Yāñānāñqā Naqānāñā-tāñā-qu eā, itanğa nātmatqā eeqānāñā iunñi āñguāñāñā inā Miqā-qu eā. Iqu anā-himqā miqā eeqānāñā iquauqā Āmiqā-qu eā, āmaqa naqā āpmeñuwā iquauqā Naqā-qu eā. ¹⁶ Iqu Iqueqā-kiuāñi mapākōñqā eā, Iqu we-hunqā aañā naqāñāñā iqi āpme, itanğa ne Iqu-tāñā qāqiqiñi māwqā pa enu. Iqueni, āmaqe hinuā māqunqā pa ipñā. Iqueqā yāñānāñqā naqāñāñi, qāpu maeqā yātqe. Inñi ne hea ique-iqueni, Iqueā yoqenā haqā maeqe. Ii naqā-qakuā eā, qāyā āpmetānā.

Kukñuā āmaqa mbqā kuapā-tāñā iquauñqā

¹⁷ Āmaqa mbqā kuapā-tāñā iqua, qu suqā tiññā du iqāpñqā mañā tutñqā ātkqā. Qu, “Ne naqā āpmeñunā” knuā āmepu, yoqā haqā āmamāñāpu, nātmatqā qui imākñāñiqā dunqā, “Iutanñi ne quami, āñguāñāñā pmeniqueqā” knuā iinñi, māmeqā pa ipñqe. Oee! Ināqe qu iinñi pmapnuwāñqā etanğutqe, knui Goti Hanjuwā Iquenyqānā indqāñğpñqe. Ne quama āñguāñāñā pmeniquñque, Iqu nātmatqā eeqāñāñi ānātapānā. ¹⁸ Qu suqā āñguā dññi qānakñā ipu, āmaqa nātmatqāñqā āwa itqātāñuwā iunñi, yātāmākqā vqāpñqe. Qu knuā tii indqāmbñqe. “Nātmatqā āñguāñāñi, nqā mbqā manā. Nyi suqā āmaqenqā ānyinyātā, yātāmākqā vqā iquvi.” ¹⁹ Qu iinñi ipu āpmeñuwī, nātmatqā āñguāñāñi qānakñā yātāmākqā vāñiqe, āmapñā. Iinñā dutañi, qu quami, aañā āñguāñāñā du pmeñuwī.

Kukñuā yāpaki

²⁰ Timoti iquki, nātmatqā eeqāñāñā Goti Hanjuwā Iqu āktapqāqe, qui imākñqāñqā, āñguāñāñā mī. Āmaqe, qu mañqā epu, kukñui,

Goti Hanjuwä Iqueä naqä-qakui hma etangi, hinggi qämä-qämä ipu ätätqänuwinqe, "Tä qeyqä" ätäpu, tqanquwä dunji, qätä mäwiyqä pa iqätnä. ²¹ Ämaqä hñqua näqñqä injä epu, suqä quuvqä naqä-qakuänänjä heqiyqä dunji ävquatämäutqäñä.

Inji Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hinggi etapquä.

Tuwanuä, Poli iqu qänakñi 2 Timoti iquenqä äqäkqe Yätamäkqä kukñuä hiñuiqänä iquvi

Timoti iqu, Poli iquä wäunuä anä imiñiyä iñqe. Iñä etançi Poli iqu, suqä äñguä iu qänakñä iquätñqä motquetñqä, tuwanuä tä äqiyätä, Timoti iquenyqä ävawqatqke. Timoti iqu iqueqä-kiuänqe, “Nyi wäunuä tä imäkmqe, qäyunänünä manä” kñuä indqänätä, hanjü mäwiqä itä, ga Jisasi Iquenyqä kukñuä äñgui awä tuätñqä wäunui, mäwquatämäuqä yätñqä, ätuätä äqäkqe. Iqu Goti Iqueqä kukñuä eeqänäñi qänakñä itä, ämaqe hanjä-igetä, täñä-hunqetä, ique vqanqppä qäyä etançuti, wäunuä Goti Iqu ique äwikqe, yänä äqänätä, imäkuätñqänänyä.

Timoti iqu, ämaqä kñuä äñguä mäeqä iquauqä kukñui, qätä mäwiyyä iquätñqä, ätuätä äqäkqe. Ämaqä iñä iquauqä kukñuä iu qätä äwiqätqänuwä iqua, quwqä hanjä-pmeqe, qui imäknänqiyä. Inçi, iquauqä kukñui qätä mäwiyyä itä, Poli iqueqä suqenqä kñuä äñguä indqänätä, qänakñä iquätñqä. Poli iqueqä suqe, quuvqä yänänäñqä heqiyqetä, äwqä-qeiqi inqetä, huiziñqä kiñä wiñqetä, itanga hanjä-iquä äki-äkitanjitä meqä lyi.

Poli iqu, tuwanuä tqenqä kukñuä ätkqenqä

¹ Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu, Iqueqä kukñuä awä tuäkiqämqä äñandowatkqä iquñi. Iqu, “Ämaqe, Kraisi Jisasi Iquesañi, hanjä hea ique-ique pmeqe ämepu pmetpnuwiqä” ätätä kukñuä guä ae ämäsäuekqenqä, nyi iñqä awä tqämqä äñandowatkqe.

² Timoti, nqä ymeqä enqä-panä etançnä, sinyqä kiñä änyinätñqä iquki, nyi tuwanuä tä sinyqä ävawqatqä. Goti Hanjuwä Apiqutä, itanga Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutä, Iquaqu nätmätqä äñguänäñi hiñçi vqetä, qeqä-tmäkqetä, äwqä hanjü inqä pmeqetä ktapinyä.

Kukñuä äñguä we-hunqä-täñi a qätätñqe

³ Nyi nqä awäka hiñuiqänä imiñuwä-pa, Goti Hanjuwä Iqueä hiñuä iqinçi, suqä quvqä hui mäeqä äñguä eämä, Iqueä wäunuä imäkätñqe. Nyi Iquenyqä tääqä hiunçi heatqä ätätmängañi, Timoti iqukinqä kñuä ämetmä, Goti Hanjuwä Iqueni, sinyñqä ‘äñguiqä’ ätuätñqe. ⁴ Si nyi kñuä äñqäkñiñqä kñuä ämetmängañi, “Nyi iquesa yeeqä nyinätñqe, angumñi, hiñui äkñga qunmniqätiyä?” kñuä indqänätñqe. ⁵ Si quuvqä naqä-qakuänä eqiyätqänjñqä nyi kñuä yqänä indqänätqänä. Quuvqä naqä-qakuä iñçi, tqä tai Loisisä, itanga tqä tnai Yunisisä, imbaçi eqäminiyyä-pançi, tängañi si-pqe asä ii inä etançi, näqñqä ämenjä.

⁶ Si quuvqä iñä eqiyätqänä iunçi, mäwquatämäuqä pa itnä, tiñä imäkätñqä diñqä änyinçi. Nätmätqä äñguänäñä, nyi nyaqä hipa haqeqi kiyqanğa, Goti Hanjuwä Iqu äktapqä ii, tä enqä-pa ekukua mäpäwiqä pa itä, hänaqä naqä sätnqänä angumä ikinjäu. ⁷ Si maqñqäta? Goti Hanjuwä Iqu dnä äñätapqä ii, ne nätmätqä hiñquenyqä zä iqänqä mänätapqä ikqe. Iqu yänänäñqä inemäkätñqenqätä, suqä ämaqenqä kiñä äwiñqä iqu ämetunqenqätä, itanga neqä-neuä suqä quvqä mäñdi äkittqiyätanä pmetatunqenqä, dnä ii äñätapqke. ⁸ Inä-qae si womba itnä, ämaqä duñçi, neqä Naqä Jisasi Iquenyqä awä motquä miqä pa, awä

ātuatnā, itanġa nyi Iqueqā wāunūā iuta guā pmetanġqenqā womba isi, oee. Si Goti Hanjuwā Iqueqā yāñānāqñqā iuta ātqāunā, kukñuā ānġuā we-hunġā-tāñ, awā ātātñā, hanġā-iqe nyitā anā āmequa. ⁹ Iqu ne anġi hanġā inequmuatātā, Iqueqā āmaqā etatunġuenqā tāāqā ānatkqe. Iiñā di, Iqu ne suqā ānġuānāñā di imākātqātānġqūā iuta minemākqā ikqe. Oee. Iqueqā āwinġā dutanġi, Iqu nenyqā āwinyātā ānġui hinġinā inemākqke. Iqu nātmatqā eeqāñāñi mimākqānġa, Kraisi Jisasi Iqu āquvepātā, anġi ānyā-hāñā inemākāninġenqā, kñuā ganā iwāsāuekqe. ¹⁰ Tānġanġi Kraisi Jisasi Hāñā Inequmuatqā Iqu ātimāukqetanġi, Goti Hanjuwā Iqueā āwinġā-pqe ātnāñā iqi inā ātimāuqi. Āpākonġā iqueā yāñānāqñqe, Kraisi Jisasi Iqu māñdi ākittqiyātā, āmaqe, qu hāñā hea ique-ique pmeqā mapnuwānġenqā, kukñuā ānġuā we-hunġā iqesani, nāqñqā ae āwikqe.

¹¹ Itanġa kukñuā ānġuā we-hunġā-tāñā iquenġe, Goti Hanjuwā Iqu nyi, Iqueqā wāunūā-wiyqā-qunā eāmā, Iqueqā kukñuā awā ātātñā, nāqñqā-vqā-qunā emqā ātenjikqe. ¹² Itanġi hanġā-iqā eeqāñāñi, nyi āmetqāñā. I āmetminġā, nyi womba miqā pa itqāñā. Nyi womba miqā pemā itnġe, ii Āmaqā nyi nāqñqā emā, Iquenyqā quuvqā eqiyātmā iutayi. Iquenyqe, nyi nāqñqā naqā-qakuāñā tūñā enā. Iqu nyinġe, 'Nyaqā wāunui, iqu ānġuā minġiyā' kñuā āme, nyaqā hipa iqi ekqā iunġi, Iqu Kiqā-kiuā hea yāpakānġanġā ānġuāñā inā āmitnġe, qui mimākñqā yāñā.

¹³ Timoti iquki, nyi kukñuā eeqāñāñā āktātñqā iunġi, āvquatāmāutñā, hānaqā huii-māñda māwqā pa, a yāñānāqñqā qātātñqe. Kukñui, hāñā tamqāñāñā hmanġi. Naqā-qakuā, Goti Hanjuwā Iquenyqā ātnā. Inġi, quuvqā heqiyqetā, itanġa suqā āmaqeunġā āwinġetā, Kraisi Jisasi Iqu ānātāpkqā iunġi, ii-pqe si a yāñānāqñqā qātātñqe. ¹⁴ Goti Hanjuwā Iqu, kukñuā ānġuā iquenġi, "Iqu āminġiyā" kñuā vqanġi, saqā hipa iqi ekqe, si ānġuāñā miqātñqe. Si ānġuā āmitqāñi, Dñā Ānġuāñāñā, neyaqā yāpā imā āpmenqā Iqu, yātāmākqā kiyquāñā.

¹⁵ Si nāqñqe, āmaqā, qua Eesiya iu pmeqā iutanā hñqua, eeqāpnā tuwā ānmāuqanġa, Pikelusi iqtūtā, Hemokenesi iqtūtā, iquaqu inā ānmāukiyi.

¹⁶ Onesipolusi imbquatā, āmaqā imbquauā anġā iu anā āpmenjuwā iquauñi, Naqā Iqu qeqā imānġeuta ānġuā iwimākātñqenqā, nyi tāāqā ātuātqāñā. Nyi guā pmetanġqenqe, iqu womba miqā itā, nyinġi, yeeqā aanā kuapāñā inyimākātqātānġenqā, nyi tāāqe iuta ātuātqāñā. ¹⁷ Iqu Romā ātimāuqe, nyinġā qāvqā ikiqāñjaqāñāqe, hñga āmānġumuakqe.

¹⁸ Naqā Iqu, hea yāpakānġanġi, iquenġi, Iqueqā qeqā imānġeuta ānġuā iwimākāniqā dinġā tāāqā i ātuātqāñā. Iquenġe, si nāqñqā ānġuāñāñā āyā eāññā. Iqu anġā-himqā Epāsāsi du āpmeqānġanġi, huiñqā-huiñqā yātāmākqā nyiyqā-qu āpmaminġe.

2

Hanġā-iqā qāyā āmetnā, wāunui yāñānāqñqā imākqenqā

¹ Timoti nġā ymeqā iquki, si Kraisi Jisasi Iqtūtā āmuāññāñā, Goti Iqueqā qeqā imānġeuta hinġi āmakqueu, aanġā yāñānāqñqāñāñā tqāutanġñā.

² Itanġa si nyi āmaqā kuapāñāñā iuqā hinġuā iqisanġi kukñuā awā tuātqātānġā qātā ānyiyātqāñi, ii si āmaqā quuvqā āwiyāñā iquau-māñda awā tqūātñqe. Iwā iqua āmepu, āmaqā huizi du-māñda, awā inā tqūāpnġā.

³ Si Kraisi Jisasi Iqueqā mākā yāñānāqñqā iqā enġā-panġā-quki eāñi, si-pqe hanġā-iqe, qāyā kimeqanġuti, wāunūā yāñānāqñqā iqātñqe. ⁴ Āmaqā wāunui, mākā-iqā iu imitātqā hñqu, iqueqā wāunūā iu āvāma, huizi

iqua imäkätqätanuwä iu, anä miqä yänä. Iqu iqueqä ämiqä ique, yeeqä iwimäkätñqe, wäunui iqueqä itäqä iunä iquänä. ⁵ Itañi, ämaqä hñqu, häñä qanjä tnänä uwqä iunji, häñä iqueqä suqä iu qänaknä miqä iqäqe, qu nätmätqä ämaqä hiñuiqä timäuqanñqä iquenyqä epqe, iqu mämeqä yänä. ⁶ Ämaqä hñqu, enyqä miqä wäunui itä, ymisanjä äqutätä ämimitätqe, ämaqä huizi duqe änyä qäyä etañgi, iquee ganä yäüä iqanğa ämetä änguanä. ⁷ Iiññqä, nyi si kukñuä tä äktqäqä iquauñi, mäwquatämäuqä kñuä yqänä metanñnä. Inji Naqä Iqu, kñuä iqä ängua huiä, kiqä quatitä, inä ktapquänä.

⁸ Si kñuä maeqänä hñgi mitqäqä pa, kñui Jisasi Kraisi Iquenyqä äpakänä metanñnä. Iqu Dewiti iqesanjä Ique, Iqu äpakonätä anji änyä-hänä äyä ekqe. Nyi kukñuä ängua we-hunqä-täñi awä ätätmäñganji, “Iqu iinjä-iñueqä” ae äyä ätätñqe. ⁹ I qeñqe, qu ämaqä quvqä iqanuwä iquau itqueqänäñi, nyi hanä-iqä ändapäpu, guä äpmuatenjiyätqänä. Inäqe qu Goti Hanjuwä Iqueä kukñui, guä makiqiyäueqä ipnä. ¹⁰ Nyi kukñuä iqesa yänänäqñqä ätqäümä, hanä-iqä eeqänäñi ämetanñqe, qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hitpnuwänqänä, Kiqä-kiuä atäunjuä ae ätekkä iquau yätamäkkänqä ämetqänä. Qu anğumä änyä-hänä eepu, häñä hea ique-ique pmeqe, Kraisi Jisasi Iquesa inä ämepu, änguanänä pmeqänñqä kñuä nyiyqanji iutayi.

11-13 Kukñuä tiinjä tä, aanjä naqä-qakuänäñi.

Äyä, ne Iqutä anä äpakonatque, ne Iqutä häñä äpakä inä pmetaniqueqä.

Äyä, ne yänänäqñqä ätqäuanä, hanä-iqä eeqänäñi ämamitatque, ne Iqutä ämiqä anä inä pmeniqueqä.

Äyä, ne, “Ne Jisasi Iqueqä-qune hmanjqä” tqanquatque, Iqu-pqe nenyqä, “Iqua Nyaqä hmanjqä” täniqeçä.

Äyä, ne ätatqu-pa mimäkkä qäyä itanğqä-qe, Iqu Iqueqä ätätqä-pa imäkuäniqueqä. Iqu ätkqä iunji mäwquatämäuqä, kñui yqänä metäniqueqä.

Goti Hanjuwä Iqu tqä wäunuiñqä yeeqä yätñqe, yänjä qänğtñqe

¹⁴ Qu nyi kukñuä tätqätanğqä iunji, mäwquatämäuqä danä, kñuä yqänä indqänätpñqänä tuätäqisqä iqätñqe. Qu kukñuiñqä mäkä maqäyauñqä-pa iqäpñqänä, si Goti Hanjuwä Iqueä hiñuä iqiñi, manjä tqanğnä. Qu iinjä mäkä äqiyäunätqänjuwi, squä mapñqe? Nätmätqä hñqu mämeqä ipnä, ämaqä qätä äwipqä iunä qui imäkkä eä. ¹⁵ Goti Hanjuwä Iqu hiñuä äkqänätä, tqä wäunuiñqä yeeqä yätñqe, si wäunui yänänäqñqä iqätñqe. Iiññqe, si wäunjuä imäktqänä iunqe, womba miqä itnä, kukñuä naqä-qakuñqä zä maeqä, awä jänänä tquätñqe. ¹⁶ Ämaqe kukñuä quvqä nätmätqä hñqu tämapñqänä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqu mäwinyätanğqeu ätquwi, si wa äunä, tqäqi tqäutangnä. Kukñuä iinjä, ämaqä qui imäkkänñgi, qu Goti Hanjuwä Iqu-tänjä qäqiqi mäpmeqä, Iqueni äväma, kiñä näñi upnä. ¹⁷ Kukñuä quvqä iinjä, mätääqä ämaqä hñquesanji, hñque-mända maqänä ätkamäuqä-panä asä iinjä. Ämaqä kukñuä quvqä i mñqe, Himeneasi iqutä, Piletusi iqutä, iquaquvi. ¹⁸ Ämaqä iquagu, “Goti Hanjuwä Iqu ne ae änevauqumuatkkä-qae, anğumñi iinjä mimäkkä yäniqueqä” ätäsiyänğanä qänğanä, kukñuä naqä-qakuä iunji ävquatämäusinya, ämaqä quuvqä heqiyqä huizi dunji, qui imäkkiyi.

19 Inäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqe, äpakä pmetnqenqä anä-siyandqä enqä-pa, yänänäqñqä ae äqutekqä yqänä ätqäua. Siyandqä iunji, Iqu tuwanui tiinjä äqäkqe.

“Naqä Iqu, Iqueqä qokä-apäkä iunqe, Iqu Iqueqä-kiuä näqñqä eänä” itanğa,

“Ämaqe, ‘Ne Naqä Iqueqä ämaqä eänunä’ ätätqänıwi, qu suqä ququvqä dunji, tuwä wiyqäpnqäua” ätätä äqäkqe.

20 Anä naqänänä iunji, hevqä häkä huitanä-huitanji witänä. Itanğa hui hikä golqätä, silpatä, imäkñqe witänä. Itanğa zä-mñä qñqetä, quaetä imäkñqä-pqe witänä. Nätmatqä iinji, hui äñguänänä eä, hiunji naqä-ganä meqänqä witänä. Itanğa hui äñguänänä ma, hiunji hiñginqänğa meqänqä witänä. 21 Inqe, kukñuä quati tiinji. Ämaqä hnqu suqä quvqä dunji, tuwä äwiyätä, ikikinyänä äpmenqä iqu, nätmatqä hiunji naqä-ganqä ii äwinqä-pañä iinji. Iqu Naqä Iqueä wäunıuä iunä itä, wäunıuä iunji äñguä iqä-qu eä, itanğa wäunıuä huizi, Naqä Iqu Iqueqä hipa iu hiqanğutqe, inä iquätñqänä, näwi imäknä pmetänä.

22 Timoti iquki, hikñä-hitqä iqua suqä quvqä imäkqäpnqänänä itqätanğä äqunänji, si-mända tä enqä-pa kmänyämäqñqä, wa äunänğa pmetanğä. Ämaqä aanä jänänänuki, quuvqä naqä-qakuä heqiyquki, suqä ämaqenqä kinqä iqu meqä-quki, itanğa suqä äwqä hanıuä inqe meqä-quki hisñqe, yänä qänğanğnä.* Sitä anänji, ämaqä quwqä qeqä-quuvqä yäpä imñji, äñguänänä imbu, Naqä Iquenyqä tääqä ätätqänıuwä iquatä iqäpnqe. 23 Ämaqä, nätmatqä hnıua-hnıuanqä näqñqä maeqä, qämä-qämä ipu, kukñuä quvqä tqanğuwä iquauñji, qätä mäwiyqä eänänä, päkäpäkä iqätñqe. Si näqñqe, ii ätäpiyä dutanji, äkasuwä tmbnä. 24 Naqä Iqueqä wäunıuä-wiyqä hnqu, ämaqä eqänänä iquatä, äkasuwä matñqä iquänä. Oee. Iqu qunqä äwqä tnänä maqänä mimäkqä itä, äñguä iwimäkätä, näqñqä vquänä. 25 Ämaqä kukñuä dunji qätä mäwiyqä ipu, wäunıuä mändi kittqiyqanğppqä iquauñji, iqu qutä wäunıuä qeiqinyä itä, quwqä suqä jänänänji hma etanğqenqä näqñqä vquänä. Iqu iinä imäkqanğutqe, Goti Hanjuwä Iqu yätamäkqä vqanğuti, qu quwqä suqä quvqenqä womba ipu, kñuä äkunmäknäpu, kukñuä naqä-qakuiuqä qakuinqä näqñqä mapñqäpi, ä mämeqä ipñqäpiyä? 26 Ämaqä tqua, qu Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-hunqä iqueä guä du äupu, iqueä äwinqä dunä imäkätqänıuwä-qae, qu kukñuä meqanğppqe, kñuä jänänänji äwimetä, anğumñji iqueä guä dunji mauqä yänä.

3

Suqä quvqä, hea yäpakänğa timäuniqenqä

1 Iinä-qae, si näqñqä tiinjä esñqe. Hea yäpakä hiätñqanğanji, hanjä-ıqä aanä quvqä huitanä-huitanä di timäuniqe. 2 Ii suqä tiinji iutayi. Ämaqe, quwqä-quwänqänä äwinyätä, mbqä kuapä mapñqä äwinyätä, quwqä yofenä haqeu ämaenäpu, ämaqä mänqe, ‘quvqä-qaeqä’ ätäpu, quwqä kunaqä-kununıuauä kukñui, qätä mäwiyqä hnğisanä ipu, äñguä iwimäkqä dunji, ‘änğuiqä’ mätquä ipu, itanğa Goti Hanjuwä Iquenji tuwä wiyqäpnä. 3 Qu ämaqä huizi dunqä huäqä maumäkqä ipu, iwäsäumämbiyänğanji ‘oänä’ ätnäpu guä mämaqñqä ipu, ämaqä huiunqä kukñuä quvqä ätäpu, kñuä ganä mämeqä äwqä äwıvauqanğqä iqinyä hämänänä imäkäpu, qui näwenyä iwimäkäpu, itanğa nätmatqä eqänänä äñguä isauñqe, mäwinqä iquänä. 4 Itanğa qu quwqä näueqä

* 2:22 1 Timoti 6:11

iquauŋqe, täkqä ämaepu, sugeu miwäsäuqä quvqä maqänä imäkäpu, 'Huiziu ämawqätäunünä' kjuä indqänäpu, nätmätqä qua iutanj yeeqä iwimäkqanŋqenqä kjuj inqänä ämapu, Goti Hanjuwä Iquenyqe mäwinqä iquänä. ⁵ Iqua quvqä iqinjajaqämbiyi, änguä-quanä imäkmbu äwäpu, Goti Iqueä yoqe haqä maeqäpŋqä ipiyä-qe, Iqueqä yänänäŋqe, wänqä qäpu maeqä-quai. Iinjä-qae, si iquatänj, anä mäpmeqä, tqäqi pmetanŋnä.

⁶ Ämaqä iutanä hŋqua, apäkä kjuä iqä äŋgui maeqä iuauä anju äpeyäpu, kuknuä quanŋi, änguä enqä-pa ätäpu, iuauqä kjuj qui imäkätqänä. Apäkä iua, iuauqä kjuä imŋj, kjuj suqä quvqä huitanä-huitanä imäkqäpŋqenqänä ämapu imäkqänjajaqämbiyi, buayä hikä enqä-pa ättqämbu äpmapu, hanjä-iqä naqänänjä ämetqänjä. ⁷ Iua hea ique-iqueni, näŋŋqä mapŋqänä, kuknuä huitanä-huitanä qätä äwiyäpiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqueä kuknuä naqä-qakuinqe, näŋŋqä äŋguanänj mämeqä itqänä. ⁸ Ämaqä suqä e imäkätqänjuwä iqua, Janesi iquä, Jambresi iquä,* Mosisi iqueä wäunjuŋqä enyqä imäkäsinyä, mändi äkittqäuminiyä-päni, Goti Hanjuwä Iqueä kuknuä naqä-qakuinqe, asä ii imäkätqänjuwi. Itanŋa quwqä kjuä indqänqä imŋj, kjuj suqä quvqä dinä imäkqäpŋqänä äwinyä. Quwqä quuvqä heqiyqe, jänänänjä maeqä enqe, qu äŋguanänj matimäuqä ipnä. ⁹ Qu kuknuä naqä-qaku kittqiyänä-tpu itqätanŋuwä-qe, quwqä wäunjuä quvqä iinj, naqänänjä matimäuqä yänä. Ämaqä, iquauqä suqe aanjä qämä-qämä inqä naqänänjä etanŋ qumbnuwi. Ii ämaqä hiŋuiqänä iqua, Janesi iqueqätä, Jambresi iqueqätä, suqe, aanjä qämä-qämä inqä äqunmiŋuwä-payi.

Goti Iquenyqä näŋŋqä ämakŋj, a yänänäŋqä qätqenqä

¹⁰ Iinjä etanŋqä-qe, si hiŋuä äŋqänmiŋinŋqe, näŋŋqä tiinj ae äyä eännä. Nyi qokä-apäkä du näŋŋqä ävätŋqenqätä, suqä änguä nyi imäkätŋqenqätä, qanä äänä äwätŋqenqätä, quuvqä äänä eqiyätŋqenqätä, hanjä-iqä qäyä ämetmä, äwqä hanjuä änymä äpmeŋqenqätä, ämaqenqä kiinj änyinätŋqenqätä, hanjä-iqä ämetmä-qe, wäunju mäwquatämäuqä itŋqenqätänj näŋŋqä eännä. ¹¹ Itanŋa nyi Andiyokä, Aikoniyamä itanŋa Listiya du pmetanŋa, ämaqä, suqä quvqä inyimäkäpu, tänjä-hunqä ändapmiŋuwinŋqe, eeqänänj si näŋŋqä ae äyä eännä. Nyi hanjä-iqä iuta hma emqä etanŋqä-qe, Naqä Iqu yätamakqä änyiyätä, hänjä inyimäkäqumuatekqe. ¹² Aanjä naqä-qakuänänj. Ämaqä, Kraisi Jisasi Iqueä epu, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä dunä imäkqäpŋqänä winyätanŋqä eeqänänjä iquauj, qu quvqä itqueqäpnuwi. ¹³ Itanŋi ämaqä quvqä iqä iquätä, itanŋa ämaqä "Nyi iinjä-iinjünj" quanŋä-tqä iqua-pqe, iquauqä suqä quvqe wänqäpu äwämitätqe, aanjä quvqä di winiqe. Iqua ämaqeqä kjuä indqänqe, hiŋgi-mändä guä enqä-pa eyqiyäma äumipqe, iquauä-pqe asä e inä wäniqe. ¹⁴ Injäqe si kuknuä tä qenqä näŋŋqä ämetnä, quuvqä yänänäŋqä ae eqiyätqänä iunj, enyqä itnä mäwquatämäuqä pa. Ne ämaqä näŋŋqä äktapqa äpätunquä iquenenqä näŋŋqä äŋguanänjä eänj, kuknuä iunj mäwquatämäuqä pa. ¹⁵ Itanŋa, Goti Hanjuwä Iqueä bukä du äqänänqä iunqe, si ymeqä wänqänŋa näŋŋqä ämakŋinqä-pqe, näŋŋqä inä eännä. Inj kuknuä e ätnänqä iunj, si näŋŋqä äŋguanänj ämetnä, Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä eqämittqe, Goti Hanjuwä Iqu anŋumä ikitmetä hänjä ikiqumuätäniqe. ¹⁶ Kuknuä eeqänänjä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä du äqänänqä, Goti Iqu kjuä äme, Iqueqä yunju tuwanjuä ii äqäkuwä iquau äwquatkqe. Itanŋa Iqueqä kuknuä iinj, ne qokä-apäkä iqueni,

* 3:8 Anŋumä Itmakqä 7:11

Iqueqä naqä-qakuinqä näcñqä nätapquänä. Neqä kñuitä, suqetä, jänä mäwiqä enqä duñi, ätnänäqi ämaitä, jänä inemäkuänä. Itanga Goti Hanjuwä Iqueä hiñuä iqñi, suqä jänänänñinä imäkquatunqenqä näcñqä inä nätapquänä. ¹⁷ Inji ne Goti Iqueqä wäñuä imäqä iqune, Iqu iñä inemäkätñqe, ne wäñuä äñguä äki-äkitanji eeqänänä imäkatunquä, näwenyä inemäkänä.

4

Kukñuä äñguä we-hunqä-täñi awä tqätñqe

¹ Goti Hanjuwä Iqueä hiñuä iqisä, itanga Kraisi Jisasi Iqueä hiñuä iqisänji, nyi manä yänänäcñqä äktqä. Itanga Jisasi, ämaqä ae äpakonätqänuwä iquautä, hanä äpmeñuwä iquautä, iwäsäuniqä Iqu anji äpätä, nätmätqä eeqänänji hea ique-ique miniqä etanji, nyi manä yänänäcñqä ii, tiññiqä äktqä. ² Kukñuä äñguä we-hunqä-täñi awä tqätñqe. Ämaqä iqua qätä äkiyäpu ämapñqäpiyä, ä mämeqä ipñqäpiyä-qe qäyä etanji, si awä tqätñqe, näwi imäkñnä pmetanñä. Quwqä kñuitä, suqetä, jänä mäwiqä inqä duñi, jänä iwimäktñqe, ätnänäqi ämaitnä, äkasuwä tquanñä. Suqä Goti Iqu äwinyänqä dunä imäkqäñqänä yänänäcñqä iwimäkqanñä. Si e imäkätñanñanji, qunqä äwqä tnänä maqänä mimäkqä pa itnä, qeiqinyä tquanñä. ³ Ii imäkqätñqä äktqe, nyi tiñä timäwäniqä duta äktqä. Qanakndanji ämaqe, qu kukñuä naqä-qakuinqä näcñqä väqtätanquwä iquauñi, qätä mäwiyyä danä iqäpñuwi, oee. Qu, “Ne kukñuä huiñänä-huitanä tqanquwä di qätä äpakä äwiyquanä” kñuä ämepu, ämaqä kuapanä itmepu, iquauä kukñui qätä wiyqäñqänä äwqäqämetpñuwi. ⁴ Qu kukñuä naqä-qakuä ätnänqä iunji, qätä mäwiyyä danä, tuwä äwiyyäpu, qäte, aeqä kukñuä huiñänä-huitanä iu-mända wiyqäpñuwi. ⁵ Inäqe si hea ique-iquenä di, kñuä äñguänänänänä indqännä pmetanñä. Täñä-hunqä hanä-iqä ämetqänji, meqanñä. Wäñuä kukñuä äñguä we-hunqä-täñi, awä-tqä eänä imäkätqänä iunji, imäkqanñä. Itanga wäñuä huiñi, Goti Hanjuwä Iqu äktapätñqä ii-pqe, ii si mäwquatämäuqä, eeqäpnä imäkqätñqe.

⁶ Nyinyqe si näcñqe, nyi hanä mäpmeqänänä imanä, wainqä-eqä Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva yäpakä imäkñqänä equatimäutqänuwä-panji, nyaqä häñeqe, iñä päwinä. Itanga nyi ñqä anä näweqämqä umqenqä, kinä nanji mäwiqä iqi, qäqiqi etanji ätqä. ⁷ Nyi Goti Iqueä wäñuñiqä makä yänänäcñqä iqa äquvepätñqä-qae, tänganji nyi wäñuä iunji äpakä mimäkqänänji, nyi kiqä hiqñqä iunji ae ätimäuqä. Hiqñqä iu timäumqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä yänänäcñqä eqäka äquvepätñqe. ⁸ Tänganji nätmätqä, ämaqä hiñuiqä timäucanñqä iquenyqä äwiñqä iunji, nyi ämamqänä näwinyä äwi. Naqä Iqu, ämaqe qä suqenqä jänänänä iwäsäuqä-qu etanji, hea iwäsäuqänñanji, Iqu nätmätqä iñji nyi ändapätä, “Ämaqä jänänäñukiyyä” däñiqe. Nätmätqä iñji, Iqu nyinä mädapqä yäñiqe, oee. Ämaqä, Iqu ätnänäqi timäuniqenqä äwinyätä, hiñuä äqämbu pemamitpñqä iquauñi, Iqu inä väñiqe.

Poli iqu, Timoti iqueni, “Maqänä nyimayä” ätukqenqä

⁹ Si nyi hiñuä maqänä manqändñqä yamwiqä i. ¹⁰ “Maqänä biyä” ätqe, tiñä etanji ätqä. Ämaqä hui nyitä anä mäpmeqä enu. Demasi iqu nätmätqä qua täutanñiqä kuapanä winyätqätanji, anä-himqä naqä Tesälonaikanqä änyivämakqe. Itanga Klesensi iqu qua Galesiya iunqä änyivämeqanña, Talusi iqu qua Dalmesyanqä änyivämakqe. ¹¹ Nyitä

täqi anäñi, Lukä iquä, yeqä yeuanä äpmeñue. Si Makä ique itmetnä, qäquauñgui anä quvepinyä. Iqu wäunjuañqä enyqä miqä itä, nyi yätamakqä nyiyquänä. ¹² Tikikusi iqueni, nyi Epäsäsi iunqä ae ändowatkqe. ¹³ Si äquvepätñangani, nyaqä gquä quäuqä, anä-himqä Troasi du, Kapusi iqueqä anä iu äquväteqä äpkqe ämetnä, itanga tuwanuä, yaqueqä huiwä du qñqä iquatä, bukä huizi iqua-pqe qäsä ämma quvepu.

¹⁴ Ämaqä ainqä imäkätñqä iqu, iqueqä yoqe Aleksandä ique, iqu nyini, aanä ququvqä indquaminqce. E indquaminqceñqe, qänakndani Naqä Iqu kima väniqe. ¹⁵ Iqu neyaqä kukñuä dunji, äkittqämätä iminqä-qae, si-pqe ämaqä iqueni wimasi.

¹⁶ Änyä haqänga nyi kukñuä jänä imäkqä iqueä hinuä iqi ätqäumä kukñuä tqangani, ämaqä hñqu nyi yätamakqä änyiyätä, kukñuä hui kima tuätñqe, nyaqä tuwä iqi matqäuqä ikqe. Oee, qu eeqäpnä zä änyivämakowi. Qu e indquakuwinqce, Goti Hanjuwä Iqu kima mävvqä yätñqe, nyi Iquenyqä tääqä ätätqänä. ¹⁷ Inäqe Naqä Iqu Kiqä-kiuä nyitä anä ätqäua, nyi yänänäqñqä inyimäkkqe. Iqu e inyimäqanga, nyi kukñuä äñguä we-huñqä-täñi, awä qäyunä tqanga, itanga ämaqä Israitqä qäyä etangi huizi iqi ätqäuminjuwä iqua, qu eeqäpnä qätä äwikuwi. Inji Goti Hanjuwä Iqu nyini, laiyoñqä iqueqä manä iuta änuwetäutä hññä inqumuatkqe. ¹⁸ Itanga Naqä Iqu ämaqe, qu quvqä huitanä-huitanä indquenätpu iqanguwängani, Iqu mäñdi äkittqiyätä angumä hññä inqumuatätä, Iqueqä anä Kiqä-kiuänä miqä yätunqä, äñguänä ändma väniqe. Inñinqce, ne Naqä Iqueä yoqe hea ique-iqueni, haqä mamäuquatunquänänji. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetnä.

¹⁹ Timoti iquki, nyi "Henyqä hui mimäuqä injänä" tä ätqäqe, ämetnä, Presilai, Akuila iyaquisä, ga Onesipolusi imbquauä anä iu anä äpmeñuwä iquautä wi. ²⁰ Erastusi iqu, anä-himqä Korinä iu mävämeqä, yqänä äpme. Itanga Tropimusi iqu, täñä-yaqä meqangi, nyi iqueni, anä-himqä Miletusi iu ävämakqe. ²¹ Si täqinyqe, yunüä yänänäqñqänä äqunätä, iiqä tqänqä, maqänä quveptñqänä yamwiqä i. Yupulusi ique, Pundensi ique, Linusi ique, Klotiyae, itanga quuvqä heqiyqä huizi iqua-pqe, "Ne sinyqä hui mimäuqä injünä" äktqä.

²² Naqä Iqu, tqä quuvqä imä äpmetnä. Iqu Iqueqä qeqä imänqeuta hinqi etapquä.

Tuwanü, Poli iqu Talusi iquenqä äqäkqe Yätamäqä kuknüä hinuiqänjä iquvi

Talusi iqu, ämaqä Israitqä iutanä-qu hmanji. Itanji iqu Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä ae eäqetani, wäunui Jisasi Iqu Poli ique äwikqeuni, yätamäqä äwiminqe. Näcñqä-tänjä iqua, kñui tii indqänätqänä. Poli iqu Talusi iqueni, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yogenqä aquvä äqänminuwä iquau mitñqä, qua eqä-pñä awä iqi äwiñqä Kritä iu äwquatämäukqe.

Kingnanñi Poli iqu, tuwanui tii ätätä äqäkqe. Qua Kritä iu äpmeñuwä iquauqä suqe, äñguä manä. Iutanji ämaqä hñqu, qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwä iquau mitñqä wäunuiñqä winğanqutqe, iqu suqä äñguänänjä iunji qänaknä iquätñqeçä. Huizi Poli iqu Talusi iqueni, qoyanä iquautä, äpayanä iuautä, hikñä iquautä, ä ämaqä wäunüä imäkqä hinğanqä iquautänji, quwqä suqä qäyunänñi motquetñqä, ätätä äqäkqe.

Kuknüä yäpaki Poli iqu ätätä äqäkqe, Talusi iqu qokä-apäkiu suqä äñguä pmeñqä motquetñqä iñqe. Qu äwqä naqä-hñqunä imbu, ämaqä huiziquau suqä äñguä iwimäkäpu, äkasuwä matñqä ipu, itanğa kuknüä mäkä maunqä iqäñqe.

Poli iqu, tuwanü tquenqä kuknüä ätkqenqä

¹ Tuwanü tä, nyi Poli Goti Hanjuwä Iqueqä wäunüä-wiyqä igunä, sinyqä äwäwqatqä. Itanğa nyi Jisasi Kraisi Iqu, kuknüä awä tuäkiqämqä änändowatkqä Iqunji. Goti Iqu Iqueqä ämaqä ae ätekqä iquauñi, nyi quwqä quuvqä heqiyqä imñi yanänäñqä iwimäkqämqä wäunui ämamä, itanğa nyi iquauñi, kuknüä naqä-qakuä iunji kiqä quatiñqä näcñqä vqanğmdi, iqua näcñqä ämapiyä-qae, suqä quvqä mimäkqä, äñguinä imäkäpu, Goti Iqueni yeeqä iwimäkqäñqenqätä, inä ämenä. ² Iqua häñä hea ique-ique pmeqe, mapnuwänqenqä kñuä indqänäpu, äwqä-qeiqi imbu pmetñqänä, yätamäkqe i ävätqänä. Iñqe Goti Quangä Matqä Iqu, nätmätqä eeqänñi mimäkqänğa, “Nyi äwimniqeçä” ätätä, kuknüä guä ae ämäsäuekqe. ³ Goti Iqu, “Tänğanji tä qäyunqä” kñuä indqänätä, ämaqe qu Iqueqä kukñuiñqä näcñqä mapñqä winyätanji, Iqu nyi kuknüä äñguä we-hunqä-tänji awä tmqä änändowatkqe. Wäunüä tä, Goti Häñä Inequmuatqä Iqu nyinge, “Iqu wäunui qäyunä imäkquänqiyä” kñuä äme ändapqqe. ⁴ Talusi si quuvqe, nyi eqiyänqä-pa eqiyänä-qae, si ñqä ymeqä naqä-qakuä-qukiyi. Goti Hanjuwä Apiqutä, itanğa Kraisi Jisasi Häñä Inequmuatqä Iqutä, Iquau qeqä imänqeuta hinji vqetä, äwqä hanüä inqä pmeqetä, ktapinyä.

Quuvqä heqiyqä iquau miqä iquauqä suqenqä

⁵ Qua Kritä iunji, si wäunüä tiñji yqänä imäkätñä pmetñqenqä äkivämakqe. “Wäunüä wänqä mimäkñqä yqänä äwiñqä iunji, jänä imäkätñä, itanğa anä-himqä wänqä iquauñi, ämaqä quuvqä heqiyqä iu miqäpnuwänqe, ämaqä hñquau atäunüä eqävä” äktätmä, äyä äkivämakqe. “Iñjä imäkñqä” äktqe, ii tiñänqe. ⁶ Si hinüä äñguänä äqunätñä, ämaqä suqä tiñjä imäkätqänuwä iquau tesñqe. Ämaqeqä hinüä iqinji suqä quvqä mimäkqä-qua eäpu, apäkä hñqunänä-qeqäçä qokä-qua eäpu, iquauqä ymeqe Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä eäpu,

itanga ämaqe, “Ymeqä iqua suqä ququvqenä imäkcqä-quaiqä” matqä, ämaqä kuknuä tqanguwä iunji hngisanä miqä qänaknä iqä-qua eäpu, hiätprqe. ⁷ Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä wäunui a äqätätä, Iqueqä ämaqä iunä miqä iqu, ämaqä iinjuqä hinuä iqini, suqä quvqä hui mimäkcqä-qu hiätätprqe. Tiinjuqä hmanji. Iqu, “Nyi yoqä naqä tänjä-qunä, njä änyinqä dunä imäkcqämceqä” kjuä mindqänqä-qu eä, äwqä tnänjä maqänä mimäkcqä-qu eä, wainqä-eqä yänänäqprqe kuapanä manqä-qu eä, mäkänqä miqä-qu eä, womba miqä kjuä mbqä dunqänä mämeqä-qu eä hiätätprqe. ⁸ Iqu ämaqä, iqueqä anju timäuganguwä iunji, änguanä miqä-qu eä, suqä ängua eeqänänä iunqä äwinqä-qu eä, kjuä ganä indqänätä imäkcqä-qu eä, suqä janänänä iutä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqä ängua eeqänänjiutä, qänaknä iqä-qu eä, kjuä quvqä äki-äkitanji wimeqangqce, mändi äkittqiyätä qeiqinyä pmeqä-qu eä hiätätprqe. ⁹ Iqu kuknuä Jisasi Iquenyqä ätnänqä iunji näqprqä ae ämamitätqä iunji, mävuatämäuqä danä, quuvqä yänänäqprqä heqiyätätprqe. Kuknuä iinji, naqä-qakuä eä, ämaqeqä kjuä indqänqä imni, qui mimäkcqä yänä. Inji iqu näqprqä ängua ämeqä-qae, ämaqeuñi näqprqä wängjima mäwqä, qäyunä ävatä, yänänäqprqä iwimäkänä. Ga qu kuknuinqä qänaknä iqäprijänä. Hnqua, kuknuä iinji mändi kittqiyänätpru tqanguwä iquauñi, iquauqä kjuä quvqce, iqu mändi äkittqiyätä, jänänä iwimäkänä. Ämaqä suqä ängua iinjä iqä iquau, atäunjuä eqävä.

Näqprqä quangä vqä iquauqä kuknuinjqätä, suqenjqätä

¹⁰ Ii nyi tiinjä etangi ätqä. Qua si äpmenä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iutanji, kuapanänäñi qätä mäwiyqä ipu, hngisanä itquetqänä. Iqua kuknuä hinjinqä iqua ätäpu, quangä ämaqä di quuvqä wiprjqä ätätqänjuwä iquayä. Ämaqä ii itqänjuwä iutanjä kuapanänäñi, qu Israitqä iquautanjä-qua epu, “Qokä eeqänänäñi, huiwi häuä ktänqänqceqä” ätätqänä. ¹¹ Quangä e imäkäpiyä iutanji, mbqä kuapä-tänjä eprijänä, iqua ämaqä hmbquauqä quuvqä heqiyqä imni qui iwimäkätqänjuwä-qae, hinjuinä mäquprqä pa. ¹² Hinjuiqänänäñi hinjuä-tqä qua iu qäyutanjä hnqu, * iqueqä ämaqä iunqce tiinjä ätänpce.

“Ämaqä Krita pmeqe, kuknuä quanginä tqä-qua epu, hiveqä-yaqceqä hiqiyqä iqua itqänjuwä-pa iqä-qua epu, wäunjuä miqä enyqä äqambu näänqenä nquaiqä” ätänpce.

¹³⁻¹⁴ Iqu kuknuä ii ätänpce, aanä naqä-qakuänänä. Iinjä-qae si ämaqä suqä iinjä imäkätqänjuwä iquauñi, “He suqä ii imäkätqänjuwi, quvqä imäkätqänjuwä” ätuätinä, manjä yänänäqprqä tu. Inji iqua Israitqä iquauqä aeqä kuknuä iutä, ä ämaqä kuknuä naqä-qakui tuwä äwiyätqänjuwä iquauä kuknuä iutanji, qätä äpakä mäwiyqä ipu, kuknuä Jisasi Iquenyqä ätnänqä iunji, qätä äwiyäpu, quuvqä yänänäqprqä heqiyqäprijänä, iwimäki.

¹⁵ Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueä hinjuä iqini ikikinyänä eänjuwi, inji nätmatqä eeqänänäñi, qunqce ikikinyänä äwiyä-qae, nätmatqä hui iquauñi, piyanä-weqä miwimäkcqä yänqiyä. Injqce qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqueä hinjuä iqini qui imäkänqänänä eäpu, quuvqä maeqiyqä eänjuwi, qunqce nätmatqä hnqu ikikinyänäñi mäwiyqä eä etangi, qu ikikinyänä meqä ipu, ga quwqä kjuitä, ä quwqä suqä änguinjqätä quvqenjqätä iwäsäuetänäñi, qui eeqänä imäkänänä. ¹⁶ Iqua manjinä, “Ne Goti Hanjuwä Iquenyqä näqprqä eänjunä” ätätqänjuwä-qe, iqua suqä imäkätqätangjuwi, ne hinjuä äqunätänä, näqprqä tii eänjunä. Iqua, Iquenyqce maqprqä yasämä

* **1:12** Hinjuä-tqä tqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä maqprqä eä, kuknuä hnqäqisa ämaqce.

epu, hingi ätätqänä. Itanga iqua ämaqä ququvqänä eäpu, kuknuä qätä mäwiyqä ipu, suqä ängui mimäqä quvqenä imäkätqänjuwä iquayi.

2

Kuknuä qäyunä ätnänqä iutanä suqenqä, näqñqä vqanğnă

¹ Qu iinjä imäkätqätanguwä-qe, Talusi iquki, si kuknuä wängima matqä, qäyunä ätnänqä iunji ämetnä, ämaqeunji suqä iutanä näqñqä vqanğnă.

² Qokä naqä iquautä, goyanä iquautäni, suqä quvqä huitanä-huitanji mimäqä, kñuä yasämä ämepu, kñuä quvqä äki-äkitanji emeqanğqe, mändi äkittqiyäpu, quami qeiqinyä pmetpñqe. Quuvqä yänänäqñqä eqiyäpu, suqä ämaqeñqä äwinğqä iqueni, a yänänäqñqä äqätpu, itanga hanä-iqe qäyä emeqanğuti, yänänäqñqä tqäutpñqä tquanğnă.

³ Suqä asä iinj, si apäkä naqä iuautä, äpäyanä ipeutäni, näqñqä tiinjä vqanğnă. Iua Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmepu, suqä änguinä imäqäpñqä tquanğnă. Ga iua iinjä epu, ämaqä huiunğqä tuwänği kuknuä matqä ipu, wainğä-eqä yänänäqñqä manğä, kñuä ängua-tänä epu, itanga ämaqä huizi dunji, suqä änguinğqä motqeqäpñqänä näqñqä vqanğnă. ⁴⁻⁵ Itanji apäkä iinjä iua, apähueqä iuaunji, näqñqä tiinjä vqäpñqe. Suqä ängua, iuaugä qokiquaunğätä, ymeqeunğätä, winğänğqe ämepu, kñuä quvqä äki-äkitanji wimeqanğqe, mändi äkittqiyäpu, ikikinyänä pmeqänğä ämepu, imbqauqä anji änguanä ämipu pmeqänğä ämepu, ämaqeunji ängua itquepu, iuaugä qokiquaunji iuaugä naqä enğä-pa äqumbu pmeqänğä ämepu hiätpñqä. Iinjä eänjuwi, ämaqä huizi, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuinğqe, kuknuä quvqä hui matqä iqäpñqänä.

⁶ Suqä asä iinj, si hikñä iquaunji, kñuä quvqä huitanä-huitanji emeqanğutqe, mändi äkittqiyäpu, qeiqinyä pmetpñqenğä tquanğnă. ⁷ Inji si tqä-täunäni, ämaqä huizi dunji, suqä änguinä äyä iwimäkätqätanğnă hinjuä äkqänäpu, iqua-pqe si imäkqanğñä asä du, inä imäkqäpñqe. Si ämaqeun näqñqä ävätñänğanji, kñuä änguanä ämanä, naqä-qakuä imäkätnä, näqñqe qäyunä vqätñqe. ⁸ Qu "Kuknuä tä quvqeqä" matqä ipñqenqe, si kuknuä jänänänğä iunä ämetnä, vqanğnă. Si näqñqä iinjä vqanğñä-qae, ämaqä kuknuinğqä mäkä-iqä iqua, qu nenyqä kuknuä quvqä tutqä qäpu hui matqä ipu, quwqä suqä quvqä imäkmipqenğä wombainä iqäpnä.

⁹⁻¹⁰ Wäunjuä-wiyqä hinginğqä iquaunji, si näqñqä tiinjä vqanğnă. "He hea ique-iqenji, heqä ämeyqä iquaunji, yäpä iqinyä äväpu, iquauä äwinğqä dunä imäkäpu, iquaunji äkasuwä mäunywiyqä, yeeqänä iwimäkqänğqä epu, iquaunji manğä quvqä kima mätmänğqä epu, iquauqä nätmätqä hui quwä mämeqänğqä epu hiätpñqeqä" tquanğnă. Iqua iinjä eänjuwi, iquauqä ämiqä iqua, 'Ämaqä tquenji, nyi quuvqä naqä-qakuä äwiyqänä' kñuä mapnä. Inji nätmätqä eeqänänğä iqua imäkäpiyä iunji, suqä iutanğqä-qae, ga ämaqe, qu ne kuknuä, Goti suqä quvqä iuta huätä Inetmeqä Iquenyqä, ätnänğqä näqñqä ävätunğquä iunji, qu 'Naqä-qakuiqä' kñuä meqäpñqänä.

¹¹ Si näqñqe, iinjä wisnqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä eeqänänğunenğqä qeqä imänğqea, ängua hingi inemäkätä, suqä quvqä iuta huätä inetmeqe, ätnänğäqi ae ätimäukqetanji. ¹² Iqu ii inetmeqä dinğqä näqñqä ämenitanji, ne suqä tiinjä imäkquatunqenğqä näqñqä mequanä. Suqä Goti Hanjuwä Iquenyqä tuwä wiyqä iunji, mämeqä eanä, nätmätqä eeqänänğä qua täutanä iunğqä kñui mämeqä eanä, kñuä quvqä äki-äkitanji nemeqanğqe, mändi äkittqiyätanä, ämaqä jänänänğune eanä, Goti Hanjuwä Iqu ne imäkquatunğquä äwinyänğqä dunä imäkqänğqä eanä, qua täunji tänga pmetunqenğqä, näqñqä mequanä. ¹³ Ne ängua iinjä

äpmenque, nätmatqä änguänäninjä kjui yänänäqñqä ämenänga, hiñuä äqänanä pmetatunque. Ne hiñui Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä yoqä naqä mänätquetñqä nätmatqä äme, angumä quvepäniqä iinjä, äqänanä pmetatunque. Iqu neqä Goti Naqä Inänä-qu eä, ne suqä quvqä iuta Huätä Inetmeqä Iquvi. ¹⁴ Iqu ne suqä quvqä eeqänänä iuta angi inetmetä, ikikinyänä inemäkätñqenqä, Iqueqä-kiuä äwiñgqe. Iqu ii imäkkqe, ne Iqueqä qokä-apäkä-qune eanä, suqä änguina imäkquatunquänä, yänä qanquatuñquä diñqeyi.

¹⁵ Inji si ämaqä iunji, suqä nyi tä ätqä täuñjñqä näqñqä ävätnä, qu iunji qänaknä iqäpñqänä, yänänäqñqä iwimäkqanñä. Itanğa qu iunji, kñuä mämeqä, hñgisana iqanğpqe, manä tquätñqe. Si Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqñqe ae ämenä-qae, iinjä imäkqanñä. Ämaqe, saqä kukñuinjñqä enyqä ipu quvqä imäkqanğpqe, hiñuina mäqunquä pa isñqe.

3

Goti Iqu änguä inemäkqetani, suqä änguina imäkquatunque

¹⁻² Si ämaqä quuvqä heqiyqä iunji, manä yänänäqñqä anğu-anğuni, tiñjä tquanğnä. Iqua anä-himqä ämiqä iquauätä, yoqä naqä-tänjä iquauätä, yäpä iqi äpmapu, kukñuä qätä äwiyäpu, nätmatqä eeqänänä imäkqäpñqänä näwi imäkmbu äpmapu, ämaqä hñquenyqä kukñuä quvqä matqä ipu, ämaqä eeqänänä iunqä kñuä yqänä ipkäpu, mäkänqä mäqvä, hanjä pmetñqe.

³ Quamä iinjä pmeqänqe, kiqä quati tiñji. Hiñuiqänäni, ne-pqe kñuä quvqä indqänanä dutani, Goti Hanjuwä Iqueni hñgisana äwiminque. Neqä kñuä iqä ängui, Setänä iqu hiñgi-mända guä enqä-pa, äneyqiyäma äuminqe. Suqä quvqä imäkqänqä, neqä änenqä imda nemeqanğqe, mändi makittiyqä itanä, iinä imäkminque. Ämaqenqä wiuñqä itanä, qu nätmatqä änguä hui meqanğuwñqe, "Ii nyi ämeqänä" kñuä indqänätanä äpmaminque. Ämaqe, qu nenji, quvqä mäkä-hunqä enqä-panä inemäkqanğua, ga ne qunqä-pqe, qutä mäkä-hunqä enqä-panä inä eminque. ⁴ Suqä iunä pmetanğua, Goti Hänä Inequmuatqä Iqu, ämaqä änguä iwimäkquätñqetä, ämaqenqä qeqä imänqeuta wiñquätñqetä, ätnänäqi ämitimäutäqänğani, Iqu anğumä hänä inequmuatqe. ⁵ Iqu hänä inequmuatqe, ne suqä jänänänä dinä imäkätqätanğquä duta ma, oee. Iqu nenyqä qeqä ätmäkätä, neyaqä suqä quvqe huätä ämamäutä, hänä-pmeqetä suqä änguänänitä änyä-hänä inemäkkqe. Iqu iinji, Iqueqä Dñä Änguä Ique änatapätäqä iuta inemäkkqe. ⁶ Jisasi Kraisi Hänä Inequmuatqä Iqu wänuä imäkqanği, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Dñä Änguä Iqueni, aanä hävemnäqñqä änatapqe. ⁷ Iqu iinji, tiñjä timäutñqenqä imäkkqe. Iqu qeqä imänqä iuta hiñgi nätapqanği, ne Iqueqä hiñuä iqinjä jänänänä äpmenä, kñuä yänänäqñqe hänä hea ique-ique pmeqä meninquä iunqä, hiñuä äqänanä pmetatunque. ⁸ Kukñuä ii ätqa äpqä tä, aanä naqä-qakuänäni.

Kukñuä nyi i ätqa äpqä iñqe, si ämaqenji manä yänänäqñqä tquätñqä änyinği. Itanğa iinjä näqñqä ämepu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iqua, quwqä-quwä kñui yasämä ämepu, suqä änguina imäkqäpñqänä. Nätmatqä iinji, änguänänä eä, ämaqä iunji, yätamäkqä vquätñqe. ⁹ Nätmatqä iinjä ätuätñanğani, suqä ämaqä väqiyqä kukñuä tqä, kaqä-kawäkauqä yoqenqä tqä, kukñuä mäkä humbnqä tqä, itanğa suqä Mosisi iqu ekqä iqueqä quatinqätä tqä iunji, wimasiyqätänä. Kukñuä iinjä iqua, häukui maeqe, yätamäkqä mäneyqä yänä. ¹⁰ Ämaqä quuvqä

heqiyqä iquau äväqiyätñqä iqueni, “Suqä iinj miqä panä” hñqu ae ätutqä imñi, huizi hñqu inä ätuñi, qätä makiyqä iqäqe, tuwä dumäqätñä.

¹¹ Ämaqä iinj itñqä iquenyqe, si näqñqä tiñä esñqe. “Iqu kukñuä naqä-qakuä iunji, tuwä äwiyätä, hänaqä hui-mända äwätä, suqä quvqä imäkquätñqä äyä äwqiyä.” Iqueqä suqe, ‘nyi tiñjunä eänänä’ ätnätä, ätnänäqi mänätquenä.

Kukñuä yäpakiyi

¹² Nyi Atemasi iquenä-qe, ä Tikikusi iquenä-qe, sinyqä dowat-mqänä. Iquaquisañä hñqu äkimeqanğanji, si Kritä iu ävämetñä, ye añä-himqä Nikapolisi du minenqenqä yamwiqä iqätñä. Nyi knuä tii ae ämenä. “Yunüä naqänänä äqunätä, iiqä tätqätanğa, iqi pmamäniñqeqä.” ¹³ Senasi, kukñuä-suqenqä näqñqä iqutä, Apolosi iqutä, iquaqu äkivämesiyänğanji, äwa miqä inyiyñqe, si yätamäkqä äñguänä vqätñä. ¹⁴ Neqä ämaqä quuvqä heqiyqä iqi äpmamiñuwä iqua, qu suqä täñqe näqñqä meqanğpu! Suqä äñguänänjinä imäkäpu, ämaqä äwa itqätanğuwä iquau yätamäkqä vqäpñqe. Qu iinj imäkäpiyänğanji, quwqä quamä pmeqä iunji häukuä winä. ¹⁵ Qokä-apäkä nyitä, täqi anä äpmenquä iqua, qu eeqänänji sinji, “Ne sinyqe, hui mimäuqä injänä” äktqä. Itanğa si ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, nenyqä kiinj äwinyätñqä iquauñi, “Nyi henyqe, hui mimäuqä injänä” tu. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hiñgi etapquä.

Tuwanuä, Poli iqu Pilimänä iquenqä äqäkqe Yätamakqä kuknuä hinuiqänj iquvi

Pilimänä iqu, ämaqä huiziu miqä-qu äpmaminqe. Näqñqä-tänj iqua, iqu Kraisi Iqueqä yoqä-tänj-qu, anjā-himqä Kolosi iutanj etanji knuä indqänätqänj. Iqueqä wäunuä-wiyqä hinginqä hñqu, Pilimänä iqueni ävāma, anjā-himqä huiziuñqä zā äukqe. Iqueqä yoqe, Onesimusi iquvi. Anjā-himqä iunji, iqu Poli iqu äwimeqetanji, Kraisi Iqueqä yoqä-tänj-qu ekqe.

Hea inganji, Poli iqu guä äpmeqetanji, Pilimänä ique hinuä qunätñqä mäwqä iminqe. Itanji iqu tuwanuä tä äqiyätä, Onesimusi ique ävätä, iqueqä miqä iquenyqä anqumä ändowatkqe. Poli iqu Pilimänä ique tiñj ätukqe. “Tqä wäunuä-kiyqä hinginqä tqü äkivāmakqä-qe, iquenyqä äkasuwä matqä panä. Tänganji iqu, Kraisi Iqueqä yoqä-tänj äpmeqiyä. Iñj etanji si iqueni, tqä tungua naqä-qakuä enqä-pa, itmayä” ätukqe.

Poli iqu, tuwanuä tqenqä kuknuä ätkqenqä

1 Tuwanuä tä nyi Poli, Kraisi Jisasi Iqueä wäunuä imäkätqätangä, guä äkiqiyenjikuwä iqundä, neqä neyāmaqä Timoti iquätä, ye Pilimänä iquinqä äväwqatque. Si yeyāmaqä kiñj äyenyätñqä eänä, wäunuä ye imäkätqänqee anä imäkqä iqukiyi. ² Tuwanuä tä, sinyqätä, neqä neyāmaqä Apiya iinyqätä, nesä wäunuñqä mākä anä iqä äpmeñqä Akipusi iquenyqätä, itanğa qokä-apākä quuvqä heqiyqä saqä anju aquvä äqänätqänuwä iquauñqätä, henyqä äväwqatque. ³ Goti Hanjuwä neqä Apiqutä, itanğa Naqä Jisasi Kraisi Iquätä, qeqä imänqeuta hingi etapäsinya, äwqä hanuä imbu pmeñqä emäkqinya.

Poli iqu, Pilimänä iqueqä suqenqä yeeqä ikqenqä

⁴ Hea ique-iqueni, nyi nqä Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätmänganji, nyi Pilimänä iquinqä-pqe knuä indqänätmä, Iqueni, “änguiqä” ätuätñqe. ⁵ Nyi iñj itñqe, ämaqe qu sinyqe, tiñj ändätqänuwä iutayi. “Iqu Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänänj eqiyätä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iunqe kiñj äwinyänä.” ⁶ Nyi tääqä tiñj-pqe inä ätätñqe. “Iquätä, nesä, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqe anä eqiyätanä, ikāmanqä itanä äpmeñunä. Iñj dutanji, ne nätmätqä huitanä-huitanä änguänänj eeqänänj, Kraisi Iquesa hinginä ämetunquä iunqe, näqñqä änguänänji aanä kuapänä mequaniqueqä.” ⁷ Si Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apākä iunqä aanä kuapänä äkinyätäqä dutanji, quwqä äwqä yänänäqñqä imäkānyewiyätqänä. Suqä iñj, nyi yeeqä inyimäkätä, nqä quuvqä heqiyqe yänänäqñqä inyimäkätqäuä.

Si nqä ymeqä Onesimusi iqueni, änguänä misñqä änyinji

⁸⁻⁹ Pilimänä, si ämaqä iñj-quki etanğñä-qe, nyi tii imäkmä. Nyi si Kraisi Iqueä yoqeta “Nätmatqä hñqu imäkiyä” äktätmä, yänänänqä ktmqä etanğñä-qe, qäyä eä. Suqä ämaqenqä äwinqä iqu, ye a äqätänqee-qae, nyi qeiqinya tiñj äktmä. Nyi Poli iqunä qoyanj eämä, itanğa guä äkiqiyenjiyätqänuwä iqunä inä eämä, yatñqä äkiyqä. ¹⁰ Si nqä ymeqä

Onesimusi* iqueni, änguänä misnqä änyingji. (Iqu tqä wäunuä-kiyqä hinginjä-qu qäyä etangi, hngisanä äkiyätä, zä täqinyqä äpkqe.) Nyi guä äpmamä imni, iqu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyätñqänä yätamäqä vqangä, iqu nqä ymeqä naqä-qakuä-qu ekqe. ¹¹ Hiniqänäni iqu wäunuä yätamäqä änguänäni makiyqä iminqe. Inäqe iqu tängani, wäunuä saqä iutä, nyaqä täutäni, yätamäqä änguänäni yeyquänä.

¹² Nyi iquenyqä qeqä nyimängangqä-qe, tängani nyi iqueni sinyqä ändowatqä. ¹³⁻¹⁴ Nyi kuknuä änguä we-hunqä-täniqä guä äpmamänga, iqu saqä anj ämetä, yätamäqä nyiyätñqä täqi täqumuatmqä itangqä-qe, si "Nñqä" änä mandqä iqangñinjä, nyi ique, "Täqi pmayä" mätkuä itmä, sinyqä anji ändowatqä. Nyi si mañä yänänäñqä äktqenqä, "Nñqä" dtñqenqä manyinqä iqi. Si nyi yätamäqä nyisñqenqe, tqä äkinqä iunä imäktñqä änyingji.

¹⁵ Iqu hea wänqäpu pmetñqä äkivämäkqe, kiqä quati, si ique anji itmeqangnä, ga iqu sitä anäni, äpakä pmetäniqä diñqäti, ä änäändi? ¹⁶ Tängani iqu tqä wäunuä-kiyqä hinginjä qu eäqä-qe, iqu Jisasi Iquenyqä quuvqe ne eqiyätunquä-pa eqiyätäqetani, tatqä-guäka eqä-panä-qu inä eäqi. Inä iutani nyi iquenyqä kuapänä nyinätqätanga, si-pqe iquenyqä aañä kuapänä kinguäniqe. Iqu tqä wäunuä-kiyqä-qu eä, itanga Naqä Iqueqä hueqä-himqä iutani tqä-täuä eqä-panä inä-que äqunätnä, iquenyqe äkinyänä.

¹⁷ Inä etangi, si nyinqe, "Iqu Kraisi Iqueä wäunuä iuni, nqä-näueqä naqä-qakuä-quvqä" knuä indqänäni, si nyinyqä yeeqä itnä indmanä-pani, Onesimusi iqueni inä itmatñqä inyä. ¹⁸ Iqu suqä quvqä hui ikitquetä, ä saqä nämatqä hui mbqä miqä qanyä ämetqeta, iqueä yoqä qiyesqä sätäti, si iqueä yoqe, huätä äkutetnä, nyaqe-mända qiyeqätnä. ¹⁹ Tuwanuä tä, nyi Poli igunä nqä hipaitä äqiyqä. Nämatqä inñqe, mbqe nyi ktapmniqe. Nyi saqä häñä-pmeqänqä yätamäqä äkikqenqä, 'si kima nyisñqenqä' ktmqä etangqä-qe, änä maktqä imä. ²⁰ Nqä nyämaqä iquki, nyi sinyqä knuä tiñä indqänätqänä. "Ye quuvqe, Kraisi Naqä Iquenyqä eqiyätqänueä-qae, iqu nyiñi änguä inyimäkätä, nyaqä äwqe yänänäñqä imäkanyuenjiyänqiyä."

²¹ Nyi sinyqe, "Iqu nyaqä kuknuäni, hngisanä miqä, qänaknä itä, 'Si inä imäkiyä' ätquäqä iuni ämäwqätäunqiyä" näñqenqe inä ämetmä, sinyqä quuvqä eqiyätmä, tuwanuä tä i äqiyqä. ²² Nyaqä kuknuä hñquququ tiñji. He Gotti Iqueni tääqä ätquwi, Iqu qätä eyqangä, nyi anji emamñqänä-qe quuvqä heqmä, "Saqä anä iuni, nyinyqä hiñqä hñqu, näwi imäkenjiyä" äktqä.

Kuknuä yäpakiyi

²³ Eaplasi iqu, qäquye Kraisi Jisasi Iqueä wäunuä imäkätqätangue, guä äkiqiyäuyäikuwä, nyitä täqi anä äpmeñueä iqu, "Nyi sinyqe, hui mimäuqä inänä" äktqi. ²⁴ Itanga ämaqä nyitä täqi wäunuä anä itunquä iqua, Makä ique, Alistakusi ique, Demasi ique, itanga Lukä ique, iqua-pqe asä e inä äktqä. ²⁵ Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä qeqä imänqeutä hiñji vqe, hesä inä witätñqe.

* **1:10** Yoqä Onesimusi, kiqä quati tiñji, 'Wäunuä yätamäqä iqä'.

Tuwanuä ämaqä hñqu Hipru iquauñqä äqäkqce Yätamäkqä kukñuä hiñuiqänä iquvi

Tuwanuä tqueni, tqu äqäkqätiyā? Ne mañqce. Näñqä-tänä iqua knuä huitañ-huitañä indqänätqänä. Tuwanuä tä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänä, iquauqä quuvqä heqiyqce ävquatämäupñqä itqätanuwä iquau, yätamäkqä vätnqä äqäkqce. Qu ävquatämäuanä-tpu iminuwī, ii ämaqä huizi iqua iquau mändi äkittqiyäpu, hanä-iqä äwimiñuwä iutanji. Qu quuvqä yänänäñqä heqäpñqä iwimäkätñqce, tuwanuä äqäkqä iqu wäunüä naqänäñi, Goti Iqu Jisasi Kraisi Iquesa imäkqceñqä, ätätä äqäkqce. Goti Iqueqä suqä naqä-qakuñqä ne ämänätquetñqce, ii Kraisi Iqunänñqä.

Tuwanuä tä, knuä indqänqä naqänäñi, hñquaqi-hñqce nätapänä. 1) Jisasi Iqu Goti Iqueqä Ymeqä naqä-qakuä-qu ekqce. Iqu qua täu äpmeqänqanji, Iqu hanä-iqetä, täñä-hunqetä, kuapänä äyā ämaminqceqä. Goti Iqu iwimäkqanji, Jisasi Iqu hanä-iqä iñä ämeqetani, ämaqeu yätamäkqä vqä kinqanänä-qu ekqce (2:10). I etanqgetani, Jisasi Iqu, Goti Iqueqä kukñui hiñui-tqä hiñuiqänä äpmaminuwä iquautä, enätqä iquautä, itanqa Mosisi ique-pqce, ämäwqätäuqä-qu ekqce. 2) Goti Iqu-kiuä Jisasi Iqueni, Hiqäva hea ique-ique Imäkqä-qu hiätñqä atäunüä ikqce. I etanqgetani, Jisasi Iqu Israitqä iquauqä hiqäva-imäkqä iquau, Ämäwqätäuqä-qu ekqce. 3) Jisasi Iqu, Hiqäva-imäkqä-qu qäkuä yätu äpme, qäyunä eä, qökä-apäkä Iquenyqä quuvqä heqiyqanqñqä iñi, anqumä itumenä. Ga suqä Goti Ique hageqä mamäupñqä Mosisi iqu ätätä äqäkqce, ii wäunüä naqänäñi Jisasi Iqu imäkätñqä ktqeyi.

Tuwanuä tä, qökä-apäkä iquneqä quuvqä heqiyqä yänänäñqä inemäkätñqä iñqce, Israitqä hiñuiqändqä iquautañä kuapänäñi, quuvqä yänänäñqä eqäminuwñqä änatänä (11:1-40). Inji hanä-iqce äkitañä-äki nemeñqutiyä-qe qäyā etanji, ne neqä quuvqä heqiyqce, ne äpākonatunqanqñqä a yänänäñqä kiqätatunqceqä. Ne hiñui, Jisasi Iquenyä äqunanä, qänakñäñi Iquenyqänä itanä, hanä-iqetä, täñä-hunqetä, nemeqanqutqce, qanyä mequanä.

Goti Iqu kukñui, Iqueqä Ymeqä Iquesa änatqenqä

¹ Ainqanji Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukñuä hui-hui hiñuä-tqä iquau, neqä atqä-awäkau awä tquäpñqce, hänaqä huita-huita ätqua äpminqce. ² Mä hea yäpakä ne äpmeñquä täunji, Iqu neñi, kukñui Iqueqä Ymeqä Iquesa änatqce. Ymeqä Iqueni, nätmätqä eeqänä Iqueqä menñqce, Goti Iqu atäunüä ätekqce. Ga nätmätqä eeqänä äwäkawänqä-pqce, Ymeqä Iquesanä imäkqce. ³ Goti Iqueqä Ymeqä Tqu, we naqänänä äunätä, Goti Iqu yoqä naqänänä meqanji i ämänätquetqäuä. Ga Iqu Goti Iqutänji hiweeqä maetqce, kiqä Goti Iqu qeyi. Iqueqä kukñuä aañä yänänäñqä dutani, nätmätqä eeqänänä yqänä wäkawätätñqä imäkätqäuä. Iqu neqä suqä quvqä du huätä ämamäutä, jänänänä inemäkqä wäunui qäpu imäkäqetani, Iqu Goti Haqä-yätu Äpmeñqä Iqueqä hipa ämuangisa äpmaqce. ⁴ Injä äpmetä, enätqä eeqänänä iquau ämäwqätäuä e äpmaqce. Asä iñi, yoqä Kaniqu äwikkä iqu, yoqä enätqä iquauqä di ämäwqätäuqä änyuätqce.

Jisasi Iqu, enjätqä iquau ämawqätäunqenqä

⁵ Hinjuiqänäni Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Ymeqä-queni, “*Nqä Ymeqä Iqukiyqä, Nyi tängani Tqä Tniqunä eqänä*”^{*} ätukqe. Ga Iqu anqumä, “*Nyi Iqueqä Kaniqunä heqangundi, Iqu Nqä Ymeqä-qu enqiyä*”[†] ätkqe. Mä enjätqä iquauñqe, Iqu kukñuä iñi, äkñga ätkqäwä? Näwi aanä aanqe. ⁶ Itanqa anqumñi, Iqu Iqueqä Ymeqä Hitmqä Iqueni, qua täunqä dowatäninqänqanqe, “*Goti Iqueqä enjätqä eeqänänjä iqua, Iqueqä yoqe haqeu mamäupnuwänqä*”[‡] ätkqe.

⁷ Iwä Iqueqä enjätqä iquauñqä kukñui, tii ätkqe. “*Iqu Iqueqä enjätqä iquau yunuä enqä-pa imäkätä, Iqueqä wäunuä-wiyqä iquauñi, tä hänaqä enqä-pa imäkänä.*”[§]

⁸ Mä Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, tiyi. “*Si Goti Iquki, ämaqeu miqä iqueqä zä-hawiu hea ique-ique pmettñi. Ämaqe, Si qokä-apäkiu suqä jänänänitä mitqätanqnä hinuä äkänäpiyitani, Tqä yoqä naqenqä näñqä mapnä.* ⁹ *Si suqä jänänäninqä kiñä äkinyätä, quvqenqä makiñqä yasämä itñqä iqukiyqä. Iñjä etanqenqä, Tqä Goti Iqunä, Si yoqä naqä-tänjä hisñqä atäunuä ekikqe. Qu ämaqä hñqueqä nyuänju, olipqä eqä aowä equatepu, yoqä naqä-tänjä hetñqä imäkätqänjuwä-pa, Tqä yeeqä iñqe, huizi iquauqä duñi ämawqätäuä aanä naqänänjä hetñqä ikimäkkqe.*”^{*}

¹⁰ Ga tiñjä-pqe inä ätukqe. “*Naqä Iquki, nätmatqä eeqänä änyä etanqani, Si qua tqutä, qäukuitäñi, Tqä hipaitä imäkeknji.* ¹¹ *Ä nätmatqä iñjä iquauq, qäkämä yäuä itä äpkñgqä-pa, näwinyä aanqä heqangisi, mä Si yqänä pmettñi.* ¹² *Si iquauñi, ämuasmänqä huakmä iquwä-pa, ii itnä, qäkämä yöue huätä atäquvepu, änyä-hänjä imäkñguwä-pa ii iwimäktñqe. Inäqe Si huitanänänjä mikutänqä itnä, ga Tqä hänjä-pmeqe, qäpuñi maeqä yäniqe.*”[†]

¹³ Itanqa hinjuiqänäni Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Ymeqä-queni, “*Nyi Tqä mäkä-hunqä iquauñi, Tqä yuka yäpä iqi imäkäqumatemqänqanqä, Si qumänjä di, Nyaqä hipa ämuangisa pmayä*”[‡] ätukqe. Mä enjätqä iquauñqe, Iqu kukñuä iñi, äkñga ätkqäwä? Näwi aanä aanqe.

¹⁴ Enjätqä iqua squäquayi? Qu dnä-qua epu, Goti Ique wäunuä-wiyqä-quayi. Iqu quñi, ämaqä qui mimäknqä, hänjä-pmeqä änyä-hänjä Iquesa mapnuwänqä iquau, yätamäkkqä wipñqä ändowatätqäuä.

2

Kukñuä Goti Iqu anñi inetmeniñqä iñqe, mäwquatämäuqänqe

¹ Goti Iqueqä Ymeqä Iqu e pmetanqenqä, ne kukñuä naqä-qakuänänjä qätä ae äwiyätunqwe, neqä kñuä indqänqä imñi, yänänäqñqä witanquti iunä qänaknä iquatuñquänänji. Mä ne kukñuñqä miqä itanä iutanji, hämänä vquatämäuqänqä. ² Kukñuä hinjuiqänä Goti Iqu neqä atqä-awäkauni, enjätqä iquauqä manjta ätumiñqä ii, yänänäqñqä witanñi, ämaqä kukñuä iunji ämawqätäupu hñgisanä iminjuwä iqua, hanjä-iqe quwqä suqä quvqä imäkäpiyä duta qäyunä äyä ämamiñuwi. ³ Inji kukñuä naqänänjä täñga ämetunqwe, Goti Hanjuwä Iqu ne qui mimäknqä yatunqä anqumä inetmetñqä iu tuwä äwimitatque, ga neqä quvqenqä hanjä-iqä kima meqä iunji, zä äwätanä, iuta mäwqätäuqä yäniqe. Goti

* 1:5 Apqä Bukä 2:7 † 1:5 2 Samueli 7:14 ‡ 1:6 Kukñuä-suqä 32:43 § 1:7 Apqä Bukä 104:4 * 1:9 Apqä Bukä 45:6-7 † 1:12 Apqä Bukä 102:25-27 ‡ 1:13 Apqä Bukä 110:1

Iqu iinjā inetmeninqeñqā kukñui, neqā Naqā Jisasi Iqu ganā tqanji, ga āmaqā Iqu ii tqanji āwikuwā iqua, “Kukñuā iinjā naqā-qakuīqā” anātāpu, neyaqā quuvqā heqiyqe, yāñānāqñqā nemākkuwi. ⁴ Ga Goti Iqu-pqe, nātmatqā āmaqā mimākqānāñā di huitañā-huitañā kuapānāñi, āmaqeu yāunqā wimākātā, yāñānāqñqā imākātā, ga Dñā Ōnguā Ique, Iqueqā āwiñqā duta āvqāwātā, neqā quuvqā heqiyqe, yāñānāqñqā nemākkqe.

Jisasi Iqu anju inātmetñqā wāunjuā imākkqenqā

⁵ Ne qua ānyā-hāñi, Goti Iqu imākqanji timāutñqenqā ātātqāñu. Iqu qua iu mipnuwāñqe, enātqā iquau māqumuateqā ikqe. ⁶ Goti Iqueqā bukiuñi, āmaqā hñqu kukñuā tii ātkqā āqānā.

“Si nenyqā kñuā indqānātqāñā diñqe, ne āmaqā-quneni, squā-qune etanjikā? Ne nātmatqā hiñginqā qāyā etanñquā-qe, Si nenā di āñguānāñi, suñqā māneyātqāñinyā? ⁷ Si ne inemākātnāñga, enātqā iquauqā yāpā iqi, wāñqāpu pmetuñquā āyā inemākkñi. Si ne yāñā pmeqāñqā naqā inemākātnā, yoqā naqā āyā ānātapkñi. ⁸ Itannga ne iu miqatuñquā diñqe, Si nātmatqā eeqānāñi, neyaqā yāpā iqi wiqāñqā imākekñi.”*

Kukñuā, nātmatqā eeqānāñā āmaqā-quneqā yāpā iqi wiqāñqā imākekqenqā ātqe, ii Goti Iqu huiñi āvquātāmāutā, yāpā iqi māwiñqñqā matqā iqi, oee. Ināqe tānganji, nātmatqā eeqānāñi, āmaqeuqā yāpā iqi witanñqe, ne hiñuā māqunquā yqānā iqa āpātqāñu. ⁹ Ināqe ne tānganji, tii āqunāñu. Jisasi Iqu, enātqā iquauqā yāpā iqi wāñqā hmbu tii āpmeqetanji, Iqu Goti Hanjuwā Iqueqā qeqā imāñqeta, ne eeqānāñā iqueneqā anji āmetā, yātamākqā neyātñqe, tmi-tmiqā-tqā naqānāñā āmetā, āpākongqe. Iutanji, Goti Iqu Iqueñi, Naqā imākātā yoqā naqā āwikqe. Ga ne tānganji, Jisasi Iqu Yoqā Naqā Meqā-qu pmetanji āyā āqunāñu.

¹⁰ Goti Iqu nātmatqā eeqānāñā iuqā Quatā-qu eā, eeqānāñā imākkqe. Ga Iqu, Iqueqā ymeqā kuapānāñā qāukuā yātunqā ātuma āyātā, āñguānāñā imākāqumuuetñqā āwiñqqe. Qu qui mimākñqā ipñqā anju itmetñqā wāunji, Jisasi Iqu imākātñqā āwiñqqe. Ga Goti Iqu, Jisasi Ique iunqā qāyu iwimākātñqe, Iqu Ique tmi-tmiqā-tqā qāyā metñqā hiñuinā āqunñqe. Goti Iqu suqā iinjā, qāmā-qāmā miqā, qāyunānā imākkqe. ¹¹ Ga āmaqā, qokā-apāki Goti Iqueqānā heñqā iwimākqā Jisasi Iqutā, itannga qokā-apākā, Iqu Goti Iqueqānā heñqā iwimākātñqā iquatā, quwqā Kaniqu naqā-hñqunāyi. Iutanji, Jisasi Iqu qunqā wombā miqā, ‘Nqā nyāmaqāuā’ ātuātqāuā. ¹² Iqu tii ātkqe.

“Nyi Saqā Yoqe, nyāmaqā iquauā awā iqisa awā tmqānā. Quwqā aquvāñqetanji, nyi haqeu āmakmāutmā apqā tmqānā.”†

¹³ Iqu tiinjā-pqe inā ātkqe.

“Nyi Goti Hanjuwā Iquenyqā quuvqā eqāmāñga pmetmqānāñjqā.”‡

Itannga angunñi, *“Goti Hanjuwā Iqu, ymeqā āndapqā tātā sā pmenāñā”§* ātkqe.

¹⁴ Ymeqā iinjā iqua, āmaqā huiwitā, hāñegetā asānāñā ānyqā iquayi. Iwā Jisasi Iqu āpākonātā, Setānā, dñā quvqā āpākonqeuñqā yāñānāqñqā āmenqā iqueni, qui imākātñqā diñqe, Iqu āmaqā-qu eātā, huiwitā, hāñegetā asānāñā Inqā-qu ekqe. ¹⁵ Iqu iinjā-qu āpākonātā, ique qui iwimākkqe, ii āmaqā quwqā āpākonqāñganqā qua iu āpmapu,

* 2:8 Apqā Bukā 8:4-6 † 2:12 Apqā Bukā 22:22 ‡ 2:13 Asayā 8:17 § 2:13 Asayā 8:18

äpâkonqenqä zä ipu, guä enqä-pa äkiqäyâmbu äpmeñuwä iu-pqä huätä iquäümâkqä eä. ¹⁶ Jisasi Iqu iinjä ikqe, ii Iqu yätamäkqe, enätqä iquau vätnqä ma, Aprähämä iqesanjä hueqä-himqä iu vätnqä ikqä äyuwä. ¹⁷ Iutanj, Iqu nätmätqä eeqänänjä iunji, yänä-mänä maeqä, iquätä asänänjä ekqe. Iinjä eägetanji, Iqu quwqä hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä-qu äpme, Goti Iquenyqä wäunjui qäyu imäkquätñqänänji. Wäunjuä iinj, Iqu qokä-apäkä duñqä qeqä äwutätä, enyqä miqä kukñuä iunji qänaknä itä, ga Kiqä-kiuä hiqäva enqä-pa äwinätägetanji, Goti Iqu, ämaqeüqä suqä quvqenqä äwqä tnänjä äwiñqe, huätä eeqäpnä mamäüquätñqänänji. ¹⁸ Iqu, Iqueqä-kiuänji suqä quvqä iqänqä yamwiqä iqe, äwimeqangi tmi-tmiqä-tqe äe ämakqä-qae, qokä-apäki, suqä quvqä imäkpnqä yamwiqä iqa äwimeqäqä iquauñi, Iqu yätamäkqä vänä.

3

Jisasi Iqu, Mosisi ique ämäwqätäunqenqä

¹ Nqä nyämaqäüä, Goti qäukuä yätu äpmeñqä Iqu, he-pqä nyi-pqä Iqueqä heatunquä tääqä änatkqä eänque, Jisasi Iqueñqä knuä äñguänä meqanñpu. Jisasi Iqueñi, Goti Iqu kukñuä awä tätñqä ändowatkqä-qu eä, Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä-quvi. Ga ne Iquenyqä quuvqä eqiyqä-qune, Iqueqä yoqe awä ätuätunquä Iquvi. ² Mosisi iqu, Goti Iqueqä ämaqeüqä awä iqi äpme, wäunjuänqä enyqä miqä, kukñuä iunji qäyu imäkmiñqä-pa, Jisasi Iqu-pqe, Goti Iqu wäunjuä imäkätñqä atäunjuä ätetä, kukñuä ätukqä duñi, enyqä miqä, Qänaknä Iqä Iquvi. ³ Ne näqñqä äyä enju. Anjä qeqätqä iqueqä yoqä naqä qäyä etanñqä-qe, ämaqä anjä ique ämätqä iqueqä yoqe, naqänänjä eä, anjä iqueqe, ämäwqätäunä. Asä ii enqä-panji, Goti Iqu Jisasi Iqueä yoqe, Mosisi iqueä iunji ämäwqätäutätñqä, naqänänjä äwikqe. ⁴ Anjä ämätñgäwänqä iquau mätqe, ii ämaqeyi. Mä Goti Iqu nätmätqä eeqänänjä Imäkqä Iquvi. ⁵ Mosisi iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä anjutanjä wäunjuä-wiyqä-qu eä, Goti Iqueqä ämaqeunji, wäunjui enyqä miqä itä, nätmätqä Goti Iqu qänaknda täniqä diñqä ätuminqe. ⁶ Mä Kraisi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-qu eä, Iqu qokä-apäkä iquene, Goti Iqueqä anjä ämätñnquä duñi, Iqu enyqä miqä, Ämiqñqä Naqä-qu eä. Itanğa ne pemänä itanä, Naqä Iqu äñguä inemäkätñqä diñqä neqä knui yänänäqñqä ävanä, hinjuä äqunanä äpmeunque, ne Goti Iqueqä anjä äyä ämätñnquä.

Goti Iqueqä ämaqe, hapä pmeñnuwänqenqä

⁷ Iinjä dutanji, Dnä Äñguä Iqu tiinjä ätqä-paniyi.

“Tänğanji he Goti Hanjuwä Iqueqä quväki, qätä wipñqenqä änyingji.

⁸ Heqä taqä-tawäkiqua anjä avñqä nämä äpmapu, yamwiqä änyiyäpiyänğa, qu Nyi hñgisänä indquepu, quwqä äwqe ppinjäqä inğuwä-panji, he-pqe iinjä miñqä pambiyä. ⁹ Iqinj qu, Nyaqä suqä änäändiyä-tpu yamwiqä änyiyäpu, quväukuä 40 iunji, Nyi wäunjuä yänänäqñqä imäkqanñqä di hinjuä äñqänmiñuwa. ¹⁰ Iwä qu äwqä tnänjä nyimäkqanğä, Nyi tii ätkqe. ‘Qu hea ique-iuweni, Nyinñqä miqä ipu, huänqä quñqä imäueqä iunji mäwqä itqänjä.’ ¹¹ Iinjä iutanji Nyi Nqä äwqä tnänjitani, kukñuä yänänäqñqä tii ätkqe. ‘Iqua Nyaqä anjä hapä pmeqä iunji matimäüqä ipnuwiqä.’”*

¹² Nqä nyämaqäüä, hesanjä hñqu iqueqä äwqä iunda knuä quvqä ämetä, quuvqä maeqiyqä iqetanji, Goti Hänjä-pmeqä-tänjä Ique

* 3:11 Apqä Bukä 95:7-11

ävquatämäuqanqe, yasämä mimbu. ¹³ Mä hesanä hñqu, suqä quvqeuta kñuä anguä mämeqä itä, äwqä-ppinjä inqanqe, Goti Iqueqä quväki qätä wipnuwänqä hea iqu yqänä äwätanqä-qae, he hiunji ique-ique yänänanqä qäpñqä kukñuä anguinä tmbiyä. ¹⁴ Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä hinuicqä yänänanqä eqäkquä-pa, neqä äpakonqä dunqä yqänä eqiyqä äwätunqae, ii ne Iqueqä näueqä iquneyi. ¹⁵ Goti Iqueä kukñuiunji tii äyä ätnä.

“Tänggani he Goti Hanjuwä Iqueqä quväki qätä wipñqenqä änyingji.

Qu Nyi hñgisa indquepu, quwqä äwqae ppinjä inguwä-pani, he-pqe iinjä minqä pambiyä.”†

¹⁶ Ämaqä, Goti Iqueä quväki qätä äwiyäpiyä-qe, Ique hñgisa itquaminuwi, tqukuayi? Ii qokä-apäkä, Mosisi iqu Isipäta ätuma äpkqä eeqänänyiyi. ¹⁷ Ga Goti Hanjuwä Iqu äwqä tnäni, quväukuä 40 iunji, tqukuauñqä imäkminqae? Ii qokä-apäkä suqä quvqä imäkäpu, anä avqñqä iu äpakonquwä iquayi. ¹⁸ Itanga Goti Iqu, “Iqua Nyaqä anä hapä pmeqä iunji matimäuqä ipnuwiqä” ätätä kukñuä yänänanqae, tqukuauñqä ätkqae? Iqu kukñuä iinjä, ämaqä hui-huiunqä matqä, Iqueä kukñui qänaknä miqä, hñgisa iqu iunqä äyä ätkqae. ¹⁹ Inji ne hinuä tiinjä äyä äqunänju. Qu anä hapä pmeqä iunji mäpaquvqae, quwqä quuvqä maeqiyqä iutanji.

4

¹ Goti Iqu, qokä-apäkä Iqueqä anä hapä pmeqä iu timäupnuwänqä kukñuä-guä ämäsäuekqae, yqänä äutänä. Iinjä enqä-qae, hesanä hñqu inqisa mäpaquvqä iqanqe, neqä-neuä zä imäkñätanä, yasämä minquatuñqae. ² Atqä-awäka, Goti Iqueqä yätamäkqenqä kukñuä angui qätä äwikuwä-pa, ne-pqe kukñuä angui qätä inä äwikqae. Ga qu quuvqä qäyunä maeqiyqä ipu, qätenä äwiminuä iuta, yätamäkqä mävqä ikqä eä. ³ Mä ne ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätunquä iqune, Iqueqä anä hapä pmeqä iu paquvanique. Ämaqä quuvqä maeqiyqä itqätanquwä iquauñqae, Goti Iqu tii ätkqae.

“Iinjä iutani, Nyi äwqä tnäni nyinnganji, kukñuä yänänanqä tii ätkqae.

‘Iqua Nyaqä anä hapä pmeqä iunji, matimäuqä ipnuwiqä.’”*

Iqu qua imäkätäqanqani, wäunui qäpunä äyä imäkmäuqae, hapä pmeqenqä kukñui inqä ätkqae. ⁴ Goti Iqueqä bukä iunji, hiunji 7 iquenyqae, *“Goti Iqu Iqueqä wäunua eeqänäni qäpu imäkäqetani, hiunji 7 iqueni hapä äpmaqeqä”†* ätnä. ⁵ Ga kukñuä tqunenji, haqä yätqänji tii tqanji äyä äqunänju. *“Iqua Nyaqä anä hapä pmeqä iunji, matimäuqä ipnuwiqä.”‡* ⁶ Iwä naqä-qakui tiinjä. Ämaqä hui anä injiunji äpaquññqä yqänä äutänä. Mä ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueä kukñuä angui, hinuicqänä qätä äwikuwä iqua, qänaknä miqä hñgisanaä ikuwä iutani, anä hapä pmeqä iunji, mäpaquvqä ikuwi. ⁷ Iinjä dutani, quväukuä hatñä ae äpäwqanqae, Goti Iqu, Dewiti iquesa anqji tii ätkqae.

“Tänggani he Goti Hanjuwä Iqueqä quväki qätä wipñqenqä änyingji.

Hiqä äwqae, ppinjä minqä pambiyä.”§

Goti Iqu, ‘tängganqä’ ätkqae, Iqueqä quväki qätä wipnuwänqä hea iqu, yqänä witanqji iinjä ätkqae.

† 3:15 Apqä Bukä 95:7-8 * 4:3 Apqä Bukä 95:11 † 4:4 Ipäqäkcqä 2:2 ‡ 4:5 Apqä Bukä 95:11 § 4:7 Apqä Bukä 95:7-8

⁸ Hinjuqänäni Josuwa iqu, ämaqeu hapä pmeqäpnuwänqä ätuma uwqä-säpi, Goti Iqu qänakni hiunji hapä pmeqä hñqenqä, matqä iquänänji. ⁹ Inji Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqe, quwqä Sämbatqä hapä pmeqä mapnqä iqu, änä matimäuqä yqänä äpatqäüä. Ii, Goti Iqu hiunji 7 ique hapä pmakqä enqä-paniyi. ¹⁰ Ne näqñqe, Goti Iqu Iqueqä wäunji qäpu itä, hapä äpmakqä-pa, ämaqä Goti Iqueä anä hapä pmeqä yänqisa äpeyqäqä iqu, iqueqä wäunji qäpu itä, hapä pmetäniqe.

¹¹ Nesanä hñqu ämaqä hinjuqänä hñgisanä ikuwä-pa itä, anä injuñi mäpaquvqä iqänqe, ne anä hapä pmeqä yäpä yänqisa peyaninqüä wäunji, yänänäqñqä yatunque. ¹² Goti Iqueqä kukñui hñä eä, wäunjuä yänänäqñqä imäkänä. Iqu näpqa-hionaqä ingi-ingisa yanäqñquä enqä-panjä itä, ämaqeuä qeqä-quuvqä hiqñqä dunqätä, yänju ämisätäumämä yänä-gawä dunqätä huänä. Iinä enqä-qae, iqu ämaqeuä kñuä indqänqetä, äwinqetä näqñqä eä, iwäsäuänä. ¹³ Nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu imäkqä eeqänänä ii, Iqueä hinjuä iqñi zä mäwiqä a ätänqäwäqänqä, ätnänäqi äwi. Neqä suqä imäkmitatqenqä kukñui, Iqueqä hinjuä iqñi taniqe.

Jisasi Iqu, neqä Hiqäva-imäkqä Naqä-queqä

¹⁴ Nenyänqe, hiqäva-imäkqä iquau Miqä Hñqu, qäukuä iu äpaqvätä, Goti Hanjuwä Iqueä hinjuä iqñi äpme. Iqu Jisasi, Goti Iqueqä Ymeqä Iquvi. Iwä, “Ne quuvqä Iquenyqä eqiyäunünä” ätätanä awä ätätunquä iunji, a yänänäqñqä qätätatunque. ¹⁵ Suqä quvqeuñqä yamwiqä änemetnqä eeqänänä ii, Ique qäyä ae äwimakqä-qe, Iqu suqä quvqä du miqä ikqe. Iutanji, hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä Iqu, ne neqä-neuänji yänä maqñqä iqanqñqenqä, huäqä änaumäkätñqä Iquvi. ¹⁶ Iqu iinä pmetanqñqetani, ne zä miqä, Goti hinji nätapqä Iqu-tänä qäqñqinyqä pemä itanä, uwquatunquänänji. Inji ne hanjä-iqä ämetanä, yätamakqä meqä dinqä äwa etanqu änaqänänqe, Iqu Iqueqä qeqä-imänqñqetani, yätamakqä neyanä.

5

¹ Hiqäva-imäkqä naqä ique-iqñi, Goti Iqu ämaqeuqä awä iqisanji atäunjuä itä, iquau yätamakqä vqänqä pmuatequänä. Ga nätmatqä qu Goti Hanjuwä Ique ‘änqñqä’ ätuäpu hinji vqetä, itanqä quwqä suqä quvqä huätä motnämäuqänqä hiqäva-qäyqetä, äma äwätä vqä iquvi. ² Iqu, iqueqä-kiuänji, nätmatqä imäkqänqe, yänä-maqñqä-qu eäqä-qae, iqu, ämaqä änyä maqñqä epu, Goti Hanjuwä Ique ävämetsqänjuwä iquauñi, tnänä miwitqueqä, qeiqñnyä itquequänä. ³ Ga iqu yänä-maqñqä-kiuä eqetani, suqä quvqä huätä mamäuqänqä hiqäva-qäyqä, qokä-apäkiunqätä, iqueqä-kiuänqätä qäsä qäyquänä. ⁴ Inji ämaqä hiqäva-imäkqä naqä äpmeqä iqu, yoqä naqä-tänqe. Iqu wäunjuä, yoqä naqetänji, iqueqä äwinqä iuta mämeqä yänä, oee. Goti Hanjuwä Iqu, ique ganä täaqä tuätumeqñqetani, iqu inqanä menä. Ii Goti Iqu, Aronä ique ätuätumetä äwikqä-panji.

⁵ Ga Kraisi Iqu-pqe inänji. Iqu, Iqueqä yoqe haqeu ämaenätä, hiqäva-imäkqä naqä pmetñqe, Iqueqä-kiuä imäkñqä maetqe. Aanqe. Goti Iqu, Iqueqä-kiuä Jisasi Iqu wäunjuä ii imäkqänqä ätekqe. Iqu Ique ätetä, tii ätukqe. “Si Nqä Ymeqä Iqukiyqä. Nyi tänqani, Tqä Tniqunä eqänä.”* ⁶ Ga hñqäqñi, Goti Iqu, “Si hiqäva-imäkqä hea ique-ique, Mekisetekä† iqu enqä-pa, pmetñiqä”‡ ätukqe.

* 5:5 Apqä Bukä 2:7 † 5:6 Ipäqäqä 14:18-24; Hipru 7:1-28 ‡ 5:6 Apqä Bukä 110:4

7 Jisasi Iqu, tākā āmaqā-qu qua tāu āpmeqāngani, Iqu Goti Iqueqā yātamākqenqā tāāqā ātātā, yatnqā āwikqe. Goti Iqu yāñānāqñqā-tāñā itanqenqā, nāqñqā eā etanqi, Iqu māpākonqā hāñā pmetāniqā diñqe, Goti Iquenyqā yāāqā tnāñā ātātā, kñuā kuapānā āqākqe. Iqu māndi ākittqānātā, Goti Iqueā āwiñqā iunā ikqetani, Goti Iqu, Iqueā tāāqe qātā āwikqe. 8 Jisasi Iqu Goti Hanjuwā Iqueqā Ymeqā-qu eāqā-qe, Iqu tmi-tmiqā-tqā āmakqetani, suqā, Goti Iqueqā kukñuā iu qānaknā iqāñqe, nāqñqā āmakqe. 9-10 Iiñā ikqetani, Iqueqā wāuñui qāyūnā imākātñqā ekqe. Iwā Goti Iqu Ique qe atāñuā itā, “Si hiqāva-imākqā iquauqā naqe, Mekisetekā Iqu āpmeñqā-panā hisñqinyā” ātukqe. Ga Iqu qokā-apākā, Iqueā kukñuā duñi qānaki iqā iquauñi, quwqā suqā quvqeuta aṅgumā itmetā, hāñā hea ique-ique iqumuateqāñqā ekqe.

Ymeqā dāñā mimāñqā, naqā heqenqā

11 Jisasi Iqu hiqāva-imākqā naqā, Mekisetekā iqu enqā-panāñqā kukñui, awā kuapānā hetatquā etanqā-qe, heqā kñuā indqāñqe, ātnāñāqi maeqā etanqā iutani, Iqueqā iqueqā quati metquetuñqenqe, āmāvqāñgu. 12 He Goti Hanjuwā Iqueqā kukñui qāñganā āmakuwā-qe, āmaqā huizi duñi, iinqā nāqñqā āvāpu, āmotqueqā qāyā etanqi, aañqā āyuwā. Ii tiinji. Goti Iqueqā kukñuā he ānyāñāṅga āmakuwā duñi, āmaqā huizi, qu heñi aṅmā nāqñqā etapqa uwqāpnā. He ymisañā woyqā di mañqe, ānā maeqā ipu, aṅui yqānā ānātqāñuā ii, enqā-panuenji. 13 Āmaqā, ymeqā dāñā enqā-pa, aṅuā yqānā ānātqāñuā iqua, suqā aṅguā jānāñāñqā ānyā maqñqā enā. 14 Mā ymisañā woyqe, ii āmaqā naqā ae equwā iquauqe. Āmaqā iinā iqua, qu suqā aṅguinqātā, quvqenqātā iwāsāuwa āupiyitani, nāqñqā qāyū ae āmakuwā iquayī.

6

Kukñuā aṅuā enqā-panā iunqā

1 Iiñā dutani, Kraisi Iquenqā kukñui, he aṅuā enqā-pa ānyāñāṅga āmakuwā duñqānā matqā, ne āmaqā naqā hiatunquā nemākqā iunqā ātātānā, qānaki iunā iquatunque. Ne kukñuā qātā ae āwikquenqānā ātqa uwqe, ii ne aṅā siyaundqā aṅgi-aṅgi āqutātānā, aṅi maqā mimākqā iququā enqā-paniyi. Kukñuā aṅuā enqā-pa he ānyāñāṅga āmakuwi, tiyi. Suqā āpākonqā iunqā ānātma wqeuñi, āvquatāmāupu, Goti Iquenqā quuvqā heqiyqāñqā, kukñuiyi. 2 Ga huizi, suqā asñā-qñqā huitañā-huitañā iquauñqātā, āmaqeū hipa hageqi wiyqā iunqātā, āmaqā pizqe, qua buta aṅgi vauqenqātā, ā neqā suqā aṅguinqātā, quvqenqātā kimañi, nāweqā meqāñqātā kukñuiyi. Iiñā iquauñqā kukñui, yqānā ātqa māwqā itanā, āmaqā naqā hiatunquā nemākqā kukñuā iunqā ātātānā, qānaki iunā iquatunque. 3 Goti Iqu ne iinji, imākātunquā wiñgañgutqe, ne imākanā.

Tuwā māvqā, yāñānāñqā tqāuqenqā

4-6 Āmaqā hñqua, quwqā kñui Goti Iqueqā we-huñqeū ātimāupu, qāukuā yātutañā hiñgi vqā di ae yamwiqā ipu, Dñā Aṅguā Ique ae āmepu, Goti Iqueqā kukñuā aṅguāñāñā etanqenqātā, Goti Iqueqā yāñānāñqā qānaknda ātnāñāqi āti timāutñqā iinqātā, nāqñqā ae eātqāñuā iquayī. Āmaqā iquautañā hñqua, āvquatāmāupu, Goti Ique tuwā ae āwipqā eāñqe, kñuā aṅgumā kunmākmbñqe, huāñqe miñqā da eā. Suqā iinā iqu, ii qu Goti Iqueqā Ymeqā Iqueni, aṅgumā zā-huātati āuepu, āmaqeūqā hiñuā iqī womba metñqā imasequwā-pani. 7 Āmaqā iinā iqua, qua

quvqä enqä-panä iquayi. Qua änguä etanqi, ämaqä iu itqätanquwä iquau yätamakqä vqänqe, piyä äqiyätäqeta eqä ämetä, ymisänä änguä etnqä imäkätñqä iqueni, Goti Iqu änguänänä imäkänige. ⁸ Mä quae quvqä etanqi, guä yänä-tänjita, qätaqä quvqetanä äukatñqe, Goti Iqu 'qui imäkänänä' tqanñju, tä näniqe.

⁹ Neqä neyämaqä kiinä änenyätñqäuä, hanä-iqä iinä etquque, he memeqä, Goti Iqu yätamakqä eyätä, angumä etmeniqeñqä knuä yänänäñqä ämenju. ¹⁰ Goti Iqu Iwäsäuqä Jänänänä-qu eä, hiqä wäunjuä änguä imäkätqänjuwä iunqätä, hiqä Iquenyqä enyätñqenqätäni, hui mimäuqä Iquvi. He Iquenyqä hengangqetani, qokä-apäkä Iqueqä duni, yätamakqä ävqa äpätqänjuwi. ¹¹ Ne he hñqunä-hñqunäni, suqä iinä yänä äqänäpu imäkätqänjuwä-pa, heqä quuvqä heqiyqä di, a yänänäñqä äqätpu, he Goti Iqu änguänä emäkäninçqä knuä yänänäñqä indqämbu, hiunji Iqu äteqäqä iquençqä, hiñjuä äqumbu pmetñqenqä änençi. ¹² Inji, he yänä äqänäpiyä iutanji, enyqä miqä iqäpnqe. Ga suqe, ämaqä quuvqä naqä-qakuänänä eqiyäpu, enyqä miqä ipu, nätmatqä änguä, Goti Iqu iquau väniñqä kukñjuä guä ämäsäuekqä iunji, ämapñqä imäkätqänjuwä-pa, iinä imäkqäpnqe.

Goti Iqueqä kukñjuä guä ämäsäuekqe, a yänänäñqä kiqätqenqä

¹³ Hiñjuiqänäni Goti Iqu Aprähämä iqueni, kukñjuä hñqu ätuätä, guä ämäsäuekqe. Ga ämaqä naqä Goti Ique ämävqätäuä äpmenqe, hñqu maeqä etanqi, Iqu Iqueqä-kiuänqä, "Nyi, Nqä yoqeta kukñjuä tii ätätmä eqänä"* ätätä, guä ämäsäuekqe. ¹⁴ "Nyi si änguä ikimäkätmä, saqä taqä-tawäka, aanä kuapänä eqiyämambnuwänqä, ikimäkqänä"† ätukqe. ¹⁵ Ingata-tiñi, Aprähämä iqu, Goti Hanjuwä Iqu iinä ätukqenqä, enyqä miqä itä hiñjuä äqänä äpmaminçqetani, nätmatqä eeqänäni qäyunänä qe ämakqe.

¹⁶ Suqä kukñjuä naqä-qakuä imäkqe, tiyi. Ämaqä, iqueqä kukñjui, ii naqä-qakuänänä etanqi, ämotquetñqä iqu, ämaqä naqä ämävqätäuñqä hñqueqä yoqe ätätä, "Nyi kukñjui, ämaqä iqueqä yoqeta naqä-qakuä ätqänä" tana. Huiziqua, iinä ätätñqä iqueqä kukñjui, makittqiyeqä ipu, kukñjuä hui matqä ipnä. ¹⁷ Goti Iqu Iqueqä kukñjuä guä ämäsäutä enqä dunqe, Iqueqä knuä indqänqä imñi makunmäknqä danä yänä. Inji, ämaqä Iqu guä ämäsäutä enqä di mapnuwänqä iqua, suqä iinä iquenqä näñqä änguänä mapñqenqä wingançi, Iqu Iqueqä-kiuänqä, "Nyi, Nqä yoqeta kukñjuä tii ätätmä eqänä"‡ ätätä, guä ämäsäuekqe.

¹⁸ Ga Goti Hanjuwä Iqu, Kukñjuä Quanjä Änä Matqä-qu etanqi, tänğanji Iqueqä kukñjuä hñquäqu makunmäknqä inyiyänqä äwi. Tiinä, kukñjuä guä ämäsäuekqä iqutä, kukñjuä "Nyi, Nqä yoqeta kukñjuä tii ätätmä eqänä" ätkqä iqutä, iquaquvi. Iutanji, ne ämaqä zä äwätanä, Iqu-tänä qäqäiqi äpmenqä igune, nätmatqä meninçqenqä knuä indqänätanä, hiñjuä äqunanä pmetatunçqenqä, yänänäñqä nemäkänä. ¹⁹ Ne iinä itanä äpmenque, ii nätmatqä qätanä-täni, hmbi-mända a yänänäñqä äkiqätätä, ämenä-miqä äpmenqä-pa, ga neqä hänä-pmeqä-pqe asä iinä ämenä-miqä yätqä enqä-panä iquvi. Ga Qätanä-tänä Iqu, yuä naqänänä hiqäva-imäkqä anä yäpä ingisa imakunminçqä ique äpaquvatä, hiqñqä anä pmua ique yäpä yänçisa ätimäunqä-panä iinçiyi. ²⁰ Anä hiqñqä pmua iqueä yäpä yänçisanji, Jisasi Iqu ne yätamakqä neyätñqenqä, hiñjuä äpaqukqe. Iqu iinä ikqe, hiqäva-imäkqä Mekisetekä iqu enqä-pa, hiqäva-imäkqä naqä hea ique-ique pmetäninçqä ätimäukqä iutayi.

* 6:13 Ipäqäqkä 22:16 † 6:14 Ipäqäqkä 22:17 ‡ 6:17 Ipäqäqkä 22:16

7

Mekisetekä iqu, hiqäva-imäkkä iquautanjä naqä äpmeñqenqä

¹ Mekisetekä iqu, anä-himqä Salemätanjä ämiqä naqä-qu eä, ga iqu Goti Haqä Yätutanä Iqueqä hiqäva-imäkkä iquvi.* Aprähama iqu mäkkänqä äwätä, anä-himqä huiu ämiqä naqä iquau pizqä äpäseqanji, anämqä anqumä pätqätanqa, Mekisetekä iqu, iqutä hänaqä awä-iqui äminyiyi, Goti Iqu Aprähama ique ängüä pmetnqä wimäkätñqä, tääqä ätkqe. ² Ga Mekisetekä iqueni, Aprähama iqu nätmätqä äpäsätakqä eegänäñi, 10 iwäsäueqäwäqe, hñqu äwikqe. Yoqä Mekiseteki, kiqä quati tiinji. "Suqä jänänänjä iu ämiqä naqä-quvqä" ätä äqonä. Nñ "Salemätanjä ämiqä naqä-quvqä" äqonänñqe, kiqä quati tiiyi. "Äwqä hanuä imbu pmeqä iu ämiqä naqä-quvqä" ätä äqonä. ³ Itanqa iqu, kanä-käna, kaqä-kawu maeqä-quvi. Iqueqä hänjä-pmeqe, äänä ipäqäkkäti, ä qäpu äänä heniqäti? Ne maññqe. Iqu Goti Iqueqä Ymeqä-qu enqä-panä eä, hiqäva-imäkkä naqä hea ique-ique pmetänñqe.

⁴ Täukue! Neqä awä hinuiqändqä Aprähama iqu, nätmätqä äpäsamakqä ängüänänji, 10 iwäsäueqäwäqe, ämaqä tqe hñqu äwikqenqä kñuä indqänänñä? Iqu ämaqä yoqä naqä-tänä-qu äyuwä. ⁵ Lipai iqueqä hueqä-himqä iutanä hiqäva-imäkkä wäunui ämetqänjuwä iquauñqe, kukñuä-suce tiinä ätnä äwi. "Israitqä iutanä hueqä-himqä huizi, qu quwqä nätmätqe, 10 iwäsäueqäpuiyi, hñqu Lipai iquau vqänñqe."† Iwä Israitqä iqua, Lipai iquauqä kuta-kunguka epu, ga iqua Aprähama iqueqä ymeqä-qua etanqqä-qae, Lipai iqua, iquauta ämotautqänjä. ⁶ Inäqe Mekisetekä iqu, Lipai iquau-tanjä-qu maetqe, iqu Aprähama iqueqä nätmätqä iwäsäueqäukqä iutanä hñqu ämetä, Goti Iqu ique ängüä pmetnqä wimäkätñqä, tääqä ätkqe. Goti Iqu Aprähama iqueni, "Nyí ängüä kimäkmniqeqa" ätuätä guä ämäsäuekqä iunji, qäyä etanqji, Mekisetekä iqu ii itquakqe. ⁷ Ämaqä hñqu hñquenqä, Goti Iqu ique ängüä pmetnqä wimäkätñqä tääqä ätqäqe, iqu ämaqä naqä, huiziqe ämäwqätäunqä iquvi. ⁸ Ämaqä eegänäñi, äpäkonqä iquanänñi. Inji Israitqä iqua, quwqä nätmätqä iwäsäueqäpuwä iutanä hñqu ämotautqänjuwä iqua, asä e äpäkonqä iquanänñi. Mä Mekisetekä, Aprähama iqueä nätmätqä iwäsäueqäukqä iutanä hñqu ämakqä iqu, iinjä ma, Goti Iqueä bukiunji, iqu hänjä yqänä äpmenä ätänä. ⁹ Mä Lipai, Israitqä iquauta ämotautqänjuwä iquauñqe, ne tiinjä-pqe inä tanä. "Iqua quwqä-quwä Aprähama iquesa, 10 iutanä hñqu, Mekisetekä ique äwikuwiqä." ¹⁰ Ii tiinjä etanqiyi. Mekisetekä iqu, Aprähama iqutä ämingiyänqanji, Aprähama iqesanjä hueqä-himqä Lipai iqua, iqueqä huiwä iu yqänä witanquwänqanji.

Hiqäva-qäyqä Hänä Iqu, yäuä iquau ämäwqätäunqenqä

¹¹ Hinuiqänänñanqanji, hiqäva-imäkkä wäunui, Lipai iquanä a äqätpu imäkätqätanquwä iutanji, Israitqä iqua kukñuä-suce Mosisi iquesa ämakuwi. Inji Lipai iquauä hiqäva-imäkkä wäunui, qokä-apäki mäwäputäuwä jänänänjä hipñqä yätamakqä mäwqä yänä. Qu iuta jänänänjä qäyunä hipñqä-säpi, Goti Iqu, Hiqäva-imäkkä änyä-hänjä, Aronä iqu enqä-panä maeqä, Mekisetekä iqu enqä-panä hñqu, qänaknda timäuniqeqe', matqä iquäninjä. ¹² Hiqäva-imäkkä suqä hänji, huiziqeqä anji meqanqa, kukñuä-suqä-pqe huätä päwqanquti, hänjä hñqu-mända

* 7:1 Ipäqäkkä 14:17-20 † 7:5 A Täuqä 18:21

meniçe. ¹³ Ämaqä, Goti Iqu, “hiqäva-imäkkä Mekisetekä iqu enqä-panjä timäuniceqä” ätkqä iqu, hueqä-himqä Lipai iutanjä-qu maetqe, huizutanjä-quvi. Ga hueqä-himqä iinjä iquesanjä hñqu, hiqäva-qäyqä ttawiu ätgäukqä maetqe, oee. ¹⁴ Ne näqñqä äñguänänjä tii äyä eäñu. Neqä Naqä Iqu, Jutä iquautanjä imäñgqä-qu äyüwä. Ga Mosisi iqu, ämaqä iquautanjä hñqu hiqäva-qäyqä-qu pmeniçeqe, matqä ikqe.

¹⁵ Inji ‘hiqäva-imäkkä änyä-hänjä hñqu, Mekisetekä iqu enqä-panjä-qu timäuniceqä’ tqanji äwiyaunquetani, ne näqñqä äñguänänjä tiinjä hiatunquänänji. “Iqu hiqäva-qäyqä Lipai iquauñi, ämawqätäunqä iquvqä.” ¹⁶ Lipai iquesanjä hiqäva-qäyqä äpmeñuwi, ii hueqä-himqä iutanjä iquanä hipnuwänqä ätnä witanqqä iutayi. Mä Jisasi Iqu, hiqäva-qäyqä äpmeqäqe, ii hänjä hea ique-ique pmeqä iqueqä yänänäqñqä iutani, Iqu ii äpmeqi. ¹⁷ Goti Iqueqä bukä iunji, Iquenyqe, “Si hiqäva-imäkkä hea ique-ique, Mekisetekä iqu enqä-pa, pmettniqä”[‡] ätä äqänä.

¹⁸⁻¹⁹ Kukñuä iquesanjä, ne näqñqä tiinjä äyä equ. Kukñuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqe, yänänäqñqä maeqä eä, ne mävaputäuqä jänänänjä hiatunquä yätamäkkä mäneyqä iquätñqä etanji, Goti Iqu manjitä ämaitä, hänaqä aanjä äñguänänjä, kukñuä-suqä ique ämawqätäunqä hñqu imäueqäqe. Huänqä iquesanjä, ne Goti Iquenyqä qäqiqi wanä.

²⁰ Ga Jisasi Iqu hiqäva-qäyqä ätimäukqe, Iqu hiñgi qanyänä matimäuqä ikqe. Hiqäva-qäyqä huizi iqua, iinjä hepñqä dunqe, ämaqä hñqu, ämaqä naqä hñqueqä yoqe ätätäqeta, atäunquä miqä imiñqe. ²¹ Mä Goti Iqu, Jisasi Ique hiqäva-qäyqäñqä atäunquä itäqänqanji, Iqueqä yoqä dutanä atäunquä yänänäqñqä ikqe. Iqueqä bukä iunji, tii ätänä.

“Naqä Iqu Iqueqä yoqä duta ätätä ätkqe. ‘Si hiqäva-qäyqä hea ique-ique pmettniqä.’ Iqueqä kukñuä iinjä ätätqä dunji, tñänqä miqä yänqiyä.”[§]

²² Goti Iqu, Iqueqä yoqä dutanä atäunquä yänänäqñqä ikqetani, ne näqñqä tii eäñu. Jisasi Iqu hea ique-ique pmetäniqetani, kukñuä Goti Iqu änyä-hänjä ämäsäuekqe, äñguänänjä eä, kukñuä yäuä iunji ämawqätäuanä.

²³ Ämaqä kuapanänjä hiqäva-qäyqä äpmeqisäpiyä iqua, äpäkonäpiyä iutani, äpakänä mäpmeqä imiñuwi. ²⁴ Inäqe Jisasi Iqu, hea ique-ique pmetäniqetani, hiqäva-qäyqä wäunji, mäwqautämäuqä, a äpakänä äqätqä wätäniqe. ²⁵ Inji Iqu hea ique-ique iinjä äpmetä, Goti Iqu qokä-apäkä anqamä itmetñqä tääqä ätuätñqä-qae, qu Iqueä yoqeta, Goti Iquenyqä qäqiqi pätgätanquwä iunji, hänjä näweqä imäkäqumuatquänä.

²⁶ Ga neñi yätamäkkä neyätñä diñqe, hiqäva-imäkkä iquauqä naqe, Iqu Qäqunänji. Iqu Goti Iqueqänä äpme, suqä quvqä hui mimäkkä-qu eä, suqä quvqä hui Iqutä täka mamäkkä eä, ga suqä quvqä imäkkä iunqä qäqiqi mäpmeqä, Goti Iqu Ique qäukuä haqä yätunqä ätuma äpmuatekqe. ²⁷ Hiqäva-imäkkä iquauqä naqä huizi iqua, hiqäva hiunji ique-iquenji, suqä quvqä quwqe-gañä äqämbiyi, qänakñi qokä-apäkiuqe, iñqä äqäka äwätqänuwi. Inäqe Jisasi Iqu suqä iinjä maeqä-que. Iqu hiqävae, hñqunä äqiyätä, Iqueqä-kiuä Goti Ique äwiñgqe.

²⁸ Auä, tiinjyi. Kukñuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqe, ämaqä yänänäqñqä maeqä iquauñi, hiñgi hiqäva-imäkkä iquauqä naqä pmapñqä atäunquä itñqe. Mä kukñuä-suqä iquesa qänakñi, Goti Iqu kukñui, Iqueqä yoqä dutanä guä yänänäqñqä ämäsäuetä, Iqueqä Ymeqä Ique atäunquä ikqe. Ymeqä Iqu, huiñqä äwa miqä, ne Yätamäkkä Neyqä-qu qäyünänjä eä, hea ique-ique pmetäniqe.

8

Jisasi Iqu, Hiqäva-imäkqä Naqä, qäukuä haqä yätu äpmeñqä Iquvi

¹ Kukñuä tä ätätunquä iqueqä yänji, tiinjä eä. Hiqäva-imäkqä iquauqä naqä ne ämeñquä Iqu, äñguä, yänänäñqä-tänä Iquvi. Iqu, Ämiqä Naqä, qäukuä yätu äpmeñqä Iqueä zä-hawä hipa ämuangisañä ique ae äpmakqe. ² Iqu hiqäva-qäyqä wäunui, hiñqä pmua yäpä inçisa, namnä anä naqä-qakuä iu itqäüä. Anä iqu, ämaqe matqä maetqe, Goti Naqä Iqu ämätqqe.

³ Hiqäva-imäkqä iquauqä naqä iqua, qu eeqänäñi nätmätqä Goti Iquenyqä tä ikapñqä isua äma pñnä. Iutanji neqä Hiqäva-imäkqä Naqä Jisasi Iqu-pqe, nätmätqä hiqäva qäyätñqe, äma pänä. ⁴ Qua täunji, hiqäva-qäyqä hñqua ae äpmapu, suqä ätnä äwiñqä-pa, qu Goti Ique hñjua-hñjua ae ävätqäñuwi. Iinjä iutanji, Iqu qua täu pmeqä-säpi, Jisasi Iqu hiqäva-qäyqä mäpmeqä iquäninji. ⁵ Qua täu hiqäva äqiyätqäñuwä iqua, quwqä wäunui, anä naqä-qakuä iu miqä, anä qäukuä yätu ämätñäñqä iqueqä wätqä enqä-panä iu itqäñuwi. Mosisi iqu namnä anä mätätñqä itqätanjanji, Goti Iqu iqueni, “Si qoqonä yätu äpmeñqäñi, Nyi anji qäukuä yätu mätnätanji mäktquakqä-pa, hui mäwqatämäüqä, eeqänäñi ii enqä-pa mätiyä”^{*} ätukqe. ⁶ Jisasi Iqu, Goti Iqutä, nesä, awä iqi ätqäütä, kukñuä änyä-hänä Goti Iqu ämäsäuekqe, qäyünä timäutñqä itqäüä. Goti Iqueqä yätamäkqä, kukñuä änyä-hänä iquesa timäutñqä ämäsäuekqe, yätamäkqä kukñuä yäüä iquesa ätimäutñqä dunji ämäwqätäünä. Asä inji, hiqäva-qäyqä wäunui Jisasi Iqu tänğa ämeqäqe, hiqäva-qäyqä huizi iquau, ämäwqätäüä.

⁷ Kukñuä Goti Iqu hiñuiqä ämäsäuekqä iqu, äwa miqä äñguänänjä heqä-säpi, kukñuä änyä-hänä hñqu mimäkqä iquäninji. ⁸ Mä Goti Iqu ämaqe, äwa itqätanğä äqunäqe, Iqu tii ätkqe.

“Naqä Iqu, ‘Qätä nyipiyä’ ätqi. ‘Hijñi hñquerñi, Nyi tiinjä imäkmñiqe.

Nyi qokä-apäkä Israitqä iquatä, Jutä iquatänji, kukñuä änyä-hänä hñqu, mäsamniqe. ⁹ Hiñuiqänä Nyi hiqä hewäkiquau Isipäta itmetmä, a ämäsqänğa äpätmänğa, qutä kukñuä guä ämäsäuekqe. Qu Nyaqä kukñuä iinjä äवासäpu qänaknä miqanğuwänğa, Nyi qunqä huäqä manunğanji, tuwä äwikqetanji, kukñuä guä änyä-hänä ämäsamqä tqu, huiziqütänji asänänjä manä’ ätqi. ¹⁰ ‘Mä inğanji, kukñuä Nyi qokä-apäkä Israitqä itä guä mäsamniñqe, tiñjiyi. Nyi Nqä suqä eeqänänjä pñqe, quvaqä kñuä indqänqeu eätmä, ga Nqä kukñui, Nyi tuwanui, quvaqä qeqä-quuvqä iu äqiyetmä, ga Nyi quwqä Goti-qunä pmetanğundi, qu Nqä qokä-apäkä hiñqänäyi. ¹¹ Iwä inğanji, ämaqä naqä iquatä, ämaqä hiñqänä iquatänji, qu eeqänänjä Nyinqä ae näñqä epiyä-qae, ämaqä hñqu, käyämaqä kätä-känğua hñque, “Si Naqä Iqueñqä näñqä pmayä” ätuätä, mätkuä da yänä. ¹² Quvaqä suqä quvqä imäkätqäñuwä dinqe, qeqä ätmäkätmä, kñui anji manyiyqä yänqiyä’ ätqi.”[†]

¹³ Goti Iqu kukñuä iinjä ätätä, kukñuä guä änyä-hänä ämäsäuekqe, ii Iqu kukñuä guä hiñuiqänä ämäsäuekqä iqu yäüä heğanji, ii imäkkqe. Nätmätqä yäüä etä, wäunui mäeqä ii, aanqä hiätñqä itqäüä.

9

Kukñuä guä ämäsäuekqä yäüä iqueqä aninçätä, suqençätäyi

^{*} 8:5 Anğumä Itmakqä 25:40 † 8:12 Järämai 31:31-34

¹ Kukñuä guä änyänännga ämäsäuekqä iqu, suqä Goti Iqueqä yoqe haqeu mamaupñqenqätä, anä Iqueqänqä qua täu mätpñqenqätä ätnä.

² Inji namnä anä, hiqñqä hñquaqu-tänä hñqu ämätkuwi. Hiqñqä hinuiqä iqueni, hiqi-tä-tqauqetä, hevqetä, bretqä Goti Iqueqä hinjua iqi äwämñqetäni, iqi äwiñä. Hiqñqä iqu, 'Goti Iqueqänänjiqä' ätminjuwi.

³ Yuä naqänänjä, hiqñqä hñquaqu imäkätñqä imasekuwä iqueuä tuwä inqisanä hiqñqä iqueni, 'Aañä näwinyä, Goti Iqueqänänjiqä' ätminjuwi.

⁴ Hiqñqä iqueni, suakä sisnyañä wetñqä iwamäkqä ttawä itä, kukñuä guä-mäsänqä ipñä itä, iqi äwiñinyä. Iquaquni, golqetä eä ikuwi. Ipñä iqueqä yäpä imñi, golqä häkä, buayä mana hui häkä inqä itä, Aronä iqueqä yäqçä zä-hutäkñä äungqä itä, itanqä hikä tepquva Goti Iqueqä kukñuä guä-mäsänqä äqñqä itä, imä imänänjä. ⁵ Itanqä ipñä iqueqä pmäukuiñqe, qu "Goti Iqu ämaqeüqä suqä quvqe huätä mamaütñqä pmeqeyqä" ätminjuwi. Pmäukuä haqeqiñi, nätmätqä (qerupqä*) hñquaquvqä ktqe, 'Goti Iqu naqänänjä eä, ga iqi äpmenä' kñuä mapqänqä ämotquanyä, qeeqä huqe ävayeyänqä, pmäukuä haqä yäñi äpatqäyäninyä. Täñqani nätmätqä iinjä iquauñqe, "Ti iinji-iinjiqä" ätätmä ätqä mäwqä ymä.

⁶ Nätmätqä iinjä iqua ae äwitanquwänqani, hiqäva-qäyqä iqua, namnä anä iqueuä hiqñqä hinuiqänä iqueni, qu Goti Iqueniqä wänuä imäkäqäätqänjuwi. ⁷ Mä hiqñqä huizi iqueni, hiqäva-imäkqä iquauqä naqä iqu, quväukuä ique-iqueni, kiqä-kiuänä, naqä-hñqanä äpaquvätñqe. Iqu hinji qanyinä mäpaquvqä, nanjuitanä häñeqä hui äma äpaquvätä, suqä quvqä iqueqenqätä, qokä-apäkä näqñqä yasämä maeqä ipu imäkätqänjuwinqätä, Goti Ique ävätñqe. ⁸ Iwä suqä iinjä iquautanä di, Dñä Ängüä Iqu äyä ämänätquetñqe. Namnä anä hinuiqänä iquä, kiqä suqetä, yqänä nätnätanqänqä, hänaqä Goti Iqueä anä naqä-qakuänänjä iunqe, ätnänjä iqi äti minqä eä. ⁹ Namnä anä iqueqä suqä iqua, ii wätqä enqä-panä eä, ne täñqä äpmenqeuñi, näqñqä nätapänä. Ämaqe, suqä iinjä iquau qänaknä imitpçä iqua, qu Goti Ique nätmätqä hñjua ävapu, hiqäva äqäyäpu, nanjuätä, tä iketqänjuwä-qe, quwqä suqä-iwäsäugä dñi, "Ne Goti Iqueä hinjua iqiñi ikikinyänjä äyä äpmenjunä" kñuä indqämbñqä mimäkqä danä yänä, aanqe. ¹⁰ Suqä iqua, ymisänä äñqänqanqä, eqä äñqänqanqä, nätmätqä huitanä-huitanä isuau asñä-qäyqänqä iuvi. Iqua nätmätqä huiwä iqueqä dunqänä ätäqtänä. Goti Iqu suqä ii, nätmätqä eqänänji jänä imäkäniqänqanqä yakuä äwikqe.

Krais iqu, Iqueqä häñeqetä, kukñuä guä ämäsäuekqä änyä-häñi, yänänänqä imäkqenqä

¹¹ Mä Krais iqu, hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä-qu eä, nätmätqä änguanänjä ätimäutñqä iu Miqä-qu pmetñqä ae ätimäukqe. Iqu Goti Iqueqänqä namnä anä änguanänji, hinuiqänä ämätnäminqä ique ämäwqätäunqä ique äpaquqqe. Anä iinjä iqu, ämaqe quwqä hipaitä mätqe, qua täunji mamätñqä eä. ¹² Anä ique äpaquvqä, Iqu meme häñeqetä, bulumäka hipkä häñeqetä, qäsä ämipaquvqä maetqe, Iqueqä häñeqenä, aanä näwinyä Goti Iqueqänänjä anä ique, naqä-hñqanä ämipaquvätä, iqi näweqä äpme. Iutanji Iqu nenji, suqä quvqä duta, hea ique-ique pmeninqua angumä mbqä äneyämakqe. ¹³ Qokä-apäkä Goti Iqueä hinjua iqiñi, kiyä tmäkmbqä eänjuwi, hiqäva-qäyqä iqua, meme häñeqe, ä bulumäka qokä häñeqe, ä bulumäka apäkä tä ikapiyi, näwinyä

* 9:5 Qerupqä ii, Israitqä iquauqä anä-kukñuiyi. Iqua ynaunqä huqä-tänä eä, Goti Iquä äpmenä iquai.

tä wätakä niqiyqanğa, wätaki† äuaqupuiyi, ga qokä-apäkä du hmbunä-hmbunä pñqä-pñqä iqanğuwitani, qokä-apäki Goti Iqueä hiñuä iqini ikikinyänä epu, Iqueqänänä hepnqä iiyi. ¹⁴ Mä Kraisi Iqueä häñeqä di, iunji ämawqätäuä. Iqu suqä quvqä hui miqä näwinyä aanqä eä, Dñä Ängüä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueä yänänäqñqetani, Iqu äpakonätä, Iqueqä-kiuä Goti Ique äwiñqge. Ga Iqueä häñeqe, ikikinyänä inemäkqä, neyaqä huiwä dunä ma, neyaqä suqä-iwäsäuqä duni, “Ne Goti Iqueä hiñuä iqini, ikikinyänä äyä äpmeñunä” näñqä metunquä inemäkänä. Iinjä dutani ne wäunui, äpakonqä duni ävämetanä, Goti hea ique-ique pmeqä Iqueqenä imäkqa uwquatuñqge.

¹⁵ Jisasi Iqu ae äpakonäqetani, Goti Iqutä, ämaqetä, awä iqi ätqäutä, kukñuä änyä-hänä Goti Iqu ämäsäuekqge, qäyünä timäutñqä Imäkqä Iquvi. Auä, qokä-apäkä Goti Iqu atäunüä ikqä iqua, nätmätqä äñğuanänä Iqueqä ymegeu, “He näweqä mapnuwänqeqä” ätukqä ii mapnuwä diñqe, quwqä suqä quvqä, qu kukñuä Goti Iqu hiñuiqänä guä ämäsäuekqge ävasäpu ikuwiuta, Jisasi Iqu anğumä itmetñqä äpakonqge.

¹⁶ Kukñuä guä ämäsäuekqä injä iqua, tiñji. Ämaqä hñqu äpakonätñqä itäqänğa, iqueqä nätmätqge, tqu-tqu meniñqeqñqä tuwanuiu ätätä äqäyekqä-payi. Tuwanuä ii qäyü timäutñqeqge, ämaqge, qu iqu ae äyä äpakonqanğı qumbunä. ¹⁷ Tuwanuä ii äqäyekqä iqu äpakonqge, iqueqä kukñuä i ätätä äqäyekqge, inga timäunä. Iqu hänä yqänä äpmeñqge, iqueqä kukñui, iqi hiñgi äwi. ¹⁸ Iwä suqä asä inji, kukñuä guä hiñuiqä ämäsäuekqä yänänäqñqä imäkätñqä diñqe, häñeqetanä ätimäukqge. ¹⁹ Ii tii timäutñqeyi. Mosi iqu kukñuä eqänäñi, kukñuä-suqä iuta qokä-apäkiu ae ätuäqetani, iqu bulumäka hipkä häñeqetä, meme häñeqetä ämeqge, ga eqä ditä imäkäqge, hisopqä äpaitä sipsipqä a häñesqetä ämetä, äyämeqge, bukä, kukñuä-suqä tuwanuä qänätanğqeutä, ämaqeutä hmbunä-hmbunä pñqä-pñqä ikqge. ²⁰ Iqu e imäkätä, “Kukñuä Goti Iqu he qänaknä ipñqä guä ämäsäuekqge, häñeqä tä, yänänäqñqä vätnqeqä”† ätukqge. ²¹ Suqä asä inji, iqu häñeqge ämetä, namnä anä Goti Iqueqänqä ämätñqä iutä, nätmätqä anä iu äwiñuwä eqänänä-pqge, pñqä-pñqä iqäukqge. ²² Itanğa kukñuä-suqä duni, tii ätnä äqänä. Nätmätqä aanjä kuapanäñi, Goti Iqueqä hiñuä iqini ikikinyänä timäutñqge, ii häñeqä dinäñi qenyänji. Ga qu nanuä hui mapäsqä ipu, kiqä häñeqä mäpäwiqä iqäqge, Goti Iqu ämaqeuqä suqä quvqge, huätä mämamäuqä yänä.

Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä äwinyätä, ämaqeuqä suqä quvqge, huätä ämamäukqeqñqä

²³ Nätmätqä namnä anä iu imäknänqge, ii naqä-qakui qäukuä yätu imäknänqetaniä kiqä ktqe imäknä. Iwä nätmätqä injä iqua, Goti Iqueqä hiñuä iqini ikikinyänä hiätñqä diñqe, qu nanuä häñeqenä äpñqäyämämiñuwi. Mä nätmätqä naqä-qakuä qäukuä yätu äwiñqeuñi, ikikinyänä hiätñqä diñqe, nätmätqä äñğuanänäñi, huiziu ämawqätäuñqä dutanänji. Ii Kraisi Iqueqä häñeqeyi. ²⁴ Kraisi Iqu anji, ämaqge Goti Iqueqänqä ämätkuwä yäpä inğisa mäpaquvqä ikqge. Anä iqu, naqä-qakuä iquesanä ktqä iquvi. Kraisi Iqu, Goti Iqueqä anä qäukuä yätu äpaquvätä, ga tängani, yätamäkqä neyätñqä Goti Iqutä qäqiqi äpme. ²⁵ Ga tiñjä-pqä inänji. Hiqäva-imäkqä naqä huizi iqua, iquauqä häñeqä ma, nanuä iquautanä ämepu, hiqñqä aanjä näwinyä Goti Iqueqänänä iu, quväukuä ique-ique äma äpemiñuwä-pa, Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä, Goti Ique äwinyäqäsquätñqä, quväukuä ique-ique mäpaquvqä ikqge. ²⁶ Iqu

änäänä äwinyäqäsqa-säpi, tmi-tmiqä-tqe, tätä kuapanä mequäni. Goti Iqu qua tqe änyä imäkänqä duta, tänganqeyi. Mä hea yäpäkä hiätñqä tängani, Iqu Goti Iqueni, Iqueqä-kiuä äwinyätä, suqä quvqä huätä mamäutñqä diñqe, naqä-hnganä äpkqe. ²⁷ Ämaqä eeqänäni, hñqunä äpäkonqänqe. Iwä qänakndani, Goti Iqu kukñuä mitätñqä iu tqäuqñqe. ²⁸ Ii enqä-pa, Kraisi Iqu, gokä-apäkä kuapanänä iuqä suqä quvqä huätä matnämäutñqe, Goti Ique naqä-hnganä äwiñgqetani, añgumñi, suqä quvqenqä huätä matnämäutñqä ma, ämaqe qu Iquenqä hiñuä äqumbu pmetanquwä iu häñä iqumuatätñqä iunqä timäuniqe.

10

¹ Suqä Mosisi iquesa ätimäukqä iunji, nätmätqä äñguä qänaknda timäuniqä diñqe, yasämä mämänätqueqä da, hiñgi qanyinä ktqä inänji. Iutani, suqeu qänaknä ipu, hiqäva quvaukuä ique-ique qäyä imäkäqäsäpiyä-qe, ämaqä Goti Iquenqä päqtätanquwä iquauñi, kiyä mamätqä ikikinyänä miwimäkkä danä yänä. ² Ämaqe ikikinyänä heñqä wimäkkä-säpi, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäutqänuwä iqua, kiyä mamätqä epu, “Suqä quvqä yqänä ämenünä” knuä mindqänqä ipu, hiqäva angi mimäkkä itqäpninji. ³⁻⁴ I etangi bulumäka qokiuqätä, meme iquauqätä häñeje, suqä quvqä huätäni, änä mämamäuqä etanqgetani, quvaukuä ique-ique häñeje ämepu, hiqäva äqäyqäsätqänuwä, ii qokä-apäkiuqä suqä quvqeuñqä knuä-iqä ävätnqä diñqeyi.

⁵ Iutani, Kraisi Iqu qua täunqä äquvepätäqänqani, Goti Iqueni, tii ätukqe.

“Si qu hiqäva äqiyäpu ktappñqe, makingangi, Nyinyqä huiwi näwinyä äyä imäkeniqä. ⁶ Ga suqä, nanui watakä niqiyätñqä tä hämänä ikeqenqätä, suqä quvqä huätä mamäutñqä hiqäva-qäyqenqätäni, yeeqä miqä isnä. ⁷ Iwä tängani, Goti Iquki, Nyi tii äktqä. Qu hiñuiqänäni bukä iu, Nyinqä tuwanuä äqäyäpu ekuwä-pa, Nyi äkinqä Saqeuñä qänaknä imñqä, ae sä äpqäqeqä.”*

⁸ Iqu i ätukqe, hiñuiqä iqisanji, hiqäva-qäyqeuñqä kukñuä-suqä iuta tii ätkqe. “Qu hiqäva äqiyäpu ktapqänqetä, nanui watakä niqiyätñqä tä hämänä ikeqenqätä, ä suqä quvqä huätä mamäutñqä hiqäva-qäyqenqätänä-pqenqe, makingangi, yeeqä miqä yqänä isñqinyä.” ⁹ Iiñä ätuäqetani, “Nyi äkinqä Saqeuñä qänaknä imñqä, ae sä äpqäqeqä” ätukqe. Iqu iinä itä, suqä hiñuiqändqä iqueni, huätä ämamäutä, änyä-hänä imäkätä ekqe. ¹⁰ Ga Jisasi Kraisi Iqu, Goti Iqueqä äwiñqä dunä itä, Iqueqä huiwi hiqäva enqä-pa naqä-hnganä äwiñgqetani, ne qokä-apäkä Goti Iqueqänänä heatunquä inemäkkqe.

¹¹ Itanga hiqäva-imäkkä eeqänänä iqua, qu hiunji ique-iqueni, Goti Iquenyqä wäunuwä imäkäpu, hiqäva asiqua äqiyäpu ätqäuwa wätqätanquwä-qe, hiqäva iinä iqua, suqä quvqä huätä mämamäuqä ipnä. ¹² Mä Kraisi Iqu, qutä asänänä ma, suqä quvqä huätä mamäutñqä hiqäva naqä-hnganä äqäkqetani, Iqu Goti Iqueqä hipa ämuangisa äpmakqe. ¹³ Inji hipa ämuangisa äpme, ämaqä, qu Iquenyqä mäkä-hunqä iquauñi, Iqueqä yukä yäpä iqi pmeqanquwanqanqä hiñuä äqänä äpme. ¹⁴ Quami, Iqu tiñä etangi äpmakqe. Iqu hiqäva kiuänänä hñqu imäkätä, gokä-apäki Goti Iqueqänänä hipñqä iwimäkkätñqä iquauñi, kiyä mamätqä ikikinyänä näweqä pmetpñqä, qäpu iwimäkkqä iutani.

* 10:7 Apqä Bukä 40:6-8

¹⁵ Kukñuä ii yänänäqñqä imäkätñqce, Dñä Äñguä Iqu-pqce, awä änatqi. Ganäñi, tiinji.

¹⁶ “Naqä Iqu tii ätqi. Inğanji, kukñuä Nyi qutä guä mäsamññqce, tiinji. Nyi Nqä suqä eeqänäñi, quvaqä qeqä-quuvqä iu pñqä eätmä, ga Nqä kukñui, nyi tuwanji, quvaqä kñuä indqänqceu äqiyemqänä.”†

¹⁷ Itanğa angumji,

“Qu kukñuä-suqä ävasäpu quvqä imäkätqänuwä dinqce, kñui angi manyiyqä yänqiyä.”‡

¹⁸ Goti Iqu, suqä quvqenqä äwqä hanuä imäknätä, huätä ae ämamäutqce, suqä quvqä huätä mamäutñqä, hiqäva anğu imäkqce, hma hetñqce.

Goti Iquenqä zä miqä, qäqiqi watunquenqä

¹⁹⁻²⁰ Nyämaqäüä, yuä naqänänjä hiqñqä, ‘Aañä näwinyä Goti Iqueqänäñiqä’ ätminuwä dunqä qñqanä enänqä iqu, Jisasi Iqueqä hui-wiyi. Ga huänqä hänä-pmeqä-tänjä hñqu, ne yäpä yänğisa timatunqce, Iqu yuä ique äpisiqiyätä, änyä-hänjä imäuekqce. Iqu Iqueqä häñqetä iinjä imäkqetani, ne anä hiqñqä ique yäpä yänğisa peyatunqce, zä miqä pemä ianä. ²¹ Itanğa ne Ämaqä Hiqäva-imäkqä Aanä Naqänänjä, Goti Iqueqä ämaqä-qune Mäneyqä-qce ämenju. ²² Iwä Goti Iqueqä hinuä iqinji, Kraisi Iqueqä häñqce, neyaqä qeqä-quuvqce pñqä-pñqä neyğanqetani, “Ne kiya mämatquneyqä” näqñqä ämenä, ga neqä huiwi, eqä hinoqukuä maeqä itä, asñä äqänanitanji, ikikinyänjä imäkñgu. Inji huänqä änguitä, Hiqäva-imäkqä Äñguä Iqutä, iinjä ae ämenqetani, ne qeqä-quuvqä imñji quanğä maeqä, aanä naqä-qakuinä änyanä, Itenyqä quuvqä eqiyätanä, yänänäqñqä imäknanita, zä miqä itanä, Goti Iquenqä qäqiqi wanä. ²³ Ga Goti Iqu, kukñuä guä ämäsäuekqä iunä Imäkqä-quvqae, ne “Iquenqä quuvqä eqiyätanä, äñguä inemäkäninğä hinuä äqänanä äpmenunä” ätätanä awä ätatunqenqce, kñuä hñquaqu mindqänqä, a yänänäqñqä äqätqä wanä. ²⁴ Ne quuvqä anä eqiyätunquä hñqunä-hñqunänjä iqune, huizi iquauñqä kiinjä neyğanquti, suqä äñguänänjä iunä itquneniquä dinqce, ävauqumuatnatunquä hänaqenqä qävqä yanä. ²⁵ Iinjä itaqñğanji, ämaqä hui Goti Iqueqä yoqenqä aquväqñqce ävquatämäutqänuwä-pa, ne iinjä miqä, aquvä äqänätanä, yänänäqñqä imäkñguatunqce. Hiunji Kraisi Iqueqä äpce, qäqi pätkätanji hinuä äqumbiyitani, suqä iinjä anäänä imäkquatuñqce.

Neqä änenqä iunä, suqä quvqä imäkqä äwätunquä iutanä kimanñqce

²⁶ Ämaqä-qunesanä tqu-tqu, huänqä Jisasi Iqu imäuekqenqä kukñuä naqä-qakuinğä näqñqä ae ämakuwitani, quwqä äwinğä iunä suqä quvqä imäkqä äwätqänuwä, quwqä suqä quvqce huätä mamäutñqce, hiqäva-imäkqce, näwi aanğä eä. ²⁷ Qunqce, tiinjä-pqce enänji. Qu zä kiinjä ipu, kukñuä mitqänğa, zä aanä tnänänänjä, ämaqä Goti Iqutä mäkä-hunğä iquau tä näniqñqceu pmepnuwänğä, hinuä äqambu pmepñqänäyi. ²⁸ Ämaqä tqu-tqu, Mosisi iqueä suqeuñi ävakupqä iqua, ämaqä hñquaqñä-qe, hñquaqu-hñqenğä-qe, “Qu iinjä-iinjä imäkquwiqä” tqanğuwänğa, kukñuä mitqä iqua, qunğä huäqä mäwunğanqetani, qu äpakombñqänäyi. ²⁹ Inji he kñui, äänä eyqi? Ämaqä, Goti Iqueqä Ymeqä Ique tuwä ävätqä iqu, kimanji hanjä-iqä äkisque meniçati? Ii itqä iqu, häñqä Goti Iqueqä kukñuä guä ämäsäuekqce, yänänäqñqä äwikqetani, Goti Iqueqänänjä hetñqä qäyä iwimäkqä-qe, iqu häñqä iinjä iquenqce, nätmätqä quvqä enğä-pa imäkätä, ga Dñä Äñguä, huäqä naumäkätä,

Änguä Inetqueqä Iqueni, suqä aanä quvqänäni, qäsä itquetqäüä. Iinjä itqä iutani, hanjä-iqä aanä naqänänjä meniqe. ³⁰ Ne näqñqä äyā ämenju. “Quvqenqä kimanji, ii wäunuä Nqä enqä-qae, quvqä iqangpqa iquauji, Nyi kima wimniqeqä”[§] ätkqä iqu, ii Goti Iquvi. Ga tii-pqenqä näqñqä ämenju. “Qokä-apäkä Iqueqänänjä iquauji, Naqä Iqu iwäsäunqiyä”^{*} ätä äqänä. ³¹ Goti Hänjä Hea Ique-ique Pmeqä Iqu, ämaqä hñque hanjä-iqä naqänänjä vätnqä a äkiqätqe, ämaqä iinjä iqu, zä aanä kiinjä winyänä.

Eryqä miqä, yänjä äqännga uwqäpñqenqä

³² Hinjuiqänänji, he Goti Iqueqä we-huñqenqä näqñqä ämepiyänqani, qu hanjä-iqä kuapänänjä hetapqanguwä iuta tmi-tmiqä-tqe ämepiyä-qe, yänänäqñqä ätqäumiñuwinqä kñuä meqangpu. ³³ Hñqani, ämaqeüqä hinjüä iqi ämaetqätäpu, kukñuä quvqä etäpu, äyā etquetqänjuwi. Hñqani, ämaqä hanjä-iqä ii metqätanqiwä iquauji, he qutä anä äyā itqänjuwi. ³⁴ Ga guä pmeqä anju pmetanquwä iquauñqe, he huäqä eunqanqä, änguä äyā itquetqänjuwi. Itanqa qu heyaqä yquayä nätmatqä qua täu metauqanqiwänqani, heqä nätmatqä änguänänji qäukuä yätu hea ique-ique yqänä witanqñqenqä, näqñqä epiyä-qae, he iñqä qundqändqä miqä, yeeqänä äyā itqänjuwi.

³⁵ Heqä suqä iinjä itqänjuwä iquauñqä kñuä ämapiyi, zä miqä pemä ipu, quuvqä yänänäqñqä yqänä heqiyqäpñqe. Iinjä itqänjuwitanjä kimanji, Goti Iqu kuapänä etapäninqe. ³⁶ Ii tiinji. He Goti Iqueqä äwinqä dunä ipu, nätmatqä änguänänjä Iqu ätkqe mapnuwänqenqe, enyqä miqä, yänjä äqännga uwqäpñqe. ³⁷ Ii tii äqänänqä-payi.

“Äpakänä ma![†] Ämaqä äpätnqä iqu, äpakä miqä äpäñqiyä. ³⁸ Nqä ämaqä jänänänjä iqu, quuvqä eqiyätäqetani, hanjä pmenqiyä. Ga iqu pemä miqä itä, iqueqä quuvqä heqiyqä mäñdi imännga-imännga päwiqanqutqe, Nyi iquenyqe yeeqä miqä danä ymä.”[‡]

³⁹ Ne ämaqä pemä miqä itanä, quuvqä heqiyqä mäñdi imännga äpäwitä, qui imäknatunqquä-qune ma, aanqe. Ne quuvqe, hänjä-pmeqä meninqüä, eqiyqa uwquatanqquä iquneyi.

11

Ämaqä hinjuiqändqä iuqä Goti Iquenqä quuvqä heqiyqenqä

¹ Quuvqä heqiyqe, ii tiinji. Ne nätmatqä änguänänjä Goti Iquesa meninqüä hinjüä äqänänä äpmeñu. Nätmatqä iinjä iqu, naqä-qakuä witanqñqenqä näqñqä ämenque, ii ne Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätunquetayi. Auä, nätmatqä ne hinjüä mäqunqüä enqüä diñqe, quuvqä eqiyätanä iuta näqñqä ämequ. ² Ämaqä hinjuiqändqä iqua, Goti Iquenyqä quuvqä iinjä eqäminjuwä iutani, Iqu quñqe, “Ämaqä jänänänjä-quayqä” ätkqe.

³ Qäukuitä, quaetä, Goti Iqu Iqueqä kukñuä tqanqäqä duta ekiyinqä näqñqe, ne quuvqä eqiyätanä luta ämetqänju. Iwä Iqu nätmatqä ne hinjüä äqunänqque ämetä, qäukuitä, quaetä, iuta imäkkqe, hmanji.

⁴ Epo^{*} iqu, Goti Iquenyqä hiqäva äqäkqe, änguänänjä eä, Kenä iqueä ämäwqätäukqe, ii iqu quuvqä eqäkqä iutayi. Ga iutani, Goti Iqu, nätmatqä Epo iqu hiqäva äqiyätä äwikqe, yeeqä imetä, “Iqu ämaqä

§ 10:30 Kukñuä-suqä 32:35 * 10:30 Kukñuä-suqä 32:36 † 10:37 Asayä 26:20 ‡ 10:38

Hapakukä 2:3-4 * 11:4 Ipäqäkqä 4:1-5

jānānānā-queyqā” ātātā āmānātqueqi. Itanġa Epo iqu ae āpākongqā-
qe, ne iqueqā quuvqā eqāminqenqā tqanġi āwiyātunqūe, ii iqu, iqueqā
manitā kuknuā yqānā ānatātġnqā-payi.

⁵ Goti Iqu, Inokā† iqueqā huiwā qāsā mapākongqā yātġqā dinqe,
gāukuā yātunqā ātuma ekqāqe, ii iqu Goti Iquenyqā quuvqā eqākqā
iutayi. Goti Iqu itmakqetanġi, Inokā iqueqā huiwinqā qāvqā ikipiyā-qe,
māmāqumueqā da ikuwi. Goti Iqueqā bukā iunġi, “Goti Iqu ique ānyā
mitmeqānġanġi, Inokā iqu, Goti Ique yeeqā iwimākminqeqā” ātā āqānā.

⁶ Mā āmaqā Goti Iquenqā quuvqā maeqiyqā ipiyā ii, qu Goti Ique yeeqā
māwimākqā ipnā. Āmaqā Goti Iquenqā qāqi pġnqā āwinyātġqā ii, qu Goti
Iqu āpmeġenqā knuā yānānāqġqā indqānāpu, ga “Āmaqā qu Iquenyqā
nāqġqā mapġqā itqātānġuwā iquauġi, Iqu kimanġi, ānġuā vāniqeqā”
knuā yānānāqġqā āmepu, ga Iquenyqā quuvqā heqāpġqe.

⁷ Goti Iqu Noa† iqueni, “Hanġā-iqā naqānānā qānġanā hiġuā māqunquā
iminġā di kimenqiyā” tquangā, Noa iqu Goti Ique yāpā iqī āvātā, imbqua
qui mimākġqā hānġā pmapġqā dinqe, yimba hġqu imākġqe. Iqu iinġā
imākġqe, ii iqu Goti Iquenqā quuvqā eqākqā iutayi. Iqueqā quuvqā
heqiyqā iutanġi, qokā-apākā qua tāutanġiudā suqā quvqe, ātnānġā iqī āti
āmaekqāqe. Ga tiinġā-pqeyi. Goti Iqu, qokā-apākā Iquenyqā quu-
vqā eqiyātqānġuwā eeqānānġā iquau itqueqā-pa, Noa iquenyqe, “āmaqā
jānānānā-queqā” ātminqe.

⁸ Goti Iqu Aprāhamā§ iqueni, “Si qua, ‘tqeqā’ āktātmā āktapmāqā
iqā duġqā, uvā” ātuātā tāāqā tuātumegānġanġi, Aprāhamā iqu Goti
Ique qātā āwiyātā, ākiu ti wātġqe, ānyā maqġqā eqā-qe, quuvqenā
eqiyātā āuminge. ⁹ Ga iqu āwāqe, qua Goti Iqu, ‘Tqā ktapmniqeqā’
ātuātā, kuknuā guā āmāsāuekqeu, anġā-himqā huitanānānā-qu imānā
āpmaminqe. Iqu iinġā āpmaminqe, ii iqu Goti Iquenqā quuvqā eqākqā
iutayi. Itanġa iqinġi, iqunā ma, Aisakā, Jekopā iquaqu-pqe, qu āmaqā,
Goti Iqu kuknuā asā ii guā āmāsāuekqā iqua, namnā anġā āmātepu, iu
yakuinā āpmaminġuwi. ¹⁰ Ii tiinġā etanġiyi. Aprāhamā iqu, anġā-himqā
yānānāqġqā hġnāqā, Goti Iqunā imākātġqā knuā āmetā, āmātġqā iu
āpakānā pmenġqā quuvqā eqiyātā, hiġuā āqānā āpmaminqe.

¹¹ Sera* ii qokitqā ae ekqā-qe, ii Goti Iquenqe, “Iqueqā kuknuā guā
āmāsāuekqeu Imākqā-queqā” knuā indqānātā, quuvqā eqākqe. Iinġā
ikqetanġi, Goti Iqu iwimākqanġi, ii āwqā ekqe. ¹² Iinġā etanġi, qoyanġā
āpākonātġqā iminġā hġquesanġi, kaqā-kawāka kuapānā eqiyāmanġuwi.
Qu hiinġā-qātāqueqā gāukuā yātunātā, hikā weā eqā manġu āwinqā-pa, a
matāūqānānā, aanġā kuapānānā hepuwi.

¹³ Āmaqā iinġā ii, Goti Iquenqā quuvqā yqānā eqiyāpiyā-qe, eeqānā
āpākonguwi. Goti Iqu qunġi, nātmatqā ānġuānānā dinā vqānqā kuknuā
guā āmāsāuekqeu, qu qua tāu yqānā āpmapiyānġanġi, māmēqā danā ikuwi.
Qu kinġā tamā ātqāupu, nātmatqā iinġi kinġā yāmā witanġi hiġuā āqunġuwā
iutanā, yeeqā ikuwi. Ga qu wombā miqā ipu, “Ne qua tāunġi, āmaqā
anġā-himqā huitanġā-qune eanā, yakuinā pmetunquā iquneyqā” ātukuwi.

¹⁴ Ne āmaqā kuknuā iinġā tqanġā āwiyaqetanġi, nāqġqā tiinġā metunqūe.
Qu anġā nāweqā pmetpnuwā iunqā knuā indqānġā āwātqānāuā. ¹⁵ Qu
quwqā qua yāuā āvāma āpkuwā iunqā knuā yqānā āmeqā-sāpi, qu iunqā
anġumā uwqāpġnġā. ¹⁶ Ga iinġā ma, qu anġā ānġuānānā, yāuā ique
āmāwqātāutanġqā hġque meqānqā, knuā yānānāqġqā indqānātqānāuā.
Ii gāukuā yātunġā iqueyi. Ga Goti Iqu, qunqā anġā-himqā nāwinyānā ae

† 11:5 Ipāqākqā 5:21-24 ‡ 11:7 Ipāqākqā 6:13-22 § 11:8 Ipāqākqā 12:1-4 * 11:11 Ipāqākqā
17:9; 18:11-14

ämätäwiyqä etanqgetani, tiinji. Qu Iquenqe, 'Neqä Goti Iqukiyqä' tquä dinqe, Iqu wombä miqä danä yänqiyä-qe, näqnqä ämetqänu.

¹⁷⁻¹⁸ Goti Iqu Aprähämä† iqueni, "Tqä taqä-tawäka kuapänäni, Aisakä iqesana heqiyämambuwiqä" ätuätä, kuknuä guä ämäsäuekqe. Iinj etanji Goti Iqu Aprähämä ique yamwiqä vqanqa, Aprähämä iqu Iquenqä quuvqä eqiyätä, iqueqä ymeqä Aisakä ique hiqäva imäkmätä äwikqe. Äuä, ämaqä, Goti Iqu kuknuä guä ämuäsäuekqä iqu, iqueqä ymeqä kiqä-kiuänänjä ique hiqäva imäkmätä itä, knuä yänänäqnqä tii ämaminqe. ¹⁹ "Goti Iqu, ämaqä ae äpäkonguwä ii, anqumä ävauqumuatätinqä Yänänäqnqä-tänjä Iquvqä." Iwä kuknuä ktqä iutanä, "Aprähämä iqu Aisakä iqueni, äpäkongqä duta anqumä itmakqeqä" tatunqe.

²⁰ Aisakä‡ iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetani, iqu Jekopä iquenqätä, Iso iquenqätäni, Goti Iqu inqueqi anqumä pmanyiyänqä iwimäkätinqä tääqä ätukqe.

²¹ Jekopä§ iqu-pqe, Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetani, tiinj ikqe. Iqu äpäkonätinqä, Jospä iqueqä ymeqä iquaquini, Goti Iqu anqumänänjä pmayänqä iwimäkätinqä tääqä ätkqe. Ga iqueqä yäkke, yqänä esänä, qonä äwoktäuqe, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäukqe.*

²² Jospä† iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetani, Israitqä iqesana kaqä-kawäka Isipä ävama pnuwänqä ätuätä, "Nqä yänä-yawi, inga qäsä äma uwqäpnqä" ätuätäqetani, äpäkongqe.

²³ Mosisi‡ iqueqä känäi ique änyuäqe, iyaqu ymeqä iqueni qeqätqä äqunäsinya, qua Isipä iu miqä naqä iqu ätkqenqä zä miqä, qanua hñquaqu-hñque za maqnqä ämiminjiyi. Iyaqu injä ämiminjiyi, Goti Iquenyqä quuvqä eqiyäsinya iutayi.

²⁴ Itanqa Mosisi§ iqu naqä-qu ae eäqe, iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätä, "Ämaqä naqä qua iu miqä iqueqä meqiyqä ymeqä-queqä" tquä dinqe, "Oeyqä" ätkqe. ²⁵ Iqu yeeqä inqe, suqä quvqeuta hñganqä iqa mäwqä, wänqäpu iqa iunqe, "qäyä hiätqeqä" ätätä, qu Goti Iqueqä ämaqä qui imäkminuwä-pa, iquenä-pqe qui imäkpnuwänqä dinqä atäunua inqqe. ²⁶ Iqu, Goti Iqu kima anqumänänji väniqenqä hinua äqänä äpmeqetani, "Ämaqä Goti Iqu atäunua ikqä iqueä yoqä dunqä wombä ämeqe, ii Isipätanä mbqä yquayä aanä hävemnäqnqä dunji ämäwqätäunä" knuä ämakqe. ²⁷ Iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetani, ämaqä naqä Isipä iu miqä iqueä äwqä tnäninqä zä miqä, qua iqueni ävämakqe. Ne Goti Iqueni hinua mäqunqä itunqä-qe, Mosisi iqu Ique hinua äqunätä iminqä enqä-panä-qu yänä äqänätä injä iminqe. ²⁸ Enätqä ymeqä hitmqä iquau päsqä iqu, Israitqä iquau qui miwimäqä yätinqä dinqe, Mosisi* iqu, Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätä, "Sipsipqä äpäsäpu häneqe, anä huä äyqä iu eä ipiyä" ätuätä, hiunji naqä 'Pasopauä' äqonänqe, inga ipäqäkqe.

²⁹ Israitqä† iquä Goti Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iutani, eqä-pnjä 'hänesqäua' äqonänqä iqueni, qua-ye enqä-panä iu äkäkuwi. Itanqa Isipä iquä asä iu äkenä-tpu iqanquwanqa, eqä änyuäpätäkqe.

³⁰ Israitqä‡ iquä anä-himqä Jerikonji, hiunji 7 qanä koquvqanquwanqa, kiqä täkni qua iqi äpäkngqe, ii Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqä iutayi.

† 11:17-18 Ipäqäkqä 22:1-10 ‡ 11:20 Ipäqäkqä 27:27-29 § 11:21 Ipäqäkqä 48:1-20 * 11:21 Ipäqäkqä 47:31 † 11:22 Ipäqäkqä 50:24-25 ‡ 11:23 Anqumä Itmakqä 2:2-3 § 11:24 Anqumä Itmakqä 2:11-15 * 11:28 Anqumä Itmakqä 12:21-30 † 11:29 Anqumä Itmakqä 14:21-30 ‡ 11:30 Josuwa 6:15-20

³¹ Leopä§ mbqä metnqä huiwä yanä vqä ii, ämaqä hinuä tämaqä iqä iquaqui, yeeqä itmetä yätamäkä äwikqetani, qokä-apäkä Goti Iqueä kuknui hngisanä iqetanji, qui anä mimäkñqä danä ikqe, ii Goti Iquenyqä quuvqä eqäminñqä iutanñji.

³² Nyi 'iinjqä' ätätmä tuwanui yqänä äqäka uwqämñqäta? Nyi kuknui Giriyonä* iquenqä, Barakä† iquenqä, Samsonä‡ iquenqä, ä Jepta§ iquenqä, ηη Dewiti iquenqä, Samueli iquenqä, itanga hinuä-tqä iquauñqä, tmqä dinqe, hea homä iqanji, änä maeqä iqi.

³³ Goti Iquenqä quuvqä heqiyqä iutani, ämaqä iquautanä hñqua, qu ämaqä miqä kuapanänñä iuqä mäkä-iqä iquauñi, ämawqätäuminjuwi. Hñqua, suqä quvqe jänä imäkminjuwi. Hñqua, nätmatqä Goti Iqu, "Etapmñqänä" ätukqeunä ämaminjuwi. Hñqua, laiyoñqä iqua manä mayauqä ipñqä imäkminjuwi. ³⁴ Itanga hñqua, tä hänaqä naqänäñi equmuäkminjuwi. Hñqua, mäkä-hunqä iquauqä hionaqeuñi äwimasiyäpiyä iuta mapakonqä iminjuwi. Hñqua, yanänäñqä maeqä epiyä-qe, qänakñi yanänäñqä ämaminjuwi. Hñqua, mäkä iqänqe, näñqä ämaminjuwi. Ä hñqua, mäkä-iqä qua huizutanä iquauñi, anji upñqä ändowäkatminjuwi. ³⁵ Ga apäkä hñqua, käyämaqä ae äpäkonäpu, anjumä hññä vauqanjuwä iquau, anji itmaminjuwi.

Inäqe ämaqä hñquauñi, quwqä himä-wiunqä iqua, guä äkiqiyäuepu, "He Goti Iquenqä tuwä äwiyqäpi, ne heñi evqatäwatatuñqueqä" tqauñguwänqa, qu, "Ne äpäkonätanä, qua butani anjumä hññä ävautanä, hññä pmeqä meniñque, ii anjuänänñiqä" kñuä ämepu, himä-wiunqä iquau, "Oeyqä" ätuminjuwi. Iutani, himä-wiunqä iqua, iquauñi änänä äpäsqa äwäpu, pizqä äpäkmñjuwi. ³⁶ Huizi iquauñi, himä-wiunqä iqua ewiqä ätuäpu, ikukuwä äpäsäpu, ga guä woyqä ämäsäpu, guä äpmuateminjuwi. ³⁷ Huiñi, qu hikä äpäsäpu, hñquauñi, huiwi awä äqäqatäpu, ä hñquauñi, hionaqetä pizqä äpäkmñjuwi. Hñqua, qäkämä maeqä, sipsipqä huiwitä, meme huiwitänä, imäkmbu ikäminjuwi. Qu huiwä du yätamäkqenqe äwa kiññä ipu, hanä-iqä hävemnäñqä metqätanjuwänqa, suqä aanä quvqä di itquaminjuwi. ³⁸ Quwqä suqe, anjuänänñä eäqetani, qu qua täutanji huiziquauqä ämawqätäpuñqä-qe, qu qoqonä, qua yeruä, anä ämaqä maeqä imä äqäyanäkipu, hikä himanä iutä, qua hovqä iutä äwayäkäminjuwi.

³⁹ Ämaqä eeqänänñä iññä iqua, Goti Iquenyqä quuvqä eqäminjuwitani, Iqu quñqe, "Ämaqä jänänänñä-quayqä" ätkqä-qe, qu qua täu yqänä äpmapiyanñani, nätmatqä Goti Iqu, "Nyi qu äwimniqe" ätäta guä ämäsäuekqe, mämeqä iminjuwi. ⁴⁰ Ii tiññä etanjiyi. Goti Iqu ne qänaki äpmeñquä iquenyqe, nätmatqä aanä anjuänänñi, näwinyä imäkekqä iutani, Iqu qokä-apäkä hinuiqändqe, qu-ganä qäyu timäuqä dinqä mäwinñangi, ne eeqänänñi ikikinyänñä anä timäuqänqä äwinñqe.

12

Suqä enyqä miqä, yqänä imäkqa uwqenqä, ämänätqueqä iquauñqä

¹ Ämaqä hinuiqändqä kuapanänñä iññä iqua, änakuaqupu, quuvqä heqiyqenqä ämänätquetqänä. Iññä eänqe, suqä quvqä eeqänä, ne täka änamäkänqe, huätä eqvamäutanä, hanä maeqä eanä, qanä tnänñä äwätunquä-pa, suqä jänänänñä Goti Iqu ne imäkquatuñquä äwinñqä

§ 11:31 Josuwa 2:8-13; 6:25 * 11:32 Naqä-qua 6:11-8:35 † 11:32 Naqä-qua 4:6-5:31 ‡ 11:32 Naqä-qua 13:24-16:21 § 11:32 Naqä-qua 11:1-12:7

ijunqä enyqä miqä, yqänä imäkqa uwquatuñque. ² Ne ii imäkquatuñquä diñqe, hiñui Jisasi Iquenyä äquñgua uwquatuñque. Iqu neqä quuvqä eqiyätuñquä iu ävauquumuatätä, ikikinyänä timäutuñqä Imäkqä Iquvi. Iqu yeeqä inqe qänakñi wimeniqä etanqqeñqä kñuä yänänäqñqä indqänätä, womba inqä zä-huätatä iu wimeqänqe äwäwa miqä, yänä äqänätä tmi-tmiqä ämetä, zä-huätati äunqqe. Inji, täñganji Iqu quami, Goti Iqueqä zä-hawiu hipa ämuangisa äpme.

Goti Apiqu, ne suqä äñguä imäkatuñquä, inetqueqenqä

³ Iwä he hiqä-hiuä enyqä ipu mäwquatämäuqä ipñqä diñqe, Ämaqä, suqä quvqä imäkqä iqua, quvqä kiinä qäyä itquamijuwä-qe, Iqu yänä äqänätä äpmakqä, Jisasi Iquenyqe, kñuä heyquñqänäñji.

⁴ He suqä quvqä ique ämäwqätäuanä-tpu mäkä ipiyä-qe, heyaqä häneqä kuapanänji mäpäkäwiqä iqäqä änyänji. ⁵ Goti Iqu henyqe, “Nqä ymeqeqä” kñuä indqänätä, kukñuä yänänäqñqä emäkätä etkqenqe, hui imäukuwä mandi? Iqu heñi,

“Nqä ymeqä iquki, Naqä Iqu si äñguä imäkñqä, nätmätqä hmbu ikitqueqäqe, ‘Tä nätmätqä hiñginqeä’ kñuä makiyqä yätñqe. Itanga Iqu tqä qämä-qämä iqe, jänä ikimäkñqä ikitqueqäqe, enyqä itnä mäwquatämäuqä panä. ⁶ Ii tiññä etanqiyi. Naqä Iqu, ämaqä iquenyqä äwinyätqä iqueni, äñguä imäkätñqä ämotqenqiyä. Ga Iqu ämaqä hñque, Iqueqä ymeqä enqä-pa itmetqä iqueni, hiqokä päsanqiyä.”*

⁷ Hañä-iqä äänä emeqe, he, “Goti Iqu ne jänä nemäkätñqä inet-quetqänä” kñuä indqänäpu, yänänäqñqä tqäpñqe. Kaniqukua, quwqä ymeqä du itquetqänuwä-pa, Goti Iqu asä ii etquetqäuä. Ymeqä, kaniqu jänä miwimäkqä hiñuinä äqunätñqe, äsquake? Ymeqä iñji, aañqe.

⁸ Goti Iqu Iqueqä ymeqä eeqänäñji, Jänä Iwimäkqä-qu etanqqetani, heñi jänä memäkqä-säpi, he Iqueqä ymeqä naqä-qakuä maeqä, ä heniqu maeqä-quenä hetpninji. ⁹ He tiññanqä-pqe kñuä inä mapñqe. Apka äneemetqänuwä iqua, ne jänänä inemäkqanquwinqä yoqä naqänänä äyä ämaetqänju. Itanqqetani, Apiqu quuvqä änatapkqä Iqueuä yäpä iqinyä itanä, iuta ne hañä-pmeqä metuñque. ¹⁰ Neqä apka, qu ne suqä jänänänjiu inemäkñqe, quwqä iwäsäuwä iuta imäkäpu, hñganqä mänetqueqä ipnä. Mä Goti Iqueqä jänänä inemäkqe, yätamakqä äneyätä, Iqu suqä ikikinyäninä itñqä-pa, ne-pqe asä iññä nemäkätñqä inetquenä. ¹¹ Suqe, ne jänä inemäkqä iutani, hañä-iqä ämetanä, aquvänä miqä yanä. Ga qänakñi, ne suqä iquesa jänänä ae ätimäuanitani, ne suqä aañä jänänänji ämetanä, äwqä hañuä-inqä pmenä.

¹² Iiñä iutani, hañä-iqä ämetqänuwita, hiqä hipa eqiyämäunqetä, yukä yäunjuä-yäunjuä inqä änyäunjuwitäñji, qäyä eänä, enyqä miqä, yänänäqñqä imäkmbu.† ¹³ Hänaqe, jänä imäupu upiyä.‡ Iwä yukä quvqä änyäunjuwä iqua, quannä mapäkñqä ipu, äñguä imämbñqänänäyä.

Ne Jerusälemä änyä-häñä iu timatuñqueñqe, yänä qänquatuñque

¹⁴ He yänänäqñqe, ämaqä huizitä äwqä quvqä miñqä, hañuä imbu, suqä ikikinyänä iunä iqäpñqe. Ämaqä ikikinyänä matimäuqä enqä iqu, Naqä Iqueni hiñuä mäquñquä yänä. ¹⁵ Hesanä hñqu, Goti Iqueqä qeqä imänqeuta hiñji vqe mämeqä iqänqä, äñguänä mimbu. Ga hesanä hñqu, äwqä quvqä änyätä, huizi du yätquakä vqänqe, äñguänä mimbu. ¹⁶ Itanga hesanä hñqu, suqä huiwä yanä inqe, Goti Iqu änatapkqä iu

* 12:6 Quamä-pmeqä 3:11-12 † 12:12 Asayä 35:3 ‡ 12:13 Quamä-pmeqä 4:26

miqä, quvqä iqänqe, änguänä mimbu. Angumä, hesanjä hñqu, Iso iqu Goti Ique tuwä äwiyätä, qua täu-tañinqänä indqänqqä-pa, indqänqqänqä änguänä mimbu. Iqu ymeqä hitmqä-qu eä, kaniqeaä nätmatqä iqu meqä iunji, ymisanjä naqä-hnganä ängqä di, mbqä ikqe. ¹⁷ He näqqä äyā enä. Qanakndanjä iqu nätmatqä ii angumä mamätä ikqe, änä mämeqä ikqe. Itanjä iqu nätmatqä änguänänji angji metñqenqe, kñuä kuapanä äqäminqä-qe, iqueqä suqä quvqenqä kñuä kunmäkñqä ikqetanjä, huänqä minqä ikqe.

¹⁸ He Jisasi, Iquenqä quuvqä eqiyätqänuwä Ique ätimäuquwi, qoqonä naqä-qakuä itmaqänäpu a miñqä hmanji. Israitqä iqua qoqonä Sänai iu ätimäuquwängganji, tä naqänänjä äsätä, hea mäma naqänänjä äwitä, yunüä yänänäqñqä äqunätä, iqangi äqunquwi. ¹⁹ Itanja häwäwä tätqätangji äwipiwi, mä manjä tqangji äwiyäpiwä iquenqe, qu zä kiinjä ipu, Mosisi iqueni, “Ne Iqueä kukñui qätä wiyqänqe mänenqä iqiyä-qe,” änäänä ätqua äuminjuwi. ²⁰ Qu kukñui, ämaqä-qe, hiveqä-yaqeqä-qe, qoqonä-epätängqä täu qo äuiqäqä iquenqe, hikä pizqä päsqänqä tqanga, zä ipu mämeqä ipiyitani, “Ne Iqueä kukñui qätä wiyqänqe mänenqä iqiyä-qe,” ätqua äuminjuwi. ²¹ Qu nätmatqä iinjä äwiyäpu, ga hinüä äqunäpiyinqä zä kiinjä ipiyä iutani, Mosisi iqu-pqe, “Nyi aanjä zä kiinjä itmä, yäunüä-yäunüä iqänä” ätkqe.*

²²⁻²⁴ He iinjü matimäuqä, tiinjü ätimäuquwi. He qoqonä Sayonä iutä, Goti Hänjä Hea Ique-iqwe Pmeqä Iqueä anjä-himqä Jerusälemä qäukuä yätunä ämätñänqä iutä, ätimäuquwi. Iqinjä, tiinjä iguau äwimequwi. Enätqä a änä matauqänänjä aquwä äqänäpu, yeeqä itqätangquä iquautä, Goti Iqueqä ymeqä hitmqä, quwqä yoqe, qäukuä yätu äqänänqä iuqä aquvqänqä iutä, ä Goti ämaqeu kukñuä mitqä Iquesä, ññ ämaqä Goti “Janänänjä-quaiqä” ätätä, ikikinyänjä ae iwimäkkqä iguauqä quuvqä iquautä, ga Jisasi, Goti Iqutä, ämaqetä, awä iqi ätqäutä, kukñuä änyä-hänjä Goti Iqu ämasäuekqe, qäyunä timäutñqä imäqä Iquesä, ga Jisasi Iqueqä häñeqä ne pñqä-pñqä änekqä iqesänji. Häñeqä iinjä iqueqä kukñui, änguänänjä eä, hinjuiqänä Epo iqueqä häñeqä ätminqä[†] iunji, ämäwqätäunä.

²⁵ Naqä Iqu kukñuä tätqätangqe, hñgisa ipu, qätä mäwiyqä danä iqänqe, hinüä äqunäpu, änguänä mimbu. Hinjuiqänänji, Iqu Israitqä iguau qoqonä Sänai iu ätuminqe, qu Iqueä kukñuä iunji, hñgisa ipu, qätä mäwiyqä ikuwitanä hanjä-iqe, zä äwäpu, mämäwqätäuqä ikuwi. Inji Iqu qäukuä yätuta kukñuä natätqätangqe, ne tuwä äwiyquque, iqesanjä hanjä-iqe, zä äwätanä mämäwqätäuqä yanqunä. ²⁶ Goti Iqu, qoqonä Sänai iu kukñuä tquanqa, quae ämenqä ikqe. Mä Iqu täñganqe, kukñuä guä ämäsäutä, “Anginjä Nyi ämenjä naqä-hnganä mimñinqe. Inganji qua iquenyä mimñiqä ma, qäukuä iqueni qäsä mimñiqeqä” ätkqe.‡ ²⁷ Iqu “Naqä-hnganäyä” ätkqe, tiinjñqeyi. Goti Iqu iinjä imäkätäqänqanji, nätmatqä Iqu imäkätä ekqe, ämenjä ämitä huätä mämauniqe. Mä nätmatqä ämenjä-miqä yätqe, iinjä yqänä witñqä imäkäniqe.

²⁸ Goti Iqueqänä ämiqe, ne ämenque, ii ämenjä-miqä yänä. Iqu qeqä wutqangji ii änatäpkqetani, ne Iqueni, “Si Änguä Iqä Iqukiyqä” tquatunqe. Iutani, ne Iqu ämänaqutäutangji äqunätanä, Iqueqä yäpä iqinyä itanä, itanja, Ique yeeqä iwimäkatunquä diñqe, Iqueqä yoqe haqeqä ämaequatunqe. ²⁹ Ii tiinjä etangjiyi. Neqä Goti Iqu, tä tnänänänjä äsätä, nätmatqä eeqänänjä tä änatñqä-panä Iqueyi.§

§ 12:20 Angumä Itmaqä 19:16 * 12:21 Kukñuä-suqä 9:19 † 12:22-24 Ipäqäqä 4:10

‡ 12:26 Hakai 2:6 § 12:29 Kukñuä-suqä 4:24

13

Suqä Goti Ique yeeqä wimäkqerqä

¹ He hñqunä-hñqunäñi, quuvqä anä eqiyätqänuwä iquauñqe, kiinä heñganñguti, qutä iqa uwqäpñqe. ² Ga ämaqä hñqäqisanä emeuquwä hiñi, yeeqä ävätmepu, suqä, iquau heqä anä iu miqe, mäwquatämäuqä pambu. Ii tiinjä dutayi. Ämaqä hñqua iinjä ipiyänñgani, qu “Ämaqä du ävätmepunä” kñuä ämakuwä-qe, enätqä iquau ävätmakuwi. ³ Goti Iqueqä ämaqä guä äpmeñuwä iquauñqe, he qutä anä äpmapiyā enqä-pa ipiyä diñqe, kñuä meqäpñqe. Ämaqä, huiziqua quvqä iwitqueqanñuwä iquauñqä-pqe, kñuä meqäpñqe. Ii he huiwi asitanjinä imbu, täñjä-hunqä meqerqe, näññqä yasämä etanñppiä.

⁴ He eeqänänñä, suqä, qokä-apäkä ämanqä ätnänqä iqueni, haqeqä ämamäupñqe. Iwä qokä-apäkä ämanqä iqu, Goti Iqueuä hiñuä iqini, kiyä mamätqä, äñguänänñä witätñqä imäkqanñppu. He näññqä äyuwä. Huiwä yanä hiñgi-hiñgi inqä iquautä, apäkä huiwuqä, qokä huiwuqä ditä ikiqä iquautäñi, Goti Iqu quwqä suqenqä kukñuä ämitätä, kima väniqe.

⁵ Goti Iqu neñi, “Nyi heñi, nätmätqä maeqä pmaññqä emäkmänqe, maevquatämäuqä ymqänä”^{*} natqanñqetani, he mbqänqänä enqä iquenyä iqa mäwqä ipu, “Nätmatqä ne ae a äqätänque, ii neqä qäyunäñi ämeñunä” kñuä ämepu, äwqä hanuä imbu pmeññqe. ⁶ Ga Goti Iqueqä kukñuä yanänäññqä nemäkqanñi,

“Naqä Iqu yätamäkqä nyiyqä-qu etanñi, nyi zä miqä danä imqänä.

Ämaqä, qu nyini, äki-äki indqueqanñppä-qe, Goti Iqu nyitä yqänä äpmeñä”[†] tatuñqe.

⁷ Ämaqä naqä he emeyäpu, Goti Iqueqä kukñuä etmiñuwä iquauñqä kñuä heyquätñqe. He nätmätqä eeqänänñä, quvaqä qanä äwätqätanñuwä iuta ätimäukqerqe, kñuä ämepu, qu quuvqä eqämijnuwä-pa, asä inä eqiyqäpñqe. ⁸ Jisasi Kraisi Iqu, huäqinyqä, täñganqä, inñga-inñganqä huitañä makunmäññqä, asänänñä Iquvi. ⁹ Iinjä enqä-qae, kukñuä huitañä-huitañä yäpaqänñgisanñi ämeyätä, hänaqä Goti Iqueuä duni ävquatämäuqä diñqe, äñguänä mimññqe. Neqä qeqä-quuvqä imñi yanänäññqä hiätñqe, ymisanjä iutanä ma, Goti Iqu qeqä imänñqeuta yätamäkqä hiñgi äneyätñqä iutanänñi. Ämaqä, ymisanjä äñqä kukñuä-suqä iu qänaknä itqänjuwä iquauñi, suqä ii yätamäkqä mäwqä itñqe.

¹⁰ Ne hiqäva-imäkqä ttawä ämeñqe, mä hiqäva-imäkqä namnä anä iu itqänjuwä iqua, ymisanjä ttawä iquesanñi ämepu, manqä ipnä. ¹¹ Hiqäva-imäkqä naqä iqua, nanjuä iutanä häñqe, suqä quvqä huätä mamäutñqe, anä aanä näwinyä Goti Iqueqänänñiunqä äma äpemiñuwä. Inäqe, nanjuä huiwä-guwä-yänä-mañi, ämaqä hñqua-mända anä-himqä iunñi yäpaqä mäññgisa äma äwäpu, tä ikamiñuwä.[‡] ¹² Iinjä etanñi Jisasi Iqu, Iqueqä häñqegeta, qokä-apäki Goti Iqueqänänñä hipñqä iwimäkätñqe, tmi-tmiqätqe, anä-himqä iunñi yäpaqä mäññgisa ämakqe. ¹³ Mä täññgani, ne wombä inqä Iqu ämakqe, ne-pqä inä metñqe, anä-himqä yäuä iqueni,[§] äväma yäpaqä mäññgisa äwätanä, Ique wimetunñqe. ¹⁴ Qua täunñi, ne anä-himqä äpakänä wiqe, maeqä-quneyi. Ne anä-himqä qänaki pätnqä iquenyqä, hiñuä äqunanä äpmeñu.

^{*} 13:5 Kukñuä-suqä 31:6 † 13:6 Apqä Bukä 118:6 ‡ 13:11 Hiqäva-imäkqä 16:27 § 13:13 Täqini, anä-himqä yäuä iqueni, kukñuä-suqä yäuä iquenyä atäunñuä eä.

15 Mä Jisasi Iquesani, ne hea ique-iqueñi, Goti Iqueqä yoqä haqeu ämaetanä, Iquenyqä hiqäva qäyquatunqwe. 16 He qokä-apäkiuni, suqä änguänänä dinä itquepu, qu nätmätqä hnjuanqä äwa iqanqppqe, yätamakqä wipñqe. Suqä iinjä imäkqe, Goti Iqu hiqäva-imäkqetänji asänänä äqunätä, yeeqä kiinjä äwinyätñqe.

17 Heqä quuvqä heqiyqe qui imäkqäñqe, heqä ämeyqä iqua wäunui, hapä mäpmeqä itqänäuä. Ga qänakñi, quwqä wäunüä iinjä iminjüwä iquauqä quatinqe, Goti Iqueni awä tupnuwänqe. Iutanji he iquau qätä äwiyäpu, yäpä iqinyä iqäpñqe. Iqua hesa äwqä hanjä-iqä mämeqä, quwqä wäunui äwqä yeeqä-tänjä iqäpñqä diñqe, he iinjä imäkqäpñqe. Qu wäunui äwqä hanjä-iqä-tänjä ipqe, henji yätamakqä meyqä yänä.

18 Ne hea ique-ique suqä jänänänjinä imäkatunquä änenyätñqä-qae, neqä suqä iwäsäuqä dunji, "Goti Iqueuä hinüä iquñi, jänänänuneyqe" knjuä yänänäqñqä ämeñu. Inji, he Goti Iqu yätamakqä neyätñqä tääqä tqanqpu. 19 Mä Iqu nyinjä, henyqä angumä maqänä änändowatätñqä, tääqä tññqä kiinjä änyingiyä.

Goti Iqu quñi ängüä wimäkätñqä, tääqä tqenqä

20 Täñganji, Goti äwqä hanjuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, yätamakqä eyätñqä tääqä ätuätqänä. Iqu neqä Naqä Jisasi Ique qua buta angumä hänä ävauqumuatkqe. Jisasi Iqu, Iqueqä häneqe, kukñuä guä ämäsäuekqä qäpu maeqä ique, yänänäqñqä iwimäkätñqä äwikqetanji, sipsipqä iquau Miqä Naqä-quvi. 21 Goti Iqu he Iqueqä äwinqeunä qänaknä ipñqä diñqe, näwinyä änguänänä emäkätñqä tääqä ätuätqänä. Ga Iqu Jisasi Iqueqä wäunüä dutanji, ne suqä Iqu äwinyätñqe, eeqänänä metunquä inemäkätñqä-pqe, inä änyingji. Ga Jisasi Kraisi Iqueni, ne yoqä naqänänji hea ique-ique vquatunqwe. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Kukñuä yäpaki

22 Nqä nyämaqäuä, nyi tuwanjuä wänqäpu äqiyqä-qae, kukñuä, heqä qeqä-quuvqä imñi, yänänäqñqä emäkätñqä ätqäqä täunji, qätä änguänä wipñqä kiinjä änyingji. 23 "Neqä neyämaqä Timoti iqu, guä pmaminqä iuta ae iqtäwatukuwiqä" etqä. Iqu nyi maqänä nyimeqanqutqe, qäqyue henyñqä hinuänqä penyue. 24 Heqä naqä ämeyätqänuwä eeqänänä iquautä, qokä-apäkä Goti Iqueqä eeqänänä iquautänji, "Nyi quñqä hui mimäuqä iqänä" ätqenqe, iquau tupiyä. Ämaqä qua Italisänä äpkuwä iqua henyänqe, "Ne quñqe hui mimäuqä iquänä" ätqä. 25 Goti Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta, he ängüä hinñi emäkquätñqä änyingji.

Jemisi iqu tuwanuä äqäkqe Yätamäqkä kuknuä hñuiqänjä iquvi

Jemisi iqueqä tuwanuä täunji, iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä iqua suqä äñguä iunqä qänaknä iqäpñqä motquetñqä, kuknuä kuapanä ätuätä iunqä äqäkqe. Qu näqñqä äñguänänji ämepu, iqueqä kukñuinqä knuä äñguänä indqämbñqä iunqe, iqu kuknuä ktqä kuapanänji äqäkqe.

Jemisi Iqu kukñui yänänäqñqä tiinjä äyä ätkqe. Ämaqä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätäqä iqu, hññänäwa mäpmeqä itä, ämaqä huizi-pqä iquauñji, suqä äñguä iwimäqquätñqeqä. Ii tiinjñqä ämotqueqiyä. Iqu quuvqä yänänäqñqä hiäqiyätñqä inqeqä.

Jemisi iqu, tuwanuä tquenqä kuknuä ätkqenqä

¹ Nyi Jemisi Goti Hanjuwä Iqueqätä neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqätä wäunüä-wiyqä iquñji. Nyi tuwanuä tä, he, Israitqä iquauqä awäkiqua 12 quuvqä eqiyämangquä iqunesanjä, ga anji, qua neqä du mäpmeqä danä, qua im-imä äpmakäwäñuwä iquenñqä äqiyqä. Yä äñqä-quauä.

Quuvqä heqiyqä dunqä yamwiqä iqenqä

² Nqä nyämaqäüä, suqä quvqä hanjä-iqä imäqkä dunqä yamwiqä iqä huitanjä-huitanjä emetqätanqutqe, he iinqe yeeqä dinä ipu pmeñqe. ³ He näqñqe, hanjä-iqä hñjua ätimäutä, hiqä quuvqä heqiyqä dunqä yamwiqä eyqäqe, hanjä-iqä iinj qäyä ämepu, yänänäqñqä tqäutpñqä emäqci. He iinqe, yeeqä iqäpñqe. ⁴ Heqä quuvqä heqiyqä yänänäqñqä hetñqä dñqe, he hea ique-iqe hanjä-iqä qäyä ämepu, yänänäqñqä tqäutpñqe. Inganji he Goti Iqueä suqä äñguänänjä dñqe äwa miqä ipu, hiqä suqä äñguä ikikinyänä dunä ipñqänä.

⁵ Yänänäqñqä iinjä heqenqe, ämaqä hesanjä hñqu, suqä, knuä äñguä iwäsäucqänqä äwa iqe, iqu Goti Iquenyqä tääqä ätätä yatñqä vätnqe. Iwä ämaqä, Goti Ique yatñqä vqanquwä iquauñqe, Goti Iqu, äkasuwä mätkuä itä, nätmätqä äñguänänjä di, kuapanänjä Vqä-qu eä, Iqu iquenji näqñqä vänä. ⁶ Ga ämaqä Goti Iquenyqä tääqä ätätä yatñqä ävätäqä iqu, “Goti Iqu ändapänqutiyä, ä mändapqä yänqutiyä?” knuä mämeqä danä yätñqä. Iqu quuvqä yänänäqñqe, “Goti Iqu dapänqiyä” heqiyätñqe. Ämaqä knui, “Goti Iqu ändapänqutiyä?” indqänätñqä iqu, yunui eqä-huanjä nänji-täqi äqiyäuaquvämäuqä-paniqä. ⁷⁻⁸ Ämaqä iinjä iqu, knuä hñquaqu-tänjä-qu eä, suqä itqä iunä miqä-qu, “Naqä Iquesanji, nätmätqä hmbu mamqänä” knuä di miqä yänä.

Nätmatqä maeqä iquä, nätmätqä kuapanänjä-tänjä iquätñqe

⁹ Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqä, nätmätqä maeqä iqu, Goti Iqueä hñjuä iqinj, yoqä naqä-tänjä-qu etanji, yeeqä itä, ‘äñguiqä’ tätñqe. ¹⁰ Mä ämaqä nätmätqä kuapanänjä-tänjä-qu eä, yoqä naqä qunqä-qu, iqueä yoqä iinj mändi päwiqanjanji, iqu iinqe yeeqänä yätñqe. Tiinjä äyuwä. Ämaqä mbqä yquayä kuapä-tänjä iqu, qätaqä hutqä äteyqiyätñqä-pa, aanqänqä hiänä. ¹¹ Mäptqä haqä yändi äpeyätä, tnänänänjä tquanjanji, qätaqä hutqe yäuä ätäpäsenä. Ga hutqä qeqätqe, ändasnänä. Asä iinj, ämaqä nätmätqä kuapanänjä-tänjä di, quwqä

nätmatqä kuapanänjä iu wäunuä yqänä itqätangpi, qätaqä hutqä i ändasnänqä-pa, i dasmbnä.

Goti Iqu, suqä quvqä imäqkä dunqe, yamwiqä mäneyqä danä yänä

¹² Ämaqä, suqä quvqä imäqkä dunqä yamwiqä iqä iutanjä hanjä-iqä ämetä, yänänäqñqä ätqäunqä iqu, änguänänjä äpme. Yamwiqä iqä wimeqanqçqä du, iqu ämäwqätäucqä dunqe, iqueqä kimaë, Goti Iqu iqueni, hänä hea ique-ique pmeqä vqängisanqe, iqu änguä äpme. Ämaqä Goti Iquenyqä kiinjä äwinyätñqä iquauñi, Goti Iqu quwqä kimaë, niqauqä hänä hea ique-ique pmeqä-täñi ätenqä ii, vqänqe. ¹³ Hñqu suqä quvqä imäkätñqä yamwiqä iqä äwimeqe, ga iqu, "Goti Iqu nyi suqä quvqä imäkmqänqä yamwiqä änyiyqiyä-qe," matqä danä iquätñqe. Suqä quvqä iqu, Goti Ique yamwiqä mäwqä danä yänä. Ga Iqu, ämaqä hñqu suqä quvqä imäkätñqänä yamwiqä mäwqä danä iquänä. ¹⁴ Neqä suqä quvqä imäqkä dunqä nenqä iqu, ne quangä ämäneqäpima, suqä quvqä imäkatunquä yamwiqä neyquänä. ¹⁵ Suqä quvqä imäqçänqä änenqä iqu, ii apäkä äwqä enqä-pa eä, ga suqä quvqä änyuequänä. Iwä suqä quvqä iqu, naqä yäüä eätä, äpäkonqç änyuequänä.

¹⁶ Iyää ñqä nyämaqä nyi kiinjä änyinätñqäüä, he kukñui, "Goti Iqu yamwiqä änyiyqiyä" tqä iqu, iqu quangä etätä, waqiyä etma uwqä dunqe, mäwimasiyqä iqäpnä. ¹⁷ Nätmatqä änguänänjä qanyinä ämetunqe, ii Goti, tä we qakuä haqä yätu äunätñqä iquau imäkkqä Iquesa päqtätangiyi. Ktqä tä we-hunqä ingisani, naqätä, wänqätä, äyä mäüänä. Mä Goti Iqu iinjä ma, Iqu hea ique-ique suqä naqä-hñqunänji. ¹⁸ Äwinqä Iqueqä dutani, Iqu neni, Iqueqä kukñuä naqä-qakuänänjä itänä änanquäqe, iwä nätmatqä eeqänänjä dunji, ne ganä änaunyätä, ne Iqueqänänjä enju.

Goti Iqueä kukñui qätä äwiyäpu, qänaknä iqenqä

¹⁹⁻²⁰ Nqä nyämaqä nyi kiinjä änyinätñqäüä, nätmatqä äti tänqe, näqñqä änguänänjä hipñqe. Ämaqeüä äwqä tnäñi, Goti Iqueä suqä änguä jänänänji, maeqä äyä etanji, he maqänänji qätä wiyqä dunqä ipu, ga kukñuä tqä dunqe, maqänä mäwauqä danä ipu, äkasuwä maqänä matqä danä iqäpnqe. ²¹ Iinjä eänqä-qae, suqä kiyä mäqtetä, suqä quvqä huizitä, huätä ätnämäupu, hiqä-hiuä mänä äkittqiyenäpu, kukñuä Goti Iqu hiqä qeqä-quuvqä yäpä imä vovä ikeqe, metñqe. Kukñuä iqu, he hänji, qäucqu emäkäqumuatquänä.

²² Kukñuä ii ämequwä iunji, qänaknä miqä, qätenä äwiyquenä equwi, hiyaqä kñui qui imäknäpu, nänjä-täqini hiqä-hiuä äwätqänä. Kukñuiunji, qätä äwiyäpu, qänaknä iqä-quenä hipñqe. ²³⁻²⁴ Goti Iqueä kukñuä dunji, qätenä äwiyätä, iunji qänaknä miqä iqä iqu, ii ämaqä hinuä yäqñqä du hinuä iqänätñqä-pa iiji. Iwä iqu hinuä iqänga äwäqe, iqueqä himä-manji iinjä äyitanä iqänäqe, maqänä hui äwinyätñqä-panjä iinjä. ²⁵ Mä ämaqä, Goti Iqueqä kukñuä-suce hinuä yasämä äqunätä, naqä-qakuänänjä du qänaknä iqä iqu, iinjä ma. Goti Iqueqä kukñuä-suqä iqu, ikikinyänjä eä, suqä quvqä iquesa inequtawatquänä. Inji ämaqä iinjä hui mimäucqä danä, a yänänäqñqä äqätä, qänaknä itñqä iqueni, Goti Iqu, ämaqä iqueqä wäunui, änguä imäqquänä. ²⁶ Ämaqä hñqu, "Nyi Goti Iqueä äwinqä du qänaknä iqunjqä" kñuä äme, iqu iqueqä manji änguä mäminqä iinqe, iqueä-kiuä quangä ätnätä, Goti Iqueä äwinqä du qänaknä itñqe, ii hinji itqäüä. ²⁷ Goti neqä Apiqueä hinuä iqini, Iqueä äwinqä dunä qänaknä jänänänjä iqe, ii tiñji. Apäkä qokä äpäkonqç, ymeqä kánaqä-känunua äpäkonqç äpmeruwi, quñqä kñuä ämetanä, hanjä-iqä metqätanguwä

iunji, yätamäqä vquatunq̄e. Itanğa huizi, suq̄a quvq̄a qua täutanjä iqu ne kiyä inatmäkq̄anq̄e, Goti Iqueä hınua iqinji kiyä mätq̄a tq̄auq̄nq̄e, neq̄a q̄anjä uwq̄e, anğuanänjä minğuatunq̄eq̄a.

2

Ämaq̄a huiunji himäqi ämipu, huizi dunji tuwä ämäupu, miq̄a iqenq̄a

¹ Nq̄a nyämaq̄auä, he neq̄a Jisasi Kraisi, yoq̄a naq̄a-tänjä Iquenyq̄a quuvq̄a eqiyänuwı, he ämaq̄a huiunji anğua ämipu, huizi dunji tuwä mäwıyq̄a pambu. ² Ämaq̄a q̄äkämä anğuanänjä imäknä, anğua hipae hinq̄a hıq̄u, heyaq̄a anjä aq̄uväq̄nq̄eu hemeq̄anğa, ga ämaq̄a nätmatq̄a maeq̄a, q̄äkämä äq̄ayäp̄k̄nq̄a imäk̄nq̄a hıq̄u, iqu-pq̄e heyaq̄a anjä aq̄uväq̄nq̄eu inä hemenä. Ga inğanı he äänä ip̄nq̄e? ³ İwä iinji, he ämaq̄a q̄äkämä anğua imäk̄nq̄a iquenji, anğua itquepu, “Yquvanjä anğua tâu p̄mayä” tup̄nq̄ata? Itanğa ämaq̄a nätmatq̄a maeq̄a iquenji, “Nänq̄aq̄a pämä ätq̄auq̄ati, pämä tq̄ävä. Ä nyaq̄a yukä yäp̄ä täqi quama äp̄meq̄ati, quama p̄mayä” tup̄nq̄ata? ⁴ He suq̄a iinjä itq̄äpi, ii he hiq̄ä k̄nuä iuta, hiq̄ä-hıuä iwäsäupu, suq̄a asä iquenyä mitquat̄nq̄a itq̄änjä. He, ämaq̄a iwäsäuq̄a-qu eä, ämaq̄a dunji, iqueq̄a k̄nuä indq̄änq̄a quvq̄a duta iwäsäut̄nq̄a-p̄anuenji.

⁵ Nq̄a nyämaq̄a nyi kiinjä änyinät̄nq̄auä, q̄ätä nyıpu. Ämaq̄a qua täunji nätmatq̄a maeq̄a eänuwä ii, Goti İqu qu ae quuvq̄a heqiyq̄a naq̄anänjä-tänjä eäpu, anğua p̄meq̄änq̄a ätekq̄e. Ämaq̄a, Iquenyq̄a kiinjä äwinyät̄nq̄a iquauq̄e, “Qu nyaq̄a miq̄a iu p̄meq̄änq̄eq̄a” ätenq̄e, ämaq̄a qua tâu nätmatq̄a maeq̄a eänuwä ii-pq̄e “Inä p̄meq̄änq̄eq̄a” ätekq̄e. ⁶ İqu iquau q̄ävä ätekq̄änq̄a, he q̄unji wombä ip̄nq̄a itquetq̄änjä. K̄nuä mapu! Henji ekittıyäpu, hanjä-ıq̄a etapäpu, kuk̄nuä met̄nq̄a dunq̄e, tq̄kua ämeq̄epäma äwätq̄änjä? Suq̄a iinji, ämaq̄a mbq̄a yquayä-tänjä iqua, q̄äqua etquetq̄änuwı. ⁷ Goti İqu henji, Kraisi Iqueq̄a yoq̄a anğuanänji enyuätq̄a-qe, ga yoq̄a iunq̄e, kuk̄nuä quvq̄a ätäpu, quinjı tq̄kua imäkätq̄änuwı? İi ämaq̄a mbq̄a yquayä-tänjä iqua, q̄äquayı.

⁸ Neq̄a Ämineyq̄a Iqueä kuk̄nuä-suq̄a naq̄a hıquenyq̄e, bukiunji tuwanuä tii ätätä äq̄äkq̄e. “Tq̄ä-täunq̄a äkinyät̄nq̄a-pa, ämaq̄a huizi dunq̄a-pq̄e inä kinğuat̄nq̄eq̄a.”* He kuk̄nuä-suq̄a iquenji, aanjä naq̄a-qakuänänjä itq̄äpi, he jänänänjä dunä itq̄änjä. ⁹ İinjä q̄ävä etanği, he ämaq̄a huiunji, anğua ämipu, huiziunji, tuwä mäuq̄a eänuwı, he suq̄a quvq̄a imäkq̄a. İwä kuk̄nuä-suq̄a iqu, “He suq̄a qui imäkq̄a-quenjq̄a” ätätä ämetquenä. ¹⁰ İi tiinjä etanği. Ämaq̄a hıq̄u kuk̄nuä-suq̄a eeq̄anänjä dunji q̄änaknä itä, hıq̄uenä ävausq̄e, iqu ämaq̄a kuk̄nuä-suq̄a eeq̄anänjä iunji, ävausq̄a enq̄a-p̄anjä iquvi. ¹¹ Goti İqu tii ätkq̄e. “Qok̄a-apäkä ämanq̄e, huizitä huiwi yanjä mikiq̄a ip̄nq̄eq̄a.”† Itanğa iqu tiinjä-pq̄a inä ätkq̄e. “Ämaq̄a pizq̄a mapäsq̄a pambiyä.”‡ İwä ämaq̄a hıq̄u, apäkä huisä, huiwä yanjä mikiq̄a itq̄a-qe, iqu ämaq̄a pizq̄a äpäsq̄e, iqu ämaq̄a kuk̄nuä-suq̄a eeq̄anänjä iunji, ävausq̄a-quvi. İi enq̄a-p̄anji, he ämaq̄a huiunji, anğua ämipu, huiziunji, tuwä ämäuq̄a eänuwı, he kuk̄nuä-suq̄a ävausq̄a-quenji.

¹² Goti İqu kuk̄nuä-suq̄a, ne suq̄a quvq̄a iguesa ineq̄utäwatq̄a ditäni, neq̄a suq̄e iwäsäunıq̄e. İnji he kuk̄nuä ätäpiyä iu, wäunua ip̄iyä iu, nätmatq̄a äki-äkitanjä imäk̄p̄nq̄e, he kuk̄nuä-suq̄a iinjä iuq̄a yäp̄ä iq̄a p̄metanğuwınq̄a k̄nuä yasämä indq̄änğp̄nq̄e. ¹³ İi tiinjä itanğiyı. Ämaq̄a hıq̄u, hıquenyq̄a q̄eq̄a matmäkq̄a imitätq̄e, Goti İqu iwäsäutäq̄anğanji,

* 2:8 Hiq̄ava-imäkq̄a 19:18 † 2:11 Anğumä İtmäkq̄a 20:14 ‡ 2:11 Anğumä İtmäkq̄a 20:13

Iqu ämaqä iquenyqe, qeqä matmäkqä yäniqe. Mä ämaqä, huizi dunqä qeqä ätmäkmitätqä iqu, iwäsäuqänganji, iqu ämäwqätäuniqe.

Quuvqä heqiyqä dunqä wäunuä mimäkqä danä iqäqe, quuvqä heqiyqä ii pizqe

¹⁴ Nqä nyämaqäüä, ämaqä hñqu, “Nyi Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänänä” ätätä, iqu suqä qäyunä miqä itñqe, iqueqä Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqe, qäyuta? Quuvqä heqiyqä iinjä iqueni, angumä hänä iqumuatänigäta? ¹⁵⁻¹⁶ Tasi-gua, nanyi-napqa hui qäkämä aanqä eä, ymisanä dänqä itqätanguti, ga hesanä hñqu kuknuinä, “Goti Iqu ängüä ikimäkqanguti, si äwqä-qeiqä injä äpmanä, dnä emäknän, ymisanä dänqä miqä pmetätñqä änyinjäyä” ätuätqä-qe, nämatqä äwa itangqenqe, mäwqä iqäqe, iinjä qäyuta? Oeyä. ¹⁷ Quuvqä heqiyqä-pqe, iinjä. Quuvqä heqiyqä dunqä wäunuä mimäkqä danä iqäqe, quuvqä heqiyqä ii pizqe.

¹⁸ Itanqa ämaqä hñqu, tii tuänqiyä. “Ämaqä hui quuvqä eqiyäpiyitani, hänä pmapñqe. Hui suqä ängüä du imäkäpiyitani, hänä pmapñqe.” Iqueni, nyi kima tii tumä. “Si, suqä ängüä du mimäkquki enqe, si quuvqä eqiyätqäninjqe, nyi näqñqe äänä hemqe? Mä quuvqä heqiyqä nyaqe, suqä ängüä iqu qäsä enqe, ii ämäkätqenqiyä.” ¹⁹ Si quuvqe tii äyä eqiyätqänä. “Goti Kiqä-kiuanänjä Iquvqä.” Ii ängüä etangqä-qe, dnä quvqä iqua-pqe, quuvqä asä ii eqiyäpiyä-qe, iqua zä kiinä ipu, wäunuä-yäunuä itqänä. ²⁰ Ämaqä hñqu quuvqä eqiyätä, wäunuä mimäkqä etangutqe, iqueqä quuvqenä heqiyqä iqu häukui maeqe. Ämaqä mnauä guä maeqä iquki, kuknuä iqueqä qakuinjä näqñqä hisñqä kingangutqe, qätä wi. ²¹ Aingani, neqä awiçu Aprähämä^S iqu, Goti Iquenyqä hiqäva imäkätñqe, iqueqä ymeqä Aisakä iqueni, hiqäva-imäkqä ttawä haqeqi äwäteqangqenqä, Goti Iqu iqueni, “Ämaqä jänänänjukuiyqä” ätukqe. ²² Iunjä hiñuä äqunanänä? Iqueqä quuvqä heqiyqä dutä, ga iqueqä wäunuä iqä ditänji, qäquaqu naqä-huinyä äwiqetani, iqueqä quuvqä heqiyqe, naqä yäüä ekqe. ²³ Goti Iqueä bukä iunjä, “Aprähämä iqu Goti Iquenyqä quuvqä heqiyätqätangji, Goti Iqu iquenyqe, ‘jänänänjueqä’ ätkqeä” ätä äqänänñqe, * Aprähämä iqu Aisakä iqueni i imäkqanga, häukui äqäkqe. Ga “Aprähämä iqu Goti Iqueqä käyämaqä-qeqä” ätnä.

²⁴ He qätä ae äyä äwiqqä. Quuvqä heqiyqä iinänñqe, Goti Iqu ämaqä hñquenyqe, “Iqu ämaqä jänänänjueqä” matqä danä yänä. Iqu suqä ängüä itqätanguti, ga Goti Iqu iquenyqe, “Ämaqä jänänänjueqe,” qakuä iuta tänä. ²⁵ Ga apäkä Leopä, mbqä metñqä huiwä yanä vqä ii, ikqä-panä iinjä. Ämaqä Josua iqu hiñuä tämaqä iynqä ändowatkqä iquaquni, ii yeeqä ävätmetä, hänaqä huiü-mända ändowatätä ikqenqe, Goti Iqu apäkä iinyqe, “jänänänjyqä” ätkqe. ²⁶ Huiwiçu quuvqä maeqe, ii pizqä ae eä. Ii enqä-pa, ämaqä hñqu, suqä ängui mimäkqä, quuvqä dinä eqiyätñqe, iqueqä quuvqä heqiyqe, ii pizqe.

3

Suqä waqiyä miqä danä, tewi ängüänänjä minqenqä

¹ Nqä nyämaqäüä, Goti Iqu suqä du iwäsäutqänganji, näqñqä-vqä iqueni, iqu hänä-hänä mämäneyqä yäniqe. Ga hesanji kuapanänjä hñquenä, “Nyi näqñqä-vqänqä emqänä” knüä mämeqä pambu. ² Hea

kuapānānānḡḡaḡi, āmaqā eeqānāḡune qāmā-qāmā itanā, nātmatqā kuapānānānḡḡā waqiyā, suqā quvqā du āqutāumautuḡque. Mā āmaqā hḡqu iinḡ miqā, iqueeqā tewi āḡḡuānānā āminyātḡqā iqu, iqu iqueeqā yukā-hipa-pqe āḡḡuā iinā eā, ikikinyānā-queyi. ³ Tewi, tiinā enḡā-payi. Hosi, qu qanḡ ne ānenyātānḡḡā du upḡḡeḡe, quvaqā maḡḡ duni ainḡā wāḡḡā hmbu āyā āktāvetuḡque. Quvaqā maḡḡ duni ne āmitaqā dutaḡi, hosi naqā-queḡi inḡi-ingiḡqā māwqatatuḡḡuānā. ⁴ Yimba-pḡeḡḡā knuā mapu. Naḡānānā eā, yuḡuā naḡānānā iqu miqanḡi āwātḡḡā-ḡe, inḡi-ingiḡqā māwqatqā ipu, aanḡ quvqā wāḡḡānānāḡipi. Iwā yimba miqā iqu, inḡi wātḡḡā wiḡḡanḡi, nātmatqā wāḡḡā ipiḡi inḡi āmaiḡḡe, ga inḡi wānā. ⁵ Ga tewā ii-pqā, asā iinḡi. Huiwitaḡā nātmatqā wāḡḡānānāpu eāḡḡe, ipu hḡḡisa itā, kiḡḡ yoḡe haḡḡ yātu āmaenātqā. Tā tmḡḡā wāḡḡānānā hmbisaḡi, qoā-qamqā* naḡānānā huii tā āmānyātā, nātmatqā eeqānāḡi tā nātḡḡā diḡḡe, knuā mapu. ⁶ Ga tewā ipu, tā piyi. Ipu neyaḡā yukā-hipa iutaḡā hmbu eāḡḡe-ḡe, suqā quvqā huitaḡā-huitaḡā imākātā, huiwā duni, eeqānānā quvqā kiya imātmākātā, ga quuvqā hāḡḡ-pmeḡā iuḡi, tā enḡā-pa evātāutḡuā. Tā ii, kiḡḡ peḡḡā iqueeqā tā māeusqā sqā dutaḡā te. ⁷ Āmaḡe, qu hiveḡā-yaqueḡā, yḡḡā-tāḡā, qāmākā, huāḡḡā-hāmapākā, ḡuākiḡā imākquwi, qu qānaknā ipnā. ⁸ Mā tewi ḡuākiḡā imākḡḡā-pqe, aanḡe. Tewā ipu, kukḡuā quvqā diḡḡe ga makiḡātḡḡā danā yānā. Nātmatqā quvqā, āmaḡā pizqā imākḡḡā di maḡḡuā āmnā. ⁹ Tewā asitāḡi, neḡā Goti Apā Āmāneyḡā Iquenyḡā 'āḡḡuḡā' ātātānā, ga āḡḡumā tewā asitāḡi, āmaḡā Goti Iqu Iqueeqā-kiuā enḡā-panā imākḡḡā diḡḡe, kukḡuā qui imākḡḡā ātātḡḡe. ¹⁰ Tewā asā iquesaḡi, āḡḡuḡātā, qui imākḡḡeḡḡātā, qāquaqu ātimāutqā. Nḡā nyāmaḡḡuā, iinḡi quvḡeḡā. ¹¹ Eqā esquā asiḡesāḡi, eqā āḡḡuitā, zā iḡetā qāquaqu mapḡḡā yānā. ¹² Nḡā nyāmaḡḡuā, zā-eaḡi, zā-olipḡā hāukuḡi qiyāniḡi? Itaḡḡa ḡuā-wainḡā-pqe zā-eaḡā hāukuā qiyāniḡi? Itaḡḡa eqā esquā, zā iḡā āpātḡḡā di, āḡḡumā eqā āḡḡuḡi mapḡḡā yānā.

Suqā, knuā āḡḡuā iwāsāuqāḡḡe, haḡḡ yātuta mapiyā

¹³ Āmaḡā hesanā hḡqu, suqā, knuā āḡḡuā iwāsāuḡetā, nāḡḡḡā āḡḡuānāḡitā āmeḡā-qu sātātī, ga iinḡā iqu, iu qānaknā itā, iqueeqā yoḡe haḡḡ māmaenḡā danā, iqueeqā qanḡ āḡḡuānā ikiḡuātḡḡe. Iwā āmaḡā-pqe, ique āḡḡumbiyi, iqu iinḡāqu āyā etanḡuti qumbḡeḡḡā. ¹⁴ Mā he āmaḡā diḡḡā āwqā quvqā enyātā, himā quvqā imākāpu, yoḡā naqā haḡḡ yātuni hiḡā dinā witiḡḡā itqāḡuā iquenā, hiḡā nāḡḡeḡḡā naqā-naqā ipu, naqā-qakuā duni makittḡiyeqā iḡāḡḡe. ¹⁵ Nāḡḡḡā iinḡā ii, qāukuā yātutaḡā maetḡe, kiḡḡ quā tāutaḡā eā, ga Goti Iqueeqā Dḡā Iqu māvqā danā, āmaḡeḡḡā yāpā imda, dḡā quvqā iquauḡā nāḡḡḡā enḡā-panā eā. ¹⁶ Āmaḡā, āmaḡeḡḡā āwqā quvqā āwinyātā, yoḡā naqā haḡḡ yātuni quvqā di, maembḡḡā ipiyā-tāḡā ii, quamā yasāmā māpmeḡā danā, suqā quvqā āki-ākitāḡi, imākḡḡāpnā. ¹⁷ Mā āmaḡā, suqā, knuā āḡḡuā iwāsāuqāḡḡe, haḡḡ yātuta āmeḡiyā-tāḡi, kiya mātḡā hḡḡuā mamākḡā eā. Iwā āmaḡā huizi ditā āwqā naḡā-hḡḡunā inḡḡāḡḡā imākāpu, qeḡi itḡuepu, qātā ipu, āmaḡā diḡḡā qeḡā tquanḡuti āḡḡuā du iwimākāpu, āmaḡā eeqānānā duni suqā asā inā itḡuepu, suqā āḡḡuā diḡḡā maḡḡinā matḡā ipu, iḡāpnā. ¹⁸ Āwqā naqā-hḡḡunā inḡḡāḡḡā imākātḡāḡuā ii, āwqā naqā-hḡḡunā imbu, suqā āḡḡuā jānānāḡi quuvqā tāḡḡi imākḡḡāpnā. Ymisaḡā hāukuā āḡḡuā āḡāyḡā enḡā-pa, āḡḡuānāḡā dinā mitimāunā.

* 3:5 Jemisi iqu 'qoā-qamqā' maḡiyḡā ikḡe. Iqu 'qāḡuā' āḡāḡḡe.

4

Qua tāunjuŋqā nāueqā mimākqā, Goti Iqueā yāpā imā pmeqenqā

¹ Heyaqā awā iqiŋi, kukŋuā nāŋi-tāqi ātāpu, ākasuwā mākā āunātqāŋuwi, qakui squāpisa timāutqāuā? Suqā iŋqā henqā di, heyaqā āwqā imŋi, mākā qiyāŋganjuwā iuta, maeqā inā? ² He hŋjuanqā kiŋi enyātangqā-qe, māmeqā danā itqāŋuwi. Iwā iŋi, piqqā pāsqa dunqānā ipu, kukŋuā nāŋi-tāqi ātāpu, ākasuwā mākā āunātqāŋuwi. Nātmaqā he enyātangqā isua, māmeqā danā ipu aanqā eŋjuwi, he Goti Iquenji yatŋqā māvqā itqāŋuwiutayi. ³ He yatŋqā vqanjuwāŋganji, māmeqā danā itqāŋuwi, kŋui qāyasāqi āmapiyāŋga vqanjuwā dutayi. Kŋui, āwqā yeeqā inqā hiqā iunqānā hiyātangji iyi. ⁴ Apākā qokiquau āvāma ikitqāŋuwā-pa, he Goti Iquenji ii itquetqānā! He ānyā maŋqāta? Qeqā etqe, nātmatqā qua tāunjuŋqā etqāqe, ii Goti Iquenyqā āwqā wiunqā-tāŋi. Iwā āmaqā hŋqu nāueqā qua tāunjuŋqā imākqe, ii iqu Goti Iquenyqā āwqā wiunqā tāŋa-qu imākŋi. ⁵ Goti Iqueā bukā iunji, kukŋuā tii ātnā. “Goti Iqu quuvqe neyaqā yāpā tāmə āpmuateāŋqā duni, hiŋgi ikiqāŋqā māwqatāmāuqā, ne Iqueqānā hiatunqā kiŋi āwinyā.” He iŋqe, hiŋgi ātnānā kŋuā eyā? ⁶ I iāqāqe, Goti Iqu qeqā imāŋqeuta, hiŋgi nātapqā di, aanjā naqānāŋi. Iwā Goti Iqueā bukā iunji, kukŋui tii āyā ātnā.

“Goti Iqu, āmaqā yoqā naqā maenjanjuwā dunqe miqā itā, mā āmaqā yoqā naqā māmaenqā iqanjuwā iunji, Iqu iquauŋqe, qeqā imāŋqeuta hiŋgi vānā.”*

⁷ Iiŋiŋqe he Goti Iquenyqā ipu, Iqueuā yāpā iqi iqāpŋqe. Setānā iquenyqe yāŋānāqŋqā tqāpŋqe. Iwā iqu iqi mikiqā, zā wānā. ⁸ He Goti Iquenyqā qāqiqi ppŋqe. Ga Iqu henyŋqā qāqiqi pātŋqānā. Kŋuā hŋquaqu-hŋquaqu āmapu, suqā quvqā iqā iquenā, hiqā hipaiŋi, asŋā huātā āqiyāmāupu, hiqā qeqā quuvqā imŋi, ikikinnyāŋā imākmbu. ⁹ Hiqā suqā quvqenqā ānā maemāŋqā iqāqe, huāqā-hunqā ipu, ka ipu, kŋuā qāpŋqe. Tā sāwqā itqāŋuwā ii, huātā ātnāmāupu, ka ipu, kŋuā qāpŋqe. Yeeqānā itqāŋuwā ii, huātā ātnāmāupu, āsmanquenā pmetpŋqe. ¹⁰ Goti Hanjuwā Iqueuā hiŋuā iqiŋi, yāŋi-yāŋi miqā-quenā, hanuā pmetpŋqe. He ii iquwi, Goti Iqu he yāŋi-yāŋinyā ipŋqā emākānā.

Hesanjā hŋquauŋqe, kukŋuā quvqā hui matqā iqāpŋqe

¹¹ Nqā nyāmaqāuā, hesanjā hŋquauŋqe, kukŋuā quvqā matqā iqāpŋqe. Āmaqā, hesā quuvqā anā eqiyātŋqā hŋquenyqā kukŋuā quvqā ātātā iquenji iwāsāuqe, ii iqu tii iqi. Iqu Goti Iqueqā kukŋuā-suqenqā kukŋuā quvqā ātātā, ga kukŋuā-suqā iquenji iwāsāuqi. Iiŋā iqe, iqu kukŋuā-suqā iqueuā yāpā iqi māpmeqā, ique iwāsāuqā āpme. ¹² Kukŋuā-suqā-pqā imākātā, eātā, iwāsāuqā-pqe, Kiqā Hŋqunāyi. Goti āmaqā duni, hāŋā iqumuatqā-qu, ā qui imākqā-qu, Qāquvi. Iiŋā enqe, ga āmaqā huizi dunqā kukŋuā ātātānā iwāsāuqe, tqukiyi?

Hiqā yoqe haqā āmaenjuwi, ii aanjā suqā quvqe

¹³ “Tāŋganjā-qe, awiŋganjā-qe, anā-himqā naqānāŋā hŋquenyqā āwātā, quvāukuā āpmamā wāunjuā itmā, mbqā kuapānāŋā-tāŋā himqānā” ātātqāŋuwā iquenā, tāŋganji nyi qātā nyipu. ¹⁴ Inji, he hiqā awiŋga pmeqā dunqe, ānyā maŋqā enā. Hiqā quuvqā hāŋā-pmeqā ipu, qaquuvqā ziŋuitā āwitā, maqānā hma eqā-pa iŋi. ¹⁵ He tiŋjā tpŋqe. “Naqā Iqu āwinyātangutqe, ne hāŋā yqānā āpmenā, nātmatqā ne kŋuā āmenquā ii, imākqāwqā-quneyqā” tpŋqe. ¹⁶ Mā he, “Ne nātmatqā naqā ii

* 4:6 Quamā-pmeqā 3:34

imäkanqunä” ätäpu, hiqä yoqe haqä ämaenätqänjuwi. Suqä hngisa iinjä iqe, ii aanä quvqe. ¹⁷ Iinjñqe, ämaqä hñqu äñguä imäkkä dunqe, näqñqä yasämä eäqä-qe, iqu ii miqä iqäqe, Goti Iqueä täñängisani, ämaqä iqu, suqä quvqä-tänue.

5

Ämaqä nätmatqä aanä kuapä-tänjä iqua, hanjä-iqä naqänänjä mapñqäüü

¹ Ämaqä nätmatqä aanä kuapä-tänjä iquenä, tängani qätä nyipu. Suqä hanjä-iqä naqänänjä hemetñqä iqäqe, kñuä zä-zääqä ivqänäpu qäyqäpñqe. ² Heyaqä nätmatqä kuapänänñi ae pizqä itä, kukuinuä iqäqe. Heyaqä mñä guäqä qäkämä äñguänänñi, imätanjuä ae äqukqe. ³ Heyaqä golqä-sua, silpa-sua, ikukua iwiqe. Iwä ikukua iwiqä di, ii heyaqä suqä quvqe ätnänñäqi ämaetä, ga heyaqä huiwä iqueni, tä enqä-pa henänñqe. Yquayä pñqä kuapänänñi, hea yäpaki ae qäqi hetqätanga ämäqumuatätqänä. ⁴ Hinuä qumbu. Ämaqä heyaqä wäunuä du ymisanjä emiyätqänjuwä iuqä mbqe, qäyunä mimäkkä iquwä mbqä iqu, Goti Iqu kima etquetñqä tääqä ätätqäüü. Ga wäunuä heyqä iquauä zä-zääqä tqe, Naqä Yänänäqñqä Eeqänänjä-tänjä Iqueuä qätä huä dunji, ae äpaquvqe. ⁵ He hea ique-iqwe quä täunji, nätmatqä kuapä-tänjä eäpu, yeeqänä iqämanätqänä. Ymisanjä änäpu, kätä nänyuämäutqätanguwängga, hea he pizqä emäkkä iqu, ae qeyi. ⁶ He ämaqä suqä quvqä miqä, jänänänjä iqä dunji, kukñuä ämitäpu, pizqä äqäyäpäsäpu itqänjuwä-qe, qu henyqe hoptäwä miqä itqänjuwi.

He hanjä-iqä ämepiyä-qe, qundqändqä miqä pmeñqe

⁷ Nqä nyämaqäüü, he hanjä-iqä qäyä ämepiyä-qe, Naqä Iqu äpqänganjä qundqändqä miqä hinuä äqumbu pmeñqe. He näqñqä äyuä. Ämaqä wäunuä-tänjä iqu, ymisanjä naqä yäüä äunyñqä hinuä äqunä äpmeqänñani, “Piyä qiyänqutiya, äänä yänqutiya” tä, qundqändqä miqä, iqu qeiqi hinuätänä äqunä pmetänä. ⁸ Iwä Naqä Iqueqä äpätñqe, ae äpätä qäqi äwiqäqe, he-pqe hanjä-iqä qäyä ämepiyä-qe, pemä ipu, qundqändqä miqä, hinuä äqumbu pmeñqe.

⁹ Nqä nyämaqäüü, hesanjä hñquaunqe tuwänggi kukñuä matuwänqä pambu. Kukñuä ämetätä iwäsauqänqä-tänjä Iqu, ae qäqi näwi imäknä ätqäüü! ¹⁰ Nqä nyämaqäüü, ämaqä, kukñuä awä-tqä hinuiqändqä iqua, iminjuwinqä kñuä mapu. Qu Goti Iqueuä yoqenqä awä ätpiyänñani, hanjä-iqä quvqä ämepiyä-qe, qu qundqändqä miqä iminjuwi. He qu iminjuwä iu äqunäpu, ii iqäpñqe. ¹¹ Hinuä qumbu. “Qu suqä hanjä-iqä iinj qäyä ämepu, yänänäqñqä ätqäüwa äwätqänjuwi, qu äñguänä pmeqä-quayqä” äyä ätätunqe. He Jopä iqu hanjä-iqä ämetäqä-qe, yänänäqñqä ätqäüwa wätqätangi, hitunjuändqäni Naqä Iqu nätmatqä äñguä äwikqenqe, näqñqä äyä enä. Naqä Iqu nenyqä huäqä äwunätä, qeqä äwimänätqäüü.

¹² Nqä nyämaqäüü, kukñuä, huiziu ämäwqätäunqä iqu, he tii miqä ipñqe. He “Nyi naqä-qakuä äktqänä” ätäpiyänñani, he hñqueä yoqenqä matqä iqäpñqe. Qäukuä iqueqänqä, qua iqueqänqä, ä hñjuwa-hñjuanjä matqä iqäpñqe. Naqä Iqu kukñuä ämetätä mewäsauqänqe, he “ññqä” ätquwi, “ññqä” dunä tqäpñqe, ä “Oeyqä” ätquwi, “Oeyqä” dunä tqäpñqe.

Ämaqä jänänänjä iuä tääqä tqä di, aanä yänänäqñqä eä

¹³ Hesani tqu-tqu hanä-iqä ämetnqä sätäti, iqu Goti Iquenyqä tääqä tätñqe. Hesani tqu-tqu aquvanä itä äpmetäti, iqu Goti Iquenyqä apqä ätätä, Iqueuä yoqe haqä mamäquätñqe. ¹⁴ Hesani tqu-tqu täñä-yaqä-täñä äpmetäti, iqu quuvqä heqiygeu miqä iquauñi, tääqä tuätumetñqe. Iwä qu iqueni, olipqä eqä aowi äwiqatäpu, Goti Iqu äñguä iwimäkätñqä tääqä tññqe. ¹⁵ Qu yatñqe, iquenyqä naqä-qakuä quuvqä eqäpu iquwi, Naqä Iqu iqueni äñguä iwimäkätä ävauqumuätänä. Ga iqu suqä quvqä imäkmitätqe etañgutqe, Naqä Iqu iqueqä suqä quvqä iinñi, huätä ämuämäutä, äwqä hanuä inyänä. ¹⁶ Iinñä enqä-qae, suqä quvqä dinqe, “Nyi iinñä itñqeqa” awä ätnäpu, Goti Iqu äñguä emäkätñqä dinqe, he Iquenyqä tääqä tqäpñqe. Ämaqä jänänänñä iquauä tääqä tqä di, hanuä maetqe, aanä yänänäqñqä eä, wäunua itä häukuä qäyanä. ¹⁷ Laisa iqu ne enqä-pa iinñäqu eäqä-qe, qua iunñi piyi maqiyqä yätñqe, iqu tääqe enyqä itä, matqä iänñqe. Ga piyä maqiyqe, quväukui 3, qañui 6 äpäwänñqe. ¹⁸ Ga iqu anqumä tääqä tqañgi, qäukuä iqu piyä mequatäwatqañgi, qua iunñi ymisanä ekqe.

¹⁹⁻²⁰ Nqä nyämaqäüä, hesanä hñqu, naqä-qakuänänñä dunñi, qäyunä mäpmetañgi, ga hñqu iqueni, anqumä naqä-qakuinñä ätuma äpqäqe, ii iqu suqä äñguänänñä iqi. Kukñuä tqüenyqe, kñuä äñguänä eyä. Ämaqä hñqu, suqä quvqä imäkqä hñquenyqä äwätä, iqueqä suqä di ävquatämäutñqä yätamakqä ävqäqe, ga suqä quvqä imäkqä iqueqä quuvqä ipu, äpäkonqä dutañi hññä iqumuätquänä. Iwä suqä iinñä dutañi, iqu suqä quvqä kuapänänñi, Goti Iqueuä hinuä iqi mäwiqä yätñqä imäkquänä.

1 Pitä iqu tuwanuä äqäkqe Yätamäqkä kuknuä hijuiqänjä iquvi

Pitä iqu tuwanuä tä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä hanä-iaqä naqänänjä metqätanquwä iquauñqä äqäkqe. Ii iquauqä quuvqä heqiyqä yänänäqñqä iwimäkätñqä iinqä. Iqu qu kuknuä anquä Jisasi Kraisi Iqueñqä knuä anqumä indqämbñqä ätukqe. Jisasi Iqu äpakonätä anqumä ävauqetani, Iqu anqumä päniqä iinqä kuknuä guä ämäsäuekqe. Inji iqu kuknuä guä ii ämäsäuekqenqä knuä indqänäpu, Iqu äpqä iinqä hijuä äqämbu pmeñqe.

Ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä iqua, hanä-iaqä mapnä. Ii naqä-qakuä etanqqä-qe, ii iquauqä quuvqä heqiyqä iunji, yamwiqä vätnqä iunqä wimenä. Iinä etanji, Kraisi Iqu anqumä äpätqänqanqe, qu quuvqä yänänäqñqä hiqänñqe. Itani hea inqani, qu kima anqwi mapnuwänqe.

Pitä iqu, tuwanuä tquenqä kuknuä ätkqenqä

¹ Nyi Pitä ämaqä Jisasi Kraisi Iqu kuknuä awä tuäkiqämqä änanöwatkqä iqunä, he qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ekqä iquennqä nyi tuwanuä tiinjä äqiyqä. He anä-himqä naqä-qakuä hiqä maitanji, qua Pondisi iu, Galesiya iu, Kapatosiya iu, Eesiya iu itanga Bitiniya iu äpmakäwänquwä iquenänqe. ² Goti eeqänänjuqä Kaniqu, nätmätqä änä timäutñqä iinqä näqñqä eä, atäunüä heyqangi, Dnä Ängüä Iqu, he Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä hijñqä emäkkqe. Iinä etanji, he qätä äwiyäpu qänaknä ipu, itanqa he anquänänjä hipñqä, Iqu Jisasi Kraisi Iqueä häñqetä emñqäyqänqä atäunüä ekqe. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hijñi vqetä, äwqä hanuä inqä pmeqetä, aanä kuapänä etapquä.

Hänjä-pmeqä anquänänji, qäukuä yänji äwiñqenqä

³ Ne Goti Hanjuwä Iqueä yoqe, haqä matnämäuatunqwe. Iqu neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti Iqu eä, Iqu Iqueqä Kaniquvi. Iqu neyqä qeqä ki-inä natmäkätñqä-qae, neñi änyä-hänji änanquäqwe. Iqu Jisasi Iqueni, qua buta hänä ävauqumuatkqeta, ne änyä-hänjä iinji, nätmätqä anquänänjä Goti Hanjuwä Iqu nätapäniqñqä, knuä iqu yänänäqñqä ämenä, hijuä äqänänä pmetatunquä, änanquäqwe. ⁴ Nätmätqä anquänänjä iinji, Goti Hanjuwä Iqu hiyaqñqä qäukuä haqä yätu ämitqäuä. Qäukuä yänñji, nätmätqä iinji, qui mimäkñqä itä, pizqä miqä itä, qäpu maeqä yäniqe. ⁵ Henji, Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqñqä iqu, hiqä quuvqä heqiyqä dññi, qui mimäkñqä danä ipñqä, hänä iqumuatqä dññqä ämeyänä. Hänä iqumuatqe, ae näwi, ätnänäqñi yäpakänqa timäunä.

⁶ He iinqe aanä yeeqä naqänänjä äyä itqänä. He tängani hanä-iaqä huitanä-huitanä etapätqätanquwi, qäyä ämepu, hanä-iaqä iinji hñganqä mämeqä danä, yeeqä yqänä itqänä. ⁷ Hanä-iaqä iinji, qu mbqä golqä yamwiqä tä du häkiyä äyäqiyätqänquwä-pa, heyaqä quuvqä heqiyqä yamwiqä eyätä, ii emetqäuä. "Naqä-qakuä mbqä golqä tiyä, hui tiyä" tpu, yamwiqä tä du häkiyä qäyä yäqäpqä-qe, qui imäknäniqe. Heyaqä quuvqä heqiyqe, mbqä golqä qui mimäkñqä anquänänjä ämitqänquwä dññi, ämawqätäuä. Ga heyaqä quuvqä heqiyqä yamwiqä iinji, ti-inä mänätquequänä. Jisasi Kraisi Iqu, hiunji yäpakä ätnänäqñi äti ätimäutäqänqani, henyqä yeeqä naqänänjä itä, yoqä naqä etapätä, yäniqä

iinje. ⁸ Hiñuiqändä, tängatäñi, he Iqueni hinuä mäquñquä ipiyä-qe, hiqä äwqä imñi, he Iquenyqä henyätangi, quuvqä eqiyäpu, yeeqä naqänänä äyä itqänä. Yeeqä iqä iñi, aañä naqänänñi, ämaqäpqqä hñqu, “linjqä-iinje” änä mätkä yänä. Ii yeeqä injqä qua täunji, näwinyä eeqänänñi ämäwqätäüä. ⁹ He hiqä Iquenyqä quuvqä eqiyätqätanquwinqe, ga Goti Iqu heñi, anqumä häñä emäkäqumuatätqätanqqeñqä, he yeeqä iuta itqänä.

¹⁰⁻¹¹ Häñä iqumuatqä tquenyqe, Kraisi Iqueqä Dñä Iqu, hinuä-tqä iquau änyä, “Kraisi Iqu hanjä-iqä huitañä-huitañä ämetä, ifanqa qänakndani, Iqu yoqä naqä meniçeqa” awä näwi ätumiñqe. I tuätqätanqa, iqua, “Goti Iqu heñi, Iqueqä äwiñqä duta suqä äñguänänñi emäkäniçe-qe” hinuä ätmiñuwi. Ii ätäpiyä-qe, qu näqñqä äñguä mapñqe, “Iqu äkñga äpäta, squäsua timäunqutiya” tpu, qävqä yasämänä imiñuwi. ¹² Qävqä i iqanquwänqa, Goti Hanjuwä Iqu iquauñi, kukñuä iinñä ätäpu, yätamakqä quwqä-quwä imbñqä maetqe, he heyätñqä iinjqä ämotquakqe. Tänganji Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Dñä Äñguä Ique qäukuä yätuta dawatämepqanji, ga Iqueqä yanänäqñqetani, ämaqä kukñuä äñguä we-huñqä-täñi, awä-tqä iqua, Goti Iqu anqumä häñä equmuatqäqenqä, ae awä äyä etätqänuwi. Iinje, enätqä iqua-pqe, näqñqä mapñqä äwinyä.

Goti Iqu Ikiñyänä-qu enqä-qae, ne-pqä e pmeqänjqä

¹³ Iinñä etanqqä-qae, he hiqä kñuä indqänqe, wäunüä iqäpñqä indqänäpu, hui äpipo hinji päkäpäkä miqä danä ipñqe. Nätmätqä äñguänänñä, Jisasi Kraisi Iqu ätnänäqi äti timäuqanga Goti Hanjuwä Iqu etapänijqä iunjqä, kñuä yanänäqñqä iqä ämepu, hinuä äqämbu pmeñqe. ¹⁴ He ymeqä qätä ipu, qänaknä iqenjä-qae, he änyä mañqä qämä-qämä ipiyänqa, qänaknänñi enqä hiqä du imiñuwä-pa, miqä danä ipñqe. ¹⁵ Ga he tääqä etätmeqä Iqu, suqä ikikinyänä imäkätñqä-pa, he-pqe iunä imäkqäpñqe. ¹⁶ Nyi iinñä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, “Nyi suqä ikikinyänä imäkqunä enqe, he-pqe asä iinñä imäkqäpñqe,”* tnätangi i etqä.

Goti Iqu, mbqä naqänänä itä, neyämakqenjqä

¹⁷ Goti Hanjuwä Iqu, neqä yoqä naqe, himä-huiwä iuta minewäsäuqä yänä. Iqu ne hñqunä-hñqunä, neqä suqä imäkätunqeta, asänä newäsäunä. He Iquenyqä tääqä ätäpiyanñani, “Apiqukiya” äyä ätätqänuwi. Iinñä etanji, he qua täu yakuä äpmapiyanñani, Iqueqä yoqä naqenqä kñuä indqämbu, suqä äñguä du pmeñqe. ¹⁸⁻¹⁹ Suqä äñguä memäkqä, qui emäkqä, hiqä taqä-tawiqukua etapkuwä du pmetanquwänqa, Iqu anqumä etmetñqä mbqä iqäqenqe, he näqñqä äyä ämenä. Silpa, golqä, nätmätqä quvqä qui imäkñqä iinñä itä, maetqe, Kraisi Iqueqä häñeqä itä, ne anqumä mbqä äneyämakqe. Iqueqä häñeqä mbqä iqänqe, mbqä dinä homä iqä eä. Kraisi Iqu, sipsipqä meqä, wätanqä yunquä squä hñjua maeqä, kiqä ikikinyänä enqä-panä iinñä-quvi.† ²⁰ Qua tqä änyä etanqa, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iquenyqä näqñqä eätä, atäunüä iqä-qe, hiunji yäpakä tänganji, henyñqä ätnänäqi äti imäkqi. ²¹ Iqu yätamakqä heyqanji, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätqänä. Goti Hanjuwä Iqu Iqueni, qua buta ävaugumuatätä, yoqä naqä vñqanqa, he Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqu äñguä emäkäniqenqä, kñuä iqä yanänäqñqä ämapu, hinuä äqämbu äpmenä.

* 1:16 Hiqäva-imäkqä 11:45; 19:2; 20:7 † 1:18-19 A Täuqä 6:14; Hipru 9:14

Hiqä-hiuänqä enqä di, dnä huqä ii yqänä iqa uwqäpñqe

22-23 Täñgani, he hiqä quuvqä anä eqiyätqäñuwä iquauñqe, naqä-qakuä hiqä äwqä imda enqä dññqe, he naqä-qakuänänjä du qänaknä ipu, akiyä äyä änyämänguwi. Ga, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä häñä hea ique-ique wiqä iqu, heñi änyä-hänjä enyquäqe. Inji he hiqä-hiuänqä enqä di, qeqä-quuvqä yäpä imda enğanğuti, dnä huqä ii yqänä iqa uwqäpñqe. Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä enyquäqä iqu, piikä vowä mäuqä iqtäñi, asänänjä ma. Piikä iqu, qui imäkñqä-quvi. Injäqe, Goti Iqueqä kukñuä iqu, qui mimäkñqä iquvi. ²⁴ Iinqe,

“Ämaqä eeqänäni, qätaqä enqä-pa yäüä päpnä. Itanğa quwqä yoqä naqe, qätaqä hutqä enqä-pa äteyqiyäüänä. ²⁵ Injäqe, Goti Hanjuwä Iqueä kukñui, qäpu maeqä hea ique-ique wiqeqä” ätnä. †

Kukñuä iqu, kukñuä äñğua we-hunqä-tänjä, he ae etätqäñuwä iquvi.

2

Suqä quvqä huätä vquatämäupu, Goti Iqueqä kukñuiñqä kiinjä enğuaññqe

¹ Iinjä eänqä-qae, he suqä huiziuñqä wiunqä iqä, suqä quañgi iqä, wopqä ipu kukñuinä tqä, hiñuä quwä qñqä, ämaqä hui äkittqiyeqäñqä, e imäkätqäñuwi, huätä vquatämäupñqe. ² Huätä e vquatämäupi, ymeqä änyä nandqä isua kñui, anñuñqänä ämeñuwä-pa, he-pqe änyä imänguwi, kñui, quvqä maeqä anuä äñğuañänjä iquenyqänä mapñqe. Goti Hanjuwä Iqu häñä imäkäqumuataqä iunji, naqä yänänäñqä änimänğa uwqäpñqe, he anuä Iqu änatapqä iunqänä kñuä indqänğpñqe. ³ He hiqä-hiuä, Naqä Iqueqä kukñui yamwiqä ipu, Iqu suqä äñğua Iqä-qu etanğqenqä näqñqä eäñuwi, ii iqäpñqe.

Jisasi Iqu, hikä häñä-pmeqä Iquvi

⁴⁻⁵ Naqä Jisasi Iqu, Hikä häñä-pmeqä Iquvi. Iquenyqe, ämaqe, “Hikä quvqeqä” tpu, hiñuinä qunätanğä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueni, qui mimäkqä, aañä äñğuañänjä Miqä-que äqunä, Iqueni i ätekqe. He Naqä Jisasi Iquenyqä päqtätanğuwänğa, Goti Iqueqä Dñä Iqu, he-pqe hikä häñä-pmeqä enqä-pa, Iqueqä anänqä emäkätqäüä. Inji he hiqäva, Goti Iquenyqänä imäkqä iquenä, Jisasi Kraisi Iquesani, hiqäva Goti Hanjuwä Iqu, “Oeyä” matqä itñqä dunä imäkqänqe. ⁶ Goti Iqueqä bukä iunji, tuwanuä tii ätnä.

“Häe! Hiñuä qumbu! Nyi hikä, qui mimäkqä äñğuañänjä miqänqä hñque ätemi, Sayonä* iunji, anji hiqäva-imäkqä anjä-zä enqä-panjä, iquesa ämatqä peyqämqä äseqä. Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitani, äwqä hanjä-iqä mämeqä ipñqe” ätnä. †

⁷ Inji quuvqä eqiyätqäñuwä iquenäuä hiñuä iqini, Hikä Iqueni, qui mimäkqä äñğuañänjä miqänqä-queqä. Injäqe, quuvqä maeqiyqä itqäñuwä iquauñqe, tiinji.

“Anjä matqä iqua, hikä quvqä etanği hiñuinä äqunätqäñuwä-qe, hikä iqu, anjä a yänänäñqä äqäyäqätäuqämenä.” ‡ ⁸ Itanğa, “Iqu hikä äqutäumäupu, qua iqi päkñqä iqueyi.” §

Qu Goti Iqueä kukñui hñğisa itqäñuwitani, hikä äqutäumäupu äqäyäpäknätqänjä. Iinqe, Goti Iqu, qu iinjä ipnuwänqä ätekqe.

‡ 1:25 Asayä 40:6-8 * 2:6 Qoqonjä Sayonä, anjä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä huizi. † 2:6 Asayä 28:16 ‡ 2:7 Apqä Bukä 118:22 § 2:8 Asayä 8:14

⁹ Inäqce, he, ämaqä Goti Iqu ätekqä iutanä himqce. He ämaqeu Miqä Naqä Iqueuätanä hiqäva-imäqkä yänä iquenji. He ämaqä huizi hñquenä maetqce, Goti Iqueqä ämaqä yänä-quenji. Goti Iqu heawiqä imda, Iqueqä we-hunqä naqanänä iunqä, etma äpätä, he Iqueqä suqä änguänänä iunqä awä tqäpnqä i emäkqce. ¹⁰ He naqä-hñqunä maeqä danä enjuwi, tängari he naqä-hñqunä eäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä enä. Goti Iqueqä qeqä imänqceuta yätamäkqce, mämeqä danä eäjuwi, he tängari ii ämeñä.

Quuvqä maeqiyqä iquauä hinuä iqinj, suqä änguänänä iqäpnqce (2:11-3:7)

¹¹ Nyi kiinjä änyinätñqä iquenä, he anä-himqä naqä-qakuä hiqä ma etangi, yakuä anä täu äpmapu, qanäqñqä iquenä, nyi he evauqumuatätmä, tii etqä. Suqä quvqä dunqä evautä, heyaqä äwqä ämqä imñi mäkä äqiyäunquwi, qu mämaequtäuqä ipñqä, pmua imäkqumuatpnqce.

¹² Quuvqä maeqiyqä iquauä hinuä iqinj, suqä änguänänä iqäpnqce. Inji qu henyqce, “Suqä quvqä ii iquenjqä” etmitpqä-qe, änguänänä itqätangppä du eqämbqetani, Goti Iqu äpqanqani, qu Iqueqä yoqce haqä maepnuwänqä.

Ämiqä naqä äki-äkitanä äpmeñuwä iquauä yäpä iqi iqäpnqce

¹³⁻¹⁴ He Goti Naqä Iqueqä ämaqä eäjuwitanji, ämiqä naqä äki-äkitanä äpmeñuwä iquauä yäpä iqi iqäpnqce. Ämiqä iquauqä naqä iqesä, iqueqä yäpä iqinjä, iqu ätetä ändowatkqä iquau-pqce, qätä äwiyäpu, yäpä iqi vqäpnqce. Iqu iquauñi, suqä quvqä imäkqanquwä duni, hanä-iqä äväpu, änguä iqanquwä duä yoqce, haqä ämaepu imäkpnqä, ätetä ändowatkqce. ¹⁵ Goti Iqu, he suqä änguä ipiyä iquesani, ämaqä kñuä änguä mämeqä iquauä qui kukñui äminyeqänqä äwinyätqäuä. ¹⁶ Goti Iqu he huiziquauqä yäpä iqä mäpmeqä, qanyinä pmeqänqä emäkqä-qe, “Ne qanyinä äpmeqetani, suqä quvqä huitanjä-huitanjä imäkquatuñqueqä” kñuä mämeqä danä ipu, Goti Iqueqä wänuuä-wiyqänä pmetpnqce. ¹⁷ Iinjñqce, ämaqä eeqänäñi änguä asänä itquepu, ämaqä quuvqä hesä anä heqiyqä dunqä qeqä-quuvqä imda enqanquti itquepu. Goti Iquenyqä zä ipu, Iqueä yäpä iqi ipu, ämiqä iquauqä naqä iquenji, suqä änguänänä du itquepu, iqäpnqce.

Hanä-iqä Kraisi Iqi ämakqä-pa ämepu, hiqä naqä iquauqä yäpä iqi pmetanqpu

¹⁸ Wänuuä-wiyqä iquenä, wänuuä äwiyäpiyä iquauñqä zä imäkäpu, yäpä iqi iqäpnqce. Huäqä äumäkäpu, änguä etqueqä iquanä maetqce, huäqä mäumäkqä, quvqä etqueqä iquau inänqce. ¹⁹ Ämaqä hñqu, tmi-tmiqä-tqe hinji ämetäqänqä, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä kñuä ämetä, äwqä-qeiqi inyä ämeqanqutqce, Goti Iqu iquenyqce, yeeqä yänä. ²⁰ He quvqä iqanqä ämaqce ptqä epäsqanquwänqä, he äwqä-qeiqi imbu meqanqppce, he nätmätqä ängui, äsque mapniqä? Inäqce he suqä ängui qäyä imäkqanqä, qu tmi-tmiqä-tqä etapqanqä, he äwqä-qeiqi imbu meqanqppce, suqä iinjñqce, Goti Iqu yeeqä yänä. ²¹ Hinuä qumbu! Kraisi Iqu he yätamäkqä heyätñqä, huiwä täñä-hunqä ämakqä-pañi, he-pqce inä meqänqce, Goti Hanjuwä Iqu tääqä ae äyä etätmakqce. Inji he Iqu iinjä ikqä iuta äqunäpu, asä iinjä imäkqäpnqce. ²² Iqu suqä quvqce mimäkqä itä, itanqä kukñuä quanqä-pqce matqce. ²³ Ämaqce qu Ique kukñuä quvqä ätukuwä-qe, Iqu quñi, kimarñi iinjä mätkuä ikqce. Qu Ique tmi-tmiqä-tqä vqanquwä-qe, Iqu qu qui iwimäkqänqce matqä itä, Iqueqä-kiuä, Goti Jänänä Iwäsäuqä Iqueqä hipa iu äwingqce. ²⁴⁻²⁵ Ne hanji, suqä

quvqä iqueqä yänänäqñqä yäpä imä mäpmeqä danä, suqä jänänänä imäkaniquñquä iunä pmeqänqe, Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä neyaqä suqä quvqe ämiwäutä, zä-huätati äyä äunqçe. He sipsipqä enqä-ma, im-imä qañä hiñgi dumetanguwänqañi, Iqu ämaqeupä hipa iuta tmi-tmiqä ämetä, he anquänä pmetññqä emäkkqe. Inji he Sipsipqeu Miqä, itanqa heqä quuvqeu ämitñqä Ique, anji äyä äwimequwi.

3

Kukñuä, qokä-apäkä ämanqä iunqä

¹ Asä ii enqä-pa, apäkä qokätänä iuenä, he hiqä qokiquau qätä äwiyäpu, iquauä yäpä iqinyä iqäpnqe. Iwä hiqä qokä iqua, Goti Hanjuwä Iqueä kukñui hñgisanä imipqe, quuvqe heqäpnqenqe, he iquauqä apäkuienä kukñuä tqanguwä duta maegiyqä danä, iqua quuvqe, he suqä anquänänä iqanquwä duta, i heqäpnä. ² He apäkuienä, suqä quvqä kiyä matqä du mäwqä ipu, suqä jänänänä dunä ipu, Goti Iqueä yäpä iqinyä itqätangä eqämbiyä-qae, quuvqä heqäpnqe. ³ He qeqätqe, huiwä haqä tängisa imäkñqetä, dä qeqätqä imäkñäpu, gquä yatqä qeqätqä imäkñäpu, qäkämä qeqätqä imäkñäpiyi, huiwä haqä tängisa mimäkñqä ipñqe. ⁴ He qeqätqe, suqä qae hanuä pmeqä iquä, itanqa äwqä quvqä maqänä minqä iquä, qeqä-quuvqä yäpä imda qeqätqe, imäkñqenqe. Suqä ii qui mimäkñqä itä, Goti Iqueä hiñuä iqini ämäwqätäuä. ⁵ Apäkä hiñuicänä, Goti Iqueqä hiñuä iqini jänänänä eäpu, Goti Iqu kukñuä ätätä ekqenqä hiñuä äqumbu äpmamiñuwä iua, qu qeqätqe, suqä iitä imäkmbu, ga iua iuaquä qokiquauä yäpä iqinyä ipu äpmamiñuwi. ⁶ Serai, apäkä iñji eä, ii Aprahamä iqueni, "Nqä naqä iqukiyqä" ätumiñqe. He nätmätqä hñjua-hñjuanqä zä miqä danä, suqä jänänänä du itquetqäñuwi, he Serayqä meqäenä enjä.

⁷ Asä ii enqä-pa, he qokiquenä, hiqä apäkiiyqa, qu yänänäqñqe heyaqetänji asänänä maetqe, hanjä hea ique-ique pmeqe, hesänji iua-pqe inä mapnuwä etanñi, he iuaunqä kñuä anquänänä ämepu, suqä jänänänä du itquepu, iuatä quamä qeicinyä pmetññqe. Injä iquwi, hiqä Goti Iquä kukñuä tqä dunji, nätmätqä huii maeqänqä yänä.

Suqä jänänänä dunä imäkäpiyñqä, tmi-tmiqä-tqä meqenqä

⁸ Kukñuä eeqänänä ii ätqa äpätnqe, qäpuñi tiñjä ätätmä himqe. He qäyqä-qäquenä, äwqä naqä-hñqunä änyäpu äpmapu, hita-hinguäkatä minqä-pa, i äminiäpu äpmapu, Goti Iqueqä ämaqä dunqe qeqä hetqanñguti, hñgisa ipu yänji-yänji miqunenä, qae hanuä pmeññqe. ⁹ Suqä quvqä etquepu, kukñuä quvqä isua hetqanñpqe, he kima miqä danä, Goti Iqu qunji anquä iwimäkätñqä, Ique tquäpnqe. Goti Iqu heñji tääqe, iñqä etätmeqe, iwä he Iquesanji, nätmätqä anquänänä mapnuwänqä. ¹⁰ Goti Iqueqä bukä iunji, kukñuä tiñjä ätnä.

"Ämaqä hñqu, iqueqä hñjä-pmeqe, anquä yeeqä inqä pmeqänqä äwinyänqä iqu, kukñuä quvqä itä, kukñuä quanqä itä matññqeqä.

¹¹ *Iqu suqä quvqä dunji, hiñuinä äqunätä, qänakñänji suqä jänänänä du iquätñqe. Suqä hanjä-iqä maeqä, anquänänä pmeqä dunqä itä, ga iqu suqä iu ändämiqa uwquätñqe.* ¹² *Tiñjä äyuwä. Naqä Iqu qokä-apäkä jänänänä eänjuwä iunji, Iqu ämitä itanqa quvaqä Iquä kukñuä anä tqä iunji, Iqu Iqueqä qäte ävä, mä ämaqä suqä quvqä imäkqä iunqe, Iqu mäwinqä danä eä, qätä äyä."**

* 3:12 Apqä Bukä 34:12-16

13 He hiqä enqä du, he suqä jänänänjä dinä imäkpnqä enyänqe, ga henj suqä quvqä etquetä, quini, tqu emäkätngce? Aanqe. 14 Inäqe he suqä jänänänjä dunä imäkäpiyinqä tmi-tmiqä-tqä ämeqäpi, he, "Nenji, Goti Hanjuwä Iqu änguä inemäkätqänä" knuä heyätngce.

"Zä iinqä emäkanä-tpu iquwi, he iinqä zä ipu, qundqändqä miqä pambu."[†]

15 Mä he hiqä qeqä-quuvqä imni, Kraisi Ique itmepu, Nage, Iquenyä imäkpnqe. Nätmatqä knuä yänänäqngqä ämapu äpmejuwinqä yatngqä heyqanngpängga, tupngqä dinqe, näwinyä imäkmbu pmetpnqe. 16 He kimanji, qae hanuä ätuäpu, hngisa mitqueqä ipnqe. He ämaqä jänänänjä pmeppqe, hiqä yäpä imni, hanjä-iqä hui maeqä, änguänänjä hetngqä. Inji ämaqe, he Kraisi Ique qänaknä äväpu, suqä jänänänjä imäkqannguwinqä, kuknuä quvqä etapqä-qua, iinqä womba winyätngqänänji. 17 Inäqe Goti Iqu neqä suqä dunqä tmi-tmiqä-tqe, qäyä metunquä winqanngutqe, tmi-tmiqä iini, suqä ängüä dunqä meqe, quvqä iunji ämäwqätäunä. 18 Kraisi Iqu, Ämaqä Jänänänjä-qu eäqä-qe, Iqu ämaqä jänänänjä maeqä quvqä iuqä anji ämetä, ga suqä quvqe huätä ämamäutä, i äpakongqe. Iqu iini, hui mapäkonqä yäniqe, Kiqä Iqunäni i qe äpakongqäqe. Iqueni pizqe, Iqueä huiwi äpäsquwä-qe, Iqu dnä-qu anqumä hänä eätä, henji, Goti Hanjuwä Iquenyqä etma wätngqä eqäqe. 19 Iqu dnä-qu äpme, ga dnä guä pmetanquwä iunqä äwätä, Goti Iqueä kuknuä awä ätukqe. 20 Dnä ii, quwqä suqä quvqe Noa iqueänqani, naqänänjä timäutqätanngqä-qe, Goti Iqu kimanji maqänä mitqueqä danä, hiñuinä qunätanqi, Iqueä kuknuji hngisanänji, hea Noa iqu iqueqä yimbae qäpu imäkqannganqä imiñuwä iyi. Yimba yänggisanji, ämaqe atänqäpu, 8 iqua äpekuwi. Iwä, Goti Iqu qunji häñi, eqeta iqumuatkqe. 21 Eqä iini, Goti Iqu henji häñä di, tängqani asnjä meqanquwä duta emäkäqumuätätngqenqä ekqe. Asnjä ämequwi, hiqä huiwä kiyi huätä päwätngqä mämeqä iqä. He asnjä ämequwi, ii Goti Iqueni, "Ne saqä hiñuä iqñi, ämaqä jänänänjä heatunqueqä" ätäpu, ämeqä. Henji häñä di, Goti Iqu, Kraisi Jisasi Iqueni, qua buta anqumä häñä ävauqumuatkqä duta emäkäqumuätqi. 22 Iqu qäukuä yätunqä äyäqetanji, tängqani Goti Hanjuwä Iqueä hipa ämuangisa äpme. Enätqä, dnä yänänäqngqä äki-äkitanjä, yoqä naqä äki-äkitanjä qonqä, qu eeqänäni, Iqueä yäpä iqi etanqä äpme.

4

Äwqä yäuä iqueqä suqe, ävquatämäupu, suqä huiziunqä henqe a qätpnqe

1 Kraisi Iqu, Iqueqä huiwi tmi-tmiqä-tqä ämakqä-qae, knuä iqä yänänäqngqä Iqu ämenqä iqueni, he-pqe knuä yänänäqngqä asä iquenyä i mapnqe. Ämaqä, iqueqä huiwiunji tmi-tmiqä-tqä ämetqä iqu, iinjä ämetqä-qae, suqä quvqä imäkqä dunqe tuwä qe äwikqe. 2 Injä etanqi, he tänggata tiñi, qua täu äpmapiyänqani, qänaknäni suqä quvqä huiwi iqueqä äwinqä du miqä danä, äwinqä Goti Iqueqä iunä ipnqä dinqe, knuä iqä asä iqueni, yänänäqngqä mapnqe. 3 He suqä, ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä maeqiyä ipiyä i imäkätqanquwä ii, ae imäkqä äpminuwi. Suqä tiñjä isua äyä imiñuwi. Huiwä yanä hinqi änyäpu, suqä quvqä huiwä iqueqä äwinqä du ipu, eqä hiqiiyqä iqe änäpu hiqiiyqä ipu, ymisanjä-eqä yänänäqngqä naqänänjä imäkäpu, ga suqä quvqä huitanjä-huitanjä ipu, iwä iutanji, suqä Goti Iqu pmua imäkkqe imäkäpu, goti quanqä iquauä yoqe,

[†] 3:14 Asayä 8:12

hageqä ämamäupu äyâ iminuwî. ⁴ Iwâ he tänggani, suqä quvqä iinji, qutâ anâ mimäkqä itqätanġuwänggani, henyqe qu “Tâ ânâ-ânâñqä itqäpiyâ” tpu ipu, qu henyñqä qui emäkñqä kukñuâ quvqe i ätätqänâ. ⁵ Injâqe, Goti, ämaqä häñâ äpmeñuwitâ, pizqä äwiñuwitâ, iwäsäuniñqä näwinyâ imäkñâ äpmeñqä Iqueâ hiñuâ iqinji, qu ätqäupu, “Ne suqä iinji, iinjqä-iinjqä imäkminġueqä” ätuäpu kukñuâ tpuwi. ⁶ Iinjä etanġqenjqä ämaqä pizqä eänjuwi, Goti Iqueâ kukñuâ we-huñjqä-tänji qätâ äwikuwi. Qu täkä ämaqä epiyitani, ämaqä eeqänänâ suqä iwäsäuqeñqä äwätqänuwä-pa, qu iu äupiwi, iwâ dnâ epiyänġani, Goti Iqu äpmeñqä-pa, i pmeñqä diñqä qätâ äwikuwi.

⁷ Hea nätmätqä eeqänänâ qäpu hiätñqe, ae qäqiqiyi. Iinjqe, he Goti Iqutâ kukñuâ tqänjqe, hiqä suqenjqä kñuâ yasämâ ämepu, äñġuänâ äminyäpu pmapñqe. ⁸ Suqä, huiziu ämäwqätäunjqä iqu, tiinji. He suqä, hiqä-hiuänjqä äwqä imda henjqä ique, a qätñqe. *Suqä iqu, suqä quvqä dunji, huäqä kiuätenâ.** ⁹ Ämaqä quuvqä heqiyqe emequwi, he ġunqe wiuñqä miqä, äñġuänänâ miñqe. ¹⁰ Goti Iqu henji, wäunjuâ hñġunâ-hñġunâ huitanjä-huitani ġanyinä etapqä enqe, he ämipu, quuvqä heqiyqä huizi dunji yätamäkqä wipñqe. ¹¹ Kukñuâ tqänjqä ämequwi, qu Goti Iqueqä kukñuâ, awâ tqäñqe. Yätamäkqä inqenjqä ämequwi, qu yänänäñqä Goti Iqu ävqetani, yätamäkqä inġñqe. Iwâ Jisasi Kraisi Iqu he iinjä ipñqä emäkqetani, Goti Iqu yoqä naqä meniqe. Yoqä naqetâ, yänänäñqetâ, hea ique-ique Iqueqänâ äwi. İi naqä-qakuâ eâ, qäyâ äpmetänâ.

Tmi-tmiqä-tqä Kraisi Iqu ämakqä ique ämetqänjuwinjqe, he yeeqä iqäññqe

¹² Nqä nyämaqä nyi kiinjä änyinätñqäuâ, he yamwiqä heyätñqä suqä hanjä-iqä tmi-tmiqä-tqä-pqe ämepiyinjqä, ‘Nätmatqä änyâ-hänjä hñġu ämequnâ’ tpu, miqä yänâ ikäpi, oee. ¹³ Tmi-tmiqä-tqä Kraisi Iqu ämakqä ique ämetqänjuwinjqe, he yeeqä iqäññqe. Iwâ Iqueâ yänänäñqetâ, Iqueâ yoqä naqänänjitâ, ätnänäqi wiqanġani, he hiqä äwqe, äñġuänänâ enyätâ, he yeeqä kiinjä ipnuwänjqe. ¹⁴ He Kraisi Ique qänaki wätqätanġuwinqä kukñuâ quvqä etquwi, he, “Nenji Goti Iqu äñġuâ inemäkätqänâ” kñuâ heyätñqe. Goti Iqueqä Dñâ, yoqä naqä-tänjä yänänäñqä Iqu hesâ pmetanġi iyi. ¹⁵ Hñġuenâ ämaqä pizqä äpäsäpu, quwâ ämepu, suqä quvqä imäkäpu, ämaqä wäunjuänjqä näñqä ämenätpu hñġisanâ ipiyita, tmi-tmiqä-tqä meqänjqe, äñġuänâ mimbu. ¹⁶ Mâ, ämaqä Kraisi Ique qänaki wätqätanġqä hñġue tmi-tmiqä-tqä äwimeqe, iqu i ämetäqenjqä, wombâ miqä yätñqe. Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä hetanġqenjqe, iqu yeeqä itâ, Goti Iqueqä yoqe haqeu maetñqe. ¹⁷ Goti Iqu, ne ämaqä, Iqueqä eänġuâ igune, kukñuâ mänetätñqä hea iqu, ae ätimäuqi. Kukñui, nesâ ganâ ämänetäqetani, ämaqä, Goti Iqueâ kukñuâ äñġuänänâ iunji, hñġisa itqänjuwitänji, kukñuâ mitqe, quta qäpu hiqanġani, qu äänâ pmeñuwätî? ¹⁸ Goti Iqueqä bukâ iunji, yatñqä asâ inâ tiinjä ätnâ.

“Ämaqä jänänänji, häñâ iqumutqe ämepiyi, hanjä-iqä qäsâ mapñqäuâ. I etanġi, ämaqä Goti Ique tuwâ ämuäpu, suqä quvqä itqänjuwâ iqua, äänâ pmeñqäpiyâ?”†

Qu hanjä-iqä naqänänâ ämepu pmeñqäuâ.

¹⁹ Injä etanġi ämaqä, Goti Iqueqä äwiñqä duta tmi-tmiqä-tqä ämequwâ ii, qu ämaqä huiziunji suqä jänänänjinâ itquepu, quwqä quuvqe, Goti

* 4:8 Quamä-pmeqä 10:12 † 4:18 Quamä-pmeqä 11:31

Hanjuwä Inemäkkqä Ique vqäpñqe. Iqu Iqueqä kukñuä ätätqä dunä imäkänä.

5

Quuvqä heqiyqeu miqä iquauñqä

¹ Täñganji nyi ämaqä quuvqä heqiyqeu miqä iquenänqä, kukñuä-täñä etanji hetmqe. Nyi-pqe he enqä-pa, quuvqä heqiyqeu miqä-qunä emä, Kraisi Iqu tmi-tmiqä-tqä ämakqenqä näqñqä ämamä awä tqunä emä, ga Kraisi Iqueä yänänäqñqetä, yoqä naqetä, ätnänäqi timäuqanqani, ne-pqe inä ämenique. Nyi he evauqumuatätmä, “Wäunjuä tiinjä ipiyä” etqä. ² Goti Iqu Iqueqä ämaqä heyaqä hipa iqi etapqä dunji, he sipsipqä-miqä enqä-pa, äñguänänä mipñqe. Goti Iqu wäunjuä iinjä äwqä hñguacu imbu iqänqce, mäwiñqä inqä-qae, äwqä yeeqätä iqäpñqe. He wäunjuä iinjä, mbqänqä kñuä ämapu miqä ipu, hiqä äwqä imdani, wäunjuä ii imäkqänqä enqanquti imäkqäpñqe. ³ Goti Iqu ämaqä heyaqä hipa iqi etapqä i ämipiyänqani, he naqä mimäkñquenä ämotquapñqe, qu he iqanquwä du egänäpu, iu ipñqänä. ⁴ Iwä sipsipqä-miqä iquauqä Naqä Iqu ätnänäqi ätimäutäqänqani, he yoqä naqä qombñqä motqueniqä dinqce, Iqu niqauqä qui mimäkñqä hui etapäniqeqä.

⁵ Ii enqä-panji, hikñä iquenä, he quuvqä heqiyqeu miqä iquau qätä äwiyäpu, iquauä yäpä iqinyä iqäpñqe.

Goti Iqueä hipa yänänäqñqä yäpä iqinyä pmepñqe

Goti Iqueä ämaqä eeqänänqunenä, he yänji-yänji miqunenä äkittqänäpu, yäpä iqinyä ingpñqe. Goti Iqueqä bukä iunji, kukñui,

“Ämaqä yänji-yänji ipu, yoqä naqä ämaenmipqeuñi, Goti Iqu mäñdi äkittqiyetä, ämaqä mäñdi äkittqiyenmipqeuñi, nätmätqä äñguänänji vänqiyä” äyä ätnä.*

⁶ Iinjä etanji hea Goti Iqu Iqueqä-kiuä ätätä ekqä iqueni, Iqu heñi naqä emäkäninqä dinqce, he yänji-yänji miqunenä äkittqänäpu, Goti Iqueä hipa yänänäqñqä yäpä iqinyä pmepñqe. ⁷ Goti Iqu henyqe huäqä äwunätä itñqä-qae, hiqä hanjä-iqä äki-äkitanjinqä qundqändqä ipu ämenjuwi, Goti Iqueä hipa iqinyä tnämäupñqe. ⁸ Setänä henyqä himä-wiunqä iqu, laiyonqä enqä-pa, ämaqä hiñuä äqunäqä dunji, tä ätäutä äqiyändäutñqä, häwaqä yänänäqñqä ätäkitñqä iquenqce, he wänä-wänä miqä, näwi imäkmbu, hiñuä äqumbu pmapñqe. ⁹ Inji he iquenyqe, hiqä quuvqä heqiyqä dunji a yänänäqñqä äqätpu, hiñuinä mäqunquä, qñqanä hipñqe. Ämaqä qua äwitqutänqä-pa, quuvqce he eqiyätqänuwä-pa eqiyätqänuwu, qu-pqe tmi-tmiqä-tqe, he ämetqänuwä-pa, i metqätanquwinqce, he näqñqä äyä etqänä.

¹⁰ Inäqce, Goti qeqä imänqceuta hingi vqänqä Quati-qu, he Kraisi Iqutä ämuänmbiyitani, Iqueqä yänänäqñqetä, yoqä naqetä inä ämepu, hea ique-ique pmepnuwänqä iunqä tääqä etätmakqce. He tmi-tmiqä-tqä hmbu ti meqanquwänqani, Iqu Iqueqä-kiuä äñguä emäkätä, hiqä quuvqä heqiyqä imñji yänänäqñqä emäkätä, he hea ique-ique yänänäqñqä tqäutñqä emäkänä. ¹¹ Yänänäqñqä äki-äkitanji, ii Iqueqä eä, hea ique-ique äwi. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Kukñuä yäpakiyi

¹² Nyi tuwanjuä wänqä täpu, Silasi iqueä yätamäkqeta äwqiyawatqä. Quuvqä heqiyqänqisanji, iqu naqä-qakuä neqä tasi-guequ etanji äqunänä.

* 5:5 Quamä-pmeqä 3:34

Goti Iqueqä qeqä imänqeuta hiŋgi vqeqä näqeqä emä, “Ii naqä-qakuänäñiqä” ätätmiñqä äqiyqä. Itanğa he iu yänänäqñqä tqäpñqä evauqumuatätmä äqiyqä. ¹³ Ämaqä anä-himqä Bapilonä täu pmeqä, Goti Iqu he atäunüä eteqä-pa, ätekqä li, qu henyqä wiñganđi, “Ne henyqä hui mimäucä inünä” etqä, ga nyaqä ymeqä Makä iqu-pqe asä inä etqi. ¹⁴ He äminäpiyänđanđi, hiqä eqä muätquapñqe, quneqä inđpñqe. Kraisi Iqutä ämuänñanđuwä eeqänänđuenä, Goti Iqu suqä hanä-iqä maeqä anđuanänä pmeprñqä emäkquä.

2 Pitä iqu tuwanuä äqäkqe Yätamakqä kuknuä hiñuiqänä iquvi

Pitä iqu tuwanuä tä äqäkqeutañä kñuä indqänqä qakui, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänä iqua, ämotqueqä hñquauqä kukñui, qätä mäwiyqä ipnuwä iunqeyi. Ämotqueqä iinä iqua, huiziuqä quuvqä heqiyqetä, suqä änguitä, qui iwimäkpnñqä qañä ikipu ätuäkiqä iqua etañi. Ga ämaqä Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqäpnñqä ändowatkqä iqua, kuknuä iquau ätuminuäwä ii, qu a yänänäñqä kiqätñqä ätukqe. Ii ipiyitanj, qu Goti Iquenyqätä, Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqätänj, näqñqä änguänä hiñqäuä. Ämaqä Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqäpnñqä ändowatkqä iqua, iquauqä hiñuitä, Jisasi Ique hiñuä äqunäpu, Iqu näqñqä motquetqätanji qätä äwiminjuwi.

Ämaqä hñqua tiinä ätminjuwi. “Jisasi Iqu angumä mapqä yänqiyä.” Pitä iqu tuwanui, tiinä ätätä äqäkqe. “Naqä-qakuiqä, äpäñqiyä.” Iqu maqänä mapqä yänqiyä-qe, kiqä qakui tiinjqä. Ämaqä hñqu qui imäknätñqä iinqe, Goti Iqu mäwiñqä itä, ämaqä eeqänäñi kñuä äkunmäkmbñqä iinqe hiñuä yqänä äqunä äpmenä.

Pitä iqu, tuwanuä tqenqä kuknuä ätkqenqä

¹ Nyi Saimonä Pitä, Jisasi Kraisi Iqu Iqueqä kukñui awä tuäkiqmqä änändowatqanji, ga nyi Iqueqä wäunjuä-wiyqä-qunä emä, nyi tuwanuä tä äqiyqä. Ämaqä, Jisasi Kraisi neqä Goti ne Hänjä Inequmuatqä Iqu suqä jänänänjä imäkkqetani, quuvqä heqiyqe, neyaqetänj asänänjä ämenjuwä iunqä äqiyqä. ² Goti Iquenyqätä, neqä Naqä Jisasi Iquenyqätä, näqñqä ämequwitanj, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hiñgi vqetä, äwqä hanjuä inqä pmeqetä, aañä kuapänä etapquä.

Goti Iqueqä äwiñqä iu pmeñqenqä, yänä qänqpnqe

³ Iqueqä yoqä naqänänjita, Iqueqä yänänäñqeta, itañga Iqueqä suqä änguänänjä suqä huizi du ämäwqätäunqä ita, nenji, tääqä natätmeqanji, ne Iquenyqä näqñqä i enju. Itanj Goti Iqu, Goti eä, ga Iqueqä yänänäñqä iqesanj, ne hänjä änguä äpmetanä, suqä Iqu äwinyätñqä di imäkatunquä diñqe, Iqu eeqänäñi qäyunä änatapkqe. ⁴ Ga Iqu, “Nyaqä yänänäñqeta, itañga Nyaqä suqä änguänänjita, imäkqanqmd, he suqä qui emäkkqä qua täutanjä hiqä engañqä dunä imäkkqä iqueni ätuakñga, suqä, Nyaqä dunä imäkqäpnqeqä” ätkqe. Kuknuä tä, nätmatqä aañä naqänänjä, qui mimäkqänqä änguänänjä miqä hui enqä-pa etañgi, ique a yänänäñqä qätätñqä. ⁵ Goti Iqu iinä inemäkkqä-qae, he Iquenyqä quuvqä eqiyquwiñji, wäunjuä tnänjä ipu, suqä änguänänjä suqä huiziquau ämäwqätäunqä iqu itmapñqe. Inj, suqä ique wimetñqe, Goti Iquenyqä näqñqä eqä iinqe, yänä qänqpnqe. ⁶ Suqä ique wimetñqe, äwqä evauqanqä iunä mimäkqänqä, yänä qänqpnqe. Iuta suqä ique wimetñqe, hanjä-iqä ämepiyä-qe yänänäñqä tqäuqä iinqä yänä qänqpnqe. Iuta suqä ique wimetñqe, he Goti Iqueqä pmeqä-pa pmeqänqä yänä qänqpnqe. ⁷ Iuta suqä ique wimetñqe, he Goti Iqueqä ämaqetä näueqä imäknäpu pmeqä iinqä yänä qänqpnqe. Iuta suqä ique wimetñqe, ämaqeuñqä kiinjä enqä iinqä yänä qänqpnqe. ⁸ Suqä tqauu ämepu, hiqä äwqä yäpä imñji, naqänänjä emäkqä uwqanqutqe, neqä Naqä

Ämäneyqä Jisasi Kraisi Iquenyqä näqñqä eäñuwi, hingi qanyinä maeqä, häukuä kuapänänjä-tänänqe. ⁹ Mä ämaqä suqä tquau mämeqä ipiyä iqua, qu hinuä heawiqä enqä-pa, kinänänjini hinuä maqunquä danä, Goti Iqu quwqä suqä quvqä qanğanä imäkminjuwi, huätä ämuämäutä, asnä äwqiyäümäukqenqe, hui ae imäukuwi. ¹⁰ Iinjä etangi, nqä nyämaqäüä, Goti Iqu heji ae tääqä etätmetä, he Iqueqänqä atäunüä etekqä iunqä näqñqä yasämä hepnqe, wäunüä tnänjä iqäpnqe. He suqä iqua iqäpi, qua iqi mapäkñqä danä ipnä. ¹¹ Iwä i imipqenqe, neqä Naqä Jisasi Kraisi, ne Hanjä Inequmuatqä Iqu, ämaqä hea ique-ique miqä iu paquvqenqä, huänqä qñqanji naqänänjä euteyäniqe.

¹² Nätmatqä eeqänänjä iinqe, “Ii naqä-qakuänänjiaqä” hetqanquwitani, he ae näqñqä eäpu, iu yänänäqñqä tqäutanguwä-qe, nyi knuä etesätmä, anqu-anqu hetqämqe. ¹³⁻¹⁴ Neqä Naqä Ämäneyqä Jisasi Kraisi Iqu, nyi täqi änyä-hänjä ti hñganqä mäpmeqä itätmqänä ändkqe. Iwä nyi täqi änyä ti äpmamänqanji, nyi angumä knuä etesätmä, hetqämqä di, ‘i äñguiaqä’ knuä nyqanjiyi. ¹⁵ Iinjä etangi nyi hanuä mäwiqä itmä, i imäkmitmqe, iwä nyi qui imäknmqä-qe, nätmatqä nyi etmitmqä iunqe, he hea ique-ique knuä meqäpnuwänqe.

Kraisi Iqu yoqä naqä ämaqenqätä, hinuä-tqä iquauqä kukñuinqätä

¹⁶ Neqä Naqä Ämäneyqä Jisasi Kraisi Iqueqä yänänäqñqä naqänänjinqätä, Iqu angumä päniñqätä etkque, ne queai hinginä, ämaqä huiuta ämetanä maetqe, Iqu Goti Iqueä yänänäqñqä naqänänji metanji äqunqenqä, ii etkque. ¹⁷ Goti Apiqu, Iqueni yoqä naqä ävätä, we-hunqä naqänänjä hnqu, Iquesa we naqänänjä hunätñqä imäkqä inganji, Goti Yoqä Naqänänjä-tänjä Iqu, Jisasi Iquenyqe, ti ätkqe. “Tä Nqä Ymeqä Iquvi. Nyi Iquenyqä kiinjä nyinqanji, yeeqä iqänä” ätkqe. ¹⁸ Iwä goqonä Goti Hanjuwä Iqu ii imäkätñqä ätekqä iunji, qäukuä yätuta kukñuä ii Jisasi Iquenyqä tqanqce, ne Iqutä anä eanä äwikque.

¹⁹ Ne iinjä äqunqce, ii Goti Iqueqä kukñuä hinuä-tqä iquauä kukñuä dunji, yänänäqñqä imäkqanji, ne quuvqä yänänäqñqä eqiyätqänju. Heawiqä imñi, we äumäkätñqä tä a yänänäqñqä äqätqänuwä-pa, he iquauä kukñui äqätqänjuwi, ii aanä anqanänjä eä. Zä hapqä äwuwätä, we hunätñqä qätäqueqä iqu, heyaqä qeqä-quuvqä imä we äumäkqanqanqeqä. ²⁰ Iinjä etangi, nätmatqä naqänänji, he näqñqä tiinjä dunqä hepnqe. Goti Iqueqä kukñuä hinuä ätkuwä bukä du äwinqe, knuä indqänqetanä, “Kukñuä ii, iinjä-iinjänqä ätnänä-qe” hingi matqñqe.

²¹ Ämaqä Goti Iqueqä kukñuä hinuä-tqe, qu hinui, äwinqä knuä iqä, quwqä duta matqä iminjuwi. Dñä Ängüä Iqu qunji ämitqätanji, ga qu kukñui, Goti Iquesa ämepu, awi i ätminjuwi.

2

Ämaqä hinuä quanqä ätäpu, ämotqueqä iquauñqä

¹ Hinuäqänänqanji, ämaqä awä imdani, ämaqä hinuä quanqä tqe hnqua inä ätimäuminjuwi. Ga ii enqä-pa, heyaqä awiqisanji, Goti Iqueqä kukñuä dunqe, quanqä ätäpu ämotqueqä hnqua timäupnä. Qu imä zä imäkäpu, kukñuä quanqä heyaqä quuvqä heqiyqä du qui imäkqänqä tñä. Quwqä Naqä Ängumä Mbqä Imeqä Iquenä-pqe, tuwä äwiyäpu, iwä iinjä dutani, qui imäkqñqä maqänänänji quwqä-quwä maembnä. ² Iwä, ämaqä quuvqä heqiyqä kuapänänji, ämotqueqä iinjä iquauqä suqä quvqä huiwä iqueqä äwinqä du itqätanquwä iu äqumbiyi, qu-pqe suqä inä

imäkpnä. Iwä, iinjä imäkqanuwitani, ämaqä huizi di qu hänaqä naqä-gakuänänjä iquenyqe, kuknuä quvqä tpuwi. ³ Itanğa quangä ätäpu ämotqueqä iqua, quwqänä hiätñqä winganġi, nätmatqä naqänänji hesa quangä mapnä. Inäqe, Goti Iqu, qu Iqueä hiñuä iqi ätqäupu kuknuä ätäpu, qu mämwqätäuqä ipnuwänqe, qanġanä imäkenqe. Ga quñi qui imäkaniqä iqu, hiqaqä mäwitqe, hiñuä äqänä äpme.

⁴ Tiinjä äyuwä. Aanä hiñuiqänänġanġani, Goti Iqueqä enätqä hñqua, suqä quvqä iqanġuwänġa, Iqu qäyä ipñqä hiñuinä mäqunquä itä, huätä ändowatkqe. Iinjä ikqe, Iqu quñi, kuknuä mitqanġanqä, qua hovqä hea naqänänjä wiqä iu guä äpmuatekqe. ⁵ Tii-pqä inäyi. Ämaqä hiñuiqänänġanġa, Goti Iquenyqä hma imäkätqätanġuwä iunji, Iqu hiñuinä mäqunquä itä, quñi eqä metñqä eqä huakä naqänänjä ätnämäütä, 'Goti Iqueqä hiñuä iqiñi jänänänänä pmapiyä' ätuätä, awä ätuminqä Noa iqtä, ämaqä 7 itä, quñi Iqu häñä iqumuatkqe. ⁶ Tii-pqä inä äyuwä. Goti Iqu, 'Anjä-himqä Sotomätä, Gomoratäñi, hañä-ikä mayinqegeqä' ätätä, anä-himqä iquaqu wätakinä witäñinqä äñiqäkqe. Iinjä imäkkqe, ämaqä Goti Iquenyqä hma imäkätqanġuwä ii, qu-pqe qui imäkmbnuwä diñqä ämaqä näqñqä meqänñqä imäkkqe. ⁷⁻⁸ Inäqe, ämaqä jänänänjä Loti iqueni, Iqu huätä itmetä, häñä imäkäqumuatkqe. Sotomä pmeqä iuä awä imä äpmeqe, ämaqä iu pmeqeüqä sugeu qänaknä miqä, qokä-apäkinqänä ii itqätanġuwä iunji, iqu hea ique-ique hiñuä äqunätä, qätä äwiyätäqetani, ämaqä jänänänjä-qu eäqä-qae, qundqändqä itä, äwqä tmi-tmiqä ämaminqe. ⁹ Neqä Naqä Ämäneyqä Iqu i iminġenqä, kñuä tii metunqe. Ämaqä Ique qänaknä vqä di, qu ämaqä huiziuqä suqä duta hañä-ikä yäpä imä pmetanġuwä iunji, huätä yätumeqänqä hänaqe, Iqu näqñqä eä. Itanğa ämaqä suqä quvqä iqä duñi, Iqu quñi, kuknuä mitqanġanqä hañä-ikä du mäqumuateqanqä hänaqä-pqe, Iqu näqñqä eä. ¹⁰ Ämaqä suqä kiyä mätkä ipu, Goti Iqueqä ämitñqä du yäpä iqi mäpmeqä imipqä ii, Iqu quñi, hañä-ikä quvqänänjä du mäqumuatequänä.

Ämaqä Goti Iqueä kuknuä iunqä quangä ätäpu, ämotqueqä iqua, qu zä miqä danä hñgisanä ipu, haqä yätu äpmeñuwä iquauñqe, kuknuä quvqä ätäpu äkittqiyätqänä. ¹¹ Mä enätqä yänänäqñqä naqänänjä-tänä, quñi ämäwqätäuñuwä iqua, Naqä Iqueä hiñuä iqisanji, quñqe kuknuä quvqä ätäpu, makittqiyqä itqänä. ¹² Ämaqä ii, qu suqä, hiveqä-yaqueqä yññätänä enqä-pa, kñuä maeqä, huiwiqegeqä äwinqä dunä itqänä. Nanuä iuqä känai, ämaqä qu änduämipu päkññqä änyueqä-pañä iquayi. Nätmatqä qu änyä maqñqä epiyä duñqe, hiñgi kuknuä quvqä dinä ätätqänä. Iwä Goti Iqu quñi, nanuä äpästätqänuwä-pa, ii päسانیqe. ¹³ Ämaqä du hañä-ikä ävätqänuwi, ga qu-pqe kimani hañä-ikä meqänqe. Yeeqä naqänänjä iqänqe, 'ymisanji, hiunji mäptqä naqänġa-pqe inä imäkqänñqegeqä' kñuä indqänäpu, ii imäkätqänä. Qu ymisani hesä anä änäpu, ga quangä etquepiyinqä yeeqä kiñä ipu, heñi kiyä mätkä emäkäpu, heyaqä yoqe, quvqä imäkätqänä. ¹⁴ Quwqä hiñui, huiziuqä apäkä dunä äqumbu, iuatänä iqänqä äqänänjä. Suqä quvqä iu imäkqanqe, dä yqänä ävä. Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqe, yänä maqñqä heqiyätqätanġuwä iunji, qäyasäqi ätuma äwätqänä. Qu nätmatqä ämaqueuä duñqä winganġuti, iñqä iqänqe, qu ae näqñqä ämenä. Inqe, Goti Iqu quñi, qui aanä naqänänjä imäkaniqñqä ätkqe. ¹⁵ Hänaqä naqä-qakuänänjä iunji tuwä äwiyäpu, Beo iqueqä hikñä Balamä iqu* äukqä-pa, qämä-qämä ipu iu äwätqänä. Mbqänqä winganġi, ga iqu suqä quvqä imäkätäqetani mbqä

* 2:15 A Täuqä 22:5-24:25

metnqä, suqä quvqe i imäkkqe. ¹⁶ Iqu i iqanqenqe, Goti Iqu iquenyqe hoptawä itä, dongi kuknuä matqä-qe, Balamä iqueqä iqu, ämaqä-kuknuä ätätä, äkäsuwä tquangi, hinuä-tqä iqu, iqueqä suqä quvqä qämä-qämä itäqä imäkmätä ikqä iqueni, mimäkkqä ikqe.

¹⁷ Ämaqä äti ii, qu aanjä näwinyä quvqä, eqä esquä ye inqä-pa inji. Itanga tiwä itäqänqa, qaquvqä yunuä ämamäutnqä-panä inji. Goti Iqu quwqä anj hea mämanä wiqä imä iqiyäwiyqe. ¹⁸ Ämaqä ii, quwqä qui kuknuä tqä iquenyqe, vänyqä ipu ätätqänä. Ämaqä yäpaqänqisa äpmenuwä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpnqä änyä äyapquwä iunji, qokä äpakänqä ipu, qanä hinji ikiqä iunqä kuknui, qeqä äwuttäkatäupu, iunqä äwqä vqanquwänqa, waqiyä ätuma äwätqänä. ¹⁹ Nätmatqä hnqu ämaqä hnqce äminyäsäuä ämiwiyätnqä iqu, ämaqä iqu nätmatqä iqueqä-quvi. Iwä, ämaqä äti ii, “He qänaknäni ne äneyquwi, nätmatqä eeqänänä enqä hiqä dutanä imäkkäpnqeqä” ätuätqänuwä-qe, qu quwqä-quwänji, suqä quvqä qui imäknqä iqueqä äwinqä iunä äpmapu, suqä quvqä iqueqä-quayi. ²⁰ Ämaqä Jisasi Kraisi neqä Naqä Ämineyqä-qu eä, ne anqumä Hänä Inequmuatqä Iquenyqä näqnqä epiyitanji, qu qua täutanä suqä, qui iwimäkäta kiyä iwitmäukqä iunji ämäwqätäupqä-qe, qu anqumä suqä asä iunqä äwquwi, suqä iqu qunji äminyäsäuä ämiwiyätqe, qu hanjä-iqä naqänänji meqänqe. ²¹ Qu hänaqä jänänäninqä näqnqä mämeqä hige, qu hanjä-iqä wänqäpu meqänqe. Qu hänaqä jänänäninqä näqnqä ae ämepu, Goti Iqueqä suqä näqnqä ae ämapiyä-qe, iunji tuwä äwiyquwi, hanjä-iqä naqänänjä meqänqe. ²² Qu i iquwi, ii kuknuä ktqä tii ätnänqevi. “*Hiveqä kiqä qutai ae ändetqä du, anqumä ämanänqiyä,*”[†] itanga “*Yaqueqä eqä du ae asnä äqänätqe, anqumä ttakä du inji-inqisa hea qänquäqiyä*” ätnänqce, ii naqä-qakuänänjä ätnä.

3

Naqä Iqu anji äpänqiyä

¹ Nqä näueqä nyi kiinä änyinätnqäuä, tuwanuä hnqu ae äqäkkä, ga tä huizi iqu äqäyqä. Tuwanuä äqäyätminji, kuknui, nätmatqä tiinjä dunqä knuä iqä änguanänjä mapnqä, evauqumuatätmä äqiyqä. ² Goti Iqueqä kuknuä hinuä-tqä iqua, hinuä ätänuwä iuninqätä, neqä Naqä Ämäneyqä, nenj anqumä Hänä Inequmuatqäqä Iqueä kuknuinqätä, hiqä knuä iqä imnji, knuä mapnqä nyinganji iyä. Iqueqä kuknui, ämaqä, Iqu kuknuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iquauä manä iuta qätä äwikuwi. ³ Nätmatqä naqänänjä tiinjä iquenyqä, näqnqä yasämä mapnqe. Hiunji yäpakänqanji, ämaqä, ämaqeunqä hänätamqä tqä-qua ätimäupiyi, qänaknäni huwä iqueqä äwinqä du ipu, henyinqä hänätamqä ätäpu, tä säwqä ipu, tii tpuwi. ⁴ “Iqu, ‘Nyi anqumä pmini qeqä’ ätkqe, kiqä häukui ängi qäyqiyä? Iqu mapqä danä yänqiyä” tpuwi. “Nätmatqä eeqänänjä atqä-awäka äpmetanquwänqa äwäminqce, ga inji qäukuä qua imäkätäqänqa enqe, ii yqänä äwinä” tpuwi. ⁵⁻⁶ Ainga-ainqanji, Goti Hanjuwä Iqu kuknuinä, “Qäukuä eänä” tqangi, qäukuä eätä, itanga Iqu eqä ämetä, qua imäkäta, itanga quae eqä awä iqi äwätetä, itanga anqumä qänakndanji, “Eqä ätimäunä” tqangi, eqä huakä naqänänjä hnqu, qua täu ätimäutä, qua tquenji qui imäkkqenqe, näqnqä epiyä-qe, qu täwäsi e tpuwi. ⁷ Itanga Goti Iqu, “Tä näninqeqä” ätekqenqä, qäukuitä, quacetä, tänqa tä äwinqä tä, iinqä pnqä äwi. Ämaqä Goti Iquenyqä hma

[†] 2:22 Quamä-pmeqä 26:11

imäkätqänuwä ii, qu Iqueä hiñuä iqi ätqäupu, kukñuä naqänänjä ätäpu, näwinyä qui imäkmbnuwänganqä äwi.

⁸ Nqä näueqä nyi kiinjä änyinätñqäüä, qu täwäsi itqätanqppä-qe, nätmätqä tiñjä iquenyqe, hui imäupi. Naqä Iqueqä hiñuä iquñi, hiññi kiuanänjä hñqutä, quväukuä 1,000täñi, hñqu huitañjä maetqe, qäquaqe asänänji. ⁹ Iinjä etanqgi, Iqu, “Iinjä timäunqiyä” ätätä guä ämäsäuetñqä-pa, timäutñqenqge, ämaqä hui, “Iqu hñganqä itqänä” ätätqänuwä-qe, Iqu hñganqä miqä itqäüä. Iqu ämaqä hui qui imäkñqänqge mäwinyätanqgi, Iqu ämaqä eeqänänji kñuä äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäupñqä winganqgi, maqänänji mimäkqe, ii itqäüä. ¹⁰ Inäqe, Naqä Iqueqä hiññi iqu, ämaqä quwä-meqä enqä-pa timäuniqe. Hiññi iquenji, qäukuä iqu häññqä hoaqä naqänänjä ätätä, tä änätä, qäpu hiäniqe. Itanqä nätmätqä qäukuä haqä yätu äwäkäwänqge, te eeqänänji qui imäkäniqe. Nätmätqä qua täu äwinqetä, qua iqtänji, aañqä heniqe. ¹¹ Nätmätqä eeqänänji, quñä di, ii itä imäkñäniqä enqe, he ämaqe, suqä änääqe iqäpñqe? He hiqä häñä-pmeqe, Goti Hanjuwä Ique äväpu, itanqä he ämaqä huizi pmetanquwä-pa mäpmeqä, Goti Iqueqä suqä eeqänänji qänaknä iqäpñqe. ¹² Suqä iinjä imäkäpu, Goti Iqueqä hiññi iquenyqä hiñuä äqämbu äpmapu, hiññi iqu maqänänä timäutñqänä, wäññuä tnänjä iqäpñqe. Hiññi, qäukui te qäpu änätä, itanqä nätmätqä qäukuä haqä yätu äwäkäwänjuwi, tä dñi, qänqanqä, eqä nyeniqe. ¹³ Inäqe, ne Goti Hanjuwä Iqu, “Nyi qäukuitä, quäetä, änyä-hänjä imäkmqänä” ätätä guä ämäsäuekqä iunqä hiñuä äqänänä äpmeñu. Anjä iu pmapqä ii, suqä jänänänjä dunä ipu pmapnuwi.

Naqä Iquenqä hiñuä äqämbu äpmapu, quuvqä heqiyqe äñguä mimbñqe

¹⁴ Iwä ñqä-näueqäüä, he nätmätqä ii timäuqänqä hiñuä äqämbu äpmapiyänqanji, he suqä kiyä mätqä hui maeqä, äñguänänjä eäpu, Iqtänji äwqe naqä-hñqunä iñqä äyä etanqppi mequmueniqä dunqä yänä qänqppñqe. ¹⁵ Naqä Iqu maqänä mimäkqä, hiñuä äqänä äpmeñqänqge, kñuä tiñjä mapñqä. Iqu iinjä, ne anqumä häñä inequmuatätñqä dunqä itqäüä. Goti Iqu, neqä tasi-gua kiñä änenyätñqä Poli iquenji näqñqä vqanqgi, ga iqu henyñqä tuwanjuä asä ii inä äqäyätñqe. ¹⁶ Iqueqä tuwanjuä eeqänänjä iquauñi, iqu tuwanjui nätmätqä iñqä ätätä, äyä äqäyätñqe. Tuwanjuñi, kukñuä hñqua yänänäqñqä etanqä, iquauqä quatinqä näqñqä änä yasämänjä di, maqänä mämeqä äyä itunqge. Inä-qae, ämaqä näqñqä maeqä eäpu, quwqä quuvqä heqiyqäpñqe, yänänäqñqä maeqiyqä ipiyä ii, kukñui wänqgima näñi-täqi ätätqänjä. Inä maetqe, kukñuä, Goti Iqueä kukñuä tuwanjuä äqänänqge, äkunmäkätqänjuwä-pa iiyi. Inä-qae qu näwinyä qui imäkmbnuwi. ¹⁷ Näueqäüä, he iñqä ae näqñqä äyä ämeñuwä-qae, ämaqä, Goti Iqueä kukñuä-suqä dunji hñgisa iqä iquä, näñi-täqi etuma uwqanqppqe, hiqä quuvqä heqiyqä yänänäqñqe, mäñdi päwiñqä äñguänä mimbñqe. ¹⁸ Jisasi Kraisi neqä Naqä-qu eä, ne anqumä Hänä Inequmuatqä Iqueyi. He Iquenyqä näqñqä änäänä ämaka äwätqänjuwitä, Iqueqä qeqä imänqgeutä hiñqgi etapätñqetä, ga iquaquisanji he yänänäqñqä ämaka uwqäpñqe. Tanqä-pqä hea ique-iqenjä-pqe, Iqueä yoqe naqänänjä äwi. Itanqä ne Iqueä yoqe, haqä yätu matnämauquatuñqe. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

1 Jonä

iqu tuwanuä kiŋganä äqäkqe

Yätamäkqä kuknuä hiŋuiqänä iquvi

Tuwanuä tä, kiqä knuä indqänqä quati, hŋquaquvi. Kiŋganänä iqu, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänä iquä, Goti Iqutä, Kiqä Ymeqä Jisasi Iqutä-pqe, äwqä naqä-hŋqunä imbu, anä pmapŋqä yätamäkqä vqä iyyi. Huiziqu, qu ämaqä hiawiqä imdanä iqua, qunji quangi itqueqangpi, Goti Iqueni mävmeqä ipŋqä iŋqä, hiŋuinä mäqunquä ipŋqä iyyi.

Ämaqä hiawiqä imdanä iqua, tii ätmiŋuwi. Nätmätqä qua täu äwiŋqe, ii äŋguä hma etangqetani, Jisasi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-qu eä, ämaqä naqä-qakui änä matimäuqä itä, ne qua täutanjitä ämuänŋanqu-pa, mamuänŋänqä yänqiyä. Tiŋŋä-pqe inä ätmiŋuwi. Ämaqe, Goti Iqutä anä äŋguänä pmapŋqä wiŋgagŋpçä iqua, nätmätqä qua täutanŋqä knuä mindqänqä ipŋqä. Suqä jänänjitä, hŋquauŋqä äwiŋqä itä, ii nätmätqä qua iutanŋqä. Iiŋä etangi suqä täuŋi, qäyä enä. Ii, ämaqä hiawiqä imdanä iquauqä kuknuä quangä iyyi.

Jonä iqu, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋi, kuknuä tä qätä mäwiyyä ipŋqä diŋqä äwiŋqe. Iqu tii ätukqe. Jisasi Iqu ämaqä naqä-qakuänänä-qu ätimäkqe. Ga qokä-apäkä Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwä iqua, Goti Iquenyqätä, ämaqä huizi iunqetä kiŋŋä wiŋguätŋqeçä.

Kuknuä Hänä-pmeqä-tänä Iquenyqä

¹⁻² Ne ätnänäqi ätiŋä di, Kuknuä Hänä-pmeqä-tänä Iquenyqä ätätunqe. Kuknuä Hänä-pmeqä-tänä Iqu, aiŋga-aiŋga äpmamiŋqe. Ne Iqueni, neqä qätetä qätä äwiyätanä, hiŋuitä hiŋuä äqunŋqe. Quangä maetqe, ne Iqueni qävqä yasämä ävätanä, neqä hipaitäŋi Iqueni itmaqiyätanä imiŋqe. Hänä-pmeqä Iqu, ätnänäqi äti timäuqangä, ne hiŋuä äqunänquä etangi, ga ne 'Iiŋqä' ätätanä, Iqu Hänä hea ique-ique Pmeqä Iquenyqe, ii etätqänu. Aiŋga-aiŋgani, Iqu Kaniqütä äpmamiŋqe, iwä ätnänäqi äti timäuqangani, ne neqä hiŋuitä hiŋuä äqunänŋqe. ³ Ne hiŋuä ae äqunätanä, qätä ae äwiyänquä etangi, ga he nesä iquatunquä ii etätqänu. Ga ne Apiqutä, Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqutä, Imätaqisä iqänqe. ⁴ Ga ne henyŋqä tuwanuä e ätätanä äqiyququä tä, neqä yeeqä iŋqä du aanä naqänänä hiätŋqä iunqä äqiyqu.

Goti Iqu, we-huŋqä-qu etangi, ne we-huŋqä iu uwquatunŋqe

⁵ Kuknuä, Ymeqä Jisasi Kraisi Iqu tqangi äwiyänquä di, ne heŋi awi, ii etqu. Iqueqä kuknui tiyyi. Goti Iqu, we-huŋqä-qu eä, Iqutäŋi, heapqä hmbu mäwitqe. ⁶ "Ne Iqutä itqänunä" ätätanä, neqä qanä di, heawiqä imä äwätunŋqe, ne kuknuä iŋŋi, quangä ätätanä, ga suqä naqä-qakuänänä iunŋi, miqä itqänu. ⁷ Mä Goti Iqu itŋqä-pa, ne we-huŋqä iu äwquqe, naqä-huinyä etangwati, Goti Iqueqä Ymeqä Jisasi Iqueä häneqe, neyaqä suqä quvqä duŋi, eeqänänä asŋä änaqäyämäutä hmbu-pqä iqä mamäkqä inemäkqänŋe. ⁸ "Ne suqä quvqä maequneyqä" ätquqe, quangä kuknuä iŋŋi, neqä-neuä ätnätanä, ga kuknuä naqä-qakuänänä, nesä mäwiqä danä iqi. ⁹ Mä, "Ne suqä quvqä iquneyqä" ätätanä, awä ätquqe, Iqu ätkqä-pa itä, suqä äŋguänänä dunä Iqä-qu eä, tii yänä. Neyaqä suqä quvqä di qäpu huätä ämänämäutä, äwqä hanuä änyä, neyaqä suqä quvqä eeqänänä, asŋä änaqäyämäutä, hmbu-pqä

iqä mamäkqä inemäkänä. ¹⁰ “Ne suqä quvqä miqä-quneyqä” ätquque, kuknuä iinjä iqu, Goti Iqueni, “Si kuknuä quanjä tqukiyqä” ätuätanä, ga Iqueä kuknuä di, nesäni mäwiqä danä eä.

2

Kraisu Iqu, nenyqä manjä Mäkä-iqä Iquvi

¹ Ymeqä, nqä enqä-panäüä, nyi tuwanüä tä he suqä quvqä miqä danä ipnqä dijqä äqäyqä. Inäqce ämaqä hjqua suqä quvqä imäkqanquwi, ne yätamäkqä äneyätä, nenyqä manjä Mäkä-iqä Iqu, Apiqutä äpme. Iqu, Jisasi Kraisi, suqä Jänänänjä Iqä Iquvi. ² Goti Iqu, neyaqä suqä quvqä huätä ämamäutä, äwqä hanjä nyätjqce, Jisasi Iqu hänaqä äpakonätjqä dunqce, Iqueqä-kiuä äukqce. Neyaqä dunqänä hmanji. Ämaqä eeqänänjä, qua äwitqutänjqä-pa äpmenjuwä iuä-pqenqce.

Ämaqce äänä äpmenjuwinjqce, quwqä suqä iuta näqjqä menä

³ Ne Goti Iqueä manji qätä äwiyätanä, qänaknä iquque, ii ne näqjqä tiinjä heanä. Ne Iquenyqce, näqjqä änguanänjä äyä eänünä. ⁴ Ämaqä hjqcu, “Nyi Goti Iquenyqce, näqjqä änguanänjä eänänä” ätätä, Iqueä manji qätä mäwiqä iqäqce, ii ämaqä iqu, quanqä-tqä-quvi. Itanqä kuknuä naqä-qakuänänji, iquä mäwiqä danä eä. ⁵ Mä ämaqä, Goti Iqueqä manjä dunji qätä äwiyqäqä iqu, ii iqu Goti Iquenyqä äwqä ävä, iwä naqä-qakuä Iquenyqä wiñguänä. Iwä suqä iinjä dutanji, ne näqjqce tiinjä heanä. “Ne Goti Iquä ämuänänünä.” ⁶ Ämaqä, “Nyi Goti Iquä, guä ämänänänä” ätätqä iqu, iqu qanji, Jisasi Kraisi Iqu äuminqä-pa i uwqätjqce.

⁷ Nyämaqä nyi kiinjä änyinätjqäuä, nyi tuwanüä äqäyqä tä, kuknuä-suqä änyä-hänjä hjqcu ätätmä maqäyqä iqä, oee. He änyänänqca ae ämamajuwä yäuä iqu äqäyqä. Kuknuä-suqä yäue, ii Goti Iqueqä kuknuä, he ae qätä äwiminjuwä iquvi. ⁸ Inäqce, nyi henynqä tuwanüä tä suqä yäuä iquesanjä-qe, änyä-hänjä-qunä äqäyqä. Itanqä suqä naqä-qakuänänjä iqueqä quati, Kraisi Iqu itä, ämänätqueqäqce. Itanqca he-pqä i ipu, ämotquetqänä. Heawiqä iqu huätä wätqätanqci, we-hunqä naqä-qakuänänjä iqu ae we hunätanqäqca-qae, suqä iqueqä quati ae ätnänäqci ätimäutqäuä. ⁹ Ga ämaqä hjqcu, “Nyi we-hunqä du äpmenänä” ätätä, iqu ämaqä quuvqä heqiyqä dunqä wiunqä itjqce, heawiqä imä yqänä sä äpme. ¹⁰ Mä ämaqä quuvqä heqiyqä dunqä itä, qeqä ätmäkänqä iqu, iqu we-hunqceu äpme. Itanqca ämaqä we-hunqä iqi äpmenqä iqu, qua iqi päknätjqä imäkänätjqce, suqä hnjua-hnjua miqä yänä. ¹¹ Mä ämaqä quuvqä heqiyqä dunqä wiunqä iqä iqu, heawiqä imä äpme. Hea iqu iqueni, hinjä hea iwimäkqä-qae, iqu hänaqä äkiu wätqänändiyä-qe änyä maqänqä eä, iqu qanji, heawiqä imä äwätqäuä.

¹² Nqä ymeqäuä, Jisasi Iquesanji, Goti Iqu heyaqä suqä quvqä di qäpu huätä ämaemäutä, äwqä hanjä änyätanqcejqä, nyi henynqä tuwanüä tä ii äqäyqä.

¹³ Kanä iquenä, he Ämaqä ipäqäkqänqata tanqca-pqä yqänä äpmenqä Iquenyqce, näqjqä änguanänjä etanquwinqä, nyi henynqä tuwanüi ii äqäyqä.

Hiknä iquenä, he quvqä iqä iqueni, ae ämäwqätäquwinqä, nyi henynqä tuwanüi ii äqäyqä.

¹⁴ Ymeqä iquenä, he Goti Apiquenyqce näqjqä änguanänjä etanquwinqä, nyi henynqä tuwanüi ii äqäyqä.

Kanä iquenä, he Ämaqä ipäqäkqängata tännga-pqä yqänä äpmenqä Iquenyqe näqñqä änguänänjä etanquwinqä, nyi henyñqä tuwanuä tä ii äqäyqä.

Itannga hikñä iquenä, he yänänäqñqä ätqäupu, Goti Iqueä kukñuä di hesä yänänäqñqä witanği, ga he quvqä iqä iqueni, ae ämäwqätäuquwinqä, nyi henyñqä tuwanui ii äqäyqä.

¹⁵ Qua täunqätä, nätmätqä qua täunjä iunqätä ipu, qeqä matmäkqä iqäpñqe. Ämaqä qua täunqä itä, qeqä ätmäkänqä iqu, Goti Apiquenyqä di näwinyä qeqä matmäkqä eä. ¹⁶ Ämaqä qua täutanjuqä suqä dunqe ne näqñqe. Qu huiwi iqueqä äwiñqeunä ipu, hiñuä aowä äqänäpu, nätmätqä-tänjä epiyinqä yoqä haqä ämaenäpu itqänjä. Suqä iinji, Goti Apiquesa mapätqe. Ii kiqä suqä qua täutanji. ¹⁷ Ga qua tqu qäpu hiñqñe. Suqä quvqä qua täutanjä eeqänänji, qäpu qäsänqe. Mä ämaqä Goti Iqueä äwiñqä dunä itñqä iqu, qäpu maeqä, yqänä pmetänique.

Krais iquenyqä wiunqä iqä iquauñqä

¹⁸ Hikñä ymeqä nqä eqqä-panäüä, hea yäpaki, tännga ae ätimäuci. Hiñuqänänänğanji, “Krais iqu Iqu ätekqä Iquenyqä wiunqä iqä hiñqu timäuniqueqä” tqanğä äyä äwikuwi. Ga tänğanji, Krais iquenyqä wiunqä iqä ii, kuapanänjä qe ätimäucuwi. Ga iinjä dutanji, hea yäpakä ae ätimäucqä iinqe, ne näqñqä äyä enju. ¹⁹ Ämaqä iinjä iqua, nesä äpmaminuwä-qe, änavämequwitanji, qu naqä-qakuä, neyaqä mäetqänjä. Qu nesä naqä-qakuä neyaqä dutanjä hiqä-säpi, yqänä pmeqäpningä. Mä qu neñi, ae änavämequwä-qae, ne näqñqä änguänänjä heatunqñe, qu nesä naqä-qakuä maeqä enjä.

²⁰ Inäqñe henji, Krais iqu Dñä Änguä Iqutä emñqäyätä äyä etekqe. Iwä iinjä dutanji, he naqä-qakuinqe näqñqe enjä. ²¹ Nyi henyñqä tuwanuä tä äqäyqä tä, he naqä-qakuä iquenyqe, änyä mañqñä etanğä ma, he iquenyqe näqñqä etanquwinqä ii äqäyqä. Iwä he näqñqä äyuwä. Naqä-qakuänänjä iquesanji, quanğä hui mapqä eä. ²² Quanğä-tqä iqu tqñe? Iqu tiinjä ätätñqä iquvi. “Jisasi iqu, Krais ne mäneyätñqä Goti iqu ätekqä iqu, maetqänä.” Ämaqä kukñuä iinjä ätätñqä iqu, Apiquenyqätä, Ymeqä Iquenyqätä, tuwä äwiyätä, ga Krais iquenyqä wiunqä iqä iquvi.

²³ Ämaqä Ymeqä-quenyqä tuwä äwiyyä iqu, ii Kaniquenyqä tuwä inä äwiyyi. Ämaqä Ymeqä-qñe yeeqä itmeqä iqu, Kaniquenä-pqä inäyi.

Dñä Änguä Iquenyqä

²⁴ Kukñuä änyänännga ae qätä äyä äwiyanjuwi, hiqä kñuä dunji, a yänänäqñqä qätñqñe. He iinjä itqäpi, hea ique-ique Ymeqä-quesä, Kaniquesä, ämuänmbu, naqä-huinyä pmeñqñe. ²⁵ Ga Krais iqu hanjä hea ique-ique pmeqä du nätapqänqe, kukñuä guä ae ämäsäueänqe. ²⁶ Nyi henyñqä tuwanuä tä, ämaqä he quanğä etqueqä iuqä suqä dunqä ätätmä äqäyqä. ²⁷ Mä henji, Krais iqu Dñä Änguä Iqutä emñqäyätä äyä etekqe. Ga Dñä iqu enyätanğqetani, ämaqä hiñqu, “Iinjqä-iinjqä” etätñqä dinqe, äwa miqä enjä. Dñä iqu, nätmätqä eeqänänqä ämetquetñqä äyuä. Ga Dñä Iqueqä kukñui, quanğä ma, aanjä naqä-qakuänänji. Dñä iqu etätä ämetqueqä-pa, he Krais ique ämuänmbu, naqä-huinyä pmeñqñe.

Goti Iqueqä ymeqñqä

²⁸ Nqä ymeqäüä, he Krais iqu, yqänä ii pmetanğpu. Iwä iqu ätnänäqñi äti timäucanğanji, ne Iqueqä hiñuä iqi tqäuqñqe, wombä itanä, zä miqä danä, pemä itanä tqäuqñqe. ²⁹ Krais iqu Jänänänjä-qu etanği, he

näqñqä äyä enä. Iwä he-pqe, näqñqä tii hipñqe. Ämaqä suqä jänänänjä imäkätqänjuwä ii, qu Goti Iqueqä ymeqeqä.

3

¹ Häe, hiñuä äqunänä? Apiqu nenyqä wiñganñi, Iqu nenyñqä kiinä itä, "He Nqä ymeqeqä" änatätqäüä. Ga iinñi, aanä naqä-qakuänänä eä, ne Iqueqä ymeqä enju. Ämaqä qua täu pmeqe, qu Goti Iquenyqe änyä maqñqä epiyä-qae, nenyqä-pqä di, änyä maqñqä enä. ² Nyämaqä nyi kiinä änyinätñqäüä, täñganñi ne Goti Iqueqä ymeqä enju. Qänakñi ne änääqä pmeniquti? Iinñä di ätnänñäqi ätiñi, matimäutqe. Mä ne tiinñqe, näqñqä enju. Kraisi Iqu ätnänñäqi äti timäuqanñanñi, ne Iqueni hiñuä äqunätanä, ga Iqu enqä-panä heanique. ³ Ämaqä iinñä timäuniqñqä hiñuä äqämbu äpmapiyä di, qu quwqä-quwä, Goti Iqueä hiñuä iqiñi, kiyä mitmäkñqä pmeññqä itqänä. Ga iinñi, qu Kraisi Iqu kiyä mamätqä äpmeñqä-pa, ii äpmeñä.

⁴ Ämaqä suqä quvqä itñqä iqu, Goti Iqueä kukñuä-suqä iunñi, hñgisa itquetqäüä. Suqä quvqä iqä di, ii Goti Iqueä kukñuä-suqä dunñi, hñgisa itqueqä äyüwä. ⁵ Kraisi Iqu, ämaqeüqä suqä quvqe huätä mamäutñqä, ätnänñäqi äti ätimäukqä iinñqe, he näqñqä äyüwä. Mä suqä quvqä hui, Iqueüä huiwiunñi mamäkätqe, näwinyä aanqe. ⁶ Ämaqä Kraisi Ique ämuänñäqä iqu, suqä quvqä iunñi, mandämiqä danä iquänä. Suqä quvqeu ändämitñqä iqu, Kraisi Iqueni hiñui mäqunquä danä eä, Iquenyqe änyä maqñqe. ⁷ Nqä ymeqäüä, ämaqä quangä dunñqä etma uwqänñqe, äñguä mimbnñqe. Ämaqä suqä jänänänjä du ändämitä imäkätñqä iqu, ii Kraisi Iqu enqä-pa, ämaqä jänänänñue. ⁸ Setänä, Goti Iqutä mäkä-hunñqä iqu, suqä quvqe ainqa-ainqa inqä-qae, ämaqä suqä quvqä dunä imäkätñqä iqu, Setänä iqueqä-qu eä. Goti Iqueqä Ymeqä Iqu ätnänñäqi ätiñi, ii Setänä iqueä wäunñi, qui imäkätñqä ätimäukqe. ⁹ Ämaqä, Goti Iqu Iqueqä ymeqä hiätñqä iwimäkätqä iqu, Goti Iqueqä quuvqe, ique änyätanñutqä-qae, iqu suqä quvqe mimäkqä iquänä. Iqu Goti Iqueqä ymeqä etqä-qae, suqä quvqä imäkqä iqueqä suqä dunñi, ändämitä mimäkqä danä yänä. ¹⁰ Goti Iqueqä ymeqenqätä, Setänä iqueqä ymeqenqätä, näqñqä heatunquä, suwä. Ämaqä, suqä jänänänjä iu ändämitä iu miqä itñqä iqu, ii Goti Iqueqä ymeqä-qu maetqe. Itanñga ämaqä, quuvqä eqiyätqänjuwä iunñqä itä, qeqä matmäkqä itñqä iqu, ii Goti Iqueqä ymeqä-qu hmayi.

Ne neqä-neuänñqä itanä, qeqä tmäkñguatunñqe

¹¹ He qänñanñi kukñui qätä tiinä äyä äwikuwi. "Ne quuvqä eqiyätunquä iqune, neqä-neuänñqä itanä, qeqä tmäkñguatunñqe" äyä äwikuwi. ¹² Ne Kenä* iqu ikqä-pa miqä yatunñqe. Iqu Setänä quvqä iqä iqueqä-qu eä, iqueqä känñgueque pizqä äyä äpäkkqe. Iqu känñguequenñi, pizqä di sunñqä äpäkkqe? Suqä iqueqä imäkminñqe, quvqä witanñgi, ga känñguequeqä di äñguä etanñqenqä, ii äpäkkqe.

¹³ Nqä nyämaqäüä, ämaqä qua täu äpmeñuwi, henyñqä wiunñqä eyqanñpqe, "Tä änäänñqä inetqueqäpiyä" tpu ipu, miqä yanä mikiqä pambu. ¹⁴ Ne suqä äpäkonñqä inñgisanñi ävämetanä, suqä häñä-pmeqä inñgisanñqä ämäwqätäukquä iunñqä näqñqe, ämaqä quuvqä eqiyätqänjuwä iunñqä itanä, qeqä ätmäkätunquä iuta enju. Ämaqä, quuvqä eqiyätqänjuwä iunñqä itä qeqä matmäkqä itñqä iqu, ii äpäkonñqä inñgisa yqänä äpme.

* 3:12 Ipäqäqñk 4:1-8

15 Āmaqā, quuvqā eqiyātqānuwā iunqā wiunqā itnqā iqu, āmaqā pizqā pāsqā-quvi. Ga he nāqñqā tiñā āyā enā. Āmaqā du pizqā pāsqā iqua, hāñā hea ique-ique pmeqe maeqā-quayi. 16 Ga suqā Kraisi Iqu nenyqā huiwā āwiñqā iqesani, ne suqā āmaqā dunqā itanā, qeqā tmākñqā nāqñqā āyā āmenju. Iñiqñe, ne Goti Iqueqā āmaqā dunqā itanā, qunqe huiwi āwiñqatunqñe. 17 Āmaqā nātmatqā qua tāutanā kuapā-tāñā hñqu, quuvqā heqiyqā hñqu āwa itqātangi āqunāqā-qe, iqu iquenyqā qeqā matmāqā iñqe, ii ne nāqñqā tiñā heatunqñe. Goti Iqueqā suqā āmaqā dunqā itā, qeqā tmākqē, āmaqā iquātñi māwiqā eānā. 18 Nqā ymeqāuā, āmaqñqā itanā, qeqā tmākqā iunqe, kukñuinā ātātānā, manā dinā matqā iquatunqñe. Ne qunqā naqā-qakuāñā nenganguti qutā itanā, suqā āngūā du motquequatunqñe. 19-20 Ne naqā-qakuā Iqueqā āmaqā-qune āyitanā-qe nāqñqe, ne tiñā itaqeta heanā. Neqā kñuā suqā-iwāsūqā dñji, “Ne suqā quvqā imākquneyqā” kñuā indqāñatunqñā-qe, Goti Iqueqā hñjuā iqñi, hanā-iqā maeqā, āwqā hanuā iñqā pmeqñqe. Goti Iqu neyaqā kñuā suqā-iwāsūqā iquñi āmāwqātāuā, ga Iqu nātmatqā eeqāñāñqā nāqñqā āngūāñā eā.

21 Āmaqā nyi henyqā itmā, qeqā ātmākātñqā iquenā, neqā kñuā suqā-iwāsūqā iqu kukñuā māmanetqā iqāqe, ne Goti Iqueā hñjuā iqñi, womba miqā danā, yāñāñqñqā tqāuqñqe. 22 Iqueā manjunā qānakñā itanā, ga ne suqā Iqu āwinyātñqñqā di imākātaqā-qae, nātmatqā ne Ique yatñqā āvatqā iunji, ii āmequanā. 23 Iqueqā kukñuā-suqe tiñi. Ne Iqueqā Ymeqā Jisasi Kraisi Iqueā yoqñqā quuvqā heqiyquatunqñe. Ga Kraisi Iqu ānatkqā-pa, ne neqā-neuñqā itanā, qeqā tmākñqatunqñe.

24 Āmaqā Goti Iqueā manjunā qānakñā itā, qātā itñqā iqu, ii Goti Ique āmuññā etañq, ga Goti Iqu ique ānyā. Iqu neñi, ānenyāñqā dunqā nāqñqe, Iqu Iqueqā Dñā Āngūā Ique ānātapqā duta enju.

4

Dñā huitañā-huitañā iquauñi āwiwāsūpñqā

1 Nyāmaqā nyi kiñā ānyinātñqāuā, āmaqā hñjuā quangā tqe, kuapāñāñi ae im-imā āwquwi. Iñiqñe, āmaqā, “Goti Iqueqā Dñā Iqu, nyi kukñuā āndapqiyā” ātātñqā eeqāñāñā iunqe, quuvqā maeqiyqā pambu. He dñā iquauñi, “Goti Iquesa āpñāpiyā, ā ānāñdiyā” tpu, āwiwāsūpñqe.

2 Goti Iqueqā Dñā Iquenyqe, “Jisasi Kraisi Iqu, tākā āmaqā-qu āpñāqeqā” tqangutqā iqesa nāqñqā hipñā. 3 Mā āmaqā, Jisasi Iquenyqā kukñuā iñji matqā danā iqāqā iqu, Goti Iqueā Dñā-tāñā-qu maetqe, dñā huitañā-tāñā-quvi. Dñā iñji, Kraisi Iquenyqā wiunqā iqā iqueqā dñā-quvi. “Kraisi Iquenyqā wiunqā iqā-qu āpñāiqeqā” tqangā āwimiñuwā iqu, ae ātimāutā, tāngañi qua tāunji. 4 Nqā ymeqāuā, he Goti Iqueqāñā eāpu, hñjuā quangā-tqā iquauñi, qe āmāwqātātqāñā. Dñā he enyāñqā Iqu, Dñā Yāñāñqñqā-qu eā, dñā āmaqā qua tāutanā iu ānyāñuwā iunji, āmāwqātātñqñqā-qae, he iññā ii, ii itqāñā. 5 Qu qua tāutanā-qua eāpu, nātmatqā qua tāutanāñqā tqangā, ga āmaqā qua tāutanā huiziqua, qu tqanguwā dñi qātā āwiwātqāñā. 6 Mā ne Goti Iqueqā enju. Iñi āmaqā Goti Iquenyqā nāqñqā epiyā ii, qu ne qātā nepñā. Mā āmaqā Goti Iqueqā maeqā danā ipiyā iqua, qu qātā māneyqā danā ipñā. “Dñā naqā-qakuā iqu, iññā āyitanā, ga quañgi iqu āyitanā-qā” di, ne nāqñqe, suqā iññā duta heanā.

Goti Iqu, āmaqā dunqā itā, qeqā tmākqā suqā iqueqā quatā Iquvi

⁷ Nyämaqä nyi kiinä änyinätñqäüä, ne neqä-neuäñqä itanä, qeqä tmäkñguatunqwe. Ämaqä dunqä itanä, qeqä tmäkqä suqä iqu, ii Goti Iqueqä suqä etanji, Iquesa äpä. Ga ämaqä, ämaqä dunqä itä, qeqä ätmäkätñqä iqu, ii Goti Iqu Iqueqä ymeqä hetñqä iwimäkkqä-qu eä, ga iqu Goti Iquenyqe, näñqä äñguänänä eä. ⁸ Suqä ämaqä dunqä itä, qeqä tmäkqä iquesañ quati, Goti Iquvi. Iinjä etanqqetanji, ämaqä, ämaqä dunqä miqä danä itä, qeqä matmäkqä itñqä iqu, Goti Iquenyqe, änyä maññqä eä. ⁹ Goti Iqu, Iqueqä Ymeqä Kiqä-kiuänänä Iquenji, qua täunqä ändowatkqe, ii ne hänä hea ique-ique pmeqä di, Iquesa meqänqe. Iqu injä ikqe, Iqu nenyqä itä, qeqä tmäkqä suqä ique, ätnänäqä ämaekqe. ¹⁰ Ne Goti Iquenyqä itanä, qeqä ätmäkquque, suqä injä iqueqä quati maetqe. Goti Iqu nenyqä itä, qeqä ätmäkätä, Iqu Iqueqä Ymeqä Ique neyaqä suqä quvqe, huätä ämänamäutä, ne Iquenyqä anji inetmetñqä ändowatkqe.

¹¹ Nyämaqä nyi kiinä änyinätñqäüä, Goti Iqu suqä injä itäqeta, nenyqä qeqä tmäkqä suqä ique ämänätquakqe. Iinjä etanji ne neqä-neuäñqä itanä, qeqä tmäkñguatunqwe. ¹² Ämaqä Goti Ique hinuä qunqe, aanqä-qe, ne neqä-neuäñqä itanä, qeqä ätmäkñatunqwe, ii Goti Iqu ne änenyä. Itanqa Goti Iqu ämaqenqä itä, qeqä tmäkqä suqä iquenji, nesänji yänänäqñqä imäkqi. ¹³ Goti Iqu ne nenyätanji, ne Ique änyänquä injä näqñqe, äänä heatunqwe? Ne injä näqñqä meqe, Iqu Iqueqä Dñä Ique änatapqä iuta heanä. ¹⁴ Apiqu Iqueqä Ymeqä Iquenji, ämaqä qua täunju hänä iqumuatätñqä dawatqanji äqunätanä, ne ämaqä iunji, awi ii ätuätqänju. ¹⁵ Ämaqä, "Jisasi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-queqä" ätätä, awä ätätñqä iqu, ii Goti Iqu ique nyätanji, ga iqu Ique änyä. ¹⁶ Goti Iqu ämaqä-qunenyqä itä, qeqä injä änatmäkätñqä injqe, ne näqñqä ämetanä, quuvqä yänänäqñqä eqiyänju.

Goti Iqu, ämaqä dunqä itä, qeqä tmäkqä suqä iqueqä quatä Iquvi. Iwä ämaqä suqä injä iu ämuänä qanaknä itñqä iqu, ii iqu Goti Ique ämuänätanji, ga Goti Iqu ique ämäunänä. ¹⁷ Ne injä äpmetanguati, Goti Iqu ämaqenqä itä, qeqä tmäkqä suqä iquenji, nesänji yänänäqñqä imäkqanji, iwä hiunji, Goti Iqu kukñuä ämänetätä änewäsäugänqanji, ne pe-hunqä tqäuaniquä dunqä inemäkqi. Naqä-qakuä ne qua täu äpmeqä-qe, neqä äpmeqä di, Kraisi Iqueä enqä-pa äpmeñqe, ne injä zä miqä yatunqwe. ¹⁸ Ämaqä, iqueqä suqä quvqenqä hanä-iqä meniqenqä knjuä indqänätñqä iqu, zä itqäüä. Ämaqä, ämaqä dunqä itä, qeqä ätmäkätñqä iqu, zä miqä danä yanä. Ämaqä dunqä itä, qeqä tmäkqä suqä iqu, suqä zä injä iquenji, huätä iwatquänä. Ämaqä zä itñqä iqu, iquesañ suqä ämaqä dunqä itä, qeqä tmäkqä iqu yänänäqñqä mäwitqe. ¹⁹ Ne ämaqä dunqä itanä, qeqä tmäkqä suqä iqu itunqwe, Goti Iqu suqä iqu nenyqä ganä imäkqäqä etanji, ii itunqwe. ²⁰ Ämaqä, "Nyi Goti Iquenyqä itmä, qeqä ätmäkänänä" ätätäqä-qe, ämaqä quuvqä heqiyqä dunqä wiunqä itñqä iqu, quañqä ätqi. Ne injänqä näqñqe, ii tiinji. Ämaqä, ne hinuä äqunänju. Goti Iquenji, injä ma. Inji kätä-kängua iquenyqä miqä itä, qeqä matmäkqä itñqä iqu, Goti Iquenyqä itä, qeqä tmäkqä, iqu miqä danä yanä. ²¹ Goti Hanjuwä Iqu, kukñuä-suqä tiinjä ätätñqe. "Ämaqä Goti Iquenyqä itä, qeqä ätmäkätñqä iqu, ämaqä quuvqä heqiyqä dunqä-pqe inä itä, qeqä tmäkquätñqeqä."

Qua täutanä iqueqä mäkä iqueni, tqi kittqiyätñqce?

¹ Ämaqe, Jisasi Iquenyqe, “Ämaqä du anqumä itmeniqñqä, Goti Iqu äteqkä, Kraisi Qäqueqä” knuä ämapu, Iquenyqä quuvqä eqiyänjuwä ii, qu Goti Iqueqä ymeqä enä. Ga ämaqä Kaniquenyqä ipu, qeqä ätmäkätqänjuwä iqua, qu Iqueqä ymeqä huizi iquaunqä-pqe, qeqä inä tmäkpnä. ² Ne Goti Iquenyqä qeqä ätmäkätanä, Iqueqä manä du qätä äwiyquque, ne Iqueqä ymeqä huizi iquaunqä itanä, qeqä tmäkqe qäyunä itunqenqä näqñqä di, suqä ii itanita heanä.* ³⁻⁴ Ne Goti Iquenyqä itanä, Iquenyqä qeqä tmäkqe, ii tiñji. Ne Iqueqä manä dunji, qänaknä itqänju. Ämaqä Goti Iqueqä ymeqä enjuwä iqua, ii qu qua täutanä iqueqä suqä iunqä mäkä ipu, mändi äkittqiyätqänjuwi. Ii ipiyitanji, ga Goti Iqueä manji, ne hanä-iqä mänätapqä danä yänä. Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätaqä dutanji, qua täutanä iqueä mäkä iunji äkittqiyätunqce.

⁵ Qua täutanä iqueqä mäkä iqueni, tqi kittqiyätñqce? Ämaqä, Jisasi Kraisi Iquenyqe, Iqu Goti Iqueqä Ymeqä-qu äyä etanji äqumbu, Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquanänji.

Goti Iqueqä Ymeqä Iquenyqä kukñuinqce

⁶ Jisasi Kraisi Iqu, eqä iquitanä äpkä maetqe, häneqä igutä, qäsänji. Iqu qua täunqä äpätä, eqetä asñä ämetä, itanqa zä-huätati äunätäqänqa, Iqueqä häneqe äpäwäqce. Goti Iqueqä Dñä Iqu, Naqä-qakuñqä Quati etanji, Iqu Jisasi Iquenyqä awi, naqä-qakuänñä ätätñqce. ⁷ Inji “Jisasi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-queyqä” awi, hiuaqu-hñquenä iqua ätätqänä. ⁸ Goti Iqueqä Dñä Ique, eqä ique, itanqa häneqä ique, iquawi. Iqua kukñui, kiqä naqä-hñqunä asiqunä ätätqänä. ⁹ Ämaqä, “Iiñä-iñiqä” tqanguwä dunji, ne quuvqä äyä eqiyätunqce. Mä Goti Iqueä ätätñqä ii, ämaqeuqä iunji, ämäwqätäuänä. Iqueqe, aanä naqänänjiqä. Goti Iqueqä kukñui, Iqu Iqueqä Ymeqä Iquenyqä äyä ätätñqce. (Iutanji, he Iqueqä kukñui, quuvqä heqäpñqeqä.) ¹⁰ Ämaqä, Ymeqä Iquenyqä quuvqä eqiyätñqä iqu, ii iqu Goti Iqueä kukñui ae ämeqäqä-qae, iqueqä qeqä-quuvqä imä ämnä. Mä ämaqä, Goti Iqueä kukñuinqä, “Ii naqä-qakuñqä” knuä mämeqä iqä iqu, Goti Iqu Iqueqä Ymeqä Iqueqä suqä dunqä tqanqä iunji, quuvqä mäeqiyqä itqätanqgetanji, iqu Goti Iqueni, “Si quangä tqukiyyä” ätuätqäuä. ¹¹ Goti Iqueqä Ymeqä Iquenyqä kukñui, tiñji. Goti Iqu hänä hea ique-ique pmeqe, äyä änätapqce. Itanqa hänä-pmeqä iñji, Iqueqä Ymeqä Iquesanji. ¹² Inji Goti Iqueqä Ymeqä Iqu, ämaqä hñque änyätanqutqe, ämaqä iqu hänä hea ique-ique pmeqä-tänjä-quvi. Goti Iqueqä Ymeqä Iqu mänyätanqutqe, ämaqä iqu hänä hea ique-ique pmeqe, mäeqä-quvi.

Hänä hea ique-ique pmeqä täññqä, näqñqä meqenqä

¹³ He Goti Iqueqä Ymeqä Iqueä yoqä dunqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquenä, nyi tuwanuä tä, he hänä hea ique-ique pmeqä-tänjenä etanqenqä, näqñqä hipñqä, henyqä äqäyqä. ¹⁴ Ga ne Iquenqä hinji zä miqä, qäqiqi pemä äwatanä, tiññqä näqñqä hianä. Ne Goti Iqueqä äwinqä dunä qänaknä itanä, nätmätqä hmbinqä yatñqä ävquque, Iqu ne qätä neyänä. ¹⁵ Ne Iqueni yatñqä vqanqatqeuñqä, Iqu qätä äneyätñqä dunqce, näqñqä eänqce, iwä ne näqñqä tiñjä inä heatunqce. Ne nätmätqä huiñqä yatñqä ävqäque, ne nätmätqä iñji ämenqunä.

* **5:2** Näqñqätänä hñqua tii ätätqänjuwi. “Iiññqce, ne Goti Iquenyqä qeqä ätmäkätanä, Iqueqä manä du qätä äwiyätaqänqanji, ne Iqueqä ymeqä dunqä-pqä qeqä inä tmäkquatuñquä, näqñqä ämenä.”

16-17 Suqä quvqä eeqänänjä ämaqä-qune imäkätunqve, ii ne Goti Iquenyqä hngisanä itqänju. Suqä quvqä hui, ämaqeqä quuvqve, äpäkonqä dunqä mätuma mäwqä iqä dinqä äwi. Mä suqä quvqä hui, ämaqä iqueqä quuvqve äpäkonqä iunqä ätuma upnä. Inji, hesanjä hngju, quuvqä heqiyqä huiziqu suqä quvqä imäkqanji äqunänqve, iqu Goti Iqu iqueni, hänä-pmeqä vätjqänä, yatjqä vätjqve. Nyi suqä quvqä iqueqä quuvqve qui iwimäkätjqä iquenqä matqä iqä. Nyi suqä quvqä, iqueqä quuvqve äpäkonqä iunqä änä matimäuqä itjqä iquenyqänä, ätqä.

18 Ne näqjqä äyä enju. Ämaqä Goti Iqu änyqanqutqä iqua, suqä quvqä dunä mimäkqä iqäpnuwänqä. Ga qu qui imäkjqänqve, ämaqä Goti Iqu änyquäqä iquaunji, Iqu ämiqa uwquäniqve. Itanqa dnjä quvqä iqu, quñi qui miwimäkqä yänä. 19 Ne näqjqä tiinjä-pqenqä äyä enju. Ne Goti Iqueqä-qune eänquä-qve, ämaqä qua täutanjä huiziqua, qu dnjä quvqä iqueä yänänäqjqä yäpä iqä pmetpnuwänqve. 20 Itanqa ne tiinjä-pqenqä näqjqä enju. Goti Iqueqä Ymeqä Iqu ae äyä äpkqve. Ga ne Goti Naqä-qakuänänjä Iquenyqä näqjqä heatunquä, knjä iqä änätapkqeqä. Neqä äpmeqä di, Goti Naqä-qakuänänjä Iqutä, itanqa Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqutä, anä ämuänänju. Iqu Goti Naqä-qakuänänjä-qu eä, itanqa Hänä hea ique-ique Pmeqä-quvi.

21 Nqä ymeqäüä, goti quanqä iqua qui emäkqänqä, änguanä mingäpnjqä.

2 Jonä

iqu tuwanuä äqäkqe

Yätamäqkä kuknuä hinuiqänjä iquvi

Ämaqä anä aquväqñqä iutanä miqä hñqu tuwanuä tä äqäkqe. Ämaqä kuapanänjä knuä indqänqä iunji, tiinjä ämakuwi. "Iqu apäkä huisä, iyyqä ymeqetänqä qäyä ätätä äqäkqä-qe, naqä-qakui iqu tuwanui äqäyätä, qokä-apäkä anä aquväqñqä hinquesanjä iquauñqä ändowatkqeqä." Iqu qu ämaqä hñquauñqä-pqe kiinjä äwinyätñqä iñqä äqäkqe. Itanjä ämaqä quañgä-tqä-pqä iquauñqe äwimasipñqä. Ii ämaqä Goti Iqueqä kuknuä qui imäkqä iquayi.

Jonä iqu, tuwanuä tquenqä kuknuä ätkqenqä

¹ Ämaqä quuvqä eqiyätqänjuwio miqä iqunä, nyi tuwanuä tä, apäkä Goti Iqu atänuä ikikqä iikñqä-tä, tqä ymeqeuñqä-tä äqäyqä. Ne kuknuä naqä-qakuio ämuänñäñqetanjä, henyqä kiinjä änyinätñqe. Nyinä maetqe, qokä-apäkä kuknuä naqä-qakuinqä näqñqä etqänjuwä iqua-pqe, henyñqä inä äwinyänä. ² Ii tiinjä etanji. Kuknuä naqä-qakuänänjä ii, nesä witanji, ga hea ique-ique i witanijä dutayi. ³ Kuknuä naqä-qakuänänjä iutatä, suqä ämaqä dunqä äwinqä iutatänji, Goti Apiqutä, Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqutä, nemäkqanji, suqä qeqä-imänqetä, hñgi ävatanä äñguä itqueqetä, äwqä hanuä pmeqetä, nesä äpakänä witaninjqe.

Suqä ämaqeuñqä äwinqenqä

⁴ Apiqu kuknuä naqä-qakuä-nänjä änatkqä-panji, saqä ymeqä hñqua iu qänaknä itqätanjuwä iuta näqñqä ämami, yeeqä kiinjä änyinätñqe. ⁵ Inäqe apäkä iiki, nyi himbquenä kuknuä hñqu tii etmqe. "Ne hñqunä-hñqunänjä, neqä-neuänqä itanä, qeqä tmäkñguatunjqe." Suqä iinjä iqu, nyi änyä-hänjä mäktapqä iqä. Oee, ne suqä hinuiqänä ämakquä iquvi. ⁶ Suqä ämaqä dunqä änenqä iqu, ii ne Goti Iqueä suqä iu qänaknä itanä, iuta itqänju. Hinuiqänänjä, "He ämaqeuñqä enqanquti, qutä anä iqäpñqeqä" tqanqä äwiminjuwitanji, iu qänaknä iqäpñqe.

Ämaqä quañgä-tqä iquau wimasiyenqä

⁷ Ii tiinjä etanjiyi. Ämaqä quañgä-tqä kuapanänjä hñqua, huiziuqä knuä qui iwimäkäpu huänqä hui-mända ätuma upñqä, qua äwitqutänqä-pa im-imä ikitqänä. Ämaqä iqua, Jisasi Kraisi Iquenjqe, "Täkä Ämaqä-qu äpqäqä maetqenä" tqä iquayi. Ämaqä iinjä iqua, quañgä, Kraisi Iquenyqä wiuñqä ipu, mäñdi kittqiyqä iquayi. ⁸ Inji ne nätmatqä wänuä dnä huqä itunqä di, qua iqi mäpäwiqä da, Goti Iqu etapäninqä ätkqe, eeqäpnä mapnuwänqä dinjqe, hiqä-hiuä hinuä yasämä äqunäpu, wa wiyäpu iqäpñqe. ⁹ Ämaqä tqu-tqu, Kraisi Iqueqä kuknuä dunä qänaknä miqä da, knuä iqueqä-pqä difä qäsä ätätänqä iqu, Goti Iqu iquitanji mäpmeqä eä. Tqu-tqu Kraisi Iqueqä kuknuä a yänänäñqä äqätänjuwä iquauñji, Goti Apiqutä, Ymeqä Iqutä, Qämätaqi iquatä naqä-hñqunä äpmenä. ¹⁰ Ämaqä kuknuä iinjä matqä hñqu emeqanqutqe, he iqueni, yeeqä mäwqä ipu, heqä anjuñqä mäsuma mäwqä pa iqäpnä. ¹¹ Tqu-tqu, ämaqä iinjä iqueni, yeeqä ävätumeqä iqu, ämaqä iqueä wänuä quvqä itñqeuñji, yätamäkqä ävqi.

Kuknuä yäpakiyi

¹² Nyi kuknuä kuapänä etmqä etangqä-qe, tuwanuä bukiu qäyqänqe manyingangi, emetmänganä, kuknuä anä taniŋquenqä knuä yänänäqñqä ämamä äpmeñä. Ingani ne yeeqä naqänänjä itanä pmeninque. ¹³ Siqi Goti Iqu Iqueqänqä atäunuä ikqä iyyqä ymeqä täqi äpmeñuwä iqua, “Ne henyqe, hui mimäuqä injunä” etqä.

3 Jonä

iqu tuwanuä äqäkqe

Yätamäqkä kuknuä hñuiqänjä iquvi

Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä iquau miqä hñqu, tuwanuä tä, ämaqä wäunuä asä ii imäkminqä huizi, kiqä yoqe Gayusi iquenyqä äqäkqe. Iqu Gayusi iqueqä yoqe haqeu ämamäukqe. Ii Gayusi iqu, ämaqä, Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä iquau yätamäqkä vätqätangä. Itanğa iqu Gayusi iquenji, “Si Diotrepesi iquenji, änguänä wimasiyä” ätukqe.

Jonä iqu tuwanuä tquenqä kuknuä ätkqenqä

¹ Ämaqä quuvqä eqiyätqänjuwü miqä iqunä, nyi tuwanuä tä, nyämaqä kiinjä änyinätñqä Gayusi iqukinqä äqäyqä. Ye kuknuä naqä-qakuüi ämuäññäñuetani, sinyqä kiinjä änyinätñqe. ² Nqä nyämaqä iquki, tqä äpmeqenqä, nyi Goti Iqu äñguä kimäkätñqä täaqä ätätmä yatñqä ävätqänä. Tqä qeqä-quuvqä imñi yänänäqñqä imäknnä ätqäuänä-pa, tqä huiwä-pqe asä i imäknnä tqäütätñqe. ³ Neqä neyämaqä hñqua ätimäupu, sinqe, “Iqu kuknuä naqä-qakuänänjä iunji, qänaknä itñqeqä” dqangä, nyi sinyñqä aanä yeeqä kiinjä ikqe. Nyi näqñqe, si hea ique-ique kuknuä naqä-qakuänänjä dunä äwätñä, iunä äpmeni. ⁴ Nqä ymeqä diñqe, “Qu kuknuä naqä-qakuänänjä iu qänaknä itqänjuä” tqangä äwimänğani, nyi yeeqä nqä hñjua-hñjua imäkätmänğa itñqä dunji, ämawqätämänğa, kiinjä itñqe.

Kuknuä awä ätuäkitqänjuwä iquau, yätamäqkä vqenqä

⁵ Nqä nyämaqä nyi kiinjä änyinätñqä iquki, si näueqä Goti Iqueqä kuknuä awä ätuäkitqänjuwä iquauñqä änyä mañqä qäyä eänä, yätamäqkä ävätnänğani, kuknuä ätätñä imäkqukiyqae, ii ämänätquetqänjä. ⁶ Iquautanä hñqua, qokä-apäkä Goti Iqueqä yoqenqä täqi aquvä äqänätqänjuwä iu, suqä si qunqä kinganji yätamäqkä äwikñinñqä awä anatkuwi. Qu evämapñqänğani, si Goti Ique yeeqä ävätnä, nämatqä hñjua, qu qasä äma upñqä vqä di, ii äñguanänji. ⁷ Qu Naqä Iqueqä wäunui imäkäkipiyä-qae, ämaqä quuvqä maeqiyqä dutani, yätamäqkä hñjua mämeqä danä itqänä. ⁸ Iutani, ne Goti Iqueqä ämaqä iquene, ämaqä kuknuä awä ätuäkitqänjuwä iquauñi, yätamäqkä vquatunqe. Ne iinjä iquque, Goti Iqueä kuknuä naqä-qakuänänjä dunqä wäunui, yänänäqñqä anä imäquneyi.

Diotrepesi iqueqä hñgisänä iqenqä

⁹ Ämaqä, Goti Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqänjuwä iquau kuknuä ätuätmä, tuwanuä wi äqäkqä-qe, Diotrepesi, naqä ämiqä pmeqänqä äwinyätñqä iqu, neyaqä kuknuä tqangquä dunji qätä miqä itñqe. ¹⁰ Nyi äpätmänğani, nämatqä iqu itñqä isuaunqe, eeqänänänqä awä tmniqe. Nenyqe, mändi nakittiyätñqä kuknuä quvqä ätätñqä inqä-tänqe. Ga inä maetqe, tasi-guäka awä ätuäkitqänjuwä iquauñi, yeeqä mävätimeqä itä, ga yeeqä vätumapñqä itqänjuwä iquauñi, ‘qäyä eänä’ ätuätä, Goti Iqueä yoqenqä aquvä mañqä ipñqä ätuätñqä iquvi.

Demitriyasi iqueqä suqenqä

¹¹ Nqä nyämaqä nyi kiinjä änyinätñqä iquki, suqä guvqä itqätangä äqunänjä iu miqä-pa, mä suqä äñguä itqätangä äqunänjä iu, iqanğnä.

Suqä äŋguä itqäŋuwä iqua, qu Goti Iqueqe. Ämaqe, suqä quvqä itqäŋuwä iqua, qu Goti Iquenji, hiŋuä mäqunquä danä itqäŋuwä iquayi.

¹² Ämaqä eeqänäŋi, Demitriyasi iqueä suqä äŋguänäŋä iqanqceŋqä awä äyä ätätqäŋuwi. Ga Goti Iqueqä kukŋuä naqä-qakuänäŋiu-pqe, iqueqä suqenqe, äŋguä asä i etanŋi ämänätqueqi. Ga ne-pqe, iqueqä suqenqe, ‘äŋguänäŋiqä’ ätätanä ätätqäŋu. Ga si näqŋqä äyuä, neqä kukŋuä ätätani, aanä naqä-qakuänäŋä dinänji.

Kukŋuä yäpakiyi

¹³ Gayusi iquki, nyi kukŋuä kuapänä ktmqä etanqä-qe, tuwanuä bukiu qäyqänqe, manyinqä iqi. ¹⁴ Hea quäuqä mäpawqänqä, äkimetmä hiŋuä kqänmqenqä, kŋuä yänänäqŋqä ämamä äpmenä. Inga ye anä äpmeta, kukŋuä tenyuenqe. ¹⁵ Goti Iqu äwqä hanuä kimäkänä. Tqä näueqä iqua, “Ne sinyqe, hui mimäuqä inunä” äktqä. Ga ŋqä-näueqä hŋqunä-hŋqunänä iquaunji, “Iqu sinyqe, hui mimäuqä iqiyä” tu.

Jutä

iqu tuwanuä äqäkqe

Yätamäqkä kuknuä hiñuiqänjä iquvi

Kuknuvi tuwanuä tquenji, 2 Pitä iquegetäñji, asänänji. Iqu Goti Iqueqä gokä-apäkä, ämaqä kuknuä änguä we-hunqä inqä mäkä-iqä iquauqä kuknuvi, qätä mäwiyqä ipñqä, ätätä äqäkqe. Tuwanui tiñjä ätnänä. “Kuknuä änguä we-hunqä-täñji, Goti Iqu ämaqä Iqueqänänqä atäunuä ikqä iqune, quuvqä heqiyatunquä änatapkqe. Iwä kuknuä iqu qui imäkñqänqä, heqä quuvqä heqiyqe a yänänäñqä qätätñqe.” (Jutä 1:3)

Jutä iqu, tuwanuä tquenqä kuknuä ätkqenqä

¹ Nyi Jisasi Kraisi Iqueqä wäunuä-wiyqä, Jemisi iqueqä kängua Jutä* iqunä, nyi tuwanuä tä, ämaqä Goti Iqu tääqä etätmäqä, henyñqä äqäyqä. Henyqe, Goti neqä Apiqu kiñjä winganji, ga he Jisasi Kraisi Iquesa qui mimäkñqä äpmeñä. ² Goti Iqu suqä qeqä wutqetä, äwqä hanuä imbu pmeqetä, itanğa huiziuñqä kiñjä äwiñqetäñji, hesä hävemnäñqä witäñqä emäkänä.

Ämaqä, kuknuä we-hunqä-tänjä iquä, mäkä-hunqä iquauñqe

³ Nqä nyämaqä kiñjä änyinätñqä iquenä, nyi henyqe, tuwanui, Goti Iqu ne eeqänänji, qui mimäkñqä angumä häñjä inaqumuatätñqenqä tmqä, aañä kiñjä änyinğanji qämätmä itñqä-qe, iwä tanğanji, nyi kñui huiziquenqä nyiyqanji, yänänäñqe tii ätätmä äqiyqä. Kuknuä änguä we-hunqä-täñji, Goti Iqu ämaqä Iqueqänänqä atäunuä ikqä iqune quuvqä heqiyatunquä änatapkqe. Iwä kuknuä iqu qui imäkñqänqä, heqä quuvqä heqiyqe a yänänäñqä qätätñqe. ⁴ Ämaqä hñqua, ne iquauqä quuvqä heqiyqe yoqä mäwqeqä iququä iqua, qu ae äyapquwä, ga quuvqä eqiyätunquä iquneuä awä imä äpmeñä. Qu Goti Ique tuwä äwiäpu, “Goti Iqu nenyqä qeqä wutätä, hanä-iqä mänätapqä, änguina hiñgi nätapänqiyä” ätäpu, quwqä äwiñqä duta suqä quvqänänjä imäkätqänjä. Ga qu Jisasi Kraisi Iquenyqe, “Neqä Naqä Ämäneyqä Iquenyä qänaknä vqänqe, oeyqä” ätätqänjä. Ämaqä inñä iquauñqe, Goti Iqu qänğanä, “Nyi quñi kuknuä ämitätmä, hanä-iqä meqä-tänjä ingisanqä dowatmniqeqä” ätkqe.

⁵ He näqñqä qäyu etanquwä-qe, nyi he kñuä anji etäsämänqä tii etqä. Naqä Iqu Israitqä iquau häñjä iqumuatätä, Isipäta ätuma qäyä äpkqä-qe, qänakndanji ämaqä qutanjä quuvqä maeqiyqä iqanquwä iquauñji, Iqu qui äyä äwimäkkqe. ⁶ Huizi, enätqä hñquauñji, wäunuä Goti Iqu äwikqeuñji mämiqä ipu, quwqä anä pmeqe ävämeqanquwänğa, Goti Iqu, guä woyqä mändakmäuqä yäñiqetä äkiqiyäutä, heawigä naqänänjä imä äpmuatekqe. Iqu quñji, hiunji naqänänjä, Iqu eeqänänjiu Kuknuä mitqänğanqä, iu äpmuatetä ämitqäüä. ⁷ Itanğa qutä asänänjä huiziqu, ämaqä anä-himqä Sotomätä, Gomoratä, ä huizi qäqiqi ämätñgäwänquwä iu pmeqä iqua, suqä huiwä yanä-inqä Goti Iqu änatapkqe, tuwä äväpu, huitanjä-huitanjä imäkqä äumijuwitani, Goti Iqu quñji, Iqueqä kimanji, tä hea ique-ique sqä iu pmetñqä ändowatkqe. Hanä-iqä qu ämakwi äqunätanä, suqä qu iminjuwä ii, miqä yatunquä diñqä imäkkqe.

* 1:1 Matiu 13:55 iunji, Nasäretqätanä iqua Jisasi Iqueqä kängua hñqueqä yoqe, ‘Jutasi iqueyqä’ änyuätukuwi. Iqu kängua asä iqueyi.

8 Ámaqá ii iminuwá-paná asá iinj, ámaqá, neyaqá awá imá ápmeñuwá iquauñqá etqá iqua, qu suqá huitañá-huitañá kiñá wiñgangi imákapiyitani, quwqá huiwiuñi piyaná-weqá imáknápu, huizi iqueqá yápa imá mápmeqá, hñgisa itquepu, ga enátqá yoqá naqá-tañá iquauñqá, kukñuá quvqá átápu itqáñá. 9 Enátqá iquauqá naqá Maikoli iqu, Setaná Goti Iqutá máka-huñqá iqutá, “Mosisi iqueá huiwi, tqu metñgáwá?” átnásinyá, maná máka áunásiyáñgani, iqu kiqá-kiuá Setaná ique kukñuá mitátñqá, kukñuá quvqá hui mátquá itá, “Naqá Iqu, Iqueqá-kiuá ákasuwá ktáñqiyá” átukqe. 10 Iinjá etanji, ámaqá iinjá iqua, nátmatqá áki-ákiñqá ányá maññqá epiyá iqua, qu iunji kukñuá quvqá hñgi átátqáñá. Má hiveqá-yaqueqá hiqiyqá kñuá maeqá iqua enqá-pa, qu quwqá kñuiná indqánápiyá duná imákapiyitani, qui aaná quvqá imákmbná. 11 Oaná! Qu qani, huáñqá Kená iqu† áukqeu áwátqáñá. Itanja Balamá iqu‡ kñui mbqenqáná ámetá ikqá-pa, nátmatqá áki-ákitañá mbqá meqeuñqá imákqáñqe, qu náwi imákmbu ápmeñá. Itanja Kora iqu§ Goti Iqueni hñgisaná itquetáqeta qui imákñgqá-pa, qu-pqe qui asá ii imákmbnuwi.

12 He naqá-hñquná ipu hiqá-hiuáñqá enyátá, ymisaná hñqá aquvá qáñgáñguwáñga, ámaqá iinjá iqua, hesá aná áqánápu, quwqá-quwáñqáná indqánápu, ymisaná womba miqá yaqápiqá ipiyi, iutani hiqá aquváñqá iunji, kukuwá ae itmákquwá enqá-paná iquayi. Qu qáukuá zá, piyá maeqá etanji, yunji ámamáutñqá-paná, ga ámaqeu yátamákqá mávqá itqáñuwá iquayi. Ga qu ze, kiqá háukuá qáyqáñgani, háukuá maqiyqá etanjqenqá, ámaqe, kiqá huká bu qásá áyakuwitaná, ga ápákonqe, hñquaqu e ápákonquwá-paná iinjá iquayi. 13 Itanja eqá huaká yáyáni ámñga ápeyátá, suetá áqáyátáqáñga, hinoqukuá eqá yápa mámá áwiñqe, haqáñgisanqá áma ápeyátñqá-pa, suqá quvqá ámaqá iinjá iqua womba miqá imákátqáñuwá, quvqe quwqá kñuá-áwqeu tátnáñá iqi timáuná. Itanja ámaqá iinjá iqua, qátáqueqá heawiqá imá qañá hñgi ikitqáñuwá-paná iinjá iquayi. Iwá Goti Iqu ámaqá iquauñqe, añá hea ique-ique pmetpnuwáñqe, hea mámanáwiqe, náwi imákekqe.

14 Ámaqá asá iinjá iquauñqe, Atamá iquesa ti eqani, 7 ekqá Inoká iqu, suqá haná-iqá wimeniñqenqá hñuá átátá tii átáñqe. “Qátá nyipu! Naqá Iqu, enátqá Iqueqánáná aaná kuapánáñá-tañá iquatá quvepáñqiyá.

15 Iqu ámaqá eeqánáñá kukñuá ámitátá, iwásautá, itanja ámaqá Ique hñgisa itquepu, suqá quvqá itqáñuwá iquauñqe, quwqá suqá quvqá itqáñuwíñqátá, kukñuá quvqá Iquenyqá átátqáñuwíñqátáni, náñqñá qáyá mapñqá, kñui haná-iqá naqánáñá meqáñgisa máwqatáñiñqá quvepáñqiyá” átáñqe.

16 Ámaqá iinjá iqua, hea ique-ique nátmatqá hñjua-hñjua wimeqanqenqe, áwqá quvqá ányápu, kukñuá ámaqá dunqá ámamáutqáñá. Qu qánaknáni, suqá quvqá quwqá kñuá-áwqeu ná witanjqeuná itqáñá. Qu kukñuá háma-hámáná átápu, quwqá yoqe, haqeu ámaenátqáñá. Ga áwiñqá iquauqá iuná qánakná wipñqenqá kukñui, miqá-eqá-nyqá iquaná átuátqáñá.

Quwqá heqiyqá a yáñánáñqá áqátpu, iuná imákñga peyqáñqenqá

17 Ináqe, ñqá nyámaqá kiñá ányinátñqá iquená, kukñui, ámaqá, neqá Naqá Jisasi Kraisi Iqu, kukñuá awá tuákiqáñqá ándowatkqá iqua, nátmatqá qánaki timáutñqenqá átápu ekuwíñqá, kñuá mapiyá. 18 “Hea yápaká iqu timáutñqá itáqáñgani, ámaqá kukñuá naqá-qakuñqá tá-sáwqá ipu, Goti Iqueni hñgisa itquepu, qánaknáni áwiñqá quwqá duná

† 1:11 Ipáqáqá 4:1-16 ‡ 1:11 A Táuqa 22:5-24:25; 2 Pitá 2:15 § 1:11 A Táuqa 16:1-46

iqä iqua, timäupnuwiqä” äyā etkuwi. ¹⁹ Dñä Änguä Iqu qutä mäpmeqä etangi, qänaknäni, kñuä indqänqä ämaqä qua täutañä iquauqenä ipu, ämaqä huizi du awä qäyāpatmbñqä imäkqä iquayi.

²⁰ Inäqe, nqä nyämaqä kiinjä änyinätñqä iquenä, he Dñä Änguä Iqutä anä äpmepu, Goti Iquenyqä tääqä ätqa äwäpiyitanj, quuvqä heqiyqä Goti Iqu etapqe, a yänänäqñqä äqätpu, iunä imäkñga peyqäpñqe.

²¹ He neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imänqçuta, heñi häñä hea ique-ique pmeqä hetapänñqä hiñuä äqämbu äpmapu, Goti Iqu henyñqä äwinyänqä iunä pmetñqe. ²² Ämaqä ‘quuvqä heqämqändiyä, ä maeqiyqä imqändiyä?’ kñuä ävätñqä iquauñqe, qeqä hetätñqe.

²³ Itanğa tä maisquä dunqä uwqanğpqa iquauñi, huätä maqänä itmepu, häñä iqumuatñqe. Ga huiziquauñqe, qeqä ätumuäkäpu yätamakqä äväpiyänğanj, zätä qäsä ipu, ipñqe. Goti Iqueqä hiñuä iqñi, qu qänaknäni suqä kiyä mätqä iu itqänjuwä-qae, quwqä qäkämä-pqä kiyä mätqä enqä-qae, he-pqe, kiyä inä emätñqä, zätä qäsä ipñqe.

Ne Goti Iqueä yoqe, haqeu maetunquenqä

²⁴ Goti Iqu, he qua iqi mäpäknqä ipñqä äñguänä ämeyätä, he suqä quvqä maeqä, aanä yeeqänänä ipu, Iqueä yoqä naqänänä etangi äqämbu tqäpñqä, etma uwqä Iquvi. ²⁵ Iqu Goti Kiqä-kionänqä-qu äpme, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquesanj, neñi anğumä Häñä Inequmuatqä Iquvi. Ne Iqueä yoqe, haqeu maetunque. Iqu yoqä aanä naqänänä-tänqä-qu eä, ämiqä naqä iuqä Naqä-qu eä, ga yänänäqñqä naqänänä äme, nätmätqä eeqänänä iuqä Ämiqä Naqä Iquvi. Iqu qänğanänqä, ä tänğanqä, qänakndanqä, ii äpmäka wätäniqe. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Kuknuä zä wiqe, Ätnänäqi itkimäqenqä Yätamäqä kuknuä hiñuiqänä iquvi

Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä ämakuwä iquauñi, quvqä itquaminjuwängani, Jonä iqu bukä tä äqäqce. Qu iquau quvqä itquaminjuwi, ii iqua Jisasi Iqu, iquauqä Naqä Iqu etanqenqä, quuvqä heqiyätqätanquwä iutayi. Buki, Kraisi Iqueqä yoqä ämakuwä iqua, hanä-iqä naqä iqueni, mäñdi kittqänqä iinqe.

Bukä tä, nätmätqä qänaki timäuniqenqä ktqä kuapanänä-tänä iiyi. Ämaqä quuvqä eqiyäpiyä inga äpmaminjuwä iqua, kuknuä ktqä iinqe, näqñqä eminjuwi. Itanji ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, qu maqñqä. Kuknuä ktqä iunqä quati, ii tiinji. Jisasi Iqu, Naqä-qu eä, Iqueqä hipaeta, Goti Iqu mäkä eeqänänä itä, Setänä ique-pqe, mäñdi kittqiyänigeqä. Ga Jisasi Iqu Iqueqä wäunju qäpu imäkqanqani, Goti Iqu ämaqä quuvqä heqiyqä mäwquatämäuqä ipu, yänänäqñqä pmetanquwä iquauñi, nätmätqä äñguä hui tii ävänqiyä. Iqu nätmätqä eeqänänä änyä-hänji imäkäniqä iutani, qu Iqutä anä äpmapu, hanä-iqä maeqä pmetñqäü.

Jonä iqu, tuwanuä tqenqä kuknuä ätkenqä

¹ Kuknuä Jisasi Kraisi Iquenyqä tqe, zä äwäminqetani, Jisasi Iqu ätnänäqi ämaekqenqeyi. Jisasi Kraisi Iqu, nätmätqä maqänä timäuniqñqe, Iqueqä wäunju-wiyqä iquau ämotquetñqe, Goti Hanjuwä Iqu, Ique ganä ämotquakqe. Itanji Jisasi Iqu Iqueqä enätqä hñque, Iqueqä wäunju-wiyqä Jonä iquñqä dowatqangi, nätmätqä äki-äkitanä timäuniqä iinqe, kuknuä wätqä enqä-panä iu ämändquakqe. ² Itanga nyi nätmätqä eeqänänji hiñuä äqunmitani, tiñä ätukqe. "Tä Goti Hanjuwä Iqueä kuknuä naqä-qakui, Jisasi Kraisi Iqu ätqeä." ³ Ämaqä, Goti Iqueqä kuknuä tä, nätmätqä ätimäuniqenqä a ätäütä, awä ätunitätqä iqutä, ä ämaqä, iqu kuknuä awä tqanji qätä äwiyäpu, ämepu äpmamitpqa iqua-pqe, nätmätqä tä qäpi ae ätimäutñqä iqanji, qunji Goti Iqu äñguä iwimäkqanji yeeqä ipñqäü.

⁴ Nyi Jonä iquñä tuwanuä tä, qokä-apäkä anä-himqä 7, qua Eesiya iu Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvā äqänätqänjuwä iquennqä äqäyqä. Goti Hanjuwä Iqu, tänqa äpmenqä, qänqanä äpmaminqä, ä qänaki inä pmetäninqä-qu eä, henji qeqä imänqeta äñguä etapätä, heqä äwqe hanjuä imbu pmetñqä emäkquä. Itanga dnä 7, Goti Iqu zä-hawä hiqumuanä eä pmetanqä iu äpmenjuwä iqua,* qu-pqe asä ii emäkpñä. ⁵ Itanga Jisasi Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueä kuknuä naqä-qakuinä awä ätminqä Iqu, ae äpäkönqä iuta ganä ävaukqä Iqu, itanga qua täu miqä naqä iquauqä Naqä-qu äpme. Iqu-pqä asä ii emäkätñqänänji.

Iqu nenyñqä kuapanä winganji, Iqueqä häneqetä, neyaqä suqä quvqä eeqänänä iutani, huätä äyā änewewqatkqe. ⁶ Iqu ne Iqueqä ämaqä naqä-hñqunä eätanä, Kanä Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva imäkquatunquä, inemäkkqe. Injitanji, yoqä naqetä, yänänäqñqä nätmätqä eeqänänä iu miniqñqetä, hea ique-ique Iqutanä witäniqe. Ii aanä naqä-qakuä eä, qäyā äpmetänä.

* 1:4 Itkimäqä 8:2

7 Hiñuä qumbiyä! Iqu qaquvqeu pmeqä quvepätñqä itqäüä.† Itañi ämaqä eeqänäñi, Iqu äquvepqañgutqe, hiñuä qumbunqäüä. Ämaqä Ique zi äukuwä iquä-pqe, hiñuä anä qumbnä.‡ Ga ämaqä eeqänä, huiwä huitañä-huitañi quatañi, Iquenyqä kñuä kuapänä qäpnuwi. Naqä-qakui. Inji ätimäuniqe!

8 Goti Naqä, Yänänäqñqä Eeqänänä-tänä Iqu, tii ätqiyä. “Nyi hiñuiqäñqätä, yäpakiñqätäñi, Nqä-näüänjqä. Nyi täñga äpmeñqä, qänğanä äpmaminqä, ä qänaki inä pmetmniqä Iqunjqä.”

Jonä iqu, Jisasi Ique hiñuä äqunqenqä

9 Nyi Jonä, heqä heyämaqä iqunänji. Nyitä hesä, ne eeqä Jisasi Iqueqä eanitanj, hanä-iqä asänä ämetanä, Naqä Iqunä miqeunji anä äpmetanä, inji ne eeqä yänänäqñqä ätqäuanä hanä-iqe äyä ämiwäutqänju. Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuiñqätä, kukñuä Jisasi Iqu awä ätumiñqenqätä, tuäkitqätanğa, qu nyi qua eqä huväkiyä, kiqä yoqe Patmosi iunqä huätä änändowatkuwi. 10 Naqä Iqueqä hiunji eqanğanj, Dñä Äñguä Iqu aanä yänänäqñqä nyimeqanğa, nyaqä tuwä ingisanj, ämaqä hñqu manä yänänäqñqä, hääwä enqä-pa, tii tqanji äwikqe. 11 “Si nätmätqä äki hiñuä äqunänj etanğutqe, bukä iu äqäyätinä, ämaqä anä-himqä 7 iu, Jisasi Iqueqä yoqenqä aquwä äqänätqänjuwä iunqä qäyämävä. Tuwanui, anä-himqä Epäsäsi, Samina, Pekamumä, Tayätıla, Satisi, Pilendopiya, ä Latisiya iu äqänätqänjuwä iquauñqäüä.”

12 I tqanji äwimi, “Tqu dqutiya” tmä äkunmäkñggqe, golqä hiqi-tä-tqäüqä 7 hñqua tqäutanğä äqunğqe. 13 Hiqi-tä-tqäüqä iquauä awä iqiñi, ämaqä enqä-panä Hñqu, qäkä quäüqä yukä bu eeqä ämawqätäüqä äyäuä, Iqueqä quikuä iunji, golqä yauqä ipnätanği äqunğqe. 14 Iqueqä de, qatäwänänä aanä yäkquänänä äui, ga Iqueqä hiñui, tä äyänätñqä-panä iinji. 15 Iqueqä yukä iunji, ämaqä hñqu hikä hiuisqä äyänqä, tä tnänä du imäkävetqä-panä iinä äyänğiyä. Iqueqä kukñuä-pqä ätätäqe, eqä äkakä kuapänä äqänğqä-panä iinji. 16 Iqu Iqueqä hipa ämuangisanj, qätäqueqä 7 a äqätä, nñ Iqueqä manitanj, näpqä-hionaqä ingi-ingisa häneqä-henqe ätimäumiñqe. Iqueqä himä-hiqumuanitanj, näptqä tnänä ätä äyänğqä-panä iinä äyänätanği äqunğqe.

17 Ique e äqunmitanji, nyi ämaqä pizqä enqä-panünä, Iqueuä yukä täñä iqi päkñganğa, Iqu Iqueqä hipa ämuangisanj, nyaqä huiwä haqeqi äñjiyätä, tii ändkqe. “Zä miqä manä. Nyi hiñuiqäñqä qänakñqä äpmeñqä Iqunjqä. 18 Nyi Goti Hänä Äpmeñqä Iqunjqä. Nyi hñqunä äpäkonğqe, ga inğa-inğa hänä yqänä äpmaka uwqämniqä Iqunjqä. Nyi ämaqä äpäkonqä iunqätä, ae äpäkombqä iquauqä anjuñqätä, qñqanä hutäüqe, Š a äqätänä. 19 Initanji nätmätqä tqä hiñuitä äqunänji, tuwanuä bukä iu qäyeyä. Nätmätqä täñga ätimäüqenqätä, qänaknda-pqä timäuniñqätänji, bukä iu qäyeyä. 20 Si qätäqueqä, Nyaqä hipa ämuangisanj iquatä, golqä hiqi-tä-tqäüqä iquatä, hiñuä äqunänji, qakui tiinji. Hiqi-tä-tqäüqä iquä, ämaqä anä-himqä 7 iu aquwä äqänätqänjuwä iquä etanğa, qätäqueqä iquä, quwqä enätqä 7 iquayqä” ändkqe.

2

Quuvqä heqiyqä Epäsäsi iu aquwä äqänätqänjuwä iquauñqä tuwanui

1 Enätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Epäsäsi iu ämitñqä iquenqe, kukñuä tii ätätinä qäyä.

Nyi qätäqueqä 7 iquau Nqä hipa ämuangisa äqätmä, Nyi hiqi-tä-tqäuqä 7 iquauä awä iqi iktñqä Iqunä, kukñuä tä sinqä ändowatqä.

² Suqä eeqänänä he itqänjuwi, Nyi näqñqä eänänä. He wäunjuä tnänä ipu, hanä-ique qäyā ämepu, yänänäqñqä äyā ätqäutqänjuwi. He ämaqä quvqä iqä iquauñi, hesä anä pmapñqe, hiñuinä mäquñquä itqänjuwi. Ämaqä hesä äpmepu, 'Goti Hanjuwä Iqu, ne wäunjuänqä änanowatqeqä' quangä etätqänjuwä iquauñqe, he kñuä äñguänä iwäsäupu, quangä iquauñi, ae äyā ämäqumuetqänjuwi. ³ Ämaqä, he Nyaqä yoqe a qätätangä eqänäpu, ga he quvqä emäkätqätanguwä-qe, he yänänäqñqä ätqäupu, hanä-iqä ii ämepu, wäunjuä tnänä iquenqe enyqä miqä itqänjuwi. He iinjä itqätanguwñqe, Nyi näqñqä ae enä.

⁴ Iinjä etanñi Nyi hesänñi, kukñuä hui täñunñqä. He Nyinyqä quuvqä kinğanä eqiyäpiyanñi, kuapanä enyämñqä-qe, täñganñi iinjä hmanñi.

⁵ Qänñganäñi, he suqä äñguä inä imäkminjuwi, huätä vquätämäupu, qua iqi ae äyā äpäknjuwi. Iinjä etanñi hiqä suqä qänñganä imäkminjuwinñqe, kñuä indqänäpu, hiqä kñuä äkunmäknäpu, suqä qänñganä äänä imäkminjuwä etanñutqe, asä iinjä imäkqänñqe. He iinjä mimäkqä iqanñpqe, Nyi äpätmä hiqä hiqi-tetä kiqä ätqäuetä, huätä metaumqänä.

⁶ Ga hiqä suqä äñguä hñqu tiññi. He Nikolasi ique qänaki itqänjuwä iquauä suqenqe, yasämä maenqä eä. Nyi-pqe iquauä suqenqe, yasämä manyinñqä eä.

⁷ Ämaqä, Dñä Äñguä Iqu Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänjuwä iquau tquanñi, qätä äwipqä iqua, qänaknä wipñqe. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyā iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi iquauñi, zä-häukuä hanä hea ique-ique pmeqä vqe, qäyā dupñqä hiñuinä qunmñiqeqä. Zä iinjä iqu, qäukuä haqä Goti Hanjuwä Iqueä wäunjuä iqi ätqäunä.

Quuvqä heqiyqä Samina iu aquvä äqänätqänjuwä iquauñqä tuwanñi

⁸ Enätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Samina iu ämitñqä iquenqe, kukñuä tii ätätñä qäyā.

Nyi hiñuiqänqä qänakñqä äpmeñqä,* ga hñqunä äpäkonñqä-qe, anñumä ävautmä hanä äpmeñqä† Iqunä, kukñuä tä sinqä ändowatqä.

⁹ Nyi he hanä-iqätä, täñä-hunqätä, emetñqenqe, näqñqä ae emä, ga he nätmätqä qua täutanñi, maeqä aanqä äpmeñjuwinñqe, nyi näqñqä ae eäqä. Iinjä etanñqä-qe, he nätmätqä kuapanänñä-tänñuenä yqänä äpmeñä. Ämaqä hñqua, he kukñuä tuwänñgisa etätqänjuwinñqe, nyi näqñqä ae enä. Ämaqä, 'Ne Israitqä iquneyqä' ätätqänjuwä-qe, oee, qu Setänä iqueqä-quayi. ¹⁰ He hanä-iqä emetñqä itñqe, zä miqä pambiyä. Qätä nyipu. Setänä iqu, "He Goti Iquenyqä quuvqä yqänä eqiyätqänäpiyä" tä yamwiqä hiyätñqe, hñquenä anä guä kiqiyäueqä iunqä upñqä emäkänä. I hitanñi hanä-iqä, täñä-hunqä ämepu, hiññi 10 enqä-pa pmapnuwi. Iinjä etanñi qu he pizqä qäyā hepäknñqä-qe, quuvqä heqiyqe, a yänänäqñqä kiqätpiyä. He iinjä ämäwqätäuqanñpqe, Nyi hanä hea ique-ique pmeqe etapmñiqeqä.

¹¹ Ämaqä, Dñä Äñguä Iqu, Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänjuwä iquau tquanñi, qätä äwipqä iqua, qänaknä wipñqeqä. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyā iu ämäwqätäumipqä iqua, äpäkonñqä huiziqu‡ qui miwimäkqä danä yänñiqeqä. Aanñä hma naqä-qakuñi.

Quuvqä heqiyqä Pekamumä iu aquvä äqänätqänjuwä iquauñqä tuwanñi

* 2:8 Itkimäqä 1:17 † 2:8 Itkimäqä 1:18 ‡ 2:11 Itkimäqä 20:14

12 Enätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Pekamumä iu ämitnqä iquenqe, kuknuä tii ätätinä qii.

Nyi näpqä-hionaqä inği-inggisa häneqä-heñqä ämenqä§ Iqunä, kuknuä tä sinjqä ändowatämepqä.

13 He anä äpmeñuwinqe, Nyi näñqä ae enä. Iqini, Setänä iqueqä anä äquatäuqämenqä iuyi. Iiñä etanği he Nyaqä yoqe a yanänäñqä äkiqätäpu, hiqä Nyinyqä quuvqä heqiyqe, zä mäeqä itqänuwı. Qanğanäñi, Andipasi iqu Nyaqä kuknui qänaknä itä, Nyinyqä awä-tqä-qu eä, anä äyā äpmamiñuwı. Qu iqueni, anä Setänä iqu äpmeñqä iqi päsqanğuwänğanä-pqe, he Nyi tuwä manjiyqä ikuwi.

14 Iiñä etanği Nyi hesäñi, kuknuä hui täñunji. Hesänä hui, Balamä* iqueuä suqe, a yqänä äqätpu äpmeñä. Qanğanäñi Balamä iqu, suqä Israitqä iquau quangä tquenqe, Balakä ique ämotqueqangi, qu suqä quvqeu äpäkñäpu, nanuä goti quangä iunqä hiqäva imäkpqe äñäpu, huiwä yanä hiñgi inqä imäkmiñuwı. 15 Asä iinji, ämaqä hesä äpmeñuwä hui, Nikolasi iqueqä ämaqä iquauä iquauä kuknuä dunä qänaknä itqänä. 16 Ii itqätanğuwitanji, he täñğanji hiqä knui äkunmäkmbiyä. Iiñi hma etanğutqe, maqänäñi, Nyi heñqä äquvepätmä, ga Nyi, ämaqä iinä itqänuwä iquatä, näpqä-hionaqä yanäñqä Nyaqä manä täu äwiñqetä, mäkä hunanä.

17 Ämaqä, Dñä Äñguä Iqu, Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquau tquangi, qätä äwipqä iqua, qänaki wipnqänäyi. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi buayä Mana† zä äwiñqe ämuayätmä, hikä qäpaiqä yoqä änyä-hänä äqänänqä hñqu-pqe äwimniqe. Yoqä iinä iquenqe, ämaqä hñqu änyä mañqä heniqe. Ämaqä, hikä qäpaiqä ämetqä iqunä, näñqä heniqe.

Quuvqä heqiyqä Tayätıla iu aquvä äqänätqänuwä iquauñqä tuwanji

18 Enätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Tayätıla iu ämitnqä iquenqe, kuknuä tii ätätinä qäyā.

Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqunä eämä, hiñuä tä äyanätñqä-pañitä, yukä hikä hiuisqä äyanqä-pañitä täñä Iqunä, kuknuä tä sinjqä ändowatämepqä.

19 Nyi suqä eeqänänä he imäkätqänuwinqe, näñqä ae ämenä. He huiz-iunqä hengangi, Nyinyqä quuvqä eqiyäpu, ämaqä huizi iquau yätämäkqä ävāpu, itanğa hanä-iqä qäyā ämepu yanänäñqä ätqänuwinqe, Nyi näñqä ae enä. Hiqä suqä qänğanä-pqä imiñuwä eeqänänji, aanä anğuanänjä ätimäuä.

20 Iiñä etanği Nyi hesäñi, kuknuä hui-pqä inä Täñunji. Apäkä Jesepetqi 'Hiñuä-tqinjqä' ätätñqä ii, hesä qäyā pmetñqä hiñuinä äqunätqänuwä. Apäkä ii, Nyaqä ämaqä wäunju imäkqäpqa iquauñi, quangä ätuätä, suqä huiwä yanä hiñgi inqä ämotquetä, nanuä goti quangä iquauñqä hiqäva-pqä imäkpqe, ämbñqä ätuätñqä iyyi. 21 Nyi, 'Iiyqä suqä quvqä hui äkunmäknänqutiya' tmä, hiñuinä äqunmä pmetanğä, iyyä knui makunmäknqä itä, suqä huiwä yanä hiñgi anänä äväkitqänä. 22 E äväkitñqä-qae, he qätä nyiپی! Nyi apäkä iinji, täñä-hunqä naqänänjitä, ä täñä-yaqä naqänänjitä, metñqä wimäkmä. Itanğa ämaqä iisä hiqaqä anä äwäyakitqänuwä iqua, quwqä knui makunmäknqä ipu, iyyä suqeu qänaki yqänä itqätanğpqe, Nyi iquauñi täñä-hunqätä, hanä-iqä naqänänjä wimä. 23 Qokä-apäkä, ymeqä enqä-pa ii qänaknä ävätqänuwä iquauñi, eeqänä pizqä päkmniqeqä. Iiñä imäkqanğqetani, ämaqä Nyaqä

§ 2:12 Itkimäkqä 1:16 * 2:14 A Täuqä 22:5-24:25 † 2:17 Anğumä Itmakqä 16:21; A Täuqä 11:8; Jonä 6:49

yoqenqä im-imä aquvä äqänätqänuwä eeqänänjä iqua, tiinjqe, näqñqä mapnuwi. Nyi ämaqä eeqänänjä iquenqä kñuiutä, äwqeutä iwäsautmä, ga he suqä imäkätqänuwä-pa kimanji, hñqunä-hñqunä e hetapqäumniqe.

²⁴ Injä etañgi qokä-apäkä huizi, Tayätila äpmapu, apäkä iyyqä kukñuiu qänaknä miqä ipu, itañga suqä qu, “Setänä iqueqä kukñuä ze eä-qä” ätätqänuwinqe, näqñqä mämeqä itqänuwä iquenä, Nyi ‘Hanjä-iqä hñqu heyaqä haqeqi maeqä ymä’ hitmñqeqä. ²⁵ I etañgi nätmätqä eeqänänjä he a äqätänjuwi, Nyi äquvepmqänqanqä a yänänäqñqä qätätanqpu.

²⁶⁻²⁷ Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämawqätäupu, Nyaqä sugeu hiunji yäpakänqanqä qänaknä imipqä iqua, iinj Nyi iquau-iquauqänji, Nqä Apiqu ändapqä-pa, qokä-apäkä eeqänänjä äpmakuwänuwä iuqä nyuänjä ämiqä pmeniqä iñqe, Nyi yoqä wimniqe. Itañga ämaqä hñqu qua qondä ämisqiyätä, zinanjuä imäkqä-panjä iñji, iqu yäkkä woyqä a äqätä iquau äminqiyä.† ²⁸ Injä imitätqä iqueni, Nyi qätäqueqä zinuitä ätimäutä äyänätñqä iqu^S wimniqe.

²⁹ Ämaqä, Dñä Äñguä Iqu Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquau tquanji, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipñqeqä.

3

Quuvqä heqiyqä Satisi iu aquvä äqänätqänuwä iquauñqä tuwanji

¹ Enätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Satisi iu ämitñqä iquenqe, kukñuä tii ätätnä qäyä.

Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä dñä 7 itä,* itañga qätäqueqä 7 itänjä Tänjunä eämä, kukñuä tä sinqä ändowatämepqä.

Suqä eeqänänjä he itqänuwinqe, Nyi näqñqä ae enä. Qu henyqe, “Hanjä äpmenäüä” ätätqänuwä-qe, he ae äpäkönquwä-panjä iquenqä.

² Hiqä suqä eeqänänjä imäkätqänuwä, Nyi Nqä Goti Iqueqä hinjuä iqisanji, hñqu aanjä jänänänjä mäqunqä inqä-qae, he hiqaqä äwinjuwi ivatuwänäpu, hiqä suqä mapäkönqä yqänä äwinqe, yänänäqñqä angi imäkqanqpu. ³ Qänqanäñji, he kukñuä äñguä we-hunqä-täñji qätä äwiyäpu, ae ämakuwi, he iñqä kñuä indqänäpu, äñguänä ämipu, hiqä suqä quvqenqe, kñuä kunmäkmbiyä. He mäwauqä ipu, hiqaqä yqänä äwämipqe, quwä-meqä hñqu emeqänqe änyä maqñqä eänuwä-pa, Nyi asä iñjä emamä.

⁴ Inäqe, he Satisi iu äpmenjuwitanä hui, quwqä ämuasmänqe, kiyä mätkä mimäkqä iquwi. Iqua qäyunä epiyitanji, ämuasmänqä qäpaiqä ämipnäpu, Nyitä qanjä anä ikiquatunjqe.

⁵ Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämawqätäumipqä iqua, Nyi ämuasmänqä qäpaiqä iñji äwiptätmä, iquauqä yoqä bukä hanjä-pmeqä iunji, huätä makutqä imniqe. Oeyqä. Nyi iquauñqe, Nqä Apiqueqä hinjuä iqisa, ä Iqueqä enätqä iquauä hinjuä iqisa-pqe, ‘Iqua Nqeqä’ tmniqä iunänji.

⁶ Ämaqä, Dñä Äñguä Iqu Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquau tquanji, qätä äwipqä iqua, qänaki wipñqänänji.

Quuvqä heqiyqä Pilendopiya iu aquvä äqänätqänuwä iquauñqä tuwanji

⁷ Enätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Pilendopiya iu ämitñqä iquenqe, kukñuä tii ätätnä qäyämävä.

Nyi suqä äñguä jänänänjä imäkätmä, aanjä Naqä-qakuä-qunä eämä, itañga Nyi Dewiti iqueqä qñqanjä hutäuce† a äqätänqä Iqunji. Nyi anä

‡ 2:26-27 Apqä Bukä 2:8-9 § 2:28 Itkimäqä 22:16 * 3:1 Itkimäqä 1:4 † 3:7 Asayä 22:22; Itkimäqä 1:18

qñqanä hutemqe, ämaqä hñqu angi mämäyeqä yänqiyä. Itanğa Nyi anä qñqanä ämâyemqeuni, ämaqä hñqu angi mautauqä yänqiyä. Nyi iinä iqä iutanä Iqunä, kukñuä tä sinqä ändowatqä.

⁸ Suqä eeqänänä he itqänuwinqe, Nyi näcñqä ae enä. Hinuä qumbiyä. Hiqä hipenjuä iunji, Nyi qñqanä ae äuteqä-qae, ämaqä hñqu angi anä mämäyeqä yänä. Hiqä yänänäcñqe naqä ma, wänqäpu witanği, itanğa Nyaqä kukñui, qänaknä ipu, Nyaqä yoqe, imä zä maeqä da itqänuwinqe, Nyi näcñqä ae ämeqe.

⁹ Ämaqä Israitqä iquautanä iqi äpmapu, “Ne Israitqä iqune, Goti Iqueqä ämaqä iquneyqä” ätätcänuwä iquauñqe, he näcñqä ae enä. Iquau quañgä iinä ätäpiyä-qe, naqä-qakui, Setänä iqueqä ämaqä iquayi. I hitanği qätä nyipiyä! Nyi iquau eyqiyämeqanğundi, iquau Nyi henyqä kuapanä änyinğanğutqenqe näcñqä epu, hiqä yuka-tänä qäqi äpäpu, qonä qutaseppnuwi. ¹⁰ Nyi yänänäcñqä tqäupñqä kukñuä etkqe, he qänaknä itqänuwitanji, Nyi ämeyqanğundi, ga qokä-apäkä eeqänänä qua täu äpmenjuwä iu yamwiqä väniçñqä timäutñqä itñqä iqu, he memeqä da yänqiyä. ¹¹ Nyi henqä maqänä quvepmä. Mä heqä ämawqutäuwuwä yññai[†] ämaqä hñqu huätä equvçñqe, nätmatqä he ämenjuwä ii, a yänänäcñqä qätätanğpu.

¹² Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämawqätäumitpqä iquau, Goti Iqueqä anä iunji äväma näweqä uwqanqe, Nyi iquauñi, anä anizä äcutnänqä enqä-pa, yänänäcñqä qutemniqe. Inji Nyi yoqä hñquacu-hñqueñä iquau, iquau pmutemniqe. Nqä Goti Iqueqä yoqetä, Iqueqä anä-himqä naqetanä yoqetä, itanğa Nqä yoqä änyä-hänä iqu-pqä qäsä. Nqä Goti Iqueqä anä-himqä iqu, ii Jerusälemä Änyä Hänä, Iquesa qäukuä yätu äväma päniqä iquvi.

¹³ Ämaqä, Dñä Anğua Iqu Nyaqä yoqenqä aquvü äqänätqänuwä iquau tquanği, qätä äwipqä iquau, qänaki inä wipñqe.

Quuvqä heqiyqä Latisiya iu aquvü äqänätqänuwä iquauñqä tuwanji

¹⁴ Enätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Latisiya iu ämitñqä iquenqe, kukñuä tii ätätnä qäyamävä.

Nyi “Ii naqä-qakuiqä” Tqä Iqunä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä awä ätätmänğanji, Iqueqä kukñuä eeqänänä aañä jänänä dinä ätätnqä Iqunğqä. Nätmatqä eeqänänä Goti Iqu imäkkqetanä Qakuä Iqunä, kukñuä tä sinqä ändowatqä.

¹⁵ Suqä eeqänänä he itqänuwinqe, Nyi näcñqä ae enä. He tnänä-qe, isqä-qe mäpmeqä inuwinqe, Nyi näcñqe ae ämeqe. Nyi he tnänä-qe, isqä-qe pmapñqä änyinğiyä. ¹⁶ Inji he tnänänqä, isqänqä, mäpmeqä, awänä pmetanğä eqänätmä, Nqä manita quta enjuiyqä. ¹⁷ “Ne mbqä kuapä-tänuneyqae, nätmatqä hävemnäcñqä ämetanä, hñjua-hñjuanqä äwa miqä inunä” ätätcänuwä-qe, oeyä. Nyaqä hinuicñi, he aañä ququvqä yqänä pmetanğuwinqä, ämaqe, henyqä huäqä kiinä wunänqiyä. He nätmatqä hesä näweqä winiqä iqu maeqä, hinuä pisqä äpmapu, itanğa he huiwinä imbu äpmenä. Iwä hiqä-hiuñi, iinqe änyä maqñqä yqänä enä. ¹⁸ I etanği Nyi kñuä iqä tii hetapmqe. Golqä, quvqä qäsä maeqä yätñqä tä anğä hui, Nyita mbqä ipu, mbqä kuapanänä-tänuenä hipñqänänyä. Itanğa ämuasmänğqä qäpaiqä, hiqä huiwiu ktqä hiqumuätäutñqe, Nyita mbqä ipu, ämaqe he huiwinänqä äpmapu, wombä-tänä pmetanğpi, hinuä maiçñqä ipñqänänyä. Nñ marasinğä

[†] 3:11 Qänğanäni, ämaqä mäkiutä, hänä tnänä wqeutä, ämawqätäukqe iqu, mbqä mämeqä, yñña ämetä ämäuinqe.

aowä hui, hiqä hiñuiu mäueñqe, Nyita mbqä ipu, iwä hiqä hiñui, äñguä qämbñqänänyä.

¹⁹ Itanğani Nyi ämaqä huiñqä änyñqge, Nyi iquauñi, quwqä suqä quvqenqä nağñqä ävätmä, jänä iwimäkätñqe. I etanği he hiqä suqenqge knuä äkunmäknäpu, jänä pmapñqä tññä imäknğanğpu.

²⁰ He hiñuä ñqämbiyä! Nyi anä qanğanä-tänä iqi ätqäümä, qñqanä iu ptqä päsqanğa, ämaqä hñqu Nyaqä manñ qätä änyiyätä, qñqanä noteyätqe, ga Nyi yäpä yänğisa äpaquvätmä, ye buayä anä nenqueä.

²¹ Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyita ämiqauñquä Nyaqä zä-hawä iuñi, anä pmenique. Ii, qanğanä Nyi mäkä äunätayä iu ämäwqätäumä, Nqä Apiqutä miqenqge, Iqueqä zä-hawä iu anä äpmakueä-panä iyyqä.

²² Ämaqä, Dñä Äñguä Iqu Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqanğuwä iquau tqanği, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipnuwänqe.

4

Jonä iqu, nätmätqä qäukuä yätu witanği äqunğqenqä

¹ Nätmätqä tä qäpu ae äpäwqanğa, qäukuä haqä yänğini qñqanä hñqu hutänätanği äqunğqe. Itanğa manä* nyi qanğanä häwä enqä-panä tqanği äwìkqä iqu, tii ändkqe. "Si täqinyqä yapiyä." ² Itanğa Dñä Äñguä Iqu yänänäqñqä maqänä nyimeqanğa, qäukuä haqä yätunñi, ämiqä iqueqä zä-hawä hñqu tqäutanği, ga iqi äpmenqä Iqu, tiññä etanği äqunğqe.† ³ Zä-hawä iu äpmenqä Iquesanñi, qoqiyqä hioätqätä, häñesqätä, yänätanği, ga wäpinyiqukuä hñqu zä-hawä ique awä iqi ämamäuäqe, kiqä we-hunqe aanä naqänänä hunätanği äqunğqe. ⁴ Ämiqä Iqueqä zä-hawä iññä iqu, hawä 24 huizi iquauä awä iqi ätqäüminqe. Itanğa zä-hawä iquauñi, ämaqä naqä iqua hñqunä-hñqunä äpmakäuminğuwä. Iqua ämuasmänğqä qäpaiqä-tänä-qua, itanğa quwqä nyuänä iuñi, golqä yñña mäuqä-quayì. ⁵ Zä-hawä iññä iquesanñi, we-hunqe nyuauä iqanğa, mmqä ätätä kakaqä tqanği äwìkqe. Zä-hawä iqueqä hipenjuänğisanñi, tä hänaqä 7 äsmiñuwä. Tä hänaqä iqua, ii Goti Hanjuwä Iqueqä dñiyi.‡ ⁶ Zä-hawä iññä iqueqä hipenjuä iqisanñi, nätmätqä hñqu äwämìnqe. Ii eqä-huänä naqänänä enqä-panä iqueyi. Nätmätqä iññä iqu, aanä quvanyäqñqä kiññi.

Itanğa nätmätqä häñä-pmeqä-tänä hñquaqui-hñquaquinä, zä-hawä hitunuä hñquaqui-hñquaquinä iu pämä ätqäüminqe. Iqua quwqä hiqumuanänğisatä, tuwänğisatänñi, hiñuä kuapanä äqanğaumñuwä.

⁷ Iquautanä hiñuiqänä iqu, ii laiyonqä enqä-panä iquvi. Ga huiz-iq, bulumäka qoka enqä-panä iqueyqä. Itanğa huiziqu, iqueqä hiqumuanñi, ämaqeüqä enqä-pa änyänä. Iwä aanä yapakä äpmenqä iqu, ymäuäkä aanä naqänänä haqeu äväwa ikitñqä iññä enqä-panä iqueyi.

⁸ Nätmätqä hñquaqui-hñquaquinä häñä-pmeqä-tänä iqua, huqä 6-tänä iquayì. Itanğa hiñuä kuapanänñi, quwqä huiwiu, ä quwqä huqeuñi-pqe inä ämuäpmuäminqe. Iññä iqua heatqanğatä, hiunjingatä, tii tqäpñqäüä.

"Naqä Iqu, ii Goti Yänänäqñqä Eeqänänä-tänä Iqu, hñqutä enqä-panä manä, Kiqä-kiuänä, Kiqä-kiuänä, Kiqä-kiuänänñiqä. Iqu qanğanä äpmaminğä, tänğa äpmenqä, itanğa qänaki pmetäniqueqä." Qu kukñuä iññä di, mamäwänğä danä iqäpnä.

* **4:1** Itkimäqä 1:10 † **4:2** Esekiyälì 1:26-28. Itkimäqä 7:10 iuñi, Jonä iqu 'Zä-hawä iu äpmenqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä' ätkqe. ‡ **4:5** Itkimäqä 1:4

⁹ Nätmatqä iinjä iqua, zä-hawä ique äpmenqä, ga hea ique-ique pmetäniqä Iquenyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, 'änguiqä' tqäpñqäüä. ¹⁰ Iinjä itqätanqäqä, ämaqä naqä 24 iqua, zä-hawä iu äpmenqä ga hea ique-ique pmetäniqä Iqueuä hipenüä iqi qonä äqutasepäpu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, quwqä ynñai equväpu, zä-hawä iqueä hipenüä näñi eäpu, tii tqäpñqäüä.

¹¹ "Naqä Iquki, Si neqä Goti Iqukiyqä. Eeqänä ämawqätäuni, Tqä-täuänänqä. Itanğa ämaqä eeqänäni, Sinyqä yeeqä ipu, Tqä yoqe haqeu ämamäupu, 'Si Yänänäqñqä-kuiyqä' tqäpñqäüä. Ii tiinjä etanğiyi. Nätmatqä eeqänäni, Si imäkätinä, itanğa äkinqä Tqä dutanä imäkqanğnä, ätimäutä, tanğani äyä äwinä."

5

Bukinğätä, Sipsipqä Meqä Iquenğätä

¹ Zä-hawä iu äpmenqä iqueqä hipa ämuangisani, bukä hñqu witanği äqunğqe. Bukä iinjä iqu quäuqänänğä-qu eä, qu tuwanüä inği-ingisa äqäyäpu, itanğa äkuäpipu ekuwi. Itanğa ique a yänänäqñqä kiqätätñqe, qu nyunüä taki ändäupu, itanğa kiqä taki bukä iu 7 ändäupu, ämänyäpu, ekuwinä äqunğqe. ² Asä qanğani, enätqä yänänäqñqä hñqu, manä yänänäqñqä tii tqanği äqunğqe. "Ämaqä huiziquau ämawqätäutä, nyunüä takä bukä iu ämänyäpu equwi, anği equvätä ävatätñqe, äsqukä?"

³ I etanği bukä ävatätä, yäpä inğisa hinüä qunätñqe, ämaqä hñqu qäukuä yätunä, qua täunä, ä qua yäpä mängisanğä-qe, mäpmeqä danä eänä. ⁴ Ämaqä hñqu bukä iqueni, ävatätä yäpä inğisa hinüä qunätñqä hma etanği, nyi kñuä kuapänä äqäminğqe. ⁵ Itanğa ämaqä naqä iquautanğ hñqu tii ändqiyä. "Si kñuä maqiyqä panä. Hinüä qunya. Laiyonqä Tqu, Jutä iqueqä hueqä-himqeta,* ämiqä naqä Dewiti iquesanğ-queqä.† Iqu Iqueqä mäkä-hunqä iquauñi mäñdi ämaunqatätä, itanğa Iqu nyunüä takä bukä iu ämänğnñqe, equvätä, buki ävatänğiyä."

⁶ I dqanğa, Sipsipqä Meqä Hñqu pämä tqäutanği äqunğqe. Iinjä Iqu tiinjä-nänğ-queqä. Qu ae pizqä äpäckuwä-nänğ-quwi. Iqu zä-hawä iqueuätä, nätmatqä hänğ-pmeqä-tänğ hñquaqunğ-hñquaqunğ iquauätä, ämaqä naqä iquauätä awä iqi ätqäuminğqe. Iqueqä nyuänğ hänyenätä, ä Iqueqä hinüätänği, 7 iquayi. Hinüä iinjä, ii Goti Hanjuwä Iqueqä dnä, qua eeqänänğ iunqä im-imä ändowatkqä iquayi. ⁷ Itanği, Sipsipqä Meqä Iqu, zä-hawä iu äpmenqä Iqu-tänğ qäqiqi äpäqe, bukä iqueuä hipa ämuangisa äwinğqe ämakqe. ⁸ Iqu bukä ae meqanğa, inğani nätmatqä hänğ-pmeqä-tänğ iquatä, ämaqä naqä 24 iquatä, qu Sipsipqä Meqä Iqu-tänğ iqi äpäpu, qonä äwotäukuwi. Iqua gitatä, golqä hevqä suakä jinänğ-weqä-tänğ itä, ä äqätminuwi. Jinänğ-weqe, ii Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä tääqä tqeyqä. ⁹ Itanğani qu apqä änyä-hänğ hñqu tii ätukuwi.

"Si bukä ämetnä, nyunüä takä iu ämänğnñqe anği equvätinä ävattnqe, ängüänänğ Iqukiyqä. Qu pizqä ae kpäsqanğuwänğa, itanğa Tqä hänqeta qokä-apäkä iu itmetnä, Goti Hanjuwä Ique äwikñä-qae, Si ängüä Iqukiyqä. Qokä-apäkä Si mbqä imakñi, qu hueqä-himqä eeqänänğ iutatä, anğ-kukñuä eeqänänğ iutatä, huiwä huitanğ-huitanğ änyänjuwä iutatä, itanğa qua eeqänänğ iutatä imakñä iquayi. ¹⁰ Si iquauñi, neqä Goti Iquenğä hiqäva-imäkqä imäkqanğnä, itanğa Iqu iquauñqä ämiqä-qu pmetñqänänğyä. Itanğa qu qua täu miqäpnuwänğqänänğyä."

* 5:5 Ipäqäqä 49:9 † 5:5 Asayä 11:1,10; Itkimäqä 22:16

11 Itanğa nyi hiñuä anğı äqunğqe, enätqä iquä, zä-hawä ique, nätmatqä häñä-pmeqä-tänä iquau, itanğa ämaqä naqä iquau awä iqi ämamäupu ätqäupu, manñä tnänjä tqanğä qätä äwikqe. Ynaunjqä manñä e ätmiñuwa iquä, aañä qäqi hmanji. Qu aañä, aañä kuapänänjä, a äñä matäuqänänji.

12 Qu e ätqäpiyänğanji, manñä tnänjä tiñä ätmiñuwi.

“Sipsipqä Meqä qanğanä pizqä äpäkkuwä Iqu, yoqä naqetä, nätmatqä anğuanänjitä, ä näqñqä-pqetä, itanğa yänänäqñqä naqänänjä-pqetä meqänqe, anğuanänji, ii Qäqueqä. Ga Iqu ämaqä eeqänänji, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, yeeqä ipu, Iquenqä ‘anğuiqä’ ätäpu, ävätqänuwä-pqenqe, anğuanänji, ii Qäqueqä.”

13 Itanji nyi nätmatqä huitanjä-huitanjä Goti Iqu imäkkqe, kukñuä tqanğä qätä äwikqe. Ii nätmatqä qäukuä haqä yätu äwiñqä, ä qua täu äwiñqä, nñ qua yäpä mängisa äwiñqä, itanğa eqä-pñä iu äwäkäwänqä-pqä iuä. Nñqä, nätmatqä eeqänänjä, eeqänänjä iu äwäkäwänqä, qu tiñä tqanğä äwikqe.

“Zä-hawä iu äpmenqä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutänji, Iquaqu ‘anğuiqä’ eeqänänji ämesinyä, itanğa yoqä naqeu, yeeqä inqe, yänänäqñqeu, kiqä hea ique-iquenqä manyiyänqä.”

14 Itanğa nätmatqä häñä-pmeqä-tänä hñquaqui-hñquaquiñä iquä, “Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä” tätqätanğuwänğa, ämaqä naqä iquä qonñä äuktäupu, yoqä naqä äwimiñuwi.

6

Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä iquau equkänğanqä

1 Nyi Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä bukä iu ämänänqä iquautanñä hiñuiqänä ique, huätä equvqanğı äqunğqe. Itanğa nätmatqä häñä-pmeqä-tänä iquautanñä hñqu, “Si biyä” ätätäqänğanji, iqueqä quvakitani qäukuä mmqä ätqä-pa tqanğı äwikqe. 2 Iiñä äwimitani, nyi hiñuä anğı äqunğqeu, hosi qäpaiqä hñque äqunğqe. Ämaqä, hosiu äpmeqä iqu, yquakä a qätätanğa, qu mäkitanñä ämäwqätäutqä ynñai vqanğuwänğa, iqu mäkä iunji ämäwqätäutñqä kñuä äme, iqäukqe.

3 Inğanji Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä huizi huätä equvqanğa, nätmatqä häñä-pmeqä-tänä iutanñä huiziqu, tii tqanğı äwikqe, “Si biyä.”

4 Itanji, hosi häñesqä hñqu ätimäukqe. Ga ämaqä hosiu äpmeqä iqueni, yänänäqñqä äwikuwi. Yänänäqñqä ii, ämaqeüqä äwqä hanuä pmeqe huätä motaumäuqanğa, iwä ämaqe, quwqä-quwä pizqä päkmbnuwä diñqeuä. Itanğa wäunjuä ii imäkätñqeu, näpqä-hionaqä naqänänjä hñqu, ique äwikuwi.

5 Iiñä äqunmitani anğini, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä 3 ique equvqanğa, nätmatqä häñä-pmeqä-tänä iutanñä huiziqu, tii tqanğı äwikqe, “Si biyä.” Itanğa anğni, nyi hosi hiawiqä hñqu timäuqanğa, ique äpmeqä iqu, nätmatqä kuä-sñgumetqä iwäsäuqä hñqu, iqueqä hipa iu a qätätanğı äqunğqeu. 6 Itanji, ämaqä hñqueqä manñänänji, nätmatqä häñä-pmeqä 4 iquauä awä iqisanji, tii tqanğı äwikqe. “Ämaqä, ymisaninjqä äwa inñqe, si äwätñä, tqä wäunjuä imäkiiyä. I hitanğı ämaqä hiunji hñque wäunjuä ipu, mbqä ämepiyi, mbqä ii, kuä-witqä qondä wänqä hmbinñä-qe, ä kuä-bali qondä hñjuaqu-hmbinñä-qeyä. Itanji si olipqä eqä aowitä, wainqetänji, qui mimäqä panä.”

7 Itanji, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä 4 ique equvqanğa, nätmatqä häñä-pmeqä-tänä iutanñä yäpakä iqu, tii tqanğı äwikqe, “Si biyä.” 8 Ii äqunmitani, anğı hiñuä äqunğqeu, hosi kukuatqä hñque äqunğqeu. Ga ämaqä hosi ique äpmaminjqä iqu, iqueqä yoqe Äpäkonque. Itanğa

Äpäkonqwenyqe, Hikuappä anä iqu qänaki äpkqe. Ga iquaqu qokä-apäkä hiqñqä hñquaqui-hñquaqui iwäsäusinyä, hiqñqä hñqueni, pizqä päkiyänqe, yänänäqñqä äwikuwi. Iquaqu qokä-apäkä iunj nappä-hionaqä itä pizqä äpäsäsinyä, itanğa iquaqu buayä dä naqänänj ävqumäkäsinyä pizqä äpäsäsinyä, itanğa täñä-yaqä naqänänj äväsinyä, äpäkombñqä imäkäsinyä, ga nanuä hiqiyqä quaetani, pizqä päkññqä dowasiyänqinyqä.

⁹ Iinj äqunmitani anğini, Sipsipqä Meqä Iqu, nyunuä takä 5 ique equvqanğa, nyi qokä-apäkä, Goti Iqueqä kukñui a yänänäqñqä äqätpu awä tquanğuwinqe qu pizqä äpäkkuwä iquauqä quuvqe, hiqäva-qäyqä ttawä yäpä iqi pmetanğä äqunğqe. ¹⁰ Quuvqä injä iqua, zääqä tnänj tiinj ätminjuwi. "Nätmatqä eeqänänj iquauqä Naqä Iquki, Si hñqtä enğä-panj manä, Tqä-täuanänj Iquki, itanğa Tqä suqe, aanj naqä-qakuiqä. Si ämaqä qua täu äpmeñuwä iquau, kukñuä ämitätnä, neyaqä häñeqänqä kima wisnä diñqe, ne Sinyqä hiñui, squanğanğä äqänänj pmetatunquawä?" ¹¹ Iinj tätgätanğuwänğa, qokä-apäkä iunj ämuasmänğä qäpaiqe, hñqunä-hñqunä ävapu, tii ätukuwi. "He hapä wänqä hmbu-ğanä pmapiyä. Ämaqä hesä, mäkä-hunqä iqua epäkkuwä-pa, iqua heqä wänuä anä itqänuwä iquautä, heqä tta-tñguäkautä pizqä päkññqäuwä. Iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu atänuä äe ekqeğä. Itanğa qu iquauñi, pizqä äe äpäsqanğuwänğani, Goti Hanjuwä Iqu heqä häñeqänqä kima väniqe."

¹² Itanji Sipsipqä Meqä Iqu nyunuä takä 6 ique equvqanğa, nyi nätmatqä tiinjä timäunqanji äqunğqe. Quaetani, eekä naqänänj itä, mäptqe we maunqä, heawiqä ätimäutä, itanğa qanui aanj häñesqä, häñeqä enğä-panj imäkñğqe. ¹³ Qätäqueqe, yunüä zä-eaqe hiaqusqä ämitä, kiqä häukui qua mänj äpäkñğqä-pa, qäukuä yätutani e äpäkñguwi. ¹⁴ Qäukui, yquvanä äkuäpikuwä-panj inji, kuäpiqanğa, qoqonitä, qua eqä huväkiyitä, quwqä anj äväma, nändi-nändi tqäwäwqanğä äqunğqe. ¹⁵ Itanğa qua iutanj ämiqä naqä, ämaqä yoqä naqä-tänj, ä mäkanğä ämiqeutanj naqä iquau, ämaqä mbqä-tänj, nñ ämaqä yänänäqñqä-tänj iquau, wänuä-wiyqä hiñğinğä, ä ämaqä huiziquauqä yäpä iqi mäpmeqä inuwä iquau, qu eeqänänj, hikä hovqä imä äpmepu, qoqonj naqä hikä qäyätanğqä iu zä äpmakäukuwi. ¹⁶ Iu äpmakäupiyita, qoqonj iquauñqätä, hikä iquauñqätä, tääqä tii ätminjuwi. "Ne zä-hawä iu äpmeñqä Iqueuä hipenjuñqätä, Sipsipqä Meqä Iqueqä äwqä tnänjñqätä, zä äñenğqä-qae, he ne zä näpatqäpiyä. ¹⁷ Ii tiinj etanji. Hiunji Iquaquiyqä äwqä tnänj imäkäsinyä, qokä-apäkä iu kimanj quvqä ävqe, ii tanğa äe täsä äpqiyä. Ga Iquaquiuä yänänäqñqe, huätä ätasämäutä äñguä pmetñqe, tqukä?"

7

Israitqä iquautanj 144,000, Goti Iqueqä hiqñqä ämakuwinğqä

¹ Iinj äe äqunmitani, nyi ynaunğqä hñquaqui-hñquaqui qua hitunuä hñquaqui-hñquaquinä iu tqäutangä äqunğqe. Yunuä tutqä qäpu mäqunquä yätñenqe, iqua yunui hitunuä hñquaqui-hñquaquisä timäuminqeunji, a äqätpu ätgäuminjuwi. ² Ynaunğqä iqua quaetä, eqä-pñjitä, qui imäkññqe, Goti Iqu yänänäqñqe äe äwikkqe. Iinj äqunmi hiuzi, ynaunğqä hñqu mäptqä timäuqä bu ävämeqe, nätmatqä Goti Hänj Äpmeñqä Iqueqä hiqñqä imäkqe a äqätqä äyapkkqe. Itanğa iqu ynaunğqä hñquaqui-hñquaquinä iquauñi, tääqä yänänäqñqä tii ätukqe. ³ "He qua iu, eqä-pñj iu, itanğa zä iu, qui maqänä mimäkqä pambiyä. Ne

neqä Goti Iqueqä hiqñqe, Iqueqä wäunüä-wiyqä iquauä hipenüä iu ganä qiyeqanqwa, ga qänakñi, he nätmätqä qui inga imäkqäpñqä.”

⁴ Inä äwimitañi, qänakñi nyi Goti Iqueqä qokä-apäkä hiqñqä ämakuwiu atäunüä ikuwiñqä qätä äwikqe. Qokä-apäkä, hueqä-himqä Israitqä iqesañi eeqäpnänä iquauä awä iqisani, hävemnäqñqä, 144,000 atäunüä ikuwi. ⁵⁻⁸ Inä etañgi hueqä-himqä Jutä iqesañi 12,000, Lupenä iqesañi 12,000, Geli iqueui 12,000, asi Aseli iqesañi 12,000, ä Näptali iqueui 12,000, Mänasa iqesañi 12,000, ññ Simiyonä iqesañi 12,000, Lipai iqueui 12,000, Isäka iqesañi 12,000, Seplonä iqueui 12,000 inä iqäpiyi, Josepä iqesañi 12,000, itanqa Benjämenä iqesañi 12,000, iqua Goti Iqueä hiqñqe ämakuwi.

Ämaqä kuapänänjä iqua, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäuminjuwiñqä

⁹ Ii äqunmi qänakñi, hiñuä ançi äqunqçe, ämaqä kuapänänjä hñqwa, zä-hawä iqueuä hipenüä iqisä, ä Sipsipqä Meqä Iqueä hipenüä iqisä, tqäutanqä äqunqçe. Ämaqä inä iunji, ämaqä hñqu a änä matäuqänänjä hävemnäqñqe. Iqua qua eeqänänjä iutatä, hueqä-himqä eeqänänjä iutatä, ä huiwä huitañä-huitañä änyäñuwä iutatä, ññ anä-kukñuä eeqänänjä iutanä iquayi. Ga ämuasmänqçe, quäuqä qäpaiqä ämuasmämbu, quwqä yeeqä motquapñqçe, zäwqä tuwä hiiki a qätätanqä äqunqçe. ¹⁰ Qu inä ätqäupiyänqani, manä yänänäqñqä tii ätminjuwi. “Neqä Goti, zä-hawä iu äpmenqä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutä, ançi inetmesinyä, äñguä pmetunqä inemäkiyi, Iquaqunänjqä.”

¹¹ Itañi ynaunjqä eeqänänjä iqua, zä-hawä ique, nätmätqä häñä-pmeqätänjä iquau, ämaqä naqä iquau, awä iqi ämamäupu ätqäpiyi, itanqa qu zä-hawä ique hiñuä äqumbu, qonä oesäpu, hipenüä qua bu eäpu, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäuminjuwi. ¹² Qu ii ipiyänqani, tiinä ätminjuwi.

“Ii naqä-qakuiqä. Ne neqä Goti Iquenqä yeeqä aañä hävemnäqñqä itanä, Iqueqä yoqä naqe, awä tatunquänänjqä. Iqu kñuä äñguä iwäsäuqä-täñueqä, ga ne Iqueni, ‘äñguiqä’ ätuätanä, itanqani Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuquatunquänänjqä. Auqä, Iqu Aañä Yänänäqñqä-qu eä, eeqänänjä iu Miqä-queyqä. Hea ique-iqueni, nätmätqä eeqänänjä tä, ii Goti Iqueqänänjqä. Aañä naqä-qakuiqä.”

¹³ Inä tqänquwänqä, ämaqä naqä iquautañä hñqu, yatñqä tii änyikqe. “Qokä-apäkä ämuasmänqä qäpaiqä ipnänjuwä tä, ii tqukuakä? Qu äñgisa äpquwäwä?”

¹⁴ Inä dqanqa, nyi tii ätukqe. “Naqä iqukiyä, si tqä-täuä näqñqä eäñinyä.”

Ga iqu tii ändkqe. “Ämaqä tä, qu hanä-iqä, täñä-hunqä naqänänjä* ämepu äpmaminjuwä iuta äpquwä iquaeqä. Ga quwqä ämuasmänqçe, Sipsipqä Meqä Iqueqä häneqeu, qäpaiqä imäkñätñqä asñä äqäyätqänjuwä iquaeqä. ¹⁵ Inä dutañi, qu Goti Iqueqä zä-hawä hipenüä iqi ätqäuänäuä. Qu hiunjinqatä, heatqänqatä, Iqueqä anä iu äpmapu, Iqueqä yäpä iqi pmetanqä, Iqu Iqueqä zä-hawiu äpme, qunji ämitqänä. ¹⁶⁻¹⁷ Sipsipqä Meqä zä-hawiuñi awä iqi äpmenqä Iqu, quwqä Ämiqä äpme, iquauñi eqä esqä hea ique-ique äñqä dunqä ätuma wänqiyä. Itanqa Goti Iqu, kñuä äpakä mañiyqä ipñqä, quwqä hiñuä eqä ye esänqiyä. Iutanji buayä dä miqä ipu, quwqä quväki yäkänä mäwiyqä itä, mäptqetä, nätmätqä tnänjitä, tnänjä miwimäkqä yänqiyä.”

* 7:14 Matiu 24:21

8

Sipsipqä Meqä Iqu, nyunüä takä yäpākä ique equkqānganqä

¹ Itanjanj Sipsipqä Meqä Iqu nyunüä takä 7 ique equvqanqa, qäukuä yätunj imāngngengqä hmbu tii imānminqce. ² Itanji qānaknġi ynaunjqä 7, Goti Hanjuwä Iqueä hipenüä iqi ätqäuminüwä iqua, häawä 7 hñqua meqanqä äqunqce.

³ Iinjā qunätanqa, ynaunjqä hñqu äpäqce, suakä āngüä sisnyanä weniñqä golqä häkä a äqätä, hiqäva-imäkqä ttawä-tāñä qäqiqi ätqepkqce. Qu ynaunjqä iqueni, sisnyanä-weqä aanä kuapanä äwikuwi. Iqu nātmatqä iitā, Goti Iqueqä qokä-apākä eeqānāñä iuqä tääqä tqetä qäsä, golqä hiqäva-imäkqä ttawä, Goti Iqueqä zä-hawä iqueä hipenüä iqi ätqäunqce, hiqäva imäkätñqä äwikuwi. ⁴ Ga jinanä-weqä āngüä iinjā, Goti Iqueqä qokä-apākä iuqä tääqä tqetä, ynaunjqä iqueqä hipa iutanj, Goti Iqueä hipenüä iqinyqä äminmä äyminiyi. ⁵ Itanji ynaunjqä iqu, tä hiqäva-imäkqä ttawä iunġi ioätä, jināñaweqä hevqce eoquteqe, qua bu ätnāmäueqäkqce. Iqu ae ätnāmäueqanjanġi, qäukuū mmqä ätätä, kākāqä naqānāñä äpneqetanġi, qaquvqetanä we-huñqce, im-imä äqiyāndakqca uwqanqa, quae eekä ikqce.

Ynaunjqä 4 iqua, quwqä hääwi, hääwä ätkuwiñqä

⁶ Ga ynaunjqä 7 hääwä a äqätminüwä iqua, hääwä tññqä nāwinyä imākñminüwi. ⁷ E imäkmbiyitanġi, ynaunjqä kinganāñä iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanqa, hiwiyä häukuitä, tetä, häñeqä ique yuqui-yaqui imäkmbiyi, qua bu äpäknqce. Qu quaeätä, zä eeqānāñitā, hñquaqu-hñque iwäsekuwä iutanġi, te qua iunġi hñgininā ānätä, zä eeqānāñä-pqä iunġi hñgininā āngqce. Ga qätaqä hioätqä-pqce, te eeqāpnä āngqce.

⁸ Itanji ynaunjqä huiziqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanqāngā, nātmatqä qoqonä, naqānāñä tä-tāñä enqä-panä iinjā hñqu ätimäütä, iqu eqä-pñä bu äpäknqce. Qu eqä-pñä hñquaqu-hñque iwäsekuwä iquautanä hñquenġi, häñeqä ätuekqce. ⁹ Ga qu nātmatqä eeqānāñä eqä-pñiu häñä äpmeñuwä ii-pqce, hñquaqu-hñque iwäsekuwä iutanġi, hñginġi eeqä äpäknqce. Asä yimba ii-pqce, hñquaqu-hñque iwäsekuwä iutanä hñquesanġi, qui imäkñguwi.

¹⁰ Iinjā ae äqunmi huizi, ynaunjqä 3 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanqa, qätäqueqä naqānāñä, hiqi-tä äyānätñqä-panä hñqu, qäukuä haqä yätuta äpäknqce. Injanġi qu eqä eeqānāñi hñquaqu-hñque iwäsekuwä iutanä hñginitā, eqä esqä iquautāñi, qätäqueqä iqu hageqi äpäknqce.

¹¹ Qätäqueqä ii äpäknqä iqueqä yoqe, "Marasingä Zä-iqä Iqueqä." Itanqa eqä, qätäqueqä e äpäknqä iqua, marasingä aanä zä kuapanä iqä ii ätimäukqce. Ämaqä kuapanāñi, eqä iquau ānganqewāngga, eqce, quwqä äwqce häkiyā yäqiyqanġi, qu äpäknqce.

¹² Iinjā ae äqunmi, enätqä 4 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanqa, tiinjā ätimäukqce. Qu mäptqce, qanüu, itanqa qätäqueqä eeqānāñä iutanġi, hñquaqu-hñque iwäsäupu, hñginġi qui imäkkuwi. Itanġi mäptqä iquä, qanüä iquä, iquaquiyqä äyāñqānganġi, hñganġi mäyāñqä iminiyi. Itanqa qätäqueqä iqua-pqce, hñginġi mäyāñqä iminüwi.

¹³ Ique äqunmi huizi, ymäüäkä naqānāñä hñqu qäukuä awä iqä ävāwa päwqanġi äqunqce. Iqä ävāwa äpäwätäqānganġi, manä yāñāñqä tii tqanġi äwikqce. "Qokä-apākä qua bu äpmeñuwä iquenä, oänä, oänä, oänä!" Ynaunjqä huizi hñquaqu-hñquenä iqua, quwqä hääwi hääwä tqanguwāngga, hanä-iqä naqānāñi qokä-apākä iu äwimenqiyä."

9

Ynaunjqä 5 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqenjqä

¹ Itañi enätqä 5 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanqa, nyi qätäqueqä hñqu qäukuä haqä yätuta äväma, qua täu päknqangi äqunqge. Itanqa qu iquenj, qua hovqä täpänuä maeqä iqesañä qñqañä hutäuqe äwikuwi. ² Qñqañä hutäuqe ävqanqwanqa, iqu hovqä iinjä ique hutäuqanqa, suakä, tä naqänänä ikeqanqä ätimäuqä-pa ätimäukqe. Itanqqanqa suakä hovqä iinjä iqesa ätimäukqä iqu, mäptqä ique qaquvqä enqä-pa äkiptaqiätä, hea iwimäkkqe. ³ Itañi, penjä kuapänäni, suakä ique äväma, yänänäqñqä qänjuekäta iquauqä enqä-panj ämapiyi, qua iunqä äwekuwi. ⁴ Itañi penjä iquauñi, tii ätukuwi. “He qoa-qamqä, zä-yäunquä hioätqe, yuuwä matäuqä pambiyä. Oeyä. He yuuwä täupñqe, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueä atäunquä iinjqe, quwqä hipenjuu maqñqä iinjä iquauñä imäkpüyä. ⁵ He ämaqä iinjä iquauñi, qanjä 5 täñä-hunqä äväpiyä-qe, pizqe mapäsqa pambiyä.” Itanqa penjä iqua, im-imä äwäpu, täñä-hunqä äwiminjuwi, ii qänjuekäta ämaqä täñä-hunqä ävquwä enqä-panj. ⁶ Ämaqä iinjä wimeqanqani, qu äpäkonqñqä qävqä ipiyä-qe, mapäkonqä ipnuwi. Qu äpäkonqä iinjqe, aanjä kuapänä äwinqanqä-qe, äpäkonqä iqu qunqge, zä wäniqe.

⁷ Nyi penjä iquauñi, hiñuä tiñä-nänä äqunqge. Qu hosi iqua enqä-panä, mäkanqä näwi imäknqanqä, ga quwqä nyuänjuñi, golqä yññä enqä-panä ämäupu, itanqa quwqä himä-hiqumuanj, ämaqä änyänjuwä-panä iinjä änyminjuwi. ⁸ Itañi quwqä de, apäkä iquauqä dä enqä-panä iinjä äupu, quwqä hiquanj, laiynqä iqua äuinjuwä-panä iinjä. ⁹ Itanqa quwqä quikui, nätmätqä ipññqä woyqä enqä-panä iinjä eä, quwqä huqe, ptäptäukuä äqäyäpiyi, kalisi kuapänänä, hosi iqua mäkanqä qañä tnänä eyqiyämeqanqa, äkakä äqanqä-panä iinjä. ¹⁰ Itanqqanqa iquauqä häwqetä, yänä marasiñqä täñä-hunqä quwqä vqetäni, qänjuekäta iquauä enqä-panä iinjä. I etanqi, quwqä yänänäqñqä, qokä-apäkä iu täñä-hunqä quwqä, qanjä 5 wipñqe, ii quwqä häwqeu äwinä. ¹¹ Iquauqä naqä ämiwiyqä äpmenqä iqu, ii enätqä qua hovqä täpänuä maeqä iqesañä iqueyqä. Ga Israitqä iquauqä anä-kukñuä iunji, enätqä iquenyqe, ‘Äbätonäüä’ änyuätkuwi. Itanqa Grikä iquauqä anä-kukñuä iunji, ‘Apoliyonä’ änyuätkuwi. Yoqä iquaquiyqä qaku, ‘Qui Imäqä Iqueyqä’.

¹² Itanqa hanjä-iqä naqä hiñuiqänä iqu qäpu eqäqe, qätä nyipiyä. Hanjä-iqä naqä hñquaqu qänaki yqänä äquvepäñqiyä.*

Ynaunjqä 6 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqenjqä

¹³ Itañi ynaunjqä 6 iqu iqueqä hääwi, hääwä tqanqa, nyi manjä hñqu qätä äwikqe. Manjä tqu, golqä hiqäva-imäqä ttawä, Goti Iqueä hiñuä iqi äwinqä iqueqä komqä-hänyerjä hñquaqui-hñquaquinä iquautanä yäpä iqisa tqanqi äwikqe. ¹⁴ Manjä iqu enätqä 6 hääwä qätätanqä iquenj, tii ätukqe. “Enätqä hñquaqui-hñquaquinä, eqä naqä Yupretisiu guä äqäyambu äpmenjuwä iquauñi, huätä iwäsqiäwätiyä.” ¹⁵ Enätqä iinjä iqua, “Hiunjinqä, qanjuñqä, quväukuñqä äknqanqätiyä” tpu, näwinyä imäkmbu, äpmaminjuwi. Manjä iqu iinjä tqanqa, iqu enätqä hñquaqui-hñquaquinä iquauñi, qokä-apäkä iunji, hñquaqu-hñque iwäsäupu, iquautanä hñquenj, pizqä päkñqä diñqe, iwäsqäyätwatqge. ¹⁶ Itanqa quwqä mäkä-iqä hosi äpmaminjuwä iqua, aanjä kuapänä, 200 miliyanqä äpmaminjuwinqä qätä äwikqe.

* 9:12 Itkimäqä 8:13; 11:14

17 Itañi wätqä enqä-pani, hosi iquatä, ä hosiu äpmamiñuwä iquatäni, quwqä suqe, nyi hiñuä tiñä äqungqe. Iqua niqñqä woyqä quwqä quikuiu ämanñminqce, hui häñesqä, hui heawiqä, ä hui hiuisqe. Hosi iquauqä nyuäni, laiyonqä iquauqä nyuänä-näñiqä. Itanqa, teu, suakiu, hikä piyanä-weqä tä äñätñqeu, eeqänänä iqua, quwqä manita ätimäwa äumiñuwi. 18 Itanqa nätmätqä ququvqänänä hñquaqui-hñquenä iqua, ämaqä kuapanänä, hñquaqui-hñque iwäsekuwä iquautañä hñquenä, pizqä äpäckuwi. Ii teu, suakiu, hikä piyanä-weqä tä äñätñqce, hosi iquauqä manjuta ätimäwa äukuwä iquayi. 19 Itanqa hosi iquauqä häwqe, nyuänätänä qämäkä-nänä eä, ämaqeunji iitä yuuwä ätämiñuwi. Quwqä yänänäñqce, manjutä, häwqeutä, äwämiñqe.

20 Ämaqä huizi, nätmätqä ququvqä hñquaqui-hñquenä iquautani, mäpäkonqä imiñuwä iqua, qu nätmätqä quwqä hipaitä imäkmiñuwä iunji, tuwä mäwiyqä, äwqä yqänä äwimiñuwi. Auqä, qu dnä ququvqä iquauqä yoqetä, goti quanqä iquauqä yoqetäni, haqeu ämamäupu, qonjä woktäuqe, mäwquatämäuqä imiñuwi. Goti quanqä golqeu, silpaiu, brasiu, hikiu, zeu, ga nätmätqä iinjä iqua, qu hiñuä-tänä, qätä-tänä, qanjä uwqä-tänä-qua hmanji. 21 Ämaqä häñä yqänä äpmamiñuwä iinjä iqua, ämaqä huizi iu pizqä äpäsäpu, paaqä imäkäpu, ä huiwä yanä hiñgi änyäkipu, itanqa nätmätqä quwä hiñgi ämayäkämiñuwä-qe, anqji knuä äkunmäknäpu, suqä iinjä iquauñi tuwä mäwiyqä imiñuwi.

10

Enätqä hñqu, bukä wänqä hmbu, Jonä iqu äñätñqä äwikqenqä

1 Nätmätqä iinjä iqua ae äpäwqanqa, nyi enätqä yänänäñqä hñqu, qäukuä haqä yätuta quvepqañgi äqungqe. Iqueqä huiwä iunji, qaquvqä patqñqä, itanqa wäpiniyikuwä iqueqä nyuänä iu okäkasänminqce. Iqueqä himä-hiqumuani, we-hunqä mäptqä enqä-pani ätä, ga iqueqä yukä iquauqä tä sqä enqä-panä iinjä. 2 Ga iqueqä hipa iunji, bukä wänqä ävatñqä hmbu, a äqätqa quvepqañgi äqungqe. Äquvepäqetani, iqueqä yukä ämuangisani, eqä-pñä haqeu äui, qunamäuqänqisani, quaeu äumiñqe. 3 Itañi iqu aanä manä yänänäñqä, laiyonqä zäaqä ätqä-pa, e ätkqe. Iqu manä yänänäñqä tqanqa, injanji qaquvqä 7 iqua äuesäupu, kukñuä ätkuwi. 4 Qaquvqä 7 iqua äpnapiyi, kukñuä qäpu tqanguwänqa, nyi kukñuä iinjä, tuwanuä qämätmä imiñqe, qäukuä haqä yätutani, manä hñqu tii tqanqä äwikqe. “Qaquvqä 7 iqua kukñuä ätquwiñqe, tuwanji maqiyqä panä. Tqä knuä iunä äkiyanä.”

5-6 Iwä enätqä qonjqä eqä-pñiutä, quaeutä äuitanqä äqungqä iqu, kukñuä hñqu guä mäsaueñqe, iqueqä hipa ämuangisani qäukuä haqä yätu eätä, Goti Aanä Hänä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueä yoqe ätkqe. Ii Goti qäukuä iu, qua iu, eqä-pñä iu, nätmätqä eeqänänä iu äwiñuwä ii imäkkqenqce, Iqueqä yoqe, i ätkqe. I ätätäqanqani, tii ätkqe. “Tänqani Goti Iqu hiñuä äqänä mäpmeqä inqiyä. Hea qäpu eqiyä. 7 Nätmätqä Goti Iqu imäkäniqä iinjä zä emiñqe, Iqueqä wäunuä äwiyäpu, kukñuä hiñuä-tqä iquau ätumiñqä-pa, qänakñi ynaunjqä 7 iqu hääwä tätnqä iqangutqanqani, nätmätqä iinjä, naqä-qakuä timäutñqä, imäkäniqe.”

8 Ga nyi manä qäukuä haqä yätuta tqanqä äwikqä iqu, anqñi tii ändkqe. “Si äwätnä, bukä enätqä eqä-pñiutä, qua iutä ätqanqä iqueä hipaeu äwatnä äwiñqe, motayä.”

9 Iinjä dqanqa, nyi enätqä iquenqä äumi, iquenji, “Bukä wänqä ipu nyi dapiyä” ätukqe.

Ga iqueuä kima nyi-mändanji, tii ändkqe. “Si bukä wänqä täpu, ämändautnä äänyä. Ga si ämändauñi, tptawä äsätinä ändqe, kñjuä enqä-pa äwi iqanqä-qe, änguneqäsqa äwqä bu ämnäqetanji, anqñi kanqä enqä-pa zä-yänqiyä.”

¹⁰ Iqu iinjä ae ändqanqä, nyi bukä iinjipu, iqueä hipaauta ämotaumi, qe ängqe. Ga nyi änganqä, nyaqä manjuñi, kñjuä enqä-pa äwi ikqe. Iwä ae änguneqäqanqä, äwqä mändanji zä ikqe.

¹¹ Inqanji qu tii ändkuwi. “Si Goti Hanjuwä Iqueuä kukñui, nätmatqä qokä-apäkä kuapanänjä huiwä huitanä-huitanä iuta, anä huitanä-huitanä iu pmeqä iuta, anä-kukñuä huitanä-huitanä tqä iuta, itanqä ämiqä naqä kuapanänjä iuta timäuninqenqä awä suiyä.”

11

Goti Iqueqä kukñuä awä suiyqä iquaquinyqä

¹ Iwä hñqu nyñi, “Si ävauätinä, Goti Hanjuwä Iqueä hiqäva-imäkqä anitä, hiqäva-imäkqä ttawitänji, kiqä naqenqä iwäsäwä” ändätä, iwäsäuqanqä yäqä hñqu ändapätä, tiinjä-pqe inä ändkqe. “Ae iwäsäunji, qokä-apäkä iqi, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäupñqä qonjä äwoktäutqänjuwä iquaunji, a täwä. ² Iinjä itnänqanji, si Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä anä ämätänqä ququawä yäpaqä mängisanji, miwäsäuqä pa, hiñuinä qunyä. Ii tiinjä etanji. Ququawä iqu ämaqä Goti Iquenqä änyä maqñqä eänjuwä iquauqä eä, ga qu Goti Iqueqä anä-himqä iquenji, quwqä äwiñqä dutanä qui imäkäpu mitqätanqppi, qanjuä 42 päwäniqeqä. ³ Itanji ämaqä nyaqä kukñui awä jiyñqä hñquaqui yänänäqñqä vqanqä, iquaqu huäqä-huñqä ämuasmänqe äyäunyä, kukñuä hiñuä tätqätanqisi, hiñnji 1,260 iqua* päwäniqeqä.”

⁴ Ämaqä iinjä iquaqu zä-olipqä iquaquä,† itanqä hiqi-tä-tqäuqä iquaquä, qua eeqänänjä iuqä Aanä Naqä Iqueqä hipenjuä iqi ätqäunjuwä enqä-panji. ⁵ Ga ämaqä hui iquaqui ququvqä itquenätpu iqanqppqe, te iquaquinyqä manjita ätimäwanji, mäkä-huñqä iquaunji tä ganquti, qu äpäkombnuwi. ⁶ Iquaqu kukñuä awä jiyñqanqanji, qäukuä yätutanji piyä maqiyqä yätñqä imäkinyñqe, yänänäqñqä-tänä-quaquiyi. Itanqä eqä häneqä-tänä imäkinyñqätä, nätmatqä quvqä qua täu qui imäkinyñqätänji, yänänäqñqä-tänä-quaquiyi. Iquaqu nätmatqä iinjä di, iquaquiyqä äwiñqetanä imäkinyiyi.

⁷ Iwä iquaqu Goti Hanjuwä Iqueä kukñui qäpu tqanqiyänqanji, nanjuä hiqiyqä hñqu qua hovqä täpänjuä maeqä iuta äyapäqe, iquaquä mäkä humbnuwi. Iquaqu iquenji yänä mäwqñqä iqanqisi, pizqä päسانیqe. ⁸ Iquaqui pizqä päsqanqä, iquaquiuä huiwä pizqe, anä-himqä naqä‡ iutanä huänqä iqi witäniqe. Anä-himqä iquenyqe, kukñuä ktqä “Sotomätä Isipätä enqä-paniqä” ätkuwi. Iqñi, qanqanä iquaquiuä Naqä Ique, qu äpäsapu, zä-huätati äuekuwä iqiyyä. ⁹ Hiñnji hñquaqu-hñque, itanqä huizi iqueä, hiñnji quemisqä iunji, ämaqä huiwä huitanä-huitanä nyqä eeqänänjä iutanä, hueqä-himqä eeqänänjä iutanä, anä-kukñuä eeqänänjä tqä iutanä, itanqä qua eeqänänjä iutanä iqua, qu iquaquiyqä huiwi, ämaqä hñqua ämepu qua qäyä ptepnqe, ‘ññqä’ mätquä, hiñuinä äqumbu pmapnuwi. ¹⁰ Kukñuä awä suiyqä iquaqu qokä-apäkä qua iu äpmenjuwi,

* **11:3** Qanjuä 42 iquata, hiñnji 1,260 iquatñi, asänänji. † **11:4** Sakätiyasi 4:2-14 ‡ **11:8** Näqñqätänä hñqua tii ätätqänä. Jonä iqu anä-himqä hñquenqä naqä-qakuä matqä ikqe. Iqu ämaqä quuvqä maqiyqä ipu, suqä quvqä imäkäpu, Goti Iquenji hñqisanä itquetqätanqunjuwä kukñuä ktqä e ätätä äqäqke.

tänjä-hunqä quvqe ävätqänjyā iutani, iqua, iquaqu e päkongangiyinqe, ewiqä ätäpu, nätmätqä yeeqä vqe, yanä imbnuwi.

¹¹ Nyi tiinjä-pqe wätqä äqunqge. Hiunji hñquaqui-hñque ae äpäwqanganjani, hiunji huizi iqueä hiunji quemisqanganjani, Goti Iqu iquaquinqä yunuä häñä angu ävauqumatqe, ändowatqanga, iquaqu ävauäsinyä pämä ätqäukiyi. Ämaqe, hinuä ii äqumbiyi, zä aanä naqänänjä ikuwi. ¹² Iquaqu ae ävauvi, manä hñqu qäukuä haqä yätutani, tii tqanji äwikiyi. “Qe täqinqä yapinyä.” Inganji iquaqu qaquvqeu, qäukuä haqä yätunqä yqanjiyänqa, iquaquinyä mäkä-hunqä iqua hinuä äqunäwatuwi. ¹³ Asänqani, eekä naqänänjä hñqu iige, anä-himqä 9 iquau hinuinä äqunätä, hñqä huiziquenji qui imäkkqe. Inga qänqani, eekä naqänänjä ikqä iqu, qokä-apäkä 7,000 ättqäkkqe. Qokä-apäkä huizi iqi äpmaminjuwä ii, zä kuapanä wunqanga, Goti qäukuä haqä yätu äpmenqä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäukuwi.

¹⁴ Qätä nyipyä! Hanä-iqä tquaqu qäpu eqanga, itani huizi iqu timäutnqe, qäqi-iqiyqä. §

Ynaunjqä 7 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqenqä

¹⁵ Itanji enätqä 7 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanga, inganji qäukuä haqä yätutani manä hui yänänäqñqä tiinjä ätkuwi.

“Qua eeqänänjä iu miqe, neqä Naqä Iqueqätä, Iqueqä atäunuä ätekqä Kraisi Iqueqätänjä, näweqä ätimäuciya! Itanqa Naqä Iqu hea ique-ique miqäniqueqä.”

¹⁶ Itanji ämaqä naqä 24, Goti Iqueä hinuä iqi zä-hawiu äpmenjuwä iqua, qonä äqutasepäpu, Iqueä yoqe haqeu ämamäupu, tii ätukuwi.

¹⁷ “Aanä Naqä Iquki, Si Goti Yänänäqñqä Eeqänänjä-tänjä Iqukiyqä. Si tänqa äpmenä, qänqanä äpmaminä Iqukiyqä. Si Tqä yänänäqñqä naqe ae ämetnä, ämitqänjinge, ne ‘änquiqä’ äktqunä. ¹⁸ Ämaqä Sinyqä änyä maqñqä äänuwä iqua, äwqä tnänjä imäkqanquwä-qe, Tqä äwqä tnänjitä, hea qäyunänjitäni, ae ätimäuceqä. Tänganji ämaqä ae äpäkonguwä iquaunji, kukñuä mittqänqanjqä. Itanqa-pqe, Tqä wäunuä äkiyäpu, kukñuä hinuä-tqä iquaunjitä, qokä-apäkä Tqänqä atäunuä ae ikñä iquaunjitä, ämaqä zä ipu Tqä yäpä iqinyä äpmenjuwä yoqä-tänjä, ä yoqä maeqä iquaunjitä, quwqä kima ävätnä yeeqä iwimäktñqänqanjqä. Iwä, ämaqä qua qui imäkätqänjuwä iquaunji, qui imäktñqe, tänqa täsuwänä.”

¹⁹ Ämaqä naqä iqua, kukñuä iini ae ätqanquwänqa, Goti Hanjuwä Iqueä anä qäukuä haqä yätu ämätnänqe, qñqanä hutänqanga, itanqani qu Goti Iqueuä kukñuä guä-mäsänqä ipñä iqu hinuä qumbñqä, ätnänjä iqi ätqäuminqe. Itanqa qaquvqetanä we-hunqe, im-imä ändakka we-qanquwänqa, häänqä naqänänjä ätimäutä, qaquvqe osqanga, quae eekä itä, piyä hiwiyä häukuätäni, kuapanä äpäknqe.

12

Apäkä iinyqätä, qämakä naqänänjä iquenqätä

¹ Itanqani nyi ktqä nätmätqä yäunuä iqä hñqu, qäukuä haqä yätuta tii timäuqanji äqunqge. Ii apäkä enqä-panjiyi. Iiyqä ämuasmänqä enqä-panji, mäptqe ktqä pmuätäutanga, qanua-pqä iqu, iyyqä yukä yäpä iqi pmetanga, qätäqueqä 12 iqua, iyyqä nyuänjä iunji, ynna enqä-panä ämäuä äpmaminqe. ² Apäkä äwqä-tänjä ii, ymeqä nyuätñqä itäqänqani, tänjä kinä wunqanji, zääqä naqänänjä ätminqe.

³ Itañi ktqä nätmatqä yäunuä iqä huiziqu, qäukuä yätuta tii timäuqanġi äqungqe. Qämäkä häñesqä naqänänä hñqu äwäminqe. Iqu nyuänä 7 inġa-qu eä, ga kiqä nyuänä iquautañi, nyuänä komqä-hänyenä 10-tañu eminqe. Itañi nyuänä eeqänänä iquauñi, ämiqä iquauqä yñña enqä-panji äpmakäüminqe. ⁴ Kiqä häwqe, qäukuitanä qätäqueqä kuapänäni, qua täunqä äqutäsitätümepekqe. Qätäqueqä hñquaqu-hñquenä iquautañä hñquaquini, hiñuinä äqunätä, hñquesañi qua täu äpäkñuwi. Itanġa qämäkä iqu, apäkä ymeqä nyuätñqä iqanġqä iyyqä hiñenüä iqi ätqäuä, iqu, ii ymeqä ae äyä nyquanġa, änätnqä äqunä ätqäüminqe.

⁵ Ga apäkä ii ymeqä e änyuekqä iqu, ii ymeqä yäqkä woyqä a äqätä, qokä-apäkä eeqänänä äpmakäwänuwä iu mitñqe, Goti Hanjuwä Iqu atäunuä ikqä iquvi.* Apäkä ii ymeqä ae äyä nyquanġa, qu iqueni haqä yätunqä maqänä äma epiyi, Goti Hanjuwä Iquenqätä, Iqueqä zä-hawä iunqätä ätuma äukuwi. ⁶ Iu ätuma uwqanġuwänġa, apäkä ii anä avqñqä inñqä zä äukqe. Ga iqñi, qu iñi ämipu, ymisanjä äväpu, itqätanġpi, hiunji 1,260 päwätñqä inñqe, Goti Hanjuwä Iqu anä ae imäkekqe.

Qu qäukuä yätu mäkä äunġuwinqä

⁷ Itanġa qäukuä haqä yätutanji, mäkä naqänänä tiinjä ätimäukqe. Maikoli† iqutä, iqueqä enätqä iquatänji, qu qämäkä naqänänä ique päsqanġuwänġa, ga qämäkä naqänänä iqutä, iqueqä enätqä iquatänji, mäkä kima ikuwi. ⁸ Ga qu mäkä kima i ikuwi, yänänäqñqä maeqä epu, mäki homä ikuwi. Iinjä iutanji, qu qäukuä haqä yätunji mäpmeqä ikuwi. ⁹ Itañi Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä iqua, qämäkä iqueni, qua täunqä ämatnämepekwi. Ii qämäkä qanġatqä qu, “Setänä, ämaġe kukñuänġä ätuma uwqä iqueyqä” änyuätmiñuwi. Iqu qokä-apäkä qua täu äpmakäwänuwä iunji, quanġä tmiñ iqueyqä. Qu ique qua täu ämatnämeppiyänġanji, iqueqä enätqä iquauñä-pqe qäsä ämatnämepekwi.

¹⁰ Itañi qäukuä haqä yätutanji, nyi manä yänänäqñqä hñqu tii tqanġi äwikqe.

“Tänġanji, Goti Iqu Yänänäqñqä-tänä-qu eä, anġi ae inätmetä, Iqunä ämäneyätñqe, ii ätnänä iqi ae ätimäuqi. Itanġa ämaqä Goti Iqu Iqueqä qokä-apäkä iu anġi itmeninqä atäunuä ikqä Kraisi Iqu, yofä naqetä, yänänäqñqetä ämetñqe, ii-pqe ätnänä iqi ae ätimäuqi. Ii tiinjä etanġi. Setänä, neqä tatqä-guäkau hiunji heatqä ique-ique Goti Iqueqä hiñuä iqi kukñuä ämitätñqä iqueni, bi ämatnämauquwi. ¹¹ Ga neqä tasi-guäka, iqua Sipsipqä Meqä Iqueqä häneqetata, Iquenyqä kukñuä awä ätminjuitatänji, yänänäqñqä ämepu, mäkä-hunqä iqueni ämäwqätäupu, quwqä häñä-pmeqä diñqe kñuä mämeqä ipu, quwqä mäkä-hunqä iqua pizqä päsqenqe zä miqä danä ikuwi. ¹² Iinjä etanġqetani, qäukuä iqukitä, qäukuä haqeu äpmerjuwä iquendä, he ewiqä tpiyā. Inñqe qua iqukitä, eqä-pñä iqukitä, oänä! Setänä iqu iqueqä quäuqä pmeqe, homä etanġi näqñqä eä, äwqä tnänä imäkätä, henyñqä ae äquvepñiyā,” tqanġi äwikqe.

¹³ Ga qämäkä iqu, qu iqueni, qua bu ae äyä ämatnämauqanġä hiñuä äqunäqetani, iqu apäkä ymeqä qokä nyquanġqä iñi, ändämikqe.

¹⁴ Inġanji, apäkä iñi, iyyqä anä avqñqä iunqä ävāwa wätñqe, qu ymäuäkä naqänänä iqueqä huqä hñquaqu ämämuasmewikuwi. Iqñi quvāukuä 3 äpäwätä, qanġuä 6 päwqanġanqe, ii qämäkä iqu-tänä qäqñi mäpmeqä, kinä nämä pmetanġa, qu iñi anġuanä ämipu, ymisanjä äväqismñuwi.

¹⁵ Apäkä ii ävāwa uwqanġa, qämäkä iqu, iqueqä manġita eqä quta

* 12:5 Apqä Bukä 2:9 † 12:7 Jutä 1:9; Deniyäli 10:13

dueqanğa, ga eqe, aanä naqänänä imäknäqetani, apäkä ii qänaki äunjqua ikäminqe. Qämäkä iqu, eqä tqu apäkä iini, huakä ämetä, qui imäkätñqä äwiñgqe. ¹⁶ Eqä iqu e päwqanğa, qua iqu apäkä iini, yätamäqä ävätä, eqä qämäkä iqu quta ändomäukqe, hea enqä-pa äqäqauäqe, eqä iqueni yäpä imä ämäwqatkqe. ¹⁷⁻¹⁸ I iqanğa, qämäkä iqu apäkä iinyqä äwqä tñänä wiñanği, iqu äwätä, iyyqä ymeqä huizi iquau mäkä päkmätä ikqe. Qokä-apäkä i päkmätä ikqä ii, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä-suqä iu qänaknä ipu, kukñuä Jisasi Iqu awä ätkqe, a äqätmiñuwä iquayi. Itani qämäkä iqu, eqä-huänä-tänä hikä weä iqi, pämä ätqäukqe.

13

Nanuä hiqiyqä hñqu ätimäukqenqä

¹ Qämäkä iqu iqi tqäutanga, nyi nanuä hiqiyqä hñqu, eqä-huänjuta timäuqanği äqunñgqe. Iqu nyuänä 7-tänä-qu eä, itanga nyuänä komqä-hänyenä 10 hunätanği äqunñgqe. Itani hänyenä eeqänänä iquauñi, ämiqä iquauqä yñña enqä-pani äpmakäuminqe. Itanga iqueqä nyuänä iquauñi, yoqä Goti Iquenyqä äkasuwä quvqä tqänqä hui äqänminqe. ² Ga nanuä hiqiyqä nyi hiñuä äqunñgqä tq, ii lepatqä enqä-panä iiyi. Itanga kiqä yuki, bea iquauqä enqä-pani. Itanga kiqä manj, laiyonqä iquauqä enqä-pani. Itani qämäkä iqu nanuä iqueni, iqueqä yänänäñqä ävätä, yoqä naqänqä iwimäkätä, itanga ämiqe, iqueqä-kiuä enqä-panä pmetñqä iwimäkkqe. ³ Itanga nanuä hiqiyä iqueä nyuänä hñqueni, wätanqä-tänä. Ii pizqä äpäsänä-tpu ikuwä-qe, wätanqä ququvqä iinä iqu, ae äsätä, äñguä ekqe. Itani qokä-apäkä eeqänäni, nanuä hiqiyqä iquenyqä yäñuä ipu, qänaknä äwikuwi. ⁴ Itanga iqua, qämäkä naqänänä iqu iqueqä yänänäñqä, nanuä hiqiyqä ique äwikqenqä näqñqä ae epiyitani, qämäkä iqueqä yoqe haqeu ämamäupñqä qonä äwoktäukuwi. Ga iqua, “Nanuä hiqiyqä tqutä asänänä, tqukikä? Ä mäkä anäni, tqukitä hunyiyñqäwä? Aanqeqä” ätäpu, nanuä hiqiyqä iqueqä yoqe, haqeu inä qe ämamäukuwi.

⁵ Inğanj Goti Hanjuwä Iqu nanuä hiqiyqä iqueni, hiñuinä qunätanği, iqu kiqä yoqä haqeu ämamänätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä äkasuwä quvqä ätätä, ga ämaqeu mitqätanği, qanua 42 äpäukqe. ⁶ Qanua iinä päwätqätanğa, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä äkasuwä ätätäqanğanj, Iqueqä yoqenqätä, Iqueqä anä qäukuä haqä yätunñqätä, ññ iu äpmeñuwä eeqänänä iquauñqätä, tuwänğisa ätminqe. ⁷ E qäyä ätätqätanği, Goti Iqu iqueni, iqu qokä-apäkä Goti Iqu Iqueqänqä atäñuä ikqä iunä äpäsätä, homä qäyä iwimäkätñqä hiñuinä äqunminqe. Itanga iqu yoqä naqä ämetä, hueqä-himqä eeqänänä iutä, huiwä huitanä-huitanä änyänuwä iutä, kukñuä eeqänänä iutä, itanga qua eeqänänä iu pmeqä iutä ämitñqä hiñuinä äqunminqe. ⁸ Iutanj, ämaqä qua iu pmeqe, Goti Iqu qua mimäqanğanj, quwqä yoqe bukä hea ique-ique meqeunj maññqä iminqä eeqänänä iqua, qu nanuä hiqiyqä iqueqä yoqe, haqeu matnämapu qonä woktäupñuwä. Bukä iqu, ii Sipsipqä Meqä qu qanğanä pizqä äpäsänäwä Iqueqeqä.

⁹ Ämaqä qätä-tänu-qu etanğutqe, iqu kukñuä tä qätä äñguänä äwiyänä. ¹⁰ Ga Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hñque, guä kiqiyäueqänqä atäñuä itqätanğutqe, ini iqu guä kiqiyäueqä anju guä qiyänätñqä wänqiyä. Itanga Iqu ämaqä hñque, qu näpçä-hionaqetä pizqä päkññqä atäñuä itqätanğutqe, ga qu iqueni, näpçä-hionaqetä pizqä päkññqä. Ga suqä tiñä iqu timäuqanğanj, Goti Iqueqä qokä-apäki, qu yänänäñqä äpmapu, quwqä quuvqä heqiyqe, a yänänäñqä kiqätqänqä.

Nanua hiqiyqä hñquququ ätimäukqenqä

¹¹ Itani nyi nanua hiqiyqä hñquququ, qua iunda ävautä äyapqangi äqungqe. Ga kiqä nyuanä iunji, komqä-hänyenä hñquaqu, sipsipqä meqä iquauqä enqä-panä iinjä äunäqangga, kiqä kukñui, qamakä naqänänjä hñqueqä enqä-paniqä. ¹² Nanua hiqiyqä qua iuta ätimäukqä iqu, nanua hiqiyqä kinganänjä iqueqä yänänäqñqeta äkitqäüä, iqueqä wäunui imäkminqe. Nanua hiqiyqä kinganänjä iqu, watanqä ququvqä, ique pizqä päkmätä ekqä, ga ae äskqä iquvi. Itani qua iuta ätimäukqä iqu, qua iu äpmeñuwä iqua, nanua hiqiyqä kinganänjä iqueqä yoqe, haqeqä ämamäupu qonä woktäupñqä, wäunua tii iminqe. ¹³ Iqu suqä naqänänjä, ämaqä mimäkqänänjä di huitanä-huitanä imäkätñqä yänänäqñqä ämakqe. Suqä hñqu tijnji. Qokä-apäkä iuqä hinuä iquji, iqu, tä qäukuä haqä yätuta äväma, qua täu päknätñqä imäkminqe. ¹⁴ Iqu nanua hiqiyqä kinganänjä iqueqä yänänäqñqeta äkitqäüä, suqä iinjä iqua qäyä imäkätñqä, Goti Iqu iguenji, hinuinä qunggangqetanji, iqu qokä-apäkä qua täunji qunggä ätuätä, tii ätuminqe. "Nanua hiqiyqä, näpqa-hionaqe qäyä äpäsqangä, häñä yqänä äpmeñqä iguenji, he iqueqä ktqe imäkäpu, iqueqä yoqe hageu mamäupiyä." ¹⁵ Itani, iqu nanua hiqiyqä ktqä iguenji, yunua qäyä vätnqe, Goti Hanjuwä Iqu hinuinä äqungqe. Inji ktqä iqu, kukñuä ätätä, ämaqä ktqä ique qonä mäwoktäuqä iqangpqa iquauji, qu pizqä päkñqä imäkkuwi. ¹⁶ Itangani, nanua hiqiyqä hñquaquñä iqu tqangi, qu qokä-apäkä eeqänänjä iuqä huiwiu atäunua vqänqä äqäkuwi. Hñqua quwqä hipenüivqä. Itani hñquaunji, hipa ämuangisanjqä. Ga ämaqä hinginqä, ä yogä-tänä, ññ mbqä kuapänä-tänä, ññ mbqä-nätmatqä jua-jua maigä-tänä, ä huizi iquauqä yäpä imä mäpmeqä inuwä, ä huiziquauqä wäunua hinginäwa äwiyätqänuwä-pqä iunji-pqeüä, qu eeqänänji, atäunua vqänqä kiqä hiqñqä iutani, äyä ämakuwi. ¹⁷ Hiqñqe, ii nanua hiqiyqä iqueqä yoqenä-qe, ññ iqueqä yoqä iuta a täuqänqe. Inji ämaqä, nanua hiqiyqä iqueä hiqñqä mämeqä imipqä iqua, qu qokä-apäkä huiziuqä nätmatqe, mbqä miqä da iqangpi, ga huizi iqua-pqe, quvaqä nätmatqe, mbqä miqä danä ipnuwi. ¹⁸ Ga ämaqä hñqu kñuä äñguä-tänu eäqe, iqu nätmatqä täñqe, näqñqä äñguänänjä hetñqänänjqä. Ämaqä hñqu näqñqä-tänä-qu eäqe, iqu nanua hiqiyqä iqueqä yoqeta a täutñqänänjqä. Ii ämaqä hñqueqä yoqeta atäunua enqä-paniqä. Ii 666 iqeyi.

14

Ämaqä 144,000 iqua, apqä änyä-hänjä ätkuwiñqä

¹ Ga nyi hinuä angumä äqungqe, Sipsipqä Meqä Iqu qoqonä Sayonä yätu tqäutangi äqungqe. Itangä Iqutäñi, qokä-apäkä 144,000 iqua, Sipsipqä Meqä Iqueqä yoqeta, Iqueqä Kaniqueqä yoqetäñi, quwqä hipenüiu äqämbu anä ätqäuminuwi. ² Itani qäukuä yätutanji, häññqä äñguänänjä hui qänqangi äwikqe. Ii eqä naqä hñqueqä häññqätä, qaquvqä naqä hñqueqä äkakätä, enqä-panä iinjä ätätä, ga ämaqä hui gita ätquwä-panä iinjä tqangi äwikqe. ³ Ga qokä-apäkä 144,000 iqua, Goti Hanjuwä Iqueä zä-hawä iqueuätä, nätmatqä häñä-pmeqä-tänä hñquaqui-hñquaquinä iquauätä, ämaqä naqä iquauätä hinuä iqi ätqäupu, apqä änyä-hänjä hñqu ätkuwi. Apqä iguenqe, ämaqä huizi iqua-pqe, maqñqä epnä. Ga ämaqä kuapänänjä iinjä iqua, Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä qua täu äpmeñuwä iuta angi mbqä imakqä iqua, quwqä-quwanä näqñqä eqäüä. ⁴ Ämaqä iqua, apäkä iuatä hiqaqä anä äwipu, kiyä imätmäknätqänuwä enqä-panä iinjä ma, ikikinyänä äpmepe, anä eeqänänjä, Sipsipqä Meqä

Iqu äwqanqgeuñi, qänaki äwivändätqänuwä iquayi. Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä eeqänänä qua täunjuqä awä iqisa ae mbqä imetä, inñ qu Iqueqänqätä, ä Sipsipqä Meqä Iqueqänqätä, qämätaqiyqä pmeñqä iinqe, qu, qu-ganänä enqä-panä itmakqe. ⁵ Qu kukñuä quangä matqä ipu, nätmätqä hnjuwa mimäqä itqänjuwä iquaiqä. Oeyqä.

Ynaunjqä hñquaqui-hñquenä iquauqä kukñuiñqä

⁶ Nyi iinä äqunmitañi, huizi, ynaunjqä huiziqu qäukuä awä iqi äwäwa päwqanqi äqunqge. Iqu kukñuä äñguä hea ique-ique pmeqe, qokä-apäkä qua täu äpmeñuwä iunñi, kukñui awä tuätñqä iquvi. Qua eeqänänä iutä, hueqä-himqä eeqänänä iutä, ä anä-kukñuä eeqänänä iutä, ññ huiwä huitañä-huitañä iutänäy. ⁷ Iqu manä yänänäqñqä tii ätkqe. "Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä suqe kukñuä tgeuta iwäsäutñqe, ae ätimäuñqä. I etañgi he Iquenqä zä yasämä ipu, Iqueqä yoqe hageu matnämaupñqä, qonä woktäupiyä. He Goti qäukuui, quäeu, eqä-pññu, itanqa eqä esquä eeqänänä imäkkqä Iqueqä yäpä iqi äpmeñu, 'äñguiqä' tpiyä."

⁸ Itañi ynaunjqä huiziqu, hiñuiqänä ique qänaki äwivändqa äquvepäta, tii ätukqe. "Anä-himqä naqänänä Bapilonäñi, qui ae imäkñgiyä! Anä-himqä Bapilonäñi, qokä-apäkä eeqänänä, wainqä yänänäqñqä vqanqi qu änäpu, hiqiyqä iquwä-pa, kiqä suqä yänänäqñqä iu, huiwä yanä hinñgi imbñqä iwimäqgeqä. Auä ii qui ae imäkñgiyä!"

⁹ Itañi ynaunjqä huiziqu, iquaquisañä qänaki äwivändqa äquvepäta, manä tnänä iinñä ätukqe. "Ämaqä, nanuä hiqiyqä iqueä yoqetä, iqueqä ktqetä, hageu mamäupñqä qonä äwoktäupu, iqueä atäunjuä iinqe, hipenjuñä-qe, hipaeñä-qe, ämapqä iqua, ii iqua wainqä aanä huitañä di bñqäüä. ¹⁰ Wainqä ii ämbqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäñiyqä. Itañi Goti Iqu wainqä-eqetä, aanä eqetä, yuqui-yaqui mimäqä da yänqiyä. Oeyä. Iqu Iqueqä äwqä tnäñi, eqä-häkä imängeu iquatimeqanquti, ga ämaqä iqua, iquauqä ququvqenqä ämbñqänänjqä. Ii ämbqe, Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä iquauä hiñuä iqisä, Sipsipqä Meqä Iqueä hiñuä iqisäñi, ämaqä iqua täñä-hunqä ququvqe, tä iutatä, hiäkä piyanä-weqä tä änätñqä iutatä, mapñqäüä. ¹¹ Iwä suakä, iquau täñä-hunqä e vqä iquesa ätimäuqäqä iqu, iqu äpakä iquäniqeqä. Ga ämaqä nanuä hiqiyqä iquenqätä, iqueqä ktqenqätä, qonä äwoktäupu, itanqa iqueqä yoqeta atäunjuä iinñä ämequwä iqua, qu hiunjinñga, heatqänñga, hapä pmeqä, mämeqä danä ipnuwä iquayqä."

¹² Itanqanñi suqä iinñä iqua ätimäuqanqanñi, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä, Iqueä suqä eeqänänä qänaknä ipu, quwqä quuvqä heqiyqe, jisasi Iquenyqä a äkiqätäunjuwä iqua, qu yänänäqñqä pmapñqänqanñi.

¹³ Itañi qäukuä haqä yätutanñi, nyi manä hñqu tii tqanqi äwikqe. "Si tuwanuä tii qäyä. 'Ämaqä, qu Naqä Iquenqä quuvqä eqiyäpu, tängatati näñginqä äpakombnuwä iqua, yeeqä äwinyänä.'" Itanqa Dñä Äñguä Iqu-pqe, tii ätkqe. "Ii naqä-qakuiqä. Ii tiiñä etanñgiyi. Quwqä suqä äñguä imäkmitpñqä iqu, qutä anä wäniqetanñi, quwqä wäunjuä dñä huqä itqänjuwi, huätä ävquatämäupu, hapä pmapnuwiqä."

Ymisanä mmqä iqanqa, tävqenqä

¹⁴ Iinñä äqunmitañi, huizi, nyi qaquvqä qäpaiqä hñque, ämaqä ne qua täutanä enqä-panä asänänä hñqu pmetañgi äqunqge. Iqu iqueqä nyuänjuñi, golqä ññna enqä-pa ämäüä, itanqa iqueqä hipa iunñi, hionäqä kuä-tävqä aanä yanäqñqge a äqätminqe. ¹⁵ Itañi ynaunjqä huiziqu, Goti Hanjuwä Iqueä anñta yäpaqänñgisa ätimäuäqe, ämaqä qaquvqä ique pmetanqä ique, manä yänänäqñqä tii ätukqe. "Ymisanä qua bu enqä

eeqänäni, mmqä ae iqa-qae, ga tängani ätävqänganjqae, * tqa hionaqetä täwiyä.” ¹⁶ I tquanğa, ämaqä qaquvqä iu äpmamiñqä iqu, iqueqä hionaqetä, ymisanä ae mmqä itanğqä-quau ätäwikqe.

¹⁷ Itani enätqä huiziqu, hionaqä kuä-tävqä yanäcñquä a qätqä-qu, Goti Hanjuwä Iqueä anä qäukuä haqä yätu ämätñanğetani äväma, yäpaqängisa ätimäukqe. ¹⁸ Itani enätqä asä hñqu hiqäva-imäqkä ttawiuta äväma äpkqe. Iqu tä iu ämitñqä yänänäcñqä-tänä iqueqä. Iqu enätqä hionaqä aanä yanäcñquä-tänä qätätanğqä ique, tiñä ätukqe. “Wainqä qua bu enqä häukui, mmqä ae iqa-qae, † tqä hionaqä yanäcñqetä huätä ätävätnä, naqä-hñqäcñqä mäqumuatiyä.”

¹⁹ Iñä tquanğa, ynaunjqä iqu iqueqä hionaqetä, wainqä häukuä mmqe ätävätä, aquvä ämaqäkqe. Itani iqu wainqä häukuä mmqä ätäwikqä ii ämetä, qonjqä ipu, kiqä eqä mapñqä hikä hovqä naqä ique ätnämäukqe. Hikä hovqä iqu, ii Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänjqä ätnä. ²⁰ Qu anä-himqä yäpaqängisa ätimäupiyi, wainqä häukui, hikä hovqä ique ätnämäukuwi, qonjqä iqanğuwänğa, häñeqe, hovqä iquesa ätimäwa yäpaqängisa äpäwäkqe. Häñeqä i äpäwäkqe, ätuwa äpeyätä, ämaqä iunji ämäpmuäqänänjä iñji, ii huakä enqä-pa, kiñä haqä nämä‡ äquveqäkqe.

15

Enätqä 7 hñqua, nätmätqä ququvqä a äqätänjuwinjqä

¹ Nätmätqä iñji timäucanji hiñuä äqunmitani, huizi, hiqñqä huitanä hñqu, qäukuä yätuta timäucanji äqunätmä, “Squä-nänä äqunänjundiä” tmä ikqe. Nyi tiñä äcunğqe. Enätqä 7 hñqua, nätmätqä ququvqä 7, qokä-apäkä iu qui imäkpnjqä a äqätpu äpmamiñuwi. Nätmätqä quvqä iñji, Goti Hanjuwä Iqueuä äwqä tnänjiuta qäpu ätimäucqä-qae, anğini hui matimäucqä yänqiyä. ² Itani nyi eqä-pñä naqänänä hñqu, huiwä hiqumuñä hiñuä iqanğä-näni, tetä qasä imäkquwä-panä iñä äcunğqe. Itanğa eqä-pñä iqueä manä iqñji, ämaqä, qu mäkä iunji ämäwqätäupu, nanuä hiqiyqä iquesä, iqueqä ktqetä, ä iqueqä atäunjuä iñqetä, mäñdi äkittqukuwä iqua, gita Goti Hanjuwä Iqu iquau äwikqe a äqätpu ätqäuminuwi. ³ Qu iqi ätqäpiyanğani, Goti Hanjuwä Iqueqä wäunjuä-wiyqä Mosisi iqueätä, Sipsipqä Meqä Iqueätä, apqä tii ätminuwi.

“Naqä Iqukiyä, Si Goti Yänänäcñqä Eeqänänä-tänä Iqukiyqä. Si wäunjuä yänänäcñqä, ämaqä mimäkqänänä huitanä di, Imäkqä-quki etanği, ga ne hiñuä äqunätanä änevauqumuatiyä. Ga ämaqä eeqänänä iuqä Ämiqä Iquki, Tqä suqä eeqänäni, jänänänä eä, ga aanä naqä-qakuänänjiqä.

⁴ Naqä Iquki, Si aanä pmuai, Tqä-täuänänjqä. Ämaqä hueqä-himqä eeqänänä iqua äpäpu, Sinyqä qonä äuktäupu, ‘änğuiqä’ tp-nuwänqänänjqä. Tqä suqä aanä jänänäni, ätnänä iqi ae ätimäucqä. Tqä suqä iñä iquautani, qokä-apäkä eeqänäni, Siñqä zä ipu, Tqä yoqe, haqeu matnämäucpäñqänänjqä.”

⁵ Nätmätqä iñä iqua ae ätimäucanğa, nyi anği hiñuä äcunğqe, Goti Hanjuwä Iqueqä namnä anä qäukuä yätu ämätñanğqä yäpä imñji, hiqñqä pmua ique hiñuäquva enmiñqe, ävatnğanği äcunğqe. Namnä anä iunji, Goti Iqueqä kukñuä-suce, äwämiñqe. ⁶ Itani enätqä 7, nätmätqä ququvqä 7, qokä-apäkä iu qui imäkpnjqä a äqätminjuwä iqua, hiqñqä pmua iuta yäpaqängisa ätimäukuwi. Iquauqä huiwä iunji, ämuasmänjqä

* 14:15 Itkimäqä 14:7 † 14:18 Itkimäqä 14:7 ‡ 14:20 Jonä iqu hiqñqä 1,600 äqäqke. Hiqñqä iñjiqwa, ii 300 kilomita enqä-panjiqä.

kiyä maeqä, aanä äyänqä ipumbu, quwqä quikuiunji, golqä yauqä enqä-pa äyiminjuwi. ⁷ Itanji enätqä iquauñi, nätmatqä hänä-pmeqä-tänä hñquaqui-hñquaquini iquautanä hñqu, golqä hevqä 7, iquau äwikqe. Itanğa hevqä iinjä iquauñi, Goti Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä äwqä tnäñi, manğua änyiminjqe. ⁸ Itanğa Goti Yoqä Naqetä, Yänänäqñqetä, Ämenqä Iqu pmetanğiyqä kñuä ävätñqe, hiñqñä pmua iunji, suakä iqu, äkeikqe. Itanğa enätqä iqua, quwqä nätmatqä quvqä qäpu equaseqanğuwänğanjqe, ämaqe hiñqñä iunji, mäpaquvqä ipnuwiqä.

16

Enätqä iqua, Goti Iqueqä äwqä tnänä iinqä hevqe, equasekuwiñqä

¹ Itanji nyi Goti Hanjuwä Iqueä hiñqñä pmua yäpä yänğisanji, manä hñqu tqanği äwikqe. Iqu enätqä 7 iquauñi, manä yänänäqñqä tiinjä ätukqe. "He äwäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänä iinqä hevqä 7 iqua, qua bu eeqänä equasäpiyä."

² E tqanğa, enätqä hiñquiqänä iqu, Goti Iqueqä äwqä tnänä iinqä hevqe, äma äwäqe, qua haqeqi equasekqe. Ga inğanji, ämaqä, nanuä hiqiyqä iqueqä atänuä imbu, iqueqä ktqenqä qonä äwoktäuminjuwä iquauqä huiwiunji, wätanqä ququvqänänji äwimakqe.

³ Itanji enätqä huizi iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä äwqä tnänä iinqä hevqe, eqä-pñä iu equasekqe. Equaseqanğa, eqä-pñi, ämaqä ae äpäkombqä iquauqä häñeqä enqä-panä iinjä ätuekqe. Ga nätmatqä eqä-pñiu äpmenjuwi, eeqäpnä äpäkongjuwi.

⁴ Itanji huizi, ynaunjqä 3 iqu, iqueqe äma, eqä qanä äpäwitñqä iquautä, eqä esquä iutä equasekqe. E equaseqanğa, eqä iinjä iqua, eeqä häñeqä imänğqe. ⁵ Ga inğanji nyi ynaunjqä egeu miqä iqu, tii tqanği äwikqe.

"Goti Tqä-täuänä Naqä-qakuä-quki eänä, Qänğanä Äpmaminä, Tänğa Äpmenä, Iqukiyqä. Si ämaqä iunji, quwqä suqe iwäsäutnä, nätmatqä quvqe wimetñqä ätni, ii Tqä kukñuä ätnji waqiyä manä, aanä jänänänjqä. ⁶ Ga ämaqä Tqä kukñuä hiñuä-tqä iquautä, qokä-apäkä Tqänqä atänuä ikñä iquautä pizqä äpäsäpu, quwqä häñeqe iotñqä imäkkuwitanji, Si häñeqe ämaqä quvqä tqua bñqä äwinji, ii quwqä kimanji, qäyunänjqä."

⁷ I tqanğa, nyi hiqäva-imäqä ttawä iutani, manä hñqu tii tqanği äwikqe. "Goti Naqä Aanä Yänänäqñqä Eeqänänä-tänä Iquki, Tqä qokä-apäkä kukñuä mitqe, qanğa manä, aanä naqä-qakuä jänänänjqä."

⁸ Itanji enätqä huizi 4 iqu, Goti Iqueqä äwqä tnänä iinqä hevqe, mäptqä ique equaseqanğa, Goti Hanjuwä Iqu mäptqä iqueqä te, yänänäqñqä ätimäutä ämaqe u tä qäyä nätñqä, hiñuinä äqunğqe. ⁹ Itanji mäptqä iqueqä te, aanä tnänä imänätä, ämaqä iunji häkiyä yäqiyqanğa, qu Goti Hanjuwä, nätmatqä ququvqä qu äwimeqä ii ämitñqä Yänänäqñqä-tänä Iqueqä yoqenqä kukñuä ququvqä ätminjuwi. Iinjä ätäpiyänğanji, qu Iqueqä yoqe, haqe u mamäupñqe, kñui makunmäknqä iminjuwi.

¹⁰ Itanji huizi, ynaunjqä 5 iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänä iinqä hevqe, nanuä hiqiyqä iqueä zä-hawä iu equasekqe. Itanğa ämaqä nanuä hiqiyqä iqueä yäpä iqi äpmaminjuwä iunji, hea iwimäkkqe. Imä e äpmapiyänğanji, täñä aanä ququvqä wunğanği, quwqä tewi huakmä iminjuwi. ¹¹ Qu quwqä huiwiu täñä-hunqätä, wätanqetä, wimeqanğenqä Goti Hanjuwä Qäukuä Yätu Ämitñqä Iquenyqä kukñuä ququvqä ätminjuwi. Iinjä ätäpiyänğanji, qu quwqä suqä ququvqä imäkmijnjuwi, tuwä äwiyäpu, kñui makunmäknqä iminjuwi.

¹² Itani asä enätqä 6 iqu, iqueqä hevge, eqä naqä Yupretisi ique haqeqi equasekqe. Ga ämiqä naqä mäptqä timäuqä ingisanä iquauñqä hänaqe näwenyā imäkätñge, eqä naqä iññä iqu ye ikqe. ¹³ Iññä iu äqunumi huizi, mätänä eqä-panä dnä quvqä hñquagu-hñquena iqua, qu qämakä naqänänä iqueqä manjutatä, nanuä hiqiyqä iqueqä manjutatä, ä hiñuä-tqä quañgä iqueqä manjutatä timäuqañgä äquñgqe. ¹⁴ Ga dnä ququvqä iññä iqua, nätmätqä ämaqä mimäkqänänä di, huitanä-huitanä imäkäpu, ämiqä qua naqä äwäkawänqä iu äpmeñuwa iquau äwimayikitqänuwa iquayi. Ii tiññä etañgiyi. Dñä iqua ämiqä naqä iquauqä knji ävauqumuatqañgpi, qu iquauqä mäkä-iqä iquau aquvä ämaqäyäpu, itanga hiunji naqänänä, Goti Yanänäñqä Eeqänänä-tänä Iqu atäñuä ae ikqä iqueni, Iqutä mäkä humbnuwänqänänä.

¹⁵ (“Ga he qätä änyipiyä. Nyi henyqä äquvepätmängani, quwä-meqä iqua äquvepätqänuwa-pa, iññä quvepmqänä. I hitangi ämaqä hñqu, hiqaqä mäwiqä itä, ga qokä-apäki, iqueqä womba iññge, ätnänäqä iñña ikiqañguti hiñuä quñquä iññge, iqueqä ämuasmänqe, kiuätä qäqiqi emitätqe, itani ämaqä iññä iqu, yeeqä iquañqä.”)

¹⁶ Itani dnä quvqä iqua, ämiqä naqä iquauñi ätuma, anä, Israitqä iquauqä kukñuä iññi, ‘Amaketonäüä’* änyuätkuwä iññqä, äquvepkuwi.

¹⁷ Itani enätqä yäpakä 7 iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänä hevqe, qäukui equatekqe. Ae equateqanğa, Goti Hanjuwä Iqueä anitani, manä hñqu, zä-hawä iuta yanänäñqä, “Qäpiyqä!” ätkqe. ¹⁸ I tqanğa, qaquvqetanä we-huñqe, im-imä ändakka weqanğa, häññqä naqänänä ätätä, qaquvqe osquanğa, itani eekä aanä naqänänä ikqe. Ga eekä iññä iqu, qañganä qokä-apäkä qua täu äpmamiñuwänğanji, naqä iññä di miqä imiñqe. ¹⁹ Iññä iqetanji, anä-himqä naqä Bapilonä ii, hiqñqä 3 äkutänğanğa, itanga ämaqeucä anä-himqä huizi-pqe, qui eeqä imäkñgqe. Goti Hanjuwä Iqu, anä-himqä naqä Bapilonä iyyqä suqenqä knjuä indqänäqe, Iqu anä-himqä iqueni, wainqä-eqe, Iqueqä eqä-häkä† imänqe equasimetä, änatñqä imäkñqe. Ga wainqä-eqä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänä naqänäniyqä. ²⁰ Eekä iqanğa, qua eqä huväkiyä äwäkawänqä isua eqä ämämpmuäqanğa, qoqonä-pqe matqäucä ikuwi. ²¹ Itani, hiwiyä häukuä naqänäñi, qäukuä yätuta äpäknqge. Iquauqä hanä-iqe, aanä kuapänäñi 50 kilo tqe. Iññi ämaqäyqä haqeqi äqäyäpäknätä, quñi aanä quvqä kuapanä iwimäkñqe. Ququvqä iwimäkqañgqenqä, qu Goti Hanjuwä Iquenqä kukñuä ququvqä ätmñjuwi.

17

Apäkä huiwä yanä hiñgi ikiqä iinyqätä, nanuä hiqiyqä iquenqätä

¹ Itani enätqä 7, hevqä ä äqätänuwa iquautanä hñqu, nyi änyimeqe, “Anä äwata, ga apäkä huiwä yanä hiñgi kiññä ikiqä, eqä kuapanänä iquauqä haqeqi äpmeñqä ii, iyyqä ququvqenqä kima metñqenqe, ämäktquamqänä” ändkqe. ² “Ga qätä nyiyä. Apäkä iññi, ämiqä naqä, qua täutanä iqua ätuma ikipu, huiwä yanä hiñgi iñyakitqänuwiqä. Ga aanä ämaqä qua täutanä-pqä iqua-pqe, asä inä inyäkipu, ga eqä yanänäñqge äñäpu, wänä-wänä iquwä-pa ipu, nätmätqä huiñqä änyä maqñqä epiyanä itqänäuä.”

* **16:16** Yoqä ‘Amaketonä’ iqueqä quati, ‘Qoqonä anä-himqä Megito iu ätqäñqä’ iquwi. Qañganäñi, Israitqä iqua mäki, iqi äñjuwuwi. Tiwiqä hñqu 2 Ämiqä Naqä 23:29-30 iu äqänä.

† **16:19** Matiu 20:22; 26:39; Jonä 18:11

³ Kuknuä iinji ae ändäqce, iqu Dnā Änguä Iqueqä yänänäqñqeta, anä avqñqä iunqä ändma äukqce. Iqñji, nyi apäkä hñqu nanuä hiqiyqä häñesqä hñqueä haqeqi pmetanji äqunqce. Ga nanuä hiqiyqä iinā iqueqä huiwä iunji, Goti Hanjuwä Iquenyqä kuknuä tuwängisa tqä yoqenä, imueqänqä iquvi. Ga iqu nyuanjä 7 änyqä-qu eä, iqueqä nyuanjä iinā iquauñi, komqä-hänyenjä 10 äunminqce. ⁴ Ga apäkä iyyqä ämuasmänqce, häñesqätä, ipisqätä, itanga golqä quayuñuä huitanä-huitanitä, ä hikä quayuñuä änguänänjä huitanä-huitanitä, wimñä aanä qeqätqä imäkkuwi-tänjä iyyi. Iyyqä hipa iunji, golqä häkä a äqätminqce. Suqä Goti Iqueqä hinuä iqi piyanä-weqätä, kiyä mätcätä, iyyqä huiwä yanä hingi äväkitäqänqä imäkäkäminqce, häkä iinā ique manguä änyminqce. ⁵ Ga iyyqä hipenüä iunji, qu iyyqä yoqä tii äqäkuwi. “Anä-himqä naqä Bapilonä, apäkä eeqänänjä, hingi qñqä iuaugätä, suqä piyanä-weqä qua iu äwinqä eeqänänjä iuqä kánañyi.” Yoqä iinā iqueqä qakui, zä äwäminqce. ⁶ Apäkä iinā ii, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä, qu Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, äpäkonquwä iuqä häñeqe anätä, ämaqä hñqu eqä yänänäqñqce, anätä wänä-wänä ikiqä-pa, e iqanji äqunqce. Nyi hinuä iinā äqunñi, yänuñä itmä, knuä kuapanä änyiqce.

⁷ Knuä e änyätqätanqä, ynaunjqä iqu tiinjä ändkqce. “Si sunqä yänuñä inyä?” Iinā ändäqetani, tiwiqe tii änyikqce. “Apäkä iisä, nanuä hiqiyqä, ii haqeqi pmeqä ätuma äwqä iqu, nyuanjä 7-tänjä ga kiqä komqä-hänyenji, 10 iqtänji, iquaquiyqä qakui zä witanqqä-qe, nyi ämäktquamqeqä.” ⁸ Iinā ändäqetani, tiinjä ändkqce. “Nanuä hiqiyqä si hinuä äqunänjä iqu, qänqanä äpmaminqä-qe, tänganji yqänä mäpmeqä enä. Ga äñqä qua hovqä täpänuñä maqä iquesa äväma, yäpaqä tängisa yapätñqä näwi imäknätqä. Ga, iqu hämä qui imäknänqiyä. Qokä-apäkä qua iutanjä, ga Goti Hanjuwä Iqu qua mimäqänqatqä quwqä yoqe, bukä hänä-pmeqeu maqñqä inqä iqua, nanuä hiqiyqä ique hinuä äqumbiyi, yänuñä ipñqäuä. Ii tiinjä dutanji. Qänqanänji iqu äpmaminqce, ga tänganji mäpmeqä inqce, iwä qänakndani iqu ätimäuniceqä. ⁹ Ga ämaqä knuä indqänqä ängüätänju etanqutqce, iqu nätmätqä täñqce, näqñqä ängüä henqiyä. Nyuanjä 7 iqua, qoqonjä 7 iquauñqä atänuñä änyänä. Itanqä apäkä ii, qoqonjä iquauä haqeqi äpmenä. ¹⁰ Ga anji tiinjqä. Nyuanjä kuapanä iqua, ämiqä naqä 7 iquauñqä, atänuñä inä änyänä. Iwä iquautani, 5 iqua qui ae imäknganqä, kiuänänjä hñqu yqänä pmetanji, ä huiziqu matimäuqä yqänänjqä. Ga iqu ae ätimäuqetani, kuapanä mäpmeqä, wänqäpu pmenqiyä. ¹¹ Ga nanuä hiqiyqä qänqanä äpmaminqä, tängä-pqä mäpmeqä da inqä iqu, ii iqu atänuñi tiinjqä eänä. Ämiqä 8 iqueyqä. Itanqanji ämiqä iinā iqu, huizi iquautanä anänjä-qu enqä-qae, ga iqu qui hämänä imäknäniceqä.”

¹² Iinā ändäqetani, tii ändkqce. “Komqä-hänyenjä 10, si äqunänjä iqua, ii atänuñi, ämiqä naqä 10 iquauñqeqä. Iinā iqua, ämiqä naqä ae equwä ma, nanuä hiqiyqä iqtä yänänäqñqä anä ämapiyi, ämiqe zinuängata ti mäptqä timäuqänqanqä wänqäpu mipñqäuä. ¹³ Ga ämiqä iinā iquauqä knji, naqä-hñqunänjqae, quwqä yänänäqñqeta, ä yoqä naqeta, nanuä hiqiyqä ique wipñqäuä. ¹⁴ Ga nanuä hiqiyqä iqtä, ämiqä iquatä, qu Sipsipqä Meqä Iqtä mäkä äumbiyi, ga Sipsipqä Meqä Iqu, ämaqä naqä iquauqä Naqä-qu eä, ämiqä iquauqä Ämiqä-qu etanqqä iutanji, Iqu iquauñi mäñdi äkittqiyätä ämäwqätäunqiyä. Itanqä Iqu mäkä iqanqce anä iquwä iqua, ii ämaqä Iqu tääqä ätuätumeta, Iqueqänqä atänuñä itä, Iquenyqä quuvqä yänänäqñqä eqiyäpu, kuknuä qänaknä itqänquwä iquayi.”

¹⁵ Itanji enätqä iqu kuknuä hui inä tii ändkqce. “Eqä naqä, apäkä

huiwä yanä hingi ikiqä ii äpmenqä iqi päťqätanđi äqunäňä iqua, ii atäunđi tiinđiqä eä. Qokä-apäkä huiwä huitanä-huitanä iinđqä, kukđuä huitanä-huitanä mđqä, qua huitanä-huitanä iutanä iinđqä, eeqänänđi aquvä naqänänä äqänäpu, äpmenuwä iunđqä eänä. ¹⁶ Itanđi komqä-hänyenä 10 äqunäňä iquatä, nanđuä hiqiyqä iqtä, tänganđi apäkä huiwä yanä hingi ikiqä iinyqä, himä-wiunđqä wipđqäüä. Qu apäkä iinđi, iyyqä nätmatqä ämotaupu, qäkä tpqä iwimäkäpu, iyyqä guwä huiwä du ämäkänđe änäpu, itanđa iinđi, tä hämänä wätakä niqiyätňqä ikapđqäüä. ¹⁷ Suqä iinđä imäkđňqä, tiinđä itanđiyi. Goti Hanjuwä Iqu, nätmatqä timäuniqä iinđqä qängganä ätätä eänđeu timäutňqä dınđe, Iqu Iqueqä-kiuä ämiqä iquau kđuä vqanđi, ga qu kđui, naqä-hnđqunä indqänäpu, quwqä ämaqeu miqänđqä yänänäqňqä eeqänänđi, nanđuä hiqiyqä ique wipđqäüä. Qu Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänänä ätkqä dınđe, inyanä iqa uwqäpnuwiqä.”

¹⁸ I ändäqä, tii ändkqä. “Apäkä si hinđuä äqunäňä ii, atäunđuä tiinđiqä eänä. Anä-himqä naqänänä, ämiqä naqä qua iunä eeqänänä iquau ämitňqä iinyqä ätnänä.”

18

Anä-himqä Bapilonänđi, apäkä hingi ikiqä enđqä-panä itanđi, qui imäkňqenđqä

¹ Nyi nätmatqä iinä iquauñqä, qätä ae äwimi, enätqä huiziqu qäukuä haqä yätunđi äväma, quvepđanđi äqunđqä. Iqu aanä yänänäqňqä-tänä-qu, ga iinä motquetňqä, iqueqä huiwiutanđi, qua iu we äunminđqä. ² Itanđi iqu manä yänänäqňqä tiinä ätkqä.

“Anä-himqä naqä Bapilonä ii, aanđeqä! Qui ae imäkňgyiä! Ii dňä ququvqä iquauqä anä ätimäuqä. Dňä hnđquatä, yňňä hnđquatä, nanđuä hiqiyqä hnđquatänđi, qu Goti Hanjuwä Iqueä hinđuä iqi, kiyä imätmäkňga äwätqänđuwi, iqi äpmenäüä. ³ Ii tiinä duta itanđi. Ämaqä, wainqä-eqä yänänäqňqä änatqänđuä-panä iinđi, hueqä-himqä eeqänänđi, iisä huiwä yanä kuapanä änyäpu, itanđa ämiqä naqä, qua iunä iqua-pqä, iisänđi huiwä yanä inä änyimđuwi. Ga ämaqä quaeutanä, mbqä wäunđuä iminđuä iqua, qu mbqä wäunđuä ipu, iwä mbqä kuapanänđi, ii suqä quvqä huitanä-huitanä womba minđqä imäkminđqä, ämaminđuwiqä.”

⁴⁻⁵ Iinđi ae ändqanđa, nyi manä hnđqu-mändä qäukuä yätuta tii tqanđi äwikqä. “Nqä qokä-apäkäüä, anä-himqä iunđi, iyyqä suqä ququvqä aquvä imäkqä-imäkqanđi, qäukuä haqä täu etqutquiyä. Itanđi Goti Hanjuwä Iqu, iyyqä suqä ququvqä eeqänänä imäkätňqenđqä kđuä indqänđiyä. Ga, suqä quvqä ii imäkätňqetä, iyyqä mbqä quvqä metňqä-pqä, hesä anä guäyamä maiqiyqä, qäyunä ma, quvqänänđiqä. Iinđiqä, he anä iqinđi, äväma ppiyä.”

⁶ He apäkä hingi ikiqä ii, huiziquau iwitquetňqenđqä kđuä heyqanđutqä, ga suqä asä iinđi, he witquapňqä. Ii iyyqä suqä quvqä, ämamonäka äpäyätňqä-pa, iyyqä mbqä quvqä metňqä, ämämonyqä äpäyäpu, kima wipiä. Iinä itäqänđanđi, ii eqä yänänäqňqä huitanä-huitanđi, eqä-häkä inđeu, huiziquauñqä guäyamä äqiyimetä ävätňqä-pa, he eqä aanä yänänäqňqänänä eqä-häkä inđeu guäyamä äqiyimepu, ga ii änatňqä iwimäkpiyä. ⁷ Ii iyyqä-kiuänđe tii ätnätňqä. ‘Nyi eeqänänä iu ämiqä naqä äpmamä, itanđa ämiqä zä-hawä iu äpmenänä. Nyi apäkä yawiqinyä manä. Iwä hanä-iqä nyimeqanđutyqäe, kđuä qämqä manä. Nyi naqinđqä.’ Ii iinä ätnätä, kiqä yoqä haqeu ämämänätä, iyyqä-kiuä äminyätňqä, nätmatqä kuapanänđi ämäqumuakka äpäyätňqä. Iinä

imäkätŋqenqä, he apäkä iinji, tãñä-hunqce kuapänä ävãpu, kŋuã kuapänã-pqä qiyätŋqä inã iwimäkkiyã. ⁸ Iinã dutanji, hanã-iqã huitanã-huitanji, hiunji hŋquenyã wimenqiyã. Iwã tãñä-yaqce, hävemnäqŋqã ätimãutã, ämaqã kuapänãni, kŋuã kuapänã äqãyãpu, itanqã ymisanã dã naqänãñã timãunqiyã. Itanji anã himqã naqã Bapilonã ii, tã wãtakã iqiyãmãunqiyã. Hanã-iqce naqänãñã iinã wimetŋqce, ii Goti Naqã, iiyqã suqce Iwäsãuqã Iqu, yãñãñãqŋqã eeqänãñã-tãñã Iquvi.”

⁹ Itanqã ämiqã naqã qua iutanã, iisã huiwã yanã änyãpu, nãtmatqã kuapänãñi anã ämaqumuakka apãyãtqãnuwã iqua, iinji, tã änatãqeta suakã timãuqanqã äqumbiyi, qu kŋuã huãqã-hunqã äqãyãpu, äwqã hanã-iqã mapnuwiqã. ¹⁰ Qu ii tãñä-hunqã quvqce meqanqã äqumbiyi, zã wiŋganqã, iisãñã qãqi matqãuqã, kinã haqã nãñi ätqãpiyãŋqã tpuwi.

“Oãñã! Bapilonã iikinyqã, huãqã kinã änaunqiyã! Si anã himqã, aanã naqänãñã yãñãñãqŋqã iikiyi! Iinã etanqã, tqã suqã quvqenqã kimãñi, maqänã äyã äkimeqiyã!”

¹¹ Ga ämaqã qua iutanã mbqã wãunqã naqã imäkätqãnuwã iqua, ämaqã, quwqã yquayã mbqã ipnuwãñqce, aanqã itanqã, Bapilonã iinyqã kŋuã äqãyãpu, äwqã hanã-iqã mapnuwi. ¹² Iquauqã yquayi, tiinã iquauqeyi. Golqã, silpa, ŋŋ hikã äŋguãñãñã iu, wimŋã qeãtqã iu, gquã-yatqã hui mimãuqãñãñã äŋguãñãñã iu, ä yuã qãpaiqã äŋguãñãñã iquau, ä yuã ipisqã iquau, ä yuã häñesqã, ŋŋ yuã kakã iquau, ä zã eeqänãñã huitanã-huitanã jinãñã-weqã iquayi. Itanqã, nãtmatqã huitanã qu elãpenqã iquauqã hiquanã itã, ŋŋ zã äŋguãñãñã itã, ä brasi äyãñqã itã, ainqã äñã moquasqãñãñã itã, ŋŋ hikã äŋguãñãñã tqãtqãkã-tãñã itã imäkminuwã iquayi. ¹³ Itanqã yquayã hui-pqce, inãñqã. Ii nãtmatqã huitanã-huitanã, buayi äwi yãtŋqã, anji jinãñã-wetŋqã imãkqce, itanqã wainqã, olupqã eqã aowã, ä bretqã imäkätŋqetã. Ga qu bulumãkatã, sipsipqãtã, hosi-pqã, ŋŋ kalisi, hosi iqua eyqiyãma äuminuwã iquau, wãunqã-wiyqã hiŋginqã iqua-pqce, itanqã ämaqã mäkiu mãñdi äkittqiyãpu, ätuma äuminuwã iquau, inãñã-tãñuã. Nãtmatqã eeqänãñã ii, mbqã ipŋqce, ämaqã hma etanqcenqã, äwqã hanã-iqã mapnuwi.

¹⁴ “Nãtmatqã si kuapänã äkinyãtŋqã ii, eeqänãñi sitãñã qãqiqi mãwiqã, kinã nãmã äwiqiyã. Huyã-quayunqã äŋguãñãñã mbqã haqã yãmã enqã tã, eeqänãñi hma eqãqce, si anqinji hiñuã mãqunqã dã isŋqinyã.”

¹⁵ Iñi, ämaqã, nãtmatqã iinãtã mbqã wãunqã imãkãpu, Bapilonã iiyqã suqã iutanji mbqã kuapänãñã-tãñã emitpqã iqua, ii, tãñä-hunqã quvqce meqanqcenqã zã wiŋganqã, kŋuã huãqã-hunqã äqãyãpu, äwqã hanã-iqã ämepu, iisãñã qãqi matqãuqã, kinã haqã nãñi tqãpnuwi. ¹⁶ E ätqãpiyãñqãñi, tii tpuwi.

“Oãñã, anã-himqã naqã iinyqce, huãqã kinã änaunqiyã! Ii qãkã qãpaiqã äŋguãñãñi äyãutã, yuã häñesqãtã, ipisqãtã ämetã, itanqã iiyqã huiwã iunji, golqã, hikã hui mimãuqãñãñã äŋguãñãñã, ä wimŋã aanã qeãtqã imãknãtŋqceqã. ¹⁷ Mbqã nãtmatqã eeqänãñã iinji, hanã-iqã ii wimeqanqãñã, qui ae imãkŋqiyã.”

Ga yimbaeu ämitqãnuwã eeqänãñã iquau, ämaqã eeqänãñã yimba iu äqãmbu, qua eeqänãñã iunqã äwãtqãnuwã iquau, ŋŋ ämaqã eeqänãñã yimba iu wãunqã itqãnuwã iquau, ŋŋ mbqã wãunqã eqã-pñã du itqãnuwã iqua-pqce, Bapilonã ii-sãñã qãqi matqãuqã, kinã nãñi ätqãkuwi.

¹⁸ Ga kinã nãñi ätqãpu, anã-himqã iinji, tã gangqã suãki hiñuã äqumbiyi, manã yãñãñãqŋqã tii ätkuwiqã. “Anã-himqce, naqänãñã tqutãñã asãñãñi, hŋqu hmanqã.” ¹⁹ Ga qu qua hiñã ämepu, nyuãñiu

äuaquvauqumuatnäpu, kñuä huäqä-hunqä äqäyäpu, äwqä hanjä-iqä-tänjä äpmepu, manjä yänänäqñqä tii tñnuwiqä.

“Oänä, anä-himqä naqä ünyqe, huäqä kinä änaunqiyä! Iiyqä nätmätqä kuapanä ämäqumuatqä äpemiñqetani, yimba eeqänänä iquauqä kunuñua, eqä-huänju ikipu, mbqä kuapanänjä-tänjä ekuwi. Hanjä-iqä ii wimeqanjanä, qui ae imäkñgqenqä, huäqä kinä änaunqiyä!”

²⁰ “Qäukuä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iquki, hanjä-iqä anä-himqä ique i äwimeqenqe, äwqä yeeqä iyä! Itanqa, Goti Iqueqä qokä-apäkä iquendä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqänqä endowatkqä iquendä, ññ kukñuä hinuä-tqä iquendä, he anä yeeqä ipiyä. Ii quvqä etquetñqenqä, Goti Hanjuwä Iqu ae iwäsäutä, kimanji, ävqiyä.”

²¹ Kukñuä ii ae ätqanqa, enätqä yänänäqñqä hñqu, hikä kuä-witqä quqowä qäyqä enqä-panjä, hikä kätanänä hñqu ämetä, eqä-pñä bu ätnämeqäkqe. I imäkätä, tii ätkqe.

“Nyi imäkqä-panjä iinji, qu anä-himqä naqä Bapilonä ii, bi yänänäqñqä tnämeqänqanwänqa, iwä ämaqä, hinuä anqinji mäqunquä danä ipñuwiqä. ²² Iinjä etanji, Bapilonä iiki, gita päsqä, hääwä-tqä, ga äkakä huitanä-huitanä qñqä huizi iqua, tqä täknä yäpä ingisanji, äkakä maqñqä da yänqiyä. Ga ämaqä wäunjuä huitanä-huitanä imäkqänqä näqñqä ae ämetqänjuwä iqua, qu saqä yäpänqisanji mäpmeqä da ipñqäüä. Hikä kuä-witqä quqowä qäyqä iqueqä äkakä-pqe, saqä yäpänqisa mäwiqä da yänqiyä. ²³ Hiqi-tä iqueqä we-hunqce, we makunqä da yänqiyä. Ga qokä apäkä ämanqä kukñuä ii-pqe, saqä yäpänqisa mäwiqä danä yänqiyä. Nätmätqä iinjä iqua, tiinjä duta kimenqiyä. Ämaqä, tqä mbqä wäunjuä iqä iqua, qua täunji, ämaqä naqä, yoqä-tänjä-qua äpmamñuwi. Ga si paaqä huitanä-huitanä imäkätñä, qokä-apäkä qua eeqänänä iu qänaknä kipñqä, quanqä äyä ätuminji.”

²⁴ Itanqa, kukñuä hinuä-tqä iquautä, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iutä, ga ämaqä eeqä, quaeu mäkä-hunqä iqua äpäkkuwitani, hanjä-iqä iqu, Bapilonänä äwiqi.

19

Qu, “Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä” ätkuwiñqä

¹ Iinjä ae ätimäuqanqa huizi, nyi manjä kuapanä qäukuä yätuta tii tätqätanqä äwikqe. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!

Ämaqeu hñjä anqij iqumuatqetä, yoqä naqetä, yänänäqñqetäni, neqä Goti Hanjuwä Iqueqänänqä. ² Ii Iqu qokä-apäkä iuqä suqä iwäsäuqänqanji, hmbu kikiyanqñuä miqä, aanjä naqä-qakuänänä Jänä Iwäsäuqä Iqueyqä. Ga apäkä, huiwä yanjä hinqij kinjä ikiqä ii, qokä-apäkä eeqänänä qua iunji, iiyqä ii ikiqeta qui iwimäkminqetani, Goti Hanjuwä Iqu, iinji iwäsäuqeqä. Ii Iqueqä wäunjuä-wiyqä iquau pizqä äpäkkqenqe, Iqu iiyqä kimanji ävqiyä. Iinjä iutani, ne Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!”

³ Iinjä ätpiyi, qu anqumñji tiinjä ätkuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä! Ii tä änatäqetanä suaki, hea inqga-inqanqä iqa uwquätñqänänä!”

⁴ Inqanji ämaqä naqä 24 iquatä, nätmätqä hñjä-pmeqä-tänjä hñquaquihñquaquinjä iquatä, qonjä äqutasepäpu, Goti zä-hawä iu Äpmenqä Iqueä yoqe, haqeu ämamäupu, tii ätkuwi. “Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä. Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!”

⁵ Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawä iutani, manjä hñqu tii ätkqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä wäunjuä imäkäpu, Iquenyqä zä ipu, yäpä iqinyä itqänjuwä

iquenä, ämaqä hiŋgiŋqä-qe, yoqä-täŋä-qe, eeqänänuenä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäupiyä!”

Sipsipqä Meqä Iqu apäkä metŋqä, ymisänä imäkkqenqä

⁶ Itani nyi qokä-apäkä kuapanänä hui, kuknuä ätäpu, aquvä äqambu pmetanğä-nänä äwikqe. Wiŋuä ätimäukqä iqu, ii eqä hakuä enğä-pa äqäyätä, qaquvqä osquä-pa, yaŋänäqŋqä iinğä osquanği äwikqe. Hääŋqä-qua e osuäpiyanğani, tnänä tiinğä ätkqe.

“Goti, neqä Naqä Yaŋänäqŋqä Eeqänänä-tänä Iqu, tänğa aanğä ämiqä yaŋänäqŋqä äpmeŋqä-qae, ne Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!

⁷ Täŋğanı ne äwqä anğua nenğanğuti, aquvänä itanä, ga Iqueqä yoqe, haqeu mamäuatunğeqä. İi tii etanği. Sipsipqä Meqä Iqu apäkä metŋqe, qäyu ätimäuciyä. Ga Iqueqä apäki, näwe imäknä äpmenä.

⁸ Ga Goti Hanjuwä Iqu apäkä ii, ämuasmänğqä qäpaiqä, anğua kiyä mamätqä wenyä-hunqe ipnätŋqä hiŋuinä äqunğqe.” (Ämuasmänğqä qäpaiqä anğuanänğä iinği, ii Goti Iqueqä qokä-apäkä suqä jänänğiu itqänuiyqä.)

⁹ İinğä etanği, enätqä iqu tii ändkqe. “Si kuknuä tii qäyä. Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Sipsipqä Meqä Iqueä ämanğqä ymisänä iunğqä pŋŋqä tääqä ätukqä iqua, yeeqä ipŋğäuä.” İinğä ätätäqanğani, tii ändkqe. “Kuknuä tä, Goti Hanjuwä Iqueqä eä, aanğä naqä-qakuänänğiqä.”

¹⁰ İdqanğa, nyi enätqä iqueuä yukä-tänğä qäqiqi qonğä äuktäumi, iqueqä yoqe haqeu mamäumätmä iqanğa, iqu tii ändkqe. “Si nyinyqe, iinğä miqä panä! Nyi wäunğä sitä, tqä tta-tŋğüäka, kuknuä İisasi Iqu awä ätuminğeuŋğä quuvqä eqiyätqänuwä iquendä, itqänuwä-pa, asä iinğä itŋğä iqunğqä. Si yoqä haqe, Goti Hanjuwä Iquenğänä mamävä.”

Ämaqe, Goti Iqueqä kuknuä hiŋuä tŋŋqä ävauqumuatätŋqe, ii kuknuä İisasi Iqu awä ätuminğeyi.

Ämaqä, hosi qäpaiqä ique Äpmeŋqä Iquenğä

¹¹ Nyi iinğä äqunmi, huizi, qäkuä yätuta qŋqanğä hutänğanğa, hosi qäpaiqä hŋqu tqäutangi äqunğqe. Ga Ämaqä, hosi ique äpmeŋqä Iqueqä yoqe, tiinği. “Ämaqä Naqä-qakuä Ätätä, İmäkqä Iqueyqä.” Iqu qokä-apäkä iuqä suqenğqä iwäsäutäqanğ-pqä, ä mäkä ämivauätäqanğ-pqe, Iqu suqä aanğä jänänänğiu itä, imäkätŋqe. ¹² Ga Iqueqä hiŋui, * tä hänaqä äsätä we-hunğqä-paniyi. İwä Iqueqä nyuänğiuŋi, ämiqä iquauqä ynğa kuapanä äpmakäuminğe. Nŋ Iqueqä huiwä iunği, yoqä hŋqu äqänä. Huizi iqua yoqä iquenqe, maŋqä etanğä, Iqueqä-kiuänä näqŋqä eä. ¹³ Ga Iqueqä ämuasmänğqä quäuqä iquenği, häneqe-nänğä ämuasmäuminğe. Ga qu Iqueqä yoqe, tii änyuätkuwi. “Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknuiqä.” ¹⁴ Ga mäkä-iqä qäkuä yätutanğä iqua, hosi qäpaiqä iu äpmapu, Ique qänaki äwivändminğui. Iqua quwqä huiwä iunği, ämuasmänğqä kiyä mamätqä, aanğä qäpaiqänänğinä imäknminğui. ¹⁵ Ämaqä hiŋuiqä äwimenğqä Iqueqä manğitanği, † nâpğqä-hionaqä yanäqŋquä hŋqu ätimäukqe. Hionaqä iqu, hueqä-himqä eeqänänğä iu mändi äkittqiyätŋqä iqueyqä. Ga yäkqä woyqä a äqätä, qunği ämitŋqänänğyä. ‡ İtanğ ämaqe, wainğä häukui hikä hovqä imepu qonğqä iquwä-pani, Iqu suqä iinği, qokä-apäkiu asä ii itqeniqe. Kiqä qakui tiinğiqä. Goti Yaŋänäqŋqä Eeqänänğä-tänğä Iqueqä äwqä tnänğä iinğqä ätnä. ¹⁶ İtanğ Iqueqä ämuasmänğqä quäuqeutä, ä hawiütänği,

* 19:12 Itkimäqä 1:14 † 19:15 Itkimäqä 1:16 ‡ 19:15 Apqä Bukä 2:9

yoqä tiinjä äqänminqe. “Ämiqä eeqänänjä iquauqä Ämiqätä, ämaqä naqä iquauqä Naqä-queqä.”

¹⁷ Inğanj, nyi enätqä hñqu, mäptqä iqueqä haqeqi tqäutangi äqunqge. Iqu yñjä eeqänänjä, qäukuä awä iqä äwäwa ikitqätanquwä iquauqge, manä yänänäqñqä tii ätkqe. “He, Goti Hanjuwä Iqueqä ymisanjä naqänänjä imäkqanqgeñqä äpäpu, aquvä qämbiyä. ¹⁸ Ga ymisanjä iunji, ämiqä iquauqätä, mäkä-iqä iquau miqä iquauqätä, ämaqä aanjä yänänäqñqä iquauqätä, hosi iquauqätä, itanğa ämaqä, hosi iquau haqeqi äpmeñuwä iquauätä huiwä iunjä guwi, he ämbñqänänjä. Ga he huizi iquauqä yäpä imä mäpmeqä ijuwä, ä wäunüä-wiyqä hñngi äpmeñuwä, ññ ämaqä hñnginqä, itanğa ämaqä yoqä-tänjä iquatä, eeqänänjä iquauqä huiwä iunjä guwi, ämbñqänänjä.”

¹⁹ Iinj äwiyätmänğanj, nyi nanuä hiqiyqä iquä, ämiqä naqä qua iutanjä iquatä, quwqä mäkä-iqä iquatäñj, aquvä ae äqänqanğä äqunqge. Qu Ämaqä hosi iu äpmeñqä Iquä, Iqueqä mäkä-iqä iquatä mäkä humbñqänänjä. ²⁰ Inğanj, qu nanuä hiqiyqä iquesä, hñnuä-tqä quanğä iquesänj, guä kiyäuekuwi. Hñnuä-tqä quanğä iqu, nanuä hiqiyqä iqueä hñnuä iqi, nätmatqä ämaqä mimäkqänänjä dī imäkätä, ämaqä nanuä hiqiyqä iqueä atäunüä iñqe ämepu, iqueqä ktqenqä qonä äwoktäuminjuwä iquauñj, quanğä ätukqä iquwi. § Iquauñj, hñnjä yqänänjä-quaqui ämepu, hovqä naqänänjä, hikä piyanä-weqä tä nätqätanqğä bu ämatnämäukuwi. ²¹ Ga iquauñj ämaqä mäkä-iqä iquauñj, hionaqä Ämaqä hosi iu äpmaminqä Iqueqä mänjita ätimäuminqetä, pizqä äpäkkuwi. Itanğa yñnjä eeqänänjä iqua, mäkä-iqä pizqä ä päkkuwä iquauqä huiwä iunjä guwi, änäpu äwqä änäpäkkuwi.

20

Jisasi Iqu, qua täunji, quyäukuä 1,000 miniqenqä

¹ Anginj, nyi ynaunqä hñqu, qäukuä haqä yätuta äwäma quvepñanğj äqunqge. Iwä iqueqä hipa iunji, qua hovqä täpäunüä maeqä iquesänjä hutäuqetä, guä woyqä naqä hñqutä, a äqätminqe. ² Iqu qämakä häñesqä naqänänjä ique a äkiqätkqe. Ii qämakä qänqatqä, qu, “Setänä, ämaqeu kukñuñqä ätuma uwqä iquvqä” änyuätminjuwi. Iwä iqu quväukuä 1,000 pmetäninjä iñqe, ynaunqä iqu guä woyqetä äkiqiyäueqge.

³ E äkiqiyäueqetanj, iqu iquenji qua hovqä täpäunüä maeqä ique ätnämeqäqe, hovqä iquenji pmäukuä änä mautäuqä, hutäuqetä aanjä yänänäqñqä ämäyekqe. Ga iinj etanğj, Setänä iqu qokä-apäkä hueqä-himqä iunji, anğinj quanğä mätkuä yätñqä diñqäuä. Iqu qua hovqä iquenji, quväukuä 1,000 päwqanqanqä, hñnuä äqänä pmetñqänänjä. Ga qänakñj, iqu yäpaqanğisa wänqänänjäpu ikininjqe, äwätəpnuwi.

⁴ Nyi iinjä ae äqunmi huizi, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iu minñqä wäunüä äwikqä hñqua, ämiqä iuqä zä-hawä iu pmetanğä äqunqge. Ämaqä iu äpmaminjuwä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yoqe awä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, a yänänäqñqä äqätminjuwitanj, ämaqä mäkä-iqä iqua, iquauqä nyuanji huätä ätäwäpu, pizqä äpäkkuwä iquayj. Itanğa iqua nanuä hiqiyqä iquenqätä, iqueqä ktqenqätä qonä mäwoktäuqä ipu, nanuä hiqiyqä iqueqä atäunüä iñqe, quwqä hipenjitä, hipaitänji, maqñqä iminñqä iquayj. Ga qokä-apäkä ii, qu hñnjä-pmeqä anğj ämepu, Kraisi, Ämaqä Goti Iqu atäunüä äteqä

Iqutä, anä äpmapu mitqätangpi, quväukuä 1,000 päwäniqe. ⁵ Qokä-apäkä qua äpteqä duta angi vauqe, ii aanä kinganä änyä qe ätimäukqe. Itanğa qokä-apäkä ae äpäkonğuwä huizi iqua, quväukuä 1,000 ae äpäwqanğanğa, qu hänä-pmeqe mämeqä danä ipnuwi. ⁶ Ga qokä-apäkä äpäkonğuwä iuta kinganä angi ävaukuwä ii, Goti Hanjuwä Iqu Iqueğanğa atänuä ae ekqä-qua eäpu, yeeqä ipnqäüä. Ga äpäkonğa huizi ätimäutqä iqu, iquauñi mäñdi äkittqiyqenğa yänänanğnqe, hmayqä. Aanä oeyqä. Hiñuiqä ävaukuwä inğa iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, Kraisi Iquenyqätä hiqäva imäkäpu wimeqä-qua hipnqäüä. Ga qu eeqä, Kraisi Iqutä quväukuä 1,000 iunñi, ämiqä pmapnqäüä.

Setänä iqueqä mäkä yäpakiyi

⁷ Iwä quväukuä 1,000 ae äpäwqanğani, qu qua hovqä täpänuä maeqä iqueni, qnğanä hutäuqanğpi, ga Setänä iqu guä äkiqiyänä äpmamitätqä iundanñi, inğa ewasqänäniqeğä. ⁸ Iwä iqu yäpaqanğisa ätimäuäqe, Gokä iqueqätä, Mañgokä iqueqätä, ämaqä eeqänänä, qua hitunuä äwitqutänğa-pa äpmeñuwä iunñi, quanğa ätuätä, mäkä ipäqapnğa aquvā maqiyäniqeğä. Ämaqä inğa iqua, aanä kuapänä, a änä matäuqänänä, hikä weä enğa-paniqä. ⁹ Qu qua eeqänänä äwiñqä iu ikipu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä, anä-himqä, Iqu kiinä äwinyätnğa iu pmetanğuwä iquau qäuiqä ktäuqanğuwanğa, qäukuä yätuta te äpätä mäkä-iqä iquauñi, te aanä kuapänä ganği äqunğqe. ¹⁰ Setänä ämaqe quanğa ätukqä iqueni, qu hovqä naqänänä, hikä piyanä-weqä tä nätqätanğqä, nanuä hiqiyqä iqutä, hiñuä-tqä quanğa iqutä ae äpmetanğinyä iu, ämatnämäukuwi. Ga iqua, hiunji heatqeu, täñä-hunğa naqänänä hea ique-ique inä meqäpnuwi.

Goti Iqu, ämaqä ae äpäkonğuwä iquauqä suqe, iwäsäukqenğa

¹¹ Itanji nyi zä-hawä qäpaiqä naqänänä hñqu witanği, ga Zä-hawä Iu Pmetanğqä Ique-pqe, äqunğqe. Iwä quaeätä, qäukuitänñi, Iquenyqä zä äwäsinyä, qäpu ekiyi. ¹² Itanğa, qokä-apäkä ae äpäkonğuwä, yoqä-tänñitä, yoqä maeqä-tänñitä, eeqänänä, qu zä-hawä iqueä hipenuä iqi tqäutanğa äqunğqe. Iqi tqäutanğuwanğa, enätqä iqua quwqä suqä imäkminjuwä buki ävatäpu, itanğa hänä-pmeqä buki iqu-pqe inä ävatkuwi. Ga Zä-hawä Iu Äpmeñqä Iqu, bukiu qänätanğqeunñi hiñuä äqunäqe, Iqu ämaqä ae äpäkonğuwä iquauqä suqe iwäsäukqe. ¹³ Ämaqä eqä-pñä iu äpäkonğuwä iquauñi, eqä-pñä iqu a äkiqätminğqe, ewasqiyäwqatkqe. Äpäkonğquesä, wavä iquesänñi, iquaqu-pqe, qokä-apäkä ae äpäkonğuwanğa iquaquiyqä hipa iu äpmaminjuwä-pqe inä ewasqiyäwqatkiyi. Itanğa qu eeqänänä, Zä-hawä Iu Äpmeñqä Iqueä hipenuä iqi tqäutanğuwanğa, Iqu ämaqä hñqunä-hñqunä quwqä suqä imäkminjuwünğqä iwäsäukqe. ¹⁴ Ga äpäkonğa iqutä, ä wavä iqutä, hovqä tä naqänänä äsätanğqä ique ämatnämäukuwi. Hovqä tä naqänänä-tänñä iqu, äpäkonğa huizi iquvi. ¹⁵ Itanğa ämaqä, quwqä yoqe hänä-pmeqä buki iu mañnğa inğa iqua, qu-pqe hovqä tä naqänänä äsänğqä ique inä ämatnämäukuwi.

21

Qäukuä änyä-hänñiqätä, qua änyä-hänñiqätä

¹ Nyi ii iqanği äqunmi, huizi, qäukuä änyä-hänñä hñqutä, qua änyä-hänñä hñqutä, äqunğqe. Qäukuä qua hiñuiqä äwäminjiyä iquaqu, hma ae eqanğiyänğa, ga eqä-pñä-pqä iqu, yqänä matuqä ikqe. ² Itanğa nyi

anä-himqä Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänqä atänuä ikqä, Jerusälemä änyä-hänä iuni, hinuä äqunqce. Ii apäkä hñqu, kiqä qokique ämuanätñqä qeqätqä näwi imäkñqä-pa, qäkämä qeqätqä iinjä imäkñqä, Goti Hanjuwä Iqutä qäukuä haqä yätu äwinqeutani, äväma quvepqangi äqunqce. ³ Itangqänqä, zä-hawä iutani, manä yänänäqñqä hñqu tii tqangi äwikqce. “Qätä nyipiyä! Tängani Goti Hanjuwä Iqueqä ani, qokä-apakitä äpmeqi. Inji Iqu quwqä awä iqi pmetänqiyä. Ga qu Iqueqä qokä-apäkä heqanqpi, Iqu Iqueqä-kiuä qutä anä äpme, quwqä Goti äpmenqiyä. ⁴ Iqu, knuä äpakä maqiyqä ipñqä, quwqä hinuä eqä ye esänqiyä. Itanga qokä-apäki, mapakonqä danä iqäpnuwi. Nätmatqä qänqatqeta äwäka äpanqce, tängani, qäpu iqanqgetani, äwqä hanä-iqä, knuä qäyqä, itanga tänjahunqä mäwimeqä da iquäniqeqä.”

⁵ Iwä Zä-hawiu Äpmenqä Iqu tii ätkqce. “Qätä nyipiyä. Nyi nätmatqä eeqänäni, änyä-hänä imäkqänä.” Ii ätätäqänqä-pqe, tii-pqe inä ändkqce. “Si kuknuä tä tuwanuä qäyeyä. Ii, aanä naqä-qakuänänä etangi, ga ämaqä eeqänäni, iquenyqce quuvqä heqänqänänä.” ⁶ Itangani, Iqu tii ändkqce. “Nätmatqä eeqänäni ae ätimäuiqiyä. Hinuiqänqätä, yäpakinqätäni, Nyi Nqä-näuanqä. Nätmatqä eeqänäninqä Qakuä-qunä emä, eeqänäni qäpu Imäkqä-qunqä. Itanga ämaqä hñqueqä quväki ye ävätñqce, Nyi iqueni, eqä esquä hea ique-ique pmeqä vqä iqesani, mbqä maeqä, hingi guätñqä wimqänä. ⁷ Ga ämaqä hñqu makä äunäpiyä iuni ämäwqätäuqanqutqce, Nyi iqueni nätmatqä ii ävätmä, ga Nyi iqueqä Goti pmetanqundi, iwä iqu Nyaqä ymeqä pmetänqiyä. ⁸ I etangi, ämaqä pemä miqä itqänuwä iquatä, quuvqä maeqiyqä itqänuwä iquatä, suqä aanä quvqänänä imäkätqänuwä iquautä, ämaqä pizqä äpäsätqänuwä iquautä, huiwä yanä hingi äväkitqänuwä iquatä, paaqä imäkätqänuwä, ä goti quangä iquauqä quuvqä eqiyätqänuwä iquatä, itanga kuknuä quangä ätätqänuwä iutäni, qu hovqä naqänänä hikä piyanä-weqä tä nätgätanqä iunqä upnuwiqä. Ii äpakonqä huizi iquvqä.”

Jerusälemä änyä-hänä iquenyä

⁹ Asä qänqani, enätqä hñqu nyinyqä äpkqce. Iqu enätqä 7, nätmatqä ämaqä qui imäkqä yäpakä hevqä manguä inqä, a äqätminuwä iquautanä iquvqä.* Itanga enätqä iqu tii ändkqce. “Si biyä. Nyi apäkä Sipsipqä Meqä Iqu metñqä iqäqä iinjä, ämäktquamqänänä.” ¹⁰ Itani iqu Dñä Ängüä Iqueqä yänänäqñqeta, qoqonä naqänänä haqä yämñä hñquenqä änmä äukqce. Qoqonä yänisanä, iqu anä-himqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänqä ätkqä Jerusälemä ii, Iqutä qäukuä haqä yätu äwinqeutä äväma quvepqangi, ämändquakqce. ¹¹ Goti Hanjuwä Iqu anä pmetangi, Iqueqä tä yanqä naqänäni anä-himqä iisa äyänminqce. Tä iqueqä wehunqce, hikä jaspä änguanänä kiqä mbqä haqä nändi ikutotqänuwäpanä, huitanänänä, aanä quvanyäqñqeqä. ¹² Anä-himqä iinjä ii, täknä naqänänä haqä yämä äqänminqce. Täknä iqueni, kiqä hävqä qñqani, 12 imäknminqce. Ga qñqanä iquau-tänä qäqiqini, enätqä hñqunä-hñqunä ätqäumiñuwi. Itangqänqä Israitqä iquauqä kawäka 12 iquauqä yocqce, hävqä qñqani iquauñi, hñqunä-hñqunä äqänminqce. ¹³ Itanga täknä iinjä, mäptqä yapqä ingisa äqänminqceuni, kiqä qñqani, hñquaqui-hñqueyqä. Itangqänqä täknä mäwqä hñgisa äqänminqceuni, asä hñquaqui-hñqueyqä. Nñ asä täknä mäwqä huizinqisa äqänminqceuni, hñquaqui-hñqueyqä. Itanga mäptqä wiqä ingisa äqänminqceuni, asä hñquaqui-hñqueyqä. ¹⁴ Anä-himqä iinjä ique täknä äqänänqce,

* 21:9 Itkimäqä 15:1-7

iwä täknä iqu yänänäqñqä qänätätñqe, hikä 12 iqua äknqäumiñqe. Itanqqänqä ämaqä 12, Sipsipqä Meqä Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauqä yoqe, hikä iquauñi hñqunä-hñqunä äqänmiñqe.

15 Enätqä nyitä kukñuä anä ätkueä iqu, anä-himqä ii, itanga kiqä täknä naqä ique, itanga qñqanä täknä ique imäknänqä iquau, quwqä quäueñqätä, homänñqätä iwäsäutñqä, golqä yäqke a äqätmiñqe.

16 Itanga anä-himqä iutanä täknä mäwqä inñi-ingisanä hiqñqe, asänäñi. Iiyqä quäuqetä, naqetäñi, hñqu mändi ma, iquaquiyqä hiqñqe asänänñqä. Itanga enätqä iqu anä-himqä ii, iqueqä yäqketä hiqñqenqä iwäsäukqe, kiqä hiqñqe 2,200† ätimäukqe. Anä-himqä iiyqä inñi-ingisanä iwäsäuqätä, kiqä haqä yänñitä-pqä qäsä iwäsäukqe, eeqänäñi hiqñqe asänä ätimäukqe. 17 Iqu anä-himqä iutanä täknä äqänänñqä-pqe iwäsäukqe, iqueqä hiqñqe 144 ätimäukqe. Hiqñqä iññä iwäsäuke, ii ämaqä hñqeqä äquanä iutanä, hipa pätäkiqä iunqä iwäsäutqutätqänjuwä ii enqä-panñi. Itanga enätqä, täknä hiqñqä ique iwäsäukqä iqu, hiqñqä ii qesä iwäsäukqe.

18 Ga anä-himqä iutanä täknä, Goti Hanjuwä Iqu hikä jaspaitä täknä äqäyätä, itanga Iqu anä-himqä iunñi, golqä itänä ämätñqe. Ga kiqä äyänqä di, huiwä hiqumuanä hñjuä iqänqä-panä aañ quvanyäqñqeqä.

19 Ga anä-himqä iutanä täknä iquvanä bunñi, Goti Hanjuwä Iqu hikä huitanä-huitanä, mbqä naqänqä äwämiñqe, ämetä huyä-quayunüä enqä-pa iwimäkkqe. Itanga iquvanä bunñi, hikä aañ äñguänänä jaspä iqu ganä äsekkqe. Itanqqänqä huizi, hikä säpayä ique, äsekkqe. Ga hikä huizi äsekkqä yoqe, aketä iquvi. Itanga hikä huiziqu iqueqä yoqe, emelatqä iquvi. 20 Nñ, hikä huizi, satonikisi ique äsetä, ä huiziqu, koniliyanä ique äsekkqe. Itanga hikä hñquququ, klisolaitä iqu etanñi, itanga huiziqu, kiqä yoqe, belitä iquvi. Ga hikä huizi iqu, töpasi iqu etanqqänqä, nñ hikä 10 iqu, klisoplesi iquvi. Ä hikä huiziqu, hayäsinä iqu etanñi, itanga yäpaki, amelisi ique, iquau äsekkqe. 21 Ga hävqä qñqanä 12 iqua, qu kamä naqänänä enqä-panñqä. Ga kamä iunä iqua, mbqä naqänqä imäkkqä eä, aañ qäpaiqänäñi. Ä hävqä qñqanä hñqunä-hñqunänä iquauñi, kamä hñqunä-hñqunä imäknmiñqe. Nñ anä-himqä yäpä yänñisanqä huänqe, golqetänä imäkänqe. Ga golqä iunñi, kiyä mamätqä, aañ quvanyäqñqeqä.

22 Ga anä-himqä iunñi, nyi hiqäva-imäkkqä anä hñqu hñjuä mäqunquä ikqe. Goti Naqä, Yänänäqñqä Eeqänänä-tänä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutäñi, hiqäva-imäkkqä anä iquenyqä tññqä Iquauquvqä. 23 Itanga anä-himqä iunñi, mäptqä, ä qanüä äyänätä we hunätñqe, hmanñqä. Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä naqä motquetñqä tä-yänqä naqänänä iqu, anä-himqä iu yänñuäñqe. Nñ Sipsipqä Meqä Iqu hiqi-tä enqä-pa, anä-himqä iu äyäwqätä pmetanñi äqunqqe. 24 Iwä qokä-apäkä hueqä-himqä eeqänänñiutani, qu qanñi, Tä Iqu yänätanqqeu upnuwi. Itanqqänqä qua eeqänänä iu ämiqä naqä äpmakäwänjuwä iqua, nätmätqä äñguänänä quwqä yoqä naqä motquapñqä isua, iqinyqä äma ppnuwi. 25 Ga heatqä hiawiqe, anä-himqä iunñi, matimäuqä etanñi, anä-himqä iutanä täknä hävqä qñqanä eeqänänä iquauñi, mämäyeqä, hiunñi ique-ique hutänätäñiqeqä. 26 Hueqä-himqä iquauqä nätmätqä äñguänänä, yoqä naqä ävätñqä eeqänäñi, qu anä-himqä yäpä yänñisa äma mipaqupnuwi. 27 Mä nätmätqä, Goti Iqueqä hñjuä iqi äñguä maeqä, kiyä mätqä itä, ä ämaqä, suqä aañ quvqänänä imäkmipqä itä, ämaqä quanqä ätmipqä

† 21:16 Kiqä hiqñqe 2,200 kilomita. Hänaqä Menyämata Lae bunqä äyänqä iqu, kiqä hiqñqe, 240 kilomita inänñqä.

itänji, qu eeqä, anä-himqä yäpä yängisa mäyqä ipnuwi. Hma naqä-qakuiqä. Nñ qokä-apäkä quwqä yoqe, Sipsipqä Meqä Iqueä hänä-pmeqä bukä iu äqänänqä iqua, qu quwanä anä-himqä yäpä yängisa pepnuwi.

22

Eqä hänä-pmeqä vqenqätä, zä hänä-pmeqä vqenqätä

¹⁻² Itanğa enätqä iqu, eqä naqä hänä-pmeqä-vqä hñqu ämändquakqe. Ga kiqä äyänqä di, huiwä hiqumuanä hinuä iqänqänänä aanä quvanyäqñqä injiqä. Eqä iinjä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqätä, ä Sipsipqä Meqä Iqueätä, zä-hawä iuta ekukua, anä-himqä iyeqä hänaqä awä iqi quvepñangi äqunqce. Itanğa eqä yätäqä ingi-ingisanji, zä hänä-pmeqä-vqä hui ätqäunäüä. Ga zä hänä-pmeqä-vqä iinjä iqua, häukuä qanüä ique-ique wiquänqiyä. ³⁻⁴ Itanğa nätmatqä eeqänänä, Goti Iqu mäwinqä iqäqä iqua, iqnji mäwiqä danä enä. Goti Hanjuwä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutä, zä-hawä iu äpmanä miqiyñqeqä. Iquacu pmetanqiyänqani, Iqueqä wäunüä imäkqä iqua, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, wäunui imäqkämanäpu, Iqueqä himä-hiqumuanju hinuä qumbnuwi. Itanğa, iqua quwqä hipenüä iunji, Iqueqä yoqä-tänä-quayi. ⁵ Itanğa Goti Naqä Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä iunji we-hunqce, Iqueqä-kiuä vqanqçetani, heawiqe matimäuqä da itä, hiqi-tetä, mäptqä iqueqä we-hunqçeutäni, wäunüä imäkqänqce, maeqä danä yäniqeqä. Oeyä. Ga qu hea ique-ique ämiqäpnuwi.

Jisasi, si biyäl

⁶ Iqu iinjä ämändqueqetani, tii ändkqe. “Kukñuä tä aanä naqä-qakuänänä etanji, ga ämaqä eeqänänä, kukñuä iquenyqe, quuvqä heqäpñqänänä. Goti Naqä Iqu, kukñuä hinuä-tqä iquauqä quuvqe wivauqumuatqä Iqu, Iqueqä enätqä hñqu, Iqueqä wäunüä imäkqä iquauñi, nätmatqä eeqänänä, maqänä timäutñqä iinjä motquetñqä, ändowatkqe.” ⁷ Jisasi Iqu tii ätkqe.

‘Qätä nyipiyä. Nyi maqänä quvepmqänä.† Ämaqä, kukñuä nätmatqä timäuniqenqä bukä tqe äqänänqä iu qänaknä imipqä iqua, Goti Iqu äñguä iwimäkänqiyä.’*‡

⁸⁻⁹ Nyi Jonä, nätmatqä timäuniqenqä, qätä äwiyätmä, äqunqçqä iqunji. Nyi qätä äwiyätmä, hinuä ae äqunmitani, enätqä nätmatqä e ämändquakqä iqueuä yukä-tänä qäqiqi qonä äuktäumi, iqueqä yoqe haqeu mamäümätmä iqanğa, iqu tii ändkqe. “Si nyinyqe, iinj miqä panä! Sitä, tqä tta-tñguäka kukñuä hinuä-tqä iquatä, ämaqä eeqänänä, bukä tqe qänaknä itqänuwä iquatä, Goti Iqueqä wäunüä-wiyqä enjuwä-pa, nyi asä iinjä iqunqçä. Si yoqä haqeu mamäutñqce, Goti Hanjuwä Iquenyä qonä woktävä.”§

¹⁰ Ga hui-pqä inä tii ändkqe. “Kukñuä nätmatqä timäuniqenqä bukä tqe äqänänqce, qäqi ae ätimäutñqä iqä-qae, si imä zä makiptqäyqä panä.

¹¹ Ae ätimäutñqä iqä-qae, ämaqä suqä quwqä äki-äkitanä imäkätqänuwä, quwqä iunä äwäpu, qäyä imäkqä uwqanqçpu. Nñ qokä-apäkä Goti Iqu Iqueqänqä atäunüä iqanji, suqä jänänä iunä imäkätqänuwä, iunä qäyä imäkqä uwqänqçeqä.”

¹² Jisasi Iqu tii ätqiyä. “Qätä nyipiyä. Nyi maqänä quvepmqänä. Ga maqänä äquvepätmäñqani, ämaqä hñqunä-hñqunänä iunji, quwqä suqä

* 22:6 Itkimäqä 1:1 † 22:7 Itkimäqä 3:11 ‡ 22:7 Itkimäqä 1:3 § 22:8-9 Itkimäqä 19:10

imäkätqāñuwā-pa, kimanji wimqā iinqe, Nyi qāsā äma quvepmqānā. 13 Hinuiqāñqā, qānakñqā, Nyi Nqā-nāuāñqā. Nyi ganā äpmamā, yāpakāñqā äpmeñqā Iqunjqā. Nätmatqā eeqāñāñjqā Qakuā-qunā emā, qāpu imäkqā Iqunjqā. 14 Qokā-apāki, quwqā ämuasmāñqā asñā äqāyätqāñuwā iquauñi, Goti Iqu āñguā wimäkqāñguti, qu zā häñā-pmeqā-vqā ique āñāpu, anjā-himqā iutanjā hävqā qñqāñā äutemā yāñgisa paquñjqāuā. 15 Itanğa ämaqā, suqā aanjā quvqenā imäkqā iquau, paaqā imäkqā iquau, huiwā yanjā hinji väkiqā iquatā, ämaqā pizqā pāsqa iquau, ä goti quañgā iquauñqā quuvqā heqiyqā iquatā, ññ suqā quañgiunqā äwinyätā, qānaki iqā iquatāñi, qu eeqā, Goti Hanjuwā Iqueqā anjā-himqā iunji, yāpaqāñgisa pmapnuwiqā. 16 Nyi Jisasi Iqunā, Nyi Nqā enätqe, henyqā ändowatqāñgā, ga iqu qokā-apākā, Nyaqā yoqenqā aquvā äqāñātqāñuwā iquenā, Nyaqā kukñuā tā awā äyā etätñqe. Nyi ämiqā Dewiti iguesañā Zā-Hutäkñā äunqgā Iqunā,* ga iguesa ätimäukqe. Itanğa Nyi Qätäqueqā zinjitā ätimäutā, äyāñätñqā Iqunjqā.”†

17 Dñjā Äñguā Iqutā, ä Sipsipqā Meqā Iqueqā apäkisāñi, tii ätqinyā. “Si biyā.”

Ga ämaqā eeqāñāñā, kukñuā tā qätā äwipqā iqua, qu-pqe tii tpnuwi. “Si biyā.”

Itanğa ämaqā äkisqu-äkisqu, quväki ye vqāñgi, eqāñqā äwingqā iqu, äpätñqāñāñjqā. Ga tqū-tqu eqā häñā-pmeqā vqe, näññqā etañgutqe, iqu äpätā mbqā maeqā, qanyā ionätñqe.

Jonā iqueqā kukñuā yāñāñāñqā yāpakiyi

18 Ämaqā eeqāñāñā, kukñuā nätmatqā timäuniqenqā bukā tqe äqāñāñqe qätā wipqā iquauñi, nyi Jonā iqunā yāñāñāñqā tii tumqe. Ämaqā hñqu kukñuā tqeñi, hui wiyā iqā uwqāñgutqe, Goti Hanjuwā Iqu ämaqā iqueni, hanjā-iqā aanjā quvqā iinqā bukā tqe ätā äqāñāñqe, wiyā iqā peyāñiqe. 19 Nñ ämaqā hñqu, kukñuā nätmatqā timäuniqenqā bukā tqe äqāñāñqeuta hui huätā mamäuqāñgutqe, ga Goti Hanjuwā Iqu iqueqā nätmatqā āñguāñāññā iinqā bukā tqe ätā äqāñāñqe, huätā mätnāmāñqiyā. Nätmatqā āñguā ñi, zā häñā-pmeqā-vqā iqutā, Goti Hanjuwā Iqueā anjā-himqā iisā, iquaquvi.

20 Ga Ämaqā nätmatqā eeqāñāñā iinqā awā ätätñqā Iqu, tii ätqiyā. “ ‘Nyi maqāñā quvepmqāñā-qe,’ naqā-qakuā etkqe.” Auā, yqāñā! Jisasi Naqā Iquki, Si maqā quvepiyā!

21 Naqā Jisasi Iqu, Iqueqā qeqā imāñqeta, nätmatqā āñguāñāññi hinji vqe, etapquā. ñi naqā-qakuā eā, qāyā pmetāñā.

* 22:16 Itkimäqä 5:5 † 22:16 Itkimäqä 2:28

Kuknuä huiuqä quatiyi

Bukä tqenji, kuknuä huiuqä quati, ätnäñiqi itkimäkätñqeyi.

A

Anä aquväqñqä

Jisasi Iqu qua täu pmetanğa, Israitqä iquauqä anä himqä eeqänänä iunji, anä aquväqñqä hñqu-qe ä hñquaqñqä-qe ämätñminñqe. Jerusälemä iunji, aanä kuapanä ämätñminñuwi. Suqä iñji, Israitqä iqua qua Babiloniya iuta anğumä äppiwi, inganä ipäqäkuwi. Anä aquväqñqä iunji, qu Goti Iqueqä kukñui qätä äwiyäpu, Iquenyqä tääqä ätäpu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupñqä aquvä äqänminñuwi. Iqñji qokä-apäkñuñji kukñuä inä ämitäpu, ä ymeqä iqua skutqäñqä äuminñuwi.

Ani Goti Ique vqenqä hiunji naqä

Hiunji naqä tqenji, Israitqä iqua, quwqä kawä hñqu hiqäva-imäkqä anji, Goti Ique anğı äwikqenqä kñuä indqänäpu, aquvä äqänminñuwi. Quwqä mäkä-hunqä iqua, hiqäva-imäkqä anji kiyä-mätqä imäkkuwitanji, Jutasi Makäpiyäsi iqu anä ique ikikinyänä imäkätä, Goti Iqueqä yoqe haqeu mamäupñqä, Ique anğı äwikqe.

Aposälqä, (apose)

Yoqä Iqueqä qakui, 'ämaqä ändowatqä.' Bukä täuñji, si yoqä 'aposälqä' qänätanğqe, hñqunä qundnä. Makä 3:14 iunänji. Iqñji Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä 12 iquauñji, wäunjuänqä ändowatätä, 'aposälqäü' änyuätkqe. Hiqñqä huiunji, 'Ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquä' qänätanğı qundnä. Ä hiqñqä huiunji, 'Ämaqä Jisasi Iqu wäunjuänqä ändowatkqä iquä' qänätanğı qundnä.

Asñä-meqäñqä suqe

Jonä asñä-qäyqä iqu, qokä-apäkä kuapanänä iu, eqä Jotänä du asñä äqäminñqe. Iqu qunji, "Heqä suqä quvqeuta kñuä äkunmäkmbiyä. Ga he iñjä iquwññqä motquapñqe, asñä mapiyä" ätumññqe. Asñä-meqä suqe, Jonä iqu mipäqäyqä ikqe. Jonä iqu matimäuqänğga, Israitqä iqua qu-ganä ipäqäkuwi.

Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquauqä kñui, tiinji. Ämaqe, hñqu asñä meqanğı äqumbiyitanji, iñjä iqu quuvqä ae eqiyqiyäqe, näññqä mapnä. Asñä ämeqä iqu, iqueqä suqä quvqenqä kñuä äkunmäknätä, Jisasi, suqä quvqä huätä ämamäuqä Iquenyqä quuvqä eqiyätä, Iqueä kukñuä dü qänaki itñqä äwinyä.

Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä hñqua, kñuä tiñjä-pqe, inä indqänätqänjä. Ymeqä dñji, asñä meqanğpqe, ii Goti Iqueqä-quayqä.

Ä

Ämaqe uqä Ymeqä Ekqä Iqu

Qänğanänji, hiñuä-tqä Deniyäli iqu, ämaqä, Goti Iqueqä qokä-apäkñu, quwqä suqä quvqeuta huätä ewewatqä iquenyqä ätätäqänğganji, iqu 'Ämaqe uqä Ymeqä Ekqä Iqueyqä' ätätä äqäkqe. Yoqä iñjä iqueqä quati, 'Kraisuä' ätätunquä iquitanji asänänji. Jisasi Iqu kiqä-kiuänğqä ätätäqänğganji, Ämaqe uqä Ymeqä Ekqä Iqueyqä' ätätä ätkqe. Iqu iñjä ätätä, 'Goti Iqu änändowatätä, yoqä naqä ädapkqe. Täkä Nyi ämaqä-qunä eämä, Goti Inänjä-qunänjçä' ätkqe.

Äwqä äkunmäkñqä

Bukä tqenji, "Kñuä äkunmäkñqä" qänätanğqe, ii qundnä.

B

Bapilonä

Bapiloni, ii qua naqä hñqueqä yoqe. Qānganāni āmaqä iu pmeqä iqua, Israitqä iquatä mäkä āunāpiyānganji, quñi āmāwqätāupu, quwqä quaiuñqä wāuñuä heñgi wiyqāñqä ātumä āukuwi. Israitqä iqua iqini, quvāukuä 70 āpmakuwi. Pitä iqu anā himqä Romä iquēñqä, kukjuä ktqe, 'Bapilonāyqä' ātātä āqākqe. (1 Pitä 5:13) Jonä iqu, bukä Itkimäkqä iunji, Bapilonä ātātä āqākqe, iqu Romāñqä ātkqāti, ä āsqenqä ātkqāti?

Bea

Bea iqua, täñä aanä naqānāñä, qua huiunji, qāuqä imä hiqiyqä ātqāunä. Kiqä ktqe, Itkimäkqä 13:2 iunji, hiñuä qunä.

Belsäpulä

Belsäpuli, ii dnä quvqä hñqueqä yoqe. Āmaqä Israitqä qäyā hitanġi huizi hñqua, dnä iquēñi quwqä goti enqä-pa āqunāpu, iquēñi qonä āwoktäuminjuwi. Jisasi Iqu qua täu pmetanġa, qu yoqä iinji, Setänä, dnä quvqä iquau miqä ique, ānyuätkuwi.

Bretqä yenjuä qo-matāuqāñqä hiunji naqānāñä

Hiunji naqä tqeñi, Israitqä iqua wikä hñqunä anä āpmepu, Goti Iquenyqä knjuä indqānminjuwi. Hiunji kinġanāñi, hiunji naqānāñä Pāsopa iiyi. Quwqä kaqä-kawäka, Isipä iuta ewewatqanġuwāñġa, bretqä qo ātātä ānyuāmāuqāñqä hiñuä qumbñqä māwiñġanġi, qo matāuqä yātñqä yenjuä häkiyā āyāqäkuwi. Iutanji, hiunji naqä iquauñi, quwqä anä iunji nātmatqä qo tāuqāñqä pmua imäkāpu, bretqä yenjuä qo-matāuqä dinä ānminjuwi.

Bukä

Jisasi Iqu qua täu pmetanġanji, bukä ne āmenqetanji, qu māmēqä iminjuwi. Quwqä tuwanji, pipa huitanjä-huitanjä iu āqiyāpu, āukuāpāminjuwi. Āmaqä huizi iqua tuwanji hiñuä āqunāpu a tāuqenqä, qu nyunüä taki ātapiyi, tuwanjuä āqiyāpu āukuāpipu epqä iu āmāñāminjuwi. Pipa iinjä iqua aanä quāuqānāñāñġa, pipa hitunjuä ingi-ñġisanji, huātākqä hñquaqu epiyi, pipa iu ākuāpipu, pñqä eminjuwi.

Bulumäka iquauqä wāunju

Israitqä iqua kuä sñgumetqāñqä wāunjuā ipiyānganġi, qu yätamäkqä vātñqä, bulumäka āmiminjuwi. Hea kuapānāñāñġanji, nātmatqä hanjä-iqä iqua eyqiyāma upñqä, bulumäka hñquaqu zä-quavqä hiñuä-qoe guä ae āmāseqanġuwāñġa, bulumäka iquau eyqiyāma āuminjiyi. Goti Iqueqä kukjuä hñqu, "Bulumäkai, kuä-witqä wāunju yätamäkqä eyqanġanji, uwqä manqä yātñqä, hiñguä māyeqä pambiyä" ātnä. Kukjuä haqä yeqi ātqä iqueqä ktqe, Matiu 11:29 iutä, 1 Korinä 9:4 iutä hiñuä qunä.

D

Disaipel

Yoqä 'disaipel' ii wiyä kukjuä iiyi. Etanġi, bukä täu qānātanġutqe, māmōqumueqä isnä. Kiqä quati, 'Āmaqä, näqñqä-vqä hñqueqä kukjuä qātä āwiyätä, qānaki itñqä iqueyi.' Jonä asñä-qāyqä iqu-pqe, āmaqä asä iinjä-tāñue. Itanġa Parisi iqua-pqe, asä kuapānāñä ināñä-tāñuai. Ināqä Jisasi Iqueuä kukjuä qātä āwiyāpu, qānaki iminjuwä iquauñqä, bukä tāunji, kukjuä kuapānā ātā āqānā. Iquauñqä, 'Āmaqä Jisasi Iqu wāunjuāñqä āmotquaminqä iquaiqä' kuapānā ātā āqānā. Hiñqä huiunji, 'Āmaqä wāunju yätquakä iquaiqä' ātā āqānā.

Bukä Matiu, Makä, Lukä, Jonä, iunji, qokä-apäkä iquautanji, Jisasi Iqu 12 iquau atāunjuä ikqe. Iquauñqä, hñqäqini, 'Āmaqä 12 iquauñqä' ātā āyā āqānā.

Bukä 'Wäunjuñqä' iunji, Jisasi Iqueqä ämaqä eeqänänjä iquauñqe, kukñuä huizi hinjuä quundnä. Kukñuä hñqu, 'Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquauñqe.' Hñquququ, 'Jisasi Iqueqä yoqä-tänjä iquauñqe.'

E**Enätqä**

Enätqä iqua, ämaqä-qua ma, Goti Iqueqä dnä-qua epu, Iqutä gäukuä haqä yätu äpmapu, Ique yätamakqä ävätqänä. Quwqä wäunjuä hñqu, Goti Iqueqä kukñui äma äwäpu, ämaqeu tqueyi. Quwqä wäunjuä huizi, Goti Iqueqä ämaqeu miqeyi. (Hipru 1:14 hinjuä äqunyä.) Qutanjä ämiqä iqu, iqueqä yoqe, Maikoli ique. Itanjä huiziqu, Gapleti ique. Ämaqä kuapänänjä, enätqä iquauñqe, tii ätätqänä. "Qu huqä-tänjä iquayqä." Inäqce, Goti Iqueqä bukä iunji, enätqä iquauñqe, huqä-tänjice matqä eä. Mä täkä, huqä-tänji, qerupqä iquayi. (Hipru 9:5 hinjuä äqunyä.)

G**Gita**

Gita qu qängganä päkminjuwi, ne tännga äpäsätunquetäni, asänänjä hmayi.

Grikä

Goti Iqueqä kukñuä täunji, qua Grikä iquenyqe, kukñuä kuapänä äqänä. Qua Grikä iqu, Israitqä iquauqä qua iutatä, qua Isipä iutatäni, kinjä nämä qäyä etanji, Jisasi Iqu qua täunqä änä mapqängga, Grikä iutanjä iqua qua im-imä ämiminjuwi. Iutanji, qokä-apäkä kuapänänji, iutanjä ma, iquauqä anä-kukñuñqätä, suqenqätä, näcñqä ämaminjuwi. Ga Jisasi Iqu qua täu pmetannga, ämaqä näcñqä-tänjä iqua, 'Grikä iquauqä näcñqe, änguanänjicä' kñuä indqänäpu, quwqä anä-kukñui yqänä ätminjuwi. Goti Iqueqä kukñuä tquenji, qu ganänji Grikä iquauqä anä-kukñuä du äqäkuwi.

Grikä iquauqä anä-himqä naqe, Atenisiyi. Quwqä anä-himqä huizi hñqua, Korinä, Pilipai, ä Tesälonaika iquayi.

H**Hakä**

Israitqä iquauqä haki, ymisänjä pizqä maqänä miqä, ängua äpakänä witätñqä imäkänä.

Hääwä

Israitqä iquauqä hääwi, huitanjä-huitanjä iiyi. Hääwä äkaki, hui mäkänqä upñqängga, mäkänqä miqä iqu, hääwä-tqä ique tquanquti, hääwä miqä iqu hääwä tqanga, mäkä iqä iqua qätä äwiyäpu, ivatuwänäpu, mäkänqä äuminjuwi.

Hämapäkä qa

Eqä-huänjä Galili iunji, hämapäkä-piqä kuapänänjä iqua wäunjuä iminjuwi. Iqua hämapäkä qae eqä huänju ätnämäuqanquwännga, hämapäkä qa mñqe huänjä mämä änyäqetani, hämapäkiu ämäpmuäqannga, hämapäkä piqä iqua guä hämapäkä qa iu ämuäsmänänqce yänänqñqä äkutpäqiyäpu eyqiyämeqanquwännga, hämapäkä iqua mäwqä ipnä. Itanji hämapäki ämepu, yimba iu piñqä epiyi, qae eqä-huänjä bu anji ätnämäuminjuwi.

Heroti

Yoqä Heroti, ii Israitqä iquau miqä hñquauqä yoqeyi. Kinganänjä iqu, Mäliyai Jisasi Ique ämikqängga, qua Jutiya, qua Sämalija, qua Galili eeqänänjä iu ämiminqce. Iqu Jisasi Iqu ymeqä dänä-qu hitannga äpäkmätä iminqä iqueyi. Matiu 2:1-22; Lukä 1:5 iunji hinjuä qunyä.

Heroti huiziqu, Jisasi Iqu Iqueqä wäunüä imäkminqängga, qua Galili iu ämiqä äpmaninqe. Iqu iqueqä kätequeqä apäkä, Herotiyasi ii ämetä, Jonä asnä-qäyqä iqueqä nyuäni tävätñqä ätukqä iqueyi. Ga hiqäva-imäqä naqä iqua, Jisasi Ique Iqueqä mitätñqä, iquenqä ätuma äpkuwi. Makä 6:14-29; Lukä 23:6-12 iunji hiñuä qunyä.

Heroti hñquququ, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäminuwä iguau hanä-iqä naqänänä ävätä, Jemisi, Jonä iqueqä käta-kängua ique pizqä päsatñqä ätukqä iqueyi. Wäunñiqä 12:1-23.

Heroti iquenqä äwinyäminqä iqua

Ämaqä Israitqä iquautanä, ämiqä naqä Heroti iqu äpaknä miquätñqenqä äwinyäminqä iquayi.

Hiñuä-tqä iqua

Hiñuä-tqä iqua, Goti Iqu kuknuä äki-äki tuäqangutqe, ämaqeu awä äsuiminuwä iquayi. Qängganäni Goti Iqu hiñuä-tqä kuapanä ändowatminqe. Iqu Iqueqä kñuä indqänqenqätä, Iqueqä äwinqenqätä kuapanä ämotquetä, itanga qänakinda nätmätqä äki-äki timäuninqenqä-pqe, ämaqeu ämotquaminqe.

Jisasi Iqu maquvepqä yqänä hitanga, hiñuä-tqä iqua iqueqä äpäniñqätä, sqä-sqä imäkäniñqätä, huizi iqua Ique äki-äki wimäkpnuwinqenqe, awä äsuiminuwi. Itanga hiunji yäpakä Jisasi Iqu ämaqeuqä suqä quvqenqä iwäsäuätñqä angi pätnqä itqätangani, nätmätqä äki-äki timäuninqenqä kuapanä äsuiminuwi.

Hionaqä äkkapinqä

Israitqä iqua, iquauqä buayä wäunüä dunji, hionaqä jänänänitä matäuqä, äkkapinqetä ätäwiminuwi. Quwqä hionaqä äkkapinqe, aanä yanäñqque.

Hipru

Yoqä Hipru iqu, yoqä Israitqä iqtäni, asänänji. Yoqä iini, Aprähämä iqueqä kawä hñqueqä yoqetanji. Inji, ii Aprähämä iqueqä hueqä-himqä iquauqä yoqä yäüä iquwi. Quwqä yoqä änyä-häni, Israitqä. Ga quwqä anä-kukñui, kiqä yoqe, Hipru.

Hiqäva-imäqä anä

Hiqäva-imäqä anñuñi, ämaqeu quwqä goti iquauñqä qonä äwokätäupu, hiqäva-äqiyäpu, qunji yeeqä wimäkñqä nätmätqä huitanä-huitanä äväpu, iminuwi. Israitqä iquauqä namnä aninqä tññqe, Solomonä iqu hiqäva-imäqä hikä anji, anä-himqä Jerusälemä iu ganä ämätqke.

Jisasi Iqu qua täu pmetanga, hiqäva-imäqä anä Jerusälemä iu ämätminqe, ämiqä naqä Heroti iqu ämätqke. Ga Israitqä iquauqä hiqäva-imäqätä, quwqä hiunji naqänänä timäuqangqetäni, aquwi iqi äqänminuwi. Kiqä ktqe, bukä tqueqä tuwänggisa hiñuä qunyä. Hikä anä iqueqä ququawi 3 iqua imäkñatangi qundnä. Israitqä iquautanä qäyä hitangi huizi iqua, ququawä kinganänä ique äpaquväpu ätqäupiyä-qe, ququawä huizi iquauñqe, mäwqä iminuwi. Israitqä iquauqä apäkä iua, qu ququawä 2 iquesanä ikäka äpminuwi. Hiqäva-imäqä iqua, nanüä tä ikepu hiqäva imäkñqce, ququawä 3 ique ikaminuwi. Hikä anä yäpä ingisanji, hiqänqä naqe, hñquaquwi. Hiqñqä iquaquiyqä awä iinqi, yuä naqänänä hñqu äkatnminqe. Yuä iqueqä tuwänggisani, hiqñqä iqu aanä pmua eä, kuknuä guä ämäsuqä ipñä iqu iqi äwäminqe. Hiqñqä ique paquvqe, hiqäva-imäqä naqä iqunä quväukuä hñqce, hiunji hñquenyä äpaqutä, Goti Iqueqä hiñuä iqi ätqäminqe. Yuä iqi äkatnminqä iqu, Jisasi Iqu äpakonganga, hitunüä yätuta ingi-ingi äpñga äpäwiqe, hñquaqu imäkñqce. Injä ikqe, ne tiññqä näñqä

enü. Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iqua, Goti Iqueqä hinjuä iqi tqäucänqce, pmua mimäkñqä eä.

Hiqäva-imäkqä iqua

Hiqäva-imäkqä iqua, Israitqä iquauqä anä ämapu, nanjuä äpäsäpu, tä ikepu, Goti Iquenqä hiqäva qänñqä diñqe, Goti Iqu iquauñi atäunjuä ikqe. Iqu Mosisi iqueqä kätä Aronä iqueqä hueqä-himqä iutanä iquau atäunjuä ikqe. Iqua Lipai iquesanä hueqä-himqä iquayi. Qänğanäñi iqua hiqävai, namnä anä iu äqäminjuwi. Jisasi Iqu qua täu pmetanğa, iqua hiqävai, hikä anä Jerusälemä ämätñanqä iu äqäminjuwi. Iqua hiqäva huitanä-huitanä imäkäpu, hiunji ique-iquenji, nanjuä tä ikaminjuwi. Ga Lipai iquesanä hueqä-himqä huizi iqua, anä iquaqui ämiminjuwä iquayi.

Quväukuä ique-iquenji, hiqäva-imäkqä iqua, iquau miqä naqä hñque atäunjuä iminjuwi. Hiqäva-imäkqä naqä iññä iquñä, nanjuä äpäsätä, häñeque, hiqñqä qu 'Goti Iqueqänäñiqä' ätminjuwä yäpä inğisa äma äpeminqce. Suqä iññi, iqueqä suqä quvçenqätä, ämaqeucenqätä, quväukuä hñquenji, hiunji hñque imäkminqce.

Jisasi Iqu qua täu pmetanğa, Anasi iqtä, Kayäpasi iqtä, suqä hiqäva-imäkqä naqä iquenqä tñänqä imäkqänqä ätnänqä iquenji ävausäsinyä, iquaqunä yqänä äpmaka äuminjiyi.

Hiqäva-imäkqä ttawä

Qänğanäñi ämaqe, quwqä goti iquauñqä hiqäva tii äqäminjuwi. Qu quwqä nätmätqä ämepu, tä ikaminjuwi. Quwqä hiqäva naqe, sipsipqä, meme, ä bulumäkanä-qe, itmapiyi, äpäkpiyi, hiqäva-imäkqä ttawiu tä ikaminjuwi. Qänğanäñi, qu hikä pñqä eqa äpepiyi, ttäwa imäkminjuwi. Qänakñi quwqä goti iquauñqä hiqäva-imäkqä anä imäkäpiyınğanji, ttawi, hikä qeqätqetä imäkminjuwi.

Hiqi-tä iquatä, quwqä ätqäucetä

Israitqä iqua hiqi-te, qua qondä imäkpiyi, olipqä aowä iu ikaminjuwi. Quwqä anä yäpänğisa häuiqä a iunji, hevqä imäkäpu, iu ätqäteminjuwi. Anä hiqñqä naqä äpmeqe iu we hunätñqe, hiqä-tä tqäucqe kiui ätqäteminjuwi. Quwqä ktqe, Itkimäkqä 1:12 iunji, hinjuä qunyä. Ga hiqäva-imäkqä anä iunji, hiqä-tä tqäucqä hñqu, hänyenä-tänä äwäminqce. Kiqä ktqe, bukä tqeçqä tuwä inğisa hinjuä qunyä.

Hisopqä

Hisopqä-quwqce, hiqäva-imäkqä iqua änduäpu, eqeunä-qe, häñequeunä-qe äyämapiyi, nätmätqä du pñqä-pñqä iminjuwi. İi nätmätqä iññi, Goti Iqueqä hinjuiqä ikikinyänä timäupñqä iññqä iminjuwi.

Hiunji naqänänä

Quväukuä ique-iquenji, Israitqä iqua hiunji hui atäunjuä ipu, aquvä naqänänä äqänminjuwi. Iqua iññä imäkäpu, Goti Iqu qänğanäñi, quñi äñğua itqetä, yätamäkqä äwikçenqä kñuä indqänminjuwi. Qu aquvi, hñğanji, hiunji hñque äqänäpu, hñğanji, hiunji hatñä äqänminjuwi. Hiunji naqänänä hñquauqä yoqe, 'Pasopa,' 'İttänä anä,' 'Pendikosi,' itanğa 'Bretqä yenüä qo-mataucqä' iquayi. Hiunji naqä iquauñi, Goti Iqu Israitqä iquau qänğa äwikqce. Bukä Hiqäva-imäkqä 23 iunji, hinjuä qunyä.

Hiveqä hiqiyqä

Israitqä iquauqä qua iunji, hiveqä hiqiyqä huitanä-huitanä iqua äpmapu, yññä-tänä iu ätäupu änminjuwi. Qutanä hui sipsipqätä, memetä ätäupu änanätäpu iqanğuwitanji, sipsipqä-miqä iqua quwqä sipsipqä iquau äñğuanä ämipu äpmaminjuwi.

Jisasi iqtä, Polä iqtä kukjuä ktqä tii ätkiyi. Quuvqä heqiyqä iqua sipsipqä iqua enqä-paniqä. Ga quwqä himä-wiunqä iqua, hiveqä

hiqiyqä iqua enqä-paniqä. (Matiu 7:15; Wäunuiñqä 20:29)

Huiwä häuä ktäuqä

Israitqä iquauqä suqeuñi, ymeqä qokä eeqänänä iquauñi, kunaqä ae änyuäpu, hiunji 8 päwqanga, quwqä hizqä huiwi häuä ktäminuwi. Iqua suqä iññä imäqğapñqe, Goti Iqu Aprähämä ique ätukqe. Ipäqäkqä 17:9-14 hiñuä qunä. Ii tiñji. Ymeqä iqu, Israitqä iutañä-queyqä kñuä mapñqä diñqeyi. Amaqä huizi iqua, Israitqä iquauñqe, “Huiwä häuä ktänqä iquayqä” ätminuwi.

Israitqä iqua qäyä etanji huizi iqua, kuknuä äñguä we-huñqä-tänji qätä äwiyäpu, Jisäsi Iquenqä quuvqä eqäpñqä ipäqäkuwänğani, Israitqä iquautañä hui tiññä ätminuwi. “Amaqä iññä iqua, quwqä huiwi häuä-ganä äktämbiyä. Iqua Israitqä-qua ae epiyi, Kraisi Iqueqä yoqä-tänñä-qua iñganä timäupñqänä.” Poli iqu, kuknuä iquenqä, aquvänä itä, ñqä matqä ikqe. Iqu tuwanuä Galesiya pmeqä iquauñqä äqäkqeutä, tuwanuä huizi iquauñqä äqäkqeutänji, suqä iquenqä tui ätätä äqäkqe. “Amaqä hñqu iqueqä suqä quvqeutä qui mimäknqä hññä iqumuatnätñqe, iqu nätmätqä hñqunä imäkquätñqe. Ii, iqu Jisäsi Kraisi Iquenqänä quuvqä eqiyquätñqe.”

I

Ipñä (kuknuä guä ämäsäuekqä ipñä)

Ipñä tqueni, Mosisi iqu, Goti Iqu ätukqä-pa, qänğanä anä-avqñqä iu imäkkqe. (Anqu itmakqä 25:1-22 hiñuä qunya.) Iqua zä qeqätqe-tä imäkäpu, golqä eä ikuwi. Yäpä iñğisani, hikä tepquva iquauqä kuknuä-suqä 10 äññqä itä, golqä häkä buayä mana hui häkä iñqä itä, Aronä iqueqä yäqkä zä-hutäkñä äñğqä itä, imä imänänä. Israitqä iqua, ipñitä, namnä anitä, anä avqñqä iu äma ikäminuwi. Iqua Goti Iquenyqä hiqäva-imäqkä anä näweqä ämätäpiyänğani, ipñä iqueni hiqñqä yäpä iñğisa ekuwi. Ii, iqua Goti Iqueqä kuknuä guä ämäsäukqenqä hui mimäuqä ipñqä diñqeyi. Kiqä ktqenqä, bukä tqeqä tuwänğisa hiñuä qunä.

Israitqä

Yoqä Israitqä ii, Goti Iqu Aprähämä iqueqä kawä Jekopä ique, äwikqe. Iutañi, Jekopä iqueqä hueqä-himqe, Israitqä iquayi. Quwqä yoqä huiziqu, Hipru iquayi.

Jekopä iqueqä ymeqä hitmqä iqueqä yoqe, Jutä iqueyi. Jutä iqueqä hueqä-himqä, Jutä iquayi. Ga quwqä quae, Jutiyañi. Jisäsi Iqu qua täu pmetanğa, yoqä Jutä iqu, Israitqä iquau äpatqäminqä. Iutañi, Buk Baibel iunji, yoqä ‘Israel’ iqtä, yoqä ‘Juda’ iqtänji, qäquacu qundnä. Neqä bukä täunji, hueqä-himqä Israitqä iquauñqe, yoqä Israitqä inä äqänä. Yoqä Jutä iqu, ämaqä hñquauqä yoqä iiyi. Hñqu Jekopä iqueqä ymeqä hitmqä iquvi. Hñquququ, Jisäsi iqueqä känğua, tuwanuä ämaqeunqä äqäkqä iqueyi.

Ittäñä anju yakuä pmeqänqä hiunji naqänänji

Hiunji naqänänä tqueni, Israitqä iqua, kuä huitañä-huitañä ae yäüä iqanji, ätävätqänuiñqä, yeeqä ipu aquvä äğänminuwi. Qu ittänä anä ämätäpu, wikä hñqunä iu äpmapu, quwqä kaqä-kawäka anä avqñqä iu, namnä anä ämätäkäminuwinqä kñuä indqänminuwi. Quwqä kaqä-kawäka anä avqñqä iu quväukuä 40 e ämätäkäminuwitani, qua Goti Iqu näweqä väniqä ique ätimäukuwi.

J

Jinañä-weqä häkä

Jinanä-weqä häkä iquauqä wäunui, tiinji. Hiqäva-imäkcqä iqua sisnyanjä-weqä ttawä iuta tä-quanui iopu, jinanä-weqä häkiu äuimepu, hiqñqä huiu äma äwäpu, sisnyanjä wetñqä iwamäkmiñuwi.

Jinanä-weqä ttawä

Israitqä iquauqä hiqäva-imäkcqä anä hiqñqä kinganänä iunji, jinanä-weqä ttawä hñqu imäknmiñqe. Ttawä iqueni, hiqäva-imäkcqä iqua nätmätqä huitanjä-huitanjä sisnyanjä wetñqe, tä ikamiñuwi. Hiunji ique-iqueni, mäptqä timäuqanğatä, mäptqä äquveqanğatä, ikepu, ga iutanä suaki, anä ique suakä äketä, sisnyani im-imä äwemiñqe.

Jutä

Yoqä Jutä ique, ämaqä hñquauqä yoqeyi. Näqñqä yasämä matñqe, bukä tqueni, "Israitqä" qänätanğqe, ii qundnä.

K

Kametqä

Kametqä iqua, yaqueqä aanä naqänänä, ämaqeuni äma äwätqänjuwi. Ga yquayä kuapanä-pqe, inä ämetqänjuwi. Iquauqä aa di, ämaqe qäkämä-pqe inä imäkätqänjuwi. Kiqä ktqenqe, bukä tqueqä tuwänğisa hiñuä qunya.

Kñuä äkunmäknqä

Ämaqä, iqueqä kñuä äkunmäknätqä iqu, tii imäkänä. 1) Iqu iqueqä suqä quvqä imäkätäqenqä wombä ämenä. 2) "Nyi suqä quvqä imäkätñqe, anği mimäkcqä itmä, suqä Goti Iqu äwinyätñqä iunä imäkmqänä-qe," iqueqä-kiuäñi, iinä tnänä. 3) Iqu Goti Iqueni, "Tyää, Si äwqä hanuä imäknätnä, nyaqä suqä quvqe huätä manmäuvä" tuänä.

Krais

Kuknuä 'Kraisuä' ätäñqä iqueqä quatitä, kuknuä 'Mäsayäuä' ätäñqä iqueqä quatitäñi, tiinji. 'Ämaqä iqueqä nyuänju, aowä iquatequwä iqueyi.' Yoqä 'Kraisuä' ätnänqe, ii Grikä iquauqä anä-kukñuivi. Yoqä 'Mäsayäuä' ätnänqe, ii Israitqä iquauqä anä-kukñuivi. Goti Iqu ämaqä hñque, wäunjuä naqä äki-äkitanñqä atäunjuä iqanğqenqä motquapñqe, Israitqä iqua olipqä eqä aowi, nyuänju iquatemiñuwi.

Qanğanäñi Goti Iqu, "Nyaqä ämaqä iquau qui mimäknqä ipñqä hñä iqumuatänñqe, ämaqä hñque dowatmniqeqä" ätätä, kuknuä guä ämäsäuekqe. "Nyinä ämaqä miqe, ämaqä iinä iqu, äma päniqeqä" ätkqe. Ämaqä iinä iquenqe, Israitqä iqua, 'Kraisuä' änyuätäpu, iquenqä hiñuä äpakänä äqumbu äpmamiñuwi.

Krais Iqueqä yoqä-tänä-qua

Andiyokä iunji, qu ämaqä Jisäsi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu Ique qänaki äwivändkuwä iquauñi "Krais Iqueqä yoqä-tänuaiqä" iqua-ganä ätipäqäkuwi. Suqä iinä iqu, yänänänqä ätipäqänä äwi. Inji wiyä-kuknuä duni, 'Kristenğauä' yqänä ätäqänju.

Kuä-witqetä kuä-balitä

Kuä-witqe, ii Israitqä iquauqä buayä kinganänjiyi. Itanğa kuä-bali, ii huiziquvi. Iqua iquaquiyqä uwqe ämepu, quqowä äqiyäpu, bretqä imäkpñqä häkiyä äyāqāmiñuwi. Bretqä qu kuä-witqätä äyāqāmiñuwi, kiqä äwiqe, kuä-balitä äyāqāpqa iunji, ämäwqätäumiñqe. Kuä iquaquiyqä ktqe, bukä tqueqä tuwänğisa hiñuä qunya.

Kuknuä guä-mäsäuekqä ipñä

Bukä tqueni, "Ipñä" qänätanğqe, ii qundnä.

Kuknuä-suqä

Kuknuä-suqe, Goti Iqu Mosisi ique, Israitqä iqua suqä qäyunä imäkcqäpñqä, ätuätä äwikqe. Kuknuä 10 iqua, Goti Iqu hikä tēpquva iquaqwi äqiyätä, Mosisi ique äwikqe. Itanğa Israitqä iqua hñğisanä

iqanɲuwitani, Mosisi iqu, hiká tepquva iquacuini, ámisqákqenqce, ga anɲi tǎnqce, hiká asá iinju áqiyátá, kukɲuá guá ámasáuekqá ipná ique imekqce. Iinǎqce kukɲuá-suqce, kukɲuá 10 iquauaná ma, kuapanáñiyi. Israitqá iqua kukɲuá-suqenqá átápiyanɲani, Mosisi iqu buká 5 áqákqá iquauqá átminjuwi. Buká iqua, Ipáqákqá, Anɲumá Itmakqá, Hiqáva-imákqá, A Táuqá, á Kukɲuá-suqá iquayi.

Kukɲuá-suqenqá náqɲqá-tǎnǎ iqua

Kukɲuá-suqenqá náqɲqá-tǎnǎ iqua, qoká-apákiu, kukɲuá Goti Iqu Mosisi ique átukqenqá ámotquaminjuwá iquayi. Kukɲuá iinju, Mosisi iqu buká 5 iquau áqákqce.

L

Laiyonqá

Laiyonqá iqua tǎnǎ naqánǎnǎ, yaqueqá iquau ámáwqátáunjuwá iquayi. Iquauqá suqce, tiiyi. Pusiketqá iqua mátaáká ándámipu, ápásápu, ánátcǎnɲuwá-panǎ, ga laiyonqá iqua, yɲnǎ-tǎnǎ, hiveqá-yaqueqá, á ámaqá-pqeuñi, ándámipu, átaupu, ánátcǎnɲuwi. Kiqá ktqce, Itkimákqá 13:2 iunju, hiunǎ quná.

Lepatqá

Lepatqá iqua, tǎnǎ naqá, laiyonqá iqua enqá-panǎ iquayi. Náqɲqá esɲqce, buká tqueni, “Laiyonqá” qánátanɲqce, ii qundná. Kiqá ktqce, Itkimákqá 13:2 iunju, hiunǎ quná.

M

Másayá

Buká tqueni, “Kraisí” qánátanɲqce, ii qundná.

Mbqá-hiká

Qáñganǎni, qu mbqá-yquwqá hma eá, hikiná áminjuwi. Jisasi Iqu qua tau pmetanɲa, Israitqá iqua mbqá-hiká Romátaniti, Grikátanitǎni, eeqánǎnǎ áminjuwi. Hui wáñqánǎnǎ, mbqá peni isua enqá-panǎ. Huizi golqá itá imákminjuwi, ii 1,000,000 kina enqá-paniyi.

N

Namná anǎ

Mosisi iqu Israitqeu anǎ avqɲqá iu átuma wátqátanɲa, Goti Iqu iqueni, “He wáunjuá naqá hui imákɲɲqá, namná anǎ hɲqu mátpiyá” átukqce. Ga tii-pqá iná átukqce. “Tapátapá áñguánǎnǎ, yaqueqá huitanǎ-huitanǎ iquauqá huiwitá, zá-yǎñǎnǎqɲqetá, golqetǎni, iinǎ-iinǎ imákiyá” átukqce. Namná iqueqá yápanɲgisañi, kukɲuá guá ámasáuekqá ipnitá, hiká tepquva iquaqutá epɲqánǎnyá.

Iñi Israitqá iqua, anǎ avqɲqá iu qanǎ ikáminjuwiuta, Solomoná iqu Goti Iquenyqá hiká anǎ ámátqáñganɲqce, namná anǎ iu Goti Iqueqá yoqce haqeqá ámamáupu, Iquenyqá hiqáva imákminjuwi. Namná anǎ iqueqá ktqce, buká tqueqá tuwǎñgisa hinjuá quná.

O

Olipqá

Olipqce, ii zá hɲqueqá yoqeyi. Ga kiqá háukui, áwiqá kɲɲuá enqá-panǎ ma, inǎqce kiqá aowi, áñguánǎnǎ eá, kiqá wáunju kuapanǎnǎ-tǎni. Israitqá iqua olipqá eqá aowitá, hákiyá áyáqáminjuwi. Quwqá hiqí-tenqá, ɲɲ huiwá-dá eowá wimákátɲqá iinɲátá, á nátmátqá hɲjuajuangátá áyáqáminjuwi. Aowá iinju, quwqá ápmeqá iunju, áñguá wimákminɲce.

Ne kopi wáunjuá itaná, vowá ikátunjuá-panǎ iinju, Israitqá iqua olipqá wáunjuá ipu, vowá ikáminjuwi. Ga Jerusálemá-tǎnǎ qáqá iqini, qoqonǎ zá-olipqá kuapá-tǎnǎ hɲquvi. Kiqá yoqce, qoqonǎ Olipáyi. Kiqá ktqce, buká tqueqá tuwǎñgisa hinjuá quná.

P**Parisi**

Parisi iqua, Israitqã iquautañã, Goti Iqueqã kukñuã-suqenqã nãqñqã aŋguãñã-tãñã iquai. Qu kukñuã-suqenqã nãqñqã-vqã iquatã ikãmanqã iminuwĩ. Israitqã kuapãñãñã iquauqã iwãsauqeunĩ, Parisi iqua ãmaqã jãñãñãñã iquayi. Inãqe iqua kukñuã-suqe nãqñqã ävãpiyãŋgãñĩ, suqã quwqã-pqe, qãsä ãmãmuãnyãpu ätuminuwĩ. Iutãñĩ qu, “Ne huizi iquauñĩ ãmãwqãtäununã” kñuã ãmepu, quwqã yoqe haqeu ãmamãñinuwĩ. Inã ipiyinqã, wopqã ipu, suqã aŋguã iqunã kñuã wiyqãŋqã-qe, quwqã kñui, quvqã yqãñã ãmamãñinuwĩ. Inãqe, Jisasi Iqu Parisi iquauñĩ äkasuwã ätuãtä, huizi iquauñĩ, “Parisi Iquauñqe, wawiyãpu, äwimasipiyã” ätuminqe. Itãŋga Parisi iqua Ique himã-wiunqã ävãpu, pizqã pãkñqã iminuwĩ.

Pasopa

Hiunji Pasopauã äqonãŋqe, ii Israitqã iquauqã hiunji naqãñãñã iyii. Yoqã iqueqã quati, ‘ãvausqã’ iyii.

Hiunji naqãñãñã Pasopãŋãñĩ, Israitqã iqua, quwqã kaqã-kawãka Isipã iu wãunqã hinqi wiyqã äpmãmãñinuwĩuta ävãmakuwinqã, kñuã ãmepu aquvã äqãñminuwĩ. Inãŋãñĩ Goti Iqu, Iqueqã enãtqã hñqu, Isipã iquauqã anã ique-ique ätimãutã, hitmqã iquauñĩ pizqã pãsäñqã ändowatkqe. Israitqã iquauñĩ, sipsipqã huĩ äpãsäpu, kiqã hãñqe, quwqã anã ique-iqueqã hãnaqã zã-posi iunĩ eã ipñqã ätukqe. Inĩ enãtqã ãmaqã pãsqã iqu, hãñeqã hinqã äqunãqe, anã iunĩ kaqã-kawãkauqã hitmqã iquau mapãsqã, ävaukukqe. Tiwiqã ii, Mosisi iqu Israitqã iquau Isipã butã ätuma äyapkqenqe, Aŋgumã Itmakqã 12:1-42 hinqã qunyã.

Iutãñĩ, hiunji naqã Pasopãŋãñĩ, Israitqã iqua quwqã anã hñqunã-hñqunãñã iunĩ, sipsipqã äpãsäpu, ãnminuwĩ.

Pendikosi

Hiunji Pendikosiuã äqonãŋqe, ii Israitqã iquauqã hiunji naqã hñquvi. Yoqã iqueqã quati, 50 iyii. Hiunji Pasopa iquesa ti, hiunji 50 inã ae pãwqãŋga, Pendikosi inãga timãuminqe. Hiunji naqã iquenĩ, Israitqã iqua kuã-witqã tävqãñqã yeeqã ipu, ä Goti Iqu Mosisi ique, kukñuã-suqã qoqonã Sänaĩ iu äwikqenqã kñuã indqãñãpu, aquvã äqãñminuwĩ. Jisasi Iqu Pasopãŋga äpãkõŋqeta ti, hiunji 50 pãwqãŋga, Dñã Aŋguã Iqu quuvqã heqiyqã iquau Pendikosinqã äwimakqe.

R**Romã**

Qua naqã Itali iqueqã anã-himqã naqe, Romãyi. Jisasi Iqu qua täu pmetãŋga, ãmaqã Romãtanã iqua, qua naqã kuapãñãñã iunĩ, mãñdi äkittqiyãpu, ä Israitqã iquauñã-pqe, asã ii itquepu, quwqã äwinqã iunã ãmimãñinuwĩ. Inã dutãñĩ, Israitqã iqua, Romã iquauñĩ himã-wiunqã ävãpu, huãtä pãsäwatpñqã äwinyminqe. Inĩ iqua “Kraisĩ ne ãmineyãñqã Iqu äpãñqiyã” kñuã indqãñãpiyãŋgãñĩ, “Iqu ne Romãtanã iquauqã yãpã iunda änewewatãñiqeqã” kñuã inã indqãñminuwĩ.

S**Satyusi**

Satyusi iqua, Israitqã iquautañã, kukñuã huitañã-huitãñinqã quuvqã eqãmãñuwã iquayi. Quwqã kukñuã hñqu, “Goti Iqueqã kukñui, bukã 5 Mosisi iqu äqãkqã iquanãñĩ. Apqã bukãtä, hinqã-tqã iquauqã bukãñãñĩ, Goti Iqueqã kukñuã hmanjqã” ätminuwĩ. Quwqã kukñuã huizi, “Ãmaqã

ae äpäkonguwä iqua, angi mävaugä ipnqäüä” ätmiñuwi. Hiqäva-imäkkä naqä iquatä, ämaqä naqä huižä kuapanäñi, Satyusi iquayi. Iquatä, Parisi iquatä kuknuä mäki, kuapanä äunmiñuwi.

Sämbatqä

Yoqä Sämbatqe, ii Israitqä iquauqä anä-kuknuä eä, kiqä quati, hapä pmeqe. Bukä Ipäqäkqeuñi, tii ätnä. Goti Iqu nätmatqä eeqänä imäkätäqänğa, Iqueqä wäunuñi, hiunji kinganänğä iquesa ipäqiyätä, hiunji 6 duñğä iqa äpätä, qäpu itquätkqe. Inji hiunji 7 iqueni, Iqu wäunuä miqä, hapä äpmakqe. Inğä etangi Iqu Israitqä iquauñi, “He wäunuä asänäñi, hiunji 6 iunä itquätäpu, 7 iqueni hapä Nyi äpmakqä-pa äpmepu, Nqänä dappnuwänğeqä” ätukqe. Iutanji, Sämbatqä iqu, naqänänğä eä, Israitqä iqua hiunji iquenqe, suqä kuapanänği qänaki ipu, ique äqänmiñuwi.

Itanğa bukä Hiqäva-imäkkä 25 iunji, Goti Iqu tiinjä-pqe, inä ätukqe. “Hiqä wäunuä iunji, quväukuä 6 iunä itquätäpu, 7 iqueni Nqänğä, qua iqu iqueqä hapä pmeqänğayi.” Ii Sämbatqä quväukuä hapä pmeqä iqueyi. Huiži, Hipru 4:9 iunji, Goti Iqueqä ämaqä iquauqä Sämbatqä hapä pmeqä hñqu matimäugä änä hitanğqenğä a ätäutqänju. Ii hiunji yäpakänğa, ne Goti Iqutä hapä näweqä pmetaniqueyi.

Selotqä iqua

Selotqä iqua, gapmanqä Romätanğä iquauñğätä, quwqä mäkä-iqä iquauñğätä, Israitqä iquau ämimiñuwiñğä mäwiñğanği, mäkä ipu, iquau huätä päsäwqatpñğä imiñuwi.

Setänä

Setänä iqu, dnğä quwqä iquauqä ämiqä, ga Goti Iqueqä mäkä-hunğä iqueyi. Yoqä Setänä, ii Israitqä iquauqä anä-kuknuä eä, kiqä quati, kuknuä mitqä iqueyi. Iqu ämaqeugä knui, qui imäkätä, qu suqä quwqä imäkpnğä yamwiqä ävätñğä iqueyi. Jisasi Iquenyqä quwqä eqiyätqänjuä iquauñi, quwqä suqä quwqä imäkmiñuwiñğä hui mimäugä ipñğänä, knuä ävätñğä iqueyi. Iqu inğä iqanğqetanji, iqua, “Goti Iqu neqä suqä quwqe, huätä mämänatnämäugä iqeğä” knuä indqänätqänğä. Jisasi Kraisi Iqu qua buta anğu ävautä, Setänä iqueni ämawqätäukqe. Iutanji Setänä iqu, iqueqä yänänänğqne, näweqä mämeqä eä. Qänakñi, iqu tä maisquä äsänğä duñğä wäniqe. Ne Goti Iquenyqä quwqä eqiyätanä iutanji, Setänä iquenyqä zä miqä iquatunqe.

Sisa

Romätanğä iqua, quwqä ämiqä naqä iqueni, “Sisauä” änyuätmiñuwi. Täñğanji neqä ämineyqä naqä iquauñi, ‘Kinäüä,’ nñ ‘Kwinäüä,’ ä ‘Presidenqäüä’ äyä ätäutqänju. Mäliyai Jisasi Ique ämikqänğanji, Romätanğä iqua, ämaqä kuapanänğä itä mäkä äunäpu, ämawqätäupiyanji, qunji ämimiñuwi. Inğanji quwqä ämiqä naqe, Sisa Okastusi iqu äpmamiñqe. Jisasi Iqu äpäkonğanğa, Sisa Taipiriyasi iqu äpmamiñqe.

T

Täua

Jisasi Iqu qua täu pmetanğa, ämaqä naqä wäunuä huitanğä-huitanğä imiñuwä iqua ämaqä huiugä quwqetanğä kimanji täua ätäwimiñuwi. Quwqä täua hui guä yänğä-tänjitä imäkmiñuwi. Hui yänğä-qe, hikä himänycä-qe ämepu guä äkimäsäumiñuwi. Goti Iqu Israitqä iquauñi, “Ämaqä täua ätäväpiyanğanji, 40 mämawqätäugä pambiyä” ätukqe (Kuknuä-suqä 25:3). Iutanji kuapanänğanğanji qu ämaqeü äpäsäpiyanğanji, 39 duñğänä äpäkämiñuwi. Romätanğä iqua Goti Iqu Israitqä iquau ii ätukqenqe, qu zä miqä imiñuwi.

U

Uwqä vowä mäuqänqä

Israitqä iqua, kuä-witqetä kuä-balitä, vowä mäupnqänqäni, qu qua bu yasämä mamäuqä, bi eqqä-pa ätnämawäwqäpnä. Iutanj uwqä hui qua ängwä iu päknqanqa, hui qua quvqä iu äpäknminjuwi. Matiu 13:3 iunji kitqä hjqe hjuä qunyä.

W

Wainqä

Wainqe, ii guä, häukuä änguanänjä qiyqä iquvi. Ne kopi wäunjä iunji, vovi kuapanä ikätunqä-pa, Israitqä iqua guä-wainqä wäunjä iunji, kuapanä ikäpu, änguanä ämiminjuwi. Guä-wainqä-häukui, qu ändäpu, qonjqä ipu, kiqä eqä äpäwiqanqge ämepu, wainqä-eqä yänänäqngä timäutjqä imäkminjuwi. Kiqä ktqe, bukä tqueqä tuwä injisa hjuä qunä.

Y

Yaqueqä huiwä

Israitqä iqua nätmätqä kuapanänjä, yaqueqä huitanä-huitanä iuqä huiwitä imäkminjuwi. Huiwä ii, sipsipqä, bulumäka, meme, kametqä iuta imäkminjuwi. Jonä asnä-qäyqä iqueqä aquvi, huiwä iutanä ii ämuasämäminqe. Israitqä iqua wainqä eqä äma unqe, qae huiwä iutanä iquatä imäkminjuwi.

Injqe Goti Iqu aanä yaqueqe, Israitqä iquau pmua iwimäkkqetani, qu aanä yaqueqä huiwä iutani, nätmätqä hui mimäqä iminjuwi.

Z

Zä-eaqä

Zä-eaqä, Israitqä iquauqä qua iu ätqäuminqä iqu, neyaqä tänga ätqäunqe-tänji, asänänä ma. Kiqä häukui, aanä äwinyiqä etanji, qu ändäpu änninjuwi.

Zä-huätati

Romä pmeqä iqua, ämaqä huiziu pizqä äpäkpqä, ä jävqä äpäsäpu quwä ämawqä iquauqä kimanji, ti imäkminjuwi. Qu zä-huätati imäkäpu qua iqi epiyi, quvqä imäkqä iquenji, hnganji nitqätä zä-huätati äueminjuwi. Ä hnganji, gue, zä-huätatitä qäsä äkiqiyäueminjuwi. Itanji zä-huätati iqu, pämä jänä qua-hävqä bu ämatqätapiyi, ämaqä zä-huätati äuanänqä iqu, tänjä-hunqä ämetäqetani, qäyä päkonätjqä, hjuinä äqunminjuwi. Tänjä-hunqetä, womba injqetäni, aanä kuapanä ämaminqe.

Näqñqä huitañä-huitañä nätapqä pipa iquayi

Goti Iqu, tiinjä Iqueyi

Goti Apiqu, tiinjä Iqueyi.

Makä 10:27

Makä 12:29-30

Lukä 1:37

Lukä 6:35-36

Jonä 4:23-24

Wäuñuinqä 14:14-17

Wäuñuinqä 17:22-31

Romä 1:18-23

Romä 11:33-36

1 Korinä 8:4-6

2 Korinä 1:3

1 Timoti 1:17

1 Timoti 6:15-16

Hipru 4:13

Hipru 10:30-31

Jemisi 1:17

1 Pitä 1:15-17

1 Jonä 1:5

1 Jonä 4:7-12, 16

Jutä 24-25

Itkimäqä 4:8-11

Itkimäqä 15:3-4

Goti Iqueqä Ymeqä Iqu, tiinjä Iqueyi.

Jisasi Kraisi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqe.

Matiu 11:27-30

Matiu 16:13-17

Lukä 1:35

Jonä 1:1-18

Jonä 5:19-29

Jonä 6:35-40

Jonä 8:58

Jonä 11:25-27

Jonä 14:5-11

Jonä 17:1-5

Jonä 20:26-31

Wäuñuinqä 3:13-16

Wäuñuinqä 4:8-12

Romä 1:3-4

1 Korinä 3:10-11

2 Korinä 4:4-6

2 Korinä 5:21

Galesiya 4:4-5

Pilipai 2:5-11

Kolosi 1:15-20

Kolosi 2:9-10

Hipru 1:1-14

Hipru 7:26-28

1 Jonä 2:1-2
 1 Jonä 5:20
 Itkimäkqä 1:12-18
 Itkimäkqä 19:11-16

Goti Iqueqä Ymeqä Iquenji, täkä ne enqä-pañä-que ämikqe.

Matiu 1:18-25
 Matiu 2:1-23
 Lukä 1:26-38
 Lukä 2:1-20
 Jonä 1:14
 Galesiya 4:4-5
 Pilipai 2:6-7
 Hipru 2:14-18

Jisasi Iqu ämaqeu ämotquetä, täñä-yanä-täñä iquaunji, äñguä iwimäkminqe.

Matiu 4:23-25
 Matiu 7:28-29
 Matiu 9:35-36
 Matiu 11:1-6
 Lukä 4:14-44
 Jonä 20:30-31
 Wäunjuinqä 10:36-38

Jisasi Iqu nätmätqä ämaqä mimäkqänäñä di, kuapänä imäkminqe.

Matiu 8:1-17, 23-34
 Matiu 9:1-7, 18-33
 Matiu 12:9-14, 22
 Matiu 14:15-32
 Matiu 15:22-28, 32-38
 Matiu 17:14-18
 Matiu 20:29-34
 Matiu 21:18-22
 Makä 1:21-28
 Makä 7:32-37
 Makä 8:22-25
 Lukä 5:4-8
 Lukä 7:11-15
 Lukä 13:10-13
 Lukä 14:1-4
 Lukä 17:12-14
 Lukä 22:50-51
 Jonä 2:1-11
 Jonä 4:46-54
 Jonä 5:5-9
 Jonä 9:1-7
 Jonä 11:11-44
 Jonä 21:4-6
 Wäunjuinqä 2:22

Ämiqä iqua, Jisasi Iqu äpäkonätñqä, guä äkiqiyäupu, kukjuä ämitkuwi.

Matiu 26:47-68
 Matiu 27:1-2, 11-31
 Makä 14:43-65

Makä 15:1-20
 Lukä 22:47-53
 Lukä 22:63 - 23:25
 Jonä 18:1-14, 19-24
 Jonä 18:28 - 19:16

Jisasi Iqueñi, zä-huätati äuekuwi.

Matiu 27:32-56
 Makä 15:21-41
 Lukä 23:26-49
 Jonä 19:17-37

Jisasi Iqueñi, qua äptekuwi.

Matiu 27:57-66
 Makä 15:42-47
 Lukä 23:50-56
 Jonä 19:38-42

Jisasi Iqu äpäkonätä, angi ävaukqe. Ga kuapänäñi hiñuä äquñguwi.

Matiu 28:1-20
 Makä 16:1-8
 Lukä 24:1-49
 Jonä 20:1-21:14
 Wäunjuinqä 1:3
 Wäunjuinqä 2:24-32
 Wäunjuinqä 3:15
 Wäunjuinqä 4:8-10, 33
 Wäunjuinqä 10:39-43
 Wäunjuinqä 13:29-39
 Wäunjuinqä 17:2-3,
 Wäunjuinqä 17:30-31
 Romä 1:4
 Romä 4:24-25
 1 Korinä 15:3-8, 12-23
 Itkimäqä 1:18

Jisasi Iqu qäukuä haqä yätunqä angi ekqe.

Lukä 24:50-51
 Wäunjuinqä 1:9-11
 Wäunjuinqä 2:32-36
 Wäunjuinqä 5:30-31
 Romä 8:34
 Epäsäsi 1:20-23
 Pīlipai 2:9-11
 Hipru 1:3-4
 Hipru 2:9
 Hipru 4:14-16
 Hipru 7:25-26
 Hipru 10:12-14
 1 Pītä 3:22

Dñä Äñguä Iqu, tiñä Iqueyi.

Matiu 28:19
 Makä 1:9-11
 Makä 3:28-30
 Lukä 1:35
 Lukä 3:16

Lukä 4:1-2
 Lukä 11:13
 Lukä 12:11-12
 Jonä 1:32-34
 Jonä 3:5-8
 Jonä 7:37-39
 Jonä 14:15-17, 25-26
 Jonä 15:26
 Jonä 16:6-15
 Jonä 20:19-23
 Wäunjuinqä 1:4-5, 8
 Wäunjuinqä 2:1-18,
 Wäunjuinqä 2:38-39
 Wäunjuinqä 4:31
 Wäunjuinqä 5:3-5
 Wäunjuinqä 8:14-17
 Wäunjuinqä 10:44-48
 Wäunjuinqä 13:2-3
 Wäunjuinqä 15:28
 Wäunjuinqä 16:7-10
 Wäunjuinqä 19:1-7
 Romä 5:5
 Romä 7:6
 Romä 8:9-16, 26-27
 1 Korinä 2:4-5, 9-16
 1 Korinä 3:16
 1 Korinä 6:11, 19-20
 1 Korinä 12:1-11, 13
 2 Korinä 1:21-22
 2 Korinä 5:5
 2 Korinä 13:14
 Galesiya 3:2-5
 Galesiya 4:6
 Galesiya 5:16-18, 22-26
 Epäsäsi 1:13-14, 17
 Epäsäsi 3:16
 Epäsäsi 4:3-4, 30
 Epäsäsi 5:18-20
 Epäsäsi 6:17-18
 1 Tesälonaika 1:5-6
 1 Tesälonaika 5:19-20
 2 Tesälonaika 2:13
 Talusi 3:5-6
 Hipru 2:4
 Hipru 9:14
 1 Pitä 1:2, 10-11
 2 Pitä 1:20-21
 1 Jonä 2:20
 1 Jonä 3:24
 1 Jonä 4:13
 1 Jonä 5:6-8

Goti Iqu, nätmataqä eeqänänä imäkkqe.

Matiu 19:4
 Jonä 1:3

Wäuñuinqä 14:15
 Wäuñuinqä 17:24-26
 1 Korinä 8:5-6
 Kolosi 1:15-16
 Hipru 1:2
 Hipru 11:3
 Itkimäqä 4:11

Goti Iqu, nätmatqä eeqänäñä äñguä ämitqä.

Matiu 6:25-34
 Matiu 10:29-31
 Wäuñuinqä 14:15-17
 Romä 8:28
 Romä 11:36
 Kolosi 1:17
 Hipru 1:3
 Jemisi 4:13-16

Ämaqe, tiñjiyi

Ämaqä eeqänäñi, suqä quvqä-täñi.

Jonä 8:7-9
 Romä 3:9-20, 23
 Romä 5:12
 Galesiya 3:22
 1 Jonä 1:8-10

Ämaqä suqä quvqä-täñi, qu tiñji.

Romä 1:18-32
 Romä 8:5-8
 Galesiya 5:19-21
 Epäsäsi 2:1-3
 Epäsäsi 5:3-5
 Kolosi 3:5-10
 Jemisi 4:17
 1 Pitä 4:3
 1 Jonä 3:4-5

Qokä-apäki quwqä suqä quvqä duta qui imäkñqähqä, yätamakqä änä miñqä ipnä. Goti Iqunä yätamakqä vänä.

Matiu 10:28
 Matiu 13:41-42
 Jonä 3:18-20, 36
 Wäuñuinqä 17:30-31
 Romä 1:18-19
 Romä 6:23
 Galesiya 6:7-8
 Kolosi 3:5-6
 2 Tesälonaika 1:7-9
 Hipru 9:27
 Hipru 10:26-31
 1 Pitä 1:17
 1 Pitä 4:3-5
 Jutä 1:7
 Itkimäqä 20:11-15

Goti Iqu, qokä-apäkiuŋi, quwqä suqä quvqä duta qui mimäkŋqä ipŋqä diŋqe, yätamakqä tiinjä vänä

Goti Iqu ämaqä eeqänänjä iuŋqä qeqä äwutätä, häŋjä iqumuatätŋqä äwinyä.

Jonä 3:16
Romä 5:8
1 Timoti 2:3-6
2 Pitä 3:9
1 Jonä 4:9-10

Goti Iqueqä Ymeqä Iqu, ne häŋjä inequmuatätŋqä diŋqä äpäkoŋqe.

Makä 10:45
Jonä 3:16
Romä 4:25
Romä 5:8
1 Korinä 15:3-4
2 Korinä 5:19-21
Galesiya 3:13
1 Timoti 2:5-6
Hipru 2:9
Hipru 9:28
1 Pitä 1:18-19
1 Pitä 2:24-25
1 Pitä 3:18
1 Jonä 2:2
Itkimäkqä 5:8-10

Jisasi Iqu äpäkonätä, neqä suqä quvqetanjä hanä-iqe, Iqueqä häŋeqä iokqeta huätä mamäunä.

Matiu 26:26-29
Romä 3:25
Romä 5:9-10
Epäsäsi 1:7
Hipru 9:11-14
1 Jonä 1:6-7
Itkimäkqä 7:14-17

Goti Iqu, Iqueqä äwqä tnäŋi iiqä itmäknätä, neyaqä suqä quvqe huätä ämamäunä.

Wäunjuinqä 5:31
Wäunjuinqä 10:43
Wäunjuinqä 26:18
Epäsäsi 1:7
Epäsäsi 4:32
Kolosi 1:13-14
Kolosi 2:13-14
Hipru 10:17-18
1 Jonä 1:8-10

Goti Iqu, ne Iqueqä hiŋuiqiŋi, jänänänjä heatuŋquä inemäkänä.

Wäunjuinqä 13:38-39
Romä 1:16-17
Romä 3:21-26
Romä 5:1, 18-19
Galesiya 2:16
Galesiya 3:6-9

Talusi 3:7

Goti Iqu ne häñä pmeqä änyä häñä hñqu nätapänä.

Jonä 3:1-16
 Jonä 5:19-29
 Jonä 10:10
 Jonä 11:25-26
 Jonä 14:6
 Jonä 17:2-3
 Jonä 20:31
 Romä 5:21
 Romä 6:5-14
 Romä 8:10-17
 2 Korinä 5:17
 Galesiya 2:20
 Epäsäsi 2:1-6
 Kolosi 2:13
 Kolosi 3:1-4
 2 Timoti 1:10
 Talusi 3:4-7
 1 Pitä 1:22-23
 1 Jonä 5:11-12

Goti Iqu, Iqueqä ymeqä heatuñquä nemäkänä.

Jonä 1:12-13
 Romä 8:14-17
 Galesiya 4:6-7
 Hipru 12:5-11
 1 Jonä 3:1-3

Ne, Goti Iqu häñä inequmuatätñqä äwiñganhqenqä näqñqä ämenitanji, äänä imäkatuñqe?

Ne, neqä suqä quvqenqä “oänä” ätätanä, anji mimäkqä yanä.

Matiu 4:17
 Makä 6:12
 Lukä 13:1-5
 Lukä 15:1-31
 Lukä 24:45-47
 Wäunjuñqä 2:37-40
 Wäunjuñqä 3:19-20
 Wäunjuñqä 17:29-31
 Wäunjuñqä 20:21
 Wäunjuñqä 26:19-20
 2 Korinä 7:8-11
 2 Pitä 3:9
 Itkimäkqä 9:20-21

Jisasi Iqu ne häñä inequmuatätñqenqe, quuvqä eqiyanä.

Jonä 1:12
 Jonä 3:14-18, 36
 Jonä 6:47
 Jonä 14:6
 Jonä 20:31
 Wäunjuñqä 4:12
 Wäunjuñqä 16:30-31
 Romä 3:21-24

Romä 10:9-10
 Galesiya 2:16
 Epäsäsi 2:8-9

Goti Iquenqätä, suqä Iqu ne äänä imäkatunquä äwinyänqä iinqätä näñqä heatunque, Iqueqä bukiuñi a tuänä.

Matiu 4:1-4
 Matiu 5:17-20
 Matiu 22:29
 Jonä 8:31-32
 Jonä 20:31
 Wäunjuinqä 20:32
 Romä 15:4
 Romä 16:25-26
 Kolosi 3:16
 1 Tesälonaika 2:13
 1 Timoti 4:13
 2 Timoti 3:14-17
 Hipru 4:12
 1 Pitä 1:22-25
 2 Pitä 1:19-21
 2 Jonä 1:9-10
 Itkimäkqä 1:3

Ne asñä mequanä.

Matiu 28:18-20
 Jonä 3:22
 Jonä 4:1-3
 Wäunjuinqä 2:37-41
 Wäunjuinqä 8:12, 36-38
 Wäunjuinqä 10:44-48
 Wäunjuinqä 16:14-15,
 Wäunjuinqä 16:31-33
 Wäunjuinqä 19:1-7
 Wäunjuinqä 22:12-16
 Romä 6:1-4
 Galesiya 3:26-27
 Kolosi 2:12
 1 Pitä 3:20-22

Ne quuvqä heqiyqä huizi iquatä, aquvä äqänghanä.

Matiu 18:19-20
 Wäunjuinqä 2:41-47
 Romä 12:3-8
 Epäsäsi 1:22-23
 Epäsäsi 4:11-16
 Kolosi 3:15-17
 1 Timoti 4:13
 Hipru 10:24-25

Ne quuvqä heqiyqä huizi iquatä äminätanä, Naqä Iqueqä ymisañä anä natunquänä.

Matiu 26:26-30
 Makä 14:22-26
 Lukä 22:14-20
 1 Korinä 10:14-22

1 Korinä 11:17-34

Jisasi Iquenqä quuvqä eqiyätunquä iqune, tiinjä pmetatunque

Ne, neqä Goti Apiquesä, Jisasi Kraisi, Naqä Iquesänji, yäpä iqinyä vquatunque.

Jonä 14:15, 21, 23-24

Jonä 15:10-17

Romä 13:8-10

1 Pitä 1:14-16

1 Jonä 2:3-8

1 Jonä 3:22-24

2 Jonä 1:5-6

Ne Goti Iquenqätä, ämaqeunqätä änenquä.

Matiu 5:43-48

Matiu 22:34-40

Makä 12:28-34

Lukä 10:25-37

Jonä 13:34-35

Jonä 14:21

Jonä 15:12-17

Romä 12:9-10

Romä 13:8-10

1 Korinä 13:1-3

1 Korinä 16:14

Galesiya 5:13-15

1 Tesälonaika 4:9-10

1 Pitä 1:8

1 Pitä 4:8

1 Jonä 2:9-11

1 Jonä 3:11-18

1 Jonä 4:7-21

1 Jonä 5:3

Ne suqä Kraisi Iqu imäkätḡqä-pa, imäkatunque.

Jonä 13:34-35

Jonä 14:27

Romä 12:9-13

Galesiya 5:22-26

Kolosi 3:12-17

1 Tesälonaika 5:16-18

Ne Goti Iquenyqä tääqä tquatḡque.

Ne tääqe, änä-änä tatḡque?

Matiu 6:5-13

Matiu 7:7-11

Matiu 18:19-20

Makä 11:24-26

Lukä 11:1-13

Lukä 18:1-8

Lukä 21:36

Jonä 14:13-14

Jonä 15:7

Jonä 16:23-28

Romä 8:26-27

Romä 12:12
 Epäsäsi 2:18
 Epäsäsi 6:18
 Pilipai 4:6-7
 Kolosi 4:2
 1 Tesälonaika 5:16-18
 1 Timoti 2:1-4, 8
 1 Timoti 4:4-5
 Hipru 4:16
 Hipru 10:19-22
 Jemisi 1:5-8
 Jemisi 4:2-3
 Jemisi 5:13-18
 1 Pitä 4:7
 1 Jonä 3:21-22
 1 Jonä 5:14-15

Qokä-apäkä iuqä tääqä-tqe, tiyi.

Matiu 11:25-26
 Matiu 14:23
 Matiu 19:13-15
 Makä 1:35
 Lukä 5:16
 Lukä 6:12
 Lukä 22:32, 39-46
 Jonä 11:41-42
 Jonä 17:1-26
 Wäunjuinqä 4:24-31
 Wäunjuinqä 16:25
 Wäunjuinqä 20:36
 Wäunjuinqä 21:5
 Romä 1:9-10
 Romä 10:1-2
 Romä 15:30-33
 2 Korinä 12:7-10
 Epäsäsi 1:15-20
 Epäsäsi 3:14-21
 Epäsäsi 6:19-20
 Pilipai 1:3-5, 9-11
 Kolosi 1:9-12
 Kolosi 4:3-4
 1 Tesälonaika 3:9-13
 2 Tesälonaika 1:11-12
 2 Tesälonaika 3:1-5
 Hipru 5:7
 Hipru 7:25

Ne Goti Iqerji "Änguiqe," änäänä tquatjqe.

Lukä 17:11-19
 Jonä 6:11
 Romä 1:21
 Epäsäsi 5:20
 Pilipai 4:4-7
 Kolosi 2:7
 Kolosi 3:17

Kolosi 4:2
 1 Tesälonaika 5:16-18
 1 Timoti 2:1
 1 Timoti 4:4-5

Ne amaqä huiu yätamakqä vquatunq̄ue.

Matiu 6:2-4
 Matiu 7:12
 Matiu 25:31-46
 Lukä 3:10-11
 Lukä 6:38
 Wäunjuinqä 11:27-30
 1 Korinä 10:24
 2 Korinä 8:1-15
 2 Korinä 9:1-15
 Galesiya 6:9-10
 Pilipai 4:14-19
 Hipru 10:24
 Hipru 13:1-3, 16
 Jemisi 1:27
 Jemisi 2:15-16
 1 Jonä 3:16-18

Ne mändi äkittqänätanä, qeqinyä pmetatunq̄ue.

Matiu 5:3-12
 Matiu 18:1-5
 Lukä 14:7-11
 Lukä 18:9-14
 Epäsäsi 4:2
 Pilipai 2:3-11
 Kolosi 3:12-13
 Jemisi 4:5-10
 1 Pitä 5:5b-7

Ne mbqä yquayä diñqänä, kñuä kuapänä mindqähqä iquatunq̄ue.

Matiu 6:19-21, 24-34
 Lukä 12:13-21, 32-34
 Wäunjuinqä 20:35
 1 Timoti 6:6-10, 17-19
 Hipru 13:5-6
 Jemisi 2:1-9
 Jemisi 5:1-6

Ne suqä kukjuä mitqeunji tuwä vquatunq̄ue.

Matiu 5:25-26, 38-42
 Matiu 18:15-17
 Romä 12:14-21
 1 Korinä 6:1-8

Ne ämineyätqähuwä iquauä yäpä iq̄i pmetatunq̄ue.

Matiu 22:15-22
 Wäunjuinqä 5:27-29
 Romä 13:1-7
 1 Timoti 2:1-4
 Talusi 3:1-2
 1 Pitä 2:13-17

Ne goti quangä iquaunqe, quuvqä maeqiyqä itqänju.

Matiu 4:10

Wäunjuinqä 17:22-31

1 Korinä 5:11

1 Korinä 6:9-11

1 Korinä 8:1-13

1 Korinä 10:1-22

2 Korinä 6:14-18

Galesiya 5:19-21

1 Tesälonaika 1:9-10

1 Jonä 5:21

Itkimäqä 21:8

Itkimäqä 22:15

Ne suqä paaqä häsuäwä mimäqä iquatnque.

Wäunjuinqä 13:4-12

Wäunjuinqä 19:11-20

Galesiya 5:19-21

Itkimäqä 21:8

Itkimäqä 22:15

Ne nanui, hiqäva mimäqä itnque.

Matiu 9:13

Makä 12:33

Romä 12:1

Hipru 9:6 - 10:18

Ne suqä huiwä yanä-inqä, Goti Iqu änätapkqe, tuwä mäwqä iquatunqe.

Matiu 5:27-30

Jonä 8:2-11

Romä 13:8-10

1 Korinä 5:9-11

1 Korinä 6:9-20

Galesiya 5:19

Epäsäsi 5:3

Kolosi 3:5-6

1 Tesälonaika 4:1-8

Hipru 13:4

Jutä 1:7

Ne eqä yänänäqjqe änätanä, hiqiyqä miqä iquatunqe.

Romä 13:13

1 Korinä 5:11

1 Korinä 6:9-11

Galesiya 5:19-21

Epäsäsi 5:18

1 Timoti 3:1-3

Talusi 1:7

1 Pitä 4:3-5

Quuvqä heqiyqä iqua anäni, tii pmetnqe

Quuvqä heqiyqä iqua tiinjä iquayi.

Matiu 16:13-20

Wäunjuinqä 2:41-42

Romä 12:3-8

1 Korinä 12:12-30
 Epäsäsi 1:22-23
 Epäsäsi 2:19-22
 Epäsäsi 4:1-16
 Kolosi 1:18
 Hipru 10:24-25
 1 Pitä 2:4-10
 Itkimäkqä 19:5-10

Ne quuvqä eqiyätunquä iqune mineyqenqe, ämaqä tiinjä iquau atäunjuä yatunque.

Wäunjuinqä 6:1-6
 Wäunjuinqä 14:23
 1 Timoti 3:1-13
 Talusi 1:5-9

Quuvqä heqiyqä iquau miqä iqua, tiinjä pmetpñqe.

Matiu 28:18-20
 Lukä 22:24-27
 Wäunjuinqä 20:17-35
 1 Tesälonaika 2:1-12
 1 Timoti 4:1-16
 2 Timoti 2:1-26
 2 Timoti 3:10 - 4:5
 Talusi 2:7-8
 1 Pitä 5:1-4

Ne quuvqä eqiyätunquä iquneqä ämineyqä iquauñi, tiinjä itquetunque.

1 Korinä 9:14
 Galesiya 6:6
 1 Tesälonaika 5:12-13
 1 Timoti 5:17-22
 Hipru 13:7, 17

Imbqua tiñjiyi

Qokä-apäkä ae ämanñiyi, tiñjiyi.

Matiu 19:4-6
 1 Korinä 7:1-16
 Epäsäsi 5:22-33
 Kolosi 3:18-19
 Talusi 2:3-5
 Hipru 13:4
 1 Pitä 3:1-7

Ymeqe, tiñjiyi.

Matiu 15:3-6
 Lukä 2:51
 Epäsäsi 6:1-3
 Kolosi 3:20
 1 Timoti 5:4, 8
 Hipru 12:7-11

Kanä-känä eaqu, tiñjiyi.

Epäsäsi 6:4
 Kolosi 3:21
 1 Timoti 3:4-5

Yawiqe, ii tiiji.

Wäunjuinqä 6:1

Romä 7:2-3

1 Korinä 7:39-40

1 Timoti 5:3-16

Jemisi 1:27

Ämanqä suqä iuji, apäkä iuatä, qokä iquautäñi, huätä mändowatñqä iqäpñqe

Matiu 5:31-32

Matiu 19:3-9

Lukä 16:18

Romä 7:2-3

1 Korinä 7:10-16

Qokä-apäkä quuvqä heqiyqe, hanjä iqä änäänä meqäpnä

Qu täñä-huñqä meqñqe, näwi imäkmbu pmapnä.

Romä 8:18-25, 28

2 Korinä 1:4

2 Korinä 4:16-18

Jemisi 1:2-4

1 Pitä 1:6-9

1 Pitä 2:19-21

1 Pitä 5:8-10

Qu himä wiunqä iqua quvqä witqueqñqe, näwi imäkmbu pmapnä.

Matiu 5:10-12

Makä 13:9-13

Lukä 12:4-12

Jonä 15:18-21

Jonä 16:1-4

Wäunjuinqä 5:41

Romä 8:35-37

Romä 12:12, 14, 17-21

1 Korinä 4:11-13

2 Korinä 4:8-11

2 Korinä 12:10

Pilipai 1:27-30

2 Tesälonaika 1:3-8

2 Tesälonaika 3:2-4

2 Timoti 3:10-13

Hipru 10:32-39

Hipru 12:3-4

1 Pitä 3:13-17

1 Pitä 4:12-19

Itkimäqä 2:10

Qu äpäkoñqäñqe, zä miqä ipnä.

Jonä 6:39-40

Jonä 11:17-27

Jonä 14:1-4

Romä 8:10-11, 38-39

Romä 14:7-9

1 Korinä 15:12-58

2 Korinä 5:1-10

Pilipai 1:20-24

1 Tesälonaika 4:13-18

Hipru 2:14-15

Itkimäqä 14:13

Itkimäqä 21:1-4

Itkimäqä 22:1-5

Goti Iqu, qutä qäqiqi äpme, yätamäqä ävätqäuä.

Matiu 18:19-20

Matiu 28:19-20

Jonä 14:16-23

Romä 8:35-39

2 Korinä 6:16-18

Epäsäsi 3:17-19

Pilipai 4:13

Kolosi 2:6-7

2 Tesälonaika 3:16

Hipru 13:5-6

Setänä iqu, quji qui iwimäkätqä huäjqäqä qävqä itqäuä.

Matiu 13:19

Lukä 4:1-13

Lukä 22:3-4

Jonä 8:42-44

2 Korinä 2:10-11

2 Korinä 4:4

2 Korinä 11:13-15

Epäsäsi 2:2

1 Tesälonaika 2:18

2 Tesälonaika 2:9-12

1 Pitä 5:8-9

1 Jonä 3:8-10

Itkimäqä 12:7-12

Itkimäqä 20:1-3, 10

Qu hanä-iqä äki-äkiuta wimeqanqutqä iu äpakänä tqäutpqe, Goti Iqu yänänäqä ävätqäuä.

Matiu 4:1-11

Matiu 6:13

Lukä 22:31-32

Jonä 17:14-19

Romä 8:31-39

Romä 12:12

Romä 16:19-20

1 Korinä 10:12-13

1 Korinä 16:13

2 Korinä 12:7-10

Epäsäsi 3:20-21

Epäsäsi 6:10-18

Pilipai 4:13

1 Tesälonaika 3:1-8

2 Tesälonaika 3:3

2 Timoti 1:7-8

Hipru 2:18

Hipru 4:14-16

Hipru 12:1-2

Jemisi 4:7

1 Pitä 1:5
 1 Pitä 5:8-11
 1 Jonä 4:4
 1 Jonä 5:3-5
 Itkimäkqä 12:7-12

Goti Iqu, ämaqä täñä-yaqä-täñä iuji, äñguä wimäkätñqä yäjänäqñqä-täñue.

Matiu 4:23-25
 Matiu 9:35
 Matiu 11:2-5
 Wäunjuñqä 3:1-6
 Wäunjuñqä 8:4-8
 Wäunjuñqä 19:11-16
 Wäunjuñqä 28:8-9
 1 Korinä 12:9, 29-30
 2 Korinä 12:7-10
 1 Timoti 5:23
 2 Timoti 4:20
 Jemisi 5:14-15

Qänakñi squä timäuniqe?

Jisasi Iqu qua täñqä äñgi quvepäniqe.

Matiu 24:29-44
 Jonä 14:1-3
 Wäunjuñqä 1:10-11
 Wäunjuñqä 3:19-21
 Pilipai 3:20-21
 Kolosi 3:4
 1 Tesälonaika 1:9-10
 1 Tesälonaika 3:13
 1 Tesälonaika 4:13 - 5:11
 2 Tesälonaika 1:6-10
 2 Tesälonaika 2:1-4
 1 Timoti 6:13-15
 2 Timoti 4:8
 Hipru 9:28
 2 Pitä 3:1-18
 1 Jonä 3:1-3
 Itkimäkqä 1:7
 Itkimäkqä 22:12-13

Goti Iqu, ämaqä eeqänänä iuji, Jisasi Iquesanä iwäsäuniñqe.

Matiu 7:21-23
 Matiu 16:24-27
 Matiu 25:31-46
 Jonä 3:18-21
 Jonä 5:24-29
 Wäunjuñqä 17:30-31
 Romä 2:1-11
 Romä 14:10-12
 1 Korinä 3:10-15
 1 Korinä 4:5
 2 Korinä 5:9-10
 2 Tesälonaika 1:5-10

Hipru 9:27-28
 Hipru 10:26-31
 1 Pitä 1:17
 1 Pitä 4:3-5
 Itkimäkqä 20:11-15

Ämaqä quuvqä eqiyätqänuwä iqua, qäukuä haqä yätunqä epnuwi.

Lukä 12:32-34
 Jonä 14:1-3
 2 Korinä 5:1-8
 Pilipai 1:23-24
 1 Pitä 1:4-5
 Itkimäkqä 4:1-11
 Itkimäkqä 21:1-4
 Itkimäkqä 21:22 - 22:5
 Itkimäkqä 22:14-15

Ämaqä quuvqä maeqiyqä itqänuwä iqua, tä maesquä äsänqä iquenqä upnuwi.

Matu 10:28
 Matu 13:41-42, 47-50
 Matu 25:41
 Lukä 16:23-26
 2 Tesälonaika 1:9
 Itkimäkqä 20:11-15
 Itkimäkqä 21:8